

Z B O R N I K
DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 29

REDAKTOR
Dželebdžić Milovan, potpukovnik

Urednik
magistar istorijskih nauka
Dimitrije Brajušković, pukovnik

Odgovorni urednik
Fabijan Trgo, general-major

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 29

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE.

BEOGRAD
1968.

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

— SEPTEMBAR —

I

DOKUMENTI

JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

BR. 1

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 1. SEPTEMBRA 1944. O BORBENIM DEJSTVIMA NA NEPRIJATELJSKIM KOMUNIKACIJAMA¹

Š T A B
5. KORPUSA
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE
Dne 1/9—1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

Ratni izvještaj od 1/9—1944. g.

Snage ovog korpusa započele su danas, dne 1/9-o.g. u zajednici sa savezničkom avijacijom opšti napad na neprijateljske komunikacije na cjelokupnom svom operativnom području.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: Arhiv VII), reg. br. 32 6, k. 458A. Štab 5. korpusa NOVJ dostavljao je ova saopštenja (ratne izvještaje) kao informaciju partijsko-političkim forumima, vojnoteritorijalnim organima i štabovima potčinjenih jedinica o borbenim dejstvima u srednjoj i zapadnoj Bosni (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/26, k. 460C: saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 3. septembra 1944. Oblasnom komitetu KPJ za Bosansku krajinu).

² Opšti napad na neprijateljske komunikacije na operativnom području 5. korpusa NOVJ, od 1. do 7. septembra 1944, uslijedio je po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/1, k. 15). Opširnije o organizaciji rušenja i postignutim rezultatima vidi: dok. br. 33, 42, 50, 55, 71, 146, 147, 149, 152, 158; knj. 28, dok. br. 77, 106 i 114; tom X, knj. 1, dok. br. 58, 59, 61 i 67; Arhiv VII, izvješće Ministarstva oružanih snaga NDH od 20. septembra 1944 (reg. br. 3/7, k. 79), izvješća Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica u Zagrebu i Sarajevu za septembar 1944 (reg. br. 3/6, k. 207, fascikla 10—12, k. 212), izvješća Zapovjedništva 4, 5. i 6. oružničke pukovnije za septembar 1944 (reg. br. 6/3, 15/3, 16/3 i 17/3, k. 149E, reg. br. 5/13 i reg. br. 22/12, k. 149C).

U rušenju komunikacija učestvovala je i saveznička avijacija, na predlog savezničkog komandanta za Sredozemlje generala Vilsona.

Snage X Divizije zauzele su **Raštelicu** na željezničkoj pruzi Sarajevo—Mostar. Zaplijenjena su 2 topa, 1 vagon cigareta, 1 vagon marmelade, veća količina municije i ostale ratne spremlje. Željeznički most kod Raštelice dignut je u vazduh. Pruga Sarajevo—Mostar pokidana je na više mjesta.³

Snage 15. brigade napale su kod Banje Luke jednu četničku kolonu.⁴ Ubijeno je 11, a ranjeno 16 četnika. Zaplijenjeno je 6 pušaka, 2 strojnice i druge ratne spremlje. Tvrdi se da je četnički komandant Jovo Mišić ranjen, a komandant četničke Pribojske brigade ubijen.⁵

Snage Kozarskog NOP odreda na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica digle su u vazduh jedan neprijateljski voz natovaren tenkovima i kamionima. Neprijatelj je imao preko 30 mrtvih i ranjenih. Zaplijenjen je 1 bacač mina.⁶

Sporazum je postignut za vrijeme boravka vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita u Kazerti (Italija) 6. avgusta 1944. Opširnije o tome vidi predlog programa i koordinacije vazdušnih napada na komunikacije na teritoriji Jugoslavije Pozadnjeg štaba Britanske vojne misije pri NOV i POJ (Rear HQ-British Military to NOV i POJ) od 11. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 1466 B).

Zbog učestalih napada na željezničke komunikacije, komandant njemačkog 5. SS brdskog armijskog korpusa je 13. septembra 1944. naredio represalije protiv pravoslavnog življa u Bosni i Hercegovini (vidi Arhiv VII, reg. br. 5 2417-18, fascikla 1, k. 41E).

³ Opširnije o zauzimanju Raštelice vidi dok. br. 55.

⁴ Riječ je o borbi koju je 15. krajiška brigada 39. NOU divizije 30. avgusta 1944. vodila protiv četnika iz sastava 1. brigade Bosanskog krajiškog korpusa na prostoru Slivno — Vodički vrh (trig. 868) — Pervan — Arnaučani. Komandant četničke brigade bio je Jovo Mišić. Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 124.

⁵ Redakcija nije uspjela ustanoviti ime toga četničkog komandanta, pošto je Pribojska četnička brigada, u sastavu 2. mileševskog četničkog korpusa, tada dejstvovala u Sandžaku. Komandant te brigade u to vrijeme je, bio potporučnik Jevrem Bogavac (vidi Arhiv VII, reg. br. CG-V-1640: predlog za odlikovanje Komande Starog Rasa i operativnih snaga Crne Gore od 20. jula 1944, reg. br. BH-V-1400: izvještaj Komande Pribojske četničke brigade od 24. avgusta 1944). O tome vidi i knj. 28, dok. br. 124.

⁶ Odnosi se na prevoženje 2. čete 202. tenkovskog bataljona i jednog dijela 92. motorizovane grenadirske brigade u rejon Beograda, dok je njen 1. bataljon u to vrijeme vodio borbe u rejonu Gacka (ovaj bataljon je 31. avgusta transportovan željeznicom iz Sarajeva za Beograd). Opširnije o tome vidi: dok. br. 24 i 135; priloge uz Kriegstagebuch Nr. 3 Oberbefehlshaber Südost — Oberkommando Hereesgruppe F/Ia (dalje: Ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«), u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191; snimak br. 33—38: dio dnevnika za 31. avgust 1944, naređenje Grupe armija »F« od 23. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 192, snimak br. 784), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 27. avgusta (reg. br. F-192, snimak br. 916—920), 29. avgusta (reg. br. F-192, snimak br. 993—997), 30. avgusta (reg. br. F-192, snimak br. 1035—1041), 31. avgusta (reg. br. F-192, snimak 1109—1113), 1. septembra 1944 (reg.

Snage Gradiško-lijevdanskog NOP odreda na cesti Banja Luka — Gradiška uništile su 3 neprijateljska kamiona sa živežnim namirnicama. Ubijeno je 19 a zarobljeno 7 neprijateljskih vojnika.⁷ Zaplijenjen je jedan puškomitraljez.

Neprijatelj odstupa od Drvara ka Petrovcu i Bihaću. Naše snage ga progone. Drvar je ponovno oslobođen.⁸

Saveznička avijacija uništila je kod Suhog Polja na pruzi Brod—Sarajevo 1 neprijateljski voz.⁹

Bombardujući Konjic saveznička avijacija uništila je u istom željezničku stanicu, ložionu i rezervoare za vodu.¹⁰

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik Štaba,
ppukovnik,
Vel.¹¹ M. Knežević

br. F-193, snimak br. 18) i njeno obavještenje od 31. avgusta o prepočinjavanju te brigade (reg. br. F-192, snimak br. 1116). Željezničkim transportom je 7. septembra iz Bihaća prema Beogradu upućen i 2. bataljon 92. brigade (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 279: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 7. septembra 1944).

⁷ Redakcija nije mogla utvrditi na koju se neprijateljsku jedinicu to odnosi. Vjerovatno je riječ o dijelovima 3. gorskog ili 4. lovačkog zdruga.

⁸ Drvar je oslobođen 31. avgusta 1944. Bliže o tome vidi: dok. br. 57; izvještaj Komande Drvarskog područja od 2. septembra 1944. (Arhiv VII, reg. br. 58/4, k. 460); dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. septembra 1944 (Arhiv VII reg. br. 3/1, k. 42); Percy Ernst Schramm, Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940 — 1945 (Wehrmachtführungsstab), Band IV₁, Erster Halbband, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961 (Persi Ernst Šram, Ratni dnevnik Operativnog štaba Vrhovne komande oružanih snaga 1940 — 1945, IV₁), str. 685. U Drvaru se do oslobođenja nalazio 3. bataljon 384. puka 373. legionarske divizije »Tigar«. Opširnije o tome i odluci za napuštanje toga mjesta vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192: snimak br. 1011, 1012 i 1018 — izvještaj Grupe armija »F« od 29. avgusta i njeno obavještenje od 30. avgusta 1944, snimke br. 1014, 1015 i 1017 — predloge Komande 2. oklopne armije za napuštanje Drvara od 28. i 29. avgusta, snimak br. 1013 — saglasnost njemačke Vrhovne komande od 30. avgusta 1944. Prema pomenutim njemačkim dokumentima doneta je odluka za napuštanje Donjeg Vakufa, Jajca i Bugojna (vidi dok. br. 57).

⁹ Prema depeši koju je šef željezničke stanice Doboj 2. septembra 1944. uputio Ravnateljstvu hrvatskih državnih željeznica, 1. septembra je zapaljena garnitura motornog vlaka na željezničkoj stanici Usora, istočno od Suhog Polja. Napad su izvršila 4 lovačka aviona (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/6—24, k. 207, brzojavku br. 96F).

¹⁰ Taj napad je izvršen 29. i 31. avgusta 1944. Bliže o tome vidi izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 12. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/3, k. 149E).

¹¹ Velimir

BR. 2

BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA 5. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

BROJNO
ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVA		O R U									
		po spisku	na licu	Hautice	Topova		Bacica			puška	pukov- mitraljeza	teških mitraljeza	streljica
					linijskih	Protivten- kovskih	teških	Džon b ²	ručnih				
1	Štab i bat. pri št. ²	386	327	—	—	—	—	—	—	261	11	2	56
2	Zašt. bol. ³ 5. korpusa	373	362	—	—	—	—	—	—	161	5	—	13
3	Inženjer. batalj. ⁴	223	221	—	—	—	—	—	—	68	—	—	4
4	IV. divizija	5024	4446	—	—	4	13	10	17	2252	251	18	85
5	X. diviz.	4293	3949	—	3	3	12	—	10	2472	263	19	217
6	Sred. bos. diviz. ⁵	3120	2824	—	2	5	6	—	4	1713	139	12	133
7	XXXIX. diviz.	3813	3359	—	—	1	9	3	16	2075	197	13	126
8	Kozar. ⁶ grupa odreda	1106	964	—	—	—	2	—	1	491	33	7	28
9	I. art. diviz.	225	202	2	2	1	—	—	—	122	1	—	12
10	II. art. diviz.	204	179	—	4	1	—	—	—	164	3	—	7
11	Drv.-pci. ⁷ NOP odred	334	268	—	—	—	—	—	—	206	20	2	13
12	Glamoč. ⁸ NOP odred	169	152	—	—	—	1	—	—	125	9	2	—
	S V E U A:	19260	17203	2	11	15	43	13	48	10080	932	75	694

Pol. komesar,
pukovnik,
Došen¹⁰

(M. P.)

¹ Original (štampan, popunjen na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/6, k. 458.

² Riječ je o Zaštitnom bataljonu toga štaba.

³ Odnosi se na zaštitne jedinice bolnice toga korpusa.

⁴ O Inženjerijskom bataljonu vidi knj. 28, dok. br. 35.

⁵ Srednjobosanska divizija

⁶ Kozarska

STANJE

vezu i minerske spreme na dan 1-IX. 1944 godine

Z J A			M U N I C I J E								V E Z A				KOMORA		MINER. ODELE-NJE	
pistola	ručnih bombi	Protivten. paljaka	Haubice		za top.		za bač.		puščane	za protiv kol. pušku	kablo	telefona	centrala	radio sl.	jabučih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagazn. mina
			brdske	protiv tenkov.	teške	ručne												
47	112	—	—	—	—	—	—	15700	—	—	5	14	1	7	23	26	—	—
23	64	—	—	—	—	—	—	7240	—	—	0.20	5	—	—	8	9	—	—
—	28	—	—	—	—	—	—	1584	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
218	1193	9	—	—	23	207	144	195575	768	—	28	38	4	5	66	373	1118	123
187	1411	13	—	41	181	232	97	295986	912	—	1308	20	3	10	98	555	735	21
148	538	2	—	53	18	141	45	168482	110	—	19	22	3	3	55	243	20	—
139	754	11	—	—	53	220	156	96896	837	—	15	24	2	5	72	458	391	68
55	14	2	—	—	—	—	—	25065	80	—	8	5	—	1	21	59	800	26
8	30	—	95	98	57	—	—	5700	—	—	3	3	—	—	7	44	—	—
16	2	—	—	47	141	—	—	9292	—	—	1	3	1	—	8	39	—	—
32	27	—	—	—	—	—	—	9160	—	—	—	2	—	—	9	9	—	—
10	53	—	—	—	—	40	—	14100	—	—	—	2	—	—	2	16	2	10
883	4354	37	95	239	815	840	442	843.709	2707	—	9270	138	14	31	368	1801	3066	248

Zamjenik Komandanta
pukovnik,
Karanović¹¹

⁷ Drvarsko-petrovački

⁸ Glamočki

⁹ »Džon Bul« (John Bull), ručni reaktivni bacač engleskog porijekla.

¹⁰ Ilija

¹¹ Nikola

BR. 3

DOPUNSKO NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PRODUŽENJE NASTUPNOG MARŠA U PRAVCU SELA HRVATA¹

ŠTAB XI DIVIZIJE
K. str. pov. br. 183/44
1 septembra 44 g.

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE i UDARNE GRUPE

DOPUNA NAREĐENJA STR. POV. BR. 183 OD 31-VIII-1944. g.²

Jedinice ove divizije 1. o.m. u 21 čas oformiće kolone i to:

I kolona:

V brigada³

U selu Matijevićima i krenuti preko Podgajeva preko ceste Kladanj—Živinice, kod Vrnojevića spojiti se sa kolonom XXXVIII Divizije⁴ i dalje kretati za njom. Kod prelaza ceste odvojiće jedan bataljon koji će kretati kao desnokrillna pobočnica kroz Živčice — D. Višća — Požar — Beširovići, zadatak mu je kontrolisati teren prema Živinicama i Tuzli. Na odmoru u Beširovićima postaviti čete da kontrolišu teren prema Puračiću i Živinicama.

II kolona:

Udarna grupa,
štab Korpusa
štab Divizije i
sekcije kao i
diviz. bolnica,
XII Brigada

U 21 čas oformiće se kolona u selu Mladež. Na čelu kolone će biti Udarna grupa,⁵ za njom štab Korpusa, štab Divizije i sekcije pri štabovima, divizijska bolnica i XII Brigada.

XII Brigada uputiće jedan bataljon u pravcu Stupara na cestu, koji će tamo ostati

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37/1, k. 866.

² To naređenje se odnosi na pokret 11. NOU divizije sa sektora Jasen — Betanj na prostoriju Matijevići — Stupari — Mladež (vidi knj. 28, dok. br. 120).

³ U vezi s organizacijom i izvršenjem marša vidi izvještaje štaba te brigade od 2. septembra i 2. oktobra 1944. i njegovu zapovijest od 1. septembra (Arhiv VII, reg. br. 32/2, 1/3, 24/1, k. 870).

⁴ Ta divizija se nalazila u prethodnici 3. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 13).

⁵ Redakcija nije pronašla naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ o formiranju Udarne grupe 11. divizije. Ta grupa se pominje u naređenjima

Бројно стање

ауштас, оружја, муниције, помоћи, материјала и осталих предмета на дан 1- IX.

1944. године

Број	Назив	АУШТА		О Р У Ж Ј А										МУНИЦИЈЕ					РЕЗА		КОМОРА		ВИШЕ						
		укупно	у употреби	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка	пушка						
1	1. бат.	306	387	-	-	-	-	261	11	2	36	47	152	-	-	-	-	15700	-	5	14	1	7	23	26	-	-		
2	2. бат.	373	362	-	-	-	-	181	3	-	13	23	64	-	-	-	-	7240	-	0.20	5	-	-	8	9	-	-		
3	3. бат.	223	223	-	-	-	-	60	-	-	4	-	20	-	-	-	-	1504	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
4	4. бат.	5024	4440	-	4	132	17	2252	251	10	85	218	1192	4	-	203	207	1441955	76836	38	4	5	65	373	1116	128			
5	5. бат.	4293	3949	-	3	12	-	2472	263	19	217	107	1411	13	-	41	181	232	97	265906	9130350	20	310	98	595	725	21		
6	6. бат.	3120	2824	-	2	5	6	-	1713	139	12	133	148	338	2	-	53	182	141	43	160482	11019	22	3	55	243	20	-	
7	7. бат.	3813	3339	-	1	9	3	16	2075	197	13	126	139	754	11	-	53	220	156	56896	80715	24	2	5	72	458	391	68	
8	8. бат.	1106	964	-	-	2	-	1	491	33	7	28	55	142	2	-	-	-	-	25005	80	8	-	5	1	21	59	800	26
9	9. бат.	215	2032	-	2	1	-	-	122	1	-	12	8	50	-	-	57	-	-	5700	-	3	-	-	7	44	-	-	
10	10. бат.	204	179	-	4	1	-	-	164	5	-	7	16	2	-	-	47	14	-	9292	-	1	3	1	8	39	-	-	
11	11. бат.	334	260	-	-	-	-	-	206	20	2	13	52	27	-	-	-	-	-	9150	-	-	2	-	9	9	-	-	
12	12. бат.	169	152	-	-	1	-	-	125	9	2	-	10	53	-	-	-	40	-	14100	-	-	2	-	2	16	2	10	
13	13. бат.	19260	17253	-	11	1543	13	48	10060	932	75694	603	4354	37	-	38239	815840	442834	709270	9270138	1432868	180	3065	243	1065	248	10		

Заменик Командира
пушкарника
А. А. А. А.

do 4 sata izjutra kontrolišući cestu od Kladnja i taj će se bataljon kretati iza ostalih snaga na odstojanju od jedan kilometar.

Ova će se kolona kretati pravcem Mladež—Hrastovica—kota 582, spustiti se na cestu, cestom kretati do Podgajeva gde preći na drum koji vodi na Djedinu i kod Odorovića spojiti se sa kolonom I.

Veći zastanak naših divizija biće: V Brigada na Kičmi, Udarne grupa, štabovi Korpusa i Divizije sa njihovim djelovima u selu Hrvatima a XII Brigada na Debeloj kosi. Njen bataljon koji ide u zaštitnici odmaraće se na Ravnom Boru, kota 440.

Na ovome zastanku kuvati hranu za vojsku i vršiti obezbeđenja logora, V u pravcu Živinica, Tuzle i Puračića a XII u pravcu ceste Živinice — Kladanj, dok će Udarne grupa poslati patrolu da prokontroliše selo Repnik zbog njegovog zelenog kadra.⁶

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar — ppukovnik:
(sl. otsutan)⁷

Komandant — pukovnik
M. Šiljegović⁸

Štaba 11. divizije počev od 30. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 31/3, k. 866), gde joj se postavljaju određeni zadaci, dok se u naređenju Štaba 3. korpusa od 25. avgusta 1944. Štabu 11. divizije (vidi knj. 28, dok. br. 87), umesto Udarne grupe, još pominju Lički bataljon i Mačvanski partizanski NOP odred. Kao datum konačnog formiranja Udarne grupe može se uzeti 29. avgust 1944, kako stoji u izvještaju njenog štaba (vidi Arhiv VII, reg. br. 52/4, k. 866).

Udarne grupa je bila privremena formacija i kao takva je postojala nepun mjesec dana — od 29. avgusta do 24. septembra 1944 (vidi dok. br. 73).

⁶ Riječ je o pripadnicima 10. posadnog zdruga »bosanskih planinaca«. Bliže o njima vidi knj. 19, dok. br. 165; knj. 22, dok. br. 116; Arhiv VII, reg. br. 37/6, k. 408A — izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944. i mikrofilm London-4, snimak br. 299.229 — 299.235 — referat njemačkog poslanika u Zagrebu Kašea za septembar 1944. godine.

⁷ Komesar divizije u to vrijeme bio je Blažo Đuričić.

⁸ Miloš Šiljegović je umro 1952. godine.

BR. 4

NAREĐENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA DA JEDINICE PREĐU NA PROSTORIJU GURBETI — RODELJ — STOJKOVIĆI¹

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
O. broj 76
1 septembra 1944. god.

ŠTABU I, II i IV BRIGADE

1. Danas u 16 h. sve jedinice izvršiće pokret do na prostoriju Gurbeti — Rodelj — Stojkovići.

U vezi sa tim,

NAREĐUJEMO:

2. I brigada kretaće se pravcem Dragomilići—Kiprovica—Gurbeti i zadržati se na prostoriji Gurbeti, sa isturenim delovima na Kničkoj (k. 1375) radi zatvaranja pravca od pruge i na Golici (k. 1698) radi zatvaranja pravca od Jahorine.
3. IV brigada izvršiće pokret pravcem Mazlina—Božanovići—Kozarevići—Tahuljići—Stojakovići²—Mlječnik. Na prostoriji Mlječnik (Raskršće) — Stojakovići zadržati se sa brigadom, odakle zatvarati pravce od pruge Previle i Ukšića.
4. II brigada izvršiće pokret pravcem Unukovići—Sirak—Dragomilići—Kiprovica—Rodelj. Na prostoriji Rodelj — Mačak zadržati se sa brigadom, isturajući obezbeđenja na Mačku (k. 1514).
5. Štab divizije kretaće se sa I brigadom i nalaziće se u Rodelju.
6. Štabovi brigada odmah će podeliti oružje i spremu dobijenu od saveznika i izvršiti pokret blagovremeno.³

Štab II brigade trebao bi da krene sa jedinicama po mogućstvu i u 15 časova dolinom Rijeke prema Dragomilićima, da bi izbegao artiljerisku vatru.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1, k. 951.

² To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Stojkoviće.

³ Opširnije o prijemu savezničkih pošiljki vidi dok. br. 97, objašnjenje 5. i 18.

7. Na novoj prostoriji odmah se obezbediti i preduzeti spremanje hrane za jedinice, stvarajući rezervni obrok, koga će borci poneti sa sobom i koji ne smije pojesti ni jedan borac prije naređenja štaba brigade.
O potrebi čuvanja rezervnog obroka objasniti svima borcima da bi pravilno shvatili, naglašavajući im da ćemo doći moguće u situaciju gde nećemo biti u stanju pripremati hranu.
8. Po dolasku na novu prostoriju štabovi brigada će dostaviti dnevne raporte sa objašnjenjem rashoda, spisak primljenog oružja i materijala i izveštaj o izvršenom pokretu. Za nedostavljanje pomenutih izveštaja prvenstveno će biti odgovorni načelnici štabova brigada, a istovremeno i sami štabovi.
9. S obzirom na dobiveno oružje od saveznika, štabovi brigada odmah će izdati naredbu da svaki rukovodioc u brigadi mora biti naoružan, zaključno sa štabovima bataljona. Takođe svaki član štaba brigade mora nositi oružje, pikavac.⁴ Izvršenje ovoga naređenja kontrolisaće lično štab divizije.
10. Štabovi brigada, svojom zapovješću lično će zadužiti po nekog od bataljonskih rukovodioca koji će po završenom pokretu, ukoliko ovaj ne bude uredan, odgovarati štabu brigade. Pojedini članovi štaba brigade, prilikom nailaska jedinice na izvesne prepreke, reke, mostove, jaruge ili nastanjena mesta, ostaće kod dotičnih prepreka radi što bržeg i pravilnijeg prebacivanja jedinice preko toga mesta. Do sada se pokazalo da na takvim mestima uglavnom i dolazi do usporavanja pokreta, s jedne strane, a sa druge strane i do gubljenja jedinica iz ruku, gužve, mešanje. Ovo isto preneti i na štabove bataljona, da bi se uvelo kao praksa.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik,
potpukovnik **P.⁵ Grujić**

Komandant,
major **Kamenjar⁶**

⁴ Riječ je, vjerovatno, o automatima PPS-41, kal. 7,62 mm, sovjetskog porijekla, ili o automatima »STEN«, engleskog porijekla (vidi dok. br. 49, objašnjenje 7). Svaki član štaba brigade 16. NOU divizije je, u vezi s ovim naređenjem, nosio automat.

⁵ Periša

⁶ Marko Peričin

P. S. Da bi se u toku pokreta sprovela što bolja organizacija, članovi štabova brigada moraju nastojati da saobraćaju preko članova štaba bataljona, a od njih tražiti da za sve nedostatke i slabosti u toku pokreta pozivaju odmah na licu mesta članove komandi četa i tražiti od njih da oni otklanjaju te slabosti. Ovo je potrebno radi toga da bi zaista jednom aktivizirali naše komande četa, a s druge strane da bi i sami borci uvideli da se njihovi komandiri odn. komesari pozivaju na odgovornost i da su oni zaista odgovorni i nosioci svojih jedinica. Ovo obraćanje štabovima bataljona i komandama četa ne sme nikako biti sa vikom i nekom dernjavom, nego oštro vojnički, na ozbiljan način, kako ne bi narušavali autoritet naših nižih štabova i komandi četa pred borcima. Ako zaista postupimo na ovaj način, postićemo dve stvari, jedno to što ćemo podići autoritet kod naših nižih rukovodioca, a drugo što će borci uvideti da su njihovi najbliži rukovodioci odgovorni za sve greške i nedostatke.

BR. 5

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O AKTIVNOSTI DIVIZIJE U DRUGOJ POLOVINI AV- GUSTA¹

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj: 83/44.
Dne 1. septembra 1944.

ŠTABU III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 16. do 31. augusta 1944.²

U sastavu ove divizije bile su slijedeće jedinice: XVI, XIX i XX NOU brigada i Kladanjsko-ozrenski partizanski odred.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/7, k. 1111.

² O prethodnim dejstvima, od 1. do 15. avgusta, vidi knj. 28, dok. br. 102.

XVI NOU brigada

16. VIII. 1944. brigada se nalazila na prostorijsi Vinograd —Rogač—Pavkovići—Đurđevići. Toga dana dobiva zadatak da likvidira Srebrenicu³ zajedno sa ostalim jedinicama divizije.⁴ U tu svrhu brigada vrši pokret u 17 časova na prostorijsi Buljin—Šušnjari—Slatina. Održan sastanak između ovog štaba i komandanta i političkog komesara brigade.

17. VIII. 1944.

Razmještaj brigade isti. Upućuje patrole prema Kravici, Bratuncu i Srebrenici radi prikupljanja podataka o neprijatelju. U selu Pale, ob. oficir I bataljona, u sukobu sa neprijateljskom patrolom, kao i jedan drug iz pratnje su poginuli. Brigada krenula na zadatak u 18 časova, na k. 517, 470, 595, 432 i 381, prema Srebrenici i Bratuncu. Pošto napad nije uspio, brigada se je povukla.

18. VIII. 1944.

Brigada se je povukla na liniju Seoce—Jošava. Ustaše u jačini od 60 ljudi izmanevrisali su iza leđa jednoj četi koja je napadala k. 317, poginula su 3 druga, jedan ranjen, igubljena 3 p. mitraljeza, dok je 15 neprijateljskih vojnika izbačeno iz stroja. I bataljon izvršio je demonstrativni napad na Bratunac.⁵ Ostali dijelovi brigade došli su na liniju Zagoni—Šušnjari. IV bataljon napao je ustašku kolonu od 60 ljudi na cesti Bratunac—Srebrenica i raspršio je izbacivši 6 neprijateljskih vojnika iz stroja.⁶

19. VIII. 1944.

Brigada se nalazi na prostorijsi Babuljice — Šušnjari — Bukova Glava — Miljadovina — Čizmići — Blješeva — Pale,

³ Na karti 1 : 100.000 u izdanju Vojnogeografskog instituta Kraljevine Jugoslavije (1932) piše: Srebrnica, ali u dokumentima negdje piše Srebrnica a negdje Srebrenica. To potiče otuda, što se i u narodu to mjesto tako različito naziva. U kartama novijeg izdanja Geografskog instituta JNA (1959), piše Srebrenica.

⁴ Prema bojnim relacijama Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 11. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58) i Zapovjedništva 8. posadnog zdruga od 6. septembra 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 160) u Srebrenici su se nalazili dijelovi 22. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 2. bojne 8. posadnog zdruga (oko 200 domobrana). O borbama koje su vođene oko toga mjesta u to vrijeme vidi knj. 28, dok. br. 82.

⁵ U Bratuncu se nalazila 24. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Ta bojna je 24. avgusta 1944. upućena prema Rogatici (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 11. oktobra 1944).

⁶ Jedinice su bile iz sastava 24. bojne. Jedna kolona je bila upućena, kao pomoć, ustaškoj posadi u Srebrenici (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog

orijentisana prema Bratuncu i Srebrenici. Vršila patroliranje i ne sukobljava se sa neprijateljem.

20. VIII. 1944.

Brigada je izvršila pokret na prostoriju Lipenović — Brežanci — Ječmište — Ježešnica — Lupova Glava, sa obezbeđenjem od Magašića i Bratunca. Štab brigade [bio je] na sastanku sa Štabom divizije.

21. VIII. 1944.

Raspored brigade isti. Oko 16 časova ustaše i esesovci u jačini od 40 ljudi izvršili su napad na drugi bataljon. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 6 mrtvih. U 17 časova druga kolona u jačini od 150 ustaša, potpomognuta sa artiljerijom iz Bratunca, napala je na drugi bataljon (k. 645). Još jedna kolona u isto vrijeme u jačini od 150 ljudi napala je na IV bataljon (Lupova Glava, k. 714 i 675).⁷ Neprijatelj je zadržan na polaznim položajima pretrpevši gubitke od 30 mrtvih. Naši gubici 3 ranjena. Po naređenju Štaba Divizije brigada se je pomakla na položaje Rogač — Kostići — Stup — Lukići — Višnjica, gdje je primljena saveznička pošiljka.

22. VIII. 1944.

Brigada se nalazi na prostoriji Višnjica — Ravna Gora sa obezbeđenjem u pravcu Crne Rijeke i Podžepnja te Milića. Od Srebrenice naišla je jedna neprijateljska kolona sa jednim tenkom i 8 kamiona. II bataljon, koji je bio u zasjedi na cesti Srebrenica — Milići, napao je kolonu i oštetiio jednu tanketu i jedan kamion.

23. VIII. 1944.

Izvršen je pokret na prostoriju Barice — Krčevina — Devica — Prodina, gdje je brigada stigla u zoru. Obezbeđuje pravce od Bratunca, Nurića — Podžepnja i Batuskog puta.

zdruga od 11. oktobra 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 641—642: izvještaj Grupe armija »F« od 19. avgusta 1944).

⁷ Od 5. avgusta 22. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga nalazila se u pokretu sa područja Rogatice, preko Sokolca, za Srebrenicu. Njeni prednji dijelovi su stigli u to mjesto 17. a glavnina 20. avgusta, dok je u isto vrijeme 27. SS puk (bez 1. bataljona) 13. SS divizije »Handžar« prebačen iz rejonu Živinica u rejon Bratunca u cilju napada prema Srebrenici, pa su, vjerovatno, te jedinice vršile napad na 16. muslimansku NOU brigadu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 11. oktobra 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 674—681 i 742: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 20. i 22. avgusta 1944). Pun naziv 13. SS divizije »Handžar« je: 13. SS vafen dobrovoljačka bosansko-hercegovačka brdska divizija »Handžar« (13. Waffen-SS Freiwillige bosnisch — herzegovinisches Gebirgs — Division »Handschar« — Croat, Nr. 1), ali se ova divizija u našoj historiografiji tako skraćeno naziva.

24. VIII. 1944.

Brigada je na predašnjim položajima, sa promjenom što je drugi bataljon postavljen na k. 1352 (Kupusina) sa zadatkom obezbeđenja od Đila — Štedre i Batarskog puta. Svi bataljoni šalju izviđačke patrole. Održan sastanak sa štabovima bataljona.

25. VIII. 1944.

Raspored brigade isti. Vrše se izviđanja na sve strane. Održane su konferencije u svim jedinicama brigade.

26. VIII. 1944.

Po naređenju Štaba divizije, upućeni su dva bataljona prema Ravnoj Gori da ispituju Milici i Pomol. Jedan bataljon sukobio se je [sa] SS trupama u jačini od 300 ljudi⁸ i komorom od 30 konja. Neprijatelj je naglo odstupio uz veće gubitke. Neprijatelj je sa jednom kolonom nastupio od Nurića i Štedre prema položaju Javornik.⁹ Dvije čete II bataljona napale su neprijatelja, ubivši im 11 vojnika. Jedan drug poginuo.

27. VIII. 1944.

Brigada je izvršila pokret u 5 sati i 5 časova preko ceste Vlasenice na prostoriji Trupić [brdo] — Kameniti Dolovi — Nurići sa obezbeđenjem od Milan Planine, Jusine Ravni i Han Pijeska.

28. VIII. 1944.

Brigada je izvršila pokret na prostoriju Riječica — Grabovičko polje¹⁰ sa obezbeđenjem od Žeravica i Klještana te Jusine Ravni. Uhvaćena veza sa djelovima 11. Divizije¹¹ u Mišarima. II bataljon primio Divizijsku bolnicu i smjestio je na Milan Planini.

⁸ i ⁹ Odnosi se na borbene grupe 13. SS divizije »Handžar«. Prema dnevnom izveštaju Grupe armija »F« od 26. avgusta 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 872—875: pri-log br. 210/VIII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«), dva ojačana bataljona su napadali od Slapa, a jedan bataljon od Podžepnja, dok druga dva bataljona su se, u cilju zaprečavanja, postavila na liniju Han-Pijesak — Zagrade — Pomol.

¹⁰ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Glo-govička polja, oko 3 km sjeverno od Milan-planine.

¹¹ U to vrijeme se 11. NOU divizija nalazila na prostoriji Debelo brdo — Betanj — Mišari, ali se u njenom izvještaju od 15. septembra 1944. o tome ništa ne kaže (vidi dok. br. 73).

29. VIII. 1944.

Raspored brigade isti. Izviđanje prema Žeravicama i Slivnama, zarobljeno je 12 četnika sa 9 pušaka i druge spreme.¹² IV bataljon izvršio je pokret u Trešnjevac radi eventualnog napada na Han Pijesak kojeg je saveznička avijacija bombardovala. Napad nije vršen.

30. VIII. 1944.

Brigada na istim položajima. IV bataljon upućen u Podbukvik sa zadatkom obezbeđenja od Jusine Ravni. U brigadu se vratili delegati sa II Kongresa.¹³

31. VIII. 1944.

Brigada po zadatku izvršila pokret na prostoriju Žeravica gdje je predala Divizijsku bolnicu 20. brigadi. Dobiven zadatak za likvidiranje Kladnja.¹⁴ U 16 časova izvršen pokret prema Kladnju. Napad izvršen u 24 sata. Neprijatelj — ustaše i legija, u jačini od 120 ljudi, pobjegli su poslije kraćeg otpora.¹⁵

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 47 mrtvih i veći broj ranjenih. Naši gubitci: 5 mrtvih i 4 ranjena.

Zarobljeno: 12 četnika, 9 pušaka, oštećen jedan kamion i jedna tanketa. Izgubljeno 3 vlastita puškomitraljeza.

XIX NOU brigada:

16. VIII. 1944. Izvršen pokret na prostoriju Šogolji — Staroglavica kao polazne tačke za napad na Srebrenicu prema dobivenom zadatku od Štaba XXVII Divizije.

17. VIII. 1944. U 22 sata bataljoni krenuli sa zadatkom na položaj Rajne — Bojno — Karaula — Crni Guber. Operacija je izvršena sa XVI i XIX brigadom. Sa prvih uporišta neprijatelj je potisnut, ali od pravca Osmača udara sa leđa i brigada¹⁶ se povlači i sukobljava se sa kolonom ustaša u s.

¹² Pripadali su, vjerovatno, Kladanjskoj brigadi Zeničkog četničkog korpusa. Ona se nalazila na prostoriji oko Kladnja.

¹³ Riječ je o omladinskim delegatima koji su učestvovali na Drugom kongresu Antifašističke omladine Jugoslavije u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. godine. Oni su se 7/8. avgusta, sa 11. NOU divizijom, prebacili iz srednje u istočnu Bosnu. Bliže o tome vidi knj. 28, dok. br. 126, objašnjenje 46.

¹⁴ Prema iskazu postrojbi (pregledu rasporeda ustaško-domobranskih jedinica) Zapovjedništva 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60). U Kladnju se nalazio Stožer 36. viteške bojne 12. ustaškog zdruga sa Stožernom, 1. i 2. satnijom.

¹⁵ Opširnije o organizaciji napada na to mjesto vidi knj. 28, dok. br. 125.

¹⁶ Odnosi se na 19. birčansku NOU brigadu.

Kutuzero u jačini od 500 ljudi koji su od Žepe išli u pomoć Srebrenici.¹⁷ Izbačeno je iz stroja u tom sukobu 40 neprijateljskih vojnika, jedan drug poginuo i 5 ranjeno.

18. VIII. 1944. Neuspehom noćnog napada na Srebrenicu brigada se povlači na položaje (polazne) sa zadatkom obezbeđenja od Žepe i Srebrenice.

19. VIII. 1944. Izvršen pokret na prostoriju Slatina — Buljin sa logorskim obezbeđenjem. Brigada se odmara.

20. VIII. 1944. II bataljon vrši pokret u s. Slatinu, prima Div. bolnicu XX brigade i smješta se u selo Kandiće. Ostali bataljoni smešteni su na Rogaču i Vinogradu sa zadatkom kontrole ceste Vlasenica — Zvornik.

21. VIII. 1944. Izvršen pokret na prostoriju Plandište — Bakići — Mišići, sa zadatkom kontrolisanja ceste Milići — Kasaba i Milići — Vlasenica.

22. VIII. 1944. Brigada se nalazi na istim položajima. Neprijateljska kolona u jačini od jedne satnije i 6 kamiona došla je od Nove Kasabe u Miliće i sastala se je sa kolonom koja je nadirala od Srebrenice.¹⁸ Naš II i III bataljon napao je neprijatelja, ubivši 7 neprijateljskih vojnika a 15 ranili, te jedan kamion uništen. Zatim II bataljon sa Div. bolnicom vrši pokret iz Bakića preko Vrsinje u Podžeplje.

23. VIII. 1944. Brigada se nalazi u prostoru Podžeplje — Krivača. Zatvara pravac od Crne Rijeke i Vrsinje. I bataljon, koji je bio odsječen, nalazio se je u s. Rajićima.

24. VIII. 1944. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Patrolna izviđanja.

25. VIII. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. Patrolna izviđanja i prikupljanje podataka o neprijatelju.

26. VIII. 1944. II bataljon sa Div. bolnicom i Intendanturom izvršio je pokret iz Podžeplja u 17 časova u pravcu Kusača, gdje se je trebao prebaciti preko ceste Sokolac — Vlasenica. Nailazi na neprijateljsku zasjedu i nakon kraće borbe uspjeva da se prebaci preko ceste na prostoriju Malo Polje. III bataljon sa dijelom bolnice, komandantom i kome-

¹⁷ Riječ je o dijelovima 22. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi 7. objašnjenje uz ovaj dokumenat).

¹⁸ i ²¹ Te neprijateljske snage pripadale su 1. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu i 1. bataljonu 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi: knj. 28, dok. br. 102, objašnjenje 4. i 13; Arhiv VII; reg. br. 8/1—131, k. 58 — bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 11. oktobra 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 742 — izvještaj Grupe armija »F« od 22. avgusta 1944).

sarom brigade krenuli su u Vlasenicu. Jedan drug poginuo i 6 ranjenih.

27. VIII. 1944. Brigada se nalazi sa dva bataljona na prostorijski Malo Polje, a jedan bataljon Rajići — Vukovići.

28. VIII. 1944. II bataljon predao je Div. bolnicu XVI brigadi na Milan planini. III bataljon sa djelom Div. bolnice nalazi se u Vlasenici i vrši pokret na Cikote.¹⁹

29. VIII. 1944. Po predaji div. bolnice XVI brigadi II bataljon vrši pokret preko Milan planine — Grabovice u Bečane²⁰ sa zadatkom spajanja sa ostalim djelovima brigade.

30. VIII. 1944. II bataljon vrši pokret u Spreču. Ostali djelovi brigade su na prostorijski Bačkovac — Stolica — Bobari — Milovanovići.

31. VIII. 1944. Brigada na istoj prostorijski.

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih, 15 ranjenih i preko 40 izbačeno iz stroja. Uništen jedan kamion.

Naši gubitci 2 mrtva i 11 ranjenih.

XX Brigada:

16. VIII. 1944. Brigada se nalazi na prostorijski Milici sa zadatkom zatvaranje pravca od Drinjače i zaštita Div. bolnice. Orijentacija prema Srebrenici.

17. VIII. 1944. Brigada vrši pokret na prostorijski Stara Glavica — Vidovo brdo, sa zadatkom obezbeđenja od Zepe i [radi obezbeđenja] Div. bolnice. I bataljon učestvuje u napadu na Srebrenicu sa ostalim brigadama divizije.

18. VIII. 1944. I bataljon sa Div. bolnicom na Vidovu brdu. II i III bataljon učestvuju u napadu preko Fojhara i Bojne. Četiri druga ranjena, neprijateljski gubitci nepoznati.

19. VIII. 1944. Po naređenju divizije brigada zauzela položaje Viogor — Vidovo brdo — Slatina sa zadatkom zatvaranja pravca od Srebrenice i Stublića. Obezbeđenje Div. bolnice.

20. VIII. 1944. Brigada se nalazi na prostoru Slatina — Sušnjari — Buljin — Krunici. Nije bilo sukoba sa neprijateljem.

21. VIII. 1944. Brigada se nalazi na istim položajima. I i III bataljon vode borbu na položajima Slatina — Sušnjari sa SS trupama koje napadaju od pravca Srebrenica — Bratunac. Jedan drug ranjen, neprijateljski gubitci nepoznati.

¹⁹ Vidi knj. 28, dok. br. 103.

²⁰ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na s. Klještani, 8 km sjeverozapadno od Vlasenice.

22. VIII. 1944. Brigada se nalazi na prostorijsi Rogač — Slatina — Sušnjari — Pomol. U toku dana brigada je vodila borbu sa SS jedinicama i ustašama koji su napadali od Srebrenice i Bratunca.²¹ Jedan drug ranjen, jedan kamion uništen.

23. VIII. 1944. U toku noći brigada se koncentrisala na položaju Pomol — Gaj odakle je izvršila pokret pravcem Vrsinje — Ravna Gora — Podžeplje, gdje je naišla na legiju od 30 do 40 ljudi koji su nakon borbe raspršeni, nakon čega se je brigada postavila na položaje Podžeplje — Plana — Brložnik, sa zadatkom zatvaranja pravca — Žepa — Džim-rija — Kusače.

24. VIII. 1944. Raspored brigade isti. Izviđanja u raznim pravcima. U brigadi se je radilo na vojno-političkom polju.

25. VIII. 1944. Raspored brigade isti sa istim zadatkom.

26. VIII. 1944. Raspored brigade isti, sem što je II bataljon upućen u legijaška sela Čavčići — Bukovik gdje je naišao na oko 100 ustaša i u borbi koja je trajala jedan sat neprijatelj je razbijen i protjeran u Žepu. Dvije drugarice u toj borbi su nestale.²²

27. VIII. 1944. Brigada se nalazi na položajima Debela Medja — Berkovina — Vrabačka sa Div. bolnicom. Brigada je na odmoru. Četiri druga dezertirala u pokretu. I i III. bataljon vodili borbu sa SS trupama²³. Gubitaka na našoj strani nije bilo, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

28. VIII. 1944. Brigada se pomerila na položaje Ravanjsko — Mrkov — Preljino brdo. U toku dana uvačeno 5 četnika.

29. VIII. 1944. Brigada je i dalje na istim položajima sa istim zadatkom i obezbeđenjem. Borbe nije bilo.

30. VIII. 1944. Brigada je na istim položajima sa istim zadatkom. Borbe nije bilo.

31. VIII. 1944. Brigada se pomera na položaje Riječica — Ponjerkica — Grabovičko polje, sa zadatkom zatvaranja pravca

²² U bojnoj relaciji Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 11. oktobra 1944. kaže se da su partizani prilikom napada na Žepu uspjeli da zauzmu pojedine bunkere, ali su protivnapadom odbačeni. Za sopstvene snage se tvrdi da su bez gubitaka u ljudstvu, dok se o gubicima protivnika kaže da se nisu mogli ustanoviti (vidi Arhiv VII, reg. br. 8.1—131, k. 58: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 11. oktobra 1944).

²³ Borba je vođena sa dijelovima 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 916—920: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 27. avgusta 1944).

od Vlasenice i Han Pijeska. Obezbeđuje Div. bolnicu. Primljeno 12 četnika u brigadu, od kojih su dvojica dezertirala.²⁴

Zaključak:

Naši gubitci: 6 ranjenih i 6 nestalih.

Neprijateljski gubitci: jedan kamion uništen, 5 četnika došlo u brigadu.

Kladanjsko-ozrenski odred:

16. VIII. 1944. Vodi borbu sa SS trupama u G. Dopascima i povlači se u s. Prijevor sa zadatkom kontrolisanja pravca od Kladnja.²⁵

17, 18, 19, 20. VIII. 1944. Na istom položaju sa istim zadatkom.

21. VIII. 1944. vršio je pokret na prostorijsu Trnovo — G. Dopasci sa zadatkom kontrolisanja ceste Kladanj — Tuzla, Kladanj — Vlasenica.

22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. i 31. VIII. 1944. Na istim položajima sa istim zadatkom. Borbe sa neprijateljem nije bilo.

Opšti zaključak:

U ovom periodu jedinice su bile skoro svakog dana u borbi sa SS trupama, ustašama, četnicima i legijom na prostoru Birča — Srebrenice — Podžepnja — Malog polja.

Naši gubitci: 9 poginulih, 20 ranjenih, 2 nestala, 6 dezertiralo i 3 puškomitraljeza izgubljena.

Neprijateljski gubitci: Izbačeno iz stroja 124 za koje se zna da su poginuli ili ranjeni, zarobljeno 17 četnika sa 9 pušaka, uništena tri kamiona i jedna tanketa. Streljana 2 četnika.

Vojno-politički rad ograničio se je samo na sastanke štabova, dok drugoga rada skoro nije ni bilo. Moral u svima jedinicama je na dovoljnoj visini iako je prilično velika zamorenost uslijed stalnih borbi. Zdravstveno stanje je zadovoljavajuće.

Pri Štabu divizije održan je telefonski kurs, koji je trajao od 1. do 24. VIII, kada su kursisti upućeni u svoje brigade.

²⁴ Na prostorijsi oko Vlasenice nalazili su se četnici Vlaseničke brigade Romanijskog četničkog korpusa, pa je o njima, vjerovatno i riječ.

²⁵ Na sektoru Kladnja u to vrijeme se, vjerovatno, nalazio 2. bataljon 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 591—596 i 621—625: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 17. i 18. avgusta 1944).

Isto tako održan je pri Štabu ove divizije sanitetski kurs za bolničarke.

Sve²⁶ jedinice ove divizije, zbog stalnih pokreta i borbi a na terenu koji je od strane neprijatelja opustošen i popaljen, ishrana je bila prilično slaba, dok su odjelo i obuča zadovoljavali. Za to vrijeme primale su od saveznika pošiljke u oružju i materijalu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar:	(M. P.)	Komandant:
p.pukovnik		pukovnik
Z. ²⁷ Škerović	Načelnik: p.pukovnik	Kosorić Pero
	R. ²⁸ Petovar	

BR. 6

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NASTUPNI MARŠ U PRAVCU TREBAVE I POSAVINE¹

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Koncept²

Pov. broj: 55/44

1. IX. 1944. u 8 čas.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Zvornik — Tuzla — Kladanj, razmjer 1 : 10 000)

1) *Situacija*: Prema dosadašnjim prikupljenim podacima na sektoru Majevice, Posavine i Semberije nalaze se manji dijelovi 13 SS-divizije, i to u Bukviku — Čeliću — Bijeljini — Brčkom;³ u Gradačcu i Modriču muslimanska legija,

²⁶ Početak rečenice trebalo bi da glasi: Za sve...

²⁷ Zarija

²⁸ Rudolf (Rudi)

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/3—1, k. 1258.

² Dokumentat nije koncept. Pojedini štabovi su tako nazivali onaj primjerak koji su zadržavali u svojoj arhivi. Redakcija takav primjerak naziva kopijom originala.

³ Na tome području u to vrijeme djelovali su štapski dijelovi 13. SS divizije »Handžar«. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, izvještaje 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (reg. br. 126 i reg. br. 40/6, k. 408A), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 31. avgusta i 1. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak 1109—1113 i reg. br. F-193, snimak br. 17) i izjave zarobljenih pripadnika divizije »Handžar« (kut. 9).

većim dijelom neborbena, a na pravcu Tuzla — Gračanica — Doboj ustaške i domobranske posade.⁴ Na prostoriji Trebave⁵ — Posavine⁶ — Majevice⁷ — Semberije⁸ i Požarnice⁹ nalaze se četničke grupe, slabo naoružane, vojnički neorganizovane i većim dijelom slabog borbenog morala. Na prostoru Donje Brijesnice — Tumara — Milina Sela i Katanića (lijeva ovala r. Spreče) nalaze se dijelovi Ozrenskog četničkog odreda.¹⁰

Posljednjih dana pravcem Tuzla — Zvornik pokrenuti su dijelovi 13 SS-divizije, koji su garnizonirali u Tuzli, prema Srebrenici, Vlasenici, Rogatici, Sarajevu. Sva teška artiljerija 13 SS-divizije još ranije je prebačena ka Doboju.

⁴ Bliže o rasporedu ustaško-domobranskih jedinica na tome sektoru vidi dok br. 3, 44, 46, 48 i 54.

⁵, ⁶ i ¹⁰ Prema izvještaju Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. jula 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/6, k. 408A) na području Trebave i jednog dijela Posavine djelovao je Trebavski četnički odred Ozrenskog četničkog korpusa. U sastavu ovog korpusa nalazio se i Ozrenski četnički odred. O tome vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (reg. br. 37/6, k. 408A), izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 2. oktobra 1944 (reg. br. 19/3, k. 1258), naređenje delegata četničke Vrhovne komande jugoslovenske vojske u otadžbini od 23. septembra 1944 (reg. br. BH-V-7396-I), naređenje Štaba Ozrenskog četničkog odreda od 28. septembra 1944 (reg. br. BH-V-7398), naredbu Komande pozadine Trebavskog četničkog odreda od 9. juna 1944 (reg. br. BH-V-12943), izvještaj Štaba 1. četničke brigade Ozrenskog četničkog odreda od 25. septembra 1944 (reg. br. BH-V-7397), naređenje Štaba 2. četničke brigade od 13. oktobra 1944 (reg. br. BH-V-7400) i naredbu Intendanture 1. brigade Ozrenskog četničkog odreda od 18. oktobra 1944 (reg. br. BH-V-7401). Brigade su u Ozrenskom četničkom korpusu, prema procjenama redakcije na osnovu četničkih dokumenata u Arhivu VII, imale u mobilnom stanju oko 500 četnika. Po naredbi načelnika štaba četničke Vrhovne komande jugoslovenske vojske u otadžbini od 17. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-396-3) ti odredi se nazivaju korpusima i nalaze se u sastavu Sjeverne grupe bosanskih korpusa, koju sačinjavaju Trebavski, Ozrenski i Majevički četnički korpus i jedinice četničke Komande zapadne Bosne.

⁷, ⁸ i ⁹ Na prostoru Posavine, Semberije, Majevice i Birča nalazio se Majevički četnički korpus (Gorski štab br. 124), sastava: Semberijska leteca, Semberijska, Brčanska, Majevička leteca, Majevička, Tuzlanska (požarnička), Podrinska, Sprečanska, Birčanska, Papračka četnička brigada i 6. posavska brigada Trebavskog četničkog odreda (povremeno). Brojno stanje toga korpusa je bilo promjenljivo, ono se u mobilnom stanju, prema procjeni redakcije, kretalo između 2.000 i 3.000 četnika (vidi Arhiv VII: reg. br. 6/6, k. 408A — obavještajni izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. jula 1944, reg. br. BH-V-11190 — naređenje Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 21. avgusta 1944, reg. br. BH-V-11236-I — naređenje Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 21. septembra 1944, reg. br. BH-V-11254 — obavještenje Majevičkog četničkog korpusa od 26. septembra 1944, reg. br. BH-V-11218 i 11221 — naređenja Štaba Semberijske četničke brigade od 4. septembra 1944). Te četničke snage, razvučene na navedenoj teritoriji, bile su slabog bor-

2) *Opšti zadatak*: U duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ¹¹ naš Korpus je dobio zadatak da sa glavinom svojih snaga izvrši ofanzivne operacije na pomenutom području u cilju ovladavanja Majevicom, Posavinom i Semberijom kao operativnim, mobilizacionim i ekonomskim našim uporištem. Ovladavanje gornjih područja ima naročitog značaja i u pogledu naslona i prihvata vojvođanskih masa preko Save, odnosno Mačvana preko Drine.

U ovim operacijama učestvovala 11 i 38 divizija, dok će 27 divizija ostati na sektoru Birča sa zadatkom ofanzivnih akcija prema dolini Spreče i Drine.

3) *Naš zadatak*: Naša divizija dobila je zadatak od štaba III Korpusa da kao prethodnica glavnine izvrši kretanje sa dosadašnje prostorije opštim pravcem kretanja: Džebarska Gradina — Naseoci — Vrnojevići — Berići — Odorovići — Litva — Tulovići — Mus. Treštenica — Obojkovina — Mramor — Musl. Babice — Musl. Milino Selo — Krtova — Poriječina, gdje će se sa prostora Krtova — Poriječina prebaciti preko r. Spreče na prostoru između Miričine i Dobošnice. Po prelasku r. Spreče orijentacija naše divizije biće pravcem Orahovica — Vranovići — Biberovo Polje prema Posavini.¹²

benog morala, nepokretne i taktički nesposobne za ozbiljnija borbeno dejstva. Da bi poboljšao to stanje, komandant Majevičkog četničkog korpusa (Stevan Damjanović Leko), svojom naredbom od 18. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11231 formirao je Grupu četničkih brigada (Gorski štab br. 124 I), za dejstvo u četvorouglu Vlasenica — r. Drina — pl. Jelica — Tuzla. U sastav te grupe ušle su Sprečanska, Papračka i Birčanska brigada i Drinjački četnički bataljon (vidi naređenje Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 21. septembra 1944, Arhiv VII, reg. br. 11236 I). U svome izvještaju od 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11285) o stanju u Grupi brigada, njen komandant, između ostalog, piše:

»... Što se tiče Sprečanske i Birčanske brigade po mome mišljenju od njih do sada nije imao niko nikakve koristi, bili bi i oni dobri vojnici, kad bi jednu trećinu čovek pobio, kao i njihove sve dosadašnje starešine... Za opštu stvar niko od njih ne vodi računa, njima je glavno lična stvar, da što otmu i opljačkaju i zbog toga se i bore...«

¹¹ Riječ je o direktivi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2 81, list 112, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). O tome vidi i dok. br. 13.

¹² Izvršavajući te zadatke, 38. NOU divizija sa zakašnjenjem je prešla r. Spreču 3 4. septembra 1944. i na prostoriju Orahovica — Vranovići — Biberovo Polje izbila 4. septembra. Sutradan je 18. hrvatska brigada otpočela napad na Srnice a 17. majevička brigada na Kerep. Opširnije o izvršenju tih zadataka u vrijeme od 1. do 7. septembra vidi: dok. br. 20, 44, 78, 131; Arhiv VII, zapovijesti Štaba 38. NOU divizije od 4. septembra (reg. br. 32/1, k. 1258), 5. septembra (reg. br. 33 1, k. 1258) i 6. septembra (reg. br. 34 1, k. 1258) i bilježnicu jeronaha Mirona Prodanovića (reg. br. BH-V-11073, str. 5—6).

Glavnina (11 divizija) kretaće se pozadi nas opštim pravcem: Stupari — Djedina — Repnik i dalje za nama istim pravcem do Milina Sela, sa koga će prostora izvršiti prelaz preko r. Spreče između Dobošnice i Puračića. Po prelasku r. Spreče orijentacija 11 divizije biće na pravcu Kruševica — Cage — Srebrnik.¹³

U cilju izvršenja gore postavljenih zadataka

NAREĐUJEMO:

1) Kao prvu etapu nastupnog marša naša divizija, kao prethodnica glavnine, izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije Vasiljevići — Javor — Džebar, do na prostoriju: Tulovići — Musl. Treštenica. Cijela naša divizija izvršiće pokret u jednoj koloni, koja će biti formirana večeras do 21 čas na putu Džebarska Gradina (Džebar) — Gladojevići — Naseoci.

Marševski raspored: 17 Majevička brigada kao prethodnica, ovaj štab, Posavski NOP odred sa div. bolnicom i 18 NOU brigada kao zaštitnica.

Pravac kretanja: Naseoci — Zukići — prelaz ceste ispod s. Forčaci — Vrnojevići — Berići — Odorovići — Litva — Grivice — Tulovići.

Čas polaska od s. Naseoka večeras tačno u 21 čas.

2) Raspored na novoj prostoriji:

a) 17 Maj. NOU brigada smjestiće se na prostoriji s. Musl. Treštenica s obje strane drumu Poljice — Ribnica. Obezbeđenje postaviti prema Poljicama i Ribnici kao i u pravcu našeg daljnjeg kretanja.

b) Posavski NOP odred postaviće se na prostoriju s. Tulovići pored div. bolnice, i to kod Zaseoka Mecići — Delići — Gaj.¹⁴ Obezbeđenje u duhu situacije, a obratiti naročitu pažnju u pravcu Šerića (sjever) i Podgorja (jug).

v) 18 NOU brigada smjestiće se na prostoriji Grivica — Tulovići (zaključno do zaseoka Draganja — Mecići). Obezbeđenje od pravca Omazići — Živinice, kao i od pravca Podgorja. Veza sa 11 divizijom kod s. Repnik.

g) Ovaj štab smjestiće se kod s. Tulovići (Brdo, 575).

3) Obezbeđenje prilikom prelaze komunikacije Živinice — Stupari: Komandant prethodnice (komandant 17 brigade)

¹³ Opširnije o izvršenju zadataka 11. NOU divizije vidi dok. br. 16, 46, 54, 72 i 137.

¹⁴ Taj odred je u to vrijeme, prema izvještaju njegovog štaba od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 11/3, k. 408), imao 72 borca, a od naoružanja: 59 pušaka, 11 automata i 2 puškomitraljeza.

odrediće prema potrebi 1—2 bataljona na prostor Đurđevik — Han Nevrenča, kao bočno obezbjeđenje od Živinica sve dok cijela glavnina (11 divizija) ne prođe put Stupari — Zukići prema Djedini. Komandant ovog bočnog obezbjeđenja — pobočnice uputiće jedno odeljenje vojnika kod Podgajeva koje će, čim glavnina pređe put prema Djedini, javiti pobočnici da se krene u sastav svoje brigade.

4) *Opšte napomene:*

a) 11 NOU divizija sa štabom Korpusa kreće u isto vrijeme kada i naša divizija, i to sa prostorije Jelečići — Požarna — Stupari, pravcem Djedina — Repnik gdje će se smjestiti za odmor poslije prve etape marša.

b) S obzirom da situacija preko puta Živinice — Stupari, kao i preko pruge Tuzla — Doboj, nije dovoljno poznata, to će ovaj štab u duhu situacije donositi konkretne odluke za svaku brigadu, u okviru našeg opšteg zadatka. Radi toga svaki štab će blagovremeno obavještavati o situaciji na svom pravcu kretanja i na svom sektoru, kako bi se blagovremeno moglo donositi i pravilne odluke.

v) Veza: Veza će se održavati putem kurira, a prema udaljenosti brigade od ovoga štaba i radio putem po predviđenom planu i u određeno vrijeme.

g) Ishrana: U toku pokreta sve jedinice moraju biti snabdjevene sa rezervnim obrokom hrane, a dalje na novoj prostoriji snabdjevanje će se vršiti prema uputstvima i naređenjima koja će dobiti usmeno štabovi.

d) Znaci raspoznavanja po priloženom ključu.

e) Ostale upute i naređenja dobiće štabovi na današnjem sastanku, koji će se održati kod ovog štaba.

f) Ovu zapovjest držati u najvećoj tajnosti, a ovaj štab će javiti momenat kada treba da se objašnjava borcima naš zadatak koji je napred izložen.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V.¹⁵ Rolović

Načelnik Staba
potpukovnik,
(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil.¹⁶ Zekić

Dostavljeno: Štabu III Korpusa NOVJ
Štabu 17 i 18 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda

¹⁵ Vladimir

¹⁶ Miloš

BR. 7

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U DOLINI RIJEKE SPREČE I REJONU PAPRAČE¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: sl.

1. IX. 1944. u 16,45 čs.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

Da bi imali kratak pregled o stanju naše divizije pred ovaj pokret,² dostavljamo Vam sledeći izvještaj:

1) Pregled brojnog stanja na današnji dan (prilog ispunjeni obrazac).³

2) Pregled gubitaka sopstvenih i neprijateljskih u toku posljednjih borbi od 29. VIII. do 1. IX. o.g. na prostoriji Spreča — Paprača (prilog obrazac sa ciframa).⁴

3) Kratak opis posljednjih borbi:⁵

a) U toku posljednja tri dana borbi koje je vodila 17 Majevička NOU brigada u Spreči (Rakino Brdo — Osmaci) neprijatelj je napadao sa jačinom od oko 550 vojnika i 2—3 bacača. Sastav: dvije kompanije SS (oko 400),⁶ ostalo četnici i zeleni kadar. Navedene nepr. snage vršile su na pomenutu brigadu napad u dva maha pošto je ista brigada bila ovladala Sprečom i ugrozila komunikaciju Tuzla — Zvornik. Oba napada bila su bezuspješna. Neprijatelj je napadao sa više pravaca, nastojeći manevrom i bočnim udarima da odbaci po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/3, k. 1258.

² Riječ je o nastupnom maršu 38. NOU divizije iz Birča u pravcu Posavine.

^{3, 4} Redakcija nije pronašla priloge.

⁵ Bliže o organizaciji tih borbenih dejstava u vrijeme od 29. avgusta do 1. septembra 1944. vidi: knj. 28, dok. br. 95 i 113, zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/1, k. 1258).

⁶ Odnosi se na dijelove 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 1109—1113: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 100 i 176; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 3. i 4. septembra 1944).

menutu brigadu iz Spreče. Ali upornošću naših boraca i efikasnom upotrebom bacača neprijatelj je u oba slučaja odbačen nazad uz osjetne gubitke, koji se vide u priloženom pregledu. Sopstveni gubici 17 brigade bili su neznatni.

b) Za to vrijeme 18 brigada⁷ vodila je borbe sa neprijateljem na prostoriji Papraće (uglavnom na liniji: Malo — Borogovo — Velika Njiva — Kominjača). Neprijatelj je na pomenutu brigadu vršio tri napada: Prvi napad bio je na dan 30 augusta o.g. Napadali su uglavnom papračko-cikotski četnici (jačina oko 250).⁸ Drugi napad 30 augusta. Ovog puta, pošto su prvi puta odbijeni preko Kosovače, četnici su pojačani jednom majevičkom četničkom grupom, tako da ih je ukupno bilo oko 400. Bili su kontranapadom protjerani ponovo preko Rudnika i Kosovače prema Capardima. Treći napad bio je jučer, 31 augusta. Napad je vršio gornji broj (400) četnika i oko 2 kompanije SS (do 400), naoružani pored ostalog sa jednim brdskim topom i 2—3 bacača. Neprijatelj je nastupio u 3 kolone: Od Kamenice na Jevik — Bijelu Zemlju — Kominjaču, od Velje Glave preko Aščerića na Velike Njive i od Capardi preko Rudnika na Malo Borogovo. 18. brigada dočekala je neprijatelja sa linije Malo Borogovo — Velika Njiva — Kominjača i ostrim kontranapadom odbacila neprijatelja nazad odakle je polazio u napad, nanijevši mu pritom osjetne gubitke, naročito bacačkom vatrom sa Kominjače. Pred veče neprijatelj se sredio i povezano krenuo ponovo u napad. Ovog puta uspio je da svojom lijevom kolonom izbije na Kominjaču, pošto smo mi naredili štabu 18 brigade da se sa glavinom povuče usled pretstojećeg pokreta, a inače izlišno je bilo trpiti gubitke od artiljerijske i bacačke vatre.⁹

Sopstveni i neprijateljski gubici u toku ovih bojeva vide se iz priloženog pregleda gubitaka u rubrici 18 brigade.

⁷ Riječ je o 18. hrvatskoj NOU brigadi. Ona je, u sastavu 11. NOU divizije, došla iz srednje u istočnu Bosnu i u Šekovićima, po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 25. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 87), ponova ušla u sastav svoje matične 38. NOU divizije. O tome vidi i knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 1/8I, list 27, k. 408A).

⁸ Odnosi se na četnike Papračke brigade Majevičkog četničkog korpusa.

⁹ Opširnije o tim borbama protiv dijelova 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« vidi: knj. 28, dok. br. 113; Arhiv VII; izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 1109—1113).

Očite namjere neprijatelja bile su da nas odbaci iz Spreče i Papraće, jer smo sa ovih prostoriya ugrožavali komunikaciju Tuzla — Zvornik kojom on vrši ovih dana živ saobraćaj.

4) Moral i borbenost kod obje brigade dobri. 17 brigada je ipak sređenija, temeljitija i sa više pouzdanja mogu joj se povjeravati zadaci, a to je radi toga što joj je komandni kadar zreliji i uzdignutiji.

5) Problem odjeće, a naročito obuće kod 18 brigade je velik. Većina boraca je formalno bosa, a usled neprekidnih pokreta priličan broj boraca dobio je rane po nogama.

6) Ishrana zadovoljavajuća.

7) Divizija, uopšte procjenjujući, sposobna [je] da izvršava zadatke u vezi opšteg zadatka koje ste pred nas postavili.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik,
V. Rolović

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

**NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 1. SEPTEMBRA
1944. ŠTABU 15. KRAJIŠKE BRIGADE ZA SADEJSTVO S JE-
DINICAMA 4. NOU DIVIZIJE I GRUPOM KOZARSKIH NOP
ODREDA U NAPADU NA PRIJEDOR¹**

. ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
S. pov. br. 228
1. IX. 1944. g.

Naređenje dostavlja

ŠTABU XV KNOU BRIGADE

Snage IV divizije i Grupe kozarskih odreda napasće u vremenu između 3 i 5 septembra neprijateljska uporišta na liniji Prijedor — Novi i samo uporište Prijedor.²

Radi sadejstva naših snaga kod izvođenja ovog zadatka,

NAREĐUJEMO:

1. — Snage XV KNOU brigade (svi bataljoni) do 3 septembra smestiće se na prostoriju Piskavica — Ivanjska sa zadatkom da pod svaku cijenu zatvore sve pravce od Banje Luke ka Prijedoru.³ Sa manjim djelovima demonstrativno napadati Ivanjsku.⁴

Potrebno je porušiti i zabarikadirati sve puteve kojim se mogu kretati motorna vozila ka Prijedoru. Cestu Banja Luka—Prijedor dobro minirati.

2. — U određenom vremenu, tj. od 3 do 5 septembra, IV bataljon XIII KNOU brigade sa Zmijanjskim NOP odredom

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2, k. 1270.

² Napad na Prijedor je izvršen 6. septembra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 31.

³ Opširnije o organizaciji zatvaranja pravaca koji od Banje Luke izvođe ka Prijedoru vidi zapovijest štaba te brigade od 4. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 19/2, k. 1270).

⁴ Prema izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944, 1. i 2. bataljon te brigade vodili su 4. i 5. septembra manje borbe s neprijateljem kod Ivanjske. Brigada je 7. septembra imala veći sukob s neprijateljem pri njegovom pokušaju da se probije od Prijedora ka Ivanjskoj. U borbama koje su tom prilikom vođene oko željezničke stanice Piskavica poginuo je 21 i ranjeno je 10 neprijateljskih vojnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265).

napadaće demonstrativno Banju Luku sa linije Donja Kola — Dragočaj povezujući se lijevo sa XV KNOU brigadom.⁵

3. — Ostale snage divizije dejstvovaće po naređenju našeg akta pov. broj 222 od 30. VIII. o.g.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,
Vojo Stupar

Komandant, pukovnik,
Vojo Ž. Todorović

(M. P.)

P. S. Prilog: ključevi veze između XV KNOU brigade i V korpusa.⁷

Š T A B
XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. pov. br. 314
2. IX 1944.

Po izvršenom zadatku
a — a

Polkomesar major
Branko⁸

(M. P.)

Komand. kapetan
Erceg Radomir

⁵ O dejstvima tih jedinica u to vrijeme vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 2. oktobra 1944 (reg. br. 24 4, k. 1281), operacijski dnevnik ove brigade (reg. br. 7/1, k. 1281), operacijski dnevnik 15. krajiške brigade (reg. br. 37/3, k. 1270) i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (reg. br. 35/2, k. 1265).

⁶ Riječ je o naređenju Štaba 39. NOU divizije za rušenje komunikacija (vidi knj. 28, dok. br. 114).

⁷ Redakcija nije pronašla prilog. Dio izvještaja (štambilj, tekst i potpisi) ispod te napomene, u originalu dokumenta, dopisan je u Štabu 15. krajiške NOU brigade.

⁸ Karać

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 5. VOJVOĐANSKE BRIGADE OD 1. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 36. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI BRIGADE U DRUGOJ POLOVINI AVGUSTA¹

Š T A B
V VOJVOĐANSKE BRIGADE
1 septembra 1944. godine

Dostavlja izvod iz operacijskog dnevnika za period od 15 do 31 avgusta 1944. godine

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

Dostavlja se izvod iz operacijskog dnevnika za period od 15 do 31 avgusta 1944. godine i to:

16 avgust 1944. godine, sunčano. Sastav brigade: I bataljon, III bataljon, IV bataljon i V bataljon, dok je II bataljon istog dana rasformiran;² na licu 398 drugova, 75 drugarica; naoružanje: pušaka 210, pištolja 28, protivtenkovskih bacača 1, puškomitraljeza: zbrojovki 7, engleskih 39, šaraca 3, avionskih 1; pikavaca 97, protivtenkovskih pušaka 1, teških bacača 1, lakih bacača 4.

Brigada na istom mestu gde se smestila 15. VIII. 1944. god.³

Brigada na odmoru i sređivanju jedinica i držanju položaja.⁴

Toga dana rasformiran je II bataljon.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 25/3, k. 1244.

² Prema radiogramu koji je 26. jula 1944. uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589B, str. 53: knjigu depeša 12. korpusa), Štab 12. korpusa je još tada namjeravao da rasformira po jedan bataljon u brigadama 36. divizije. Međutim, do odlaganja je, najvjerovatnije, došlo uslijed neprekidnih i teških borbi s neprijateljem od početka njegove ofanzive u istočnoj Bosni, sve dok jedinice 12. korpusa nisu 5/6. septembra, preko r. Drine, prešle u zapadnu Srbiju (vidi dok. br. 26).

³ i ⁴ Brigada se u to vrijeme, prema zapovijesti Štaba 36. NOU divizije od 16. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 24/1, k. 1240), nalazila na prostoriји Barni Do. Jedan njen bataljon imao je zadatak da s linije Plužine — Krstac zatvara pravac koji preko Suvodola izbiја na Barni Do.

Prikupljanje boraca iznemoglih, ranjenih i bolesnih, koji su se pri pokretu priključili drugim jedinicama.

Toga dana nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

17 avgust 1944. godine, sunčano i kiša. Sastav brigade bez promene; na licu 398 drugova, 75 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada na istom mestu kao 16. VIII. 1944. godine.

Odmor i sređivanje jedinica.

Nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

Primljena pošiljka od saveznika.⁵

18 avgust 1944. godine, oblačno sa manje kiše; sastav brigade bez promene, na licu 398 drugova, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada na istom mestu kao i 17. VIII. 1944. godine.

U 7 sati brigada vrši pokret na prostoriju Donji Unač.⁶

Brigada je stigla na novu prostoriju oko 12 sati.

Držanje položaja; prikupljanje hrane od saveznika; odmor i sređivanje jedinica.

Preko dana i noći nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

19. VIII. 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 398 drugova 75 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada na položajima na koje je stigla 18. VIII. 1944. godine.

Držanje položaja; prikupljanje hrane od saveznika; odmor i sređivanje jedinica.

U toku dana kao i noći nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

20 avgusta 1944. godine, promenljivo sa kišom; sastav brigade bez promene; na licu 398 drugova, 75 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada na istom mestu kao i 19. VIII. 1944. godine.

⁵ Opširnije o hrani i raznoj opremi koja je savezničkim avionima doturana jedinicama 12. korpusa NOVJ vidi knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589B).

⁶ Brigada je, prema zapovijesti Štaba 36. NOU divizije od 18. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1, k. 1240), poslala pravcem Bešići — Tisovi Do — Krakala — D. Unač. Dobila je zadatak da kontroliše pravac koji izvodi od Plužina i da održava vezu sa 3. vojvođanskom brigadom 16. NOU divizije.

I i V bataljon na položajima prema Barnom Dolu, III bataljon otišao je u pratnju ranjenika i bolesnika koji treba da se upute na lečenje i oporavak u Italiju.

IV bataljon, sa štabom brigade, intendanturom i sanitetom i diviziskom bolnicom oko 8 sati izvršili su pokret do sela Vojkovića⁷ gde su se smestili.

Neprijatelj je oko 21^{h8} napao na naš V bataljon. Posle duže i žestoke borbe neprijatelj je odbijen.

U ovoj borbi imali smo poginulih 2⁹ i 3¹⁰ ranjenih.

21 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 398 drugova, 75 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada je bila na istom mestu do 5 sati kada je izvršila pokret preko reke Pive pa dalje rečicom Komarnica do sela Seljani gde je stala, odmorila se i skuvala jelo. Zatim je oko 19 sati produžila pokret do sela Miljkovac gde je prenoćila i skuvala jelo.

U pokretu i u toku noći nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

22 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 398 drugova, 75 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada u 4 sata vrši pokret do aerodroma u selu Polje¹¹ gde se zadržava na obezbeđenju.

Istoga dana saveznički avioni odvezli su ranjenike i bolesnike za Italiju.¹²

Istoga dana nije bilo dodira sa neprijateljem niti naročitih događaja.

⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Vojinoviće.

⁸, ⁹, ¹⁰, ¹¹ i ¹² Broj je dopisan mastilom.

¹¹ Odnosi se na s. Bajovo Polje. Uzletišta se, prema depešama Štaba 2. korpusa od 19. i 20. avgusta upućenim Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/4, k. 28: knjigu primljenih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ), nalazilo kod s. D. Brezna, jugoistočno od s. Bajovog Polja (U Bajovom Polju se u to vrijeme nalazila prostorija za prijem savezničkih pošiljki spuštanjem iz aviona). Opširnije o tome vidi depeše br. 15, 16 i 17 Štaba 12. korpusa od 21. avgusta 1944. upućene Vrhovnom štabu NOV i POJ (Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 71, k. 589B: knjiga depeša 12. korpusa NOVJ).

¹² Prema depeši Štaba 2. korpusa NOVJ od 19. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/4, k. 28: knjigu primljenih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ) bilo je oko 800 ranjenika iz 2. i 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla«. Njihovu evakuaciju izvršilo je 36 savezničkih transportnih aviona (vidi: knj. 28, dok. br. 81; tom III, knj. 8, dok. br. 83).

23 avgust 1944. godine, promenljivo; sastav brigade bez promene; na licu 410 drugova, 69 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada u 4 sata vrši pokret na novu prostoriju sela Čurađe.

Brigada stiže na novu prostoriju u 17 sati.

Nikakovih naročitih događaja za vreme pokreta i na novoj prostoriji nije bilo.

24 avgust 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 410 drugova, 69 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada u 7 sati vrši pokret na novu prostoriju sela Kazanci i Zagrađe.

Za vreme pokreta i boravka na novoj prostoriji nije bilo dodira sa neprijateljem niti naročitih događaja.

Brigada vrši pokret u 19 sati.

25 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje: 169 pušaka, 26 pištolja, 1 protivtenkovski bacač, 6 puškomitraljeza zbrojovki, 33 puškomitraljeza engleskih, 2 šarca, 1 avionski puškomitraljez, 87 pikavaca, 1 teški engleski bacač, 2 laka engleska bacača.

Brigada u pokretu i stiže na novu prostoriju Zelena Ubla oko 14 sati. Pokret je protekao u redu i prešli smo cestu Gacko — Bileće bez nailaska na otpor neprijatelja.

Brigada se odmarala i spremala hranu.

Naročitih događaja nije bilo.

26 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada vrši pokret u 9 sati na sektor sela Šipačno.¹³

Pokret je protekao u redu i brigada je stigla na novu prostoriju u 14 sati.

Brigada na odmoru i sređivanju.

Naročitih događaja nije bilo.

27 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

¹³ Brigada je, prema zapovijesti Staba 36. NOU divizije od 27. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 98), sa divizijskom bolnicom nastupala za 3. vojvodanskom brigadom pravcem Šipačno — Oštra Gomila — Barni Do — Ljeskov Dub — Radelja — Brajčevići. O tome vidi: knj. 28, dok. br. 88; operacijski dnevnik 3. vojvodanske NOU brigade (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 1243).

Brigada na odmoru i sređivanju jedinica.

Naročitih događaja nije bilo.

U 12 sati brigada vrši pokret u cilju prebacivanja preko ceste Nevesinje — Gacko.

28 avgusta 1944. godine, vreme sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada se prebacila preko ceste i po prelasku ceste grupica četnika¹⁴ pripucala je i bacila nekoliko ručnih bombi. Bande su odmah rasterane.

Brigada je bez naročitih prepreka stigla na novu prostoriju sela Brajčevići.

Raspored jedinica na novoj prostoriji bio je sledeći: I bataljon na Dobrom Vrhju sa zadatkom obezbeđenja od Čmerna, III bataljon na Kobiljoj Glavi sa zadatkom obezbeđenja od Gackog, IV bataljon na Stražici sa zadatkom obezbeđenja od ceste Nevesinje — Gacko, V bataljon sa sanitetom, intendantom i štabom brigade u selu Brajčevići.

Brigada na odmoru i sređivanju.

Naročitih događaja nije bilo, sem što je neprijatelj sa ceste Gacko — Nevesinje ispalio nekoliko hitaca u selo.

Zrtava nismo imali.

29 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada u 03,00 sata vrši pokret na prostoriju Jabuka — Krajdrnda.¹⁵

Brigada je stigla na određenu prostoriju u 10 sati.

Na ovoj prostoriji zadržali smo se do 18 sati.

Nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

Brigada u 18 sati vrši pokret na prostoriju Zelen Gora radi obezbeđenja i prikupljanja savezničke pošiljke.

30 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na licu 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada na novoj prostoriji do 14 sati, kada vrši pokret u cilju prebacivanja preko ceste Kalinovik — Foča.

¹⁴ Riječ je o pripadnicima Gatačke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336, str. 138—148: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa). O tome vidi i dok. br. 35; knj. 28, dok. br. 98 i 101.

¹⁵ Vidi knj. 28, dok. br. 110.

Brigada stiže na cestu kod Miljevine, ali pošto je neprijatelj¹⁶ zaposleo na tom mestu cestu brigada se odbija u levo i kod sela Poljica prebacuje se preko ceste.

31 avgusta 1944. godine, sunčano; sastav brigade bez promene; na lica 384 druga, 70 drugarica; naoružanje bez promene.

Brigada po prelasku ceste u pokretu do prostorijske odnosno položaja Stjepan Grad — Grada brdo.

Na novu prostorijsku stiže oko 14 sati.

U pokretu nije bilo naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem.

Brigada na odmoru i sređivanju jedinica kao i držanju položaja.

III bataljon upućen je na mesto gde je bacana sprema radi prikupljanja iste.

a) Vlastiti gubitci u ljudstvu od 15 do 31 avgusta iznosili su:

poginulih 3 druga,

ranjenih 4 druga.

Od oružja nije izgubljeno ništa.

Od stoke, usled iznemoglosti, ostalo je nešto na putu.

b) Neprijateljski gubitci:

U ovome periodu pobijeno je i ranjeno oko 4 — 5 neprijateljskih vojnika i to Nemaca.

Zarobljen je jedan četnik.

Od oružja zarobljena¹⁷ je jedna puška i jedna cev od bacača — teškog, koja je uništena, a zarobljen je takođe jedan konj.

c) Na cesti Kalinovik — Foča uništeno je nekoliko telefonskih stubova i uništena je telefonska žica u dužini oko 300 metara.

d) Od uočenih nedostataka su: nedovoljna disciplina na maršu, kao i nedovoljna budnost na položaju.

¹⁶ Odnosi se na dijelove 13. SS puka. 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«. Komanda 5. SS brdskog armijskog korpusa je, poslije neuspjele operacije »Ribecal« (vidi dok. br. 21, objašnjenje 5), dobila zadatak da spriječi prodor 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla« u zapadnu Srbiju, pa je, u tome cilju, preduzela poduhvat »Rübenschntzel« (»Ribenshnicel«), kao nastavak operacije »Ribecal«. Međutim, jedinice 1. i 12. korpusa i 6. divizije uspjele su da izvrše prodor u zapadnu Srbiju. Opširnije o tome vidi: dok. br. 19; Arhiv VII: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 28, 29, 30. i 31. avgusta (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 965—969, 993—997, 1000, 1035—1041, 1109—1113) i 1. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F193, snimak br. 14).

¹⁷ Treba da piše: zaplenjena.

U dodiru sa narodom ispoljile su se greške u nepravilnom snabdevanju jedinica hranom a naročito pojedinaca.

e) Dobrovoljno pridošlih nije bilo.

f) Dezerterstva nije bilo.

g) Stanje discipline je zadovoljavajuće, borbeni gotovost i moral u jedinicama je na osrednjoj visini.

h) Zdravstveno stanje je zadovoljavajuće. Kroz sanitet je prošlo 5¹⁸ ranjenih i 18¹⁹ bolesnika.

i) Stanje odeće i obuće je dobro jer smo od saveznika primili količinu sprema koja je bila dovoljna da podmiri potrebe naših jedinica. Vrlo mali broj ima ih pocepanih.

j) Ishrana je bila dobra, kako u kvalitetu tako i u kvantitetu.

Hrana je dobivana od saveznika i od stanovništva putem rekvizicije.

k) U ovom periodu smo prolazili kroz terene čisto naše, a i čisto neprijateljske (četničke). Raspoloženje naroda prema nama bilo je promenljivo. Dok su u četničkim mestima bežali pri pojavi naših jedinica, skrivali se da ne budu vođiči, dotle su u našim selima nas sačekivali, davali podatke o neprijatelju i stavljali nam se na raspoloženje za slučaj svake potrebe.

Vojska je prema stanovništvu koje je prema nama prijateljski raspoloženo pravilno se odnosila, dok je u selima koja su neprijateljska činila manje greške u glavnom snabdevajući se samostalno.

l) Međusobni odnos drugova i drugarica je pravilan. Grešaka nije bilo.

m) Stanje stoke je u glavnom dobro. Ima nešto konja sa slabim ozledama od samara, što je u glavnom nastalo od dugih pokreta i teških tovara. Ishrana stoke je bila dobra. Sena je bilo u dovoljnoj količini. Zrnaste hrane je bilo vrlo malo.

Pošto smo se kretali po kamenitom terenu ima dosta konja bez potkova.

Tovarni i jahaći pribor su dobri.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab

v.d. načelnika — poručnik,

(M. P.)

Krnjaja B.²⁰

²⁰ Branko

BR. 10

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
10. HERCEGOVAČKE BRIGADE 29. NOU DIVIZIJE NA DAN
1. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹**

PREGLED

BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA: X. HERC. U. BRIGADE XXIX. U.
DIVIZIJE NA DAN 1. SEPTEMBRA 1944. G.

I

LJUDSTVO:

	oficira		podoficira		boraca		politkoma		ukupno
	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	
drugova	41	1	84	10	448	45	69	13	642
druga- rica	4	1	3	1	32	7	4	1	35
svega:	41	1	87	10	480	52	69	13	677

Primjedba:

II

ORUŽJE I MUNICIJA:

1. — Brdskih topova —, municije za njih	—	granata — šrapnela	—
2. — Prot. kol. topova —, municije za njih	—	udarnih, — pancirnih	—
3. — Teških mitraljeza »Breda« ²	1	municije za njih	6925
4. — Teških mitraljeza »Fiat« ³	2	municije za njih	3100
5. — Sa aviona teških mitraljeza	—	municije za njih	—
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	—	municije za njih	—
7. — Teških mitraljeza »Svarc Loze« ⁴	2		
8. — Puškomitraljeza »Brno« ⁵	21		

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/7, k. 1143A.

² Velikokalibarski mitraljez, talijanskog porijekla, kal. 14 mm, sa točkovima, težine 37 kg (a sa postoljem — 65 kg), praktične brzine gađanja 200 metaka u minutu.

³ Mitraljez talijanskog porijekla, M. 14, kal. 6,5 mm, težine 43,5 kg, praktične brzine gađanja 300 metaka u minutu, proizveden u industrijskom koncernu »Fijat«.

⁴ Teški mitraljez austrijskog porijekla, M. 1907/1912, kal. 8 mm, praktične brzine gađanja 250 metaka u minuti, težine 42 kg.

⁵ Laki mitraljez čehoslovačkog porijekla.

9. — Puškomitraljeza »Šarac« ⁶	8		
10. — Jugoslovenskih i njemačkih pušaka ⁷	372	municije 7/9 mm.	44.195
11. — Italijanskih puškomitraljeza ⁸	5		
12. — Italijanskih pušaka ⁹	45	municije za njih	4.426
13. — Puškomitraljeza »Šoša« ¹⁰	—	municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitraljeza ¹¹	—	municije za njih	—
15. — Engleskih puškomitraljeza ¹²	38	municije za njih	33.385
16. — Puškomitraljeza drugog tipa	1	municije za njih	200
17. — Engleskih pušaka	40	municije za njih	17.645
18. — Sovjetskih pušaka ¹³	—	municije za njih	—
19. — Tromblona za njemačku pušku ¹⁴	6		
20. — Teških bacača 80 mm ¹⁵	4	municije za njih	45
21. — Teških bacača 100 mm	—	municije za njih	—
22. — Teških bacača drugih	—	municije za njih	—
23. — Lakih bacača italijanskih	3	municije za njih	447
24. — Lakih bacača njemačkih	3	municije za njih	26
25. — Lakih bacača drugih	—	municije za njih	—
26. — Protivkolskih pušaka sovjet. ¹⁶	—	municije za njih	248
27. — Protivkolskih pušaka engleš	4	municije za njih	708
28. — Mašinki sovjetskih ¹⁷	2	municije za njih	1.680
29. — Mašinki engleskih ¹⁸	7	municije za njih	1.394
30. — Mašinki njemačkih	5	municije za njih	440
31. — Mašinki ustaških	3	municije za njih	200
32. — Revolvera jugoslovenskih	18	municije za njih	94
33. — Revolvera njemačkih	9	municije za njih	200
34. — Revolvera italijanskih	14	municije za njih	88
35. — Revolvera engleskih	—	municije za njih	—
36. — Revolvera sovjetskih	—	municije za njih	—
37. — Revolvera drugih modela	12	municije za njih	53
38. — Signalnih revolvera	7	municije za njih	26
39. — Ručne bombe italijanske	88		
40. — Ručne bombe jugoslovenske	99		
41. — Ručne bombe njemačke	13		
42. — Ručne bombe engleske ¹⁹	252		
43. — Ručne bombe sovjetske	—		
44. — Ručne bombe ostale	4		

⁶ Mitraljez njemačkog porijekla, M. 34 ili 42, kal. 7,9 mm.

⁷ Riječ je o mauzer-puškama M. 1898 i M. 1924, kal. 7,9 mm, ili o manliher-puškama (Mannlicher M. 1895), kal. 8 mm, dometa 2000 met.

⁸ Najvjerojatnije se radi o puškomitraljezima »breda-fijat«, M. 1930, kal. 7,92, težine 9 kg.

⁹ Misli se na puške manliher — carcano (Mannlicher — Carcano), M. 1891, kal. 6,5, dometa 2000 met.

¹⁰ Odnosi se na puškomitraljez »brno«, tzv. »zbrojovku«, M. 1926, kal. 7,92, težine 9 kg, čehoslovačkog porijekla.

¹¹ Sovjeti su u drugom svetskom ratu upotrebljavali puškomitraljez »degtjarev«, M. 1938, sa dobošem, kal. 7,62, težine 9 kg.

¹² Kod Engleza je u toku drugog svetskog rata bio u upotrebi puškomitraljez »bren«, MK I.

¹³, ¹⁴, ¹⁵ i ¹⁸ Opširnije o tome naoružanju vidi u Vojnoj enciklopediji (Beograd, 1962), knj. 1, str. 737, knj. 5, str. 616, knj. 7, str. 658.

¹⁶ Vidi dok. br. 17.

¹⁷ Vidi dok. br. 4.

¹⁹ Vidi dok. br. 49.

STOKA:

Načelnik štaba, kapetan,
Mus.²¹ Dizdarević

**ZAPOVIJEST ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
OD 1. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDI-
NICA ZA NOĆNI NAPAD NA AVTOVAC I GACKO¹**

K o pr. pov. dana 1 — IX — 1944. g. u 22.40 čas.
Samobor

ZAPOVIJEST
(Sekcija Gacko 1:100.000)

Prema svim do sada prikupljenim podacima Švabe su napustile Gacko, poslednji odlazak njihovih kamiona bio je večeras pred samu noć.²

² U Gacku se, pored dijelova 3. bojne 9. posadnog zdruga (vidi dok. br. 157), nalazila i 8. baterija 369. artiljerijskog puka njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«) sa pješadijskim dijelovima. Nijemci su se, napustivši Gacko, povukli na nove položaje između Bune i Blagaja. Blíže o tome vidi: Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 45: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 2. septembar; Franz Schraml, Kriegsschauplatz Kroatien, Kurt Vowinkel Verlag, Neckargemünd, 1962 (Franc Šraml, Hrvatsko ratíšte), str. 91.

Nešto četničkih bandi nalazi se na Miholjače i Jovanovo Brdo, a ostatak bandi vjerovatno se nalazi negdje oko Gacko,³ a možda i ka površ,⁴ jer se saznaje da je njihov 1. »jurišni«⁵ negdje prema Zelengora i postoji mogućnost, a i usled odlaska Švaba, da četnici svoje snage povuku ka Gatačka povr i tamo se koncentrišu, jer kod bandi postoji strah od našeg napada u toku noći na Avtovac i Gacko. Njihova odbrana položaja Miholjače — Jovanovo Brdo — Gacko će svakako biti vrlo slaba, jer su izgubili glavnog saveznika Švabe, koji su ih do sada podržavali, i njihovi djelovi koji se nalaze na Miholjače su možda samo zaštitni dijelovi ostalih njihovih snaga.

Naša brigada (tri bataljona)⁶ će u toku noći napustiti neprijateljske položaje na prostoriji Jovanovo Brdo — Miholjače — Gacko sa zadatkom da se neprijatelj na toj prostoriji uništi ili protjera, a zatim će se nastaviti daljnje razbijanje i gonjenje četničkih bandi. U vezi prednjeg.

NAREĐUJEMO:

1. — »1« krenuće u 23 časa sa sadašnje prostorije Samobor pravo preko polja ispod Avtovac⁷ na k. 940, k. 949, zatim preći rijeku Mušnica i dalje krenuti zapadno od crkve koja se nalazi između Jovanovo Brdo i Lazarići izbijajući na k. 1088, sa zadatkom da se neprijatelju, koji je na Miholjače,⁸ pojavi sa leđa i svojim energičnim dejstvom u leđa neprijatelju potpomogne našem 3. bataljonu koji će napadati od pravca Mulji ka Miholjače — Jovanovo Brdo. Vaše dejstvo mora biti brzo i energično. Voditi računa na svome lijevom krilu, tj. od Gacko i Lazarići, te da vas bande ne bi napale u vaš lijevi bok. Vaše izbijanje na k. 1088 treba da bude obeleženo sa paljenjem neke vatre, a na ovom prostoru ćete takođe uhvatiti vezu sa

³ i ⁵ Na prostoriji Avtovac — Gacko nalazila se glavina (2. jurišni, 1, 2, 3, 5. i 6. fojnički bataljon) Gatačke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa, dok su 1. jurišni i 4. bataljon i Štabna četa (Gatačka kolona Gatačke brigade) od 30. avgusta do 1. septembra 1944, pod komandom komandanta Nevesinjskog četničkog korpusa vodili borbe na Zelengori protiv jedinica 12. korpusa NOVJ. Ova kolona je 1. septembra vodila borbu na prostoriji Sijerča — Borija, a 2. septembra u 16 časova došla, preko Kalinovika, na prostoriju Kokorine — Dubljevići — Fojnica i priključila se svojoj brigadi. Opširnije o tome vidi dok. br. 9 i operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 146—151 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336).

⁴ Gatačko-nevesinjska površ

⁶ Riječ je o 1, 2. i 3. bataljonu, dok je 4. bataljon toga dana vršio smjenu 3. bataljona na položajima kod s. Pržine (vidi Arhiv VII, reg. br. 36—1 6, k. 1149 II: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. septembra 1944).

⁷ i ⁸ Avtovac i Miholjača su 2. septembra 1944. u 1 čas osvojeni na juriš, i time su ta mjesta konačno i oslobođena (vidi dok. br. 18).

našim 2. bataljonom, koji će dejstvovati sjeverno od Miholjače preko Kosmaj ka k. 1153 (Golo Brdo).⁹ Ukoliko neprijatelj ne bi davao jačeg otpora na Miholjače — Jovanovo Brdo, u tom slučaju ne treba da se mnogo angažujete ka ovoj prostori, već svoje težište usmjerite ka Lazarići i k. 1153 povezujući se sa 2. bataljonom. Na ovoj prostori ćete se zadržati gdje ćete dobiti novija naređenja za dalje dejstvo na Gacko.¹⁰

2. — »2« krenuće u 23 časa pravcem Mulji, a odatle pešačkom stazom ka Kosmaju (1125) i odatle ispoljiti najenergičnije dejstvo grebenima iznad s. Miholjače ka cesti između k. 1088 i k. 1153 (Golo Brdo) sa kojim ovladati, pri čemu se obezbeđivati na desnom krilu od pravca Rajkova Greda. U koliko bi bilo neprijateljskog otpora na pravcu našeg 3. bataljona, vi ćete ispoljiti svoje dejstvo sa grebena iznad s. Miholjače, težeći što prije prodirati ka cesti i k. 1153, gdje ćete uhvatiti vezu sa 1. bataljonom. Vaš izlazak na k. 1153 treba da bude označen sa paljenjem neke vatre na istoj. Kod mlina u Mulji ostavićete vaše konje sa teškim oruđem, a sa sobom ćete ponijeti tešku »Bredu«, koju da nose borci, jer se konji ne mogu kretati na vašem pravcu. Vaš prateći vod kod mlina Mulji će se priključiti ostalim pratećim vodovima, koji će se kretati pozadi 3. bataljona i biti pod neposrednom komandom ovoga Štaba.

3. — »3« krenuće u 23 časa pravcem Mulji, a odatle napasti bande preko Miholjače, dejstvujući ka Jovanovo brdo sa zadatkom da se neprijatelj na toj prostori uništi i protjera, a uz sadejstvo ostalih naših bataljona. Po protjerivanju neprijatelja, kojega treba energično napasti, produžićete pokret dalje ka k. 1088, a odatle ka k. 1153, na tom pravcu uhvatiti vezu sa 1. i 2. bataljonom. Dalje ćete dobiti naređenje za rad prema Gacko. Vama se pridaje i ručni top bunkeraš, koji po potrebi koristiti za utvrđenja, gdje bi neprijatelj davao otpor.

Svi bataljoni sa sobom će ponijeti teške »Brede« i tenkovske puške, koje upotrebljavati prema potrebi, dok će teški bacači biti pod našom komandom i mi ćemo ih upotrebljavati prema potrebi.

4. — Ovaj Štab, omladinska četa i prateći vodovi kretaće se pravcem Mulji, a odatle po ovladivanju sa čukama na Miholjače i Jovanovo Brdo krenuće dalje prema s. Miholjače pozadi 3. bataljona ka k. 1153, te će svi bataljoni na ovom

⁹ Nije označeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na k. 1153.

¹⁰ Gacko je 2. septembra 1944. u 2 časa osvojeno na juriš, i time je to mjesto konačno i oslobođeno (vidi dok. br. 18).

pravcu slati kurire sa izvještajima, obaveštavajući nas o svima zapažanjima i razvoju borbe na pravcima svojih kretanja.

Svi štabovi bataljona će uložiti najviši trud i najenergičnije napadati bande razbijajući ih i uništavajući, jer na taj način će se moći postavljene zadatke u potpunosti izvršiti. Ostali vaš rad da bude u duhu posljednje zapovijesti op. pov. br. 442 od danas.

5. — Znaci raspoznavanja biće po ključu znakova i iste pravilno upotrebljavati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Špiro Srzentić

(M. P.)

Komandant, kapetan

Jovan R.¹¹ Andrić

Dostavljeno: »1«, »2« i »3«¹²

BR. 12

PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA NA DAN 1. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

P R E G L E D

BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JUŽNOHERCEGOVAČKOG PART. ODREDA NA DAN: 1. IX 1944.

I.

LJUDSTVO:

	Oficira		podoficira		boraca		politkoma		Ukupno
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	
Drugova:	26		34	3	191	21	25	5	276 —
Drugarica:					5				5 —
Svega:	26		34	3	196	21	25	5	281 —
Primjedba:	Oficiri: vojni rukovodioci štabova i k-da četa.								

¹¹ Risto

¹² Ovako su u dokumentima ponekad skraćeno označavani bataljoni.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom, a brojevi u pregledu uneti zelenim mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 6/4, k. 1152 I.

II.

ORUŽJE I MUNICIJA:

1. Brdskih topova —, municije za njih, — granata, — šrapnela —		
2. Protivav. topova —, municije za njih, — udarnih, — pancernih —		
3. Teških mitraljeza »Breda« — municije za njih —		
4. Teških mitraljeza »Fiat« — municije za njih —		
5. Sa aviona teških mitraljeza 3 municije za njih 250		
6. Teških mitraljeza drugog tipa — municije za njih —		
7. Teških mitraljeza »Švarc Loze« 1		
8. Puškomitraljeza »Brno« (S. L.) 8		
9. Puškomitraljeza »Šarac« 8		
10. Jugoslavenskih i njemačkih pušaka 128 municije 7/9 mm. 6200		
11. Italijanskih puškomitraljeza 4 municije za njih 1000		
12. Italijanskih pušaka 15 municije za njih 300		
13. Puškomitraljeza »Šoša« — municije za njih —		
14. Sovjetskih puškomitraljeza — municije za njih —		
15. Engleskih puškomitraljeza 1 municije za njih 2000		
16. Puškomitraljeza drugog tipa — municije za njih —		
17. Engleskih pušaka 4 municije za njih 400		
18. Sovjetskih pušaka — municije za njih —		
19. Tronblona za njemač. pušku — municije za njih —		
20. Teških bacača 81 mm. 1 municije za njih 1		
21. Teških bacača 100 mm. — municije za njih —		
22. Teških bacača drugih — municije za njih —		
23. Lakih bacača italijanskih — municije za njih —		
24. Lakih bacača njemačkih — municije za njih —		
25. Lakih bacača drugih — municije za njih —		
26. Protivkolskih pušaka sovjetskih — municije za njih —		
27. Protivkolskih pušaka engleskih 2 municije za njih 200		
28. Mašinki sovjetskih — municije za njih —		
29. Mašinki engleskih 4 municije za njih 100		
30. Mašinki njemačkih 9 municije za njih 300		
31. Mašinki ustaških 2 municije za njih 300		
32. Revolvera jugoslavenskih 11 municije za njih 100		
33. Revolvera njemačkih 11 municije za njih 96		
34. Revolvera italijanskih 12 municije za njih 20		
35. Revolvera engleskih 1 municije za njih —		
36. Revolvera sovjetskih — municije za njih —		
37. Revolvera drugih modela — municije za njih —		
38. Signalnih revolvera 2 municije za njih 10		
39. Ručne bombe italijanske 30		
40. Ručne bombe jugoslavenske 20 Bez pušaka 28 boraca.		
41. Ručne bombe njemačke 5		
42. Ručne bombe engleske 10		
43. Ručne bombe sovjetske —		
44. Ručne bombe ostale —		

III

STOKA:

Konja: 9 jahaća — tovarna 9 tegleća —

Politkomesar,
Miloš Stamatović

(M. P.)

Komandant
Mile Vukalović

**DOPUNSKA ZAPOVIJEST ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD
2. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 11. I 38. DIVIZIJE ZA
PREBACIVANJE PREKO RIJEKE SPREČE¹**

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
K. pov. br. 70/44.
2. IX. 1944. g.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

U duhu zapovjesti Štaba ovog korpusa pod pov. br. 70/44 od 31 ov. mj.² postupak jedinica XI i XXXVIII divizije u toku 3 ov. mj. biće slijedeći:

1) Pokret XI divizije sa dosadašnje prostorije na prostoriju Pravoslavne Babice — Musl. Babice izvršiti tokom 3 ov. mj. tako, da se divizija sa ove nove prostorije pokrene na izvršenje glavnog zadatka, t.j. prelaska rijeke Spreče 3 ov. mj. u 20 i 30 časova. Sa ove prostorije pokret će se izvršiti kod XI divizije u tri kolone i to: jedna kolona koja će ranije poći kao obezbeđenje od moguće intervencije od Lukavca — Tuzle, a ostale dve kolone preći će Spreču lijevo prema Dobošnici.³

Po prelasku produžiti pokret pravcem predviđenim zapovešću ovoga Štaba od 31 ov. mj. nastojeći da divizija što pre ovlada položajima Ratiš — Plandište.

2) XXXVIII divizija sa dosadašnje prostorije (Tulovići — Musl. Treštenica) izvršiće pokret tokom dana 3 ov. mj. na prostoriju Turija, sa koje će prostorije izvršiti pokret za izvršenje glavnog zadatka — prelaska preko rijeke Spreče tačno u 19 časova 3 ov. mj.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/1, k. 1258.

² Vidi knj. 28, dok. br. 118.

³ Opširnije o pokretu te divizije i o njenim dejstvima na prostoriji Ratiš — Plandište vidi: dok. br. 16; Arhiv VII, izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408) i knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8I, list 35, k. 408A).

⁴ Divizija je pošla u pravcu s. Turije 3. septembra, ali je, zbog nevremena, prešla r. Spreču 3/4. septembra 1944. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30/1, k. 1258) i njegov izvještaj od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258).

Pokret izvršiti u dvije kolone i to: jednom kolonom koja treba da pođe ranije kao obezbeđenje od Gračanice — Miričine, a drugom kolonom desno, uzimajući u obzir i Dobošnicu. Pokret lijeve kolone kao lijevog obezbeđenja treba da bude ranije.

Štabovi obeju divizija postaraće se da blagovremeno nađu vodiče i ustanove mjesne gazove, kako bi se pokret, odnosno prebacivanje izvršilo što prije.

Skrećemo pažnju štabovima, da s obzirom da se pokret vrši terenom gdje ima neprijateljskih grupa kako če. ničkih, tako i ustaških, ovaj vrši u najvećoj tišini, bez ikakve larme, dovikivanja i tome sl.

Pošto je vrijeme i suviše toplo, to je preporučljivo da pokreti jedinica uslijede što ranije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V.⁵ Popović

Načelnik Štaba,
general-major:
J.⁶ Vukotić

Komandant,
general-lajtnant:
Kosta⁷

(M. P.)

⁵ Vladimir

⁶ Jovo

⁷ Nađ

29/1
1952

29/1
1952

29/1
1952

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**PRIMJEDBE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 2. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA NA DOSTAV-
LJENE OPERATIVNE IZVJEŠTAJE I NA AKTIVNOST JE-
DINICA KORPUSA U PROTEKLA DVA MJESECA¹**

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. op. br. 875
dne 2/9 — 1944. g.

Primjedba na operativni
izvještaj i aktivnost
jedinica korpusa. —

ŠTABU _____

Akcije i borbe naših jedinica u zadnjem mjesecu bile su sitnih i manjih razmjera, a izvođene su na inicijativu nižih rukovodioca. Aktivnosti u divizijskom pa čak i brigadnom opsegu nije bilo, već se sva aktivnost svela na dejstvo udarnih i diverzantskih grupa.²

Neki štabovi ne nastoje i ne ulažu dovoljno truda da detaljno upoznaju stanje neprijatelja na svom operativnom području, da iznađu osjetljive i slabe tačke u nizu neprijateljskih uporišta, te da prošire i pojačaju svoju aktivnost preduzimajući češće i ozbiljnije akcije. Ovaj defanzivan stav prenio se na jedinice tako da je kod boraca i jedinica zamro ofanzivan duh i polet, koji je do sada bio najglavnija osnovna osobina naše vojske.

U vezi sadašnje povoljne vojno-političke situacije u zemlji i u svijetu, kao i u vezi sa bitkama koje nam pretstoje, potrebno je da se svi štabovi i rukovodioci založe da se pojača ofanzivan duh i inicijativnost kod naših boraca i rukovodioca.

Iako je ovaj štab svojim naređenjem pov. br. 485 od 13/5 — o. g. jasno odredio smjernice u radu na podnošenju operativnih izvještaja,³ iz dosadašnjeg izvještavanja vidi se da štabovi divizija nisu u dovoljnoj mjeri shvatili naše namjere.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/2, k. 458A.

² Opširnije o borbenim dejstvima jedinica 5. korpusa NOVJ u avgustu vidi dok. br. 24, 40, 51 i 68.

³ To naređenje je od 8. maja 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/2, k. 458A). Ono je, vjerovatno, raspisano jedinicama 13. maja.

Odstupanje i propusti u tom pogledu uglavnom su dvojakog karaktera:

1. — Nepridržavanje naređenja bilo u rokovima podnošenja izvještaja, bilo u pojedinim tačkama koje treba jedan operativni izvještaj ili depeše da obuhvati.

2. — Značaju analize i kritičkog osvrtu u zaključcima operativnog izvještaja ne pridaje se dovoljna pažnja. Iz zaključaka dosadašnjih izvještaja ne vidi se pravilna ocjena i svestran uvid štabova divizija, kako u pojedine taktičke radnje pojedinih svojih i neprijateljskih jedinica, tako ni pravilna ocjena aktivnosti i rada čitave divizije u vremenskom periodu za koji se izvještaj podnosi, u sklopu korpusnih zadataka.

Kao primjer nepotpunosti navodimo depešu jednog štaba divizije upućenu ovom štabu, koja glasi: »Ubijeno 10 a ranjeno više četnika.« Jasno je da u ovakvoj depeši nema većine potrebnih operativnih elemenata, da bi se iz nje mogla dobiti bar približna slika te borbe. *Elementi mjesta, vremena, jedinica naših i neprijateljskih, obostrana situacija* u kojoj je došlo do borbe, te *ishod i rezultat borbe* neophodni su u operativnim depešama, a sažetost teksta depeše ne smije ići na uštrb ovih elemenata.

Pismeni operativni izvještaji pored svih naprijed navedenih elemenata moraju još da obuhvate: *tok borbe, vjerovatne namjere neprijatelja, kao i kritičku analizu, te pouke koje su se mogle izvući iz vođene borbe*. U izvještajima o akcijama na uporišta treba da se priloži i skica istog sa uništenim⁴ rasporedom i pravcima našeg nastupanja. Samo izvještaji koji sadrže sve ove elemente mogu se smatrati dobrim operativnim izvještajima.

Štab XXXIX divizije još nije uveo u praksu podnošenje operativnih izvještaja tokom mjeseca, iako je bilo akcija u kojima je učestvovala glavnina divizije, pojedina brigada ili njeni veći dijelovi.

Sa druge strane pohvalna [je] inicijativa Štaba IV divizije da je uveo u praksu podnošenje pismenih operativnih izvještaja u kraćim vremenskim periodima za sve akcije, što je dobro obzirom na blizinu štaba divizije i štaba korpusa, ali je sa druge strane nastao drugi nedostatak — šabloniziranje operativnih izvještaja.

Kao primjer navodimo jedan pasus iz operativnog izvještaja IV divizije, koji glasi doslovno:

3/8 neprijateljski konji bili su na paši između Otoke i Čora. Tom prilikom su se odvojila tri konja i pošla prema

⁴ Pogreška; trebalo bi da piše: unesenim.

našim položajima. Pioniri koji su tamo čuvali stoku odbili su ih još dublje u našu pozadinu, gdje ih je naša patrola uhvatila. Neprijatelj je odmah reagirao ali su ga dočekale snage II bataljona Podgrmečkog NOP odreda. Tom prilikom naši su ubili jednog a ranili 4 neprijateljska konja. Do plijena se nije moglo prići. Naši bez gubitaka.

Jasno je da se iz ovakvog izvještaja vidi prepisivanje izvještaja nižeg štaba, umjesto da je takav izvještaj povraćen Štabu Podgrmečkog NOP odreda i ujedno mu ukazato na taktičke momente sukoba makar i patrole na predstražarskom položaju, što je u stvari ovaj izvještaj trebao da obuhvati.

Šabloniziranje se osjeća skoro u svim operativnim izvještajima, pa i mjesečnim i to baš većinom na onim elementima i dijelu koji je za nas od prvostepene važnosti, a to je u prvom redu tok borbe, kritička analiza i zaključci, koje će šablona potpuno zagušiti.

Mislimo da nije potrebno naglašavati od kolikog je značaja samo vaspitanje našeg oficirskog kadra i izučavanje vojne nauke. Unoseći tok borbe, kritičku analizu i zaključke u operativne izvještaje, bili smo mišljenja da na taj način pomognemo razvoju našeg komandnog kadra u pravilnom procjenjivanju situacije, a sa druge strane da vidimo zalaganje naših štabova i pojedinih rukovodioca kao i njihov razvoj u komandovanju, a tim samim ujedno da se olakša ovom štabu pravilna procjena situacije u okviru korpusa i pravilno postavljanje zadataka kako pred pojedine divizije, tako i pred sam korpus.

Međutim u operativnim izvještajima, umjesto da se ratna praksa iz te najbolje i najskuplje škole iznese, a stečeno iskustvo prenese, da se naši vojni rukovodioci preko pisanja operativnih izvještaja uče, uzdižu i međusobno ispomažu, pojavljuje se šablona koja pokazuje da je nastao zastoj u pisanju zaključaka i operativnih izvještaja kao cjeline i da postoji opasnost da se šablonizuje i naša taktika, što može da dovede do nepotrebnih neuspjeha naših jedinica.

U gotovo većini zadnjih operativnih izvještaja mogu se naći ovakovi zaključci: »Neprijatelj je povukao iskustva u borbi sa nama i svoja stalna uporišta dobro utvrđuje, te je to razlog neuspjeha akcije ili nenapadaja uporišta«, »Podbacila obavještajna služba«, »nebudnost«, »udarne grupe kao jedina uspješna taktika u borbi protiv četnika«, što jasno govori o uskom gledanju nekih naših štabova na taktičku djelatnost naših jedinica, izdvojenu iz sklopa korpusa i opšte operativne djelatnosti naše NOV.

Ako pogledamo djelatnost naše XI divizije u julu mjesecu,⁵ napad snaga X divizije na neprijateljsko uporište G. Vakuf⁶ i napade ostalih snaga NOV na neprijateljska uporišta u cjeloj zemlji, videćemo jasno da nema tog utvrđenja koje se ne može osvojiti, pa iako je ono »dobro utvrđeno i neprijatelj povukao iskustva iz borbi sa nama«. Ali povucimo i mi iskustva iz napada na utvrđene gradove. Teslić je zauzet, iako je prethodno četiri puta napadan od najboljih naših trupa, a da nije bio zauzet.⁷ Smjelo prodiranje komandanta bataljona Avramovića na čelu svoga bataljona,⁸ pomoću dasaka preko naelektrisane žice, slomilo je duh odbrane, jer je odbrana Teslića bila zasnovana kako u svijesti neprijateljskih vojnika, tako i u planu njihove komande na bunkerima ograđenim električnom žicom. Tešanj je pao vezom sa domobranskim oficirom, koji je uveo jedan naš bataljon u kulu koja je bila stub odbrane Tešnja. U kuli su brzo likvidirani svi Njemci, dok su se domobranci predali.⁹ Pad kule značio je i pad Tešnja, jer je imao kao neposrednu posljedicu bjegstvo Njemaca iz ostalog dijela grada. U napadu na G. Vakuf, zauzeće neprijateljskih utvrđenja na Strmici koja su bila ključ neprijateljske odbrane donijelo je pad G. Vakufa.

Sve ove akcije pokazuju da je, i pored iskustva kojeg je neprijatelj povukao iz borbe sa nama, moguće izvoditi uspješne napade na njegova uporišta, samo je potrebno više ofanzivnog duha, poleta, smjelosti i inicijative, nego što je to bio slučaj u prošlom mjesecu.

Borba protiv četnika u današnjoj situaciji ne smije se osloniti samo na taktiku udarnih grupa, kao jedino uspješnu, već mora se ići za konačnom likvidacijom četnika kao vojnič-

⁵ U vezi sa dejstvima te divizije u julu 1944. vidi knj. 27, dok. br. 26, 97, 121 i 127, knj. 28, dok. br. 8 i 25.

⁶ O tome napadu 10. NOU divizije i zauzimanju Gornjeg Vakufa, 28. jula 1944, vidi: knj. 28, dok. br. 79 i 129 (objašnjenje 5); Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 273—277: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 30. jula 1944. godine.

⁷ Riječ je o zauzimanju Teslića 9. jula 1944. od strane jedinica 11. NOU divizije. Bliže o tome vidi: knj. 28, dok. br. 25, 59, 79, 131 i 139; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 885 — 888: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 11. jula 1944.

⁸ Marinko Avramović je u vrijeme napada na Teslić bio komandir 2. čete 2. bataljona 12. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/4, k. 876: izvještaj Staba 12. krajiške NOU brigade od 13. jula 1944, reg. br. 7/5, str. 156, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ). O tome vidi i knj. 28, dok. br. 131, objašnjenje 3.

⁹ Riječ je o zauzimanju Tešnja 23. jula 1944. od strane jedinica 11. NOU divizije. Tom prilikom je ubijeno 25 Nijemaca, a zarobljeno 300 domobrana (vidi knj. 28, dok. br. 79 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 144—148: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 24. jula 1944.

kih formacija, koji danas služe okupatoru i njegovim garnizonima kao izvidnica i predstraža, a koji će sutra vjerovatno vršiti ulogu njegove zaštitnice. U cilju takove konačne likvidacije četnika, mi moramo primjeniti sve oblike i načine ratovanja kao i sve taktičke mogućnosti koje nam pruža današnja vojno-politička situacija.

Podbacivanje obavještajne službe uzimati kao razlog neuspjeha poslije akcije, a donositi odluke i procjeniti situaciju na bazi nepoznavanja stanja u garnizonu i najbližim uporištima, što se na primjer jasno vidi iz zapovjesti Štaba X divizije za napad na Fojnicu,¹⁰ apsolutno je nepravilno, jer je Štab morao pribaviti više podataka da bi se osigurala pravilnost odluke. Podaci za uporišta moraju se danas pribavljati osim preko veza i izviđanjem a po potrebi nasilnim izviđanjem i demonstrativnim napadom u cilju otkrivanja ili potvrde tačnosti plana neprijateljske vatre koja igra jednu od najvažnijih uloga u planu neprijateljske odbrane. Da se ti podaci zbilja mogu pribaviti pokazuje smjelost izviđačkih jedinica u IV diviziji, kao sigurno i u ostalim divizijama, koje su izvršile niz dosta smjelih akcija, ali nažalost vrlo malo za potrebe izviđanja i prikupljanja podataka, našto se mora njihova glavna aktivnost i usmjeriti, a čime će se u mnogome otkloniti nedostatke obavještajne službe.

Što se tiče nebudnosti nižih štabova ne vidi se iz operativnih izvještaja često u čemu se je ta nebudnost sastojala. Neprijatelj je par puta u prošlom mjesecu sa manjim snagama uspio da se zabaci duboko u raspored naših jedinica i samim iznenađenjem postizavao odlučujući uspjeh zarobljavajući osim komore često i teža oruđa koja su se obično nalazila pri štabovima bataljona. Po našem mišljenju osnov ovih iznenađenja od strane neprijatelja leži u neodržavanju stalnog kontakta sa neprijateljem odnosno u nevršenju stalnog izviđanja. Stalnim izviđanjem i održavanjem kontakta sa neprijateljem ne samo da će se uspješno spriječiti zabacivanje manjih neprijateljskih snaga u naš raspored, već će naši štabovi biti u mogućnosti da vrše pravilniju procjenu situacije, a time i pravilniji raspored svojih snaga, jer treba shvatiti da je većina neprijateljskih prepada imala demonstrativan karakter sa ciljem da pored izviđanja privuku naše snage i našu pažnju na jedan po neprijatelja sporedan pravac. Baš danas kada je neprijatelj prinuđen da vrši česte koncentracije i pregrupira-

¹⁰ Riječ je o napadu koji je na to mjesto 6. avgusta 1944. izvršila 9. krajiška NOU brigada »Simo Šolaja« (vidi dok. br. 68).

cije u cilju što efikasnije zaštite svojih glavnih komunikacija i uporišta, stalan kontakt i izviđanje neprijatelja *ne smije se prepustiti samo organima i jedinicama ob. službe*, nego sve operativne jedinice moraju da vrše *za svoj i račun višeg štaba* stalno izviđanje neprijatelja na svim važnijim pravcima sektora koji im je dodijeljen.

Ukazujući na ovo nekoliko primjera želimo podvući neka iskustva kao i primjere iz operacija velikog ruskog vojskovođe Suvorova, koji niti jednu od svojih 65 uspješnih bitaka nije vodio po šablanu. Suvorov nije odbacivao ni jedan vid taktičke borbe, a niti se je zadržao samo u okviru jedne taktike. Svaki put vodio je borbu na nov način, u zavisnosti od opšteg položaja i prema tome kakvog je neprijatelja pred sobom imao. On je primjenjivao napad sa čela, obuhvat sa krila, prebacivanje i napad sa leđa, kao i demonstrativne napade u cilju obmane neprijatelja. Iako je pretpostavljao ofanzivne operacije svim drugim, Suvorov nije izbjegavao da pređe na odbranu ili čak da izvrši privremeno povlačenje, ako je to bilo svrsishodno i vodilo ka pobjedi. Iznenadenje u napadu nije postizavao samo iznenadnom pojavom pred neprijateljem, već i borbenim rasporedom i načinom upotrebe raznih rodova vojske. U tom pogledu kod njega nije bilo šablona. Napadao je noću i danju, zimi i ljeti, po lijepom a i po ružnom vremenu. Protiv konjice borio se u kari, protiv pješadije nastupao je linearnim i rasutim strojem, protiv utvrđenja pored artiljerije upotrebljavao je juriše pješadije kao i konjice, a kada se sukobio sa tadanjom najboljom vojskom Evrope — francuskom — izjavio je: »Oni se bore u kolonama, znači treba ih tući kolonom.« On je često nastupajući uvijek na nov način zbunjivao neprijatelja, a ako je to vodilo pobjedi, ratovao je primjenjujući taktiku suprotnu od svih tada postojećih vojnih pravila, bacajući na primjer konjicu protiv utvrđenja koja su do tada osvajali i prinuđavali na predaju isključivo pomoću artiljerije i blokade. On je neumorno tražio načine i puteve kako neprijatelja zbuniti, obmanuti i poraziti ga silovitim napadom. Iako su brzina i iznenadenje bili osnova Suvorovljeve taktike, on nikada nije potcjenjivao neprijatelja, već je izučavajući svestrano osobine njegovog ratovanja, na osnovu toga u svakoj bitci podešavao svoju taktiku. Koliko je Suvorov cjenio vojničko znanje, suprotstavljajući ga često i mnogim taktičkim elementima, vidi se iz njegove rečenice: »Ne ratuj brojem već znanjem« ili njegove poznate poslovice: »Danas sreća, sutra sreća, pomози bože, potrebno je malo i znati!«

Obzirom na strateški položaj Balkana poslije kapitulacije Rumunije,¹¹ kao i obzirom na formiranje Balkanskog vazduhoplovstva,¹² otvaraju nam se šire mogućnosti sadejstva naših jedinica i savezničkog vazduhoplovstva. Kako će ta saradnja postepeno prelaziti sve više i u zonu taktičkih operacija obzirom da se veza između naših jedinica i Savezničkog vazduhoplovstva osigurava samo preko viših štabova i specijalnih oficira za vezu, potrebno je uočiti te momente u pogledu ove saradnje, da bi istu uspjeli pravilno iskoristiti. U tom pogledu naročitu inicijativu treba da razviju niži štabovi i da u granicama mogućnosti blagovremeno koriste dejstvo avijacije, ali ne precjenjujući kao niti ne potcjenjujući isto.

Dostavljajući ove primjedbe na operativne izvještaje i aktivnost jedinica, cilj nam je da se uoče navedeni momenti i propusti, koji su se u zadnje vrijeme ispoljili, te da se sa istima upoznaju i niži štabovi, kako bi mogli iz njih izvući potrebne pouke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen¹³

(M. P.)

Komandant,
general-major,
S.¹⁴ Rodić

DOSTAVLJENO:

štabovima: IV, X, XXXIX i Srednjo-
bosanske divizije.

¹¹ Riječ je o događajima u Rumuniji od 23. avgusta 1944, kada su se demokratske snage, pod rukovodstvom Komunističke partije, podigle na oružani ustanak i likvidirale fašističku diktaturu generala Antoneskua. Rumunija je 24. avgusta objavila rat fašističkoj Njemačkoj. Crvena armija je nastavila čišćenje Rumunije od fašističkih osvajača. 12. septembra 1944. u Moskvi je potpisano primirje između SSSR-a, SAD i Engleske s jedne i Rumunije s druge strane. Po uslovima primirja Rumunija je saveznicima stavila na raspolaganje dvanaest divizija za borbu protiv njemačkih osvajača. Opširnije o navedenim događajima vidi: Институт марксизма-ленинизма, История Великой отечественной войны Советского Союза, 1941—1945, том четвертый, Москва, 1962 (dalje: Istorija velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941 — 1945, tom IV), str. 275 — 294; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 751 — 812 i knj. IV², str. 1913.

¹² Bliže o formiranju Balkanskog vazduhoplovstva (Balkan Air Force, skraćeno: BAF) vidi knj. 28, dok. br. 114, objašnjenje 2, i tom X, knj. 1, dok. br. 41, objašnjenje 2.

¹³ Ilija

¹⁴ Narodni heroj Slavko Rodić. Umro je 29. aprila 1949. kao general-potpukovnik JNA (vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 689.

**NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 2. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA ZA PREBACIVA-
NJE PREKO ŽELJEZNIČKE PRUGE SARAJEVO —
VIŠEGRAD¹**

Š T A B
XII KORPUSA NOVJ
O. br. 28
2. sept. 44 g.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Danas, 2 ov. m., naš Korpus će izvršiti pokret sa zadatkom prebacivanja preko pruge Sarajevo — Višegrad.²

Situacija na pravcu pokreta i na pruži nije nam poznata.

Za izvršenje postavljenog zadatka.

NAREĐUJEMO:

1. Sve jedinice će izvršiti pokret opštim pravcem: Mlječnik — Raskršće — k. 1531 — Soćevici — Zakršće — Komar — Karlovac — Orahovica — Crni Vrh — Komrani — Lunje — Čeljadinići — r. Prača — Prešpica — Vinča — Vrhlažje — Brezje — Draguljevići.

2. Prethodnicu Korpusa daće XVI divizija. Zaštitnicu će dati XXXVI divizija.

3. XVI divizija izvršiće pokret tačno u 13 časova sa lijeve Knička kosa — Mačak — Raskršće. Pri daljem pokretu opštim pravcem divizija će isturati potrebna bočna obezbeđenja. Skrenuti pažnju prethodnici da po dolasku u s. Komrani slučajno ne pođe lijevim putem za Praču, nego da skrene u desno, slabijim putem, za s. Lunje.

4. XXXVI divizija izvršiće pokret tačno u 12 časova sa prostorije Tahuljići.

5. Štab Korpusa će se kretati sa XVI divizijom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 951. Naređenje je dostavljeno štabovima potčinjenih divizija 12. korpusa NOVJ, ali je redakcija uspjela pronaći samo primjerak dostavljen Štabu 16. divizije.

² Korpus je kod s. Renovice prešao prugu bez borbe i 3. septembra 1944. izbio na prostoriju Vinča — Ozerkovići. Blíže o tome vidi: dok. br. 146; Arhiv VII, knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10, str. 80, k. 589B) i izvješća Zapovjedništva 3. zbornog područja od 1, 2. i 4. septembra 1944 (reg. br. 54/3—10, reg. br. 54/3—11, i reg. br. 54/3—12 — sve u k. 60).

6. Pokret se mora izvršiti tačno u određeno vrijeme i potpuno organizovano, za što će odgovorni štabovi snositi punu odgovornost. Raspoložemo sa dovoljnim iskustvom da bismo mogli organizovano maršovati. Radi toga je potrebno odmah izvršiti sve potrebne pripreme. Naročito je važno razmjestiti rukovodioce po jedinicama da bi proveli punu kontrolu pokreta. Ne dozvoliti da prelazi, pad konja i tome slično uslove nepotrebne žrtve na pruži.

7. Provesti pripremu prethodnice tako da bude sposobna da razbije neprijatelja i da omogući pokret glavnini.³ Rad prethodnice mora biti odlučan i energičan.

8. Provesti pripremu zaštitnice tako da ne dozvoli neprijatelju da najaše na glavninu.⁴ Rad zaštitnice mora biti odlučan i gibak.

9. Po izbijanju na r. Praču ne treba tražiti seoski put za prelaz rijeke, već skrenuti u lijevo i prebaciti se na mjestu gdje su jedinice I brigade zapalile teretni voz pri našem prelazu pruge preko Renovice.⁵ Na tom mjestu, na najpogodnijim položajima prethodnica će isturiti obezbeđenja sa odgovarajućim oružjem prema Prači i Renovici. Na taj način na pruži prethodnica će postati bočno obezbeđenje, dok će naredna brigada postati prethodnica. Izdati naređenja prethodnici da obavezno skine šine kako prema Renovici, tako i prema Prači.⁶

10. Po izbijanju prethodnice na prugu i njenom postavljanju za obezbeđenje prolaza, maksimalno ubrzati prebacivanje ostalih jedinica, tako da do zore sve jedinice obavezno izađu na sektor D. Vinča — G. Vinča. Druga prethodnica će odmah po izbijanju u G. Vinču isturiti obezbeđenje prema Prači, u pravcu s. Žuralovići.

11. XXXVI divizija će po izbijanju u D. Vinču nastaviti pokret pravcem Petovići — Mahala — Budaci i zadržati se

³ O organizaciji prethodnice vidi zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 2. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/2—1, k. 951).

⁴ O organizaciji zaštitnice vidi dok. br. 17.

⁵ U tome mjestu je i željeznička stanica na pruži Sarajevo — Višegrad. Nju su u prethodnim dejstvima, 8. avgusta 1944, zauzele jedinice 16. NOU divizije i tom prilikom zapalile jedan teretni voz. Bliže o tome vidi: dok. br. 160; knj. 28, dok. br. 72 (objašnjenje 3), 127 (objašnjenje 12. i 19) i 160.

⁶ Prema izvješću Župskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 7. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/3, k. 149e) pri prelazu jedinica 12. korpusa NOVJ, 2/3, septembra 1944, pruga je na odsjeku Prača — Renovica porušena na tri mjesta, jedan most je zapaljen i oboreno je nekoliko telegrafsko-telefonskih stubova. Bliže o tome vidi dok. br. 146.

na sektoru Brezje — Draguljevići — Rudine, gdje će izvršiti odmor i skuvati obrok ljudstvu.

12. XVI divizija će po izbijanju u G. Vincu poći preko Miloševca za Vrhlažje i zadržaće se na sektoru Vrhlažje — Mahala — Budaci, radi kraćeg odmora i kuvanja obroka ljudstvu.

13. Na prostorijsi gde će se dobiti neophodni predah divizije će dati obezbeđenja: XVI div. prema pruzi Sarajevo — Višegrad, a XXXVI div. prema drumu Sokolac — Rogatica.

14. Sa prostorijsi predaha jedinice će odmah po primljenom obroku nastaviti dalji pokret sa zadatkom prebacivanja preko drumu. O tome će se dobiti naknadno naređenje,⁷ radi čega je potrebno da štabovi divizija odmah po dolasku na novu prostorijsu pošalju izvještaje o situaciji, kao i o tome kada će njihove jedinice biti spremne za naredni pokret. Štab Korpusa će se zadržati u s. Budaci.

15. Opšte napomene: provesti najstrožiju kontrolu da pokret bude nečujan, najstrožije zabraniti galamu i pušenje, budno pratiti jedinstvenost kolone tako da se ne dozvoli gubljenje veze, preko težih prelaza pomoći prebacivanje boraca i komora, pri nailasku na neprijatelja energično raditi upotrebom jake vatre i brzog pokreta. Preduzeti i činiti sve da pokret bude sređen i da se operacija provede uspješno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab Korpusa,

(M. P.)

Komandant,
general-major,
D.⁸ Lekić

⁷ Vidi dok. br. 19.

⁸ Danilo

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 2. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PRELAZ PREKO RIJEKE SPREČE I IZBIJANJE NA PROSTORIJU LJENOBUD — RAPATNICA — SREBRNIK¹

ŠTAB XI DIVIZIJE
Str. pov. br. 186
2. septembar 44.

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE i UDARNE GRUPE

U vezi zadatka postavljenog nam od III Korpusa,² naše jedinice izvršiće pokret 3. o.m. u tri kolone i to:

I kolona:
V Brigada

Izvršiće pokret 3. o.m. u 2 sata posle pola noći pravcem Kičma — Litva — Avdići — Ugarski breg — Svatovac — Pravoslavne Babice, gde će napraviti veći odmor. Za vreme ovoga pokreta davaće desnokrilnu pobočnicu.³

II kolona:
XII Brigada, štab, Korpusa, [štab], divizije i sekcije, diviz. bolnica

Zborno mjesto selo Hrvati. Na čelu će se kretati 2 bataljona XII Brigade, štab Divizije, štab Korpusa, na začelu dva bataljona XII Brigade.

Pravac pokreta Hrvati — Vildova — Daci — Perići — Tulovići — Musl. Trešnjevica⁴ — Obojkovina — Mramor — Musl. Babice, gde će se odmoriti.

Ova će kolona izvršiti pokret tačno u 3 sata izjutra 3. o. m.

III kolona:
Udarne grupa⁵

Zborno mjesto u istočnom dijelu sela Hrvati.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38/1, k. 866.

² Prema zapovijestima Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta (knj. 28, dok. br. 118) i 2. septembra 1944 (dok. br. 13 u ovoj knjizi), 11. divizija je dobila zadatak da ovlada položajima Ratiš — Plandište.

³ Brigada je zadatak uspješno izvršila (vidi izvještaje njenog štaba od 3. septembra i 2. oktobra 1944. u Arhivu VII: reg. br. 33/2, k. 870 i reg. br. 1/3, k. 870).

⁴ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno. Postoji s. Treštenica (Muslimanska i Pravoslavna).

⁵ Opširnije o toj grupi vidi dok. br. 3, objašnjenje 5.

Pravac kretanja isti kao u II kolone a pokret izvršiti sa zbornog mjesta u 4 sata izjutra 3. o. m.

Na novoj prostoriji Mus. i Pravoslavne Babice obezbeđenje će dati V Brigada prema Tuzli i Živinicama a XII Brigada pruži Tuzla — Gračanica.

3. o. m. u 20,30 časova naše jedinice izvršice pokret sa prostorije Musl. i Pravs. Babice preko reke Spreče i izbaciti se na visove Dobošnice i Kruševice. Prebacivanje preko ceste i pruge će se vršiti u dve kolone i to: Desnu kolonu činiće V Brigada, koja će se krenuti na prebacivanje u 19 časova i prebaciće se zapadno od Puračića na mjestu gde se XVIII Brigada⁶ prebacivala u prijašnjem prelazu. Njen je zadatak da sa svim svojim snagama obezbijedi prebacivanje ostalih naših snaga, stoga će minerska grupa pokidati prugu i postaviti nagazne mine na cesti prema Tuzli — Lukavcu a ostale snage napraviti čvrstu zasjedu, jednim bataljonom na lijevoj obali Spreče zapadno od Puračića, a sa ostala 3 bataljona na desnoj obali Spreče. Napominjemo da poslednja obaveštenja govore, da se u obližnjim selima zapadno od Tuzle nalazi jedna SS bojna.⁷

Kada ostale snage naše divizije prebace se na Dobošnicu, V Brigada će biti obaveštena i tada će napustiti svoj položaj i težiti da što prije izbije na Ratiš, kota 552, a posle izvlačenja naših snaga sjeverno od Ratiša V Brigada će kretati u pravcu Ljenobud — Srebrenik.⁸

II kolonu će sačinjavati XII Brigada, štab Divizije, štab Korpusa, divizijska bolnica, Udarna grupa, koja će iz Musl. Babice krenuti tačno u 20,30 časova kroz selo Turiju, Milino Selo — Devetak spustiti se na Spreču ispod Dobošnice i preći reku, prugu i cestu, izbiti na Dobošnicu, preći Ratiš preko Seone. XII Brigada sa štabovima Korpusa i Divizije izbiće na Rapatnicu a Udarna grupa u selo Cage.

S obzirom da se krećemo kroz neprijateljski teritorij, u maršu treba da vlada potpuna tišina.

Štab Korpusa je primjetio da je disciplina u prošlom maršu bila slaba.

⁶ Riječ je o 18. hrvatskoj brigadi 38. NOU divizije (vidi dok. br. 7, objašnjenje 7).

⁷ Odnosi se, vjerovatno, na štapske dijelove 13. SS divizije »Handžar« (vidi dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 1. septembra 1944. u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 17).

⁸ Na karti 1:100.000 u izdanju Vojnogeografskog instituta Krajevine Jugoslavije (1934) piše: Srebrnik, ali u dokumentima negdje piše Srebrenik, a negdje Srebrenik. To potiče otuda, što se i u narodu to mjesto tako različito naziva. U kartama novijeg izdanje — Geografskog instituta JNA (1965), piše: Srebrenik.

Svaka jedinica će se postarati da sebi nađe vodiča, a u putu iste smenjivati i otpuštati po pronalasku novoga vodiča.

Pred prelaskom reke Spreče treba dobro obavjestiti o mjestima prelaza i organizirati prelaze tako da ne bude nikakvoga zastoja.

Uložiti truda da se ovaj marš održi i da se na vreme prebacimo severno od Spreče gde ćemo moći vojsku bolje odmoriti i nahraniti.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik:

B.⁹ Đuričić

Komandant — pukovnik:

M. Šiljegović

(M. P.)

BR. 17

ZAPOVIJEST ŠTABA 36. NOU DIVIZIJE OD 2. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA ZA PREBACIVANJE PREKO ŽELJEZNIČKE PRUGE SARAJEVO — VIŠEGRAD I IZBIJANJE NA PROSTORIJU BREZJE — RUDINE¹

Š T A B
XXXVI NOU DIVIZIJE
O. br. 108
2. septembra 1944.
u 10.15 č.

ŠTABU III i V BRIGADE

Z A P O V E S T

(sekcije Sarajevo — Višegrad raz. 1:100.000)

1. — Danas, 2 ov.m. naše jedinice će izvršiti pokret sa zadatkom prebacivanja preko pruge Sarajevo — Višegrad.

Situacija na pravcu pokreta i na pruži nije nam poznata.

Za izvršenje postavljenog zadatka,

N A R E Đ U J E M O :

2. — Sve jedinice će izvršiti pokret opštim pravcem: Tahuljići — Mlječnik — Raskršće — k. 1531 — Soćevići —

⁹ Blažo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/1, k. 1240.

Zakršće — Komar — Karlovac — Orahovica — Crni Vrh — Komrani — Lunje — Čeljadinići — r. Prača — Prešpica — Vinca — Vrhlažje — Brezje — Draguljevići — Rudine, gde će se jedinice naše divizije zadržati radi odmora i kuvanja na brzu ruku jednog obroka ljudstvu.

a.) *III brigada*. U marševskom rasporedu obavezno će doći u s. Tahuljiće t a č n o u 11.45 sati, odakle će, kao prethodnica divizije, krenuti gore pomenutim pravcem, pozadi jedinica XVI divizije, koje su prethodnica Korpusu, smeštajući se na prostoriju: Brezje — Draguljevići — Rudine sa zadatkom obezbeđenja na liniji Rudine (trg. 927) — k. 923—793 od ceste Sokolac — Rogatica.²

b.) V brigada sa diviziskom bolnicom i pratećom četom divizije obavezno će formirati kolonu tako da čelom kolone t a č n o u 12.00 sati izbiće u s. Tahuljiće, gde će po prolazu III brigade sviti se u marševsku kolonu divizije i gore pomenutim pravcem doći do prostorije: Brezje, gde se sa brigadom zadržati radi nužnog predaha i kuvanja obroka na brzu ruku ljudstvu.³

3. — Po izbijanju naših jedinica u s. D. Vinču pokret nastaviti pravcem: Petović — Mahala — Budaci izbijajući na određene prostorije smeštaja.

4. — Jedinice XVI divizije, kao prethodnica Korpusu, krenuće danas, 2. ov.m. tačno u 13.00 sati sa linije: Knička Kosa — Mačak — Raskršće gore pomenutim pravcem i po izbijanju na prugu Sarajevo — Višegrad, daće obezbeđenja desno i levo dok sve naše jedinice ne prođu.⁴

5. — Obzirom na važnost i delikatnost ovoga pokreta štabovi brigada p r e d u z e ć e s v e m e r e budnosti, opreze kontrole kolone u maršu kako bi se jedinice tačno pokrenule i uredno, bez kidanja veze i zaostajanja, kretale da bi još u toku noći mogle preći prugu i izbiti na sektor Vinče. U tom cilju štabovi brigada će se obavezno rasporediti duž kolone, s tim što će jedan jedini član biti na čelu kolone vodeći računa o pravilnom kretanju i pomažući celoj koloni da pri prelazu prepreka (potoka i dr.) iste brzo savlada i tako se očuva disciplina marša.

Zabraniti svaku galamu i pušenje, budno i maksimalno pratiti jedinstvenost kolone, a pri eventualnom nailasku na neprijatelja biti energičan i upotrebom jake vatre i brzog pokreta istog razbiti.

² O izvršenju zadatka vidi pregled borbenih dejstava 3. vojvođanske NOU brigade za jul — septembar 1944 (Arhiv VII. reg. br. 37/3, k. 1244).

³ O izvršenju postavljenog zadatka vidi dok. br. 87.

⁴ Vidi dok. br. 15.

Kratko rečeno, preduzeti i činiti sve da pokret bude sređen i da se operacija provede uspešno.

6. — XVI divizija će se na novoj prostoriji zadržati na sektoru: Vrhlažje — Mahala — Budaci.

7. — Kako se naša V brigada nalazi u zaštitnici, a III pak u prethodnici divizije, štabovi brigada preduzeće potrebne mere o organizovanju svojih odeljenja (III za prethodnicu a V brigada za zaštitnicu) koja će u slučaju čega moći odgovoriti svrsi. Rad prethodnice i zaštitnice mora biti odlučan i energičan.

...⁵

9. — Obzirom na pomanjkanje vremena za pismenu zapovest, zapovest usmeno izdati štabovima bataljona koji će najnužnije stvari pribeležiti.

10. — III brigada će svoje čelne bataljone snabdeti protivkolskim puškama.⁶

SMRT FAŠIZMU -- SLOBODA NARODU!

(M. P.) Za štab
komandant — major
R.⁷ Jović

⁵ Redakcija je izostavila dio teksta koji se navodi u tač. 6, dok. br. 15, i to je označila tačkicama.

⁶ Riječ je o protivtenkovskim puškama Simonova (PTRS) ili protivtenkovskim puškama Degtjareva (PTRD), kal. 14,5 mm, M. 41, sovjetskog porijekla.

⁷ Radoslav

BR. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 2.
SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O OSLOBO-
ĐENJU AVTOVCA I GACKA¹

Š T A B
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 443
Dana 2. IX 1944. g. u 8 čas.
Gacko

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Jutros u 1 čas ovladali smo sa Avtovac i Miholjače, a u 2 časa na juriš osvojili Gacko.²

U toku jučerašnjeg popodneva saznali smo da su švabske snage³ napustile Gacko i otišle ka Nevesinje, a da četnici⁴ su pozvali svo raspoloživo ljudstvo da im se javi na sektoru Miholjače. Kako bi odmah iskoristili odsustvo švabskih snaga iz Gacko i kako se četničkim bandama ne bi dali skoncentrisati, te da bi mogli dati jači otpor, to smo odmah poslije podne, oko 17 časova, krenuli sa dva bataljona⁵ na prostoriju Samobor — Lipnik, kako bi sa te prostorije mogli saznati tačnije stanje o neprijatelju i u situaciji povoljnoj za nas odmah napali bande na sektoru Miholjače. Zatim smo uzeli još jedan bataljon,⁶ koji je bio na prostoru Gat — Pržine, u sastav ovih bataljona sa kojima smo napali neprijatelja. U vezi ovoga

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/3, k. 1144 II.

² Bliže o organizaciji napada na ta mjesta vidi dok. br. 11.

³ Riječ je o pripadnicima njemačke 369. legionarske divizije (vidi dok. br. 11 i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 4. septembra 1944. u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 174).

⁴ Odnosi se na pripadnike Gatačke četničke brigade (vidi dok. br. 11).

⁵ Riječ je o 1. i 2. bataljonu (vidi zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 36-1/6, k. 1149 II).

⁶ Riječ je o 3. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 36-1/6, k. 1149 II: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. septembra 1944).

uzeli smo naš 4. bataljon sa Kobilja Glava i smjestili ga na prostoru Pržine — Gat, radi obezbeđenja komora koje smo ostavili na prostoru Dulići — Vratkovići i obezbeđenja od pravca Kula.

Dolaskom na prednju prostoriju Samobor — Lipnik saznali smo da se još nešto nalazi Švaba u Gacko i da prikupljaju poslije ostatke materijala, koje smo vidjeli kada su sa kamionima u 19 časova otišli ka Nevesinje, dok su bande, jačine oko 250 vojnika, nalazile se na prostoru Avtovac — Miholjače, a nešto malo ih se nalazilo u Gacko, dok je ostali dio bande negdje prema Borac, a govori se i u Zelengora.⁷ Mi smo sa ova tri bataljona, oko 23 časa, krenuli sa prostorijske Samobor — Lipnik i to: jednim bataljonom poljem ispod Avtovac da napadne bande u leđa između Vrbica i Lazarići, jednim bataljonom preko Mulji na Miholjače i Jovanovo Brdo, a jednim sjeverno od Miholjače preko Kosmaja ka Zečice.⁸ Bande su se uporno branile na cesti Avtovac — Lazarići i na Jovanovo Brdo, ali energičnim napadom našeg 1. bataljona preko polja i 3. bataljona preko Miholjače, bande, poslije kraće, ali žestoke borbe bile su razbijene i natjerane na bjegstvo iznad Lazarići za Gacko. Mi smo odmah produžili gonjenje ka Gacko ne dozvoljavajući neprijatelju da se pribere i tako smo poslije manje borbe ovladali i sa Gacko. Bande su pobjegle preko Nadinići ka Fojnica, a izgleda nešto i ka Brajčevići, vjerovatno koji bi imali namjeru se spojiti sa njihovim dijelovima negdje na prostoru Borac — Zelengora. Pri bježanju bandi iz Gacko, zapalili su švabski magacin sa artiljerijskom i puščanom municijom, koja još uvijek u vatri eksplodira.

Mi smo u ovoj borbi imali 5 ranjenih, od kojih dva ozbiljnije, dok poginulih nismo imali. Neprijateljski gubitci nisu nam poznati, ali smo ih nekoliko našli mrtvih i ranjenih na položaju, dok ćemo za ovo moći naknadno tačno izvijestiti, kad u toku dana pregledamo teren.

Sada smo naredili da nam dođe u sastav i naš 4. bataljon, kao i svi ostali dijelovi — komore, koji su na prostorijske

⁷ Dio četnika Gatačke četničke brigade poslije višednevnih borbi protiv jedinica 12. korpusa NOVJ na Zelengori nalazio se 2. septembra u pokretu od Kalinovika prema Gackom (vidi dok. br. 11, objašnjenje 3. i 5).

⁸ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Postoji Zečica (bunar) prema Oblju, ali se na to ne odnosi.

Gat — Dulići — Vratkovići, koje ćemo smjestiti na prostoriju Miholjače. Ostali naši bataljoni, sa kojima smo napadali Gacko, sada se nalaze: jedan u Rudo Polje, koji zatvara pravac prema Fojnici; a jedan u s. Višnjevo, koji zatvara pravac prema Brajčevići — Vratlo; dok nam se jedan bataljon nalazi dijelom u Gacko; a dijelom iznad Gacko na Zečice. Na ovoj prostoriji ćemo ostati u toku dana ispitujući dalje o neprijatelju gdje se nalazi, kako bi mogli preduzeti dalje gonjenje. Sada se nigdje neprijatelj ne primećuje prema našim položajima.

Kako je u ovoj situaciji potrebno što hitnije očistiti od bandi gatačko-nevesinjsku površ, progoneći i razbijajući bande ka Nevesinje i Borač, a za taj zadatak nisu nam dovoljne snage naše brigade, jer se moramo obezbeđivati od Kula kao i od Čemerno — Vratlo — Borač, to bi bilo neophodno potrebno da uputite dva bataljona od X ili koje druge brigade, kako bi u zajednici sa našom brigadom prednji zadatak mogli izvršiti.⁹

Ubijen je pretprošle noći Džemo Ibanović,¹⁰ glavni starešina i organizator milicije i ustaša u Luka,¹¹ a izgleda da je usled toga u Kula nastao nered, te smo u tom cilju preduzeli potrebne mjere preko drugova, koji se nalaze u Kula. Ovo smo uradili u saglasnosti sa drugovima sa terena. Ovakva situacija u Gacko i u Kula stvara najpogodnije uslove za likvidaciju Kule.¹² Vjerujemo da Kuljani ne bi davali otpora. Te u vezi ovoga očekujemo od Vas dalja uputstva i naređenja.

Još nam nije stigla radio-stanica, koja je bila kod Vas na opravku, a koja bi nam sada bila vrlo potrebna.

Ne smijemo se zadržavati ni malo u varoši Gacko, jer je čest prolazak savezničkih aviona, te je potrebno hitno obavijestiti da se ne bi dalje Gacko bombardovalo.

⁹ U vezi s tim zahtjevom Štaba 11. hercegovačke NOU brigade privremeno su, pod njegovu komandu, stavljeni 3. bataljon 10. hercegovačke i 2. bataljon 12. hercegovačke NOU brigade, Artiljerijsko odjeljenje 29. NOU divizije i 1, 2. i 4. bataljon italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«. Vidi: dok. br. 30; naređenje Štaba 29. NOU divizije od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/2, k. 1151 I).

¹⁰ Bliže o njemu vidi dok. br. 167.

¹¹ Treba: Kula (Fazlagić).

¹² Kula Fazlagić je oslobođena 4. septembra 1944 (vidi dok. br. 34).

S obzirom na pokrete i novonastalu situaciju, redovni mjesečni izvještaji će vjerovatno zakasniti,¹³ ali ćemo se ipak truditi da ih što prije dovršimo.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Špiro Srzentić

Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

(M. P.)

STAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj sl.
dana 2. IX u ____ č.
s. Crkvice

Primljeno na znanje. —
U akta.

Komandant
general-major
Vlado Segrt

BR. 19

NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 3. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA ZA IZVRŠENJE POKRETA PREKO KOMUNIKACIJE ROGATICA — SOKOLAC I IZBIJANJA U REJON ERGELE BORIKE — SJEVERSKO RADI FORSIRANJA RIJEKE DRINE¹

STAB XII KORPUSA NOVJ
O. br. 29
3. sept. 44. god.

ŠTABU XVI I XXXVI NOU DIVIZIJE

1. Prema izvjesnim podacima u toku noći 1/2. ov.m., počev od 24 časa pa do zore, prolazili su cestu Sokolac — Rogatica motorizovana vozila, uglavnom kamioni.²

¹³ Relaciju za avgust Štab 11. hercegovačke NOU brigade je dostavio 5. septembra 1944 (vidi dok. br. 35).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/2, k. 589.

² U uporištima na komunikaciji Rogatica — Sokolac nalazili su se dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (vidi bojnu relaciju njegovog stožera od 4. novembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 9/1—94,

Takođe prema neprovjerenim podacima Radivoje Koso-rić je prije kratkog vremena mobilisao četnike, oko 400, i sa-
da se nalazi sa njima u s. Guždeljima, sjeverozapadno od Ro-
gaticе, južno od s. Zakomo.³

Situacija na drumu Sokolac — Rogatica nije nam poz-
nata.

2. Danas, u 17 časova, jedinice našeg Korpusa izvršice pokret sa sadanje prostorije u cilju prebacivanja preko dru-
ma Sokolac — Rogatica i postavljanja na novu prostoriju
Šetići — Ergele Borike — Sjeversko, sjeveroistočno od Ro-
gaticе.⁴

3. XXXVI divizija izvršice pokret tačno u 18 časova op-
štim pravcem Brezje — Kramer Selo — Rudine i po izbija-
nju na drum postaviti se jakim snagama prema Sokolcu i
Rogatici, tako da koridor bude dovoljno širok da bi glavnina
Korpusa mogla nesmetano proći. Po prolazu XVI divizije
XXXVI divizija će se sviti na začelje i obrazovati zaštitnicu
Korpusu, nastavljajući pokret opštim pravcem Kozadre —
Guždělji — D. Osovo — Šetići — Sjeversko. Po izbijanju na
Sjeversko divizija će se smjestiti na prostoriju Sjeversko —
Blažujevići — Stara Gora.⁵ Sa te prostorije hitno ispitati Dri-
nu na sektoru Stari Brod — Slap.⁶

k. 58). Međutim, u to vrijeme su se nalazili u pokretu i dijelovi glav-
nine njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, pa
su pomenuti kamioni, vjerovatno, njima pripadali. Opširnije o tome
vidi: knj. 28, dok. br. 84 (objašnjenje 2. i 4); Arhiv VII, mikrofilm
NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786819 — 3786824; Kriegstage-
buch Nr. 2 SS-Gebirgs Pionier Bataillon 7 (dalje: Ratni dnevnik 7. SS
brdskog pionirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije
»Princ Eugen«).

³ Odnosi se na četnike 2. rogatičke brigade Drinskog četničkog
korpusa. Komandant te brigade je bio Radivoje Kosorić. U to vrijeme
četnici su, prema naređenju načelnika štaba četničke Vrhovne koman-
de jugoslovenske vojske u otadžbini od 30. avgusta 1944 (Arhiv VII,
reg. br. VK-V-379 i 383), sprovodili prisilnu mobilizaciju. Međutim,
komandant Drinskog četničkog korpusa Aleksa Drašković, na svome
sektoru je, svojom zapoviješću od 25. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br.
BH-V: 1404 — 1406), naredio opštu mobilizaciju.

⁴ Na tu prostoriju 12. korpus NOVJ razmjestio se 4. septembra
1944 (vidi knjigu depeša štaba 12. korpusa NOVJ u Arhivu VII, reg.
br. 8/10, str. 80, k. 589B).

⁵ Jedinice 36. NOU divizije stigle su na određenu prostoriju 3. 4.
septembra 1944, pa se 3. vojvođanska brigada smjestila u s. Ergele
Borike, a 5. vojvođaska brigada u s. Blažujevići (vidi dok. br. 87;
pregled borbenih dejstava 3. vojvođanske NOU brigade za jul — sep-
tembar 1944, Arhiv VII, reg. br. 37/3, k. 1244).

⁶ »Ispitivanje« 1. Drine vršeno je u cilju prebacivanja 12. korpusa
NOVJ u zapadnu Srbiju. O tome vidi ratni dnevnik 7. SS brdskog pio-

4. XVI divizija izvršiće pokret sa prostorije Budaci tačno u 18 č. i kretaće se opštim pravcem Brezje — Kramer Selo — Kozadre — Guždolji — D. Osovo. Po izbijanju u Šetiće divizija će se smjestiti na prostoriji Šetići — Rujno Brdo — Ergele Borike, sa zadatkom obaveznog zatvaranja svih pravaca koji izводе na tu prostoriju sa linije Rogatica — Višegrad.⁷ Takođe hitno prikupiti podatke o stanju na toj liniji i na sektoru Drine.

Pri pokretu XVI divizija će biti spremna da po prolazu drumu energično razbije sve neprijateljske snage koje se budu suprotstavile našem prolasku.

5. Štab Korpusa kretaće se sa XVI divizijom i smestiti se na novoj prostoriji u s. Blažujevići.

6. U noći 4/5. ov.m. naš Korpus primiće na novoj prostoriji pošiljku hrane i ostalog materijala.

Na novoj prostoriji zadržaćemo se u toku 5. ov. m., tako da jedinice budu spremne da u toku 6. septembra izvrše dalji pokret u cilju povezivanja sa našom Prvom divizijom za izvršenje našeg osnovnog zadatka.⁸ Datum pokreta štabovi će zadržati u tajnosti, a vrijeme boravka na novoj prostoriji iskoristiti za sređivanje jedinica i političku pripremu za nove zadatke.

nirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786814 — 3786815 i 3786819 — 3786824).

⁷ Opširnije o organizaciji pokreta 16. NOU divizije vidi u Arhivu VII: zapovijesti Štaba 16. NOU divizije (reg. br. 26/1, k. 951) i Štaba 2. vojvođanske NOU brigade od 3. septembra 1944 (reg. br. 3/1-5, k. 966).

⁸ Vrhovni komandant NOV i POJ dao je 28. avgusta 1944. osnovnu direktivu za dejstva 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ i Operativne grupe divizija (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 28: knjigu poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ). Zadatak 12. korpusa NOVJ bio je da ovlada grebenom Povlena i Medvednika, potom preko Cera prođe u Mačvu i Posavinu, a 1. proleterski korpus NOVJ imao je zadatak da preko Zlatibora izbije na Maljen i Suvobor i zauzme Valjevo i Lajkovac, dok bi Operativna grupa divizija prodirala s Kopaonika u Sumadiju, prema planinama Rudniku i Kosmaju. Na taj bi se način kasnije, kad 11. i 28. NOU divizija, preko r. Drine, pređu u zapadnu Srbiju i Sumadiju, grupisale jače snage NOVJ i stvorili povoljni operativni uslovi za dalje uspješno nadiranje ka Beogradu. Opširnije o tome vidi: dok. br. 72 i 137; tom I, knj. 11, dok. br. 176; Arhiv VII: reg. br. 5/8, k. 26 (knjigu depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ — depeše od 20. i 24. avgusta 1944), reg. br. 1/1, k. 28 (knjigu depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ depeše od 1, 5, 10. i 11. septembra 1944), reg. br. 33/1, list 100, 108, 109, 117 i 118, k. 372 (knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ) i reg. br. 8/10, str. 27, k. 589B (knjigu depeša 12. korpusa NOVJ).

7. Navodimo depešu koju smo sada primili od G. št. NOV i PO Vojvodine:

»Nadamo se da ćete nas uskoro posjetiti. Svi vas željno očekujemo«.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar pukovnik
S.⁹ Mitrović

Komandant
general-major
D.¹⁰ Lekić

BR. 20

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 3. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACIVANJE PREKO RIJEKE SPREČE I IZBIJANJA U REJON SELA ORAHOVICE¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Pov. broj: 57/44.
3. IX. 1944. u 9 čas.

ZAPOVIJEST (Sekcija Tuzla, razmjer: 1:100.000)

U vezi naše opšte zapovjesti od 1. o. m. pov. broj: 55/44.² naša divizija izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije s. Tuzla i prebaciće se preko pruge Tuzla — Doboj, pa se postaviti na prostoriju s. Orahova — Moranjci.

Prebacivanje preko Spreče i pruge Doboj — Tuzla izvršiće se između Miričine i Dobošnice. Desno od nas prebaciće se 11. divizija na prostoru između Dobošnice i Puračića, koja će se po prebacivanju postaviti na liniju: Ratiš — Plandište.³

U cilju izvršenja postavljenog zadatka

NAREĐUJEMO:

Pokret sa dosadašnje prostorije i prebacivanje preko pomenutih komunikacija izvršiće se u dvije kolone, i to:

⁹ Stefan

¹⁰ Danilo

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 6.

³ Vidi dok. br. 16.

1) *Lijeva kolona*: Sastav: 17 Majevička brigada. Komandant kolone komandant brigade major Stojanda.⁴ Pokret i prebacivanje vrši pravcem: s. Turija (Burgići) — Pravosl. Milino Selo — Krtova — prelaz između Krtove i Porječine — Gnojnica (344) — Rašljevo — Orahovica. Na prostoriji s. Orahovice smješta se i obezbjeđuje od pravca Gračanice i pruge Doboj — Tuzla, kao i od ostalih pravaca u duhu situacije.

Prilikom prelaza preko pruge Doboj — Tuzla postaviti bočno obezbjeđenje prema Miričini. Ovo bočno obezbjeđenje biće ujedno obezbjeđenje lijevog boka svih naših snaga koje prelaze prugu. Jačina obezbjeđenja 1—2 bataljona, što će zavisiti od jačine neprijatelja, koji je raspoređen na pruži prema Doboj.⁵

2) *Desna kolona*: Sastav 18 NOU brigada, Posavski NOP odred sa div. bolnicom. Komandant kolone major Franjo Herljević. Pokret i prebacivanje vrši pravcem: Turija — Musl. Milino Selo — između Sižja i Krtove na Stamenici — kota 172 (kod mlina) — prelaz Spreče i pruge — istočni dio s. Gnojnice (298) — Rudnik — Ratiš — Rašljevo (Mehići) — Moranjci. Na prostoriji s. Moranjci raspored i smještaj ovako: 18 NOU brigada na liniji: od Gornjih do Donjih Moranjaca. Obezbeđenje od pravca pruge Doboj — Tuzla (preko Rašljeva), zatim od pravca Srebrnik — Srnice.⁶ Posavski NOP odred smjestiće se sa div. bolnicom kod s. Gornji Moranjci.

Ovaj štab kretaće se sa desnom kolonom i po prebacivanju na novu prostoriju smjestiće se kod s. Gornji Moranjci.

Komandant desne kolone postaviće prilikom prelaza Spreče i pruge bliža obezbjeđenja levo — desno, iako s obje strane prelaze naše snage.

3) *Opšte napomene*:

a) Čas polaska sa dosadašnje prostorije: Lijeva kolona polazi tačno u 18 časova večeras, kako bi blagovremeno postavila bočna obezbjeđenja. — Desna kolona polazi večeras tačno u 19 časova iz s. Turije pomenutim pravcem.

b) Komandant lijeve kolone uputiće jedno odeljenje vojnika kad izbije na prugu i cestu Tuzla — Doboj, i to do raskrsnice puta koji se odvaja od glavne ceste za istočni dio sela Gnojnice (prema Rudniku). Ovo odeljenje vojnika, po

⁴ Stojan Milinović Stojanda

⁵ Opširnije o izvršenju pokreta i postavljenih zadataka vidi dok. br. 78.

⁶ Bliže o izvršenju pokreta i postavljenih zadataka vidi dok. br. 131.

prelazu desne kolone preko Spreče i pruge, obavještava lijevu kolonu da bi ista povukla bočno obezbjeđenje.

c) Komandanti kolona postaraće se da blagovremeno nađu vodiče i ustanove mjesne gazove, kako bi se pokret, odnosno prebacivanje izvršilo što prije.

d) Skrećemo pažnju štabovima da, s obzirom da se pokret vrši terenom gdje ima nepr. grupa, kako četničkih tako i ustaško-zelenokadrovskih, ovaj vrši u najvećoj tišini, bez ikakve larme, dovikivanja i tome sl. Prilikom prelaza Spreče ne dozvoliti izuvanje obuće itd.

e) Komandanti kolona da predvide rušenje pruge i ceste Tuzla — Doboj. Ovo naročito važi za lijevu kolonu, koja obavezno mora porušiti prugu na mjestu nešto dalje od bočnog obezbjeđenja prema Mirićini. U tom cilju snabdjeti se sa materijalom za rušenje, pripremiti minerska odeljenja, itd.

f) Veza: 17 brigada pored kurirske veze održavaće vezu i radio-putem. — Izvještaje ovome štabu dostaviti odmah po smještaju na novoj prostoriji.

(Sve ostalo po usmenim uputama sa našeg današnjeg sastanka).

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik,
Krupić⁷

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

(M. P.)

Dostavljeno: Štabu III Korpusa NOVJ
Štabu 17 i 18 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda.

⁷ Husein

BR. 21

RELACIJA ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U AVGUSTU NA SEKTORU NEVESINJA¹

Š T A B

XII. HERCEG. UD. BRIGADE
NOV JUGOSLAVIJE

Ob. p. br. 574

3. IX. 1944. g.

s. Kljen

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo relaciju o operacijama i radu ove brigade u toku mjeseca **avgusta** 1944. god.

Zadaci brigade u navedenom mjestu bili su:

Očistiti od neprijatelja prostor G. Trusina — Studenac — Glog — Slato.

Nakon čišćenja ove prostorije, zatvarati pravac Nevesinje — Dabar i Nevesinje — Davidovići, vršeći pritisak na neprijatelja u Nevesinju.

I. OBOSTRANA SITUACIJA:

a. — Kod neprijatelja:

Obzirom na razmještaj i jačinu neprijatelja u Nevesinju i nevesinjskom srezu u toku mjeseca avgusta, razlikujemo dvije različite situacije:

Od 1. do 4. avgusta, pored Nevesinja, neprijatelj — okupator drži G. Trusinu, a bande kontrolišu Zovi Do — Rogače — Slato.

Od 4. avgusta pa do kraja mjeseca, neprijatelj je sabijen u Nevesinje i najbliža sela, a jačina garnizona smanjena je na svega oko 300 Švaba² sa nekoliko brdskih topova pored teških bacača i dosta automatskog oružja.

Jačina bandi je do pod kraj mjeseca oko 350—400 boraca,³ dok pod kraj avgusta terorom uspijevaju mobilisati pri-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1-7, k. 1143A.

² Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«).

³ Odnosi se na četnike Nevesinjske brigade Nevesinjskog četničkog korpusa. Njihov je borbeni moral bio vrlo slab: tako, na primjer: pripadnici 1. 2. i 4. bataljona te brigade veći dio vremena su provodili kod svojih kuća (Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336; operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 111 i 117).

ličan broj novih, tako da sada njihov broj može da prelazi i 600 boraca. Pored ovog broja domaćih bandi pridružilo je sa banditom Salatićem iz Bosne još oko 200 Bosanaca.

Pada u oči da okupator, poslije potpunog neuspjeha i poraza koji je doživio u julskoj ofanzivi,⁴ a čije je težište bilo upereno od Nevesinja, prebacuje jače snage na južnu Hercegovinu, koncentrišući se najprije u Stolac a zatim u Bileću. Ovo je bilo u vezi sa tada predstojećom jakom ofanzivom na oslobođenu teritoriju u Crnoj Gori.⁵ Kasnije, u toku ofanzive u Crnoj Gori, okupator je pojačao i garnizon Gacko, dovlačeći za ovo snage iz Širokog Brijega.

Radi ovog svega, prirodno je bio oslabljen garnizon Nevesinja i sveden na jačinu posade prije ofanzive (julske), t.j. oko 300 boraca. Iz ovako oslabljenog Nevesinja, okupator u toku mjeseca avgusta nije vršio nikakve ispade prema nama.

⁴ Odnosi se na poduhvat »Sunčanica« (Unternehmen »Sonnenstich«). Izvodila ga je njemačka 369. legionarska divizija (»Vražja«), koja je u toku borbe ojačana legijom »San Marko« (italijanskom fašističkom jedinicom, jačine oko jednog puka). Poduhvat je trajao od 13. jula do kraja mjeseca. Odvijao se na teritoriji Hercegovine i jednog dijela južne Dalmacije: 369. grenadirski puk je dejstvovao na sektoru Trebinje — Dubrovnik, a 370. grenadirski puk na području Dubrovnik — Metković, dok je legija »San Marko«, pod komandom 370. grenadirskog puka, dejstvovala na komunikaciji Metković — Poljice. U operaciji su učestvovali i dijelovi 4. puka »Brendenburg« i 9. posadnog zdruha. Divizija se nalazila pod komandom njemačkog 5. SS brdskog armijskog korpusa. Njen lijevi bok, na liniji Trebinje — Nevesinje, obezbjeđivali su četnici Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa a desni — njemačka 118. pješadijska divizija. Opširnije o toj operaciji vidi: knj. 27, dok. br. 158; knj. 28, dok. br. 7, 11, 13 i 30; Arhiv VII, izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (reg. br. 7/6, k. 1144 II), dnevni izvještaji Grupe armija »F« od 14. jula (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 927 — 933), 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25. i 27. jula 1944. uz ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja te grupe (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 192, snimci br. 47 — 50, 60 — 64, 75 — 77, 107 — 113, 124 — 127, 144 — 148, 189 — 192 i 214 — 217), operacijske dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-9336) i Bilečke brigade Trebinjskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-8468), dnevna izvješća za jul i avgust i operacijski dnevnik 9. posadnog zdruha (fascikle br. 1 i 2 i reg. br. 111, k. 111); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 88 — 93.

⁵ Riječ je o njemačkoj operaciji koju je, pod šifrom »Ribecal« (»Rübezahl«), krajem jula 1944. preduzeo komandant Jugoistoka da bi sprečio prodor jedinica Narodnooslobodilačke vojske u Srbiju. Taj zadatak je dobila njemačka 2. oklopna armija (Pz AOK 2). Operacija je obuhvatala veći dio Crne Gore, Sandžaka, dio Hercegovine, jugozapadni dio Srbije i jugoistočne Bosne. Trajala je od 12. do 26. avgusta 1944. godine. Međutim, i pored angažovanja znatnih neprijateljskih snaga (Južna grupa: 1. brdska divizija, albanska milicija i dijelovi 21. SS divizije »Skenderbeg«; Borbena grupa »Jugozapad«: dva ojačana bataljona 181. pješadijske divizije i 3. bataljon 13. SS puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«; Borbena grupa »Sjeverozapad«:

Četničke bande nevesinjskog sreza, poslije neuspjeha jul-ske ofanzive, pokazivale su znakove osipanja i demoralisanosti, međutim su njihove glavešine otpočele ponovo širiti glasine o drugoj ofanzivi zastrašujući narod, a kasnije uz razne prijetnje i žestok teror pristupaju općoj mobilizaciji. Ova im uspjeva tek pod kraj avgusta, naročito u Nevesinjskom polju, gdje naše snage ne dolaze. Tu je uspjeh bio 80%, a negdje i 100%.

Zato je aktivnost bandi u toku avgusta bila svedena na ispade u cilju mobilizacije. Međutim njihovi ispadi južno od Nevesinja redovito su osujećeni i uz gubitke su natjerani na polazne položaje.

U odbrani su bili uporni držeći čvrsto liniju Odžak — Budisavlje — Bratač.

Muslimanske mase Gornjeg. neves. polja,⁶ prema Mostaru i Dubravama, a naročito Podveleži, ustaše su pokušale staviti u svoju službu, ali nijesu uspjeli. Rad naših ljudi u njihovoj sredini uvelike je olakšan općom ratnom i političkom situacijom. U posljednje vrijeme bilo je čak i sukoba između njih i četnika, tako da su uslovi za mobilizaciju tih masa u naše redove sada vrlo povoljni.

2. puk »Brandenburg« bez jednog bataljona, 3. četa 12. tenkovskog bataljona, Crnogorski dobrovoljački korpus i četnici Drinskog korpusa; Borbena grupa »Sjever«: 14. SS puk bez 3. bataljona; Borbena grupa »Istok«: Komanda Crne Gore sa 3. bataljonom 363. puka, 696. bataljonom Feldžandarmerije, dijelovima 297. izviđačkog bataljona i 2. baterijom 201. jurišne art. brigade; Borbena grupa »Krempler«; Pado-branski lovački bataljon »Brandenburg« i od 24. avgusta i dijelovi 369. legionarske divizije), operacija je doživjela neuspjeh: nije spriječila prodor 1. proletarskog i 12. korpusa NOVJ i Operativne grupe divizija u Srbiju. Opširnije o tome vidi: dok. br. 9; knj. 28, dok. br. 86; tom III, knj. 8, dok. br. 78; Arhiv VII, ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F« (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak 000007), dnevne izvještaje Grupe armija »F« uz ratni dnevnik od 10. do 27. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 432 — 435, 455 — 458, 498 — 502, 517 — 521, 529 — 533, 543 — 547, 591 — 596, 621 — 625, 634 — 638, 674 — 681, 719 — 722, 777 — 780, 793 — 798, 829 — 833, 872 — 875 i 916 — 920), depešu Grupe armija »F« od 12. avgusta 1944. Operativnom štabu Vrhovne komande oružanih snaga o planiranju operacije (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 486 — 487), bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruge od 11. oktobra 1944 (reg. br. 8/2-14, k. 57), bojnu relaciju 3. zbornog područja od 30. januara 1945 (reg. br. 8/2, k. 57), dnevna izvješća 3. zbornog područja za jul — avgust 1944 (reg. br. 53/3 i reg. br. 54/3, k. 60), pregled grupisanja 5. bugarske okupacione armije (reg. br. 8/2-1, k. 3); »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1941 — 1945«, Vojnoistorijski institut JNA, Beograd, 1957, str. 40; Persi Ernst Sram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 682 — 685.

⁶ Odnosi se na sjeverni dio Nevesinjskog polja.

b. — Kod nas:

Za izvršenje postavljenih zadataka, ova brigada je do 6. avgusta u svom sastavu imala sva četiri svoja bataljona. Od 6. avgusta na dalje, jedan naš bataljon uputili smo u sastav X brigade radi pojačanja sektora kod Bileće.⁷ Radi priličnih gubitaka u julskoj ofanzivi, naši bataljoni su osjetno brojno smanjeni. Prosječno je svaki bataljon mogao povesti u borbu 50 do 60 boraca.

Svaki bataljon prosječno je imao po 10 puškomitraljeza, po 1 laki bacač, 3 bataljona imali su po tešku »Bredu«, a 2 po 1 teški bacač. Sa puščanom i mitraljeskom municijom raspolagali smo u dovoljnoj mjeri. Na laki bacač imali smo po 50 bombi, a na teški po 40. Sa ručnim bombama raspolagali smo prosječno na svakog borca po jedna.

Fizički zamor ljudstva, koji se osjećao poslije ofanzive, ubrzo je nestao. Moral je bio na visini, a borbenost isto tako.

Sa ishranom se dobro stajalo, sa obućom prilično, dok sa odjećom, naročito gornjom, vrlo slabo.

Svega su bila 3 slučaja dezerterstva, od kojih 1 stari borac.

Uspjeh u mobilizaciji je bio vrlo slab. Svega smo uspjeli mobilisati 10 novih boraca, pored 7 upućenih od štaba divizije.

Autoritet N. O. vlasti na ovom sektoru nije na dovoljnoj visini. Kod naših simpatizera osjeća se poseban špekulativni duh, koji se naročito očituje u pitanju služenja vojske.

c. — Kod susjeda:

XIII Herceg. NOU brigada nalazila se na prostoru Kubaš — Vlahovići — Hrgud. Početkom avgusta vodila je teške borbe sa jakim njemačkim snagama, koje su pokušavale ovladati sa Vlahovićima.⁸ X Hercegovačka brigada nalazila se na prostoru Bileća, gdje je odbijala jake udružene četničko-okupatorske ispade, kojima su težili ovladati komunikacijom Bileća — Gacko.⁹ XI Herceg. NOU brigada nalazila se na prostoru južno i istočno od Gacka, a u prvoj polovini avgusta njeni dijelovi bili su nekoliko dana na Neves.[injsko-] gatač-kaj površi.¹⁰

XII U Korpus NOV Jugoslavije, koji se kroz Hercegovinu kretao uglavnom radi odmora, koncem mjeseca nalazio

⁷ O tome vidi naređenje Štaba 29. NOU divizije od 7. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/8, k. 1143).

⁸ Vidi dok. br. 22.

⁹ Vidi dok. br. 29.

¹⁰ Vidi dok. br. 35.

se na prostoru Rioca — Slato — Šipačno, a zatim prešao na Nevesinj.-gatačku povr.¹¹

II. PROCJENA SITUACIJE:

Zadržavanje okupatorskih snaga na G. Trusini očigledno je imalo za cilj kontrolisanje ove prostorije, dok se neke snage ne prebace od Nevesinja za Stolac. To je i uslijedilo. Početkom avgusta, jedan švapski bataljon krenuo je iz Nevesinja preko Trusine i Dobrice ka Hrgudu.

Pošto su se okupatorske snage u Nevesinju svele samo na slabu posadu, a obzirom da nije bilo nikakve koncentracije u Mostaru i blizini Mostara, nije bilo izgleda da okupator ima namjeru ponovo preduzeti ofanzivu od Nevesinja. Ipak, obzirom na koncentraciju u Stocu, a kasnije u Bileći i Gacku, kao i obzirom na ofanzivu koja je otpočela u Crnoj Gori, moglo se očekivati da će i u Nevesinje stići pojačanja, koja bi zajedno sa četničkim bandama bila bačena protiv naše brigade. U tom slučaju ne bi bila isključena intervencija neprijatelja od Gacka preko Fojnice i Šipačna.

Ipak, ofanziva na ovom sektoru bila bi uslovljena uspjehom ofanzive u Crnoj Gori, odnosno uspjesima od Bileće i Gacka u cilju ovlađivanja sa komunikacijama između tih gradova.

III. ODLUKA:

Da bi omeli i ugrozili sa leđa neprijateljsko nadiranje preko Hrguda, sporazumno sa XIII brigadom, odlučili smo napasti neprijatelja na G. Trusini (Košena Gr. — Studenac) i na Glog — Slato.¹² Čišćenjem ove prostorije od neprijatelja, sabijamo istog u Nevesinje i pogodnim rasporedom zatvaramo pravac Nevesinje — Dabar¹³ i Nevesinje — Davidovići, vršeći pritisak na neprijatelja u Nevesinju.

Kad se očiste Studenac i Trusina, potrebno je što ofanzivnije delovati prema Nevesinju i češće mijenjati raspored bataljona, kako bi bandama ometali eventualne ofanzivne planove.

¹¹ Poslije teških borbi sa 7. SS brdskom dobrovoljačkom divizijom »Princ Eugen« i kvislinškim jedinicama (vidi knj. 28 dok. br. 127), 12. korpus NOVJ je u to vrijeme na pomenutim prostorijama imao kraći predah radi sređivanja i popune. Međutim, njegove jedinice su i tada vodile povremene manje borbe sa četnicima Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi dok. br. 35).

¹² Dvanaesta hercegovačka NOU brigada napadala je neprijatelja na prostoriji G. Trusina, Glog i Slato, dok je 4. bataljon 13. hercegovačke NOU brigade 3. avgusta dejstvovao prema Hrgudu a 4. avgusta održavao vezu, preko Volujače i Zečka, sa 12. hercegovačkom NOU brigadom (vidi dok. br. 22).

¹³ To jest: Dabarsko polje.

IV. TOK OPERACIJE:

Sa prostora Davidovići — Radovanovića Torine, gdje su naši bataljoni bili na odmoru, noću 2/3. avgusta, izvršili smo napad na Njemce koji su u jačini od oko 250 boraca držali Košena Gr. — Studenac — Magunica. Istodobno smo izvršili čišćenje prostora Rogače — Slatu — Glog — Nekudina. Cilj ovoga napada bio je: ovladati sa G. Trusinom, ugroziti leđa neprijateljske kolone koja je nadirala prema Hrgudu, a istodobnim čišćenjem prostora Glog — Slatu zatvoriti pravac Nevesinje — Dabar i Nevesinje — Davidovići. Ujedno sa ovih tačaka možemo ofanzivno djelovati prema samom Nevesinju i četničkom uporištu na Brataču.

Okupator je uporno branio svoje položaje na G. Trusini, vjerovatno sa zadatkom da se tu što duže zadrži, dok kolona na Hrgudu ne odmakne što dalje. Nakon teške i žilave borbe, neprijatelj je 3. avgusta naveče odbačen sa ovog prostora, dok smo sa Glog — Slatu — Nekudina ovladali u prvom naletu u toku noći 2/3. avgusta, rastjeravši četničke bande. U ovoj borbi Švabe su imale 10 mrtvih i mnogo više ranjenih. Naši gubitci bili su 1 mrtav i 1 ranjen.

Dalji naš rad na ovoj prostoriji sastojao se u vršenju pritiska na Nevesinje u cilju uznemiravanja i ekonomskih akcija. Jednim upadom u Šipačno razbili smo tamošnju četničku posadu, 1 ubili, 1 zarobili i 4 ranili.

Neprijateljski ispadi svedeni su na ispade manjih grupa bandi prema Biogradu, G. Trusini i Udrežju u cilju mobilizacije i pljačke. Takve ispade smo onemogućavali napadajući ih i natjerujući nazad u grad uz gubitke.

U nekoliko napada u cilju pritiska i ekonomskih akcija, nanešeni su bandama prilični gubitci u mrtvim i ranjenim, što je smanjivalo njihov moral i borbenost i time im ometan posao oko mobilizacije u koju su četničke glavešine ulagale mnogo truda.

U svim ovim akcijama bande su imale 20 mrtvih i više ranjenih.

V. GUBITCI I PLIJEN:

a. — Neprijateljski:

Švaba: 12 mrtvih i mnogo više ranjenih. Četnika: 20 mrtvih i više ranjenih.

b. — Naši:

4 mrtva u borbi i 1 umro od ranijih rana. 9 ranjenih, pored nekoliko lakše, koji su ubrzo bili sposobni za borbu.

c. — Plijen: 6 pušaka i 600 metaka.

d. — Izgubljeno: 1 engleski puškomitraljez (ukrao ga dezertir — bivši »škripar«).

e. — Dezertiralo: 3 borca.

f. — Mobilisano 10 boraca, a upućeno od divizije 7 (od kojih je 1 dezertirao, a 1 pri pokušaju dezertiranja ubijen).

VI. IMENA NASIH RUKOVODILACA:

a. — Štab brigade: Komandant kapetan Milinko Okiljević, v.d. zamlj. komandanta kapetan Ljubo Miljanović, polit. komesar Đoko Novosel, načelnik štaba poručnik Franjo Tomaić i pomoćnik polit. komesara Franc Novak.

b. — Štab 1. bataljona: Komandant drug Spaso Belović, zamjenik komandanta p.poručnik Petar Mandić, polit. komesara nema, vrši dužnost pomoćnik polit. komesara Milan Milićević.

c. — Štab 2. bataljona: Komandant drug Radovan Šakotić, zamjenik komandanta poručnik Bojo Kurilić, polit. komesar Čedo Mijović (24. VIII premješten na novu dužnost), pomoćnik polit. komesara Branko Popadić.

d. — Štab 3. bataljona: Komandant poručnik Gašo Čečur, zamjenik komandanta poručnik Krsto Dabović (17. VIII teže ranjen), polit. komesar Mladen Sikimić, pomoć. polit. komesara Blagoje Domazet.

e. — Štab 4. bataljona: Komandant poručnik Vojin Vujović, zamjenik komandanta poručnik Vlado Kapor, polit. komesar Luka Ratković, pomoćnik polit. komesara Branko Ijačić.

VII. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODIOCA:

Okupatorskih: nepoznati (jedinica »Vražja divizija«).¹⁴

Četničkih: Vlado Zečević, Danilo Salatić¹⁵ i Mile Lazarević, oficiri u operativnom štabu za istočnu Bosnu i Hercegovinu, Milorad Popović, komandant korpusa,¹⁶ Tomo Guzina, njegov načelnik štaba, Vaso Gutić, komandant Nevesinjske brigade, i Blagota Bošković, Janko Ivković, Gojko Kovač, Vukan Samardžija, Mile Vujčić, Vojin Ivković, Šurka Šipovac, Deso Petković, komandanti bataljona, Kosto Dakić, oficir za vezu sa Švabama, Vasilije Bodiroga, komandant bosanske neke jedinice koja je došla u Nevesinje.

¹⁴ O imenima rukovodilaca njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«) u to vrijeme vidi: Franc Šraml, navedeno djelo, str. 91.

¹⁵ Salatić je bio zamjenik komandanta Hercegovine, Boke Kotorske i istočne Bosne (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-379: zapisnik o formiranju četničkih letećih korpusa od 18. jula 1944).

¹⁶ Nevesinjskog

VIII. ZAKLJUČAK:

U navedenom periodu ova brigada je sa uspjehom izvršila sve pred nju postavljene zadatke. Svi rukovodioci, viši i niži, pokazali su se sa malim razlikama svi sposobni za svoje položaje. U pogledu morala, borbenosti i vojničke vještine borci su se pokazali sposobni i dorasli za veće zadatke.

U akcijama se naročito osjeća malobrojnost bataljona. Jedan od najvažnijih problema brigade je popuna bataljona.

Pitanje gornje odjeće svakim danom postaje sve veći problem.

Naoružanje zadovoljava, a tako isto i popuna municijom svih vrsta. Jedino se osjeća potreba za jačom popunom sa ručnim bombama i minama, naročito za teški bacač.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. kom., major:
Doko Novosel

Komandant, kapetan:
Milinko Okiljević

Načelnik, poručnik:
Franjo Tomaić

Prilozi: Brojno stanje i naoružanje,¹⁷
oper. zapovjesti,¹⁸ spiskovi gubitaka
i dezertera¹⁹ i promjene kod oficira
i podoficira.²⁰

P R E G L E D:²¹

BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA XII. HERCEG. NOU BRIGADE
NA DAN: 1. SEPTEMBRA 1944. G.

I.

ORUŽJE²² I MUNICIJA

1. — Brdskih topova —, municija za njih, —	granata, —	šrapnela —
2. — Protivk. topova —, municije za njih, —	udarnih —	pancirni —
3. — Teških mitraljeza »Breda«	4 municije za njih	4.300

¹⁷ Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja je objavljen kao prilog uz ovaj dokumenat.

¹⁸ Zapovijesti Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 2, 6, 9, 12, 25. i 27. avgusta 1944. nalaze se sve u Arhivu VII, reg. br. 5/3-7, 5/4-7, 5/5-7, 5/6-7, 5/7-7 i 5/8-7, k. 1143A.

¹⁹ Uglavnom se radi o mlađim borcima koji su, nenaviknuti na teške borbe i nedovoljnu ishranu, na svoju ruku odlazili svojim kućama.

²⁰ Redakcija nije pronašla spiskove gubitaka, dezertera i promjena kod oficira i podoficira. U Arhivu VII, k. RP 40 nalaze se zajednički spiskovi gubitaka 29. NOU divizije.

²¹ Brojevi u pregledu su upisani mastilom.

²² Blže o taktičko-tehničkim podacima za niže navedeno naoružanje vidi dok. br. 10.

4. — Teških mitraljeza »Fiat«	—	municije za njih	—
5. — Sa aviona teških mitraljeza	1	municije za njih	340
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	—	municije za njih	—
7. — Teških mitraljeza Švarcloze«	—		
8. — Puškomitraljeza »Brno« (Š. L.)	17		
9. — Puškomitraljeza »Šarac«	8		
10. — Jugoslavenskih i njemačkih pušaka	227	municije 7.9 mm	23.571
11. — Italijanskih puškomitraljeza	4		
12. — Italijanskih pušaka	43	municije za njih	2.808
13. — Puškomitraljeza »Šoša«	—	municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitraljeza	—	municije za njih	—
15. — Engleskih puškomitraljeza	12	municije za njih	32.208
16. — Puškomitraljeza drugog tipa	—	municije za njih	—
17. — Engleskih pušaka	7	municije za njih	—
18. — Sovjetskih pušaka	—	municije za njih	—
19. — Tromblona za njemačku pušku	4	municije za njih	12
20. — Teških bacača 81 mm.	5	municije za njih	82
21. — Teških bacača 100 mm.	—		
22. — Lakih protiv bunkerskih Engleskih bacača	2 ²³	municije za njih	36
23. — Lakih bacača italijanskih	3	municije za njih	65
24. — Lakih bacača njemačkih	2	municije za njih	70
25. — Lakih bacača drugih	—	municije za njih	—
26. — Protiv kolskih pušaka Sovjetskih	1	municije za njih	78
27. — Protiv kolskih pušaka Engleskih	4	municije za njih	600
28. — Mašinki Sovjetskih	1	municije za njih	200
29. — Mašinki Engleskih	5	municije za njih	760
30. — Mašinki Njemačkih	8	municije za njih	750
31. — Mašinki Ustaških	1	municije za njih	25
32. — Revolvera jugoslavenskih	20	municije za njih	147
33. — Revolvera Njemačkih	4	municije za njih	105
34. — Revolvera Italijanskih	25	municije za njih	179
35. — Revolvera Engleskih	1	municije za njih	8
36. — Revolvera sovjetskih	—	municije za njih	—
37. — Revolvera drugih modela	5	municije za njih	30
38. — Signalnih revolvera	5	municije za njih	90
39. — Ručne bombe italijanske	48		
40. — Ručnih bombi Jugoslavenskih	30		
41. — Ručnih bombi njemačkih	5		
42. — Ručnih bombi Engleskih	214		
43. — Ručnih bombi Sovjetskih	—		
44. — Ručne bombe ostale	—		
45. — Nagaznih mina Engleskih	28		

²³ Odnosi se na ručne reaktivne bacače »Džon Bul«, kal. 90 mm, engleskog porijekla.

II.
LJUDSTVO:

	Oficira		Podoficira		Boraca		Politkoma		Ukupno	
	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.	po spisku	u rash.
Dru- gova	52	5	88	12	313	19	47	10	500	46
Dru- garica	—	—	3	1	30	—	—	—	33	1
Svega	52	5	91	13	343	19	47	10	533	47

Objašnjenje rashoda:

Primjedba: 1. oficir na kursu; 2 polit. koma na kursu 1 polit. kom na terenu: ostali rashod je u bolnici.

III.
STOKE:

Konja: 120. Jahaćih: 18. Tovarnih: 102 Teglećih: —

Za Štab

Pomoćnik komesara
kapetan,
Novak Franc

(M. P.)

Komandant kapetan,
Milinko Okiljević

RELACIJA ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U AVGUSTU NA SEKTORIMA NEVESINJA, STOČA I LJUBINJA¹

Š T A B
XIII HERC. NOU BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
Str. pov. br. 170
3 septembra 1944. g.
Kubatovina

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavlja se relacija o operacijama i radu XIII Hercegovačke NOU brigade u vremenu od 1 do 31 avgusta 1944. god.

I.

ZADATAK BRIGADE.

Zadaci postavljeni od strane Štaba XXIX U. divizije NOV Jugoslavije pred našu brigadu bili su:

1. — Odbrana oslobođene teritorije na opštim pravcima: Blagaj — Dubrave — Dabar; Stolac — Dabar; Ljubinje — Dabar.
2. — Dejstvo na komunikaciju: Stolac — Ljubinje; Stolac — Domanović — Mostar.
3. — Mobilizacija vojske i učvršćenje vojnički i politički brigadnih jedinica.
4. — Sadejstvo sa Južnoherc. partizanskim odredom u ljubinjском srezu.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1-7, k. 1143A. Uz ovu relaciju objavljuju se kao njeni prilozi: pregledi brojnog stanja ljudstva i naoružanja Omladinskog bataljona (Arhiv VII, reg. br. 7/11-7, k. 1143A) i 13. hercegovačke brigade (Arhiv VII, reg. br. 7/12-7, k. 1143A) na dan 31. avgusta 1944. godine.

² Opširnije o zadacima koje je štab 29. divizije postavio 13. hercegovačkoj brigadi vidi: knj. 28, dok. br. 37; izvještaj Štaba 29. divizije od 5. oktobra 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 7/6, k. 1144 II).

II.

PROCJENA SITUACIJE.

a. — Kod neprijatelja:

Neprijatelj je po razbijanju njegove ofanzive³ od strane naših snaga u Hercegovini u prošlom mjesecu ponovo, promjenivši plan ofanzive, preduzimao napade u cilju probijanja na oslobođenu teritoriju, odbacivanja naših snaga na pasivnu Crnu Goru i potpunog uništenja naših snaga, kao i pljačkanja stanovništva slobodne teritorije.

Njegovi napadi iz stolačkog garnizona⁴ bili su u vezi opšteg neprijateljskog plana ofanzive i s njegovim napadima iz garnizona Nevesinje, Gacko, Bileća i Trebinje, produžavajući se na Crnu Goru i ispadima iz Nikšića i Grahova. Snage neprijatelja bile su sastavljene od »369« Vražije divizije, delova »Brandenburg« puka, četnika sreza Stolac, Ljubinja i Trebinje i djelova bilečkih četnika. Brojno stanje bilo je različito, prema raznim situacijama a što će se iznijeti docnije u pojedinim fazama borbi po datumima.

Naoružanje neprijatelja bilo je:

Švabe 369 Vražije divizije i dijelovi »Brandenburg« puka bili su naoružani artilerijom i svim automatskim oruđima sa dovoljnim brojem municije. Municiju su trošili u velikim količinama, kako su to i naučili i običavali i prije.

Četnici su bili slabije naoružani. Imali su samo mali broj bacača i mali broj automatskih oruđa. Primjećeno je da su u ovim akcijama trošili veliku količinu municije. Sigurno su istu dobili u vezi zajedničkih akcija, koje su izvodili sa Švabama.

Moral kod neprijatelja bio je slab. Naglo napredovanje saveznika u Francuskoj, prodor Crvene armije u Rumuniju i izlazak Rumunije iz rata unijelo je pometnju među neprijatelja.⁵ Ne opaža se da je sporazum između Narodno-oslobodilačke vojske i dr. Šubašića do sada izazvao neko naročito dejstvo kod četnika. Prekid odnosa između Turske i

³ Vidi dok. br. 19 (objašnjenje 4. i 5).

⁴ U Stocu se, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 29. avgusta 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 993 — 997), nalazio Izviđački bataljon 369. legionarske divizije. Bataljon je toga dana napustio Stolac i uputio za Nevesinje. O neprijateljskim jedinicama u Stocu u avgustu vidi i knj. 28, dok. br. 64, objašnjenje 2.

Stolac je bio partizansko područje. Franc Šraml u svojoj knjizi »Hrvatsko ratište«, str. 89, piše o njemu kao o »crvenoj republici«.

⁵ Vidi dok. br. 14, objašnjenje 11.

Njemačke⁶ odjeknuo je u muslimanskim masama. Muslimanske mase naglo prilaze našim redovima.⁷

U toku ofanzive opazio se veliki strah kod neprijateljskih vojnika. Jakim udarcima, koje je do sada dala Narodno-oslobodilačka vojska neprijatelju, ubila mu je moral i zadala mu strah. Još nikada do sada nijesu se vidila tako panična bjekstva neprijatelja pred našim manjim snagama.

b. — Kod nas:

Brigada je jačine tri bataljona. Brojno stanje brigade je iznijeto u prilogu 1.

Brigadi je dodijeljen Omladinski bataljon, koji vremenom treba da preraste u Omladinsku brigadu.⁸ Jačina i naoružanje Omladinskog bataljona vidi se po prilogu 2.

Naređenjem Štaba XXIX divizije u sastav brigade ulazi i Dubravski bataljon, koji se u toku mjeseca avgusta formirao u Dubravama. Do kraja mjeseca isti još nije u potpunosti formiran, pa time nije ni ušao u sastav brigade.⁹

Moral kod boraca je na velikoj visini i iz dana u dan raste. Uspjesi Crvene armije u Poljskoj, kapitulacija Rumunije, prodor Crvene armije u Rumuniju, slom njemačke armije u Francuskoj i veliki uspjesi Narodno-oslobodilačke vojske u Srbiji, kao i uspjesi naše XXIX divizije u prošlim ofanzivama, podigli su moral kod boraca do maksimuma. Borci su stekli ubjeđenje u nepobjedivost naše vojske, našu brzu konačnu¹⁰ pobjedu i brzi pad fašizma.

Sa oružjem koje je zaplijenjeno u prošloj ofanzivi od neprijatelja i doturanjem oružja od Saveznika, brigada je odlično naoružana. U borbama se već osjeća moć vatre našega oružja, pa u pojedinim fazama borbe čak se i postizava nadmoćnost vatre. Još u potpunosti vojska nije obučena i odjevena, ali vjerujemo da će saveznici uskoro doturiti toliko materijala, te da će se i u tom pogledu popraviti stanje.

⁶ Pod pritiskom Organizacije ujedinjenih nacija (OUN), Turska je 2. avgusta 1944. prekinula sve odnose sa fašističkom Njemačkom (Encyclopaedia Britannica, Velika Britanija, 1951, knj. 22, str. 613). O tome vidi: Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV², str. 1911.

⁷ Opšta situacija i razvoj događaja u svijetu i u Jugoslaviji, kao i uspješna dejstva jedinica 2. korpusa NOVJ, bili su presudni za priliv muslimanskih masa u redove NOVJ (vidi izvještaj Štaba 29. divizije od 5. oktobra 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ u Arhivu VII, reg. br. 7.6, k. 1144II).

⁸ O formiranju te brigade vidi dok. br. 28.

⁹ Dubravski bataljon je, po naredbi Štaba 29. NOU divizije od 10. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 14/4, k. 1144I), formiran kao 2. bataljon 13. hercegovačke brigade. O tome vidi i dok. br. 105.

¹⁰ Riječ je dopisana mastilom, latinicom.

Ishrana je kod vojnika kako se može to najbolje zamisliti. Doturanjem od strane Saveznika pojedinih artikala hrane u mnogo je poboljšana ishrana.

v. — Kod susjeda:

Desno od nas se nalazi naša XII brigada, ona ima zadatak zatvaranja pravca od Nevesinja. Ista je u toku ofanzive u potpunosti izvršila svoj zadatak.¹¹ Potpomaganje između brigada je bilo dobro. Stanje oružja, municije i ishrane kod iste je odlično. Moral XII brigade je na velikoj visini.

U srezu ljubinjском nalazi se naš Južnoherc. partizanski odred. Odred je imao lijepih uspjeha.¹² Moralno i materijalno stoji odlično. Saradnja sa njim u operacijama je odlična. Sva-ka pojava četnika u srezu ljubinjском¹³ bila je razbijena u zajedničkom sastavu odreda i naše brigade.

III.

PROCJENA ZEMLJISTA.

Glavno neprijateljsko uporište je Stolac, grad, koji leži na rijeci Bregavi. Više njega se dižu dva velika brda i to: Ošanića vis sa prelazom na Hrgud i sa druge strane Komanje Brdo. Kroz Stolac prolaze komunikacije iz Ljubinja i iz Dabra i produžavaju za Domanoviće, odakle [nastavljaju] dalje, vezujući se za glavnu komunikaciju Metković — Dubrovnik — Mostar. Komunikacije prema Dabru i Ljubinju su porušene i praktično za neprijatelja ne predstavljaju nikakvu vrijednost. Radi njih neprijatelj nije ni držao Stolac. Neprijatelj je držao Stolac radi zaštite komunikacije Dubrovnik — Metković — Mostar. Na južnoj strani Stoca nalazi se uzvišenje Poplat. Na tom uzvišenju nalaze se stolački četnici¹⁴ i oni su Švabama služili kao predstraža.

Sam Stolac je, kako smo iznijeli, u rupi i njegovo držanje omogućeno je samo na taj način da se u njemu drži jaka artilerija, koja bi branila svaki ispad prema Stocu. Pozadina Stoca je, kako smo rekli, vezana komunikacijom i neprijatelj je u stanju da za najkraće vrijeme privuče pojačanja sa Domanovića, iz Čapljine ili iz Mostara.

¹¹ Vidi dok. br. 21.

¹² Vidi: dok. br. 24; knj. 28, dok. br. 66; izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (u Arhivu VII, reg. br. 7 '6, k. 1144II).

¹³ Na području Ljubinja je dejstvovala Ljubinjska brigada Trebinjskog četničkog korpusa.

¹⁴ Oni su pripadali Stolačkoj brigadi Trebinjskog četničkog korpusa.

Sam Stolac je utvrđen solidnim fortifikacijskim radovima.

Ostala neprijateljska uporišta su u Domanovićima, na Bivoljem Brdu, Gubavici, Pjescima i Buni. Sva ova uporišta imala su zadatak osiguranja komunikacije Dubrovnik — Mostar.

U Blagaju je bio smješten štab 369 Vražijske divizije sa potrebnim osiguranjem.

Naša brigada držala je položaje na Hrgudu — Snježnici — Drvenici i Ljubomišlju. Ovi položaji su dominirajući. Zatvaraju sve prilaze ka slobodnoj teritoriji i vrlo su zgodni kao odbranbeni položaji i polazni položaji za akcije u svim pravcima neprijateljskih uporišta.

U toku mjeseca, a poslije uspjeha koje je naša Divizija postigla razbivši neprijateljsku ofanzivu, a i razvojem spoljnjih vojničkih i političkih događaja, stvorili su se vrlo povoljni uslovi za mobilizaciju. U toku mjeseca formiran je u Dubravama jači bataljon, Omladinski bataljon koji se nalazi pri ovoj brigadi jako je pojačan prilikom novoga ljudstva. I ostali bataljoni ove brigade popunili su se prilikom ljudstva iz Mostarske Kotline, dolaskom izvjesnog broja »škripara«¹⁵ i dobrovoljnim izlaskom ljudstva iz njemačkih redova (domobrana i vražijaka).¹⁶

IV.

RASPORED SNAGA I RAD PO DANIMA U TOKU MJESECA AVGUSTA

u vremenu od 1 do 4 avgusta 1944 god.

Ovaj period je period nastavka neprijateljske ofanzive od prošlog mjeseca.

1 avgusta oko 17 časova, jedna neprijateljska kolona sastavljena od Švaba, jačine oko 600 ljudi, sa komorom oko 300 konja, naoružana sa 3 brdska topa, rasporedila se je na Trusini, gdje je zanoćila.

Naš raspored toga dana bio je: 1 bataljon u Drvenici, 3 bataljon na Hrgudu, 4 bataljon u Kubašu, Štab i ostali dijelovi brigade u Kubašu.

Da bi ispitali dalje namjere neprijatelja uputili smo naš izviđački vod pravcem preko Mjedene Glave ka Trusini.

¹⁵ Tako su nazivana lica koja su se, izbjegavajući vojnu obavezu, skrivala u »škripovima« (škrapama).

¹⁶ Riječ je o pripadnicima njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«).

Uslijed toga što nijesmo znali dalje namjere neprijatelja naš raspored nijesmo mijenjali.

2 avgusta rano ujutro Švabe su izvršile pokret u pravcu Mjedene Glave, gdje su došle u sukob sa našim izviđačkim vodom. Poslije duže borbe naš izviđački vod bio je potisnut i Švabe su krenule pravcem Bračići — Vučiji Do — Dabrica.

Naš 3 bataljon, koji se je nalazio na Hrgudu, dočekaao je Švabe ispred Babinog Dola i na Vardi, gdje je cio dan vodio borbu. Uvidivši namjeru Švaba, a da bi parirali zauzimanje Hrguda, mi smo uputili naš 4 bataljon na Hrgud sa zadatkom posjedanja linije Čukova Greda — Barjamovići i podpomaganja našeg 3 bataljona.

Neprijatelj je u toku cijelog dana tukao artiljerijskom vatrom prostor Blace — Hrgud.

U toku dana neprijatelj je uspio da potisne naš 3 bataljon i isti se je povukao na liniju Gradina (k. 1077) — Kruševica (k. 1002), gdje je i zanoćio. Neprijatelj je zanoćio na liniji Babin Do — Mrčev Do — Dabrica.

4 avgusta naš raspored bio je: 3 bataljon gdje je zanoćio; 4 bataljon na Čukovoj Gredi hvatajući vezu lijevo sa našim »3«¹⁷ a desno preko Volujače (k. 1013) i Zečka sa XII brigadom, koja se nalazila na liniji Krivi Do — Ržanik — Bezdjedje — Glog.

Oko 16 časova naš 3 i 4 bataljon napali su neprijatelja i u žestokoj borbi, zabacujući mu se u bok, neprijatelj je bio primoran na povlačenje i do mraka bio je odbačen u Stolac.

Po odbacivanju neprijatelja u njegovo uporište Stolac 3 bataljon je ostao na Hrgudu na liniji Kameni Obor — Mrčev Do, dok se naš 4 bataljon povratio u Kubaš.

U ovim borbama Švabe su imale oko 20 mrtvih i više ranjenih, dok smo mi imali 2 mrtva i 4 ranjena.

U borbama je zaplenjeno: 3 puške, 6 bombi i 500 metaka.

U vremenu od 4 do 6 avgusta.

Neprijatelj, pretrpevši poraz, bio je neaktivan, ali je vršio koncentracije i pregrupisavanje snaga i oruđa. Iz Čapljine je krenulo za Trebinje 500 Švaba, 50 konja i 5 kamiona, dok su na željezničkoj stanici pripremani za dalje transportovanje.

U vremenu od 6 do 8 avgusta.

Radi ponovne koncentracije snaga u Stocu i prebacivanja neprijateljskih snaga od Trebinja Štab je odlučio da veći

¹⁷ Ovako se u dokumentu ponekad skraćeno označava bataljon.

deo naših snaga orijentiše u tom pravcu, dok je svoj 3 bataljon ostavio na Hrgudu za zatvaranje pravca od Stoca prema Dabru.

6 avgusta neprijatelj je oko 2 časa krenuo jačom kolonom, sa više od 500 vojnika, iz Stoca preko Žegulje u pravcu Ljubinja. Za zaštitu njegovog lijevog boka uputio je pobočnicu pravcem: Bitunja — Treštenica, sa zadatkom da odbaci naše dijelove u Dabar i tim osigura slobodno dejstvo njegove glavnine u ljubinjском srezu. Po ovlađivanju linije Završje (k. 878) — Treštenica (k. 908) neprijatelj je u namjeri obuhvata našeg lijevog krila uputio jednu svoju kolonu na Gradinu (k. 913).

Da bi omeli neprijateljske namjere, Štab brigade je odlučio da sa 4 bataljonom napadne frontalno na neprijateljske položaje Završje (k. 878). — Treštenica (k. 908), a 3 bataljonom preko Čulinova Brda (k. 844) da se zabaci neprijatelju za leđa. Plan je uspio, neprijatelj je poslije kratke borbe potisnut sa napred navedenih položaja na: Humac — Rogata Gomila.

7 avgusta neprijatelj je oko 14 časova ponovo počeo sa napadom na položaje našeg 1 i 4 bataljona koji su se nalazili na položajima Završje — Treštenica — Gradina — Čulinovo Brdo. Bataljoni su uspjeli da do noći zadrže svoje položaje.

Noću 7/8 avgusta sa gore pomenuta dva bataljona izvršili smo napad i poslije duže borbe ovladali njegovim položajima i stjerali neprijatelja u Stolac.

Neprijatelj je imao 25 mrtvih i veći broj ranjenih, dok smo mi u ovim borbama imali dva mrtva (zam. komandira 1 čete 1 bataljona Livnjak Omer i vodnik 4 bataljona Čorlija Vasilj) i 3 ranjena. Zaplijenjena je jedna puška i 1.000 metaka.

8 avgusta, a pošto je neprijatelj odbačen u svoje uporište Stolac, izvršili smo slijedeći raspored brigade: 1 bataljon u Kubašu, 4 bataljon u Drvenici, 3 bataljon na Hrgudu, Štab brigade sa ostalim dijelovima u Kubašu.

Pošto je ovih dana neprijatelj koristio u jačoj mjeri komunikaciju Stolac — Domanovići, to je naš 3 bataljon minirao istu kod Maslina. Neprijateljski kamion naletio je na ovu minu, kojom prilikom je neprijatelj imao 10 mrtvih i više ranjenih.

U vremenu 9 i 10 avgusta.

Neprijatelj je skoncentrisao oko 700 vojnika sa oko 250 konja na prostoriji Hrdjuši — Rankovci. Po izvršenoj koncentraciji neprijatelj je izvršio pokret u pravcu: Kapavica — Žrvanj, gdje se sastao sa četničkim banditom Batrićem i Mir-

kom Kovačevićem, koji su imali u pratnji 60 bandita. Poslije ovoga Švabe i banditi zajedno krenuli su put Zvijerine, gdje su i zanoćili.

Da bi parirali eventualni napad neprijatelja prebacili smo jednu četu našeg »1« na Oblo Brdo.

10 avgusta neprijatelj je iz Zvijerine izvršio pokret u dva pravca. Jedna kolona jačine od oko 350 Švaba sa 120 konja krenuli su pravcem: Zvijerina — Krstača — Granica — Bileća. Druga kolona jačine sa oko 350 ljudi i 130 konja komore otišla je u pravcu: Lastva — Viduša — Šobadine.

11 avgusta.

Neprijatelj je izvršio ispad patrolom jačine 40 do 50 Švaba preko Bitunje do pod Završje. Zasjeda 4 bataljona je otvorila na nju vatru i odbijala je u pravcu Stoca.

U vremenu 12 do 17 avgusta.

Četničke bande sastavljene od bilečkih, stolačkih, ljubinskih i trebinjskih četnika¹⁸ skoncentrisale su se u ljubinskom srezu u cilju mobilizacije, a i vjerovatnih namjera napada na naš Južnohercegovački partizanski odred.

U sporazumu sa Štabom Južnohercegovačkog partizanskog odreda, ovaj Štab odlučio je da sa cijelom brigadom krene u pravcu Ljubinja, napadne pomenute bande, protjera ih i omete im dalje namjere.

U cilju gore pomenutog, brigada je izvršila pokret u pravcu Ljubinja. U toku svih pokreta samo je naš 4 bataljon imao slabije puškaranje sa četničkim bandama na Radimlji. Četničke bande saznajući za dolazak naše brigade na sektor Ljubinja raspršile su se u raznim pravcima.

Pošto brigada nije naišla na četničke bande povratila se na sektor Kubaša, s tim što se je 1 bataljon smjestio u selo Drvenica, 3 u Ljubomišlju i 4 bataljon u Vlahovićima.

¹⁸ Odnosi se na četnike Trebinjskog korpusa. (Komandant korpusa je bio Milorad Vidačić.) U sastavu toga korpusa (imao je šifrovani naziv: Gorski štab br. 250) tada su se nalazile: Trebinjska (štab br. 251), Bilećka (štab br. 252), Stolačka (štab br. 253), Ljubinjska (štab br. 254) i Leteća četnička brigada. Povremeno su se pod komandom toga korpusa nalazile 3. brigada (vučedolska — štab br. 209) Nikšićkog četničkog korpusa i Dubrovačka četnička brigada. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII: izvještaj Komande Nikšićkog četničkog korpusa od 30. jula 1944 (CG-V-1485), zapovijest Komande Trebinjskog četničkog korpusa od 9. septembra 1944 (reg. br. BH-V-8566), naređenje Komande operacija za Hercegovinu i južnu Dalmaciju od 24. septembra 1944 (reg. br. CG-V 1726/1), operacijski dnevnik Bilećke četničke brigade (reg. br. BH-V-8468) i izvještaje Štaba Vučedolske četničke brigade od 11. avgusta, 11, 27. i 29. septembra 1944 (reg. br. CG-V-1494, 1502, 1503 i 1505).

U vremenu od 17 do 26 avgusta.

Nije bilo znatnih operacija. Brigada se je posvetila vojničkoj i političkoj izobrazbi.

25 avgusta. Radi boljeg rasporeda naše brigade izvršili smo slijedeći raspored: 1 bataljon u Kubaš, »3« na Hrgud, »4« u Drvenicu, Štab sa ostalim dijelovima u Kubatovinu.

U vremenu 27 do 28 avgusta.

Radi koncentracije neprijateljskih bandita jačine 600 do 700, sastavljenih od stolačkih, ljubinjskih i dijela bilečkih četnika, koji su imali zadatak mobilizacije i napada na Južnohercegovački partizanski odred, Štab brigade odlučio je da pošalje u srez ljubinjski dva bataljona, koji će u zajednici sa jedinicama Južnoherc. odreda napasti bande. U cilju toga naša dva bataljona krenula su 27 avgusta u srez ljubinjski. Pošto bataljoni nisu naišli na bande, koje su se saznajući za naš dolazak raspršale na razne strane.

U vremenu od 29 do 31 avgusta.

29. avgusta povratili su se bataljoni sa ljubinjske prostorije i smjestili se: 1 bataljon u Ljubomišlju a »4« u Kubašu.

Do kraja mjeseca nije bilo značajnijih promjena.

Kraj mjeseca zatekao je raspored brigade u slijedećem: 1 bataljon u Ljubomišlju, 3 bataljon na Hrgudu, 4 bataljon u Kubašu, Štab brigade, Previjalište, Intendantura, Bojna komora, omladinska četa u Kubatovini.

NAPOMENA.

U relaciju nije ušao naš 2 bataljon (dubravski), radi toga što je on u toku mjeseca bio u formiranju. Iako je ovaj bataljon izveo nekoliko manjih ali uspješnih akcija, nije ih izveo kao jedan formirani bataljon, jer su tek pred sami kraj mjeseca u istom postavljeni vojni rukovodioci.

U relaciju nije ušao Omladinski bataljon koji je pridodan našoj brigadi radi vojno-političkog uzdizanja. Isti nije uvlačen u borbu, ali mu se povremeno dodeljivao deo položaja za izviđanje i obezbjeđenje.

V.

ZAKLJUČAK.

Brigada je u potpunosti izvršila sve zadatke koji su joj postavljeni. Čestim borbama od prošlog i početka ovog mjeseca, kako borci tako i rukovodioci postigli su veliko isku-

stvo i znanje u vojnom pogledu. Sve slobodno vrijeme upotrebljeno je na vojno i političko obrazovanje, kako boraca tako i rukovodioca. Postignut je dobar uspjeh. Moralno brigada stoji vrlo dobro.

Radi formiranja bataljona u Dubravama za isti je potrebno: cjelokupno političko rukovodstvo, zam. komandanta bataljona, 3 zam. komandira četa, potreban broj automatskog oružja i municije.

VI.

GUBITCI.

Kod neprijatelja.

Mrtvih 55 (četnika i Švaba, [zajedno] 85).¹⁹

Ranjenih: veći broj četnika i Švaba. Tačan broj nije se mogao ustanoviti.

Zaplenjeno: 4 puške, 6 bombi i 1.500 metaka.

Kod nas.

Mrtvih 2.

Ranjenih 7.

Od materijala nije ništa izgubljeno.

Dezertiralo: 6.

Imena rukovodioca brigade

Štab brigade.

1. — Komandant — major **Kommenović Danilo**
2. — Politkom — major **Ćemalović Enver**
3. — Zam. komandanta — kapetan **Kujačić Milorad**
4. — Pomoćnik politkoma — kapetan **Andelić Novak**
5. — Načelnik Štaba — kapetan **Kisić Branislav**

Štab 1 bataljona.

1. — Komandant — kapetan **Mrgan Omer**
2. — Politkom — kapetan **Numić Fadil**

¹⁹ Broj »85« dopisan je zelenim mastilom iznad riječi »četnika i Švaba«.

3. — Zam. koman. **Čvoro Lazar**
4. — Pomoćnik politkoma **Pervan Asim**
5. —

Štab 3 bataljona.

1. — Komandant — poručnik **Dobravić Spaso**
2. — Politkom **Kovačević Sveto**
3. — Zam. komandanta — potporučnik **Bilić Milan**
4. — Pomoćnik politkoma **Đurica Kosto**
5. — Načelnik Štaba — poručnik **Alilkalfić Huso**

Štab 4 bataljona.

1. — Komandant — kapetan **Tabaković Milan**
2. — Politkom — kapetan **Mičević Stevo**
3. — Zam. koman. poručnik **Bjelogrlić Milan**
4. — Pomoćnik politkoma **Ignjetić Mirko**

PRILOZI:

1. — Operativne zapovjesti, 2. — Brojno stanje ljudstva i naoružanje, 3. — Spisak poginulih oficira, 4. — Spisak poginulih podoficira, 5. — Spisak poginulih boraca, 6. — Spisak promjena kod oficira, 7. — Spisak o promjenama kod podoficira.

Imena rukovodioca Omladinskog bataljona

1. — Komandant — poručnik **Kujundžić Maksim**
2. — Politkom **Milatović Milan**
3. — Zam. koman. **Knežević Milan**
4. — Pomoćnik politkoma **Šegrt Krsto**
5. — Načelnik Štaba — poručnik **Mratović Franjo**

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom — major:
Čemalović Enver

Komandant — major:
Danilo Komnenović

Načelnik Štaba — kapetan:
Bran.²⁰ Đ. Kisić

²⁰ Branislav

P R E G L E D
BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA [OMLADINSKOG BATALJONA]
XIII NOU BRIGADE NA DAN 31. AVGUSTA 1944. G.

I
L J U D S T V O :

	Oficira		Podoficira		Boraca		Politkoma		Ukupno	
	po spisku	u ras- hodu	po spisku	u ras- hodu	po spisku	u ras- hodu	po spisku	u ras- hodu	po spisku	u ras- hodu
Drugova	4		4		129	2	7		144	2
Drugarica					7		1		8	
Svega:	4		4		136	2	8		152	2

Primjeda. Rashod: 2 u brigadnom previjalištu. U brojno stanje nisu ušla Talijana: 3.

II
O R U Ž J E I M U N I C I J A :

1. — Puškomitraljeza »Brno«	1	municije za njih	800
2. — Puškomitraljeza »Šarac«	1	municije za njih	1000
3. — Jugoslovenskih i njemačkih pušaka	81	municije za njih	5380
4. — Italijanskih puškomitraljeza	2	municije za njih	620
5. — Italijanskih pušaka	8	municije za njih	125
6. — Engleskih puškomitraljeza	2	municije za njih	3060
7. — Engleskih pušaka	52	municije za njih	2988
8. — Lakih bacača talijanskih	1	municije za njih	9
9. — Protivkolskih pušaka engleskih	1	municije za njih	80
10. — Mašinki engleskih	1	municije za njih	130
11. — Mašinki njemačkih	1	municije za njih	123
12. — Revolvera jugoslovenskih	3	municije za njih	20
13. — Revolvera njemačkih	1	municije za njih	25
14. — Revolvera talijanskih	2	municije za njih	20
15. — Revolvera drugih	1	municije za njih	2
16. — Ručnih bombi talijanskih	41		
17. — Ručnih bombi engleskih	10		
18. — Nagaznih mina engleskih	11		

III

STOKA:

Konja 7: jahaćih 2, tovarnih 5, teglećih —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
major:
Čemalović Enver

Komandant — major:
Danilo Kamnenović

Načelnik Štaba,
kapetan:
Bran. Đ. Kisić

(M. P.)

PREGLED

BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA XIII HERC. NOU BRIGADE
NA 31-VIII-1944. G.

I.

	Oficira		Podoficira		Boraca		Politkoma		Ukupno	
	po spis.	u ras.	po spis.	u ras.	po spis.	u ras.	po spis.	u ras.	po spis.	u ras.
Drugova	22	1	32	2	263	17	21	6	338	26
Drugarica	1				17	3			18	3
Svega	23	1	32	2	280	20	21	6	356	29

Primjedba: *Rashod. Na političkom kursu 10, na liječenju u bolnici 15, na bolovanju kod kuće 4 nije ušlo u brojno stanje, Poljaka 15, Talijana 19.*

II.

ORUŽJE I MUNICIJA:

1. — Brdskih topova —, Municije za njih —, granata —, šrapnела —
2. — Protivk. topova —, Municije za njih —, udarnih —, pancirnih —
3. — Teških mitraljeza »Breda« 1 Municije za njih 2.800
4. — Teških mitraljeza »Fiat« — Municije za njih —
5. — Sa aviona teških mitraljeza — Municije za njih —

6. — Teških mitraljeza drugog tipa	—	Municije za njih	1
7. — Teških mitraljeza »Zbrojovka«	—	Municije za njih	900
8. — Puškomitraljeza »Brno«	11	Municije za njih	4.500
9. — Puškomitraljeza »Saraca«	11	Municije za njih	7.000
10. — Jugoslovenskih i njem. puš.	220	Municije za njih	15.000
11. — Italijan. puškomitraljeza	1	Municije za njih	300
12. — Italijan. pušaka	26	Municije za njih	900
13. — Puškomitraljeza »Šoša«	—	Municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitralj.	—	Municije za njih	—
15. — Engleskih puš. mitraljeza	8	Municije za njih	18.100
16. — Puškomit. drugog tipa	—	Municije za njih	—
17. — Engleskih pušaka	50	Municije za njih	6.000
18. — Sovjetskih pušaka	—	Municije za njih	—
19. — Tromblona za njem. pušku	4	Municije za njih	26
20. — Teških bacača	1	Municije za njih	37
21. — Teških bacača 82 mm.	1	Municije za njih	56
22. — Teških bacača »Fiat«	2	Municije za njih	38
23. — Lakih bacača talijanskih	—	Municije za njih	—
24. — Lakih bacača njemačkih	—	Municije za njih	—
25. — Lakih bacača drugih	—	Municije za njih	—
26. — Sov. protivkolskih pušaka	2	Municije za njih	31
27. — Eng. protivkolskih pušaka	2	Municije za njih	1.000
28. — Mašinki sovjetskih	2	Municije za njih	295
29. — Mašinki engleskih	7	Municije za njih	900
30. — Mašinki njemačkih	9	Municije za njih	1.800
31. — Mašinki ustaških	1	Municije za njih	45
32. — Revolvera jugoslovenskih	9	Municije za njih	56
33. — Revolvera njemačkih	9	Municije za njih	100
34. — Revolvera talijanskih	19	Municije za njih	126
35. — Revolvera »Mauzer« 7/65	6	Municije za njih	20
36. — Revolvera signalnih	4	Municije za njih	29
37. — Ručnih bombi ofan.	220	Municije za njih	—
38. — Ručnih bombi defan.	9	Municije za njih	—
39. — Ručnih bombi ostalih	—	Municije za njih	—
40. — Nagaznih mina engl.	40		

III.

STOKA

Konja 103, jahača 16, tovarna 87, tegleća —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar — major:
Čemalović Enver

Komandant — major:
Danilo Komnenović

Načelnik — kapetan:
Bran. Đ. Kisić

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 3. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U AUGUSTU NA SEKTORU KONJIC — IVAN-SEDLO¹

ŠTAB
XVII NOU BRIGADE X DIVIZIJE
Pov. br. 15
3. IX. 1944.

Mjesečni operacijski izvještaj — dostavlja, sa 5 priloga²

ŠTABU X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

2. VIII. 1944. Dvije čete II. bataljona tukle iz zasjede neprijateljske dijelove, koji su osiguravali sječu šume na prostorijsi s. Velika — Pobratine — Mrkaljić.³ Ubijen 1 Nijemac. Naših gubitaka nije bilo.
3. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VIII. I. bataljon nakon kraće borbe protjerao 100 domobrana, koji su izašli iz Rame u pravcu Čeline.⁴ Naših gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati. Jedna četa III. bataljona protjerala

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 43/3, k. 854.

² Redakcija nije uspjela pronaći te priloge i nije joj poznato na šta se oni odnose.

³ Redakcija nije uspjela ustanoviti koja je njemačka jedinica obezbjeđivala sječu drva na toj prostorijsi. Na području Konjica se u to vrijeme, pri Stožeru 2. gorskog zdruga, nalazio njemački 2. nastavni bataljon (vidi dok. br. 145), pa je, vjerovatno, tu sječu obezbjeđivala neka njegova jedinica ili neki drugi dijelovi njemačke 369. legionarske divizije («Vražje»). Inače, obezbjeđenje eksploatacije šumskih i drugih prirodnih bogatstava (ruda, nafte i sl.) u to vrijeme na teritoriji okupirane Jugoslavije vršile su i specijalne njemačke jedinice (bataljoni) Vojnoprivrednog štaba Komande Jugoistoka.

⁴ U Rami se tada nalazio Stožer 1. bojne 2. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga sa 2, 3. i 4. satnijom. Ta borba je vođena protiv jedne izviđačke grupe — jačine jedne sati — pomenute bojne. Opširnije o tome vidi dok. br. 157 i bojnu relaciju Stožera 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57).

u Ostrožac zasjedu koja joj je bila postavljena.⁵ Naših gubitaka nije bilo.

5. VIII. III. bataljon nakon 4-časovne borbe protjerao 1 ustašku i 1 domobransku satniju, koje su izašle iz Ostrošca u pravcu s. Seonice. Neprijateljski gubici: 1 mrtav, 8 ranjenih i 1 zarobljen. Naših gubitaka nema.⁶
6. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
7. VIII. Diverzantska grupa naše brigade između želj. stanica Žuglić Polje⁷ i Ostrožac teško oštetila jednu lokomotivu i uništila 3 vagona.⁸ Snage I. bataljona prilikom ekonomske akcije u Donjem Selu kod Konjica ubile su 2 četnika. II. bataljon nakon borbe od 3 časa odbacio je neprijatelja jačine 250 domobrana i ustaša⁹ koji su izašli u pravcu s. Seonice. Naših gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati.
8. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
9. VIII. II. bataljon nakon jednočasovne borbe protjerao 200 ustaša i domobrana koji su se kretali

⁵ U Ostrošcu (ovo se mjesto sada nalazi potopljeno u akumulacionom jezeru hidrocentrale »Jablanica«) nalazila se 5. bojna 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha (Vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-28, k. 57: bojnu relaciju Stožera 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha od 8. septembra 1944) i 5. satnija 7. bojne 8. posadnog zdruha (vidi knj. 28, dok. br. 160).

⁶ Ta borba je vođena protiv dijelova 2. gorskog zdruha i 5. bojne 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha. Bliže o tome vidi bojnu relaciju Zapovjedništva 2. gorskog zdruha od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57) i Stožera 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-28, k. 57).

⁷ Željeznička stanica Žuglić Polje nije nađena na karti 1 : 100.000 u reambuliranom izdanju Vojnogeografskog instituta Kraljevine Jugoslavije, 1933. Nalazi se kraj sela Žuglići.

⁸ O toj akciji u izvješću Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35/7, k. 145) piše:

»6. kolovoza između željezničke postaje Ostrožac — Žuglići (14 km. z. Konjic), naišao je oklopni vlak na minu postavljenu po partizanima. Od rasprsnuća mine 1 vagon iskliznuo i oštećen. Žrtava nije bilo.«

Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 2. gorskog zdruha od 29. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57) na minu je »naletio« oklopni vlak »Neretva«.

⁹ Riječ je o 17. satniji 5. bojne 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-28, k. 57: bojnu relaciju Stožera 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha).

u pravcu s. Seonica — Ljesovina iz garnizona Ostrožac.¹⁰ Neprijateljski gubici: 3 mrtva i 4 ranjena. Naš jedan lako ranjen.

10. VIII. Diverzantska grupa srušila voz između Žuglića Polja i Rame. Uništena 1 lokomotiva i 2 vagona. U vozu poginula 2 domobrana i 1 ranjen.¹¹
11. VIII. Jedna četa III bataljona, pojačana jednim vodom, tukla neprijatelja kod s. Velike, koji je ispao iz Bradine u jačini 150 vojnika.¹² Neprijatelj je imao 4 mrtva i 2 ranjena. Naši nisu imali gubitaka.
12. i 13. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
14. VIII. Zasjedu I. bataljona kod s. Obri napao je neprijatelj sa leđa,¹³ nakon što su neprijatelja potisli ostali dijelovi I. bataljona i jedna četa II. bataljona. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 4 ranjena. Izgubljeno: 1 puškomitraljez »brno« i jedna američka puška.
15. VIII. II. bataljon sa jednim vodom demonstrirao [napad] na Ostrožac. Naših, a i neprijateljskih gubitaka nije bilo.
- 16., 17., 18., 19. i 20. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

¹⁰ Tu borbu je bataljon vodio sa 17. satnijom 5. bojne 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-28, k. 57: bojnu relaciju stožera pomenutog zdruza).

¹¹ U vezi s tom akcijom diverzantske grupe 17. krajiške NOU brigade, u bojnoj relaciji Zapovjedništva 2. gorskog zdruza od 29. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57) kaže se da je na minu naišao oklopni vlak »Neretva« i da su tom prilikom jedna »plato kola« iskočila iz šina i bila oštećena, a da je pruga bila razrušena u dužini od 10 metara.

¹² Odnosi se na izviđačku grupu 2. gorskog zdruza, jačine dva voda (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57: bojnu relaciju Zapovjedništva 2. gorskog zdruza od 29. novembra 1944).

¹³ O tome u bojnoj relaciji 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8.2-32, k. 57), između ostalog, piše:

»14. 8. 1944. 17. sat. u jačini od 50 ljudi vršila je razviđanje u istom pravcu kao i 9. 8. o. g. (Riječ je o pravcu Gorica — Obre — Trusina. Prim. red.). U s. Gorici prilikom borbe prsa u prsa poginuo je vojničar Ante Kostić... Zarobljena je 1 strojopuška »Zbrojovka, 5 okvira, te jedna američka puška«. Bliže o tome vidi i bojnu relaciju Zapovjedništva 2. gorskog zdruza od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57).

21. VIII. Dijelovi I. bataljona vršili prepad na Ostrožac.¹⁴ Neprijateljski gubici: 1 mrtav i 3 ranjena. Naših gubitaka nema.
22. VIII. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
23. VIII. Noću između 22. i 23. I. bataljon demonstrirao jednim vodom na Ostrožac. Neprijatelj je imao jednog ranjena. Naši bez gubitaka.
24. VIII. Jedna desetina III. bataljona naišla na neprijateljsku zasjedu jačine 80 ustaša kod s. Strogojnice.¹⁵ Naši gubici: 1 poginuo, 2 zarobljena (u garnizonu Ostrožac zaklani). Izgubljen 1 puškomitraljez, 2 puške i 1 dvogled. Neprijatelj bez gubitaka.
- od 25. do 30. VIII. 1944. Postavljene su zasjede neprijatelju na puteve koji izvode iz garnizona Ostrožac i Lisičići. Neprijatelj nije izlazio. Dodira s istim nije bilo.
31. VIII. Oko 24 časa II. bataljon napao neprijateljsko uporište Ivan Sedlo. Neprijatelj je ovaj napad odbio mitraljeskom, minobacačkom i topovskom vatrom. U borbi koja je trajala do 4 časa ujutro 1. IX. imali smo 3 mrtva i 1 ranjena. Gubici neprijatelja nepoznati. Na položaje II. bataljona bačeno je iz Ivan Sedla i okolnih garnizona 217 artiljerijskih i minobacačkih granata.¹⁶
- Istovremeno je jedna četa III. bataljona napala neprijateljski garnizon Bradina u cilju vezivanja neprijateljskih snaga. Četa se uspjela spustiti u sam garnizon do blizu crkve. Naši gubici su 2 ranjena, dok su neprijateljski gubici: 2 mrtva i 6 ranjenih.¹⁷
- Dijelovi I. i III. bataljona prekinuli su prugu Konjic — Podorašac i cestu Bradina — Ivan Sedlo. Pruga prekinuta na 2 mjesta u dužini

¹⁴ Vidi knj. 28, dok. br. 160.

¹⁵ Ustaše su pripadale 9. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-32, k. 57: bojnu relaciju Stožera 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 8. septembra 1944).

¹⁶ Opširnije o napadu na Ivan-Sedlo vidi dok. br. 36 i 68.

¹⁷ Vidi dok. br. 36.

oko 50 m. Na cesti porušena dva propusta i posječeno 30 telegrafskih stupova.¹⁶

1. IX. U toku dana jedna četa¹⁹ III. bataljona rušila cestu Rama — Prozor.

U 23 časa jedna četa III. bataljona spustila se u neprijateljski garnizon Ivan Sedlo, kojega je stara posada nakon našeg napada od 31. VIII. napustila u toku dana 1. o. mj.

Neprijatelj (dijelovi 15. SS divizije)²⁰ zaposjeo ponovo garnizon Ivan Sedlo 2. o. mj. ujutro, nakon povlačenja čete III bataljona.

2. IX. Dijelovi III. bataljona napali neprijateljsku posadu na Ivan Sedlu. Ostatak bataljona rušio cestu između Bradine i Ivan Sedla i Rame i Prozora.

Dvije čete I. bataljona prekinule prugu Konjic — Podorašac na 3 mjesta u ukupnoj dužini 60 m.

Dvije čete II. bataljona prilikom pokreta u cilju rušenja pruge između Lisičića i Ostrošca sudarile su se sa neprijateljem u jačini 200 ustaša i domobrana²¹ kod s. Obara oko 23 časa. U borbi od 23 do 24 časa neprijatelj je imao 1 mrtva i 3 ranjena i povukao se u Ostrožac.

Jedinice ove brigade u toku mjeseca avgusta imale su:

I. Gubitci:	a) neprijateljski:	22 ubijena
		32 ranjenih
		1 zarobljen
Svega:		55 izbačenih iz stroja

¹⁸ Tu akciju je izvršila 2. četa 3. bataljona (vidi dok. br. 36).

¹⁹ Treća četa (vidi dok. br. 36).

²⁰ Ta divizija nije dejstvovala na toj teritoriji. Ona se u to vrijeme nalazila u Kurlandiji. O tome vidi Wolf Keilig, *Das deutsche Heer 1939 — 1945*, Band I, Podzun Verlag, Bad Nauheim, 1956 (Volf Kajlig, *Nemačka kopnena vojska 1939 — 1945*), reg. br. 141, str. 18. Ovdje je riječ, vjerovatno, o dijelovima 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 36).

²¹ To su bili dijelovi 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi bojnu relaciju njegovog stožera od 8. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 8 2-28, k. 57).

b) vlastiti:	4 poginula 7 ranjenih 2 zarobljena
Svega:	13 izbačenih iz stroja

II. Plijen: Plijena nije bilo.

III. Uništeno: 2 lokomotive, 5 vagona.
porušena 2 kamena propusta i 3 mosta na cestama. Porušena pruga u dužini od 150 m. i jedan propust.

IV. Izgubljeno: 2 puškomitraljeza, 2 puške i jedan dvo-
gled.

V. Raspored jedinica
2. IX. 1944. u 20 č.
I. bataljon smješten između komunikaci-
ja Bradina — Konjic i Konjic — Lisi-
čići, sjeverno od Konjica, sa zadatkom
rušenja pruge i ceste Konjic — Bradina,
i osmatranja i zatvaranja pravca od Ko-
njica i Podorašca.

II. bataljon smješten na prostorijski s. Seo-
nice, sa zadatkom rušenja pruge Lisičići
— Rama.

III. bataljon sa dvije čete smješten na
prostorijski s. Repovci sa zadatkom ruše-
nja ceste Ivan Sedlo — Podorašac.

Štab brigade nalazi se u s. Hasanovići.
Intendantura i sanitet u s. Trešnjevici.

VI Zaključci: U toku mjeseca avgusta naša brigada ni-
je imala većih akcija. Jedinice su bile
postavljene za zatvaranje pravaca i nji-
hovi izvjesni dijelovi korišteni su za mo-
bilizaciju i ishranu.

U akciji na Ivan Sedlo naš II. bataljon
nije pokazao potrebnu upornost i sna-
lažljivost za napad na utvrđene neprija-
teljske garnizone. Neprijatelj, ustaše iz
Ostrošca, pokušao je da po noći napadne
naš II. bataljon, koji se nalazio na pro-
storijski s. Seonice.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik polkoma — kapetan:	Komandant — kapetan
Šemso²² Tabaković	Šef.²³ Talić

²² Šemsudin

²³ Šefik

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PODGRMEČKOG NOP ODREDA OD 3.
SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA
U AVGUSTU U REJONIMA BOSANSKOG NOVOG I
PRIJEDORA¹**

Š T A B
PODGRMEČKOG N.O.P. ODREDA
Pov. broj: 239
3. IX. 1944. g.

Mjesečni operativni
izvještaj dostavlja

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.

Položaj

1. VIII. 1944. Snage I. bataljona izvršile su zasjedu na Novskoj planini² (Vratolom). Ubijen je 1 neprijateljski vojnik (četnik)³. Snage II. bataljona bile su u zasjedi između Rudica i Bos. Novog na cesti. Naišla su 1 vojnička neprijateljska kola sa 5 domobrana.⁴ Zarobljena su 3 domobrana, od kojih su bila 2 podoficira, 2 karabina, 1 ručna strojnica, 2 fišeklije, 140 metaka za strojnicu, 1 konj sa opremom za 1 par konja, 1 konj je ubijen. Naš 1 vojnik ranjen.
2. VIII. 1944. Patrola II. čete I. bataljona prilikom patroli-ranja ubila je 2 neprijateljska vojnika (legionara)⁵ u Suvaji.
II. bataljon držao je patrolu na položaju prema Čađavici.
3. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona vršila je zaštitu prilikom prebacivanja nekih delegata preko Une.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/6, k. 1630.

² Ta planina nije označena na karti 1:100.000. Ona se nalazi južno od Bosanskog Novog.

³ Pripadao je, vjerovatno, Timarskom četničkom odredu Vase Mijatovića.

⁴ Pripadali su 13. lovačkoj pukovniji 4. lovačkog zdruga (vidi dok. br. 155).

⁵ Tako su nazivani pripadnici njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«).

Jedna desetina istog bataljona vršila je zaštitu žeteoca na Badiću.

Jedna desetina I. čete II. bataljona bila je u zasjedi na Novskoj planini. Neprijatelj nije naišao.

4. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona bila je u zaštiti žeteoca u Suvaji. II. bataljon je imao po 1 desetinu na položaju prema Čađavici.

5. VIII. 1944. I. bataljon bio je u pokretu sa Rašća⁶ u Suvaju.

Snage II. bataljona bile su u zasjedi između Vajgića groblja⁷ i Vejnovca.⁸ Neprijatelj je naišao i došlo je do borbe. Poginuo je 1 naš drug iz I. čete od neprijateljskog bacača.

6. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u svom logoru na odmaranju, a patrola na položaju.

Snage II. bataljona nalazile su se u svome logoru, a bila je 1 patrola isturena na položaju prema Čađavici.

7. VIII. 1944. Od I. bataljona 1 vod bio je kao zaštita žeteoca na Rašću. Od II. bataljona bila je u zasjedi 1 desetina na Gradini.⁹

Neprijatelj nije naišao. Samo je naš desetar nehotice 1 našega druga ubio.

8. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona bila je u zasjedi na Trojinovcu, ali neprijatelj nije naišao.

Jedan vod 2. čete I. bataljona bio je u zasjedi na Žarkovcu, gdje je neprijatelj naišao u jačini od 50 vojnika. Neprijateljski gubici su 3 mrtva, od naših gubitaka 1 drug lakše ranjen. Od snaga II. bataljona 2. četa bila u zaštiti rekvizicije žita i stoke za vojsku na Makarića Groblju.¹⁰ Jedna desetina 1. čete II. bataljona bila u zasjedi više Rudica. Neprijatelj je naišao u drugom pravcu, na kojega je zasjeda ot-

⁶ Zaselak sjeveroistočno od Bosanske Krupe

⁷ Nije označeno na karti 1 : 100.000.

⁸ Nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Vojnice, kod Bos. Novog.

⁹, ¹¹, ¹², ¹⁵ i ²⁰ Nije pronađeno na karti 1 : 100.000.

¹⁰ Nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na groblje istočno od s. Otoke.

vorila vatru iz daljine. Neprijatelj se je vratio bez gubitaka u svoje uporište.

Snage Tehničke čete potrgale su prugu na 20 mjesta između Tješnjaka.¹¹ Dočekala je neprijateljska zasjeda snage Tehn. čete na pruzi između Blagaja i Svodne i u odstupanju preko vode izgubljeno je 20 kg eksploziva.

9. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u svom logoru, a patrole na položaju.

Sve snage II. bataljona bile su u zaštiti rušenja pruge u Tješnjaku. Rušenje je uspjelo, porušena je pruga na 20 mjesta, uništeno je 40 šina.

10. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u svom logoru, a patrole su se nalazile na položaju.

Po jedna desetina bila je na položaju. 1. desetina 2. čete bila je u zaštiti prebacivanja nekih drugova preko Une. Prebacivanje je uspjelo.

Tehnička četa postavila je minu između Dragotinje i Brežičana. 11. VIII. naišla naša patrola na mjesto postavljene mine, koja je srušila 1 most dugačak 6 i visok 3 m.

11. VIII. 1944. Snage I. bataljona nalazile su se u svom logoru, a patrola na položaju.

Jedna desetina 1. čete II. bataljona u zasjedi na Mandića Visu,¹² neprijatelj nije naišao. Jedan vod 2. čete bio je u zaštiti prebacivanja delegata preko Une. Isto prebacivanje je uspjelo.

12. VIII. 1944. Jedan vod bio na zadatku i izveo je 2 konja i 2 krave (ustaških familija).

Jedna desetina 1. čete II. bataljona bila u zasjedi na Mandića Visu. Neprijatelj nije naišao. Jedan vod 2. čete bio u zaštiti prebacivanja delegata preko Une.

Jedan vod 1. čete na položaju kod Suhače i primio je borbu sa neprijateljskom patrolom. Neprijateljski gubitci su 1 ranjeni. Naših gubitaka nije bilo. 1 desetina 2. čete bila je u zaštiti na Rakanima za kupljenje žita za vojsku. Jedna desetina bila je u zaštiti zbora u s. Čadavici.

13. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u logoru, a patrole na položaju. Od II. bataljona bila je 1 desetina na položaju. Jedna desetina bila je u zaštiti prebacivanja nekih drugova preko Une, prebacivanje je uspjelo. Iz 1. čete bile su patrole u Novskoj planini.
14. VIII. 1944. Snage I. bataljona u logoru na odmaranju, sa potrebnim patrolama na položaju. Snage II. bataljona u logoru na odmaranju, a patrole na položaju u Čađavici.
15. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona bila je na položaju prema Ševića brdu,¹³ gdje je protjerala neprijatelja koji se je krenuo u pravcu oslobođene teritorije. Gubitaka nije bilo ni sa koje strane. 1. četa II. bataljona bila je u zasjedi na Mačkovoj glavici.¹⁴ Neprijatelj je naišao u 3 pravca. Sa naše strane je otvorena na neprijatelja vatra iz puškomitraljeza. Neprijateljski gubici su nepoznati. Naših gubitaka nije bilo. Jedan vod 2. čete bio je u zaštiti prikupljanja žita za vojsku u Rakanima.
16. VIII. 1944. Snage I. bataljona u zajednici sa snagama II. bataljona ovoga odreda izvršile su akciju na miliciju (Noginu bandu) na Ekića glavici.¹⁵ Ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika (milicionera), a zarobljeno je 6 pušaka, 1000 metaka, 3 šinjela, 4 brdska kazana, 5 polovnih čebadi, 2 kola, 8 konja, 2 krave, 1 vo, 4 para cipela i zapaljen je neprijateljski logor. Gubitaka sa naše strane nije bilo. Tehnička četa bila je u akciji sa čitavim odredom na Ekićima.¹⁶
17. VIII. 1944. Snage I. bataljona nalazile su se u logoru, a patrole na položaju. Jedan vod 2. čete II. bataljona bio u zaštiti prikupljanja žita u Rakanima i primio borbu sa četnicima. Ubijena su 2 četnika. Naših gubitaka nije bilo.
18. VIII. 1944. I. bataljon u logoru na odmaranju, a patrole na položaju. Jedna desetina 1. čete II. bataljo-

¹³ To brdo nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Šakića brdo, sjeverno od Bos. Novog.

¹⁴ Treba da piše: Mačijoj glavici (k. 284).

¹⁶ Bliže o toj akciji vidi dok. br. 155.

- na na položaju prema Čađavici, a 1 desetina 2. čete na položaju prema Suhači.
19. VIII. 1944. I. bataljon u logoru na odmaranju, a patrole na položaju.
2. četa II. bataljona otišla u Sokolište u zaštitu zбора, a 1. četa bila sa patrolama na položaju.
20. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona vršila je zaštitu prilikom prebacivanja nekih delegata preko Une, a 1 vod bio je kao zaštita narodnim vlastima u Rakanima.
II. bataljona 1. četa dala je patrole na položaju, a 2. četa bila je u Sokolištu na zboru kao osiguranje.
21. VIII. 1944. Jedan vod I. bataljona vršio je zaštitu radi prebacivanja nekih drugova preko Une.
Patrole 1. čete II. bataljona na položaju prema Čađavici, a patrole 2. čete u jačini 1 voda na položaju prema Suhači.
Tehnička četa postavila minu između Dragotinje i Brežičana na kabl-mašinu.¹⁷ 22. VIII. 1944. god. naišao voz i srušio se. Uništeno potpuno lokomotiva i 4 vagona sa materijalom.
22. VIII. 1944. I vod I. bataljona bio je u zaštiti žeteoca u Čađavici, a 1 desetina davana je u zaštitu narodnim vlastima u Rakanima.
Patrole 1. čete II. bataljona na položaju, a 1 desetina 2. čete u zasjedi u Suhači. Neprijatelj nije naišao.
23. VIII. 1944. 1 desetina I. bataljona vršila je zaštitu prilikom prebacivanja nekih drugova preko Une. Ostale snage bile su u logoru, a patrole na položaju.
1 desetina 2. čete II. bataljona u zasjedi u Suhači. Neprijatelj nije naišao, a 1. četa bila je u zasjedi na pošti¹⁸ i [kod] Sajkanove kuće. Neprijatelj je naišao u jačini 30 vojnika. Naši su otvorili tom prilikom vatru na neprijatelja i

¹⁷ Odnosi se na uređaj (mašinu) za električno paljenje koji se u inženjerskim i diverzantskim jedinicama upotrebljava za paljenje eksploziva.

¹⁸ Vjerovatno se odnosi na Pošta-brdo (trig. 446).

tom prilikom ubili su 5 neprijateljskih vojnika. Naših gubitaka nije bilo.

24. VIII. 1944. I. bataljon u logoru na odmaranju, a patrole na položaju. II. bataljona po 1 desetina na položaju prema Čađavici i Suhaći.
25. VIII. 1944. I. bataljon u logoru na odmaranju, a patrole na položaju. Jedna desetina II. bataljona u zasjedi u Suhaći i uhvatila 1 švercera. Zarobljeno je od njega 2 kg soli, 0.50 gr. šećera, 3 paklića duvana, 4 kutije šibica i 710 kuna.
26. VIII. 1944. Jedna četa I. bataljona vršila je zaštitu snagama II. bataljona, koji je bio u zasjedi. Patrola 1. čete II. bataljona na položaju, a 1 desetina u Suhaći i vodila je borbu sa neprijateljem. Neprijateljski gubici 3 ranjena. Naših gubitaka nije bilo.
27. VIII. 1944. Neprijatelj je nadirao u pravcu Rašća, gdje ga je 1 četa I. bataljona sa snagama VIII. brigade rastjerala, te se je neprijatelj morao povući. Snage II. bataljona bile su u zasjedi na pošti i prema Ekićima. Neprijatelj je naišao i došlo je do borbe. Neprijateljski gubici su 11 mrtvih. Naših gubitaka nije bilo. Zarobljeno nije ništa.
28. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u pokretu i zauzele položaje na terenu Koprivna — Oštra Luka. Snage II. bataljona imale su pokret i zauzele nove položaje na terenu Podvidače.
29. VIII. 1944. Snage I. bataljona bile su u logoru na odmaranju, a patrole na položaju. Jedan vod bio je 29. i 30. VIII. 1944. g. preko vode Sane (Usorci—Tomašica) radi hvatanja veze sa snagama Timarskog NOP odreda. 2. četa II. bataljona zauzela položaj na Briševu. Patrole 1. čete na položaju prema Runjavici.
30. VIII. 1944. Snage I. bataljona u logoru na odmaranju, a patrole na položaju. Prateći vod i štab II. bataljona bili u pokretu i smjestili se u Starom Majdanu, 2. četa na položaju na Briševu, 1 vod 1. čete na položaju prema Runjavici.

31. VIII. 1944. Jedan vod I. bataljona sa minerima postavljao je mine na cesti Prijedor — Sanski Most.¹⁹ Jedna desetina ovog voda naišla je na jaku zasjedu neprijatelja na cesti između Haštica²⁰ i crkve Kisina.²¹ Tom prilikom poginula su naša 2 druga, 2 su ranjena i 1 je nestao. Zarobljena je 1 neprijateljska puška, dok je našim snagama otet 1 puškomitraljez (šarac). Snage II. bataljona na položaju prema Runjavici i Briševu. 1. četa je dolazila u kontakt sa neprijateljem.

SNAGE OVOG ODREDA ZA OVIH MJESEC DANA IMALE SU:

1) Gubitci:	a) neprijateljski:	32 ubijena
4 ranjena
3 zarobljena
		39 svega izbačeno iz stroja.
2) Plijen:	a) oružje:	9 pušaka, 1 strojica
ručna, 2 fišeklije
	b) municije:	1000 pušanih metaka, 140
metaka za strojnicu
	c) oprema:	3 šinjela, 5 čebadi polovnih, 4 para cipela, 4
brdska kazana.
	d) ostalog:	11 konja, 3 krave, 2 vola,
2 kola (1 konj ubijen).
3) Uništeno:		1 lokomotiva, 4 vagona,
pruga rastrgana na 40
mjestu, uništeno 80 šina,
1 most, spaljen 1 neprijateljski logor.
4) Naši gubitci:		4 ranjena,
1 nestao,
4 poginula
		9 svega izbačeno iz stroja.
5) Gubitak oružja:		1 puškomitraljez.

¹⁹ Podgrmečki NOP odred je imao u to vrijeme zadatak da dejstvuje na komunikacijama Ljubija — Sanski Most i Prijedor — Sanski Most (vidi knj. 28, dok. br. 108).

²¹ Na karti 1 : 100.000 nalazi se zaselak Kisina, oko 25 km jugozapadno od Banje Luke.

- 6) **Raspored jedinica:** Štab odreda se nalazi u selu Sanska Suvača,²² kuće Bilbija. I. bataljon jeste na prostorijski Oštra Luka i kontroliše sektor od lijeve obale rijeke Sane pa do Briševa.

3.IX.1944. god. u 15^h II. bataljon nalazi se u Starom Majdanu i kontroliše sektor Briševo do Runjavice.

- 7) **Zaključak:** U toku prošlih mjesec dana rad kako po vojnom tako po političkom i ostalim sektorima odvijao se po planu. Kod našeg rukovodećeg kadra nedostaje,²³ a to je slaba teoretska izgradnja. Od naše strane svom moći nastojimo da ih potpomognemo, koje prenosimo preko njih i na borce.

Borbenost u našem odredu iz prvošnjeg vremena bila je skroz zamrtvala, dok se je kroz ovaj mjesec počela popravljati prolazeći kroz manje akcije. Još se kod boraca osjeća bojaznost u borbama. Prolazeći kroz ove manje akcije otklanja se kod mnogih boraca bojaznost. Kod nižeg komadnog kadra, počev od komandi četa pa na niže, a po malo i kod štabova bataljona, nema dovoljno odlučnosti i samoinicijative. Poneki puta se zapletu u svome komandovanju, čim situacija nije dovoljno jasna. Naročito se ovo dešava kod desetara i vodnika, što negativno djeluje na borce. Ne znači da se u skoro vrijeme ovo neće sve moći da otkloni. Razlog svega ovoga, mišljenja smo da je, što ovaj odred je kroz posljednje duže vrijeme slabo izvodio akcije i prolazio kroz borbe. Mišljenja smo, da je moguće otkloniti sve ove nedostatke kod boraca i rukovodioca kroz izvjesno vrijeme. Samo nam mnogo ometa što moramo bolje i iskusnije borce da damo za popunu brigadama.

Neprijatelj se služi sada sa taktikom što neće da kreće sa manjim grupama van svojih uporišta, nego samo u tolikoj daljini koliko ih može da potpomaže iz svojih uporišta. Komunikacijama, naročito prugom, vozovi se kreću

²² Na karti 1 : 100.000 piše: Suhača. Ovo selo nalazi se kod Sanskog Mosta, pa je stoga nazivu dodata riječ »Sanska«, da bi se razlikovala od s. Suhače istočno od Bos. Novog.

²³ Misao je nepotpuno izražena. Vjerovatno nedostaju riječi: politička uzdignutost.

samo u velikim kompozicijama od 30 do 80 vagona,²⁴ tako da je ovakve vozove dosta teško likvidirati usled gustih neprijateljskih uporišta. Jedino mogu se izvoditi manje akcije i nanositi gubitci i šteta u materijalu, samo teško se dolazi do plijena.

Neprijatelj se upinje svim silama da nam ubacuje svoju špijunažu na našu oslobođenu teritoriju preko raznih švercera i ustaško-četničkih elemenata. Ovo nam dosta ometa prilikom izvođenja akcija.

Naše je mišljenje da se ovi nedostatci po pitanju teoretske izgradnje mogu otkloniti sa potpunijom izgradnjom nižeg komandnog kadra, prenoseći preko njih na borce. Potreban bi nam bio jedan vojni stručnjak, da nam ga pošaljete ako imate na raspolaganju.

Slaba borbenost, inicijativa i snalažljivost može se otkloniti češćim akcijama i borbama. Udarac neprijatelju može se zadavati brzim, odlučnim i tajnim manevrom na njegove komunikacije i oko uporišta.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar:
služ. odsutan²⁵

Zamj. komandanta, kapetan:
Čučković²⁶

(M. P.)

²⁴ Krajem avgusta željezničkom komunikacijom Bihac — Bosanski Novi prevoženi su dijelovi 1. puka divizije »Brandenburg«, 92. motorizovane grenadijske brigade i 202. tenkovskog bataljona (vidi dok. br. 1 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 480—483 i 916—920; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 12. i 27. avgusta 1944. i snimak br. 1017: depešu 2. oklopne armije od 28. avgusta 1944).

²⁵ Politički komesar Podgrmečkog NOP odreda tada je bio Rade Mandić. (Riječi »služ. odsutan« dopisane su u originalu mastilom, ćirilicom.)

²⁶ Lazar

BR. 25

BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA, PODGRMEČKOG NOP ODREDA NA DAN 3. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

ŠTAB
 PODGRMEČKOG N.O.P. ODREDA
 Pov. broj 239
 3-IX 1944 g.

BROJNO

Redni broj	Jedinica	Ljudstvo		O r u ž j e										
		Po spisku	Na licu	topova		bacača		pušaka	puškomitra- ljeza	teških mitra- ljeza	strojnice	pištolja	ručnih bombi	protiv kols. puš.
				brdskih	protivten- kovskih	teških	ručnih							
1	Štab sa zaštit- nicom	48	48	—	—	—	—	29	1	—	4	5	5	—
2.	I Bataljon	190	165	—	—	—	1	72	5	2	3	4	6	1
3.	II Bataljon	188	170	—	—	1	1	58	7	3	6	4	19	—
4.	Tehnička četa	48	32	—	—	—	—	29	1	—	—	4	10	—
4.	Intendantura	27	26	—	—	—	—	15	—	—	1	2	2	—
	Svega:	501	441	—	—	1	2	203	14	5	14	19	62	1

Polit. komesar:
 sl. odsutan

(M.P.)

¹ Original (pisan pod indigom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/6, k. 1630.

STANJE

Municije						Veza			Komora		Minerske spreme	
za topove		za bacače		puščane	za protivkols. puš.	kabela	telefona	linije	jabučih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina
brdske	protivtenkovske	teške	ručne									
—	—	—	—	650	—	—	—	—	5	1	—	—
—	—	—	9	3.850	44	—	—	—	1	10	—	—
—	—	11	4	2.705	—	—	—	—	2	12	—	—
—	—	—	—	460	—	km 3	5	km 10	—	4	85	6
—	—	—	—	220	—	—	—	—	1	4	200	24
—	—	11	13	7875 ²	44	km 3	5	km 3	9	31	285	30

Zamj. komandanta, kapetan:
Čučković³

² Pogrešno zbrojeno; treba: 7885.

³ Lazar

NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 4. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA ZA FORSIRANJE RIJEKE DRINE U REJONU STAROG BRODA¹

STAB XII KORPUSA NOVJ

Op. br. 30

4. septembra 1944. g.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

1. Prema izvjesnim podacima u Rogatici se nalaze dvije bojne divizije »Princ Eugen«.² Moral tih snaga je znatno opao usled teških gubitaka pretrpljenih u borbama sa našim I Proleterskim korpusom u Srbiji.

Jačina neprijateljskog garnizona u Višegradu nije poznata.³

Ostale neprijateljske snage na ovom sektoru su uglavnom manje četničke jedinice.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 52/1, k. 1240. Naređenje istovetne sadržine upućeno je i Štabu 16. NOU divizije, ali ga redakcija nije uspjela pronaći.

² Glavnina 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« u to vrijeme se prebacivala preko rijeke Drine u zapadnu Srbiju, a u Rogatici su se tada nalazile 2. i 3. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 240 — dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 6. septembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146 — ratni dnevnik 7. SS brdskog pionirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, reg. br. BH-V-1438 — izvještaj Staba Čajničke četničke brigade od 3. septembra 1944 i reg. br. BH-V-1454 — izvještaj Staba četničke brigade »5. oktobar« od 8. septembra 1944).

³ U Višegradu su se nalazili dijelovi 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, Pionirski bataljon te divizije i Lovačka četa pri Štabu divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 14/1, k. 11 — operacijski dnevnik 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786819 — 3786824 — ratni dnevnik 7. SS brdskog pionirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«).

⁴ Riječ je o četnicima Višegradske i Leteće (jurišne) brigade »5. oktobar« Drinskog četničkog korpusa (vidi u Arhivu VII: naredbu Komande Drinskog četničkog korpusa od 4. septembra 1944, reg. br. BH-V-1441 i ratni dnevnik 7. SS brdskog pionirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« — mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786819 — 3786832).

[illegible]

1

Prvi predstojnik kermisa našel je sva Vardiša, da i sva. namizatelj
daje šle zašle in svaču svaču kermisa.

1. VI divizijsa osiguruje jedan brijadu u 4 dana najprije sa zadatkom osiguravanja prelaza i održavanja sa prelaz broja 1 i otvaranja sa, osim toga osigurava sa prebacivanja ostalih jastuka.

[illegible]

2. X/VI divizijsa da se da najvećem čimer sastavljen, tj. da sredi
vazja dvije brigade VI divizijske, sačinjeni od sedamsto vojakama i sedamsto
da u sastavu na VII divizijom sedmi se svu sileu sadane sedamsto lica

Važno pravo pripada i VI divizionu. On prebavlja ne prebavljenu je-
dinstvo VI divizionja, što znači da ta jedinica mora biti u sastavu i obave
društva, a ne u sastavu.

4. je spolazivatelj - sli j-dinije Zarnice, VI -divljijske de. iavljivi maki
pravima M. G. iavljivi - K. iavljivi - K. iavljivi, sliavljivi iavljivi sliavljivi
Vilavljivi sliavljivi iavljivi - V. iavljivi - sliavljivi iavljivi iavljivi sliavljivi

3. Postoji ugovor o posredovanju između države i privrednih subjekata u oblasti posredovanja.

Зари фадиссу фибедда катану

1912-1932 100-101, 102-103, 104-105, 106-107, 108-109, 110-111, 112-113, 114-115, 116-117, 118-119, 120-121, 122-123, 124-125, 126-127, 128-129, 130-131, 132-133, 134-135, 136-137, 138-139, 140-141, 142-143, 144-145, 146-147, 148-149, 150-151, 152-153, 154-155, 156-157, 158-159, 160-161, 162-163, 164-165, 166-167, 168-169, 170-171, 172-173, 174-175, 176-177, 178-179, 180-181, 182-183, 184-185, 186-187, 188-189, 190-191, 192-193, 194-195, 196-197, 198-199, 200-201, 202-203, 204-205, 206-207, 208-209, 210-211, 212-213, 214-215, 216-217, 218-219, 220-221, 222-223, 224-225, 226-227, 228-229, 230-231, 232-233, 234-235, 236-237, 238-239, 240-241, 242-243, 244-245, 246-247, 248-249, 250-251, 252-253, 254-255, 256-257, 258-259, 260-261, 262-263, 264-265, 266-267, 268-269, 270-271, 272-273, 274-275, 276-277, 278-279, 280-281, 282-283, 284-285, 286-287, 288-289, 290-291, 292-293, 294-295, 296-297, 298-299, 300-301, 302-303, 304-305, 306-307, 308-309, 310-311, 312-313, 314-315, 316-317, 318-319, 320-321, 322-323, 324-325, 326-327, 328-329, 330-331, 332-333, 334-335, 336-337, 338-339, 340-341, 342-343, 344-345, 346-347, 348-349, 350-351, 352-353, 354-355, 356-357, 358-359, 360-361, 362-363, 364-365, 366-367, 368-369, 370-371, 372-373, 374-375, 376-377, 378-379, 380-381, 382-383, 384-385, 386-387, 388-389, 390-391, 392-393, 394-395, 396-397, 398-399, 400-401, 402-403, 404-405, 406-407, 408-409, 410-411, 412-413, 414-415, 416-417, 418-419, 420-421, 422-423, 424-425, 426-427, 428-429, 430-431, 432-433, 434-435, 436-437, 438-439, 440-441, 442-443, 444-445, 446-447, 448-449, 450-451, 452-453, 454-455, 456-457, 458-459, 460-461, 462-463, 464-465, 466-467, 468-469, 470-471, 472-473, 474-475, 476-477, 478-479, 480-481, 482-483, 484-485, 486-487, 488-489, 490-491, 492-493, 494-495, 496-497, 498-499, 500-501, 502-503, 504-505, 506-507, 508-509, 510-511, 512-513, 514-515, 516-517, 518-519, 520-521, 522-523, 524-525, 526-527, 528-529, 530-531, 532-533, 534-535, 536-537, 538-539, 540-541, 542-543, 544-545, 546-547, 548-549, 550-551, 552-553, 554-555, 556-557, 558-559, 560-561, 562-563, 564-565, 566-567, 568-569, 570-571, 572-573, 574-575, 576-577, 578-579, 580-581, 582-583, 584-585, 586-587, 588-589, 590-591, 592-593, 594-595, 596-597, 598-599, 600-601, 602-603, 604-605, 606-607, 608-609, 610-611, 612-613, 614-615, 616-617, 618-619, 620-621, 622-623, 624-625, 626-627, 628-629, 630-631, 632-633, 634-635, 636-637, 638-639, 640-641, 642-643, 644-645, 646-647, 648-649, 650-651, 652-653, 654-655, 656-657, 658-659, 660-661, 662-663, 664-665, 666-667, 668-669, 670-671, 672-673, 674-675, 676-677, 678-679, 680-681, 682-683, 684-685, 686-687, 688-689, 690-691, 692-693, 694-695, 696-697, 698-699, 700-701, 702-703, 704-705, 706-707, 708-709, 710-711, 712-713, 714-715, 716-717, 718-719, 720-721, 722-723, 724-725, 726-727, 728-729, 730-731, 732-733, 734-735, 736-737, 738-739, 740-741, 742-743, 744-745, 746-747, 748-749, 750-751, 752-753, 754-755, 756-757, 758-759, 760-761, 762-763, 764-765, 766-767, 768-769, 770-771, 772-773, 774-775, 776-777, 778-779, 780-781, 782-783, 784-785, 786-787, 788-789, 790-791, 792-793, 794-795, 796-797, 798-799, 800-801, 802-803, 804-805, 806-807, 808-809, 810-811, 812-813, 814-815, 816-817, 818-819, 820-821, 822-823, 824-825, 826-827, 828-829, 830-831, 832-833, 834-835, 836-837, 838-839, 840-841, 842-843, 844-845, 846-847, 848-849, 850-851, 852-853, 854-855, 856-857, 858-859, 860-861, 862-863, 864-865, 866-867, 868-869, 870-871, 872-873, 874-875, 876-877, 878-879, 880-881, 882-883, 884-885, 886-887, 888-889, 890-891, 892-893, 894-895, 896-897, 898-899, 900-901, 902-903, 904-905, 906-907, 908-909, 910-911, 912-913, 914-915, 916-917, 918-919, 920-921, 922-923, 924-925, 926-927, 928-929, 930-931, 932-933, 934-935, 936-937, 938-939, 940-941, 942-943, 944-945, 946-947, 948-949, 950-951, 952-953, 954-955, 956-957, 958-959, 960-961, 962-963, 964-965, 966-967, 968-969, 970-971, 972-973, 974-975, 976-977, 978-979, 980-981, 982-983, 984-985, 986-987, 988-989, 990-991, 992-993, 994-995, 996-997, 998-999, 1000-1001, 1002-1003, 1004-1005, 1

2000-01-01 24.00

Prvi proleterski korpus nalazi se oko Vardišta.⁵ Do 1. ov. m. neprijatelj nije bio aktivan u pravcu Prvog korpusa.

2. Zadatak našeg Korpusa je forsirati Drinu što prije, povezati se sa Prvim proleterskim korpusom i uzeti učešća u bitki za oslobođenje Srbije i Vojvodine.⁶

Za izvršenje postavljenog zadatka

NAREĐUJEMO:

Jedinice našeg Korpusa otpočeće prebacivanje preko Drine na sektoru Stari Brod 5. ov. m. u sledećem rasporedu:

1. XVI divizija pokrenuće jednu brigadu u 5 časova izjutra sa zadatkom ovlađivanja prelazom i sredstvima za prelaz preko Drine i stvaranja najnužnijeg mostobrana za prebacivanje ostalih jedinica.⁷

Po uspostavi mostobrana i ostvarenja mogućnosti i sredstava za prebacivanje, XVI divizija će izvršiti prebacivanje druge svoje brigade, koja će, u sadejstvu sa prethodnom, obezbediti mostobran od pravca Višegrada, ostavljajući minimalne snage za lokalno obezbeđenje.⁸ Obezbeđenje od Višegrada provesti na najpovoljnijim položajima na liniji Panos (trig. 654) — k. 521 — k. 586 — k. 624 — M. Gostilja.

Do uspostave najužeg mostobrana XVI divizija će zadržati svoje dvije brigade na sadanjoj prostoriji sa zadatkom držanja sadanjih položaja po svaku cijenu, kao izlaza za naš dalji pokret ukoliko bi taktički bilo neizvodljivo prebacivanje preko Drine.⁹

Svoju treću brigadu XVI divizija će prebaciti poslije prebacivanja prve brigade XXXVI divizije.¹⁰ Ta će se brigada prebaciti postepeno, po djelovima, ostavljajući jaku zaštitnicu.

⁵ Iscrpnije o rasporedu toga korpusa u to vrijeme vidi: tom I, knj. 11, dok br. 103, 109 i 124; Arhiv VII, reg. br. 33/1, list 93 — 110, k. 372; knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ.

⁶ Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 7. septembru 1944. da se 12. korpus što prije spoji sa 1. proleterskim korpusom, kod koga se nalazila direktiva za dalja dejstva 12. korpusa. Opširnije o organizaciji prihvata i o daljim zadacima 12. korpusa vidi direktive VS NOV i POJ od 30. avgusta i 1. i 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 24 — 27, k. 589B; knjiga depeša Štaba 12. korpusa NOVJ i knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 33/1, list 100 — 120, k. 372).

⁷ Taj zadatak je dobila 2. vojvođanska NOU brigada (vidi dok. br. 27).

⁸ Ovaj zadatak je dobila 4. vojvođanska NOU brigada (vidi dok. br. 27).

⁹ Zadatak su dobile 1. i 4. vojvođanske NOU brigade (vidi dok. br. 27).

¹⁰ Taj zadatak je dobila 1. vojvođanska NOU brigada (vidi dok. br. 27).

2. XXXVI divizija će se do uspostave šireg mostobrana, tj. do prebacivanja dvije brigade XVI divizije, zadržati na sadanjim položajima sa zadatkom da u sadejstvu sa XVI divizijom održi po svaku cijenu sadanje položaje kao ishodnu tačku za nove operacije u slučaju da se ne bude moguće prebaciti preko Drine. Po prebacivanju druge brigade XVI divizije, XXXVI divizija će prebaciti jednu svoju brigadu postavljajući je na liniju Blace — Kapetanovići. Ta će brigada preuzeti zadatak lokalnog obezbeđenja mostobrana i smijeniti jedinicu XVI divizije, a istovremeno služiti kao rezerva jedinicama XXXVI divizije na obezbeđenju prema Višegradu.¹¹

Svoju drugu brigadu XXXVI divizija će prebaciti po prebacivanju jedinica XVI divizije, što znači da ta brigada mora primiti dužnost i obaveze korpusne zaštitnice.¹²

3. Štab Korpusa kretaće se za XXXVI divizijom. Prebacivanje će izvršiti sa njenom prvom jedinicom.

4. Po prebacivanju svih jedinica Korpusa, XVI divizija će izvršiti pokret pravcem M. Gostilja — Reljin Vrh — s. Zaovine, postavljajući obezbeđenje prema Višegradu na liniji Jarmenice — V. Vis — Pasak Vis,¹³ kontrolišući izlazne pravce od Vardišta i povezujući se sa jedinicama Prvog korpusa.¹⁴

XXXVI divizija izvršiće pokret pravcem s. Vlahovići — Kuka — Suljin Do, smještajući se na liniji Suljin Do — Vežanja, kontrolišući Taru planinu i dolazne pravce od Drine.

Štab korpusa smjestiće se u s. Brezovice.

5. Postoji vjerovatnoća da će nas na desnoj obali Drine prihvatiti jedinice Prvog proleterskog korpusa.¹⁵

¹¹ Ovaj zadatak je dobila 5. vojvođanska NOU brigada (vidi dok. br. 87).

¹² Taj zadatak je postavljen 3. vojvođanskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 87).

¹³ Opširnije o pokretu na tu prostoriju vidi tom I, knj. 11, dok. br. 126 i zapovijest Štaba 12. korpusa NOVJ od 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/2, k. 589).

¹⁴ Veza sa 1. proleterskim korpusom NOVJ uspostavljena je 8. septembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 97.

¹⁵ Taj prihvata je regulisao Vrhovni štab NOV i POJ svojim naređenjem od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 33/1, list 100, k. 372: knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ). U tome smislu, sa 12. korpusom su, dok je prelazio r. Drinu, 5/6. septembra 1944, sadejstvovala dva bataljona 1. proleterske brigade 1. proleterske divizije. Opširnije o tome vidi: dok. br. 97; tom I, knj. 11, dok. br. 103; Arhiv VII: knjigu depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ (reg. br. 1/1, k. 28), knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ (reg. br. 33/1, list 105, 108, 109 i 117, k. 372), knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10 str. 24 — 27, k. 589B), ratni dnevnik 7. SS brdskog pionirskog ba-

6. Na novoj prostoriји izvršiće se predah u cilju odmora i neophodnog sređivanja jedinica. Veći odmor jedinice će dobiti tek po izbijanju na Taru pl.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, pukovnik
S. Mitrović

Komandant
generalmajor
D. Lekić

(M. P.)

BR. 27

**NAREĐENJE ŠTABA 16. DIVIZIJE OD 4. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA ZA FORSIRANJE
RIJEKE DRINE¹**

Š T A B
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj: služb.
4 septembra 1944.

ŠTABU I, II I IV BRIGADE

1. — Na sektoru Vardište — Mokronoge — Kremna nalaze se jedinice I Korpusa.

U Rogatici i Višegradu ima neprijateljskih snaga, ali nestalne jačine, s obzirom da se komunikacijom Višegrad — Sokolac — Sarajevo stalno saobraća.²

U Sokolcu, prema posljednjim podacima, nalaze se dve bojne »Princ Eugen« koje su došle iz Srbije pre nekoliko dana. U borbama sa jedinicama I Korpusa, ove dve bojne su desetkovane i imale su ogromne gubitke.

taljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786821 — 3786822) i izvještaje Višegradske leteće brigade »5. oktobar« od 5. i 8. septembra 1944 (reg. br. BH-V-1444 i 1454).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/5, k. 966.

² O rasporedu neprijateljskih snaga u to vrijeme na prostoriји Rogatica, Višegrad i Sokolac vidi objašnjenje 2, 3. i 4. uz dok. br. 26.

2. — Naše jedinice, počev od ujutru 5 o. m., otpočeće sa pripremama i prebacivanjem preko Drine kod Starog Broda.

U vezi sa našim zadatkom —

NAREĐUJEMO:

3. — II brigada krenuće 5 o. m. u 5 h. ujutru pravcem: Mandre — Perčin — Pastorak — Stari Brod. Dakle, kretati se levim putem (u odnosu prema Drini) prema Starom Brodu. Zadatak je brigade priprema sredstava za prebacivanje, prebacivanje preko Drine i stvaranje mostobrana radi omogućenja prelaska ostalim jedinicama.
2. — IV brigada pomeriće se ujutru u 5 h. na sektor Ergele Borike — Obadi, sa zadatkom zatvaranja pravca ceste M. Rujnik — Ergele Borike i pravaca od Štavnja koji izvode prema Obadima. Svaki pokušaj neprijatelja od pravca linije Višegrad — Rogatica odbiti i ne dozvoliti da neprijatelj ovlada našom sadanjom prostorijom i na taj način nam omete izvršenje postavljenog zadatka.
3. — I brigada zadržaće se na dosadanoj prostoriji, t.j. Rujno Brdo, držeći položaje na liniji Mednik (trig. 1230) — k. 1057 — Rujnik (trig. 1223), zatvarajući pravce od ceste Rogatica — Višegrad i kontrolišući sektor i pravac Šetići — Sokolovići. Desno se vezati sa jedinicama XXXVI divizije, koje će se nalaziti na liniji Orlovo Gniježdo — Blažujevići. Levo održavati vezu sa jedinicama IV brigade na prostoru Ergele Borike i položaju Rujnik.³
4. — Štab Divizije (komesar i načelnik) nalaziće se u toku sutrašnjeg dana u s. Ergele Borike, dok će komandant poći sa II brigadom. Održavati sa štabom Divizije stalnu kurirsku vezu i obaveštavati o svim i najmanjim promenama.
5. — Štabovi brigada će u toku 5 o. m. preduzeti vojničku i političku pripremu jedinica za naš prelazak u Srbiju. Održati sastanke sa rukovodstvima, po mogućstvu bataljonske konferencije i objasniti svakome borcu značaj

³ Opširnije o prebacivanju jedinica 16. NOU divizije preko r. Drine kod Starog Broda vidi dok. br. 26 i 87 u ovoj knjizi i zapovijest Štaba 2. vojvođanske brigade od 5. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 5/5, k. 966.

našeg prelaska u Srbiju. Staviti do znanja svakom borcu da se naš odnos prema narodu u Srbiji mora potpuno razlikovati od dosadašnjeg odnosa prema narodu Bosne. Prelaskom u Srbiju mora se prekinuti sa svakim pojedinačnim i samovlasnim snabdevanjem kao i zalaženjem po kućama. Štab Divizije biće primoran da u interesu naše borbe i našeg opstanka u Srbiji preduzima najstrožije i surove kazne prema svakom onom koji bude napravio ma i najmanji nepravilni istup prema narodu.

Upozoriti borce na to, da mi dolazimo u kontakt sa elitnim divizijama i jedinicama naše vojske — sa I Korpusom i da narod Srbije željno očekuje i naš dolazak. Naglasiti da jedino našim pravilnim radom i našim pravilnim odnosom prema narodu možemo ispuniti postavljeni zadatak, t.j. pomoći oslobođenju Srbije, stići do Beograda i Save, preći u Vojvodinu i vezati se sa Crvenom armijom. Naši nepravilni postupci prema narodu Srbije mogu dovesti u pitanje naš dalji opstanak kao jedinice, a pored toga i naš uopšte opstanak u Srbiji.

Pozvati sve borce i rukovodioce na što tješnju pomoć i međusobnu saradnju, tražeći od njih da daju sve od sebe da bismo u potpunosti izvršili naš zadatak i da bismo sa ponosom i na zadovoljstvo Vrhovnog štaba dostojno reprezentovali naš Korpus, a kroz Korpus i narod Vojvodine u očima srbijanskog seljaka.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Romac⁴

Načelnik
Per.⁵ Grujić

Komandant,
Kamenjar⁶

⁴ Paško

⁵ Periša

⁶ Marko Peričin

BR. 28

NAREDBA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 4. SEPTEMBRA 1944. O FORMIRANJU 14. HERCEGOVAČKE (OMLADINSKE) BRIGADE¹

N A R E D B A Br. 799
ŠTABA XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE
od 4. septembra 1944. g.

(M. P.)

I

Na osnovu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ² formira se:

XIV. Hercegovačka (omladinska) U. brigada NOV Jugoslavije

U sastav ove brigade ulazi:

1. — Dosadašnji 1. omladinski bataljon³ kao 1. bataljon XIV Hercegovačke (omladinske) NOU brigade;

2. — Dosadašnji partizanski bataljon Južnog hercegovačkog partizanskog odreda »Marko Mihić«⁴ kao 2. bataljon XIV Hercegovačke (omladinske) NOU brigade;

3. — Dosadašnji partizanski bataljon Južnog hercegovačkog partizanskog odreda — »Mihailo Čuzulan« kao 3. bataljon XIV Hercegovačke (omladinske) brigade;⁵

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/9, k. 1143.

² Redakcija nije uspjela da pronađe to naređenje. Međutim, u direktivi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. septembra 1944, upućenoj Štabu 2. korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 21/2, k. 394: knjigu depeša 2. korpusa NOVJ), data je, u vezi sa predlogom Štaba 2. korpusa od 4. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/1-4, k. 28: knjigu primljenih depeša VS NOV i POJ), saglasnost za formiranje pomenute brigade. U direktivi se, između ostalog, kaže da je Štabu 29. divizije još ranije odobreno formiranje jedne nove brigade. Štab 29. divizije je, s pozivom na ovo odobrenje, formirao ovu brigadu. I Štab 2. korpusa izdao je 15. septembra 1944. svoju naredbu o formiranju 14. hercegovačke (omladinske) brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 24 4, k. 11441).

³ Taj bataljon je 12. jula 1944. formiran od mobilisane omladine s teritorije cijele Hercegovine i stavljen pod komandu 13. hercegovačke NOU brigade (vidi knj. 27, dok. br. 44).

⁴ Taj bataljon je u to vrijeme vodio borbe protiv neprijatelja u rejonu Poplata i Čapljine (vidi dok. br. 41).

⁵ Prema relaciji Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 3. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/7, k. 1143 A) bataljon »Mihailo Čuzulan« ušao je u sastav ove brigade 14. septembra 1944. godine.

4. — Dosadašnji partizanski bataljon Južnog hercegovačkog partizanskog odreda — »Rade Pravica« kao 4. bataljon XIV Hercegovačke (omladinske) NOU brigade.⁶

II

Prema ukazanoj potrebi

rasformira se:

Južni hercegovački partizanski odred čiji bataljoni ulaze u sastav XIV Hercegovačke (omladinske) brigade NOVJ.

Politički komesar Južnog hercegovačkog partizanskog odreda i pomoćnik političkog komesara istog Odreda vršiće sve dužnosti Štaba odreda dok ne predaju gore pomenute bataljone Štabu XIV Hercegovačke NOU brigade.

U pogledu ostalih jedinica Južnog hercegovačkog part. odreda, njihova sastava itd. izdaće se nova naredba.⁷

III

Po potrebi službe

postavljaju se:

1. — za vršioca dužnosti komandanta XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade **Šakotić Radovan**, dosadašnji komandant 2. bataljona XII Hercegovačke NOU brigade.

2. — Za vršioca dužnosti političkog komesara XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade **Ignjatića Mirka**, dosadašnjeg pomoćnika političkog komesara 4. bataljona XIII Hercegovačke NOU brigade;

⁶ Bataljon »Rade Pravica« ušao je u sastav brigade 18. septembra 1944. godine. Brigada je počela dejstvovati kao cjelina 20. septembra. Po završenom formiranju, njeno brojno stanje, na dan 30. septembra, iznosilo je 55 oficira, 8 podoficira i 402 borca, od kojih 39 žena (vidi relaciju Štaba 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 3. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 8/7, k. 1143 A).

⁷ Odnosi se na Bobansku partizansku četu i Partizansku četu »Savo Belović« (vidi: dok. br. 41; operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije u Arhivu VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A, str. 111 i 117; zahtjev Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 15/3, k. 1144 II). Bobanska partizanska četa je, po naređenju Štaba divizije od 9. septembra (vidi dok. br. 52), ušla u sastav Južnohercegovačke operativne grupe, a četa »Sava Belović« je, po naređenju Štaba divizije od 5. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/4, k. 1144 I), ušla u sastav 3. bataljona 13. hercegovačke brigade.

3. — Za vršioca dužnosti zamjenika komandanta XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade **Vukalovića Milana**, dosadašnjeg komandanta Južnog hercegovačkog partizanskog odreda;

4. — Za vršioca dužnosti pomoćnika političkog komesara XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade **Milatovića Milja**, dosadašnjeg političkog komesara bivšeg 1. omladinskog bataljona;

5. — Za vršioca dužnosti načelnika Štaba XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade majora **Aličkovića⁸ Husa**, dosadašnjeg načelnika Štaba 3. bataljona XIII Hercegovačke NOU brigade;

6. — Za vršioca dužnosti Šefa ob-centra XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade poručnika **Čolovića Sava**, dosadašnjeg ob-oficira Štaba Južnog hercegovačkog partizanskog odreda.

7. — Za vršioca dužnosti intendanta XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade **Kukića Iliju**, dosadašnjeg zamjenika intendanta XIII Hercegovačke NOU brigade;

8. — Navedeni drugovi će se odmah razriješiti dosadašnjih dužnosti i uputiti na novu dužnost s tim što će se odmah javiti ovome Štabu.

IV

1. — Ova naredba stupa odmah na snagu.

2. — Ovu naredbu saopštiti pred strojem svim borcima ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
Vojo Kovačević

(M. P.)

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

DOSTAVLJENO:

- Štabu X Hercegovačke NOU brigade;
- Štabu XI Hercegovačke NOU brigade;
- Štabu XII Hercegovačke NOU brigade;
- Štabu XIII Hercegovačke NOU brigade;
- Štabu XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade;
- Štabu Južnog hercegovačkog partizanskog odreda;

⁸ Treba: Alikalčić

- Vojnoj oblasti XXIX U. divizije NOVJ;
- Upravi Bolnice XXIX U. divizije NOVJ;
- Štabu Zaštitnog bataljona XXIX U. divizije NOVJ.

Broj: 10/44
Formiranje XIV Her. brig.

Š T A B⁹
XIV HERC. OMLAD. NOU BRIGADE
Broj: 10/44
14. septembra 1944.
s. Baičiće

Po raspisivanju

a. a.

Za štab
v.d. k o m a n d a n t,
R. Šakotić

BR. 29

RELACIJA ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 4. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA BRIGADE U AVGUSTU NA PODRUČJU BILEĆE¹

Š T A B
X HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.
— JUGOSLAVIJE —
O. pov. br. 482 u 17 časova
4 IX 1944.g.
s. Donja Vrbica

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Šalje se relacija o operacijama ove brigade u mjesecu avgustu 1944. godine.

Zadaci brigade bili su:

a). Sprečavanje neprijateljskog nadiranja pravcem: Bileća — Plana — Gacko; Bileća — Plana — Dabar².

⁹ Naredni dio teksta dopisan mastilom.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2-7, k. 1143A.

² Odnosi se na Dabarsko polje.

b). Zaštita [Štaba] Divizije u Crkvice, kao i bolnice, te centra za snabdjevanje Divizije vazдушnim putem na Crnom Kuku, u slučaju neprijateljskog pokušaja od pravca Bileća.

I. PROCJENA SNAGA I ZEMLJIŠTA I NEPRIJATELJSKE NAMJERE:

Poslije neuspjele neprijateljske julske ofanzive na našu slobodnu teritoriju u Hercegovini,³ glavnina švapskih snaga povukla se je u unutrašnje garnizone Hercegovine.⁴ Prvih deset dana mjeseca avgusta proteklo je u zatišju koje je vladalo na cijelom sektoru brigade i, za to vrijeme, neprijatelj je tek po neki put manjim dijelovima pravio ispade iz Bileća. Svi ovi ispadi savladani su sa lakoćom i uz gubitke kod neprijatelja.

Polovicom mjeseca avgusta stižu sa raznih strana podaci iz kojih se saznaje za pokrete nekih neprijateljskih divizija kroz Crnu Goru,⁵ i prema svemu izgledalo je, da će dalji pokret ovih njemačkih snaga uslijediti od pravca Nikšića, pa dalje na sjever preko Hercegovine. Ovi neprijateljski pokreti bili su u vezi sa opštom novostvorenom situacijom, usljed munjevitog nadiranja Crvene armije kroz Rumuniju dalje na jug.

Istovremeno Švabe dovlače u Bileću snagu od 4 bataljona, u ukupnoj jačini od oko 1200 boraca, a tako isto izvještavaju se i oko Grahova i Trebinja. Po okolnim selima neprijatelj prikuplja konje u velikom broju, a kroz narod pronose se glasovi o pretstojećoj velikoj neprijateljskoj ofanzivi, sa ciljem uništenja naših snaga.⁶

15. avgusta u varoši Bileća i u najbližim selima nalaze se prikupljene osjetne švapsko-četničke snage, u ukupnoj jačini od 2500 boraca, od kojih 1500 četnika.⁷ Švabe dovlače iz

³ Vidi dok. br. 21, objašnjenje 4.

⁴ Vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 88 — 94.

⁵ Ti pokreti su vršeni u sklopu njemačke operacije »Ribecal« (vidi dok. br. 21, objašnjenje 5).

⁶ Te mjere su bile u sklopu njemačke operacije »Ribecal« (vidi dok. br. 21, objašnjenje 5). Na području Grahovo — Trebinje u to vrijeme su se, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 9. avgusta 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 413 — 418), nalazili 3. bataljon 13. SS puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i 1. bataljon 369. puka 369. legionarske divizije. O tome vidi i knj. 28, dok. br. 145.

⁷ Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«) i četnike Trebinjskog korpusa (vidi: Arhiv VII, reg. br. BH-V-8556 — obavještenje Gorskog štaba br. 250 (Trebinjski četnički korpus) od 12. avgusta 1944. i reg. br. BH-V-8468 — operacijski dnevnik Bilečke četničke brigade; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 90 — 92.

Trebinja i jednu haubičku bateriju, a njihovi kamioni neprekidno stižu u Bileću iz Trebinja, dovozeći razne potrebe za borbu.⁸

Po svemu tome, jasno su se ocrtavale namjere neprijatelja, koji se je spremao za napad. Istovremeno stižu podatci i o pojačanju neprijateljske posade u Gacku,⁹ pa je po tome izgledalo, da neprijatelj namjerava izvršiti čišćenje komunikacije: Nikšić — Viluse — Bileća — Trebinje i Bileća — Gacko, te da ove komunikacije osposobi i pripremi za njihove snage koje su nadirale kroz Crnu Goru.

Neprijateljski bataljoni u Bileći bili su sastavljeni uglavnom od ljudstva iz ranijih okupiranih zemalja, a najviše iz Jugoslavije. Njihova borbenost, kao i moral bili su slabi, izuzevši rukovodiocce koji su bili u većini Nijemci, a pored ovih bilo je i nešto domaćih, ustaški nastrojenih vojnika, koji su donekle otkakali borbenošću.

Naoružanje ovih neprijateljskih bataljona bilo je potpuno, sa velikim brojem lakog automatskog oružja, lakih bacača i tromblona, te priličnim količinama raznovrsne municije. Dok im je odjeća i obuća bila osrednjeg kvaliteta. Ishrana [im je] kao i ranije.

Četničke bande, sa malo izuzetaka, bile su spremne na upornu borbu sa nama, želeći da prisustvo i švapsku pomoć iskoriste do maksimuma u borbama, računajući da će nas zajedničkim snagama sigurno potući.

Neprijatelj je držao liniju utvrđenih položaja: Dubovac — Čurjen — Modropac — Hadžibegovo Br. — Vlajinja, a komunikaciju: Bileća — Trebinje držao je pod kontrolom i koristio u potpunosti.

Naša brigada bila je prikupljena sa svih 5 bataljona, ojačana još i sa jednim bataljonom XII brigade, držeći položaje na liniji: Lađevići — Trnovica — Podgorac — Vuči Do — Pilatovci — Mokri Do, zatvarajući sve pravce koji od Bileće vode ka Gacku i Dabru, kao i prema Crkvice i Dubočke, dok

⁸ Divizioni 369. artiljerijskog puka njemačke 369. legionarske divizije su u to vrijeme bili pridati pješadijskim jedinicama te divizije (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 89—92).

⁹ Kao stalna posada u tome mjestu nalazila se 8. baterija 369. artiljerijskog puka sa pješadijskim dijelovima (vidi dok. br. 30; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 91). Na sektor Trebinja 19. avgusta upućen je 1. bataljon 92. motorizovane grenadirske brigade (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 634 — 638; dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 19. avgusta 1944). Ovaj bataljon je 24. avgusta iz Trebinja preko Bileće izbio u rejon Gacka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 793 — 798 i 829 — 833; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 24. i 25. avgusta 1944).

se je lijevim krilom naslanjala na jedinice II Dalm. proleter. brigade, koja je zatvarala pravce od Trebinja i Grahova ka Viluse i dalje ka Banjanima.

Naše naoružanje ovoga mjeseca još se više upotpunilo dobijanjem ponovo većeg broja puškomitraljeza, kao i dovoljne količine municije, što je omogućilo postizanje čak i vatrene nadmoćnosti nad neprijateljem u izvjesnim važnijim momentima u borbi. Ovo je uveliko uzdizalo borbeni duh i moral boraca, a porazno djelovalo na neprijatelja koji je bio naviknut, da bude uvijek do sada vatrom nadmoćniji. Pored toga, borbenost i moral naših boraca i rukovodilaca pojačani su i saznanjem o velikim uspjesima naših saveznika na svim frontovima, kao i o uspjesima naših brigada u Srbiji, Crnoj Gori i ostalim krajevima naše zemlje.

Naši teški bacači ovoga mjeseca gotovo nikako nisu upotrebljeni u borbama, radi nedostatka potrebnih punjenja, što se je u priličnoj mjeri osjetilo pri napadima na utvrđenog neprijatelja.

Odjeća i obuća poboljšana je donekle popunom manjim količinama novih savezničkih odijela i cipela. Ishrana poboljšana.

Ukupna brojna jačina brigade iznosila je oko 700 ljudi, naoružanih sa dovoljnim brojem teškog i lakog automatskog oružja.

Imajući čvrsto u svojim rukama položaje: Rogovi — Tegarina Greda — Vardar — Kokot i Bratogoš, kao i sve istaknutije položaje na liniji: Vuči Do — Mokri Do, bili smo u mogućnosti, da u svakom momentu pariramo sve neprijateljske pokušaje nadiranja, bilo u kojem pravcu prema nama. Terenska povezanost navedenih položaja, kao i njihovo protezanje neposredno iznad komunikacije Bileća — Plana — Gacko i Plana — Dabar, kojom je neprijatelj namjeravao da ovlada, kao i brisanost predterena, zahtjevali su od napadača velike žrtve pri svakom pokušaju da ih se domogne, makar i djelimično, ispoljavajući dejstvo samo iz jednog pravca — od Bileće, a širi manevar preko Podgorja, Njeganovića i Padjena bio je još više opasan za napadača, jer je u tom slučaju upadao u unakrsnu vatru naših dijelova sa Rogova i od Selišta i Plane, a pored toga, jedan malo smjeliji naš manevar preko Mokri Do (kod Plane) mogao je dovesti do otkidanja tih neprijateljskih dijelova od njegove glavnine koja se uvijek morala jače naslanjati na samu varoš Bileća. Pogodan razmještaj naših bataljona, naprotiv, omogućavao je našoj brigadi slobodno manevrisanje jednim i drugim krilom, kao i blagovremenu upotrebu rezerve. Napadač bi mogao postići

uspjeh i odbaciti nas jedino u tome slučaju, ako bi imao sa-
dejstvo kakvih snaga i od pravca Gacko i Trebinje, odnosno
od Vilusa. Međutim, XI naša brigada čvrsto je zatvarala prvi,¹⁰
a II Dalm. prol. brigada drugi pravac,¹¹ a neprijatelj u unu-
trašnjim garnizonima nije raspolagao sa tolikim snagama, da
bi mogao jednovremeno dejstvovati iz svih naznačenih pra-
vaca.

Vrijeme je povoljno uticalo na održavanje veze i na
operacije.

II. ODLUKE:

U ovakvoj situaciji štab brigade donio je odluke, da se
neprijatelj u njegovom napadu, bilo na jedno ili na drugo
naše krilo ili centar, tuče manevrom — zabacujući mu poje-
dine naše bataljone u bok i leđa preko Lađevići i Rogovi, raz-
bijajući ga odatle direktnim udarom na najosjetljivijem mje-
stu, a zatim protjerujući ga nazad u Bileću. U svakom slučaju,
bilo da bi napadač pokušao sa ispadom prema našem desnom
ili lijevom krilu, naš udar preko Rogova i Plane rešava situ-
aciju u našu korist — ili direktnim ugrožavanjem i razbija-
njem njegovog lijevog krila i boka, ili pak vezanjem njegovih
daljih pokreta i manevara prema našem lijevom krilu, u ko-
me slučaju bi im se naši bataljoni ubrzo mogli naći za leđima,
te upasti i u samu varoš Bileću preko Bijele Rudine i Dubovca.

Dalje odluke bile su: pod svaku cijenu spriječiti nepri-
jatelja u eventualnom njegovom pokušaju ugrožavanja Crkvi-
ca gdje se nalazio Štab divizije, kao i Crnog Kuka — centra za
snadbjevanje, a i Diviziske bolnice u Dubčke.

III. PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

U toku mjeseca avgusta, brigada je imala samo četiri
značajnije akcije — borbe, od kojih dvije dnevne, a dvije noć-
ne i sve su riješene u našu korist.

Prva borba: 15. avgusta sastojala se u razbijanju svih
švapsko-četničkih snaga, koje su bile krenule u odlučni napad
na našu brigadu, sa ciljem da je potpuno odbace sa njenih
položaja, kao i da nastave dalje nadiranje ka Crkvice i Crni
Kuk, kako bi na taj način oslobodile komunikaciju: Bileća
— Gacko, a istovremeno lišile i našu diviziju centra za snab-
djevanje vazдушnim putem na Crnome Kuku.

¹⁰ Vidi dok. br. 35.

¹¹ Vidi tom III, knj. 8, dok. br. 65 i 353.

Drugi neuspeo nepr. pokušaj 22. avgusta — ponovni napad na naše desno krilo; i ovaj neprijateljski napad razbijen je i bande su pretrpele gubitke.

Noćni povratni napad 25. avgusta i zbacivanje Švaba i četnika sa položaja: Drenova Glava — Golo Br. (k. 1049) kojima je bio uspio da ovlada u toku dana i noćni napad na Modropac (28. VIII).

Neprijateljski napad svim raspoloživim snagama i njegovo razbijanje — 15. avgusta kod Trnovice:

Pred sami mrak, 14. avgusta, dobijamo izvještaj od Ob. centra »1«,¹² da su Švabe i četnici izvršili sve pripreme i da će nas napasti svim raspoloživim snagama na cijelom našem sektoru, sa ciljem izloženim u I odjeljku. Napad je imao uslijediti 15. o. mj. u zoru.

Da bi preduhitрили neprijatelja i poremetili mu skrojeni plan ovog njegovog pothvata, štab brigade donosi odluku. Sve snage izbaciti još u toku noći na položaje i pripremiti ih za odlučnu odbranu, a sa manjim dijelovima pred samo svanuće izvršiti prepad na neprijatelja na položajima: Čurjen — Modropac — Hadžibegovo Brdo. Ova odluka sprovedena je u djelo i pokazala se je kao pravilna, jer su naši djelovi izvršili prepad upravo u momentu kada se neprijatelj već bio spremio da izvrši pokret u napad na nas. Prepad je potpuno uspio i doveo je do toga, da je neprijatelj zakasnio u početku napada za čitavih 5 časova kasnije nego je to bio zamislio da izvrši, a iznenađenje koje je želio postići napadom na naše obezbjeđujuće dijelove u samu zoru, otpalo je, jer je brigada bila zaposjela sve položaje punim snagama. Te dvije činjenice imale su presudni značaj za povoljno riješenje situacije i u napadu koji je neprijatelj izvršio u 8 časova.

U označeno vrijeme, Švabe i četnici izvršili su snažan napad na nas, na cijelom sektoru brigade, bacajući težište napada preko Plane na Trnovicu, gdje je neprijatelj upotrebio snage od 500 Švaba i oko 200 četnika.¹³ Odmah u samom po-

¹² Taj broj (kao i ostali brojevi u navodnicima) označava formacijski redoslijed bataljona u sastavu brigade.

¹³ Četnici su pripadali Bilećkoj brigadi Trebinjskog četničkog korpusa. U operacijskom dnevniku te brigade za 15. avgust 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-8468, str. 38 — 40), između ostalog, piše:

»Svi delovi naše brigade sporazumno sa brojem 11 (šifra za Nijemce — prim. red.), koji je u jakim snagama bio na položaju Čurjan — Podgorje, izvršili su pokret sa položaja Vlajnja — Kamenica — Hadžibegovo Brdo — Modropac — Prijedor — Čurjan, u pravcu: Ja-

četku razvoja napada, neprijatelj je ovim pokretom otkrio svoju ideju manevra, t.j. ugrožavajući jakim snagama naš lijevi bok i leđa (dubokim zabacivanjem snaga preko Selišta i Preraca) izazvali prirodan pad naših položaja: Tegarina Greda, a kasnijim jačim pritiskom na naš centar izazvati nas na napuštanje i ostalih položaja (Vardar — Kokot). Međutim, ovaj neprijateljski pokušaj pariran je time, što je jedan naš bataljon najvećom brzinom upućen u zaobilazni protivnapad, preko Preraca i Selišta, u lijevi bok i leđa neprijatelju. Ovo je učinjeno upravo u momentu, kada je neprijatelj već bio dopro do prvih kuća u s. Trnovici. Brzim i prikrivenim pokretom, koristeći šumarke i uvale, naš bataljon se iznenada pojavio na boku, a jednim dijelom i za leđima neprijatelja kod Selišta, izvršivši snažan protivnapad. Ovaj manevar izazvao je strahovitu paniku tako, da se je odmah počeo u najvećem neredu izvlačiti iz klopke u koju je zapao, a uskoro zatim ovo se je pretvorilo u pravu bježaniju. Uz ovaj manevar, pokretom i iznenadnom pojavom na boku i za leđima neprijatelju, djelovalo je veoma porazno na bande još i to, što je bio jednovremeno obasut paklenom vatrom mnogobrojnog našeg automatskog oružja, koje je sipalo pune rafale na iznenađene gomile Švaba.¹⁴

Ovo je ujedno bilo i definitivno rješenje ove borbe u našu korist, jer se poslije toga neprijatelj u njegovom ostanju nije zaustavio sve do varoš Bileće. Istovremeno bande su pokušale sa žestićim napadom na naš centar, ali su bile odbijene nazad jakom vatrom automatskog oružja i, poslije ponovljenog pokušaja, neprijatelj je i ovdje konačno odustao od daljeg vršenja napada. Do 18 časova neprijatelj je još držao položaje na Radmilovića Dubravi, ali je tada i odavde otstupio, gonjen vatrom naših dijelova, pretrpivši gubitke.

Po naknadno dobijenim podacima, Švabe su u ovoj borbi imale preko 10 mrtvih, kao i dva puta toliko ranjenih, od kojih većina teže, dok su četnici imali 3 mrtva i više ranjenih. Naši gubitci: 6 ranjenih, od kojih 2 teže i 1 poginuo.

Po završenoj borbi, bataljoni su se vratili u svoje kantonmane, a neprijatelj nije više pravio nikakvih ispada.

bukovac — Golo Brdo — Vardar — Trnovica — Plana. Akcija je trajala od 4 časa ujutro do 9 časova navečer, kada su se svi delovi vratili na polazne položaje.»

¹⁴ O toj borbi vidi izvještaje 10. hercegovačke NOU brigade od 15. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6 13 i reg. br. 7 13, k. 1143) i izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/6, k. 1144II).

*Još jedan neuspeo napad od
strane neprijatelja, 22. VIII:*

Ovoga dana oko 9 časova, neprijatelj jačine 6—700 Švaba¹⁵ i četnika¹⁶ izvršio je podilaženje našim položajima preko Bijele Rudine i Podgorja ka Planoj jačim snagama (oko 400), dok je slabijim napadnim kolonama izvršio pritisak na naš »I« u Okolištu. I ovoga puta neprijatelj se poslužio ranijim manevrom, težeći da nam ugrozi naše desno krilo, samo je ovoga puta upotrebio manje snage.

Jednim manjim dijelom napao je na naše lijevo krilo prema Pilatovcima. Već oko 15 časova uspjeli smo da mu zabacimo izvjesne naše snage preko Plane i Podgorja u leđa, pa se i ovoga puta dogodio sličan slučaj rešenja situacije kao i u napadu 15. o. m., s tom razlikom, što je u ovome napadu neprijatelj bio još manje otporan i na njegovom centru, nego je to bio slučaj u prošleme napadu. Nered i bezglavo bježanje i Švaba i četnika bili su »kruna« i ovoga neprijateljskog pothvata, koji su platili žrtvama.

Još prije pada mraka zavladała je potpuna tišina na našim položajima, jer se razbijeni neprijatelj povukao u njegove logore.

*Neprijateljski napad 25. VIII,
njegovi djelimični uspjesi i
naš noćni povratni napad:*

Oko 8 časova Švabe i četnici, svim raspoloživim snagama, u jačini od oko 500 Švaba i oko 1200 četnika¹⁷ (ostale neprijateljske snage ranije su se povukle u Trebinje), preduzeli su ponovan napad na cijelome sektoru brigade. Ovoga puta neprijatelj se poslužio sistemom počesnog napada poje-dinih naših bataljona, koncentrišući na iste najveće svoje snage, pa po ovladivanju sa jednim položajima, bacajući se sa istim snagama na druge bataljone, ostavljajući na osvojenim položajima samo najnužnije snage sa utvrđenim automatskim oružjem. U ovom napadu prvo težište napada neprijatelj je uputio na naš »5« i već oko 11 časova uspio je da odbaci dijelove ovog bataljona sa prednjih položaja: Kapa — Drenova

¹⁵ Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«).

¹⁶ Odnosi se na četnike Bilečke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-8468, str. 41: operacijski dnevnik Bilečke četničke brigade).

¹⁷ U operacijskom dnevniku Bilečke četničke brigade za 25. avgust o toj njemačko-četničkoj akciji, pored ostalog, piše da je i 25. avgusta 1944. »preduzet napad na boljševike sa celokupnim snagama uz pri-pomoć broja 11« (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-8468. str. 42).

Glava. Ovi dijelovi povukli su se na prihvatni položaj bataljona u Podgorac, a neprijatelj se zatim svom snagom bacio na naš »1«. Oko 14 časova uspjeva da ovlada i sa prednjim položajima ovoga bataljona na Golom Br. (k. 1049), a poslije toga vrši pritisak na desno krilo našeg »4« u Pilatovcima.

Štab brigade donosi odluku, da se neprijatelj napadne u lijevi bok preko Podgorja i Bijeke Rudine. »3«, koji je ovo imao da izvrši u zajednici sa »2 XII«, zakašnjava u pokretu, te ovaj posljednji bataljon ne uspjeva da sam riješi ovaj zadatak. Situacija do mraka ostaje nepromjenjena. Stižu izvještaji da se je neprijatelj utvrdio na dostignutoj liniji, da je izvukao previjalište i sve komore iz Bileće na Radmilovića Dubravu, znak da namjerava nastaviti sa daljim prodiranjem u naše položaje, a vjerovatno je imao za cilj i potpuno da nas odbaci sa ovih.

U ovoj situaciji, štab brigade odlučuje, da se neprijatelj ima u prvi mrak najenergičnije napasti i stjerati nazad sa izgubljenih naših položaja. Ova odluka sprovodi se tačno u određeno vrijeme, snažnim noćnim napadom i koncentrisanim snagama na neprijatelja, koji je zanoćio ispred naših bataljona. Bataljoni su nečujno podišli neprijatelju na kratku udaljenost, a zatim, na određeni znak raketom, otvaraju jednovremeno žestoku vatru iz svih automatskih oruđa. Razvija se žestoka borba u kojoj naš »5« uspjeva da povрати svoje izgubljene položaje, već oko 22 časa, dok se na položajima »1« i dalje nastavlja borba sa nesmanjenom žestinom. Tek oko ponoći i ovaj bataljon razbija neprijatelja i ovladauje sa starijim položajima. Neprijatelj odvlači komore i previjalište u varoš, a malo zatim i potpuno se povlači nazad.¹⁸

U ovoj borbi naši gubitci iznosili su: 4 mrtva, među kojima i 1 komandir čete,¹⁹ kao i 3 ranjena, dok je neprijatelj ostavio na položaju 4 mrtva, među kojima 1 oficir (švabo) i 1 podoficir, a imao je i još mrtvih koje je uspio da izvuče, kao i veći broj ranjenih (svi navedeni mrtvi i ranjeni bili su Švabe). Naknadno su dobijeni podaci, da su i četničke bande imale gubitaka, koji se nisu mogli tačno ustanoviti.

Noćni napad na Modropac 28. avgusta

Od ob. centara bataljona stižu podatci, da su Švabe napustile Bileću i otišle za Trebinje, te da je radi toga došlo

¹⁸ Vidi knj. 28, dok. br. 155 i 156.

¹⁹ Riječ je o komandiru 2. čete 1. bataljona zastavniku Radu Kozjaku. Pored njega, poginula su dva borca i pomoćnik komesara čete u 5. bataljonu drug Tomas Nikola (vidi operacijski dnevnik 10. hercegovačke NOU brigade u Arhivu VII, reg. br. 12, 89-4, k. 11481).

do velikog nezadovoljstva i zbunjenosti među četnicima u varoši. Da bi iskoristili ovaj povoljan momenat, štab brigade donosi odluku, da se četničke bande na jednom mjestu napadnu koncentrisanim snagama, kako bi im se nanijeli što veći gubitci i time među njima stvorilo još više nereda. Kao najpodesnije mjesto za ovo, izabran je Modropac koji je bio posjednut sa oko 70 bilečkih bandita. Zadatak se imao izvršiti sa dva bataljona na taj način, što će se jedan od bataljona provući noćno sa druge strane Modropca, podići na jurišno otstojanje neprijatelju na ovome položaju i ostati tu u zasjedi, dok će drugi bataljon da izvrši snažan frontalni napad na ovaj položaj, zbaciti neprijatelja i natjerati ga na bataljon u zasjedi, sa druge strane brda.

• Tačno u 2 časa zabljeskale su bombe na Modropcu, a istovremeno otvorena je paklena paljba iz svih automatskih oruđa. Zbunjene bande odmah su napustile njihove zaklone i dale se u bjegstvo, ali su sa druge strane dočekane vatrom drugog bataljona u zasjedi. Veći dio bandita spasao se bježanjem na Hadžibegovo Brdo, dok ih je 5 ubijeno i 6 zarobljeno. Naši gubitci: 4 lakše ranjena.

Radi vezivanja neprijatelja, istovremeno naš »2« i »4« izvršili su prepad na neprijatelja na Vlajni i uspjeli da ga zbacе sa toga položaja, nanijevši mu gubitke u mrtvim i ranjenim — što se tačno nije moglo ustanoviti, kao i zarobivši jednog četnika.

Na Modropcu, kao i na Vlajni zaplijenjena je izvjesna količina razne vojničke spremе.²⁰

Po izvršenoj akciji bataljoni su se vratili u stare logore, ostavivši na osvojenim položajima sitnije dijelove, a u zoru i ovi su povučeni u sastav bataljona.

Ostalih dana u mjesecu nije bilo značajnijih događaja.

IV. GUBITCI I PLIJEN:

a). — *Kod neprijatelja:*

Ubijeno	51 Švaba
Ranjeno	60 i
Zarobljeno	7 četnika

²⁰ U operacijskom dnevniku Bilečke četničke brigade o tom noćnom napadu 10. hercegovačke NOU brigade, pored ostalog, piše: da je položaje kod Modropca branio Bilečki bataljon i da je tom prilikom zarobljeno 6 četnika; da su Vučedolski i Zavodski bataljon bili iznenađeni i da su poslije kraće borbe napustili stare položaje oko Kamenice i Vlajne (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-8468).

b). — <i>Kod nas:</i>	
Poginulo	8
Ranjeno	22
Nestalo u borbi	2
Dezertiralo	8

Zaplijenjeno:

1 mašinka, 10 pušaka, 2 dvogleda,
2000 puščanih metaka, tromblonskih bombi 25, te manje količine razne druge vojničke sprema (šatorska krila, torbice itd.).

U toku mjeseca nešto novih boraca je mobilisano, ali ovaj broj nije mnogo uticao na promjenu brojnog stanja brigade uopšte jer, po prilici, odgovara broju dezertera.

V. IMENA RUKOVODIOCA:

a) *Kod neprijatelja:*

Kod Nijemaca: cjelokupni komandni kadar puka »Vražje divizije« iz Trebinja.

Kod četnika: Svo vojno rukovodstvo četnika Bilećkog garnizona, a kao najistaknutiji među njima: Danilo Salatić, Miloš Kureš, Mato Milićević, Aleksa Kisić, Špiro Babić i drugi.

b) *Kod nas*

1. **Štab brigade:** Komandant: major Nikola Ljubibratić.
Zamj. komandanta: kapetan Nikola Radošević,
Pol. komesar; major Živko Jošilo,
Pomoćnik polkoma: Savo Mitrović,
Načelnik štaba: kapetan Mustafa Dizdarević.
2. **1. Bataljon:** Komandant: kapetan Radomir Mirković,
Z-nik k-danta: poručnik Veljo Albijanić,
Pol. komesar: kapetan Neđo Ilić,
Pom. polkoma: poručnik Petar Mišeljić.
3. **2. Bataljon:** Komandant: poručnik Milan Papić,
Z-nik k-danta: poručnik Radovan Kukić,
Polkomesar: kapetan Slavko Đurić,
Pom. polkoma: poručnik Pero Jelčić.
4. **3. Bataljon:** Komandant: poručnik Lazar Vojnović,
Z-nik k-danta: Dušan Kešelj,

Polkomesar: kapetan Obren Bjelogrić,
Pom. polkoma: poručnik Anto Krezo.

5. 4. Bataljon: Komandant: kapetan Tripo Bjelica,
Z-nik k-danta: Vaso Kovačević,
Polkomesar: kapetan Radovan Simović,
Pom. polkoma: poručnik Ante Vlahov.

6. 5. Bataljon: Komandant: poručnik Nikola Bjelica,
Z-nik k-danta: poručnik Maksim Bulut,
Polkomesar: kapetan Jozo Bakrač,
Pom. polkoma: poručnik Špiro Mićunović.

VI. ZAKLJUČAK:

U toku ovog mjeseca svi bataljoni izvršili su uspješno sve postavljene im zadatke, a i brigada kao cjelina.

Stečena su slijedeća iskustva: Manevrom na bokove i leđa neprijatelja mogu se tući i mnogo jače neprijateljske snage i postići najbolji rezultati.

Uspjesi kod susjednih jedinica uveliko imaju odraza na pojačanje morala i borbenosti ljudstva, a tako isto i povećanje naoružanja (naročito automatskog) i municije. Ovo posljednje dovodi do uvjerenja boraca u potpuni uspjeh i u najtežim akcijama.

Nedostatci: Nije bilo punjenja za teške bacače, što se prilično osjetilo u borbama, a naročito pri istjerivanju neprijatelja iz jačih zaklona. Tako isto nismo imali ni ručnih bombi u dovoljnoj količini.

Zapažena je veća nesnažljivost boraca i rukovodilaca u odbranbenim, nego u napadnim akcijama.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Neda Ilić

Komandant, major
N. Ljubibratić

Načelnik štaba, kapetan
Mus. R. Dizdarević

**ZAPOVIJEST ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
OD 4. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA
ZA NAPAD NA KULU FAZLAGIĆ¹**

Š T A B
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 445
Dana 4—IX 1944. g. u 11 čas.
Gacko

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Gacko 1:100.000)

Četničke bande koje smo razbili na prostoru Avtovac — Miholjače — Gacko sada se nalaze na prostoru Medanići — Lukavice — Gradina.² U toku jučerašnjega dana naš 2. bataljon razbio je četničke bande na prostoru Domrke — Ravni i naterao ih u Fojnicu.

Na sektorima ostalih brigada nema naročitih novosti. Vjerovatno su dva bataljona XII Hercegovačke U. brigade već izbili na prostor Crnče — Podgradje, a vjerovatno i na Ljeskov Dub.³

U naš sastav su došli 2. bataljon XII Hercegovačke brigade, 3. bataljon X Herc. brigade, artiljerijsko odeljenje XXIX U. divizije⁴ i pod našom komandom ostaće sve do daljeg naređenja. Očekuje se dolazak dva italijanska bataljona brigade »Garibaldi«,⁵ koji će takođe biti do daljeg naređenja pod našom komandom.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38/6, k. 1149 II.

² Riječ je o četnicima Gatačke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi dok. br. 11).

³ Bliže o dejstvima 12. hercegovačke NOU brigade na prostoriji Crnče — Podgrađe vidi relaciju njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10 6, k. 1151 I).

⁴ To odjeljenje je u svome sastavu imalo 22 borca i rukovodioca i jedan brdski top 75 mm (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/12, k. 1143A: pregled brojnog stanja i naoružanja toga odjeljenja na dan 16. avgusta 1944).

⁵ Ta dva bataljona a, kasnije, još jedan (1, 2. i 4. bataljon) sa Stabom 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« bili su, po naređenjima Staba 29. NOU divizije od 2. septembra (Arhiv VII, reg. br. 7/9, k. 1143) i 10. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12/4, k. 1144I), potčinjeni Štabu 11. hercegovačke brigade, dok je 3. bataljon, po na-

U toku današnjega dana izvršićemo izvjesno pregrupisanje snaga, potom napasti Kula Fazlagića,⁶ a kada te zadatke izvršimo napašćemo četničke bande na prostoru Medanići — Lukavica — Gradina — Fojnica i uništiti ih. Radi izvršenja ovoga zadatka.

NAREĐUJEMO:

1. — »1« ostaje i dalje u Gacko, a učestvovaće u napadu na Kula i za napad dobiće specijalno naređenje.

2. — »2« ostaje i dalje u s. Brajčevići sa istim zadacima kao i do sada, s tim što će izviđati u pravcu Bodežišta i Kororina i o svakoj eventualnoj pojavi neprijatelja hitno nas izvještavati.

3. — »3« ostaje i dalje u s. Ruda Glavica, s tim što će obratiti naročitu pažnju da ga bande ne napadnu sa prostora Fojnica — Gradina i patrolama će izviđati u tome pravcu, kako bi imao što podrobnije podatke sa tog pravca.

4. — »4« kada bude smijenjen od 3. bataljona⁷ X Hercegovačke N.O.U. brigade odmah kreće za Gacko, gde će se javiti štabu brigade radi davanja daljega zadatka. Za vrijeme kretanja od s. Nadinići do Gacko ne dozvoliti da vas bande iznenade od Medanići. Učestvovaćete u napadu na Kula Fazlagića, i za ovo ćete dobiti specijalnu zapovijest.

5. — 3. bataljon X Hercegovačke brigade odmah po prijemu ovoga naređenja kreće iz Gacko najkraćim putem za Rudo Polje i tu će se smjestiti obezbeđujući se od pravca Medanići, a uhvatiće vezu sa 3. bataljonom XI brigade u s. Ruda Glavica. Štab 4. bataljona XI brigade neka ga upozna sa situacijom i neprijateljem.

ređenju od 2. septembra, stavljen pod komandu 10. hercegovačke brigade. Opširnije o tome vidi: dok. br. 34, 53, 59, 76 i 98; Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148II (relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944); reg. br. 27/2, k. 1150I i reg. br. 107, k. 1143A (relacije Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. oktobra i 3. novembra 1944), reg. br. 7/8, k. 1143A (operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije, str. 112 i 113). Inače, italijanska 2. partizanska brigada (586 boraca) privremeno je stavljena pod komandu Štaba 29. divizije po naređenju Štaba 2. korpusa NOVJ od 30. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/29-10, k. 397: knjigu primljenih depeša Štaba Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ, depešu br. 32 73). To naređenje je uslijedilo na predlog Štaba Primorske operativne grupe od 29. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/26-10, depešu br. 4/27 i reg. br. 547-10, k. 397: knjigu predatih depeša štaba te grupe; tom III, knj. 8, dok. br. 97, str. 174).

⁶ Oslobođena je 4. septembra 1944 (vidi dok. br. 34).

⁷ Bliže o toj smjeni i dejstvu 4. bataljona pri napadu na Kulu Fazlagić vidi dok. br. 34 i relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148II).

6. — 2. bataljon XII Hercegovačke brigade ostaje i dalje u Gacko, učestvovaće u napadu na Kula Fazlagića i o'ovome će dobiti specijalnu zapovijest.

7. — Artiljerijsko odeljenje XXIX U. divizije ostaje i dalje u Gacko, učestvovaće u napadu na Fazlagića Kula i za ovo će dobiti specijalno naređenje.

8. — Previjalište, intendantura i bojna komora ostaće i dalje u s. Vrbica.⁸

9. — Napad na Fazlagića Kula otpoćeće u 14.30 časova i u napadu će učestvovati 1. i 4. bataljon naše brigade, 2. bataljon XII Herceg. brigade i artiljerijsko odeljenje XXIX U. divizije. Do ovoga vremena bataljoni koji će učestvovati na Fazlagića Kula treba da se pripreme, a o tome će dobiti detaljniju zapovijest.

10. — Štab brigade biće u Gacko, a od 14.30 časova biće u s. Džuburi (Fazlagića Kula). Po likvidaciji Kula, bataljoni koji su napadali Kula biće smješteni na prostoru Bašići — Fazlagića Kula — Stolac. Sve izvještaje po likvidaciji Kula slati u s. Džuburi.

11. — Svi bataljoni moraju biti na svojim položajima oprezni i ne smiju biti ni najmanje iznenađeni ma čime. Sa svojih položaja prikupiće što detaljnije podatke o neprijatelju,⁹ kako bi ovaj štab za sledeće akcije imao detaljne podatke gdje se nalaze neprijateljske bande.

12. — Znaci raspoznavanja i ugovoreni znaci biće po ključu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

(M. P.)

Komandant,
kapetan

Načelnik štaba poručnik **Jovan R. Andrić**
Smajo Balalić

DOSTAVLJENO:

»1«, »2«, »3«, »4«, ove brigade,
3. bat. X brigade, 2. bat. XII
brigade i artiljerijskoj
grupi XXIX Udarne divizije.

⁸ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na bunar Vrbicu kod Avtovca.

⁹ Na prostoriji Gacko — Kula Fazlagić nalazila se 3. bojna (bivša Domdo bojna) 9. posadnog zdruga (vidi dok. br. 157, objašnjenje 15). Prilikom napada na to mjesto dio te bojne se sakrio u škripove (vidi dok. br. 34), a drugi dio je pobjegao za Nevesinje. Blíže o tome vidi depešu br. 15 Staba 12. hercegovačke NOU brigade od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/6-2, k. 11461).

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 5. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA PRIJEDOR¹

Š T A B
V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. ____
5 septembra 1944. g.
P o l o ž a j

ZAPOVIJEST

(sekcija Prijedor, Kostajnica, Banja Luka, Pakrac, 1:100.000)

1. — *Opšti položaj*

Ofanzive savezničkih armija, Crvene armije na istoku i anglo-američkih armija na jugu i zapadu Evrope, dovele su zadnjih mjesec dana do krupnih savezničkih pobjeda. U odlučnim bitkama koje su vođene tokom toga mjeseca na raznim bojištima došlo je do korjenite promjene u opštem vojno-političkom položaju Njemačke i njenih satelita. Bitka za Francusku je dobijena oslobođenjem Pariza² i anglo-američke armije smjelim manevrima izbile su već preko Belgije na holandsku i njemačku granicu. Crvena armija vodeći na Baltiku i u Poljskoj bitke uništenja žive sile i materijala njemačke armije sručuje se kao lavina preko Karpata i Rumunije ka Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Balkanu i Jugoslaviji. Kapitulacija Rumunije i prelazak na stranu Saveznika,³ izlazak Finske

¹ Kopija originala (pisana na mašini latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/1, k. 458. Prethodno naređenje za napad na Prijedor izdao je Štab 5. korpusa 30. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 111).

² Borbe za oslobođenje Pariza otpočele su 18. avgusta 1944. dizanjem na oružani ustanak građana glavnog grada Francuske, a završile se 25. avgusta ulaskom u grad 2. francuske oklopne divizije generala Leklerka (Jaques-Philippe Leclerc) i 4. američke divizije. Opširnije o tome vidi: Charles De Gaulle *Memoires de Guerre, L'unite*, 1942 — 1944, Librairie Plon, Paris, 1956 (Šarl De Gol, *Ratni memoari*, 1942 — 1944), str. 289 — 322; Aizenhauer (Eisenhower), *Od invazije do pobjede*, Vojno delo, Beograd, 1951, str. 104; *Vojna enciklopedija*, Beograd, 1964, knj. 6, str. 643; Adrien Dansette, *Histoire de la liberation de Paris*, Librairie Artheme Fayard, Paris 1946 (Adrijan Danset, *Istorija oslobođenja Pariza*, izdanje Artem Fajar, Pariz); Persi Ernst Sram, *navedeno djelo*, knj. IV¹, str. 360, 362. i 460.

³ Vidi dok. br. 14, objašnjenje 11.

iz rata⁴ i traženja Bugarske uslova primirja od Saveznika,⁵ kriza u Mađarskoj,⁶ kao i ustanak u Čehoslovačkoj⁷ doveli su Njemačku do političke izolacije i vojni porazi koje trpi svakodnevno na svim frontovima dovešće neminovno u najkraće vrijeme do konačnog vojničkog i političkog sloma njemačkog fašizma.

Široko zasnovana ofanziva naše Narodno-oslobodilačke vojske na važnim komunikacijama ukočuje sve više manevarnost⁸ njemačkih snaga na Balkanu, iako već ima znakova da Nijemci vrše veće pokrete i izvlačenje nekih snaga sa juga

⁴ Finska je sve odnose s Njemačkom prekinula 4. septembra 1944. a 5. septembra je sovjetska Vrhovna komanda naredila da se prekinu oružana dejstva protiv finskih jedinica. U Moskvi je 19. septembra 1944. potpisano primirje s Finskom. Opširnije o tome vidi: Drugi svetski rat, 4. knjiga, izdanje VII, Beograd, 1967; Waldemar Erfurth, *Der finnische Krieg 1941 — 1944*, Limes Verlag, Wiesbaden, 1950 (Valdemar Erfurt, *Finski rat 1941 — 1944*), str. 271—282; Les memoires du marechal Mannerheim, Hachette, 1952 (Memoari maršala Manerhajma), str. 401. do 416; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 859 i 893, i knj. IV², str. 1912.

⁵ Riječ je o političkim manevrima bugarskog dvora, koji nisu imali uspjeha. Sovjetski Savez je 5. septembra objavio rat borisovskoj Bugarskoj, a 9. septembra, po odluci Centralnog komiteta BRP (komunista), podignut je oružani ustanak i svrgnut fašistički režim. Toga dana je formirana prva otečestvenofrontovska vlada Bugarske, i tom prilikom su u Bugarskoj prestala i oružana dejstva jedinica Crvene armije. U Moskvi je 28. oktobra 1944. potpisano i primirje sa Bugarskom. Opširnije o događajima u Bugarskoj u to vrijeme vidi: Istorija velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941 — 1945, tom IV, str. 295 — 308; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 714 — 717, 757. i 861, i knj. IV², str. 1912. i 1913.

⁶ Odnosi se na događaje u Mađarskoj od 24/25. avgusta 1944, kada su dijelovi njemačke 8. SS i 22. tenkovske divizije bili povučeni u Budimpeštu radi sprečavanja puča. U nastavku krize, 29. avgusta dolazi do formiranja nove vlade, ali se politika ne mijenja i pored pokušaja hortijevske Mađarske da stupi u pregovore sa saveznicima. Petnaestog oktobra 1944. izvršen je puč i na čelo vlade došao je poznati fašista Ferenc Salaši, vođa fašističke organizacije Strelasti krstovi. Time je »Hortijeva epoha« (»Die Epoche Horthy«) zaključena. Borbe u Mađarskoj su nastavljene do potpunog poraza njemačkih i mađarskih fašističkih snaga u februaru 1945. Opširnije o tome vidi: Istorija velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941 — 1945, tom IV, str. 373; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 808, 827 — 854. i 864, i knj. IV², str. 1913.

⁷ Riječ je o oružanom narodnom ustanku koji je započeo u Slovačkoj krajem avgusta 1944. i otpočinjanju zajedničke borbe trupa 1. i 4. ukrajinskog fronta Crvene armije, 1. čehoslovačkog armijskog korpusa i partizanskih odreda i brigada u unutrašnjosti Čehoslovačke. Blíže o tome vidi: Istoriju velikog otadžbinskog rata Sovjetskog naroda 1941 — 1945, tom IV, str. 313 — 334. i 679; За освобождение Чехословакии, Министерство обороны СССР, Москва, 1965. (Ослобођење Чехословачке, Министарство одбране СССР, Москва, 1965) стр. 35 до 54.

⁸ Misli se na manevarsku sposobnost.

Balkana ka sjeveru. Jedinice naše Narodno-oslobodilačke vojske nastaviće sa pojačanim udarcima, koordinirano sa savezničkim vazduhoplovstvom, napade na komunikacije, da pređe u bitke za oslobođenje gradova i čitave naše zemlje.

2. — Podatci o neprijatelju

Prijedor: 800 domobrana, ⁹	4 protukol. topa (pod lipama na Bereku ¹⁴),
60 Nijemaca, ¹⁰	4 haubice (Glamočina njiva ¹⁵),
110 ustaša, ¹¹	4 teška bacača (po jedan kod sanske čuprije, ¹⁶ Silosa, gomjeničkog mosta ¹⁷ i Gašića ledare),
150 milicionera, ¹²	11 teških mitraljeza (po jedan u bunkeru na svim cestama i prugama koje vode u grad),
300 četnika ¹³	55 puškomitraljeza, 50 šmajsera, ostalo puške.

Gornje snage brane grad zaposjedajući dvije odbranbene linije bunkera, rovova, pletene žice ispred koje je teren miniran na par metara, osim na putevima, cestama i prugama i sektora između pruge i puharskog puta,¹⁸ pod zapovjedniš-

⁹ To su bili dijelovi 7. lovačke pukovnije 4. lovačkog zdruge (vidi dok. br. 182).

¹⁰ Oni su pripadali njemačkom Štabu za obuku pri 4. lovačkom zdruhu (Ausbildungsstab). O tome vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 200.

¹¹ Pripadali su 6. bojni (»Sana«) 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha. Vidi: dok. br. 182; Arhiv VII, izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944 (reg. br. 1/2, k. 114 B) i izvješće Zapovjedništva Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 (reg. br. 27/1, k. 114 B).

¹² Pripadali su Prijedorskom milicionerskom odredu 3. oružničke pukovnije.

¹³ Odnosi se na četnike Vase Mijatovića iz Timarskog četničkog odreda (vidi: dok. br. 58, objašnjenje 28; izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 4. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 28/1, k. 769 A; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 200). Razoružani su od ustaša po dolasku u Bosansku Dubicu (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/5, str. 89, k. 461 A: knji-gu depeša 5. korpusa NOVJ).

¹⁴ Nije naden na karti 1 : 100.000, a odnosi se na bezimeni potok koji utiče u r. Sanu.

¹⁵ Tako se naziva dio prostorijske južno od Prijedora.

¹⁶ Riječ je o mostu na r. Sani.

¹⁷ Riječ je o mostu na potoku Gomjenici.

¹⁸ Odnosi se na put koji od Prijedora vodi za s. Puharsku.

tvom ppukovnika Stipetića,¹⁹ zapovjednika VII lov. pukovnije. Obale Sane nisu minirane (prema priloženoj skici štaba IV divizije).

Prijedor — [Bosanski] Novi:

Brežićani, Donja Dragotinja, Martin Brdo, Petkovac, Unka,²⁰ Blagaj — nalaze se razmještene snage II bojne²¹ VII lov. pukovnije, oko 900 vojnika sa odgovarajućim naoružanjem.

Bos. Novi: oko 1.200 vojnika XIII lov. pukovnije.²²

*Ljubija — Rudnik i Islam:*²³ II bojna 384 puk. 373 Tigar div.²⁴ (oko 800 voj.), 600 ustaša i milicionera, raspoređeni do Hambarina.

Ivanjska: 1 boj. III gor. puk., oko 600 vojnika.²⁵

¹⁹ Dragutin Stipetić. S njim su vođeni pregovori za predaju prijedorskog garnizona; međutim, on je neposredno pre napada na to mjesto pobjegao. Vidi Arhiv VII, reg. br. 3/5, str. 173, 183. i 187, k. 461 A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ.

²⁰ To mjesto nije nađeno na karti. Odnosi se, vjerovatno, na istoimeno brdo kod Blagaja.

²¹ Ta bojna je služila za osiguranje željezničke pruge Bosanski Novi — Prijedor. Bliže o tome vidi dok. br. 182.

²² Ta pukovnija je iz sastava 4. lovačkog zdruga (vidi dok. br. 182).

²³ Tako se naziva jedan dio varoši Ljubije, za razliku od Ljubije Rudnika.

²⁴ Odnosi se na 1. bataljon 383. puka, a ne na 2. bataljon 384. puka. 384. pješadijski puk 373. legionarske divizije (»Tigar«) početkom septembra 1944. nalazio na području Bosanski Petrovac — Lapac radi osiguranja komunikacija koje vode prema Kninu, dok je 2. bataljon 383. pješadijskog puka te divizije 24. avgusta 1944. bio smijenjen od ustaških dijelova na području Prijedor — Ljubija, te je preko Bosanske Krupe i Bihaca otišao prema Gračacu radi osiguranja komunikacije Gračac — Knin. Tako je od 373. divizije na području Prijedor — Ljubija ostao samo 1. bataljon 383. puka, i to u Ljubiji. Opširnije o tome vidi: Arhiv VII, dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 23, 24, 25. i 28. avgusta (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 777 — 180, 793 — 798, 829 — 833 i 965 — 969) i 3. i 17. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 100 i 684); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 199 — 201.

²⁵ Riječ je o 1. bojni 3. gorske pukovnije 3. gorskog zdruga. Ta bojna se 13. septembra 1944. predala 4. bataljonu 6. krajiške brigade 4. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/2, k. 114 B: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944, reg. br. 3/5, str. 67, k. 461 A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, reg. br. 29/1, k. 769 A: izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 6. oktobra 1944). Poslije napada jedinica 5. korpusa NOVJ na Banju Luku, 3. gorski zdrug se potpuno raspao i većim dijelom prešao na stranu NOVJ. Po naređenju Ministarstva oružanih snaga (MINORS) NDH od 18. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/2-1, k. 60) sve preostalo ljudstvo toga zdruga ušlo je u sastav 1. bojne 11. gorske pukovnije, koja je pre-

Željeznička pruga Prijedor — Novi iskidana, saobraćaj ne radi, kao i prugom Sunja — Novi — Bihać,²⁶ dok cestom Bihać — Novi saobraćaju Nijemci noću i sada se u Dvoru n^u²⁷ nalaze neke motorizovane kolone na prolazu za sjever.

U vezi opšteg položaja i podataka o neprijatelju, štab korpusa donio je odluku da napadne i likvidira neprijateljski garnizon Prijedor i preduzme akcije čišćenja u cilju oslobođenja prostorija Prijedor — Ljubija, Prijedor — Banja Luka i Prijedor — Novi.

U vezi gornje odluke:

NAREĐUJEMO:

IV divizija:

sa sedam bataljona izvršiće napad na grad sa zapadne strane od klaonice na desnoj obali Sane do uključno dubičke ceste. Napad izvršiti u vidu klinova sa ciljem proboja i likvidiranja vanjske odbranbene linije na sektoru napada, brzog prodora kroz drugu odbranbenu liniju i upada i likvidiranja mjesnog zapovjedništva, artiljerije (Glamočine njive i lipe), tako da do svanuća mora biti likvidiran i zaposjednut zapadni dio grada koji se proteže linijom dubička cesta — Urije — željeznička stanica preko groblja na Sanu, zaposjedajući i desnu obalu Sane u cilju odbrane od eventualnog prodora od Ljubije. Snage u klinu moraju dobiti određene zadatke sa potrebnim naoružanjem za proboj vanjske odbranbene linije, i brzo nastupanje i zauzimanje mjesnog zapovjedništva, sanske ćuprije, artiljerije, pravoslavne crkve, magacina municije — Kovačevića kuća, dok se druge snage u klinu moraju baviti likvidacijom vanjske i unutarnje odbranbene linije, zaposjedanjem i osiguranjem linije dubička cesta — željeznička stanica — gimnazija i sanska obala od protivnapada, do konačne likvidacije grada.²⁸

formirana u 4. bojnu 4. gorskog zdruga 1. zbornog područja. O tome vidi: dok. br. 80, Persi Ernst Sram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 755.

²⁶ Opširnije o rušenju tih komunikacija vidi dok. br. 1.

²⁷ Skraćeno za riječi: na Uni.

²⁸ Prijedor su zauzele jedinice 4. NOU divizije 7. septembra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 58.

Sa Podgrmečkim odredom, jednim bataljonom VI²⁹ i pridodatim artiljerijskim divizionom³⁰ mora pod svaku cijenu onemogućiti [neprijatelju za] vrijeme trajanja napada na Prijedor pokret i prodor iz Ljubije Islama i Rudnika i Hambarina u cilju pružanja pomoći napadnutom garnizonu Prijedor. Isto tako izvršiti pripreme za likvidaciju obe Ljubije po likvidaciji Prijedorskog garnizona.

Sa dva bataljona VIII brigade u zajednici sa djelovima snaga Kozarske grupe odreda³¹ zatvoriće u visini Svodne pravce od Novog prema Prijedoru pod svaku cijenu, za vrijeme čitavog trajanja akcije na grad, s tim zadatkom da neprijatelj ne može pružiti pomoć napadnutom garnizonu u Prijedoru iz Martin Brda, Blagaja i [Bos.] Novog.

XXXIX divizija: *Sa jednom brigadom i odredom zatvoriće sve pravce od Banje Luke, Ivanjske ka Prijedoru i bataljonom XIII brigade kao rezervom osigurati izvršenje ovoga zadatka pod svaku cijenu za vrijeme trajanja akcije na Prijedor.³²*

Kozarska grupa odreda: *Sa jednim odredom, pojačanim sa 6 teških mitraljeza od IV divizije, vršiti demonstrativan napad i pritisak vatrom na čitavu vanj-*

²⁹ Riječ je o 6. krajiškoj brigadi 4. NOU divizije.

³⁰ Odnosi se na artiljerijski divizion Štaba 5. korpusa NOVJ. Opširnije o formiranju i stanju korpusne artiljerije vidi: knj. 27, dok. br. 57; Arhiv VII, knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 7/5, str. 270, k. 461 A) i izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ iz novembra 1944. upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ (reg. br. 48/7, k. 458 A).

³¹ Ta grupa NOP odreda formirana je po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 28. jula 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 125), a po naređenju toga štaba od 1. i 2. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/3, k. 1265, i reg. br. 17/1, k. 459) ona je preformirana u 20. krajišku brigadu 39. NOU divizije. O tome vidi knj. 28, dok. br. 27 i u Arhivu VII: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, str. 156. i 193) k. 461 A i izvještaj Štaba Kozarske grupe NOP odreda od 24. septembra 1944 (reg. br. 21/7, k. 1625).

³² Petnaesta krajiška brigada je, prema operacijskom dnevniku njenog štaba (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/3, k. 1270) i izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265), imala zadatak da zatvara pravac koji od Banje Luke preko Ivanjske izvodi ka Prijedoru, dok se 4. bataljon 13. krajiške brigade nalazio u rezervi u rejonu Piskavice (vidi Arhiv VII, reg. br. 24/4, k. 1281: izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 2. oktobra 1944).

sku odbranbenu liniju istočnog dijela grada od mostova na Gomjenici preko željezničke pruge za B. Luku do banjalučke ceste za sve vrijeme trajanja borbe u gradu. Sa dvije čete Liječanskog odreda postaviti zasjedu i blokirati neprijateljski garnizon u Brežićanima i onemogućiti neprijatelju pod svaku cijenu izlazak iz Brežićana i napad naših snaga s leđa za vrijeme trajanja akcije na Prijedor.

Sa preostalim snagama koncentrisanim postaviti zasjedu na cesti i pruži Novi — Prijedor u visini Svodne i Reljića Kamena,³³ te u sadejstvu sa snagama IV divizije na lijevoj obali Sane onemogućiti pokušaj prodora neprijatelja iz Dragotinje, Martin Brda i Novog u cilju pružanja pomoći napadnutom garnizonu Prijedor. Ovaj zadatak mora se izvršiti pod svaku cijenu za vrijeme trajanja akcije na Prijedor.

Sa diverzantskim grupama nastaviti stalno miniranje i rušenje pruge i ceste Prijedor — Novi — Dobrljin, dok će se miniranje ceste Prijedor — Novi za sprečavanje prodora motorizacije izvršiti unutar postavljenih zasjeda, da neprijatelj ne bi mine povadio.

II Artiljerijski divizion:

Jedan protukolski top sa poslugom staviće se pod komandu štaba bataljona koji će klinovati Puharskim putem³⁴ sa ciljem tučenja bunkera i drugih tvrdih objekata na pravcu nastupanja toga bataljona.

Ostala oruđa postaviti na kosi od kote 288 prema mlinu na dubičkoj cesti³⁵ (potok Puharska), tako da mogu tući uspješno u početku napada centar grada se ciljevima: položaje neprijateljske artiljerije (Glamočine njive, mjesno zapovjedništvo i željezničku stanicu) i vatru prenositi prema položajima

³³ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na brdo Kamne (k. 313).

³⁴ Riječi »klinovati Puharskim putem« označavaju način nastupanja bataljona u zahvatu komunikacije od s. Puharske prema Prijedoru.

³⁵ Odnosi se na cestu koja vodi od Prijedora preko s. Puharske prema Dubici.

oko gimnazije, pravoslavne crkve i sanske čuprije.

Održavati stalnu vezu sa pješadijskim jedinicama koje klinuju i sa operativnim štabom, za uvlačenje oruđa u grad i tučenje direktnih ciljeva. Artiljerija će početi dejstvovati tek kada otpočne borbu pješadija, što se ne odnosi na protukolsko oruđe koje učestvuje u klinu.

- 4) **Veza:** Radiotelegrafska veza održavaće se danonoćno i stalno za vrijeme čitavog trajanja akcije, s tim da plan veze kojim se sada saobraća učesta na svaki sat kao osnova pozivanja.

Štabovi VI i XI brigade povezaće se telefonski sa operativnim štabom IV divizije, kao i sa svojim bataljonima, i održavati kurirsku vezu sa štabom korpusa, pored radiotelegrafske veze. Gdje ne dostiže stalna telefonska linija uspostaviti releje.

- 5) **Sanitet:** štab IV divizije uspostaviće hiruršku ekipu na najpogodnije mjesto, dok će ostale jedinice vršiti evakuaciju ranjenika na svojim najpogodnijim pravcima. Hirurška ekipa ima se staviti na raspoloženje sanitetu jedinica koje napadaju na grad.
- 6) **Vrijeme napada:** sa napadom na grad otpočeti tačno 6 (šestog) septembra u 22 časa, do kojeg vremena jedinice koje napadaju na grad moraju se podvući na jurišno otstojanje, dok zasjede i miniranje cesta na pravcima ka Prijedoru moraju biti sat ranije postavljene.

- 7) **Znaci raspoznavanja i borbeni znaci:**

6. IX. 1944 ... Kozara — Karabin — Karan

7. IX. 1944 ... Sloboda — Sablja — Slavko

8. IX. 1944 ... Pobjeda — Puška — Prijedor

- 8) **Raspored jedinica po likvidaciji:** snage VI brigade na prostorijski prema Ljubiji (Tukovi — Hambarine), snage XI brigade: dva bataljona u gradu Prijedoru i Gomjenici u rezervi, dva bataljona prema Novom, Čejrecima i Brežićanima. Ostale snage ostaju na svojim pravcima i prostorijski.

- 9) Evakuacijom plijena rukovodiće šef ekonomskog odsjeka kapetan Bačkonja.³⁶

³⁶ Milan

10) Zarobljenički logor organizovaće Komande Kozarskog područja na dubičkoj cesti u visini Palančišta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, pukovnik,
sl. odsutan³⁷

Komandant,
general-major
S. Rodić

Dostavljeno:

Štabu IV i XXXIX divizije
Štabu Kozarske grupe Odreda i
II Artiljerijskom divizionu.

BR. 32

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 5. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA O FORMIRANJU KORPUSNE VETERINARSKE BOLNICE¹

Š T A B
5. KORPUSA NOVJ
JUGOSLAVIJE
St. br. 1251
Dne 5.9 — 1944. g.

Formiranje veterinarske
korpusne bolnice.

ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG ODREDA

Naše korpusna veterinarska bolnica koja je smještena u selu Pištenica (kod Sanice) započela je sa radom. Budući još nisu formirane divizijske veterinarske ambulante slati ćete do daljnijega u korpusnu veterinarsku bolnicu na liječenje sve ranjene i bolesne konje, bez obzira na težinu bolesti i rane. Stoku bolesnu od šuge (svraba) nećete do daljnijega slati u tu bolnicu, jer se za istu uređuje specijalna komora za liječenje i čim bude gotova bit ćete o tome obavješteni.

³⁷ U to vrijeme politički komesar je bio Ilija Došen.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 47/2, k. 1628.

Kod upućivanja stoke na liječenje u bolnicu potrebno je uz istu dostaviti i popratni akt sa opisom upućene stoke na liječenje. Upravnik te bolnice potvrdit će prijem stoke na liječenje i samo sa tim aktom moći će se ta stoka po ozdravljenju da primi nazad.

Ukoliko je moguće uputiti sa stokom i potreban broj drugova za čuvanje iste, koji bi se vratili nazad po ozdravljenju stoke.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Referent veterinarstva
poručnik:

Dr. J.² Romano

(M. P.)

Komandant — načelnik
ppukovnik:

Vel. M. Knežević

BR. 33

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 5. SEPTEMBRA 1944. O BORBENIM DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA¹

ŠTAB 5 KORPUSA
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Dne 5 9 — 1944. godine

Ratni izvještaj za 3 i 4 9 — 1944. g.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

Noću 1 2 ov. mj. naše su snage porušile 3 mosta dužine po 20 metara na željezničkoj pruzi Dobrljin — Bos. Novi i uništile 15 kilometara telefonske linije.²

2 9 — 1944. druge naše jedinice porušile su 2 mosta po 10 metara dužine i 560 metara željezničke pruge Bos. Novi — Prijedor.³

² Jaša

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/2, k. 458.

² To je izvršio Kozarski NOP odred (vidi knjigu depeša 5. korpusa NOVJ u Arhivu VII, reg. br. 3/5, str. 177 i 179, k. 461A).

³ To je izvršio Gradiško-lijevcanski NOP odred (vidi knjigu depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, reg. br. 3/5, k. 461A).

2 9 — 1944. u borbama sa ustašama, četnicima i milicijom jedan naš bataljon ubio je 5, zarobio 1 i ranio više neprijateljskih vojnika. Neprijatelj je razbijen i protjeran.⁴

3 9 — 1944. naše snage u Centralnoj Bosni likvidirale su željezničku stanicu na pruzi Brod — Doboj i pokidale 8 kilometara željezničke pruge.⁵ Tom prilikom ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika.

Istog dana druge naše jedinice oslobodile su neprijateljsko uporište Kuljenovce u blizini Dervente i pokidale 3 kilometra željezničke pruge Brod — Derventa.⁶ Tom prilikom ubijeno je 15 neprijateljskih vojnika.

3 9 — 1944. god. naše jedinice pokidale su 2 kilometra željezničke pruge Derventa — Doboj i tom prilikom ubile više neprijateljskih vojnika.⁷

Između 1 i 4 9 — 1944. snage X Divizije porušile su 3 mosta, 2 manja željeznička mosta i na više mjesta porušile cestu i prugu.⁸ Tom prilikom zarobljena su 3 ispravna topa sa više granata, 200 neprijateljskih vojnika i 5 oficira, više pušaka i bacačke i puščane municije. Uništen je jedan vagon protivavionske municije.

Između 3 i 4 ov. mj. snage X Divizije srušile su jedan neprijateljski voz na željezničkoj pruzi Sarajevo — Mostar. Tom prilikom ubijeno je više neprijateljskih vojnika.⁹

Istog dana naše jedinice pri likvidaciji neprijateljskog uporišta Tarčina na željezničkoj pruzi Mostar — Sarajevo zarobili su 120 neprijateljskih vojnika i 10 oficira.¹⁰

⁴ Redakcija nije mogla utvrditi niti mjesto gdje je akcija izvedena, niti jedinicu koja ju je izvela.

⁵ i ⁷ Na tome su području djelovale 21. slavonska brigada 28. NOU divizije i 18. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije. Samo 21. brigada je od 1. do 5. septembra 1944. uništila 44 vagona, porušila prugu na više mjesta, uništila više željezničkih postrojenja i spalila želj. stanicu Vrhovi. Opširnije o tome vidi: dok. br. 158, Arhiv VII, knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, k. 1125, list 62—65) i izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br. 17/5, k. 1421).

⁶ Kuljenovce je zauzela 18. srednjobosanska NOU brigada. Blže o tome vidi izvještaj njenog štaba od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421).

⁸ Opširnije o tome vidi: dok. br. 55, Arhiv VII, knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 197 — 199, k. 461A) i dnevna izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. i 6. septembra 1944 (reg. br. 3/1 i reg. br. 6/1, k. 42).

⁹ Opširnije o tome vidi dok. br. 36, 42, 55, 71 i 147.

¹⁰ Riječ je o predaji dijelova 9. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga (vidi dok. br. 55).

U napadu na jednu neprijateljsku kolonu, koja se kretala iz pravca Mostara, snage X Divizije uništile su 5 kamiona i tom prilikom ubile i ranile više neprijateljskih vojnika.¹¹

5.9 — 1944. g. naše snage u Centralnoj Bosni oslobodile su **Teslić**.¹² Tom prilikom zarobljeno je preko 100 neprijateljskih vojnika. Naše snage također uspješno ometaju op-ravku željezničke pruge Doboj — Derventa, koja ne radi od 2 ov. mj.

4.9 — 1944. god. saveznička avijacija bombardovala je **Bos. Novi**,¹³ **Dvor na Uni**, **Volinjski most**.¹⁴

2 septembra saveznička avijacija bombardovala je neprijateljsko uporište **Tarčin**. Pogođena je uspješno željeznička stanica i uništeno nekoliko vagona.¹⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba
ppukovnik,
Vel. M. Knežević

¹¹ Vidi radiogram 10. NOU divizije od 5. septembra 1944 u Arhivu VII, reg. br. 5/5, str. 197, k. 461A).

¹² Teslić je oslobođen 4. septembra (vidi dok. br. 181).

¹³ U tome mjestu četiri aviona su bombardovala željezničku stanicu i pri tome imala dva puna pogotka. Bliže o tome vidi u Arhivu VII: reg. br. 3/5, str. 185, k. 461A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ) i reg. br. 7/1, k. 42 (dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. septembra 1944).

¹⁴ Taj most je bombardovalo 9 savezničkih aviona, ali je most ostao neoštećen (vidi Arhiv VII: reg. br. 3/5, k. 461A — knjiga depeša 5. korpusa NOVJ i reg. br. 7/1, k. 42 — dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. septembra 1944).

¹⁵ Toga dana Tarčin je dvaput bombardovan, pri čemu je saobraćaj paralisan. Bombardovanje Tarčina izvršila su 4 aviona 1. lovačke eskadrole NOVJ (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 59). Bliže o tome vidi dok. br. 183; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 6. septembra 1944 (reg. br. 40/6, k. 458A), izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 3. oktobra 1944 (reg. br. 49/3, k. 854), dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 4. septembra 1944 (reg. br. 4/1, k. 42).

IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 5. SEPTEMBRA 1944. O OSLOBOĐENJU KULE FAZLAGIĆ I O SITUACIJI NA TOME SEKTORU¹

DRUGARSKOM ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Primio sam Vaš izvještaj i u potpunosti sve razumio. Drug Vule² je došao. Do ovoga momenta nije došla Hiruška ekipa niti radio-stanica. Čim stigne radio-stanica uspostavićemo sa Vama vezu i obaveštavati Vas nekoliko puta na dan. Prenešeno je naređenje XI brigadi u pogledu izvještavanja, ako ne mogu uspostaviti vezu sa radio-stanicom.

Talijanski bataljoni³ došli su juče u 16 časova u Gacko i rasporedio sam ih na prostor Gacko—Lazarići. Jedan bataljon štiti brigadno previjalište i izviđa u pravcu Čemerno, a jedan bataljon se nalazi u Gacko i izviđa u pravcu Kravarevo.

Bataljoni X i XII brigade⁴ i artiljerijsko odeljenje⁵ došli su u Gacko 3. o. mj. u vrijeme od 12 do 13.30 časova.

Kad sam došao u Gacko odmah sam se detaljno upoznao sa situacijom i došla su na rešenje dva pitanja i to: ili napasti bande u toku dana i noći ili likvidirati Fazlagića Kula.

Likvidacija bandi noću 3 4 o. mj. nije se mogla izvršiti iz razloga što su jedinice XI brigade vodile borbu 1 2 o. mj. do podne ovladavši sa Gacko,⁶ a potom 2/3 o. mj. i sve do 12 časova 3. o. mj. i bile su vrlo zamorene i nesposobne za borbu. Tri bataljona XI brigade vodila su borbu 2/3 o. mj. kao i 3. o. mj. do podne i nisu uspjeli da bande odbace ili razbiju, jer su se bande oslanjale na Mangrop — Siljevac — Sljeme⁷ — Kula Fazlagića.

Za likvidaciju Kula bili su vrlo povoljni uslovi. Sa delegacijom iz Kula raspravljali smo i radili puno. Kuljani su pristali da ne daju otpora i da u potpunosti priđu Narodno-oslobodilačkom pokretu i da organizuju Narodnu vlast u Kula.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14:3, k. 1144II.

² Vukašin Mićunović

³ Odnosi se na bataljone italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« (vidi dok. br. 30, objašnjenje 5).

⁴ Riječ je o 3. bataljonu 10. i 2. bataljonu 12. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 30).

⁵ Bliže o tome artiljerijskom odjeljenju vidi dok. br. 30, objašnjenje 4.

⁶ Vidi dok. br. 18.

⁷ Treba: Slemenja.

Pod ovakvim uslovima donio sam odluku da 4. o. mj. uđemo u Kula, a 5. o. mj. sa svim raspoloživim snagama napadnem bande i to po danu i da ih potpuno razbijem. Naređenje je za ovo već izdato.

Juče poslije podne ušli smo u Fazlagića Kula sa 1. i 4. bataljonom XI brigade, sa 2. bataljonom XII brigade i sa artilerijom, a ostali bataljoni nalaze se na prostoru Brajčevići — Ruda Glavica — Nadinići. Talijanski bataljoni se nalaze kao i prije.

Kuljani nisu bježali sa stokom. Veliki dio Kuljana nas je sačekao, a jedan manji dio (oko 100) skrio se u škipove Bjelašnice i Babe i prema izjavi Kuljana posmatraju naše postupke. Zlikovci su pobjegli za Nevesinje. Ne pretjerujem, ali je sigurno da ćemo mobilisati 150 boraca ispod 30 godina.

Izgledi su da će svi sposobni Kuljani ući u naše redove, a ostali će sa nama sarađivati. Detaljno o ovome saznaćemo u toku dana i sutra ću Vas o ovome sa drugom Vulom usmeno obavijestiti. U Kula ima oružja i hrane dosta. Narod je bio u prvom momentu uplašen, ali je kasnije uvidio naš pravilan stav i u potpunosti se oslobodio. Obecavaju da će se i ovi iz škipova vratiti. Po mom mišljenju Kula je za uvijek kao neprijateljsko uporište likvidirana i 90% je prišlo u naše redove i sarađuje sa nama. Ima pojedinih pitanja koja škripe, ali će se ona lako riješiti.

Što se tiče gubitaka neprijatelja na prostoru Avtovac — Gacko nisu poznati štabu XI brigade, ali se utvrdilo juče da su sigurno imale bande 9 mrtvih.

Što Vas nije izvijestila XI brigada o situaciji na njenom sektoru ja snosim odgovornost, pošto sam ja na sebe preuzeo da vas obavještavam.

Što se tiče aerodroma⁸ ima ih koliko god hoćete. Na 5 mjesta mogu se spuštati bez opravke po najmanje 100 aviona, prema tome, a pošto ćemo sigurno protjerati bande i dati im veliki udarac, možete slobodno uputiti u Gacko i Avtovac engleske misije da to uredi kao i sve pozadinske vlasti i ustanove ako to nalazite za potrebno (Vojnu oblast, Komandu I područja itd.). Sve je slobodno.⁹

Imati u vidu da transportni aparati donesu one stvari koje se prilikom bacanja lome. Najpotrebnije stvari koje treba prvim transportnim avionom da nam stignu su: najmanje 5 radio-stanica kompletnih, preko 100 km izolovanog telefonskog kabla sa aparatima i izolatorima, što veći broj bacačkih

⁸ Vidi dok. br. 53.

⁹ Ta rečenica je dopisana zelenim mastilom, ćirilicom.

granata 81 mm sa osnovnim i dopunskim punjenjima, što veći broj bombi za mali bacač, što je moguće veći broj ručnih bombi koje su za nas najpotrebnije, jedan ili više motocikla, odjeće i ostale opreme. Razumljivo je da mogu prvom prilikom donijeti i što u većoj količini automatskog oruđa. Ima izgleda da se četničke bande osipaju i sada ih ima najviše do 350.

Čim razbijemo ove bande krenuću k Vama i tada ćemo detaljno razgovarati, a i drug Risto¹⁰ se dobro smije i drži dojstojanstveno. Govori da smo riješili pitanje snabdjevanja stočnom hranom, a onom drugom da ne govorim.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Drago¹¹

Fazlagića Kula
(Džuburi)

5 — IX — 1944. god.
u 9 čas.

1) *Pisaća mašina XI je ravna nuli.*

2) Mnogo bih Vam mogao pisati, ali ću to usmeno, jer bi mnogo papira trebalo.

3) O izvršenju zadatka razgovaraćemo usmeno, jer bi pismeno trebalo dosta papira.¹²

Drago

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Broj sl.
Dana 5. IX u č.
Crkvice

Primljeno na znanje —
u akta.

Komandant
general-major
Vlado Šegrt

¹⁰ Gaćinović. Načelnik intendature 29. NOU divizije.

¹¹ Đukanović

¹² Cio taj tekst ispod riječi »Smrt fašizmu — Sloboda narodu« do-
pisan je, u originalu, zelenim mastilom, ćirilicom.

RELACIJA ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 5. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA BRIGADE U AVGUSTU NA PODRUČJU GACKA¹

Š T A B
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. p. broj 447
Dana 5 — IX — 1944. g. ____ čas.
Džuburi

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo Vam relaciju za mjesec avgust 1944. g.

U toku mjeseca avgusta zadatak brigade bio je uglavnom zatvaranje pravca Avtovac — Stepen — Kobilja Glava i pravca Avtovac — Krstac — Pivski Manastir. Pored ovog glavnog zadatka brigada je početkom mjeseca avgusta dobila zadatak da prokrstari Gatačko-Nevesinjsku Površ čisteći ovaj teren od četničkih bandi.² Prilikom izvršenja ovoga zadatka 4. bataljon naše brigade je ostao na prostoru Kazanci — Dulići — Kobilja Glava sa zadatkom manevrisanja na istoj prostoriji do povratka ostalih djelova brigade na ovu prostoriju.

Sem ovih zadataka brigada je na sopstvenu inicijativu preduzela napad na četničke bande na Stepen — Pržine.

Stanje neprijatelja u toku mjeseca avgusta na prostoriji Gacko — Avtovac i na bližoj okolini je bilo nepromjenjeno. U prvoj polovici mjeseca avgusta švapske snage u Gacko su bile oko 150 Švaba »Vražje divizije« sa 2 topa, nekoliko bacača i dovoljna količina automatskog oruđa. U drugoj polo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/2, k. 1150 I.

² Na toj su se površi nalazile 1. nevesinjska četnička brigada (komanda 211), 2. nevesinjska brigada (komanda 211/II), Nevesinjska jurišna brigada (komanda 211/I) i Gatačka brigada (komanda 214) Nevesinjskog četničkog korpusa (Gorski štab br. 210). Sjevernu grupu korpusa sačinjavale su Mostarske brigade (komanda 212) i Konjička brigada (komanda 213). Komandant korpusa bio je Milorad Popović. Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 5; Arhiv VII: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-9336), obavještenje komandanta Nevesinjskog četničkog korpusa od 11. septembra 1944 (reg. br. BH-V-9244) i izvještaje Komande 213 od 12. i 15. septembra 1944 (reg. br. BH-V-9245 i 9254).

vici mjeseca avgusta neprijatelj, tj. Svabe su dobile pojačanje oko 500 boraca, 5—6 topova i oko 200 vozila.³

Četničke bande su brojile oko 400—500 naoružanih bandita, formiranih u nekoliko grupa. Koncem mjeseca avgusta bande su od nekoliko ovih grupa formirale 2. »jurišni« bataljon sastavljen većinom od mlađeg ljudstva. I u ostalim garnizonima Hercegovine povremeno su vršene koncentracije neprijatelja u cilju odbacivanja naših snaga sa oslobođene teritorije Hercegovine.

Neprijatelj sa teritorije Gacko kontrolisao je uglavnom Gacko, Fojnicu, a povremeno i Gatačko-Nevesinjsku Površ. Neprijatelj nije koristio komunikaciju Avtovac — Bileća, dok komunikaciju Gacko — Nevesinje je slobodno koristio.

Raspored naše brigade u toku mjeseca avgusta bio je uglavnom na prostoriji Kobilja Glava — Dulići — Vratkovići, izuzev kraćeg boravka brigade na prostoru Gatačko-Nevesinjska Površ, no i tada je jedan naš bataljon kontrolisao pomenutu prostoriju. U toku čitavog mjeseca avgusta neprijatelj nije poduzimao operacije većeg stila prema nama. Manjih ispada je bilo, i neprijatelj ih je svaki put krvavo platio i bio bačen nazad u žicu. U toku čitavog mjeseca vrijeme je uglavnom bilo dobro i povoljno za vođenje borbi.

Na sektorima susjednih nam jedinica, tj. na sektorima ostalih brigada naše divizije, neprijatelj je pravio manje ispade, dok većih ofanzivnih namjera nije vršio.

PROCJENA SITUACIJE I ZEMLJISTA:

Neprijatelj je sa područja Gacko pravio u toku mjeseca nekoliko ispada, bacajući sve svoje snage prema nama. Neprijatelj je mogao ovo činiti radi toga što pozadi leđa nije imao naših snaga, koje bi vezale ovaj dio neprijateljskih snaga. Naoružanje neprijatelja je bilo modernije i brojno veće, kako teških tako i automatskih oruđa, što mu je umnogome išlo u prilog. Neprijatelj je imao prednost i u tome što je mogao da manevriše sa svojim snagama, zabacujući nam se na bokove i pozadinu. Takođe u slučaju napada neprijatelj je mogao da koristi za svoj manevar Kulu Fazlagića, koja je bila vrlo jaki oslonac neprijatelja u Gacku. Važnost položaja Kula Fazlagić za neprijatelja vidi se po tome što je neprijatelj mogao da kontroliše položaje Stepen — Pržine sa malim snagama, dok je našim snagama bilo vrlo teško ili skoro nemoguće zauzeti i držati pomenute položaje zbog ograničenog manevra. Sem toga neprijatelj je u toku čitavog mjeseca avgusta

³ Vidi dok. br. 29, objašnjenje 9.

raspolagao sa najmanje 2 topa i neograničenom količinom municije za njih, te je svakodnevno tukao naše položaje.

Ukoliko bi neprijatelj raspolagao sa jačim snagama i sa istim nas napao, naše snage bi imale tu prednost što bi se naslanjale na dobre obranbene položaje Milatovica — Stepen Vis — Troglav. I pored toga što bi nas neprijatelj potisnuo na navedene položaje, ne bi mogao koristiti komunikaciju Avtovac — Bileća sve dotle, dok nas ne bi bacio na Somina i ovladao sa Troglav.

Naša brigada je morala držati i braniti položaje od Kobilje Glave do Kazanci, a s obzirom na malobrojno stanje brigade to je bio prilično težak zadatak.

Na osnovu gornje situacije donešena je sledeća odluka:

a.) Da se zatvara i brani pravac Avtovac — Kobilja Glava — Bileća i pravac Avtovac — Pivski Manastir. Radi izvršenja ovoga zadatka potrebno je bilo držati jedan bataljon na prostoru Kobilja Glava, radi zatvaranja ovoga pravca, a ostali bataljoni su trebali da zatvaraju pravac Avtovac — Pivski Manastir, tj. držati ih na prostoriji Dulići — Vratkovići — Kazanci i povremeno sa jednim bataljonom namevrisati do na Gatačku Površ;

b.) Da se razbiju četničke bande na prostoru Samobor — Pržine, i švapsko-četnička banda na Kobilja Glava uz pomoć jednog bataljona XII brigade; i

c.) Da se sa 1. bataljonom ove brigade prokrstari Gatačko-Nevesinjska Površ u cilju razbijanja četničkih bandi na ovoj prostoriji i vezivanja drugih neprijateljskih snaga sa sektora Nevesinje, koje su bile angažovane u ofanzivi na XII i XIII Hercegovačku brigadu na sektoru Nevesinje.⁴ Ukoliko bi ovaj bataljon privukao na sebe neprijateljske snage iz Gacko ka Nevesinjska Površ, u tom slučaju bi brigada sa ostalim snagama vršila pritisak na Gacko i po mogućnosti ga likvidirala.⁵

TOK OPERACIJA:

Od 1. do 4. avgusta o. g. 1. bataljon je samostalno krstario po Gatačko-Nevesinjska Površ, razbivši bande na prostoru Vrba — Ulinje i na prostoru Tarahin Do — Bodežišta. Od 4. avgusta o. g. bataljon je ušao u sastav brigade, koja se u toku 3. avgusta sa svoja dva bataljona prebacila sa prostorije Dulići — Kazanci na prostoriju Platica — Dramešina. Brigada je

⁴ Vidi dok. br. 21 i 22.

⁵ O sprovođenju te odluke vidi: knj. 28, dok. br. 30; izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII reg. br. 7/6 K. 1144 II).

sa sva tri bataljona istog dana izvršila pokret sa prostorije Čemerno — Platica — Dramešina na prostoriju Bodežišta — Obješenik. U toku noći 2. bataljon naše brigade likvidirao je četničke bande na prostoriji s Brajčevići nanoseći im gubitke.⁶

6. avgusta o. g. neprijatelj je sa većim brojem svojih snaga napao od pravca Vrba preko Živanj, zatim od pravca Višnjevo — Brajčevići na naše položaje ka Bodežišta.⁷ Mi smo sa dva bataljona razbili bande dejstvujući na njih preko Klačina — Stražica (1251) i preko Dobri Vrh (1463) i tom prilikom dejstvujući sa manjom snagom i preko Živanj dalje ka Vrba. Bande su osjetivši naš obuhvat od pravca Straževica i preko Živanj natjerane u bjegstvo uz gubitke. Istoga dana prema naređenju štaba XXIX udarne divizije brigada se prebacila na prostoriju Jasenik — Lipnik, a u svome pokretu na ovu prostoriju čistila je prostoriju preko Brajčevići — Višnjevo — Kravarevo — Ponikve od bandi. Isti pokret je vršen noću i na bande se nije naišlo. Idućeg dana, tj. 7. avgusta o. g., 2. bataljon naše brigade je prebačen u s. Novi Dulići, a 4. bataljon se prebacio sa ove prostorije na prostor Kobilja Glava, radi toga što je bataljon XII brigade, koji je držao položaje Kobilja Glava, napustio ovaj položaj i otišao u sastav svoje brigade. 3. bataljon se takođe prebacio u s. Galešine sa zadatkom zatvaranja pravca Samobor — Dobrelji. 1. bataljon je i dalje ostao na prostoriji Jasenik — Lipnik da po istoj manevriše, a ukoliko bi neprijatelj bacio jače snage bilo na njega ili na druga naša dva bataljona na prostoru Galešine — Dulići, trebao je da se naslanja na Kapić planinu i da udara u neprijateljski bok.⁸

10. avgusta o. g. četničke bande iz Gacko — Avtovac su napale naš 1. bataljon koji je bio u Lipnik,⁹ preko Mulji ka Orlosjedina i od Jasenik — Berušica, ali nisu uspjele da overladaju sa položajima našeg bataljona, nego su iste bile odbacene ponovo preko rijeke Mušnica obuhvatnim napadom od Berušica — Jasenik i preko Kapić. Na ostalim sektorima naše brigade istoga dana neprijatelj je bio neaktivan.

12. avgusta o. g. neprijatelj je sa svim raspoloživim snagama iz Gacko napao naše položaje duž cijelog sektora od

⁶ Te borbe su vođene sa četnicima Gatačke brigade (vidi Arhiv VII reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 115 — 118).

⁷ Taj napad su izvršili 3, 4, 6. i Jurišni bataljon Gatačke četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 120).

⁸ O tome vidi i knj. 28, dok. br. 37.

⁹ Taj napad su izveli Jurišni bataljon, 1. bataljon i Pivska četa Gatačke četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 124).

Kobilja Glava do Gareva. Neprijatelj je tukao sa artilerijom i bacačima sve naše položaje i bio je vrlo drzak i uporan u napadu, a naročito na položajima Gat. U pravcu Kobilja Glava neprijatelj je sa manjim snagama otpočeo napad oko 13 časova, dok na položaje Gat — Stepen Vis — Dobrelji je otpočeo sa napadom oko 18 časova, želeći da na taj način privuče naše snage ka Kobilja Glava, a glavni cilj mu je bio zauzimanje položaja Gat. Naš bataljon koji je bio na Kobilja Glava bacio je bombe nazad u pravcu Stepen, a švapske i četničke snage, koje su napadale na sektor Gat — Stepen Vis — Dobrelji, napadom [naših snaga] preko Gareva — Samobor u bok neprijatelju odbačene su uz gubitke ka Gacko — Avtovac.¹⁰ Istog dana 3. bataljon naše brigade prebačen je iz s. Galešina u s. Kamenjače, dok raspored ostalih bataljona je ostao isti.

14. avgusta o. g. švapsko-četničke bande su napale na položaje našeg 1. bataljona u s. Lipnik od Avtovac preko Mulji u pravcu Kapić i preko s. Lipnik.¹¹ Poslije kraće borbe naš 1. bataljon uz pomoć jedne čete 3. bataljona, koja je brzim naletom napala neprijatelja preko Samobor — Gornji Vrh¹² u bok, odbacili su neprijatelja na njegove polazne položaje.

18. o. mj. 1. bataljon ove brigade prebačen je iz s. Lipnik u s. Gareva.

Do 23. avgusta o. g. neprijatelj nije pravio nikakve is-pade prema našim snagama, a ovoga dana je napao u jačini oko 100 Švaba¹³ i isto toliko četničkih bandi od Avtovac preko Samobor i dalje ka Gradac. Brzim manevrom našeg 1. bataljona padinama Kapić planine i dejstvom djelova 3. bataljona preko Gareva — Samobor, neprijatelj je pobjegao u paničnom bjegstvu ka Avtovac. Noću 23/24. avgusta o. g. 3. bataljon je prebačen iz s. Kamenjače u s. Galešina. Istog dana, tj. 23. avgusta, ovaj bataljon je pretresao cjeli kompleks sela u Gornji Kazanci u cilju hvatanja škripara i jedne grupice bandita za koju smo bili obavješteni da se izvukla iz Avtovac na ovaj sektor u cilju uznemiravanja i dejstvovanja pozadi naših snaga. Bandi nije našao na ovoj prostoriji, sem što je stanovništvo iz pomenutih sela stjerano u Donji Kazanci i na taj način bi se prekinulo svako pomaganje i veza ovakvih bandi.

26. avgusta o. g. Švabe i četničke bande u jačini od 300 boraca uspjeli su da uzmu položaje Kobilja Glava i tom pri-

¹⁰ i ¹¹ Te borbe su vođene sa četnicima Gatačke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 126—129).

¹² Vjerovatno se odnosi na Goli Vrh.

¹³ Odnosi se na dijelove 369. legionarske divizije (»Vražje«).

likom da odbace naš 4. bataljon ka Kita — Troglav.¹⁴ Namjera njihova je bila oslobođenje komunikacije Avtovac — Biće da bi na taj način mogli istu da koriste. Takođe se u Gacko nalazilo oko 200 neprijateljskih vozila, koja su trebale da prihvate švapske snage, koje bi se preko Čemerno spustile u Gacko. Naš 4. bataljon je napadao na Kobilja Glava noću 26/27. avgusta o. g., ali nije uspio da ovlada sa istim. Kao pojačanje došao je jedan bataljon XII Hercegovačke brigade, koji bi u zajednici sa našim 4. bataljonom likvidirao neprijatelja na Kobilja Glava. Međutim neprijatelj je 27. avgusta t. g. prije mraka napustio položaje Kobilja Glava — Stepen — Pržine i ostatak naše brigade koji je vršio napad takođe na Stepen noću 27/28. avgusta o. g. — izvršio [ga] je bez borbe. Razlog povlačenja pomenutih neprijateljskih snaga sa ovih položaja je taj što se neprijatelj bojao obuhvatnog napada od Fojnica, jer se na prostoru Šipačno nalazio XII U. Korpus N.O.V.

Raspored naših bataljona je bio: Kobilja Glava — Pržine — Stepen — Danići — Galešina.

29. avgusta o. g. bande su napale na položaj našeg 2. bataljona u s. Stepen od pravca s. Međulići — Šarića Greda.¹⁵ Naš 2. bataljon ih je protjerao nazad zabacujući im dio svojih snaga od Pusto Polje na bok.

30. avgusta o. g. bande su ponovo napale istim pravcem kao i prošlog dana sa jačim snagama, ali uz pomoć jednog dijela snaga 1. bataljona preko Zborna Gomila bande su takođe odbačene nazad uz gubitke.¹⁶

¹⁴ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa, Gatačka četnička brigada i 1. jurišni bataljon su 26. avgusta 1944. uhvatili vezu sa crnogorskim četnicima Pavla Đurišića i zajedno s njima stupili u borbu protiv dijelova 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i 12. korpusa NOVJ, ostavljajući dio svojih snaga (1, 2, 4. i 5. bataljon) prema 11. NOU brigadi. Borbe su vođene do 2. septembra. U toj akciji su učestvovali i dijelovi Nevesinjske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336, str. 138 — 151). O tome vidi dok. br. 9.

¹⁵ U operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa za 29. avgust 1944. o tome, pored ostalog, piše: da je Gatačka četnička brigada »vodila borbu sa zaštitnim delovima 16. i 36. divizije na liniji Vučevo — Bodežišta — Vranjski do« da je borba trajala cijeli dan i da je 11. hercegovačka NOU brigada napala 5. bataljon Gatačke četničke brigade na položaju kod Stepena. Bataljon je tom prilikom imao 5 ranjenih četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336, str. 144 — 146). Bliže o tome vidi i dnevna izvješća Zapovjedništva 3. zbornog područja za avgust 1944 (Arhiv VII, reg. br. 53/3 i 54/3, k. 60).

¹⁶ U borbi od 30. avgusta 1944. je 5. bataljon Gatačke četničke brigade imao 3 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 146).

31. avgusta o. g. izvršen je raspored brigada i to: 4. bataljon je ostao na starom položaju, 2. bataljon je smješten u s. Kamenjače, 1. bataljon u s. Novi Dulići, a 3. bataljon u s. Galešina.

GUBITCI:

U toku mjeseca avgusta o. g. neprijatelj je imao 32 *mrtva*, 27 ranjenih Među poginulim je bio oficir i jedan podoficir švapski.

Mi smo imali 5 *mrtvih* i 13 ranjenih.

Neprijatelj je svakako imao više ranjenih s obzirom na gubitke u mrtvima, ali se nije mogao ustanoviti tačan broj ranjenih vojnika.

Od materijala nije ništa zarobljeno, sem nekoliko pušaka i jedan dvogled.

IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODIOCA:

a.) Imena njemačkih rukovodioca nisu nam poznata, a vođa ustaša u Fazlagića Kuli je Džemo Ibanović.

b.) Imena četničkih rukovodioca su ista kao i prošlog mjeseca na sektoru Gacko.

IMENA NASIH RUKOVODIOCA:

Štab brigade: Komandant brigade kapetan drug Jovan R. Andrić,
Zamjenik komandanta brigade kapetan drug Srećko Reić,
Politički komesar brigade drug Špiro Srzentić,
Pomoćnik političkog komesara brigade drug Mato Markotić,
Načelnik štaba brigade poručnik drug Smajil Balalić,

Štab 1. bat.: Komandant kapetan drug Milan Glogovac,
Zamjenik komandanta poručnik drug Govedarica Petar,
Politički komesar drug Đorđo Đurica,
Pomoćnik političkog komesara drug Drago Ivanović (od 6. avgusta na političkom kursu).

Štab 2. bat.: Komandant kapetan drug Slavo Skender,
Zamjenik komandanta poručnik drug Vaso Derikučka,
Politički komesar drug Petar Pedalo (od 6. avgusta na političkom kursu),
Pomoćnik politkoma drug Srećko Pelević.

- Štab 3. bat.: Komandant kapetan drug Kosto Boljanović,
Zamjenik komandanta poručnik drug Danilo Šarenac,
Politički komesar drug Božidar Ivanović,
Pomoćnik političkog komesara drug Milorad Babić (od 6. avgusta na političkom kursu).
- Štab 4. bat.: Komandant poručnik drug Milovan Terzić,
Zamjenik komandanta poručnik drug Mile Ristić (od 6. avgusta na političkom kursu),
Politički komesar drug Đorđo Šarenac,
Pomoćnik politkoma drug Obrad Subotić.

ZAKLJUČAK:

U toku mjeseca avgusta o. g. akcije koje je vodila ova brigada bile su uspješne. Neprijatelj nije uspjevao u svojim namjerama i bio je u svakoj akciji potučen i nanešeni su mu gubici. Brigada je u posljednje vrijeme mjeseca avgusta o. g. dobila priličitu količinu automatskog oruđa i dovoljnu količinu municije za ista. Glavni problem koji se postavlja pred nas je taj što je brojno stanje ove brigade malo, te ukoliko bi se uspjelo povećati brigadu u ljudstvu, ista bi mogla da uspješno izvršava i teže zadatke.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	(M. P.)	Komandant, kapetan
Špiro Srzentić		Jovan R. Andrić

Načelnik štaba, poručnik
Smajil Balalić

PRILOG:

Operativne zapovijesti koje su izdate od strane ovoga štaba u mjesecu avgustu o. g.,¹⁷ brojno stanje i naoružanje brigade,¹⁸ spisak poginulih oficira, spisak poginulih podoficira, spisak poginulih boraca, promjene kod oficira i podoficira koje su se desile u toku mjeseca avgusta.¹⁹

¹⁷ U Arhivu VII, k. 1149 II, nalaze se zapovijesti od 3. avgusta, (reg. br. 24/2), 4. avgusta (reg. br. 25/2), 6. avgusta (reg. br. 26/2), 7. avgusta (reg. br. 27/2) i 18. avgusta 1944 (reg. br. 28/2).

¹⁸ Riječ je o pregledu brojnog stanja od 31. avgusta 1944 (vidi dok. br. 141, objašnjenje 4).

¹⁹ Redakcija te spiskove nije pronašla. U Arhivu VII, k. RP 40, nalaze se zajednički spiskovi gubitaka za jedinice 29. NOU divizije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 5. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O RUŠENJU NA KOMUNIKACIJI RAŠTELICA — KONJIC I O NAPADU NA IVAN-SEDLO I BRADINU¹

ŠTAB
XVII NOU BRIGADE X DIVIZIJE
Br. 45
5. IX. 1944.

dostavlja operacijski izvještaj
od 31. VIII. do 5. IX.

ŠTABU X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

1. — 31. o. mj. u 24 časa II bataljon ove brigade napao je neprijateljsko uporište Ivan Sedlo.² Prema dogovoru veza iz uporišta trebala je čekati ovaj bataljon na Malom Vozniku do 1 čas ujutro 1. o. mj. Međutim ta veza naš bataljon nije dočekala. Prema podacima koje smo imali najslabiji dio neprijateljskog utvrđenja u garnizonu bio je na sjeveroistočnoj strani. 3. četa II bataljona ojačana s automatskim oružjem trebala je da uđe pomoću veze u uporište koje se nalazi

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br. 44/3, k. 854.

² Prema neprijateljskim podacima, u Ivan-Sedlu se nalazio stožer 9. gorske pukovnije sa 13, 14. i 15. satnijom i dijelovima 1. i 2. bojne (5, 7. i 8. satnija). Međutim, do izmjene u lokacijama jedinica češće je dolazilo, s obzirom na to da je to pukovnija, u sastavu 2. gorskog zdruga 3. zbornog područja, osiguravala komunikaciju Pazarić — Tarčin — Ivan-Sedlo — Bradina — Ostrožac — Konjic, pa je, prema potrebi, vršeno i odgovarajuće pomjeranje njenih jedinica na tome području; tako se u vrijeme napada na Ivan-Sedlo stožer te pukovnije sa dijelom jedinica nalazio u Tarčinu. Četvrtog septembra su se na prostoru Ivan-Sedla nalazili i dijelovi 2. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i dijelovi 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« iz Sarajeva, koji su u taj rejon pristigli zbog razvoja situacije. Opširnije o neprijatelju i borbama oko Ivan-Sedla vidi dok. br. 23, 55, 68, 71, 135, 145, 157 i 183; Arhiv VII: izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 52/3 k. 854) izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br. 49/3, k. 854), izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944 (reg. br. 48/3, k. 854), bojnu relaciju 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57), bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1 — 94, k. 58), knjigu dnevnih izvješća i knjigu depeša 9. gorske pukovnije. (reg. br. 10/3 i 13 3, k. 124) i izvješće 9. gorske pukovnije od 15. oktobra 1944. o razbijanju njenih jedinica kod Ivan-Sedla (reg. br. 38/3, k. 123).

na k. 967.³ Sa ostale dvije čete bataljon je trebao da napadne uporište sa zapadne i južne strane, kada 3. četa bude ušla i otpočela sa likvidacijom posade oko topa i bacača.

Međutim, kako veza nije uopšte došla, bataljon je napao i nakon borbe, koja je trajala do 4 sata 1. IX. ujutro, povukao se, ne izvršivši zadatak.

Za vrijeme borbe neprijatelj je tukao ovaj bataljon jakim artiljeriskom i minobacačkom vatrom, kao i vatrom iz automatskog oružja. Iz Tarčina i iz Ivan Sedla bačeno je na naš II bataljon u toku napada 217 granata iz artiljerije i bacača.

Naši gubitci su 3 mrtva i 1 ranjen. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Osnovna greška pri ovome napadu je bilo veliko pouzdanje u povezivanje sa garnizonom i upad bez borbe. Pored toga, radi zakašnjenja, posada garnizona je osjetila napad, jer su dijelovi IX brigade napali ranije Raštelicu,⁴ a i dijelovi našeg III bataljona počeli su ranije prepad na neprijateljski garnizon Bradina. Sam napad bio je spor i nedovoljno energičan.

31. VIII u 23 časa i 40 minuta jedna četa III bataljona napala je neprijateljsko uporište Bradina⁵ u cilju vezivanja snaga istog garnizona, u vezi akcije na garnizon u Ivan Sedlu i Raštelici. Ova četa je prilično energično i dobro fingirala napad i u svom prodiranju ka crkvi u garnizonu imala je dva ranjena druga.

2. četa III bataljona je eksplozivom digla dva propusta, oborila nekoliko drveta i pretrgla telefonsku vezu⁶ između Ivan Sedla i Bradine.

Oba bataljona povukla su se oko 4 sata u pravcu s. Repovci.

2. — U vezi naređenja toga štaba str. pov. br. 117 od 27. VIII⁷ učinili smo slijedeće:

³ Pogrešno; treba da piše: trig. 867.

⁴ Napad na Raštelicu je izvršio 1. bataljon 9. krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 55.

⁵ Bradinu su u to vrijeme branili dijelovi 2. bojne 9. gorske pukovnije i 2. njemačkog nastavnog bataljona. Bliže o tome vidi dok. br. 55; Arhiv VII reg. br. 19/6-2, k. 123; opću bojnu relaciju 2. bojne 9. gorske pukovnije od 26. septembra 1944.

⁶ Tom prilikom je posječeno 30 telefonskih stubova (vidi dok. br. 23).

⁷ Riječ je o naređenju Štaba 10. NOU divizije za rušenje komunikacije.

31. uvečer, u vezi sa akcijama na Ivan Sedlo i Raštelicu, prekinuta je pruga između Konjica i Podorašca na dva mjesta u dužini 30 m. Istu večer prekinuta je cesta između Bradine i Ivan Sedla, kako je ranije navedeno.

1. IX 3. četa III bataljona je prekopavala cestu Rama — Prozor. U toku dana i noći između 31. VIII i 1. IX porušila je most na r. Gračanici u istoimenom selu, napravila dva prekopaste u dužini od po 7 m., dubljina 2 m. Pored toga porušila je potporne zidove i most na r. Rami, tzv. Crna Čuprija.

Noću između 1. i 2. o. mj. jedna četa III bataljona je eksplozivom digla jedan propust na cesti Bradina — Ivan Sedlo i posjekla 16 telefonskih stupova.

Između 2. i 3. o. mj. dijelovi I bataljona prekinuli su prugu južno od s. Ovcari na 3 mjesta u dužini od oko 40 m. ukupno. 3. o. mj. ujutro u 7 časova eksplodirala je nagazna mina koju su postavili naši diverzanti, pod petim vagonom osobnog voza koji je išao iz Konjica i naletio na minu ispod Donjeg Sela. Uništen je jedan vagon potpuno, dok su 4 oštećena. Poginuo je jedan, a ranjeno 10 civilnih lica. Pruga prekinuta 30 m.

Noću između 3. i 4. o. mj. dvije čete III bataljona eksplozivom su razrušile jedan betonski propust 4 m. raspona, zarušili cestu u dužini 5 m. i srušili 16 hrastovih stabala, posjekli 30 telefonskih stupova na cesti Podorašac — Bradina od Podorašca do kote 666.

U toku 3. o. mj. 3. četa III bataljona zarušila je cestu Rama — Prozor između Gračaca i Gračanice, porušila most na potoku koji ide kroz s. Duge, i još 3 manja mosta.⁸

3. — Noću između 4. i 5. o. mj. naš II i dvije čete III bataljona prebacili su se od 23 časa i 40 minuta do 2 časa ujutro 5. o. mj. preko r. Neretve između Lisičića i Krvavog Polja. Prebacivanje je izvršeno bez smetnji. Bataljoni su prešli s komorama. Osiguranja na desnoj obali Rame dali su im dijelovi našeg I bataljona, koji su prekinuli prugu s obe strane od mjesta prelaza.

3. četa III bataljona koja se nalazila na zadatku rušenja ceste Rama — Prozor nije stigla u sastav bataljona do vremena polaska i prebaciće se naknadno.

⁸ Blíže o rušenjima u vremenu od 31. avgusta do 3. septembra 1944. vidi dok. br. 33; izvješća Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 12. septembra i 12. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/3-1, k. 149e, reg. br. 5/13-2, k. 1490).

4. — Noću između 3. i 4. o. mj. dijelovi 15. SS divizije sa 77 kamiona kretali su se od Rame ka Konjicu cestom.⁹

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik polkoma — kapetan:
Šemso Tabaković

Komandant — kapetan:
Šef.¹⁰ Talić

BR. 37

ZAPOVIJEST ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA PRIJEDOR I LJUBIJU¹

ZAPOVIJEST

(Sekcija Prijedor 1 : 100.000)

Snage V korpusa imaju zadatak napasti i likvidirati neprijateljsko uporište Prijedor. Iz ove divizije u napadu učestvuju XI brigada i tri bataljona VI brigade.²

Ostatak snaga ove divizije: tri bataljona VIII brigade, jedan bataljon VI brigade, Podgrmečki odred i I artiljerijski divizion imaju zadatak: zatvaranje pravaca Prijedor — Novi i Prijedor — Ljubija, kao i izvršiti demonstrativni napad na Ljubiju Rudnik i Ljubju Islam sa zadatkom sprečavanja davanja pomoći Prijedoru ili bjegstva, a po mogućstvu i upasti u Ljubiju i likvidirati neprijateljska uporišta.

Za izvršenje gornjega zadatka

NAREĐUJE SE:

Pravac Prijedor — Bos. Novi zatvaraju dva bataljona VIII brigade, pod komandom štaba brigade na položaju: Bučina Glava — Vitasovci — Trgovište — Cikote, u sadejstvu sa snagama Kozarskog NOP odreda, koje će dejstvovati na de-

⁹ Ta divizija nije se kretala tim pravcem. Vjerovatno se to odnosi na dijelove 7. SS brdske dobrovoljačke divizije (vidi dok. br. 23, objašnjenje 20).

¹⁰ Šefik

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/3, k. 768. Zapovijest je vjerovatno pisana 5/6. septembra 1944.

² Vidi zapovijest 5. korpusa NOVJ od 5. septembra 1944 (dok. br. 31).

snoj obali rijeke Sane. Jednu četu postaviti na položaj Bulina Glava — Stražbenica. U toku noći 6. i 7. ova četa ima izvršiti demonstrativni napad na Bos. Novi sa ciljem da ne dozvoli intervenciju neprijatelja iz Bos. Novog u pravcu Prijedora. U svanuće ova će se četa povući na položaj Bulina Glava — Stražbenica.

Jednu četu postaviti na položaj crkva u Cikotama — k. 213. Sa ovom četom isti položaj suposjeda i izviđačka četa VI brigade. Zadatak ovih četa je da napadnu na miliciju u salu Bišćani, Rizvanovići, Rakovčani, kao i da spreče bjegstvo milicije iz ovih sela u Prijedor, za što će morati prebaciti jedan vod za leđa neprijatelja, t.j. između Prijedora i Bišćana i Rizvanovića. Po likvidiranju municije ima se vatrom iz automatskih oruđa tući most na Sani na cesti Ljubija — Prijedor, te ne dozvoliti neprijatelju bjegstvo preko mosta iz Prijedora.

Ostatak snaga — jedan bataljon i jedna četa zauzimaju položaj Vitasovci — Trgovište na sjevernim padinama kosa uz samu lijevu obalu rijeke Sane. Zaposjedanje položaja grupno, s tim da se svaka grupa i teška oruđa imaju dobro ukopati i maskirati. Cestu i prugu Prijedor — Bos. Novi minirati i potrgati. Miniranje izvesti na mjestima gdje se cesta ne može zaobići, a na mjestima gdje se može zaobići stvoriti minska polja. Ova minska polja moraju biti branjena vatrom oruđa s lijeve obale rijeke Sane. Ukopavanje i zaposjedanje položaja treba izvršiti u toku 6. i noću 6/7. o. mj. Miniranje izvršiti u toku noći 6/7. o. mj.³

Napad na Ljubiju Islam i Ljubiju Rudnik i zatvaranje pravca Ljubija — Prijedor vršiti će jedan bataljon VI brigade, jedan bataljon VIII brigade i Podgrmečki odred.

Podgrmečki odred napada sa jugozapada i to: jedan bataljon napada na dijelu Runjavica — Raljaš — Lisina na Rudnik Ljubiju, a drugi bataljon od Dubočaja i k. 280 na Islam Ljubiju.⁴

Bataljon VI brigade i bataljon VIII brigade napadaju pod komandom kapetana Steve Kovačevića i pomoćnika polkoma VI rigade kapetan Save Popovića i to: bataljon VI brigade napada na Rudnik Ljubiju pravcem Milojice — Klu-po — Rudnik Ljubija, bataljon VIII brigade napada na Islam Ljubiju pravcem Šurkovac — Franići — Islam Ljubija.⁵

³ Opširnije o izvršavanju postavljenih zadataka vidi dok. br. 58; Arhiv VII: Izvještaj Staba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 24/3, k. 775A i izvještaj Staba Kozarskog NOP odreda za septembar 1944, reg. br. 33/4, k. 1625).

⁴ O rezultatima napada toga odreda vidi dok. br. 58.

⁵ Taj zadatak su dobili 4. bataljon 6. krajiške NOU brigade i 3. bataljon 8. krajiške NOU brigade. Opširnije o izvršenju postavljenih

Napad treba pripremiti i izvršiti tako da se u Islam Ljubiju i Rudnik po mogućstvu upadne, a ako to nije moguće, onda oba uporišta blokirati. Ako bi neprijatelj pokušao prodrijeti iz Ljubija i dati pomoć napadnutom Prijedoru, ima se zadržati pod cijenu žrtava. Bataljon VIII brigade ima se ukopati iznad ceste od Islam Ljubije do želj. st. Ljeskara i ne dozvoliti neprijatelju prolaz za Prijedor. U ovome ga imaju pomoći sve snage koje napadaju na Islam Ljubiju i Rudnik Ljubiju tukući neprijatelja bočno i u leđa. Ujedno ovu priliku iskoristiti ako se mogne upasti u Ljubiju. Ako bi neprijatelj pokušao prodor iz Ljubije za Bos. Novi preko Ravske i uspio se probiti kroz naše položaje, neprijatelj se mora energično goniti, a štab VIII brigade ima odvojiti jedan dio snaga i uputiti ih pred neprijatelja radi odsjecanja njegovog pravca bježanja i pristupiti uništenju neprijatelja. U ovome treba biti energičan i stalno tući bježećeg neprijatelja, a sa jednim dijelom snaga prestizati bježećeg neprijatelja i tući ga bočno.

I artiljerijski divizion ima se prebaciti na prostoriju Radomirovac — Volar, sa koje prostorije može tući Islam Ljubiju, Rudnik Ljubiju, cestu Ljubija — Prijedor, cestu Prijedor — Novi, kao i sve pokrete neprijatelja. Glavni zadatak divizona: ispomaganje napada naših snaga na Islam Ljubiju i Rudnik Ljubiju, za što u toku 6. o. mj. uzeti potrebne elemente. Početak otvaranja vatre za artiljeriju je 5 minuta nakon što je pješadija otvorila vatru.

Napad otpočeti 6/7. o. mj. čim se čuje da je otpočela borba na Prijedor.⁶ Sve pripreme kao i podilaženje imaju se izvršiti do 22 sata noću 6/7. o. mj.

Veze: Podgrmečki odred održavaće vezu sa štabom divizije pomoću kurira. Štab VIII brigade i kapetan Steva Kovačević uspostaviće radio-vezu i to:

VIII [brigada] u 24 sata, u 1 sat i u 3 sata,

VI brigada u 23 sata, 2 sata i u 4 sata.

U toku 7. o. mj. javljati se po redovnom planu veze.

Štab VIII brigade uspostaviće i telefonsku vezu sa štabom divizije. Također uspostaviti i kurirsku vezu.

Štab divizije nalaziće se u Kat. Volaru u kućama [kod] k. 221.

zadataka vidi dok. br. 43, 58 i 60 i izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/3, k. 775A).

⁶ Napad na Prijedor je otpočeo 6. septembra u 22 časa (vidi dok. br. 31).

Evakuaciju ranjenika vršiti ovako: Podgrmečki odred evakuisaće ranjenike u divizijsko prihvatilište broj 2 u Podviđači [i] u Radakovići kućama, odakle će evakuaciju do bolnice vršiti samo prihvatilište. VIII i VI brigada vršiće evakuaciju svojih ranjenika pravcem preko Miske Glave — Čelopeka za Budimlić Japru. Divizijsko previjalište broj 1 nalaziće se u Budimlić Japri. Dalju evakuaciju od previjališta do bolnice vršiće samo previjalište.

Borbeni znaci:

noću 6/7: Petar — Baja

noću 7/8: Hodi Marko — Idem dole⁷

noću 8/9: Vuk — Lisica

noću 9/10: Banija — Grmeč.

Dnevni vidni znaci dostavljeni su vam i sa njima se služite.

Ovaj zadatak štabovi imaju najozbiljnije shvatiti, kao i nastojati da se u toku ove akcije iskoriste teška oruđa radi što boljšega tućenja neprijatelja.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,
Baja⁸

(M. P.)

Komandant
pukovnik
Petar⁹

⁷ Štab 4. NOU divizije izdao je dopunsku zapovijest za 7. septembar 1944. o daljšim dejstvima jedinica, kojom je izmijenio i navedene borbene znake (vidi dok. br. 43).

⁸ Dmitar Bajalica

⁹ Vojinović

**NAREDBA ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 6. SEPTEMBRA
1944. O FORMIRANJU ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA U
DIVIZIJI¹**

Za V korpus

Prepis

NAREDBA BROJ 49

ŠTABA X DIVIZIJE V KORPUSA, ZA 6. SEPTEMBAR 1944. GODINE

I.

Po ukazanoj potrebi i odlukom štaba divizije formira se artiljerijski divizion pri ovoj diviziji.

II.

1. — Za komandanta artiljerijskog diviziona postavlja se poručnik drug **Vaso Medić**, dosadašnji komandir baterije.

2. — Za zamjenika komandanta artiljerijskog diviziona postavlja se poručnik drug **Enver Sijerčić**.

3. — Za političkom komesara artiljerijskog diviziona postavlja se drug **Pero Zivlak**, dosadašnji politkomesar baterije.

4. — Za instruktora diviziona postavlja se kapetan drug **Milan Vodonek**.

III.

Štab artiljerijskog diviziona formiraće dvije baterije brdskih topova kalibra 65 i 75 mm, o čemu podnijeti izvještaj štabu divizije.

IV.

Ova naredba stupa na snagu odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,
Vlado Dapčević, s. r.

K o m a n d a n t
ppukovnik,
Milorad,² s. r.

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/1, k. 459. Prepis je izvršen septembra 1944. godine.

² Mijatović

DOSTAVLJENO·

Štabu artiljerijskog divizionu:

Štabovima: VII, IX i XVII brigade,
Kupreškom, Travničkom,
Livanjsko-duvanjskom i
Visoko-fojničkom NOP
odredu.

Da je prepis vjeran originalu **tvrdi:**

Načelnik štaba
ma j o r,
M. H.³

(M. P.)

³ Mesud Hotić

**ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 6. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DALJA DEJ-
STVA U DOLINI RIJEKE SPREČE¹**

Š T A B
XXVII NOU DIVIZIJE
6. IX. 1944.
19 h

ZAPOVIJEST

ŠTABU XVI I XIX NOU BRIGADE — POLOŽAJ

(Sekcija: Zvornik — Kladanj 1 : 100.000)

Situacija: Prema poslednjim izvještajima na sektoru Spreče nema neprijatelja. SS-jedinice krenule su u pravcu Tuzle² a četnici u pravcu Majevice. Vjerovatno da se na sektoru Papraća — Spreča nalaze manje četničke grupe.³

U Tuzli se nalaze ustaše, žandarmerija i manji dijelovi SS. Glavnina SS otišla je u pravcu Brčkog i Doboja.

U okolini Tuzle [je] zeleni kadar koji je neaktivan.⁴

Naša 11. i 38. divizija uspješno se prebacile na Majevicu.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/6, k. 1111.

² U to vrijeme u Tuzli se nalazio Stožer 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i Stožer 10. posadnog zdruga sa stožernim dijelovima (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/2, k. 114B: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944, reg. br. 37/6, k. 408A: obavještajni izvještaj Štaba 3. korpusa od 5. oktobra 1944, reg. br. 27/1, k. 114B: iskaz postrojbi Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944), dok su se dijelovi 13. SS divizije »Handžar« 10. septembra povukli na liniju Gradačac — Celić — Bijeljina (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/6, k. 408A, reg. br. 40/6, k. 408A: obavještajni izvještaji Štaba 3. korpusa od 5. oktobra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 548: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 13. septembra 1944, reg. br. 59/6, k. 408A: pismo upravitelja ispostave Glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost u Tuzli od 14. septembra 1944).

³ Tada su se na tome sektoru nalazili četnici iz Papračke i Sprečanske brigade Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 6).

⁴ O zelenom kadru vidi dok. br. 3, objašnjenje 6.

⁵ U to vrijeme 11. NOU divizija nalazila se zapadno od Tuzle, na prostoriji Sladna — Rapatnica — Srebrnik, a 38. NOU divizija u rejonu Skugrić — Tolisa. Opširnije o tome vidi dok. br. 44 i 54.

Naš zadatak je, u vezi naređenja Štaba III Korpusa,⁶ aktivno dejstvo na sektoru Spreče, likvidacija neprijateljskih grupica, ukoliko ih ima, i obezbjeđenje aerodroma.⁷ U vezi s tim

n a r e đ u j e m o :

XVI NOU brigada krenuće sa sektora Kladnja najpovoljnijim pravcem — opštim pravcem Bijelo Polje — Tupković, i postaviti se na prostoriju: Jelovo Brdo — Vis — Korja Šuma, sa lakopokretnim dijelovima u Prnjavoru i prema Jeginovom Lugu. Zadatak: čišćenje ove prostorije od neprijatelja, čvrsto zatvaranje pravca Prnjavor — Tuzla i rušenje objekata na toj komunikaciji. Ukoliko bi se legija nalazila na sektoru Prnjavor — Dubnica pristupiti likvidaciji iste. Usput, prilikom pokreta na određenu prostoriju, izvršiti ekonomske akcije u cilju nabavke stoke u pravcu Jeginovog luga.

Polazak na zadatak sa prostorije Kladnja 7. o. mj. a na određenu prostoriju izbiti 8. o. mj. najdalje do 18. h. a po mogućstvu i prije.⁸

XIX NOU brigada u toku 7. o. mj. izvršiće čišćenje prostorije Papraća — Capardi od četničkih bandi. U toku 8. o. mj. napasće na neprijatelja na drumu Glumine — Capardi — Osmaci ukoliko bi ga tu bilo i postaviti se na slijedeću prostoriju: sa dva bataljona na prostoriji Kusunje — k. 419 — Capardi, sa jednim bataljonom u Borogovu — Rudnik. Porušiti drum Zvornik — Capardi. Sve ove zadatke izvršiti 8. o. mj. do 20 h. Ukoliko bi se pojavile kakve četničke grupe sa sjeverne strane drumu, ove napasti.⁹

Štab divizije nalaziće se 7. o. mj. na dosadašnjem mjestu a 8. o. mj. krenuće za Gornje Krušike.

Opšte napomene:

1) Treći bataljon XX NOU brigade primiće divizijsku bolnicu, koja se sada nalazi u Gornjim Dopascima, 7. o. mj. do 7 h. od jedinice XVI NOU brigade i sa bolnicom krenuće u Bečanoviće, gdje će se zadržati.¹⁰

2) Štab XVI NOU brigade uputiće 7. o. mj. jednu četu do štaba divizije koja će primiti radio-stanicu. Pokret čete

⁶ Odnosi se na naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944. Naređenje je objavljeno kao dok. br. 118 u knj. 28.

⁷ O izvršenju zadatka na sektoru Spreče i obezbeđenju aerodroma u s. Konjeviću vidi dok. br. 136.

⁸ O organizaciji toga pokreta i posjedanju prostorije Jelovo Brdo — Vis (trig. 452) — Korja šuma vidi dok. br. 49 i 136.

⁹ O izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 136.

¹⁰ Opširnije o prihvatu bolnice 27. NOU divizije od strane pomenutog bataljona vidi dok. br. 136.

podesiti tako da ona za vreme dana stigne u Bijelo Polje i tu uđe u sastav brigade. Sa četom uputiti i šifranta — odgovornog druga koji će primiti šifru i uputstva za rad.

3) Štab XVI NOU brigade narediće Kladanjskom NOP odredu da i dalje ostane na sektoru Kladnja, održavajući vezu sa štabom divizije. Isto tako narediće odredu da u štab divizije uputi odmah druga Radojčića,¹¹ zastavnika, koji je sada vojni instruktor kod odreda.

4) Dva bataljona XX NOU brigade ostaju i dalje na sektoru Vlasenica — Drinjača.¹²

5) O svim promjenama u pogledu podataka o neprijatelju na sektoru Spreče najhitnije obavještavati ovaj štab.

6) Štabovi brigada dostaviće svoje zapovijesti po ovom naređenju.¹³

*
SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — p.puk.
Z.¹⁴ Škerović

Komandant — p.puk.
Kosorić Pero

Načelnik štaba — p.puk.
R.¹⁵ Petovar

¹¹ Branko

¹² Na tom sektoru su ostali 1. i 2. bataljon 16. muslimanske NOU brigade, dok je 3. bataljon primio divizijsku bolnicu (vidi dok. br. 136).

¹³ U Arhivu VII jedino se nalazi zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 8. septembra 1944 (ona je objavljena kao dok. br. 49 u ovoj knjizi).

¹⁴ Zarija

¹⁵ Rudolf (Rudi)

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 6. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O AKTIVNOSTI DIVIZIJE U
AVGUSTU NA PROSTORIJI BOSANSKE KRAJINE¹**

ŠTAB
39. DIVIZIJE V KORPUSA
NOVJ
Pov. br. 245
6 - IX - 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP

Izveštaj o akcijama ove divizije u mjesecu avgustu 1944. god.

1. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada sa 3 bataljonom produžila pokret preko Grmeča do iznad Smoljane (Iljina voda) gde su stigli u 10 časova i izvršili pripremu za napad na Bos. Petrovac.² Jedan bataljon prebacio se na prostoriju s. Jasenovi Potoci — D. Pecka radi čišćenja bande.

XV KNOU brigada. Snage brigade na prostoriji Borkovići, Ožegovići, Piskavica i Bistrica. Izviđačka četa upućena je Vol. toboru³ na Strmac,⁴ kota 699 radi kontrole komunikacije Banja Luka — Sitnica. Snage nisu došle u sukob sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada. Zatvaranje pravca Drvar — Petrovac i snagama jednog bataljona napala Crljivicu.⁵ Neprijateljski gubitci nepo-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br. 29/2, k. 1265.

² Napad je izveden 2. avgusta 1944, ali nije postignut uspjeh (vidi dalji tekst ovog dokumenta i dok. br. 51).

³ Pogrešno je prepisano. Treba da piše: Vel. taboru.

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na k. 699.

⁵ Taj napad je izvršio 1. bataljon te brigade (4. bataljon je vršio demonstrativan napad na uporište Oštrelj, 2. i 3. bataljon su zatvarali pravce koji izводе od Drvara i Oštrelja). Vidi knj. 28, dok. br. 34; izvještaj Štaba 16. krajiške NOU brigade od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 1289).

znati. Naši gubitci 4 mrtva i 15 ranjenih, jedan nestao. Plijen 3 konja. Akcija na Crljivici nije uspjela iz razloga što se neprijatelj uporno branio iz dobro utvrđenih obrambenih položaja.

Zmijanjski NOP odred. Snage odreda nalazile su se na prostorijski Radmanići, Šljivina⁶ i Dobrnja sa zadatkom razbijanja četničke bande i mobilizacije, te zaštite komisije za prikupljanje hrane.

Mrkonjički NOP odred. Snage odreda nalazile su se u selu Baraćima sa zadatkom razbijanja četnika.

2. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada sa 3 bataljona napala je Petrovac, te nakon tročasovne borbe snage su se povukle, usled veoma jake neprijateljske odbrane. Neprijateljski gubitci na sektoru jednog bataljona 8 mrtvih, a kod ostalih nepoznati. Naši gubitci 6 mrtvih i 38 ranjenih. Plijena nije bilo. Djelovi snaga jednog bataljona u borbi sa bandom zarobili su jednog četnika. Plijen 1 puška i 100 metaka.

XV KNOU brigada. Izviđačka četa napadnuta je od četnika Mutića brigade.⁷ Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 1 puška i 100 metaka. Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada snagama dvaju bataljona zatvarala je pravac od Drvara i Oštrelja. Jedan bataljon na položaju s. Zaglavica, dok je drugi bataljon vodio borbu sa neprijateljem, koji je napravio ispad iz Oštrelja.⁸ Neprijatelj-

⁶ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se na s. Slivno, 20 km jugozapadno od Banje Luke.

⁷ Riječ je o napadu koji su izveli četnici 2. brigade Bosanskog krajiškog (o tome četničkom korpusu vidi dok. br. 57). Komandant te brigade je bio Pavle Mutić. Prema izvještaju Staba 15. krajiške NOU brigade od 4. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 14/2, k. 1265) četnici, koji su bili brojno nadmoćni, uspjeli su da izviđačku četvu potisnu s komunikacije s. Kola — s. Dobrnja.

⁸ Toga dana je 2. bataljon držao položaje kod zaseoka Bosnić (ovaj zaselak nije označen na karti 1:100.000), zatvarajući pravac od Drvara, a 3. bataljon, dijelom snaga, zatvarao je pravac od Drvara i pravac Oštrelj — Crljivica, dok se 1. bataljon, prekinuvši kontakt s neprijateljem, povukao na položaje kod s. Zaglavice, a 4. bataljon, uslijed jake minobacačke vatre, povukao se u visinu pruge sjeveroistočno od Oštrelja (vidi knj. 28, dok. br. 34).

ski gubitci nepoznati. Vlastiti gubitci 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

Mrkonjički NOP odred. Snage dviju četa napadnute su od četnika jačine 200 bandita, ali su odbijeni.⁹ Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo, kao ni plijena.

3. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada. Snage triju bataljona izvršile su pokret pravcem Bravski Vaganac — Crkveno, gdje su se smjestili radi odmora, a jedan bataljon ostao je na istom položaju. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada. Jedan bataljon krenuo je na prostoriju Zmijanjskog odreda i u sadejstvu s njim vršio je osiguranje terena komisijama za prikupljanje hrane, a ujedno i čišćenje bande na tom terenu. Došlo je do sukoba sa četničkom bandom Mutića brigade. Isti su poslije kraće borbe protjerani prema Han Kolima. Neprijateljski gubitci 1 mrtav i 2 ranjena. Vlastiti gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo. Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon vodio je borbu sa neprijateljem, koji je nadirao iz Drvara, Crvljivice i Oštrelja.¹⁰ Neprijateljski gubitci 8 mrtvih, 7 ranjenih, uništena 1 kola i 2 konja. Vlastitih gubitaka, kao ni plijena, nije bilo. Ostale snage bez promjena.

Zmijanjski NOP odred nije imao dodira sa neprijateljem.

Mrkonjički NOP odred nije imao dodira sa neprijateljem.

4. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada nije imala dodira sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada. Snage ove brigade nalazile su se na položajima Zaglavica, Šipovljani, Otaševac, Bravski Vaganac. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

⁹ To su bili dijelovi Bosanskog krajiškog četničkog korpusa.

¹⁰ Tu borbu je vodio 3. bataljon protiv dijelova njemačke 373. legionarske divizije («Tigar») i 2. lovačkog zdruza. On se, zbog nadmoćnosti neprijatelja, povukao ka s. Petkovićima (vidi knj. 28, dok. br. 34).

Zmijanjski NOP odred nije imao dodira sa neprijateljem.

Mrkonjički NOP odred. Grupa od 20 boraca bila je u zasjedi u s. Podgorju. Zasjeda je otkrivena i došlo je do sukoba sa 80 bandita. Neprijateljski gubitci 2 mrtva, 8 ranjenih i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka nije bilo.

5. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada sa svojim snagama zauzela je položaje s. Novakovići, Potkraj i Dolovi.¹¹ Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV, XVI KNOU brigada i Zmijanjski NOP odred bez promjena.

Mrkonjički NOP odred sa jednom četom bili u zasjedi na sektoru Lisine. Banda je naišla na zasjedu. Neprijateljski gubitci 2 mrtva, 2 ranjena i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 4 puške, 1 puškomitraljez »grčki« i 200 metaka.

6. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada izvršila je premeštaj jedinica na prostorijsu s. Bistrice i Borkovića. Izvidnička četa sačekala je u zasjedi u s. Dragočaju neprijatelja. U kraćoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva i 5 ranjenih. Vlastiti gubitci 2 lakše ranjena. Plijen 1 puška.

XVI KNOU brigada, Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjene.

7. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada. Snage III bataljona pri pokretu za Krupu na Vrbasu sukobile se sa neprijateljem i razbile ga. Neprijateljski gubitci 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo, kao ni plijena.

XV KNOU brigada. Jedna četa vodila je borbu sa nekim djelovima Mišića »brigade«.¹² Gubitci neprijatelja 2 ranjena i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka nije bilo. Bataljon ove brigade vodio je borbu sa 3 bataljona Mutića brigade. Neprijateljski gubitci 8 mrtvih i 14 ra-

¹¹ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Podovi, sjeveroistočno od Drvara.

¹² Riječ je o borbi protiv četnika 1. brigade Bosanskog krajiškog četničkog korpusa. Komandant te brigade je bio Jovo Mišić. Borbe su vođene u rejonu s. Karanovca (vidi Arhiv VII, reg. br. 22/2, k. 1265: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 9. avgusta 1944).

njenih. Vlastiti gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo.

XVI KNOU brigada. Jedna četa vodila je borbu sa neprijateljem jačine 30 vojnika koji je izviđao položaj u pravcu Trninić Brijega.¹³ Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 7 ranjenih. Vlastiti gubitci 2 ranjena. Plijen 200 metaka.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

8. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** IV bataljon čistio sektor Manjače od grupica bande.¹⁴ Ubijen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijen 1 puška i 100 metaka.

XV KNOU brigada sa dva bataljona vodila borbu sa četnicima na prostoriji Han Kola; nakon kraće borbe banda je pobjegla. Neprijateljski gubitci 9 mrtvih i 2 zarobljena. Naš jedan lakše ranjen. Plijen 6 pušaka, 200 metaka, 5 bombi, 32 komada goveda. I bataljon imao je borbu sa četnicima više Zelenca. Protjerani su prema Han Kolima. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

XVI KNOU brigada, Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez dodira sa neprijateljem.

9. VIII. 1944. **XIII KNOU brigade.** 2 bataljona izvršili su pokret pravcem Gerzevo, Trnovo, Hoćune. II bataljon ušao u Mrkonjić.

XV, XVI KNOU brigada, Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred nisu imali dodira sa neprijateljem.

10. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Snage II bataljona održale položaj oko Mrkonjića. Odbijen je napad jedne četničke čete.¹⁵ Neprijatelj je imao 1 ranjenog i 1 zarobljenog. Naši bez gubitaka.

¹³ Borbu je vodila 3. četa 2. bataljona protiv dijelova njemačke 373. legionarske divizije (vidi knj. 28, dok. br. 38; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 198).

¹⁴ Na tome sektoru u to vrijeme su se, najvjerovatnije, nalazili dijelovi 2. četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 29/3, k. 1270: izvještaj Štaba 15. krajiške NOU brigade od 18. avgusta 1944).

¹⁵ Pošto se 2. četnička brigada nalazila na sektoru Manjače a 1. četnička brigada oko Karanovca, vjerovatno su se u to vrijeme na sektoru Mrkonjić-Grada nalazili dijelovi 3. četničke brigade. Komandant ove brigade je bio Mitar Trivunčić.

Plijen 1 puška i 80 metaka. Dva bataljona uzeli su položaje oko Jajca.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada. II bataljon vodio je borbu sa neprijateljem, koji je krenuo u pravcu Nagrađe. Neprijateljski gubitci nepoznati, naš 1 ranjen. Plijena nije bilo. Izvidnica III bataljona imala je na Sljemenu 2 ranjena od protivtenkovskog topa.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

11. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Sa jednim bataljonom izvršen je demonstrativni napad na Jajce. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane. Plijena nije bilo. Četa IV bataljona vodila je borbu sa bandom koja se je prebacivala iz Manjače za Lisinu. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši bez gubitaka. Plijen 150 metaka.

XV KNOU brigada. Četa III bataljona vodila je borbu sa četnicima na terenu Koprno i Sibovi. Nakon kraće borbe banda je rastjerana uz gubitke 2 mrtva i 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Plijen 2 puške i 150 metaka. Kod ostalih snaga bez promjena.

XVI KNOU brigada, Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

12. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa četnicima kod s. Dubice. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naš 1 ranjen. Kod ostalih djelova brigade bez promjena.

XV KNOU brigada. II bataljon imao je borbu sa dvije satnije ustaša, potpomognute sa nešto domobrana i manjim dijelom četnika.¹⁶ Neprijatelj je nastupio iz pravca Ramića i Dragočaja. Isti je povraćen. Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastiti 1 mrtav i 1 ranjen.

XVI KNOU brigada. Snage ove brigade vodile su borbu sa neprijateljskom kolonom jačine 280 vojnika, koja se je kretala iz pravca

¹⁶ U toj borbi, koja je na položajima Klupe — Bošnjaci vođena protiv dijelova Bosanskog krajiškog četničkog korpusa, učestvovali su 2. i 3. bataljon (vidi knj. 28, dok. br. 60).

Drvar — Oštrelj.¹⁷ Neprijatelj je uspio odbaciti naše snage. Neprijateljski gubitci 9 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubitci 1 lakše ranjen.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

Mrkonjički NOP odred. Sa dijelovima odreda vršen premještaj logora iz Bogojevića u Potkraj (zaselak Dakići).¹⁸ U toku pokreta napadnuti su od četnika jačine 800 bandita. Neprijatelj je izvršio opkoljavanje. Naši su se probili u pravcu Dragnić Podova.¹⁹ Neprijateljski gubitci 3 mrtva i 5 ranjenih. Vlastiti gubitci 2 mrtva, od kojih je jedan komandant odreda,²⁰ i 2 ranjena.

13. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada. Štab brigade sa jednim bataljonom vršio je premeštaj na sektor Han Kola sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Sitnica. Po stignuću u Han Kola borba je odmah počela sa 5 četničkih bataljona. Naš I bataljon, koji se je nalazio na prostoriji Šljivina i Dobrnja, krenuo je u pravcu borbe. Protjerao je bandu sa Vodičkog Vrhha i uhvatio je vezu sa štabom brigade. Naše snage su protjerale bandu preko Vrbasa u Karanovac.²¹ Neprijateljski gubitci 8 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Naši gubitci 1 ranjen²² i 3 ranjena. Naše snage su se povratile u Han Kola i zauzele položaj Džajići i Plavšići.

XVI KNOU brigada, Zmijanjski NOP odred bez promjena.

¹⁷ Tu borbu su vodili 1, 2. i 3. bataljon, vjerovatno, protiv dijelova njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«). Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 13.2, k. 1289: izvještaj Štaba 16. krajiške NOU brigade od 1. septembra 1944. godine.

¹⁸ Taj zaselak nije nađen na karti 1:100.000. (Postoji Dakića kuća kod s. Potkraja i s. Dakići kod Dragnić-Podova, ali se na njih ne odnosi).

¹⁹ Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 48; Arhiv VII, reg. br. 6/7, k. 1627: izvještaj Štaba Mrkonjičko-pljevskeg NOP odreda od 15. avgusta 1944. godine.

²⁰ Riječ je o komandantu Mrkonjičkog NOP odreda kapetanu Antoniju Iviću, narodnom heroju (Kratki biografski podaci o njemu su dati u Zborniku narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd 1957 str. 271).

²¹ Opširnije o tim borbama, u kojima su učestvovali 1. i 3. bataljon 15. krajiške NOU brigade i Zmijanjski NOP odred, vidi izvještaj štaba ove brigade od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28/3, k. 1270).

²² Pogrešno prepisano; trebalo bi da piše: mrtav.

Mrkonjički NOP odred. Naše snage držale su položaj na sektoru Pljeva, Pljevski Podovi i Kozila. Do borbe nije došlo.

14. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada. II bataljon izvršio je pokret iz Mrkonjića za Gerzovo. Djelovi III bataljona vršili su pretres s. Bareva, uhvaćen 1 milicioner. Plijen 3 puške, 240 metaka i 3 ručne bombe.

XV, XVI KNOU brigada bez promjena.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

Mrkonjički NOP odred. Izjutra u 5 sati napadnuti smo od neprijatelja, sa istim snagama kojima nas je napadao i 12. ov. mj. Borba je trajala do 16 sati. U toku borbe naši su izvršili 3 kontrajuriša i neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u pravcu Dragnić Podova. Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 6 ranjenih. Vlastiti gubitci 2 ranjena. Plijena nije bilo.

15. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada. Jedna satnija ustaša i legije sa Mutića brigadom krenula je iz Banske Luke prema Han Kolima. Djelovi naše brigade dočekali su ih kod Zagorca. Neprijatelj potpomognut aktivno artiljerijom i avijacijom zauzeo je naše položaje. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

XVI KNOU brigada i Zmijanjski NOP odred bez promjena.

Mrkonjički NOP odred. Sa odredom zauzeli su nove položaje na sektoru Gerzovo, Barači i Dragnić. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

16. VIII. 1944.

XIII, XV, XVI KNOU brigada, Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

17. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada. Jedna desetina koja je bila upućena u Lijevča Polje imala je sukob sa njemačkom milicijom u Lijevča Polju. Neprijateljski gubitci 1 mrtav i 4 zarobljena. Naši bez gubitaka. Plijen 6 pušaka, 120 metaka i 2 bombe.

XVI KNOU brigada. Djelovi brigade napali su neprijateljsku kolonu na prostoru Vran-

čev Vrh — uporište Oštrelj.²³ Neprijateljski gubitci 23 mrtva i 47 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

18. VIII. 1944. **Sve snage divizije bez promjena.**

19. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa četnicima na prostorijs. Dobrnje.²⁴ Neprijateljski gubitci 1 mrtav. Naših gubitaka kao ni plijena nije bilo.

XV KNOU brigada. III bataljon vodio je borbu sa 1 satnijom ustaša i djelom Mišića brigade, koji su krenuli iz B. Luke u pravcu Han Kola. U nastupu prema nama naišli su na minu sa tovarnim konjem na kojem je bio t. mitraljez. Konj sa mitraljezom i 5 ustaša odletio je u zrak. Naše su snage iskoristile taj momenat i napadom protjerale neprijatelja u B. Luku, ubivši još 3 ustaše.²⁵ Naši bez gubitaka. Plijen 50 metaka.

XVI KNOU brigada. III bataljon bio je napadnut od neprijatelja, koji je izišao iz Drvara, Crvljivice i Oštrelja. Borba je vođena u s. Otaševcu. Jačina neprijatelja 250 vojnika i 40 četnika. Uspjeli su doprijeti do linije Stražbenica (k. 1119) — Struge — s. Trikići — Borova Glava — Šljeme i k. 1036 u 11 sati. Neprijatelj je odstupio uz gubitke od 7 mrtvih i 15 ranjenih. Vlastiti gubitci 3 lakše ranjena. Plijena nije bilo.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

20. VIII. 1944. **XIII KNOU brigada.** Snage IV bataljona vodile su borbu sa snagama četničke »brigade« Mutića. Ranjen je jedan četnik, naši gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo. Ostali bataljoni bez promjena.

²³ Napad na tu kolonu (dijelove njemačke 373. legionarske divizije), i pored iznenađenja, nije u potpunosti uspio zbog nedovoljne saradnje između 1. i 4. bataljona (vidi knj. 28, dok. br. 70).

²⁴ U toj akciji je učestvovao i Zmijanjski NOP odred, koji je tom prilikom zarobio 8 četnika i zaplijenio 10 pušaka, 1000 metaka i 5 bombi (vidi knj. 28, dok. br. 75).

²⁵ Detaljnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 75.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada. Udarina grupa napala je četnike u jačini od 30 četnika u s. Suvaji. Ranjena 2 četnika, 2 zarobljena, naši bez gubitaka. Plijen 2 puške i 200 metaka.

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu na prostoriji sela Dobrnje sa djelovima Mutića brigade. Zarobljeno 8 četnika, 10 pušaka i 500 metaka.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

21. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada. Jedan dio snaga sa djelom snaga Zmijanjskog odreda krenuli na prostoriju Kadine Vode, radi čišćenja četnika. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XVI KNOU brigada sa manjim snagama triju bataljona imala je zadatak zatvaranja pravca Bos. Petrovac — Ključ i zauzeli [su] položaj Drinić, Bravski Vaganac i Janjila. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

22. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada. Čete koje su otišle prema Kadinoj Vodi u putu se mimoišle sa Mutića i djelovima Trivunčića brigade. Pomenute snage napale su na logor i komoru 1. bataljona u Konatarima. Sve raspoložive snage u blizini mjesta napada krenule su hitno prema borbi i neprijatelja udarile sa leđa i s boka. Neprijatelj je protjeran u pravcu Bukvaluka i G. Šehera. Neprijateljski gubitci 5 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Naši gubitci 2 ranjena i 3 nestala. Plijena nije bilo.²⁶

²⁶ Prema naređenjima četničke Komande zapadne Bosne od 21. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V: 9802 i 9802/1) trebalo je da na dijelove 39. NOU divizije napadne 2. brigada (štab 303) kod Han-Kola a 3. brigada (štab 304) kod Krupe. Napad je izveden na logor 1. bataljona 15. krajiške NOU brigade i tom prilikom četnici su uspjeli da zaplijene veći dio bataljonske intendature, 1 ispravan i 1 neispravan teški mitraljez i 1 protivtenkovsku pušku bez municije (vidi knj. 28, dok. br. 85).

XVI KNOU brigada, Mrkonjički i Zmijanjski NOP odred bez promjena.²⁷

23. VIII. 1944.

XIII, XV, XVI KNOU brigada bez promjena.

Zmijanjski NOP odred. Sa svojim snagama krenuo je u pravcu Han Kola sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Sitnica. Jedna četa je krenula u pravcu Mrkonjića, pri povratku banda joj je napravila.²⁸ Nakon kraće borbe četnici su razbijeni uz gubitke 1 mrtav i 2 ranjena. Naši gubitci 2 mrtva. Istog dana jedna četa krenula je u akciju na Grabovnicu i u putu se sukobila sa jačom četničkom kolonom.²⁹ Nakon kraće borbe banda je odstupila prema Han Kolima. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 5 ranjenih. Naši bez gubitaka.

Mrkonjički odred bez promjena.

24. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada vodila je borbu sa Mutića »brigadom« kod Zagorca.³⁰ Nakon duže borbe, neprijatelj je protjeran u pravcu Rakovića i Gor. Sehera. Neprijateljski gubitci nepoznati, 1 zarobljen. Vlastiti gubitci 1 mrtav i 2 ranjena.

XVI KNOU brigada. Udarina grupa IV bataljona napala je neprijateljsku kolonu jačine 400 vojnika na cesti Oštrelj — Petrovac. Neprijateljski gubitci 20 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Vlastiti gubitci: nije bilo.

Zmijanjski NOP odred. Snage odreda i jedan bataljon XV KNOU brigade bili su napadnuti od Mutića »brigade«. Neprijatelj je odbijen uz nepoznate gubitke. Naša 2 zarobljena.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

²⁷ Toga dana je 1. bataljon 16. krajiške NOU brigade izvršio pokret prema s. Otaševcu, dok su se 2, 3. i 4. bataljon nalazili na liniji Drinić — Bravski Vaganac — Janjila, sa zadatkom da zatvaraju pravac Bos. Petrovac — Ključ (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 1289; izvještaj Staba 16. krajiške NOU brigade od 1. septembra 1944).

²⁸ Omaškom je pri prepisivanju izostavljena riječ: zasjedu.

²⁹ Odnosi se na dijelove 2. krajiške četničke brigade (vidi naređenja Komande zapadne Bosne od 21. avgusta 1944. u Arhivu VII, reg. br. BH-V: 9802 i 9802/1).

³⁰ Ta borba je vođena protiv četnika iz sastava 1. i 2. brigade (vidi knj. 28, dok. br. 92).

25. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada. Udarna grupa I bataljona napala iz zasjede kolonu jačine jedne kompanije sa 5 kamiona i 2 oklopna kola. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 25 mrtvih i 22 ranjena, naši 2 mrtva i 2 ranjena. Plijen »šarac«, 15 ručnih bombi i 1200 puš. metaka. Uništena 3 kamiona.

XV KNOU brigada. Snage I bataljona napale su Mutića brigadu i 1 satniju legionara³¹ na Trešniku. Nakon kraće borbe neprijatelj je protjeran prema Gornjem Šeheru. Neprijateljski gubitci 10 mrtvih i 15 ranjenih legionara i 2 ubijena četnika. 1 bataljon nalazio se na položaju kod Zagorca. Neprijatelj koji je bio protjeran prema G. Šeheru pribrao se i sa istim snagama, potpomognut sa artiljerijskom i minobacačkom vatrom, krenuo u pravcu Han Kola. Na položaju Kuvelj kod Zagorca dočekala su ga naša 2 bataljona i neprijatelj je ponovo protjeran za Banja Luku uz gubitke 2 mrtva i 5 ranjenih četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

XVI KNOU brigada. Dva bataljona imala su borbu sa neprijateljem, koji je krenuo iz Petrovca prema Oštrelju u jačini do 250 vojnika. Neprijatelj je odbijen. Gubitci neprijatelja nepoznati. Vlastiti gubitci 2 ranjena i 1 nestao.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

26. VIII. 1944.

Snage divizije bez promjena.

27. VIII. 1944.

XIII i XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa svojim snagama izvršila pokret u pravcu Mrkonjića.

Zmijanjski NOP odred sa tri čete izvršio akciju na četnike u Krupi na Vrbasu. Banda je razbijena. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane. Plijen 2 puške.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

28. VIII. 1944.

Snage ove divizije bez promjena.

³¹ Ona je bila iz sastava njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«).

29. VIII. 1944.

XIII KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada izvršila pokret pravcem Rogolji, Mrkonjić—Crna Rijeka i Baljvine.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

30. VIII. 1944.

XV KNOU brigada. Na četetu II bataljona napalo je 8 četničkih bataljona,³² kao i na štab brigade i intendanturu i ambulantu. Prištabske jedinice sa četama jednog bataljona dale su jak otpor, i poslije kraće borbe neprijatelj je počeo da odstupa u pravcu Han Kola. Zmijanjski odred sa djelom prvog bataljona došli su u pomoć i neprijatelj je u paničnom bjegstvu protjeran za G. Šcher. Neprijateljski gubitci 11 mrtvih i 16 ranjenih.³³ Vlastiti gubitci 3 mrtva i 4 ranjena. Plijen 1 strojica, 6 pušaka i 400 metaka.

Zmijanjski NOP odred. Djelovi naših snaga napali su na četnike, koji su bili napali XV brigadu. Neprijateljski gubitci 1 mrtav i 4 ranjena. Vlastiti gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo.

31. VIII. 1944.

XVI KNOU brigada. Djelovi brigade razbili su grupu od 15 četnika kod Koto Vrela, ranivši 5 četnika.³⁴ Naši bez gubitaka. Plijen 1 p. mitraljez i 8 pušaka. Sa dva bataljona pretresajući Boćac, razbili su nekoliko manjih četničkih grupica. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane. Plijen: 1 puška i 50 metaka. II bataljon ove brigade u svom pokretu prema Čukovcu i Varjačima, u s. Varjačima došlo je do borbe sa 60 četnika i 20 milicionera, koji su izišli iz Kotor Varoša. Nakon kraće borbe

³² Bataljoni su bili iz sastava 1, 2. i 3. četničke brigade (oko 700 četnika) i napali su na glavninu 2. bataljona (a ne samo na jednu njegovu četetu) u vrijeme kada se jedna njegova četa nalazila u zasjedi (vidi knj. 28, dok. br. 124).

³³ Tom prilikom, navodno je poginuo komandant Pribojske četničke brigade (vidi dok. br. 1, objašnjenje 5).

³⁴ Prema izvještaju Štaba 16. krajiške NOU brigade od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 13.2, k. 1289) tu akciju je izvršio jedan vod 2. bataljona, i to 30. avgusta.

razbijeni su. Ranjena 2 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 1 puška i 200 metaka.

Jedinice ove divizije su u toku mjeseca avgusta imale:

1. — Gubitci:	a) neprijateljski:	213 ubijenih
238 ranjenih
21 zarobljen
		472 svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti:	29 poginulih
92 ranjena
10 nestalih
		131 svega izbačeno iz stroja.
2. — Plijen:	a) oružje:	54 puške, 1 strojica, 1 »šarac«, 1 p. mitraljez i 1 pištolj, 20 bombi
	b) municija:	5.370 metaka puščanih
	c) oprema:	šinjela 8, koporana 10, sipe-la 7 pari, hlača 5, opasača 9, fišeklija 14, čutura 10, čebadi 3, šat. krila 3
	d) ostalo:	kuna 2200, 1 ručni sat, jedno naliv pero, 148 ovaca, 38 konja, 32 goveda, 7 svinja, 5 met. žita, povjerljiva arhi-va »četničkog korpusa« i 2 kazana.
3. — Uništeno:		tovarni konj sa t. mitralje-zom, 10 kola, 19 konja, 3 ka-miona, potporni zid dužine 60 i visine 10 metara.
4. — Raspored jedinica:		Štab divizije u Mrkonjiću.
31. VIII. 1944.
godine.	XIII KNOU brigada	nalazi se na prostoriji Magaljdol, Gerzovo, Dolovi sa zadatkom zatvaranja pravca od Jajca i obezbeđenja komunikacije Ključ — Mrkonjić.

XV KNOU brigada sa štabom u G. Pervanu (zaselak Arnaućani). Snage ove brigade na prostorijski Šljivina, Dobrnja sa zadatkom zatvaranja pravca B. Luka — Sitnica, zatim na prostorijski G. Pervan (zaselak Mušići), radi kontrolisanja položaja i na prostorijski Melina, Kmećani (zaselak Kozjerac) sa zadatkom obezbjeđenja i mobilizacije ljudstva za vojsku.

XVI KNOU brigada sa štabom brigade u Kostićima. Snage ove brigade s jednim djelom na prostorijski Živinice, Bulini Dolovi i Brekinja (k. 723) sa zadatkom zatvaranja pravca Kotor Varoš — Šiprage i Kotor Varoš — Skender Vakuf i ujedno čišćenje toga terena od četničkih bandi. Drugi dio na prostorijski Zubovići — Čukovac i Varjače sa zadatkom zatvaranja pravca Kotor Varoš — Skender Vakuf i čišćenja prostorijski od četničkih bandi. Treći dio na prostorijski Agino Selo i Krmine sa zadatkom čišćenja te prostorijski i planina Čemernice, Tisovca i Osmače od četnika i sprečavanja veze istih sa četnicima sa sektora Manjače.

Zmijanjski odred na prostorijski Šljivina — Dobrnja sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka — Sitnica.

Mrkonjički odred na prostorijski Gerzovo (zaselak Novakovići) sa zadatkom razbijanja četničkih grupa na tome sektoru.³⁵

5. — Zaključci: U toku ovoga mjeseca snage ove divizije, osim akcije na Petrovac, u kojoj su učestvovala dvije naše brigade, vodile su u većini slučajeva manje operacije, sa manjim dijelovima, najčešće sa bataljonima. Ovakve akcije uslovljava sam raspored naših jedinica, dosta veliko operacijsko područje naše divizije, kao i to

³⁵ O dejstvima toga odreda u avgustu vidi izvještaje njegovog štaba od 7. i 15. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/2, k. 1265 i reg. br. 6/7, k. 1627).

što na prostoriji na kojoj djeluje naša divizija nema važnijih saobraćajnica na kojima bi neprijatelj komunicirao. U većini akcija koje su vodile naše jedinice, zapaženo je da kod boraca i nižih rukovodioca nedostaje još ratne vještine i iskustva, a kod štabova bataljona i brigada da nema dovoljno vještine u manevrisanju sa svojim jedinicama. To je razlog da kod nekih naših jedinica pobjeda u akciji ne bude dovoljno iskorišćena. Ovo naročito važi za XV i XVI brigadu, iako je borbeni kvalitet ljudstva ovih jedinica na priličnoj visini. Promjenama, koje su izvršene u štabovima tih jedinica u zadnje vrijeme, taj nedostatak u mnogome će biti otklonjen.

Nadalje primjećeno je da jedinice u borbama ne koriste u potpunosti sve svoje naoružanje, a naročito teško oružje. Uzrok [je] tome slaba uvježbanost posluge kod teškog oružja i nedostatak znanja kod rukovodioca da postignu sadejstvo teškog i lakog pješadijskog oružja. Za otklanjanje ovih nedostataka pri štabu divizije otpočeće naskoro minobacački kurs za spremanje posluge kod teškog oružja.

Osjeća se da štabovi nemaju vještine za postavljanje zasjeda, pa se često puta desi da zasjeda ne dadne rezultate kakve bi mogla da dadne. Ovo bi se naročito moglo reći za XVI brigadu, koja je imala najviše uslova za postavljanje zasjeda na komunikaciji Drvar — Petrovac.

Kod svih jedinica ishrana teče redovno, ali nedostatak konja, nesređenost komora u mnogome koči pokretljivost jedinica. Za popunu komore u cijeloj diviziji bilo bi potrebno oko 200 tovarnih konja pa da se ponese rezervna hrana za tri dana, kako je to po statutu predviđeno.

Za sanitet i ob. službu nedostaje potreban broj stručnih kadrova iako se može reći da obe grane prilično funkcionišu.

U svim jedinicama ove divizije, kako kod boraca, tako i kod rukovodioca, osjeća se opći polet i bilans rada, upoređen sa prošlomjesečnim, zadovoljavajući je.³⁶

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik:
Vojo Stupar, s. r.

Komandant, pukovnik:
(M. P.)

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava

načelnik štaba, ppukovnik:
(M. P.)³⁷ Jovo Pavić

³⁶ U izvještaju Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 14 2, k. 458), upućenom Vrhovnom štabu NOV i POJ, data je, između ostalog, sljedeća ocjena borbenih dejstava 39. divizije u avgustu 1944:

»Snage XXXIX divizije djelovale su na prostoru Manjače gdje je sa uspjehom nastavljeno razbijanje četnika, kao i na liniji Drvar — Oštrelj — Petrovac i Jajce — Donji Vakuf — Bugojno... Obuhvatanjem desne obale Vrbasa, snagama XXXIX divizije, spriječena je dosadašnja praksa i mogućnost četnika da, pod pritiskom naših snaga u Manjači, prebegavaju na sektor između Vrbanje i Vrbasa i obratno.« (O tome vidi Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 1289: izvještaj Štaba 16. krajiške NOU brigade od 1. septembra 1944. i reg. br. BH-V-12175, 12178 i 12182: izvještaje Vrbasko četničke brigade od 1. i 2. septembra 1944).

³⁷ Prepis je izvršen poslije rata. Redakcija nije uspjela pronaći original dokumenta. Na okruglom pečatu piše: Štab 39. divizije VI armije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA OD 6. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O AKCI- JAMA NA POPLATU¹

Š T A B
JUŽNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 306

Hrasno, 6. IX. 44. u 17.00 sati

ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Situacija na terenu Južne Hercegovine.

U Stocu se nalazi 500 — 600 Švaba,² 400 — 500 četnika, koji su smješteni na Poplatu, i po grupicama ispadaju prema Ljubinju, težeći da mobilišu škripare.

U Ljubinju momentalno se ne nalazi nikakvih organizovanih bandi sem škripara.³

U Trebinju se nalazi stari broj Švaba⁴ i četnici, koji su se bili koncentrisali prema nama, koji su vršili ofanzivu prema Lastvi na Primorsku grupu;⁵ jačina tih bandi bila je oko 2.000. Vjerovatno da su to bande Trebinjskog korpusa potpomognute bandama iz Bileće, i nakon dvodnevne borbe na Vilusima i Klobuku vratile su se u Trebinje sa više ranjenih, gdje je ranjen i Sava Kovač.⁶ Duž pruge nema nikakvih promjena, posade na stanicama su prema ranijim obavještenjima.

Švabe su se evakuisale iz Ljubuškog prema Splitu, a ustaše su preuzele vlast. Tako isto Švabe se povlače sa Pelješa na cestu Dubrovnik — Metković.⁷

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23 3, k. 1144 II.

² U Stocu su se, vjerovatno, nalazili 369. protivtenkovski divizion njemačke 369. legionarske divizije (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 108) i četnici Stolačke brigade Trebinjskog četničkog korpusa.

³ Na području južne Hercegovine nalazio se Trebinjski četnički korpus (vidi dok. br. 22, objašnjenje 18).

⁴ U Trebinju su se nalazili jedan bataljon 369. grenadirskog puka njemačke 369. legionarske divizije (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 94 — 95) i četnici Trebinjske brigade Trebinjskog četničkog korpusa.

⁵ Riječ je o Primorskoj operativnoj NOU grupi. Bliže o pomenutim neprijateljskim dejstvima prema Lastvi vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

⁶ Jedan od komandanata u Trebinjskom četničkom korpusu.

⁷ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 73, objašnjenje 37.

Danas je stigao ovdje Dubrovački odred,⁸ na kojeg se pripremala ofanziva, a koju nisu smjeli da prime zbog slabe borbenosti ljudstva, i nalazeći se kod nas dan dva, kojima smo dali sektor ishrane Bančiče.

Naš bataljon »M. Mihić« između 31 i 1. o. mj. napao je bande na Poplatu, u čemu ga je trebala da pomogne i XIII Brigada,⁹ koja nije mogla da priđe akciji iz novodobivenog zadatka. Tom prilikom neprijatelj je imao 2 mrtva i 4 ranjena bandita, kao represalije na to, bande su ubile Miću Komnenovića, brata komandanta XIII Brigade, i sve simpatizere pozatvarale, a od njih su već neke pustili.

Naša četa »S. Belović« 2. IX napala je jedan kamion na Pješcima i ubila 7 ustaša, zaplijenila 3 puške i drugog ratnog materijala. U kamionu su se nalazila neka civilna lica, koja su stradala, a među kojima i sestra Omera Mrgana.

Danas je stigla ovdje Komanda II područja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoć. politkomesara

. . .¹⁰

(M. P.)

Komandant,

Mile Vukalović

P.S.

Bandit Čeranić, koji je bio ranjen na Zagori, umro je u Bolnici u Sarajevu.

MV

⁸ Taj odred (nazivan je i bataljonom) pripadao je Grupi južnodalmatinskih otočkih NOP odreda. On je u svome sastavu, prema izjavi Josipa Marinkovića (u to vrijeme komandanta Grupe južnodalmatinskih otočkih NOP odreda), imao 50 boraca (vidi »Ofanzivu za oslobođenje Dalmacije«, VII, Beograd, 1965, str. 28. i 31). O njegovim dejstvima u prvoj polovini septembra 1944. vidi dok. br. 56 i izvještaj Staba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 17. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/4, k. 1144II).

⁹ Opširnije o dejstvima pomenute brigade vidi izvještaj Staba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/6, k. 1144 II) i izvještaj Staba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152I).

¹⁰ Potpis nečitak

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA OD 7. SEPTEMBRA 1944. O BORBENIM DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA¹

ŠTAB 5 KORPUSA
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Dne 7/9-1944 godine

Ratni izvještaj za 5 i 6.9-1944 g.

3.9-1944 g. snage IV divizije porušile su 700 metara željezničke pruge Bos. Krupa — Bos. Novi i na pet mjesta uništile prugu Bos. Novi — Prijedor, u dužini od oko 100 metara. Također je izvršen napad na neprijateljsko uporište Petkovac i pritom je ubijeno 15 neprijateljskih vojnika.²

Istog dana naše snage u Centralnoj Bosni u borbama prilikom rušenja komunikacija na sektoru Derventa — Brod ubile su 30 neprijateljskih vojnika.³

4 i 5 ov. mj. jedna naša jedinica⁴ u Centralnoj Bosni u pretresu sela Mehovići, Sokoline i Javorani istrijebile su 5 milicionera i 7 četnika, i ranile 14 milicionera i 4 četnika. Zaplijenjene su 4 puške i 450 metaka kao i ostale spreme.

5.9-1944 god. naše snage u borbama s neprijateljem oko Ivanjske ubile su 14 i zarobile 2 legionera.⁵ Zaplijenjene su 4 puške i druge spreme.

6.9-1944 god. naše snage oslobodile su **Fojnicu**.⁶ Neprijatelj je protjeran prema Busovači uz veće gubitke.

¹ Kopija originala (umnožena na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/2, k. 458.

² Opširnije o razaranju željezničke pruge i napadu na Petrovac vidi dok. br. 58.

³ Riječ je o dejstvima jedinica Srednjobosanske NOU divizije. Bliže o tome vidi u izvještaju Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

⁴ Riječ je o akcijama 2, 3. i 4. bataljona 16. krajiške brigade 39. NOU divizije. Bliže o tome vidi u izvještajima Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265) i Štabu 16. krajiške NOU brigade od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 1289).

⁵ Prema izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944, te borbe su vodili 1. i 2. bataljon 15. krajiške brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 35.2, k. 1265).

⁶ Osjećajući se ugroženim, neprijatelj (oružnička postaja 5. oružničke pukovnije), je napustio Fojnicu 2. septembra 1944, a 6. septembra u nju su ušli dijelovi 10. NOU divizije. Detaljnije o tome vidi u Arhivu VII: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 197 i 201, k. 461 A), izvješća Župskog oružničkog zapovjedništva 5. oružničke pukov-

Istog dana jedinice X divizije porušile su komunikacije:

Kupres — Bugojno na 10 mjesta,

G. Vakuf — Bugojno na 11 mjesta,

Travnik — G. Vakuf na 9 mjesta i

Prozor — G. Vakuf na 20 mjesta.⁷

Poslije zauzeća Teslića i Jelaha, 7. 9. 44. god. predalo se našim snagama u Centralnoj Bosni 50 milicionera sa oružjem.

Željeznička pruga Doboj — Brod uslijed stalnih napada naših snaga paralizovana je i ne radi od 1. septembra. Jedna jedinica u napadu na tu komunikaciju zauzela je jednu željezničku stanicu i uništila 1000 metara željezničke pruge.⁸

5. 9. 1944. god. iz uporišta Golubić kod Bihaća predalo se i prešlo na našu stranu 48 domobrana i 1 domobranski oficir.⁹ Po izlasku u selo Radić bili su napadnuti od neprijatelja iz Grmuše.¹⁰ Poslije dvočasovne borbe ova je grupa odbila neprijatelja u polazni garnizon zarobivši tom prilikom 2 njemačka gefrajtera.¹¹

Noću 6. 9. ov. mj. snage IV divizije u žestokoj borbi **zauzele su i oslobodile** jako utvrđeni grad **Prijedor**.¹² Plijen i zarobljenici su veliki, koji se prebrojavaju. Sada se vode borbe za likvidaciju neprijateljskog uporišta u **Ljubiji**.¹³ Naše snage nastupaju i čiste neprijateljska uporišta u pravcu Bos. Novog, Kostajnice i Banja Luke.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba,
potpukovnik
Vel. M. Knežević

nije i Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 7. 11. i 21. septembra i 10. oktobra 1944 (reg. br. 7/3 i reg. br. 6 3, k. 149c, reg. br. 60 11 i reg. br. 27 12, k. 149c).

⁷ Prema radiogramu 10. NOU divizije od 5. septembra 1944. navedene dionice puta rušile su jedinice 7. krajiške brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 199, k. 461 A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ). U rušenju ceste Kupres — Bugojno učestvovao je i Kupreški NOP odred (vidi Arhiv VII, reg. br. 46/3, k. 854: izvještaj Štaba Kupreškog NOP odreda od 29. septembra 1944).

⁸ O ometanju saobraćaja na toj pruzi opširnije vidi u izvješćima Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/6, k. 207).

⁹ Riječ je o domobranima iz 2. lovačkog zdruza (vidi dok. br. 57 i 62).

¹⁰ U to vrijeme su se na tome području nalazili dijelovi njemačke 373. legionske divizije (vidi dok. br. 31).

¹¹ To zvanje (der Gefreiter) u njemačkoj vojsci odgovara činu razvodnika.

¹² Prijedor je oslobođen 7. septembra 1944 (vidi dok. br. 58).

¹³ Vidi dok. br. 58.

ZAPOVIJEST ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 7. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NASTAV- LJANJE NAPADA NA LJUBIJU¹

Š T A B
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. službeno
Dne 7. IX. 1944 god.

ZAPOVIJEST (sekcija Prijedor 1 : 100.000)

Za dovršenje zadatka datog ovoj Diviziji po zapovjesti Štaba V Korpusa N.O.V. Jugoslavije od 5 septembra 1944 godine² za likvidaciju neprijateljskog garnizona Prijedor i Ljubiju

NAREĐUJE SE:

Neprijateljski garnizon Islam Ljubija i Rudnik Ljubija likvidiraće snage: tri bataljona VI Brigade, jedan bataljon VIII Brigade,³ Podgrmečki odred i I Artiljerijski divizion:

Dva bataljona VI Brigade koji operišu na pravcu Islam Ljubije sa pravca Prijedora⁴ produžice sa likvidacijom neprijateljskih uporišta Ljeskara i Islam Ljubije. Po likvidaciji Islam Ljubije ispomoći snage koje likvidiraju Rudnik Ljubiju napadom preko k. 332 i k. 300.

Bataljon VIII Brigade⁵ i IV Bataljon VI Brigade koji je pod komandom kapetana druga Steve Kovačevića napašće Rudnik Ljubiju preko k. 337 — 346 — Žune — Kapela⁶ i sa pravca Milojica — Tromeda, likvidirajući neprijateljska uporišta na ovom pravcu, poslije čega ispomoći snage koje idu preko Žuna u Rudnik Ljubiju.

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/3, k. 768. Prepis originala je izvršen 1945. u Štabu 4. divizije 1. jugoslovenske armije.

² Vidi dok. br. 31.

³ Ljubiju su napadali tri bataljona 8. krajiške i jedan bataljon 6. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A — izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 6. oktobra 1944, reg. br. 24/3, k. 775A — izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944).

⁴ Tim pravcem su napadali 1. i 4. bataljon 8. krajiške NOU brigade (vidi izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 24/3, k. 775A).

⁵ To je bio 3. bataljon (vidi dok. br. 37).

⁶ Odnosi se na crkvicu južno od zaseoka Žune, 3 km južno od Ljubije.

Snage Podgrmečkog odreda likvidiraće neprijateljsko uporište Runjavicu i Raljaš i sa dva klina prići čišćenju neprijateljskih uporišta oko ceste koja vodi Stara Rijeka — Rudnik Ljubija, jednim klinom, drugim klinom krenuti od Lisine u pravcu Radničke kolonije preko Tolića i sa ostalim snagama pristupiti likvidaciji uporišta u koloniji i Rudniku.⁷

I Artiljerijski divizion staviće se pod komandu kapetana druga Steve Kovačevića i sa oruđima tući neprijateljska uporišta koja daju otpor. Topove privući u neposrednu blizinu uporišta, iskoristiti njihovo dejstvo u ispomaganju pješadije.

Ostalim jedinicama ove divizije koje operišu u pravcu Bos. Novog izdata su naređenja preko radio-stanice.

Vezu sa štabom divizije i susjednim jedinicama održavati radio-stanicom, telefonom, kuririma i relejima preko relejnih stanica.

Znaci raspoznavanja i borbeni znaci:

za 7. IX. Sloboda — Sablja — Slavko,

za 8. IX. Pobjeda — Puška — Prijedor,

za 9. IX. Rastić — Bukva — Nebo.

Evakuisanje ranjenika u već naređenim pravcima⁸ i po uputi referenta saniteta ove divizije.

Dve čete VIII Brigade koje su naknadno dodijeljene za ovaj zadatak ići će kao rezerva na liniji Miska Glava — k. 348 — k. 338.

Ostalo sve po datim uputstvima usmenim i pisanim za izvođenje operacija. Početak odlučnog napada u 21 sat.

Municiju ma koje vrste tražiti direktno od intendanture divizije i voditi računa da jedinice ne ostanu bez municije (puščane, mitraljeske, bacačke, topovske).

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
sl. odsutan

(M. P.)

Komandant
pukovnik
Vojnović Petar s. r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava:

(M. P.⁹)

Pom. šefa polit. otseka
major
Mil.¹⁰ Nikić

⁷ O izvršenju zadataka od strane toga odreda vidi izvještaj njegovog štaba od 2. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/6, k. 1630).

⁸ Vidi dok. br. 37.

⁹ Na okruglom pečatu kojim je izvršena overa napisano je: »Štab IV divizije 1. jugoslovenske armije — Politički otek«.

¹⁰ Milisav

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 7. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE UBRZANIM MARŠEM PREBACE NA PROSTORIJU ISTOČNO OD MODRIČE¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: 60 44.

7. IX. 1944. u 10,45

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Tuzla — Derventa, 1 : 100.000)

1) Uslijed specijalnog zadatka, koji je postavljen pred našu diviziju,² sve naše jedinice izvršice odmah pokret i postaviti se na novu prostoriju: Tolisa — Skugrić.

Na novoj prostoriji nalaze se trebavske četničke bande koje treba u nastupu energično raspršiti. U Modriču prema dosadašnjim podacima nema drugih snaga sem zelenog kadra.³ U Gradačcu ima nešto SS i zeleni kadar.⁴

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 361, k. 1258.

² Riječ je o pronalaženju pogodnog uzletišta kod Svete Filomene ili Modriče radi upućivanja teških ranjenika u Italiju, kao i radi odlaska komandanta i političkog komesara 3. korpusa u sjedište Vrhovnog štaba NOV i POJ, jer su bili premješteni na nove dužnosti: general-lajtnant Kosta Nađ za komandanta Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine a pukovnik Vladimir Popović za komandanta 3. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII: reg. br. 2/8I, list 113, k. 408A — naređenje VS NOV i POJ od 4. septembra 1944. Štabu 3. korpusa, reg. br. 16 I, k. 15A — naredbu VS NOV i POJ od 25. septembra 1944, reg. br. 36.4, k. 408 — naredbu Štaba 3. korpusa NOVJ od 8. oktobra 1944). No, pošto nije pronađeno pogodno uzletište na navedenoj prostoriji, komandant i politički komesar 3. korpusa su otišli u Vrhovni štab tek 21. septembra 1944, sa uzletišta kod Osmaka. U Vrhovni štab su se javili 25. septembra (vidi Arhiv VII reg. br. 3/8I, list 1, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), a privremenu komandu nad 3. korpusom je preuzeo general-major Jovo Vukotić 10. septembra 1944. Opširnije o tome vidi: dok. br. 84 (objašnjenje 2. i 5) i 133 (objašnjenje 38): Arhiv VII: knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 1/8I, list 104, k. 408 A i reg. br. 2/8I, list 79, 105. i 115, k. 408A), knjige depeša 38. NOU divizije (reg. br. 5/7, k. 1258 i reg. br. 1/4, list 36, k. 1258) i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258).

³ U Modriči su se, vjerovatno, nalazili 4. satnija 10. bojne 10. posadnog zdruga i dijelovi 2. sati 39. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/6: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944, reg. br. 32 2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

⁴ U Gradačcu su se u to vrijeme nalazili dijelovi 13. SS divizije »Handžar« i 10. bojne 10. posadnog zdruga. Opširnije o tome vidi Arhiv

Snage 11 divizije držaće neprijatelja u šahu na liniji Srebrenik — Srnice, a potom će se izvjesni dijelovi ove divizije rokirati bliže ka Gradačcu i dalje prema Modriču.⁵

NAREĐUJEMO:

1) 17 NOU brigada odmah po prijemu ovog naređenja izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije, i to sa tri bataljona, opštim pravcem: Kraljići — Donja Zelinja — Krečnice — Krečane — Donji Skugrić. Po izbijanju na prostoriju Skugrića smjestiće se na najpovoljnijim položajima obezbeđujući se od Modriča i ceste Modrič — Gradačac, kao i od pravca Trebave. Pri smještaju bataljone ne razvlačiti, nego da budu prikupljeni i u čvrstoj međusobnoj vezi.⁶ (II bataljon, koji je na Vranjercu (Monju), kretaće se sa ovim štabom i biće naknadno upućen u sastav brigade).

2) 18 NOU brigada odmah će prikupiti sve svoje snage i krenuti opštim pravcem Biberovo Polje — Donja Zelinja — Krečnice — Tolisa. Po izbijanju na prostoriju Tolise postaviće obezbjeđenja od pravca Trebave i smestiti se na najpovoljnije položaje. Izvjestan dio snaga (1—2 bataljona, prema situaciji) ostaviće na liniji Krečane — Raskršće — Vučjak sa zadatkom zatvaranja pravca od Gradačca.⁷

3) Posavski NOP odred sa div. bolnicom, dijelovi Tuzlanskog NOP odreda pod komandom majora Omera Gluhića, ovaj štab i II bataljon 17 brigade izvršiće pokret u jednoj koloni, na sledeći način:

a) Zborno mjesto s. Džakule, zaselak Kulovići.

b) Marševski raspored: II bataljon 17 brigade, ovaj štab, dijelovi Tuzlanskog NOP odreda, divizijska bolnica, Posavski NOP odred.

c) Pravac kretanja: Džakule (Kulovići) — Buk — Donja Međeđa — Donja Zelinja (Ramići — Dedići) — Donja Rajska — Bijelike — Tolisa. Po izbijanju na prostoriju Tolise razmjestiće se u zaseocima oko opštine — škole. Razmještaj će se izvršiti na licu mjesta.

VII: izvještaje Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (reg. br. 12/6, 37/6 i 40/6 — sve u k. 408A), iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (reg. br. 32 2, k. 60).

⁵ Podrobnije o rasporedu jedinica 11. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 46 i 54.

⁶ O izvršenju tih zadataka 17. majevičke NOU brigade vidi dok. br. 78.

⁷ O tome kako je 18. hrvatska NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 131.

d) Formiranje i polazak ove kolone odmah po prijemu zapovijesti. Za vrijeme formiranja kolone obezbjeđenja na kosama Vranjevca i Osoja davaće II bataljon 17 brigade i Posavski odred po usmenim uputama.

4) Opšte napomene:

a) Vrijeme polaska svih jedinica sa dosadašnje prostorije odmah po prijemu ove zapovijesti.

Pri tome voditi računa o eventualnim nepr. ispadima od Srnica. Formiranja kolona da se vrše prikriveno i neosjetno.

b) Pokreti da budu ubrzani marševima i jedinice na novu prostoriju moraju izbiti u toku nastupajuće noći, a najkasnije ujutro pred rasvitak.

U pokretu biti uporan i sve prepreke razbijati pod svaku cijenu.

Ukoliko bi došlo za vrijeme kretanja do miješanja kolona, odmah se odbijati desno-lijevo koristeći sporedne puteve na opštim pravcima kretanja.

c) Posavski NOP odred organizovaće nošenje teških ranjenika sa svojim ljudstvom i mobilisanim seljacima.

d) Štab našeg Korpusa kretaće se za našom trećom kolonom i smjestiće se na ovoj prostoriji nedaleko od ovog štaba.

e) Znaci raspoznavanja po ugovorenom ključu.

Borbeni ugovoreni znaci za 7/8. o. mj.: Stojanda — Franjo.

f) Detaljan raspored na novoj prostoriji imaće izvjesne ispravke u duhu situacije i novopostavljenog zadatka pred našu diviziju.

g) Prijem ove zapovijesti potvrditi.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V.⁸ Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik,
Krupić⁹

Komandant
potpukovnik,
Mil.¹⁰ Zekić

(M. P.)

Dostavljeno: Štabu III Korpusa NOVJ
Štabu 17 i 18 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda
Drugom majoru Omeru Gluhiću

⁸ Vladimir

⁹ Husein

¹⁰ Miloš

NAREĐENJE ŠTABA SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE
OD 7. SEPTEMBRA 1944. O FORMIRANJU TESLIČKO-TEŠANJSKE BRIGADE¹

Š T A B
SREDNJOBOSANSKE
DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Br. sl.
7/IX 1944 g.

N A R E D B A 14

ŠTABU: XIV I XVIII BRIGADE, TE TEŠANJSKO-TESLICKOG,
MOTAJICKOG, JAJACKOG I VLAŠICKOG ODREDA

Položaj

Prema usmenom dogovoru komesara i zamjenika komandanta V korpusa² i Štaba ove divizije, a u vezi vojne i političke situacije u našoj zemlji i brojnog porasta Tešanjsko-tesličkog odreda, Tesličko-tešanjski odred formira se u *Tesličko-tešanjsku brigadu*.³

Za komandanta Tesličko-tešanjske brigade postavlja se privremeno drug **Momir Lalović**, dosadašnji komandant I bataljona XIV brigade.⁴

Za komesara Tesličko-tešanjske brigade postavlja se privremeno drug Kosta Pajčin, dosadašnji politkomesar IV bataljona XVIII brigade.⁵

¹ Original (pisan na mašini latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/1, k. 1418.

² Politički komesar 5. korpusa NOVJ tada je bio pukovnik Ilija Došen, a zamjenik komandanta pukovnik Nikola Karanović.

³ Ta brigada je po formiranju imala tri bataljona, a nešto kasnije je formiran i njen 4. bataljon. Bliže o tome i o postavljanju bataljonskih rukovodilaca u njoj, vidi u Arhivu VII: naredbu Srednjobosanske NOU divizije od 7. septembra 1944 (reg. br. 14 1-2, k. 1418) i naređenje štaba te brigade od 13. septembra 1944 (reg. br. 2 I, k. 1423). Štab 5. korpusa NOVJ izdao je 1. oktobra 1944. pismenu naredbu kojom je Tesličko-tešanjska brigada preimenovana u 19. krajišku NOU brigadu (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/1, k. 459).

⁴ Riječ je o 14. srednjobosanskoj NOU brigadi.

⁵ Riječ je o 18. srednjobosanskoj NOU brigadi.

Za zamjenika komandanta brigade postavlja se privremeno drug Mile Trkulja, dosadašnji zamjenik komandanta bataljona XII K. brigade.⁶

Za pom. komesara brigade postavlja se privremeno drug Lutvo Hajdaragić, dosadašnji šef ob. o. XVIII brig.

Ova naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,⁷ Komandant — ppukovnik,
(M. P.) Durin⁸

BR. 46

NAREĐENJE ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) NOU BRIGADE OD 7. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA IZVRŠE POKRET NA PROSTORIJU SLADNE¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
Br. str. pov.
7 sep. 44 g.

ŠTABU I, II, III i IV BATALJONA

Položaj

Situacija:

Neprijatelj sa oko jedne bojne nalazi se u Srebrniku, a sa jednom bojnom došao je sinoć oko 20 sati i zaposjео

⁶ On je u to vrijeme bio zamjenik komandanta 1. bataljona te brigade.

⁷ Politički komesar u to vrijeme je bio Simo Tadić.

⁸ Đurađ Predojević

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 870.

² Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 7. i 8. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-V-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 275 i 317) u Srebrniku se u to vrijeme nalazio 2. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar«, a po iskazu postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60, str. 3) u njemu se nalazio i Stožer 5. bojne 10. posadnog zdruge, s jednom stražarskom satnijom, dok su se ostale četiri satnije nalazile u neposrednoj blizini Srebrnika. O tome vidi i izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408).

Ratiš.² Mi smo dobili naređenje da izvršimo pokret sa brigadom na prostoriju Sladna.³ Za izvršenje ovoga zadatka

NAREĐUJEMO:

I bataljon — krenuće sa prostorije Ljenobud 7 o.m. pravcem Rapatnica — Sladna a postaviti se prema Srebrniku na k. 297 sa zadatkom kontrolisanja pravca preko Babunovići, Srebrnik, i ukoliko neprijatelj pođe od ovog pravca pustiti ga na blisko odstojanje i nastojati da se što više uništi.

II bataljon — krenuće sa prostorije Ljenobud 7 o.m. pravcem Rapatnica — Sladna i postaviti se ispred Sladne na k. 239 sa zadatkom kontrole pravca preko Brnjičani — Moranjci — Ratiš, i ukoliko neprijatelj pođe od ovoga pravca postaviti zgodan položaj i nanijeti mu što više gubitaka i zadržati ga da ne bi dalje kretao.

III bataljon — po primitku ovoga dopisa krenuće sa sadašnje prostorije Ljenobud — Rapatnica i postaviti se između Moranjci i Rapatnice na zgodnom mjestu, po mogućnosti k. 359, i obezbediti ostalim našim snagama da prođu na svoja određena mjesta. Po prolazu čitave naše brigade ovaj bataljon krenuće pozadi brigade na odstojanju 500 metara pravcem Sladna — Džakule, gdje će se smjestiti i obezbeđivati brigadnu ambulantu i sve djelove oko brigade. Postaviti zasjedu prema Srnicama na k. 266.

IV bataljon — krenuće sa prostorije Ljenobud — Rapatnica — Sladna i zaposjesti položaj Vis — Stražba⁴ sa zadatkom kontrolisanja pravca od Gračanice.

Ova zapovijest biće još raspoređenija⁵ po dolasku na određeni sektor.

³ Naređenje je primljeno, vjerovatno, od Štaba 11. NOU divizije.

⁴ Na karti 1 : 100.000 Vis nije označen kao poseban topografski objekat. Vjerovatno bi trebalo da piše: vis Stražba.

⁵ Vjerovatno se htjelo reći: određenija (vidi dok. br. 54).

Svi bataljoni krenuće u 7 sati a III će krenuti odmah po primitku ove zapovesti kako bi mogao obezbediti prolaz svima jedinicama.⁶

S. F. — S. N.

Komandant — major,
Egić⁷

BR. 47

UPOZORENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 8. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA NA SPREMNOST OKUPATORA DA ZATRUJE DUVAN I ŽIVOTNE NAMIRNICE¹

ŠTAB 5 KORPUSA
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Broj: 1264

Dne 8 septembra 1944 godine

Neprijatelj truje duvan i
životne namirnice — opreznost.

- 1) SVIM JEDINICAMA OVOG KORPUSA,
- 2) SVIM KOMANDAMA PODRUČJA.—

Neprijatelj u svojoj zločinačkoj okrutnosti i dalje uporno nastoji da nama i našoj vojsci nanese što veću štetu. Ukoliko se više približava svojoj punoj propasti, utoliko se služi okrutnijim sretstvima.

Prema sigurnim podacima, koje smo sada dobili, neprijatelj je zatrovao jednu veću količinu cigareta u NDH, koja

⁶ Brigada je pokret na prostoriju Sladne izvršila 7. septembra 1944, poslije neuspjelih pokušaja 4. 5. i 6. septembra da s linije Ljenobud — Rapatnica ovlada neprijateljskim uporištem u G. i D. Srebrniku (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/3, k. 870: izvještaj Štaba 5. kozarske NOU brigade od 2. oktobra 1944). U tim borbama su i brigada i neprijatelj imali osjetne gubitke (vidi dok. br. 162).

⁷ Dušan

¹ Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 48/2, k. 1628. Redakcija objavljuje primjerak dostavljen Štabu Drvarsko-petrovačkog NOP odreda.

se preko švercera ima ubaciti partizanima ili da će stvoriti mogućnost da partizani zarobe veću količinu takvih cigareta. Nije isključivo da će to neprijatelj činiti i sa svim drugim životnim namirnicama, vodom i slično.²

Radi ovoga potrebno je upoznati sve jedinice od komandanta do borca, sve vojne i civilne vlasti na svom području, tako da se spriječi svaki nemio slučaj, koji bi došao kao posljedica upotrebe ovog zločinačkog sredstva.

Svim štabovima, borcima i ustanovama odmah dati potrebna uputstva, kako postupati sa ovim životnim potrepštinama i švercerima, koji ove preprodaju, kao i način i postupak sa zaplijenjenim duvanom, cigaretama i drugim namirnicama. Sve ove namirnice do kojih se dolazi, najbolje je da ih isproba onaj koji ih prodaje ili onaj od koga su zaplijene. Ovakav postupak primjeniti i za sumnjive bunare, izvore i dr.

Obzirom na perspektivu ulaska u gradove i teritoriju koju je do sada kontrolisao neprijatelj, to ove ozbiljno i najodgovornije shvatiti i poduzeti potrebne mjere.

Prijem potvrditi.—

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.) Za štab,
 načelnik, ppukovnik,
 Vel. M. Knežević

Umnoženo i dostavljeno bataljonima ovoga odreda na 13 — IX — 1944. god.

(M. P.)³

Sekretar
Drago⁴

² Za sprovođenje ove svoje namjere neprijatelj je vrsio specijalnu obuku lica određenih u te svrhe. Bliže o tome vidi depešu Odsjeka za zaštitu naroda za Hrvatsku od 2. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/27-5, k. 461A: knjiga depeša 5. korpusa NOVJ).

³ Na pečatu piše: Štab Drvarskog N.O.P. odreda.

⁴ Dodig (vidi naređenje Štaba Drvarskog NOP odreda od 15. IV 1944. u Arhivu VII, reg. br. 9/3, k. 1628).

NAREĐENJE ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 8. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA NAKON USPOSTAVE POMOĆNOG AERODROMA OBEZBIJEDE EVAKUACIJU RANJENIKA¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: sl.

8. IX. 1944.

ŠTABU ...

Položaj

1) Naše jedinice došle su na prostoriju s. Tolisa — Skugrići sa zadatkom da obezbijede aerodrom na mjestu zv. Filomena.² (Ovo zadržati u najvećoj tajnosti). Zadatak je vrlo važan i mora se izvesti pod svaku cijenu, kako bi omogućili odašiljanje naših teških ranjenika i na taj način postali pokret-niji za ofanzivno djelovanje na prostoriji Posavine i Trebave.

2) Raspored naših jedinica neka bude do daljnjeg sledeći:

a) 17 NOU brigada: na prostoriji s. Skugrići. Zadatak: zatvaranje pravca od Gradačca i Modriča, a predveče će dobiti konkretan zadatak u cilju obezbeđenja aerodroma kod Filomene.³

Štab brigade podesiće raspored svojih bataljona tako da oni sigurno zatvaraju pravac od Gradačca i Modriča, ne ispoljavajući svoje ofanzivno dejstvo, kako bi se momentalno izbjegla jača reakcija neprijatelja. Ali ukoliko bi neprijatelj pokušao sa ispadima, odbiti ga energično.⁴ (U Modriču je legija — zeleni kadar, koji nije raspoložen za borbu protiv nas).

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37-2, 1, k. 1258.

² Bliže o izvršenju toga zadatka vidi dok. br. 44.

³ O izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 78.

⁴ Radi obezbeđenja osnovnog zadatka, 3. i 4. bataljon 17. majevičke NOU brigade 9. septembra 1944. zauzeli su ustaško uporište Čardak, dok su istoga dana trebavski četnici i dijelovi 13. SS divizije »Handžar« vršili ispad sa pravca Gradačca i Zelinje na položaj 1. i 3. bataljona 18 (hrvatske) NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 78 i 131.

Bataljon⁵ koji je kod ovog štaba u Tolisi (zaselak Babići)⁶ neka ostane na istom mjestu do daljnjeg, kao direktna zaštita Div. bolnice.

b) 18 NOU brigada: na prostoriji s. Tolisa, i to na liniji: raskršće — Krečane (dva bataljona), a dva bataljona na liniji: Brekinja (455) — Brezova K. Lipik. Zadatak: Prva dva bataljona zatvaraju pravac od Gradačca, a druga dva pravac od Dugih Njiva — Vranjaka. Štab brigade će bataljonima dati konkretan zadatak i konkretnije im označiti položaje ne držeći se kruto gore označene linije.⁷

c) Posavski NOP odred sa Div. bolnicom u Tolisi kod škole. Posavski odred daje unutrašnje obezbjeđenje bolnici.

d) Ovaj štab u Tolisi kod crkve.

3) Napomena: Pred veče će uslediti izvjesno pomjeranje i drukčiji raspored naših jedinica u cilju izvršenja gore postavljenog zadatka. O tome će štabovi biti obavješteni i dobiti daljnja naređenja.

Štabovi će najhitnije dostaviti izvještaj o tačnom rasporedu svojih jedinica, podatke o neprijatelju, situaciju na svojim sektorima, itd.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

⁵ Riječ je o 2. bataljonu (vidi dok. br. 44 i 78).

⁶ Taj zaselak nije nađen na karti 1 : 100.000.

⁷ Opširnije o izvršenju zadataka 18. hrvatske NOU brigade vidi dok. br. 131.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. MUSLIMANSKE NOU BRIGADE
OD 8. SEPTEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA DA
OVLADAJU DOLINOM RIJEKE SPREČE I ZATVORE PRA-
VAC ZVORNIK — TUZLA¹**

Š T A B
XVI M. NOU BRIGADE

Z A P O V I J E S T
ŠTABA XVI BRIGADE ZA 8. SEPT. 1944.

U cilju čišćenja doline rijeke Spreče od neprijateljskih grupa kao i zatvaranja drumu Zvornik — Tuzla naša brigada izvršiće pokret na prostoriju Spreče.² Pokret će se izvršiti na slijedeći način: I i IV bataljon sa Štabom brigade, bolnicom, intendanturom i tehn. vodom krenuće sa sadanjeg mjesta bivaka danas u 12 časova najkraćim putem za Raševo.

Marševski raspored: I bataljon, intendantura, tehn. vod. bolnica, IV bataljon.

II bataljon krenuće sa sadanjeg mjesta bivaka danas u 12 časova najkraćim putem za Raševo.

Na Raševu će biti zborna mjesto brigade, odakle će kolona produžiti po zadatku koji će se izdati na licu mjesta, sa II bataljonom na čelu.

Opšte napomene: I i II bataljon dobiće danas po jedan šarac.³ Radi toga I bataljon neka odmah uputi u Štab brigade svoju tešku »Bredu«⁴ sa municijom, a II bataljon svoju laku »Bredu«.⁵ Bataljoni će danas dobiti izvjestan broj ruskih pikavaca.⁶ Treba postupiti ovako:

Ruske pikavce dobiće i moraju ih nositi svi članovi štaba bataljona, uključivši intendanta, njegovog zamjenika i ob. oficira, i svi članovi komandi četa. Radi toga će štabovi bataljona kako se budu dodjeljivali ruski pikavci vršiti ovakvu raspodjelu a sve pikavce druge vrste dodjeljivaće ljudstvu u radnom vodu i sanitetskom osoblju.

Štabovi bataljona dostaviće što prije spisak stručnjaka koji se nalaze u bataljonima bez obzira na kojoj su dužnosti, ali sa naznakom funkcije i najznačajnijim karakteristikama. U obzir dolaze: ljekari, profesori, inženjeri, tehničari, učitelji,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 32/2, k. 1112.

² Taj pokret je uslijedio po naredjenju štaba 27. NOU divizije (vidi dok. br. 39).

³, ⁴ i ⁵ Blježe o tome naoružanju vidi dok. br. 10.

⁶ Automati. Blježe o tome oružju vidi dok. br. 4, objašnjenje 4.

studenti, srednjoškolci, kvalifikovani radnici (elektromašinci, bravari, tekstilci, metalci itd.), apotekari, teolozi, šumari, pravnici, avijatičari, itd. Ukratko ovdje dolaze u obzir svi borci i rukovodioci (drugovi i drugarice) koji imaju ma kakvu struku li naobrazbu, osim osnovne škole. Ovaj spisak treba dostaviti najkasnije do 10. IX. 1944.

II i IV bataljon odmah da dostave redovno brojno stanje za 7. IX.

Do sada sem II bataljona ni jedna jedinica nije izvijestila po izdatim naređenjima štaba brigade o nošenju engleskih bombi i namještanju kočnica na engleskom pikavcu.⁷

Najnovije vijesti: Crvena armija je prešla jugoslovensku granicu, nakon zauzeca važnog dunavskog pristaništa Turn Severina.⁸ Sovjetske trupe prešle su Dunav i zauzele varoš Klado-vo⁹ u Jugoslaviji. Sada se nalaze svega 175 km. od Beograda. U Srbiji naše jedinice nastavljaju svoju ofanzivu i zauzele su gradove Arilje i Požegu¹⁰ i nastavljaju žestoke borbe na sek-

⁷ Ta naređenja redakcija nije pronašla. Ona se, vjerovatno, odnose na preduzimanje mjera bezbjednosti pri rukovanju ručnom odbrambenom bombom MK2, odnosno napadnom bombom MK3A2 (tzv. bombe »kašikare«), kao i automatom »STEN«, kalibra 9 mm, engleske proizvodnje. Narocito je sistem za kočenje ovoga automata bio nepogodan, pa je, uslijed slučajnih udara, dolazilo do samookidanja i nesrećnih slučajeva. Stoga je sistem za kočenje kod ovih automata utvrđivan vezivanjem (vidi Arhiv VII, reg. br. 41 3. k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Solaja« od 1. septembra 1944).

⁸ To mjesto je zauzeto 5. septembra 1944 (vidi Istoriju velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941—1945, tom IV, str. 281. i 679).

⁹ Izviđački dijelovi 75. streljačkog korpusa 2. ukrajinskog fronta su 6. septembra prešli r. Dunav kod Kladova, sa pravca Turn Severina, ali su se poslije kraćeg zadržavanja vratili na teritoriju Rumunije. Opširnije o tome vidi: dok. br. 87; tom I, knj. 11, dok. br. 145, knj. 12, dok. br. 136 i 160; »Beogradska operacija — 20. oktobar 1944«, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964, str. 59; dnevni list »Borba«, beogradsko izdanje od 6. septembra 1963, str. 12; Istoriju velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941 — 1945, tom IV, str. 415. i 421; Persi Ernst Sram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 608. i 861.

¹⁰ Arilje i Užičku Požegu je neprijatelj pretvorio u vrlo jaka uporišta u dolinama r. Zapadne Morave i r. Đetinje. Trebalo je da obezbjeđuju izvlačenje glavnine njemačkih snaga iz sastava Grupe armija »F«. Međutim, Užičkom Požegom su 1. septembra a Ariljem 3. septembra 1944. ovladale jedinice 1. proleterske divizije, ali su ih Nijemci sa četnicima 6. septembra ponovo zauzeli. Oko ovih mjesta, do njihovog konačnog oslobođenja, vođene su četvorumjesečne borbe: Arilje su 3. decembra oslobodile jedinice 25. NO divizije, a Užičku Požegu 12. decembra 1944. jedinice 2. proleterske divizije NOVJ. Opširnije o tim borbama vidi: tom I, knj. 11, dok. br. 138, 142, 152 i 153, knj. 12, dok. br. 8, 9, 14, 27, 84, 89, 164 i 203, knj. 15, dok. br. 180 (str. 506) i 204 (str. 648); Arhiv VII, reg. br. 33/1, str. 114. i 116, k. 372: knji-gu depeša 1. proleterskog korpusa i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 51 — 53 i 245 — 248: izvještaje grupe armija »F« od 2. i 6. septembra 1944. godine.

toru Užice.¹¹ Maršal Tito je odlikovan najvećim sovjetskim odlikovanjem: Ordenom Suvorova I reda.¹² Savezničke trupe u Francuskoj nastavljaju napredovanje. Vode se borbe u predgrađima Verdena,¹³ oslobođen je Nant,¹⁴ vrši se opkoljavanje Kalea.¹⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major
Begić¹⁶

Komandant — major
Čerić¹⁸

V.d. načelnika — major
Stanko¹⁷

(M. P.)

¹¹ U to vrijeme na sektoru Užica su vodile borbe jedinice 1. proleterske divizije NOVJ (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 103, 124, 134 i 138). Užice su konačno oslobodile 16. decembra 1944. jedinice 2. proleterske divizije (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 204, str. 652).

¹² Vidi ukaz Vrhovnog sovjeta SSSR-a od 5. septembra 1944 (Spoljna politika SSSR-a u periodu otadžbinskog rata, tom II, Moskva, str. 179 — 181). Ovim ukazom je odlikovano još 46 generala i oficira NOVJ.

¹³ Taj grad su oslobodile 1. septembra 1944. jedinice 20. korpusa 3. američke armije pod komandom generala Patona. Bliže o tome vidi: Montgomeri (Montgomery), *Od El Alamejna do Baltičkog mora*, Beograd, 1951, str. 347; Ajzenhauer, navedeno djelo, str. 134; Colonel Vincent J. Esposito, *The West Point Atlas Of American Wars, 1900 — 1953*, Volumen II, Fredrick Praeger Publishers, New York, 1959 (pukovnik Vincent J. Esposito, *Atlas američkih ratova 1900 — 1953*), skica 56.

¹⁴ Nant je oslobođen 12. avgusta 1944. Opširnije o tome vidi: Montgomeri, navedeno djelo, str. 303 i 311; Ajzenhauer, navedeno djelo, str. 91; Vincent J. Esposito, navedeno djelo; Mary H. Williams, *United States Army In World War II, Chronology 1941 — 1945*, Washington, D. C., 1960 (Meri H. Vilijams, *Armija SAD u 2. svetskom ratu*, Hronologija 1941 — 1945, Vašington), str. 247.

¹⁵ Taj utvrđeni grad na obali kanala La Manša oslobodile su tek 30. septembra 1944. jedinice 1. kanadske armije, iako je 3. kanadska divizija te armije izbila na prilaze gradu još 5. septembra (o čemu je riječ u ovome dokumentu). Iscrpnije o tome vidi Montgomeri, navedeno djelo, str. 353 i 377.

¹⁶ Muhidin

¹⁷ Ervin Salcberger

¹⁸ Salem

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 9. SEPTEMBRA 1944. O BORBENIM DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA¹

ŠTAB 5. KORPUSA
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Dne 9 septembra 1944. godine

Ratni izvještaj za 7 i 8/9-1944. g.

1) Noću 8 9-1944. god. naše snage u Centralnoj Bosni izvršile su napad na jako utvrđeni i od neprijatelja branjeni grad **Derventu** na glavnoj komunikaciji Brod — Sarajevo i nakon višečasovne žestoke borbe likvidirale sva neprijateljska uporišta i potpuno oslobodile grad.²

U isto vrijeme izvršen je napad i na ostala uporišta na komunikaciji Derventa — Doboj, kao i na sami grad **Doboj**, gdje se još i sada vode žestoki ulični bojevi.

Do sada je zaplijenjeno dosta oružja, opreme i drugog ratnog materijala, a zarobljenici se prebrojavaju.³

¹ Kopija originala (umnožena na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2, k. 458.

² Derventu je 9. septembra 1944. zauzela 18. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije. Opširnije o zauzimanju toga mjesta vidi: dok. br. 57 i 181; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 9. septembra 1944 (reg. br. 44 6, k. 458A), izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 162, k. 461A), izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br. 17/5, k. 1421), istorijat Srednjobosanske NOU divizije (reg. br. 1/8, k. 1417), izvještaj Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 15. septembra 1944 (reg. br. BH-V-12247), izvještaj Komande Ljubičke četničke brigade od 14. septembra 1944 (reg. br. BH-V-12245), izvještaje Komande Motajičke četničke brigade od 15. i 17. septembra 1944 (reg. br. BH-V: 12246 i 12260).

U izvještaju Komande Ljubičke četničke brigade od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12174) govori se o saradnji četnika i domobrana u prethodnim borbama oko Dervente.

³ Doboj su 9. septembra 1944. zauzele 14. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije i 21. slavonska brigada 28. NOU divizije (21. slavonska brigada je bila tada pod komandom Srednjobosanske NOU divizije). Opširnije o zauzimanju toga mjesta vidi dok. br. 181.

2) U operacijama koje su vođene noću 6 na 7.9, u toku 9 i 8.9.1944. god. naprostoru Bos. Novi — Ljubija — Prijedor — Banja Luka naše snage⁴ postigle su slijedeće rezultate:

— ubijeno je 950 neprijateljskih vojnika i oficira, a više ranjeno;

— zarobljeno 1.120 neprijateljskih vojnika i oficira.

Zaplijenjeno: 16 topova raznog kalibra, 6 teških bacača, 105 mitraljeza, 6 protuavionskih mitraljeza, 1.200 pušaka, 5 vagona razne municije, od toga 2.500 topovskih granata, 200 konja sa kompletnom opremom, 8 kamiona, 12 lokomotiva, 25 vagona hrane i dosta druge ratne spremne i materijala.

3) U akcijama koje su vođene u Centralnoj Bosni i na komunikacijama Brod — Sarajevo i Sarajevo — Mostar u toku od 1.9 do 8.9.44. godine naše snage⁵ postigle su slijedeće rezultate:

— ubijeno je 290 neprijateljskih vojnika i oficira; a više ranjeno;

— zarobljeno 320 neprijateljskih vojnika i oficira;

— zarobljeno i predalo se 15 oficira i 170 vojnika.

Oslobođeni su **Teslić**,⁶ **Jelah**,⁷ **Fojnica**,⁸ **Kreševo**,⁹ i niz drugih nastanjenih mjesta.

Zaplijenjeno je: 3 topa, veći broj pušaka i automatskog oružja, puščane, mitraljeske, bacačke i topovske municije, 1 vagon marmelade, 1 vagon cigareta i drugog ratnog materijala.

Uništeno je: 6 željezničkih stanica, 17 mostova, 20.690 metara željezničke pruge, 22.000 metara telefonske linije, 8 kamiona, 7 lokomotiva, 110 vagona i 1 vagon protuavionske municije.

Ovim napadima na komunikacije u navedenom periodu vremena potpuno je paralisana saobraćaj na pruzi Brod — Sarajevo i Sarajevo — Mostar.

4) 8.9.1944. g. diverzanti X Divizije digli su u vazduh 3 neprijateljska voza i pri tom uništili i spalili: 3 lokomotive, 34 vagona, dva mosta dužine po 9 i 6 metara, i na više mjesta

⁴ Riječ je o 4. NOU diviziji, dijelovima 39. NOU divizije i Kozarskoj grupi NOP odreda (vidi dok. br. 58 i 80).

⁵ Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji, koja je u to vrijeme vodila borbe oko Teslića, Doboja i Dervente. Opširnije o tome vidi dok. br. 57, 146, 147 i 181.

⁶ Teslić su 4. septembra 1944. oslobodili dijelovi 14. srednjobosanske brigade Srednjobosanske NOU divizije i Tešanjski NOP odred (vidi dok. br. 181).

⁷ Jelah je oslobođen 5. septembra 1944 (vidi dok. br. 181).

⁸ U Fojnicu su ušli dijelovi 10. NOU divizije 6. septembra 1944 (vidi dok. br. 42).

⁹ Kreševo je 6. septembra 1944. zauzeo 3. bataljon 9. krajiške brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 55).

pretrgli željezničku prugu Sarajevo — Zenica i Sarajevo — Mostar. U ovim akcijama ubijen je veći broj neprijateljskih vojnika, a oslobođeno 40 talijanskih vojnika. Zaplijeno je nešto sprema, oružja i 7 konja.¹⁰

5) 7 9-1944. g. iz neprijateljskih uporišta na komunikaciji Bos. Petrovac — Bihać našim snagama predalo se 550 neprijateljskih vojnika i oficira sa kompletnom ratnom opremom.¹¹

6) 6-9-1944. Saveznička avijacija je bombardovala Konjic i srušila most preko Neretve.¹²

Također je mitraljiran transport vojske kod željezničke stanice Podlugovi i tom prilikom ubijeno 30 neprijateljskih vojnika.¹³

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba,
potpukovnik,
Vel. M. Knežević

¹⁰ Riječ je o dejstvima Visocko-fojničkog NOP odreda od 1. do 9. septembra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 144.

¹¹ Riječ je o domobranima iz sastava 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruga koji su se predali Drvarsko-petrovačkom NOP odreda. Bliže o tome vidi dok. br. 61.

¹² Bliže o tome vidi knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 203, k. 461A).

¹³ Prema izvješću Župskog oružničkog zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 7. septembra 1944. taj napad su izvršila dva aviona, i tom prilikom su poginula 2 Nijemca a 10 ih je ranjeno (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/3, k. 149c).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 9. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U AVGUSTU NA
PROSTORU BOSANSKE KRAJINE¹**

Š T A B
IV DIVIZIJE V KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 490
Dne 9. IX. 1944. god.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE — OP.

Dostavljamo vam izvještaj o akcijama ove divizije u toku
avgusta 1944. godine.

...²
Noću 1/2. Šesta brigada napala je neprijateljsko uporište
Bos. Petrovac. Zadatak je bio isti likvidirati. Za
sam napad predviđena su tri klina na prostoriji
između cesta Krupa — Petrovac.³ Snage su zau-
zele polazne položaje i u samom podilaženju ka
uporištu došlo je do sukoba sa neprijateljem, t.j.
sa njegovim patrolama.⁴ Jednovremeno neprija-
telj je otvorio vatru iz teških oruđa u pravcu na-
ših klinova. . . . Neprijateljske patrole su odbačene

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII,
reg. br. 9/1, k. 769A.

² Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na dejstva Pod-
grmečkog NOP odreda, jer su ta dejstva detaljnije iznijeta u dok.
br. 24. Izostavljeni tekst je u dokumentu označen trima tačkama.

³ Napad na Bosanski Petrovac je izvršen u dvije napadne ko-
lone (»dva klina«). Glavnu kolonu su sačinjavali 1. i 2. bataljon, a po-
moćnu 3. bataljon i dvije čete 4. bataljona (vidi knj. 28, dok. br. 28;
Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 769; izvještaj Staba 6. krajiške NOU brigade
od 3. avgusta 1944). Istovremeno su to mjesto napadali i 1, 2. i 3. ba-
taljon 13. krajiške brigade 39. NOU divizije (vidi knj. 28, dok. br. 20).

⁴ U Bosanskom Petrovcu su se u to vrijeme nalazili dijelovi
nemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«) i 1. i 2. bojne 1. domobranske
lovačke pukovnije (vidi knj. 27, dok. br. 131). Ovi domobranski dijelovi
su se početkom septembra predali Drvarsko-petrovačkom NOP od-
redu (vidi dok. br. 61).

i razvila se žestoka⁵ borba na žici.⁵ Nakon pola sata borbe neprijatelj je protjeran sa vanjskih položaja odbrane grada i naši klinovi probili su se u grad. Glavni klin je prodro do silosa odakle je neprijatelj davao otpor. Ovdje je neprijatelj uspio da zadrži glavni klin. Neprijatelj je težište odbrane prenio na utvrđene kuće a sem toga zapalio je nekoliko kuća da bi imao bolji pregled kretanja naših snaga. Na ovaj način nam je neprijatelj uspio nametnuti frontalnu borbu koja je trajala od 24 sata do 3.30. Pošto je bio ukočen glavni klin, veliki broj ranjenika u samom početku borbe, odvajanje većeg dijela boraca za iznošenje ranjenika, nedovoljan broj teškog oružja, neprecizno gađanje naše artiljerije, nedostatak ručnih bombi, povlačenje 13. brigade na pola sata ranije,⁶ uticalo je te [su] se i snage VI brigade povukle, a nakon 5 minuta uslijedilo je i naređenje od štaba korpusa za povlačenje. Neprijateljski gubitci: 37 mrtvih i 65 ranjenih. Naši gubitci: 5 mrtvih i 67 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 p. mitraljez, 5 pušaka i 2 pištolja.⁷

VIII brigada napadala je neprijateljska uporišta Gorijevac, Ripački Klanac⁸ i Mrkića Brijeg.⁹ Zadatak je bio likvidirati ova uporišta. Napad na Gorijevac otpočeo je u 23 sata i 10 minuta i poslije pola sata borbe prosječna je vanjska žica i prednji dijelovi su upali u uporište. Sem vanjske žice svaki bunker bio je ograđen posebno žicom, što je naše snage zadržalo a neprijatelj se snašao i protivnapadom izbacio naše snage. Na-

⁵ Glavna napadna kolona naišla je na prepreku od bodljikave žice sa protivpešadijskim minama. Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 769).

⁶ Bliže o dejstvima 13. krajiške brigade 39. NOU divizije u to vrijeme vidi u dok. br. 40.

⁷ Opširnije o borbama za Bosanski Petrovac u to vrijeme vidi: dok. br. 40; knj. 28, dok. br. 28, 134, 137 i 140; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 14/2, k. 458), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3, 5, str. 52 — 59, k. 461A) i izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 3. avgusta 1944 (reg. br. 13/2, k. 769)

⁸ Odnosi se na Klanac (k. 488) kod s. Ripča.

⁹ Nije nađen. Vjerovatno se odnosi na kotu 725, jugoistočno od s. Ripča.

se snage su se pregrupisale i uz pomoć protutenkovskih topova i minobacača ponovo izvršile napad i uspjele doći do bunkera ali ih je neprijatelj kontranapadom ponova zbacio.

Treći napad prošao je isto tako, poslije čega su se snage povukle na blokadu Gorijevca.

Snage koje su vršile napad na Ripački Klanac jurišale su 4 puta uzastopce ali nisu [se] uspjele probiti ni kroz vanjsku žičanu prepreku. Žičana prepreka je visoka 1,5 metar, široka 3 metra i gusto pletena, bunker i su zidani od kamena, podatci o neprijatelju bili su netačni, što je sve dovelo do neuspjeha.

Napad na Mrkić Brijeg (k. 725) ispočetka je te kao dobro i zauzeto je nekoliko bunkera, ali je neprijatelj protivnapadom uspio odbaciti naše snage. Gubitci neprijatelja na Gorijevcu, Ripačkom Klancu i Mrkića Brijegu iznose 61 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubitci 13 mrtvih, 40 ranjenih. Plijena nije bilo.¹⁰

Treći bataljon XI brigade u toku iste noći bio je u zaštiti štaba korpusa, samo je jedan vod sa bacačima »Džon Bul« učestvovao u napadu na Petrovac. U borbama ovaj bataljon je imao jednog mrtvog i 5 ranjenih. Iste noći Drvarsko-petrovački odred vršio je napad na nepr. uporište Vrtoče, [a] sa jednom četom i vodom prateće čete izvršen je demonstrativni napad na neprijateljska uporišta Metla. U napadu na Vrtoče odred je uspio da se privuče bunkerima i pobaca bombe ali se je razvila žestoka borba koja je trajala 4 i po sata. Neprijatelj je naročito dobro tukao minobacačkom vatrom, te je odred nakon pretrpljenih gubitaka morao da se povuče. Napad je u mnogome ometao i minerski teren. Gubitci neprijatelja 7 mrtvih, 10 ranjenih. Naši gubitci 9 mrtvih i 20 ranjenih. Plijena nije bilo. Oštećeno 5 karabina i 1 šarac od neprijateljske minobacačke vatre.

2. VIII. Jedna neprijateljska kolona jaka oko 300 vojnika krenula je od Bihaća u pomoć neprijateljskom uporištu na Gorijevcu. Drugi bataljon VIII

¹⁰ Bliže o tim borbama 8. krajiške NOU brigade vidi knj. 28, dok. br. 28; Arhiv VII, reg. br. 6 2, k. 769 (izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 3. avgusta 1944).

brigade dočekaio je ovu kolonu i razvila se je borba od 13 časova, kada su naši uspjeli neprijatelja povratiti. Neprijatelj je jakim artiljerijom iz 5 topova štutio ovu kolonu, te naši nisu u cijelosti mogli iskoristiti uspjeh.¹¹ Gubitci neprijatelja 7 mrtvih, 10 ranjenih. Naši gubitci 2 mrtva i 5 ranjenih. Zaplijenjeno 20.000 pušanih metaka, 40 granata za protivavionski top 37 m m, 1 karabin, 1 kola i dva konja.

3. VIII. Drvarsko-petrovački odred dočekaio je jednu neprijateljsku kolonu jaku 50 vojnika, koja je išla iz Vrtoča prema Metli. Neprijateljski gubitci 4 mrtva i 6 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. IV bataljon VIII brigade vodio je borbu sa neprijateljem koji je iz Gorijevca krenuo prema Hrgaru. Neprijatelj je vraćen uz gubitke 9 mrtvih i 4 ranjena. Naši bez gubitaka. Jedna desetina ovog bataljona dočekala je na cesti između Gorijevca i Ripačkog Klanca jedna kola i ubila dva konja.

4. VIII. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

6. VIII. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

7. VIII. Jedna četa II bataljona XI brigade napravila je zasjedu između Ljubije Rudnika i Stare Rijeke. Neprijatelj je naišao iz Ljubije i nakon kratke borbe povraćen uz gubitke od 2 mrtva i tri ranjena.¹²

Noću 7/8. IV bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti između Ripača i Pritoke (Bjelo Brdo).¹³ U 6 sati 8. o. mj. naišla je kolona od 7 kola i tri konja a štutilo ih je 30 vojnika. Kolona se kretala od Bihaća za Ripač i vozila je hranu. Zasjeda je otvorila vatru na neprijateljsku kolonu i tom prilikom neprijatelj je pretrpio gubitke.

¹¹ U radiogramu Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/5, list 52, k. 461A) naredeno je:

»Obustavite upornu odbranu od Bihaća. Brigadu odmorite. R[odić].«

¹² Na tome sektoru u to vrijeme su se nalazili i dijelovi 383. pješadijskog puka njemačke 373. legionarske divizije (vidi dok. br. 31, objašnjenje 24).

¹³ Odnosi se na s. Ripač, s. Pritoku i s. Bijelo Brdo.

Usljedi brze neprijateljske intervencije kao i artiljerijske i bacačke vatre, naše snagu su se povukle.

Gubitci neprijatelja 9 mrtvih i 5 ranjenih. Ubijeno je 10 teglećih i dva jahaća konja. Zaplijenjeno: 2 karabina, 7 šinjela, 1 bluza, 3 para veša, 2 ćebeta.¹⁴

9. VIII.

Noću između 8. i 9. izviđačka četa XI KNOU brigade izvršila je napad na željezničku stanicu Ljeskaru na pruzi Prijedor — Ljubija.¹⁵ Napad je bio iznenađan, tako da neprijatelj nije opalio ni metka. Stanicu je branilo 10 milicionera. Gubitci neprijatelja: 8 mrtvih i jedan zarobljen. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

Treći bataljon VI brigade postavio je zasjedu na Topića Brdu i u selu Čela, radi hvatanja četničkih grupica koje vršljare tim terenima. Na zasjedu u Čeli naišla je grupa od 30 četnika od Baltinih Bara, a druga grupica četnika došla zasjedi za leđa. Zasjeda se je povukla. Odmah je uslijedila neprijateljska intervencija iz Prijedora u tri pravca i to: jedna kolona u pravcu Čela, druga u pravcu Topića Brda i treća kolona preko Baltinih Bara. Bataljon je primio borbu i nakon trosatne borbe protjerao neprijatelja u Prijedor. Gubici neprijatelja 10 ranjenih. Naši gubitci jedan ranjen. Plijena nije bilo. Drugi bataljon XI brigade dočekao je jednu kolonu ustaša, jaka 100

¹⁴ Blíže o dejstvima jedinica 4. divizije od 7. do 12. avgusta vidi knj. 28, dok. br. 57.

¹⁵ Na području Prijedor — Ljubija nalazile su se 4 (od 15. avgusta) i 6. bojna 8. ustaškog zdruga. Vidi dok. br. 182, Arhiv VII: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944 (reg. br. 1/2, k. 114B), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, str. 159, k. 461), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 15. i 17. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 529-533 i 591-596), iskaz postrojbi Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 (reg. br. 27/1, k. 114B).

Na sektoru Prijedor — Ljubija — Bos. Novi — Dobrljin dejstvovalo je i 4. lovački zdrg. Njegova 13. lovačka pukovnija nalazila se na prostoriji od Bos. Novog do Dobrljina (vidi dok. br. 155) a 7. lovačka pukovnija oko Prijedora. Međutim, redakcija nije uspjela pronaći dokumente ovih jedinica na osnovu kojih bi pružila potpunije podatke o njihovim dejstvima u avgustu 1944 (vidi reg. br. 8/1-99, k. 58: bojnu relaciju 4. lovačkog zdruga od 22. decembra 1944).

ljudi, a kretala se od Ljubije prema Briševu. Nakon kratke borbe bataljon je protjerao neprijatelja za Ljubiju uz gubitke od 3 mrtva i 8 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Prvi bataljon XI brigade dočekaao je neprijateljsku kolonu jaku 40 ustaša, koja se je kretala od Ljubije prema Tromedi. Neprijatelj je otkrio zasjedu i blagovremeno se razvio za borbu. Neprijatelj je otstupio za Ljubiju uz gubitke od 1 mrtva. Naš jedan ranjen. Plijena nije bilo.

11. VIII. Treći bataljon VI brigade sa minerskom grupom postavio je zasjedu na pruzi Prijedor — Ljubija između želj. stanice Baltine Bare i mosta za Žegar. Voz je naišao u 8 sati od Prijedora za Ljubiju i sastojao se je od lokomotive, tri zatvorena i jednog otvorenog vagona. Mina je uspjela: uništena mašina lokomotiva i dva vagona te ih odbacila od pruge oko 20 metara. Izvršen je juriš i u vozu nađeno oko 35 mrtvih vojnika. Naši gubitci jedan mrtav i jedan ranjen. Zaplijenjeno 6 karabina, 2 pištolja i 200 puščanih metaka.

Noću 11/12. Treći bataljon XI brigade krenuo je u napad na uporišta kod tunela u Dubočaju. Napad je odložen, jer je uporište jako utvrđeno, a opreznost povećana poslije napada na željezničku stanicu Ljeskare. U toku iste noći bataljon je u povratku izvršio napad na miliciju u selu Zecovi, gdje ima oko 40 milicionera. U borbi su ubijena 4 milicionera, dok je broj ranjenih nepoznat. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Drugi bataljon XI brigade u toku iste noći napao je neprijatelja na Raljašu kod Rudnika Ljubije. Neprijatelj je protjuran u Ljubiju uz gubitke od 3 mrtva. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen 4 karabina, 3 šinjela i 400 puščanih metaka.

12. VIII. Nije bilo dodira sa neprijateljem.

13. VIII. Četvrti bataljon VIII brigade postavio je zasjedu sa jednom desetinom na bunaru (korita) kod Gorijevca. U 8 sati naišlo je 40 neprijateljskih vojnika sa jednim kolima za vodu. Zasjeda je ubila 3 neprijateljska vojnika, 11 ranjeno. Naši gubitci 1 ranjen.

Noću 13/14. Prvi bataljon Drvarsko-petrovačkog odreda postavio je zasjedu na cesti Drenovača. Na zasjedu je naišlo 40 kamiona. Spaljeno je 11 kamiona. U 5 kamiona bila je municija razne vrste, a u 6 sprema. Ubijeno je 20, a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naš jedan mrtav i jedan ranjen. Do plijena se nije moglo doći uslijed eksplozije municije.

14. VIII. Drugi bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać — Petrovac u Vrtočkim Dolinama.¹⁶ Za osiguranje ove zasjede ostavljena je jedna četa I bataljona na k. 116 — Cilj sa zadatkom da otvori vatru na neprijateljsko uporište Koviljaču u momentu, kada zasjeda primi borbu i ne dozvoli neprijatelju sa Koviljače da interveniše. Jedna četa istog bataljona zaposjela je Čučevo brdo radi obezbeđenja zasjede od Vrtoča. U 16 sati naišla je kolona od 24 vojnika od Koviljače prema Vrtoču. Za kratko vrijeme borbe ostalo je na mjestu 18 mrtvih neprijateljskih vojnika. Preostalih 6 počeli su bježati prema Koviljači i 2 su u bježanju ranjena. Naši gubitci 4 ranjena.

Intervencija koja je uslijedila iz Koviljače odbijena je uz gubitke od 24 mrtva i 10 ranjenih. Plijen: 1 puškomitraljez »Brno«, 11 karabina, 4 pištolja, 11 ručnih bombi, 15 pari cipela, 15 opasača, 27 fišeklja, 300 metaka.

Četa IV bataljona XI brigade vodila je borbu sa satnijom iz VII lovačke pukovnije na Simatovića Glavici, Palančište. Neprijatelj je krenuo iz Prijedora i nakon kratke borbe ponovno vraćen u Prijedor uz gubitke 1 mrtav i 1 ranjen. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

15. VIII. Nije bilo dodira sa neprijateljem.

16. VIII. I bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti Bihać — Petrovac kod crkve u selu Lipi. Za obezbeđenje zasjede u momentu otvaranja borbe predviđen je sa jednom četom demonstrativni napad na Tarkovac. U 12 sati krenula je iz Tarkovca kolona od 30 vojnika prema zasjedi, a jednovremeno je krenula iz Šljivovca (k. 848)

¹⁶ Odnosi se na s. Doline kod Vrtoča (jugoistočno od Bihaća).

druga neprijateljska kolona od 22 vojnika. Obe kolone su jednovremeno nagazile na zasjedu i poslije kratke borbe ubijeno 16 a ranjeno 9 neprijateljskih vojnika, dok se ostatak razbjegao. Jedan neprijateljski vojnik zarobljen. Naši gubitci jedan mrtav. Plijen: 3 karabina, 3 opasača, 6 fišeklija, 4 bombe, 1100 metaka i dvoje cipele. Treći bataljon VIII brigade u toku istoga dana dočekaao je između Krupe i Perišića zida 12 ustaša. Ubijena su 3 a ranjena 4. Naši bez gubitaka, plijena nije bilo.

17. VIII. I i III bataljon VI brigade postavili su zasjedu na liniji Gomjenica — Bastasi — k. 149 — k. 205 i dalje prema rijeci Sani. U 6 časova naišli su od Gomjenice četnici u dvije kolone, jedna jaka 100 a druga 70 četnika.¹⁷ Obe kolone kretale su u pravcu zasjede, ali u samom podilaženju neko je od civila otkrio zasjedu i četnici su se počeli povlačiti prema Prijedoru. Naše snage su otvorile vatru i krenule na juriš ali je neprijateljska vatra iz Prijedora omela izvršenje juriša. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih. Naši bez gubitaka. Plijen 1 puška, 1 fišeklija, 100 metaka, 1 bluza i 1 hlače. Diverzantska grupa VI brigade postavila je na pruži Prijedor — Ljubija kod želj. stanice Baltine Bare minu. U 16 časova naišao je voz od Prijedora i naletio na minu. Srušena je lokomotiva i jedan vagon. Broj žrtava nepoznat. I bataljon XI brigade u selu Volastu¹⁸ na lijevoj obali rijeke Sane dočekaao je 8 neprijateljskih vojnika iz III bojne XIII lovačke pukovnije, koji su došli na kupanje. Ubijeno je 7 i 1 zarobljen. Svega jedan je imao oružje. Naš jedan ranjen. Plijen: 1 puška, 1 pištolj, 5 hlača, 3 koporana. IV bataljon XI brigade postavio je zasjedu između Ravnica i Bos. Novog. Na zasjedu je naišla kolona od 50 vojnika III satnije I bojne XIII lovačke pukovnije. Kolona je išla od Ravnica za Bos. Novi. Nakon borbe od 15 minuta neprija-

¹⁷ Vjerovatno se odnosi na četnike pod komandom Vase Mijatovića (vidi dok. br. 31, objašnjenje 13), koji su sarađivali s Nijemcima i s njima odstupali po oslobođenju Prijedora.

¹⁸ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Volar.

telj je pobjegao u Ravnice uz gubitke od 7 mrtvih, 2 ranjena i 2 zarobljena.¹⁹ Naš jedan ranjen. Plijen 1 šarac, 1 karabin, 1 mina, 390 metaka, 8 redenika. Vod Podgrmečkog odreda napao je četnike u Rakanima i ubio 2 četnika. Naših gubitaka nije bilo.

18. VIII. II i IV bataljon VI brigade imali su zadatak da napadnu neprijateljsko uporište Mišin Han, a ujedno da miniraju prugu Banja Luka — Ivanjska.

Neprijatelj je osjetio naše snage i napustio Mišin Han, pa je sa ovim snagama zaposjeo sve položaje koji su zatvarali odstupnicu našim snagama. Naše snage su izvršile ekonomsku akciju, pa su se potom povratile nazad natjeravši neprijatelja, koji je pripadao miliciji i četnicima. Gubitci neprijatelja 6 mrtvih, 17 ranjenih. Naš jedan ranjen. Zaplijenjeno 90 komada stoke, 225 ovaca, 8 svinja, 3 konja, 4880 cigareta, 750 komada cigaret-papira.

I bataljon VI brigade postavio je zasjedu u selu Čeli prema Prijedoru, na zasjedu je naišla četnička kolona od 70 četnika. Isti su obavješteni o zasjedi i prvi su otvorili vatru. Naši su prešli u protivnapad i četnici su odstupili prema Gomjenici. Gubitci neprijatelja 1 mrtav. Naši bez gubitaka.

Plijen: 1 karabin, 100 metaka, 1 koporan, 1 hlače i 1 šinjel.

IV bataljon XI brigade postavio je zasjedu između Strižanskog mosta²⁰ i Dobrljina u Vodičevu. Na zasjedu je naišla XIII lovačka pukovnija od Strižanskog mosta, jaka 70 vojnika, a jednovremeno od Dobrljina naišlo 50 vojnika iz te pukovnije. Neprijatelj je nastupio oprezno čisteći predteren artiljerijskom i bacačkom vatrom. Nakon kratke borbe ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika. Naša 3 ranjena. Neprijatelj se je vratio u svoje baze. Plijena nije bilo.

19. VIII. II i IV bataljon VIII brigade dočekali su u zasjedi na cesti Bihać — Bos. Petrovac, između Tar-

¹⁹ Vidi dok. br. 155.

²⁰ Riječ je o mostu na r. Strigovi.

kovca i Dubovskog, artiljerijski divizion koji pripada »Tigar« diviziji.²¹ U 16.30 časova zasjeda je otvorila vatru. IV bataljon zaposjeo je teren između Tarkovca i Dubovskog uz samu cestu na daljini od 5 do 20 metara. II bataljon sa jednim dijelom snaga zaposjeo je sjeverno od uporišta Tarkovac sa zadatkom ne dozvoliti intervenciju iz Tarkovca, jedan dio snaga bataljona osigurao je zasjedu prema Duhovskom. Jedna četa ovog bataljona bila je u rezervi na Poljanici²² južno od k. 1030. Divizion je bio sastavljen: 4 haubice, 2 brdska topa 75 m/m i jedan protivavionski top 37 m/m. Posada 250 vojnika. Divizion se je kretao u jako razvučenoj koloni, tako da nije cijeli naišao pred zasjedu. Bataljon je otvorio vatru pod komandom i neprijatelj je bio potpuno iznenađen. U prvim momentima padalo je od rafala puškomitraljeza po desetak neprijateljskih vojnika, te neprijatelj u samom početku pretrpio velike gubitke. Desna pobočnica neprijatelja, koja nije bila napadnuta, uspjela je da zauzme stare rovove na suprotnoj strani ceste i odatle je tukla snage IV bataljona. Zbog velike dužine kolone dva brdska topa i jedan protukolski nisu naišli na zasjedu, te je neprijatelj iz ovih topova tukao duž ceste, te nanosio i sebi i nama gubitke. Borci IV bataljona poslije paklene vatre prešli su na juriš i došli do neprijateljskih topova, ostavljajući za sobom lješeve neprijateljskih vojnika i konja. Ovaj bataljon nastojao je da uništi neprijatelja na cesti, a četa koja je bila u rezervi prešla je u napad na topove koji nisu naišli na zasjedu. Borba se vodila više od dva sata i neprijatelj je intervenisao iz uporišta Tarkovac, Dubovsko i Koviljača, a jednovremeno tukao artiljerijskom i bacačkom vatrom, te se je IV bataljon nakon trećeg juriša povukao. Isto tako i četa koja je iz rezerve bačena u borbu povukla se je prije no što je mogla definitivno uništiti neprijatelja. Gubitci neprijatelja 129 mrtvih, 50 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva, 12 ranjenih i 1 nestao. Plijen: 2 tegleća kola, 1 sedlo, 2 konja, 2500 metaka, 200 metaka od strojnice, 1 sanduk

²¹ Pun je naziv: 373. legionarska divizija »Tigar«.

²² Odnosi se na polje kod s. Lipe.

raketli, 20 ručnih bombi, 2 čebeta, 2 šinjela. Uništeno je 47 konja, spasila su se samo 2 koja su pobjegla u Dubovsko. Uništene dvije haubice u potpunosti, a dva topa teže oštećena i stubama²³ pod cestu.

I bataljon XI brigade sa jednim dijelom snaga spustio se u Vitasovce do obale Sane i dočekao jednu grupu neprijateljskih vojnika iz II bojne VII lovačke pukovnije, koji su išli cestom od Martina [brda] prema [Bos.] Novom. Ubijeno je 5 a ranjeno tri neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka, plijena nije bilo.

20. VIII. Drugi bataljon XI brigade izvršio je napad na neprijateljsko uporište Hambarine kod Prijedora. Neprijatelj je premjestio²⁴ naše snage i izvuкао se. Zaplijenjen jedan karabin, 2 opasača, 3 fišeklije, 1 čebe. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši bez gubitaka.

22. VIII. Desetina III bataljona XI brigade postavila je zasjedu na cesti Prijedor — Sanski Most u Rasavcima. Na mjesto zasjede je naišao četnik Marčeta Lazo i Perišić Miloš sa dva četnika kurira. Sva četiri su ubijena. Zaplijenjeno: 1 puškomi-traljez, 2 strojnice, 3 pištolja, 1 karabin, 3 torbe, 9 bombi, 100 metaka, 200 metaka za strojnicu. Naši bez gubitaka.

Drugi bataljon XI brigade dočekao je na Briševu ustašku kolonu koja se je kretala od Ljubije. U borbi koja je trajala pola sata ubijena su 3 i ranjena 3 neprijateljska vojnika. Neprijatelj je odstupio za Ljubiju. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

23. VIII Izviđačka četa XI brigade postavila je zasjedu na cesti Prijedor — Ljubija. Naišao je transport [od] trinaest kola u kojima se je vozilo 80 ustaša. Borci su pobacali bombe u kola i otvorili brzu paljbu iz strojnica. Ubijeno je 36 ustaša, od kojih je jedan poručnik. Plijen 1 puškomi-traljez, 6 pušaka, 2000 metaka. Uništeno 2 puško-

²³ Pogrešno je prepisano; treba: stumbana.

²⁴ Pogrešno je prepisano; treba: primijetio.

mitraljeza, 15 pušaka, 11 konja, 5 kola. Naša tri lakše ranjena.

24. VIII. Drugi bataljon XI brigade vodio je borbu sa ustašama koji su iz Ljubije krenuli za Staru Rijeku. Nakon kratke borbe neprijatelj je povraćen u Ljubiju uz nepoznate gubitke. Naši bez gubitaka.
25. VIII. Četa IV bataljona XI brigade izvršila je upad u selo Donjane kod Hrvatske Dubice. Ubijena su dva legionera. Naši bez gubitaka. Plijen jedan karabin, 50 metaka, 1 konj, 6 goveda.
27. VIII. IV bataljon VIII brigade dočekao je neprijatelja koji je iz Blatne²⁵ krenuo prema Rašću. Kada je neprijatelj prilazio položajima IV bataljona pripucala je na njega jedna desetina Podgrmečkog odreda, koja je dolazila od Otoke, ne znajući za snage VIII brigade.²⁶ Neprijatelj je promijenio pravac kretanja, ne znajući.²⁷ Bataljon je izvršio juriš i nanio gubitke neprijatelju od 8 mrtvih i 5 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Neprijatelj [je] otstupio za Blatnu. Plijena nije bilo.
28. VIII. I bataljon VIII brigade napao je sa teškim oruđem na neprijateljska uporišta Korita — k. 625. Vatrom iz teškog bacača i teškog mitraljeza ubijeno je 7, a ranjeno 13 nepr. vojnika. U isto vreme jedna četa III bataljona koja je bila u zasjedi na cesti između Kamenitog Polja i Vrtoča dočekala je neprijateljsku kolonu jaku 40 vojnika, a koja je krenula od kamenitog Polja prema Vrtoču. Od prvog plotuna oboreno je oko 15 neprijateljskih vojnika, dok su ostali primili borbu koja se je produžila čitavih 75 minuta. Za to vrijeme neprijatelj je krenuo sa Prijeke Glave (k. 669) u pomoć svojim snagama tukući ujedno jakom artiljerijskom vatrom iz Vrtoča i

²⁵ Postoji s. Buševića Blatna i željeznička stanica Blatna, sjeveroistočno od Bosanske Krupe. Ovdje je vjerovatno riječ o željezničkoj stanici Blatna.

²⁶ Vidi dok. br. 24.

²⁷ Pri prepisivanju omaškom je ispušten završetak rečenice. Vjerovatno je kraj glasio: ne znajući za zasjedu.

sa Medene Glave. Naše snage su se povukle. Od ove kolone ubijeno je 20 neprijateljskih vojnika a 7 ranjeno. Naša dva lakše ranjena. Plijena nije bilo. Neprijatelj je pripadao III satniji I bojne I lovačke pukovnije.

Patrola I bataljona XI brigade u selu Peičina²⁸ uhvatila je jednog ustašu, koji je nakon saslušanja streljan.

29. i 30. VIII. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

31. VIII. Neprijatelj je u jačini jedne satnije krenuo iz Otoke u pravcu Buševića (dom). Neprijatelj je čistio predteren artiljerijskom vatrom tukući crkvu i dom u Buševiću. Naše snage su se izvukle i neprijatelj je zauzeo ove zgrade. Jednovremeno je jedna neprijateljska kolona nadirala od Velikog Radića nepoznate jačine. Dijelovi IV bataljona VIII brigade izvršili su juriš na neprijatelja u domu, crkvi i istjerali ga, a zatim ga gonili sve do Otoke. Neprijateljski gubitci 12 mrtvih i 18 ranjenih. Naši gubitci 1 mrtav i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU MJESECA AVGUSTA IMALE SU:

1) Gubitci:	a) neprijateljski	574 ubijena
349 ranjeno
8 zarobljeno
		931 izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	40 poginulo
150 ranjeno
2 nestalo
2) Plijen:	a) Oružja: 6 puškomitraljeza, 60 pušaka, 3 strojnice, 12 pištolja.	
	b) Municije: 31.440 puščanih metaka, 540 metaka za strojnicu, 46 ručnih bombi, 40 granata 37 mm, 12 mina 81 mm, sanduk raketli.	

²⁸ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se na s. Pejići, južno od Prijedora (vidi Arhiv VII, reg. br. 14/2, k. 458: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944).

- c) Šinjala 13, bluza 3, laća 7, 3 para veša, 4 čebeta, 19 cipela, 39 fišeklija, 20 opasača, 8 redenika, 3 torbe.
- d) Ostalog: 19 konja, 2 kola, 99 goveda, 225 ovaca, 8 svinja, 4.800 cigareta, 750 cigaret-papirica, 1 sedlo 1 telefon.
- 3) **Uništeno:** 3 lokomotive, 7 vagona, 240 metara pruge, 2 haubice, 2 puškomitraljeza, 15 pušaka, 5 kola, 73 konja. Oštećeno 2 topa.
- 4) **Izgubljeno:** 1 »šarac«. Oštećeno 1 »šarac«, 5 karabina.
- 5) **Raspored jedinica:** Štab divizije u s. Miska Glava, zaselak Sredić.
(5.IX.1944.)

VI KNOU brigada ima 3 bataljona na desnoj obali Sane na blokadi Prijedora, zajedno sa štabom brigade. Jedan bataljon nalazi se na Miskoj Glavi na zatvaranju pravca prema Ljubiji — Bos. Novi.²⁹

VIII brigada. Štab brigade sa dva bataljona nalazi se na položaju: Bulina Glavica — Vitašovci — Trgovište sa zadatkom zatvaranja pravca Bos. Novi — Prijedor. Jedan bataljon zatvara pravac Bos. Krupa — Jasenica — Risovac a smešten je u Suvaji. Jedan bataljon nalazi se u Radomirovcu sa zadatkom zatvaranja pravca Ljubija — Bos. Novi.³⁰

XI brigada. Tri bataljona i štab brigade nalaze se na blokadi Prijedora. Jedan bataljon nalazi se na Miljakovcima, sa zadatkom zatvaranja pravca Prijedor — Sanski Most.³¹ Podgrmečki odred nalazi se na položaju Stara Rijeka — Oštra Luka, sa zadatkom zatvaranja pravca Ljubija — Sanski Most i Prijedor — Sanski

²⁹ Prvi, 2. i 3. bataljon su se, prema izvještaju Štaba 6. krajiške NOU brigade od 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A) nalazili na desnoj obali rijeke Sane, dok se 4. bataljon nalazio prema Ljubiji.

³⁰ Prvi i 4. bataljon su zatvorili pravac 'Bosanski Novi — Prijedor, 3. bataljon se nalazio prema Ljubiji, dok se 2. bataljon nalazio prema Bosanskoj Krupi (vidi Arhiv VII, reg. br. 30/1, k. 769A: izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944).

³¹ Taj raspored redakcija nije mogla ustanoviti u izvještaju Štaba 11. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 31/1, k. 769A).

Most.³² Drvarsko-petrovački odred nalazi se na položaju Smoljana — Marjanovića Do — Skakavac, sa zadatkom štićenja ovih krajeva od neprijateljskih ispada iz Bos. Petrovca, i djelovati na komunikaciji Bos. Petrovac — Bihać.³³

6) Zaključci: U toku mjeseca augusta jedinice ove divizije izvele su samo jednu veću akciju i to napad na liniju Petrovac — Ripački Klanac. Napad je vršen po brigadama na pojedina uporišta i za svaku brigadu je u ovome izvještaju navedeno koji su razlozi za neuspješnu akciju. Sve ostale akcije koje su izvodile jedinice ove divizije manjeg su obima. Inicijativa za izvođenje ovih akcija ležala je najvećim dijelom u rukama štabova bataljona, a manjim dijelom štabova brigada. Uočljivo je da je u akcijama bilo uspjeha u uništavanju neprijateljske žive sile i materijala, dok je plijen bio minimalan.

Ishrana: Jedinice ove divizije imale su u toku mjeseca augusta ishranu redovnu. Količina primljenih artikala bila je približna normi koju trebamo primati, tako da je svaki borac primao količinu koja je približna tablici. Jedinici nedostatak bio je u soli, koje u zadnjih 15 dana mjeseca augusta nije bilo po jedinicama. Brigadne ambulante i divizijska bolnica imale su cijelo vrijeme soli, a njihova ishrana bila je redovna i dobra.

Zdravstveno stanje: Zdravstveno stanje jedinica ove divizije zadovoljavajuće. Pojava epidemije nema. Kondicija boraca poboljšana je uslijed bolje i redovnije ishrane. Bolesnica je smještena dobro.

Smještajne prilike po jedinicama su dobre. Čistoća je dobra.

Obaveštajna služba: Obaveštajna služba nije na visini. Zadovoljava koliko se tiče obaveštavanja o neprijateljskim garnizonim snagama na teritoriju divizije. O

³² Podgrmečki NOP odred (1. i 2. bataljon i Tehnička četa), prema izvještaju njegovog štaba od 2. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 23/6, k. 1630), 4. septembra 1944. nalazio se u zasjedi prema s. Raljašu, dok je 5. septembra njegov 2. bataljon vodio borbu kod s. Miske Glave i uveče izvršio pokret za s. Koprivnu.

³³ Bliže o rasporedu i dejstvima toga odreda u to vrijeme vidi dok. br. 61.

svima neprijateljskim prolazećim snagama ne dobijaju se izvještaji prije prolaska kolone ili kada ista prolazi nego tek kada ona prođe, pa i onda da je samo prošla, dok svi drugi podatci fale.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p. pukovnik
D. Bajalica s.r.

Komandant pukovnik
Petar s.r.

Da je prepis veran svome originalu tvrdi i overava,

(M. P.) za šefa operativnog odsjeka
kapetan,
Miloš Kasabašić

BR. 52

**NAREDBA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 9. SEPTEMBRA
1944. O FORMIRANJU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIV-
NE NOU GRUPE¹**

N A R E D B A Broj: 806
ŠTABA XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE
od 9. sept. 1944. g.

I

Prema ukazanoj potrebi

f o r m i r a s e:

JUŽNOHERCEGOVAČKA OPERATIVNA N.O.U. GRUPA

U sastav Grupe ulazi:

1. — XIII Hercegovačka NOU brigada;
2. — XIV Hercegovačka (Omladinska) NOU brigada;
3. — Sitnički partizanski bataljon;
4. — Bobanska partizanska četa.²

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/1, k. 1711.

² Pripadala je Južnohercegovačkom NOP odredu (vidi dok. br. 28).

II

Prema potrebi službe

p o s t a v l j a m o :

1. — Za komandanta Južnohercegovačke operativne NOU grupe majora **Komnenovića Danila**, dosadašnjeg komandanta XIII Hercegovačke NOU brigade;
2. — Za političkog komesara Južnohercegovačke operativne NOU grupe **Srzentića Špira**, dosadašnjeg političkog komesara XI Hercegovačke NOU brigade;
3. — Za načelnika Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe³ kapetana **Dizdarevića Mustafu**, dosadašnjeg načelnika Štaba X Hercegovačke NOU brigade.

III

1. — Za vršioca dužnosti načelnika Štaba X Hercegovačke NOU brigade po potrebi službe p o s t a v l j a s e p o r u č n i k⁴ **Mratović Antun**, dosadašnji načelnik Štaba 1. bataljona XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade.

IV

1. — Ova naredba stupa odmah na snagu. Gore navedeni drugovi će odmah primiti svoje nove dužnosti.
2. — Ovu naredbu saopštiti pred strojem svim borcima ove Divizije.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik,
Vojo Kovačević

(M. P.)

Komandant
general-major,
Vlado Šegrt

³ Ta grupa je, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, rasformirana naređenjem Štaba 29. NOU divizije od 16. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 27/5, k. 115II).

⁴ Preko precrtane riječi kapetan dopisano mastilom poručnik.

DE 3.077.134.5.

1

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

© 2006 The Authors
Journal compilation © 2006 Blackwell Publishing Ltd

- [illegible]

II

Some authors assume

西 南 民 族 大 学 学 报

- [illegible]

III

- [illegible]

1

- [illegible]

KEY WORDS: aging; depression; health status; life expectancy

1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 26

Maryland

IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 9. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORIJI GACKO — KULA FAZLAGIĆ¹

NAČELNIK ŠTABA
XXIX UD. DIVIZIJE
9. septembra 1944 god.
u 21 čas

Drugarskom

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE

Izvjestavam vas da sam došao u Gacko, zajedno sa oficirima² koji će ići u Italiju, na dan 8. ov. mj. u 23 časa. Prethodno sam izvršio raspored Sremskog bataljona³ i to onako kako smo se dogovorili. Dopunio sam za II bataljon XII brigade⁴ 50 boraca, a ono ostalo rasporedio sam ravnomjerno XI i XII brigadi vodeći računa o svima okolnostima (o oružju, o članovima partije itd.).

Kada sam došao u Gacko naredio sam I bataljonu XI brigade da se prebaci na prostor Vrba — Jasenice — Pod Lazima i da u toku današnjeg dana zaštićava transportovanje ranjenika od pravca Čemerna. Raspored XI brigade je sledeći: Tri bataljona drži na prostoru Kokorina — Vrbovac — Dubljevići — Jugovići, a talijanski bataljoni su smješteni u selo Nadinići i Fazlagića Kula. III bataljon X brigade nalazi se u Fazlagića Kuli, a sutra će se prebaciti u Gacko, onako

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 37/3, k. 1144II.

² Riječ je o odlasku devet oficira na nove dužnosti. Bliže o tome vidi depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. i 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2 3—4, i reg. br. 2/14—4, k. 28: knjige depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ) i izvještaj političkog komesara 29. NOU divizije od 8. septembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ (Arhiv VII, reg. br. 58/2, k. 1145I).

³ Odnosi se na iznemogle i lakše ranjene borce iz sastava 12. korpusa NOVJ koji su ostali na teritoriji sjeveroistočne Hercegovine za vrijeme borbi toga korpusa krajem avgusta 1941. na tome sektoru (vidi knj. 28, dok. br. 127).

⁴ Dvanaesta hercegovačka NOU brigada je, prema izvještaju njenog štaba od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/4, k. 1144II), primila sto boraca iz 12. korpusa NOVJ. Međutim raspoređeno ih je po jedinicama samo 40 dok su ostali — bolesni i iznemogli — zadržani radi liječenja i oporavka.

kako je to drug Demo⁵ prenio. Jedinice OZNE⁶ obezbeđuju pravac od Lipnika i Jasenika.⁷

Naši ranjenici i bolesnici kao i ranjenici i bolesnici Pri-morske udarne grupe su stigli i svi se nalaze u blizini aerodroma.⁸ Stigli su svi ostali koji treba da putuju za Italiju.

Izdao sam objave za odlazak svima onima koji to nisu imali. Za druga Janjuševića⁹ nisu stigli podaci, pa bi dobro bilo da ih sutra odmah pošaljete.

Artiljerci iz X i XI brigade nisu mi se još javili, ali izgleda da su došli.

Šaljem vam izvještaje XII brigade i dobro bi bilo da joj naredite da se primakne bliže k Nevesinju, da budno prati razvoj situacije u Nevesinju, a za koordinaciju rada, ako to bude potrebno, izdajte naređenje XI brigadi.¹⁰ Ako bi neprijatelj (Njemci) napustio Nevesinje trebalo bi ga zauzeti.

Naredite radiogramom, ako to sada niste na drugi način naredili, da XI brigada uputi druga Borišu Grahovca i druga Vlada Andrića. Za pisacu mašinu i za radio-aparat iz Fazlagića Kule naredio sam Komandi I Područja, ali još nisu došli do mašine. Kad dobiju ove dvije stvari uputiće nam ih.

U Kuli Fazlagića osnovan je opštinski odbor i voljni su da daju hranu za našu vojsku.

Večeras su se vidjele neke rakete u Bjelašnici, vjerovatno da bande provociraju. Tako isto vidjele su se rakete u

⁵ Muminagić

⁶ Riječ je o Odsjeku za zaštitu naroda Vojne oblasti 29. NOU divizije. Taj odsjek (imao je tri operativne sekcije), formiran je, vjerovatno, u julu 1944 (vidi depeše Štaba 29. NOU divizije od 20. i 23. jula 1944. u Arhivu VII, reg. br. 13/35-2 i reg. br. 13/36-2, k. 1146I: knjigu depeša štaba te divizije). Dvadeset prvog avgusta 1944. naređeno je formiranje jedne manje jedinice pri Ozni (vidi knj. 28, dok. br. 78), dok je 24. septembra naređeno formiranje Bataljona narodne zaštite za Hercegovinu (vidi dok. br. 104 u ovoj knjizi); Opunomoćstva odsjeka za zaštitu naroda pri 1. i 2. vojnom području formirana su naredbom Vojne oblasti 29. NOU divizije od 31. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 16/1, k. 1711), a Četa zaštite naroda pri 1. vojnom području formirana je naredbom Štaba 29. NOU divizije od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/1, k. 1711).

⁷ Pravce Gacko — Jasenik i Gacko — Lipnik je, prema izjavi general-potpukovnika Draga Đukanovića, zatvarala jedinica Ozne pri Štabu 29. NOU divizije.

⁸ Prema operacijskom dnevniku Štaba 2. korpusa NOVJ za 7. septembar 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/88-1, k. 395) u rejonu Gacka je bilo oko dvesta ranjenika iz 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla«, 29. NOU divizije, italijanske divizije »Garibaldi« NOVJ i 12. korpusa NOVJ.

⁹ Danilo

¹⁰ Bliže o tome vidi naređenje Štaba 29. NOU divizije od 10. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/4, k. 1144I).

pravcu Plužine i manja paljba, vjerovatno da XI brigada vodi borbu sa bandama. Naredio sam XI brigadi da ne drži front prema četnicima već da ih udara i energično napada.

Svi su izgledi, kako sam dobio obaveštenje, da će njemačke divizije¹¹ preći preko puteva Crne Gore u pravcu rijeke Save, a manje je vjerovatno da će koristiti obalne puteve i puteve Hercegovine.

Aerodrom je pripremljen,¹² drva donešena i sve spremno za transportovanje ranjenika i rad na aerodromu. Potrebno je paliti oko 40 vatri. Ljudstva za rad na aerodromu ima vrlo malo iako sam pokupio svo ljudstvo Komande područja, Komande mjesta i Okružnog komiteta. Ako bude aerodrom stalno u Gacko i avioni se spuštali potrebno je najmanje držati 150 ljudi i da na taj način rad uspješno funkcioniše.

Avioni večeras nisu stigli i engleskoj misiji nije ništa došlo. Oni vjeruju da će avioni doći sutra, a govore da je bio neki nesporazum između majora Rida i Štaba Korpusa — da je slabo prenešeno ono što je major Rid rekao.

Ovako veliki broj ranjenika i bolesnika kao što je sada slučaj ne smije dugo da se zadržava u Gatačkom polju, kako iz zdravstvenih razloga tako i iz prostog razloga što je moguće da bande izvrše kakav iznenadni napad¹³ i unesu zabunu, a

¹¹ Riječ je o 181. i 297. pješadijskoj diviziji 21. brdskog armijskog korpusa njemačke 2. oklopne armije (Korpus je 11. septembra 1944. pretpočinjen Grupi armija »E«). Prema planu njemačke komande Jugoistoka, trebalo je da te divizije tek krajem oktobra 1944. otpočnu izvlačenje iz Crne Gore pravcima: Podgorica (sada Titograd) — Nikšić — Trebinje — Mostar i Kotor — Grab — Trebinje — Mostar. Izvršenje toga zadatka obezbijedila bi 181. pješadijska divizija formiranjem borbenih grupa »Kotor« i »Podgorica«. Međutim, jedinice 2. korpusa NOVJ potpuno su osujetile plan neprijatelja. Stoga se 21. brdski armijski korpus morao probijati sjevernim komunikacijama Crne Gore i Sandžaka prema Višegradu, pri čemu je, u decembru 1944, došlo do okruženja njegovih jedinica od strane 2. korpusa NOVJ. Opširnije o tome vidi: tom III, knj. 8, dok br. 357; Arhiv VII: mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, snimak br. 85 — 89, 242 — 244 i br. 368 — 374), reg. br. 12-1, k. 2 (pregled komandanta Jugoistoka — »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«) i mikrofilm London, reg. br. M-1 i M-2 (ratni dnevnici njemačkih komandanata Jadrana, za južnu Dalmaciju i za pomorsku odbranu Albanije — dijelovi dnevnika za oktobar i novembar 1944); Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 689, 725 i 726; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 70 — 73 i 80.

¹² To uzletište je osposobljeno 6. septembra 1944. u rejonu Gacka. Bliže o tome vidi u Arhivu VII: depeše Štaba 29. NOU divizije od 6. septembra (reg. br. 13 49-2 k. 1146 I; knjigu depeša 29. NOU divizije) i Štaba 2. korpusa NOVJ od 7. septembra 1944. (reg. br. 4/31—10, k. 397; knjigu depeša Štaba 2. korpusa NOVJ) i operacijski dnevnik Štaba 2. korpusa NOVJ za 7. septembra 1944 (reg. br. 2/88-1, k. 395).

¹³ Do napada četnika na Gacko i bolnicu 29. NOU divizije došlo je 10./11. septembra 1944. (vidi dok. br. 63).

ovo nije isključeno kada se zna da su tu ranjenici i da će avioni doći, pa je potrebno da se hitno traži preko II udarnog korpusa da avioni svakako stignu u toku sjutrašnje noći.

U toku sjutrašnjeg dana održaće se u Gacku zbor i uveče biće priredba koju će davati pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine. Rekao sam potrebno u pogledu aviona kome treba i da zbor otpočne u tačno određeno vrijeme.

Ovoga momenta dobih izvještaj od XI brigade iz kojega se vidi situacija na njihovom sektoru kao i to da su ponova pokvarili radio-stanicu. Njen I bataljon se nalazi u Vrba — Jasenice. Obzirom na ovu situaciju narediću da se III bataljon X brigade rokira prema Lukavicama a Štabu XI brigade da bande napadne i razbije i da im ne dozvoli kroz Boračku valu u pravcu Čemerna ili ma kakvu akciju u pravcu Gacka. Tako isto naredio sam Upravi bolnice da drži sve nosioce ranjenika na okupu i da ih može pustiti tek kada ranjenici budu stavljeni u avion. Vi naredite potrebno XII brigadi u vezi izvještaja XI brigade.

Što se tiče obezbeđenja ranjenika i ostaloga postaraću se da to bude najbolje izvršeno, no je potrebno najenergičnije tražiti avione za transport.

U artiljerijskom odeljenju je jedan konj nesposoban za nošenje tovara, a jedan je konj crknuo, pa je naredeno Komandi mjesta da pribavi dva konja za artiljerijsko odeljenje.

Ja ću u toku sjutrašnjeg dana biti prisutan zboru i krenuću za Štab divizije sutra na večer. Ozbiorom na ovakvu situaciju pošaljite mi odmah 2 kurira i ujedno me izvijestite o situaciji na drugim sektorima. Ako je potrebno da dođem u taj štab što prije, tada po kuririma koje ćete mi uputiti to naredite. Na aerodromu sve je organizovano, samo je potrebno da prilikom dolaska i odlaska aviona vlada potpuni red. Molim da mi kurire odmah pošaljete.—

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj sl.
Dana 10-IX-1944 god.
s. Crkvice

Pom. načelnika štaba
XXIX udarne divizije
major
Drago Đukanović

Primljeno na znanje.—
U akta.—¹⁴

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

¹⁴ U originalu je ta primjedba napisana zelenim mastilom.

UPUTSTVO ŠTABA 5. KOZARSKE NOU BRIGADE OD 9. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA O NAČINU DEJSTVA AKO USLIJEDI OČEKIVANI NAPAD NEPRIJATELJA¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
9 sep. 44 g.

STABU I, II, III I IV BATALJONA

Neprijatelj se nalazi u Srebrniku u jačini oko 1300 boraca.² Naoružani sem lakog oružja i teškim: jednim bacačem, jednim brdskim topom i jednim protivkolskim topom.

U Ratišu i Moranjcima nalazi se jedna bojna ustaša³ naoružanih sa jednom baterijom topova i danas su u 18 sati brzom paljbom tukli na naše položaje.

U Gračanici nalazi se oko jedna bojna ustaša, milicije i zelenog kadra, sasvim slabog naoružanja, bez teškog oružja.⁴ Danas oko 17,30 sati neprijatelj od pravca Sokola⁵ napao je naše položaje IV bataljona i poslije kraće borbe odstupio prema Gračanici imavši 6 mrtvih i više ranjenih. U Srnici na-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27,1, k. 870.

² Bliže o neprijateljskim jedinicama u Srebrniku vidi dok. br. 46, objašnjenje 2.

³ Na tome području su se nalazili dijelovi 4. bojne 10. posadnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32,2, k. 60, str. 3: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

⁴ U to vrijeme u Gračanici su se nalazili pet satnija 25. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i dijelovi 9. bojne 10. posadnog zdruga. U toku 9-10. septembra u tome uporištu su se našli i 29 častnika (oficira), 73 dočastnika (podoficira) i oko 700 domobrana 1. lovačkog zdruga, koji su uspjeli da pobjegnu poslije zauzimanja Doboja. Oni su se 11/12. septembra probili pravcem Gračanica — Sokol — Srnice u Brčko, gdje je njihov zdrug, u oktobru 1944, rasformiran. Opširnije o tome vidi dok. br. 181; Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (reg. br. 12/6 i 37/6, k. 408A); izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 2. oktobra 1944 (reg. br. 19/3, k. 1258), knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6,4, list 67 i 68, k. 1125), iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (reg. br. 32/2, str. 3, k. 60).

⁵ U Sokolu se u to vrijeme nalazila 3. stražarska satnija 9. bojne 10. posadnog zdruga i, vjerovatno dijelovi, 25. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Bliže o tome vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 2. oktobra 1944 (reg. br. 19/3, k. 1258) i iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (reg. br. 32/2, k. 60, str. 3).

lazi se oko jedna bojna SS-ovaca, naoružani⁶ sa jednom baterijom topova, i danas su tukli cestu Srnicu — Srebrnik.⁷

Mišljenja smo, a [to slijedi] i po dokazu civila, da bi neprijatelj mogao danas 9 o. m. krenuti u pravcu naših položaja.⁸

II i I bataljon, ukoliko pođe neprijatelj u ovom pravcu, dočekaće neprijatelja i s njim povesti borbu, s tim što će na položaju držati rijetki [streljački] stroj kako bi imali manje gubitke od strane artiljerije.

III bataljon strogo će kontrolisati cestu od Srnice da ne bi neprijatelj zaposjeo okolne položaje i onemogućio ostalim bataljonima odstup ukoliko bi ovi bataljoni to morali učiniti poslije jačeg pritiska neprijatelja.

IV bataljon kontrolisaće strogo pravac i spriječiti svaki prolaz neprijatelja od Gračanice prema Stražbi, tako da ne bi i ovaj neprijatelj onemogućio prolaz ostalim našim bataljonima ukoliko bi došlo do toga.

Svi bataljoni ukoliko bi došlo do borbe najhitnije će izveštavati štab brigade koji će se nalaziti na istom mjestu u selu Murati.

S. F. — S. N.

Komandant — major,
Egić

⁶ Trebalo bi da piše: podržani.

⁷ Srnice su u to vrijeme bile vrlo utvrđeno neprijateljsko uporište, s posadom jačine: oko tri (vjerovatno I. bataljon 28. SS puka) čete pripadnika 13. SS divizije »Handžar«, oko 150 trebavskih četnika povremeno i dijelovi 4. i 9. bojne 10. posadnog zdruaga. Dijelovi 38. NOU divizije vršili su bezuspješne napade na to uporište od 5. do 7. septembra 1944; ono je zauzeto tek 17. oktobra. Opširnije o neprijatelju i o borbama koje su se u to vrijeme vodile vidi dok. br. 131; Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408), izvještaje 38. NOU divizije od 1. i 2. oktobra 1944 (reg. br. 18/3 i 19/3, k. 1258), operacijski dnevnik 38. NOU divizije (reg. br. 54 5, str. 15, k. 1258), izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 6. septembra 1944. Štabu 3. korpusa o napadu na Srnice (reg. br. 16/3, k. 1258), dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 7. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 276) i iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (reg. br. 32/2, k. 60).

⁸ U to vrijeme je 5. kozarska NOU brigada bila ovako raspoređena: 1, 2. i 4. bataljon, zajedno sa Štabom brigade, nalazili su se u selu Sladna, a 3. bataljon je sa bolnicom bio u selu Džakule. Na tim položajima, gdje su se odmarali, neprijatelj ih je napao 10. septembra 1944. sa pravca Srebrnik — Ljenobud — Gračanica i potisnuo od ceste (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/3, k. 870); izvještaj Štaba 5. kozarske NOU brigade od 2. oktobra 1944).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. KRAJIŠKE BRIGADE »SIMO ŠOLAJA«
OD 9. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O AK-
TIVNOSTI NA PRESECANJU KOMUNIKACIJE SARAJEVO
— MOSTAR¹**

Š T A B
IX KR. N.O.U. BRIGADE »SIMO ŠOLAJA«
Str. pov. br. 131/44
Dne 9.IX. 1944 god.

Rušenje komunikacija —
op. izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5 KORPUSA N.O.V.J. (op)

Prema naređenju štaba X divizije str. pov. br. 117 do 27 avgusta o.g.² ova brigada dobila je zadatak rušenje komunikacije Sarajevo — Mostar, na odsjeku od Jablanice prema Mostaru i od Konjica prema Hadžićima.

Naše snage imale su otpočeti sa rušenjem 1. septembra o.g. u 01.00 časova. Za izvršenje toga zadatka raspoređeni su bataljoni:

I bataljon. Rušenje pruge i ceste između Raštelice i Ivan Sedla, likvidiranje posade na želj. stanici Raštelici.

II bataljon. Prebacivanje na lijevu obalu Neretve između Ostrošca i Rame, onesposobiti cestu i prugu, a naročito most na Lukaču.

III bataljon. Sa jugoistočne strane od Tarčina razoriti cestu između Tarčina i Pazarića, te osiguravati pravce od Sarajeva.

IV bataljon. Rušenje pruge i mostova od Tarčina do Pazarića te vršiti ujedno osiguranje I bataljonu. Po likvidaciji Raštelice zajednički napad na Tarčin i Pazarić.

Dijelovi XVII brigade napadaju Ivan Sedlo.³

Neprijateljske snage:

I bojna IX pukovnije osigurava saobraćaj između Pazarića i Ivan Sedla.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2, k. 854.

² Redakcija nije pronašla to naređenje.

³ Opširnije o napadu na Ivan-Sedlo vidi dok. br. 36.

⁴ Blježe o rasporedu neprijatelja na komunikaciji Pazarić — Ivan-Sedlo vidi dok. br. 157.

Pazarić: 100 domobrana,⁵ i 20 Njemaca (ausbildera).⁶

Tarčin: 450 domobrana, 50 ausbildera, 4 topa.⁷

Raštelica: 150 domobrana sa 2 topa.⁸

Zapovjedništvo I bojne nalazi se u Tarčinu.

Tok akcije:

1. IX. 1944:

I bataljon napao je na Raštelicu 1. IX. o.g. u 01.00 sati. Istovremeno je razrušio cestu i prugu između Rašteline i Ivan Sedla.⁹ Nakon kraće borbe zauzeta je stanica. U borbi ubijeno je 16 vojnika, ranjeno 13, zarobljeno 4 oficira i 30 domobrana. Zaplijenjena su 2 topa, 1 bacač i 2 teška mitraljeza i 30 pušaka, te 2 puškomitraljeza, 25.000 puščane municije, 80 granata za bacač, 90 granata za topove. Od opreme je zaplijenjeno: 45 šinjela, 15 pari odijela, 8 pari cipela. Na stanici je nađen jedan vagon cigareta i 1 vagon namirnica,

⁵ U Pazariću su se u to vrijeme nalazili: 9. topnički sklop 9. gorske pukovnije (komandant toga sklopa, s još tri oficira, zarobljen je 18. septembra 1944. pri napadu Konjičkog NOP odreda na Pazarić), 1. satnija 1. bojne 9. gorske pukovnije (vidi dok. br. 183), 1. satnija 21. ustaške bojne i oružnička postaja. Opširnije o tome i o borbama koje su vođene oko toga mjesta vidi dok. br. 122, 157, 169 i 174; Arhiv VII: izvješće 5. oružničke pukovnije od 23. septembra 1944 (reg. br. 16/3, k. 149e), izvješće Župskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 22. septembra 1944 (reg. br. 12/3, k. 149e), izvješće oružničke postaje iz Pazarića od 18. septembra 1944 (reg. br. 54/11, k. 149c) i bojnu relaciju 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57).

⁶ Tako su nazivani pripadnici Štaba za obuku (Ausbildungsstab). Pripadali su njemačkom 2. nastavnom bataljonu (vidi dok. br. 145).

⁷ U Tarčinu su se u to vrijeme nalazili: Stožer 9. gorske pukovnije sa svojim dijelovima, 1. bitnica (baterija) 9. topničkog sklopa (divizion), Stožer 1. bojne te pukovnije sa dijelovima 1. i 4. satnije i dijelovi 2. njemačkog nastavnog bataljona. Drugog septembra 1944. u Tarčin su, kao pojačanje, došli dijelovi 2. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« iz Sarajeva. Opširnije o tome vidi dok. br. 145 i 183; Arhiv VII: bojnu relaciju 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57), relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58) i izvješće Zapovjedništva 9. gorske pukovnije od 6. septembra 1944 (reg. br. 6/2-1, k. 123).

⁸ U Raštelići se u to vrijeme nalazila (2. satnija) 1. bojne 9. gorske pukovnije (vidi dok. br. 183; Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57: bojnu relaciju 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944).

⁹ Prema telegramu 4f željezničke postaje Tarčin od 1. septembra 1944. pruga je razrušena na više mjesta i pri tome je došlo do iskliznuća oklopnog voza (vidi izvješće Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica za septembar 1944. u Arhivu VII, reg. br. 3/6, str. 26, k. 207).

koji se nije mogao iznijeti, nego samo djelimično; jedan vagon p.a. municije je uništen.¹⁰

Bataljon se je po danu povukao u šumu, te iz zasjede napadao neprijateljska pojačanja, koja su dolazila od Konjica.¹¹

II bataljon je pokušao da se prebaci na lijevu stranu Neretve između Rame i Ostrošca, ali je odbijen od jake neprijateljske zasjede. Ipak mu je uspjelo da sruši jedan most na cesti, 31. 8. o.g.

Po novom naređenju štaba X divizije, bataljone je prebacio¹² na sektor Vrdolje — Džepi.

III bataljon je razbio zasjedu u D. Bioči i prebacio se do Pazarića, gdje je na dva mjesta raskopao cestu i uništio jedan kilometar telefonske linije, prevadio 4 velika drveta preko ceste. U samu zoru napadnut je iza leđa od grupe četnika Igmanskog odreda. Četnike protjeruje na Bjelašnicu. Tom prilikom je zarobljen od strane četnika borac Radić.

IV bataljon kod s. Osenika ruši želj. prugu na 4 mjesta i izviđa teren za napad na Tarčin.¹³

2. IX. 1944.

Saobraćaj na cesti i pruži ne radi. Nekoliko kamiona uspjelo da se probije od Konjica u Tarčin.¹⁴

I bataljon napada sa 2 čete Ivan Sedlo uz pomoć XVII brigade i zauzima ga nakon žestoke borbe. Zarobio je 1 oficira i nekoliko

¹⁰ Opširnije o borbama za Raštelicu vidi dok. br. 71; Arhiv VII: izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 52/3, k. 854), izvješće 5. oružničke pukovnije od 11. septembra 1944 (reg. br. 7/3-1, k. 149e), bojnu relaciju 2. gorskog zdruza od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57), bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58), izvješća Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica za septembar 1944 (reg. br. 3/6-26, k. 207), dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. septembra 1944 (reg. br. 3/1, k. 42).

¹¹ Vidi dok. br. 145; Arhiv VII: bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58).

¹² Umjesto »bataljone je prebacio« vjerovatno bi trebalo da piše: bataljon će se prebaciti.

¹³ Vidi telegram 13f željezničke postaje Pazarić od 2. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/6-26, k. 207).

¹⁴ Vidi dok. br. 33.

domobrana. Ostala posada se je razbježala. Zaplijenjen je 1 top.¹⁵

II bataljon se prebacuje na novi zadatak, sektor Vrdolje — Džepi.

III bataljon izviđa teren ispod Bjelašnice i osigurava zaleđe od četnika, a drugim dijelovima razara cestu na dva mjesta između Tarčina i Pazarića, diže eksplozivom jedan betonski most na cesti, koji je širok 2 metra a visok 1.5 m. Ruši telefonsku liniju, režući 20 komada bandera, obara tri velika stabla preko ceste.

Saobraćaj od Sarajeva ne radi.

IV bataljon ruši 40 metara želj. pruge i baca je sa nasipa 3 metra duboko. Neprijatelj pokušava da popravi, ali ne uspijeva, jer je odbijen vatrom. Saobraćaj ne može da se uspostavi.

Saveznički avioni su toga jutra bombardovali Tarčin,¹⁶ moral kod domobrana i posade Tarčina je popustio. Traže pregovarača s namjerom da se predaju. Kao pregovarač otišao je zastavnik Đoko Mrđen, koji je razgovarao sa pukovnikom Brozom, ali ih je na pregovorima iznenadila grupa Njemaca, koja se je probila od Konjica i sve ih pohapsila. Vojska videći postupak Njemaca, pod vođstvom 7 oficira, bježi iz grada i pristupa u naše redove. Pristupilo je tada 125 domobrana.¹⁷ Isto veče bombardovali su saveznički avioni želj. stanicu Tarčin.

3. IX. 1944 g. Željeznički saobraćaj ne radi. Neprijateljska kolona pokušava da se probije od Konjica, ali ne uspijeva.

¹⁵ Opširnije o borbama za Ivan-Sedlo vidi dok. br. 36 i 71.

¹⁶ O bombardovanju Tarčina vidi dok. br. 33.

¹⁷ Opširnije o tim pregovorima, predaji domobrana i hapšenju zastavnika Đoke Mrđena, komandira 1. čete 4. bataljona te brigade, i komandanta 9. gorske pukovnije vidi dok. br. 145 i 183; Arhiv VII: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 197, k. 461A), izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 3. oktobra 1944 (reg. br. 49/3, k. 854), bojnu relaciju 2. gorskog zdruza od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57), bojnu relaciju Štožera 1. ustaškog stajaceg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58), izvješće Zupskog oružničkog zapovjedništva 5. oružničke pukovnije u Sarajevu od 7. septembra 1944 (reg. br. 7/3, k. 149e).

I bataljon se povukao u šumu i iz zasjeđe napada motorizaciju koja pokušava da se od Konjica probije. Borba traje cijeli dan.

II bataljon se prebacio na sektor Vrdo-lje — Džepi i napada na most Lukač, ali ga ne uspijeva osvojiti, pošto je branjen teškim oružjem i jakom posadom, koja se brani iz zidanih bunkera. Oko mosta sve je minirano. Borba je trajala 2 i po sata. Iste noći izvršen je demonstrativan napad na Konjic.

III bataljon napada na Pazarić. Borba traje 3 sata, ali ne uspijeva, jer je posada pojačana sa 60 Njemaca, 1 tenkom i 1 oklopnim vozom. Nastavlja se sa rušenjem popravljene ceste. Uslijed dovlačenja većih neprijateljskih snaga iz Sarajeva bataljon se prebacuje u sastav¹⁸ IV bataljona u s. Luke. IV bataljon prikuplja razbježane domobrane I bojne IX pukovnije iz posade Tarčina. Oko 200 domobrana razbježalo se je svojim kućama, te ih se nije moglo prikupiti.

Neprijatelj, u jačini 500 ustaša iz Sudarevog zdruga¹⁹ sa Njemcima »Princ Eugen divizije«, zaposjeda Tarčin i napada na dije-love III i IV bataljona, a milicija i ustaše istovremeno napadaju iza leđa sa sektora Kreševa.

III bataljon se povlači na Previla, a IV u Grab.

4. IX. 1944 g. Probilo se 100 kamiona od Konjica prema Sarajevu, koji su transportovali dijelove 15 SS divizije.²⁰

I bataljon napada neprijatelja iznad Raštelice, koji pokušava da popravi prugu. Tom prilikom ubija 2 Njemca, zarobljava 4 željezničarska radnika i zaplenjuje 1 »šarac«. Preko cijela dana ometa saobraćaj, ali neprijatelj jakim art. vatrom odbija bataljon dublje u šumu i uspijeva da se probije sa 100 kamiona prema Tarčinu.

¹⁸ »U sastav« tu znači: kod.

¹⁹ Odnosi se na 2. bojnu 1. ustaškog stajaceg djelatnog zdruga iz Sarajeva, čiji je komandant u to vrijeme bio Franjo Sudar (otuda naziv »Sudarov zdrug«). Opširnije o tome vidi dok. br. 36.

²⁰ Vidi dok. br. 23, objašnjenje 20.

II bataljon napada neprijateljsku kolonu između Konjica i Zorke.²¹ Kolona od 17 vozila kretala se od Sarajeva prema Konjicu. Borba je trajala 1 sat i neprijatelj je imao 23 mrtva i ranjena.

Ruski avioni bacali su 2 dana ranije odjeću i drugi materijal za našu vojsku, kojeg je II bataljon djelomično pokupio od seljaka, jer su isti sklonili [to] u svoje kuće. Od spreme je nađeno 60 pari čizama, 100 pari čakšira, 250 kapa i 50 prtenih opasača.

III bataljon drži položaj na Previlama, održava vezu sa I i IV bataljonom i zatvara neprijatelju prilaz ka Bitovnici.²² Neprijatelj tuče jakom art. vatrom preko cijelog dana naše položaje, i izviđa patrolama.

IV bataljon izviđa iz s. Graba položaje prema neprijatelju.

5. IX. 1944 g.

Saobraćaj proradio cestom. Željeznički ne radi. Manje grupe kamiona prolaze cestom.

I bataljon uslijed jakog pritiska neprijatelja povlači se iznad Orahovice na raskrsnicu, i Previla. Neprijatelj svojim manjim dijelovima uz pomoć artiljerije pokušava razbiti naše snage, ali mu to ne uspijeva.

II bataljon vršio je mobilizaciju po s. Džepi i okolini, te poveo 30 regruta. Konjički odred predao mu je 19 crvenoarmejaca, koji su izbjegli iz Sarajeva.

III bataljon zauzima položaj na Vidosavićima i ne dozvoljava neprijatelju prodiranje kroz naše položaje. Neprijateljska artiljerija tuče celog dana Tmor, Previla i s. Grab. U toku noći pokušava bataljon da razbije osiguranje na pruzi kod Tarčina i da sruši most, ali biva odbijen žestokom vatrom.

IV bataljon drži položaj iznad s. Graba. Neprijatelj tuče artiljerijom od koje su poginuli zastavnik Branko Milić, član komisije i 1 kurir, a ranjen je komandant IV bataljona Marko Matić i 1 borac. Neprijatelj pokušava

²¹ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno je riječ o s. Borcima.

²² Odnosi se na planinu Bitovnju.

svojim dijelovima da nas potisne sa položaja ali biva odbijen. U toku noći krenuo je bataljon prema Pazariću da digne most; dočekan jakim neprijateljskom vatrom, morao se povući, nesvršena posla.

6. IX. 1944 g. Saobraćaj slab na cesti, a željeznički ne radi.

Prema I bataljonu nadire neprijatelj uz pomoć artiljerije na Previla, ali mu manevar ne uspijeva radi guste šume i udara s boka.

II bataljon prikuplja bačeni materijal iz ruskih aviona i mobilise.

III bataljon zauzima Kreševo i rastjeruje miliciju, koja pripuckava sa okolnih visova preko cijelog dana.²³ Artiljerija iz Kiseljaka pomaže miliciju bez uspjeha.²⁴

Jedan dio IV bataljona sudjeluje u borbi oko Kreševa, ostali vode borbu sa neprijateljskim izviđačkim dijelovima koji pokušavaju da prodru u s. Grab. Artiljerija tuče preko cijelog dana i noći. Gubitaka vlastitih nema, a neprijateljski nam nisu poznati.

7. IX. 1944 g. Proradio je željeznički saobraćaj (prošla 2 voza iz Sarajeva za Raštelicu).

Neprijatelj navaljuje na I bataljon iz 3 pravca prema Tmoru. Bataljon se povlači na

²³ U Kreševu su se u to vrijeme nalazili dijelovi Posadne bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruge i dijelovi 21. ustaške bojne. Detaljnije o rasporedu neprijatelja i o borbama oko Kreševa vidi dok. br. 157 i 178; Arhiv VII: izvještaj Staba 10. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 52/3, k. 854), izvještaj Staba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 3. oktobra 1944 (reg. br. 49/3, k. 954), izvješće 5. oružničke pukovnije od 11. i 26. septembra i od 10. oktobra 1944 (reg. br. 6/3-1 i 16/3-13, k. 149e, reg. br. 27/12, k. 149c), izvješće Župskog oružničkog zapovjedništva od 21. septembra 1944 (reg. br. 60/11, k. 149c), bojnu relaciju 2. gorskog zdruge od 29. novembra 1944 (reg. br. 8/2-6, k. 57), bojnu relaciju Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruge od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58), dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 2. septembra 1944 (reg. br. 2/1, k. 42).

²⁴ U Kiseljaku se u to vrijeme nalazila 4. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruge. Do 10. septembra u Kiseljak su se, pod pritiskom jedinica 10. NOU divizije, povukli ustaški dijelovi iz Kreševa i 4. satnija Posadne bojne iz Brnjaka. Bliže o tome, kao i o borbama oko Kiseljaka, vidi dok. br. 157 (objašnjenje 7); Arhiv VII: izvještaj Staba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), izvještaj Staba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 51/3, k. 854).

Ravnice, ali kombiniranim udarom sa IV bataljonom potiskuje neprijatelja u Tarčin. Artiljerija tuče položaje preko cijelog dana i noći.

II bataljon se je prebacio preko s. Ovčari u Hasanović i zauzeo položaje u s. Repovci, po naređenju zainjenika komandanta divizije, sa zadatkom kontroliranja pravca od Bradine. Prilikom prebacivanja srušio je 1 želj. most 8 m dug.

III bataljon povukao se je iz Kreševa na položaje iznad s. Vidosavića, zatvarajući pravce od Kreševa i Pazarića. Neprijatelj nastoji potisnuti naše dijelove što dalje od komunikacija, uz pripomoć artiljerije i svojih manjih borbenih dijelova.

IV bataljon iz s. Graba udara neprijatelju iza leđa koji napada na naš I bataljon u Previlima. Neprijatelj je potisnut, dok artiljerija tuče i dalje preko cijelog dana i noći naše položaje. Gubitaka nije bilo.

Kritička zapazanja:

Moral kod domobrana poslije bombardovanja Tarčina popustio je. Pokušali su da vrše pregovore za predaju mjesta i pozvali našeg oficira, a nisu dovoljno obezbjedili mjesto pregovaranja. Za vrijeme pregovaranja probila se je njemačka kolona iz Konjica u Tarčin, pohapsila oficire i našeg pregovarača. Za pregovore su morali odrediti međuprostor, a ne grad. Tom greškom platili su glavom pukovnik Broz sa još nekim oficirima i naš zastavnik Đoka Mrđen.²⁵ Grad su odmah preuzeli Njemci i ustaše, pooštrili osiguranje, te nam onemogućili temeljno razaranje objekata na komunikaciji.

Zbog pomanjkanja eksploziva nisu se mogli uništiti veći želj. mostovi, iako su prva dva dana bila pogodna za rušenje jer objekti nisu bili čuvani ni branjeni.

²⁵ Zastavnik Đoko Mrđen je, prema izvještaju Staba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 49/3, k. 854), obješten u Tarčinu.

Narod je oduševljen našom borbom, uviđajući snagu naše vojske, i pristupa u redove. Domo-brani pokazuju mržnju prema okupatoru i bore se dobro protivu njega.

- Gubitci:**
- a. neprijateljski
 - 26 mrtvih
 - 26 ranjenih
 - 35 zarobljenih domobrana
 - 5 zarobljenih oficira
 - 125 domobrana se predalo
 - 7 oficira se predalo
 - 200 domobrana se razbje-
žalo

 - 424 svega izbačeno iz stroja
- b. vlastiti:
 - 2 mrtva
 - 7 ranjenih
 - 2 zarobljena.
- Plijen:**
- a. oružja: 3 topa 65 mm, od kojih 2 potpu-
no ispravna, 1 t. bacač 81 mm, 1
mali bacač, 150 pušaka, 1 šarac,
6 puškomitraljeza, 2 teška mitra-
ljeza, 15 strojnica, 20 pištolja.
 - b. municije: 80 granata za bacač 81 mm, 90
granata za topove 65 mm, 37 ruč-
nih bombi, 25. hiljada puščanih
metaka.
 - c. oprema: 45 šinjela, 15 pari odijela, 8 pari
cipela.
 - d. ostalog: 1 vagon cigareta, 1 vagon namir-
nica i 1 vagon p.a. municije. Usli-
jed kratkog vremena nije se mo-
glo sve iznijeti, te je municija
uništena, a neprijatelj je u toku
dana uspio da odvuče ostatak ci-
gareta i namirnica.
 - e. uništeno: 1 vagon municije, 1 km pruge, 2
km tel. linije, 5 mostova, pruga
je bila prekinuta na 28 mjesta,
cesta prokopana na 4 mjesta.

Raspored brigade

8.9. 44 u 8 č.

Štab brigade nalazi se u s. Vidosavići.

I bataljon na Previlima i Tmoru sa zadatkom osiguravanja pravca od Tarčina i Raštelice.

II bataljon u Repovcu. Kontrolira pravac od Bradine.

III bataljon severno od Vidosavića, osigurava pravce od Kreševa i Pazarića.

IV bataljon u Gunjanima i Grabu. Osigurava pravac od Tarčina.

Zaključci:

Razaranje ceste onemogućilo je neprijatelju prebacivanje kolona sa Jadrana na sjever. Razbijena je I bojna IX pukovnije i neprijatelj je morao druga mjesta da oslabi i osigura put Sarajevo — Mostar sa većim snagama. Moral u domobranstvu je poljuljan i napuštaju neprijateljske redove. Pojačani su naši bataljoni u ovim akcijama ljudstvom i naoružanjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
Pero Morača

(M. P.)

Komandant — major,
Veljko²⁶

²⁶ Stojaković

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA
OD 9. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O
AKCIJAMA NA SEKTORU STOLAC — ČAPLJINA¹

Š T A B
JUŽNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 313

Hrasno, 9.IX.44. u 18.30 sati

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Četničke bande Kovačevića,² Kokošara³ i drugih koncentrisale su se u Ljubomiru, vjerovatno u namjeri da idu ka Ljubinju — Stolac. Nemamo podataka, da je bilo nekih promjena u neprijateljskim garnizonima, jedino se pronose vijesti da će Švabe da napuste Dubrovnik i da se povlače preko Trebinja. Prema jučerašnjem izvještaju na Poplatu se nalazi Ljubinjska i djelovi Stolačke brigade, dok ih je nešto pošlo za Nevesinje kamionima.⁴ U Stocu se nalazi jedan bataljon vražjaka.⁵

Dana 7. IX naš bataljon »M.⁶ Mihić« napao je jednu kolonu Njemaca i ustaša⁷ između Domanovića i Čapljine, i istu razbio i ubio i ranio nekoliko neprijateljskih vojnika. Istoga dana pri povratku bataljon »M. Mihić« napao je Švabe između Domanovića i Stoca sa leđa kada su napadali Dubravski bataljon, i tom prilikom nanio je Švabama gubitke, zarobio 1 vražjaka, 1 laki bacač sa 20 granata, 4 puške, 750 metaka i druge sitne spremne. Istoga dana u večer bataljon »M.⁸ Čuzulan«

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/3, k. 1144 II.

² Mirko Kovačević je bio komandant Leteće brigade Trebinjskog četničkog korpusa (vidi naredbu ovoga korpusa od 9. avgusta 1944. o formiranju te brigade — Arhiv VII, reg. br. BH-V-8552).

³ Bajro Kokošar je bio jedan od četničkih komandanata u Trebinjskom četničkom korpusu.

⁴ Na prostoriji Stolac — Ljubinje nalazile su se Stolačka i Ljubinjska brigada Trebinjskog četničkog korpusa. Prema naređenju komande ovoga korpusa od 7. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-8565) trebalo je da se one prikupe u rejonu Ljubomira.

⁵ Tako su nazivani pripadnici njemačke 369. legionarske divizije.

⁶ Marko

⁷ Na prostoriji Domanovići — Čapljina nalazili su se dijelovi 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (vidi dok. br. 157).

⁸ Mihailo

napao je željezničku stanicu Poljice, istu likvidirao, zarobio 35 domobrana, 2 podoficira, 1 oficira,⁹ zaplenio 1 bredu sa municijom, 1 zbrojovku, 2 mašinke, 37 pušaka, oko 10.000 metaka i druge sitne spremne, a zapalio stanicu i kasarnu. Svi ovi zarobljenici stupili su u naše jedinice. Iste noći Bosanska četa napala je Dikliće, a bataljon »R.¹⁰ Pravica« Jasenice-Lug,¹¹ ali ih zbog jakog otpora neprijatelja nisu mogli likvidirati. Švabe su 8. IX u večer gađali artiljerijom iz Poljica na sela u Popovu¹² i ranili jednu djevojku. U svim ovim akcijama imali smo 1 lakše ranjenog, a 3 se nisu vratila iz bataljona »R. Pravice«, a vjerujemo da će se vratiti.

Naša patrola koju smo slali u Pribilovce dovela je 17 boraca, koji su bili u četničkim redovima, a veći broj Pribilovčana otišao je u Neretvanski odred,¹³ te je ostala mala grupica četnika u Pribilovcima.

U vezi koncentrisanja četničkih bandi oko Kovačevića¹⁴ i mogućnosti da idu ka Ljubinje — Stolac, predložili smo Štabu XIII Brigade da orijentiše nešto svojih snaga prema Ljubinju, dok se ne formira XIV brigada,¹⁵ i da nas obavjesti za saradnju Odreda u koliko bude izvodila neku akciju.

Naše jedinice nalaze se na svome terenu orijentisane prema Ljubinju.

U prilogu vam dostavljamo neke dokumente koji su pocjepani, a nađeni su u stanici Poljice. Oficir i većina domobrana koji su zarobljeni su Trebinjci i Dalmatinci i žele da ostanu u bataljonu »R. Pravica«.

U vezi posljednje opomene¹⁶ Maršala Tita, koju smo popularisali preko radio-vijesti, četnički banditi pričaju da

⁹ Pripadali su 5. satniji 1. bojne 9. posadnog zdruga (vidi dok. br. 147).

¹⁰ Rade

¹¹ Blíže o napadu na željezničku stanicu Jasenice - Lug vidi dok. br. 147.

¹² Odnosi se na Popovo polje.

¹³ Pripadao je Grupi južnodalmatinskih NOP odreda.

¹⁴ Vjerovatno se misli na prikupljanje četnika oko Mirka Kovačevića, komandanta Leteće četničke brigade.

¹⁵ Blíže o formiranju te brigade vidi dok. br. 28.

¹⁶ Riječ je o pozivu predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita od 30. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/4, k. 1977) za dobrovoljno prelaženje pripadnika neprijateljskih jedinica u redove NOV i POJ i njegovom naređenju od 12. septembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 21.49-2, k. 394) u vezi s postupkom s tim licima koji do 15. septembra 1944. dobrovoljno stupe u redove NOV i POJ. O tome vidi dok. br. 81, knjigu depeša 3. korpusa NOV i POJ (Arhiv VII, reg. br. 2/81, list 113, k. 408A) i izvještaj Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka od 19. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-77, reg. br. F-1299, snimak br. 628—629).

je Draža naredio, da se svi Srbi iz N.O. vojske jave u četnike do 15. IX jer će im inače biti kasno i smatraće se izdajnicima. No po činjenicama se jasno vidi, da je nastalo veliko kolebanje kod četnika, domobrana i milicije baš u vezi posljednje opomene Maršala Tita, te bi bilo pogodno uporedo sa političkim radom zadavati vojničke udarce.

Odgovorite nam šta ćemo uraditi sa arhivom i žigom poslije ulaska Odreda u XIV Brigadu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab
politički komesar
Miloš Stamatović

P.S.

Dubrovački odred¹⁷ nas obavještava da Jugosloveni u vražjoj diviziji u jedinicama oko Dubrovnika traže vezu sa njihovim odredom za stupanje u NOV. Švabe se povlače sa ostrva na komunikaciju Dubrovnik — Metković.¹⁸

M. S.¹⁹

(M. P.)

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj sl.

Dana 10-IX-u č. 1944. god.
s. Crkvice

R.

Primljeno na znanje —
u akta.—

Komandant
general-major
Vlado Šegrt

¹⁷ Vidi dok. br. 41.

¹⁸ Cio tekst ispod »P.S.« dopisan je, u originalu, zelenim mastilom, ćirilicom.

¹⁹ Miloš Stamatović

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 10. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA OVLAĐAVANJE NEPRIJATELJEVIM UPORIŠTIMA U OKOLINI BANJE LUKE¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. _____
Dne 10. IX. 1944 g.
Položaj

Z A P O V J E S T

(sekcije: Prijedor, Kostajnica, Banjaluka, Pakrac, Prnjavor, Jajce, 1 : 100.000, J. I.²)

1. Opšti položaj:

Ofenziva savezničkih armija svakodnevno se nastavlja i odlučne bitke pretvaraju se u bitke gonjenja. Crvena armija izbija u širokom frontu preko Rumunije i Bugarske na granice Jugoslavije. Bugarska je primila uslove kapitulacije od saveznika i od 9 ov. mj. nalazi se u ratu sa Njemačkom.

Ofenziva jedinica naše Narodno-oslobodilačke vojske dovela je do presjecanja svih komunikacija u našoj zemlji, do oslobođenja mnogih gradova, sela i krajeva te do opšteg ustanka i poleta Narodno-oslobodilačke borbe u Srbiji. Dok 14 Srpski korpus NOVJ nastupa u susret Crvenoj armiji oslobađajući Istočnu Srbiju,³ i dok su jedinice našeg Korpusa u ovoj ofenzivi oslobodile gradove Drvar,⁴ Teslić,⁵ Prijedor,⁶ Ljubiju,⁷ Derventu,⁸ Jajce,⁹ Fojnicu¹⁰ i velik broj manjih nepri-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/1, k. 458.

² Skraćenica označava: jugoslovensko izdanje.

³ Opširnije o dejstvima toga korpusa u to vrijeme vidi tom I, knj. 11, dok. br. 175.

⁴ Drvar je oslobođen 31. avgusta 1944 (vidi dok. br. 1).

⁵ Teslić su 4. septembra 1944. oslobodili dijelovi 14. brigade Srednjobosanske NOU divizije i Tešanjski NOP odred (vidi dok. br. 181).

⁶ Prijedor je oslobođen 7. septembra 1944 (vidi dok. br. 58).

⁷ Ljubiju je 7/8. septembra 1944. oslobodila 8. krajiška brigada 4. NOU divizije, u sadejstvu s 4. bataljonom 6. krajiške brigade i Podgrmečkim NOP odredom. Opširnije o tome vidi dok. br. 58.

⁸ Vidi dok. br. 50, objašnjenje 2.

⁹ Jajce je 9. septembra 1944. oslobodio 1. bataljon 13. krajiške brigade 39. NOU divizije. Opširnije o tome vidi: dok. br. 1, objašnjenje 8; Arhiv VII: izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (reg. br.

jateljskih uporišta te presjekle na mnogo mjesta i onesposobile željezničke pruge Mostar — Sarajevo — Brod i Bihać — Novi — Sunja, dotle su Njemci prisiljeni da vrše koncentracije svojih jedinica da bi mogli bar na nekim pravcima vršiti pokrete u cilju izvlačenja svojih snaga sa Balkana.

2. Podaci o neprijatelju:

Petrovac — Bihać — [Bos.] Novi...¹¹ nalaze se snage II lovačkog zdruga,¹² djelovi 373 »Tigar« divizije,¹³ i XIII lovačka pukovnija IV lov. zdruga. U Krupi se pored toga nalazi ustaška jurišna bojna.¹⁴ Osjeća se koncentracija i povlačenje neprijateljskih snaga sa linije Petrovac—Bihać, a isto tako obavješteni smo i o koncentraciji i spremanju za pokret »Tigar« divizije, na čitavoj liniji.

Kostajnica — Dubica... VIII ustaški zdruk,¹⁵ Sibirski puk I Kozačke divizije (bjelogardijski)¹⁶

35/2, k. 1265), izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 2. oktobra (reg. br. 24 4, k. 1281), izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 10. i 11. oktobra 1944 (reg. br. 27/12-1, k. 149c, reg. br. 17/3-1, k. 149e); dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 11. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 459); Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 685.

¹⁰ U Fojnicu su 6. septembra 1944. ušli dijelovi 10. NOU divizije (vidi dok. br. 42, objašnjenje 6).

¹¹ U originalu su, poslije navođenja tih naselja, stavljene tri tačke koje nemaju nikakvo interpunkcijsko značenje.

¹² Taj zdruk je u svome sastavu imao 1. i 10. lovačku pukovniju. Stožer zdruga je bio u Skočaju, kod Bihaća. Prema podacima koje u svojoj knjizi navodi Persi Ernst Šram (vidi navedeno djelo, knj. IV¹, str. 755) taj zdruk je u oktobru 1944. ušao u sastav njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«) kao njen 3. puk; međutim, taj podatak redakcija nije mogla drugim dokumentima potvrditi. Bliže o tome zdrugu vidi Arhiv VII: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944 (reg. br. 1/2, k. 114B) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 6. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 243).

¹³ Opširnije o rasporedu 373. legionarske divizije (»Tigar«) u to vrijeme vidi dok. br. 31, objašnjenje 24.

¹⁴ i ¹⁵ Riječ je o bojni iz sastava 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/2, k. 114B: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944, reg. br. 27/1, k. 114B: iskaz postrojbama Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944).

¹⁶ U to vrijeme se na toj prostoriji nalazio 3. kozački puk 1. kozačke divizije 69. njemačkog rezervnog korpusa (vidi dok. br. 151 i 153). Ta divizija se od maja do novembra 1943. formirala na poligonu Milau (Mielau). U njenom sastavu su se nalazili: 1. donska brigada

i prolazne kolone kamiona i tenkova stižu od Novog i prosleđuju za Sunju. Od Kostajnice stigla je za Dubicu jedna kolona od oko 100 kamiona i nešto tenkova.

Banjaluka — Gradiška ... III Gorski zdruk sa III i XI pukovnijom, od kojih u Kotor Varošu i Ivanjskoj po jedna bojna.¹⁷ U samom gradu Banjaluci nalaze se 2 topnička sklopa, ustaški prometni zdruk (oko 1200 vojnika), oko 400 Njemaca, 750 policajaca, agenata i žandara i peta zrakoplovna luka u Zalužanima sa oko 1000 ljudi. U gradu se također nalaze i 3 tenka¹⁸ U [Novoj] Topoli i Adolf-stalu¹⁹ nalazi se 7 i 5 njemački policijski bataljon.

(1. donski, 2. sibirski i 3. kozački puk), 2. kavkasko-kozačka (kubanska) brigada (4. kubanski, 5. kozački i 6. terski puk), dva artiljerijska diviziona (donsko-kozački i kubansko-kozački) i prištapske jedinice. Komandni sastav te divizije su sačinjavali Nijemci, a ostalo ljudstvo bjelogardijci i izdajnici Kozaka sa Dona, Kubana, Tereka i iz Sibira. Odlikovali su se krvoločnošću i zvjerstvima prema civilnom stanovništvu i paljenjem i pljačkanjem naseljenih mjesta. Komandant te divizije bio je general Helmut fon Panvic — Helmuth von Pannwitz (poslije rata strijeljan u SSSR-u kao ratni zločinac). Opširnije o tome vidi: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/2, k. 114B), saslušanje tumača prebjeglog iz 1. kozačke divizije od 12. septembra 1944 (Arhiv IIRPJ, reg. br. 4117); Josef Folttmann /Hans Möller-Witten, *Opfergang der Generale*, Band 3, Verlag Bernard und Graefe, Berlin, 1953 (Jozef Foltman i Hans Meler-Viten, *Trnoviti put njemačkih generala*) str. 47, 104, 157. i 170; »Order of Battle of the German Army« — Military Intelligence Division War Department, Washington, 1945 (Organizacija njemačke armije), str. 285; Volf Kajlig, navedeno djelo, knj. I, registar. br. 15, str. 49.

¹⁷ U Kotor-Varošu su se nalazile Posadna bojna 10. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruka i 2. bojna 11. gorske pukovnije, a u Ivanjskoj 1. bojna 3. gorske pukovnije 3. gorskog zdruka. Vidi dok. br. 31 (objašnjenje 25) i 156; Arhiv VII, izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 1. novembra 1944 (reg. br. 1/2, k. 114B) i iskaz postrojbi Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 (reg. br. 27/1, k. 114B).

¹⁸ Detaljnije o neprijatelju u Banjoj Luci vidi dok. br. 80 i 156.

¹⁹ Riječ je o dijelu Topole (danas: Nova Topola) koji su većim dijelom naseljavali pripadnici njemačke nacionalne manjine (Die deutsche Volksgruppe) — »folksdojčeri«.

Na prostoriji južno od Banjaluke nalazi se četnički krajiški »korpus« (oko 1300 ljudi).²⁰

Donji Vakuf—Travnik ... Njemačke jedinice napuštaju Vrbasku dolinu i koncentrišu se ka Sarajevu.

U vezi opšteg položaja i podataka o neprijatelju, kao i u vezi izvršenja zadatka oslobođenja Prijedora, Ljubije i Jajca i prostorija Prijedor — Ljubija — Novi i Jajce — Donji Vakuf, štab korpusa odlučio je da u nastavku ofenzivnih operacija izvrši pokret sa jedinicama u cilju pritiska na Banjaluku, čišćenje prostorije južno od Banjaluke od četnika a u pogodnom momentu napadom preduzme akciju oslobođenja Banjaluke.

U vezi gornje odluke

NAREĐUJEMO:

IV divizija:

Sa dvije brigade krenuće odmah na prostoriju Jašikova Voda — Piskavica — Popovići — Turjak i preuzeti od snaga XXXIX divizije zadatak zatvaranja pravca Banjaluka — Bronzani Majdan i Banjaluka — Ivanjska — Prijedor. U isto vrijeme pristupiće zadatcima ispitivanja mogućnosti likvidacije garnizona Ivanjske, Bos. Gradiške (most na Savi), tučenja djelova Banjalučkog garnizona koji bi izlazili u izviđanje sjeverno od Banjaluke kao i likvidacije garnizona na komunikaciji Banjaluka — Gradiška.

Jednu brigadu, koja ostaje zajedno sa Kozarskom grupom odreda na zatvaranju pravca Novi — Prijedor, nastojeće po djelovima, što prije i prema situaciji, osloboditi i koncentrisati je u divizijsku rezervu na prostoriji istočno od Prijedora. Ako situacija ne bi dozvoljavala da se izvuče cijela

²⁰ Riječ je o Bosanskom krajiškom četničkom korpusu. Taj korpus je u svome sastavu imao tri četničke brigade: 1. brigadu »Manjača«, 2. brigadu »Zmijanje« i 3. brigadu »Kočić«. Bliže o tome vidi dok. br. 40; Arhiv VII: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske od 19. septembra 1944 (reg. br. 5/7, k. 114A) i operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade (reg. br. BH-V-12173). Taj korpus je sa Srednjobosanskim četničkim korpusom učestvovao u napadu na pozadinu naših snaga (dijelove Srednjobosanske NOU divizije) koje su se u septembru borile oko Banje Luke (vidi dok. br. 107, 116 i 127.

brigada u rezervu, ostaviti jedan bataljon na zadatku zatvaranja pravca Novi — Prijedor, na lijevoj obali Sane.²¹

Podgrmečki i Drvarsko-petrovački NOP odred ostaviti na sadašnjoj prostoriji sa zadatkom ofenzivnog dejstva na komunikaciji Petrovac — Bihać — Novi, s tim da u slučaju [odlaska] brigade sa pravca Novi, Podgrmečki odred preuzme i taj sektor.

XXXIX divizija: Po dolasku snaga IV divizije na određenu im prostoriju, izvršiti koncentraciju glavnine [vaše] divizije na prostoriji južno od Banjaluke, između Vrbanje i puta Banjaluka — Jašikova Voda, [i,] držeći čvrsto sve jedinice, izvršiti čišćenje te prostorije od četnika te pripreme za nastupanje sa tog pravca na Banjaluku, čisteći odvojene garnizone. Održavati čvrstu vezu sa jedinicama IV divizije na pravcima Piskavice — Motike i sa jedinicama novoformirane Srednjobosanske divizije na liniji r. Vrbanje.²²

Kozarska grupa odreda:

Sa jednim odredom vršiće čišćenje od četnika prostorije Timar — Petrov Gaj i zaštitu želj. pruge Prijedor — Sanski Most. Sa ostala dva odreda zatvaraće pravac Novi — Prijedor povezujući se na lijevoj obali sa snagama IV divizije i preduzimajući ofanzivne operacije u cilju oslobođenja Dobrljina i Ravnica. Ovi odredi moraju razviti, kao i diverzantske grupe IV divizije, najveću i stalnu aktivnost na komunikaciji Bihać — Novi — Kostajnica te opravljavanje željezničke pruge na toj liniji potpuno onemogućiti.²³

²¹ O tome kako su jedinice 4. NOU divizije izvršile postavljene zadatke vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A).

²² O tome kako su jedinice 39. NOU divizije izvršile postavljene zadatke vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265).

²³ O izvršenju navedenih zadataka od strane Kozarske grupe NOP odreda vidi izvještaj njegovog štaba za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33/4, k. 1625).

I i II art. divizion:

Izvršiće najhitnije sređivanje jedinica, popunu ljudstvom i municijom te opravku oruđa, a zatim nakon izvršene smotre, o čemu će dobiti naknadno naređenje, krenuti i smjestiti se i to: I divizion u s. Omar-ska a II divizion u s. D. Orlovci. Po dolasku podnijeti ovome štabu izvještaj radi primanja daljih naređenja.

4. Veza:

Štab IV divizije pored redovne radio-telegrafske veze uspostaviće telefonsku vezu sa ovim štabom koristeći stalne telefonske linije.

Na istu liniju treba da se ukopčaju I i II art. divizion.

Kozarska grupa odreda pored radio-telegrafske veze uspostaviće telefonsku vezu sa ovim štabom koristeći stalne telefonske linije.

Štab XXXIX [divizije] održavaće redovnu radio-telegrafsku vezu sa ovim štabom.

Kurirska veza redovna za sve.

Potvrdite prijem ovoga naređenja i izvjestite kada su jedinice došle na prostoriye određene ovom zapovješću.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
general-major,
S. Rodić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 10. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O ZAUZIMANJU PRIJEDORA I
LJUBIJE¹

Š T A B
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 495.

Dne 10.IX 1944. godine

Operativni izveštaj od
1—9. ov. mj. dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Jedinice ove divizije u vremenu od 1. do 9. ov. mj. imale su:

1. IX. U toku noći 31/1. diverzantska grupa VIII K. brigade uništila je željezničke pruge između Drenove Glavice i Otoke na dužini od 700 metara.²

II bataljon VIII K. brigade postavio je zasjedu od jedne čete u Vrtoču (Kula), gdje dolazi neprijatelj radi pojenja konja. Oko 18 sati naišao je neprijatelj jak 20 vojnika sa 20 konja i jednim kolima. Nakon kratke borbe ubijeno je 12 neprijateljskih vojnika, 3 ranjena, dok su ostali pobjegli. Ubijeno je 10 konja, zarobljeno dva konja sa kolima. Naših gubitaka nije bilo.³

Neprijatelj je u toku ovoga dana pokušao ispad kod Vješala u pravcu Dolovljana sa jednom satnijom domobrana i milicionera iz Nogine bande.⁴ Nakon kratke borbe sa jednim bataljonom VI brigade neprijatelj je protjeran za Vješala uz gubitke od 4 mrtva i 7

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/1, k. 769A).

^{2, 3, 7, 15, 18, 21 i 23} Opširnije o tim dejstvima 8. krajiške NOU brigade vidi u izvještaju njenog štaba od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30/1, k. 769A).

⁴ Riječ je o ustaškoj miliciji s područja Suhače (vidi dok. br. 155; Arhiv VII, reg. br. 8/1-98, k. 58: bojnu relaciju 4. lovačkog zdruga od 22. decembra 1944).

ranjenih.⁵ Naši gubitci jedan mrtav i dva ranjena. Plijen 1 puška.

Četa II bataljona VI brigade napala je neprijatelja na Veljkića Brdu (Bos. Novi) i protjerala ga.⁶ U tom momentu naišao je voz od Krupe za Novi i isti je usljed naše paljbe zaustavljen na pruzi. Tek po odlasku naših snaga voz je produžio za Novi.

Noću 1/2. IX. Diverzantska grupa VIII brigade potrgala je između Otoke i Rakana 6 km pruge.⁷

2. IX. Sa snagama divizije držali smo u blokadi uporišta od Bos. Novog do Krupe. Neprijatelj se nije nikuda kretao.

Noću 2/3. IX. Dva bataljona VI brigade prilikom svog prebacivanja na Kozaru potrgali su između Blagaja i Martin Brda prugu na dužini od 120 metara.⁸

Treći bataljon VI brigade napao je neprijateljsko uporište Petkovac. Napad nije uspio, jer je isti pripremljen na brzinu, a neprijatelj je takođe davao vrlo žilav otpor.⁹ Gubici neprijatelja 10 mrtvih. Naši dva mrtva, 10 ranjenih i jedan nestao.

3. IX. Treći bataljon VI brigade postavio je zasjedu u blizini neprijateljskog uporišta Petkovac sa istočne strane. Na zasjedu je naišla kolona od 40 domobrana iz Petkovca. Nakon prvog plotuna neprijatelj je počeo bježati.¹⁰ Gubici neprijatelja 15 mrtvih, naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Noću 3/4. Diverzantska grupa VI brigade porušila je između Blagaja i Martin Brda prugu na dužini od 500 metara.

4. IX. Nismo imali dodira sa neprijateljem. U toku dana vršili smo razmještaj naših snaga u duhu dobijenog naređenja.

Noću 4/5. Diverzantska grupa VIII brigade potrgala je između Krupe i Blatne prugu na dužini od 4 km. Jedna minerska grupa iste brigade

^{5, 6, 8, 9, 10, 17, 19} i ²⁴ Opširnije o tim dejstvima 6. krajiške NOU brigade vidi u izvještaju njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/1 k. 769A).

zarušila je cestu u Ripačkom Klancu na dva mjesta i istu minirala na 4 mjesta.

5. IX. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

Noću 5/6. IX. Diverzantska grupa VIII brigade potrgala je želj. prugu između Blatne i Rudica, kao i između Blagaja i Svodne na dužini od 2.000 metara.

6. IX. Nismo imali dodira sa neprijateljem. Snage ove divizije zauzele su pripremljene položaje za napad na Ljubiju, Prijedor i uporišta do Novog.

Jedinice ove divizije u akciji na komunikacije, želj. prugu i cestu Bos. Novi — Bihać i Bos. Novi — Prijedor imale su:

1. Gubici	a) neprijateljski	41 ubijen
		10 ranjenih
		51 izbačeno iz stroja

b) vlastiti	3 mrtva
	12 ranjenih
	1 nestao.

2. Plijen 1 puška, 2 konja i 1 kola.

3. Uništeno 12.620 metara želj. pruge, zarušena cesta na dva mjesta u Ripačkom klancu i 10 konja ubijeno.

AKCIJA NA LINIJU LJUBIJA — PRIJEDOR — NOVI

Noću 6/7. IX. XI Kr. brigada i tri bataljona VI Kr. brigade dobili su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljsko uporište Prijedor.¹¹ Napad je teкао ovako:

VI brigada napadala je duž ceste koja od Bos. Novog vodi u Prijedor. Napad su izvodila dva bataljona, dok je jedan bataljon bio u brigadnoj rezervi. Na čelu bataljona koji je išao naprijed postavljena je udarna grupa sastavljena od 12 puškomitraljeza, 1 protivkolske puške, 1 »Džon Bula«, 1 t. bacača, 9 bombaša, ukupno 40 vojnika. Prednja linija na koju je

¹¹ Vidi dok. br. 37.

klin naišao bila je utvrđena sa dva velika i pokrivena bunkera kojima se je sa desne strane nalazila 1 utvrđena kuća, iz koje je neprijatelj tukao klin bočno. Pod zaštitom mitralješke vatre prosječena je žica i udarna grupa se je jednim dijelom probila u uporište. Neprijateljska vatra bila je toliko jaka da je za kratko vrijeme izranjavala gotovo dvije trećine udarnika iz udarne grupe. Klin je bio nesposoban za daljne nadiranje. Formirana je nova udarna grupa koja je bolje iskoristila bacač »Džon Bul«, koji se je pokazao kao vrlo efikasan u uništavanju bunkera i utvrđenih zgrada. Poslije nekoliko pogodaka bunker su bili onesposobljeni za daljnu borbu i udarna grupa probila se je u grad. Pozadi udarne grupe išao je I bataljon, a za njim III bataljon. U posljednjem momentu III bataljon je rokirao u desno od I bataljona i da obalom Sane proдре prvu odbranbenu liniju i upadne u uporište. I ovdje je proboj izvršen koristeći bacač »Džon Bul« i poslije nekoliko pogodaka bunker su bili onesposobljeni, a neprijatelj iz njih pobjegao u grad.

Po proboju prve linije oba bataljona su produžila nadirati u grad, gdje su na ivici grada naišli na drugu odbranbenu liniju. Za probijanje ove linije ubačen je i bataljon iz brigadne rezerve. Koristeći sva teška oruđa a naročito bacače »Džon Bul« ova linija je dezorganizovana i naletom naših snaga probijena. Sva tri bataljona produžila su čišćenje već dezorganizovanog neprijatelja, koji je panično bježao, dok su se neke neprijateljske grupe počele predavati.

XI Kr. brigada napadala je sa dva bataljona duž želj. pruge od Novog u pravcu Stožera pukovnije,¹² Glamočanina bašte i Silosa. Jedan bataljon dao je svoje dvije čete za pojačanje gore navedena dva bataljona, svakom bataljonu po jednu četu, a sa jednom četom da očisti i zaposjedne bunkere lijevo i desno od pruge sa zadatkom da štiti zaleđe bata-

¹² Odnosi se na zgradu u kojoj je bio smješten Stožer 7. lovačke pukovnije 4. lovačkog zdruga (vidi dok. br. 31 i 182).

ljonima koji prodiru u grad. Jedan bataljon imao je zadatak proboja zapadno od ceste Prijedor — Bos. Dubica za oko 200 metara, i po prodoru da nadire u pravcu želj. stanice i Urija radi povezivanja sa gore navedenim glavnim klinom. Sa jednim dijelom snaga da čisti lijevo i desno bunkere i da se poveže sa četom III bataljona koja čisti bunkere oko želj. pruge. Bataljoni su u određeno vrijeme otpočeli napad. Napad je tekao ovako: I i II bataljoni koji su nadirali duž pruge, formirali su udarnu grupu od 50 boraca naoružanu sa deset puškomitraljeza, bacačem »Džon Bul« i bombama. I ovdje je bacač »Džon Bul« odigrao najvažniju ulogu i nakon jedan sat borbe probijena je prva linija i I i II bataljon krenuli su za udarnom grupom u grad. Ova grupa po proboju prve linije, tj. I, II i dvije čete III bataljona u prvom naletu postigli su vidne uspjehe, desorganizovali neprijatelja, pokidali sve veze, rastjerali komandni kadar (stožer pukovnije), tako da je neprijatelj davao otpor samo po grupicama iz tvrdih zgrada i bunkera. I bataljon ove grupe, koji je bio na čelu, naišao je na ozbiljan otpor iz Silosa, gdje su u neposrednoj blizini bila dva protivavionska mitraljeza, koji su tukli na sve strane po gradu. Ovaj bataljon bio je zaustavljen. Na sjevernom dijelu grada, gdje je napadao IV bataljon, za 200 metara zapadno od ceste koja vodi za Bos. Dubicu, nije izvršen proboj. Ovaj bataljon, pretrpjevši gubitke od 4 mrtva i 13 ranjenih i odbačen u prvom naletu, ostao je pasivan ležeći ispod neprijateljskih položaja. U ovakvoj situaciji prijetila je opasnost glavnom klinu, koji je bio zaustavljen kod Silosa, da ga neprijatelj iz sjevernog dijela grada napadne sa boka. Štab brigade predviđajući ovakvu situaciju odmah je izvukao II bataljon iz centra grada i uputio ga u napad na taj dio grada. II bataljon se je povezao sa IV bataljonom i od 5 do 7 sati očišćen je ovaj dio grada. Otpor je još jedino davan iz Silosa i nekoliko okolna bunkera. Na ovo uporište skoncentrisana su tri teška bacača, 2 »Džon Bula« i protivkolski top. Poslije pola časa borbe likvi-

dirao je ovo uporište. I ovdje je najvažniju ulogu odigrao bacač »Džon Bul«.¹³

Po likvidaciji grada upućen III i IV bataljon za likvidaciju Brežičana i uporišta prema Bos. Novom.

VIII Kr. brigada, IV bataljon VI brigade i Podgrmečki odred imali su zadatak demonstrativni napad na Rudnik Ljubiju i Islam Ljubiju i zatvaranje pravaca Prijedor — Ljubija i Prijedor — Bos. Novi.

Napad na Rudnik Ljubiju tekao je ovako: IV bataljon VI brigade napadao je od Milojica preko Tromede u pravcu Rudnika. Ovaj napad nije uspio jer je neprijatelj bio daleko jači, dobro utvrđen. Klin ovog bataljona uspio je doći do žice, ali je neprijatelj osjetio da ga napadaju male snage i skoncentrisavši svoje snage odbacio bataljon. Poslije ovoga bataljon je ostao u blokadi Rudnika.

Jedan bataljon Podgrmečkog NOP odreda napadao je isto uporište, s tim da pretihodno likvidira liniju Raljaš — Lisina — Runjavica. Ovaj bataljon otpočeo je napad jedan sat kasnije. Napad na ovu liniju nije uspio jer je neprijatelj bio jak i dobro utvrđen, a naše snage male. Bataljon je odbačen i poslije toga ostao na blokadi Rudnika.¹⁴

Napad na Islam Ljubiju tekao je ovako: III bataljon VIII brigade napadao je sa pravca Šurkovac — Panići. Bataljon je odbacio neprijatelja sa prvih položaja i upao u Islam Ljubiju ali je protivnapadom izbačen. Razlog za neuspjeh: brojčana nadmoć neprijatelja, kao i neispravne mine od teškog bacača (18

¹³ O borbama za Prijedor vidi dok. br. 31, 37, 43, 161, 165 i 182; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), knjige depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, str. 60—67, reg. br. 5/5, str. 158—183, k. 461A), izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 28 1, k. 769A), izvještaj Štaba Kozarskog NOP odreda za septembar 1944 (reg. br. 33 4, k. 1625), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 7. i 8. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 275 i 317), bojnu relaciju 2. bojne 7. lovačke pukovnije od 3. oktobra 1944 (reg. br. 28/8, k. 120), bojne relacije 14. i 15. satnije 7. lovačke pukovnije od 19. oktobra 1944 (reg. br. 35/8 i 36/8, k. 120); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 199 — 201.

¹⁴ ¹⁶ ²² Blíže o dejstvima Podgrmečkog NOP odreda u to vrijeme vidi izvještaj njegovog štaba od 2. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/6, k. 1630).

mina nije eksplodiralo), a drugog teškog oružja nije bilo. Bataljon je ostao na blokadi Islam Ljubije.¹⁵

U toku iste noći na Islam Ljubiju vršio je napad i jedan bataljon Podgrmečkog odreda. I ovaj bataljon uspio je istjerati neprijatelja iz prvih utvrđenja. Neprijatelju je stiglo pojačanje koje je udarilo na lijevo krilo ovog bataljona, te je bataljon bio primoran da se povuče na polazni položaj. Poslije ovoga bataljon je ostao na blokadi Islam Ljubije.¹⁶

Grupa koja je zatvarala pravac Prijedor — Bos. Novi sastojala se je od I i IV bataljona VIII brigade, koji su zauzeli položaje: Bučina Glava — Vitasovci — Trgovište — Cikote. Ova grupa u toku noći nije imala dodira sa neprijateljem, sem što je minerska grupa pokidala između Blagaja i Svodne 500 m želj. pruge. Grupa koja je držala položaj na Cikotaama sastojala se je od jedne čete VIII brigade i izviđačke čete VI brigade, a imale su zadatak da u toku ove noći pročiste miliciju u selima Biščani, Rizvanovići, Rakovčani i Hambarine. Ova grupa je rastjerala miliciju i u napadu na Hambarine zarobila dva domobrana.

7. IX 1944.

Tri bataljona VI brigade po likvidaciji posade u Prijedoru krenuli su u napad na liniju Čarakovo — Hambarine, sa zadatkom čišćenja neprijatelja na ovom terenu skroz do Ljubije. Neprijatelj je dao žestok otpor i naše snage nisu uspjele likvidirati pomenutu liniju. Tek kada je zabačen jedan bataljon neprijatelju za leđa, neprijatelj se je povukao za Ljubiju.¹⁷

VIII brigada sa svojim I i IV bataljonom zatvarala je pravac Prijedor — Bosanski Novi na položajima na lijevoj obali Sane. Snage ova dva bataljona otpočele su rano ujutro ovoga dana tući iz teških oruđa neprijateljska uporišta Dragotinja — Martin Brdo — Petkovac. Neprijatelj je počeo napuštati ovo uporište po grupama. Jedna četa IV bataljona prebacila se je preko Sane pod zaštitom naše vatre i napala na Petkovac. Nakon 15 minuta borbe neprijatelj je potpuno demoralisan počeo bje-

žati iz svih uporišta.¹⁸ Bježao je po grupama većinom cestom, te su ga tukle naše snage preko vode kao i Kozarski odred koji je držao položaj Svodna — Dragotinja. Neprijatelj je pretrpeo ogromne gubitke u bježanju i ostavio je veliki materijal. Uporišta Dragotinja, Martin Brdo, Petkovac i Blagaj likvidirana su i bunkerji popaljeni.

III bataljon VIII brigade u toku ovoga dana zatvarao je pravac Ljubija — Šurkovac — Novi i pravac Ljubija — Prijedor. Oko 11 sati neprijatelj je krenuo sa jednom satnijom iz Hambarina lijevom stranom ceste prema Ljubiji i izišao na Dubočaj. Jedna četa ovog bataljona uspjela je jurišem zbaciti neprijatelja sa Dubočaja, kao i iz Čarakova i stjerati u Hambarine. Neprijatelj je ponovo prikupivši veće snage, oko 400 domobrana, milicionera i četnika, napao ovu četvu i poslije ogorčene borbe uspio je odbaciti u Ljeskare.¹⁹ Neprijatelj se je probio za Ljubiju i spojio se sa posadom iz Ljubije.

U 16 i 30 časova cijela posada iz Rudnik Ljubije i Islam Ljubije i oni koji su pobjegli iz Prijedora krenuli su pošto su se skoncentrisali u Islam Ljubiji, cestom prema Prijedoru. Ova kolona bila je jaka oko 2000 i sastavljena od Njemaca, ustaša, četnika, domobrana i milicionera.²⁰ III bataljon VIII brigade zauzeo je položaj sa zapadne strane i uzduž ceste Islam Ljubija — Prijedor. Bataljon je napao kolonu i borba je trajala 3 sata, od 17.30 do 20.30. Neprijatelj je vršio ogorčene juriše da bi se domogao položaja III bataljona VIII brigade. Kolona se je cestom probi-

²⁰ To je bila borbena grupa »Arent« (»Ahrendt«). Nazvana je po imenu komandanta I. bataljona 383. puka njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«). Ona je u svome sastavu imala oko 3000 ljudi: Nijemce iz I. bataljona 383. puka, preživjele Nijemce iz Staba za obuku (Ausbildungsstab) pri 4. lovačkom zdruhu, ustaše iz 4. bojne, oko 200 domobrana iz 7. lovačke pukovnije 4. lovačkog zdruha, 400—500 četnika iz Timarskog četničkog odreda Vase Mijatovića, nešto pripadnika Muslimanske zaštite (Sefkine milicije) i oko 100 civila. Grupa je, prema naređenju 15. brdskog armijskog korpusa, imala zadatak da se probije prema Bosanskom Novom (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 358: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 9. septembra 1944. i Franc Sraml, navedeno djelo, str. 199 — 201).

jala prema Hambarinama. U 21 čas treći bataljon uputio je jednu četvu da uhvati vezu sa snagama VI Brigade koje su se nalazile u Zecovima. Sa ostale dvije čete bataljon je tjerao neprijatelja pravcem Rizvanovići — Bišćani — Jugovci napadajući kolonu stalno s lijevoga boka i sa leđa. Neprijateljska kolona je sa Hambarina skrenula u lijevo i krenula gore naznačenim pravcem. Kolona je po padu mraka produžila kretanje u označenom pravcu ali ju je treći bataljon neprekidno napadao i juriši i kontrajuriši naizmjenično su se smenjivali kroz cijelu noć 7/8. ov. mj.²¹ Ovo je zadržalo kolonu te je ista za cijelu noć prevalila vrlo kratak put, a za to vrijeme prikupile su se naše snage za odlučni napad.

XI brigada po likvidaciji Prijedora sa III i IV bataljonom krenula je prema Brežićanima radi čišćenja uporišta između Prijedora i Bosanskog Novog. Neprijatelj je iz Brežićana, čim je primjetio pokret naših snaga, pobjegao preko Martin Brda u pravcu Bosanskog Novog. U toku ovoga dana snage XI brigade izgubile su kontakt sa neprijateljem.

Podgrmečki odred u toku ovoga dana dočekao je neprijateljsku kolonu jaku 800 vojnika, koja je od Hambarina kretala prema Ljubiji preko Dubočaja. Borba je trajala oko 2 sata i neprijatelj je uspio da se probije i spoji sa posadom na Raljašu.²²

U toku ovoga dana neprijateljska posada iz Ljubije tukla je okolni teren artiljerijom i to brzom paljbom, prenoseći vatru čas ova-mo, čas onamo. Pojedine čuke usljed tučenja brzom paljbom bile su zavijene u oblak dima. Pred samo povlačenje neprijatelj je digo u zrak magacine i topove.

Noću 7/8. IX. U toku ove noći jedino je III bataljon VIII brigade vodio borbu sa neprijateljskom kolonom koja je krenula iz Ljubije, kako smo to već naveli.

8. IX 1944. g. III bataljon VIII brigade vodio je borbu u selu Cikotama sa neprijateljskom kolonom čije se je čelo već počelo prebacivati preko

rijeke Sane. Neprijatelj se je branio ogorčeno i vršio je tri puta kontranapad.²³ U tom momentu stigla su tri bataljona VI brigade, koji su odmah prešli u napad. Napad je bio energičan i neprijatelj je odbačen i natjeran na vodu.²⁴ Jednom slabijom kolonom neprijatelj je pokušao da se preko Vitasovaca probije za Novi ali je ova kolona vraćena od I bataljona VIII brigade i također nabačena na vodu. Sa desne obale Sane na neprijatelja koji je prelazio vodu napala su dva bataljona XI brigade, te se je razvila ogorčena borba, jer su neprijateljsku kolonu sačinjavali najgori zlikovci, Njemci, ustaše, četnici i milicioneri, kao i tigerovci. Borba se je vodila sa nesmanjenom žestinom sve do 11 sati, kada je neprijatelj potpunoma bio razbijen i počeo bježati po grupama.²⁵ Ove grupe kretale su se cestom i stalno su tučene od snaga VIII brigade koje su zauzele položaj na samoj lijevoj obali Sane. Jedna četa IV bataljona VIII brigade prebacila se je preko Sane i počela tući dezorganizovanog neprijatelja goneći ga u stopu. Neprijatelj je bježao cestom ostavivši sav ratni materijal. Kod Blagaja ponovo je neprijatelj došao u unakrsnu vatru od čete IV bataljona sa lijeve obale Sane i čete istog bataljona VIII brigade, koja ga je gonila desnom obalom Sane. Oko 16 sati istoga dana neprijatelj je sa nepoznatim snagama, jednom haubicom i jednim brdskim topom krenuo iz B. Novog prema Blagaju, radi izvlačenja snaga koje su se probijale za Novi.²⁶ Neprijatelj je pritiskivao i pokušao pod zaštitom artiljerije odbaciti naše snage, ali zahvaljujući čvrstom rukovodstvu IV bataljon VIII brigade uspio je natjerati i ovog neprijatelja u bjegstvo. U toku gonjenja ove kolone neprijatelj je teško stradao na tri mjesta i to: na prelazu preko rijeke Sane, ispod Martin Brda i kod Blagaja. Najgorčenije borbe vodile su se na prelazu preko rijeke Sane gde je neprijatelj davao žilav

²³ Opširnije o tim dejstvima 11. krajiške NOU brigade vidi u izvještaju njenog štaba od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 31/1, k. 769A).

²⁶ Vidi dok. br. 182, objašnjenje 7.

otpor i vršio kontrajuriše. III četa I bataljona VI brigade u toku ove borbe izvršila je 11 jurisa i kontrajurisa. Tačan broj mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika na ovome mjestu ne može se ustanoviti, jer su ranjeni i poginuli neprijateljski vojnici tonuli u vodu, i voda ih je odnijela. Da su gubici veliki može se ustanoviti i po tome što je samo na jednom mjestu na obali nađeno 40 leševa.

U OVOJ AKCIJI JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

- 1) **Gubici:**
 - a) neprijateljski 1053 ubijenih
 714 ranjenih
 552 zarobljenih

 ukupno 2319 izbačeno iz stroja
 - b) vlastiti 32 mrtvih
 121 ranjen
- 2) **Plijen:**
 - a) oružje Među zarobljenim ima 16 ofic. i 35 podoficira.
 4 haubice, 2 brdska topa, 3 protikolska topa, 10 teških bacača, 10 lakih bacača, 11 teških mitraljeza, 28 puškomitraljeza, 784 puške, 71 pištolj i 43 strojnice.
 - b) municija Istu prebrojavamo i kada se podaci srede dostaviće vam se.
 - c) oprema Istu prebrojavamo i kada se podaci srede dostaviće vam se.
- 3) **Uništeno:** Podaci o uništenom i oštećenom neprijateljskom ratnom materijalu dostaviće se dok se srede.
- 4) **Raspored jedinica:** Štab divizije nalazi se u Gomjenici kraj Prijedora. VI brigada na sektoru Čarakovo — Hambarine — Rakovčani — Rizvanovići — Bišćani. VIII brigada na sektoru Sokolište — Radomirovac — Vitasovci. Jedan bataljon nalazi se u Svodnoj na zatvaranju pravca Bosanski Novi — Prijedor. XI brigada: štab i dva bataljona nalaze se na prostoriји Čirkin Polje — Sanićani, a dva bataljona nalaze se u Bistrici na zatvaranju pravca Banja Luka — Ivanjska — Prijedor.

Podgrmečki odred nalazi se na prostoriji Krupa — Otoka — Čađavica, sa zadatkom zatvaranja pravca Krupa — Jasenjica — Risovac, kao i štićenja oslobođene teritorije od Otoke i Novog.

5 Zaključci: Kao karakteristično u probijanju spoljne i unutrašnje linije odbrane Prijedora jesu udarne grupe. I kod VI i kod XI brigade ove udarne grupe izvršile su prodor linija i omogućile ubacivanje glavnine snaga u uporišta. U probiju linija korišćeni su bacači »Džon Bul«, koji su se pokazali kao vrlo dobri za uništavanje bunkera i tvrdih zgrada, a takođe i ostala taktička oružja.

Pri samom upadu u grad i u uličnim borbama osjećaju se slabosti i nedostaci naših boraca, kao: grupisanje, nedovoljna vještina u uličnim borbama i samovoljno udaljavanje radi pljačke.

Također se osjećaju slabosti i kod rukovodioca počev od štabova bataljona pa na niže. Naši su rukovodioci i ovde pokazali da su dobri samo u prvom naletu a poslije dva do tri sata borbe i postignutog početnog uspjeha izgube svoje jedinice iz ruku i nisu u stanju komandovati. Slučaj II bataljona XI brigade gdje su i komande četa i štab bataljona ispustili jedinice iz ruku opijeni početnim uspjehom. Pasivnost IV bataljona XI brigade koji je poslije prvog neuspjeha ostao ležeći čitavih 7 sati pred žicom, a da štab bataljona nije pokušao da uhvati vezu sa štabom brigade. Pojedini članovi štaba brigade morali su komandovati bataljonima da bi komandni kadar bataljona orijentisali i uputili šta treba raditi.

Po likvidaciji grada velik dio boraca lutali su po gradu baveći se bespolicom, a da komandni kadar nije pokušao ovo spriječiti u samom početku.

Veze za vrijeme borbi u gradu nisu funkcionisale. U nekoliko je zadovoljila telefonska veza, dok je kurirska veza u cjelosti podbacila. Drugih sredstava veze nije bilo.

Ispomaganje jedinica u toku same borbe bilo je na visini. U ovome su se dobro snašli pojedini štabovi bataljona i komande četa, i nije ih zbunjivala nagla izmjena pravca u toku same borbe.

Štab VI brigade pokrenuo je jedinice u frontalni napad na liniju Hambarine — Čarakovo, uslijed čega je doživio neuspjeh. Tek kada je jedan bataljon zaobilaznim pokretom izbio ovoj liniji za leđa neprijatelj se je povukao. Da je ovo učinjeno odmah u početku izbjegle bi se nepotrebne žrtve. Po zauzeću ove linije štab VI brigade nije gonio odstupajućeg neprijatelja, nego je snage zaustavio i ostavio ih neaktivnim. Gonjenje neprijatelja također nije bilo pravo gonjenje sa prestizanjem i presjecanjem bježećeg neprijatelja. Razlog za ovo je neiskustvo naših rukovodioca kao i neznanje kako se vrši organizovano gonjenje. U ovom gonjenju nama su išle u prilog i same prirodne prepreke kao rijeka Sana, na kojoj se je neprijatelj zadržao duže vremena radi prebacivanja svojih snaga.

Evakuacija ranjenika bila je dobra i odvijala se je pravilno.

Evakuacija plijena nije bila na visini.

Procjenom neprijateljskih gubitaka vidimo:

1. — VII lovačka pukovnija izbačena je gotovo sva iz stroja, sem manjih grupica.²⁷
2. — IV ustaška bojna, II bojna 384. pukovnije 373. »Tigar« divizije pretrpile su ogromne gubitke, te je njihovo brojno stanje tako malo, da daleko zaostaje iza formacijskog stanja.
3. — Četnici Vase Mijatovića²⁸ i muslimanska »zaštita Šefkinovci«²⁹ potpunoma su raz-

²⁷ Vidi dok. br. 182.

²⁸ Riječ je o četnicima iz Timarskog četničkog odreda. Po padu Prijedora oni su se povlačili zajedno s Nijemcima i ustašama, kao dio borbene grupe »Arent« (vidi dok. br. 31, objašnjenje 13).

²⁹ Odnosi se na Muslimansku zaštitu (miliciju), tako nazvanu po imenu njenog starješine. Ona se takođe, kao dio borbene grupe »Arent«, povlačila s Nijemcima, ustašama i četnicima po padu Prijedora (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 199—201).

bijeni i kao vojna formacija ne igraju više nikakovu ulogu.

4. — Poslije ove akcije ofanzivni duh naših jedinica porastao je a zarobljavanjem većih količina ratnog materijala sredićemo i popuniti naše jedinice, tako da će iste biti sposobne za izvršenje još većih zadataka.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
sl. otsutan

Komandant
pukovnik
Petar

(M. P.)

BR. 59

ZAPOVIJEST NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 10. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA DEJSTVO NA ČETNIKE KONCENTRISANE U ŠIREM REJONU GACKA I NEVESINJA¹

NAČELNIK
XXIX UDARNE DIVIZIJE
10 septembra 1944. g.
u 5.30 časova

ZAPOVIJEST

(Sekcija Gacko 1:100.000)

Sada je primljen izvještaj² od Štaba XI Hercegovačke narodno-oslobodilačke udarne brigade da su četničke bande iz Gacka, potpomognute sa nešto Nevesinjaca i Bosanaca, u ukupnoj jačini do 800³ pokušale da u toku jučerašnjeg dana

¹ Original (pisan na mašini ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/4, k. 1144I.

² Vidi Arhiv VII, reg. br. 39/3, k. 1144II: izvještaj Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 9. septembra 1944. godine.

³ Odnosi se na četnike Nevesinjskog i Romanijanskog četničkog korpusa i I. pljevaljske jurišne četničke brigade »Kapetana Jelovca« I. mileševskog korpusa. Oni su imali zadatak da sa prostorijske Jeleč — Miljevine — Nevesinjsko polje napadnu na jedinice 29. NOU divi-

napadaju jedinice XI brigade. XI brigada u toku jučerašnjeg dana vodila je borbu sa bandama⁴ i nalazi se na liniji Kororina — Donje Selo — Dubljevići, a u toku današnjeg dana postaviće se na položaj Povezak — Ravni — Ruda Glavica.

Namjera neprijatelja je vjerovatno da vrši napad u pravcu Gacka kako bi ga povratio ili da uznemirava zakazani zbor⁵ i ometa transportovanje naših ranjenika.⁶ Štab XI brigade izvještava da je vrlo mala grupa bandi u Borču, a da je najvjerovatnije da je jača koncentracija bandi na komunikaciji Kifino Selo — Gacko.

Neprijatelj je došao do sela Domrke — Fojnica — Znadarica (1546). Vjerovatno će i škripari sa prostora Gradina — Lukavica činiti izvesne provokacije ako osjete bande u blizini Fojnice i Ivice.

Fazlagića Kula je neaktivna i momentalno nema izgleda da bi borci iz nje, koji se nalaze u škripovima Bjelasnice, mogli napasti naše snage koje se tamo nalaze.

XI Hercegovačka N.O.U. brigada u toku današnjeg dana napašće i proćeraće bande, a stavlja joj se na raspoloženje sve boračko ljudstvo na prostoru sreza Gacko. U ovom cilju

NAREĐUJE SE:

1. — XI brigada prikupiće sve svoje snage i u toku današnjega dana napašće bande proterujući ih što je moguće dalje u pravcu Morina. Naređeno je njenom I bataljonu da

zije, a potom — pošto su se nadali savezničkom iskrcavanju — da se »spoje« sa saveznicima (vidi Arhiv VII, reg. br. CG-V-2554: naređenje Komandanta Starog Rasa i operativnih snaga Crne Gore od 3. septembra, reg. br. BH-V-9229: zapovijest Komande 2. kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji od 5. septembra 1944, reg. br. BH-V-9336: operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 158—161, reg. br. BH-V-5809: obavještenje Komande Romanijskog četničkog korpusa od 4. septembra 1944, reg. br. BH-V-8566: zapovijest Komande Trebinjskog četničkog korpusa od 9. septembra 1944). Napad je otpočeo 9. septembra 1944. na položaje 11. hercegovačke NOU brigade, i četnici su tom prilikom postigli početni uspjeh ovladavši linijom Dubljevići — Fojnica. Bliže o tome vidi: dok. br. 63; Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150I (relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. oktobra 1944); reg. br. BH-N-9336 (operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 161), reg. br. BH-V-9333 (ratni blok komandanta Nevesinjskog četničkog korpusa) i reg. br. 54/3-15, k. 60 (dodatak dnevnog izvješća 3 zbornog područja od 10. septembra 1944), O tome vidi i dok. br. 94.

⁴ Ta borba je vođena protiv četnika 2 kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji (vidi dok. br. 63).

⁵ Vidi dok. br. 53.

⁶ U neposrednoj blizini Gacka nalazilo se uzletište preko koga je vršeno snabdijevanje jedinica i transport ranjenika 2. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 53).

se odmah krene u pravcu Ruda Glavica i da se stavi na raspoloženje Štabu brigade radi dejstva na bande. U ovoj borbi XI brigada upotrebiće i III bataljon X Hercegovačke N.O.U. brigade, s tim što će dejstvovati na bande u pravcu Lukavice — Gradina. Starati se da se bandama ne dozvoli ma kakvo uznemiravanje današnjega zbora, već ih energično napasti i protjerati.⁷ Za obezbeđenje pravca Gacko — Čemerno upotrebljene su jedinice OZNE⁸ i one će se nalaziti na prostoru Kleuta — Mušna Glava (1249) šaljući duboko patrole u pravcu Čemerno — Izgori.

Bande treba manevrom napasti dejstvujući im u bokove i leđa i ne dozvoliti im da vas provociraju. U napadu upotrijebiti talijanski bataljon iz sela Nadinići a jedan bataljon neka i dalje ostane u Fazlagića Kuli.⁹ Naredite zameniku komandanta brigade da pošalje 4 kurira iz Gacka radi primanja hitnih naređenja ako bude trebalo.

Izvjestavaćete što češće o situaciji i ako bude potrebno uputiće se i artilerija. U izvještaju imaćete navoditi tačnu situaciju. Naši ranjenici nisu transportovani vjerovatno će danas, i naređena im je potrebna pripravnost.

Poslat je izvještaj Štabu divizije s predlogom da XII brigada ispolji svoje dejstvo prema Zalom — Bratač kako bi vam se olakšao napad.¹⁰ Ovo će biti naređeno radio putem.

2. — Sve raspoložive jedinice u Gacku (Komande područja, Komande mjesta, OZNE) biće pod komandom komandanta Komande I područja i u toku dana biće što priкупljenije u Gacku, obezbeđujući samo Gacko, kako bi se prema situaciji mogli upotrijebiti.

Jedinice OZNE da se odmah prebace na prostor Kleuta — Mušna Glava (1249), s tim što će izviđati u pravcu Čemerno — Izgori i šaljući jače patrole na Živanj. Jedinice OZNE treba dobro da se interesuju o stanju u Borču i ka Vrataru

⁷ Četnici su razbijeni u borbama od 10. do 16. septembra 1944. i nabačeni na Miljevinu kod Foče (vidi dok. br. 76).

⁸ Odsjek za zaštitu naroda pri Vojnoj oblasti 29. NOU divizije u to vrijeme imao je jednu manju jedinicu za obezbeđenje (vidi dok. br. 53, objašnjenje 6. i 7).

⁹ Bliže o tim italijanskim bataljonima 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« vidi dok. br. 30.

¹⁰ U protivnapadu na četnike učestvovali su 3. i 4. bataljon te brigade. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 24/2, k. 1151I (zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 11. septembra 1944) i reg. br. 10/6, k. 1151I (relacija istog štaba od 6. oktobra 1944).

i ne smiju dozvoliti nikakovo iznenađenje iz tih pravaca. Ako bi se ma šta sumnjivo primijetilo odmah da izvijesti Komandu I područja u Gacku, a Komanda I područja u Gacku treba da stoji u stalnom dodiru sa članom . . .¹¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. načelnika, major
Drago Đukanović

BR. 60

IZVJEŠTAJ ŠTABA 6. KRAJIŠKE BRIGADE OD 10. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA PRIJEDOR I ČIKOTE¹

Š T A B
VI KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
10. IX 1944. g.
Pov. br. 247

Operacijski izvještaj
dostavlja se

ŠTABU IV DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

6. IX 1944. Štab ove brigade dobio je u zadatak da sa tri bataljona napadne neprijateljsko uporište Prijedor.²

Raspored naših snaga bio je sledeći: Dva bataljona sačinjavali su prodorni klin, koji je imao pravac nadiranja cestom Bos. Novi — Prijedor. Jedan bataljon bio je kao brigadna rezerva, dok je IV bataljon imao poseban zadatak od Štaba IV divizije da vrši pritisak na neprijateljsko uporište Ljubiju. Na pravcu kojim su nadirale snage ove bri-

¹¹ Kraj dokumenta se ne može pročitati (vjerovatno je bilo napisano: Štaba 29. NOU divizije).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 40/2, k. 774A.

² Vidi dok. br. 37 i 43.

gade, neprijatelj je davao žilav otpor.³ Naletom naših snaga uz sadejstvo teških i automatskih oružja neprijateljska vanjska odbrana je likvidirana.

Na drugoj neprijateljskoj liniji takođe je bio vrlo jak neprijateljski otpor, te smo bili prinuđeni da ubacimo naš II bataljon koji se je nalazio u rezervi i sa 3 bataljona nastavili smo progon i likvidaciju neprijatelja u gradu.

ZADATAK BATALJONA:

I bataljon dobio je zadatak da sa klinom prodre cestom od Bos. Novog prema centru grada, odakle je produžio prema Gomjenici. Ovaj klin bio je sastavljen od 12 puškomitraljeza, 1 prot. kol. puške, 1 »Džon Bul« bacač, 9 bombaša, a ukupno je u klinu bilo 40 vojnika. Na sektoru ovoga klina neprijatelj je zaposjedao dvije odbranbene linije. Prednja linija kuda je ovaj bataljon prodirao bila je vrlo utvrđena. S lijeve i desne strane nalazila su se dva velika i pokrivena bunkera i sa desne strane jedna utvrđena kuća, iz koje je neprijatelj tukao naše snage bočno. Nagazne mine su bile svuda oko žice, osim ceste. Pod zaštitom jake mitraljeske vatre borci su uspjeli isjeći žicu i klin je jednim dijelom prodro unutar. Neprijateljska vatra bila je toliko jaka da je ukočila klin i zaustavila prodiranje klina i nanijela nam prilične žrtve. U toj kratkoj ali oštroj borbi izranjavano je gotovo dvije trećine ovih udarnika. Klin je bio nesposoban da u takovom stanju nadire dalje. Naredili smo štabu bataljona da ponovno formira udarnu grupu, koja mora likvidirati neprijateljsko uporište i proći u grad. U ovim prodornim grupama naročito je uspevao bacač »Džon Bul«, koji je bio u mnogom upotrebljavan.

III bataljon dobio je zadatak da svojim klinom ide pozadi I bataljona, i kada prodre u sam grad do rijeke Bereka⁴ da okrene u de-

³ O rasporedu i sastavu neprijateljskih snaga na pravcu napada 6. krajiške NOU brigade vidi dok. br. 31 (oblaštenje 10, 11, 12 i 13) i 182.

⁴ Naziv nije nađen na karti 1 : 100.000, a odnosi se na bezimenu potok koji utiče u r. Sanu.

sno, sa zadatkom likvidacije neprijateljske posade na Sanskoj čupriji. Po likvidaciji iste da ostavi manje dijelove na čupriji i obalom rijeke Sane, a ostala glavnina da nadire u pravcu Gomjenice. U prvom naletu situacija se je izmenila. Bataljon je dobio zadatak da se rokira u desno od I bataljona krajem Sane, da prodre prve odbranbene linije, gdje je i na ovom sektoru najvažniju ulogu odigrao »Džon Bul« koji je pogodio tačno u neprijateljski bunker. Neprijatelj je pobjegao i ovaj klin je uspio prodrijeti u grad.

II bataljon imao je u zadatak biti u rezervi dok se snage I i III bataljona probiju u grad i da onda zajednički nastave čišćenje ostataka neprijateljskih vojnika koji su razbijeni neorganizovano lutali, odnosno da ga bacimo onde gdje se bude pokazala potreba. Dakle, kao što je gore navedeno, sva tri bataljona učestvovali su u prodoru i likvidaciji grada, do potpunog očišćenja.

Poslije proboja neprijateljskih linija nastalo je panično bjegstvo od neprijateljskih vojnika, dok su se neki oficiri i podoficiri sa domobranima u grupama predavali našim jedinicama, a koji su za vrijeme borbe većinom bili zaklonjeni od vatre.⁵

Pošto je svršeno sa likvidacijom neprijateljske posade u gradu, naše snage krenule su u pravcu Ljubije, Čarakova i Hambarina sa zadatkom čišćenja i likvidacije neprijatelja na istom sektoru. Na ovim sektorima neprijatelj je davao žestok otpor tako da naše snage nisu uspjele likvidirati pomenuta uporišta sve do tle dok nismo jedan bataljon zabacili neprijatelju za leđa.

Kao što smo rekli, IV bataljon nalazio se je na sektoru Ljubija i progonio odnosno napadao na neprijateljsko uporište Klupice kod rudnika Ljubije. Akcija nije uspjela iz razloga što je neprijatelj bio jako utvrđen, iako je naš klin uspio doći do žice, gdje su bili izbačeni iz stroja 9 najboljih udarnika.

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

Neprijatelj je osjetio da samo jedan klin napada i skoncentrisao je svoje snage i odbacio ga nazad.

Dakle, sve snage ove brigade imale su zadatak gonjenja potučenog neprijatelja koji je odstupao od Hambarina, Čarakova i Ljubije u pravcu Cikota i rijeke Sane. Neprijateljska namjera je bila da pregazi rijeku Sanu i da odstupa pravac za Bos. Novi. Pošto su ove namjere neprijatelja na vrijeme osujećene bataljoni su skoncentrisani i napali neprijatelja u selu Cikotama na prelazu preko rijeke Sane. Neprijatelj je tom prilikom bio potpuno razbijen. Ovaj neprijatelj bio je sastavljen od najgorih zlikovaca iz redova Njemaca, četnika, milicije, domobrana i ustaša, te zbog toga na ovom mjestu bila je teška i krvava borba, koja je trajala od 3 č. do 11 č.⁶

Navodimo samo jedan primjer da je 3. četa I bataljona u toku ovog vremena izvršila 11 juriša i kontrajuriša na neprijatelja.

JEDINICE OVE BRIGADE U VREMENU OD 6. IX DO 8. IX IMALE SU:

1) Gubici:	a) neprijateljski:	395 ubijenih
140 ranjenih
150 zarobljenih vojnika
22 podoficira [zarobljena]
12 oficira [zarobljenih]
719 svega izbačeno iz stroja.
	b) vlastiti:	21 poginuo
66 ranjenih
87 svega izbačeno iz stroja.
2) Plijen:	a) oružje:	313 pušaka, 12 puškomitraljeza, 5 bređa, 5 lakih bacača, 1 teški bacač, 22 pištolja, 10 strojica, 152 ručne bombe.
	b) municije:	66.870 pušanih metaka
	c) sprema:	170 pari odijela, 110 pari cipe-la, 183 ćebeta, 200 šinjela, 150 šat. krila, 105 pari veša

⁶ Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 31; izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/1, k. 769A).

d) ostalo: 73 konja, 17 sedala, 10 kola, 120 ranaca, 600 konzervi, 300 kg. griza, 300 kg. suvih šljiva, 150 kg. masti, 100 kg. šećera, 80 kg. putera, 20 kg. vojničke kafe, 11 željeznih samara, 1 kamion sa raznom spremom, 6 pisanih mašina.

3) Uništeno: jedna kuhinja, 15 vojničkih kola s materijalom, ubijeno 14 pari konja.

4) Raspored jedinica: I bataljon nalazi se u selu Hambarinama na odmaranju bez zadatka.
II bataljon nalazi se na odmaranju u Rakovčanima.
III bataljon nalazi se na odmaranju u selu Rizvanovićima.
IV bataljon nalazi se također na odmaranju u Bišćanima. Intendantura se nalazi u Jurišićima.⁷ Ambulanta se nalazi također u selu Jurišićima. Štab Brigade nalazi se na periferiji Prijedora, kvart Tukovi.
Cijela Brigada nalazi se na odmaranju, sređivanju i pripremama [za dalja dejstva].⁸

5) Zaključak: Dakle, akcija je uspjela i kao najbolje pokazalo se ubacivanje klinova i upotreba »Džon Bul« bacača, kao brzina napada i prebacivanje odnosno rokiranje jedinica.

Također se je pokazalo kao vrlo dobro držanje veze u međusobnom potpomaganju bataljona kao i samih četa. Također je bilo brzo evakuisanje odnosno izvlačenje ranjenika iz borbene linije.

Nedostatci jesu grupisanje boraca i nedovoljna vještina u uličnim borba-

⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o s. Jurićima, jugozapadno od Prijedora.

⁸ Opširnije o daljim dejstvima 6. krajiške NOU brigade u septembru vidi izvještaj njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A).

ma kao i nemanje dovoljno inicijative kod pojedinih rukovodilaca, takođe je bilo samovoljnog provaljivanja radnji odnosno magazina od nekih boraca i bez odobrenja starješina. Navodimo da je ovo bilo u vrlo malom broju.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major		Komandant, major
A.⁹ Hakirević	Načelnik, kapetan	Milančić¹¹
	Milovac¹⁰	
	(M. P.)	

BR. 61

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRVARSKOG NOP ODREDA OD 11. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O IZVEDENIM AKCIJAMA I O PRELASKU DIJELOVA DOMOBRANSKE 1. LOVAČKE PUKOVNIJE NA STRANU NOVJ¹

Š T A B
DRVARSKOG N.O.P. ODREDA
Br. sl.
11. IX 1944.

10-dnevni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Položaj

U vremenu od 1. ov. mj. pa do 10. ov. mj. jedinice ovoga Odreda imale su slijedeće dodire s neprijateljem:

1-IX-44. god. Sa čitavim našim snagama postavljena je zasjeda na komunikaciji [Bos.] Petrovac — Vrtoče, gdje neprijatelj nije naišao. Naši gubitci: jedan lakše

⁹ Avdo

¹⁰ Milan

¹¹ Miljević (narodni heroj)

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 46/1-2, k. 1628.

ranjen i to od artiljerije koja je tukla od Petrovca.

- 2-IX- „ Krenuli smo sa našim snagama prema naređenju Štaba 5 korpusa da protjeramo neprijatelja koji se nalazio na Ogumači, Tavanima i Kecmanskoj Glavici.² Neprijatelj je u prvi mrak napustio Smoljanu i otišao prema Međugorju više M. Dola,³ gdje se zabacio našim snagama za leđa.
- 3-IX- „ Neprijatelji koji se zabacili za leđa našim snagama više M. Dola kod Međugorja, sačekali su u zasjedi Štab ovog Odreda sa kuririma koji su se prebacivali ujutro oko 10 sati za M. Do sa Okruglice. Istoga jutra tim pravcem prošao je od Okruglice preko M. Dola za Vranovinu Bihaćki bataljon, zatim jedna četa Drvarskog bataljona, koje su propustili, a napali sam Štab. Tom prilikom poginuo je zamj. komesara ovog Odreda drug Stanko Karanović, jedan je kurir ranjen, a jedan zarobljen. Neprijatelj je zaplijenio 2 jahaća konja, dok je jedan ubijen. Neprijatelj nije imao gubitaka.
- 7-IX- „ Dvije čete Drvarskog bataljona krenule su u pravcu Kozila i Oštrelja, prema neprijateljskoj koloni u jačini oko 150 vojnika, koja je išla od Oštrelja u pravcu Kozila i Drinića. Čete su krenule sa zadatkom da spriječe ispad neprijatelja prema selima, kao pljačkanje sela. Neprijatelj se povukao za Oštrelj prije nego što su naše snage došle. Čete su se vratile na svoje položaje. Istoga dana našim jedinicama prešla je na stranu 3. satnija 1. bojne 1. Lovačke pukovnije, jedna satnija 2. bojne 1. Lovačke pukovnije i jedna protuoklopna satnija i 30 tigrovaca (dojavni vod) 1. Lovačke pukovnije. Sve ove jedinice bile su na uporištima: Koviljača, Brkljačica,⁴ Tarkovac, Dubovsko i Mrkin Brijeg.⁵ Ukupno je prešlo oko 500 vojnika, 15 oficira, 50 podoficira. 35 Švaba,⁶ koji su bili u istim logorima, od istih jedinica su

² To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na uzvišenje kod sela Kecmana, sjeveroistočno od Bos. Petrovca.

³, ⁴ i ⁵ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

⁶ Oni su pripadali njemačkom Nastavnom bataljonu pri Stožeru 2. lovačkog zdruga (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 317: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 8. septembra 1944).

razoružani i predani nama; njih smo uputili prema naređenju Štaba korpusa Komandi Podgrmečkog područja.

Jedinice koje su ovog dana prešle na našu stranu, sobom su iznijele sve oružje, gotovo svu municiju i ratnu spremu, i to: 4 protuoklopna topa, oko 10 malih i velikih bacača, 30 p. mitraljeza, 7 t. mitraljeza, 50 šmajsera, 130 pištolja, jednu radio-stanicu.⁷ Od strane komanda istih jedinica nama je dobrovoljno ustupljeno 3 p. mitraljeza, 2 laka bacača, 6 šmajsera i 3 pištolja. U šumi iznad uporišta u kojima su se nalazile iste jedinice ostala su 3 kamiona, nešto oružja, sanitetskog materijala, mnoštvo municije i 2 radio-stanice. Mi vodimo brigu da to sve pronađemo. Kamioni i municija sakriveni su u šumi, dok ostale stvari nijesu pronađene jer su seljaci posakrivali. Komanda mjesta Lipa izvukla je dosta razne municije iz logora Koviljače i ona se sad nalazi kod nje.

Ljudstvo pomenutih jedinica koje su prešle na našu stranu, 10 ov. mj. prema naređenju Štaba korpusa predato je u Palanci⁸ od strane ovog Štaba, zajedno sa svom spremom i naoružanjem, majoru drugu Jovi Paviću.

10-IX- „ Jedna četa Drvárskog bataljona vodila je borbu sa četnicima u donjoj Vođenici. Uspjela je da ih protjera. Naših gubitaka nije bilo. Neprijateljski gubitci nepoznati.

1.) Gubitci a) neprijateljski — poginulih
— ranjenih
— zarobljenih

b) vlastiti, svega izbačeno iz
stroja

1 poginuli

2 ranjena

1 zarobljen

4

⁷ O toj predaji domobrana vidi dok. br. 62, 146; Arhiv VII, knjige depeša Štaba 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3.5, str. 65, k. 461 A, reg. br. 5/5, str. 160, k. 461 A) i izvještaje Grupe armija »F« od 8. i 9. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 317 i 350—352).

⁸ Odnosi se na s. Lušci Palanka.

- 2.) Plijen: Do plijena se nije moglo doći za proteklih 10 dana.
- 3.) Uništeno —
- 4.) I bataljon nalazi se sa jednim djelom Se-lište i Lastva, dok se II bataljon nalazi na prostoriji Vranovina, kontrolišući ko-munikaciju Vrtoče — Petrovac i Smolja-na, Vođenica i održava vezu sa koman-dom mjesta Bos. Petrovac.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:

Lazo Radošević

(M. P.)

Zamj. komandanta kapetan

...⁹

BR. 62

**NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 12. SEPTEM-
BRA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE DA U SASTAV SVOJIH JE-
DINICA UKLJUČI LJUDSTVO I NAORUŽANJE 1. BOJNE 1.
LOVAČKE PUKOVNIJE 2. LOVAČKOG ZDRUGA¹**

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 905

Dne 12. septem. 1944 g.

Upućuje se na raspored
domobranska bojna. —

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE OVOG KORPUSA

I. Domobranska bojna 7. Lovačke pukovnije,² koja se nalazila na obezbeđenju komunikacije Vrtoče — Ripački Kla-

⁹ Potpis nečitak

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35/2, k. 458A.

² U to vrijeme 7. lovačka pukovnija 4. lovačkog zdruga potpuno je bila razbijena kod Prijedora, i dijelom je prešla na stranu jedinica 4. NOU divizije (vidi dok. br. 182). Prema tome, može biti riječ samo o 1. lovačkoj pukovnji 2. lovačkog zdruga, čije su se jedinice tada nalazile na sektoru s. Vrtoče — Klanac, kod s. Ripača.

nac, predala se i prešla na našu stranu 7-IX-1944 god. Bojna je izašla organizovano i preko naše veze, razoružavši i zarobivši Nijemce koji su se nalazili u njihovoj jedinici. Sa sobom je izvukla cijelo naoružanje, protivkolsku bateriju i materijal koji je bojna imala na rukovanju.³

Kompletna bojna sa protivkovskom baterijom upućuje se na raspored u vašu Diviziju. Raspored ćete izvršiti tako, da svaka satnija uđe u jedan bataljon kao četvrta četa. Pošto ima izvjestan broj specijalista (vod za vezu, pioniri), to ih rasporediti prema potrebi i vašem nahođenju. P. kolsku bateriju⁴ zadržati pri Diviziji, s tim da se nastoji što prije oformiti artiljerijski divizion.⁵

Komandanta bojne nadporučnika Ropca zadržati u Štabu divizije, kao oficira pri Štabu, koga koristiti operativno i nastavno i davati mu potrebne zadatke. Imati u vidu da za prelazak bojne na našu stranu najglavniju ulogu je igrao nadporučnik Ropac. Prilikom raspoređivanja ostalih oficira (komandira i drugih) imati u vidu da se neki od njih mogu raspoređivati kao oficiri pri štabovima bataljona, dok mlađi oficiri, koji su bili vodnici u satnijama, mogu se postaviti za komandire ili zamjenike komandira ovih četa. U koliko među ovim satnicima ocijenite dobre ljude, mogu se zadržati kao komandiri četa. Prilikom upotrebe i rasporeda ovih oficira biti elastičan.

Popunu komandi četa i vodnika i vodnih delegata izvršiti sa našim rukovodiocima, koji će moći sigurno i pravilno obuhvatiti vojnički i politički ovo ljudstvo.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

P.S. Nastojati da im se što prije preprave kape i da svi stave petokrake zvijezde.

Komandant,
general-major,
S. Rodić

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 61.

⁴ Riječ je o protivtenkovskoj bateriji.

⁵ Artiljerijski divizion 39. NOU divizije formiran je 4. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/5, str. 97 — depeša Štaba 39. NOU divizije od 4. decembra, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ). Opširnije o njegovom formiranju vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 5. korpusa upućen u prvoj polovini novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ (reg. br. 48/7, k. 458A) i naredbu Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. novembra 1944 (reg. br. 7/1, k. 1417).

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 12. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE O SITUACIJI U HERCEGOVINI¹

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 811
Dana 12-IX-1944. u 9.30
s. Crkvice

ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE

Primili smo vaš izvještaj pisan 11. o. mj. u 21 čas i 30 minuta, u kome smo vidjeli situaciju na sektoru vaših brigada.

XI Hercegovačka NOU brigada bila je napadnuta sa jačim četničkim snagama 9. o. mj. od pravca Bratača — Plužina i Morina.² Bande su uspjele da odbace tri bataljona XI brigade do Ruda Glavice — Bodežišta. 10. o. mj. rano ujutro XI brigada, ojačana sa svojim 1. bataljonom kao i 3. bataljonom X brigade, nakon žestoke borbe od 4 sata uspjela je da bande razbije i u prvi sumrak izbila na liniju: Javorak — Slivlje — Ljeskov Dub.³ Bande su u ovoj borbi imale više gubitaka, dok su nađena dvojica mrtvih koje nijesu mogli evakuisati.

Noću između 10 i 11. o. mj. dvije četničke brigade, tj. Kalinovačka i Fočanska⁴ izvršile su napad na Gacko i uspjele

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/9, k. 1143.

² Napad su izvršile četničke jedinice 2. kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji. U sastavu ove kolone nalazile su se Gatačka brigada, 1, 2, 3. i 4. bataljon Nevesinjske brigade i 1. bataljon 1. pljevaljske jurišne brigade. Komandant kolone je bio Milorad Popović, komandant Nevesinjskog četničkog korpusa. O tome vidi: dok. br. 59; zapovijest Komande 2. kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-9229); operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 158 — 160 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-9336).

³ Bliže o rasporedu četničkih jedinica 2. kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji na toj prostoriji vidi izvještaje komandanta 2. četničke kolone od 10. i 11. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9333: ratni blok komandanta Nevesinjskog četničkog korpusa).

⁴ Te brigade su bile u sastavu Romanijskog četničkog korpusa. Ovaj korpus je, kao lijeva kolona, napadao pravcem Zelengora —

da ovladaju sa Zečkom⁵ i svim ostalim čukama oko varoši. U Gacku se nije nalazila nijedna naša vojnička jedinica osim četa OZNE⁶ (četa za zaštitu naroda) i oficiri koji trebaju da pođu za VŠ.⁷ Major Đukanović⁸ hitno je preduzeo komandu i sa kuririma, četom, oficirima — koji nijesu imali puške osim pištolje — izvršio juriš na bande i nakon kraće borbe po bunkerima uspjeli su da četnike odbace uz gubitke od 7 mrtvih, među kojima i komandant četničkog bataljona Bjelica. Nastavili su gonjenje ovih bandi u pravcu Čemerna i Borča, te tako spasili našu bolnicu koju su već bile bande opkolile. U ovoj borbi zaplijenili su dva puškomitraljeza, jednu mašinku, dva pištolja i nešto bomba za laki bacač. Ove bande potpuno razbijene pobjegle su ka Zelengori i Oblju.

U vezi situacije kod XI brigade kao i pitanja bolnice naredili smo XII brigadi da se prebaci na desnu stranu komunikacije Gacko — Nevesinje sa zadatkom da se svaka četnička koncentracija mora razbiti, i ranjenici moraju biti osigurani za evakuaciju. Pošto nas je major Đukanović obavijestio da su ove dvije brigade potpuno razbijene, ponovo smo naredili XII brigadi da svoja dva bataljona povrati na liniju Zalom i da nadire ka Brataču.⁹

Major Đukanović će rukovoditi sa ove dvije brigade koje će otpočeti napad u pravcu Kifina Sela — Uloga i Oblja.

Dobili smo radiograd od Štaba II U. Korpusa¹⁰ u kome nam naređivaju, bez obzira koliko ćete oslabiti naše položaje u Južnoj Hercegovini, vi morate sa jačim snagama razbiti i protjerati bosansko-sandžačke četnike. Isto tako spriječiti sve njihove namjere. — U vezi ovoga vama smo naredili da XIII brigadu orijentišete ka Nevesinju.

Gacko. Komandant kolone je bio Milorad Momčilović. Bliže o tome vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (reg. br. 7/6, k. 1144II), operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-9336) i naredbu komandanta Istaknutog dijela štaba četničke Vrhovne komande od 8. septembra 1944 (reg. br. BH-V-425).

⁵ Zečka (brdo kraj Gacka) nije označena na karti 1:100.000.

⁶ Vidi dok. br. 53.

⁷ Riječ je o odlasku devet oficira na nove dužnosti (vidi dok. br. 53).

⁸ Drago

⁹ O tome kako je 12. hercegovačka NOU brigada izvršila te zadatke vidi relaciju njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151I).

¹⁰ Depeša je od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/2, k. 1146I: knjigu primljenih depeša 29. NOU divizije).

Mi ćemo u toku današnjega dana uputiti drugi bataljon X brigade¹¹ i dat mu je pravac: Lukavac — s. Slato gdje će se desno povezati sa jedinicama XII brigade, a lijevo sa jedinicama XIII brigade i ovaj bataljon dobio je naređenje da se stavi pod komandu XIII brigade.¹²

Vi treba da dobro ocijenite situaciju i da prema vašoj uviđavnosti odredite potreban broj bataljona XIII brigade za razbijanje ovih bandi. Ove bande treba dorbo udesiti da zapamte kad su došle u Hercegovinu. Koliko u samom gradu bude viši broj Švaba, nemojte grad nipošto napadati. Ukoliko bude tačno da Švabe napuste Stolac, upotrijebite vaš 3. i 2. bataljon XIII brigade, kao i djelove XIV brigade i sa istim ovladajte gradom.¹³ Nastojaćemo da vam što prije uputimo radio stanicu. —

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Vojo Kovačević

Komandant,
Vlado Šegrt

¹¹ Taj bataljon je 12. septembra upućen u s. Slato (vidi relaciju Staba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 9/1, u 1148II).

¹² Jedinice 12. i 13. hercegovačke NOU brigade uspješno su sa dejsstvovalе na sektoru Nevesinje (vidi dok. br. 77).

¹³ Nijemci to injesto nisu tada napustili. Stolac je oslobodio 26. oktobra 1944. 2. bataljon 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade. Bliže o tome vidi relaciju Južnohercegovačke NOU grupe od 9. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/2-7I, k. 1143A) i relaciju Staba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/7, k. 1143A).

BR. 64

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 13. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA KOZARSKJE GRUPE NOP ODREDA I PODGRMEČKOG NOP ODREDA DA ZATVORE PRAVAC KOJI OD BOSANSKOG NOVOG IZVODI KA PRIJEDORU¹

Kopija²

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 914
Dne 13 sept. 1944 g.

ŠTABU _____

Pošto su snage IV Divizije angažovane na drugim i novim zadacima, to

NAREĐUJEMO:

1) Pravac [Bos.] Novi — Prijedor zatvaraće snage Kozarske grupe odreda i Podgrmečki odred. Ove snage će se povezivati na rijeci Sani i saglasno dejstvovati na ovom pravcu.

2) Kozarska grupa odreda sa jednim bataljonom dejstvovaće i rušiti komunikacije Novi — Kostajnica, sprečavajući i ometajući neprijateljski saobraćaj na ovoj liniji.³

3) Podgrmečki odred sa jednim bataljonom dejstvovaće na komunikacije [Bos.] Krupa — Bos. Novi sa ciljem onemogućavanja neprijateljskog saobraćaja na ovoj liniji.⁴

Zatvaranje pravca Novi — Prijedor i dejstvo na komunikacijama najozbiljnije shvatiti, kako bi se omogućilo izvođenje daljnjih uspješnih operacija.

Prijem potvrditi.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant,
general-major,
S. Rodić

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/2, k. 458A.

² Dopisano zelenim mastilom, latinicom.

³ O izvršenju toga zadatka vidi izvještaj Štaba Kozarskog NOP odreda za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33/4, k. 1625).

⁴ Podgrmečki NOP odred u to vrijeme je imao u svome sastavu dva bataljona, tehničku četu i intendanturu. Njegovo trojno stanje je iznosilo 400 ljudi, a od naoružanja je imao: 1 teški bacač, 225 pušaka, 14 puškomitraljeza, 10 automata i ostalu opremu. Pomenuti zadatak je bio dodijeljen 1. bataljonu. Bliže o izvršenju toga zadatka vidi izvještaje štaba toga odreda od 2. i 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/6, k. 1630, reg. br. 15/6, k. 1630).

BR. 65

**NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 13. SEPTEMBRA
1944. ZA FORMIRANJE PRATEĆIH ČETA PRI ŠTABOVIMA
BRIGADA¹**

Š T A B
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Br. 965/44
Dne 13. IX 1944. g.

K o n c e p t

ŠTABU VI, VIII I XI KNOU BRIGADE

Položaj

Po prijemu ovog dopisa štabovi brigada pristupiće odmah formiranju pratećih četa pri štabovima brigada. Ove čete biće naoružane sa slijedećim oružjem:

1.— Protivukolskim topovima, sa poslugom čiji broj nije predviđen, u glavnom onoliki broj sa koliko brigada raspolaže.

2.— Teških bacača od 2—3 oruđa sa poslugom.

3.— Puškomitraljeza sa poslugom uz svako teško oruđe za zaštitu.

4.— Pušaka prema potrebi.

Ova četa biće pod neposrednom komandom štaba brigade kako u borbi tako i van borbe.

Rukovodstva i ostalo za ove čete izabrati iz jedinica koje će odgovarati svojim dužnostima.

Po izvršenom formiranju četa izvršiti smotru nad ljudstvom i oružjem i izvijestiti ovaj štab sa naznačenim brojnim stanjem ljudstva, stoke i oružja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,
Dmitar S. Bajalica

(M. P.)

Komandant pukovnik,
Pet. Vojinović

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/3, k. 768.

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 13. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA MODRIČU¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: 64/44.

13. IX. 1944.

Z A P O V J E S T

(sekcija Derventa 1 : 100.000)

Poslije uspješnog razbijanja trebavskih četničkih bandi,² naše jedinice povratice se jednim dijelom svojih snaga na prostoriju Skugrića, sa drugim dijelom izvršiti napad na varošicu Modriču³ u cilju oslobođenja iste od ustaških bandi. Glavni naš zadatak poslije toga bio bi stvaranje aerodroma u okolini Modriče.

Prema posljednjim podacima u Modriči se nalazi oko 100 ustaša slabo naoružanih i isto toliko zelenog kadra sasvim slabog morala.⁴ Zeleni kadar nije raspoložen za borbu protiv nas. — U Gradačcu manji broj SS-dijelova.⁵ — Preko r. Bosne u Odžaku tamošnja legija željno čeka dolazak naših jedinica.

Prisustvom naših snaga u okolini Modriče pruža nam se mogućnost šire mobilizacije.

U cilju uspješnog izvršenja postavljenih zadataka

N A R E Đ U J E M O :

1) 18 NOU brigada izvršice pokret sa dosadašnje svoje prostorije do na liniju: s. Tarevci — Zorića Brdo (265). Do ove linije kretati se u dvije kolone i to jednom pravcem Duga Njiva — Visibaba (393) — k. 323 — Skok (310) — s. Tarevci. Ova kolona izvršice pretres s. Riječani. Drugom kolonom kretać se pravcem s. Markovići — Šimići — k. 339 — Trebava

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 39/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 78 i 131.

³ Varošicu Modriču zauzeli su 2. i 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade 13. septembra 1944. Opširnije o borbi za to mjesto vidi: dok. br. 70 i 131; Arhiv VII, reg. br. BH-V-12977 (naređenje Trebavskog četničkog odreda od 14. septembra 1944).

⁴ Bliže o neprijateljskim jedinicama u Modriči vidi dok. br. 44, objašnjenje 3.

⁵ Bliže o neprijateljskim jedinicama u Gradačcu vidi dok. br. 44, objašnjenje 4.

(289) — Kulina (288) — Zorića Brdo (265). Po izbijanju cijele brigade na liniju: Tarevci — Zorića Brdo potreban dio snage produžava i zauzima varošicu Modriču, a ostali dio snaga ostaje na liniji Zorića Brdo (265) — Dobrnja (206).

Po likvidaciji Modriče ostaviti manje dijelove u samom gradu kao posadu, a sa ostalim snagama koje učestvuju u likvidaciji Modriče postaviti se na položaje izvan grada (k. 219).

Sa ovom brigadom ići će šef II ostsjeka divizije kapetan Zvonko, koji će biti odgovoran za pronalaženje i uređenje aerodroma na državnom poljoprivrednom dobru⁶ ili na nekom drugom povoljnijem mjestu oko Modriče. Štab 18 brigade izaći će mu u svemu ususret.

2) 17 NOU brigada vrši pokret sa dosadašnje svoje prostorije opštim pravcem kretanja Čelija (527) — Simići — k. 355 i postavlja se na liniju Vis (347) — Orahova Šuma — Visibaba (294).⁷ Zadatak: zatvaranje pravca od Trebave (Duge Njive), kao i od Gradačca preko Skugrića. U cilju potpunog zatvaranja pravca od Gradačca postaviti prikrivenu zasjedu neposredno kod ceste ispod Skugrića.

Bataljon koji se nalazi kod Div. bolnice neka ostane sa istom do daljnjeg.

3) Posavski NOP odred, Div. bolnica i bataljon 17 brigade izvršice pokret sa dosadašnje prostorije istim marševskim rasporedom kao i juče i postaviće se na prostoriju s. Cerova. Pravac kretanja: Koprivska Trebava — Simići (205) — k. 339 — k. 289 — Cerova. Razmještaj na novoj prostoriji izvršice se na licu mjesta. Svim ovim dijelovima komandovaće komandant Posavskog NOP odreda drug Pero Bosić. — Sa ovom kolonom kretaće se i štab divizije sa svojim pripadajućim dijelovima i smjestiće se kod Kuline (288).

4) Napomene:

a) Polazak svih jedinica sa dosadašnjih prostorija danas tačno u 12 časova, tako da se na novu prostoriju stigne do mraka, a 18 brigada će u toku nastupajuće noći zaposjesti Modriču.

b) Prema najnovijim podacima ustaše iz Modriče povukle su se u Garevac. Štab 18 brigade uzeće ovo u obzir, pa ukoliko to bude tačno, izvršice napad na Garevac⁸ sa zadatkom

⁶ Riječ je o državnom poljoprivrednom dobru »Petar Mrkonjić« (vidi izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 18/3, k. 1258).

⁷ Jedinice 17. majevičke NOU brigade su 13. septembra 1944. snažnim naletom razbile trebavske četnike i pri tome ovladale visom Visibabom (k. 294). Opširnije o toj borbi vidi dok. br. 78.

⁸ Napad na Garevac je izvršen 14/15. septembra 1944, ali 18. hrvatska NOU brigada nije uspjela ovladati njim (vidi dok. br. 131).

razbijanja i proterivanja ustaša, kako bi se na taj način izvršio glavni naš zadatak: zatvaranje i obezbjeđenje aerodroma na drž. poljoprivrednom dobru.

c) Veza sa ovim štabom radio-putem i kurirska.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V.⁹ Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik,

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil.¹⁰ Zekić

BR. 67

**NAREDBA ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE
NOU GRUPE OD 13. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 13. I
14. HERCEGOVAČKE BRIGADE DA UPUTE LJUDSTVO ZA
FORMIRANJE ZAŠTITNE ČETE PRI ŠTABU GRUPE¹**

XIII brigadi

N A R E D B A BR. 1

ŠTABA JUŽNE HERC. OPER. N.O.U. GRUPE ZA 13. SEPTEMBAR
1944. GOD.

I

Po ukazanoj potrebi formira se zaštitna četa pri štabu ove grupe, a od ljudstva [iz] XIII i XIV Herc. N.O.U. brigade. Ovo formiranje izvršiće se odmah, te će štabovi navedenih brigade odmah po prijemu ove naredbe odabrati odgovarajući broj boraca i rukovodilaca iz brigade i uputiti ih do ovoga štaba i to:

XIII Herc. N.O.U. brigada:

15 ljudi od kojih treba da bude: 1 komandir, 1 politički komesar, 1 vodnik i 2 desetara.

⁹ Vladimir

¹⁰ Miloš

¹ Kopija originala (pisana rukom, pod indigom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/2, k. 1152 I.

XIV Herc. N.O.U. brigada:

15 ljudi od kojih treba da bude: 1 vodnik i 2 desetara.

Određeno ljudstvo treba da bude izabrano od dobrih i potpuno odanih boraca, koji su prošli kroz ranije akcije i prvenstveno oni borci koji su se pokazali u svim akcijama dobri, a sada su fizički oslabili i nisu više, kao ranije, sposobni za sve napore u brigadi. Pored toga uzeti u obzir one iz čijih su familija pojedini članovi već dali živote u N.O.V., pa je potrebno da se ove familije poštede i od daljih žrtava.

Voditi računa da se potrebno ljudstvo u ravnomjernom broju uzme iz bataljona.

II

Pored gore označenog ljudstva, brigada će uputiti u ovaj štab i to:

XIII brigada: Jednu drugaricu za bolničarku pri štabu ove grupe i

2 borca sposobna za konjovodce.

XIV brigada:

4 borca koji će biti potpuno sposobni za kurire ovoga štaba, te

2 starija druga za konjovodce.

Sve ljudstvo treba da se odabere i uputi u ovaj štab u što kraćem roku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar	Načelnik štaba	Komandant, major
major	kapetan	Danilo Komnenović
Špiro Srzentić	Mus. ² R. Dizdarević	

Dostavljeno:

Štabu XIII i XIV

Herc. N.O.U. Brigade.

² Mustafa

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 14. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U AVGUSTU¹

Š T A B
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Op. str. pov. br. 128
Dne 14-IX 1944 g.

K o n c e p t

Mjesečni operacijski
izveštaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

- 1, 2, 3. VIII. 1944 Snage ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.
4. VIII. 1944 Jedinice IX brigade u Palikama kod Fojnice sukobile su se sa izviđačkim djelovima »PE« divizije i nanijele im gubitke od 5 ranjenih. Naših gubitaka nije bilo.²
Jedinice Kupreškog NOP odreda vodile su borbu sa četnicima u Želivodiću, kojom prilikom su ranile dva četnika.³
5. VIII. 1944 Snage Livanjsko-duvanjskog NOP odreda vodile su borbu sa Švabama, ustašama i domobranima kod donjeg Livanjskog polja.⁴
Neprijateljski gubitci 10 mrtvih i 13 ranjenih. Kod nas 3 ranjena.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 45/3, k. 854.

² Prema izvještaju štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 41/3, k. 854), sa izviđačkim dijelovima njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« sukobila se patrola 1. bataljona te brigade.

³ O akciji Kupreškog NOP odreda toga dana i njegovim dejstvima u avgustu vidi izvještaj njegovog štaba od 29. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 38/3, k. 854).

⁴ Opširnije o toj borbi, kao i dejstvima Livanjsko-duvanjskog NOP odreda u avgustu, vidi izvještaj njegovog štaba od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 40/3, k. 854). U to vrijeme su se na području Livna nalazili 2. bataljon 369. puka 369. legionarske divizije i 1. bojna 6. ustaškog zdruga (vidi: dok. br. 157; Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 114 B: — iskaz postrojbi Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 90).

Jedinice 17 brigade u selu Seonica napravile su zasjedu jednoj ustaškoj i jednoj domobranskoj satniji koja je bila izašla iz Ostrošca.⁵ Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, 8 ranjenih i jedan zarobljen. Naši bez gubitaka.

6. VIII. 1944 Jedinice IX brigade izvršile su napad na neprijateljsko uporište Fojnica,⁶ koga je branilo 1000 vojnika »PE« divizije.

Borba je trajala čitavog dana. Neprijateljski gubitci: 48 mrtvih i 30 ranjenih. Kod nas 13 mrtvih i 16 ranjenih. Zaplenjeno je 1 top 105 mm, jedan tromblon, 2 puškomitraljeza, nešto municije i ostale spremne. Usled jačeg nadiranja neprijatelja od Kiseljaka prema Fojnici ovaj neprijateljski garnizon nije mogao biti likvidiran.⁷

Jedinice VII brigade sa tri bataljona tukle su neprijatelja koji je nadirao od Kiseljaka i Kreševa u pravcu Fojnice.⁸ U ovoj akciji neprijatelj je imao 35 mrtvih, 54 ranjenih i 1 zarobljen.

Naši gubitci: 4 mrtva, dva ranjena i dva zarobljena. Plijen: 4 puške, 10 bombi i nešto ostale spremne. Oštećen je jedan neprijateljski kamion.

7. VIII. 1944 Jedinice Livanjsko-duvanjskog odreda izvršile su napad u šumi Čardak na jednu grupu četnika. Jedan četnik je ubijen. Naši bez gubitaka. Zaplijenjeno je jedna puška i 100 metaka.

Djelovi Kupreškog odreda vodili su borbu sa Njemcima i četnicima u Paklinama i tom prilikom ranjena su dva legionara. Diverzantska grupa XVII brigade kod željezničke stanice Žuglić Polje oštetila je jednu lokomotivu i

⁵ Vidi dok. br. 23, objašnjenje 6.

⁶ Napad su izvršili 1, 3. i 4. bataljon 9. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 41/3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 1. septembra 1944).

⁷ Opširnije o napadu na Fojnicu vidi dok. br. 14 i knj. 28, dok. br. 50.

⁸ Pravce od Busovače, Kiseljaka i Kreševa prema Fojnici zatvarali su 2, 3. i 4. bataljon 7. krajiške NOU brigade (vidi knj. 28, dok. br. 123). Bliže o ustaško-domobranskim jedinicama u Kreševu i Kiseljaku vidi dok. br. 55, objašnjenje 23 i 24.

uništila tri vagona.⁹ Dijelovi XVII brigade prilikom vršenja ekonomske akcije u Donjem Selu kod Konjica ubili su dva četnika.¹⁰

8. VIII. 1944 Jedinice Visočko-fojničkog odreda vršile su napad na četnike u pravcu Krčevine — Banjer. Neprijatelj se u bjegstvu povukao uz gubitke od 4 mrtva i 6 ranjenih. Kod nas jedan ranjen. Dijelovi Livanjsko-duvanjskog odreda u zasjedi u Mliništima sačekali su tri četnika, od kojih je jedan zarobljen a jedan ubijen. Plijen dvije puške i 150 metaka.
9. VIII. 1944 Jedinice XVII brigade, u borbi sa 200 ustaša i domobrana iz Ostrošca koji su se kretali u pravcu Seonice, nanijeli su neprijatelju gubitke od 3 mrtva i 4 ranjena i protjerali ga nazad u Ostrožac.¹¹ Kod nas bez gubitaka.
- Djelovi IX brigade dočekali su jednu motorizovanu neprijateljsku kolonu u jačini oko 200 vozila, koji su pripadali »Brandenburg« diviziji. Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i 30 ranjenih. Naši bez gubitaka. Uništena i onesposobljena 4 kamiona, koje je neprijatelj pomoću tenkova uspio da odvuče.¹²
10. VIII. 1944 Diverzantska grupa XVII brigade između Žuglić Polja i Rame uništila je jednu lokomotivu i 2 vagona. Poginula su 2 a ranjen 1 domobran. Snage Livanjsko-duvanjskog odreda vodile borbu sa ustašama, Njemcima i domobranima na Javornom Vrh, koji su iz Šujice nadirali u pravcu Ravnog. Neprijatelj je imao 3 ranjena. Naši bez gubitaka.
11. VIII. 1944 Djelovi Livanjsko-duvanjskog odreda na komunikaciju Livno — Borova Glava postavili su jednu nagaznu minu. Neprijateljska motorizacija koja se kretala od Livna prema Borovoj Glavi naišla je na postavljenu minu koja je eksplodirala. Neprijatelj je imao 15 mrtvih i

⁹ Vidi dok. br. 23, objašnjenje 8.

¹⁰ To je izvršio 1. bataljon (vidi dok. br. 23).

¹¹ U toj akciji učestvovao je 2. bataljon 17. NOU brigade (vidi dok. br. 23).

¹² U toj akciji učestvovao je 2. bataljon 9. NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 41/3, k. 854: izvještaj Staba 9. krajiške NOU brigade »Simo Solaja« od 1. septembra 1944).

10 ranjenih. Naši bez gubitaka. Uništen je jedan kamion sa prikolicom i topom.

Jedinice XVII brigade kod Bradine napale su jednu neprijateljsku kolonu od 150 vojnika — domobrana. Neprijatelj je imao 4 mrtva i dva ranjena.

12. VIII. 1944 Jedinice ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.
13. VIII. 1944 Dijelovi Kupreškog odreda vodili su borbu na Javornom Vrhu sa Njemcima, ustašama i četnicima. Neprijateljski gubitci nepoznati. Kod nas jedan ranjen.
14. VIII. 1944 Djelovi XVII brigade napravili su zasjedu neprijatelju kod s. Obra. Ovu zasjedu neprijatelj je napao sa leđa, u kojoj je imao 3 mrtva i 4 ranjena. Kod nas nije bilo gubitaka.¹³
15. VIII. 1944 Dijelovi Livanjsko-duvanjskog odreda napali su jednu ustašku kolonu na planini Krugu koja je nadirala od Livna. Neprijatelj je imao 3 ranjena, naši bez gubitaka.
Djelovi VII brigade na komunikaciji Busovača — Travnik postavili su nagaznu minu.¹⁴ Naišao je jedan neprijateljski voz, kojom prilikom je mina eksplodirala i uništila 1 lokomotivu i 3 vagona. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 10 ranjenih.¹⁵ Naši bez gubitaka.
16. VIII. 1944 Snage ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.
17. VIII. 1944 Djelovi Kupreškog odreda između Baljaka i Sujice vodili su borbu sa neprijateljem koji je nadirao iz Duvna i Borovog Polja. Neprijateljski gubici 6 mrtvih i 12 ranjenih. Kod nas jedan mrtav.

¹³ Vidi dok. br. 23, objašnjenje 13.

¹⁴ Tu minu je postavio 2. bataljon (vidi knj. 28, dok. br. 123).

¹⁵ U vezi s tom diverzijom, u doglasnom izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/3-9, k. 149e) piše:

»15.VIII.1944. u 0643 sati na željezničkoj pruzi Busovača — Travnik (1. 6 km. udaljeno od Busovače prema Vitezu) naišao je putnički vlak br. 531 na od strane partizana postavljene mine. Mine eksplodirale i 25 m pruge oštetile. Stroj vlaka, službena kola i 1 vagon iskočili iz kolosjeka. Žrtava nije bilo. Promet uspostavljen.«

18. VIII. 1944 Jedinice ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.
19. VIII. 1944 Jedinice Kupreškog odreda vodile su borbu sa četnicima III četničke brigade¹⁶ u Hrbinama.¹⁷ Neprijatelj je imao 17 mrtvih i 20 ranjenih. Kod nas 2 mrtva i 1 ranjen.
Snage VII brigade,¹⁸ vodile su borbu sa III četničkom brigadom u Hrbinama. Ubijeno 30 a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Naši gubici 3 mrtva i 12 ranjenih.
20. VIII. 1944 Jedinice Travničkog NOP odreda na komunikaciji Komar — Oborci uništile su jedan neprijateljski kamion, 2 ubili a 4 ranili neprijateljska vojnika. Kod nas bez gubitaka.
21. VIII. 1944 Jedna grupa Visočko-fojničkog odreda ubila je jednog četnika u s. Crkvini.
Snage XVII brigade vršile su prepad na neprijateljski garnizon Ostrožac.¹⁹ Neprijatelj je imao 1 mrtvog i 3 ranjena. Naši bez gubitaka.
22. VIII. 1944 Snage Visočko-fojničkog odreda digle su u vazduh jedan neprijateljski voz između Hadžića i Blažuja. Uništena je jedna lokomotiva i 4 vagona. Plijen jedan puškomitraljez, 2 puške, jedan pištolj i nešto ostale spreme.
23. VIII. 1944 Jedinice ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.
24. VIII. 1944 Jedinice XVII brigade (dijelovi) naišle su na neprijateljsku zasjedu u jačini od 80 ustaša kod s. Strogojnica. Naši gubitci 1 mrtav i 2 zarobljena. Izgubljen jedan puškomitraljez i 2 puške. Neprijateljski gubitci nepoznati.²⁰ Dijelovi Travničkog odreda na komunikaciji Komar — Oborci izvršili su napad na jednu motorizovanu neprijateljsku kolonu jačine od

¹⁶ Odnosi se na 3. krajišku četničku brigadu Bosanskog krajiškog korpusa, čije je područje dejstva bilo oko Mrkonjić-Grada (vidi dok. br. 40).

¹⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se, vjerovatno, na planinu Hrbliju, sjeverno od Livna.

¹⁸ Odnosi se na 1. bataljon (vidi knj. 28, dok. br. 123).

¹⁹ Prepade je izvršio 1. bataljon (vidi dok. br. 23).

²⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 23.

25 kamiona sa vojskom. Uništeno je 7 kamiona. Neprijatelj je imao 20 mrtvih i 30 ranjenih. Kod nas jedan mrtav i 1 ranjen.²¹

25. VIII. 1944 Dijelovi Travničkog odreda napali su iz zasede neprijatelja kod s. Kruščice. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i 5 ranjenih. Snage Livanjsko-duvanjskog odreda vodile su borbu sa III četničkom krajiškom brigadom, jačine oko 1000 vojnika, na sektoru Kujača — Suha Gora. U ovoj akciji učestvovali su Njemci, ustaše i domobrani, u zajednici sa pom. brigadom. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 35 ranjenih. Kod nas 2 mrtva i 5 ranjenih, 6 zarobljenih. Izgubljeno jedan puškomitraljez, 1 protivkol. puške, 6 pušaka, 3 konja i arhiva I bataljona istog odreda.

Djelovi Visočko-fojničkog odreda između Visokog i Lješeva uništili jednu lokomotivu i 4 vagona. Plijena nije bilo.

26. VIII. 1944 i

27. VIII. 1944 Jedinice ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.

28. VIII. 1944 Jedinice Visočko-fojničkog odreda između Reljeva i Semizovca digle u zrak jedan voz. Uništena jedna lokomotiva i 18 vagona sa eksplozivom, uljem, papirom, žitom i dr. Poginula 3 neprijateljska vojnika, dok su 2 zarobljena. Plijen 2 puške, 4 odijela, 23 bunde i druge sitne spreme.²²

29. i 30. VIII.
1944

Jedinice ove divizije nijesu imale dodira sa neprijateljem.

²¹ O napadu Travničkog NOP odreda na tu kolonu, kao i o njegovim dejstvima u avgustu, vidi izvještaj njegovog štaba od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39/3, k. 854).

²² U vezi s tim, u izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/3, k. 149e) piše:

»28.VIII.1944. u 23.00 teretni vlak broj 151 naišao je kod sela Reljeva (9. km. s.z. Sarajevo, pruga Sarajevo — Brod) na od strane partizana postavljene mine, koje su pod vlakom eksplodirale. Službena kola, 1 vagon streljiva i 11 teretnih vagona sa samom trgovačkom robom izgorjelo. 1 ustaša-jurišnik poginuo. Partizani su sa sobom odveli vlakovođu, 1 željezničara i 2 domobrana. Promet uspostavljen.«

31. VIII. 1944 Snage XVII brigade vršile su napad na Ivan Sedlo²³ i rušile cestu između Bradine i Ivan Sedla — Rame i Prozora. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 6 ranjenih. Kod nas 3 mrtva i 3 ranjena. Prekinuta pruga na dva mjesta u dužini oko 50 metara.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU MJESECA AVGUSTA 1944.
IMALE SU:

- 1.) Gubitci: a) neprijateljski:
 286 ubijenih
 337 ranjenih
 4 zarobljena
 627 svega izbačeno iz stroja
- b) vlastitih:
 28 poginulih
 48 ranjenih
 15 nestalih i zarobljenih
 91 svega izbačeno iz stroja.
- 2.) Plijen: a) oružje: 2 puškomitraljeza, 14 pušaka,
 3 pištolja i 1 protivkolska puška.
- b) municija: 5.900 metaka, 11 bombi, 30 metaka za tromblon
- c) oprema: 20 šinjela, 15 ćebadi, 19 vojničkih odjela, 15 šator. krila, 23 bunde, 15 pari cipela i 3 ko-nja.
- d) ostalo: 100 m. platna, 3 dvogleda, 1 ni-šanska sprava, 1 ručni sat.
- 3.) Uništeno: 6 lokomotiva, 34 vagona, 10 kamiona, 1 pri-kolica, 2 topa, 150 m. pruge i 4 mosta.
- 4.) Raspored jedinica: Štab divizije nalazi se u s. Pidriš.
 Štab VII brigade nalazi se u s. Bistri-ca. I bataljon ove brigade nalazi se na prostori-ji Volice sa zadatkom zatvara-nja pravaca prema komunikaciji Ku-

²³ Opširnije o borbama koje su se vodile u to vrijeme oko Ivan-Sedla vidi dok. br. 23 i 36.

pres — Bugojno i Kupres — Vukovsko, II bataljon na prostori s. Rastovo sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Travnika, Busovače i Fojnice, III bataljon s. Ričica sa zadatkom zatvaranja pravca od Bugojna i Komara, IV bataljon Dražev Dolac, Humac i Okolišće sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna.

Štab IX brigade nalazi se u Previli. I bataljon sjeverno od stanice Raštelica, II bataljon vodio borbu na pruzi Konjic — Ostrožac, III bataljon s. Bioča i IV bataljon u s. Luka. Zadatak ovih bataljona je da što više poruše ceste, pruge i mostove na komunikaciji Mostar — Sarajevo.

Štab XVII brigade s. Hasanović. I bataljon ove brigade na komunikaciji Bradina — Konjic i Konjic — Lisičići. Zadatak rušenje pruge i ceste i zatvaranje pravca od Konjica i Podorašca. II bataljon s. Seonica sa zadatkom rušenja pruge Lisičići — Rama, III bataljon s. Repovci, sa zadatkom rušenja ceste Ivan Sedlo — Podorašac.

Jedinice Livanjsko-duvanjskog NOP odreda, Kupreškog, Travničkog i Višokfojničkog NOP odreda nalaze se na svojim sektorima, sa zadatkom rušenja pruge i ceste.

6.) Zaključci:

U toku ovoga mjeseca aktivnost jedinica ove divizije bila je smanjenja, a jedinice angažovane na zatvaranju pravca prema oslobođenom sektoru. Neprijateljski garnizoni bili su vrlo promjenljivi a saobraćaj između tih garnizona vrlo živ. Saobraćaj neprijatelja odvijao se u glavnom noću, a izviđačka djelatnost naših jedinica još uvijek je slaba, što je u glavnom uticalo da nijesmo u dovoljnoj mjeri ukopčali naše jedinice za napade na neprijateljski saobraćaj, nego je zauzet

defanzivan stav. Konstatujemo fakat, da naši štabovi nemaju u svako doba pregled nad neprijateljem, što smanjuje inicijativnost naših štabova. Jedinica veća akcija bio je napad na Fojnicu koji nije uspio, a o kome smo iznijeli naša zapažanja u posebnom operacijskom izveštaju.²⁴ Podvlačimo još i to, da se naši niži štabovi u dovoljnoj mjeri ne zalažu u pronalaženju novih metoda pri rješavanju postavljenih im zadataka.

U VII i IX brigadi formirane su izviđačke čete, po formaciji koju ste predvidjeli, dok u XVII brigadi formiran je izviđački vod od 15 boraca. Upotreba ovih jedinica još nije uvijek onakva kako je to predviđeno naređenjima i uputstvima. Iako su te jedinice formirane prije mjesec dana, još nije zabilježen nijedan značajniji uspjeh u radu tih jedinica, premda su štabovi osjetili njihovu korisnost, odnosno, potrebu postojanja takvih jedinica. Tim jedinicama nisu davani posebni i dalji zadaci, a niti su zadaci prorađivani sa komandama izviđačkih četa, nego su prenošeni direktno na vođe izviđačkih grupa. Na sve propuste i nedostatke ukazano je štabovima brigada, i zatraženo je obavezno podnošenje štabu divizije 15-dnevnih izveštaja o radu izviđačkih jedinica. U posebnom izveštaju dostavićemo vam detaljniji pregled o ovim jedinicama, kao i mjerama koje smo sa naše strane preduzeli za njihovo uzdizanje.²⁵

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,

Načelnik štaba
major,

Komandant
ppukovnik,

(M. P.)

²⁴ Vidi knj. 28, dok. br. 50.

²⁵ Vidi: knj. 26, dok. br. 88; Uputstvo o organizaciji izviđačke službe u jedinicama 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 38/3, k. 458A).

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 14. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET U PRAVCU TUZLE¹

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: 66/44.

14. IX. 1944. u 22,30 čas.

Z A P O V J E S T

(sekcija Derventa — Tuzla 1 : 100.000)

1) *Situacija*: Jedinice 13 SS-divizije napuštaju teren koji su dosad zaposjedale. U Istočnoj Bosni pretstoji nam sada obračun sa svim krvavim okupatorskim slugama, čiji je moral nikakav, a strah pred velikom narodnom osvetom užasan.

Prema podacima kojima raspolažemo u Tuzli nema SS-ovskih snaga sem ustaških i zelenokadrovskih bandi.

Jedinice 27 divizije zauzele su Zvornik,² a druge naše snage (vjerovatno 11 divizija) orijentisane u napad na Tuzlu.³ Tuzlanski NOP odred zaposjeo je Lukavac⁴ na pruži Tuzla — Doboj.

2) *Naš zadatak*: Štab našeg korpusa naredio je našoj diviziji da usiljenim maršom izbije sa jednom brigadom na prugu Doboj — Tuzla, likvidirajući usput Gračanicu, i da zatvori pravac od Doboja. Sa drugim snagama da se orijentiše u napad na Tuzlu sa njene južne strane.

U cilju izvršenja postavljenog zadatka

N A R E Đ U J E M O :

Pokret sa dosadašnje prostoriije izvršiće se u 3 ešalona i to:

Prvi ešalon: Sastav 17 NOU brigada. Komandant ešalona komandant brigade, major Stojanda. Vršiti pokret sa zbornog

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41/1, k. 1258.

² Zvornik su dijelovi 19. birčanske i 20. romanijske NOU brigade zauzeli 12/13. septembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 136.

³ Dvije brigade 27. NOU divizije su bile, po naređenju 3. korpusa NOVJ, orijentisane za napad na Tuzlu, dok je 11. NOU divizija 14. septembra 1944. bila na prostoriiji Osmaci — Matkovac, odakle je 16. septembra izvršila pokret prema r. Drini u cilju prebacivanja u zapadnu Srbiju. Bliže o tome vidi dok. br. 72 i 79.

⁴ Vidi dok. br. 79 i izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 58/13, k. 149c).

mjesta kod Visibabe (294), opštim pravcem kretanja: Visibaba — Skugrić — Gornje Krečane — Krečnice — Donja Zelinja (Ramići) — Donja Međeđa. Na prostoriji s. Donja Međeđa smješta se i obezbeđuje od pravca Srnice — Kerepa, kao i od ostalih pravaca.

Drugi ešalon: Sastav jedan bataljon 18 brigade (koji se sada nalazi u s. Tarevci), Posavski NOP odred, Div. bolnica i ovaj štab. Zborno mjesto na Kulini (288). Marševski raspored: bataljon 18 brigade, ovaj štab i bolnica sa Posavskim odredom. Pravac kretanja: Kulina — Visibaba i dalje pravcem prvog ešalona do s. Donja Zelinja, gdje se smješta i obezbeđuje. Detaljan smještaj na licu mjesta. Komandant ovog ešalona biće komandant Posavskog odreda drug Pero Bosić.

Treći ešalon: Sastav 18 NOU brigada bez jednog bataljona. Komandant ešalona major Franjo Herljević. Vršni pokret sa zbornog mjesta Zorića Brdo (265) opštim pravcem kretanja: Zorića Brdo — Kulina — Visibaba i dalje pravcem za drugim ešalomom, a po izbijanju u s. Donju Zelinju ostavlja jedan bataljon kod zaseoka Hrvatovići sa zadatkom zatvaranja pravca od Gradačca i komunikacije Gradačac — Srnice. Sa druga dva bataljona produžava i smješta se u prve zaseoke Gornje Zelinje (Mujkić — Seperović).

Opšte napomene: a) Polazak ešalona sa njihovih zbornih mjesta ujutro tačno u 7 časova. Do toga vremena ešaloni moraju formirati kolone na svojim zbornim mjestima. Zakašnjenje ne smije biti, da bi se izbjeglo gomilanje ešalona koji se kreću uglavnom istim pravcem.

b) Ukoliko se bude nailazilo na neprijatelja prilikom ovog nastupnog marša, energično ga razbijati i produžavati u duhu dobivene zapovjesti. — Treći ešalon organizovaće zaštitnicu, a prvi prethodnicu.

c) Po izbijanju na nove prostorije dostaviti izvještaj ovojme štabu o smještaju.

d) Za daljnji rad izdaće se nova zapovjest.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

⁵ Bliže o tome vidi zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 15. septembra 1944 (u Arhivu VII, reg. br. 42/1, k. 1258).

BR. 70

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 14. SEP-
TEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O ZAUZIMANJU
MODRIČE¹**

I Z V J E Š T A J

O OPERACIJAMA XVIII N.O.U. BRIGADE KOJE SU VRSENE 13 SEP-
TEMBRA 1944 G.

U toku jučerašnjeg pokreta naš III bataljon je imao borbu na visovima južno od Modriče sa ustašama, razbio ih i uz pomoć II bataljona ovladao gradom.² U ovoj borbi naši gubitci su jedan ranjen, a neprijateljski 2 mrtva i 4 ranjena.

U toku prošle noći naš II bataljon je napao neprijatelja — ustaše koji je bio poseo Drž. pustaru³ i dalje prema Bosni. Jačina neprijatelja je bila oko 400 domaćih ustaša iz ove okoline. Nakon jednosatne borbe neprijatelj je protjeran prema Garevcu. Zatim su II i III bataljon produžili napad na Garevac. Neprijatelj je davao jak otpor iz bunkera i tvrdih zgrada koje se nisu mogle likvidirati bez težeg oružja a naročito po danu. Naši gubitci su: 2 mrtva i 3 ranjena. Ostali bataljoni nisu bili u akciji.

S. F. — S. N.

14/IX [19]44 g.

Načelnik štaba
kapetan,
Nikola⁴

Š T A B
XVIII N.O.U. BRIGADE
Položaj, 14.IX 1944 g.

ŠTABU XXXVIII DIVIZIJE

Položaj

U prilogu se dostavlja traženi izvještaj o jučerašnjoj akciji.

S. F. — S. N.

Za štab
načelnik, kapetan,
Nikola

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/5, k. 1259.

² U Modriči su se nalazili, vjerovatno, dijelovi 10. posadnog i 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (vidi dok. br. 44, objašnjenje 3).

³ Riječ je o predratnom državnom poljoprivrednom dobru »Petar Mrkonjić«.

⁴ Simić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 15. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU
IZMEĐU GORNJIH TOKOVA NERETVE, VRBASA I RAME¹

Š T A B

X DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.

K o n c e p t

Str. pov. br. 129
Dne 15/IX 1944 g.

Operacijski izveštaj
dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

*Rušenje komunikacija*²
(Ivan Sedlo)

1. — Na osnovu vašeg naređenja str. pov. br. 820/44 od 21. VIII. 1944,³ 1. septembra o. g. pristupili smo rušenju komunikacija Mostar — Sarajevo — Zenica, Rama — Prozor, Gornji Vakuf — Bugojno — Travnik — Prozor, Bugojno — Kupres, Bugojno — Donji Vakuf.

2. — U ovoj akciji učestvovala su VII, IX i XVII brigada, Kupreški, Livanjsko-duvanjski, Travnički Visočko-Fojnički NOP odred.⁴

Jačina neprijateljskih snaga vidi se iz priloženog pregleda.⁵

3. — Pošto se u toku priprema za izvršenje ovog zadatka uspostavila veza sa neprijateljskim garnizonima na Ivan Sedlu, Raštelici i Tarčinu i neprijateljski oficiri obećali su

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/2, k. 854.

² Dopisano olovkom, ćirilicom.

³ Vidi knj. 28, dok. br. 77.

⁴ Opširnije o akcijama pomenutih jedinica početkom septembra 1944. vidi sljedeće izvore: za 7. krajišku NOU brigadu dok. br. 147 i 152 i izvještaje štaba ove brigade od 3. septembra i 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 854 i reg. br. 51/3, k. 854), za 9. krajišku NOU brigadu dok. br. 55.

⁵ Taj pregled redakcija nije pronašla, ali su podaci o neprijatelju koji je dejstvovao na operativnom području 10. NOU divizije izneti u dok. br. 36, 55, 126, 157, 183, kao i u iscrpnom izvještaju Štaba 10. NOU divizije od 12. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/9 I, k. 854A).

predaju tih uporišta, to smo sa glavninom snaga IX i XVII brigade pristupili likvidaciji ovih uporišta, jer bi time najbolje izvršili postavljeni zadatak. IX. brigada, koja je napadala Raštelicu, trebala je odmah da produži sa napadom na Tarčin.⁶ XVII brigada napadala je Ivan Sedlo, s jednim dijelom svojih snaga rušila komunikaciju Konjic — Podorašac.⁷

Prilikom napada na ova uporišta, neodlučnost domobranskih oficira, zatim nedovoljna priprema i tajnost koje su trebali da sprovedu domobranski oficiri kod svojih vojnika, imala je za posljedicu da su proustaški i ustaški elementi doznali za napad i pružili žilav otpor, naročito na Ivan Sedlu.⁸ IX brigada je u toku noći uspjela da likvidira Raštelicu, dok je XVII brigada bila prisiljena da se povuče. 2. septembra o. g. jedan dio posade na Ivan Sedlu predao se jedinicama IX brigade.⁹ Po likvidaciji Raštelice, IX brigada otpočela je sa pritiskom prema Tarčinu. Tom prilikom uslijedilo je bombardovanje Tarčina (ž. stanice) od savezničke avijacije, što je još u većoj mjeri poljuljalo moral odbrane Tarčina i ubrzalo proces rasula toga garnizona. Prodor jedne njemačke motorizovane kolone istoga dana sprečio je zauzimanje Tarčina.¹⁰

4. — Iako je komunikacija Mostar — Sarajevo bila od naročite važnosti za neprijatelja, učešće savezničke avijacije bilo je slabo, efekat bombardovanja neznatan. Ipak učešće avijacije uticalo je na borbeni elan naših jedinica, koje su po prvi puta izvodile operacije uz sadejstvo avijacije.

Obzirom da XVII brigada nije izvršila postavljene zadatke, naročito zarušavanje komunikacije na otkliku Konjic — Podorašac,¹¹ [i] da se bataljon IX brigade nije mogao prebaciti na lijevu obalu Neretve kod Ostrošca, u cilju zarušavanja komunikacije, i što XXIX divizija takođe nije sa svojim jedinicama izbila istočno od komunikacije Mostar — Sarajevo, kako je to bilo predviđeno divizijskom zapoviješću, naš plan

⁶ Vidi dok. br. 55 i 145.

⁷ Vidi dok. br. 36.

⁸ Opširnije o tim događajima, koji su doveli i do hapšenja komandanta 9. gorske pukovnije od strane pripadnika SS policije, vidi dok. br. 55 i 145.

⁹ Predavali su se domobranci iz sastava 1. bojne 9. gorske pukovnije (vidi dok. br. 55, 145 i 159).

¹⁰ Riječ je o prodoru dijelova 7. SS brdske dobrovoljačke divizije 5. SS brdskog armijskog korpusa iz Sarajeva i ustaša iz sastava 2. bojne 1. ustaškog stajalećeg djelatnog zdruge. Opširnije o tome vidi dok. br. 36.

¹¹ O tome vidi izvještaj štaba te brigade od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854).

rušenja ove važne komunikacije i sprečavanje svakog neprijateljskog saobraćaja od Mostara prema Sarajevu nijesmo mogli u potpunosti izvesti. Osim toga, naše jedinice pristupile su izvršenju ovog zadatka bez dovoljno eksploziva, koji nam je bio najpotrebniji. Eksploziv od saveznika kasno smo primili (3. o. mj.), kada je neprijatelj osjetio naše namjere i povećao budnost i kontrolu komunikacija.

Zaplijenjeni topovi sa Ivan Sedla i Raštelice odmah su korišteni. Iako naši artiljerci nijesu do tada imali prilike da praktično gađaju sa topovima, brzo su se snašli i sa prilično preciznom vatrom tukli neprijateljsku artiljeriju u Tarčinu, koju su učtkali. Artiljerijska vatra uspješno je poslije prenijeta i na njemačku kolonu, koja je nadirala u pravcu Tarčina, kao i na uporište Bradinu, kao i blindirani voz.

Zarušavanje ostalih komunikacija na sektoru VII brigade izvedeno je dobro i svaki saobraćaj neprijatelju onemogućen je za duže vrijeme.¹²

5. — Neprijateljski gubici: 20 mrtvih, 20 ranjenih, 40 zarobljenih, 332 se predali. Naši gubici: 5 mrtvih, 10 ranjenih i 3 zarobljena.

6. — Zaplijenjeno: 3 topa, 2 bacača, 150 pušaka, 7 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza, 15 strojica i 20 pištolja, 80 granata za bacač, 90 za topove, 37 ručnih borbi, 25.000 metaka, 45 šinjela, 15 pari odijela, 8 pari cipela, 1 vagon cigareta, 1 vagon namirnica, 1 vagon protivavionske municije. Usled intervencije neprijatelja namirnice i cigarete samo su djelomično evakuisane.

7. — Uništeno: 1 vagon municije, 1 km pruge, 2 km telefonske linije, 7 mostova, pruga prekinuta na 35 mjesta, cesta prekopana na 22 mjesta a zarušena na dužini od preko 25 km.

8. Raspored jedinica: IX brigada sa tri bataljona zapadno od komunikacije Raštelica — Tarčin i prema Kreševu, a jedan bataljon Vrdolje — Džepi. XVII brigada između Ivan Sedla, Konjica i Ostrošca, a VII brigada sa dva bataljona prema Bugojnu, sa jednim bataljonom na sektoru Šćita a sa jednim bataljonom u Rastovu.¹³

¹² Opširnije o rezultatima toga rušenja vidi izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 854).

¹³ Opširnije o razmještaju jedinica i o njihovim daljim dejstvima u septembru vidi u Arhivu VII izvještaje štabova tih brigada: Štab 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra (reg. br. 51/3, k. 854), Štaba 9. krajiške NOU brigade od 3. oktobra (reg. br. 49/3, k. 854) i Štaba 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944 (reg. br. 48/3, k. 854).

9. — U ovim akcijama istakla se naročito IX brigada, koju predlažemo za pohvalu.

10. — Prilog divizijska zapovijest.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
ppukovnik,
sl. otsutan

Načelnik,
major,
Hotić¹⁴

Komandant,
potpukovnik,
Milorad¹⁵

P.S. Izvještaje za odrede nijesmo unijeli, pošto iste još nijesmo primili od odreda.

BR. 72

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 15. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NASTAVLJANJE POKRETA U PRAVCU RIJEKE DRINE¹

ŠTAB XI NOU DIVIZIJE

Broj: Str. pov/44.

15. septembar 1944.

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE, UDARNE GRUPE,
UPRAVI DIV. BOLNICE XI DIVIZIJE

P o l o ž a j

16. o. m. izvršiće pokret naše jedinice sa prostorije Osmaci — Matkovac² na prostorijsu Kamenica — Liješanj — Dževanje — Kostijerevo³ u tri kolone i to:

¹⁴ Mesud

¹⁵ Mijatović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 39/1, k. 866.

² Divizija je, izvršavajući naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. 5. i 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/1-5, k. 28: knjigu depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ i reg. br. 2/8 I, list 35 i 113, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), na tu prostorijsu došla 14. septembra 1944. sa prostorije Sladna — Džakule. Išla je pravcem Džakule — D. Orahovica — Bos. Petrovo Selo (ovdje je prešla r. Spreču) — Omazići — Bašigovci — M. Lukavica — Pelemiši — Šeherdžik — Osmaci — Matkovac — Capardi. Opširnije o tome vidi dok. br. 146 i u Arhivu VII: izvještaj Štaba 5. kozarske NOU brigade od 2. oktobra 1944 (reg. br. 1/3, k. 870) i izvještaj 1. podrinskog (mačvanskog) bataljona od 4. oktobra 1944 (reg. br. 1/13, k. 866A).

³ Prema naređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. i 15. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 114, k. 408A: knjigu

I kolona:
V Brigada.
Komandant
major Egić.⁴

Krenuće sa prostorije Matkovac pravcem Kusonje — Pravos. Snagovo — Dobra Voda — Pravos. Kamenica — Liješanj — Kostijerevo, gde će logorovati.

II kolona:
XII Brigada,
Štab Divizije
i sekcije, i Div.
bolnica. Kom.
Vučenović.⁵

Krenuće pravcem Osmaci — Oškolica — Zidonje — Kalabače — Kamenica Pravoslavna — Dževanje, gde će se odmoriti i preko noći logorovati.

Sutra u 6 sati će XII Brigada primiti pokretne ranjenike Divizijske bolnice od Udarne grupe.

III kolona:
Udarne grupa.
Komandant
major Rada-
ković.⁶

Krenuće sa prostora pravcem Podborogovo — Zidonje — Kalabače — Kamenica — zaselak Redići, gde će se zalogorovati.

Udarne će grupa u 6 sati prebaciti teške ranjenike koje je ref. saniteta divizije odredio za evakuaciju u Italiju u Rakino Brdo — Bodirogice⁷ i predati u zajedničku bolnicu XXVII Divizije, a pokretni dio Div. bolnice predati će XII Brigadi.

Prema obaveštenjima koje imamo, na sektoru Caparda između Zvornika i Snagova nalazi se grupa četnika od 350 [ljudi]⁸ i o tome [pri] našem maršu treba voditi računa.

Udarne grupa, kad preda Divizijsku bolnicu XII Brigadi i teške ranjenike XXVII Divizije, sa svojim snagama će kre-

depeša 3. korpusa NOVJ), 11. divizija se s te prostorije 16/17. septembra 1944, preko r. Drine, prebacila u Srbiju i, u sastavu 12. korpusa, otpočela dejstva opštim pravcem Zvornik — Krupanj — Bela Crkva. Opširnije o tome i o daljim dejstvima 11. NOU divizije vidi: dok. br. 97 u ovoj knjizi; tom I, knj. 12, dok. br. 57, 73, 94 i 95; Arhiv VII: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10, list 32, 42, 45 i 47, k. 589B) i izvještaj Štaba 5. kozarske brigade od 2. oktobra 1944 (reg. br. 1/3, k. 870).

⁴ Dušan Egić, komandant 5. kozarske NOU brigade.

⁵ Mile Vučenović, komandant 12. krajiške NOU brigade.

⁶ Lazo Radaković, komandant 3. ličke proleterske brigade.

⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Podborogovo (zap. od Zvornika).

⁸ Na prostoriji Capardi — Zvornik — Kulina u to vrijeme su se nalazili Sprečanska brigada Majevičkog četničkog korpusa i Dri-njački četnički bataljon. Te jedinice su 18. septembra 1944, zajedno sa Papračkom i Birčanskom četničkom brigadom, ušle u sastav Grupe brigada. Opširnije o tome vidi u dok. br. 6, objašnjenje 7, 8. i 9.

nuti u 6 sati kraj Štaba Divizije gde će dobiti poseban zadatak.⁹

V i XII Brigada izvršiće pokret sa svojih prostorija u 6,30 sati.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik:

Komandant — pukovnik:

B.¹⁰ Đuričić

(M. P.)

⁹ Udarne grupe su kao poseban zadatak dobile da zauzmu Mali Zvornik. S obzirom na jačinu neprijatelja u tome uporištu, ona je tražila od Štaba 11. NOU divizije da joj u izvršenju toga zadatka pomogne i jedan bataljon 12. krajiške brigade, pa je, u sadejstvu sa 1. bataljonom ove brigade, zauzela Mali Zvornik 18. septembra 1944. Opširnije o tome vidi: tom I, knj. 12, dok. br. 72 i 94; Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 35, k . 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ

¹⁰ Blažo

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. DIVIZIJE OD 15. SEPTEMBRA 1944.
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BO-
SNI U AVGUSTU¹

Str. pov. 192/44
15-IX-44

Predmet: Mesečni ope-
racijski izveštaj
dostavlja

Položaj

ŠTABU III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE²

Jedinice ove divizije u vremenu od 1 do 31 avgusta o. g. imale su sledeće pokrete i sukobe sa neprijateljem:

- 1-8-1944 g. Jedinice posle pokušaja prelaza u Ist. Bos-
nu na odmoru i sređivanju u Bjelobučju.³
- 2-8-1944 g. Isto kao i 1 o.m.
- 3-8-1944 g. Jedinice u pokretu iz Bjelobučja prema Pri-
biniću. Po dolasku jedinice su zauzele položaje
i to: V Brigada Pribinić — Očauš — Klupe, a

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 44/4, k. 866.

² Jedanaesta je divizija, pred odlazak za Srbiju, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 17. jula 1944. stavljena pod komandu 3. korpusa. Do tada je bila u sastavu 5. korpusa, koji je dejstvovao u zapadnoj i srednjoj Bosni. (U ovome smislu treba korigovati podatke redakcije date u tomu I, knj. 12, dok. br. 94, objašnjenje 2). U njenom sastavu su tada bile 5. kozarska, 12. krajiška i 18. hrvatska brigada, dok je 14. srednjobosanska brigada koja je, kao brojno slabija, ostala u srednjoj Bosni i nešto kasnije ušla u sastav novoformirane Srednjo-bosanske NOU divizije. Opširnije o tome vidi: dok. br. 118, knj. 23, dok. br. 34; knj. 27, dok. br. 143; Arhiv VII: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 7/5, str. 41 i 45, k. 461A) i knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 1/8 I, list 27, k. 408A, reg. br. 2/8 I, list 33 i 110, k. 408A).

³ Divizija se na tu prostoriju povukla poslije neuspjelih pokuša-
ja da pređe r. Bosnu na odsjeku Begov Han — Topčić Polje u vre-
menu od 29. do 31. jula 1944. Bliže o njenim neposrednim dejstvima
prije i u toku prelaza preko r. Bosne vidi: dok. br. 91; knj. 27, dok.
br. 121 i 127; knj. 28, dok. br. 8 i 25; Arhiv VII: naređenja Štaba 11.
NOU divizije od 1. avgusta 1944 (reg. br. 17/1, k. 866), izvještaje Štaba
5. kozarske NOU brigade od 4. i 5. avgusta 1944 (reg. br. 29/2, k. 870,
reg. br. 57/2, k. 870), knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10,
str. 53—56, 123 — 126 i 380, k. 589A), knjigu depeša 3. korpusa NOVJ
(reg. br. 2/8 I, list 33 — 36, k. 408A) i izvješća 3. zbornog područja od

XII Brigada Pribinić — Gusti Teslić — Ranković.⁴ Jedinice odmaraju. Dodir sa manjim četničkim grupicama. Gubitaka nije bilo. Neprijatelj-ski nepoznati.

4-8-1944 g. Jedinice na istim položajima. Kontrola pravca od Teslića i Kotor Varoša.

5-8-1944 g. Jedinice navečer u 23 sata izvršile su pokret u pravcu Kulaša.⁵ Dodira sa neprijateljem nije bilo.

6-8-1944 g. U 6 sati izjutra jedinice su stigle u Kulaše. Nakon kraćeg odmora jedinice su krenule za Pojeznu.⁶

7-8-1944 g. U 7 sati izjutra jedinice su stigle na Pojeznu. Odmor i pripremanje za pokret u pravcu reke Bosne za prelaz za Ist. Bosnu.

U 17 sati jedinice Divizije izvršile su pokret sa Pojezne u pravcu rijeke Bosne za prelaz u Ist. Bosnu. Prilikom prelaska preko pruge Derвента — Doboj neprijatelj je intervenisao sa oklopnim vozom. Tom prilikom imali smo jednog mrtvog druga koji je poginuo od bacačke mine.

26, 28, 30, 31. jula i 1. avgusta 1944 (reg. br. 53/3-4, 53/3-6, 53/3-8, 53/3-9 i 53/3-10 — sve u k. 60).

Na insistiranje Vrhovnog štaba NOV i POJ da objasni razloge neuspjelog prelaza preko r. Bosne, Štab 11. divizije, u depeši od 4. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 36, k. 408A) upućenoj Štabu 3. korpusa, javlja:

»Nismo se prebacili preko Bosne radi nedovoljne pripreme i olakog shvatanja zadatka, ofanzive nepr. na naše snage i otkrivenog pravca prelaza. Nepr. je sa jačim snagama »Princ Eugen« div. i tenkovima zaposjeo moguće prelaze na Bosni na pravcu našeg prebacivanja.

Ofanziva nepr. na naše snage od 26. jula omogućila je prebacivanje VI div.

M. Šiljegović«

O tome vidi i knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 34. i 111, k. 408).

⁴ Pokret na tu prostoriju izvršen je po naređenju Štaba 11. NOU divizije od 2. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/1, k. 866). Bliže o tome vidi u Arhivu VII izvještaj Štaba 5. kozarske NOU brigade od 1. septembra (reg. br. 58/2, k. 870) i izvještaj Štaba 12. krajiške NOU brigade od 8. septembra 1944 (reg. br. 18/4, k. 876).

⁵ U vezi s organizacijom toga pokreta vidi knj. 28, dok. br. 22.

⁶ Bliže o naređenju za izvršenje pokreta u pravcu Pojezne vidi knj. 28, dok. br. 29.

8-8-1944 g. U 4 sata izjutra jedinice Divizije prebacile su se preko rijeke Bosne i krenule pravcem Trebave za Duge Njive.⁷

U maršu preko Trebave došlo je do borbi sa četnicima. Ubijena su tri a ranjeno 15 četnika. Među poginulim je jedan kapetan i jedan komandant pozadine.⁸ Naših gubitaka nije bilo. U 3 sata posle podne jedinice su stigle na Duge Njive — Suhača gde su odmarale i kuhale hranu.

9-8-1944 g. U 6 sati jedinice su sa prostora Duge Njive — Suhača izvršile pokret u pravcu Murata sa prelaskom ceste Gradačac — Srnice. Prilikom prelaska ceste neprijatelj je intervenisao sa jednim bornim kolima i nekoliko stotina vojnika. Posle kraće borbe neprijatelj je razbijen i zapaljena su mu borna kola i jedan kamion. Neprijateljski gubitci: 15 mrtvih i veći broj ranjenih. Zaplijenjeno je nešto municije kao i sanitetskog materijala. Naši bez gubitaka.⁹ U 18 sati jedinice su stigle u sela Murati — Stražba gde su odmarale i zanoćile.

10-8-1944 g. Divizija izvršila pokret pravcem Kruševica — preko ceste i pruge Doboj — Tuzla, prešla reku Spreču i smjestila se na prostorištu više reke Spreče i pruge Tuzla — Doboj prema Pura-

⁷ Divizija je prešla r. Bosnu 7/8. avgusta 1944. na odsjeku Kožuhe — Koprivna, jugozapadno od Modriče, i prebacila se na Trebavu. Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 126 i 128.

⁸ Opširnije o borbama protiv trebavskih četnika vidi: dok. br. 128; Arhiv VII, izvještaj Štaba 5. krajiške (kozarske) NOU brigade od 1. septembra 1944 (reg. br. 58/2, k. 870), izvještaj Štaba 12. krajiške NOU brigade od 8. septembra 1944 (reg. br. 18/4, k. 876) i izvještaj Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944 (reg. br. BH-V-11182).

⁹ Neprijatelj je, da bi spriječio spajanje 11. NOU divizije i 3. korpusa NOVJ, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 10. i 11. avgusta 1944. prebacio iz Bijeljine Izviđački bataljon 13. SS divizije »Handžar« u Srnice, a iz Doboja u Sokol (Gračanicu) 4. policijski bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 432—435 i 455 — 458). Opširnije o tome i toj borbi vidi: knj. 28, dok. br. 55; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. krajiške (kozarske) NOU brigade od 1. septembra 1944 (reg. br. 58/2, k. 870), izvještaj Štaba 12. krajiške NOU brigade od 8. septembra 1944 (reg. br. 18/4, k. 876) i izvještaj Grupe armija »F« od 10. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 436—437). O rasporedu neprijatelja vidi i iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/2, str. 3, k. 60) i dok. br. 128 u ovoj knjizi.

čiću¹⁰ gde se nalazi nepr. uporište. Prilikom prelaska ceste i pruge ... jedan SS-ovac [je] likvidiran. Zarobljen je jedan šmajser i 1 pištolj kao i celokupna vojnička oprema.

11-8-1944 g. Jedinice divizije nastavljaju pokret u pravcu Banovići — Željova. U putu jedna četa XII Brigade imala je borbu sa četničkom grupom i ubijena su 2 i ranjena 4 četnika. Naši bez gubitaka.¹¹ U 3 sata posle podne jedinice su stigle u Banoviće gde je odmarano i kuhano za vojsku. Nakon odmora izvršen je pokret za Željovu.¹²

12-8-1944 g. Jedinice Divizije na prostoriji Željova — Banovići — Repnik — Zelenboj. Dodira sa neprijateljem nije bilo, sem što je neprijatelj tukao naše položaje sa teškom artiljerijom. Gubitaka nije bilo.

13-8-1944 g. Jedinice na položajima Repnik — Željova — Musići — Brezova glava — Lisnik — Zelemboj. Dodira sa neprijateljem nije bilo, sem što je neprijatelj tukao naše položaje iz sela Hrvata sa teškom artiljerijom. Neprijatelj se nalazi u Banovićima u jačini jedne bojne SS Plave divizije.¹³

14-8-1944 g. Jedinice naše Divizije izvršile su napad na neprijatelja u selima Banovićima i Podgorju jačine od dvije bojne SS Plave divizije. Tom prilikom neprijatelj je protjeran iz Banovića, dok iz Podgorja nije bio protjeran.

Prilikom ove borbe neprijatelj je imao veći broj mrtvih i 150 ranjenih sa V brigadom, dok je sa XII Brigadom imao 13 mrtvih i 7 ranjenih. Uništen je veći broj komore i konja. Naši gubitci 2 mrtva i 11 ranjenih.¹⁴

¹⁰ Pokret na tu prostoriju naređen je zapoviješću Štaba 11. divizije od 9. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 39). O tome vidi i izvještaje Grupe armija »F« od 11. i 12. avgusta 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 450—452 i 484—485).

¹¹ Opširnije o toj borbi vidi izvještaj Štaba 12. krajiške NOU brigade od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/4, k. 876).

¹² Opširnije o organizaciji toga pokreta vidi zapovijest Štaba 11. NOU divizije od 11. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 46).

¹³ Riječ je o dijelovima 13. SS divizije (»Handžar«).

¹⁴ Opširnije o organizaciji napada i o toku borbe, koja je, sa prekidima, trajala od 13. do 17. avgusta, vidi knj. 28, dok. br. 51 i 62, i u Arhivu VII: izvještaj Štaba 5. krajiške (kozarske) NOU brigade od 1. septembra 1944 (reg. br. 58/2, k. 870) i izvještaj Štaba 12. krajiške

- 15-8-1944 g. Divizija na istim položajima bez dodira sa neprijateljem koji je se povukao u pravcu Živinica. Kontrola terena (cesta) Živinice — Stupari.
- 16-8-1944 g. V Brigada na istim položajima. Dodira sa neprijateljem nije imala, sem što neprijatelj stalno tuče sa dva topa položaje ali bez uspjeha.
XII Brigada sa tri bataljona vodila je borbu u selu Banovićima sa jednim bataljonom Plave divizije. Neprijatelj je imao tri topa kojim je tukao naše položaje. U borbi ubijeno je 76 nepr. vojnika, ranjeno 25. Zarobljene su 4 puške, 750 metaka, 1 doboš za šarac, 2 para cipela i dva para odijela. Naši gubitci 6 mrtvih i 10 ranjenih.
- 17-8-1944 g. Divizija na istim položajima bez naročite promene.
- 18-8-1944 g. Divizija izvršila pokret sa Zelemboja — Ploča — Ravni bor — Lipik prebacujući se preko rijeke Krivaje i pruge za Olovo na prostoriju sela Dištica — Jelaške. U putu su uhvaćena dva legionara sa puškama. Dodira sa neprijateljem nije bilo.
- 19-8-1944 g. Jedinice divizije odmaraju. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.
- 20-8-1944 g. Divizija izvršila pokret u pravcu Vijaci, gde dolazi do sukoba sa milicijom koja je za kratko vreme razbijena, i produžuje za Očevlje, gde se smešta i odmara.
- 21-8-1944 g. Divizija vrši pokret u pravcu Medojevića,¹⁵ gde dolazi u sukob sa manjom grupom četnika koji su posle kraće borbe rasterani. Gubitci nepr. nepoznati. Naših gubitaka nije bilo.
- 22-8-1944 g. Divizija na istim položajima na odmoru bez dodira sa neprijateljem.
- 23-8-1944 g. Divizija na istim položajima kao i 22. o.m.

NOU brigade od 8. septembra 1944 (reg. br. 18/4, k. 876). Na prostoriji Živinice — Podgorje, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 13, 14. i 15. avgusta 1944. dejstvovali su u to vrijeme 2. i 3. bataljon 27. SS puka 13. SS divizije »Handzar« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 498—502, 517—521 i 529—533).

¹⁵ O organizaciji toga pokreta vidi zapovijest Staba 11. NOU divizije od 19. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33-1, k. 866).

- 24-8-1944 g. U 4 sata izjutra Divizija izvršila pokret u pravcu Birča. Dodira sa neprijateljem nije bilo. Divizija se smestila na prostori Žeravica — Debelo brdo — Trnovo — Betanj — Mišari, sa zadatkom kontrole pravca od Kladnja — Srebrenice — Zvornika i Vlasenice. Neprijatelj je napustio Vlasenicu.¹⁶
- 25-8-1944 g. Divizija na istim položajima. Sa manjim snagama u Vlasenici. Dodira sa neprijateljem nema.
- 26-8-1944 g. Divizija na istim položajima. Bez dodira sa neprijateljem.
- 27-8-1944 g. Slobodno vreme upotrebljeno za sređivanje
- 28-8-1944 g. i odmaranje jedinica.
- 29-8-1944 g. Po naređenju štaba III Korpusa formirana je Udarne grupa¹⁷ od I Ličkog bataljona¹⁸ i I Mačvanskog odreda pod rukovodstvom štaba III

¹⁶ Opširnije o organizaciji i izvršenju pokreta u pravcu Birča i napuštanju Vlasenice vidi dok. br. 128, i u Arhivu VII: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I, list 34—35, k. 408A), zapovijest Štaba 11. NOU divizije od 23. avgusta 1944 (reg. br. 34/1, k. 866) i dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 23. i 24. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 777—780 i 793—798).

¹⁷ Vidi dok. br. 3, objašnjenje 5.

¹⁸ To je u stvari 3. bataljon »Mirko Stulić« 3. ličke brigade 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« (taj bataljon je ranije bio 1. bataljon 1. ličkog partizanskog odreda, a kasnije je nazvan po imenu svog zamjenika komandanta narodnog heroja Mirka Stulića, koji je poginuo jula 1942). Kad je 6. proleterska divizija odlazila u istočnu Bosnu, taj bataljon i Stab 3. proleterske (ličke) brigade nisu uspjeli da se sa svojom divizijom prebace preko r. Bosne, pa su se priključili 11. diviziji i u njenom sastavu ostali do 24. septembra 1944. Komandant te brigade Laza Radaković, po naređenju Štaba 11. divizije, privremeno je preuzeo komandu nad 5. krajiškom (kozarskom) NOU brigadom (čiji je komandant Rade Kondić, narodni heroj, poginuo 30. jula pri pokušaju da s brigadom pređe r. Bosnu) i na toj dužnosti ostao do 26. avgusta 1944, kada je za komandanta 5. kozarske brigade postavljen major Dušan Egić. Opširnije o tome vidi: knj. 28, dok. br. 87; Arhiv VII: naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. avgusta 1944 (reg. br. 25/7 I, k. 866A), knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10, str. 99, 125 i 584, k. 589B), izvještaje Štaba 5. kozarske NOU brigade od 4. i 8. avgusta 1944 (reg. br. 22 I, k. 870 i reg. br. 29/2, k. 870), operacijski dnevnik Štaba 6. proleterske divizije (reg. br. 14 3, k. 797) i knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I, list 34, k. 408A).

Štab 3. proleterske (ličke) brigade je sa 3. bataljonom 24. septembra 1944. ušao ponovo u sastav 6. proleterske divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 584, k. 589B; tom I, knj. 13, dok. br. 50).

Ličke brigade koji je se nalazio uz I Lički bataljon iste brigade.¹⁹

30-8-1944 g. XII Brigada imala je borbu sa SS-trupama na sektoru sela Grabovica — Čauševina i Debelo brdo²⁰ U borbi ubijeno je 65 a ranjeno 95 nepr. vojnika. Naši gubitci 4 mrtva i 6 ranjenih. Plena nije bilo. V Brigada nije učestvovala u borbi.

31-8-1944 g. Neprijatelj je u jačini jedne bojne napao na položaje XII Brigade i potisnuo je u pravcu Milan Planine.²¹

Brigade su izvršile kontranapad, i da protjeraju neprijatelja u pravcu Vlasenice. Napad nije uspeo iz razloga što jedinice nisu jednovremeno izvršile napad. Bilo je čak jedinica koje nisu uopšte izvršile zadatak.²² U ovim borbama neprijatelj je imao 33 izbačena iz stroja. Plena nije bilo. Naši gubitci 3 ranjena druga.

¹⁹ Mačvanski NOP odred (koji se ovde naziva: 1. mačvanski odred a u nekim drugim dokumentima još i: Mačvanski bataljon ili Podrinski bataljon) bio je do 25. avgusta 1944. u sastavu 38. NOU divizije. Po dolasku 11. NOU divizije u rejon Birča ulazi u sastav novostandardizirane Udarne grupe, kao njen 1. bataljon. Kada je Udarina grupa rasformirana, Mačvanski NOP odred je, po naređenju Štaba 12. korpusa NOVJ od 21. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 100), upućen u sastav 36. divizije, ali je 29. septembra ponovo vraćen u 11. NOU diviziju (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 178), da bi poslužio kao jezgro za formiranje Mačvanske brigade (kasnije: 32. srpske NO brigade) 11. NOU divizije. Opširnije o tome vidi: tom I, knj. 12, dok. br. 163 (str. 424) i 178; knj. 13, dok. br. 31 (str. 90), 37 i 43; knj. 14, dok. br. 67, 111 i 162; knj. 20, dok. br. 124; Arhiv VII: reg. br. 8/10, str. 589 — 590, k. 589B (knjigu depeša 12. korpusa NOVJ), reg. br. 13/7I, k. 866A i reg. br. 4 3, k. 589 (naredbe Štaba 12. korpusa NOVJ od 2. oktobra 1944), reg. br. 2-2/10, k. 876 (izvod iz operacijskog dnevnika 32. srpske NO brigade), reg. br. 2 4, k. 866 (izvještaj Štaba 11. NOU divizije od 5. oktobra 1944) i reg. br. 1 13, k. 866A (izvještaj Štaba 1. podrinskog — mačvanskog — bataljona od 4. oktobra 1944).

²⁰ Borba je vođena protiv dijelova 13. SS divizije »Handžar« (vidi knj. 28, dok. br. 109 i 122).

²¹ Riječ je o bojni iz sastava 28. puka 13. SS divizije »Handžar«. Blíže o tome vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (reg. br. 40/6, k. 408A) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 1109 — 1113).

²² Vidi Arhiv VII, reg. br. 58/2, k. 870: izvještaj Štaba 5. krajiške (kozarske) NO brigade od 1. septembra 1944.

DIVIZIJA JE U TOKU MJESECA AVGUSTA 1944 G. IMALA SLEDEĆE:

- Gubitelji:** a) Vlastiti: Ranjenih 54.
Poginulih 14.
b) Neprijatelj: Ranjenih i poginulih 662. Od toga broja otpada 36 na četnike a ostalo na SS-trupe.
Zarobljena 2 milicionera.
- Plen:** a) Oružja: 6 pušaka, 1 pištolj i jedan šmajser.
b) Municije: 5750 metaka.
c) Ostale spreme: 2 para cipela, 2 para odijela.
- Uništeno:** Oko 110 konja iz nepr. komore, zaplenjeno je jedan kamion i jedna borna kola, dignuta pruga Doboj — Derventa i Doboj — Tuzla na više mjesta.
Priliva novog ljudstva nije bilo.

RASPORED JEDINICA NA DAN 31 AVGUSTA 1944 GOD.:

V brigada: U pokretu preko ceste Živinice — Kladanj za selo Hrvati.²³

XII Brigada: I s t o.

Udarna grupa: I s t o.

OPŠTI ZAKLJUČAK:

Naše jedinice dugom borbom u Centralnoj Bosni protiv četnika i domobrana izgubile su kako pokretljivost tako i vještinu za borbu protiv bolje organizovanog neprijatelja.²⁴ Prelaskom u Istočnu Bosnu jedinice su bile u stalnim marševima mjesec dana a sukobljavale su se sa djelovima XIII SS divizije čija je borbenost mnogo veća nego dosadašnjeg našeg neprijatelja, na terenu nije postojala ob. mreža, stoga je često puta dolazilo do sukoba sa neprijateljem nepoznate jačine i naoružanja, pa i nepravilne procjene situacije o neprijatelju, te stoga je i dolazilo do poluuspjelih akcija.

Pokret naših jedinica iz Centralne Bosne, prelazak reke Bosne, teže borbe sa žilavim neprijateljem u Ist. Bosni, pre-

²³ Opširnije o naređenju za pokret i raspored jedinica 11. NOU divizije vidi dok. br. 3 i knj. 28, dok. br. 118 i 120.

²⁴ Bliže o tim borbama 11. NOU divizije protiv četnika i domobrana u srednjoj Bosni u to vrijeme vidi: knj. 27, dok. br. 10, 26 i 147; knj. 28, dok. br. 25.

lazak Drine, sve to je osposobilo naše jedinice kako za pokret tako i borbe na nepoznatom terenu a naše se starešine osposobile za brže snalaženje na novom terenu i brže upoznavanje neprijatelja.

Oseća se dobro raspoloženje kod komandnog kadra kao i boraca kod prelaza u Srbiju, kao i veliko raspoloženje za akcije u sklopu naše glavnine snaga koje se sada nalaze u Srbiji.²⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik:²⁶ Komandant — pukovnik:²⁷

(M. P.)

²⁵ Odnosi se na Operativnu grupu divizija i na 1. proleterski i 12. korpus NOVJ, koji su u to vrijeme dejstvovali u zapadnoj Srbiji (vidi dok. br. 19, objašnjenje 8).

²⁶ Politički komesar je u to vrijeme bio potpukovnik Blažo Đuričić.

²⁷ Komandant je bio pukovnik Miloš Šiljegović.

BR. 74

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA, NAORUŽANJA I
OPREME 11. NOU DIVIZIJE NA DAN 15. SEPTEMBRA 1944.
GODINE¹**

B R O J N O

LJUDSTVA, ORUŽJA, MUNICIJE, KOMORE, MATERIJALA ZA VEZU I

Redni broj	J E D I N I C A	Ljudstva		O r u ž j a											
		Po spisku	Na licu	Topova		Bacača				Puškomitralj	T. mitraljeza	Protivtenkov- skih pušaka	Streljica	Pistoja	Ručnih bombi
				Bubski	PIATA ²	Teških	Lakih	Pušaka							
1	V Kozarska brigada	1133	1120	—	—	4	6	770	84	1	3	45	74	550	
2	XII Krajska brigada	755	741	—	1	4	6	531	59	1	1	30	52	301	
3	I Mačvanski bataljon ⁴	95	95	—	—	—	—	38	16	—	—	21	5	44	
4	Štab divizije sa pratećom četom	90	90	—	—	—	—	53	3	—	—	10	17	35	
5	Divizijska bolnica	58	58	—	—	—	—	27	—	—	—	1	6	10	
6	Divizijska intendantura	38	38	—	—	—	—	22	1	—	—	2	5	15	
UKUPNO:		2169	2142	—	1	8	12	1441	163	2	4	109	159	956	

Politkomesar-ppukovnik
otsutan

(M.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1-4 II, k. 866.

² Odnosi se na protivtenkovski top italijanskog porijekla, proizveden u Fijatovom industrijskom koncernu.

S T A N J E

MINERSKE SPREME XI DIVIZIJE NA DAN 15. SEPTEMBRA 1944. GOD

M u n i c i j e								Veze		Komore		Minerske spreme		Primjedba
Topovske		Bacacke		Puščane	Strojnice	Pistoljske	Prot. tenkovske puške	Kabela	Telefona	Jahačkih konja	Tovarnih konja	Eksploziva	Nagaznih mina	
Brdske	Prot. tenk. PIATOV	Teske	Lake											
—	—	120	—	87022	0021	502	27	5	6	15	107	60	3	Od 6 pokazatih lakih bacača 2 su PIATA ³
—	34	120	—	70265	2100	420	—	4	5	15	101	70	3	
—	—	—	—	9583	1100	24	—	—	—	6	11	—	—	
—	—	—	—	1775	600	155	—	5,5	2	4	17	—	—	
—	—	—	—	850	184	30	—	—	—	3	27	—	—	
—	—	—	—	1300	400	24	—	—	—	3	13	—	—	
—	34	240	—	170345	1035	1150	27	14,5	11	46	226	130	6	

P.)

Komandant-pukovnik:
M.⁵ Šiljegović

³ Odnosi se na minobacače italijanskog porijekla, proizvedene u Fijatovom industrijskom koncernu.

⁴ Odnosi se na Mačvanski NOP odred (vidi dok. br. 73, objašnjenje 19).

⁵ Miloš

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 36. NOU DIVIZIJE NA DAN 15. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹PREGLED
BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA SVIH JEDINICA XXXVI NOU DIVIZIJE NA DAN 15. SEPTEMBRA 1944. GOD.

JEDINICA	LJUDSTVO									NAORUŽANJE									Šinjeri pikavica	Pistoļa	Protitenkovske puške	Protitenkovski bace	Municija za		Municija za				Bacala				Municija za bace			Bombe		Konja		Muni- cija za																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
	Drugova			Drugarica			Svega			Puška		Automatsko oružje					Pikavci						Mauzer	Engleske	Engleske pikavce	Ruske pikavce	Pistoļe	Engleski teški	Engleski laki	Nemački teški	Nemački laki	Engleski teški	Engleski laki	Nemački teški	Nemački laki	Olanzijskih	Defanzivnih	Jalačih	Tovarnih	Protitenkovske puške	Protitenkovski bace																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				
	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Engleske	Engleski „Bren“	Saraca	Zbrojovski	Avioniski (Breda)	Ruski	Engleski	Šinjeri pikavica																								Pistoļa	Protitenkovske puške	Protitenkovski bace	Mauzer	Engleske	Engleske pikavce	Ruske pikavce	Pistoļe	Engleski teški	Engleski laki	Nemački teški	Nemački laki	Engleski teški	Engleski laki	Nemački teški	Nemački laki	Olanzijskih	Defanzivnih	Jalačih	Tovarnih	Protitenkovske puške	Protitenkovski bace																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik major,
Kolundžić⁴¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/2I, k. 1240.² Zbir pogrešan; treba 6.646.³ Zbir pogrešan; treba: 5.634.⁴ Antun

ZAPOVIJEST NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 15. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA ITALIJANSKE 2. PARTIZANSKE BRIGADE DIVIZIJE »GARIBALDI« i 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA OBEZBJEĐENJE GACKA¹

NAČELNIK ŠTABA
XXIX DIVIZIJE
15-IX-1944 god.
u časova (15 i 30)

Z A P O V J E S T

(Sekcija Gacko, Nevesinje, Dubrovnik i Trebinje: 1 : 100.000)

Jedinice XII hercegovačke narodnooslobodilačke udarne brigade u toku jučerašnjeg dana osvojile su na juriš Nevesinje² i četničke su bande potpuno razbijene. Jedan dio četničkih bandi sa sektora Nevesinje pobjegao je prema prostoru Zimlja — Glavatičevo, a jedan dio prema Mostaru.³ Jedinice XII hercegovačke brigade gone četničke bande u pravcu Konjičke župe.⁴

Jedinice XIII hercegovačke brigade očistile su prostor Sniježnica — Udrežnje — Bišina⁵ i postavile se na liniji Kororina — Busak — Hrgud i vjerovatno će u toku današnjeg dana ispoljavati ofanzivno dejstvo u pravcu Mostara i mostarske kotline, a kao glavni zadatak imaju vršenje mobilizacije. Jedinice XIV brigade u zajednici sa jednim djelom snaga II

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22-2.4, k. 1144 II.

² Prema izvještaju Štaba 12. hercegovačke brigade od 16. septembra Štabu 29. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 19.5, k. 1151 I), ova brigada je u sadejstvu sa 11. i 13. hercegovačkom NOU brigadom, goneći razbijene četnike preko Nevesinjskog polja, upala u Nevesinje. Međutim, Nijemci su odmah intervenisali i odbili je; prema tome, Nevesinje nije zauzeto. O tome se govori i u dopisu Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 17. septembra Štabu 12. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 20.5, k. 1151 I), kao i u operacijskom dnevniku Štaba 29. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 7.8, k. 1143 A).

^{3, 4} i ⁵ U tim borbama veći dio četnika je uspio da se probije u pravcu Stoca i Ljubinja (Vidi dok. br. 77). Prema zapovijesti Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji od 13. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. CG-V-1657), Nevesinjski četnički korpus, Romanijski četnički korpus i 1. pljevaljska jurišna brigada imali su zadatak da se iz rejonu s. Zalužja preko Udrežnja prebace za s. Poplat, dok bi Mostarska i Konjička brigada — Sjeverna grupa — Nevesinjskog četničkog korpusa ostale u gerili na svojim sektorima. Nevesinjski četnički korpus (bez Mostarske i Konjičke brigade), prema

proleterske dalmatinske brigade⁶ nalaze se na sektoru južne Hercegovine i ispljuvajuće ofanzivno dejstvo u pravcu Trebinja i Moska, a povremeno će upadati preko željezničke pruge k prostoru Šuma — Bobani.

Na sektoru oko Bileće nema promjena. Ovaj sektor pojačan je jednim bataljonom dalmatinske brigade,⁷ a jedan bataljon⁸ X. brigade otišao je na sektor Nevesinje, gdje će ostati do daljnjeg naređenja.

Jedinice XI hercegovačke brigade nalaze se danas na prostoru Obalj — Ulog — Sočani i nastaviće dalje proterivanje četnika u pravcu Kalinovik. Na ovome sektoru nalaze se tri bataljona XI brigade.

Tri bataljona⁹ II italijanske brigade divizije »Garibaldi« nalaze se na sektoru Gacka, a tako isto se na sektoru Gacka nalazi I bataljon XI brigade i III bataljon X brigade. U samom Gacku nalaze se slijedeće ustanove: Komanda područja, Vojna oblast, Komanda mjesta Gacko, Oblasni NOO, Okružni odbor, jedinice artiljerije XXIX divizije, i jedan dio komora sviju brigada i ranjenici i bolesnici, koji treba da budu transportovani za Italiju.

Na dan 17. o.m. u Gacku će se održati Oblasna skupština za Hercegovinu¹⁰ i potrebno je da se ova skupština obezbjedi

naređenju Komande Nevesinjskog četničkog korpusa od 15. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-1332: ratni blok komandanta Nevesinjskog četničkog korpusa), izvršio je pokret sa prostorije Poplata pravcem Bodiroge — Žegulja — Ljubinje. O tome se govori i u dopisu Staba 13. hercegovačke NOU brigade od 17. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 20 5, k. 1151 I) i relaciji Staba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151 I).

⁶ Riječ je o 2. udarnoj grupi (2. i 5. bataljon) 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Ona je 8. septembra 1944. pod komandom kaptana Bruna Vuletića, zamjenika komandanta te brigade, prema naređenju Staba 2. korpusa NOVJ od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26 4, k. 1144 I), upućena za dejstva na području Ljubomira, Ljubinja i Popovog polja. Bliže o njenim dejstvima na toj prostoriji vidi operacijski dnevnik Staba 2. proleterske (dalmatinske) brigade (Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846).

⁷ Riječ je o 3. bataljonu 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Taj bataljon je 11. septembra upućen u Mokri Do sa zadatkom: obezbjeđenje od Bileće (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846: Operacijski dnevnik 2. proleterske dalmatinske brigade).

⁸ Prema relaciji 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II) 2. bataljon je upućen u s. Slato, kod Nevesinja. Bataljon je stavljen pod komandu 13. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 63).

⁹ Odnosi se na 1, 2. i 4. bataljon (vidi dok. br. 30).

¹⁰ Ta skupština je održana u Gacku pomenutog dana i na njoj je izabran Narodnooslobodilački odbor za Hercegovinu. Bliže o tome vidi operacijski dnevnik Staba 29. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 7 122-8, k. 1143A).

od četničkih i ostalih pokušaja uznemiravanja. Ni pod koju cijenu ne smijemo dozvoliti da nam bande ma sa koga pravca ili sa koje strane prirede iznenađenja.

Dobiveni su podaci, koji nisu potvrđeni, da su se izvjesne četničke bande grupisale na prostoru Zelengora — Grab — Vrtar — Tjentište i da imaju tobože namjeru da nas u toku sutrašnjeg ili preksutrajnjeg dana napadnu. Ako bi bande zaista pokušale da nas napadnu, najvjerovatnije da bi svoje dejstvo ispoljile pravcem Vrtar — Izgori — Čemerno i pravcem preko Zelengore — Borča — Vrtla i dalje k Gacku. Pored ostaloga u Gacku se nalazi engleska i ruska vojna misija, pa nas i to obavezuje da obratimo još veću pažnju za bezbjednost i sigurnost Gacka.

Na sektoru Ravno — Piva — Krstac nema neprijatelja.

Izvjesne četničke bande nalaze se na prostoru Kazanci i Pržine — Stepen — Kobilja Glava i one su sada neaktivne, no u eventualnoj težoj situaciji za nas nije isključeno da bi se ove bande aktivizirale.

U vezi gore navedenog i obzirom na situaciju

NAREĐUJEMO:

1. — Štab II italijanske brigade divizije »Garibaldi« smještice svoje bataljone i to: jedan u Fazlagića Kula, jedan u Nadinići a jedan da bude smješten kod Bolnice u selu Lazarići i Vrba. Štab brigade sa svojom intendanturom do daljeg naređenja da ostane u Gacku.

Postupak bataljona koji je u Kuli Fazlagića treba da bude kako je to usmeno naređeno. Patroliraće u selima Kule, a jednu patrolu slaće noću u pravcu Gračanica kako se izvesne banditske grupe ne bi prokrale ka Gacku. Naredite ovo me bataljonu najveću moguću budnost i oprezu.

Bataljon u Nadinići da u toku dana pregrađuje cestu, da šalje dublje patrole u pravcu Lukavica i Gradina i da drži obezbeđenje na čukama iznad sela Nadinići. Noću ovaj bataljon da šalje stalno patrole poljem u pravcu sela Srdevići tako da se bandama ne dozvoli da prođu poljem u pravcu Gacka. Bataljon da bude spreman za svaku akciju gdje mu se to naredi i ne smije da se desi ma kakva neborbenost ili izbjegavanje borbe ako do nje dođe. Ako bi bande napale od pravca Čemerno ka Gacko ili od pravca Borač — Tarahin do — Kravarevo — Gacko, taj bi bataljon vjerovatno trebao da ispoljava dejstvo preko Valić gomila — Višnjevo — Mrđenovići dejstvujući na taj način bandama u desni bok i potpomazući naše snage.

Bataljon koji se nalazi u selu Lazarići — Vrba ima zadatak da zaštićuje bolnicu od pravca Miholjače i Avtovac i ne smije ni pod kakvu cijenu da dozvoli da bande iznenade našu bolnicu ili slično. Obezbeđenje će držati na Jovanovo brdo (2083) i tu će imati jedan puškomitraljez. Oprema i oružje ovome bataljonu je stigla. Na ovom pravcu biće i naših boraca koji će dobiti isto takve zadatke i oni će stupiti u vezu sa obezbeđenjima ovoga bataljona.

Glavno je držati ljudstvo u ruci, ne dozvoliti nikakvi neorganizovani rad, držati se gore navedenog naređenja i budnost i oprezu povećati do maksimuma. Ne smije se dozvoliti ma kakvo iznenađenje, a o sve trebate biti na vrijeme obavješteni i izvještavati ovaj štab. Trebate svatiti važnost Oblasne skupštine koja će se održati 17. o.mj. i ne smije se dozvoliti sutra, preksutra i 18. o. mj. ma kakvo iznenađenje i borba u samom Gacku.

Što se tiče dobivanja naređenja možete ih dobivati samo od ovoga štaba ili od Štaba XI brigade. Budnost u gradu i noćnim obezbeđenjima treba da bude najveća.

Štab brigade ćete u potpunosti upoznati sa vojničkom situacijom tako da ga ma šta ne bi iznenadilo, jer ako neprijatelj iole postigne iznenađenje moguće je da bi u početnim akcijama imao uspjeha.

2. — *Prvi bataljon XI brigade* ostaće na sadašnjim položajima s time što će u toku noći izviđati preko Čemerno — Izgori sve do Grab. Ni pod koju cijenu ne smijete dozvoliti da se bande koncentrišu na prostoru Grab — Suha — Izgori a da vi o tome niste obavješteni. Jačim odeljenjima ćete to izviđati i shvatiti vaš zadatak pravilno i veoma ozbiljno.

Rano ujutro 16. o.mj. sa čitavim bataljonom izbićete na Čemerno i držati ćete Suhi vrh (1519) i najveći vrh Lebršnika, a jačim izviđačkim odjeljenjem izviđaćete preko Izgori — Grab — Vratar ka Suha i ne smijete dozvoliti da budete neobaviješteni ako ima kakve koncentracije na prostoru Tjen-tište — Zamršten. Jednu slabiju patrolu uputite preko Knez strane k Ravnom da se i sa tog prostora obavjesti o situaciji. Na Ravnom će se nalaziti Pivska partizanska četa i s njom neka uhvati vezu. Interesujte se i za situaciju u pravcu Grab — Klančište — Jabuka — Zelengora. Na prostoru Čemerna ostaćete vjerovatno i 17. o. mj. ako se to drugčije ne naredi.

U toku današnjega dana niste podnijeli izvještaj sa vašega sektora i to se u buduće ne smije desiti. Upućujemo vam poštu iz vaše brigade.

Ako imate koga vodnika, zamjenika komandira ili neko drugo pogodno lice koje je služilo brdsku ili poljsku artileriju i može da se usposobi za komandira baterije, dobro bi bilo da ga uputite u Gacko a odavde će ići za Italiju. Ovdje je preskočena nadležnost ali će se o tome obavjestiti Štab XI brigade zbog hitnosti.

Održavajte vezu sa 3. bataljonom X brigade.

3. — 3. *bataljon X brigade* ostaće i dalje u selo Višnjevo s tim što će držati Orlosed (1246). Ne smije dozvoliti da bande na ma koji način i sa ma kojeg pravca iznenade Gacko. Jačim odjeljenjima izviđaće preko Vratlo — Vranjski do — Žurovići — Igrī i dalje u pravcu Zelengora, tako isto ne zane-mariti pravac preko Vučevo polje i Boračku valu.

Što češće slati izvještaje u Gacko i ne štediti kurira. Ne smije se dozvoliti da budemo na vašem sektoru i sa vaših pravaca neobavješteni o situaciji. Ne smije se dozvoliti prisustvo neprijatelja u Borču i Zelengori i da o tome ne budete obavješteni.

4. — Od svijū ustanova u Gacku formirana je jedna bor-bena jedinica koja će dejstvovati po potrebi i u pravcima gdje to bude situacija nalagala. Ta borbena jedinica broji oko 150 boraca. Za ovo izdato je ustanovama zasebno naređe-nje.

5. — Ranjenici i bolesnici naše divizije nalaze se u selu Lazarići.

6. — U Gacku se nalaze skoro sve pozadinske ustanove, a doći će za 17. o.mj. još jedan član Štaba divizije, a moguće i svi članovi Štaba divizije.

7. — Vjerovatno će na prostoru Kobilja glava — Slivice biti prateći bataljon¹¹ Štaba XXIX divizije tako da neutrališe bande na prostoru Cernica — Pržine, no vjerovatno je da ćemo postaviti i osiguranje na Gat, kako se ne bi desilo ma kakvo iznenađenje na pravcu Krstac — Kazanci.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba,
major, **Drago Đukanović**

¹¹ Treba: Zaštitni bataljon (vidi izvještaj načelnika Štaba 29. NOU divizije od 15. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 22-1/4, k. 1144 II).

Dostavljeno: Štabu

Italijanske brigade,
I bataljonu XI brigade i
III bataljonu X brigade i
Upravi bolnice.

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV. JUGOSLAVIJE

Broj sl.

Dana 16-IX- u — č. 1944. god.

Crkvice

Primljeno na znanje —
u akta.¹²

Komandant
general-major,
Vlado Šegrt

BR. 77

**ZAPOVIJEST ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIV-
NE NOU GRUPE OD 15. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 13.
i 14. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA DEJSTVA PROTIV ČET-
NIKA NA PROSTORIJU SREDNJE HERCEGOVINE¹**

Š T A B
JUŽNE OPER. NOU GRUPE
O. POV. BR. SL.
15 IX. 1944 g.
Atelji u 11

Z A P O V J E S T

(sekc.: Nevesinje — Dubrovnik 1 : 100.000)

Štab naše Divizije zapovješću svojom O. pov. br. 818 od 14. o.m. dostavio je sledeću situaciju:

»Ovoga momenta dobili smo radiogram od štaba XII Herc. brigade u kome nas izvještava sledeće: , zauzeli smo Nevesinje bez otpora.² Bande prsle na sve strane i mi vršimo gonjenje u duhu vaše zapovjesti i izbićemo na liniju Konjička Župa.«

¹² Dopisano zelenim mastilom, ćirilicom.

¹ Kopija originala (pisana preko indiga rukom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/1, k. 1627.

² Vidi dok. br. 76, objašnjenje 2.

XI Herc. brigada vrši gonjenje bande u pravcu Ulog — Kalinovik, XIII Herc. brigada goni bande u pravcu Mostara.³

Dobili smo naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Tita, koje glasi: »Pređite u opštu ofanzivu, presjecite komunikacije, zauzimajte neprijateljska uporišta i saobraćajna čvorišta, spriječite svako organizovano povlačenje da neprijatelj ne iznese iz naše zemlje ni jedan komad oružja.«⁴

U Srbiji opšti narodni ustanak. Naše jedinice oslobodile su: Negotin, Zaječar, Prilep, Vranje, Pirot, Štip, Veles itd. Ispresijecale su sve komunikacije. Njemačka vojska u neredu pokušava svoje povlačenje. Razbijena [je] izdajnička vojska Nedića i Draže Mihailovića. Bugarske trupe koje su bile kao okupatorske u našoj zemlji razoružane su ili stavljene pod našu komandu.⁵ V Bugarska armija, koja je držala našu Makedoniju, stavljena je pod komandu našeg generala Apostolskog.⁶

U Hrvatskoj domobranstvo pristupa našoj vojsci hiljadama.⁷

U Bosni oslobođena čitava dolina Vrbasa; sve od Neretve do Banje Luke je slobodna teritorija i tu nema niti jedno neprijateljsko uporište koje nije likvidirano.

U Crnoj Gori nastupilo je rasulo četničkih banda.⁸ Formiraju se dvije nove naše brigade a neposredno slijedi formiranje još dvije brigade.⁹

³ Vidi Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150 I (relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. oktobra 1944) i reg. br. 3/7, k. 1152 I (relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944).

⁴ U vezi s tim naređenjem vidi obavještenje Štaba 2. korpusa NOVJ od 12. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 20/4, k. 1144I).

⁵ Opširnije o tome vidi tom I, knj. 11, dok. br. 136, 175, knj. 12, dok. br. 20; tom VII, knj. 4, dok. br. 41, 107, 118.

⁶ General-major Mihailo Apostolski Dončo je tada bio komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (vidi tom VII, knj. 1, dok. br. 27 (objašnjenje 6) i 100, knj. 4, dok. br. 43).

⁷ U vrijeme od 29. avgusta do 10. septembra 1944, prema izvještajima Odjeljenja za inostranstvo njemačke Vrhovne komande oružanih snaga (OKW) od 13, 15. i 16. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-77, reg. br. F-883, snimke br. 5631294 — 5631298 i 5631301), prešlo je u redove partizana ili dezertiralo oko 3.500 domobrana. O tome vidi dok. br. 148 i: tom V, knj. 33, dok. br. 107; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 9. i 12. septembra (snimke br. 357 i 484).

⁸ Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 118, 120, 122, 151 i 163.

⁹ Riječ je o formiranju 5. sandžačke brigade 37. NOU divizije (formirana 21. avgusta 1944, vidi tom I, knj. 16, dok. br. 235), 14. hercegovačke (omladinske) brigade 29. NOU divizije (vidi dok. br. 28 u

Kod nas u Hercegovini situacija se razvija kao i u ostalim našim pokrajinama. Pred nama predstoje veliki vojnički zadaci i neposredno zauzimanje gradova i organizovanje vlasti u cijeloj Hercegovini.

U toku je veliki priliv boraca u naše jedinice te treba ljudstvo vojnički i politički učvrstiti.

Mi još nemamo izvještaje od XIV Brigade koja je imala [zadatak] da se koncentriše na prostoru Ubosko — Vlahovići.¹⁰ Ni od XIII Brigade nemamo izvještaja o njenom radu po likvidaciji Nevesinja. Neznamo njen sadašnji raspored.¹¹

Zadatak naše Grupe je: Zatvaranje pravca Mostar — Nevesinje; zauzimanje Stoca i dejstvo prema Trebinju; mobilizacija svega sposobnog za vojsku od 16 do 60 godina.

XII Herc. brigada će sa svoja dva bataljona ostati na prostoriji Nevesinja a ostatkom će preduzeti gonjenje neprijatelja ka Konjicu. Bataljoni XII Brigade kod Nevesinja sa dejstvovaće sa XIII Brigadom.¹²

U vezi prednjeg

N A R E Đ U J E M O :

1. — XIII Herc. NOU brigada:

Odmah će sa svoja dva bataljona (1. i 4. bat.) preduzeti gonjenje neprijatelja pravcem: Nevesinje — Mo-

ovoj knjizi). 10. crnogorske brigade Primorske operative NOU grupe (formirana 15. septembra 1944, vidi tom III, knj. 8, dok. br. 169 i 179) i 1. bokeljske brigade Primorske operative NOU grupe (formirana 5. oktobra 1944, vidi tom III, knj. 8, dok. br. 193 i 239).

Na teritoriji, pak Bosne u prvoj polovini septembra 1944. je formirana Teslićko-tešanjaska brigada Srednjobosanske NOU divizije (vidi dok. br. 45), 19. septembra 21. istočnobosanska brigada 38. NOU divizije (vidi dok. br. 132) a 1. oktobra 20. krajiška brigada 39. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/1, k. 459; naredbu Štaba 5. korpusa od 1. oktobra 1944).

¹⁰ Prema relaciji njenog štaba od 3. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/7, k. 1143A), ta brigada se u to vrijeme nalazila na prostoriji Poplat — Dubrave — Stolac (1. bataljon: Vlahovići, 2. bataljon: Radoše, 3. bataljon: Poljice, dok je 4. bataljon ušao u sastav svoje brigade 18. septembra 1944). Na tim položajima vođene su oštre borbe sa četnicima, koji su se tuda probili prema južnoj Hercegovini (vidi dok. br. 94). O tome vidi i zapovijest Štaba 14. hercegovačke NOU brigade od 17. septembra 1944 (reg. br. 8/9-7, k. 1143A).

¹¹ Ta brigada se u to vrijeme nalazila na liniji Krivi do — Budisavlje — Babija glava — Vilenjak — Grebak (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/38-7, k. 1152 I: izvještaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 16. decembra 1944. Štabu Južnohercegovačke operative NOU grupe).

¹² U borbama oko Nevesinja uspješno su sadejstvovali 3. i 4. bataljon 12. i 1. i 4. bataljon 13. hercegovačke NOU brigade. Bliže o tome vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba Južnohercegovačke operative NOU grupe od 14. i 16. septembra 1944 (reg. br. 15/4 i 27/4, k. 1144 II), izvještaj

star, težeći ovladati prostorijom sela Kokorina — Dubovica — Busak. Ovi bataljoni formiraće jednu op. udarnu grupu pod komandom 2 člana štaba brigade. Sa ovog prostora dejstvovati što dublje ka Mostaru i Podveležju.¹³ Mobilizaciju vršiti najenergičnije. Ova udarna grupa bataljona stajaće u tijesnoj vezi sa bataljonima XII Brigade u Nevesinju i sa istima će se po potrebi potpomagati. Vaša dva bataljona (2. i 3) sa tim štabom prebacićete hitno na prostoriju Hrgud. Vaš 2. bataljon koristite za prodiranje kroz Dubrave a dok jedna njegova četa da drži Hrgud. Prema daljnjoj situaciji korišćićemo vaš 3. bataljon, zato neka on bude u vašoj brigadnoj rezervi, u Čukovoj Gredi.

Vaš opšti zadatak za sada je: ovladati sa prostorijom Podveležje — Dubrave — Bišina a u slučaju uzimanja Stoca vaša brigada ovladala bi sa putnim čvorištima Domanovići — Blagaj dejstvujući ka Mostaru i Čapljini.¹⁴

Nastojte ovaj raspored snaga izvršiti najhitnije. Mora se raditi brzo i neumorno.

2. — XIV Hercegov. NOU brigada:

Najhitnije će [Štab] prikupiti brigadu na ranije određenoj prostoriji i ofanzivno dejstvovati prema Poplatu i Stocu. Ukoliko se sukobite na Poplatu sa četničkim bandama koje bježe od Nevesinja, najenergičnije ih napadnite i tucite. (Po jednom obavještenju koje smo sada dobili četničke bande u jačini do 1000, bježeći iz Nevesinja, stigle su juče na Masline i vjeruje se da će preko Poplata probijati se ka Ljubinju).¹⁵ Mi imamo neke podatke koji govore da je Stolac jako oslabljen, te ako je to tačno postoji mogućnost da ga mi uzmemo. Stoga ćete hitno ispitati stanje u Stocu i u slučaju da je garnizon oslabljen odmah ćete ga napasti i zauzeti. U tome cilju bi vam sadejstvovala i snage XIII Brigade. U sledećem vašem rasporedu vodite računa da se uvijek zatvore pravci od

Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. septembra (reg. br. 29.4, k. 1144 II) i relaciju njenog štaba od 6. oktobra 1944 (reg. br. 10.6, k. 1151 I, relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944 (reg. br. 3/7, k. 1152 I).

¹³ O dejstvima tih bataljona vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944.

¹⁴ Brigada je na toj prostoriji u toku druge polovine septembra 1944. vodila manje borbe sa četnicima, Nijemcima i ustašama (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944).

¹⁵ Bliže o tim četnicima u rejonu Poplata vidi dok. br. 76.

Stoca prema Hrasnu — Ljubinju i Vlahovićima a obezbjeđujete se od Ljubinja uvijek. Ukoliko uzmete Stolac¹⁶ ostavite jedan bataljon da ga drži i da zatvori pravac prema Domanovićima a vašom glavninom vi bi dejstvovali prema Ljubinju. U tome slučaju daljnu našu zapovjest sačekajte na prostoriji Hrduši — Ubosko.¹⁷

3. — *Štab ove grupe:*

Do dolaska bataljona XIII Brigade na Hrgud ostaće u s. Atelji a tada će se prebaciti na Hrgud. Ukoliko bi se promjenom situacije mi ranije premjestili iz Atelja, kuriri da nas traže preko komande mjesta Stolac u Suzini.

4. — *Mobilizacija:* S obzirom na novonastalu situaciju, zadatak svih brigada je da vrše mobilizaciju svega sposobnog ljudstva od 16 do 60 god. Sve borce do 40 god. odmah uvrštavati u jedinice brigada a ostalo ljudstvo predati komandama mjesta koje će formirati partizanske odrede za kontrolu slobodne teritorije.

Počev od 16 IX. t. g. sve vojnike neprijateljske vojske (Švabe, ustaše, četnike, domobrane, miliciju i druge) razoružavati i pritvoriti. Sve neprijateljske vođe vezane odmah sprovoditi u ovaj štab sa potrebnim podacima radi stavljanja pred Vojni sud.

5. — *Veza:* U ovoj situaciji potrebna je najčešća i najbrža veza između svih naših jedinica i štabova. Štabovi brigada će nas izvještavati *dva puta dnevno* a po potrebi i češće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar	Načelnik štaba	Komandant — major
major	kapetan,	Danilo Komnenović
Špiro Srzentić	Mus. R. Dizdarević	

Dostavljeno:

- 1.) Štabu XIII Herc. N.O.U. brigade i
- 2.) Štabu XIV Herc. N.O.U. brigade.

¹⁶ Stolac je oslobodio 26. oktobra 2. bataljon 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade (vidi dok. br. 63, objašnjenje 13).

¹⁷ Te zadatke je 14. hercegovačka (omladinska) NOU brigada uspješno izvršila. Blježe o tome vidi relaciju njenog štaba od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/7, k. 1143 A).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. MAJEVIČKE BRIGADE OD 15. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI U PRVOJ POLOVINI SEPTEMBRA¹

ŠTAB
XVII MAJEVIČKE BRIGADE
Broj: Službeno
15. IX. 1944.

ŠTABU XXXVIII DIVIZIJE

Položaj

Dostavljam 15-dnevni operacijski izvještaj XVII NOU brigade:

28.VIII.1944.

I bataljon na Rakinom Brdu kontroliše pravac od Visa, Jegina Luga i Raševa.

II bataljon na Osmacima kontroliše pravac Matkovci i cestu Tuzla — Zvornik.

III bataljon na Kaknju kontroliše pravac ceste Tuzla — Zvornik.

IV bataljon u Mitrovićima kontroliše pravac od Džebarske gradine, Tupkovića i Gračanice. S ovim bataljonom nalazi se bolnica i brigadna intendantura.

Na ovim položajima brigada se nalazi na odmoru.

20.*VIII.1944.

Bataljoni se nalaze na položajima kao i 28. Neprijatelj se nije pojavljivao. Preduzeto je ispitivanje garnizona u Tuzli i Zvorniku, kao i ceste Tuzla — Zvornik.

30.VIII.1944.

Neprijatelj u nepoznatoj jačini vrši pritisak na čitavu liniju naših bataljona.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1, k. 1259.

² Treba: 29.

³ Napad na položaje 17. NOU brigade vršili su dijelovi 13. SS divizije (»Handžar«) jačine dvije čete (vjerovatno iz sastava 27. SS puka) i oko 230 sprečanskih četnika i zelenokadrovaca. Bliže o tome vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 1109—1113).

I bataljon ostao na Rakinom Brdu. Bacačkom vatrom rastje-ruje neprijatelj. konjicu (oko 30 konjanika) koja je nastupila od Visa.

Neprijatelj se više ne pojavljuje.

II bataljon usljed jačeg pritiska neprijatelja na svoje položaje povlači se na položaje prema Sajtovićima, gdje ostaje do 20 sati, kada preduzima kontranapad na Šcher i Osmake, ali do borbe ne dolazi, jer se neprijatelj već povukao prema cesti Zvornik — Tuzla. Bataljon se smješta u Osmacima sa zadatkom kontrolisanja ceste Zvornik — Tuzla.

III bataljon poslije kraće borbe u 9 sati povlači se na Rakino Brdo, ali u putu neprijatelj uspjeva da mu zađe za leđa tako da mu je presječena oštupnica. Bataljon se zatim okreće kroz Jegin lug pa između Javorova Brda⁴ i Visa u 18 sati izbija na Rakino Brdo, gdje smjenjuje I bataljon, odakle kontroliše pravac Jegina luga, Visa i Raševa. I bat. vrši u 20 sati napad na Kakanj, ali ne dolazi do borbe, jer je neprijatelj ranije oštupio. Bataljon zaposjeda Kakanj i tu se smješta.

Bataljon nije imao gubitaka, dok su neprijatelju nane-seni gubici, ali broj je nepoznat. III bataljon imao je jednog teže ranjenog.

IV bataljon ostao je na starim položajima, bez promjene.

Cestom Tuzla — Zvornik u 19 časova prošlo je 30 ne-prijateljskih kamiona.

31.VIII.1944.

Raspored brigade isti kao i 30.VIII. U 11 sati neprijatelj po-kušava da se prebaci prema našim snagama u Šcheru, Osmacima i Kaknju, ali je odbačen prema cesti bacačkom vatrom. Manja kolona neprijateljska pokušava u 16 časova da ponovo dođe do položaja prema Rakinom Brdu, ali je takođe odbačen kontranapadom. U ovim borbama neprijatelj je imao provje-reno 2 mrtva. Naših gubitaka nije bilo.

U 21 sat svi se bataljoni prikupljaju u selu Sajtovićima gdje se nalazi štab brigade.

1.IX.1944.

U 5 sati brigada kreće iz Sajtovića preko Bunarića pored Mi-trovića i smješta se:

I bataljon u Džebarskoj gradini sa zadatkom kontrolisanja pravca od Zlosela i Gračanice.

II bataljon u Ravnom brdu — Greda kontroliše pravac od Gračanice.

⁴ Javorovo Brdo nije pronađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Jelovo Brdo.

III bataljon u Naseocima — Gladojevići kontrolišući pravac od Lukavice.

IV bataljon u Mitrovićima kontrolišući pravac od Tupkovića.

Štab sa ambulantom nalazi se kod Velike njive.

U 21 sat brigada u sastavu divizije, kao prethodnica, preduzima pokret pravcem Džebarska gradina — Naseoci — Zukići — Forčaci — Vrnojevići — Berići — Litva — Tulovići — Musl. Treštenica.

2.IX.1944.

U 16 sati brigada stiže u Musl. Treštenicu i smješta se:

I bataljon u selu Selomići sa zadatkom obezbjeđenja od Ribnice.

II bataljon u Goraniću obezbjeđuje se od pravca Poljice.

III bataljon u Delićima obezbjeđuje se od pravca Krševac — Poljice.

IV bataljon u Borovcu obezbjeđuje se od pravca Jarušaka.

Štab brigade smješta se u Pirovićima.

3.IX.1944.

U 9 sati sa dosadašnjeg položaja brigada vrši pokret u selo Turiju, gdje stiže oko 14 časova, gdje se smješta na odmor obezbjeđujući se od pravca Ozrena.⁵ U 18 časova pokret se produžuje.⁶ Brigada ima zadatak da se kao pobočnica (lijeva kolona) naših glavnina, tj. 38. i 11. divizije prebaci preko pruge Tuzla — Doboj pravcem s. Turija — Prav. Milino selo — Krtova — Gnojnica — Rašljevo i Orahovica. Pokret je pratila jaka kiša i time otežavala pokret i usput su rastjerane nekolike grupice četnika, dok smo mi imali u tim borbama jednog lakše ranjenog. Prelaz pruge i ceste izvršen je bez smetnje.

4.IX.1944.

Brigada u 8 sati stiže u selo Orahovica. Bataljoni su smješteni u samom selu osiguravajući se naročito od sjevera i zapada.

U 11 sati 30 ustaša od pravca Srebrenika napada na položaje našeg IV bataljona, ali su bili uz gubitke odbijeni. Gubitci su neprijateljski neustanovljeni. Naših gubitaka nije bilo.

5.IX.1944.

Brigada u 7 sati vrši pokret iz Orahovice pravcem Vranovići — Biberovo polje, gdje se smješta:

⁵ Opširnije o organizaciji i izvršenju toga pokreta vidi dok. br. 20. i Arhiv VII, reg. br. 30/1, k. 1258: zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 3. septembra 1944. godine.

⁶ Vidi dok. br. 13 i 20.

I bataljon na Vranjercu sa zadatkom kontrolisanja ceste od Gradačca (Srnica).

III bataljon u Biberovom Polju sa zadatkom obezbjeđenja intendanture i brigadne ambulante.

II i IV bataljon u Kraljicima sa zadatkom osiguranja od Gračanice, Međeđe i Gradačca.

Na našem desnom krilu održavamo vezu sa XVIII hrv. brigadom. Prilikom prelaza ceste Gračanica — Srnice porušili smo istu na 5 mjesta. Neprijatelj sa položaja Srnice preko cijelog dana tukao je naše položaje artiljerijskom vatrom, ali gubitaka nije bilo.

6.IX.1944.

I i IV bataljon u 2 sata vrše napad na Srnice potpomažući XVII⁷ hrv. brigadu koja takođe napada Srnice. Bataljoni zaposjedaju selo Kerep koje je neprijatelj napustio.⁸ Poslije toga ne dolazi do napada na Srnice uslijed zakašnjenja, te se I i IV bat. vraćaju na stare položaje.

II i III bataljon ostaju na svojim starim položajima.

Oko 10 sati neprijatelj (četnici i SS-ovci) sa manjim snagama prodire u selo Kraljiće, naš I i IV bataljon povukli su se na kosu povrh Kraljića odakle u 1 sat preduzimaju kontranapad i protjeruju neprijatelja iz Kraljića, zauzimajući položaje nad samom cestom kod Kerepa. U 22 sata I i IV bat. ponovo napadaju na Srnice i pomaže ih jedan bataljon Hrv. brigade.⁹ Borba traje.

7.IX.1944.

I i IV bataljon u napadu na Srnice.

II i III na starim položajima. Borba se produžava do 6 sati. Našim snagama ne uspijeva protjerati neprijatelja sa Srnice uslijed njegovog teškog naoružanja (3 haubice, 1 brdskog topa, 1 flaka i priličnog broja automatskog oružja). Bataljoni se povlače na svoje stare položaje. U ovim borbama imali smo 2 lakše ranjena (1. bat.). Neprijateljski gubici nisu ustanovljeni. U 14 sati brigada vrši pokret u pravcu Kraljići — Donja

⁷ Trebalo bi da piše: XVIII, jer je riječ o 18. hrvatskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 131).

⁸ Vidi Arhiv VII: reg. br. 33 I, k. 1258 (naređenje Štaba 38. NOU divizije od 5. septembra 1944) i reg. br. 18.3, k. 1258 (izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944).

⁹ Opširnije o tom sadejstvu 17. majevičke i 18. hrvatske brigade pri napadu na Srnice vidi dok. br. 131, naređenje Štaba 38. NOU divizije od 6. i 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 34.1, k. 1258 i reg. br. 35.1, k. 1258) i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/3, k. 1258).

Zelinja — Krečane — Donji Skugrić, gdje stiže u 8 sati.¹⁰ Putem na raskršću su rastjerani oko 40 četnika, od kojih su dva zarobljena.

8.IX.1944.

U 8 sati brigada stiže i smješta se u Donjem Skugriću i to: I bataljon u Srnavi sa zadatkom obezbjeđenja od pravca Gradačca.

II bataljon nalazi se u pratnji divizijske bolnice.

III bataljon iznad Potočana sa pravcem osiguranja sa Trebave.

IV bataljon u Skugriću kod crkve sa pravcem osiguranja od Modriče. Štab brigade kod IV bataljona.

9.IX.1944.

I, III i IV bataljon nalaze se na istim položajima.

II bataljon dolazi u sastav brigade i smješta se kao rezerva kod crkve u D. Skugriću.

U 16 časova III i IV bataljon kreću na selo Čardak u kome se nalazi oko 40 ustaša, kojega u 20 časova i likvidiraju, odnosno protjeraju ustaše,¹¹ te tu ostaje IV bataljon, a III bataljon se vraća na pustaru Sv. Filomene, gdje je već stigao II bataljon, te zajednički uređuju aerodrom gdje bi se trebao spustiti engleski avion.¹²

I bataljon ostaje u Skugriću kao zaštitnica brigadne bolnice i komore.

Prilikom zauzimanja Čardaka neprijateljski gubici neustanovljeni, jedan ustaša zarobljen. Naši gubici: jedan lakše ranjen.

10.IX.1944.

U 4 sata II i III bataljon sa pustare Sv. Filomene kreću za D. Skugrić gdje se i smještaju, s tim da budu prikupljeni radi ponovnog zadatka. U 19 sati sva četiri bataljona kreću za pustaru Sv. Filomene i to III i IV bataljon prolaze za selo Čardak, gdje ostaje IV bat., dok se III vraća na pustaru Sv. Filomene gdje pomaže I i II bataljonu u čišćenju i obezbjeđenju aerodroma. Budući da se ni ove noći avioni nisu mogli spustiti, II, III i IV bataljon ostaju na svojim položajima radi obezbjeđenja aerodroma, a I bataljon se vraća kod sela Srna ve gdje pravi zasjedu na cesti od Gradačca.

¹⁰ Taj pokret je 17. majevička brigada izvršila zato što je 38. NOU divizija dobila zadatak da pronađe uzletišta u rejonu Modriče radi upućivanja teških ranjenika u Italiju i odlaska komandanta i političkog komesara 3. korpusa u sjedište Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi dok. br. 44).

¹¹ Vidi dok. br. 48, objašnjenje 4.

¹² Vidi dok. br. 44, objašnjenje 2.

11.IX.1944.

Bataljoni na istim položajima kao i 10. o.m. Oko 11 sati neprijatelj od pravca Gradačca napada na položaj I bataljon. U napadu učestvuju četnici i SS-ovci u jačini 200—300. Neprijatelj upotrebljava artiljeriju i flak.¹³ Uslijed navale nadmoćnijeg neprijatelja naš I bat. povlači se na prihvatne položaje, a također se povlače i 2 bataljona Hrvatske brigade¹⁴ koji su na desnom krilu naših bataljona. U 17 sati I bataljon u zajednici sa dva bataljona Hrv. brigade vrši kontranapad protjerujući neprijatelja i ponovo zauzima svoj raniji položaj kod Srnave. U ovoj borbi I bat. imao je 1 mrtvog i 1 teže ranjenog, dok je neprijatelj imao 2 mrtva i 3 zarobljena, a sigurno je veći broj gubitaka, koji nije ustanovljen.

U selu Čardaku neprijatelj (ustaše, četnici i SS-ovci) napada u 12 sati naš II, III i IV bataljon koje uspijeva da iznenadi, koji su bili posvetili slabu pažnju obezbjeđenju, a i uslijed pogodnog terena, tj. ravnice obrasle sa kukuruzom. Oko 13 sati bataljoni se uspijevaju prikupiti i izvršiti snažan kontranapad te na svim stranama protjerati neprijatelja nanijevši mu gubitke 20 mrtvih, dok su naši gubici kod III bataljona 4 mrtva, 1 lakše ranjen i 7 nestalih, kod IV bat. 1 mrtav i jedan lakše ranjen. Kod II bat. nije bilo gubitaka. III bat. izgubio je jedan mali bacač, 2 puškomitraljeza i 7 pušaka. Od neprijatelja zaplijenjeno 8 pušaka i 600 metaka. U 17 sati svi bataljoni kreću za selo Rijeku, gdje stižu oko 21 sat i tu se smještaju na noćište.

12.IX.1944.

U 7 sati brigada vrši pokret¹⁵ i to:

I, II i IV bataljon pokreću pravcem: Rijeka — Orahova šuma — Visibaba — Čelija, dok III bataljon ostaje u zaštiti divizijske bolnice. Brigada stiže u Čeliju u 13 sati gdje se smješta: I bataljon na k. 496, kontrolišući pravac od Trebave i u tom smislu istura manje dijelove na Debelo brdo.

II bataljon u selu Stražici sa pravcem obezbjeđenja preko Duge kose.

IV bataljon ostaje u Čeliji sa zadatkom obezbjeđenja brigadne bolnice. Stab brigade ostaje u Čeliji. Prilikom pokreta usput je razbijeno više četničkih grupa. Četnički gubici nisu mogli biti ustanoviti, a mi smo imali 1 lakše ranjenog.

¹³ Riječ je, vjerovatno, o protivavionskom topu, kal. 20 mm.

¹⁴ Odnosi se na 1. i 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade (vidi dok. br. 131, objašnjenje 14).

¹⁵ Pokret je izvršen po naređenju Štaba 38. NOU divizije od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 38 1, k 1258).

13.IX.1944.

U 12 sati brigada vrši pokret i to: I bataljon sa štabom brigade, bolnicom i komorom pravcem Čelija — Rijeka — Orahova šuma, II bataljon pravcem Stražica — Visibaba, III bataljon ide uz divizijsku bolnicu kao osiguranje, IV bat. vrši pokret za I bataljonom, s tim što se pokreće u 14 sati, jer ostaje kao zaštitnica.¹⁶ U 14 sati I bataljon nailazi na neprijatelja na kosama povrh Rijeke, koji u sastavu [ima] četnika, ustaša i SS-ovaca. Poslije žestoke borbe neprijatelj je protjeran sa položaja i povlači se na prihvatne položaje prema Visu,¹⁷ odakle se uporno brani upotrebljavajući bacače, flak i puškomitraljeze (šarce). U 15 sati izbija II bataljon za desni bok neprijatelja i protjeruje ga prema Visu i Visibabi. Oko 20 sati II bat. ovladava sa Visibabom, a neprijatelj se povlači prema cesti kod Skugrića, a bataljon se sam smješta na Visibabi.¹⁸

Tokom noći I i IV bat. pokušavaju protjerati neprijatelja sa Visa, ali bez uspjeha. Neprijatelj je u jačini od oko 1000 četnika, 200 ustaša i jedne satnije SS-ovaca. U ovim borbama neprijatelj je imao 4 mrtva, 5 zarobljenih, što je ustanovljeno, tj. nađeni su, dok je ustanovljeno preko seljaka da je neprijatelj imao još 20 mrtvih i 20 ranjenih. Zarobljeno je 7 pušaka i 3 bombe.¹⁹ Naši gubici: II bataljon 1 mrtav, 3 lakše ranjena.

14.IX.1944.

Bataljoni na položajima kao i 13. o.m. U 10 sati IV bat. zaposjeda Visibabu odakle se neprijatelj povlači prema cesti. II bat. ostaje na Visibabi. I bat. se postavlja na položajima Orahove šume, III je i dalje u zaštiti divizijske bolnice.

U 18 sati II i IV bat. odlaze prema Modriči (koju je zauzela Hrv. brigada), da bi potpomogli Hrv. brigadu u napadu na Garevac koliko to bude potrebno.²⁰

¹⁶ Pokret je izvršen po naređenju Štaba 38. NOU divizije od 13. septembra 1944 (vidi dok. br. 66), u cilju razbijanja četnika iz Trebavskog četničkog odreda. Opširnije o izvršenju toga zadatka vidi dok. br. 131.

¹⁷ Riječ je o brdu Visu (k. 347) južno od Modriče.

¹⁸ Prema izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258) taj zadatak je 17. maja 1944. izvršila primjerno.

¹⁹ Kraj rečenice (»pušaka i 3 bombe«) dopisan je mastilom, latinicom.

²⁰ Opširnije o organizaciji napada i zauzimanju Modriče, o borbama za neprijateljsko uporište Garevac i o sadejstvu 17. maja 1944. i 18. hrvatske NOU brigade pri napadu na ta mjesta vidi: dok. br. 66, 70 i 131, Arhiv VII, reg. br. 40/1, k. 1258 (naređenje Štaba 38. NOU divizije od 14. septembra 1944).

ZAKLJUČAK

Neprijateljski gubici:

1) zarobljenih	11
2) mrtvih	48
3) ranjenih	70

Ovi gubici su ustanovljeni, dok je neprijatelj imao veće gubitke, ali se njihov broj nije mogao ustanoviti.

Neprijateljski gubici u oružju:

zarobljeno je 15 pušaka, te 600 metaka, 3 bombe.

Naši gubici:

1) mrtvih	7
2) ranjenih	12
3) nestalih	7

Naši gubici u oružju:

- 1) jedan mali bacač
- 2) dva puškomitraljeza
- 3) sedam pušaka.

U slobodnom vremenu jedinice su se odmarale, za koje se vrijeme naročito gajila pjesma, koja je uticala na podizanje morala kod boraca.

Moral, disciplina kao i borbenost i pored svih napora u ovih posljednjih 15 dana vrlo su dobri, čemu je mnogo doprinijela spoljnopolitička situacija, sa kojom su borci redovno upoznavati, kao i uspjesi NOV u zemlji

Kulturno-prosvjetni rad je zaostao uslijed neprestanih borbi i pokreta.

Ishrana jedinica bila je dobra, ali uslijed čestih pokreta neredovna.

Odjeća kod boraca dosta dobra, dok je obuća prilično slaba, naročito uslijed toga jer nismo bili u mogućnosti da vršimo popravke na cipelama.

Odnos vojske prema narodu bio je pravilan.

Odnos naroda prema vojsci na terenu kojim smo prolazili, a naročito na sektoru Trebave prilično neprijateljski.

Odnos drugova i drugarica pravilan

POLYMER

Ona je izjavila da Australija ponudi pomoć svim izbjeglicama, ali da je spremna prihvatiti samo one koji su prošli kroz postupak u skladu sa Zakonom o izbjeljima. Ona je također izjavila da Australija neće prihvatiti nikoga ko nije prošao kroz postupak u skladu sa Zakonom o izbjeljima. Ona je također izjavila da Australija neće prihvatiti nikoga ko nije prošao kroz postupak u skladu sa Zakonom o izbjeljima.

Врхунаштво је такође утврдио да се одређена тачка одбране мора извршити у случају опасности, односно да се развој војне операције, укључујући и одређене тачке одбране, мора извршити у складу са одређеним правилима.

[illegible][illegible]

27. Тузлицки Партизански Одред поставља се на престо-
ру Тузлима, на једном Западном валима од Тузлима, а од потреба
задаје се издавање XXXIII дана је од Букма на граду Тузлима. Стаб
Одред поставља се на једном валима XXXIII дана је на престору Добом
XXXIII.

[illegible][illegible]

Situacija na terenu je slijedeća: u srpskim selima nailazili smo na četnike koji su svuda pripucavali, dok se u muslimanskim selima zeleni kadar držao pasivno.

Osjeća se nestašica municije, te bi bilo potrebno da se popuni, naročito bi bilo potrebno dobiti mina za bacače, koji su specijalno korisni u borbama sa četnicima. Potreba je velika i za puščanom municijom, a to se najviše osjeća kod puškomitraljeza.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
major:
Mil.⁻¹ Pejanović

Načelnik:
M.²² Kesler

Komandant,
Stojanda²³

BR. 79

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 16. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA ZA NAPAD NA TUZLU¹

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br.: 84/44.
16.² IX. 1944 g.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Položaj

Situacija: Poslije uspješno izvedenog napada na neprijateljski garnizon Zvornik, rušenja mosta na rijeci Drini,³ čime je onemogućena svaka neprijateljska intervencija iz Zapadne Srbije prema našim snagama u sprečkoj dolini, naše jedinice iz Centralne Bosne uspješno izvode akcije na pravac Sarajevo — Doboj — Brod. U skladu sa operacijama ostalih

²¹ Milutin

²² Milovan

²³ Stojan Milinović

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/2, k. 408.

² Broj je dopisan mastilom.

³ Zvornik su branili dijelovi 2. bojne 8. posadnog zdruga, jedan bataljon Ruskog zaštitnog korpusa i oružnička postaja. Zauzeli su ga 12 13. septembra 1. bataljon 19. birčanske i 2. bataljon 20. romanijske

naših jedinica naša je namjera što pre izvršiti pripreme za napad na Tuzlu, a po zauzeću ove orijentisati glavnine naših snaga prema rijeci Savi, sa zadatkom čišćenja Posavine, Majevice i Semberije.

Jačina neprijatelja u Tuzli kreće se oko 2.000 ustaša sa oko 500 zelenokadrovaca.⁴ Moral ove vojske nije na visini. Naoružanje posade i odbrane Tuzle — puške sa relativno malim brojem automatskog oružja, nekoliko lakih bacača i bez artiljerije. Glavne otporne tačke odbrane Tuzle jesu sa sjeverne strane Piskavica — Kojšino — Gradina,⁵ a sa južne strane Kužići — Crveno Brdo — Ilinčica.

Fortifikacijska utvrđenja. Sve otporne tačke odbrane Tuzle utvrđene su u vidu bunkera, streljačkih rovova vezanih sa saobraćajnicama, opkoljenje bodljikavom žicom. Sama varoš iznutra branjena je postavljenim bunkerima za uzdužno tučenje ulica i žičnim preprekama.

Pored neprijatelja u Tuzli treba računati i na otpor četnika i zelenog kadra i to na prostoru Požarnica — četnici⁶ a na prostoru Dubrave i Vukovje — zeleni kadar.⁷

Prema prednjem, u napadu na Tuzlu učestvovalaće XXVII i dijelovi XXXVIII NOU divizije sa Tuzlanskim partizanskim odredom i to:

1) XXVII divizija postaviće se na prostoriji Živinice — Parselo — Dubrave, sa koga će prostora izvršiti pokret sa opštim pravcem napada: Parselo — Orašje — Ilinčica — Tuzla.

brigade 27. NOU divizije. Tom prilikom je, po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 80, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), porušen i most na r. Drini. Bliže o tome vidi: dok. br. 133 i 136; knj. 28, dok. br. 160; Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408), knjigu depeša 27. NOU divizije (reg. br. 1/16, k. 1111), operacijski dnevnik 20. romanijske NOU brigade (reg. br. 10/4, k. 1112A), pregled dejstava njemačkih jedinica na Jugoistoku: »Die grosse Absetzbewegung im Südosten« — Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku« (reg. br. 12/1, k. 2), dnevna izvješća Zapovjedništva 3. zbornog područja za septembar 1944 (reg. br. 54/3-8, k. 60 i reg. br. 54/3-22, k. 60), izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944 (reg. br. 58/13, k. 149c) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 16. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 643—647).

⁴ Bliže o neprijateljskim jedinicama u Tuzli vidi dok. br. 39, objašnjenje 2.

⁵ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na brdo Gradovrh, kraj Tuzle.

⁶ U to vrijeme na toj prostoriji su se nalazili četnici iz Tuzlanske brigade Majevičkog četničkog korpusa.

⁷ Bliže o zelenom kadru vidi dok. br. 3, objašnjenje 6.

Zona širenja desno Katoličke Dubrave — Vršani — Kolo-
vrat, lijevo drum Živinice — Cerik — Bukinje.⁸

2) XXXVIII divizija sa jednom brigadom postaviće se na prostoriji selo Čanići — Musl. Obodnica, odakle će izvršiti pokret opštim pravcem napada Tisovac — Srpska Lipnica — Kojšino, obuhvatajući Piskavicu i Gradinu.

Održavati vezu preko Moluha sa dijelovima XXVII divizije koji po zauzimanju Bukinja orijentišu se prema gradu.⁹

3) Tuzlanski partizanski odred postavlja se na prostoru Lukavca, sa zadatkom zatvaranja pravca od Puračića, a po potrebi sadejstvuje jedinicama XXVII divizije od Bukinja ka gradu Tuzli. Štab Odreda povezaće se sa XVII brigadom XXXVIII divizije na prostoru Dobošnice.¹⁰

4) Obezbeđenje. Štab XXXVIII divizije odrediće jednu brigadu na prostoru Dobošnice sa zadatkom zatvaranja pravca Doboj — Tuzla i sprečavanja svake intervencije neprijatelja sa tog pravca.

Štab XXVII divizije odrediće potreban deo snage na prostoru Čaklovići — Simin Han, sa zadatkom obezbeđenja od ispada četnika sa prostora Požarnice ili zelenog kadra sa prostora Gornje Tuzle.

5) Veza. Veza će se održavati radio putem u određeno vrijeme po planu veze, s tim što će se broj veza povećati prema potrebi.

Sanitet. Štabovi divizija na pravcima glavnog nastupanja organizovaće hirurške ekipe za ukazivanje prve pomoći ranjenicima. Po izvršenoj hirurškoj intervenciji ranjenika transportovati u divizijsku bolnicu. Štabovi divizija pobrinuće se o obezbeđenju hirurških ekipa.

⁸ O izvršenju tih zadataka i zauzimanju Tuzle 17. septembra 1944. od strane 16. muslimanske i 19. birčanske brigade 27. NOU divizije vidi: dok. br. 133, 168, 173 i 174; Arhiv VII: reg. br. 36/3 i reg. br. 13/3, k. 408 (izvještaje Štaba 3. korpusa NOVJ od 1. i 26. oktobra 1944), reg. br. 26/7, k. 1111 (izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944), reg. br. 58 13, k. 149c (izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944) i mikrofilm London-11, snimak reg. br. 304.878 (izvješće Velike župe Usora i Soli od 16. septembra 1944).

⁹ Zbog zakašnjenja 38. NOU divizije, napad na Tuzlu su izvršile samo jedinice 27. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408 — izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944, reg. br. 18/3, k. 1258 — izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944).

¹⁰ Sadejstvujući s jedinicama 27. NOU divizije u napadu na Tuzlu, taj odred je zauzeo Lukavac i Puračić 16. septembra 1944. Blže o tome vidi Arhiv VII: reg. br. 13 3, k. 408 (izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944), reg. br. 1 81, list 104, k. 408A (knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), reg. br. 2 5, k. 1627 (izvještaj Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 1. oktobra 1944) i reg. br. 58 13, k. 149c (izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944).

Sve jedinice na pravcima eventualnog neprijateljskog ispada izvršiće rušenje puteva i miniranje istih.

Početak napada biće 17 ov. mj. tačno u 5 časova ujutru. Štab Korpusa kretaće se na pravcu Parselo — Orašje, na kom pravcu nam izvještaje slati.

Znaci raspoznavanja važe dostavljeni od Štaba ovog Korpusa svima jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik Štaba,
general-major
Vukotić

Dostavljeno: štabu XXVII i XXXVIII
divizije.

BR. 80

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 16. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA ZA NAPAD NA BANJU LUKU I BOSANSKU GRADIŠKU¹

Š T A B
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br.
16 septembra 1944. g.

Z A P O V J E S T
(sekcija Banja Luka i Sl. Požega 1 : 100.000)

OPŠTA SITUACIJA:

Savezničke armije, goneći potučenog neprijatelja, izbijaju na granice Njemačke, prenoseći poprište glavnih bojeva na samu Njemačku.

Neprijatelj u Jugoistočnoj Evropi ofanzivom Crvene armije u Rumuniji i Bugarskoj i naše Narodno-oslobodilačke vojske na Balkanu nalazi se pred potpunim uništenjem. Zad-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/3, k. 458A.

njom ofanzivom jedinica naše vojske, veliki broj gradova i oblasti naše zemlje je oslobođen, a sada se vode konačne bitke za definitivno oslobođenje naše zemlje. Razne neprijateljske grupacije, koje uviđaju svoju propast, masovno se predaju nastojeći da se spasu blagovremenim prelaskom na našu stranu. Osjeća se pometnja i u najčvršćim neprijateljskim jedinicama, koje predosjećaju svoje uništenje. Postoje svi uslovi, da snažnim i energičnim ofanzivnim operacijama konačno uništimo neprijatelja i potpuno oslobodimo našu zemlju. Zato je potrebno da u ovim poslednjim bitkama uložimo sve od sebe, da silovitim udarcima skršimo svaki otpor pokolebanog neprijatelja.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Banja Luka: III Gorski zdruk sa dijelovima III i XI pukovnije, od kojih su se zadnjih dana predale našim jedinicama dvije bojne.² Snage ovog zdruka zaposjedaju i obližnja uporišta (Klašnice, Čelinac, Kotor Varoš).

Ustaški prometni zdruk se III i IV bojnom (oko 1.200 vojnika), oko 400 Nijemaca, 750 policajaca, žandarma i agenata, 2 topnička sklopa sa 22 topa i oklopni vod sa 3 tenka. Južno od Banja Luke nalazi se četnički krajiški »korpus« (oko 1.300 ljudi).³

Banja Luka — Gradiška: Na ovoj liniji nalaze se raspoređeni po uporištima V i XIV bataljon njemačke SS policije. U Zalužanima se nalazi V Zrakoplovna luka sa posadnom bojnom (oko 1.600 ljudi) i 48 aviona raznih tipova. U Bosan. Gradišci nalaze se dijelovi XI Gorske pukovnije (oko 250 ljudi), jedna kompanija V SS policijskog bataljona i, prema najnovijim podacima, jedna ustaška formacija, koja se iz Stare Gradiške prebacila u Bos. Gradišku (tri satnije).⁴

² Predale su se 1. bojna 13. lovačke pukovnije 4. lovačkog zdruka (vidi dok. br. 182) i 1. bojna 3. gorske pukovnije 3. gorskog zdruka (vidi dok. br. 31, objašnjenje 25).

³ Riječ je o Bosanskom krajiškom četničkom korpusu. Opširnije o njemu i njegovim dejstvima u to vrijeme vidi dok. br. 57, objašnjenje 20.

⁴ Opširnije o neprijatelju u širem rejonu Banje Luke vidi i u dok. br. 57.

Kotor Varoš: Jedna satnija III Gorskog zdruza i 700 milicionera.⁵

Zagreb — Brod: Zaposijedanje i osiguranje pruge na ovoj liniji vrši I Kozačka divizija.⁶

Detaljni podaci o neprijatelju na prostori Banja Luka — Gradiška — Kotor Varoš vide se iz priloga broj 1.

Opštom današnjom situacijom moral neprijatelja je slab. Domobranske jedinice III Gorskog zdruza, sa kojima imamo vezu, već su se stavile pod komandu Štaba korpusa i dobile su konkretne zadatke: da likvidiraju uporišta u Banja Luci: Hipotekarnu banku, Kaštel, banovinsku palatu i ustaški stožer. Njihova artiljerija će dejstvovati na Petričevac i ostala uporišta koja budu davala otpor u gradu. Radi ovoga domobrane koji se predaju ne razoružavati, već ih koristiti i upotrijebiti u borbi.⁷

U pojedinim kvartovima su organizovane udarne grupe od omladinaca u samome gradu za oružano dejstvo na neprijatelja, a koje će dejstvovati na svim pogodnim mjestima kuda se neprijatelj kreće. Ovo treba imati u vidu, da ne bi došlo do nesporazuma, već da bi uskladili zajedničko dejstvo.

Ustaške i njemačke jedinice svojim položajem prinuđene su na borbu. U svim garnizonima se osjećaju međusobna trvenja i nepovjerenje jednih i drugih. Sve ovo ukazuje da nema unutarnje čvrstine u jedinicama i odbranbenom rasporedu neprijatelja.

ODLUKA:

Na osnovu procijenjene situacije donijeli smo odluku da snagama IV, XXXIX i sa dvije brigade Srednjo-bosanske divizije izvršilo napad na neprijateljska uporišta Banja Luku i Bosansku Gradišku sa ciljem likvidacije neprijatelja, a zatim čišćenja cjelokupne prostorije Banja Luka — Gradiška — Kotor Varoš. U vezi toga —

NAREĐUJEMO:

1. — **IV Divizija:** Sa dvije brigade napašće neprijateljsko uporište Banja Luka na prostoru između potoka Crkvine i ceste Banja Luka — Prijedor, sa ciljem proboja i likvidacije prve i druge odbranbene linije i čišćenja svih zgra-

⁵ Opširnije o neprijatelju u Kotor-Varošu vidi dok. br. 57, objašnjenje 17.

⁶ Vidi dok. br. 57, objašnjenje 16.

⁷ Bliže o 3. gorskom zdruhu i njegovom raspadanju vidi dok. br. 31, objašnjenje 25.

da i uporišta u gradu zaključno sa Citadelom.

Sa jednom brigadom napasće Bosansku Gradišku sa ciljem rušenja pontonskog mosta preko Save, likvidacije neprijateljskog garnizona i zauzimanja Bosanske Gradiške. Most preko Save shvatiti kao najvažniji zadatak, koji uslovljava uspjeh cijele akcije, zato most srušiti po svaku cijenu.

Sa jednim bataljonom napasti uporište Klačnice u sadejstvu sa snagama Srednjobosanske divizije sa ciljem likvidacije garnizona i obezbeđenja mostobrana na Vrbasu. Sa domobranskim garnizonom u Klačnicama prethodno uhvatiti vezu, tražiti predaju i po izvršenoj predaji koristiti ga u borbi.⁹ Vezu održavati desno sa snagama XXXIX Divizije, a lijevo sa Srednjobosanskom divizijom.⁹

2. — 39. Divizija: Sa dvije brigade napasće Banja Luku na prostoru između Vrbasa i potoka Crkvine sa zadatkom proboja i likvidacije prve i druge odbranbene linije, čišćenja svih uporišta i zgrada u gradu zaključno sa Citadelom.

15. Brigadu zadržati kao rezervu i upotrijebiti za razbijanje četničkih grupacija oko Banja Luke.

Vezu održavati lijevo sa IV Divizijom.¹⁰

⁹ U Klačnicama su se u to vrijeme nalazili dijelovi 1. bojne 11. gorske pukovnije 3. gorskog zdruga. Ta bojna se 17. septembra 1944. predala, većim dijelom, 2. bataljonu 11. krajiške brigade 4. NOU divizije. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII: izvještaj Staba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, k. 461A, str. 69), izvještaj Staba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 28/1, k. 769A) i izvještaj 11. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 31/1, k. 769A). Ostaci bojne su se, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 19. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 782), povukli u Laktaše.

⁹ Opširnije o tome kako su jedinice 4. NOU divizije izvršile svoje zadatke vidi: dok. br. 83, 119 i 139; Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A (izvještaj Staba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944. godine).

¹⁰ O izvršenju tih zadataka vidi: dok. br. 88, 107, 108 i 119; Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265 (izvještaj Staba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944).

3. — Srednjobosanska Divizija: (dvije brigade i jedan art. divizion)

Sa dvije brigade forsiraće rijeku Vrbas sa zadatkom likvidacije i zauzimanja Trapista, Vrbas logora i prodora u centar grada, gdje će se povezati sa snagama IV i 39 Divizije.

Sa jednim bataljonom i jednom baterijom topova obezbijediti i osigurati mostobran na Vrbasu kod Klačnica, sadejstvujući sa bataljonom IV Divizije koji napada na ovo uporište.¹¹

4. — II Art. divizion:

Zaposjeće prostoriju Pavlovac (kota 304 — Vranovica — Koprivnjak) sa zadatkom tučenja Citadele (banska palača i banski dvori, Hipotekarna banka, pozorište, divizija, hotel »Palas« i naročito Kaštela) i ciljeva koji se budu zahtijevali. Artiljerija će početi dejstvovati u momentu početka napada. Po izvršenoj brznoj korekturi dejstvovati plotunima.

Po završenoj artiljerijskoj pripremi divizion se stavlja na raspoloženje XXXIX Diviziji radi konačne likvidacije utvrđenih zgrada i tačaka u gradu koje budu davale još otpora.

5. — Avijacija:

U ovom napadu će sadejstvovati naša avijacija tukući ciljeve: most na Savi kod Gradiške i samu Gradišku, Citadelu, Kaštel, Petričevac, Trapiste, Gornju i Donju Topolu. Početak dejstva avijacije biće 18 ovog mjeseca u 19 časova.¹²

¹¹ Iz sastava te divizije, u napadu na Banju Luku učestvovala su 14. i 18. srednjobosanska brigada, dok je Tesličko-tešanjaska brigada bila na prostoriji Kotor-Varoš — Tešanj — Doboj — Prnjavor (vidi dok. br. 86, 116, 119, 120 i 127; Arhiv VII: izvještaj Štaba 14. srednjobosanske NOU brigade od 21. septembra 1944. o borbama oko Klačnica (reg. br. 1/1, k. 1421), izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944. i 10. januara 1945 (reg. br. 17/5 i reg. br. 4/7, k. 1421), izvještaj 19. krajiške NOU brigade od 2. oktobra 1944 (reg. br. 7/1, k. 1423).

¹² Opširnije o dejstvima avijacije u borbama za Banju Luku vidi: tom X, knj. 1, dok. br. 84, 85, 87, 88, 93 i 94; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 174 — 178, k. 461A) i dnevnik letenja i ostale dokumente 1. eskadrole 5. korpusa NOVJ (fascikla 12, k. 462).

6. — Detaljan raspored neprijateljskih snaga u pojedinim uporištima u gradu i van grada, kao i podjela zona dejstva divizijama vidi se u prilogima broj 1 i 2.¹³
7. — Sam napad počeo noću 18/19 septembra tačno u 22 časa. Sve pripreme i pokrete izvršiti blagovremeno, tako da napad počne tačno u određeno vrijeme.

Pokreti i udari napadnim klinovima moraju biti energični i odlučni kako bi se odmah skrsio otpor neprijatelja i dezorganizovala njegova odbrana.¹⁴

¹³ Redakcija je pronašla samo prilog br. 1 i objavila ga uz ovaj dokumenat. U Arhivu VII nalazi se situacioni plan Banje Luke iz toga vremena, ali bez ikakvih drugih vojnih podataka (vidi reg. br. 50/6, k. 408A).

¹⁴ Jedinice 5. korpusa NOVJ počele su napad na Banju Luku u određeno vrijeme i do 22. septembra zauzele grad, osim Kaštela. Tada je Štab 5. korpusa opsjednutoj posadi ove tvrđave uputio ultimatum za predaju. Međutim, do predaje nije došlo, i to, najvjerovatnije, zato što je posada znala za namjere njemačkog 69. rezervnog korpusa. Naime, štab ovoga korpusa je odlučio da Borbena grupa »Panvic«, frontalnim dejstvom od Bosanske Gradiške, i Borbena grupa »Rudno« obuhvatnim dejstvom od Dervente, preko Prnjavora i Klačnica, odbace naše snage, a zatim deblokiraju opkoljenu posadu i ponovo zauzmu Banju Luku. U teškim borbama, koje su započete 25. septembra, ove borbene grupe su uspjele, po cijenu teških gubitaka, da se 28. septembra spoje kod Klačnica, da istog dana u 17,30 časova prodru u grad i da se sutradan spoje sa opkoljenim garnizonom u Kaštelu. U borbama za Banju Luku je 3. gorski zdrug potpuno razbijen, pri čemu je veći dio pripadnika ovoga zdruha i drugih domobranskih jedinica (oko 1599 boraca) prešao na stranu NOVJ. Opširnije o tim borbama, o gubicima i o ratnom plijenu vidi: dok. br. 57, 82, 83, 86, 88, 100, 107, 110, 111, 112, 113, 116, 119, 120, 127, 139, 149, 150, 151, 152, 159, 170, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (reg. br. 13/2, k. 458), knjige depeša Štaba 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, str. 69—77, reg. br. 5/5, str. 172 — 178, reg. br. 7/5, str. 73—83, 253—266 — sve k. 461A), obavještenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. oktobra 1944. o borbama oko Banje Luke (reg. br. 26 7, k. 458A), izvještaje njemačkog poslanika u Zagrebu Kašea od 21, 23. i 29. septembra 1944. o stanju kod Banja Luke (mikrofilm London — 4, snimak reg. br. 299.231, i London-13, snimak reg. br. 306.651 — 306.677), izvještaj Motajičke četničke brigade od 15. septembra 1944 (reg. br. BH-V-12246); Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 685; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 203.

Prilikom napada neprijatelja na Banju Luku 6. korpus NOVJ dobio je zadatak da izvrši napad na Sunju i komunikaciju Sunja — Okučani, vezujući time neprijateljske snage u cilju olakšanja položaja jedinica 5. korpusa NOVJ. Opširnije o tome vidi: tom V, knj. 33, dok. br. 107, str. 559. i 561; Arhiv VII, reg. br. 3/5, str. 74, k. 461A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ) i reg. br. 2/2-8, k. 29 (naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. septembra 1944).

8. — Po izvršenoj likvidaciji Banja Luke sa jedinicama IV i XXXIX Divizije nastaviće se čišćenje Zalužana¹⁵ i uporišta na liniji Banja Luka — Gradiška. Srednjobosanska divizija će preduzeti čišćenje i likvidaciju Kotor Varoša¹⁶ i uporišta na liniji Banja Luka — Kotor Varoš. Konkretni daljnji zadaci će se dati na licu mjesta.
9. — **Ugovoreni znaci:** 18/19 septembra **Slavko** — **Šoša**, 19/20 septembra **Sava** — **Vrbas**, 20/21 septembra **Sloboda** — **dolazi**, 21/22 septembra **Kiša pada** — **Trava raste**.

Vidni znaci: 19 septembra: Pušku dva puta okomito u vis.

20 septembra: Pušku vodoravno iznad glave.

21 septembra: Pušku dva puta u stranu držeći je okomito.

22 septembra: Pušku u vis i mahati levo i desno.

Znaci raspoznavanja su ranije dostavljeni.

10. — **Veza:** Štab IV, XXXIX Divizije i II artiljerijski divizion povezaće se telefonski sa centrom veze ovog Štaba u Saračici (na cesti Banja Luka — Bronzani Majdan). Četa za vezu ovog Štaba ispomoći će podizanje linije prema XXXIX Diviziji, do sela Javorci, u Donjim Kolima. Sa grupom koja napada na Bosansku Gradišku održavaće se telefonska veza linijom preko Podgradaca.

Radio veza sa IV, XXXIX i Srednjobosanskom divizijom i 11. Brigadom održavaće se po datim planovima veze za ovu akciju.

Pravilnom regulisanju i održavanju veze pokloniti naročitu pažnju.

11. — **Sanitet:** Korpusna hirurška ekipa postaviće se u Prnjavoru, zaselak Saračica (na komunikaciji Banja Luka — Bronzani Majdan). Hiruršku ekipu IV Divizija dodijeliće napadnoj grupi na Bosansku Gradišku. Hirurška ekipa XXXIX Divizije postaviće se na pravcu nastupanja snaga svoje divizije (cesta Banja Luka — Čađavica).

Ranjenike: IV Divizija evakuisaće preko prihvatnih stanica u Bronzanom Majdanu i Sanskom Mostu u

¹⁵ To mjesto je zauzeto 20/21. septembra 1944. Opširnije o tome vidi: dok. br. 152; Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458 (izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944) i reg. br. 35/2, k. 1265 (izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944).

¹⁶ To uporište nije savladano jer je Srednjobosanska divizija bila angažovana u borbama za Banju Luku.

bolnicu broj 2. XXXIX Divizija preko prihvatnih stanica u Čadavici i Ključu u bolnicu broj 1. 11. Brigada preko prihvatne stanice u Podgradcima u bolnicu Kozarskog područja broj 4.

12. — **Evakuacija:** Evakuacijom ratnog plijena rukovodiće Ekonomski otdjel ovog Štaba, radi čega će mu se staviti na raspoloženje dva člana intendantura divizija. Ratni plijen iz vojnih i državnih magacina evakuisati u Sanski Most.

Pri oslobođenju grada, pored svakog zauzetog vojnog magacina, jedinica koja ga zauzima postaviće stražu, dok magacine ne primi posadna jedinica. Za sigurnost i obezbjeđenje magacina odgovorni su štabovi dotičnih jedinica.

Sve zarobljenike upućivati pod stražom u logor u Sanski Most.

13. — **Posada grada:** Po oslobođenju Banja Luke kao posadna jedinica u gradu zadržaće se prema potrebi jedna brigada IV Divizije, koja će se stravititi na raspoloženje OZNI.

Za vrijeme borbe u gradu i dva dana poslije oslobođenja biće opsadno stanje. Posadna jedinica će zavesti puni red u gradu, preuzeti obezbjeđenje svih magacina i onemogućiti svaku pljačku i dolazak u grad nepozvanih lica.

14. — **Osmatračnica:** Osmatračnica ovog Štaba na koti 304. Prijem potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar,
pukovnik,
Došen

Komandant,
general-major,
S. Rodić

Š T A B
5. KORPUSA NOVJ
Str. pov. br. 926
Dne 16/9 — 1944. g.

Prilog broj 1
Str. pov. 926/44

PODACI O NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA NA PROSTORIJI
BANJA LUKA — B. GRADISKA — K. VAROS

Banja Luka:

Njemci:

Na Petričevcu, u Franjevačkom manastiru nalazi se štab general-poručnika von Dewitza, zapovjednika bivše 69. njemačke divizije, koja

je rasformirana. Štab se sastoji od 16 oficira i podoficira. Za osiguranje štaba nalazi se na Petričevcu i bližoj okolini oko 400 njemačkih vojnika.

U zgradi bivše divizije smještena je njemačka Platz-komanda¹⁷ sa oko 180 vojnika, podoficira i oficira. Naoružanje odgovara punom naoružanju jedne njemačke kompanije.

Feldpolicija¹⁸ smještena je u Hipotekarnoj banci, a broji oko 180 ljudi.

U Kaštelu se nalazi štab VII policijskog bataljona. Za osiguranje Štaba i samog Kaštela i položaja od opštine prema poreskoj upravi ima oko 200 vojnika SS-ovaca, koji većinom pripadaju III kompaniji VII policijskog bataljona, a inače su izuzeti od ostalih kompanija pomenutog bataljona.¹⁹

Ustaše:

III bojna Prometnih zdругova ustaške vojnice.²⁰ Broji oko 750 ustaša. Od teškog oružja imaju 4 teška bacača. Ova bojna drži položaj jugozapadno i sjeverozapadno od grada, i to od ušća Suturlije²¹ u Vrbas, po kosama Šibova — Pobrđa — Lauša — Petričevca, do malte u Bojića Hanu.²²

IV bojna Prometnih zdругova ustaške vojnice. Broji 600 ustaša, od teškog naoružanja imaju 4 teška bacača. Drži položaj od Rebrovačkog mosta do Trapista. Jedna ojačana satnija ove bojne nalazi se u Trapistima.

Domobrans.:

Stožer III gorskog zdругa²³ sa 20 oficira i podoficira i 50 vojnika nalazi se u Banjskim dvorima. Stožer 11. gorske pukovnije sa 13., 14. i 15. stožernom satnijom, ukupno oko 300 vojnika.

¹⁷ To jest: Komanda mjesta (Platzkommandantur).

¹⁸ Njemačka žandarmerija koja je obavljala i zadatke vojne policije.

¹⁹ Bliže o tim njemačkim policijskim jedinicama vidi dok. br. 153 i 156.

²⁰ Bliže o toj bojni vidi dok. br. 156.

²¹ Treba: Surtolije.

²² Bojića han je dio Banje Luke (vidi Arhiv VII, reg. br. 50/6, k. 408A: situacioni plan Banje Luke).

²³ Taj zdруг je pripadao 1. zbornom području. Opširnije o njegovom stanju poslije napada na Banju Luku vidi dok. br. 31, objašnjenje 25.

II bojna 11. gorske pukovnije sa štabom u Budžaku. 7. satnija ove bojne (170) drži položaj Gornji Šeher — Novoselija. 5. satnija (180) drži položaj oko Čelinca. 6. satnija (200) nalazi se u Kotor Varošu. 2 voda 8. satnije na Laušu.

II. bojna 8. gorske pukovnije (600), stožer bojne u Ulici biskupa Markovića. Ova bojna uglavnom je smještena u logoru Kulina Bana. Jedan veći dio ove bojne početkom ovoga mjeseca bio je na cesti Banja Luka — Kotor Varoš. Ova se bojna smatra kao udarna rezervna bojna, mijenja položaj prema potrebama i na mjesta koja su najviše ugrožena.

Auto-satnija nalazi se u Vrbas aleji,²⁴ broji 40 vojnika mehaničara i šofera i ima 14 motornih vozila.

Zdravstvena satnija (110) nalazi se u Preparandiji²⁵ u Bojića Hanu. U vojnoj bolnici nalazi se 90 vojnika većina nenaoružanih. Dojavna satnija (150), veći broj ljudi ove satnije smješten je u podrumu Banskih dvora²⁶ sa radiostanicom i telefonskom centralom.

Pomoćna satnija (200), vojnici nenaoružani. Posadna satnija VI bojne 5. posadnog zdruga (120). Vojnici ove satnije daju stražu i patrole po gradu.²⁷

Mjesno zapovjedništvo smješteno u Jankovića vili na Petričevcu. Ima 70 oficira, podoficira i vojnika. U kući Bezenchofera, nedaleko od vile Jankovića, smještena je radiostanica.

Popunidbeno zapovjedništvo, ima oko 70 oficira, podoficira i vojnika.

Gospodarski ured smješten na Petričevcu sa 15 ljudi. XXII topnički sklop, stožer kod Rebrovačkog mosta, u boriku s lijeve strane Vrbasa, smješten u 2 kuće. 2. bitnica ovog sklopa

²⁴ Drvored pored Vrbasa u Banjoj Luci.

²⁵ Zgrada učiteljske škole.

²⁶ Zgrada bivše Vrbaske banovine Kraljevine Jugoslavije.

²⁷ Opširnije o rasporedu toga zdruga vidi iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60).

sa 4 haubice nalazi se na položaju u Jelić Polju²⁸ (pozadi kuće Nanutove).

Doknadna bitnica VIII topničkog sklopa nalazi se na Petričevcu. Prije 15 do 20 dana dobili su 4 mala ruska topa.

Žandarmerija:²⁹ Štab žandarmerijskog puka nalazi se u Trapistima sa 50 žandarma. Krilo puka (zapovjedništvo vanjskih žandarmerijskih stanica) smješteno je sa 20 žandarma u bivšoj banskoj upravi. U zgradi žandarmerijskog puka kod željezničke stanice smješteno je oko 35 žandarma.

Policija: Policajaca i agenata naoružanih u gradu ima oko 600.

Oklopni vod: Nalazi se u Trapistima, ima 3 tenka tipa »Hočkis« srednje tonaže, svaki tenk naoružan sa po jednim topom od 65 mm i jednim t. mitraljezom. U slučaju napada na grad ovaj vod dolazi pred stožer III gorskog zdruga sa zadatkom odbrane istog.

Kotor Varoš:

6. satnija II bojne 3. gorske pukovnije (200),
milicije 500,

6. ustaška satnija II stajaceg zdruga (crnci).³⁰

Dragočaj — Ramići:

U ovim uporištima drže položaje stožerne satnije III gorske pukovnije, koje broje ukupno oko 450 vojnika. Ovdje se nalazi pola I bitnice (2 topa) XXII topničkog sklopa.

Aerodrom Zalužani:

Na aerodromu se nalazi prema posljednjem izvještaju oko 50 aviona raznih tipova, njemačkih i hrvatskih.

²⁸ Nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se na periferiji Banje Luke (vidi Arhiv VII, reg. br. 50/6, k. 408A: situacioni plan Banje Luke).

²⁹ Riječ je o dijelovima 3. oružničke pukovnije, čije je sjedište bilo u Banjoj Luci (vidi dok. br. 156).

³⁰ Nadimak koji su pripadnici te ustaške jedinice dobili po crnoj uniformi koju su u to vrijeme nosili. Bliže o neprijatelju u Kotor-Varošu vidi dok. br. 57, objašnjenje 17.

Okolo 70 oficira, podoficira i vojnika letaćkog i mehaničkog osoblja nalazi se na hrvatskom djelu aerodroma. Na njemačkom djelu aerodroma ima 100 Njemaca, uglavnom letaćko osoblje, dok se ostalih 150 Njemaca nalazi u Trapistima (mehaničko osoblje).

V lučka bojna (600) podjeljena u 3 satnije. Služi za odbranu aerodroma od napada sa zemlje. Po noći vojnici ove bojne uglavnom se nalaze u bunkerima, 10 do 12 u svakom bunkeru. U svakom bunkeru ima po jedan mitraljez i 300 ručnih bombi. Na aerodromu se dalje nalaze 4 protivavionska topa, 2 protukolska topa i 20 mitraljeza rezerve.

Junuzovci:

Posadu sačinjava 40 žandarma smještenih u školi.

Kosjerovo:

U ovom uporištu nalazi se 20 žandarma.

Kukulje:

Žandarmerijska stanica sa posadom od 20 žandarma.

Berek:

U ovom uporištu posadu daje 48 žandarma.

Mašići:

Posadu u ovom uporištu daje 20 žandarma smještenih u Vidovića kući.

Krnete:

Žandarmerijska posada nalazi se u Maglajanima u kući Josipa Blomsa. Posada broji 20 žandarma.

Klašnice:

U ovom uporištu nalaze se 2. satnija i 2 voda 4. satnije I bojne XI gorske pukovnije, 7 satnija II bojne 7. gorske pukovnije, ukupno oko 320 vojnika, podoficira i oficira. Ovdje se takođe nalazi I (nepotpuna) bitnica XIII top-

ničkog sklopa oko 40 vojnika i 2 brdska topa, koji su smješteni na koti 133.

Laktaši:

Ovdje se nalazi 50 vojnika 4. kompanije VII policijskog bataljona, 15 žandarma i 30 milicionera. Vojnici i žandarmi smješteni su u Poljekanovoj kući.

Maglajani:

Posadu u ovome uporištu daje oko 100 vojnika 4. kompanije VII polic. bataljona. U crkvenom dvorištu parkirani kamioni i automobili VII polic. bataljona. U crkvi smješteni motorcikli i benzin.

Adolfstal:³¹

Posadu u ovom uporištu daju 1. i 2. kompanija VII polic. bataljona, koji broji oko 250 vojnika.

1. satnija je smještena u Trapistima i u Malinića kući, 2. kompanija smještena je u Perovića kući.

Gornja Topola:

Posadu u ovom uporištu daju 2 kompanije V polic. bataljona, koje broje oko 250 vojnika. Smješteni su u Vasiljevića kući, zgradi državnog mlina i u Trapistima. Na krovu državnog mlina nalazi se osmatračnica prema Kozari.

Ovdje se dalje nalazi S. D.³² policija sa 50 vojnika, raspolazu sa 2 kamiona i 2 automobila. Ovdje se nalazi i pola bitnice II topničkog sklopa sa 2 brdska topa i 40 domobrana. Topovi smješteni kod državnog mlina.

Srednja Topola:

Posadu daje jedna nepotpuna kompanija V polic. bataljona (140). Vojska smještena u Mašića kući i Maldbergovoj gostioni. Ovdje se nalazi i štab V polic. bataljona.

³¹ Adolfstal (Aleksandrovac) u to vrijeme su naseljavali većim dijelom pripadnici njemačke narodnosne grupe — »folksdojčeri«.

³² Skraćenica za Sicherheitsdienst (Službu bezbjednosti).

U šumi kod Bockmana nalazi se veći broj kamiona i luksuznih automobila koji pripadaju V pol. bataljonu, kao i veća količina municije, koja je dovežena iz Banja Luke. Veća količina municije nalazi se i u magazii Frica Lamerea (kraj mlina).

Donja Topola:

Posadu u ovom uporištu daju 2 voda V pol. bataljona (60), smješteni kod pilane Đurekovečkog.

Bos. Gradiška:

U ovom uporištu nalazi se slijedeće snage: Stožer I bojne 11. gorske pukovnije. Jedna satnija ove bojne (150), 2 voda 4. satnije iste bojne (70). 3. satnija II obkopsarske bojne³³ (70). Obkopsarska satnija (90). 1. bitnica (nepotpuna) II top. sklopa (80) i 2 brdska topa. 2. kompanija V polic. bataljona (200). Žandarmerijski vod (28).

Prema najnovijim podacima u uporište B. Gradiška stigli su ustaše iz Stare Gradiške radi odbrane ovoga uporišta.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant,
general-major:
S. Rodić

(M. P.)

³³ Tako se nazivao inženjerski bataljon.

BR. 81

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 17. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH DIVIZIJA DA RUŠENJEM KOMUNIKACIJA I DEJSTVOM NA PODRUČJU MAJEVICE I TREBAVE ONEMOGUĆE NEPRIJATELJU PONOVO ZAUZIMANJE TUZLE¹

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl. 44.
17. IX. 1944.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Nakon uspješno izvršenog napada na Tuzlanski garnizon i ovladavanja istim,² a da bi sve jedinice bile spremne za svaku eventualnost koju bi neprijatelj mogao preduzeti,

NAREĐUJEMO:

1) Da se jedinice XXVII divizije postave i to: XVI Muslimanska brigada na prostoru Tuzla — Bukinje sa zadatkom obezbeđenja neposredno same varoši Tuzle, zatvaranja pravca Doboj — Tuzla, vršenja mobilizacije i uspostavljanja reda u samom garnizonu.³ Ostale dve brigade ove divizije postavice se na prostoru Gornja Tuzla — Požarnica sa zadatkom zatvaranja pravca Brčko — Lopare — Tuzla i razbijanja četničkih bandi na prostoru Požarnice, te vršenja mobilizacije za popunu jedinica.⁴ Štab XXVII divizije postupice u duhu razgovora o obezbeđenju Osmaćkog aerodroma i regulisati sve mjere da se aerodrom osigura, blagovremeno privedu ranjenici i organizuje prihvrat materijala koji će avionima biti dopremljeni.⁵

2) Štab XXXVIII divizije orijentisaće svoje jedinice prema prostoru Majevice — Trebave sa zadatkom razbijanja četničkih bandi, vršenja mobilizacije za popunu jedinica, kao

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 43/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 79.

³ O izvršenju toga zadatka vidi dok. br. 84.

⁴ Te zadatke su dobile 19. birčanska i 20. romanijska NOU brigada. Bliže o izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 84.

⁵ Taj zadatak je dobila 19. birčanska NOU brigada. Izvršavajući ga, ona je vodila borbe protiv četnika i zelenog kadra (vidi dok. br. 84).

i postavljanja bliže rijeci Bosni radi zadatka u vezi naređenja Vrhovnog štaba od danas.⁶ Divizija treba da izvrši pokret što pre, a najkasnije tokom sutrašnjeg dana, 18 ov. mj.⁷

Svi štabovi preduzeće najozbiljnije mjere za rušenje svih komunikacija, mostova i drugih objekata na svim pravcima otkuda je moguća neprijateljska intervencija. Preduzeti potrebne mjere za miniranje puteva.

Štab XXXVIII divizije pre pokreta ostaviće jedan bataljon XVIII brigade sa potrebnom komorom, koji će primiti municiju i ostalu spremu, ukoliko primimo pošiljku 13. ov. mj. navečer.

Skrećemo pažnju štabovima na budnost i opreznost u toku pokreta i izvođenja operacija, s obzirom da postoji mogućnost nailaska otstupajućih okupatorskih snaga, koje se povlače kroz našu zemlju ka sjeveru.⁸ S obzirom na rasipanje

⁶ Riječ je o naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ Štabu 3. korpusa NOVJ za prihvata 28. NOV divizije prilikom njenog prebacivanja u istočnu Bosnu. Bliže o tome vidi: dok. br. 96 i 137; knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 114, k. 408A) i knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 7/5, str. 73, k. 461 A).

⁷ Taj pokret je uslijedio tek 20/21. septembra 1944 (vidi dok. br. 93).

⁸ Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (21, 22, 68. i 91. armijski korpus, mornaričke, vazduhoplovne, tvrđavske i druge jedinice). Ova grupa je imala oko 350.000 vojnika, 10.000 motornih vozila, 500 teških obalskih topova (oko 100 baterija, od kojih su samo tri topa od 180 mm u povlačenju prebačena neoštećena do rijeke Drave) i masu druge ratne tehnike. Grupa je krajem avgusta i početkom septembra primila naređenje za izvlačenje (»Auflockerung«) njenih jedinica iz Grčke. Izvlačenje iz Grčke, Albanije i južnih krajeva naše zemlje trajalo je sve do polovine januara 1945, kada je neprijatelj, privremeno, uspio da stabilizuje front u dolini rijeke Drine i u Sremu. Opširnije o tome, kao i pravcima povlačenja, borbama i sastavu neprijateljskih jedinica vidi: tom I, knj. 11, 12 i 15 (dok. br. 36, 117 i 157); tom III, knj. 8, dok. br. 357; Arhiv VII: obavještajni izvještaj Štaba 14. korpusa NOVJ od 23. decembra 1944 (reg. br. 37/3, k. 631), izjavu general-pukovnika Aleksandra Lera (Alexander Löhr), komandanta Grupe armija »E« (fascikla 1, k. 70A—V), ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F« (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimke br. 1-554), Kriegstagebuch des Wehrmacht — Nachrichtenführers beim Militärbefehlshaber Südost — Armee Abteilung Serbien — Ratni dnevnik komandanta veza Vojnog zapovjedništva Jugoistoka — Armijska grupa Srbija (mikrofilm NAV-N-T-501, reg. br. F-257), pregled komandanta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku« (reg. br. 12, 1, k. 2. Tekst uz ovaj dokumenat iznet je u dnevniku Persi Ernst Šrama, str. 812—826); »Istoriju velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941 — 1945, tom IV, str. 439; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 700, 713—728 i knj. IV², str. 1005, 1882, i 1903; Erich Murawski, Der deutsche Wehrmachtbericht 1939 — 1945, Band 9, Harald Boldt Verlag, Boppard am Rhein, 1962 (Erih Muravski, Izvještaji njemačke Vrhovne komande oružanih snaga); Erich Schmidt-Richberg, Das Ende auf dem Balkan, Band 5, Kurt Vowinckel Verlag, Heidelberg

13 SS divizije na prostoru Istočne Bosne preduzeti sve mjere da se ove rasturene grupe vojnika prisile na predaju ili unište.⁹ Koristiti veze za prilazak ovih grupa koje još iz bojazni ne smiju da priđu našim jedinicama. Biti taktičan i pridržavati se posljednjeg naređenja V. štaba, koje glasi da i preko 15 septembra mogu prilaziti pojedine grupe vojnika, koje ne daju otpor našim jedinicama.¹⁰

Široko iskoristiti raspoloženje narodnih masa, a naročito muslimana — legije, koje već počinju uveliko da pristupaju našoj vojsci. Isto tako postupati i sa četnicima koji pokazuju znake raspadanja, naročito uslijed posljednjih pobjeda naše vojske, a osobeno uspjeha Crvene armije i naših Saveznika. U ovom smislu postupiti tačno po naređenju Vrhovnog komandanta maršala Jugoslavije druga Tita, a koje je naređenje radio-putem dostavljeno svim jedinicama.¹¹

Štabovi divizija regulisace da se sav ratni materijal koji je zaplijenjen raspodjeli jedinicama po uputstvima i naređenjima kako je to predviđeno od strane ovog Štaba. U ovom smislu kontrolisati intendante svojih jedinica.

Sva motorna vozila i pogonsko gorivo parkirati na mjesto gdje je to naređeno, tj. kod Komande mjesta, o čemu će se starati saobraćajni otsek pri Komandi mjesta. Bez odobrenja saobraćajnog otseka Korpusne oblasti nijedno vozilo ne sme se dati na upotrebu.

Štab XXVII divizije staviće Komandi mjesta Tuzla jednu četu boraca koja će biti privremeno dok se obezbeđenje ne reguliše.

(Erih Smit-Rihberg, Kraj na Balkanu); Franc Sraml, navedeno djelo, str. 94; Hubert Lanz, Die 1. Gebirgsdivision 1935 — 1945, Verlag Hans — Henning Podzun, Bad Nauheim, 1954 (Hubert Lanc, 1. brdska divizija), str. 278 — 290; Friedrich-August v. Metzsch, Die Geschichte der 22. Infanterie — Division, Verlag Hans — Henning Podzun, Kiel, 1952 (Fridrih-Avgust fon Meč, Istorija 22. pješadijske divizije (str. 73—83; »Der Weg der 118. Jäger — Division« (Put 118. lovačke divizije).

⁹ O stanju u 13. SS diviziji (»Handžar«) vidi dok. br. 146 i 148; Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ (reg. br. 37/3, k. 408), depešu njemačkog poslanika u Zagrebu od 28. oktobra 1944. njemačkom ministru spoljnih poslova (mikrofilm London-1, snimak 297.378), izvještaj Odjeljenja za inostranstvo njemačke Vrhovne komande oružanih snaga od 13. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T- 77, reg. br. F-883, snimak br. 5631296-5631298), predlog za rasformiranje 13. SS divizije »Handžar« Grupe armija »F« od 19. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 788—789), izjave ratnih zarobljenika bivših pripadnika 13. SS divizije »Handžar« (kut. 9) i pismo Glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost u Tuzli od 14. septembra 1944 (reg. br. 59/6, k. 408A).

¹⁰ i ¹¹ Vidi dok. br. 56 i tom I, knj. 12, dok. br. 173, str. 422.

Upozoriti štabove o kretanju i držanju vojnika — jedinica pri prolazu kroz grad. Držanje jedinica treba da bude onako što dolikuje borcima NOVJ.

Dostavlja se prednje naređenje na postupak.
Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab, načelnik,
general-major:
Vukotić

BR. 82

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 17. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA REGULISANJE GARNIZONE SLUŽBE U OSLOBOĐENIM GRADOVIMA¹

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 918
Dne 17. IX. 1944. g.

Kopija

ŠTABU IV, X, XXXIX I SRED. BOS. DIVIZ. GRUPI KOZ. ODREDA,² I i II ART. DIV.

Postupak jedinica pri-
likom ulaska u oslo-
bođeni grad. —

Ulaskom u gradove, koje naše jedinice oslobađaju od neprijatelja, naši borci i rukovodioci prave greške i istupe, koji štete našem vojničkom i političkom ugledu.

Glavni razlog ovome su nemanje svijesti i perspektive kod boraca i rukovodioca u sadašnjoj fazi rata, kada se vode konačne borbe za oslobođenje naše zemlje. Kod naših boraca i rukovodioca još postoji težnja za neredovnim izvlačenjem cjele imovine iz osvojenog grada rekvizicijom i konfiskacijom,

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/3, k. 458A.

² Riječ je o Kozarskoj grupi NOP odreda (vidi dok. br. 31, objašnjenje 31).

demoliranjem i rušenjem objekata, zgrada i dr. Ovakvim postupkom narod u gradu dobija negativan utisak o našoj vojsci i šteti postignutom političkom i vojničkom efektu.

Da bi se spriječio svaki nered i nepravilnosti u oslobođenim gradovima, te da bi se što prije sredio život i red u gradu,

NAREĐUJEMO:

1. — Prije napada na grad, rukovodioci (od desetara do štaba) pripremiće borce za pravilno vojničko držanje u gradu, a po ulasku u grad angažovaće se da se spriječi svako samovoljno oduzimanje i razvlačenje privatne i druge imovine.

2. — Po oslobođenju grada, određena jedinica za posadu u gradu ostaje, a svako drugo lice bez naročitog ovlaštenja ne smije se zadržavati, a one koji samovoljno dolaze u grad sprovesti u njihovu jedinicu.

3. — Komande mjesta i jedinice na položajima i van grada mogu upućivati ljudstvo u grad samo po hitnom službenom poslu i sa propisnom objavom (kuriri, pozvana lica).

4. — Posadna jedinica koja održava red u gradu zavešće za vrijeme borbe i jedan dan po oslobođenju grada opsadno stanje, ukoliko se drukčije ne naredi. Za ovo vrijeme dok se ne sredi život u gradu, niko od građanstva ne smije izlaziti iz kuća.

5. — Seljacima spriječiti ulazak u grad, sve dok se ne stvori puni poredak u gradu. Kada se može ulaziti u grad, posebno će se objaviti.

6. — Evakuaciju ratnog plijena (vojni magacini oružja i sprema) vršiće Ekonomski odsjek Korpusne vojne oblasti.

7. — Zabranjuje se svaka rekvizicija i konfiskacija.

8. — Zabranjuje se formiranje bilo kakvih komisija za evakuaciju.

9. — Sva rušenja objekata, zgrada, privatne imovine i demoliranja najstrožije se zabranjuju. Način rušenja će se vršiti po specijalnom naređenju.

10. — Za svaki nered, oduzimanje i uništavanje privatne imovine, industrijskih i drugih objekata snosiće punu odgovornost štabovi.

Prijem potvrditi.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen

Komandant,
general-major,
S. Rodić

ZAPOVIJEST ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 17. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA BANJU LUKU¹

Š T A B
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. 515/44
Dne 17. IX. 1944. god.

Z A P O V I J E S T

(sekcija Banja Luka i Pakrac 1 : 100.000)

OPSTA SITUACIJA:

Na osnovu napred izložene situacije Štab korpusa donio je odluku da napadne neprijateljski garnizon Banja Luka i Bos. Gradišku sa snagama IV, XXXIX i sa dvije brigade Srednje bosanske divizije i to: Snage XXXIX divizije napadaju sa jugozapada između rijeke Vrbasa i rijeke Crkvine prema dvorima. Snage IV divizije napadaju grad Banja Luka između rijeke Crkvine i ceste Banja Luka Prijedor u pravcu Banske palate sa dve brigade bez jednog bataljona koji zatvara pravac prema Gradiškoj na Klašnicama, a XI brigada napada Bos. Gradišku i ruši most na Savi. Snage Srednje bosanske divizije (dvije brigade i jedan artiljerijski divizion) napadaju grad između rijeke Vrbasa i ceste Banja Luka — Gradiška, s tim što ostavljaju jedan bataljon na Klašnicama za zatvaranje pravca prema Gradiškoj.

I artiljerijski divizion dejstvovaće u sastavu IV divizije, a II artiljerijski divizion dejstvovaće u sastavu XXXIX divizije.

Na osnovu prednjeg zadatka Štaba V korpusa

N A R E Đ U J E S E :

1. — **VI Brigada** Napada grad na pravcu: k. 303 — Pištelici četiri bataljona — želj. stanica — Banska uprava (Citadela)³ — desno isključno rijeka Crkvina —

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII; reg. br. 6/3, k. 776A.

² Redakcija je izostavila uvodni dio zapovijesti, jer je on, po svome sadržaju, indentičan sa odgovarajućim dijelom zapovijesti Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944 (vidi dok. br. 80).

³ Blíže o Citadeli, koja je obuhvatala blok zgrada, vidi dok. br. 156.

levo kuće istočno od k. 303 — slovo R (Petričevac) — slovo I (Pištelići) — duvanska tvornica⁴ upr.⁵ br. 7, čisteći uporišta na spoljnoj i unutrašnjoj liniji odbrane i uporišta: br. 24, 25, 26, 27 i Citadelu u sadejstvu desno sa snagama XXXIX divizije, lijevo u sadejstvu snaga VIII brigade. Napad izvršiti sa jednim glavnim klinom i manjim pomoćnim klinom, čiji vrhovi moraju biti forsirani prema Citadeli (uporište br.: 1, 2, 3, 4 i 5).

2. — VIII Brigada Sa dva bataljona napada grad klinom preko četiri bataljona slova V (Petričevac) — N. Varoš i probija se u sam grad na glavnu ulicu između tvornice duhana i bolnice čisteći spoljnu i unutrašnju odbranu lijevo od granice VI brigade do desnog krila Srednjobosanske divizije i uporišta: 7a, 8, 9, 7 i 6, forsirajući vrh klina na Citadelu, uporište broj 4, 5, 3, napadajući istu od rijeke Vrbasa. Sa jednim bataljonom blokira manastir Petričevac. čisti Rakovačke Bare i likvidira manastir Petričevac ukoliko situacija dozvoljava. Sa jednim bataljonom zauzima najpovoljniji položaj u Klašnicama i onemogućava neprijatelju bježanje prema Bos. Gradiškoj i sprečava prolaz ma kakove pomoći neprijatelju od Bos. Gradiške i Dervente u sadejstvu bataljona Sr. b. divizije, ovaj bataljon odvojiće jednu četu i demonstrativno će napadati aerodrom Zalužane sa izviđačkom četom ove brigade.

3. — XI Brigada Napada neprijateljski garnizon Bos. Gradišku, likvidira ga i ruši most na Savi. Po izvršenoj likvidaciji ovog uporišta i rušenja mosta sa dva bataljona posjeda desnu obalu rijeke Save i sprečava neprijatelju prelaz preko iste a sa dva bataljana produžuje čišćenje neprijateljskih uporišta prema Topoli i Klašnicama. Štab XI brigade u svoj sastav dobiva dva brdska topa.

4. — Art. divizion Dva brdska topa dodijeliće Štabu VI brigade a haubice 105 mm postaviće jugoza-

⁴ Riječ je o banjalučkoj tvornici duvana.

⁵ Uporište

padno od Petričevca i tući će neprijateljska uporišta Citadelu — Petričevac i druga po traženju pješadije.

5. — Avijacija

U ovom napadu sadejstvovaće naša avijacija tukući ciljeve: most na Savi kod Gradiške i samu Gradišku, Citadelu, Kaštel, Petričevac, Trapiste, Gor. i Donju Topolu. Početak dejstva avijacije biće 18 o. mj. u 19 časova.

6. — Detaljan raspored neprijateljskih snaga i zone dejstva naše divizije kao i pojedinih neprijateljskih uporišta vidi se iz skice br. 1 i podataka o neprijatelju br. 2 koja su data štabovima brigade.⁶

Napad izvesti klinovima čije vrhove forsirati Citadeli određenim pravcima, ostavljajući manje dijelove za čišćenje manjih neprijateljskih uporišta pozadi leđa i za osiguranje leđa klinovima.

Napad će otpočeti noću između 18 i 19 septembra tačno u 22 časa. Sve pripreme i pokrete izvršiti blagovremeno, tako da napad počne tačno u određeno vrijeme. Pokret i udari napadnim klinovima moraju biti energični i odlučni kako bi se odmah skršio otpor neprijatelja i dezorganizovala njegova odbrana.

Po izvršenoj likvidaciji Banje Luke snage VIII i XI brigade produžice sa čišćenjem neprijateljskih uporišta između Banja Luke i Bos. Gradiške, a snage VI brigade ostaće kao posada jedinica u gradu gdje će držati opsadno stanje dva dana računajući od časa završetka likvidacije neprijatelja u Banja Luci.

Ugovoreni znaci: 18/19 septembra **Slavko** — **Šoša**, 19/20 septembra **Sava** — **Vrbas**, 20/21 septembra **Sloboda** — **dolazi**, 21/22 septembra **Kiša pada** — **Trava raste**.

Vidni znaci: 19 septembra: pušku okomito dva puta u vis.
20 septembra: pušku vodoravno iznad glave.
21 septembra: pušku dva puta u stranu držeći je okomito.
22 septembra: pušku u vis i mahati levo i desno.

⁶ Redakcija nije uspjela da pronađe skicu Banje Luke sa ucrtanim uporištima. Ta je skica bila priložena uz zapovijest 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944 (vidi dok. br. 80).

Znaci raspoznavanja su ranije dostavljeni.

Veza: Štab divizije nalaziće se u zaseoku Odpočivaljka — osmatračnica k. 303.

Veza: Štab VI i VIII brigade i I art. divizion uspostaviće vezu sa štabom divizije: telefonom, relejima, kuririma i radio-stanicom, s tim što će štab VIII brigade svoju radio-stanicu pridodati bataljonu na Klašnicama. Plan veze radio-stanicom dostaviće se naknadno.

Sanitet: Ranjenike VI i VIII brigade i I Art. divizion evakuisati preko Bronzanog Majdana i Sanskog Mosta za bolnicu broj 2. Kurirska ekipa nalaziće se u Saračici, gdje upućivati one ranjenike kojima je potrebna kirurška intervencija. Mjesto divizijskog previjališta odrediće referent saniteta ovoga štaba sa kojim povezati sanitet brigada. Štab XI brigade ranjenike svoje brigade evakuisaće u bolnicu na Kozari. Za evakuaciju ranjenika u bolnicu broj 2 biće određena prihvatna stanica u Bronzanom Majdanu i Sanskom Mostu, a za Kozaru u Podgradcima.

Evakuacija: Evakuacijom ratnog plijena rukovodiće ekonomski odsjek V korpusa. Ratni plijen biće evakuisan u Sanski Most.

Zarobljenike upućivati pod stražom u logor u Sanskom Mostu.

Za vrijeme borbe i poslije borbe, dok se grad ne preda pozadinskim vojnim jedinicama, jedinice će voditi strogo računa da obezbede stražama i stražarima vojnu i privatnu imovinu zavodeći opasno stanje na oslobođenim sektorima grada, ne dozvoljavajući ulazak ni izlazak iz grada i u grad iz sela. Po oslobođenju cijelog grada štab VI brigade primiće grad od svih jedinica po završenoj likvidaciji neprijatelja i izvijestiti ovaj štab u kakvom je stanju grad primljen po sektorima od jedinica koje su operisale u gradu i zavesti opasno stanje koje će trajati dva dana.

Napominje se: S obzirom na situaciju i držanje stanovništva grada Banja Luke nameće nam se da vojnički izvršimo svoj zadatak kako borci tako i rukovodioci. Borci i rukovodioci trebaju imati u pravom smislu vojničko držanje kako u borbi i jurišu tako i u odnosu prema poštenim građanima i njihovoj imovini, isto tako i prema imovini koja pripada vojsci. Udarne grupe koje je spremila omladina Banja Luke da nam pomogne u borbi svesrdno prihvatiti i iste ubaciti u for-

macije jedinica za konačnu likvidaciju neprijatelja u ovome gradu. Prema pljačkašima i samovoljcima najstrožije postupati i iste lišavati slobode, primjenjujući prema takvim najstrožije mjere.

Potvrditi prijem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar ppukovnik
Dmitar Bajalica

Komandant
pukovnik
Petar

(M. P.)

Š T A B
XI KRAJISKE BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 337
18/IX 1944 g.

Zapovijest izdana svim jedinicama
ove brigade⁷
u a.

BR. 84

**NAREĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 17. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA OBEZBJE-
ĐENJE TUZLE I AERODROMA U OSMACIMA I ZA PRENOS
RANJENIKA U OSMAKE¹**

Š T A B
XXVII NOU DIVIZIJE
17. sept. 1944. god.

SVIM JEDINICAMA OVE DIVIZIJE

Zadatci i raspored naših jedinica biće sledeći:

1. XIX Birč. brigada: 18. o.m. kreće na prostoriju Osmaci sa zadatkom obezbeđenja aerodroma i obezbeđenja div. bolnice koja će doći na Rakino Brdo.

⁷ Taj dio teksta je u originalu dopisan zelenim mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/6, k. 1111.

Polazak iz Tuzle 19. o.m. u 6 časova.

Pokret će se izvršiti u kamionima i automobilima. Štab brigade stupiće u vezu sa komandom mjesta i preduzeti potrebno da se za ovu svrhu mobilišu sva prevozna sredstva (motorna).

Od štaba 38. div. (u Kreki) primiće teške ranjenike i ove transportovati za Osmake. Isto tako transportovaće i ranjenike ove divizije koji se nalaze u Tuzli.

Na drumu Tuzla — Bulatovci ostavljaće potrebna obezbeđenja za nesmetani saobraćaj.

Sa brigadom će ići general-lajtnant Kosta Nađ i politkomesar Vlado Popović.² Brigada treba da bude na određenom mjestu³ 19. o.m. do 16 časova. Posle toga treba pripremiti aerodrom i prihvatiti teške ranjenike određene za transport koji će stići u Rakino Brdo.⁴ Avioni treba da dođu 18. na 19. o.m.⁵ Brigada će sa Tuzlom uspostaviti telefonsku vezu.⁶

XVI Musl. brigada garnizoniraće u Tuzli sa obezbeđenjem na Gradini i Ilinčici.⁷

XX brigada: ostaje na prostoriji gornja Tuzla — Požarnica sa obezbeđenjem od Majevice. Bataljon koji je uz bolni-

² Odnosi se na odlazak komandanta i političkog komesara 3. korpusa na Vis, u vezi s naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. septembra 1944 (vidi dok. br. 44, objašnjenje 2).

³ Odnosi se na Rakino Brdo.

⁴ Bliže o prijehu ranjenika vidi izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

⁵ Avioni tada nisu došli. Prvi avion je došao 21. septembra 1944, i njim su otputovali komandant i politički komesar 3. korpusa NOVJ, a sljedećeg dana je otpremljeno 50 ranjenika. Opširnije o tome vidi Arhiv VII: knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/81, list 79—80, k. 408A) i knjigu depeša Štaba 27. NOU divizije (reg. br. 1/16, list 4 — 7, k. 1111).

⁶ Izvršavajući postavljene zadatke, 1. bataljon 19. birčanske NOU brigade je imao više sukoba sa četnicima Majevičkog četničkog korpusa (kod Požarnice, Tojšića i Rakinog Brda), kojom prilikom je (iznenađen od četnika kod Tojšića) imao 1 poginulog i 1 ranjenog i izgubio 11 pušaka, 4 puškomitraljeza i 3 automata, a 2. bataljon te brigade, koji je obezbjeđivao transport ranjenika i bolesnika na putu za Osmake, uspio je na tome putu da razbije četnike. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408), knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I, list 79, k. 408A) i izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (reg. br. 26/7, k. 1111).

⁷ Tuzlu je obezbjeđivao 2. bataljon te brigade, dok je 1. bataljon postavljen na Ilinčicu a 4. bataljon na Gradinu. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII: zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 17. septembra 1944 (reg. br. 36/2, k. 1112) i izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (reg. br. 26/7, k. 1111).

cu⁸ doći će u sastav brigade čim isprati bolnicu iz Dopasaka u Osmake 20. o.m. Povezati se telefonom sa Tuzlom.

Opšte napomene:

1. Dijelovi 38. div. nalaziće se na prostoriji Kreka — Mo-
luhe prema starom Brčanskom putu.⁹

2. Divizijskoj bolnici naređeno je da sa III bat. XX bri-
gade krene za Rakino Brdo gde će predati bolnicu XIX bri-
gadi.¹⁰ Posle ovoga bataljon krenuće u sastav svoje brigade.

3. Štab XIX brigade dopunjuje se sutrašnji zadatak u
sledećem: još u toku noći uputiti jedan bataljon u Međaš, koji
će tu ostati kao obezbeđenje dok ne prođe čitava kolona bri-
gade. Štab korpusa sutra kreće u 16 časova, prema tome obe-
zbediti njegov pokret sa jedinicom koja će se kretati u ka-
mionu ispred automobila štaba korpusa. Bataljon na Međašu
ostaje sve dotle dok ne pređe čitava brigada. Komora treba
da krene pješke sa potrebnim obezbeđenjem.

4. Štabovi brigada imaju obavezno biti kod svojih jedi-
nica. Zabranjujemo dolazak u Tuzlu čitavom štabu brigade.
Po službenom poslu može doći po jedan član. Skrecemo pa-
žnju na budnost i prikupljanje podataka o neprijatelju sa
kojima do sada ne raspolažemo.

Štabovi brigada dostaviće još večeras izvještaj o zauzeću
Tuzle.¹¹

Znaci raspoznavanja za večeras su: Studenica — Sa-
rajevo.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
p.pukovnik,
Z. Škerović

Načelnik:
p.pukovnik,
R. Petovar

Komandant:
p.pukovnik,
Kosorić Pero

(M. P.)

⁸ Riječ je o 3. bataljonu (vidi dok. br. 136).

⁹ Bliže o tome rasporedu vidi dok. br. 93.

¹⁰ O dotadašnjem kretanju te bolnice sa 3. bataljonom 20. roma-
nijske NOU brigade vidi dok. br. 136; Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111
(izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra
1944) i reg. br. 10/4, k. 1112A (operacijski dnevnik 20. romanijske NOU
brigade).

¹¹ Redakcija nije uspjela pronaći izvještaje štabova potčinjenih
brigada. Oni su, najvjerovatnije, podnijeti usmeno. Opširnije o dejstvi-
ma 16. muslimanske i 19. birčanske NOU brigade u borbama za oslo-
bođenje Tuzle vidi i u Arhivu VII, reg. br. 26/7, k. 1111: izvod iz ope-
racijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944.

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 17. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA FORMIRA-
NJE BRIGADNIH BOLNICA I BRIGADNIH I BATALJON-
SKIH PREVIJALIŠTA¹**

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Broj 820
Dana 17/IX
Crkvice

ŠTABU XIII HERC. U. BRIGADE NOVJ

Razvojem naše vojske ukazuje se potreba za boljom organizacijom našeg vojnog saniteta, kako bi se obezbijedilo zdravlje naših boraca i poboljšalo liječenje ranjenika i bolesnika.

U posljednje vrijeme uočavaju se izvjesne praznine u sanitetskoj organizaciji, koje koče pravilan rad i razvoj ove važne grane naše vojske, a koje bi se mogle ukloniti kada bi naši vojnici i politički rukovodioci dali više podrške sanitetskim rukovodiocima. Sanitetski rukovodioci u našoj Diviziji, zbog nedovoljne stručne spreme i u većini zbog slabe političke razvijenosti, nemaju dovoljno autoriteta niti inicijative da bi sami mogli rešavati mnoge probleme koji se često pred njih postavljaju, bez živog interesovanja i učešća u prvom redu političkih rukovodioca.

Da bi odmah izvjesne praznine popunili, to na osnovi Statuta sanitetske službe NOVJ i iskustva stečenog u radu po našim jedinicama, kao i na osnovi učinjenih propusta,

N A R E Đ U J E M O :

1) Da se dosadašnja brigadna previjališta prošire i da funkcionišu kao **brigadne bolnice**. Prema tome bolnice će zadržavati na liječenju sve lakše ranjenike i lakše bolesnike do ozdravljenja, ranjenike i bolesnike vraćene iz Diviziske bolnice na dovršenje liječenja i teške ranjenike do usposobljenja za evakuaciju.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2, k. 1152 I.

Pošto sve naše brigade, pored referenta saniteta, imaju i lekare, to bi se ovi mogli predložiti za imenovanje upravnikom bolnice (ili v. d., što zavisi od ocjene koju će štabovi dati za svoje lekare), koji će svoje dužnosti obavljati pod nadzorom i kontrolom referenta saniteta brigade, odnosno štaba brigade, a u saglasnosti sa političkim komesarom bolnice.

Ostalo stručno i ekonomsko osoblje bolnice odrediće sami štabovi brigada, prema potrebama.

Snabdijevanje brigadnih bolnica biće kao i do sada: sa hranom i ostalim potrebama od brigadne intendature, a sa sanitetskim materijalom od Apoteke ove Divizije, koja se nalazi uz Diviz. bolnicu — po trebovanjima.

2) **Brigadna previjališta** obrazuju referenti saniteta brigada, ili njihovi zamjenici, sa najpotrebnijim brojem osoblja, sanitetskim materijalom za prvu pomoć, nekoliko nosila, potrebnim brojem konja i nosioca ranjenika — mobilisanih seljaka, kao i nešto hrane i napitaka za ranjenike.

Previjalište se formira pred početak borbe i funkcioniše dok borba traje, a po završetku borbe i po izvršenoj evakuaciji ranjenika osoblje previjališta odlazi u sastav bolnice.

3) **Bataljonska previjališta** formiraju referenti saniteta bataljona na sličan način kao i brigadna previjališta sa zadatkom da prime i brzo evakušu ranjenike u toku same borbe. Ova previjališta treba da budu što mobilnija i da im se stavi na raspoloženje sve što je potrebno kako bi ranjenici bez zadržavanja i uredno bili evakuisani do brigadnih previjališta ili bolnica.

4) **Četne ranjeničke prihvatnice** sačinjavaju po jedan četni bolničar sa najmanje 2 nosioca ranjenika. Opreme imaju bar jedna nosila, zavojni materijal za prvu pomoć, čuturicu sa vodom i džepnu lampu.

Prihvatnica radi na zaklonitom mjestu i služi za ukazivanje prve pomoći i brzo izvlačenje ranjenika iz borbene zone do bataljonskog previjališta.

Ustanove pod 2), 3) i 4) postavljaju se na sredokračij svojim jedinicama i rade na zaklonitom mjestu.

5) **Nosioci ranjenika** još nijesu uredno organizovani u našoj Diviziji, te je zbog toga bila otežana evakuacija ranjenika i tekla je mnogo sporije nego bi bila da su ranije određena lica odgovorna i osposobljena za ovu dužnost, zbog čega je bilo teških posledica po naše ranjenike i bilo je slučajeva da politkomesar i komandir čete napušta položaj da bi vršio dužnost nosioca ranjenika.

Narastanjem broja boraca stvara se mogućnost, a stvarna potreba već je od ranije postojala da se i ova praznina popuni.

Borci, koje ćete odrediti za nosioce ranjenika, vršiće sve redovne dužnosti i u borbi učestvuju kao i ostali, no s tim što će se nalaziti u blizini sanitetskog lica i za vrijeme borbe osmatraju položaj svoje jedinice te ako primijete da je koji drug ranjenik prilaze mu, izvlače ga iz dalje opasnosti i uz pomoć bolničara ili sami ukazuju mu prvu pomoć.

Određeni nosioci ranjenika treba da svrše kratak kurs prve pomoći u bataljonu pod rukovodstvom referenta saniteta bataljona, kako bi znali ranjeniku ukazati pomoć i čuvati ga za vrijeme transportovanja.

Najmanji broj nosioca ranjenika treba da bude: za četu 2, za bataljonsko previjalište 2—3, za brigadno previjalište 3—4.

Po završenoj borbi i evakuaciji ranjenika ovi se borci vraćaju u svoje jedinice.

1) Evakuacija ranjenika do sada nije išla onom brzinom i onim redom kako je regulisano, te je zbog toga dolazilo do teških posljedica po ranjene borce. Ovome pitanju treba posvetiti više pažnje i više kontrole od strane političkih i sanitetskih rukovodilaca.

Mjesto hirurške ekipe redovno se zna iz zapovjesti za borbu i tamo treba upućivati sve slučajeve preloma kostiju, povreda organa za varenje i druge slučajeve za operaciju. Transport ranjenika za hiruršku ekipu mora da ide neprekidno noću i danju dok ne stigne do cilja, jer često puta od brzine evakuacije zavisi život ranjenika.

Za sada imamo jednu hiruršku ekipu i dva hirurga te se nadamo da ćemo kroz kratko vrijeme formirati dvije ekipe.

Evakuacijska bolnica za inostranstvo nalazi se sada kod aerodroma sa jednim hirurgom. Tamo treba transportovati sve teške ranjenike, ako je put kraći nego do Divizijske bolnice.

Ranjenike sa povredama pluća ne evakuisati iz brigadne bolnice najmanje 8—10 dana, sem ako to nameće vojnička situacija.

Sve ranjenike snabdjeti sa svim potrebnim podacima u ranjeničkoj karti, koji su od velike važnosti za dalje liječenje.

7) **Postavljenja** sanitetskih rukovodioca vršiće se putem naredbe ovoga Štaba, radi toga dostavite nam **najdalje do 25.** ov. m. predloge za postavljenja za sve sanitetske rukovodioce, koji do sada nijesu postavljeni našom naredbom, i to:

za referenta saniteta brigade,

za zamjenika ili pomoćnika referenta sanit. brigade, koji će imati glavni zadatak higijeničara brigade,

za upravnika brigadne bolnice,

za referente saniteta bataljona,
za zamjenike referenata saniteta bataljona, koji će imati
glavni zadatak higijeničara bataljona.

Oni drugovi ili drugarice koji još nemaju dovoljno sposobnosti, ili koje zbog kratkoće vremena nijeste mogli ocijeniti da odgovaraju dodijeljenom položaju, predlagati za vršenje dužnosti koje im se povjeravaju.

Predloge bi trebalo potkrijepiti glavnim karakternim osobinama.

Ukoliko se osjeća potreba za premještaj pojedinaca iz jedne brigade u koju drugu brigadu ili pozadinsku vojnu oblast, dostavite takve predloge navodeći ukratko razloge za premještaj.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik

Vojo Kovačević

(M. P.)

Referent saniteta
kapetan

Tripko Vujičić

BR. 86

NAREĐENJE ŠTABA SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE OD 17. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA TESLIČKO-TEŠANJSKE BRIGADE I MOTAJIČKOG NOP ODREDA ZA DEJSTVA NA PROSTORU DERVENTA — MAGLAJ¹

Š T A B
SREDNJOBOSANSKE
DIVIZIJE
5 KORPUSA NOVJ
Pov. br. 32
17-IX-1944 g.

ŠTABU TESLIČKO-TEŠANJSKE BRIGADE I MOTAJIČKOG ODREDA

Položaj

U vezi zadatka naše divizije² odmah po primitku ovoga naređenja izvršićete sledeći raspored vaših snaga.

Tesličko-teš. brigada sa jednim bataljonom smestiti će se na prostoriji **Makljenovac** — **Obli kamen** sa zadatkom prav-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1, k. 1423.

² Opširnije o zadacima Srednjobosanske NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 80.

ljenja pritiska na Doboj i u slučaju da neprijatelj izvrši pokret prema našim snagama istoga dočekati i potući.

Sa jednim bataljonom smestiti se na prostoriji **Novi Šeher — Crni Vrh — Maglaj** sa zadatkom prihvatanja domobrana i milicije koji se predaju NOV, pravljenja pritiska na Maglaj i trganja komunikacija Maglaj — Doboj.

Sa jednim bataljonom smjestiti se južno od Teslića na visove **Grebljica** (kota 299), **Babino Brdo** (kota 487), **Božići** (kota 269),³ **Šanjih**⁴ sa zadatkom obezbjeđenja Teslića i razbijanje četničkih bandi koje se nalaze na sektoru Komušina, Jezera, Mladikovine.⁵

IV bataljon smjestiti na prostoriju **Medakovo — Debela Meja** (kota 505),⁶ **Konjsko brdo** (kota 506), sa zadatkom trgovanja komunikacije Maglaj — Usora i pravljenje pritiska na Usoru, kao i manevrisanje sa tim bataljonom, davanje pomoći ostalim bataljonima.⁷

Motajički odred smjestiće se na prostoriji **Smrtići — Tromeda**⁸ — **Kalenderovci** sa zadatkom kontrolisanja komunikacije Prnjavor — Derventa i pravljenja pritiska na Derventu.⁹

Redovno održavati telefonsku vezu sa šefom kancelarije koji će se nalaziti u Štabu divizije. Isti će nas izvještavati o eventualnim nastalim promjenama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — ppukovnik,

Komandant — ppukovnik,
Đurin¹⁰

(M. P.)

³ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Postoje zaselak Čosići i k. 263 u rejonu razmještaja toga bataljona.

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Postoji brdo Senjik.

⁵ Na tome se području u to vrijeme nalazila Teslićka četnička brigada, koja je napala dijelove Srednjobosanske NOU divizije na cesti Pribinić — Teslić. Bliže o tome vidi izvještaj štaba ove četničke brigade od 17. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12261).

⁶ Treba: k. 525.

⁷ Teslićko-tešanjaska NOU brigada je, prema izvještaju njenog štaba od 28. septembra 1944, te zadatke izvršila 18./19. septembra 1944. Bliže o tome vidi dok. br. 127 i naređenje Štaba Teslićko-tešanjaska NOU brigade od 18. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/1, k. 1423).

⁸ Riječ je o raskrsnici puteva kod s. Kalenderovaca.

⁹ Taj odred je prvi prihvatio borbu sa neprijateljskom borbenom grupom »Rudno«, koja je 25. septembra 1944. otpočela prodor od Dervente, preko Prnjavora i Klačnica, prema Banjoj Luci (vidi dok. br. 116). Odred je kasnije, u oktobru 1944. rasformiran (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/5, k. 1421: naređenje Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 23. oktobra 1944).

¹⁰ Đurađ Predojević

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 5. VOJVOĐANSKE BRIGADE OD 17. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 36. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI U TOKU PRVE POLOVINE SEPTEMBRA¹

Š T A B
V VOJVOĐANSKE BRIGADE
O. broj: 97/1944. godine
17. IX. 1944. u 20 sati
P o l o ž a j

V br.
septembar 1944.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Dostavljamo Vam izvod iz operacijskog dnevnika ove brigade za vreme od 1. do zaključno 15. septembra 1944. godine kako sledi:

1.IX. 1944. Vreme sunčano, na prostorijsi Stjepan Grad — Grada Brdo.²

Sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica. Naoružanje: 169 pušaka, 26 pištolja, 1 protivtenkovski bacač, 6 puškomitraljeza »Zbrojovki«, 33 engleska puškomitraljeza 2 puškomitraljeza »šarca«, 1 avionski puškomitraljez, 87 pikavaca, 1 teški i dva laka bacača.

Neprijatelj je preko noći tukao artilerijom. Oko 12 sati naša patrola koja je išla u izviđanje u pravcu Dobrog Polja naišla je na grupu od 30—40 četnika koji su na nju pripucali. Patrola se povukla. Zatim je neprijatelj — Nemci — sa kosa iznad sela Varoši tukao iz bacača selo Varoš. Nismo imali žrtava.

Brigada vrši pokret u 16 sati na prostorijsu sela Tuhalići³ — Jamići.

2.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada stiže na novu prostorijsu sela Tuhalići⁴ i Jamići oko 2 sata. Brigada na odmoru i spremanju hrane. Naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem nije bilo.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34/3, k. 1244.

² Brigada je na tu prostorijsu došla sa Zelengore, prešavši cestu Kalinovik — Foča kod s. Poljica. O tome vidi dok. br. 9 i operacijski dnevnik štaba te brigade (Arhiv VII, reg. br. 29/3, k. 1244).

³ i ⁴ Trebalo bi da piše: Tuhuljići (vidi dok. br. 17).

Brigada u 12 sati vrši pokret u cilju prebacivanja preko ceste i pruge Sarajevo — Višegrad.

Brigada se prebacila preko ceste i pruge Sarajevo — Višegrad i smešta se na novu prostoriju sela Brezje gde se u toku dana odmara bez ikakvih promena.⁵

3.IX. 1944. Vreme kišovito, sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica, naoružanje bez promene.

Tačno u 18 časova brigada vrši pokret sa dosadašnje prostorije u cilju prebacivanja preko ceste Sokolac — Rogatica.

Naša brigada ima za zadatak da stvori cestobran u cilju prebacivanja čitavog Korpusa.

Brigada sa lakoćom zadatak izvršava ne naišavši na neprijatelja i smešta se u selo Blažujeviće sa zadatkom hitnog i svestranog ispitivanja Drine na sektoru Stari Brod — Slap.

Toga dana neprijatelj na našem sektoru nije bio aktivan.

4.IX. 1944. Vreme promenljivo, sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada na istom sektoru — položaju kao i 3.IX. o.g. sa zadatkom obezbeđenja od Rogatice i ispitivanja Drine.

Naročitih događaja niti dodira sa neprijateljem nije bilo.

5.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada sa dva bataljona, intendanturom i sanitetom sprovodi divizisku bolnicu do sela Brod,⁶ gde se vrši prebacivanje preko Drine, a dva bataljona su ostala na položajima iznad sela Blažujevića gde su držali položaj radi uspešnog prebacivanja preko Drine, jer je neprijatelj u jačini jedne pukovnije »Princ Eugen« S.S. divizije nadirao od Rogatice sa namerom da nam onemogući prebacivanje preko reke.⁷

⁵ Opširnije o organizaciji i izvršenju toga pokreta vidi dok. br. 17.

⁶ Odnosi se na Stari Brod.

⁷ Prebacivanje jedinica 12. korpusa NOVJ preko r. Drine pokušali su da spriječe dijelovi njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i četnici Višegradske i Leteće (jurišne) brigade »5. oktobar« Drinskog četničkog korpusa. Treća vojvođanska brigada 36. NOU divizije, nalazeći se u zaštitnici 12. korpusa NOVJ, odlučnim otporom sa položaja Mednik — Rujnik odbila je neprijatelja, nanijevši mu velike gubitke. Opširnije o tome vidi: dok. br. 26, 97 i 162; Arhiv VII: operacijski dnevnik Staba 3. vojvođanske NOU brigade (reg. br. 28/1, k. 1243), izvješća 3. zbornog područja od 5. i 7. septembra 1944 (reg. br. 54/3-13 i reg. br. 54/3-14, k. 60), obavještenje Romanijskog četničkog korpusa od 2. septembra 1944 (reg. br. BH-V-5779), naredbu Drinskog četničkog korpusa od 4. septembra 1944 (reg. br. BH-V-1441),

Bataljoni na položaju u toku dana nisu imali kontakta sa neprijateljem.

Prva dva bataljona sa sanitetom, intendanturom i divizionom bolnicom prebacili su se preko Drine uspešno, iako smo raspolagali svega sa jednim čamcem u koji je moglo da stane svega oko 30 vojnika.

Isto tako prebačena je i čitava komora. Po prebacivanju preko Drine brigada se smestila u selo Blace.

6.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 379 drugova i 71 drugarica. Naoružanje bez promene.

Ujutru oko 8 sati, pošto se čitav Korpus prebacio, naša dva bataljona koja su bila na položaju iznad sela Blažujevića uspešno su izvršili prebacivanje preko Drine i došli u selo Blace u sastav brigade.

Brigada oko 10 sati pre podne vrši pokret, u cilju prodiranja prema severoistoku, prema Dobrom Polju.⁸

Kontakta sa neprijateljem nije imala.

7.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Ujutru u 6 sati brigada vrši pokret za Dobro Polje gde se smešta sa obezbeđenjem od pravca Bajine Bašte i Užica.

Čitav dan bez ikakove promene.

Uveče je održana brigadna smotra u prisustvu komandanta divizije povodom ulaska Crvene armije u našu zemlju.⁹

8.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica. Naoružanje: 160 pušaka, 25 pištolja, 1 protivtenkovski bacač, 4 puškomitraljeza »Zbrojovke«, 36 engleskih puškomitraljeza, 5 puškomitraljeza »šaraca«, 1 avionski puškomitraljez, 85 engleskih i 18 ruskih pikavaca, 4 protivkolske puške, 1 teški ruski bacač i 3 laka bacača.

Brigada u 4 sata zajutra vrši pokret u selo Drajići, u cilju prodiranja prema severoistoku i povezivanja sa jedinicama I Korpusa. Brigada ide u prethodnicu Korpusa.

Po izvršenom pokretu smestili smo se na prostoriju prema dobivenoj zapovesti.

izveštaj Čajničke četničke brigade od 3. septembra 1944 (reg. br. BH-V-1438) i izveštaje Višegradske letеće četničke brigade »5. oktobar« od 5. i 8. septembra 1944 (reg. br. BH-V-1444 i 1454); Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV¹, str. 681 — 684.

⁸ Opširnije o zadacima 5. vojvođanske brigade 36. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 26.

⁹ Vidi dok. br. 49, objašnjenje 9.

Dan je protekao bez ikakvih promena i kontakta sa neprijateljem.

9.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Kako se glavne četničke snage i nedićevske jedinice po zauzeću Požege skoncentrisale na prostorijsku između Užica i Kosjerića, to je zadatak naše brigade da u zajednici sa ostalim našim jedinicama razbije ove bande, kao i da uništi svaku organizaciju državnog aparata koje su izdajnici srpskog naroda Nedić i Draža Mihailović po nalogu okupatora stvorili na teritoriji Srbije, služeći se krvavim terorističkim sredstvima. U tome cilju naša brigada dobila je zadatak da pročisti teren na prostorijskoj sela Pajići — Matići — Dub — Vučak i Cerje i da se na prostorijskoj Cerje sa brigadom smesti i da se obezbedi sa onoga pravca gde se neprijatelj nalazi.

Kako je pre naše brigade ovim sektorom prokrstarila jedinica I Korpusa i potpuno razbila četničke bande koje su se povukle u pravcu Valjeva, to mi nismo nigde naišli na neprijatelja.¹⁰

10.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada na položaju kao i 9.IX. 1944. Brigada na odmoru i spremanju hrane. U toku dana i noći nije bilo dodira sa neprijateljem.

11.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada na prostorijskoj kao i 10. odnosno 9.IX. o.g.

Brigada u 11,45 sati vrši pokret na novu prostorijsku i smešta se u selo Matići sa okolnim obezbeđenjem odnosno osiguranjem. Na novu prostorijsku brigada je stigla u 21 čas.

U toku pokreta kao i po smeštaju na novu prostorijsku nije bilo nikakvih događaja niti dodira sa neprijateljem.

12.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Ujutru u 4 sata brigada vrši pokret sa zadatkom da se postavi na prostorijsku s. Vujnovače (Petkovići — Vujići — Arsići — Begovići — Bebići) radi kontrole i zatvaranja pravca od Jablanika i Rogačice.

Na novu prostorijsku brigada je stigla u 11 sati pre podne.

¹⁰ Opširnije o dejstvima 1. proletarskog korpusa i Operativne grupe divizija i razbijanju četnika u zapadnoj Srbiji u to vrijeme vidi knjigu depeša 1. proletarskog korpusa NOVJ u Arhivu VII, reg. br. 33/1, k. 372.

Naš zadatak je da se prikupi i raspodeli noćas primljeni materijal od Saveznika.

Brigada u ovom pokretu kao i na novoodređenoj prostori nije imala nekih naročitih događaja, niti kontakta sa neprijateljem.

13.IX. 1944. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Da bi se u toku noći likvidirale četničke bande u Peckoj, stoga će brigada u toku današnjeg dana — popodneva, a najdocnije do uveče zaposesti položaj iznad sela Dragodo i Marjanovića koji položaj će nam služiti kao polazne tačke za napad na Pecku.

Bataljoni skoro istovremeno kretali su se ka polaznim položajima ali na kosama iznad sela Ive u zasedi sačekala nas je Jaderska četnička brigada u jačini od 100 boraca.

Da bi se bande sa položaja proterale, naš I i IV bataljon rasterao ih je u borbi koja nije trajala više od jednog sata. Neprijatelj je na položaju bio vrlo slab i pri prvome jurišu i u panici napustio položaje koje je učvrstio, naši gubici su dva lakše ranjena i jedan drug poginuo. Neprijateljski gubici nama su nepoznati, ali verujemo da su znatni. Dva su četnika uhvaćena živa.

Usled novostvorene situacije, t.j. pošto su se četnici izvukli iz Pecke i postavili se na kosama iznad sela Drenajića, to je naša brigada obustavila napad na Pecku, s tim što je dva bataljona uputila prema selu Drenajiću. Sa ostala dva bataljona štab brigade, intendanturom i sanitetom ostao je u selu Marjanovići. Obaveštajno odeljenje naše brigade u cilju ispitivanja u toku noći bili su u Peckoj gde nisu uopšte naišli na neprijatelja.

14.IX. 1944. Vreme kišovito, sastav brigade bez promene, na licu 370 drugova i 68 drugarica, naoružanje bez promene.

Jače četničke snage sa slabijim naoružanjem napale su juče oko 16 časova naš štab Korpusa pre ulaska u selo Drenajić, kojom je prilikom poginuo načelnik štaba Korpusa.¹¹ Neprijatelj drži sve dominantne položaje iznad sela Drenajića i Suvodola, i na taj način ugroženi su naši položaji u ravnici. Pošto nam ove bande vise na leđima, hitno orijentisati sve snage Korpusa za razbijanje četničkih bandi.

Naša divizija dobila je zadatak da danas u zoru izvrši napad na četnike na sektoru Presedo — Debelo Brdo — Vlasi — Senovo Brdo — Pečina.

¹¹ Načelnik štaba 12. korpusa NOVJ u to vrijeme je bio potpukovnik Mileta Đukić (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 90, k. 589B: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ).

Po dobivenom zadatku rano u zoru krenuli smo, jedna kolona sa zadatkom da izbiје preko Presedola u Dragodolsku reku, na Debelo Brdo, druga kolona preko Krušika na Debelo Brdo. Ali na neprijatelja nismo naišli, no po izbijanju na ove položaje iste smo zaposeli. Oko 10 časova četnici Ariljske brigade u jačini oko 500 četnika sa dva laka i jednim teškim bacačem i nešto automatskog oružja napali su na naše položaje. U napadu na sektoru našega Korpusa učestvovala su tri četnička korpusa, težnja im je bila da ovladaju položajima na Debelom Brdu. Neprijatelj prilikom napada bio je vrlo uporan i uspeo mu je da izbiје na izvestan deo naših položaja koje smo odmah povratili. Usled toga što naši borci nisu imali municije, neprijatelj je uspeo oko 18,30 sati da izbiје na Debelo Brdo, i mi smo bili prinuđeni da se povučemo sa ovih položaja i da zaposednemo nove. U toku noći dobili smo naređenje da u zajednici sa I Brigadom likvidiramo neprijatelja na Debelom Brdu, što smo u jednom snažnom jurišu i učinili. Borba je bila žilava i svaki položaj koga su oni bili trenutno zaposeli morali smo na juriš zauzimati. Bilo je takvih slučajeva da su se borci sa kundacima tukli. Po iskazima zarobljenika ovo su bile odabrane snage Dražine. Kada se ima u vidu da je, dok smo se mi tukli sa četnicima na Debelom Brdu, I Korpus vodio bitku za Valjevo.¹² Uspešno razbijanje četnika na ovim položajima omogućilo je našem I Korpusu da razbiје centar reakcije u zapadnoj Srbiji. Držanje naših boraca bilo je na visini, gde u skoro dvadesetčasovnoj borbi naše brigada ispoljila je ofanzivni duh, punu borbenost i upornost. U borbi su se naročito istakli drugovi: Gradić Žika, Kuzmanović Dušan, Matijević Živka, Popović Ivan, Stojčić Ivan, Malinović Ljubica, Janković Stjepan i Knežević Jovan. Naši gubici u borbi su sledeći: 14 drugova poginulih i 17 drugova ranjeno.

Po izlasku¹³ naših boraca, zarobljenika i seljaka neprijatelj je imao ogromnih gubitaka, po skromnoj proceni preko 40 mrtvih i najmanje dva puta toliko ranjenih.

15.IX. 1944. g. Vreme sunčano, sastav brigade bez promene, na licu 432 druga i 65 drugarica, naoružanje bez promene.

U jutarnjim časovima proterani su sa položaja i poslednji ostaci četničkih bandi, i naša brigada je držala sa izves-

¹² U borbama za oslobođenje toga grada učestvovala su 1. i 6. proleterska divizija 1. proleterskog korpusa NOVJ. Opširnije o tim borbama vidi: tom I, knj. 12, dok. br. 25, 30, 38, 55, 85, 99, 154 i 164; Arhiv VII, reg. br. 33, 1, k. 372 (knjigu depeša 1. proleterskog korpusa NOVJ).

¹³ Pogreška. Trebalo bi da piše: iskazu.

nim snagama položaje na Lokanjskoj kosi,¹⁴ a ostali delovi su se odmarali. U toku čitavog dana nije bilo nikakove aktivnosti, te je vreme upotrebljeno za čišćenje i sređivanje jedinica.

a) Vlastiti gubici u ljudstvu za period od 1. do 15. septembra o.g. sledeći su: poginulih 14 drugova i drugarica, ranjeno 17 drugova i drugarica, nestalih nismo imali. Od oružja nismo ništa izgubili. Gubitaka u stoci nismo imali.

b) Neprijateljski gubici u ljudstvu: oko 40 poginulih i ranjenih, četničkih bandi oko 80.

c) Prilikom vođenih borbi u ovom periodu moral kod boraca i rukovodioca bio je na dostojnoj visini.

d) U toku ovoga perioda nismo imali dobrovoljno pridoljnih kao ni mobilisanih drugova.

e) Stanje discipline, borbenoga duha i gotovosti je zadovoljavajuće.

f) Zdravstveno stanje je zadovoljavajuće. Kroz sanitet je za ovaj period prošlo 17 bolesnika obolelih od malaksalosti, tuberkuloze, čireva, otok nogu i ostale razne bolesti — od gripa, proliva i groznice.

g) Stanje obuće i odeće je osrednje. Nedostaje obuće.

h) Stanje ishrane je zadovoljavajuće.

i) Odnos prema narodu je dobar iako ima pojava zločina u vidu grešaka.

k) Međusobni odnosi između drugova i drugarica pravi su i nisu primećene neprivalnosti u ovim odnosima.

j) Zdravstveno stanje stoke je zadovoljavajuće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
v.d. načelnika,
Bran. Lazović¹⁵

(M. P.)

¹⁴ Nije nađena na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na predjel Lokve.

¹⁵ Branimir Lazović Brana je poginuo 20. oktobra 1944. u Lipovačkoj šumi, u borbama za oslobođenje Beograda (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/5, list 7, k. 1244: operacijski dnevnik 5. vojvodanske NOU brigade).

**ZAPOVIJEST ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 18. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA
BANJU LUKU¹**

Š T A B
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
St. pov. op. br. 291
18-IX-1944 g.

Z A P O V J E S T
Sekcija Banja Luka 1 : 100.000

OPŠTA SITUACIJA: . . .²

U vezi takve situacije Štab V korpusa je odlučio da sa svojim snagama napadne i likvidira Banja Luku i okolicu.

Snage IV divizije napadaće sjeverni dio grada od komunikacije Banja Luka — Gradiška do rječice Crkvine.³

Snage Srednjobosanske divizije napadaće jugoistočni dio grada od komunikacije Banja Luka — Gradiška do rijeke Vrbasa.⁴

Naša divizija dobila je zadatak da napadne i likvidira sva neprijateljska uporišta sa jugozapadne strane od rijeke Vrbasa pa do rječice Crkvine.⁵

U vezi zadatka naše divizije,

N A R E Đ U J E M O :

1. — *XIII brigada* sa jednim svojim bataljonom napasće i likvidirati uporište spoljne odbrane grada Lauš. Sa dva svoja bataljona izvršiće u obliku klina prodor niz rječicu Crkvinu do unutrašnjeg pojasa odbrane, probiti unutrašnji pojas odbrane, razvijajući se u pravcu Sokolane, Bolnice, Higijenskog zavoda, Žandarmerijskog puka i željezničke stanice,

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/2, k. 1270.

² Redakcija je izostavila dio teksta koji u potpunosti ponavlja podatke iz prvog dijela zapovijesti Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944 (vidi dok. br. 80).

³ O dejstvima te divizije u borbama za Banju Luku vidi dok. br. 80, objašnjenje 9.

⁴ Bliže o dejstvima te divizije u borbama oko Banje Luke vidi dok. br. 80, objašnjenje 11.

⁵ Vidi dok. br. 80.

s tim da čelo klina izbije do bivše zgrade Banske uprave, gde će se spojiti sa snagama IV i Srednjobosanske divizije.

Bataljon koji ima zadatak likvidaciju Lauša, po zauzeću istoga razvijace se u desno, s tim da bočnim napadom pomogne likvidaciju neprijateljske linije do Šehera, ukoliko to bude potrebno, a ukoliko ne bude, štab brigade upotrebiće ga kao pomoć glavnom klinu koji nadire u pravcu Citadele. IV svoj bataljon, štab brigade držeće ga u rezervi i upotrebiti ga prema potrebi.

2. — *XVI KNOU brigada* sa jednim svojim bataljonom prodiraće glavnom cestom Gor. Šeher — Kaštel, nastojeći da čelo klina što prije izbije do unutrašnjeg pojasa odbrane — do zgrade gradske opštine i Poreske uprave, probije unutrašnji pojas odbrane, likvidira i zaposjeda Kaštel. Sa jednim vodom zaposjeće most u G. Šeheru i spriječiti bježanje neprijatelja na desnu stranu rijeke Vrbasa.

Sa jednim bataljonom kretaće preko Liješća, Bukvaluka, iznad G. Šehera, likvidirati spolnu odbranu neprijatelja, krećući se dalje u pravcu Crne kuće,⁶ likvidirati Crnu kuću i izbiti na most Crkvine (kod Bezistana), razvijajući se u lijevo prema Palasu⁷ u pravcu gimnazije, gde će se spojiti sa snagama Srednjobosanske divizije, a jednim krakom od Bezistana razviti se u desno i pomoći prvom klinu u likvidaciji Kaštela.

Sa jednim bataljonom preko Sibova likvidirati spolnju odbranu neprijatelja lijevo od Lauša i dalje u sastavu drugog klina prodirati u pravcu Crne kuće i Palasa. Lijevo održavati vezu sa snagama XIII brigade, a desno držati čvrsto mostobran na G. Šeheru.

3. — *XV KNOU brigada* kao divizijska rezerva smestiće se na prostoriju Han Kola, sa zadatkom da štiti leđa snaga koje napadaju grad, da štiti divizijsko previjalište i da čisti sve četničke grupe koje bi eventualno na tom sektoru vršljale. Snage ove brigade biće za sve vrijeme borbe koncentrisane, kako bi se u slučaju potrebe kao rezerva mogle ubaciti u borbu kao pomoć snagama koje napadaju na grad.

4. — *Naša artilerija* (II divizion) dejstvovaće sa Pavlovca (k. 304) odakle će tući Citadelu⁸ a naročito Kaštel,⁹ a i sva druga uporišta po zahtjevu pojedinih jedinica.

⁶ Riječ je o zatvoru u blizini centra Banje Luke.

⁷ Odnosi se na hotel »Palas« u centru grada.

⁸ Citadelu obrazuju zgrade Velike župe, Banske uprave sa kazalištem, Hipotekarne banke i njemačke Komande mjesta, te predstavlja utvrđeni blok (vidi dok. br. 156).

⁹ Riječ je o staroj tvrđavi na lijevoj obali r. Vrbasa.

5. — U ovoj akciji sadejstvovaće i naša avijacija, tukući ciljeve: most na Savi u Gradiškoj i samu Gradišku, Citadelu, Kaštel, Petričevac, Trapiste,¹⁰ Gornju i Donju Topolu. Početak dejstva avijacije biće 18 ov.mj. u 19 časova.

6. — *Početak napada tačno 18. ov.mj. u 22 časa.*

Do ovoga vremena sve pripreme moraju biti završene, tako da napad otpočne u tačno određeno vrijeme.

7. — Po likvidaciji Banja Luke, snage naše i IV divizije produžice čišćenje Zalužana i svih neprijateljskih uporišta na liniji Banja Luka — Gradiška, a snage Srednjobosanske divizije očistiće Kotor Varoš i sva uporišta na liniji Banja Luka — Kotor Varoš.

8. — *Ugovoreni znaci:*

18/19 ov.mj.	Slavko — Šoša
19/20	„ Sava — Vrbas
20/21	„ Sloboda — Dolazi
21/22	„ Kiša pada — Trava raste

9. — *Vidni znaci:*

19 septembra: Pušku dva puta okomito u vis.
20 septembra: Pušku vodoravno iznad glave.
21 septembra: Pušku dva puta u stranu držeći je okomito.
22 septembra: Pušku u vis i mahati levo i desno.

10 — *Veza:* Sve brigade održavaće sa štabom divizije radio-vezu po redovnom dosadašnjem planu. Telefonsku vezu XIII i XVI KNOU brigada uspostaviće sa štabom ove divizije. Čela klinova koji prodiru u grad moraju biti povezana telefonski sa štabovima svojih brigada. Štab XVI KNOU brigade održavaće radio-fonsku vezu sa štabom divizije, a štab XIII brigade sa štabom divizije i sa glavnim svojim prodornim klinom.

11. — *Sanitet:* Divizijsko previjalište nalaziće se jedno vrijeme u Božićima na cesti Banja Luka — Han Kola, a potom u G. Šeheru.

12. — *Evakuacija:* Evakuaciju ratnog plijena vršiće Ekonomski osek V korpusa uz pomoć intendatura divizija. Prilikom oslobađanja grada, pored svakog zauzetog vojnog magacina, jedi-

¹⁰ Trapisti su dio grada na periferiji Banje Luke, gdje se nalazi istoimeni manastir, poznat po proizvodnji sira »trapist«.

nica koja zauzme postaviće stražu, dok magacin ne primi posadna jedinica. Za sigurnost i obezbjeđenje magacina odgovorni su štabovi dotičnih jedinica.

Sve zarobljenike upućivati pod stražom do štaba divizije.

Štab divizije nalaziće se u Gor. Šeheru.

Opšta napomena: Prodori i udari napadnih klinova moraju biti energični i odlučni, kako bi se odmah mogao skršiti otpor neprijatelja i dezorganizovati njegova odbrana. Za likvidaciju zgrada i tvrdih objekata koristiti sva tehnička sredstva koja stoje na raspoloženju (Džon Bule, protuoklopne topove i dr.).

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik, Načelnik, major	Komandant,
Vojo Stupar	M.¹¹ Pekić
	pukovnik,
	V.¹² Todorović

(M. P.)

Dostavljeno:

XIII, XV i XVI KNOU brigadi.

Prilog: skica grada Banja Luke.¹³

P.S. Svaki klin prodorni nosiće na čelu Džon Bul bacače. Veza sa radio-stanicom održavaće se za vrijeme akcije ovako: XIII brigada javljaće se svaki parni sat, počev od 22 časa pa na dalje, a XVI brigada svaki neparni sat.

Posadna jedinica u gradu biće jedna brigada IV divizije. Svaka naša brigada po likvidaciji grada odrediće zbornomjesto za svoje jedinice.

¹¹ Mirko

¹² Vojo

¹³ Tu skicu redakcija nije pronašla (vidi dok. br. 80, objašnjenje 13).

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 19. SEPTEMBRA 1944. O OSAMOSTALJENJU PARTIZANSKIH ODREDA NA PODRUČJU ISTOČNE BOSNE¹

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br.: 74.44.
19. IX. 1944 god.

ŠTABU korpusnoj voj. oblasti²

Položaj

U smislu osamostaljenja partizanskih odreda na području Istočne Bosne, te uspješnijeg vojno-političkog djelovanja, pravilnog i organizovanog rada na mobilizaciji, kontroli teritorije na kojoj će stacionirati i izvoditi operacije

NAREĐUJEMO:

Da od danas pa do daljeg naređenja svi partizanski odredi Istočne Bosne samostalno funkcionišu i rade na područjima po direktivama — naređenjima Štaba III Korpusa NOVJ, koji će svoja naređenja prenositi odredima preko operativnih jedinica koje se budu nalazile na područjima odreda. Ovakvo komandovanje biće sve dotle dok odredi ne dobiju radio-stanice, kada će komandovanje biti sa odredima neposredno.

U slučaju odlaska Štaba III Korpusa sa ovog teritorija komandovanje partizanskim odredima preuzeće Štab Korpusne oblasti za Istočnu Bosnu.

Prema prednjem štabovi divizija koji imaju pod komandom odrede, ove će odmah osloboditi svih dužnosti koje momentalno imaju kod štabova divizija, kako bi mogli samostalno operisati u sklopu zadataka koji se postavljaju pred naše jedinice.

O operacijama štabova pojedinih divizija, ukoliko to bude bilo potrebno, blagovremeno će se dati i direktive za dotične odrede, kako bi i odredi u sklopu zadataka sadejstvovali uporedo sa divizijama, i na taj način rešavali manje,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/2, k. 408.

² Dokumentat je pisan u više primjeraka. U naslovu je riječ »Štabu« otkucana na mašini, a ostali dio dopisan je mastilom, latinicom.

no u sklopu opšteg plana važne zadatke, vršili mobilizaciju sa svog područja za popunu jedinica koje operišu na tom sektoru, obezbeđivali narodno-oslobodilačku vlast i omogućavali pravilno funkcionisanje ove.

Da bi svaki odred znao teritoriju na kojoj ima izvoditi operacije dajemo operativna područja ponaosob za svaki odred i to:

Kladanjski odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija: Vlasenica — Kladanj — Olovo — Vareš — dolina Krivaje, zahvatajući Konjuh do Kamenskog.

Srebrenički NOP odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija od Drinjače (ušće rijeke Drinjače u Drinu) — uzvodno dolinom rijeke Drine do Žepa — Srebrenica, pa severno do drumu Vlasenica — Kasaba — Drinjača.

Tuzlanski NOP odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija severno Srebrenik — Mirićina — Donja Brijesnica — Podgorje — Đurđevik — gornji tok rijeke Spreče, desna obala — Međaš — Simin Han.

Posavski NOP odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija: Posavina — Trebava do linije Srnice — Bukvik — Brčko.

Majevički NOP odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija južno od rijeke Save, uzvodno Drinom do linije Zvornik — Jelica, obuhvatajući i masiv Majevicu.

Birčanski NOP odred: Operativno područje ovog odreda biće prostorija i to severno drum Zvornik — Capardi — lijeva obala rijeke Spreče do Živinica — drum Živinice — Stupari — prostor Birča južno do linije Vlasenica — Drinjača, a na istoku nizvodno rijekom Drinom do Zvornika.

Štabovi divizija i to XXVII divizije formiraće rukovodstvo Birčanskog partizanskog odreda, a Štab XXXVIII divizije odrediće štab Majevičkog partizanskog odreda pri prvom do-diru sa djelovima Majevičkog partizanskog odreda koji se nalaze u Semberiji, odnosno koji treba da se prebace iz Srema u Ravan.

Štab Korpusa ovim naređenjem hoće da da punu inicijativu štabovima partizanskih odreda u smislu što uspješnijeg izvođenja akcija u sklopu sa ostalim našim operativnim jedinicama, kao i da odredi shvate značaj mobilizacije za jedinice ovog korpusa. Uspjeh odreda cjeniče se na prvom mjestu po tome koliko je boraca dao za popunu brigada naših divizija, te u tom smislu raditi po planu i neumorno.

Štabovi divizija koji operišu na područjima partizanskih odreda Istočne Bosne ukazivaće svaku pomoć odredima

u smislu organizacije, uzdizanja kadrova, učvršćivanja naše narodno-oslobodilačke vlasti i tome slično.

Naročito skrećemo pažnju štabovima partizanskih odreda da odredi žive vojničkim životom, da budu ofanzivni na komunikacijama i na pojedinim uporištima, da se kod odreda održava disciplina na visini, kako bi mogli odgovoriti svim onim zadacima koje pred nas postavlja Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Po prijemu ovog naređenja svi štabovi odreda dostaviće izvještaj iz koga će se vidjeti brojno stanje ljudstva i materijala, a ubuduće ove izvještaje dostavljati svakih 15 dana. Posebno dostavljati najkraćom vezom operativne izvještaje o akcijama koje je odred izvodio, naznačujući u izvještaju uglavnom za proteklo vrijeme slijedeće: dan i mjesto kad je vođena borba, sa kime, gubitci neprijateljski i sopstveni, zaplijenjeni materijal i naoružanje, kao i sopstveni gubitci u oružju. U izvještaju naglasiti koja se jedinica naročito istakla i zaslužila pohvalu.³

Štabovi odreda, ukoliko imaju drugova koji nisu unapređeni ili ukoliko ih ima koji nisu odlikovani a treba da budu odlikovani, dostaviti spisak osobeno za unapređenje u čin oficira, a osobeno u čin podoficira.

Dostavlja se prednje naređenje na tačan postupak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba,
general-major:
Vukotić

Dostavljeno: Korpusnoj oblasti, štabu
XXVII i XXXVIII div., Tu-
zlanskom, Kladanjskom, Po-
savskom, Majevičkom, Birčan-
skom i Srebreničkom parti-
zanskom odredu.

(M. P.)

³ O dejstvima NOP odreda u istočnoj Bosni u toku septembra 1944. vidi dok. br. 133 i u Arhivu VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408) i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258).

**NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 20. SEPTEMBRA
1944. ŠTABU 38. DIVIZIJE ZA RAZBIJANJE PRIKUPLJENIH
NEPRIJATELJEVIH SNAGA NA PROSTORU BREŠKE¹**

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 76/44
20. IX. 1944.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema dobivenim podacima razbijene ustaše iz Tuzle grupišu se na prostoru Breške,² a povezani su sa dijelom zelenog kadra iz Gornje Tuzle.³ Da bi se u osnovi spriječilo svako prikupljanje tih grupa i eventualnog pokušaja ispada ili prepada prema Tuzli

NAREĐUJEMO :

Da odmah uputite vašu treću brigadu⁴ najkraćim pravcem prema Breškama sa zadatkom da se ove ustaške grupe razbiju i protjeraju. Po izvršenom zadatku neka ta brigada tokom sutrašnjeg dana ostane na toj prostoriji radi kontrole staroga drumca koji vodi prema Tuzli. Sa ove prostorije izvršiti pokret prema predviđenom planu sutra 21 ovog mj. pred mrak.⁵

Postavljanje brigade na ovom prostoru treba da bude još u vezi sa proslavom godišnjice XVI Muslimanske brigade na dan 21 ov.mj.⁶

O času pokreta izvijestite ovaj Štab.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab — načelnik:
(M. P.) general-major:
Vukotić

¹ Original (pisan na mašini latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 45/1, k. 1258.

² i ³ Podaci o neprijatelju nisu bili tačni, jer na toj prostoriji u to vrijeme nije bilo njegovih snaga (vidi dok. br. 132).

⁴ Odnosi se na 21. istočnobosansku NOU brigadu.

⁵ Prema zapovijesti Štaba 38. NOU divizije od 20. septembra 1944 (vidi dok. br. 93) trebalo je da 21. brigada izvrši pokret na prostoriju Tinja (Muslimanska i Pravoslavna). O izvršenju toga zadatka vidi dok. br. 132.

⁶ Opširnije o formiranju 16. muslimanske brigade 27. NOU divizije i proslavi godišnjice njenog formiranja vidi : knj. 16, dok. br. 17, knj. 17, dok. br. 66, knj. 18, dok. br. 80 i 123; izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 20. SEPTEMBRA 1944.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ
BOSNI U JULU¹

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 86/44.
20. IX. 1944.

Dostavlja operativni izvještaj
za mjesec juli 1944. godine

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Na 1. jula 1944. godine raspored jedinica ovoga korpusa bio je slijedeći:

XXXVIII NOU divizija, u čijem je sastavu XVII Majevička brigada, dok se njena XVIII Hrvatska brigada nalazi u Centralnoj Bosni,² postavljena je na prostoriju prema Srebrenici i Bratuncu. Zadatak ove brigade³ je osmatranje doline rijeke Drine i zatvaranje pravca od neprijateljskih uporišta Srebrenica i Bratunac. Ovoj brigadi dodjeljeni su NO partizanski odredi Mačvanski i Srebrenički.

XXVII NOU divizija imala je u sastavu XIX Birčansku brigadu, XX Romanijsku brigadu, dok se njena XVI Muslimanska brigada nalazila u Crnoj Gori.⁴ XIX Birčanska brigada zatvarala je pravac od ceste Tuzla — Zvornik na položajima Rakino Brdo — Šeher⁵ — Osmaci. XX Romanijska brigada poslana je na Romaniju sa zadatkom mobilizacije i djelovanja na četničke grupe, u vezi najnovijih političkih događaja. Istovremeno zatvara pravac Sokolac — Vlasenica i osmatra aktivnost pravca Sarajevo — Višegrad.

Od vojvođanskih divizija XVI i XXXVI formiran je XII korpus Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije.⁶ Od 1. VII do 15. VII nije bilo akcija širih razmjera ni od naše ni od

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/1-3, k. 408.

² Vidi dok. br. 73.

³ Riječ je o 17. majevičkoj NOU brigadi.

⁴ O boravku te brigade na teritoriji Crne Gore vidi knj. 24, dok. br. 28, objašnjenje 2. Ona je 16. jula 1944, u Vlasenici, ponovo ušla u sastav svoje divizije. Bliže o tome vidi knj. 28, dok. br. 17.

⁵ Na karti 1:100.000 piše: Šeherdžik.

⁶ Vidi knj. 27, dok. br. 25.

neprijateljske strane. Za ovaj vremenski period izvršeno je čišćenje sprečke doline u cilju obezbeđenja aerodroma za evakuaciju ranjenika. Neprijatelj je pokušao sa manjim ispadima,⁷ ali je prodor osujećen intervencijom naše XXVII divizije. Od 3. jula do 6. jula evakuisano je 16 aviona ranjenika i invalida za Italiju.⁸ Na 17. jula uputili smo još jedan transport od 100 ranjenika.

Učestano spuštanje savezničkih aviona na slobodnu teritoriju podiglo je ugled naše vojske u narodu i moral boraca naših jedinica. Neprijatelj je osjetio kolebanje sela koja su bila pod njegovim uticajem, a sem toga spuštanje savezničkih aviona na pragu Tuzle značilo je njegovu vojničku slabost. Neprijatelj je pripremao akciju širih razmjera koja bi bila prirodan produžetak one na Posavinu, Semberiju i Majevicu. Namjera neprijatelja [je bila] da nas izbaci iz baze Šekovići, a potom da ekonomski uništi Šekoviće i fizički istrebi sve stanovništvo ovih sela.

11. VII stavljen je pod našu komandu XII korpus.⁹ 16. VII stigla je XVI Muslimanska brigada iz Crne Gore u Vlasenicu, te se konačno uključila u sastav svoje divizije.

15. VII prebacila se XIX Birčanska brigada na sektor Vlasenica — Rajići. Položaj u sprečkoj dolini preuzela je XXXVI divizija XII korpusa.

17. VII. XVI divizija XII korpusa zauzela je neprijateljsko uporište Lukavac kod Tuzle. Isti dan otpočela je neprijateljska ofanziva na Šekoviće. O akciji smo bili blagovremeno izvješteni.

Plan neprijatelja bio je slijedeći: glavni napad na pravac je od komunikacije Tuzla — Zvornik, da preko Raševa, Rakina Brda i Papraće izbije u Šekoviće. Drugi pravac je od komunikacije Tuzla — Živinice — Kladanj, gdje su angažo-

⁷ Prema dnevnim izvještajima Komande Grupe armija »F« od 12, 14. i 15. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 901 — 904, 927 — 933 i 943 — 946: prilozi br. 90, 101, 106/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«), dva ojačana bataljona 13. SS divizije »Handžar« sa četnicima izvodili su poduhvat u pravcu aerodroma u Osmacima i prema Šekovićima. Poduhvat se izvodio pod šifrom »Fliegenfänger« (»Muholovka«).

⁸ U Italiju je evakuisano 535 težih ranjenika, bolesnika i invalida. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 143; Zbornik dokumenata sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, knj. 1, dok. br. 245.

⁹ O tome vidi knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 110, k. 408A). Četvrtog avgusta 12. korpus je stavljen pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba NOV i POJ, a pod svoju komandu je primio još i 6. proletersku diviziju »Nikola Tesla« (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 112, k. 408A).

vane slabije snage. Treći pravac neprijateljskog nastupanja je od Zvornika preko Drinjače i Srebrenice ka Vlasenici.

Neprijateljske snage koje su učestvovala u akciji su: dva bataljona 27 regimente 13 SS BH divizije, dva bataljona 28 regimente 13 SS divizije, jedan brdski abtajlung (divizion) 13 SS¹⁰ art. rgt., potpomognuti sa 3.000 četnika Majevica, Trebave, Romanije i Papraće, te zeleni kadar sprečkog bazena, oko 1.500 boraca. Osjetilo se sadejstvo dijelova 7 SS »Princ Eugen« divizije i II ustaškog združa¹¹ sa pravca Srebrenice i Sokoka ka Han Pijesku.

Naše snage prihvatile su borbu na svim sektorima. U toku 18. VII vodile su se žestoke borbe u dolini rijeke Spreče sa XXXVI vojvođanskom divizijom, bez znatnijih promjena. Neprijatelj je u toku sutrašnjeg dana dobivši pojačanje uspio da potisne XXXVI diviziju iz sprečke doline na položaj Raševo — Bunarić — Mihajlovići — Vidakovići.¹² Pošto naših snaga nije bilo na sektoru Papraće, neprijatelj je uspio da nesmetano prodre pravcem Papraća — Borogovo — Šekovići. Naša XVI divizija hitno je prebačena na sektor XXXVI divizije da bi u zajednici s njom izvršila jak udar na neprijatelja u Šekovićima.¹³ 19. VII jedna jača neprijateljska kolona

¹⁰ Taj neprijateljski poduhvat izvodio se na prostoriji Šekovići — Vlasenica — Kladanj — Sokolac pod šifrom »Röslein« (»Ružica«). U njemu su učestvovali dijelovi 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i 13. SS divizija »Handžar«. Za taj poduhvat neprijatelj je formirao tri borbene grupe: Istočnu, Sjevernu i Južnu. Istočna grupa (2. i 3. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar«) napadala je od Zvornika prema Šekovićima; Sjeverna grupa (1. i 3. bataljon 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar«) dejstvovala je prema Prnjavoru i Živinicama; Južna grupa (po jedan bataljon iz 7. SS i 13. SS divizije »Handžar«) napadala je od Sokolca prema Vlasenici, dok je 7. SS izviđački bataljon dejstvovao od Vareša prema Ribnici. Opširnije o tome vidi izvještaje Grupe armija »F« od 2. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 699—703; prilog br. 15/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe »F«) i od 17, 18. i 19. jula (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 30 — 33, 47 — 50, 53 — 56 i 60 — 64; prilozi br. 116, 124, 126 i 128/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

¹¹ Tada su se na toj prostoriji nalazili dijelovi 1. ustaškog stajacćeg djelatnog združa i 8. posadnog združa (vidi dok. br. 172 i knj. 28, dok. br. 160).

¹² Bliže o tome vidi: knj. 27, dok. br. 81 i 82; Arhiv VII, reg. br. 14/2, k. 1240 (pregled borbenih dejstava 36. NOU divizije od 1. juna do 4. avgusta 1944).

¹³ U rejonu Šekovića tada su se nalazili 2. i 3. bataljon (Istočna grupa) 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar«. Bliže o borbama kod Šekovića vidi: knj. 27, dok. br. 79, 81, 82, 115 i izvještaj Grupe armija »F« od 20. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 75 — 77; prilog br. 134/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

predvođena četnicima uspjela je da se provuče od Zvornika preko Drinjače — Nove Kasabe na desnu obalu Drinjače, ovladajući dominantnim položajima Stolica i Bačkovca. Poslije procjene situacije Stab III korpusa odlučio je da u toku 21. VII izvrši opšti napad na neprijatelja u Šekovićima i desnoj obali Drinjače. XII korpus trebao je napadom na neprijatelja u Šekovićima stjerati ga u dolinu rijeke Drinjače, dok bi XXVII divizija i XVII Majevička brigada odlučnim napadom na Bačkovac i Stolice takođe natjerale neprijatelja na otstupanje ka Drinjači.¹⁴ Poslije ostvarenja ovoga plana produžilo bi se uništavanje neprijatelja u dolini rijeke Drinjače. XVI i XXXVI divizija djelimično su ostvarile ovaj plan, potisnuvši neprijatelja natrag ka komunikaciji Tuzla — Zvornik na polazne položaje. Na sektoru Mrkajići — Borogovo neprijatelj se ukopao i jedinicama XII korpusa u toku trodnevnih borba nije uspjelo da ga nabace na rijeku Drinjaču.¹⁵ XXVII divizija ojačana sa XV II Majevičkom brigadom XXXVIII divizije postigla je djelimično uspjehe na položajima Stolica i Bačkovca. Poslije uporne borbe neprijatelj je zadržao te položaje, no i njegovo napredovanje bilo je zaustavljeno. U toku borbe neprijatelj je palio sva sela koja bi zauzeo i ubijao sve stanovništvo koje nije pobjeglo pred njim. 23. VII dijelovi 7 SS »Princ Eugen« divizije¹⁶ i dijelovi II ustaškog zdruga vršili su pokret od Sokoca ka Han Pijesku. Hitno je prebačena XIX Birčanska brigada sa zadatkom da obezbijedi pravac Han Pijesak — Vlasenica.¹⁷

Od komunikacije Tuzla — Zvornik neprijatelj je dobio pojačanje i prešao u napad u dolini rijeke Spreče, potisnuvši

¹⁴ O tome vidi knj. 27, dok. br. 85, 86, 87, 88 i 89.

¹⁵ One nisu nabacile neprijatelja na Drinjaču zato što su dijelovi 13. SS divizije »Handžar« izvršili jak pritisak na glavninu 12. korpusa NOVJ, koja se nalazila prema r. Spreči, pa je u napadu na sektoru Šekovića učestvovala 1. vojvodanska brigada 16. divizije, ojačana dijelovima 2. i 5. vojvodanske brigade. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 95, 98, 99, 106; izvještaje Grupe armija »F« od 21, 22. i 23. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 86 — 99, 107 — 115 i 119 — 121: prilozi br. 140, 141, 145, 146 i 150/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

¹⁶ Odnosi se na dejstva Južne grupe. Bliže o tome vidi izvještaj Grupe armija »F« od 23. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 124 — 127: prilog br. 153/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

¹⁷ Opširnije o dejstvima 27. NOU divizije u to vrijeme vidi knj. 28, dok. br. 17, a o dejstvima 38. NOU divizije od 6. do 28. jula vidi knj. 27, dok. br. 130.

naše jedinice na Raševo — Bunarić — Vidakovići.¹⁸ U vremenu od 24. do 26. jula XXVII divizija i XXXVIII divizija izvršile su prebacivanje na prostoriju Nerići — Milan Planina — Podkozlovača — Žeravica, gdje je već oko Han Pijeska XIX birčanska brigada vodila borbu. Neprijatelj sa ovoga pravca nije bio naročito uporan niti prodoran — išao je i sa manjim snagama. Za ovo vrijeme XII korpus vodio je još uvijek oko Sekovića žestoke borbe.¹⁹

XVI divizija XII korpusa krenula je na rijeku Bosnu da prihvati XI diviziju koja se prebacivala na teren Istočne Bosne. Dolinom rijeke Krivaje krenula je i XXXVI divizija sa XVI divizijom.²⁰

¹⁸ Prema izvještajima Grupe armija »F« od 24. i 25. jula 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 144 — 148 i 189 — 192; prilog br. 162 i 173/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«), toga dana su se poslije borbi kod Živinica, u rejonu Sekovića spojile Sjeverna i Južna grupa, pa je o tome pojačanju ovdje, vjerovatno, i riječ.

¹⁹ Opširnije o tim neprijateljskim dejstvima od 24. do 29. jula 1944. vidi izvještaje Komande Grupe armija »F« od 25, 26, 27. i 28. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimci br. 189 — 195, 199 — 204, 214 — 217 i 240 — 244; priloge br. 172, 173, 177, 178, 182 i 192/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

²⁰ Jedinice 12. korpusa uspješno su izvršile prihvata 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, koja se između 26. i 28. jula 1944. prebacila preko r. Bosne na sektoru Nemila — Topčić Polje. Tom prilikom su dvije čete 3. bataljona »Mirko Stulić« ostale sa Štabom 3. ličke proleterske brigade. Međutim, pokušaj prebacivanja 11. NOU divizije u to vrijeme nije uspio zbog snažnog i iznenadnog napada dijelova 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«. Nijemcima je bio poznat pokret 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, 11. i 16. NOU divizije, pa su 23 jula 1944, da bi sprečili prebacivanje 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i 11. NOU divizije preko rijeke Bosne u istočnu Bosnu, otpočeli prevoženje (auto-transportom) 1. i 2. bataljona 13. SS puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« prema Zenici. Za razbijanje naših snaga između rijeke Bosne i rijeke Vrbasa organizovali su poduhvat i »Feuerwehr« (»Gašenje požara«), u kome su, pored navedenih jedinica (1. i 2. bataljona 13. SS puka), angažovali: 3. bataljon 14. SS puka, 7. SS protivtenkovski divizion i 7. SS izviđački bataljon 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 2. kozačku brigadu i dvije domobranske brigade. Na odsjeku Žepče — Nemila nalazili su se 2. bataljon 13. SS puka, 3. bataljon 14. SS puka i 7. SS protivtenkovski divizion, dok se 7. SS izviđački bataljon nalazio sjeveroistočno od Zenice. Opširnije o tome vidi dok. br. 73; knj. 27, dok. br. 109, 127; izvještaje Grupe armija »F« od 23, 25, 27, 28, 29, 30. i 31. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 124 — 127, 193 — 195, 203 — 204, 218 — 219, 236 — 237, 240 — 246, 253, 259 — 264, 273 — 279, 291 — 293 i 300 — 304; priloge br. 153, 173, 178, 183, 189, 192, 193, 198, 201, 202, 207, 208, 211 i 214/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

29. VII. XVII Majevička brigada izvršila je uspješan napad na varošicu Kladanj, gdje su se nalazile ustaše, ojačani dijelovima 13 SS divizije.²¹ Neprijatelj je ovladao Vlasenicom i iz Šekovića prebacio se na desnu obalu rijeke Drinjače, napadajući ka našim položajima, polako, zaposjedajući dominantne položaje na kojima je kopao rovove i ostavljao manje snage.

Pošto su obe divizije bile na uskom sektoru, opterećene velikim bolnicama, našim pozadinskim ustanovama i narodom koji je bježao ispred neprijatelja, Štab III Korpusa odlučio je da XXVII diviziju prebaci preko pruge Han Pijesak — Olovo na prostoriju Drapnici — Mangurići — Kruševci. XXXVIII divizija da ostane na položajima Slivne — Riječice — Podkozlovače, sa zadatkom daljnjeg praćenja razvoja situacije. Uslijed velikog broja izbačenih iz stroja neprijateljskih vojnika i zamora neprijatelja, te potrebe pregrupacije njegovih snaga, neprijatelj se zaustavio na liniji Han Pijesak — Vlasenica — Bačkovac — Betanj — Kladanj.

XXVII divizija na novoj prostoriji vodila je manje borbe sa romanijskim četnicima, dijelovima 7 SS »Princ Eugen« divizije i ustašama, koji su došli od pravca Knežine.

Zaključak: U borbama oko Šekovića neprijatelj je angažovao jače snage na naše jedinice. Namjera neprijatelja: potisnuti naše snage sa prostora između Spreče i Drinjače, te prostora Vlasenice i prebaciti preko pravca Sarajevo — Višegrad. Brzim manevrima i udarima po neprijatelju njegove namjere nisu ostvarene, već se zadržao na dijelu osvojenog terena i utvrdio. Naše jedinice dobile su zadatak da sa manjim snagama kidaju veze ovih uporišta sa njihovom pozadinom, te vrše napade na njihovu komoru.

Gubitci neprijatelja za mjesec juli iznose 906 vojnika izbačenih iz stroja. Zaplijenjena komora od 35 mazgi sa ratnim materijalom, 7 puškomitraljeza, 50 pušaka i 3 radio-stanice. Uništena su 3 topa i 5 automobila.

Naši gubici u mjesecu julu: 101 ranjen, 51 mrtvih vojnika, bez vojskovođačkih jedinica. Od materijala 2 puškomitraljeza uništena dejstvom neprijateljske artiljerije. Za vrijeme akcije neprijatelj nije upotrebio avijaciju i tenkove.

²¹ Prema izvještaju Grupe armija »F« od 30. jula 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 273 — 277: prilog br. 207/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«) toga dana su se kod Kladnja nalazili dijelovi 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« i 36. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza. Bliže o zauzimanju Kladnja vidi knj. 27, dok. br. 133.

U jedinicama ovoga korpusa osjećao se nedostatak telegrafista. Radi toga je organizovan kurs telegrafista koji je otpočeo 22. juna i njegovo trajanje predviđeno je do 31. avgusta 1944. g. Kurs pohađa 9 kursista. Do sada pokazuju dobre rezultate.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab — načelnik,
general-major: .
Vukotić

BR. 92

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 20. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE O DEPEŠI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O OPŠTOJ SITUACIJI U ZEMLJI I O DALJIM ZADACIMA¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 819
Dana 20. IX — u 10 č. 1944. g.
s. Crkvice

ŠTABU XI HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Preko Štaba II U. Korpusa NOV Jugoslavije² primili smo depešu od VŠ NOV i POJ sledeće sadržine:

»U celoj zemlji situacija se povoljno razvija. Naše jedinice izvode svuda uspješne akcije. Naši oslobodili velike oblasti i u toku je masovna mobilizacija. Razbijene su osnovne četničke nedićevske bande.³ Uspjeli smo razoružati deset hiljada bugarskih vojnika pa čak i kompletne divizije.⁴ Za sada prešlo na našu stranu nekoliko hiljada domobrana. Očekujemo još šire prelaženje.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/9, k. 1149II.

² Riječ je o obavještenju toga štaba od 12. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 20/4, k. 1144I).

³ Opširnije o razbijanju četničkih jedinica i drugih kvasilinskih formacija u Srbiji u to vrijeme vidi: tom I, knj. 1, dok. br. 175 i 176, i knj. 12, dok. br. 200 i 201.

⁴ Riječ je o razoružanju 14, 15. i 29. divizije 5. bugarske okupacione armije (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 49 i 60). Bliže o razoružava-

Položaj Njemaca je u celoj zemlji vrlo težak. Njihove snage koje se iz Grčke i Albanije povlače preko Makedonije i Srbije⁵ djelomično su dezorganizovane. Zbog razorenih pruga uglavnom se služe cestama. Očekuje se dalje povlačenje ka sjeveru.

Od svih jedinica tražiti maksimalno razvijanje inicijative i ofanzivnog poleta, sve jače uništavanje komunikacija, zauzimanje važnih čvorova, gradova i drugih uporišta. Od vas tražimo da ne dozvolite Njemcima da se organizovano povuku i iznesu oružje iz naše zemlje.

11. septembar 1944. g.

»Tito«

Dostavlja se prednja depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ na znanje i upravljanje. Svim silama i sredstvima nastojati da se neprijatelju nanese veliki gubitci i da mu se ne dozvoli organizovano povlačenje. Razviti kod sviju jedinica ofanzivni polet i ne dozvoljavati neprijatelju mirno boravljenje na pojedinim mjestima. Naročito ofanzivnost razviti protiv domaćih izdajnika u cilju potpunog uništenja.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab
pomoćnik načelnika,
major
Drago Đukanović

Dostavljeno:

- Štabu Južnohercegov. operat. NOU grupe;
- Štabu X, XI i XII Hercegovačke NOU brigade;
- Vojnoj oblasti XXIX U. divizije NOVJ;
- Štabu Zaštitnog bataljona XXIX U. divizije NOVJ;
- Upravi bolnice XXIX U. divizije NOVJ.

Š T A B
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
NOV JUGOSLAVIJE

Pov. broj 487

Dana 22-IX-1944 g. u čas.

Bratač

nju bugarskih okupatorskih jedinica vidi i: tom I, knj. 11, dok. br. 175 i knj. 12, dok. br. 200; tom VII, knj. 4, dok. br. 27, 32, 34, 37 i 43; izvještaje i naređenja Grupe armija »F« od 3, 4, 5, 7. i 10. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 105—106, 109, 182, 211—212, 225, 287, 291 i 333—339).

⁵ Opširnije o povlačenju Nijemaca u to vrijeme preko Makedonije i Srbije vidi ratni dnevnik Operativnog odjeljenja Grupe armija »F« (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 76—126).

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 20. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAŠTUPANJE U PRAVCU POSAVINE, TREBAVE I SEMBERIJE¹

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: 72/44.

20. IX. 1944.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Tuzla 1 : 100.000)

1) *Situacija*: Poslije oslobođenja grada Tuzle veći dio Istočne Bosne postao je slobodan, a mase novih boraca počele su da prilaze u redove naše NOV.

13 SS-divizija povlačila se prema Savi u svom raspadanju i jedva da je 1/3 od te divizije prešla Savu, a većina se rastrojila u grupe koje su već djelimično pristupile u naše redove.²

2) *Naš zadatak*: Štab našeg Korpusa stavio nam je u zadatak da iz oslobođene Tuzle pokrenemo naše brigade u pravcu Posavine — Trebave — Semberije i da osladamo pomenutim prostorijama razbijajući i uništavajući četničko-ustaške bande, kao i dijelove SS ukoliko ih tamo bude. Istovremeno da razvijemo najširu mobilizaciju u cilju popune naših jedinica i stvaranja novih brigada.

Za nekoliko dana prebaciće se iz Centralne Bosne u Modrič i okolnu prostoriju 28 divizija,³ koja će potom u sadejstvu sa našim jedinicama vršiti operacije čišćenja pomenutih

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 46/1, k. 1258.

² Iz te divizije je, od 1. do 18. septembra 1944, dezertiralo ili prešlo u redove NOVJ preko 2000 njenih pripadnika (vidi dok. br. 81, objašnjenje 9). Ona se u to vrijeme, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 6, 13, 17, 19. i 25. septembra 1944. nalazila na prostoriji Gradačac — Brčko — Bijeljina, u sljedećem rasporedu: Štab 27. SS puka s 1. bataljonom u Koraju, 2. bataljon na prostoriji Zabrđe — Bogutovo Selo, a 3. bataljon istoga puka u Boderištu, kraj Brčkog; Štab 28. SS puka se nalazio u Brki, a njegov 1. bataljon u Skakavi, 2. bataljon u Srnicama, 3. bataljon na prostoriji Rahići — Brčko; Izviđački bataljon u Bijeljini; Bataljon za vezu u Gunji; Štab 13. SS art. puka u Brčkom, 1. divizion u Koraju, 3. divizion u Rajevom Selu, a 4. divizion u Gunji (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 243, 548, 551, 684, 781 i 1018).

³ Divizija je prešla r. Bosnu 20/21. septembra 1944, na odsjeku s. Bradići — s. Ulišnjak (vidi dok. br. 137).

prostorija. (Ovo čuvati u najvećoj tajnosti). Istovremeno 27 divizija vršiče čišćenje okoline Tuzle od četničko-zelenokadrovskih bandi.⁴

NAREĐUJEMO:

1) 17 NOU brigada: izvršiče pokret ujutro u 4 časa sa dosadašnje svoje prostorije i postaviti se na prostoriju Srebrenik, obezbjeđujući se od pravca Srnica i Majevica.⁵ Na ovoj prostoriji dobiće daljnji zadatak.

U toku sutrašnjeg dana biće upućen i Posavski odred na prostoriju Srebrenika.⁶ Štab 17 brigade staviće odred pod svoju operativnu komandu.

2) 18 NOU brigada: izvršiče pokret večeras u 21 čas sa dosadašnje svoje prostorije pravcem koji izabere štab brigade i postaviće se na prostoriju Cage — Seona.⁷ Na novoj prostoriji obezbijediti se od pravca Sokola — Gračanice, kao i od komunikacije Doboj — Tuzla (preko Ratiša). Pravac od Doboja naročito osmatrati, a o Gračanici prikupiti što detaljnije podatke i ispitati mogućnost likvidacije iste.

3) 21 NOU brigada:⁸ izvršiče ujutro u 6 časova pokret sa zbornog mjesta iz Kreke (mjesto gdje se sada nalazi ovaj štab) opštim pravcem kretanja: Kreka — Moluhe — Dobrnja — Tinja. Po izbijanju na prostoriju Tinje smješta se na istoj, obezbjeđujući se naročito od pravca Majevica.⁹

Ovaj štab kretaće se sa 21 brigadom i smjestiće se u Tinji.

4) Napomene:

a) Div. bolnica izvršiče pokret ujutro u 6 časova zajedno sa 21 brigadom. Pošto večeras 18 brigada napušta Moluhe na kojima se nalazi i Div. bolnica, to će štab 21 brigade preuzeti obezbjeđenje iste i ujutro je privesti na zbornu mjesto dajući joj marševski raspored kao i ostale upute. Na novoj prostoriji smjestiti je i obezbijediti.

b) Veza sa ovim štabom radio-putem i kurirska.

⁴ Vidi dok. br. 96.

⁵ Pokret je izvršen 21. septembra 1944. u 11 časova sa zbornog mjesta Borino brdo (vidi dok. br. 130).

⁶ Posavski NOP odred je na prostoriju Srebrenika došao 22. septembra 1944. i tom prilikom priveo 22 dezertera iz 13. SS divizije («Handžar»). Vidi dok. br. 130.

⁷ O organizaciji pokreta 18. hrvatske brigade vidi zapovijest njenog štaba od 20. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/5 I, k. 1259), a o izvršenju pokreta vidi dok. br. 131 u ovoj knjizi.

⁸ Riječ je o novoformiranoj 21. istočnobosanskoj NOU brigadi.

⁹ Blže o tome kako je ova brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 132.

Po izbijanju na novu prostoriju sve jedinice dostaviće ovome štabu u Tinju izvještaj o smještaju, podatke o neprijatelju, itd.

c) U prilogu: znaci raspoznavanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V.¹⁰ Rolović

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil.¹¹ Zekić

Štabu III Korpusa NOVJ. — U duhu zadnjeg vašeg naređenja uputićemo 21 brigadu na Breške.¹² Večeras ćemo poslati desetinu za Oznu.¹³

S. F. — S. N.

Kom.
Mil. Zekić

BR. 94

ZAPOVIJEST ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE OD 20. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 13. I 14. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA NAPAD NA KONCENTRACIJU BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH ČETNIKA U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

Š T A B
JUŽNOHERCEG. OPER. NOU GRUPE
O. pov. br. 21
20. IX. 1944. g. u 23 čas.
s. Poratak

Z A P O V J E S T
(Sekcija Nevesinje—Dubrovnik—Trebinje, razmjer 1 : 100.000)

Četničke bande, sastavljene od bosansko-hercegovačkih banda, skoncentrisale su se na prostoriju: Bileća — Ljubomir — Brda² — Trebinje. Po podacima koje smo primili od XIV

¹⁰ Vladimir

¹¹ Miloš

¹² Bliže o tome naređenju vidi dok. br. 90.

¹³ Posljednji odjeljak dokumenta dopisan je mastilom, ćirilicom.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1, k. 1627.

² Taj predio nije obilježen na karti 1 : 100.000.

brigade, na prostoriji Brda — Ljubomir nalazi se oko 1000 četnika, čije namjere do sada ne znamo, a pretpostavljamo, da bi mogli upadati u Šumu i Popovo Polje, radi pljačke i mobilizacije.³

Naša XI brigada očistila je prostoriju Gacka i Kalinovika kojega je zauzela, a sada je prebačena na prostoriju: Ki-fino Selo — Bratač — Površ.⁴

XII brigada, pojačana sa jednim bataljonom X brigade, orijentisana je prema Nevesinju.⁵ Na prostoriji Nevesinja nema četničkih banda i ova brigada vrši uspješnu mobilizaciju.

³ U to vrijeme na prostoriji Bileća — Ljubomir — Trebinje izvršeno je prikupljanje četnika Trebinjskog četničkog korpusa (Trebinjska, Bilećka, Ljubinjska i Stolačka brigada), 3. četničke brigade (Vučedolske) Nikšićkog četničkog korpusa i Dubrovačke četničke brigade — sve pod komandom Trebinjskog četničkog korpusa, Nevesinjskog četničkog korpusa (Nevesinjska i Gatačka brigada) i dijelova Romanijskog četničkog korpusa i 1. pljevaljske jurišne četničke brigade 1. Mileševskog četničkog korpusa. Cilj im je bio da zauzmu Trebinje. Ta kratkotrajna neprijateljstva četnici su preduzeli protiv Nijemaca na području Hercegovine i jugoistočne Bosne, nadajući se iskrcavanju anglo-američkih trupa u južnoj Dalmaciji. Opširnije o tome vidi: dok. br. 59, 76, 77, 117 i 169 u ovoj knjizi; tom V, knj. 33, dok. br. 138, objašnjenje 2; Arhiv VII: operacijski dnevnik 29. NOU divizije (reg. br. 7/8, str. 120, k. 1143 A), izvještaj njemačkog poslanstva u Zagrebu od 13. i 14. septembra 1944. ministru spoljnih poslova (mikrofilm London-4, snimak 299175 i 299176), obavještenje Nevesinjskog četničkog korpusa od 16. septembra (reg. br. BH-V-9256) njegove zapovjesti od 18. i 20. septembra (reg. br. BH-V-9258 i 9264) i njegovo naređenje od 17. i 19. septembra 1944 (reg. br. BH-V-9257 i 9260), naređenje Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji od 24. septembra 1944 (CG-V-1726-1), ratni blok Romanijskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-5531), obavještenje Ministarstva oružanih snaga NDH od 24. avgusta 1944. o mogućnosti iskrcavanja na Jadranu (reg. br. 4/2-1, k. 123), dnevno izvješće Zapovjedništva 3. zbornog područja od 23. septembra 1944 (reg. br. 54/3-20, k. 60), bojnu relaciju 1. ustaškog stajališnog djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58), operacijski dnevnik 9. posadnog zdruga (reg. br. 1/11, k. 111) i njegova dnevna izvješća za septembar i oktobar 1944 (fascikla 3 i 4, k. 111) i izvješća 4, 5. i 6. oružničke pukovnije za septembar 1944 (reg. br. 10/3, reg. br. 16/3 i reg. br. 17/3 — sve u k. 149e, reg. br. 5/13 i reg. br. 58/13-1 — sve u k. 149 c); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 93 — 95. U isto vrijeme su se svi četnici u ostalim krajevima naše zemlje zajedno sa Nijemcima borili protiv jedinica NOV i POJ.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 76 i 98, a o organizaciji njenih prethodnih dejstava vidi zapovijest Štaba Južnohercegovačke NOU grupe od 18. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/1, k. 1627) i relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150 I).

⁵ Vidi dok. br. 59, kao i relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151 I) i njegove zapovijesti od 20, 21. i 22. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, reg. br. 30/2 i reg. br. 31/2 — sve u k. 1151 I).

Do sada je mobilisala preko 100 boraca, a tako uspješnu mobilizaciju vrši i XI brigada.

Naše snage u Crnoj Gori zauzele su 18. o.mj. Nikšić, zatim Andrijevicu i Kolašin i gone razbijenog neprijatelja prema Podgorici i Pljevljima.⁶

Nižu se veliki uspjesi naših snaga u Srbiji, Makedoniji i čitavoj zemlji. Posljednjih dana oslobođeni su: Bitolj, Lajkovac, Tuzla, kao i još mnogi drugi gradovi.⁷

Pred našu grupu postavljen je zadatak, da se hitno sa svojom glavinom baci na neprijatelja — četničke bande — na prostoriji Južne Hercegovine, te da sadejstvuje operacijama Primorske [operativne] grupe, koja će dejstvovati preko Zubci, ka Trebinje i Konavlje.⁸

Radi izvršenja prednjeg zadatka,

N A R E Đ U J E M O :

1.— XIII HERC. NOU BRIGADA:

Ostaviće svoj 2. bataljon na Hrgudu, sa zadatkom zatvaranja pravca: Dubrave — Dabar, Stolac — Dabar i ofanzivno djelujući prema Dubravama, težeći da spriječi saobraćaj neprijatelja na komunikaciji Stolac — Domanovići. Radi mobilizacije Dubrava, ostaviće ovaj bataljon svoju jednu četu na toj prostoriji. Ukoliko bi neprijatelj iz Stoca pokušao da nadire prema Ljubinju, ovaj bataljon ima odmah da ispolji dejstvo ka Stocu, kao i na leđa neprijatelju.

Ovaj bataljon da stalno održava vezu sa dijelovima XII brigade koji se nalaze kod Nevesinja, obavještavajući se o situaciji kod Nevesinja.

Radi sređivanja prilika u 2. bataljonu, dobro bi bilo, da kod njega ostane jedan od političkih rukovodilaca Štaba brigade.

⁶ Jedinice 3. NOU divizije zauzele su Kolašin 15. Andrijevicu 17. i Nikšić 19. septembra 1944, a zatim preduzele akcije za razbijanje četnika u Sandžaku. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 173, 175, 176, 180, 185 i 186.

⁷ Bliže o oslobođenju tih mjesta vidi: dok. br. 79; tom VII, knj. 4, dok. br. 130 i 135; knjigu depeša 1. proletarskog korpusa (Arhiv VII, reg. br. 33/1, list 139, k. 372).

⁸ Opširnije o organizaciji sadejstva i o izvršenju tih zadataka u to vrijeme vidi: dok. br. 124; tom III, knj. 8, dok. br. 184; Arhiv VII: zapovijesti Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 22, 23. i 27. septembra 1944 (reg. br. 11/1, reg. br. 12.1 i reg. br. 14.1 — sve u k. 1627), operacijski dnevnik 2. dalmatinske proletarske brigade (reg. br. 12/3, k. 846, list 62—63); relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944 (reg. br. 3/7, k. 1152 I), relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br.

Ostatak brigade će se **najhitnije** prikupiti i prebaciti se na prostoriju Vlahovići,⁹ gdje će dobiti zapovjest za daljnji rad.¹⁰

2.— XIV HERC. NOU BRIGADA:

Ostaviće svoj 1. bataljon prema Stocu, sa zadatkom zatvaranja pravaca:

Stolac—Hrasno i Stolac—Ljubinje—Vlahovići. Ovaj bataljon za izvršenje ovoga zadatka treba da manevriše na prostoriji: Poplat — Binja¹¹ i da bude drskiji prema neprijatelju u Stocu. Ukoliko dođe do jačih ispada neprijatelja iz Stoca prema bataljonu XIII brigade na Hrgudu, taj vaš bataljon ima odmah dejstvovati na grad i u leđa neprijatelja. Ne smije se dogoditi da i jednog časa Švabe u Stocu budu mirne, koje su i inače prestrašene od naših snaga.

Korisno bi bilo da sa ovim bataljonom ostane jedan od članova Štaba brigade.

Ostale vaše bataljone **odmah** koncentrišite na prostoriju: Gradac — Kruševica — Ljubinje, odakle odmah preduzeti izviđanje i prikupljanje podataka na pravcu: Ljubomir — Brda — Zvijerina.

Ukoliko bi neprijatelj pokušao da nadire prema Popovu Polju, vi ga najsnažnije napadnite preko Brda i razbijte ga, do dolaska XIII brigade.

Zapovjest za dalji rad uslijediće čim XIII brigada stigne na određenu prostoriju.¹²

3.— STAB OPER. GRUPE:

Ostaće u selu Poratak, do dolaska XIII brigade na određenu prostoriju, a zatim će se prebaciti u Ljubinje.

4.— Snage koje ostaju kod Stoca pratiće najbudnije situaciju u ovom garnizonu, pa ukoliko se dogodi da neprijatelj napusti

8/7, k. 1143A), operacijski dnevnik 29. NOU divizije (reg. br. 7/8, k. 1143A) i izvještaj njenog štaba od 5. oktobra 1944 (reg. br. 7/6, k. 1144II).

⁹ Brigada se tu postavila 22. septembra 1944, dok je njen 2. bataljon ostao na Hrgudu (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944).

¹⁰ Vidi Arhiv VII, reg. br. 11/1, k. 1627: zapovijest Štaba Južno-hercegovačke operativne NOU grupe od 22. septembra 1944.

¹¹ Pogrešno; trebalo bi da piše: s. Bitunja.

¹² Zapovijest se nalazi u Arhivu VII, reg. br. 11/1, k. 1627. O organizaciji daljih borbenih dejstava 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade i o njihovom izvršenju vidi zapovijesti štaba ove brigade od 20, 21, 24. i 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/10-7, reg. br. 8/11-7, reg. br. 8/12-7 i reg. br. 8/13-7 — sve u k. 1143A) i njegovu relaciju od 3. oktobra (Arhiv VII, reg. br. 8/7, k. 1143 A).

ili oslabi ovaj garnizon, treba ga zauzeti i braniti na prostori
Dubrave. U ovu svrhu neka se štabovi dotičnih bataljona
čvrsto povežu i da vezu stalno održavaju, međusobno se po-
mažući.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major	Načelnik štaba,	Komandant, major,
Špiro Srzentić	kapetan	Dan. Komnenović
	Mus. R. Dizdarević	

DOSTAVLJENO:

Štabu XIII herc. NOU brigade,
Štabu XIV herc. NOU brigade.

BR. 95

**NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 21. SEPTE-
BRA 1944. ŠTABU TUZLANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
DA JEDNU ČETU UPUTI U SELO ŽIVINICE¹**

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./44.
21. IX. 1944.

ŠTABU TUZLANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Položaj

Po prijemu ovog naređenja neka štab odreda uputi jed-
nu četu koja će biti kao posada u Živinicama.² Istovremeno
ovoj četi staviti u zadatak osmatranje i izviđanje pravca Živi-
nice — Đurđevik, na kom se prostoru spuštaju manje četnič-
ke bande i pljačkaju tamošnje seljake. Neka četa bude kao
mobilizacioni centar za vršenje mobilizacije iz okoline Živi-
nica, u ovom smislu komandi čete dati uputstva u pogledu
rada i veze sa drugovima iz okružnog narodno-oslobodilačkog
odбора.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br.
13/2, k. 408.

² To mjesto je 14. septembra 1944. zauzela 16. muslimanska bri-
gada 27. NOU divizije (vidi dok. br. 136).

Ova četa pored održavanja veze sa štabom odreda neka održava vezu i sa najbližim dijelovima XXVII NOU divizije,³ u pogledu obaveštavanja o situaciji na pravcu izviđanja, t.j. pravcu Živinice — Kladanj. U pogledu osmatranja pravca Doboj — Tuzla štab odreda pridržavaće se direktive dobivene od ovog Štaba i usmenog naređenja koji je dobio danas od majora druga Akifa.⁴

Skrećemo pažnju na najveću budnost i opreznost, kako se ne bi dozvolilo ma kojoj neprijateljskoj grupi da nam pripremi iznenađenje. Svakodnevno preko najbliže jedinice dostavljajte nam izvještaj o situaciji na vašem sektoru, naročito na pravcu Doboj — Tuzla. Izvještaje dostavljati i u slučaju da nema nikakvih neprijateljskih pokreta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab — načelnik
general-major;
V. _____⁵

³ O rasporedu 27. NOU divizije u to vrijeme vidi njen izvod iz operacijskog dnevnika od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

⁴ Akif Bešlić, obavještajni oficir u Štabu 3. korpusa NOVJ. Umro 1951. godine.

⁵ Vukotić (Jovo)

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 21. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 27. DIVIZIJE DA SAVLADA PREOSTALA NEPRIJATELJEVA UPORIŠTA U REJONU TUZLE I ZATVORI PRAVCE KOJI OD ZVORNIKA I Kladnja izvode ka TUZLI¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. /44.
21. IX. 1944.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Položaj

U duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, kojim se predviđa čišćenje Posavine, Majevice i Semberije od okupatorskih snaga, te ustaških i četničkih grupacija,² ovaj je Štab izdao slijedeće naređenje:

Da XXXVIII NOU divizija izvrši pokret sa svojim jedinicama iz tuzlanskog bazena u severozapadnom pravcu prema Trebavi i Posavini, sa zadatkom da usputno likvidira neprijateljska uporišta Gračanicu — Srnice — Gradačac³ i trebavske četnike. Istovremeno ovoj diviziji je stavljeno u zadatak da osmatra pravac Doboj — Tuzla i da na prostoru Trebava — Modriča izvrši specijalno dobiveni zadatak.⁴

Vaša XXVII divizija dobija zadatak, da sa svojim jedinicama do daljeg naređenja drži tuzlanski bazen, likvidira neprijateljska uporišta Gornju Tuzlu i Požarnicu, likvidira zele-nokadrovske bande na prostorijsi Međaš — Vukovije — Du-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/2, k. 408.

² Riječ je o direktivama koje je Vrhovni štab NOV i POJ 30. avgusta i 20. septembra 1944. uputio Štabu 3. korpusa. Bliže o tome vidi knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 112. i 115, k. 408 A).

³ Ta mjesta, oko kojih su vođene duže borbe, bila su više puta zauzimana, a jedinice 38. NOU divizije zauzele su Gračanicu 23. septembra, Srnice 17. oktobra, a Gradačac 18. oktobra 1944. Opširnije o tome vidi: dok. br. 101, 109, 115, 131, 132 i 133; Arhiv VII: izvještaje Štaba 3. korpusa od 26. oktobra (reg. br. 13/3, k. 408) i 13. novembra 1944 (reg. br. 15/3, k. 408), izvještaje Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra i 14. novembra 1944 (reg. br. 18/3 i reg. br. 33/3, k. 1258) i njegov operacijski dnevnik (reg. br. 54/5, str. 15 i 16, k. 1258).

⁴ Odnosi se na prihvata 28. NOU divizije (vidi dok. br. 81).

brave i da zatvara i osmatra pravce Zvornik — Tuzla i Kladanj — Tuzla.⁵

Prema prednjem, a posle otpošiljanja vaših ranjenika,⁶ naredite da se vaše brigade drže kao cjeline na određenim sektorima koje im dodjelite. Skrenite pažnju svima štabovima brigada da se još osjeća nedovoljna budnost i opreznost kako na mjestu, tako i u pokretu. Na ovu činjenicu skrenite im najozbiljniju pažnju, jer i za najmanje propuste u ovom pravcu uzimaće se dotični štabovi na strogu odgovornost. Posljedica nebudnosti proizvodi iznenađenje a iznenađenjem naše jedinice trpe osjetne gubitke, i još jedno što je vrlo važno da u takvim situacijama udaljava se i bježi veći broj novomobilisanih boraca.

S obzirom na situaciju prema Romaniji vaša divizija treba budno da prati razvoj događaja na tom pravcu, s obzirom da je to glavni pravac daljeg nastupanja vaše divizije.⁷ U tom smislu vašu XX brigadu postavite na položajima u duhu današnjeg razgovora, sa kojih položaja može brzo se pokrenuti u određenom pravcu i istovremeno zatvarati pravac Kladanj — Tuzla.⁸ Prema dobivenim podacima romanijski četnici nalaze se u raspadanju, te je na tom sektoru hitna i potrebna naša intervencija.

Pošto jedinice XXXVIII divizije kreću u svom određenom pravcu,⁹ te pravac Doboj — Tuzla ostaje kontrolisan slabim našim dijelovima, to sa potrebnim snagama obezbediti i onemogućiti ma kakvu intervenciju neprijatelja sa tog pravca prema Tuzli. Štab Tuzlanskog partizanskog odreda, sa svojim dijelovima nalazi se na prostorijski Lukavac — Puračić,¹⁰ te sa ovim štabom budite u tjesnoj vezi, a sve izvještaje oba-

⁵ O rasporedu jedinica 27. NOU divizije i o izvršenju postavljene zadatka vidi dok. br. 103.

⁶ Bliže o tome vidi dok. br. 84, objašnjenje 5.

⁷ Dijelovi 27. NOU divizije otpočeli su nastupni marš u pravcu Romanije 15. oktobra 1944. Opširnije o dejstvima na tome sektoru vidi: Arhiv VII, reg. br. 15/3, k. 408 (izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 13. novembra 1944) i reg. br. 27/7, k. 1111 (izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944).

⁸ U to vrijeme 20. romanijska NOU brigada vodila je borbe kod Požarnice protiv dijelova Majevičkog četničkog korpusa, jačine oko 1.000 četnika. Brigada je zauzela Požarnicu 22. septembra 1944, razbivši tom prilikom četnički korpus. Zatim se postavila na prostorijski Simin Han — Golubovac — Pelelić — Čaklovići radi izvršenja navedenih zadataka. Opširnije o tome vidi izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

⁹ Riječ je o pokretu 38. NOU divizije u pravcu Posavine, Trebave i Semberije (vidi dok. br. 93).

¹⁰ Ta mjesta je Tuzlanski NOP odred zauzeo 16. septembra 1944 (vidi dok. br. 79).

vezno dostavljati ovom Štabu svakodnevno do naveče. Izvještaje dostavljati pa bilo pokreta neprijateljskih ili ne.

Ovaj Štab izdaće naređenje Tuzlanskom partizanskom odredu da odredi jednu svoju četu kao posadu u Živinicama.¹¹

Štab divizije dostavljaće izvještaje i sa ostalih pravaca koje kontrolišu vaše jedinice.

Od ovog Štaba više puta je naređeno da se prekine sa svakom pucnjavom po gradu, ali i preko tih naređenja čuje se stalno pucnjava, što daje vrlo ružnu sliku i samovolju s jedne strane, a što sa druge strane može neprijatelj iskoristiti u sasvim druge svrhe. Štab divizije izdaće naređenje svim svojim jedinicama da se ovakvi slučajevi uopšte više ne dešavaju. U protivnom, ako se ponove i dalje pucnjave bezrazložno, dotične razoružati, uhapsiti i uzeti na krivičnu odgovornost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab — načelnik,
general-major:

V.¹²

BR. 97

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ UPUĆENIH VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI U PRVOJ POLOVINI SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

51. 31.VIII 35.0700 34 Prešli smo cestu Kalinovik — Foča na sektoru Jeleč — Boriya. Rasterali smo četničke jedinice. Nalazimo se u pokretu za Jahorinu.

52. 31.VIII 36.0700 53 Na liniji Obalj — Kalinovik — Sarajevo nalaze se njemačke snage. Mi moramo ići na sever, pošto je najvero-

¹¹ Vidi dok. br. 95.

¹² Vukotić (Jovo)

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/10, str. 79 — 83, k. 589B. Izvod za avgust 1944. objavljen je u knj. 28. kao dok. br. 127.

² Redakcija je izostavila depeše od manjeg značenja za tadašnja borbena dejstva 12. korpusa NOVJ i to označila trima tačkama.

vatniji prelaz preko Drine na sektoru Stari Brod — Slap, odakle bi se preko pl. Tare brzo povezali sa prvom div.

53. 31.VIII 37.0700 33 Molimo večeras 31. ov.m. pošaljite na Jahorinu hranu, 300 lakih mina za engleski bacač kal. 75 i ulja za automat. oružje.

L.³ M.¹

54. 1.IX 38. 1330 27 Sinoć smo primili više aviona hrane i oružja, molimo obustavite dalje slanje, pošto ćemo biti u pokretu.⁵

57. 3.IX 41. 1230 28 Prešli smo bez borbe prugu Višegrad — Sarajevo kod Renovice. Stigli smo na sektor Vinča — Ozerkovići.⁶

58. 3.IX. 42. 1230 37 Sjutra, 4. ov. m. bićemo na liniji Sokolovići — Sjeversko.⁷ Prebacivanje ćemo izvršiti u toku 6. i 7. ov. m.⁸ Molimo obavijestite Plavog.⁹

59. 4.IX. 43. 1230 42 Stigli smo na sektor Sjeversko — Ergele Borike. Prelaz preko rijeke izvršićemo 6 ov.mj. Molimo javite Plavom, da bi blagovremeno stigla njegova jedinica.¹⁰ L. M.

³ Lekić (Danilo, komandant 12. korpusa NOVJ)

⁴ Mitrović (Stefan, politički komesar 12. korpusa NOVJ)

⁵ Jedinice 12. korpusa NOVJ su u vremenu od 27. do 30. avgusta 1944. u rejonu Borča primile 13 avionskih pošiljki hrane, odjeće, obuće i municije, a 31. avgusta su na području Jahorine primile više avionskih pošiljki hrane i municije (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 53 — 111, k. 589B).

U vezi s tim, u radiogramu Staba 12. korpusa od 26. avgusta 1944 upućenom Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 75, k. 589B) piše:

»Tvoja očinska briga i ljubav, druže Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke. Borci i rukovodioci 12. korpusa.«

⁶ Opširnije o organizaciji i izvršenju toga pokreta vidi dok. br. 15.

⁷ O organizaciji i izvršenju toga pokreta vidi dok. br. 19.

⁸ Korpus se preko r. Drine prebacio 5.6. septembra 1944. Opširnije o prebacivanju i o borbama koje su tom prilikom vođene vidi dok. br. 26 i 87.

⁹ Mijalko Todorović, politički komesar 1. proleterskog korpusa NOVJ.

¹⁰ Opširnije o tome prihvatu vidi dok. br. 26, objašnjenje 15.

60. 4.IX. 44.2000 34 Pošto će rijeka nabujati usled kiše, a kako nema drugih sredstava za prebacivanje, ubrzaćemo pokret da bismo iskoristili gaz.¹¹ **L. M.**
61. 5.IX. 45.1330 31 Prelazimo reku. Vodimo teške borbe sa jednom regimentom Princ Eugena na sektoru Borike.¹² Sa Plavim uspostavljena veza. **L.**
62. 6.IX. 46.1540 32 Danas završavamo prebacivanje. Zadržaćemo se radi predaha na sektoru Miloševac — Dobro Polje. Molimo za dalje naređenje.¹³
67. 6.IX. 51.1540 51 U toku jučerašnjeg dana razbili smo na Borikama regimentu Princ Eugena.¹⁴ Nepr. imao preko 350 gubitaka. Nemci iz Višegrada takođe pokušali sprečiti prebacivanje. Razbili smo ih i odbacili nazad.¹⁵
68. 6.IX. 52.1540 50 U toku 24 časa, pod teškom borbom u kojoj su juriši smenjivali jedni druge i položaji prelazili po pet puta iz ruke u ruku, prebacili smo čitav korpus samo sa jednim čamcem, pošto gaza nije bilo. **L. M.**
71. 8.IX. 55.1000 79 Druže Maršale, iako smo naučili u ovoj surovoj školi da bez drhtaja gledamo smrti u oči, kada smo pročitali tvoju pohvalu od radosti smo kao djeca zaplakali.¹⁶ Druže Tito, ti si nas naučio da se odlučno borimo za svoj narod. Pod tvojim rukovodstvom i nadalje nećemo štedeti sebe u izvršenju tvojih naređenja.

Lekić

¹¹ Korpus je za prebacivanje preko r. Drine raspolagao samo jednim čamcem (vidi dok. br. 87).

¹², ¹⁴ i ¹⁵ Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 87.

¹³ i ¹⁷ Opširnije o organizaciji prihvata 12. korpusa i o njegovim daljim zadacima vidi dok. br. 26, objašnjenje 6.

¹⁶ Tu pohvalu drug Tito je uputio jedinicama 12. korpusa NOVJ 7. septembra 1944 (vidi tom II, Bilten, str. 562).

73. 8.IX. 57.2000 54 Stigli smo na sektor Bajina Bašta — Dub. Povezali smo se sa Plavim. Pri-
mili smo vaše direktive.¹⁷ Molimo po-
šaljite nam traženo oružje i municiju
što prije da bismo odmah pristupili
uništavanju neprijatelja na našem
pravcu.¹⁸
79. 9.IX. 63.2100 32 Molimo javite gde se nalazi jedanaesta,
kada i na kojem sektoru će preći ri-
jeku. Potrebno bi bilo ubrzati njeno
prebacivanje.¹⁹ L. M.
41. 21.IX. 26.1440 84 Prihvatili smo jedanaestu div. Ona se
pod pritiskom Račićevih četnika, koji
su se povlačili pred nama, posle više-
časovne borbe povukla iz Krupnja. Ve-
čeras će šesnaesta div. zauzeti Kru-
panj.²⁰ Sa Račićem se nalazi 700 čet-
nika sa Majevice, koji su ovih dana
prešli u Srbiju. Na sektoru Krupanj
— Loznica nalazi se do tri hiljade
četnika.²¹

¹⁸ Štab 12. korpusa je 6. septembra 1944. tražio od Vrhovnog štaba NOV i POJ da mu se uputi 2.000 pari odijela, 800 pari cokula, 100 njemačkih mitraljeza s municijom, 150 ruskih automata i 600 mina za minobacač 81 mm. Opširnije o tome i o realizaciji toga zahtjeva u septembru 1944. vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 81 — 111, k. 589B: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ.

¹⁹ Riječ je o 11. NOU diviziji. Ona se u to vrijeme nalazila na prostoru Sladna — Rapatnica — Srebrnik, vodeći borbe oko ovih mjesta. Po prelasku preko r. Drine, 16/17. septembra, ona je naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 46, k. 589B: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ) stavljena pod komandu 12. korpusa. Istim je naređenjem 12. korpus stavljen pod komandu 1. proleterskog korpusa. O tome vidi dok. br. 72; Arhiv VII: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ (reg. br. 8/10, str. 42 i 45, k. 589B i knjigu depeša 1. proleterskog korpusa (reg. br. 33/1, list 136, k. 372).

²⁰ Jedinice 16. NOU divizije ušle su u Krupanj 21. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 95 i 126).

²¹ Riječ je o četnicima iz sastava 4. grupe jurišnih korpusa pod komandom majora Dragoslava Račića (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 11 i 19 i knj. 12, dok. br. 95).

**ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 21. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA
NA PODRUČJU NEVESINJA, BILEĆE I STOČA¹**

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 833
Dana 21-IX-1944. 18
s. Crkvice

Z A P O V I J E S T :

(Sekcija: Dubrovnik — Trebinje — Gacko — Sarajevo — Nevesinje 1 : 100.000)

U Nevesinju se nalazi oko 550 vojnika »vražije divizije«² sa dva topa. Posljednjih dana vršili su manje ispade ali bez uspjeha. XI Hercegovačka NOU brigada nalazi se sa tri bataljona na prostoru: Kolečko — Kifino Selo — Bratač, a sa jednim bataljonom na prostoru Gatačko-Nevesinjske Površi. Brigada je ovladala na dan 16. o.m.j. sa Kalinovik i protjera-la je bande u pravcu Trnova i Foče. Na prostoru Kalinovik — Trnova brigada je mobilisala oko 60 boraca i od njih formi-rala jednu jedinicu — odred³ — sa zadatkom da ne dozvo-ljava četnicima vršenje mobilizacije i da protjeruje četničke bande. U svim ovim borbama XI Hercegovačka NOU brigada nije imala gubitaka.

II italijanska brigada divizije »Garibaldi« sa tri svoja bataljona nalazi se na prostoru Fazlagića Kula — Nadinići — Miholjače i oni potpadaju privremeno pod komandu Šta-ba XI Hercegovačke NOU brigade. Jedan bataljon brigade »Garibaldi« nalazi se privremeno pod komandom X Hercego-vačke NOU brigade na sektoru Bileća.⁴

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/1-9, k. 1143.

² Pun naziv je: njemačka 369. legionarska divizija (»Vražja«).

³ i ¹⁰ Riječ je o Kalinovičkom NOP odredu. Ovaj odred je, prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 11501), formiran u Kalinoviku poslije za-uzimanja ovoga mjesta, 16. septembra 1944. Odred je u svome sastavu imao 40 boraca, da bi u oktobru narastao na 130 boraca i rukovodi-laca (vidi Arhiv VII, reg. br. 30/2, k. 11501: izvještaj Štaba 11. hercego-vačke NOU brigade od 27. oktobra 1944. godine).

⁴ Bliže o italijanskoj 2. partizanskoj brigadi divizije »Garibaldi« vidi dok. br. 30.

XII Hercegovačka NOU brigada nalazi se prema Nevesinju i dobila je zadatak da odmah krene preko Divin ka prostoru: Sitnica — Zvijerina i da napadne i rastjera bande⁵ bandita Milićevića⁶ koje vrše mobilizaciju, a po izbijanju na tu prostoriju da se javi ovome štabu radi dobijanja daljeg naređenja.

XIII Hercegovačka NOU brigada uspješno je odbila is-pade Švaba⁷ od Domanovići u pravcu Lokve i tom prilikom ubila je tri Švabe i više ranila. Zaplijenila je jedan »šarac«, jedan puškomitraljez sistema »Brno« i više vojničke spreme. Jedinice ove brigade napadale su kasarnu u Bišini i uspjele su da veći dio Njemaca iz kasarne protjeraju u pravcu Mo-star. U svim borbama brigada nije imala gubitaka. Jedinice XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade nalaze se na prostoru: Rankovci — Hrduši — Žegulja — Ubosko.

U Južnoj Hercegovini osjeća se koncentracija četničkih bandi na prostoru sreza: Ljubinje — Trebinje — Bileća.⁸ Ove bande stigle su na taj prostor pošto su potučene na prostoru Nevesinje — Gacko. Bande nemaju municije i vrlo su slabe borbenosti. Na svakom mjestu sa nama izbjegavaju borbu

Na prostoru: Nevesinje — Gacko — Kalinovik nema or-ganizovanih četničkih bandi izuzev nešto škripara koji su neaktivni.

Na sektoru Primorske U. Grupe nema promjena. Jedi-nice NOV u Crnoj Gori ovladale su sa Nikšić⁹ i Cevo.¹⁰

Mobilizacija u Crnoj Gori ide vrlo dobro i formirana je X crnogorska NOU brigada, a uskoro će se formirati i boke-ška brigada.¹¹ Tako isto mobilizacija se mnogo poboljšala i u Hercegovini i skoro svakodnevno pridolaze u naše redove novi borci. Ima izgleda na još veće poboljšanje uslova za mo-bilizaciju u Hercegovini.

⁵ i ¹⁷ Prema relaciji Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151I) ta brigada, došavši na prostoriju Sitnica — Zvijerina, nije naišla na četnike pa je bez otpora ovladala linijom Dubovac — Osoj — Tuhor — Mantokit. Četnici s toga sektora su se u to vrijeme koncentrisali prema Trebinju radi napada na to mjesto. O tome vidi dok. br. 94 i 105.

⁶ Branko Milićević je bio jedan od bilečkih četničkih komanda-nata (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151I: relaciju Štaba 12. herce-govačke NOU brigade od 6. oktobra 1944).

⁷ Riječ je o pripadnicima njemačke 369. legionarske (»Vražje«) divizije.

⁸ Bliže o toj koncentraciji četnika na prostoriji Ljubinje — Tre-binje — Bileća vidi dok. br. 94.

⁹ i ¹⁰ Ta mjesta su zauzeta 19. septembra 1944 (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 180).

¹¹ Bliže o formiranju tih brigada vidi dok. br. 77, objašnjenje 9.

Zadatak naše Divizije je da vrši najenergičniju mobilizaciju na sektoru: Nevesinje — Gacko — Kalinovik, da neutrališe neprijateljske garnizone u Nevesinje, Stolac i Bileća i da sa većim dijelom svojih snaga, u zajednici sa snagama Primorske U. Grupe, napadne koncentrisane četničke bande na sektoru Južne Hercegovine i da očisti prostor: Bobani — Šuma — Zubci — Zavođe, poslije čega će se stvoriti novi uslovi za dalje ofanzivne akcije.

U vezi toga

NAREĐUJEMO:

1.— X Hercegovačka NOU brigada:

Ostaće i dalje na sektoru Bileća sa istim zadatcima koje je imala i do sada. Italijanski bataljon¹² brigade »Garibaldi« i dalje ostaje pod njenom komandom.

2. bataljon vaše brigade ostaće i dalje prema Nevesinju.

Uputićete odmah vaš 3. bataljon na sektor prema Nevesinje i sa njime će poći jedan ili dva člana vašega štaba¹³ radi objedinjavanja komandovanja sa štabom XI Hercegovačke NOU brigade. Zadatak vaših bataljona na pravcu prema Nevesinju biće da vrše najenergičnije mobilizaciju svega sposobnoga ljudstva za borbu i da ne dozvole bandama iz Nevesinja da se kreću u pravcu Lukavac — Dabar. Ovi bataljoni treba da stalno manevrišu i da budu u radu drski približavajući se što bliže ka Nevesinju, a razumljivo je i da budno prate razvoj situacije u Nevesinju, pa ako neprijatelj napusti Nevesinje, da u njega upadnu. Ova dva bataljona biće u stalnoj vezi sa¹⁴ štabom XI Hercegovačke NOU brigade, sa kojim će biti u vezi članovi vašega štaba. Ova dva bataljona treba da manevrišu na prostoru: Biograd — Bratač.

2.— XI Hercegovačka NOU brigada:

Odmah po prijemu ovoga naređenja uputiće dva svoja bataljona sa dva člana štaba¹⁵ preko prostora: Obalj — Ulog na prostor Kalinovika sa zadatkom da najenergičnije vrše mobilizaciju i da rastjeraju četničke bande u pravcu Trnovo, u pravcu Jabuka i u pravcu Foča.

¹² Riječ je o 3. bataljonu (vidi dok. br. 117).

¹³ Treći bataljon je 22. septembra pošao na izvršenje toga zadatka. S njim su pošli politički komesar i zamjenik komandanta 10. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944).

¹⁴ Riječi »biće u stalnoj vezi sa« dopisane su u originalu zelenim mastilom, ćirilicom.

¹⁵ Upućeni su zamjenik komandanta kapetan Slavo Skender koji je objedinjavao komandu nad bataljonima, i, vjerovatno, pomoćnik političkog komesara.

Pod svojom komandom uzeće novoformirani odred¹⁶ na sektoru Kalinovika i pomoću njega vršiće najenergičnije mobilizaciju. Ne smije se dozvoliti nikakva grupacija četničkih bandi ili neka njihova priprema, već u radu trebate biti energični.

Vaš gatački bataljon ostavite i dalje na prostor Gatačke i Nevesinjske Površi s tim što će vršiti najenergičnije mobilizaciju i ujedno obezbeđivati Gacko od pravca Sutjeska — Čemerno i od pravca Borač. Ovaj bataljon može povremeno upućivati i jednu četu u Borač sa poručnikom drugom Goveđaricom radi mobilizacije tamošnjeg ljudstva i čišćenja terena, a tako isto može povremeno da jednu četu upućuje i u Vrbnicu radi razbijanja bandi i vršenja mobilizacije.

Jedan bataljon ostavićete na sektoru: Kifino Selo — Postoljani sa zadatkom da povremeno upada u Gornje Nevesinjsko Polje i da vrši mobilizaciju na tome sektoru, kao i da štiti komunikaciju Nevesinje — Gacko. Sa ovim bataljonom neka ostane ostali dio štaba i održavaće čvrstu vezu sa bataljonima X Hercegovačke NOU brigade, kojima povremeno davati zadatak prema situaciji, a tako isto održavaće vezu sa bataljonima na prostoru Kalinovika.

Bataljone italijanske brigade »Garibaldi« najbolje bi bilo da rasporedite i to: jedan u Fazlagića Kula, jedan na sektor Lukavica — Gradina, a jednome naredite da dođe kod vas i dajte mu zadatak po vašem nahođenju.

3.— XII Hercegovačka NOU brigada:

Krenuće odmah preko Dabar ka prostoru Sitnica — Zvijerina i napašće bande bandita Milićevića koje tamo vrše mobilizaciju. Ove bande treba umješno napasti kako bi se što bolje uništile. Sa prostora Sitnica — Zvijerina Štab brigade će poslati izvještaj. Po izbijanju na prostor Sitnica — Zvijerina izvršićete pokret razbijajući bande i smjestićete se na prostor Granica — Šobadine — Korito — Lastva.¹⁷ Ako bande iz Ljubomira usled dejstva jedinica Južnohercegovačke oper. NOU grupe budu bježale u pravcu Bileće napašćete ih u bok i zbog toga je potrebno da dublje izviđate u pravcu Vlača — Brani Do.

Sa nama održavajte stalnu vezu sa radio-stanicom radi dobijanja daljih naređenja.

4.— Južnohercegovačka operativna NOU grupa:

Ostaviće manje djelove na Hrgud i na Poplat radi zaštite od pravca Stoca ka Dabru i ka Ljubinju. Jedan vod ostaviće u Dubrave radi vršenja mobilizacije.

Sa svim ostalim snagama krenuće preko prostora Ljubinje čisteći ga od bandita. U svome nadiranjju ka Trebinju trebate očistiti umješnim dejstvom prostor Ljubomir — Zagora — Trebijovi. Jedinice vaše Grupe koje budu dejstvovala preko Ljubomira treba da izbiju na prostor Jasen — Mosko i da presijeku komunikaciju Trebinje — Bileća, a jedinice koje vam budu dejstvovala prema Trebinju treba da očiste prostor Zagora — Trebijovi i da izbiju na Brda¹⁸ iznad Trebinja, no trebate biti oprezni od pravca Hum — Đedići da vas ne bi izvjesne jedinice bočno iznenadile. Održavajte sa nama radio-vezu ako stanica bude funkcionisala.

Imajte u vidu da bande koje se nalaze na vašem sektoru nemaju municije i da su demoralisane pa u napadu trebate biti energični i manevre vješto vršiti kako bi se neprijatelj mogao što bolje uništiti. Vaš rad regulisan je našim naređenjima od juče.

5.— **Štab divizije** nalaziće se i dalje u selu Crkvice i tu ćete slati sve izvještaje. O akcijama i zadacima Primorske U. Grupe bićete obaviješteni u toku sjutrašnjeg ili preksjutrašnjeg dana.

6.— **Veze** sa ovim štabom održavati što češće. Jedinice koje imaju radio-stanicu preko nje će održavati vezu u za to određeno vrijeme, a ako ima neke naročite važnosti tada zakazivati i vanredne veze. Jedinice koje nemaju radio-stanice upućivaće nam što češće kurire kako bi na vrijeme bili obaviješteni o svim događajima.

7.— **Divizijska bolnica** nalazi se u selu Poljice. Jedna hirurška ekipa i evakuacijska bolnica nalazi se u Gacko, a druga hirurška ekipa je momentalno u Poljice i vjerovatno će sledećih dana imati pokret prema XII Hercegovačkoj NOU brigadi.

8.— **Znaci raspoznavanja** po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik načelnika,
major
Drago Đukanović

(M. P.)

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

DOSTAVLJENO:

- Štabu Južnohercegovačke oper. NOU grupe;
- Štabu X, XI i XII Hercegovačke NOU brigade.

¹⁸ To je zajednički naziv za visove sjeverno od Trebinja.

DIREKTIVA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 22. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 28. DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE S OSTALIM JEDINICAMA OVOGA KORPUSA U SAVLAĐIVANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA MAJEVICI, TREBAVI, U POSAVINI I SEMBERIJI I DA DOLINOM RIJEKE DRINE OBEZBJEĐUJE LIJEVI BOK GLAVNINE SNAGA NOVJ U SRBIJI¹

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 78/44.
22.IX.1944. g.

Direktiva

ŠTABU XXXVIII² NOU DIVIZIJE

Položaj

Situacija. Prema prikupljenim podacima slabiji dijelovi 28 regimente 13 SS divizije nalaze se na liniji Gradačac — Srnice — Bijela — Palanka — Čelić — Koraj. Glavnina 13 SS divizije sa komorskim dijelovima prebacila se na lijevu obalu rijeke Save, orijentisana preko Vinkovaca i Osijeka ka Mađarskoj. Razvojem događaja kako vojničkih tako i političkih na savezničkim frontovima s jedne strane i na frontovima u našoj zemlji s druge strane, moral jedinica ove divizije je pokoleban, a kao posljedica ovoga pojavljuju se masovne dezertacije u više mahova čitavih jedinica. Rasipanje se nastavlja i dalje, te ga treba pojačati. Ima znakova da pojedine grupe koje se nalaze na pomenutoj liniji na desnoj obali rijeke Save žele pristupiti našim redovima, te im treba pružiti i mogućnost za to. U ovom smislu držati se naređenja Vrhovnog štaba,³ s tim da oni koji žele prići, omogućiti im se prelazak.

Na sektorima Posavine, Semberije i Majevice nalaze se tzv. rasturene četničke brigade, koje ne predstavljaju nikakvu

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 47/1, k. 1258. Direktive iste sadržine dostavljene su štabovima 27. i 38. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/6, k. 1111, reg. br. 15/2, k. 408).

² U dokumentu je pogrešno napisano »XXXVIII«; treba: XXVIII.

³ Riječ je o naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, k. 408A, list 114; knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ) kojim se reguliše postupak sa pripadnicima neprijateljskih jedinica koji se poslije 15. septembra dobrovoljno predaju jedinicama NOVJ. (O tome vidi i tom I, knj. 12, dok. br. 163, str. 422.)

organsku cjelinu, koja bi mogla dati neki jači otpor.⁴ Raspored ovih četničkih bandi izgleda ovako: Trebava — Posavina — masiv Majevice i Jelice — Semberija — Vukosavci — Begutovo Selo — Gornja i Donja Pilica. Naoružanje — puška sa ograničenim brojem automatskog oruđa.

Legija i zeleni kadar u sadanjoj situaciji ne predstavlja ju snagu koja bi se mogla suprotstaviti našim jedinicama. Veći dio ove legije i zelenog kadra već je prišao u sastav naših jedinica, a ukoliko nije, nalazi se kao zaštita svojih sela od četnika. Raspored ovih legionarskih dijelova podešen je tako, da se nalaze grupisani oko sela Posavine, Majevice i Semberije. Naoružanje legije i zelenog kadra — puška sa ograničenim brojem municije i manjim brojem automatskih oruđa.

Utvrđivanje. Dijelovi 13 SS divizije koji su raspoređeni na pomenutoj liniji raspoređeni su po bunkerima i rovovima, djelimično ograđeni žičnim preprekama. Svoje položaje brane još i artiljerijom koja se nalazi na pravcu Brčko — Bukvik — Srnice, a dijelom na pravcu Brčko — Pukiš — Čelić.⁵

S obzirom na značaj Posavine, Majevice i Semberije u vojno-političkom, mobilizacionom i ekonomskom pogledu naše su jedinice preduzele ofanzivne operacije na pravcu Zvornik — Tuzla i prema Posavini. Jedinice XXVII divizije zauzele su neprijateljske garnizone Zvornik⁶ i Tuzlu,⁷ koje varoši sada kontrolišu i čiste neposredna četničko-ustaška uporišta oko ovih mjesta.

Jedinice XXXVIII divizije orijentisane su prema Posavini i nalaze se na prostoru Srebrenik — Gračanica, kontrolišući istovremeno pravac Doboj — Tuzla.⁸

U vezi naređenja Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije⁹ vaša će divizija sadjejtstvovati jedinicama ovog korpusa u čišćenju Majevice, Posavine i Semberije od okupatorskih snaga, četnika i ustaša. Po izvršenom zadatku vaša divizija će se postaviti na lijevoj obali rijeke Drine, prostor Zvornik — Bijeljina, kao pobočnica našim snagama u Srbiji.

⁴ Na sektoru Posavine, Semberije i Majevice djelovao je Majevički četnički korpus. Opširnije o njemu vidi dok. br. 6, objašnjenje 7, 8 i 9.

⁵ O rasporedu i stanju dijelova 13. SS divizije (»Handžar«) u to vrijeme vidi dok. br. 81 (objašnjenje 9) i 93, a o zelenom kadru dok. br. 3, objašnjenje 6.

⁶ O zauzimanju toga mjesta, 13. septembra 1944, vidi dok. br. 136.

⁷ Bliže o oslobođenju toga mjesta, 17. septembra 1944, vidi dok. br. 79.

⁸ Vidi dok. br. 93.

⁹ Riječ je o direktivi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2 8 I, list 115, k. 408A).

Prema prednjem vaša će divizija izvršiti pokret sutra 25 ov.mj. u 14 časova sa koncentracijske prostorije Tuzla — Bukinje — Puračić, opštim operacijskim pravcem Tuzla — Lopare — Bijeljina.

Pokret izvršiti u tri kolone i to:

a) Pravcem Tuzla — Simin Han — Požarnica — Sniježnica — Gornja i Donja Pilica i Janja, sa zadatkom sistematskog čišćenja četničkih i zelenokadrovskih bandi na ovoj prostoriji.

b) Pravcem Tuzla — Gornja Tuzla — Lopare — Vukosavci — Begutovo Selo — Ugljevik, sa zadatkom kao pod a).

c) Pravcem Tuzla — Dokanj — Lukavica — Čelić — Koraj, sa zadatkom čišćenja ovoga pravca od četnika i likvidacije Čelića i Koraja.

Po ovladivanju ove prostorije i dolaskom na pomenutu liniju, divizija će produžiti napredovanje prema opštem pravcu predviđenom ovom direktivom, obezbeđujući se na prostoru Čelić — Koraj od eventualne intervencije neprijatelja sa pravca Brčko.¹⁰

XXXVIII NOU divizija po likvidaciji Gračanice dobiće zadatak da zauzme Srnice i Gradačac, likvidira posavske četnike, ispita mogućnost likvidacije Brčkog.¹¹ Daljnja orijentacija ove divizije biće desna obala rijeke Save (Semberija), sa zadatkom čišćenja semberskih četnika i stvaranja kanala na rijeci Savi za prihvrat mobilisanih boraca iz Srema.¹²

Veza. Veza sa štabom ovog Korpusa biće radio-telegrafskim putem, za što će štab XXVIII divizije uputiti šefa svoje radio-sekcije za plan veze.

Sanitet. Organizaciju saniteta predviđiće štab divizije na pravcima nastupanja svojih kolona, s tim što će teže ranjenike kojima je nužna brža hirurška intervencija transportovati za Tuzlu. Sporazumno sa referentom saniteta ovog Korpusa regulisati prenos ovakvih teških ranjenika.

Snabdjevanje. Snabdjevanje jedinica vaše divizije biće na pravcu kretanja, te se pridržavati uputstava izdatih od

¹⁰ O tome pokretu, koji je uspješno izvršen, vidi dok. br. 124.

¹¹ Opširnije o borbama za Gračanicu, Srnice i Gradačac vidi dok. br. 44, 78 i 131. Brčko koje je neprijatelj pretvorio u vrlo snažno uporište na rijeci Savi, konačno su, 7. aprila 1945, oslobodile jedinice Južne operativne grupe 1. armije JA.

¹² O tome vidi radiogram Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 115, k. 408A) i radiogram Štaba 38. divizije 3. korpusa NOVJ od 24. septembra (Arhiv VII, reg. br. 2/8I, list 106, k. 408A).

strane Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba, starajući se da odnos bude prema narodu pravilan. Imovinu narodnih neprijatelja prvenstveno koristiti za potrebe vojske.

O situaciji na vašem operacijskom pravcu blagovremeno izveštavajte ovaj štab kako bi se mogle donositi odluke u konkretnim situacijama, a istovremeno podešavati i akcije susjednih naših jedinica.

Sve ostalo što je potrebno u toku borbe predviđjeće štab divizije blagovremeno.

Operativni dio štaba nalazi se za sada u Tuzli, a ukoliko se pomjeri, blagovremeno će vas izvijestiti o tome.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik Štaba
general-major:
Vukotić

**ULTIMATUM 5. KORPUSA NOVJ OD 22. SEPTEMBRA 1944.
NEPRIJATELJSKOJ POSADI U OPKOLJENOM KAŠTELU U
BANJOJ LUCI¹**

Š T A B
5. KORPUSA NOVJ
Br. sl.

Položaj, dne 22. IX. 1944. g.

POSADI KAŠTELA

ULTIMATUM

Grad Banju Luku i sva okolna uporišta i teren do Save smo zauzeli i oslobodili. Vaša posada u Kaštelu je sigurno blokirana i u bezizlaznoj situaciji.

Zahtevamo od vas vojničku predaju.

USLOVI:

1. — Celokupno oružje u ispravnom stanju složiti na jedno određeno mesto.

2. — Postrojiti celu posadu (bez oružja) na glavnom izlazu iz Kaštela na zapadnoj strani, gde će vas naše jedinice pravilno prihvatiti.

3. — Postupak sa vama biće kao sa ratnim zarobljenicima.

Rok za predaju 2 sata od momenta prijema ultimatum.

Ukoliko se ne odazovete ovom pozivu, poduzećemo mere za vaše potpuno uništenje pomoću avijacije i drugih borbinih sredstava, kojima raspolažemo mi i naši saveznici.²

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen³

(M. P.)

Komandant,
general-major,
S.⁴ Rodić

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1-3, k. 458 A.

² Pored tog ultimatum, opkoljenoj posadi u Kaštelu poziv za predaju uputio je zarobljeni njemački general fon Devic. Bliže o tom pozivu i o negativnom odgovoru na ultimatum vidi dok. br. 111 i 150, i Arhiv VII, reg. br. 5/2—3, k. 458A.

³ Ilija Došen

⁴ Slavko

**ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 22. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA ZAUZIMA-
NJE GRAČANICE KOD DOBOJA¹**

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Pov. broj: 79

22. IX. 1944. u 23 čs.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Tuzla — Derventa 1 : 100.000)

1) *Situacija*: Posle oslobođenja Tuzle nastala je još veća demoralizacija u redovima domaćih izdajnika: ustaša, četnika i zelenog kadra. Potreban je još jači razmah naših snaga pa da se ove bande posve raspadnu.

2) Podaci o neprijatelju: U Gračanici se nalazi oko 500 Pjaninih ustaša, slabog morala i naoružanja.² U okolini Gračanice (Sokol) ima i nešto Zelenog kadra koji nije raspoložen za borbu protiv nas.

Na Srnicama oko 250 SS-ovaca, čiji broj svakim danom opada usled dezertiranja. Kod Srnica ima i artiljerije kao i ranije.³

3) Naš zadatak: Sa glavninom naših snaga napasti Gračanicu i uništiti ustaške i zelenokadrovske bande, a sa drugim dijelom snaga postaviti se prema Srnicama u cilju zatvaranja pravca od istih. Po likvidaciji Gračanice pruža nam se mogućnost šire mobilizacije u istoj i njenoj okolini. Potom bi naše snage mogle da glavni svoj udarac uprave na Srnice i da razviju ofanzivu u pravcu Posavine.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 48/1, k. 1258.

² Odnosi se na ustaše iz 25. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, čiji je komandant bio bojnik Ibrahim Pjanić. Bliže o toj bojni vidi u Arhivu VII izvještaje Štaba 38. NOU divizije od 6. septembra 1944 (reg. br. 16/3, k. 1258) i 8. januara 1945 (reg. br. 4/5, k. 1258). Ibrahim Pjanić je proglašen za ratnog zločinca. Sada živi u SR Njemačkoj.

³ Riječ je o dijelovima 28. regimente 13. SS divizije »Handžar« (vidi dok. br. 93).

U cilju izvršenja postavljenog zadatka

NAREĐUJEMO:

1) Napad na Gračanicu izvršiće se u dvije kolone, i to:

a) Desna kolona: sastav 18 brigada.⁴ Komandant kolone — komandant brigade major Franjo.⁵ Vršiti pokret sa prostorijske s. Seona 23 o. mj. tačno u 12 časova, opštim pravcem kretanja: Seona — Vranovići — Sokol. Kod Sokola likvidira zelenokadrovske bande i razvija se za napad na Gračanicu pravcem: cesta Sokol — Gračanica. Napad na Gračanicu podesiti tako da isti započne 23 o. mj. tačno u 20 časova, i to sa linije polaznih položaja za napad: Stražba (452) — Vepar (373). Detaljan plan napada na sami grad Gračanicu izradiće komandant kolone.

b) Lijeva kolona: sastav dva bataljona 21 brigade.⁶ Komandant kolone komandant brigade major Stojanda.⁷ Vršiti pokret iz s. Tinje 23 o. mj. u 8 časova, opštim pravcem kretanja: Tinja — Alatina Krčevina — Ratiš (596) — Rašljevo (Brdo) — Donja Orahovica — Donja Lohinja. Od Donje Lohinje vršiti podilaženje do na liniju polaznih položaja za napad: Straževac (336) — Drapnići (393). Sa ove linije započinje napad na Gračanicu 23 o. mj. tačno u 20 časova. Detaljan plan napada izradiće komandant kolone.⁸

2) Obezbeđenje:

a) 17 [majevička] NOU brigada, u punom svom sastavu, vršiti pokret sa prostorijske Srebrenika 25 o. mj. do 12 časova, opštim pravcem: Srebrenik — Babunovići — Sladna. Glavninu snagu postavlja na prostorijskoj Sladna, a jedan bataljon prebacuje na levu stranu komunikacije Gračanica — Srnice, u cilju zaposjedanja položaja na Monju — Vranjevcu. Zadatak ove brigade je zatvaranje pravca od Srnice i sprečavanje svakog nepr. ispada od te strane. Štab brigade povećće računa o razmještanju svojih bataljona i ostalih jedinica, postavljajući glavninu ljudstva u zaklonita mjesta od artiljerije sa Srnica, a samo potreban dio snaga držati na važnim položajima Bandra — Monj — Vranjevac. Pretstražne dijelove imati na liniji Kupresi — Kapetanova Bina.

⁴ Riječ je o 18. hrvatskoj NOU brigadi.

⁵ Franjo Herljević

⁶ Odnosi se na novoformiranu 21. istočnobosansku NOU brigadu (vidi dok. br. 132).

⁷ Stojan Milinović

⁸ O borbama za Gračanicu, koju su 23. septembra 1944. zauzele jedinice 38. NOU divizije, vidi dok. br. 131.

b) Posavski NOP odred ostaće do daljnjeg na prostori Srebrenika sa zadatkom zatvaranja pravca od Srnica ka Tuzli. Na ovoj prostori vršiti mobilizaciju ljudstva u redove naše vojske. U slučaju potrebe naslanjati se na naše snage.

c) Štab XXI brigade staviće na raspoloženje Div. bolnici jedan svoj bataljon kao obezbjeđenje.⁹ Taj bataljon zajedno sa Div. bolnicom i ovim štabom izvršiće pokret iz s. Tinje (zaselak Radulovići) 23 o.mj. do 10 časova, opštim pravcem kretanja: Radulovići — Cage — Seona — Gornji Moranjci — Falešić — Vranovići i smjestiće se: bataljon sa Div. bolnicom u zaseocima Guljami — Hodžići — Hrvati, a ovaj štab u zaseoku Murati.

3) Opšte napomene:

a) Po likvidaciji Gračanice 18 brigada ostaje u gradu, postavljajući obezbjeđenja prema Karanovcu i Dobovu (na najpovoljnijim položajima). U gradu i njegovoj okolini vrši mobilizaciju ljudstva; izvlači plijen, ukoliko ga bude, u pravcu Vranovića do ovog štaba.

Bataljoni 21 brigade postavljaju se kod Sokola, povezujući se sa svojim bataljonom koji će biti kod Div. bolnice u Vranovićima. Zadatak: zatvaranje pravca od Trebave, sadejstvo sa 18 brigadom, ako bi na istu napadali ozrensko-trebavski četnici ili neprijatelj od Doboja, kao i sa 17 brigadom kod Doborovaca.

b) Jedinice će učiniti sve da brzim naletom rasprše ustaško-zelenokadrovske bande i da ih potom po dijelovima uništavaju i prisiljavaju na predaju ne dozvoljavajući im da se ponovo koncentrišu. 17 brigada će iznenadnim kontranapadima razbijati svaki pokušaj nepr. ispada od Srnica.

c) Veza sa ovim štabom radio-putem i kurirska. Noćna veza radio-putem svaki čas (23 24 o.mj.).

d) Znaci po ugovorenom ključu.

Borbeni poklič: **Napred — Prodiri!**

Zauzimanje pojedinih uporišta objavljivati paljenjem istih.

Prijem ove zapovjesti potvrditi radio-putem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

⁹ Određen je 1. bataljon 21. istočnobosanske NOU brigade (vidi dok. br. 132).

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. MUSLIMANSKE NOU BRIGADE OD
22. SEPTEMBRA 1944. ZA UPUĆIVANJE ČETA U SASTAV
NOVOFORMIRANOG 3. BATALJONA I ZA RAZMJESTA JEDINICA U REJONU TUZLE¹**

Š T A B
XVI M. NOU BRIGADE
22 septembra 1944

Z A P O V I J E S T
STABA XVI BRIGADE ZA 22 SEPTEMBAR 1944

I.

Odlukom štaba brigade a u saglasnosti sa štabom XXVII¹ divizije formira se III bataljon XVI Muslimanske brigade.

I bataljon daće u sastav novoga bataljona svoju 2 čet, II bataljon svoju 1 čet, a IV bataljon 4 čet. Ove čete treba da se upute sa svim ljudstvom i sa svim naoružanjem, sa jednim konjem i kazanima.

Drug Zelinčević Selim i drug Prohic Kemal iz II bataljona neka se odmah jave u štab brigade.

Pomenute čete treba uputiti odmah u štab brigade.²

II.

Raspored jedinica:

I bataljon — jedna četa kod komande mjesta, dvije čete na Gradini.

II bataljon Bukinje.

III bataljon Ilinčica.

IV bataljon Križaoni.

Napomena: Ponovo se skreće štabovima bataljona pažnja na tačno izvršavanje svih naredjenja izdatih u posljednje vrijeme. Obavezno treba svakodnevno prozivati ljudstvo radi što

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24, k. 1112.

² Bliže o tome vidi izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

bolje kontrole. Svaki izgred i narušavanje čvrste discipline treba najenergičnijim mjerama onemogućiti.

Drug Milan Ninić iz IV bataljona i Avdo Kovačević iz I bataljona neka se odmah jave u štab brigade.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major

Begić³

Komandant — major

Čerić⁵

V. d. načelnika — major

Stanko⁴

(M. P.)

BR. 103

**ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA SAVLAĐI-
VANJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA U TUZLANSKOM BA-
ZENU¹**

Š T A B

XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Broj služb.

Dne 24. septembra 1944.

23 časa

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Tuzla — Kladanj — Zvornik — Bijeljina)

1 : 100.000

Situacija:

Prema prikupljenim podacima slabiji dijelovi 28. regimente 13. SS divizije nalaze se na liniji Gradačac — Srnice — Bijela — Palanka — Celić — Koraj. Glavnina 13. SS divizije sa komorskim dijelovima prebacila se na lijevu obalu rijeke Save, orijentisana preko Vinkovaca i Osijeka ka Mađarskoj. Razvojem događaja kako vojničkih tako i političkih na savezničkim frontovima s jedne strane i na frontovima u našoj

³ Muhidin

⁴ Ervin Salcberger Stanko

⁵ Salem

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/6, k. 1111.

zemlji s druge strane, moral jedinica ove divizije je pokoleban, a kao posljedica ovoga pojavljuju se masovne dezertacije u više mahova čitavih jedinica.² Rasipanje se nastavlja i dalje, te ga treba pojačati. Ima znakova da pojedine grupe koje se nalaze na pomenutoj liniji na desnoj obali rijeke Save žele pristupiti našim redovima, te im treba pružiti i mogućnost za to. U ovom smislu držati se naređenja Vrhovnog štaba, s tim da oni koji žele prići, omogućiti im se prelazak.³

Na sektorima Posavine, Semberije i Majevice nalaze se tzv. rasturene četničke brigade, koje ne predstavljaju nikakvu organsku cjelinu, koja bi mogla dati neki jači otpor.⁴ Raspored ovih četničkih bandi izgleda ovako: Trebava — Posavina — masiv Majevice i Jelice — Semberija — Vukosavci — Begutovo Selo — Gornja i Donja Pilica. Naoružanje — puška sa ograničenim brojem automatskog oružja.

Legija i zeleni kadar u sadanjoj situaciji ne predstavljaju snagu koja bi se mogla suprotstaviti našim jedinicama. Veći dio ove legije i zelenog kadra već je prišao u sastav naših jedinica, a ukoliko nije, nalazi se kao zaštita svojih sela od četnika.⁵ Raspored ovih legionarskih dijelova podešen je tako, da se nalaze grupisani oko sela Posavine, Majevice i Semberije. Naoružanje legije i zelenog kadra — puška sa ograničenim brojem municije i manjim brojem automatskih oružja.

Zadatak naše divizije je likvidacija zelenog kadra, legije i četnika u Tuzlanskom bazenu, uspostavljanje i učvršćivanje narodne vlasti i popuna i sređivanje jedinica.⁶ Sa svim neprijateljskim formacijama⁷ koje ne bi htjele da uđu u naše redove, ili se čak tome oduprle oružjem, razoružati, a krivce najstrožije kazniti. Po potrebi upotrebiti i oružje.

XXVIII NOU divizija u toku 25. o.m.j. iz Puračića kreće opštim pravcem Tuzla — Bijeljina sa zadatkom čišćenja Majevice i Semberije od raznih neprijateljskih bandi.⁸

XXXVII NOU divizija oslobodila je Gračanicu⁹ i njeno operacijsko područje je Trebava i Posavina.¹⁰

² O tome vidi dok. br. 81 (objašnjenje 9) i 93.

³ Vidi dok. br. 99 objašnjenje 3.

⁴ Vidi dok. br. 6, objašnjenje 7, 8. i 9.

⁵ Legijom su nazivani pripadnici 13. SS divizije »Handžar«, a o zelenom kadru vidi dok. br. 3, objašnjenje 6.

⁶ O izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 96 i izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

⁷ Početak rečenice trebalo bi da glasi: Sve neprijateljske formacije.

⁸ Vidi dok. br. 137.

⁹ To mjesto je zauzeto 23. septembra 1944 (vidi dok. br. 131).

¹⁰ Vidi dok. br. 6.

U cilju izvršenja zadataka postavljenih pred našu diviziju

NAREĐUJEMO:

1) *XVI NOU brigada*. Postaviće se na prostoriju Međaš — Vukovije — Dubrave — Parselo sa zadatkom likvidacije zelenog kadra i mobilizacije. Brigada će primiti i divizijsku bolnicu koja se nalazi u selu Torovac, i ovu smjestiti sa jednim bataljonom u Parselo. Ovaj zadatak izvršiti u toku 25. o.mj. i to tako što će sa dva bataljona prihvatiti bolnicu od XIX NOU brigade a jedan bataljon ostaviti na sektoru Požarnice do dolaska XIX NOU brigade.¹¹

Ispitati na svom sektoru mogućnost za aerodrom, a izabrati zgodno mjesto između Parsela i Dubrava za primanje sa-vezničkih avionskih pošiljki.

Prema zelenom kadru istupiti oštro i vojnički, i ne nasjedati nikakvim smicalicama.

2) *XIX NOU brigada*. Poslije predaje bolnice XVI NOU brigadi, postaviće se na prostoriju: Požarnica — Gornja Tuzla — Simin Han sa zadatkom uspostavljanja narodne vlasti i likvidacije preostalih četničkih bandi.¹²

3) *XX NOU brigada*. Postaviće se sa jednim bataljonom [kod] Bukinje sa zadatkom osmatranja i zatvaranja pravaca od Doboja i Živinica; sa jednim bataljonom u Tuzli koji će garnizonirati u gradu a jedan vod držati na Ilinčici; a sa jednim bataljonom Gradovrh — Brđani sa zadatkom osmatranja i zatvaranja pravaca od Jablanice i Humaca.¹³ Bataljon u gradu Tuzli i Bukinju treba u pogledu obezbeđenja grada, kontrole saobraćaja i kretanja civilnih i vojnih lica da se pridržava naređenja ovoga štaba od 22. o.mj.

4) Divizijska bolnica nalaziće se sa jedinicom XVI NOU brigade u Parselu.¹⁴

5) Štab divizije u Tuzli.

¹¹ O tome kako je 16. muslimanska NOU brigada izvršila dobivene zadatke vidi zapovijest njenog Štaba od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39 2, k. 1112) i izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

¹² U vremenu od 24. do 30. septembra 1944. ta brigada nije imala većih sukoba s tamošnjim četnicima (vidi Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111: izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944).

¹³ U Bukinji je bio 3. bataljon te brigade, u Tuzli 2. bataljon, na prostoriji Gradovrh — Brđani 1. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 26 7, k. 1111: izvod iz operacijskog dnevnika od 9. oktobra 1944).

¹⁴ Vidi Arhiv VII, reg. br. 39 2, k. 1112: zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 25. septembra 1944. godine.

Opšte napomene:

- a) Veza sa XVI NOU brigadom biće preko radio-stanice.
- b) Telefonska desetina XVI NOU brigade uspostaviće telefonsku vezu Parselo — Tuzla.
- c) Štab XVI NOU brigade izvjestiće odmah o mjestu za primanje savezničkih pošiljki a o mjestu za aerodrom čim bi ovo bilo pronađeno.¹⁵ Mjesto za aerodrom treba da bude dužine najmanje 1.200 m, a širine 200 metara, ravno i tvrdog tla.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — p.puk.

Z.¹⁶ Škerović

Komandant — p.puk.

Kosorić Pero

Načelnik štaba — p.puk.

R.¹⁷ Petovar

¹⁵ Mjesto za aerodrom pronađeno je u s. Osmacima (vidi dok. br. 44, objašnjenje 2).

¹⁶ Zarija

¹⁷ Rudi

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA 1944. ZA FORMIRANJE BATALJONA NARODNE ZAŠTITE ZA HERCEGOVINU I BOLNIČKE ČETE PRI ŠTABU DIVIZIJE¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Koncept

Pov. broj 838

Dana 24.IX. u 18 č. 1944 g.
s. Crkvice

- 1) GRUPI²
- 2) X, XI I XII BRIGADI
- 3) UPRAVI BOLNICE
- 4) OZNI³

1. — Obzirom na formaciju naše divizije i na potrebe naše bolnice nameće se potreba formiranja **bolničke čete** XXIX U. divizije NOVJ, koja će služiti za obezbeđenje Bolnice, pratnju ranjenika, evakuaciju ranjenika i za rad na ostalim poslovima u nadležnost Uprave Diviziske bolnice.

U vezi toga će:

— Štab Južnohercegovačke NOU grupe uputiti u selo Poljice 20 boraca i

— Štab X, XI i XII Hercegovačke NOU brigade po 10 boraca.

Upućeni borci da budu sa oružjem i mogu biti prosječne borbene vrijednosti, no ne upućivati one koji nijesu sposobni za obavljanje dužnosti.

Sve jedinice uputiće određeno ljudstvo u Upravu Diviziske bolnice u selo Poljice, s tim što će se tamo javiti najkasnije 30. o. mj. do mraka, jer će formiranje čete biti na dan 1. oktobra.

Pomoćnici političkih komesara brigada dostaviće Upravi Bolnice karakteristike za upućene drugove.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 42 4, k. 1144 I. U desnom gornjem uglu, pod brojem 1 — 4, dopisano je zelenim mastilom kome je naređenje dostavljeno. Tim mastilom je dopisana i riječ: koncept.

² Odnosi se na Južnohercegovačku operativnu NOU grupu.

³ Odsjek za zaštitu naroda. Ovaj odsjek je formiran, vjerovatno, u julu 1944 (vidi dok. br. 53).

Svaka jedinica uputiće određeno ljudstvo pod komandom najstarijeg od upućenih boraca, tako da se jave na određenom mjestu u potpunom vojničkom redu.

Sadašnje borce iz Bolničke čete uputićemo na raspored u jedinice naše divizije.

2. — U vezi naređenja Vrhovnog štaba, koje je preneseno preko Štaba II U. korpusa, formiraće se u Hercegovini bataljon narodne zaštite i u vezi toga će:

— Štab Južnohercegovačke operativne NOU grupe uputiti 50 boraca, koji treba da budu naoružani i da imaju dva puškomitraljeza sa potrebnom količinom municije.

— Štab X, XI i XII Hercegovačke NOU brigade uputiće po 25 naoružanih boraca sa po jednim puškomitraljezom.

Upućeni borci treba da imaju najljepše osobine koje krase borce narodno-oslobodilačke vojske; treba da su borci solidni, odani narodno-oslobodilačkoj borbi, vrijedni i pouzdani. Nijedna jedinica ne smije dozvoliti da joj se pojedini borci vrate i da se traže novi, već se treba pridržavati gornjeg naređenja.

Određeni borci treba da se jave Otsjeku za zaštitu naroda u selo Divin neizostavno do 29. o. mj. do mraka.

Pomoćnici političkih komesara brigada i politkom Južnohercegovačke oper. NOU grupe dostaviće karakteristike za upućene drugove Otsjeku za zaštitu naroda u selo Divin.

Određeni drugovi iz svake jedinice treba da dođu zajednički u selo Divin.⁴

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom, potpukovnik,	Pom. načelnika	Komandant,
Vojo Kovačević	major	general — major,
	Drago Đukanović	Vlado Šegrt

⁴ Do potpunog formiranja pomenutog bataljona tada nije došlo. Veći dio jedinica nije uputio traženo ljudstvo, vjerovatno uslijed nastale situacije u Hercegovini i južnoj Dalmaciji (borbe za oslobođenje Bileće, Trebinja i Dubrovnika). U vezi s tim, Štab 29. NOU divizije ponovo je 29. oktobra 1944. naredio štabovima 10, 11, 12, 13. i 14. hercegovačke brigade da upute po 50 boraca za popunu 1. hercegovačkog bataljona narodne odbrane (vidi Arhiv VII, reg. br. 22/5, k. 11441). Ovaj bataljon je kasnije, prema naređenju Štaba 29. NOU divizije od 1. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-6, k. 11441), prerastao u Brigadu narodne odbrane za Hercegovinu. Opširnije o tome vidi Arhiv VII: naređenja Štaba 29. NOU divizije od 24. septembra (reg. br. 35/7, k. 1145I) i 24. novembra 1944 (reg. br. 46/5, k. 11441) i izvještaje 1. hercegovačkog bataljona narodne odbrane od 23. oktobra (reg. br. 34/8, k. 1145 I) i 27. oktobra 1944 (reg. br. 22/6, k. 1153 I).

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA
1944. ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE GRU-
PE DA OFANZIVNO DEJSTVUJE PREKO ZAGORE KA
TREBINJU¹**

ŠTAB

XXIX UDARNE DIVIZIJE

N.O.V. JUGOSLAVIJE

O. Pov. Broj 839

Dana 24 — IX. u 18 č. 1944 g.

s. Crkvice

Koncept

ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE

Primljen je vaš izvještaj broj: sl. od 22. o. mj.² sa ostalim izvještajima. Uбудуće trebate na izvještajima stavljati i čas kada se izvještaj piše, jer je ovo za nas važan podatak.

Sa predloženim postavljenjima slažemo se i danas će biti izdata naredba za postavljanje.

Druga Jovana Komnenovića Štab Grupe postaviće na pogodno mjesto (za intendanta, šefa za naoružanje itd.), pošto je na njegovo mjesto određen drug Mirko Skender, do sada pomoćnik politkoma Zaštitnog bataljona XXIX U. Divizije, a ovaj štab ćete izvijestiti o tome kakva je dužnost data drugu Jovanu Komnenoviću.

Pomoćnik političkog komesara 1. bataljona XIII brigade biće naknadno postavljen, pošto nam druge brigade stave na raspoloženje izvjestan broj rukovodioca, jer vam je poznato da u rukovodiocima oskudijevamo.

Na sektoru X Hercegovačke NOU brigade nema promjena. U toku večerašnje noći brigada će vjerovatno izvršiti u zajednici sa djelovima XII brigade jači prepad na okolna utvrđenja Bileće, a po mogućstvu će upasti i u sam grad.³

Na sektoru Nevesinje nema naročitih promjena. 2. bataljon X Hercegovačke NOU brigade mobilisao je 41 borca i na dan 22. o. mj. odbio je ispad Švaba iz Nevesinja i na prostoru: Vilenjak — Bukovica — Bilek potukao ih je natjeravši

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 45/1-4, k. 1144 I.

² Redakcija taj izvještaj nije pronašla. U Arhivu VII nalaze se izvještaji Staba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 20. septembra (reg. br. 4/5, k. 1144II) i 23. septembra 1944 (reg. br. 10/5, k. 1144II).

³ Taj prepad nije izvršen (vidi dok. br. 117 i 118).

ih na panično bjegstvo u Nevesinje. Švabe su imale tri mrtva i tri ranjena a 2. bataljon X brigade jednog mrtvog.⁴

Na sektoru XI Hercegovačke NOU brigade do sada nema naročitih promjena.

XII Hercegovačka NOU brigada ovladala je sa linijom Tuhor — Osoj — Dubovac i smjestila se na prostor: Lastva — Korito — Šobadine — Granica. Sa njom održavajte potrebnu vezu i u vezi jučerašnje depeše po potrebi tražite od nje da vas djelovima pomogne u pravcu Mosko.

Na sektoru Primorske U. grupe⁵ nema naročitih promjena. U toku današnjeg dana II dalmatinska proleterska brigada sa svim svojim bataljonima ispoljiće dejstvo prema Trebinju i Zubcima. Banditski garnizon u Grahovo je neaktivan. Priliv ljudstva u jedinice narodno-oslobodilačke vojske u Crnoj Gori je vrlo veliki. Formirano je 12 novih bataljona i u formiranju je bokeška brigada.⁶

Vi ćete u vezi novostvorene situacije na prostoru: Trebinje — Zubci — Hum sa vašim brigadama dejstvovati najenergичnije u pravcu Trebinje i ka prostoru Vrbno — Necvijeće — Jasen, ispoljavajući i sa toga prostora dalje ofanzivno dejstvo ka Trebinju. Ako bi bili povoljni uslovi za osvajanje Trebinja, trebate ga napasti i zauzeti. Stupićete u vezu sa bataljonima II dalmatinske proleterske brigade na prostoru: Bobani — Popovo i neka vas i oni pomognu u pravcu Trebinjske Šume. Imajte u vidu da će u toku današnjega dana i narednih dana snage II dalmatinske proleterske brigade dejstvovati u pravcu Trebinja i u pravcu Zubaca, pa po mogućnosti i sa njima uhvatite vezu radi zajedničke saradnje.⁷

Vašu radio-stanicu ne čujemo. Vjerujemo da se pokvarila, a ako nije slušajte nas u određeno vrijeme i izaberite pogodno mjesto za stanicu. Preduzeli smo potrebne mjere da dobijete novu i bolju radio-stanicu.

Juče smo vam uputili izvjesnu količinu oružja i municije preko našeg šefa za naoružanje, pa ćete izvršiti pravilan

⁴ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 9/1, k. 1148 II).

⁵ Formacijski naziv je bio: Primorska operativna grupa 2. korpusa NOVJ.

⁶ Ta brigada je formirana 5. oktobra 1944 (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 193 i 239).

⁷ Opširnije o tome i zauzimanju Trebinja, 6. oktobra 1944, vidi u Arhivu VII: relaciju Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 9. novembra 1944 (reg. br. 3-2-7, k. 1143 A), relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra (reg. br. 3/7, k. 1152I) i relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br. 8-7, k. 1143A), kao i operacijski dnevnik 2. proleterske (dalmatinske) brigade (reg. br. 12/3, k. 846).

raspored poslatog materijala. Imamo u vidu naše potrebe u oružju i u ostalim potrebama i preduzeli smo potrebne mjere da vas snabdijemo.

Primjetili smo da u ovaj štab dolaze kuriri vaših brigada i, obzirom da je formirana Grupa brigada,⁸ svi kuriri iz vaših brigada treba da dolaze sa aktima do vašega štaba, a odatle vi prosleđujete poštu vašim kuririma za ovaj štab, a ne dozvolite da kuriri iz vaših brigada nenadležno nose poštu za ovaj štab.

Mobilizacija u Podveležju i u Kotlini se poboljšala i ima izgleda da će se sa toga prostora mobilisati veliki broj boraca u naše redove. Radi što uspješnije mobilizacije na taj prostor će poći iz sela Divin jedan član Oblasnog N.O. Odbora sa potrebnim brojem boraca i rukovodioca iz naših brigada. Vi ćete odrediti Hamida Drljevića iz XIV brigade, komesara čete (bivšeg mašinovođu iz Konjica čije ime ne znamo) iz XIII brigade i još jednog ili dva Muslimana ranga komandira čete ili zamjenika komandira čete i komesara čete ili pomoćnika komesara čete. Ove drugove čete uputiti na dan 26. o. mj. da se do mraka jave drugu Slobodanu Šakoti u selo Divin, a odatle će produžiti put sa članom Oblasnog N.O. Odbora u pravcu Podveležja. Imenovani drugovi će u Podveležju ostati nekoliko dana i ponovo će se vratiti u sastav naših jedinica. Ako navedeni borci ne mogu stići u Divin do 26. naveče, postarajte se da najkasnije stignu do 27 (dvadeset sedmog) o. mj. naveče.

Slažemo se sa vašim predlogom za bataljon iz Dubrava i vjerujemo da ste to već izvršili u vezi naše ranije izdate zapovijesti.⁹

Saljemo vam znake raspoznavanja za prvu polovinu mjeseca oktobra t. g. s tim da nam potvrdite prijem istih prije nego počnu važiti.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik Vojo Kovačević	Pomoćnik načelnika, major, Drago Đukanović	Komandant general — major, Vlado Šegrt
--	---	---

(M. P.)

⁸ Riječ je o formiranju južnohercegovačke operative NOU grupe (vidi dok. br. 52).

⁹ Vidi dok. br. 22, objašnjenje 9.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE O SITUACIJI U HERCEGOVINI I NAREĐENJE ZA IZVRŠENJE RANIJE POSTAVLJENIH ZADATAKA¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 840
Dana 24. IX u 19 č.
s. Crkvice

Koncept

ŠTABU XI HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Primljen je vaš izvještaj Pov. broj: 495 i Pov. broj: 496 od 23. o. mj. pisani u 11 i 30 časova iz sela Bratač.²

Na sektoru X Hercegovačke NOU brigade nema promjena. Jedinice X brigade povremeno uspješno ofanzivno djeluju protiv bandi koje se nalaze na okolnim utvrđenjima Bileće. 2. bataljon X Hercegovačke NOU brigade mobilisao je 41 borca. Ovaj bataljon vodio je borbu sa Švabama na dan 22. o. mj. na položajima: Vilenjak — Bukovica — Bilek i uspio je da Švabe protjera u Nevesinje. U ovoj borbi Švabe su imale 3 mrtva i 3 ranjena a bataljon X brigade jednog mrtvog.³

Na sektoru Primorske U. grupe nema naročitih novosti.⁴ Bande iz Grahova su neaktivne, a priliv ljudstva u narodno-oslobodilačku vojsku u Crnoj Gori najvjerovatnije se poboljšao. Formirana je X crnogorska brigada, u formiranju je bokeška brigada i mobilisano je novih 12 bataljona na teritoriji Crne Gore.

XII Hercegovačka NOU brigada ovladala je 23. o. mj. sa linijom: Tuhor — Osoj — Dubovac i smjestila se na prostor: Lastva — Korita — Šobadine — Granica. Ona će vjerovatno u toku današnjeg dana ispoljiti djelovima ofanzivno dejstvo ka Zavodje.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 46/4, k. 1144 I.

² Vidi Arhiv VII, reg. br. 8 5, k. 1144 II, reg. br. 32/7, k. 1145 I.

³ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II).

⁴ Blíže o dejstvima Primorske operative grupe u to vrijeme vidi: tom III, knj. 8, dok. br. 55, 65, 136, 169, 184, 193, 353; Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846: operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske (dalmatinske) brigade.

Štab Južnohercegovačke operativne NOU grupe juče je bio u Ljubinju i brigade Grupe orijentisane su preko Zagore ka Trebinju i na prostor: Ljubomir — Mosko — Vrbno. U toku današnjeg dana i dalje ispoljavaće ofanzivno dejstvo ka Trebinju.⁵

II Dalmatinska proleterska brigada će u toku današnjega dana sa čitavom svojom snagom ispoljiti dejstvo ka Trebinju i Zubcima.⁶

Slažemo se sa vašim predlozima za postavljenje i predloženi rukovodioci biće postavljeni našom naredbom.

Drug Crni⁷ je otputovao avionom iz Italije i nije potrebno da određujete jednu četu za njegovu pratnju. Ovo smo vam javili i radiogramom. Ako četu još držite kod vas uputićete je u sastav njenog bataljona pošto drug Crni neće trebati pratnju jer je već otišao.

Profesor drug Salko Nazečić sa ostalima vjerovatno će ovih dana doći.

Nižih vojnih rukovodioca nemamo za sada da vam stavimo na raspoloženje.

Shvaćamo potrebu granata za bacač, ručnih bombi i svega ostalog oružja koje vam je potrebno i čim ga dobijemo uputićemo vam ga. Preduzeli smo potrebne mjere da nam se potrebni materijal doturi.

Znake raspoznavanja za drugu polovinu mjeseca septembra uputili smo vam, ali od vas nismo još dobili potvrdu prijema, pa ćete nas izvijestiti da li ste znake dobili.

Vaš zadatak je i dalje kako je to naređeno našim ranijim zapovijestima i direktivama, no posvetite naročitu pažnju mobilizaciji ljudstva za vaše jedinice. Mobilizaciju vršite u sporazumu sa pozadinskim radnicima i onako kako ste za to ranije dobili uputstva.

Pomoćnik političkog komesara 1. bataljona vaše brigade drug Drago Ivanović određen je na novu dužnost,⁸ a tako isto određen je na novu dužnost i drug Obren Mirković. Drugove Ivanovića i Mirkovića uputićete u selo Divin s tim da se 28. o. mj. neizostavno do mraka jave drugu Slobodanu Sakoti.⁹

⁵ Vidi dok. br. 124.

⁶ Vidi operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske (dalmatinske) brigade za 24. septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846).

⁷ Vaso Miskin Crni. Proglašen je za narodnog heroja 26. jula 1945. Umro je 8. jula 1945. u Sarajevu. Bliže o njemu vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 524.

⁸ Određen je na dužnost političkog komesara Bataljona narodne odbrane za Hercegovinu.

⁹ Bio je u to vrijeme na dužnosti načelnika Odsjeka za zaštitu naroda Vojne oblasti 29. NOU divizije.

Za gore navedene drugove pomoćnik politkoma brigade uputiće karakteristike drugu Slobodanu Šakoti. Predložićete nove rukovodioce na njihovo mjesto.

Druga Sava O. Poparu, iz 4. bataljona vaše brigade, uputićete Oblasnom N.O. Odboru u Divin sa potrebnim karakteristikama, s tim da se javi drugu Radovanu Papiću neizostavno 26. o. mj. do mraka, a ukoliko se nalazi u bataljonima na prostoru Kalinovika nastojaćete da se javi na određeno mjesto do 29. o. mj. do mraka.

Šaljemo vam znake raspoznavanja za prvu polovinu mjeseca oktobra t. g. s tim da nam *potvrdite prijem*.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,	Pomoćnik načelnika,	Komandant,
potpukovnik,	major,	general — major,
Vojo Kovačević	Drago Đukanović	Vlado Šegrt

(M. P.)

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 15. KRAJIŠKE BRIGADE I BANJALUČKOG NOP ODREDA ZA RAZBIJANJE ČETNIKA NA PROSTORU LJUBAČEVO — AGINO SELO¹

Š T A B
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Pov. op. br. 299
24. IX. 1944. g.

Z A P O V J E S T

Za razbijanje četničkih koncentracija na prostorijsi Ljubachevo, Javorani i Agino Selo,

N A R E Đ U J E M O :

da:

Štab XV brigade sa dva svoja bataljona na najpodesnijem mjestu izvrši prebacivanje na desnu obalu Vrbasa i krene preko Ljubacheva u pravcu Javorana gdje će se povezati sa snagama Banjalučkog odreda. Ova dva bataljona treba da ponesu radio stanicu i po redovnom planu veze obavještavati štab divizije.² U zaleđu oslanjati se na snage XVI brigade koje se nalaze u Donjem Šcheru ispod Starčevice.

Banjalučki partizanski odred: sa svim svojim snagama prebaciće se na desnu obalu Vrbasa, u s. Boćcu, i izvršiti pokret preko Agina Sela u pravcu Javorani gdje će hvatati vezu sa snagama XV brigade. Po hvatanju veza sa snagama XV brigade, sa istima koordinirati akcije razbijajući četničke grupe ma gdje se one nalazile na toj prostorijsi³.

Zmijanski partizanski odred: sa dvije svoje čete prebaciće se na desnu obalu Vrbasa i zaposjesti sve gazove kako

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1-2, k. 1270.

² Prema operacijskom dnevniku 15. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/3, str. 33, k. 1270) taj zadatak su dobili njen 1. i 3. bataljon. Oni su, sa dva člana štaba svoje brigade, 25. septembra 1944, sa sektora Gornji Šcher — Kola, krenuli na prostorijsu Ljubachevo — Javorani — Agino Selo. Tom prilikom nije došlo do sukoba sa četnicima, čija se glavnina u to vrijeme već nalazila kod Runjavice. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba 15. krajiške NOU brigade od 24. septembra 1944 (Arhiv VII, 26/2, k. 1270).

³ Banjalučki NOP odred su 23. septembra, u Skender-Vakufu, napali 2. bataljon Vrbaske četničke brigade i 3. četnička brigada. Odred je, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga napustio to mjesto (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173: operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade).

bi spriječio bježanje četnika u pravcu Manjače. Gazove zaposjesti na liniji Racune — Duci-Polje, povezati se sa snagama XV brigade i Banjalučkog partizanskog odreda.

U ovoj akciji treba imati samoinicijative i tući četnike gdje god se oni nalaze, ne očekujući zapovjedi od štaba divizije.

Po dobivenim podacima, u Ljubačevu, Aginu Selu i Javoranima nalazi se I, II i III četnička brigada.⁴ Štab prvog četničkog korpusa nalazi se u Javoranima.

Naslanjati se na naše snage koje operišu oko Banja Luke.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.) Komandant, pukovnik
Vojo Todorović

Š T A B
XV KRAJISKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. pov. br. 354
24 IX 1944. g.

Izvršen razmještaj i prebacivanje dva bat. ove brigade.⁵

S. F. — S. N.

Polit. komesar major
Branko Korać

K-dant major
Erceg Radomir

(M. P.)

⁴ N tom prostoru su se nalazila četiri bataljona Vrbaske četničke brigade (vidi u Arhivu VII operacijski dnevnik ove brigade: reg. br. BH-V-12173). Od 22. septembra se na prostoriji Vagani — Čukovac nalazila 3. četnička brigada Bosanskog krajiškog četničkog korpusa. Toga dana, u zaseoku Podosoju kod s. Javorana, komandant Srednjo-bosanskog četničkog korpusa Laza Tešanović održao je savjetovanje u vezi sa daljnjim akcijama na području Banje Luke. Sutradan, 23. septembra, 2, 3. i 4. bataljon Vrbaske četničke brigade i 3. četnička brigada izvršili su pokret pravcem Podosoje — Radici — Skender-Vakuf — Imljani — Runjavica — Palivuk — Očauš do Buletića, gdje su 1. i 2. četnička brigada 26. septembra vodile borbu sa dijelovima Srednjobosanske NOU divizije. Vrbaska četnička brigada se 27. septembra u s. Buletiću spojila sa Tesličkom četničkom brigadom ostavivši svoj 1. bataljon na prostoriji Lipovac — Ponir. S njom se kretala i komanda pomenutog četničkog korpusa. Trebalo je da se te četničke jedinice koncentrišu na prostoriji Kotor-Varoš — Prnjavor — Doboј — Teslić radi napada na pozadinu naših snaga koje su u to vrijeme vodile borbu protiv neprijatelja oko Banje Luke. Opširnije o tome vidi dok. br. 116, objašnjenje 5. i 6.

⁵ Ta rečenica je dopisana mastilom. U njoj je riječ o 1. i 3. bataljonu (vidi zapovijest Štaba 15. krajiške NOU brigade od 24. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 26 2, k. 1270).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 24. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O REZULTATIMA NAPADA NA BANJU LUKU¹

Š T A B
XIII KRAJIŠ. NOU BRIGADE
39 NOU DIVIZIJE
Str. pov. br. 208
24. IX. 1944.

Izveštaj o akciji na
Banja Luku i okolinu

ŠTABU 39 DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ — OP —

Prema zapovjesti štaba 39 divizije² snage ove brigade, u sastavu snaga V korpusa, 18. o. mj. u 22 sata izvršile su napad na Banja Luku.

Zadaci, pored u zapovjesti predviđenih, bili su i ti, da se prvi bataljon koji je predviđen kao rezerva kreće pravcem određenim za XVI brigadu klinujući na čelu sa potporom od I bataljona XVI.³

Uporište spoljne odbrane Lauš⁴ napadao je IV bataljon ove brigade u predviđeno vrijeme i poslije borbe od 3 sata uporište je uz pomoć II bataljona i delova XVI brigade likvidirano. Snage IV bataljona ubile su 15 ustaša i veći broj ranile. Zarobljeno je 30 neprijateljskih vojnika kao i veća količina oružja, municije i opreme.

Snage II bataljona na čelu klina likvidirale su bolnicu i sokolski dom⁵ i izbile na liniju glavne ulice (Banski park). Najjači otpor bio je na liniji spoljne odbrane kod mosta na rijeci Crkvini gdje je borba trajala oko 1 sat. Na spoljnoj odbrani nalazila se je ustaška posada koja je davala ogorčen otpor. Naše snage, prešavši žicu, izvršile su juriš i izbacile ne-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/2, k. 1265.

² Vidi dok. br. 88.

³ O dejstvima 16. krajiške NOU brigade pri napadu na Banju Luku vidi izvještaj njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 1289).

⁴ Riječ je o neprijateljskom odbrambenom odsjeku kod s. Lauša, koji su branile 11. gorska pukovnija 3. gorskog zdruga i 3. ustaška bojna (vidi dok. br. 156).

⁵ Te zgrade je neprijatelj bio organizovao kao uporišta.

prijatelja. Glavnu ulogu pri likvidaciji bunkera odigrali su puškomitraljesci i nišandžije na »Džon Bulu« bacačima.

Neprijateljski gubitci bili su prilično veliki, ali s obzirom na naglo prodiranje nisu se mogli tačno ustanoviti.

Ratni plijen nije se mogao prebrojati, nego su se potrebe podmirivale na licu a ostalo je ostajalo.

Broj zarobljenih domobrana nije se mogao ustanoviti jer se jedan broj priključivao našim snagama a ostali su u grupama upućivani višim štabovima.

Snage III bataljona do spoljne odbrane kretale su se pozadi II bataljona, gdje je potpomagao iste u likvidaciji a potom bataljon je klinirao pravcem ka glavnoj ulici (hotel »Palas«) usput pročišćivši uporišta: žandarmerijski puk i željezničku stanicu.

Naročito jak otpor na ovom pravcu bio je iz bunkera na spoljnoj odbrani.

Mrtvih, ranjenih i zarobljenih, kao i plijena bilo je, — tačan broj se nije mogao ustanoviti.

Prvi bataljon kretao se je na čelu klina koji je potpomagao I bataljon XVI brigade. U Gornjem šeheru zarobljena je jedna satnija domobrana sa celokupnim naoružanjem.⁶ U daljem prodiranju na liniji spoljne odbrane (Hiseti) ustaška posada iz bunkera davala je jak otpor koji je posle 45 minuta likvidiran, nakon čega su snage bataljona u tri pravca prodrle ka centru grada (Park, »Palas«) na put likvidirajući pojedine otporne tačke. Domobrani iz bunkera, koji su se nalazili uz glavnu ulicu, predali su se, dok su ustaše delom pobjegle, delom pobijene.

Plijen i zarobljenici nisu ustanovljeni.

19. IX. 1944. godine

U 3 časa, pošto su sve jedinice ove brigade izbile na određeno mjesto, položaj, tri bataljona su povučena u rezervu na prostoriju Sokolana⁷ — bolnica — zemaljska banda.⁸ Drugi bataljon zaposeo je liniju: »Palas« — gimnazija i potpomagao napad XVI brigade na Kastel i sprečavao povezivanje nepr. uporišta Citadele sa pomenutim uporištem.

U 7 sati I bataljon upućen je pravcem: »Palas« — »Napretkova« zadruga⁹ — Logor Kulina bana — most na Vrbasu (Rebrovac). Uz put je razoružao »Samovozni sat« i zaplijenio oko 15 raznih motornih vozila. Sa snagama XIV brigade¹⁰

⁶ Ta satnija je pripadala 11. gorskoj pukovnici (vidi dok. br. 156).

⁷ Riječ je o gimnastičkoj dvorani predratne organizacije za tjelesni odgoj »Soko«.

⁸ Greška; treba: banka.

⁹ Riječ je o zgradi zadruga »Napredak«.

¹⁰ Odnosi se na 14. srednjobosansku brigadu.

likvidirao je Logor Kulina bana gdje je zarobio oko 50 domobrana i velik ratni plijen — magacine sa oko 50 vagona opreme i municije, oko 150 konja sa spremom i 1.500 svinja. Borci bataljona su se obukli i popunili municijom, dok je sve ostalo ostalo na mjestu. U toku noći bataljon ne uspeva da se spoji sa snagama VIII brigade¹¹ kod poljoprivredne škole, prešao je rijeku Vrbas kod Trapista i krenuo ka Klačnicama.

Snage II bataljona držale su i dalje gore pomenutu liniju (opsadu Kastela).

Snage III bataljona u 8 časova počele su čišćenje severoistočnog dela grada i izbile pred samu Citadelu gdje su potpomagale snagama VI brigade likvidaciju iste.¹²

Snage IV bataljona toga dana bile su brigadna rezerva.

20. IX. 1944. godine

Prvi bataljon na liniji s. Sušnjari hvatao je razbijene njemačke vojnike i tom prilikom ubio 7 Njemaca (5 podoficira i 2 oficira).

Snage II i IV bataljona s jednim bataljonom XVIII brigade¹³ napale su posadu hrvatskog aerodroma u s. Zalužanima i likvidirale ga. Potom su produžile ka njemačkom delu aerodroma gdje je neprijatelj davao jak otpor. Štab divizije naredio je povlačenje, usled čega se je IV bataljon povukao na polazne položaje.

Snage II bataljona produžile su borbu sa posadom aerodroma do zore, kada se je neprijatelj povukao. U isto vreme bataljon je vodio borbu sa Njemcima koji su bježali iz Banja Luke i pobio oko 30 neprijateljskih vojnika i oficira. Plijen u oružju i spremi bio je velik — instalacije aerodroma, avioni, motorna vozila, skladišta hrane, sprema i municije.

Snage III bataljona držeći i dalje opsadu Citadele u 16 časova vodile su borbu sa Njemcima koji su se probijali iz opsade. U ulicama: Frankopanska, Ustaška i Gundulićeva vodena je borba prsa u prsa u kojoj je ubijen 91 neprijateljski vojnik i oficir (među njima i viših) i 90 zarobljeno.

21. IX. 1944. godine

Snage III bataljona zadržavale su se po zadatku u Banjoj Luci.

¹¹ Riječ je o 8. krajiškoj brigadi 4. NOU divizije. Bliže o njenim dejstvima u to vrijeme vidi izvještaj njenog štaba od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30/1, k. 769A).

¹² Opširnije o borbama 6. krajiške brigade 4. NOU divizije oko Citadele vidi izvještaj njenog štaba od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A).

¹³ Odnosi se na 18. srednjobosansku brigadu Srednjobosanske NOU divizije. Opširnije o borbama koje je ta brigada vodila u to vrijeme vidi izvještaj njenog štaba od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421).

Snage ostalih bataljona bile su na liniji: Zalužani — Trn — Klačnice gdje su hvatale i likvidirale grupice ustaša i Nemaca koji su se krili. Ukupno je likvidirano oko 30 neprijateljskih vojnika.

Patrole II bataljona zarobile su njemačkog generala fon Devica sa pratnjom od 5 vojnika, a izviđačka četa [zarobila je] zapovjednika ustaške policije Blaža Gutića.

22. i 23. IX. 1944. g. bataljoni su kao opšta rezerva prebačeni na prostoriju s. s. Glamočani — Klačnice.¹⁴

U toku borbi za Banja Luku i okolna uporišta, snage XIII brigade imale su:

	203 ubijenih
	240 ranjenih
1. — Gubitci: a.) Neprijateljski:	260 zarobljenih
	Svega izbačeno iz stroja
	603 neprijateljska vojnika.
b.) Vlastiti:	19 poginulih
	56 ranjenih

2. — Plijen:

Zaplijenjena je veća količina oružja i municije čiji se tačan broj do sada nije mogao ustanoviti. Sve potrebe u naoružanju brigade su podmirene u municiji, kao i to da je stvorena dovoljna količina rezerve u municiji.

Od preostalog upućeno je diviziskom odsjeku za naoružanje i drugim jedinicama (komandama mjesta) oko 100 pušaka, 2 mitraljeza i 2—3 veća i manja bacača. Zarobljeno je takođe velik broj revolvera i 10—15 strojnica.

Od zaplijenjene opreme preko polovice ljudstva se je snabdjelo (jedinica koje su učestvovala u borbi).

U mesečnom operacijskom izvještaju podatci će se provjeriti i biti konkretniji.¹⁵

¹⁴ Riječ je o privremenom odlasku tih bataljona na sektor Glamočani — Klačnice u svojstvu opšte rezerve 4. NOU divizije, da bi se upotreabili u slučaju prodora neprijatelja prema Klačnicama. Nešto kasnije i cijela 13. krajiška brigada je privremeno ušla u sastav Operativne grupe 5. korpusa NOVJ. Bliže o tome vidi dok. br. 112 i izvještaj Štaba 13. krajiške NOU brigade od 2. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/4, k. 1281).

¹⁵ Taj izvještaj je 2. oktobra 1944. dostavljen Štabu 39. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 24/4, k. 1281).

3. — **Raspored jedinica** 24. IX. 1944. godine
I, III i IV bataljon sa mitraljeskom i pratećom četom
smešteni su kao rezerva na prostorijski s. Ribića Han¹⁶ a drugi
bataljon sa protiooklopnom baterijom u s. Klašnice.

Štab brigade kod glavnina snaga.

Prednje se dostavlja na nadležnost.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
sl. otsutan¹⁷

Komandant — major,
P.¹⁹ Kasapović

Nač. štaba — kapetan
Mir.¹⁸ S. Simić

(M. P.)

BR. 109

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 21. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE OD
24. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O ZAUZI-
MANJU GRAČANICE¹**

ŠTAB 21. N.O.U. BRIGADE
24. IX 1944.
P o l o ž a j

ŠTABU XXXVIII N.O.U. DIVIZIJE

P o l o ž a j

23. ovoga mjeseca u 21 čas sa dva bataljona napali smo
varošicu Gračanicu, tj. uporište Straževac i Drapnići.²

Što se tiče neprijatelja, Zeleni kadar kao i veći dio ustaške bagre, dok su osjetili da se naše snage približuju gradu, počeli su se odmah izvlačiti iz grada i okolnih uporišta tako, da ih se većina izvukla a ostala je samo ona banda koja je

¹⁶ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

¹⁷ U to vrijeme politički komesar je bio major Rajko Radetić.

¹⁸ Mirko

¹⁹ Pero

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3, 9, k. 1259.

² Vidi dok. br. 101.

okrvavljena i, kako oni kažu okorele ustaše koji su na pomenutim uporištima pružili dosta jak otpor. Ali, nalet naših boraca bio je žestok i brz, tako da su ih brzo razbili i sa istim uporištima i gradom brzo zavladaali.

Naši gubici jesu jedan mrtav, dok su neprijateljski gubici nepoznati.

Što se tiče ratnoga plijena, od vojničkih stvari zaplijenjeno je oko 4000 metaka 7,9 mm, kao i nekoliko pari vojničkih odijela, koje su borci obukli na sebe.

24. o. mj. po završetku borbe u gradu, rano u 6 časova krenuli smo bataljonima na određenu prostoriju i smjestili se na liniji Sokol — Bukva — Delića Brdo.

Drugi bataljon nalazi se na sjeveroistočnom dijelu sela Sokola držeći najpovoljnije položaje prema Trebavi kao i kod 551 i kontroliše cestu Srnice — Gračanica.

Treći bataljon sa dvije čete smjestio se u kuće sjeverno od Delića Brda, kod vode Okrajac, dok jednu četvu ima na Bukvi, kota 505, koja ima isti zadatak kao i II bataljon i još obraća pažnju i drži pod kontrolom put Piskavica — Kupresi preko Stražbe.

Ovaj štab: Delića Brdo.

Jedan broj ustaških bandi pre našeg dolaska na gore navedenu liniju zabarikadirao se u Sokolu,³ u Gradini, odakle davaju otpor. Naši su ih blokirali i preduzeli smo mjere da ih likvidiramo.

Molimo vas da nam pošaljete radio-aparat, kao i drugove, ako se koji nalazi kod vas od 3. bataljona, sa engleskom municijom i to odmah. Neka drug Šuica⁴ pregleda radio-aparat i ako mu nešto nedostaje da taj nedostatak ukloni i da mu dodate neke dijelove ako mu nedostaju, ukoliko ih vi imate.

S. F. — S. N.

Pol. komesar — major:
Vojo Iković

Komandant — major,
Stojanda

³ Opširnije o borbama kod Sokola vidi dok. br. 95.

⁴ Salom Šuica, inženjer, tehnički oficir pri Štabu 38. divizije. On se brinuo, pored ostalog, o održavanju radio tehnike.

IZVJEŠTAJ ŠTABA LIVANJSKO-DUVANJSKOG NOP ODREDA OD 24. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O BORBI PROTIV ČETNIKA KOD MALOVANA¹

Š T A B
LIV.-DUV. NOP ODREDA

Br.
24 — IX — 1944. god.

Operacijski izveštaj
o borbi sa četnicima
u Malovanu

ŠTABU X DIVIZIJE

Položaj

Posljednjih dana četnici iz korpusa Trivunčića² povukli su se iz Livna u Malovan, dok su neki otišli prema Mrkonjiću a neki djelovi u jačini oko 250 četnika ostali su u selu Donji Malovan. Ovaj štab donio je odluku da izvrši napad na navedene četnike u Malovanu sa našim odredom, Glamočkim i Kupreškim odredom, te djelovima komande područja. Naše su snage bile jake 520 boraca.

Napad je izvršen 22 o. m. u 8 časova. Raspored naših jedinica bio je sledeći: Glamočki odred vršio je napad na selo Malovan sa sjeverne strane preko Malovanskih poljana i kote Kozja glava. III bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda sa zapadne strane Malovanskih poljana, Gluhina šuma, prema Malovanu, i trebao da zauzme Crni vrh. Na jugozapadnoj strani Malovana II bataljon Livanjsko-duvanjskog odreda zatvarao je pravac prema Šujici poviše Bogdašića na piramidi 1099 (Rajkovača), a sa ostalim djelovima — Široka kosa (kota 1201) praviti pritisak na selo Malovan. Kupreški odred preko M. Malovana, kota 1412, nastupati ka Malovanu. Jedna četa I bataljona i komande područja bile su rezer[va]. Borba je otpočela u 8 časova. Glamočki odred i III bataljon nastupali su prema predviđenom planu, III bataljon pošao je da zauzme Crni vrh, dok je neprijatelj u Gluhinoj šumi uspeo da se zabaci za leđa našem III bataljonu, i dok je bataljon

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/2, k. 854.

² Riječ o 3. brigadi Bosanskog krajiškog četničkog korpusa (vidi dok. br. 57, objašnjenje 20).

nastupao prema Crnom vrhu, banda je uspjela da napadne s leđa na bataljon i na teško oružje, gdje im je uspjelo da zarobe sve teško naše oružje i konje. III bataljon i djelovi koji su ostali u rezervi okrenuli su obratnim putem u borbu protiv [onih] četnika koji su se [bili] bacili za leđa i zarobili oružje, te su uspjeli da povrate sve konje i teško oružje osim jednog teškog mitraljeza »Fijata«. Glamočki odred u isto vrijeme nastupao je po svome zadatku, zbacio je neprijatelja sa kote Kozja glava (1482) i kote Crkljeni vrh i bacačem su tukli Crni vrh. U isto vrijeme radi slabe veze došao im je za leđa Kupreški odred i misleći da je banda otvorili su na njih paklenu vatru. Glamočki odred primoran je bio na povlačenje, dok je politički komesar odreda sa teškim bacačem povukao se prema sjeveru, gdje je naišao na četničku zasjedu koja mu je raspršila posluđu bacača i zarobila bacač bez mina a komesar je ranjen izmakao. U posljednje vrijeme Glamočki odred i Kupreški uhvatili su zajedničku vezu i ujedno se povezali sa II bataljonom Livanjsko-duvanjskog odreda, te su zajednički krenuli prema Crnom vrhu, gdje su uspjeli [zauzeti] Crni Vrh, našto su popaljena sva banditska skloništa i tu im zarobljeno jedan puškomitraljez, 4 puške, 2 brdska kazana, 5 krava i 2 konja. U 18 časova istoga dana neprijatelj je na Crnom vrhu na neke djelove Kupreškog odreda izvršio kontranapad, gdje ih je potisnuo i primorao na otpustanje.⁴

U ovoj akciji glavni su nedostatci što je III bataljon slabo obezbjedio svoje desno krilo, te je neprijatelj iskoristio priliku da je se bacio u našu pozadinu i izmjenio plan borbe. Takođe su nedostatci Kupreškog odreda koji nije išao po svom zadatku već je s leđa napao Glamočki odred i radi toga stvorio zabunu, da je Glamočki odred počeo da odstupa, a sa teškim oružjem komesar odreda otstupio nazad, gdje je neprijatelju pao u ruke teški bacač. Za ovo sve mnogo je bilo krivo i vrijeme — kiša i magla a borcima nisu bili dobro poznati tereni, te nije bila veza onakva kakva bi trebala biti.

Gubitci neprijateljski su prema još neprovjerenim podacima 18 mrtvih i 12 ranjenih. Naši su gubitci 2 poginula i jedan ranjen zarobljen, 3 ranjena lakše.

Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 8 pušaka, 1000 metaka pušcanih, 2 brdska kazana, 5 krava, 1 vol, 4 konja.

³ To je mitraljez italijanskog porijekla, M. 14, kal. 6,5 mm, težine 43,5 kg.

⁴ Prema izvještaju Štaba Kupreškog NOP odreda od 29. septembra 1944. ovaj odred je tom prilikom imao jednog ranjenog borca. a u napadu na četnike nije imao uspjeha, navodno, »radi lošeg vremena« (Arhiv VII, reg. br. 46/3, k. 854).

Sva skloništa koja su imali u Malovanu popaljena su im, a oni su raz. na grupe.⁵

Sve jedinice povratile su se na dosadašnje položaje i sa dosadašnjim zadacima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkomesara,
Matarić⁶

Komandant — major,
I.⁷ Crnogorac

BR. 111

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE O REZULTATIMA BORBE ZA BANJU LUKU¹

Š T A B
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl.
Dne 25.9 — 1944. g.

Izvjestava o uspjesima.

Majoru drugu Paviću²

Poslije petodnevnih žestokih borbi garnizon Banja Luka sa okolnim uporištima likvidiran je. Još se drži tvrđava Kaštel u kojoj se nalazi oko 300 feldžandara i agenata, koga smo blokirali sa manjim snagama. Najveći otpor dali su Njemci, ustaše i SS-policija iz jako utvrđenih uporišta u centru grada i posada njemačkog aerodroma.

U toku borbe uništen je čitav garnizon i ni jedna neprijateljska jedinica kao cjelina nije uspjela da se probije. Ubijeno je i ranjeno 3000 neprijateljskih vojnika i oficira, većim dijelom Njemaca, ustaša i SS — policije. Zarobljeno je 4000, od toga 300 Njemaca, 800 ustaša i SS-policije. Među za-

⁵ U originalu su riječi: »a oni su raz.[bijeni] na grupe« dopisane mastilom, ćirilicom.

⁶ Pero

⁷ Ilija

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/7, k. 458A.

² Riječ je o majoru Jovi Paviću, načelniku Štaba 39. NOU divizije.

robljenicima nalazi se i komandant 69. divizije njemački general **Devitz**,³ ranije komandant 191. njemačke divizije koja je učestvovala u napadu na Francusku 1940. godine i komandant III gorskog združenja⁴ potpukovnik **Miletić [Dragutin]**, kao i još veći broj viših i nižih oficira.

Plijen:

- 3 ispravna tenka
- 30 aviona, od toga 7 ispravnih
- 25 topova
- 60 motornih vozila
- preko 300 puškomitraljeza i mitraljeza
- nekoliko hiljada pušaka
- preko 50 bacača
- 20 vagona municije raznog kalibra
- 550.000 litara benzina
- 50 vagona avionskih bombi
- 90 vagona namirnica iz neprijateljskih vojničkih magacina
- 60 vagona cigareta
- 20 vagona neprerađenog duvana
- 1 vagon papirića
- 80 vagona
- 8 lokomotiva.

Već drugog i trećeg dana našeg napada na Banja Luku težiše borbi postepeno smo prenosili na liniju Klačnice — Gradiška,⁵ sa koje linije je dejstvovala jedna pukovnija 1. kozačke divizije⁶ i Luburićeve ustaše,⁷ kao snage koje su došle iz Slavonije u intervenciju, i domaće njemačke snage iz To-

³ General Karl-Krebs fon Devic (Karl-Krebs von Dewitz) bio je, do pada u zarobljeništvo, komandant Borbene grupe »Dewitz« i komandant trupnog poligona u Slavonskom Brodu. Prema tome, redakcija nije mogla utvrditi da je imenovani bio komandant 69. divizije, koja se u to vrijeme nalazila na istočnom frontu. Zarobili su ga, između Klačnica i Glamočana, borci 2. bataljona 13. krajiške NOU brigade. Blíže o tome vidi dok. br. 100 i 156; Arhiv VII: knjige depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 1/5, str. 14, 19, 26, 27, 37, 44, 48 i 51 i reg. br. 7/5, str. 93, k. 461A), izvještaj komandanta aerodroma 5. korpusa NOVJ u Zalužanima od 23. septembra 1944 (reg. br. 10/7, k. 458A), izvještaj Staba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (reg. br. 35/2, k. 1265), pregled imena nemačkih starješina na Jugoistoku (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, snimak br. 1008); Jozef Foltman i Hans Meler-Viten, navedeno djelo, str. 47 i 103.

⁴ Taj se zdrg po zauzimanju Banje Luke potpuno raspao. Opširnije o tome vidi dok. br. 31, objašnjenje 25.

⁵ Bosanska Gradiška

⁶ Vidi dok. br. 57, objašnjenje 16.

⁷ i ¹⁸ Vidi dok. br. 153, objašnjenje 14.

pole i Aleksandrovca.⁸ Ova neprijateljska grupacija brojala je ukupno 4.500 vojnika i oficira sa 6 tenkova.

Već 20 septembra odbacili smo prednje djelove ove grupacije od Klašnica⁹ ka Aleksandrovcu, a 22 i 23 septembra vodili smo krvave i žestoke borbe za Aleksandrovac¹⁰ i Topole,¹¹ gdje su domaće Švabe,¹² Luburićeve ustaše¹³ i Čerkezi¹⁴ branili kuću po kuću da bi spasili velika slagališta benzina i avionskih bombi koja se na tom prostoru nalazila.

U ovim borbama upotrijebili smo i našu avijaciju i tenkove.¹⁵ Artiljerijskom i minobacačkom vatrom bili smo nadmoćniji i 23 septembra uspjeli smo zauzeti ova uporišta, s tim što je neprijatelj nabačen na Savu u Gradiškoj. Vršimo pripreme za juriš na Gradišku.

Plijen na prostoru Klašnice — Gradiška je velik, naročito u avionskom benzinu i bombama, koji se prebrojava.¹⁶

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant,
general — major,
S. Rodić, s. r.

⁸ Riječ je o Topoli (sada: Nova Topola) i Bosanskom Aleksandrovcu, u kojima su se nalazile njemačke policijske jedinice. Ta mjesta su u to vrijeme naseljavali pripadnici njemačke nacionalne manjine (folksdojčeri). O tome vidi i dok. br. 153.

⁹ Opširnije o borbama oko Klašnica vidi dok. br. 80, objašnjenje 8.

¹⁰ i ¹¹ Aleksandrovac je zauzet 23. septembra, Gornja Topola 24. septembra, a Srednja Topola 25. septembra. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

¹² Riječ je o folksdojčerima koji su naseljavali ta mjesta.

¹⁴ Odnosi se na pripadnike 3. kozačkog puka 1. kozačke konjičke divizije (vidi dok. br. 153).

¹⁵ Ti avioni i tenkovi su zaplijenjeni u borbama za Banju Luku. Avioni su kasnije prebačeni na aerodrom Sanski Most (vidi tom X, knj. 1, dok. br. 91 i Arhiv VII, reg. br. 7/5, str. 258 — 262, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ). O tome vidi dnevnik letenja 1. eskadrile 5. korpusa NOVJ i ostale dokumente ove eskadrile (Arhiv VII, fascikla 12, k. 462).

¹⁶ Opširnije o tome ratnom plijenu zadobijenom u borbama oko Banje Luke vidi: tom X, knj. 1, dok. br. 91 i Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944. godine.

IZVJEŠTAJ KOMANDANTA OPERATIVNE GRUPE OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA NA PODRUČJU TOPOLE¹

ŠTABU V KORPUSA

Položaj

U toku dana neprijatelj je naročito poslije podne vodio ofanzivne borbe na pojedinim sektorima u cilju odbacivanja i natkriljavanja naših snaga. Tako je u borbi bila XI i VIII, XIII i XVIII. Dok su prve tri razbile neprijateljske napadaje i vratile ga na polazne položaje, dotle XVIII je nešto otpustila i vodila delanzivnu borbu čitavo poslije podne na liniji Brezik — Dolina.

U naoružanju kod neprijatelja primjećuje se pojačanje kod artiljerije (brzometni top), inače u njegovoj zaštiti učestvuju 3 tenka, pored minobacačke koncentrične vatre.

Mi još uvijek ocjenjujemo ove neprijateljske prepade kao pomoćne poteze osiguranja njegove glavnine koja se povlači i evakuiše. Sto bliže Gradiškoj sve više i temeljitije evakuišu.

Mi preduzimamo ponovo danas u 20 h opšti napad za izbacivanje neprijatelja iz Donje Topole.

U sinočnim i današnjim borbama bilo je naših oko 50 izbačenih iz stroja, od čega preko 40 ranjenih. Izvjesni zamor osjeća se kod jedinica i ukoliko se borbe produže moraćemo voditi računa o smjeni VIII, XVIII pa i XI brigade.

Ja vjerujem da ćemo ih noćas izjuriti bar iz Donje Topole. U borbama još uvijek dominiraju kod neprijatelja usta-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/7, k. 458A.

² Te brigade: 8. krajiška i 11. krajiška iz 4. NOU divizije, 13. krajiška iz 39. NOU divizije i 18. srednjobosanska iz Srednjobosanske NOU divizije — ušle su u sastav privremeno formirane Operativne grupe 5. korpusa NOVJ, pod komandom potpukovnika Josipa Mažara Šoš, načelnika Operativnog odjeljenja 5. korpusa. Operativna grupa je imala zadatak da ofanzivno djeluje prema Bosanskoj Gradiški. Rasformirana je 28. septembra 1944. Bliže o njoj i njenim dejstvima vidi dok. br. 80, 113, 116, 119 i 120; Arhiv VII: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 3/5, str. 74, k. 461A), izvještaj Staba 8. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 30/1, k. 769A), izvještaj Staba 11. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 31/1, k. 769A), izvještaj Staba 13. krajiške NOU brigade od 2. oktobra 1944 (reg. br. 24/4, k. 1281) i izvještaj Staba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944 (reg. br. 17/5, k. 1421).

ke SS-ovske formacije (domaće). Vi ste obećali Džon Bule³ poslati pa još ne stiže a dobro bi došli za tenkove, kao i naši tenkovi ako su slobodni. 2 ruska topa koja je tražio puk. Karanović⁴ rezervisao sam i spremio za odašiljanje Karanoviću a nalaze se na putu Razboj — Trošeljci ali nisam dobio ni jednog kamiona iako sam slao 2 motorista do grada da svrate prve kamione. Svega jedan su kamion sreli a išao je specijalnim poslom za aerodrom i nije došao, te je to razlog da još topovi nisu upućeni. Vjerovatno kamioni još prebacuju XIV [brigadu] sa linije Klačnice — Prnjavor.

Šaljite nam novine i novosti.

S. F. — S. N.

25 IX. 44.

Šoša⁵
p[ot]p[ukovnik]

BR. 113

IZVJEŠTAJ KOMANDANTA OPERATIVNE GRUPE OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U ZAHVATU KOMUNIKACIJE BANJA LUKA — BOSANSKA GRADIŠKA¹

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ

U toku prošle noći neprijatelj je u odstupanju zadržao se u Srednjoj Topoli, odakle je napadom naših snaga protjeran do Donje Topole, gdje se i sada još zadržava i pruža žilav otpor oko crkve, k. 101 i u okolnim kućama.

Nemam još izvještaja sa lijevog krila od XI brigade, tj. da li su naše snage na Dubravama otsjekle ovu grupu.

³ Riječ je o ručnim reaktivnim bacačima engleskog porijekla, kal. 90 mm.

¹ Nikola Karanović, tada zamjenik komandanta 5. korpusa NOVJ. Ovdje je riječ o naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ da se dva topa upute za napad na Kaštel u Banjoj Luci (Arhiv VII, reg. br. 9, I, k. 458).

⁵ Josip Mažar Šoša. Poginuo 20. oktobra 1944. u borbama za Travnik. Proglašen je za narodnog heroja 26. jula 1949. Opširnije o njemu vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 481.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/7, k. 458A.

Pošto se fronta time pomjerila prema Gradiškoj za 7 km, naše snage se pregrupisavaju i privlače artiljeriju za pojačanje pritiska i konačnu likvidaciju neprijateljske grupacije na cesti B. Luka — Gradiška.

Neprijatelj pruža žilav otpor za dobivanje na vremenu da bi što više civilne imovine i vojne spremne evakuisao. Najtvrdje zgrade (mlinove) neprijatelj pri povlačenju pali.

Pošto još sitnu preostalu spremu iz civilnih švapskih napuštenih kuća razvlače civili iz Lijevće Polja, koji nisu pretrpjeli ratne teškoće i ekonomsko uništenje, to je potrebno ponovo urgirati Kozarskoj komandi područja, Okružnom NOO-u.

Benzin je evakuisan svim kamionima cijelu noć u pravcu Kozare, dok se od jutros kamionima prebacuje XIV brigada² za Prnjavor. —

Kod nas je u štab doveden njemački major, ađutant generala von Devica.

S. F. — S. N.

25 IX. 44. 9.30

Šoša
pp.³

² Odnosi se na 14. srednjobosansku brigadu Srednjobosanske NOU divizije.

³ Potpukovnik

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 25. SEPTEMBRA
1944. KOMANDANTU AERODROMA GACKO DA ORGANIZU-
JE PRIHVATNU SLUŽBU ZA PRIJEM SAVEZNIČKIH AVI-
ONSKIH POŠILJKI¹**

Koncept

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Str. pov. broj 842
Dana 25—IX—u 7 č.
s. Crkvice

Na ličnost!
Strogo povjerljivo!

KOMANDANTU AERODROMA XXIX U. DIVIZIJE NOVJ
— poručniku drugu **Bursaću** —

Noću 24/25. o. mj. dobili smo depešu od Vrhovnog štaba, prenetu preko Štaba II U. Korpusa NOV Jugoslavije,² u kojoj se uglavnom kaže da ćemo u najskorije vrijeme, t.j. ovih dana, dobiti četiri topa sa 600 granata,³ ostalom opremom i 40 artiljeraca.⁴ Još je bilo stvari u depeši ali nije potrebno ovdje da ih navodimo.⁵

Ubuduće će nam V. Š. dostavljati znakove za avione i signale za aerodrom.⁶

Vrhovni štab nam je sinoć dostavio nove znake za avione i novo slovo, t.j. signal za aerodrom.

1. — Od danas, pa do 1. o. mj. signal za aerodrom je slovo »T« koje se sastoji od deset vatri i to šest horizontalnih i četiri upravne na rastojanju od 20 metara.

Evo ti slika:

(odstojanje između vatara = 20 metara)

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 47/4, k. 1144 I.

² i ⁵ Depeša je od 24. septembra 1944. godine. Njome je Štab 2. korpusa NOVJ naredio Štabu 29. divizije da zauzme Bileću i ujedno ga obavijestio o prijemu 4 topa i 39 artiljeraca (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/2, k. 1146 I: knjigu primljenih depeša Štaba 29. NOU divizije).

³ Riječ je o brdskim topovima M. 1—4, kal. 76 mm, američkog porijekla. Ta oruđa i municija su primljeni 25/26. septembra 1944 (vidi dok. br. 121 i 122).

⁴ Došli su 26. septembra 1944 (vidi dok. br. 121 i 122).

⁶ Aerodrom (uzletište) 29. NOU divizije se nalazilo kod Gacka. Njegova izgradnja završena je 6. septembra 1944 (vidi dok. br. 53).

Slovo »T« ćešložiti noću, pored toga što ćešložiti i ostale vatre za ateriranje, a danju signali za aerodrom, t.j. barjačići i ostale oznake moraju biti u potpuno ispravnom stanju, jer nije isključeno da avioni ateriraju i danju i da donesu navedeni materijal.

2. — Znaci za vezu su slijedeći:

Od danas pa do zaključno 30. o. mj., t.j. 30. septembra t.g.

Avion daje slovo: »L« = .— .

Zemlja daje slovo: »P« = .— —.

Staraceš se da se znaci daju pravilno jer nam je ove znake dostavio sinoć Vrhovni štab NOV i POJ.

3. — Stupi na zgodan način u vezu sa majorom Engleske misije i na vješt način ispitaj da li je njemu što poznato o ovome, pa ako jeste i on će Ti pomoći, a ako mu ništa nije poznato — **Ti mu nemoj ništa ni govoriti, a ovoga ćeš se naređenja strogo pridržavati bez obzira na ma šta!**

4. — Pošto ćemo uskoro formirati artiljerijsku grupu, to saopšti drugu Ristu,⁷ načelniku naše Intendanture, da se postara, pored ostalog, da pronade izvjestan broj dobrih i većih kazana i neka kao osnovu uzme da će artiljerijska grupa biti jaka od 100 do 150 ljudi.⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab,
pomoćnik načelnika,
major,
Drago Đukanović,

⁷ Gaćinović

⁸ U vezi sa formiranjem te grupe, Štab 29. NOU divizije, svojim naređenjem od 21. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 34 4, k. 1144 I), regulisao je kadrovska pitanja za njenu popunu. Nešto kasnije, po oslobodenju Trebinja 6. oktobra 1944, od ovih oruđa i zaplijenjenih topova, formiran je Artiljerijski divizion 29. NOU divizije. Bliže o tome vidi naređenje Štaba 29. NOU divizije od 9. oktobra 1944. za formiranje toga diviziona (Arhiv VII, reg. br. 18 2, k. 1711). Divizion je imao dvije baterije, od kojih je jedna imala tri, a druga četiri artiljerijska oruđa.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 25. SEPTEMBRA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA ČIŠĆENJE
MAJEVICE I SEMBERIJE¹**

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: sl.

25. IX. 1944. u 11 č.

Z A P O V J E S T
(Sekcija Tuzla 1:100.000)

U duhu naređenja štaba Korpusa naša divizija ide na zadatak čišćenja Majevice — Semberije.²

N A R E Đ U J E M O :

1) 17 NOU brigada izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije Sladna i postaviti se na prostoriju Donji i Gornji Ljenobud (Ljenobud — Podruzi — Kuge). Sa prostorije Sladna izvršiti pokret danas u 15 časova, tako da na novu prostoriju stigne do mraka. (Jedan bataljon s brigadnim teškim dijelovima može pokrenuti i prije 15 časova). Na novoj prostoriji obezbjeđenje u duhu situacije obraćajući pažnju na pravac Srnice.

2) 18 NOU brigada izvršiće pokret odmah sa dosadašnje prostorije Gračanica i postaviti se na prostor Rašljevo — Mehići obezbjeđujući se od Gračanice i Sokola kao i od komuni-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 50/1, k. 1258.

² To naređenje odnosilo se na zadatak koji je Štab 3. korpusa NOVJ 24. septembra 1944. postavio pred 28. NOU diviziju. Međutim, greškom šifrantu pri Štabu 38. divizije, predstavljeno je da je to zadatak 38. NOU divizije, pa je u duhu takve zapovijesti došlo do pokrjetu ove divizije na novu prostoriju. Tako je napuštena prostorija koja je pod borbom bila zauzeta i pri tome izgubljeno dragocjeno vrijeme. Kad je greška otkrivena, 38. divizija vratila se na taj sektor i 26. septembra ponovo napala na Gračanicu, koju tom prilikom i zauzima, ali ju je 28. septembra morala napustiti pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga. Opširnije o tome vidi dok. br. 132 i 137; Arhiv VII: knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 1/8 I, list 104, k. 408 A i reg. br. 3/8 I, list 1, k. 408A), knjigu depeša 38. NOU divizije (reg. br. 1/7, k. 1258), izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258) i njegove zapovijesti od 27, 28. i 30. septembra 1944 (reg. br. 51/1, 53/1 i 54/1 — sve u k. 1258), zapovijest Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 29. septembra 1944 (reg. br. 2/5 I, k. 1258) i zapovijest Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 28. septembra 1944 (reg. br. 1/9, k. 1259).

kacije Doboj — Tuzla. Ukoliko bude nedostajalo kuća za smještaj u Rašljevu — Mehićima, mogu se koristiti i Gornji Moranjci.

3) 21 NOU brigada izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije Sokol i postaviti se na prostoriju s. Seona (zaseoci Šahmeri — Behremi). I bataljon izvršiće pokret sa Div. bolnicom po naređenju ovog štaba i postaviti se takođe u Seonu (jugozapadni dio sela prema Ratišu, Div. bolnica u zaselak Kamberović).

4) Posavski NOP odred ostaje do daljnjeg naređenja na prostoru s. Srebrenik.

5) Ovaj štab takođe će izvršiti pokret sa dosadašnjeg mjesta i smjestiće se u s. Seonu kod džamije.

6) Napomene: Sve jedinice nastojeće da na novu prostoriju izbiju tokom dana do mraka, kako bi ljudstvo imalo cijelu noć za odmor, jer ujutro sledi pokret dalje ka Majeveci, o čemu će se izdati daljnja zapovjest.

a) Večeras u 19 časova održaće se sastanak sa štabovima brigada u Seoni kod štaba divizije. Do toga vremena neka komandanti i komesari brigada dođu na sastanak i neka pripreme izvještaj o stanju po brigadama.

b) Prijem ove zapovjesti potvrditi radio-putem.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
potpukovnik.
Mil. Zekić

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O PRODORU NEPRIJATELJA IZ DERVENTE PREMA PRNJAVORU¹

Š T A B
SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE

Broj: Službeno
25 septembra 1944.

ŠTABU V KORPUSA

Neprijatelji (Čerkezi) sa nepoznatim snagama i teškim oružjem danas krenuli su iz Dervente prema Prnjavoru u dva pravca. Jedna kolona sa motorizacijom kreće prema Tromeđi i stigla je u Palačkovce do 20 časova. Druga kolona kreće od Kalendarovaca i stigla je do Ukrine.² Motajički partizanski odred ceo dan vodio je borbu sa neprijateljem i radi nadmoćnosti neprijatelja bio je prisiljen da se povlači prema Prnjavoru. Dva bataljona XIV brigade uputili smo za pojačanje Motajičkom odredu.

Namjera neprijatelja je da se probije do Banja Luke i da pruži pomoć njemačkim snagama koje su blokirane u Kaštelu. Potrebno je da naredite da XVIII brigada ili neka druga brigada koja se nalazi bliže Prnjavora krene preko Crnog Vrh — Bijecanja³ prema Prnjavoru da bi spriječila nadiranje neprijatelja i onemogućila mu da se probije do Banja Luke.⁴

Četničke bande skoncentrisane su na liniji Čečava — Ukrnjica — Rastuša — Križ sa zadatkom da pomognu okupa-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/7, k. 458A.

² Obadve kolone su bile iz sastava Borbene grupe »Rudno« (vidi dok. br. 151).

³ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Vijačani, južno od Prnjavora.

⁴ Taj zadatak je dobila 18. srednjobosanska NOU brigada, koja se u to vrijeme nalazila u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 112). Ona nije uspjela da spriječi prodor neprijatelju, već se on 29. septembra 1944. spojio s blokiranim snagama u Kaštelu (vidi dok. br. 80, objašnjenje 14, dok. br. 119 i 120).

tora u ovoj akciji u izvršavanju njegovih zadataka.⁵ Nastojati ćemo da razbijemo četničke bande i da ih proteramo sa ovoga sektora.⁶

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
otsutan⁷

Komandant:
Đurin

⁵ Riječ je o većoj koncentraciji četnika iz zapadne i srednje Bosne u četvorouglu Kotor-Varoš — Teslić — Doboj — Prnjavor radi napada na pozadinu naših snaga koje su se u to vrijeme borile oko Banje Luke (vidi dok. br. 80). U toj akciji su učestvovalе sljedeće četničke jedinice: 1. 2. i 3. brigada Bosanskog krajiškog korpusa i Vrbaska, Teslička, Ljubicka i Dobojska brigada Srednjobosanskog korpusa. U isto su vrijeme na sektoru Banje Luke dejstvovalе Banjalučka i Motajička četnička brigada (od 17. septembra 1944. privremeno pod komandom Banjalučke brigade) Srednjobosanskog četničkog korpusa. Opširnije o tome vidi: dok. br. 127, objašnjenje 16; Arhiv VII: naređenja komandanta Srednjobosanskog četničkog korpusa od 5. do 28. septembra 1944 (reg. br. BH-V: 12248, 12263, 12264, 12270, 12276, 12281 — 12284, 12288 i 12304), naređenje komandanta Bosanskog krajiškog četničkog korpusa od 20. septembra 1944 (reg. br. BH-V-10547), operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade (reg. br. BH-V-12173), izvještaje Vrbaske četničke brigade od 16. i 18. septembra 1944 (reg. br. BH-V: 12251 i 12268).

⁶ Do prvog većeg sukoba sa četnicima došlo je 26. septembra 1944. na sektoru Buletić — Pribinić — Klupe — Rankovići. Toga su dana, prema operacijskom dnevniku Vrbaske četničke brigade, snage Srednjobosanske NOU divizije (1. 3. i 4. bataljon Tešanjско-tesličke NOU brigade) napale 1. i 2. krajišku četničku brigadu. Četnici su bili razbijeni, pretrpjевši osjetne gubitke u ljudstvu (33 ubijena i 37 ranjenih). Opširnije o toj borbi vidi dok. br. 107 i 127; operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173); izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

⁷ Politički komesar Srednjobosanske NOU divizije u to vrijeme je bio Simo Tadić.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JE-
DINICA ZA NAPAD NA HADŽIBEGOVO BRDO, VLAJINJU I
MODROPAC¹**

ŠTAB
X HERC. UD. BRIGADE N.O.V.
JUGOSLAVIJE
Ob. pov. br. 508
25. septembra 1944. 17.30 čas.
D. Vrbica

**Strogo povjerljivo
Hitno**

ZAPOVIJEST
(sekcija Trebinje 1:100.000)

Četničke bande koje su se skoncentrisale oko Trebinja napale su u toku noći između 22. i 23. o. mj. domobranske posade na uporištu Kravici te na železničkim stanicama Duži, Jasenica Lug i Diklići i iste razoružali. Bande su napadale i na samo mjesto Trebinje ali ga dosada usprkos ogorčene borbe nisu uspjele zauzeti.² Dijelovi XII brigade vodili su u toku jučerašnjeg dana ogorčene borbe sa četničkim bandama na prostoru Ščenica — Vrani Do — Tuhor. Nakon žestoke borbe jedinice XII brigade razbile su četničke bande, koje su se jednim dijelom povukle u pravcu Cibrijana a drugim u pravcu Vodene Gradine i Torića.³ XIII brigada izbila je jučer poslije podne na liniju Matijevina — Borkovići — Cibrijan i povezala se sa dijelovima XII brigade.⁴ XIV brigada nalazi

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/5-1, k. 1148 II.

² Četnici su 20. septembra 1944. otpočeli iznenadan napad na Trebinje, zauzevši na prevaru spoljne bunkere (do tada su na tome sektoru sarađivali sa Nijemcima). Nijemci (1. bataljon 369. puka 369. legionarske — »vražje« — divizije) ipak su uspjeli da organizuju odbranu mjesta u okruženju. Jedinice 118. lovačke divizije, koje su došle od Dubrovnika, deblokirale su Trebinje 28. septembra, i četnici su obustavili svoja neprijateljstva protiv okupatora. Opširnije o tome vidi: dok. br. 94, objašnjenje 3; dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 23. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 929); naređenje Komande Nevesinjskog četničkog korpusa od 20. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-9264); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 94. i 95.

³ Vidi Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151 I: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944. godine.

⁴ Vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944. godine.

se na liniji Staro Slano — Leotar.⁵ Bandit Aleksa Kisić⁶ krenuo je iz Bileće sa 300 bandita u pravcu Ljubomira. U svrhu protjerivanja četničkih bandi sa Hadžibegovog Brda, Vlahinje i Modropca mi ćemo u toku noći 26. o. mj. izvršiti napad na položaj bandi na Hadžibegovom brdu, Modropcu i Vlahinji,⁷ nastojeći po mogućnosti da po likvidaciji pomenutih položaja zauzmemo i samu Bileću.⁸ U isto vrijeme napašće XII brigada bande na Vodenoj Gradini i Toriću i po likvidaciji pomenutih položaja izvršiti pritisak na samu varoš.

U cilju izvršenja zadatka

NAREĐUJEMO:

1. — »1« bataljon

napašće položaj četničkih bandi na Hadžibegovom Brdu 26. septembra t.g. točno u 2 sata i 50 minuta, nastojeći da jednim brzim, energičnim i iznenadnim napadom zauzme Hadžibegovo Brdo. Bataljon će napadati Hadžibegovo Brdo s njegove istočne strane držeći desnu vezu sa našim »5« bataljonom koji će napadati Hadžibegovo Brdo sa sjeverozapadne strane. Po zauzeću Hadžibegovog Brda vi ćete dvije čete ostaviti na Hadžibegovom Brdu dok cete sa jednom četom preuzeti gonjenje neprijatelja sve do same varoši ne dozvoleći mu da se sredi i izvrši povratni napad.

2. — »5« bataljon

napašće 26. o. mj. u 2 časa i 50 minuta u zajednici sa »1« bataljonom četničke bande na Hadžibegovom Brdu. Bataljon će napadati Hadžibegovo Brdo sa sjeverozapadne

⁵ Vidi Arhiv VII, reg. br. 8/7, k. 1143A: relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU Brigade od 3. oktobra 1944. godine.

⁶ Taj četnički komandant u Bilečkoj brigadi Trebinjskog četničkog korpusa bio je poznat u Hercegovini po svojim zvjerstvima.

⁷ Ta mjesta su zauzeta 26. septembra: 1. i 5. bataljon su ovladali Hadžibegovim brdom, dijelovi 5. bataljona i 3. bataljona italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« Modropcem, 4. bataljon Vlajinjom. Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II). Napad na Bileću uslijedio je dva dana kasnije (28. septembra 1944).

⁸ Štab 29. NOU divizije dao je 24. septembra 1944. Štabu 10. hercegovačke brigade saglasnost za napad na Bileću, a radiogramski je naredio Štabu 12. hercegovačke brigade da sadejstvuje u tome napadu (Arhiv VII, reg. br. 39/4, k. 1144 I). O tome vidi: dok. br. 114, 118, 121, 122, 125; naređenje Štaba 2. korpusa NOVJ od 24. septembra Štabu 29. divizije za zauzimanje Bileće (Arhiv VII, reg. br. 2/2, k. 1146 I: knjiga primljenih depeša Štaba 29. NOU divizije).

strane držeći tijesnu vezu lijevo sa našim »1« bataljonom. Napadaj mora biti iznenadan, brz i energičan, tako da se bande u jednom naletu zbace sa Hadžibegovog Brda. Po zauzeću Hadžibegovog Brda ispalićete iz raketnog pištolja dvije crvene raketle kao ugovoreni znak da je Hadžibegovo Brdo zauzeto. Nakon osvojenja Hadžibegovog Brda ostavićete na istome jednu četvu, dok ćete sa ostale dvije čete krenuti prema Modropcu i odatle protjerati četničke bande. Pri zauzimanju Modropca potpomoći će vas jedna četa italijanskog bataljona,⁹ koja će preko Ljeskovog Duba nastupati prema Modropcu.

3. — »4« bataljon

napašće 26. o. mj. u 2 sata i 50 minuta četničke bande na Jelin Valu¹⁰ i Vlahinji nastojeći da se poveže desno sa našim »1« bataljonom. Ukoliko ne budete mogli istjerati bande sa njihovih položaja, vi ćete se zadržati na položajima u neposrednoj blizini Jelin Vala, čekajući daljna naređenja.

4. — Italijanski bataljon¹¹

uputiće jednu kombinovanu četvu od 40 boraca sa četiri puškomitraljeza preko Ljeskove Dubrave sa zadatkom da izvrši u momentu kada se otvori borba na Hadžibegovo Brdo pritisak na položaj bandi na Modropcu. Sa četom će ići jedan [član] štaba bataljona. Ova četa doći će u 12 sati u s. Okolište gdje će od Štaba brigade dobiti detaljno uputstvo u pogledu izvršenja akcije.

5. — Štabovi »1« i »5« bataljona prije nego što krenu u napadaj prethodno će se sastati i dogovoriti u pogledu izvršenja napadaja.

Štab brigade nalaziće se u s. Okolištu. Jedan član Štaba brigade nalaziće se na Radmilovića Dubravi gdje će se svi izvještaji slati.

Teški bacači »1« i »5« bataljona sa svim granatama doći će u s. Okolište.

Brigadno previjalište nalaziće se u s. Okolištu, kamo će se svi ranjenici upućivati.

⁹ i ¹¹ Riječ je o 3. bataljonu italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«. On je 2. septembra 1944. stavljen pod komandu 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 30, objašnjenje 5). Bataljon je imao tri čete, od kojih su se dvije čete (90 boraca) sa 4 puškomitraljeza i 50 pušaka nalazile u Hercegovini, dok je 3. četa ostala u Crnoj Gori (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A: operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije, str. 113. i 126).

¹⁰ To mjesto (predio) nije označeno na karti 1 : 100.000.

Intendantura brigade, bolnica, vojna komanda i omladinska četa ostaju na svojim mjestima. Intendanti bataljona pobrinuće se da se vojnicima dostavi hrana na položaj.

Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkoma kapetan, Savo Mitrović	Načelnik štaba poručnik, Antun Mratović	Komandant, major
---	---	------------------

BR. 118

**ZAPOVIJEST ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
OD 25. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JE-
DINICA ZA SAVLAĐIVANJE ČETNIČKIH UPORIŠTA NA
PRILAZIMA BILEĆI¹**

Š T A B
XII HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 636
25/IX 1944 g.
Granica, u 15,40 h

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Trebinje 1 : 100.000)

U Bileći ima oko 900 četnika, naoružanih sa oko 70 automatskih oruđa i 8 teških bacača. Ove bande drže položaje oko grada i to: Vlahinja, Hadžibegovo Brdo, Modropac, Voden Gradina i Torić. Jačina ovih posada nije velika, dok su glavne snage njihove u rovovima i bunkerima oko samog grada. Četničkih bandi nepoznate jačine ima i duž drumu od Bileća do Skrobotno, t.j. na položajima oko s. Čepelica i Orah.²

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 32/2, k. 1151 I.

² Na toj su se prostoriji nalazili četnici iz Bilećke brigade Trebinjskog četničkog korpusa, sa nešto četnika iz Nevesinjske i Gatačke brigade (Arhiv VII, reg. br. 7/6, k. 1144 II: izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944, reg. br. 30/4, k. 1144 II: izvještaj Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 18. septembra 1944. godine).

Prema podacima, koje smo dobili od izbjeglih četnika iz grada, a koji su pali u naše ruke, ove bande nisu baš bogate sa municijom, napose pušćanom, dok sa municijom za »brodu« i minama za teški bacač bolje stoje. Moral im je slab, ali borbenost još uvijek na priličnoj visini.

Jučer ujutro naš »2« napao je četničke bande na prostoru Vlačka — Brani Do i natjerao ih prema Jasenu. Napad, koji su bande izvršile jučer na naše položaje na Mantokit i Tuhor, kao i na naš »2« u Vlačka, odbijen je i bande su satjerane na Vodena Gradina, Torić, Čepelica i Orah. Bande su imale neustanovljeni broj mrtvih i ranjenih, dok je naš »2« imao jednog mrtvog.

X Hercegovačka NOU brigada nalazi se na svojim ranijim položajima na liniji Pilatovci — Baljci — Trnovica.³

XIII Hercegovačka NOU brigada jučer je izbila na liniju Matijevina — Cibrijan, odakle je protjerala četničke bande, dok se XIV Hercegovačka (Omladinska) NOU brigada jučer nalazila sa svojim dijelovima na liniji St. Slano — Leotar. Ove brigade Južne grupe imaju zadatak da djeluju prema Trebinju, Jasenu i Vrbnu, čisteći ispred sebe četničke bande.⁴

Prema naredbenju Štaba XXIX U. Divizije, naša i X Brigada imaju zadatak izvršiti jači prepad na bande u Bileća⁵ u cilju ovladavanja sa Vlahinja — Hadžibegovo Brdo — Modropac — Vodena Gradina a po mogućstvu i sa Torić — Čepelica i Orah, čime bi satjerali bande na uzak prostor grada, gdje bi ih dalje iscrpljivali u municiji, hrani i moralno dok ne bi došao momenat za konačnu likvidaciju.⁶

Ovom našom akcijom ujedno bi olakšali dalje napredovanje djelova Južne grupe prema Dubočani — Jasen — Trebinje.

NAREĐUJEMO:

1. — 4. bataljon: Sjutra 26 o. mj. u 3 sata ujutro sa dvije svoje čete prelazi u napad općim pravcem Dubovac — Podubovac — Bileća, s tim što jednu svoju četv odvajaju kod k. 440 upućujući je u napad bočno na Modropac, potpomazući likvidaciju istog X Brigadi. Četa

³ Vidi dok. br. 117.

⁴ Blje o aktivnosti brigada iz sastava Južnohercegovačke operativne NOU grupe u to vrijeme vidi dok. br. 94, 122 i 124.

⁵ Vidi dok. br. 117.

⁶ Borbe na prilazima Bileći vođene su do 28. septembra 1944, kada je otpočeo napad na samo mjesto. Borbe za Bileću trajale su pet dana. Grad je zauzet 2. oktobra 1944. Blje o tome vidi dok. br. 125.

koja vrši pritisak prema gradu da bude vrlo oprezna da ne naiđe nenadano na neprijateljske utvrđene rovove i bunkere. Pritisak prema gradu uglavnom vršiti jakom vatrom (engleski i talijanski puškomitraljezi), kako bi kod neprijatelja stvorili utisak da je glavni napad uperen iz ovog pravca. Desno se povežite sa našim »3« koji će vršiti pritisak sa prostora Sukorova Mahala. Dužina trajanja prepada ovisiće o brzini likvidacije Hadžibegova Brda — Modropca i Vlahinje od strane X Brigade, a svakako, pred zoru bi glavninu svojih dijelova povukli na liniju Podubovac — Podosoj.

Ako X Brigadi uspije likvidirati navedene neprijateljske položaje, vi ćete se sa glavninom snaga smjestiti na prostor Obale — Čukovići sa stalnim patrolama dublje prema gradu u cilju patroliranja i stalnog uznemiravanja neprijatelja. Četa koja će vam ostati u rezervi za vrijeme prepada treba da se nalazi u najjužnijim kućama s. Stolica kako bi je ovaj Štab po potrebi mogao upotrijebiti:

2. — 3. bataljon: Sjutra 26 o. mj. u 3 sata ujutro sa dvije svoje čete prelazi u napad pravcem Osoj (k. 852) — Prlo — istočne padine Tuhora, upućujući jednu četu bočno prema Vodena Gradina, napadajući je i potpomažući našem »1« likvidaciju ovog položaja. Drugom četom vezujete se lijevo sa »4« vršeći pritisak prema Bileća od Sukorova Mahala. Četa koja potpomaže likvidaciju Vodene Gradine, nakon pada iste štiti lijevi bok našem »1« vršeći pritisak prema gradu i manjim djelovima prema Logoru. U vašem radu držite se istih direktiva koje smo dali našem »4«. Neprijatelj treba da dobije utisak da je glavni napad uperen od pravca naše brigade. Ako Vodena Gradina bude likvidirana, vi ćete svoju glavninu snaga smjestiti u sjeverne kuće s. Ljubišići, a držaćete Tuhor. Vaši manji dijelovi treba da budu danonoćno na prostoru Sukorova Mahala sa zadat-

kom sprečavanja iznenađenja i stalnog uznemiravanja neprijatelja. Za vrijeme prepa-
da kao i kasnije tijesno se vežite sa »1« i
»4« i međusobno se potpomazite.

3. — **1. bataljon:** Sjutra 26 o. mj. u 3 sata ujutro prelazi u napad na Vodena Gradina od pravca Tuhor i Mantokit. Napad da bude brz i obuhvatan, a koordiniran sa četom »3«, koja će vas potpomoci. Nakon likvidacije Vodene Gradine težite likvidirati Torić ispoljavajući dalje dejstvo prema Logor — Nikolja Glava — Drakuljica. Pogrešno bi bilo, da ako osjetite meko, da ne progonite bande što dalje. Vašu jednu četv ostavite na Mantokit, koja će vam tu služiti kao rezerva i obezbeđenje desnog boka od pravca Čepelica, u kom pravcu i dublje izviđati. Ako likvidirate Vodenu Gradinu smjestićete se u Ljubišići držeći Mantokit i Vodena Gradina sa stalnim manjim djelovima prema Logor i dublje ka Čepelica. Pošto će naš »2« ispoljavati dejstvo preko Rogošina u pravcu Orah i Čepelica, to pratite događaje kod njega i po potrebi se međusobno pomažite.
4. — **2. bataljon:** Njemu smo izdali posebno naređenje da u isto vrijeme ispolji dejstvo preko Rogošina u pravcu Orah i Čepelica i time potpomogne uspeh cjelokupne akcije. Isti će do daljeg naređenja ostati na prostoru Brani Do — Rogošina — Vlaška.
5. — **Ovaj štab** i Brigadno previjalište, kao i svi ostali dijelovi ostaju do daljeg u svom dosadanjem kantonmanu, gdje je ovog momenta stigla i Hirurška ekipa. Operativni dio ovog Štaba za vrijeme prepada nalaziće se na Ilina Glava (k. 916), kamo i sve izvještaje slati.⁷

⁷ Postavljene zadatke bataljoni 12. hercegovačke NOU brigade su, u sadejstvu sa 10. hercegovačkom NOU brigadom, uspješno izvršili. Tako su 26. septembra 1944. zauzeti Modropac, Hadžibegovo brdo i Vlajinja. Bliže o tome vidi u Arhivu VII: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra (reg. br. 9/1, k. 1148 II) i relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944 (reg. br. 10/6, k. 1151 I).

Napomena: Četa našeg »3« koja će ostati u rezervi neka se smjesti u istočne kuće s. Šobadine, kako bi ju ovaj Štab mogao brzo upotrijebiti u slučaju potrebe. Ova četa, kao i četa »4« u Stolice uputiće za vezu operativnom dijelu ovog Štaba na prostor Ilina Glava — Osoj po jednoga druga radi veze. Gdje se bude nalazio operativni dio ovog Štaba, vidjeće se dvije vatre jedna pored druge. **Izvještaje slati što češće.**
Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik pol. kom.
kapetan:
Novak Franc

Komandant — kapetan:
Milinko Okiljević

Za Štab
načelnik — poručnik:
Franjo Tomaić

BR. 119

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 26. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA PROTIV NEPRIJATELJSKE BORBENE GRUPE KOJA NASTUPA OD DERVERNTE PREMA BANJOJ LUCI¹

Š T A B
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl.
Dne 26/9 — 1944 g.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE NOVJ

Situacija. Na sektoru Gradiška — Gornja Topola vode se i dalje oštre borbe, gdje neprijatelj nastoji da održi mostobran na desnoj obali Save.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35/1, k. 1265.

² Na tome sektoru dejstvovala je Borbena grupa »Panvic« (vidi dok. br. 151).

U gradu Banja Luci još se drži tvrđava Kaštel sa posadom sastavljenom od ustaša, Njemaca i domobrana (ukupno oko 400 ljudi).³

Da bi rasteretio front na Gradiškoj i omogućio izvlačenje blokiranoj posadi u Kaštelu, neprijatelj je 25. ov. m. j. po duzeo napad sa pravca Dervente preko Prnjavora ka Banja Luci.⁴ Napadna kolona iz pravca Dervente pored pješadije sadrži i motorizaciju. U toku današnjeg dana do 17,00 h. neprijatelj sa motorizacijom probio se do Prnjavora nadirući dalje prema Banja Luci.

U vezi ovakve situacije

NAREĐUJEMO:

IV divizija: 6 brigada sa dva bataljona zaposješće položaje na lijevoj obali Vrbasa na Klašnicama sa zadatkom spriječavanja i odbijanja neprijatelja ukoliko bi pokušao preći Vrbas i odbijanja eventualnog prodora sa pravca Gradiške. Minirati most na Klašnicama i u danom momentu, kada neprijatelj bude prilazio mostu, srušiti ga.

Bataljon ove brigade koji se nalazi u Rebrovcu prebaciti u toku ove noći na lijevu obalu Vrbasa i zaposjesti položaje Trapiste i pilanu, minirati mostove preko Vrbasa na oba ova mjesta i u danom momentu srušiti ih. Zadatak bataljona je spriječiti prodor neprijatelja preko Vrbasa na ovom prostoru. U slučaju prodora neprijatelja preko Trapista ka Rebrovcu i prelaska preko Vrbasa, ovaj bataljon će se izvući na prve kose oko ceste Banja Luka — Ivanjska sa zadatkom zatvaranja ovog pravca.

Bataljon koji se nalazi u gradu u toku noći prikupiće se u samom gradu i vršiti kontrolu prelaza preko Vrbasa između Kaštela i pilane, povezujući se desno sa snagama 16 brigade. U slučaju neprijateljskog prodora preko Vrbasa, bataljon će zaposjesti položaj između Crkvine i ceste Banja Luka — Ivanjska (Pištelici, Petričevac, Rakovačke Bare).

Pošto se brigada nalazi na velikoj širini, osigurati i obezbijediti dobru vezu, kako između bataljona, tako i sa susjednim jedinicama (16 brigada i Operativna grupa⁵ kod Gradiške). Štab brigade će regulisati momenat rušenja mostova, pošto će se to moći blagovremeno ocijeniti sa Klašnica ukoliko

³ Vidi dok. br. 100.

⁴ S tog pravca je napadala Borbena grupa »Rudno«. Opširnije o njoj vidi dok. br. 151.

⁵, ⁷ i ¹² Riječ je o privremeno formiranoj grupi u borbama za Banju Luku, čiji je zadatak bio razvijanje ofanzivnih operacija prema Bosanskoj Gradiški. Bliže o njoj vidi dok. br. 112, objašnjenje 2.

neprijatelj prodre na ovom pravcu. Isto tako Štab brigade će blagovremeno obavjestiti o eventualnom prodoru neprijatelja Operativnu grupu kod Gradiške, da bi se blagovremeno izvršila pregrupacija snaga na ovom sektoru. Štab brigade će biti u neposrednoj vezi i sa Štabom korpusa obaveštavajući stalno o svakoj promjeni. Radi sigurnije veze Štab divizije će dodijeliti ovoj brigadi tri motocikla.⁶

8 i 11 brigada će ostati i dalje pod komandom Operativnog štaba na sektoru Gradiške sa zadatkom koji je od ranije dat.⁷

XXXIX divizija: 16 brigada ostaće i dalje na zadatku blokade Kaštela i kontrole i zatvaranja prodora neprijatelja preko Vrbasa u Seheru. Bataljon koji se do sada nalazio na Saračici izbaciti na prve kose jugozapadno od Lauša (Šibovi) sa zadatkom prihvata eventualnog izvlačenja ostalih snaga iz grada. Snage sa desne prebaciti na levu obalu noćas.⁸

Ukoliko neprijatelj uspije prodrijeti preko Vrbasa, sa brigadom zaposjesti položaje na prvim kosama iznad grada: Petričevac (isključno) — Šibovi — Gornji Seher. Brigada će sigurno zatvoriti i štititi glavni pravac evakuacije cestu Banja Luka — Saračica — Bronzani Majdan.⁹

Održavati čvrstu i neprekidnu vezu sa 6 brigadom, preko koje se obaveštavati o situaciji sjeverno od Banja Luke.

15 brigada obezbeđivaće i zatvarati pravac preko Vrbasa od Banja Luke prema Krupi i cestu Banja Luka — Kadina Voda.¹⁰

13 brigada ostaće i dalje u sastavu Operativne grupe na sektoru Gradiške, s tim što će se u toku ove noći prebaciti zapadno od ceste Klačnice — Topola — Gradiška, a ujedno i dalje zatvarati glavnu komunikaciju Gradiška — Banja Luka. U slučaju neprijateljskog prodora preko Vrbasa ova brigada će se prebaciti na prostoriju Dragočaj — Motike, gdje će se povezati i ući u sastav svoje divizije.¹¹

Operativna grupa kod Gradiške: ostaće i dalje na istom zadatku, s tim što će glavninu 13 brigade prebaciti zapadno od ceste Aleksandrovac — Gradiška zadržavajući jedan dio snaga na zatvaranju ove komunikacije, koje se mogu u slučaju neprijateljskog prodora od Prnjavora preko Vrbasa prebaciti.¹²

⁶ Opširnije o izvršenju tih zadataka vidi izvještaj Staba 6. krajiške NOU brigade od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A).

⁸ Rečenica je dopisana mastilom.

⁹, ¹⁰ i ¹¹ Opširnije o izvršenju tih zadataka od strane jedinica 39. NOU divizije vidi dok. br. 80, objašnjenje 10.

U toku ove noći prebaciti preko Vrbasa cjelu 18 brigadu i uputiti tako da se što prije poveže i uđe u sastav svoje divizije.¹³

U slučaju prodora neprijatelja koji nastupa od Prnjavora, na lijevu obalu Vrbasa, snage 11 i 8 brigade orijentisati zapadno od ceste posjedajući položaje na padinama Kozare iznad Lijevča Polja. Snage ovih brigada zatvaraće eventualne pokušaje neprijateljskog prodora sa pravca Gradiške i Klačnica ka Kozari povezujući se desno sa 6 brigadom. 13 brigadu u ovom slučaju odmah prebaciti najzgodnijim pravcem na prostoriju Dragočaj — Motike, gdje će ući u sastav svoje divizije.¹⁴

Tenkovsku četu odmah uputiti (u toku noći) u Banja Luku gdje će se staviti na raspoloženje ovom Štabu.

Održavati čvrstu vezu sa Štabom 6 brigade na Klačnicama i ovim Štabom, prateći situaciju na pravcu Prnjavor — Klačnice.

Sva motorna vozila ovog Štaba koja se nalaze na tome sektoru i koja su prebacivala Srednjobosansku diviziju, još u toku ove noći prebaciti u Banja Luku u sastav auto-čete.

Artiljerija: Sve artiljerijske jedinice koje su dodijeljene pojedinim divizijama, brigadama i Operativnoj grupi ostaje i dalje u njihovom sastavu, dajući im zadatke i voditi računa o njihovom pokretu i normalnom prebacivanju.

Evakuacija: Pravac evakuacije za XXXIX diviziju: Banja Luka — Han Kola — Kadina Voda. Za IV diviziju: Banja Luka — Ivanjska i putevi koji iz Lijevča vode prema Kozari. Ekonomski odsjek i Intendantura ovog Štaba vršiće evakuaciju pravcem: Banja Luka — Bronzani Majdan — Sanski Most.

Ranjenike sa sektora Gradiške prebacivati u bolnicu na Kozari, a ne pravcem kako je ranije bilo naređeno.

Nastojati da se po svaku cijenu prikupi ljudstvo koje se nalazi razbacano na raznim poslovima u gradu i okolini, kao i domobranski dijelovi koji su zaostali u gradu.

Aerodrom:¹⁵ Prebacivanje aviona i evakuaciju instrumenata i materijala na aerodromu vršiće potpukovnik drug Zo-

¹³ To naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ uslijedilo je po zahtjevu Štaba Srednjobosanske divizije od 25. septembra 1944. da se ta brigada prebaci prema Prnjavoru, tj. na pravac protivnapada Borbene grupe »Rudno«. Bliže o tome vidi dok. br. 116.

¹⁴ Prema izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265), 13. krajiška brigada se 29. septembra 1944. prebacila na taj sektor.

¹⁵ Riječ je o aerodromu u Zalužanima.

rić, radi čega će biti u stalnoj vezi sa Štabom 6 brigade na
Klašnicama.

Borbeni znaci: 26/27 *Simo—Đurin*, 27/28 *Nemanja—Mi-
lorad*, 28/29 *Nikola—Karan*, 29/30 *Vojo—Petar*, i 30/9 na 1/10
Mlado—Obrad.

Znaci raspoznavanja su ranije dostavljeni.

Prijem potvrditi.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen¹⁶

(M. P.)

Zamjenik komandanta,
pukovnik,
Karanović¹⁷

BR. 120

**NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 26. SEPTE-
BRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE DA SPRE-
ČAVA BRZ PRODOR NEPRIJATELJU KOJI NADIRE PREKO
PRNJAVORA U PRAVCU BANJE LUKE¹**

ŠTAB
5 KORPUSA NOVJ JUGOSLAVIJE
Br. sl.

Dne 26/9 — 1944 g.

ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE

Izveštaj od 26. ov.mj. primili smo.²

Na sektoru Gradiška — G. Topola vode se i dalje borbe
i vrše se pripreme za koncentričan napad, koji će se izvršiti
ove noći.

U vezi vašeg ranijeg traženja,³ upućuju se na taj sektor
dva bataljona 18 rigade. Jedan bataljon je još danas krenuo
sa kamionima prema Prnjavoru, a drugi se sada upućuje. Radi
veze sa bataljonima koji vam dolaze, trebate na cesti Prnja-
vor — Klašnice ostaviti nekoga, koji će im dati tačne zadatke.

¹⁶ Ilija Došen

¹⁷ Nikola Karanović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br.
14/3, k. 458A.

² Vidi Arhiv VII, reg. br. 19/7, k. 458A.

³ Vidi dok. br. 116.

Nastojati da se neprijatelj koji nadire preko Prnjavora zadrži.⁴ Odredske i druge snage koje bi ostale pozadi treba da djeluju na komunikaciji Derventa — Prnjavor i da ugrožavaju neprijatelja napadajući ga sa leđa. Cestu Derventa — Prnjavor — Klačnice treba rušiti i minirati, kako bi im se ukočio pokret komunikacijama.

Za topove koji ostaju na sektoru Gradiške poduzete su potrebne mjere.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen

(M. P.)

Načelnik Štaba,
ppukovnik,
Vel. M. Knežević

BR. 121

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 26. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREPAD NA BILEĆU I ZA DEJSTVA PREMA TREBINJU I NEVESINJU¹

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
26. septembra 44.
s. Okolišta

ZAPOVIJEST

(Dubrovnik — Trebinje — Gacko — Nevesinje 1 : 100.000)

Jutros u 4 časa X Herc. brig. ovladala je sa Hadžibegovo Brdo, a u 6 časova sa Modropac.² Posle kraće borbe i posle pada Modropca brigada je ovladala sa Vlahinja³ i sada drži utvrđenu liniju Vlahinja — Kamenica — Hadžibegovo Brdo — Modropac. U ovim borbama brigada je imala 3 lakše ranjena i jednog mrtvog.

⁴ Odnosi se na Borbeni grupu »Rudno«. Opširnije o njoj vidi dok. br. 151.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/9, k. 1143.

² i ³ Bliže o zauzimanju tih mjesta vidi dok. br. 117 i 122.

XI Herc. U. brig. nalazi se na starim položajima i orijentisana je dijelom prema Trnovu a dijelom prema Nevesinju. Povremeno uspješno upada u Nevesinjsko polje i vrši uspješnu mobilizaciju na prostoru Kalinovik.⁴ U Nevesinje se nalazi oko 450 Švaba koji su dosada neaktivni. Na prostoru Biograd — Udrežnje nalaze se dva bataljona⁵ X Herc. brigade.

XII Herc. U. Brig. nalazi se na prostoru Granica — Šobadine — Korita a jača obezbjeđenja drži na Tuhor — Osoj — Dubovac.

Južnohercegovačka NOU Grupa orijentisana je prema Trebinju i to dijelom na prostor Trebijovi — Zagora, a dijelom na prostor Mosko — Vrbno⁶ — Necvijeće — Ljubomir.⁷

Na sastanku Primorske U. grupe⁸ nema novih događaja. Jučer je II Dalmatinska proleterska dijelovima izbila na Žcljevo i očistila veliki prostor Zubaca.⁹ Očekuje se izlazak njenih redova na Grab. Dva bataljona ove brigade nalaze se na prostoru Popovo¹⁰ — Bobani.

U toku današnjeg dana Štab Primorske U. grupe poslaće jedan protukolski top sa 500 granata i oko 18 časova stignuće u s. Mokri Do.

U toku jučerašnjeg dana saveznički avioni na bazu u Gacku bacili su 260 granata sa topom 75 mm i došla su 4 artiljerca. U toku današnjeg dana, ako bude lijepo vrijeme, očekujemo dolazak na bazu u Gacko 4 topa, 400 granata, 38 artiljeraca i druge opreme za topove.¹¹ Nije isključeno da će s ovim transportom doći naručeni materijal za ovu diviziju.

Prema najnovijim obaveštenjima iz Bileće je otišlo u pravcu Trebinja oko 400 bandita sa jednim topom. Ove bande je poveo bandit Kisić i Miličević. U Bileći se sada nalazi

⁴ Opširnije o dejstvima 11. hercegovačke NOU brigade na prostoru Nevesinje — Kalinovik vidi relaciju njenog štaba od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150 I).

⁵ Riječ je o 2. i 3. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944).

⁶ To mjesto nije označeno na karti 1:100.000.

⁷ Opširnije o dejstvima Južnohercegovačke operativne NOU grupe na tome sektoru vidi dok. br. 124.

⁸ Riječ je o Primorskoj operativnoj grupi 2. korpusa NOVJ.

⁹ Prema operacijskom dnevniku Štaba 2. proleterske (dalmatinske) brigade Primorske operativne grupe (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/3, list 62, k. 846) oko 800 četnika je 25. septembra napalo 1. i 4. bataljon na položajima Vučja Glava — Željeva — Rikalo (Zupci). Bataljoni su se, uslijed nadmoćnosti četnika, povukli.

¹⁰ Odnosi se na Popovo polje.

¹¹ O naređenju za prijem i o prijemu artiljeraca i oruđa vidi dok. br. 114 i 122.

oko 600 — 700 bandita.¹² Ima se podataka da nemaju dovoljnu količinu municije, ali to još uvek nije znak da se bande neće uporno boriti.

Zadatak naše divizije biće da dijelovima orijentisanim ka Trebinju razbije četničke bande i da ne dozvoli intervenciju švapskih snaga iz Trebinja ili nekih drugih banditskih grupica u pravcu Bileće, a sa dijelovima koncentrisanim oko Bileće vršiće jači pritisak na Bileću iscrpljujući posadu Bileće i potom će preći u opšti juriš na Bileću. U ovome napadu učestvovaće oko 6 topova i 4 bacača, koji će predhodno čistiti Bileću od bandita i uništavaće njihova uporišta.

U vezi toga

NAREĐUJEMO :

1. — *X Herc. brigada*. U toku dana prikupiće sve podatke o Bileći, kako o jačini posada tako i o naoružanju, i sa time će upoznati svoje ljudstvo. Položaje Vlahinja — Hadžibegovo Brdo — Modropac držaće čvrsto i neće dozvoliti da neprijatelj ovlada ma sa kojim od ovih uporišta. Obezbeđenja koja stoje na ovim utvrđenjima treba da se postave na takovo mjesto odakle će vidjet sam grad, jer se neprijatelju ne smije dozvoliti da se neopaženo privuče do samih utvrđenja i da tu izvrši juriš. Danas u 22 časa otpočeće izvjesnim dijelovima, a po potrebi i sa tri bataljona napad na grad sa ciljem da se neprijatelj natjera u utvrđene zgrade i bunkere, kako bi se na taj način u toku sutrašnjeg dana lakše mogao uništiti.

Ovaj napad izvesti u najvećoj tajnosti i dobro ga pripremiti. Kada se dođe u grad ili do prvih kuća koristiti velike mine za rušenje zgrada i bunkera. Pored toga treba umješno i vješto koristiti bacač sistema »Pijat«.

Ako bi neprijatelj usled dejstva naših snaga napustio Bileću, tada ćete u varoš ući i nastaviti gonjenje bandi u onom pravcu kuda se one budu orijentisale. U vezi večerašnjeg napada staraćete se da ne budete iznenađeni ma čime i vezu između vaših bataljona održavajte dobro, a tako isto održavajte vezu sa XII Herc. U. brigadom.

Vaš bataljon koji se nalazi na pravcu Mokri Do — Vlahinja primiće top od Primorske U. grupe i u toku sutrašnjeg dana rano ujutro postaviće ga na Vlahinju i to na ono mjesto odakle može najbolje tući varoš. Ovim topom će rukovati drug kapetan Tripo Bjelica zajedno sa ljudstvom Primorske grupe.

¹² Bliže o četnicima u Bileći vidi dok. br. 118.

2. — *XI Herc. U. brigada* ostaće na dosadašnjim položajima i sa istim zadatcima. Naređeno joj je da ne dozvoli intervenciju od pravca Nevesinja.¹³

3. — *XII Herc. U. brigada* ovladaće sa Dubovac — Osoj — Tuhor i Vodena Gradina,¹⁴ ako to dosada nije uradila, i po mogućnosti tu će liniju držati uporno ne dozvoljavajući da neprijatelj sa njom ovlada.

Danas oko 24 časa sadejstvovaće sa dijelovima napadu X brigade dejstvujući svojim snagama u pravcu varoši, no se starati da uhvatite lijevim krilom vezu sa X brigadom, a pored toga održavajte vezu putem vatre.¹⁵ Ako X brigada uđe u grad daće vam znak paljenjem vatre i izbacije zelenu raketlu, no ovdje biti oprezan, jer i neprijatelj baca rakete, a vi ćete to najbolje ocijeniti po zapaljenim vatrama i po puščanoj i ostalim vatrama.

Trebate biti oprezni da bande ne bi izvršile intervenciju od pravca Zvijerina — Granica i od pravca Trebinja. Za vreme blokade Bileće i za vrijeme napada morate biti vrlo oprezni kako vas ne bi kakav neprijateljski postupak iznenadio. Vaš napad i sadejstvo X brigadi ima cilj da neprijatelja uznemiravate, da ga naterujete na trošenje municije, da ga iznuravate, a ako bi bande napustile Bileću, preduzećete gonjenje bacajući se svojim snagama na glavninu snaga koje bježe. Budite oprezni radi eventualnog probijanja bandi kako vas ne bi to iznenadilo.

Artiljerijska kanonada¹⁶ vjerovatno počće sutrašnjeg dana.

4. — **Južnohercegovačka NOU Grupa.** Dejstvovaće u pravcu Trebinja i to dijelom snaga sa prostora Zagora — Ljubomir, a dijelom sa prostora Mosko — Vrbno — Jasen, sa zadatkom da razbije četničke bande i da ne dozvolite ma čiju in-

¹³ Vidi dok. br. 122.

¹⁴ O ovladavanju tim položajima vidi dok. br. 98.

¹⁵ Jedinice 10. i 12. hercegovačke NOU brigade su 27. septembra u 3 časa izvršile prepad na Bileću. »Prepad je imao dobar uspjeh jer su bande otvorile žestoku paljbu i utrošile veliku količinu municije«. Opširnije o tome vidi: dok. br. 125; Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II (relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944) i reg. br. 10/6, k. 1151 I (relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944).

¹⁶ i ¹⁸ Riječ je o artiljerijskoj pripremi napada. Ona je otpočela 27. septembra u 17 časova. U njoj su učestvovala 3 brdska topa 75 mm, 3 minobacača i protivtenkovski top Primorske operativne grupe (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148 II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944). O tome vidi i dok. br. 125 i naređenje Štaba 29. NOU divizije od 27. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/9, k. 1143).

tervenciju od Trebinja u pravcu Bileće. Uхватите vezu sa bataljonima Dalmatinske brigade na prostoru Popovo i neka vam oni sadejstvuju u pravcu Trebinjske Šume. Održavajte vezu sa XII brig.¹⁷ Zadatak nedozvoljavanja intervencije od pravca Trebinja ne shvatite tako da taj zadatak morate izvršiti po svaku cijenu, već razumljivo, shvaćajući važnost pada Bileće, shvatite i taj zadatak.

5. — U toku današnjeg dana artiljerijsko odeljenje¹⁸ XXIX U. div. doći će u s. Okolišta odakle će dobiti daljnji zadatak, a najvjerovatnije da će u toku sutrašnjeg dana sa Kola¹⁹ (blizu Modropca) dejstvovati na sam grad. Na prostoru Baljci biće skoncentrisana i ostala artiljerija u toku sutrašnjeg ili preksutrašnjeg dana. Top Primorske grupe biće na Vlahinji u toku sutrašnjeg dana, a prema potrebi dobijaće daljnja naređenja.

6. — Štab divizije biće u s. Crkvice, a član njenoga Štaba nalaziće se zajedno sa Štabom X Herc. U. brig. U toku današnjeg dana član Štaba divizije koji se nalazi kod X brigade biće u Radmilovića Dubrave i pravac kretanja će mu biti Radmilovića Dubrave — Kolo — Bileća. Sve izvještaje štabovi brigada slati će preko Štaba X Herc. brigade i izvještaje slati što češće. XII Herc. U. brig. održavaće redovnu radio-vezu sa Štabom divizije, a pored toga slaće što češće kurire preko Štaba X brigade kako bi za vreme trajanja akcija oko Bileće situacija na njenom sektoru bila što jasnija Štabu divizije.

Potrebna naređenja za dalji rad sve jedinice dobiće blagovremeno.²⁰

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
načelnik štaba, major
Drago Đukanović

¹⁷ Prema relaciji 12. hercegovačke NOU grupe od 6 oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10, 6, k. 1151 I), njen 2. bataljon je, na prostoru Mirilovići — Vlaška — Orah, sadejstvovao sa 13. hercegovačkom brigadom Južnohercegovačke operativne NOU grupe. O tome vidi dok. br. 124 i zapovijesti Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 27. i 28. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 14/1 i reg. br. 15/1, k. 1627).

¹⁸ To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000.

²⁰ O tim naređenjima vidi dok. br. 125 i Arhiv VII, reg. br. 16/1-9, k. 1143 (naređenje Štaba 29. NOU divizije od 27. septembra 1944, pisano u 1,30 časova).

Dostavljeno:
Štabu X Herc. U. brig.
Štabu XII Herc. U. brig.
Štabu Južnoherc. U. Grupe.

P.S.

Hirurška ekipa naše divizije nalazi se kod Štaba XII Herc. U. brig. a jedna kod Štaba X Herc. U. brig., pa će sve jedinice na tome pravcu slati one ranjenike kojima treba hirurška intervencija.

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj sl.

Dana 28-IX-u __ č. 1944. god.
s. Crkvice

Primljeno na znanje —
u akta.

Komandant
general-major

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 26. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE GRUPE O STANJU NA OPERATIVNOM PODRUČJU OVE DIVIZIJE I O FORMIRANJU KONJIČKOG NOP ODREDA¹

Š T A B
XXIX HERCEG. UD. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. br. 843
Dana 26.IX u 20 č. 1944. g.
s. Crkvice

ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE

Primili smo vaš izvještaj O. pov. broj 28, pisan 25. sept. 1944. g. u 12 sati i 20 min.²

Jutros u 3 časa 3 bataljona X brigade³ napali su Hadžibegovo Brdo i Modropac i nakon dvočasovne jače borbe bande su zbačene u Bileću. Jedinice XII Hercegovačke NOU brigade u isto vrijeme izvršile su napad na Dubovac — Vodena Gradina i nakon kraće borbe bande stjerale u samu varoš.⁴

XI Hercegovačka NOU brigada sa svoja dva bataljona⁵ i dva bataljona X Hercegovačke NOU brigade⁶ drži položaje oko same varoši Nevesinja i kontroliše sektor Nevesinjskog i Gatačkog sreza.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 48/14, k. 1144 I.

² Odnosi se na izvještaj O. pov. broj 38 od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16/5, k. 1144 II). Broj »28« u originalu je pogrešno upisan.

³ Riječ je o 1. i 5. bataljonu 10. hercegovačke NOU brigade i o 3. bataljonu italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« koji je privremeno bio pod komandom Štaba 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 117, objašnjenje 7).

⁴ Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151 I: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944. godine.

⁵ Odnosi se na 4. bataljon i 4. bataljon italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«. U to su se vrijeme 2. i 3. bataljon nalazili u rejonu Kalinovika, a 1. bataljon i 1. i 2. bataljon italijanske 2. partizanske brigade u rejonu Gacka. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 2/7, k. 1149 II: zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 22. septembra 1944, reg. br. 27/2, k. 1150I: relaciju njenog štaba od 4. oktobra 1944).

⁶ Odnosi se na 2. i 3. bataljon te brigade. Bliže o njihovim dejstvima oko Nevesinja vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 1148II: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra 1944. godine.

Dva bataljona XI brigade sa zamjenikom komandanta brigade, kapetanom Slavkom Skenderom, već nekoliko dana nalaze se na sektoru: Kalinovik — Foča — Goražde — Trnovo. Ovi bataljoni imaju zadatak da na ovom sektoru onemoguće ma kakvu četničku grupaciju i da vrše mobilizaciju na tom sektoru. XI brigada je u ranijem svom bavljenju na sektoru Kalinovik formirala partizanski bataljon⁷ koji je sada stavljen pod komandu kapetana Skendera.

U Dabru,⁸ prema najnovijem naređenju VŠ o mobilizaciji ljudstva sposobnog od 16 do 60 godina,⁹ formiran je terenski bataljon koji broji oko 80 boraca. Ovo se preduzelo na čitavoj našoj slobodnoj teritoriji.

Kod Primorske U. grupe nema nikakvih promjena, sem što je kod njih mobilizacija u punom jeku. II Dalmatinska proletrska brigada pošla je već ima tri dana preko Lastve i 23. o. mj. ovladala sa Željevom. Ova brigada dobila je zadatak da ovlada Zubcima i prodire ka Trebinju u Konavlima da bi olakšala jedinicama vaše grupe.¹⁰

Od VŠ putem aviona dobili smo danas i jučer dvije baterije topova sa 40 artiljeraca, t.j. 4 brdska topa — američka kalibra 75 mm — sa 600 granata. Ovi su topovi hitno nama dostavljeni da bi izvršili zadatak koji je postavljen pred nas a vi ste već ranijom našom zapovješću upoznati o zadatku.¹¹

Tri bataljona X Hercegovačke NOU brigade i XII Hercegovačka NOU brigada pristupaju likvidaciji banditskog uporišta Bileća koje trebamo ovih dana likvidirati.¹² Na Bileću biće upotrebljeni topovi. U vezi gore izloženog vi ćete zatvoriti pravac: Trebinje — Bileća i ofanzivno djelovati prema Trebinju.¹³ Ne smije se dozvoliti ni u kom slučaju da četničke bande napadaju na naše položaje jer mi smo po naređenju Vrhovnog komandanta NOV i POJ u ofanzivi i zato mi trebamo da ih napadamo na svakom mjestu.¹⁴

⁷ Odnosi se na Kalinovički NOP odred (vidi dok. br. 98).

⁸ Odnosi se na Dabarsko polje.

⁹ Opširnije o tome vidi u Arhivu VII: naređenja Štaba 2. korpusa NOVJ od 9. septembra (reg. br. 19/4, k. 1144I) i 16. septembra 1944 (reg. br. 25/4, k. 1144I) i Štaba 29. NOU divizije od 14. i 20. septembra 1944 (reg. br. 58/6, k. 1149II i reg. br. 25/4—4, k. 1144I).

¹⁰ Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 184; Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proletrske (dalmatinske) brigade.

¹¹ Vidi dok. br. 114.

¹² Vidi dok. br. 125.

¹³ Vidi dok. br. 124.

¹⁴ Bliže o tome naređenju vidi dok. br. 92.

Vašu radio-stanicu ne možemo da čujemo iako je redovno slušamo. Očekujemo ovih dana dolazak druga Vula Mićunovića koji je otišao za VS i vjerujemo da će donijeti sa sobom radio-stanice te ćemo vam najhitnije najbolju poslati. Dotle održavajte stalnu vezu sa nama sa kuririma preko XII brigade. Po likvidaciji Bileće XII brigada nastupa preko Moska ka Trebinju radi daljeg gonjenja bandi i po mogućstvu zauzimanja Trebinja. O ovome ćemo vas mi blagovremeno izvijestiti te ćete sa XII brigadom koordinirati rad a vi dotle ispitajte sve mogućnosti i povežite se sa našim ljudima u Trebinju.

Ovoga momenta dobismo poštu od Konjičkog partizanskog odreda koji je formiran na sektoru Konjica i broji 190.¹⁵

Što se tiče rukovodilaca za popune vaših jedinica, čim stigne politički komesar ili pomoćnik komesara XII brigade, koga smo pozvali, pristupićemo rešavanju za popunu rukovodilaca vaših jedinica.

Drug major Drago Đukanović, načelnik ovoga štaba, nalazi se kod štaba X Hercegovačke NOU brigade, i od njega ćete vjerovatno dobiti potrebna naređenja u vezi borbe koja se vodi kod Bileće, kao i obaveštenja.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik,
Vojo Kovačević

Komandant — general major,
Vlado Šegrt

¹⁵ Konjički NOP odred je, prema izvještaju njegovog Štaba od 21. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10/10, k. 1143A), formiran po naređenju Štaba 2. korpusa NOVJ od 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 19/4, k. 1144I). Imao je 150 boraca, svrstanih u tri čete, i raspolagao je sa 60 pušaka, 4 mitraljeza, 8 automata i 10 pištolja. Odred je prvu veću akciju imao na sektoru Pazarića 18. septembra 1944 (vidi dok. br. 55, objašnjenje 5. i dok. br. 183, objašnjenje 14).

IZVJEŠTAJ KOMANDANTA OPERATIVNE GRUPE OD 26. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA NA PRAVCU BANJA LUKA — BOSANSKA GRADIŠKA¹

ŠTABU 5 KORPUSA

Položaj

Borba koja je vođena u toku noći nije dovela do izmjena u položajima naših i neprijateljskih jedinica. Istjeran iz grupe kuća više prema Sr. Topoli pred crkvom, neprijatelj je uspio da se održi u crkvi, mlinu i grupi okolnih kuća oko kote 101 u D. Topoli pa prema Gradiškoj. U zaštiti i odbijanju naša 3 napada u toku noći učestvovala je i njihova grupa tenkova (oko 3) a ima nešto i kamiona, kao i pojačana artiljeriska i minobacačka vatra.

Mi smo naredili:

1.) Osiguranje od eventualnog prodora motorizacijom postavljanjem protukolskih oruđa na samu cestu.

2.) Vršiti pojačani pritisak artiljeriskom i minobacačkom vatrom sa isturenim osmatračima da bi se osigurala preciznost vatre.

3.) Izvršiti sve pripreme za likvidaciju tog neprijatelja.

4.) Osušiti, odmoriti, nahraniti vojsku na smjenu po četama i bataljonima, kao i izvršiti popunu municijom.

Potrebna bi nam bila popuna artiljeriskom, minobacačkom i pušcanom municijom svih kalibara, kao i po mogućnosti učestvovanje naših tenkova kao i avijacije — pošto je oblačno te neprijateljska avijacija neće tući.

Ciljevi za avijaciju bi bili grupa kuća, crkva, mlin oko kote 101 u D. Topoli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

26. IX. 44.

Šoša
pp.

¹ Original (pisan rukom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/7, k. 458A.

ZAPOVIJEST ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE OD 26. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 13. I 14. HERCEGOVAČKE BRIGADE DA SADEJSTVUJU PRI NAPADU NA BILEĆU¹

Š T A B
JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE
NOU GRUPE

Op. pov. br. 41
26. IX. 1944 g. u 2,30 čas.
s. Podvori

ZAPOVIJEST

(Sekcija: Trebinje — Dubrovnik, razmera 1 : 100.000)

U toku prošloga dana četničke bande pritješnjene našim brigadama² od Ljubomira i Moska, kao i djelovima XII brigade od pravca Bileće³ i istovremenim prodiranjem II Dalm. prolet. brigade preko Zubaca i Lastve ka Arslanagića Mostu⁴ pokušale su da razbiju pod svaku cijenu naš obruč, ali su svi njihovi pokušaji propali. Neprijatelj je odbačen uz gubitke nazad ka Necvijeće i Vrbno.⁵ Jačina ovih banda nije se mogla tačno ustanoviti, a najvjerovatnije da ih je bilo do 1000, iskupljenih iz raznih krajeva Hercegovine, kao i Sandžaka i Crne Gore. Po svemu izgleda da su namjere četničkih banda bile, da se sa svim snagama skoncentrišu na prostoriji Zubci — Trebinjska površ,⁶ kako bi se tako prikupljeni mogli održati u cjelini još koji dan duže, tražeći načina za spašavanje njihovih banditskih glava. Međutim, izgleda da je II Dalm. proleterska brigada, snažnim prodiranjem preko Zubci i Lastva, razbila ovo njihovo koncentrisanje, te su bande pokušale danas sa probijanjem ka Mosko, vjerovatno radi daljeg prodira-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/1, k. 1627.

² Riječ je o 13. i 14. hercegovačkoj brigadi (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944; reg. br. 8/7, k. 1143 A: relaciju Štaba 14. hercegovačke NOU brigade od 3. oktobra 1944).

³ i ⁷ Vidi dok. br. 117 i 118.

⁴ Vidi Arhiv VII, reg. br. 12/3, k. 846, list 62: operacijski dnevnik 2. dalmatinske proleterske brigade.

⁵ To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Ono se nalazi kod s. Necvijeća.

⁶ Odnosi se na predio oko Trebinja.

nja ka Bileća i vezivanja za Bilećki garnizon kojega svakako nastoje da održe.

Radi ovako kritične situacije u kojoj se je našao, nije isključeno, da će neprijatelj i danas ponovo pokušati, možda i pod cijenu najvećih žrtava, da se probije ka Bileći.

Prema naređenju Štaba XXIX U. divizije, X i XII brigada izvršiće danas u 3 časa ujutro jači prepad na Bileću, sa ciljem ovladavanja neposrednim spoljnim utverdama varoši (Hadžibegovo Br. — Modropac — Vlahinja — Tuhor — Vodena Gradina i t.d.),⁷ dok će istovremeno 2. bataljon XII brigade ispoljiti jače dejstvo od Brani Do preko Rogošine u pravcu Orah i Čepelica, radi vezivanja i sadejstva sa dijelovima koji će napadati na Tuhor i Vodena Gradina.⁸

Ukoliko pomenutim brigadama uspije da ovladaju sa navedenim položajima oko Bileće, svi ti položaji držali bi se čvrsto i dalje, radi iznuravanja neprijatelja, a u pogodnom momentu prešlo bi se i na definitivno likvidiranje same varoši.

Da bi onemogućili prodiranje banda ka Bileći i ugrožavanje naše XII brigade,⁹ kao i da bi spriječili bandama da odbace ma koji dio naših snaga sa sadašnjih naših položaja, danas ćemo ostati u sadašnjem rasporedu, ojačani na ovome sektoru (Vrpolje — Klen) s dva bataljona XIV brigade u rezervi.

U vezi sa ovim,

NAREĐUJEMO:

1. — XIII Herc. NOU brigada:

Ostaje i dalje u sadanjem rasporedu, s tim što će odmah po prijemu ove zapovijesti ovladati sa Gljiva — ukoliko to već do sada nije učinjeno i taj položaj držati do daljnjeg, sprečavajući bandama svaki eventualni pokušaj prodiranja od Jasen ka Ljubomir, ili preko Kovlo i dalje ka Trebijovi. Položaje ostalih vaših bataljona učvrstite na taj način, što ćete odmah izvršiti potpuni raspored jedinica tako, da u svakom momentu brigada bude spremna, kako pojedinim bataljonima, tako i cijela, u potrebnom momentu izvršiti najsnažniji kontranapad na bande koje bi vas napale, ma sa koga pravca. Potrebno je pojačati budnost do maksimuma i stalno da imate

⁷ Taj bataljon je sadejstvovao sa 13. hercegovačkom NOU brigadom (vidi dok. br. 121).

⁹ Ta brigada se u to vrijeme nalazila na liniji Rogošina — Vlaška — Vodena Gradina — Sukorova Mahala sa zadatkom da sa 10. hercegovačkom NOU brigadom vrši pritisak na Bileću (Arhiv VII, reg. br. 33/2, k. 1151 I: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 26. septembra 1944).

taktičku vezu između bataljona, radi potrebne intervencije tamo, gde situacija bude zahtjevala. Izvjestite nas odmah o rezultatu sinoćnje borbe vašeg 4. bataljona.

Nastojte da borci u zoru prime hranu i da hrana bude što obilnija.

Vaše komore da sve budu u punoj pripravnosti.

Članovi toga štaba treba da u toku borbe budu što bliže bataljonima, na pogodnoj osmatračnici, kako bi lakše mogli upravljati borbom i potpomoći što korisnije štabove bataljona u pravilnijim odlukama u akciji.

Odmah po prijemu zapovijesti, stavite na raspoloženje selo Vrpolje XIV brigadi i taj štab neka se premjesti na neko drugo pogodno mjesto.

2. — XIV Herc. NOU brigada:

Sa dva svoja bataljona nalaziće se u rezervi na prostorijsi Vrpolje — Klen, dok jedan bataljon zadržava na ranijem sektoru, držeći iste položaje i sprečavajući svako eventualno iznenađenje koje bi neprijatelj pokušao da izazove od pravca Šume i Luga, ugrožavanjem leđa i desnog boka našeg rasporeda.

Bataljoni na prostorijsi Klen — Vrpolje da budu u svakom momentu spremni za pokret u onome pravcu gde to ureba, a njihov raspored da bude takav, da sa te prostorijsi mogu u najkraćem vremenu preći u kontranapad na bande koje bi pokušale sa nadiranjem tim pravcem.

O svakoj ma i najmanjoj promjeni situacije na vašem sektoru izvještavajte nas najhitnije.

3. — **Štab Grupe:** Nalaziće se do daljeg u s. Podvori, gde slati izveštaje.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major	Načelnik štaba	Komandant, major
Špiro Srzentić	kapetan	Danilo Komnenović
	Mus. R. Dizdarević	

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 27. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA BILEĆU I ZA DEJSTVA PREMA TREBINJU I NEVESINJU¹

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
O. str. pov. broj: služ.
27. septembra 44. g.
Radmilovića Dubrave

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Trebinje 1 : 100.000)

Noću 26/27. o. mj. dijelovi X i XII Herc. NOU brigade vršili su prepad na Bileću. Prepad je bio uspješan. Bande su skoro čitavu noć bile uznemiravane i potrošile su ogromnu količinu municije.² Naše jedinice bile su bez gubitaka, a neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih, što se moglo ustanoviti po jaucima i vriskima.

Jedinice X Herc. brigade drže položaje Modropac — Hadžibegovo Brdo — Kamenica — Vlahinja sa isturenim dijelovima dublje u pravcu grada i svojom vatrom ne dozvoljavaju bandama slobodno kretanje u gradu.

Jedinice XII Herc. brigade drže logor — vojničko groblje — k. 440 i ne dozvoljavaju ma kakav pokret bandi u pravcu Podubovca. Sinoćnom akcijom uspjele se bande potpuno zbiti u grad, u kuće i bunkere, a pokret ulicama grada im je onemogućen usled blizine naših dijelova.

U Bileći se nalazi oko 700—800 bandita,³ a oko 300 — 400 bandita sa banditom Kisićem i Milićevićem napustili su prije neki dan Bileću i otišli u pravcu Trebinja.

Na prostoru Dubočani ima još nešto bandi koje povremeno aktivno dejstvuju u pravcu Mosko i Skrobotno.

Za vrijeme blokade Bileće i samoga napada na Bileću nije isključeno da bandama dođe kakva pomoć ili intervencija, pa će naše jedinice u vezi toga biti vrlo oprezne.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/1-9, k. 1143.

² Bliže o tome prepadu vidi dok. br. 121.

³ Vidi dok. br. 118.

Jedinice X i XII NOU brigade u toku današnjeg dana pristupiće po ovoj zapovijesti likvidaciji Bileće⁴ i gonjenju bandi po izvršenoj likvidaciji, a ostale jedinice svojim ofanzivnim dejstvima tući će neprijatelja i čistiti svoje prostorije od bandi i kao najvažnije neće dozvoliti da bande ili Švabe intervenišu u pravcu Bileće.

U vezi toga

NAREĐUJEMO:

1. — X Herc. NOU brigada

Padom mraka, a pod jakom artiljerijskom i bacačkom vatrom, otpočeće napad na Bileću sa linije Modropac — Hadžibegovo Brdo — Vlahinja. Zadatak vaših bataljona biće da upadnu u grad i likvidiraju neprijateljska uporišta, potuku bande i potučene bande da gone u onom pravcu kuda budu odstupile.

Zona širenja desno Modropac (zaključno) — glavne kuće grada (zaključno), a lijevo Vlahinja — grupa kuća istočno od k. 443 (zaključno).

Vaš izviđački vod ostavićete na Vlahinji negde na prostoru oko k. 674, kako bande u probijanju i bježanju ne bi zašle valom i izbile prema Jabukovac i Mokri Do. Vaš izviđački vod ojačaće jedna četa bataljona XXI brigade. Za vrijeme trajanja napada i do likvidacije grada vaš će vod ostati na tome položaju.

Sve svoje bacače skoncentrisaćete na prostor Hadžibegovo Brdo — Kolo (blizu Modropca) i otpočet ćete sa povremenim gađanjem neprijateljskih uporišta kada otpočne artiljerijska priprema. Gađanje ćete vršiti povremeno, no ne utrošiti sve bombe u toku večerašnje pripreme.

⁴ Direktan napad na Bileću otpočeo je 28. septembra 1944. u 3 časa i trajao do popodnevni časova 2. oktobra, kada je to mjesto konačno oslobođeno. U tim borbama je ubijeno 138, ranjeno oko 180 četnika a zarobljena su 32 Italijana i 1 Rus (bjelogardijac). Na strani jedinica 29. NOU divizije bilo je 10 mrtvih, među kojima i komandant 5. bataljona 10. hercegovačke NOU brigade poručnik Nikola Bjelica, narodni heroj (poginuo 29. septembra od mitraljeskog zrna), i 38 ranjenih. Opširnije o tim borbama vidi: dok. br. 117, 118, 121 i 122; Arhiv VII: izvještaj Štaba 29. NOU divizije od 5. oktobra 1944 (reg. br. 7/6, k. 1144II) izvještaj načelnika Štaba 29. NOU divizije od 2. oktobra 1944 (reg. br. 13/6, k. 1144II), relacije Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 9. oktobra (reg. br. 9/1, k. 1148II) i 13. novembra 1944 (reg. br. 1/8, k. 1143A), relacije Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra (reg. br. 10/6, k. 1151I) i 5. novembra 1944 (reg. br. 11/7, k. 1143A) i dnevno izvješće 3. zbornog područja od 23. septembra 1944 (reg. br. 54/3, k. 60).

U toku današnjeg dana sve teške mine engleskog sistema daćete borcima i u toku večerašnjeg napada upotrebićete ih za rušenje neprijateljskih uporišta.

Sve vaše starešine težiće da u noćnom napadu imaju sve ljudstvo u rukama i da održavaju sa vama stalnu i neprekidnu vezu.

Znak za početak napada daćete padom mraka i to će biti znak za napad za sve jedinice koje učestvuju u napadu na Bileću.

Prije početka napada uhvatićete vezu sa bataljonom XII brigade koji se nalazi na prostoru Sukorova Mahala i k. 440.

2. — XI Herc. NOU brigada

Biće na starim položajima sa zadatkom ofanzivnog dejstva ka Nevesinju i ka Trnovu⁵ i dobila je zadatak da ne dozvoli, u zajednici sa bataljonima⁶ X brigade na pravcu Nevesinja, intervenciju Švaba ili bandi u pravcu Gacko ili Bileća.

3. — XII Herc. NOU brigada

Odmah po prijemu ovoga naređenja izvršiće koncentraciju bacača na položaju odakle može najzgodnije tući Bileću. Čim otpočne artiljerijska priprema sa prostora Kolo — Modropac i vi otpočnite povremeno dejstvo bacačima na grad sa zadatkom rušenja neprijateljskih uporišta, ali nemojte potrošiti sve granate, jer nije isključeno da će nam u toku sutrašnjeg dana trebati.

Otpočecete napad kada vidite dvije zelene rakete bacene sa Kola u pravcu Bileće, a baciće ih komandant X brigade u prvi sumrak kada njegovo ljudstvo otpočne da podilazi varoši.

Vi ćete napadati na prostoru od pilane pa do k. 443. Vaš bataljon koji napada od Podubovac u pravcu Bileća treba prethodno da uhvati vezu preko k. 440 sa bataljonom X brigade koji će napadati od Modropca. Vaš bataljon koji bude napadao od Podosoja treba da se postavi u polje u blizini k. 443 i da tu zauzme položaje i da ne dozvoli bandama da pobjegnu poljem.

Jedan vaš bataljon držaćete na prostoru Orah — Čepelica sa zadatkom da napadne bande koje budu bježale iz Bileće kao i da ne dozvoli da bande od pravca Panik izvrše kakvu intervenciju u pravcu Bileće.

⁵ Bliže o tim dejstvima 11. hercegovačke NOU brigade na prostoriji Nevesinje — Kalinovik — Trnovo vidi relaciju njenog štaba od 4. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 27/2, k. 11501.

⁶ Riječ o 2. i 3. bataljonu (vidi dok. br. 63 i 98).

Vaš bataljon koji je na prostoru Vodena Gradina — Torić treba da se rokira sa dvije čete na padine Vodene Gradine — negdje prema groblju, a jednu četu da odmah uputi na Vlahinju i da ta četa tamo ostane zajedno sa izviđačkim vodom X brigade radi sprečavanja bandama da se probiju valom ka Mokrom Dolu. Na taj način će bandama ostati slobodan prostor da se pored logora probiju (pobjegnu) u pravcu Nikolja Glava — Mirilovići.

Staraćete se da u toku napada sudejstvujete X brigadi i da vaš bataljon koji će napadati od pravca Podubovac ka Bileću održava stalno vezu sa X brigadom i da u napadu bude energičan.

4. — Južnohercegovačka operativna NOU grupa

Ostaće na dosadašnjem pravcu sa ofanzivnim zadatcima u pravcu Trebinja i sa zadatkom da bandama sa prostora Trebinje ne dozvoli intervenciju u pravcu Bileća.⁷ Ako se stvore povoljni uslovi za likvidaciju Trebinja⁸ pristupiće njegovoj likvidaciji bez čekanja naređenja.

5. — Artiljerija

Plasiraće tri topa na prostoru Hadžibegovo Brdo — Kolo — Modropac — Baljci, a jedan na Vlahinja.

Otpočeće artiljerijsku pripremu napada⁹ u 17 časova sa zadatkom likvidacije neprijateljskih uporišta u Bileći i sa zadatkom da olakša napad dijelova X i XII Herc. brigade koji će otpočeti padom mraka. U toku dana uzeće potrebne elemente za gađanje ciljeva za vrijeme mraka kada bataljoni X i XII brigade budu podilazili gradu.

Gađanje ciljeva vršiće prema potrebi i povremeno i ne potrošiti sve granate.

Grupa topova sa prostora Kolo — Modropac — Baljci gađaće grupu kuća pored ceste iz grada za logor i sam grad a top sa Vlahinja gađaće sam grad od džamije pa desno ka serpentinama, tj. gađaće onaj dio grada koga artiljerija sa prostora Baljci može teže gađati.

⁷ Vidi dok. br. 129.

⁸ Trebinje je oslobođeno 6. oktobra 1944. U borbama za njegovo oslobođenje učestvovali su 13. i 14. hercegovačka (omladinska) brigada Južnohercegovačke operativne NOU grupe i dijelovi 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 3/2-7, k. 1143A (relaciju Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 9. novembra 1944), reg. br. 4/7, k. 1152I (relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944), reg. br. 9/7, k. 1143 A (relaciju Štaba 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 4. novembra 1944), reg. br. 12/3, k. 846 (operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske — dalmatinske — brigade) i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 215 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 6. oktobra 1944).

⁹ Vidi dok. br. 121.

Top na Vlahinji je pridodat »4« bataljonu X brigade kao prateće oruđe i upotrebljavaće ga Štab »4« bat. prema potrebi, no će i on čim čuje artiljerijsku pripremu sa prostora Kolo odpočeti svojim dejstvom na određene ciljeve starajući se da mu jedan dio granata ostane radi eventualija.

Za vreme podilaženja dijelova X i XII brigade artilerija će takođe gađati. Vatru će prekinuti kada bataljoni X brigade budu bacili dvije bijele raketle jednu za drugom.

Po prekidu paljbe topovi sa prostora Kolo — Baljci smještice se na prostor Radmilovića Dubrave i tu ćete dobiti dalje naređenje, a top sa prostora Vlahinja upravljaoće se prema potrebama Štaba »4« bat. X brigade.

6. — Zamisao akcije

Radi likvidacije Bileće najprije će se izvršiti snažna artiljerijska priprema potpomognuta sa vatrom iz sviju bacača, a padom mraka pod zaštitom artilerije izvršiti snažan napad na grad i likvidirati ga goneći bande u onom pravcu gdje budu otstupile.

Napad da bude najenergičnije izveden i da se sve ljudstvo založi što je moguće više radi što uspješnije akcije.

Naročito voditi računa o upotrebi ručnih bacača sistema »Pijat«, jer su oni najpogodniji za likvidaciju bunkera koji se još budu držali.

7. — Veza

Znak za početak napada daće Štab X brigade sa dvije zelene raketle bačene sa Kola u pravcu grada.

Štab X i XII Herc. NOU brigade održavaće međusobno tijesnu i neprekidnu vezu.

Ako napad uspije bande goniti nemilosrdno u onom pravcu gdje budu otstupile.

Ako se pojedina uporišta budu držala i u toku sutrašnjeg dana ili ako bande ne budu pobjegle iz grada, tada će jedinice X i XII brigade ostati na položajima postignutim u toku noći.

8. — Štab divizije nalaziće se u s. Donje Crkvice a načelnik štaba u s. Radmilovića Dubrave. Za vrijeme akcije načelnik štaba će se kretati na pravcu Radmilovića Dubrave — Kolo — Serpentine — grad i na tome pravcu sve će brigade orijentisane na prostoru Bileća — Trebinje slati svoje izvještaje.

9. — Bolnica divizije biće u s. Poljice. Jedna hirurška ekipa biće kod XII brigade a jedna kod X brigade u s. Radmilovića Dubrave i tu će se slati svi ranjenici kojima treba hirurška intervencija.

10. — Za vrijeme trajanja napada jedinica X i XII brigade staraće se da borci dobivaju uredno ishranu.

11. — U toku dana ljudstvo dobro upoznati sa znacima raspoznavanja i ugovorenim znacima kako bi ih borci u toku noći pravilno upotrebljavali.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
načelnik štaba, major
Drago Đukanović

Dostavljeno:

Štabu X Herc. brigade,
Štabu XII brigade,
Štabu Južnoherc. operativne NOU grupe
Komandi artiljerije.

BR. 126

**ZAPOVIJEST ŠTABA 7. KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 28.
SEPTEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD
NA TRAVNIK¹**

Š T A B
VII BRIGADE X DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 29/44.
dne 28. septembra 1944. g.
u 18 časova

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Travnik razmjera 1:100.000)

Likvidacijom neprijateljskih uporišta u dolini Vrbasa, zatim likvidacijom jednog od najvećih neprijateljskih uporišta u Bosni, Banja Luke,² ukazala se povoljna situacija za likvidaciju neprijateljskog uporišta **Travnika**.³ Ovo neprija-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/8, k. 856.

² Opširnije o borbama u dolini rijeke Vrbasa i borbama za Banju Luku vidi dok. br. 80.

³ Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 16. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da ispita mogućnost zauzimanja Travnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/5, str. 73, k. 461A: knjigu depeša Štaba 5. korpusa).

teljsko uporište, za nas je od naročite važnosti kako vojničke tako i političke. Uspješnom likvidacijom Travnika, našim jedinicama pruža se mogućnost da na širem frontu izbiju na najvažniju saobraćajnu arteriju neprijateljsku u Bosni kojom neprijatelj prebacuje svoje trupe od mora preko Sarajeva za Brod i obratno. Politički značaj likvidacije Travnika je u tome što je Travnik centar ustaštva za srednju Bosnu i što nam se pruža mogućnost likvidacijom Travnika da mobiliziramo veći broj ljudstva u redove NOV kao i učvršćivanje naše vlasti, kako na ovom području tako i u čitavoj dolini Vrbasa, što do sada nismo mogli učiniti, za što je glavni činilac bio neprijateljsko uporište Travnik.

PODACI O NEPRIJATELJU:

U Travniku se nalazi 350 ustaša (Kupreške bojne), 450 novomobilisanih ustaša, 500 domobrana, 120 policajaca i žandarmerije.⁴ Od teškog oružja imaju: 2 haubice od 100 mm., 2 poljska topa 80 mm., 2 brdska topa 75 mm., 5 protivkolskih topova 37 mm. i 3 teška minobacača 81 mm. Od automatskog oružja imaju 6 teških mitraljeza, koji se nalaze u bunkerima: br. 3, 6, 12, 19, 24 i 27. Broj lakih automatskih pješadijskih oruđa nije nam poznat, ali vjerovatno je da svaki bunker ima po jedno ili dva ova oružja. Municije imaju za sva ova oružja dovoljno. Moral kod ustaša razumljivo je da je dobar, ali nije onakav kao što je bio slučaj ranije, dok je kod ostalih njihovih jedinica vrlo slab.

Dolac: Ovdje se nalazi 100 ustaša iz XXIX ustaške bojne.⁵

Ž. st. Bila: 60 ustaša iz sastava iste bojne.⁶

Divjak: Most na Divjaku brane 40 ustaša.⁷

Han Kumpanija: Ovo uporište brani 200 ustaša iz iste bojne, t.j. ova dva uporišta zaposjeda Bugojanska bojna.⁸

⁴ U Travniku i bližoj okolini u to vrijeme su se nalazili: 5. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza (bivša 29. ustaška bojna iz Bugojna). Stožer Brzog zdruza sa dijelovima 2. i 3. bojne, 2. doknadna gorska bojna 3. doknadnog zdruza, 1. bitnica (baterija), 5. i 6. satnija 1. bojne 8. posadnog zdruza, dijelovi Kupreške ustaške bojne i oružnički vod 5. oružničke pukovnije (vidi dok. br. 157 i 167; Arhiv VII: reg. br. 9/1-94, k. 58, bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimke br. 190 i 194 — dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 2. i 4. oktobra 1944). Prema izvješću oružničkog voda iz Travnika od 1. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 26/11, k. 149c), toga dana u Travniku se nalazilo 800 domobrana, 500 ustaša i 450 Nijemaca.

⁵, ⁶, ⁷ i ⁸ U tom mjestu su se nalazili dijelovi 5. bojne 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruza (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944. i reg. br. 5/5, str. 253, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

Lašva: Ovdje se nalaze 2 kumpanije Njemaca, koji služe za osiguranje pruge Lašva — Zenica i Lašva — Visoko.⁹

Zenica: U ovom garnizonu nalaze se 2 satnije ustaša II prometne bojne XI zdruga i 150 Njemaca, većinom gestapovaca, i nešto Čerkeza iz sastava »Princ Eugen« divizije.¹⁰

ZADACI:

Naša brigada, pojačana artiljerijskim divizionom X divizije¹¹ a u sadejstvu snaga Travničkog i Jajačkog NOP odreda¹² i Vlašičke polubrigade,¹³ dobila je zadatak da napadne i likvidira neprijateljsko uporište **Travnik**.

⁹ U Lašvi se u to vrijeme nalazila i 4. satnija (četa) 17. žestra (željezničke stražarske) bojne Stožera »D« odsjeka, sa oklopnim vlakom »Lašva« (vidi dok. br. 157).

¹⁰ U Zenici su se u to vrijeme nalazili: 3. i 5. satnija i oklopni vlak »Zenica« 17. žestra bojne, 15. i 17. satnija 4. bojne i dijelovi 2. prometne bojne 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 144 i 157; iskaz postrojbi Zapovjedništva ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 — Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 114B). Pored navedenih jedinica, u tome mjestu su se nalazili 105. izviđački bataljon 5. SS brdskog armijskog korpusa (Korps-Aufklärungsabteilung), 7. SS jurišni (samohodni) protivtenkovski divizion 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vidi Erih Smit-Rihberg, navedeno djelo, str. 82), 782. turkeštanski bataljon i, vjerovatno, jedan bataljon za zaštitu teritorije (vidi Arhiv VII, reg. br. 22/3, k. 460; obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. novembra 1944, reg. br. 16/4, k. 774A; obavještajni izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 1. novembra 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 400, 487, 678—684, 781 i 1075; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 10, 12, 17, 19. i 27. septembra 1944). U dnevnom izvještaju 3. zbornog područja od 16. septembra 1944 (vidi dok. br. 167) piše da su Nijemci 15. septembra razoružali sve domobrane u Zenici.

¹¹ Taj divizion je formiran 6. septembra 1944 (vidi dok. br. 38).

¹² Travnički i Jajački NOP odred su, po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 22/3, k. 458A) rasformirani. Ljudstvo je raspoređeno po brigadama, a od dvije čete (100 boraca) Travničkog i jedne čete (50 boraca) Jajačkog NOP odreda formiran je Jajačko-travnički NOP odred, za dejstvo na sektoru Jajce — Travnik.

¹³ i ¹⁴ Tu polubrigadu je trebalo formirati po naređenju Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/1, k. 1418). Međutim, do njenog formiranja nije došlo, pa je ta jedinica, jačine dva bataljona, nastavila da dejstvuje kao Vlašički NOP odred (vidi Arhiv VII, reg. br. 15/1, k. 1418; naredbu Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 17. septembra 1944). Odred je, po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 178, k. 461A), dijelom snaga učestvovao u napadu na Travnik. O tome odredu vidi dok. br. 86 i izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 12. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/2, k. 854). U dodatku dnevnog izvješća 3. zbornog područja od 28. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/3-23, k. 60) o njemu piše:

»Dne 23. ov. mj. pojavio se u selu Gučja Gora (5 km. s.i. od Travnika) »Vlašički odred« (prvi put javljen).
(Brzi zdruk)«

IX brigada naše divizije dobila je zadatak da sa dva bataljona onemoguću neprijateljsku intervenciju sa pravca Busovače i Zenice, djelujući ofanzivno na komunikaciji Dolac — Han Kumpanja u cilju likvidacije neprijateljskih uporišta na istoj. Druga dva bataljona IX brigade za vrijeme akcije na Travnik nalaziće se na prostorijski sela Stojkovići kao divizijska rezerva, za pojačanje našoj brigadi prilikom likvidacije neprijateljskih uporišta u gradu, ili eventualnog pojačanja bataljonima IX brigade u slučaju jače intervencije sa pravca Zenice i Busovače.

Travnički odred dobio je zadatak da sa svoje dvije čete napadne neprijateljsko uporište Travnik na odsjeku fronta od rijeke Lašve do bunkera br. 27. Sa jednom svojom četom ovaj odred napašće neprijateljsko uporište oko Travnika na odsjeku fronta od bunkera broj 7 zaključno sa bunkerom broj 15, dok će četvrtu četvu (udarnu) staviti pod komandu ovog štaba koji će joj dati zadatak.

Jajački odred sa svoje dvije čete napašće neprijateljsko uporište Travnik na odsjeku fronta od bunkera br. 27 zaključno sa bunkerom 25.

Vlašićka brigada sa glavninom svojih snaga sadejstvovaće sa jedinicama IX brigade u cilju zatvaranja pravca od Zenice. Jedan bataljon ove brigade potpomognut sa minobacačima napadaće na Travnik sa sjeverne strane preko Gornje Čatrnje, dejstvujući uglavnom minobacačkom vatrom na uporišta u gradu.¹⁴

NAREĐUJEMO:

1. — IV bataljon sa svoje 3 (tri) čete i udarnom četom Travničkog odreda napašće neprijateljsko uporište Travnik sa jugozapadne strane, na odsjeku fronta isključno bunker br. 1, uključno rijeka Lašva, bunker br. 2, 3, 4 zaključno sa bunkerom br. 5. Na ovom odsjeku ovaj bataljon, uz pomoć dejstva naše artiljerije, mora silnim udarom svoje pješadije da probije brešu i da produži brzo nastupanje u grad u cilju ovlađivanja sa fabrikom duvana, željezničkom stanicom, vojničkom kasarnom i topovskom baterijom imajući u vidu istovremeno ispomaganje likvidacije bunkera br. 1, 28, 27-a i 27. Napominje se IV bataljonu da u prodoru u grad ima primjeniti bezobzirnu drskost i upornost u cilju ovlađivanja sa vojničkom kasarnom i topovskom baterijom koju odmah koristiti za likvidaciju ostalih neprijateljskih uporišta.

2. — I bataljon sa svojim snagama u početku akcije postaviće se na prostorijski s. Visokovići, gdje će održavati neposrednu vezu sa IV bataljonom bilo osmatranjem pogledom,

telefonskom vezom ili pomoću kurira, i u momentu kada snage IV bataljona probiju brešu i produže nastupanje u grad, I bataljon će u brzom naletu probiti se sa svojim snagama kroz otvorenu brešu i produžiti energično i uporno nastupanje u grad sa zadatkom ovlađivanja sa neprijateljskim uporištem ustaškim stožerom, poštom, Isusovačkom gimnazijom, zgradom Okružnog suda, produžujući čišćenje kroz grad u pravcu bunkera 25 i 24. Osim toga I bataljon u prolazu kroz otvorenu brešu odvojiće manji deo svojih snaga, koje će iznutra otpočeti likvidaciju bunkera br. 6, 7, 9, 10 i 11 te 12, 15, povezujući se sa četom Travičkog odreda koja će ove bunkere napadati spolja i sa III bataljonom koji će na ovom pravcu prodirati u grad. U svim likvidiranim bunkerima ostaviti po jednu manju patrolu, uključujući ovdje teške mitraljeze »Brede«, za održavanje veze bunkerskom linijom i eventualnu zaštitu snaga koje prodiru u grad.

3. — II bataljon sa svojim snagama u početku akcije postaviće se na prostorijsku s. Kraljevica kao brigadna rezerva, koji će u povoljnom momentu i prema potrebi biti ubačen u borbu na pravcu IV ili I bataljona.

4. — III bataljon sa svojim snagama napasće neprijateljsko uporište Travnik sa južne strane na odsjeku fronta isključno bunker broj 15, uključno bunker br. 16, 17, 18 i zaključno sa bunkerom br. 19. Na ovom odsjeku energičnim udarom svojih snaga a uz pomoć dejstva naše artiljerije probiti brešu i produžiti energično i uporno prodiranje u grad sa zadatkom ovlađivanja gradskom banjom, kaznionom, domom narodnog zdravlja, građanskom školom, Šarenom džamijom i Starim gradom.

5. — Artiljerijski divizion sa svoja 4 topa i 2 topa naše brigade razdijeliće ovu artiljeriju na dva dijela i postaviti je na položaje i to: dva topa 65 mm. i 1 protivkolski top 37 mm. postaviće na k. 772 i sa njima dejstvovati na bunker br. 2, 3, 4 i 5 u cilju probijanja breše i istovremeno gađati neprijateljska teška oruđa u gradu i na spoljnim uporištima. Protivkolski top 52 mm. postaviti na cestu Turbe — Travnik približujući ga što bliže bunkeru br. 1 u cilju likvidacije istog a zatim produžiti likvidaciju bunkera br. 28 i 27-a, zatim produžiti naprijed u grad i tući uporišta ispred sebe. Top 75 mm. i jedan protivkolski top 37 mm. usmjeriti za dejstvo na pravcu III bataljona postavljajući ih na najzgodnije položaje. Ova dva topa imaju se staviti pod komandu Štaba III bataljona. Artiljerija mora dati sve od sebe da bi omogućila brzi prodor pješadiji kroz spoljnu neprijateljsku odbranu, a zatim odmah produžiti nastupanje za pješadijom i ispomagati pješadiji prodiranje u grad i likvidaciju pojedinih uporišta. Napominjemo

da će od dobrog sadejstva između pješadije i artiljerije zavisiti uspjeh akcije na Travnik. Štab artiljerijskog diviziona vodiće strogo računa da u momentu ovladavanja sa neprijateljskim topovima od strane naše pješadije može odmah da ih preuzme i upotrebi za likvidaciju neprijateljskih uporišta.

VEZA:

Štab brigade održavaće vezu sa Štabom divizije putem radio-stanice redovno svaka 2 sata počevši od 16.30 časova 30. o. mj. pa sve dok traje akcija na Travnik. Pored radio-veze održavaće vezu pomoću kurira konjanika. IV, I i II bataljon održavaće vezu sa Štabom brigade pomoću telefonije i kurira pješaka. III bataljon održavaće vezu sa Štabom brigade putem radio-stanice, koja će mu se pridodati. Sa Artiljerijskim divizionom održavaće se telefonska veza. Sa IX i Vlašičkom brigadom održavaće se veza pomoću radio-stanica. Sa Travničkim i Jajačkim odredom kuririma pješacima ili konjanicima. Komanda čete za vezu izradiće plan veze i predložiti Štabu brigade.

BORBENI ZNACI I ZNACI RASPOZNAVANJA:

a) Borbeni: 30. IX. 1944. Jovo — Ilija, 1. X. 1944. Veljko — Budo, 2. X. 1944. Zora — Slobodan, 3. X. 1944. Vlado — Kosta, 4. X. 1944. Ranko — Miloš, 5. X. 1944. Rosa — Pero.

b) Znacii raspoznavanja od 1. do 15. oktobra 1944. g. dostavljaju vam se u prilogu.

SANITET:

Brigadno previjalište br. 1 nalaziće se na cesti Turbe — Travnik u visini s. Ovčarevo. Previjalište br. 2 nalaziće se u s. Zlokići i previjalište br. 3 nalaziće se u s. Stojkovići. Referent brigadnog saniteta organizovaće ova previjališta i brzu evakuaciju ranjenika. Hirurška ekipa nalaziće se u s. Bačvice, a brigadna bolnica u s. Bjelobučje, gdje evakuisati ranjenike.

POČETAK AKCIJE:

30. septembra 1944. god. u 18 časova artiljerija će otpočeti tući prve neprijateljske bunkere na pravcu određenom za proboj breša i istovremeno gađanje neprijateljske artiljerije. Od ovog vremena pješadija, koja je određena za probijanje breše, otpočne podilaženje tako da čim artiljerijska vatra istjera neprijatelja iz pojedinih bunkera, pješadija odmah da ih zaposjedne i produži brzo prodiranje u grad. Između 18 i 19

časova breše moraju biti otvorene i pješadija mora navaliti u grad da bi što više izbjegla artiljerijsku vatru. Zadržavanje pješadije duže vremena na jednim položajima zahtjevaće mnogo gubitaka.

Za 30. septembar 1944. g. u 17 časova traženo je da otpočne sadejstvo Savezničke avijacije, koja će bombardovati vojničku kasarnu, željez. stanicu, poštu, bunkere i držati pod mitraljeskom vatrom čitav grad. O ovome sve naše jedinice vodiće strogo računa, da se iskoristi zabuna kod neprijatelja.

KOMANDNO MJESTO:

Štab brigade podijeliće se na dva operativna dijela, od kojih će se jedan nalaziti u s. Zlokići a prodiranjem jedinica u grad kretaće se na pravcu IV i I bataljona, dok će drugi operativ. deo nalaziti se u s. Slimena.

EVAKUACIJA PLIJENA I ZAROBLJENIKA:

Evakuaciju plijena ne preduzimati, sem ako se za to ukaže potreba, o čemu će jedinice dobiti naređenje od ovog štaba.

Evakuaciju zarobljenika vršiće IV i I bataljon u s. Zlokići a III bataljon u s. Slimena. Štab brigade odrediće lica koja će primati zarobljenike.

NAPOMENA:

Borba za likvidaciju Travnika mora biti uporna i ima se nastaviti od vremena određenog za napad, pa sve do potpune likvidacije neprijatelja u Travniku bez obzira na dan i noć.¹⁵ Štabovi i komande vodiće strogo računa o održavanju čvrste međusobne veze u cilju postizavanja što boljeg sadejstva svih jedinica, pridržavajući se pravaca koji su im naznačeni u zapovijesti za prodiranje u grad da ne bi došlo da se jedinice nagomilavaju i mješaju, što bi prouzrokovalo u izvjesnoj mjeri nedovoljnu organizovanost i gubljenje jedinica iz ruku.

Štabovi bataljona vodiće računa da pored artiljerije što bolje iskoriste minobacačku vatru imajući u vidu štednju

¹⁵ Napad na Travnik je otpočeo 30. septembra 1944. u 18.00 časova i trajao je dva dana. Međutim, on tada nije zauzet. Opširnije o borbama za Travnik vidi dok. br. 168, 171, 175; Arhiv VII: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. novembra 1944 (reg. br. 15/2, k. 458), izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 12. oktobra 1944 (reg. br. 24/2, k. 854) i bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58).

municije i odugovlačenje akcije na Travnik. Minobacačkom vatrom prvenstveno gađati neprijateljsku artiljeriju i druga teška oruđa. Obrazovati udarne grupe uključujući u njih, pored starih odvažnih boraca, novopridošle vojnike, naročito konjanike iz konjičkog sklopa, koji poznaju dobro čitav Travnik. Ove grupe trebaju pod svaku cijenu ovladati sa neprijateljskom artiljerijom.

Pored navedenih sredstava za održavanje veze, ovlađivanje pojedinim uporištima, kako spolja tako i u gradu, obilježavati sa 3 jednobojne raketle ispaljene uzastopce u što kraćem vremenu jedna iza druge.

Poslije zauzimanja grada, kao posada ostaće III i IV bataljon, koji će blokirati grad i to III bataljon od s. Ilovice¹⁶ do Baš Bunara¹⁷ sa istočne strane a IV bataljon od s. Ilovice pa do Baš Bunara sa južne i zapadne strane. I i II bataljon produžiće gonjenje neprijatelja u pravcu Zenice. Napominjemo III i IV bataljonu da za vrijeme njihove blokade grada ne smiju nikom dozvoliti kako izlaz iz grada tako ni ulaz u grad sem članovima pretpostavljenih štabova.

Potrebno je skrenuti pažnju svim borcima i rukovodiocima, da po likvidaciji bunkera ne hodaju ispred njih i da se čuvaju mina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
Ced.¹⁸ M. Jovanović

Komandant — ppukovnik,
Bosnić¹⁹

(M. P.)

¹⁶ Vjerovatno se odnosi na zaselak Ilovača, južno od Travnika.

¹⁷ To je izvor.

¹⁸ Čedomir

¹⁹ Milan Bosnić

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TEŠANJSKO-TESLIČKE BRIGADE OD
28. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NOU
DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORIJI DOBOJ — MAG-
LAJ — TESLIĆ U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA¹**

Š T A B
TESANJSKO-TESLIČKE NOU
B R I G A D E
Broj: 21/44
dne 28.septembra 1944.

Predmet: Jednomjesečni izvještaj,
brojno stanje² i rad s vojnicima
za vrijeme od 15. do 28. IX. 1944.

ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE NOVJ

Položaj

Podnosi se jednomjesečni izvještaj od primanja ove
brigade, t.j. od 15. ov. mj.³

15. IX. 1944.

Snage ove brigade bile su raspoređene:

I bataljon Lepenica — Gradina sa zadatkom kontrole komunikacije Maglaj — Doboj, mobilizacije i prikupljanja oružja.

II bataljon Rudnik sa zadatkom razbijanja četnika u Vrućici.

III bataljon na periferiji grada Teslića sa zadatkom obezbeđenja istog, te sređivanje bataljona.

IV bataljon u toku dana krenuo u Radušu — Dobropolje sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca od Maglaja i Novog Šehera.

U toku ovoga dana II bataljon napao je i razbio četnike koji su se nalazili u Vrućici.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/1, k. 1423.

² Brojno stanje te brigade redakcija nije pronašla.

³ Vjerovatno se misli na dan kada je završeno formiranje te brigade, tj. kada su je primili njen komandant i komesar. Opširnije o njenom formiranju vidi dok. br. 45.

⁴ Riječ je o četnicima Tesličke četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/1, k. 1423: naređenje Štaba Tešanjско-tesličke NOU brigade od 13. septembra 1944).

U ovoj akciji četnici su imali 2 mrtva, i zarobili smo 2 puške.

16. IX. 1944. I bataljon, kao i ostala dva na istim položajima, sa istim zadatkom, dok III. bataljon išao je u pratnju karavana za centralnu bolnicu.⁵

U toku dana neprijatelj sa preko 200 motornih vozila prošao je komunikacijom od Doboja prema Maglaju sa desnu stranu rijeke Bosne. Isti je napadnut od strane našeg bataljona, koji ih je tukao bacačem. Neprijatelj poslije 2 sata zastoja prilikom te borbe krenuo je određenim pravcem.

17. IX. 1944. I bataljon izvršio je pokret na Crni Vrh sa zadatkom zatvaranja pravca Maglaj — Novi Seher, mobilizacije i prikupljanja oružja.

II bataljon — pokret na prostor Karadaglje — Jablanica sa zadatkom rušenja komunikacije Maglaj — Doboj, te prikupljanje oružja od milicije u istim selima.

III bataljon u pratnji karavana za Maslovare.

IV bataljon na istim položajima.

U toku dana neprijateljski pokret nije se primjetio.

18. IX. 1944. I bataljon na istom položaju, dok sa jednom četom na zasjedi kod Karuša, gdje je ista toga dana zarobila 30 domobrana, koji su išli iz Doboja cestom za Maglaj. Nešto od tih domobrana stupilo je u redove NOV, dok ih je 25 poslato u taj Stab izrazivši želju da hoće u Vlašički odred.⁶

II bataljon na položaju Karadaglje — Jablanica.

III bataljon došao je iz pratnje karavana od Šipraga i smješten na periferiji grada Teslića.

IV bataljon na svom starom položaju.

⁵ Prema izvještaju Staba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944, centralna bolnica ovoga korpusa u to vrijeme se nalazila u s. Maslovarama, jugoistočno od Kotor-Varoši (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

⁶ Bliže o tome odredu vidi dok. br. 126, objašnjenje 13. i 14.

U toku noći, a prema naređenju Štaba divizije,⁷ brigada je izvršila pokret⁸ i smještenu [je] na prostorijski Tešanj — Doboj — Teslić — Maglaj i to: I bataljon Crni Vrh sa zadatkom zatvaranja pravca Maglaj — Novi Šeher. II bataljon Makljenovac — Obli Kamen sa zadatkom zatvaranja pravca od Doboja, i fingiranja napada na isti.

III bataljon Babino Brdo — Grebice⁹ sa zadatkom razbijanja četnika i zatvaranja pravca [od] Komušine.

IV bataljon Medakovo — Konjsko Brdo — Debela Meja sa zadatkom pritiska na Usoru, i ispomaganja ostalim bataljonima u slučaju borbe. Po dolasku na određene položaje II i III bataljon vršili su demonstrativne napade na određena im uporišta.

19. IX. 1944. Bataljoni su bili na istim položajima.

20. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadacima.

U toku dana II i IV bataljon vodili su borbu sa neprijateljem, koji je kretao prema njihovim položajima. Oba bataljona neprijatelja su razbila i protjerala u Doboj.¹⁰ U ovoj borbi neprijatelj boreći se sa drugim bataljonom imao je 4 mrtva i 7 ranjenih, dok u borbi sa IV bataljonom 6 mrtvih, koliko se moglo videti. Naši gubitci toga dana 1 mrtav, 1 lakše ranjen iz II bataljona.

21. IX. 1944. II bataljon toga dana vodio je borbu sa neprijateljem u jačini od 300 ustaša i SS-ovaca. Ovom prilikom neprijatelj je razbijen i protjeran u Doboj uz gubitke 2 mrtva i 7 ranjenih. Naših gubitaka nije bilo.

Istoga dana IV bataljon napao je preko [r.] Bosne ustaše koji su popravljali prugu i protjerao ih. Kasnije neprijatelju je došlo u

⁷ Vidi dok. br. 86.

⁸ Vidi naređenje Tesličko-tešanske NOU brigade od 18. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/1-2, k. 1423).

⁹ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Grebljicu (trig. 299), južno od Teslica.

¹⁰ i ¹² Vidi Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458: izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944. godine.

pomoć 2 oklopna voza, gdje smo u toj borbi imali 3 lakše ranjena. U toku noći sa 2 čete izvršio pokret¹¹ za Teslić. Prilikom ove borbe, usljed nadmoćnosti neprijatelja, neprijatelj je izišao i zauzeo položaje Matužići — Šije. Tokom iste noći sa dvije čete I bataljona izvršili smo kontranapad na neprijatelja i protjerali ga u Doboju, te srušili željeznički most na Usori i zapalili drveni most na komunikaciji Doboju — Jelah.¹²

22. IX. 1944.

Sa III i dvije čete IV bataljona izvršili smo akciju na četničku bandu u Vručici, Vlažiću i Buletiću. U ovoj borbi neprijatelj je imao 1 mrtvog, 2 ranjena, među kojima je zamjenik komandanta »Zelenog kadra«¹³ Radišić, i 2 zarobljena, koja su otpremljena za Prnjavor, pošto su poznati kao krvoloci.

23. IX. 1944.

III i IV bataljon izvršili su kupanje i parenje.

II i I bataljon sa dvije čete na istom položaju. U toku dana ova dva bataljona vodili su borbu sa neprijateljem, koji je nadirao prema našim položajima, gdje je i odbijen. Toga dana u borbi sa I bataljonom neprijatelj je imao 17 mrtvih, kojima je istoga dana sahrana izvršena u Doboju. Naši gubitci 2 teže i 1 lakše ranjen.

24. IX. 1944.

U toku dana neprijatelj je u jačini oko 50 ustaša krenuo iz Doboja položajima II bataljona, gdje je razbijen. Gubitci nepoznati. Istog dana IV bataljon sa jednom četom i jednim vodom 2. čete (u jačini od 90 naoružanih boraca, 6 puškomitraljeza) krenuo je u sprovod 21 ranjenika za centralnu bolnicu. Na putu oko Klupa napadnut je od strane četničkog »Krajiškog korpusa« u jačini preko 2000 bandita,¹⁴ gdje su naši poslije borbe, koja

¹¹ Odnosi se na neprijateljske čete.

¹³ Bliže o toj formaciji vidi dok. br. 3, objašnjenje 6.

¹⁴ Odnosi se na glavninu Bosanskog krajiškog četničkog korpusa (1. i 2. četničku brigadu), jer se 3. četnička brigada toga korpusa u to vrijeme nalazila sa Vrbaskom četničkom brigadom na prostoriji Vlatkovići — Imljani (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173: operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade). O tome vidi i dok. br. 116.

je trajala 4 sata, bili razbijeni i četnicima je uspjelo zarobiti karavan sa ranjenicima. Ovom prilikom neprijatelj je tačno bio obaviješten o kretanju ovog karavana odnosno transporta ranjenika, a prije na dan odnosno predvečer neprijatelj je sa tom jačinom stigao na taj sektor. Moglo se je viditi u ovoj borbi da su borci, kao i zamjenik komandanta toga bataljona davali sve od sebe da spasu ranjenike, ali im nije uspjelo.¹⁵ Ovom borbom naši su imali 7 mrtvih, 5 ranjenih i 11 nestalih, za koje se ni danas ne zna. Među ovima je i komandir jedne čete IV bataljona.

25. IX. 1944. I bataljon sa dvije čete izvršio je pokret iz Lepenice za Teslić, dok su ostali bili na svojim položajima.

26. IX. 1944. U 4 sata ujutro izvršili smo napad sa III, IV i 2 čete I bataljona na četničku bandu koja je bila koncentrisana na prostoru Buletić — Pribinić — Rankovići — Križ — Klupe.¹⁶

U ovoj borbi neprijatelj je davao vrlo žilav otpor iz rovova, koje je iskopao, i borba je trajala sve do 4 sata poslije podne, gdje je neprijatelj razbijen, i sa grupom od preko 1000 bandita pobjegao prema Rudanki, dok sa jednom grupom od 1000 bandita otišao preko Palivuka, koga je po dobivenom izvještaju — popalio, i krenuo prema Blatnici. Neprijatelj je prilično dobro naoružan i organizovan u bataljone i brigade, kako je to navedeno u operacijskom izvještaju. Prilikom ove borbe neprijatelj je imao 33 mrtva, koje smo lično vidili, a sigurno je da je imao mnogo veće gubitke. U ovoj borbi zarobili smo 9 pušaka sa municijom, četničku hranu, i 4 konja od kojih dva jahaća sa sedlima. Zapalili smo 28 kuća od četnika, koji su učestvovali u napadu na naše ranjenike, a stoku konfiskovali. Ovom

¹⁵ Prema izvještaju Staba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944, tom prilikom je spaseno trinaest ranjenika, dok su osam ranjenika četnici ubili (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

¹⁶ Ta borba je vođena protiv 1. i 2. četničke brigade Bosanskog krajiškog četničkog korpusa. Opširnije o tome vidi dok. br. 116, objašnjenje 6.

prilikom našli smo 2 ranjena druga, koje su civili prilikom napada sakrili u podrumu.

Prema izjavi civila, Gutmanka¹⁷ i Dr. Njemac¹⁸ sa još desetak ranjenika sprovedeni su u četnički štab korpusa, i sad se nalaze s njima, a navodno neke su ubili. Prilikom ove akcije naši su gubitci 1 mrtav. Poslije ove borbe 2 čete I bataljona uputili smo sa Klupa u Maslovare — Šiprage radi municije, pošto nam je iste nestalo.

27. IX. 1944.

Ova dva bataljona bili su na odmoru i orijentisani prema Komušini, dok su ostali prema Doboju i Maglaju.

STANJE U BRIGADI:

U prvom redu, a što je i najveći problem, nedostatak komandnog kadra, te s tim i rada, tako da je to sve usko povezano i sa ostalim problemima koji proističu u ovoj brigadi. Disciplina boraca ove brigade nije na visini, ali ulaže se i daje sve što se može, da se ista dovede na odgovarajući nivo. Borbenost boraca je dobra, a što se moglo viditi u ovim borbama, koje smo imali. Sa druge strane, nedostatak oružja također otežava riješiti navedene probleme. Ovu brigadu svakim danom [povećavamo]; mobilišu se i dolaze novi borci, ali oružja je vrlo malo i teže se može raditi i vojnički i politički, a pogotovo kada kao novi bez oružja idu u borbu.

Stanje odjeće i obuće u dva bataljona je prilično, dok u ostala dva slabije.

Ishrana boraca je prilično dobra, samo oskudijevamo za so, a koju teže možemo dobiti, i to u vrlo maloj količini.

S obzirom na ovo sve, molimo taj Štab da po mogućnosti nam dodijeli nešto oružja, kako bi naoružali bar nešto od većeg broja

¹⁷ Dr Frida Gutman, liječnik Tešanjско-teslićke brigade. Četnici su je zarobili i ubili. Blježe o tome vidi u knjizi depeša 5. korpusa NOVJ depešu br. 1 od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/38-1, k.461).

¹⁸ Riječ je o liječniku koga su jedinice NOVJ zarobile kod Der-vente. Redakcija nije mogla utvrditi njegovo ime. I njega su četnici zarobili i ubili.

nenoružanih boraca. Molimo Vas da nam uputite politkomesara, koji je naredbom toga Štaba određen u naš IV bataljon.

SANITET:

Stanje saniteta vrlo malo je organizovano s obzirom na nedostatak sanitetskog osoblja. U brigadi imamo svega 4 starije bolničarke, koje su najviše angažovane oko ambulante, dok referenata saniteta bataljona i četa uopšte nemamo. Imamo 7 novih drugarica sa kojima održavamo bolnički kurs pri našoj ambulanti. Sanitetskog materijala također nemamo.

STANJE NA SEKTORU:

U prilogu dostavlja se opširniji izvještaj šefa ob. centra ove brigade, gdje ćete vidjeti stanje na ovom sektoru.

RAD SA VOJSKOM:

Za ovo vrijeme održata su dva sastanka sa komandnim kadrom ove brigade, dok je veći dio slobodnog vremena posvećen organizovanju i sređivanju unutar brigade u vezi njene pokretnosti. Za ovo vrijeme, s obzirom na raštrkanost ove brigade i borbe koje smo imali, moglo se je manje raditi, sem najosnovnije stvari što su se radile sa novomobilisanim i pridošlim borcima.

U prilogu dostavlja se brojno stanje ljudstva i oružja ove brigade, te spisak mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika.¹⁹

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkomesara,
kapetan:
Lutvo²⁰

Komandant:
Momir V. Lalović

¹⁹ Redakcija nije pronašla navedene priloge.

²⁰ Hajdaragić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 29. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U AVGUSTU U ISTOČNOJ BOSNI¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br.: 87/44.
29. IX. 1944.

Dostavlja operativni izvještaj
za mjesec avgust 1944. godine

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Neprijatelj se nalazi na liniji Han Pijesak — Vlasenica (izviđački dijelovi) — Bačkovac — Betanj — Kladanj.² Bačkovac i Betanj za vrijeme mirovanja utvrđen je u tipu poljske fortifikacije, ovdje su bile najjače neprijateljske snage.

Snage III Korpusa raspoređene su na položajima:

XXVII divizija na prostoriji Kruševci — Mangurići — Drapnići.³

XXXVIII divizija držala je položaje s. Žeravice — Riječice — Glogovičko Polje (Grabovičko Polje), zatvarajući pravce od Kladnja — Vlasenice i Han Pijeska.⁴ U cilju razbijanja svih neprijateljskih snaga, uspostavljanja naše baze u Birču i oslobođenja dijela ranjenika sa prostora koga četnici kontrolišu, Štab III Korpusa naredio je 4. VIII opšti napad na neprijatelja. Vidi prilog naređenja br. 63/44 od 4. VIII. 44. izdanog od Štaba III Korpusa.⁵

XXXVIII divizija napada pravcem: s. Klještani — s. Trnovo — s. Strmica — s. Čanići, obezbjeđujući se od komunikacije Kladanj — Živinice.⁶

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/3, k. 408.

² Na toj prostoriji nalazili su se dijelovi njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i 13. SS divizije »Handžar«, kao i četnici Romanijskog četničkog korpusa. O tome vidi: dok. br. 91; knj. 28, dok. br. 1, 36, 40, 46, 102, 104, 126 i 127; Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 36, k. 408A; knjigu depeša 3. korpusa NOVJ i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 273 — 277 i 300 — 304; dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 30. i 31. jula 1944. godine.

³ Vidi knj. 28, dok. br. 102.

⁴ i ⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvima te divizije u to vrijeme vidi knj. 28, dok. br. 104.

⁶ Riječ je o naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ za napad na Bačkovac (vidi knj. 28, dok. br. 14).

XXVII divizija izvršice napad na neprijateljske položaje Vlasenica — Cikote — Bačkovac, zabacujući se neprijatelju za leđa.⁷ U toku pokreta obezbjediti se od Han Pijeska i Vlasenice, te pravca N. Kasaba — Milići — Nedelišta. Osvajanjem Bačkovca kao najutvrđenijeg neprijateljskog položaja, produžiti čišćenje prostora Borogovo — Papraća od četnika⁸ i dijelova 13 SS divizije.

Upravo, kada su se naše jedinice pokrenule u napad, i neprijatelj je izvršio pokret: jednom kolonom Bačkovac ka Vlasenici, a drugom od Betnja i Trnova u pravcu Klještana.

Naše jedinice napale su neprijatelja u pokretu od sela Lulići — Vučinovići (XXXVIII divizija) i Vlasenice (XXVII divizija). Borba je trajala cijeli dan i bila je vrlo oštra.⁹ Neprijatelj je u ovoj borbi imao 100 mrtvih i 60 ranjenih vojnika i oficira.

Poslije ove borbe naše jedinice su se probile za leđa neprijatelju, posjednuvši položaje:

XXVII divizija rasporedila se na sektoru Cikota, zauzevši dominantne položaje Stolica — Bačkovac.

XXXVIII divizija posjela je položaje pl. Javornik — s. Bečan[ovići] — s. Ristići — s. Vasiljevići.

Od 6 do 9 avgusta neprijatelj je pokušao sa slabijim snagama napad na XXVII i XXXVIII diviziju — ali bez uspjeha.

XI divizija zajedno sa XVIII Hrvatskom brigadom prebacila se preko rijeke Bosne na Trebavu. U sukobu sa trebavskim četnicima nanijela im je gubitke od 20 mrtvih i 30 ranjenih. U namjeri da dođe do Šekovića išla je pravcem Trebava — Sladna — Dobošnica, gde se prebacila preko željezničke pruge Tuzla — Doboj i rijeke Spreče do Treštenice i Poljica kod Živinica. U toku 14 i 15 avgusta na ovoj prostori XI divizija vodila je žestoke borbe sa dijelovima 13 SS BH divizije. Pošto je neprijatelj na komunikaciji Živinice — Kladanj imao znatnije snage, XI divizija nije uspjela da se prebaci preko drumu Živinice — Kladanj ka Šekovićima, već je morala zaobilaznim putem preko pl. Konjuha i Olova i sela Drapnića uspostaviti vezu sa jedinicama III Korpusa.

⁷ Napad na Bačkovac su izvršile 16. muslimanska i 19. birčanska brigada (vidi knj. 28, dok. br. 16, kao i izvještaj Štaba 27. divizije od 11. avgusta 1944, Arhiv VII, reg. br. 20/7, k. 1111).

⁸ Na toj prostori nalazili su se četnici Birčanskog, Papračkog i Sprečanskog bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11182: izvještaj Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944).

⁹ Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 102, 104, 129, 130, 132, 133, 134 i 137 i dnevna izvješća 3. zbornog područja od 1. do 7. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 53/3, k. 60).

Kod sela Drapnica XI divizija ostala je do 24 avgusta. Za ovo vrijeme nije bilo sukoba sa neprijateljem.¹⁰

Od 8 do 11 avgusta XIX Birčanska brigada vršila je čišćenje Papraće od četničkih bandi.¹¹

Jače snage 13 SS BH divizije povukle su se sa prostorije Šekovići — Vlasenica — Kladanj, prema komunikaciji Kladanj — Živinice i Zvornik — Tuzla.¹²

Poslije procjene situacije Štab III Korpusa naredio je: (vidi naređenje pov. br. 65/44 od 12. VIII. 1944.).¹³

Da se XXVII divizija sa Srebreničkim odredom prebaci na sektor oko Srebrenice, sa zadatkom razbijanja ustaških bandi i političkog djelovanja u tom kraju.

XXXVIII divizija ostaje u Šekovićima, zatvarajući pravce prema dolini rijeke Spreče.

Mačvanski NOP odred određen je kao posadna jedinica u Vlasenici, koju je neprijatelj napustio.¹⁴

U vremenu od 17 do 19 avgusta jedinice XXVII NOU divizije vršile su dva puta napad na ustaško uporište Srebrenicu. Jedinicama ove divizije nije uspjelo zauzeti ovo uporište. Prvi puta je napad bio nejednovremen, te je neprijatelj uspio odbiti jednu po jednu našu jedinicu. Isti dan neprijatelj je pojačao garnizon snagama II ustaškog zdruza,¹⁵ te odbio ponovan napad naših jedinica.¹⁶

Pošto nas neprijatelj nije uspio da odbaci od Šekovića, a i da bi sprečio spajanje XI divizije¹⁷ sa jedinicama III korpusa ili njeno eventualno prebacivanje za Srbiju, neprijatelj je 16. VIII. preduzeo novu akciju, na cijeli sektor između komunikacije Tuzla — Zvornik — rijeke Drine — Srebrenice — Vlasenice — Han Pijeska — Kladnja i Tuzle. Dva bataljona 13 SS divizije nastupala su od ceste Kladanj — Živinice u tri

¹⁰ O rasporedu i djelatnosti te divizije u to vrijeme vidi dok. br. 73.

¹¹ U izvještaju Maievičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. piše: da su jedinice NOVJ 8. avgusta 1944. napale na Birčanski, Paprački i Sprečanski bataljon i prodrle na njihovu teritoriju (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11182).

¹² Opširnije o rasporedu i dejstvima jedinica 13. SS divizije »Handžar« na toj prostoriji vidi dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 10. i 11. avgusta 1944 (Arhiv VII, NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 432 — 435 i 455 — 458).

¹³ To naređenje objavljeno je u knj. 28, dok. br. 47.

¹⁴ U Vlasenicu je 10. avgusta 1944. ušla 20. romanijska NOU brigada (vidi knj. 28, dok. br. 102).

¹⁵ Podatak o 2. ustaškom zdruhu nije tačan. U Srebrenici su se nalazili dijelovi 1. ustaškog stajaceg djelatnog zdruha (vidi dok. br. 5).

¹⁶ Opširnije o napadu na Srebrenicu vidi dok. br. 5.

¹⁷ i ²² Vidi dok. br. 73.

kolone.¹⁸ Jedna kolona jačine bataljona nastupala je od Kladnja preko Slivana i Ponjerke na Milan Planinu. Ovdje se rasporedila i spojila sa snagama 7 SS »Princ Eugen« divizije, čiji su dijelovi bili u Han Pijesku.¹⁹ Na ovaj način neprijatelj je napravio branu između XI divizije NOVJ i jedinica III korpusa NOVJ.

Druge dvije kolone jačine jednog bataljona nastupale su pravcem Živinice — Džebarska Gradina — Bijelo Polje i Stupari — Noćajevići — Majdan — Javor ka Šekovićima.²⁰

Sa jednim ojačanim bataljonom 13 SS divizije neprijatelj je nastupao od Caparda preko Papraće — Borogova ka Šekovićima.²¹

Iz Zvornika je krenuo jedan bataljon 13 SS divizije preko Drinjače i Srebrenice prema našoj XXVII diviziji. Ovom bataljonu priključila su se i dva bataljona II ustaškog zdruga sa sektora Bratunca i Srebrenice. Jednim dijelom neprijateljske snage zaposjele su lijevu obalu rijeke Drine.²²

Poslije dvodnevni boj X XVIII divizija NOVJ povukla se na desnu obalu rijeke Drinjače, posjednuvši položaje Bačkovac i Stolicu. Bataljon 13 SS divizije koji je došao preko Papraće i Borogova 18. VIII. sukobio se na Bačkovcu i Stolici sa dijelovima XXXVIII divizije. Borba se vodila skoro cijeli dan.²³ XXXVIII divizija se povukla na prostoriju s. Grabovica — s. Đurići — s. Klješteni. Sa Bačkovca i Stolice neprijatelj je krenuo na komunikaciju Vlasenica — Nova Kasaba, a odavde za Zvornik.

¹⁸ Duž komunikacije Kladanj — Živinice, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 13, 15, 16, 17. i 18. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 498—502, 529—533, 543—547, 591—596 i 621—625), dejstvovali su 2. i 3. bataljon 27. SS puka, 1. bataljon 28. SS puka i Izviđački bataljon 13. SS divizije »Handžar«.

¹⁹ Sedma SS brdska dobrovoljačka divizija »Princ Eugen« u to vrijeme je, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. i 16. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 146), vodila borbe protiv jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla« na sektoru Kalinovik — Prača — Goražde — Foča (poduhvat »Hackfleisch« — »Hakflajš«). Iz Han-Pijeska se, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 15. i 17. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 529—533 i 591—596), kretao prema Vlasenici 3. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar«.

²⁰ Odnosi se na 1. bataljon 28. SS puka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 621—625: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 18. avgusta 1944).

²¹ Odnosi se na 1. bataljon 27. SS puka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 591 — 596 i 621 — 625: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 17. i 18. avgusta 1944).

²³ Opširnije o borbama te divizije u to vrijeme vidi knj. 28, dok. br. 104.

XXVII NOU divizija primila je borbe kod Srebrenice i Bratunca. Uslijed pritiska jačih neprijateljskih snaga povukla se na prostoriju Nova Kasaba — Milići. U toku 22. VIII. neprijatelj je produžio napade u tri kolone na Miliće i Novu Kasabu.²⁴ XXVII divizija povukla se na sektor Crna Rijeka — Ravna Gora — Pomol — Nurići. U dva maha jedinice ove divizije odbile su neprijateljske napade. Sa ove prostorije XXVII divizija usmjerila je svoje pokrete ka Šekovićima, te izbila na prostoriju Ravanjsko — Podkozlovača — Grabovičko Polje — Riječica, odakle se neprijatelj povukao prema Vlasenici.

XI divizija NOVJ na prostoriji Drapnića nije imala kontakta sa neprijateljem. Oдавde se pokrenula preko pruge Han Pijesak — Olovo, Riječica — Klještani — Grabovica, zauzevši položaje oko Vlasenice — Grabovica — Trnovo — Strmica. Kod Vlasenice sukobila se ova divizija sa jednom bojnomo XXVIII rgt.²⁵ 13 SS divizije, koju je potpuno razbila. Neprijatelj je imao 180 mrtvih i ranjenih.²⁶

31. VIII, u duhu naređenja Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i P.O. Jugoslavije, III Korpus je dobio zadatak da na području Posavine, Semberije i Majevice izvrši ofanzivne operacije u cilju čišćenja ove prostorije od dijelova 13 SS BH divizije, četnika i zelenog kadra.²⁷

U duhu ovog naređenja Štab III Korpusa donio je odluku da za izvršenje ovog zadatka upotrebi XXXVIII diviziju, u čijem se sastavu nalazi XVII Majevička brigada, XVIII Hrvatska brigada i Posavski odred; i XI diviziju, koja ima V i XII brigadu, Udarnu grupu jednog ličkog bataljona²⁸ sa štabom brigade i Mačvanski NOP odred²⁹ (vidi zapovjest pov. br. 70 44 od 31. VIII. 1944. g., koju prilažemo).³⁰ XXVII divizija sa Kladanjskim, Srebreničkim NOP odredom ostaje na prostoriji Šekovića, s tim što će Srebrenički odred uputiti prema Srebrenici.

²⁴ U to vrijeme, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 22. 23. i 24. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimke br. 742, 777 — 780 i 793 — 798), napadali su 2. i 3. bataljon 27. SS puka u pravcu Bratunca, 1. bataljon istoga puka prema Milićima, a 1. bataljon 28. SS puka izbio je 24. avgusta u rejon Nove Kasabe. O tim borbama vidi i dok. br. 5. u ovoj knjizi.

²⁵ Skraćenica za regimentu (puk).

²⁶ Vidi dok. br. 73.

²⁷ Riječ je o direktivi koju je Vrhovni štab NOV i POJ 30. avgusta 1944. uputio Štabu 3. korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 112 i 115, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

²⁸ i ²⁹ Vidi dok. br. 73.

³⁰ Zapovijest se nalazi u Arhivu VII (vidi reg. br. 12/6, k. 1111). Objavljena je u knj. 28, kao dok. br. 118.

Zaključak: U toku ovoga mjeseca naše jedinice nanijele su neprijatelju velike gubitke: 589 ranjenih, 303 mrtvih i 19 zarobljenih. Uništene dvije tankete i jedan kamion. Zarobljen jedan mitraljez i 190 pušaka.

Naši gubitci: 40 mrtvih, 92 ranjena.

Tokom ovog mjeseca, jedinice našeg korpusa bile su angažovane u borbama sa jedinicama 13 SS divizije. Sa pravca Tuzla — Kladanj, Tuzla — Zvornik, Zvornik — Srebrenica i Sokolac — Han Pijesak. Pored jedinica 13 SS divizije vođene su borbe sa dijelovima II ustaškog združa³¹ na prostoru Srebrenica, dijelovima 7 SS »Princ Eugen« divizije, i četnicima sa pravca Sokolac — Han Pijesak.

Borbe su vođene manjim snagama, ne držeći se krutih frontova. Jedinice su dobijale šira manevarska područja, sa zadatkom zabacivanja neprijatelju iza leđa i napada na linije snabdjevanja. U ovom smislu, uz minimalne gubitke, postignuti su veliki uspjesi u uništavanju žive snage neprijatelja i njegovih komora.

Uglavnom, narod sa imovinom kretao se zajedno sa vojskom i bio očuvan, izuzev onih koji su se zadržali kod kuća kao nesposobni.³² Sva ljetina je očuvana i sabrana.

Uslovi pod kojim se vodila borba bili su dosta teški, a naročito u pogledu snabdjevanja jedinica, jer ljetina nije bila prispjela, a i ono što je narod imao krio je od neprijatelja. Bojeći se pokolja, iz nekih sela narod je bježao po šumama, tako da je bila normalna pojava nikoga ne naći u selima. No, i pored ovakvih uslova, naše jedinice izvršavale su postavljene zadatke sa uspjehom.

³¹ Nisu vođene borbe protiv jedinica 2. ustaškog združa, već protiv jedinica 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa (vidi dok. br. 5).

³² O tome povlačenju naroda pred zvjerstvima fašističkog okupatora vidi dok. br. 133, objašnjenje 14. Zajedno s okupatorom i četnici su izvršili mnoge zločine. U depeši Štaba 3. korpusa od 9. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 36, k. 408A) upućenoj Vrhovnom štabu NOV i POJ, između ostalog, piše:

»Četničke bande su pretraživale ceo teren Birča, otkrivale skloništa, ubijale i odvodile narod, tukle se između sebe za pljačku. Naj-zvjerškije su ubili nekoliko drugova s terena i nekoliko ranjenika. Četnička zverstva su nadmašila sva dosadašnja...«

A u depeši od 25. avgusta (Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 38, k. 408A), između ostalog, stoji:

»...Narod Birča na čelu sa odbornicima kretao se s našom vojskom i u svemu je pomagao. Omladinke su se istakle u nošenju ranjenika.

SS-ovci uz pomoć četničkih rulja, besni što nisu postigli nikakav uspjeh, pohvatali su oko 80 staraca, žena i djece, koji su se skrivali u šumi, i žive ih spalili u mlinovima Lovinići... K. V.«

Ovoga mjeseca završen je radio-telegrafski kurs kod ovog Štaba. Kurs je pohodilo 9 slušalaca. Rezultat po izvršenom ispitu bio je vrlo dobar i pored stalnih borba i pokreta.

Na vojno-političkom uzdizanju jedinica radilo se ukoliko nisu ometale borbe i pokreti. Svaki slobodan čas iskorišćen je za uzdizanje nižih vojnih rukovodilaca, ukoliko se ovi ne vaspitavaju na kursevima formiranim pri štabovima divizija.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab — načelnik,
general — major:
Vukotić

BR. 129

NAREĐENJE ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE NOU GRUPE OD 29. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 13. I 14. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA DALJA DEJSTVA NA SEKTORU TREBINJA¹

Š T A B
JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE
GRUPE

O. pov. br. 55.

29. septembra 1944. g. u 10.30 čas.

Podvori

ŠTABU XIII. I XIV. HERC. NOU BRIGADE

U' sinoćnjem napadu na Kravica, naši bataljoni nisu ovladali sa ovim položajem, jer su bande na isti skoncentrisale dovoljno jake snage, odlučivši da Kravicu brane pod svaku cijenu. Dalji naši napadi na ovaj položaj i u ovakvoj situaciji bili bi skopčani sa vjerovatnim težim gubitcima. Radi toga, zasada nećemo dalje napadati na Kravicu, nego ćemo držati dostignute linije položaja, ne dozvoljavajući bandama kakve ispade na našu prostoriju. Sa sadašnjih položaja potrebno je što dublje izviđati ka neprijatelju, sprječavajući na taj način svako eventualno iznenađenje.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/2, k. 1152 I.

Obezbjeđenja treba da se sigurno povežu, tako da za slučaj pojavljivanja neprijatelja na ma kojem dijelu naših položaja mogu i susjedne jedinice biti u najkraćem vremenu upoznate sa dotičnom situacijom. Obezbjeđenje na čukama držati u najnužnijem broju, a sve ostalo ljudstvo imadnite prikupljeno u najbližim kućama i kolibama, omogućavajući mu potreban odmor i da se prosuši poslije zadnjih borbi i marševa po kiši. Tako isto nastanite, da Vam borci budu obskrbljeni sa dovoljnom količinom hrane.

XIII. rbigada, pored zadatka zatvaranja pravca Trebinje — Necvijeće ka Bileća, treba da na svom lijevom krilu bude budna i od pravca Panik i Skrobotno, kako ne bi došlo do kakvih iznenađenja za leđima tih Vaših bataljona, od strane kakvih banditskih grupa koje bi, po likvidaciji Bileće, nabežavale ka Zavodju. U ovome slučaju moglo bi se dogoditi, da i bande sa Kravice preduzu kontranapad.

Radi toga, potrebno je da obezbjedite leđa dubokim patrolama.

Pošto se je bataljon XII. brigade (»2«) prebacio na sektor Mirilovići, to će Štab XIII. brigade narediti svome bataljonu koji se nalazi na Matijevina da se čvrsto poveže sa 2. bataljonom XII. brigade, te će u zajednici sa ovim zatvoriti taj pravac ka nama.

Za slučaj prodiranja bandi od Panik i Skrobotno, kao i protivnapada bandi sa Kravice, potrebno je da se Vašim snagama naslanjate na komunikaciju Mosko — Trebinje, ne dopuštajući da dođe do otkidanja pojedinih Vaših dijelova od glavnine na Vašem lijevom krilu, da se bande ne uvuku između Vas. Za slučaj ispada bandi sa Kravice u pravcu Jasen ili Dubočani, potrebno je da odmah naši dijelovi sa Gljiva izvrše udar u bok i leđa neprijatelju.

U svakom slučaju vodite uvijek računa o našem osnovnom zadatku, t.j. da ne smijemo ni u kojem slučaju dozvoliti da dođe do ma kakvog ugrožavanja naših snaga koje vrše likvidaciju Bileća.²

U toku prošla dva dana vode se najoštrije borbe u Bileći sa ciljem likvidiranja varoši pod svaku cijenu. X. i XII. brigada ovladala je svim utvrđenjima oko grada i bande su se zbile u nekoliko kuća i bunkera u varoši, odakle pružaju ogorčeni otpor i pored žestoke vatre kojom ih obasipaju naši topovi. Vjerovatno se banditi nadaju kakvoj pomoći sa strane, ali ako mi uspješno izvršimo naš zadatak zatvaranja pravca od Trebinja, ta pomoć nema od kuda sa druge strane da im stigne.

² Vidi dok. br. 125.

Sinoć u 1 sat ponovo je preduzet napad na bande u Bileći i ukoliko se ne uspije da se likvidiraju u toku noći, napad će se produžiti i u toku današnjeg dana.

Dostavite nam detaljan izvještaj o sinoćnoj akciji na Kravica, kao i o sadanjem Vašem, a i neprijateljskom rasporedu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Spiro Srzentić

Komandant, major
Danilo Komnenović

Načelnik štaba, kapetan
Mus. R. Dizdarević

BR. 130

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. MAJEVIČKE BRIGADE OD 29. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA¹

Š T A B
XVII MAJEV. BRIGADE
29 — 1944. — septem.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Dostavljamo 15-dnevni izvještaj o akcijama i radu Brigade od 15 do 28 IX 1944. god.²

15-IX 1944. Sa prostorijske Orahovo brdo — Visibaba u 7 sati Brigada vrši pokret pravcem Visibaba — Raskršće — Zelinja — Međeđa — Džakule gdje se smješta i to: I Bataljon na sjevernom dijelu sela sa osiguranjem od Međeđe, II Bataljon na Monju i Vranjevcu kontrolišući cestu Srnice — Gračanica, III Bataljon u Džakulama kontrolišući pravac od Srnica, IV Bataljon, Štab, Intendantura i Ambulanta u zapad-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1, k. 1259.

² O akcijama 17. majevičke NOU brigade u prvoj polovini septembra 1944. vidi dok. br. 78.

nom dijelu sela odakle IV Bataljon kontroliše pravac od Trebave. Putem je I Bataljon zarobio 5 četnika i jednog ustašu.³

16-IX-1944. Brigada, osim II Bataljona, ima pokret sa prostorije Džakule u 6 sati pravcem Vranjevac — Dobrovci — Sladna — Murati — Donji Moranjci — Cage gdje se u 13 sati smješta obezbjeđujući se pravcem Tuzla — Doboj. II Bataljon ostaje na položajima kod Kupresa držeći zasjedu na cesti Srnice — Gračanica a zadatak mu je osigurati prelaz preko ceste XVIII Brigade i Štaba XXXVIII Divizije sa Diviziskom bolnicom. U 10 sati, kada je nailazila XVIII Brigada i Štab Divizije, neprijatelj je u jačini 100 SS-ovaca prodro na položaj II Bataljona i uspio da nanese gubitke XVIII Brigadi, dok je II Bataljon imao 2 ranjena. Ovo se desilo usled nepažnje čete koja je kontrolisala pravac od Srnica. Bataljon je u 12 sati krenuo za Cage gdje stiže u 19 sati i tu se smješta.⁴

17-IX-1944. U 2 sata I i IV Bataljon je krenuo za Mičinu gdje prave zasjedu [na pravcu koji izvodi] od Doboja a istovremeno ruše prugu Tuzla — Doboj u dužini od jednog kilometra te jedan most na pruži i 6 na cesti, tako da su pruga i cesta potpuno onesposobljene za saobraćaj.⁵ Potom se oba bataljona smještaju u Dobošnici držeći zasjedu na pruži Doboj — Tuzla. III Bataljon pokreće se sa Štabom Brigade i prišt. dijelovima u 6 sati i iz Caga za Borino brdo gdje stiže u 10 sati i tu se smještaju, kontrolišući pravac od Gračanice iz Srebrenika. II Bataljon je sačekao Divizisku bolnicu u Cagama i sa njom produžio kao njeno osiguranje.⁶

18-IX-1944. Bataljoni ostaju na istim položajima sa istim zadatkom. Komandant Brigade major Stojanda⁷ premješten za komandanta XXI Brigade⁸ a za komandanta postavljen je kap. Petar Borojević. Komandant 4. Bataljona⁹ premješten je za komandanta Tuzlanskog odreda.

19-IX-1944. I, III i IV Bataljon kao i štab Brigade ostaju na istim položajima i sa istim zadatkom. II Bataljon, koji je bio u zaštiti Diviziske bolnice, oduzet je našoj brigadi¹⁰

³, ⁴ i ⁶ Brigada je te pokrete vršila u sastavu svoje 38. divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 79.

⁵ Opširnije o tome vidi izvješće Ravnateljstva hrvatskih željeznica od 29. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/6-30, k. 207).

⁷ Stojan Milinović

⁸ Odnosi se na 21. istočnobosansku brigadu 38. NOU divizije, koja je formirana 19. septembra 1944, u Tuzli (vidi dok. br. 132).

⁹ Riječ je o Mehmedaliji Hukiću.

¹⁰ Bataljon za 17. majevičku NOU brigadu formiran je 18. oktobra 1944. Vidi Operacijski dnevnik 38. NOU divizije, str. 16 (Arhiv VII, reg. br. 54/5, k. 1258).

i dodat novostvorenoj XXI Brigadi. Zadatak mobilizacije na ovom sektoru nije uspio jer je mobilizaciju prije nas izvršio Tuzlanski odred.¹¹

20-IX-1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. Iz oslobođene Tuzle je dobijeno nešto odijela, tako da sada Brigada sa odjećom stoji prilično dobro dok je obuća prilično slaba.

21-IX-1944. U 11 sati sa zbornog mjesta Borino brdo Brigada vrši pokret¹² preko Caga za Srebrenik gdje se smješta u 16 časova: I Bataljon sa Štabom Brigade i prišt. dijelovima u G. Srebrenik, III Bataljon G. Srebrenik kontrolišući pravac od Majevice, IV Bataljon D. Srebrenik kontrolišući pravac od Srnica te držeći zasjedu na cesti prema Srnicama. Neprijatelj povremeno puca iz artiljerije iz pravca Srnica na naše položaje ali gubitaka nije bilo.

22-IX-1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom kao i prošli dan. Posavski odred priveo je u brigadu 22 dezertera iz SS-divizije zajedno sa oružjem (puškama), koji su dobrovoljno pristupili u našu vojsku. III Bataljon je pronašao u G. Srebreniku 2 puškomitraljeza (šarci). Brigada je mobilisala 5 ljudi, dok su 4 dezertirala.

23-IX-1944. U 13 časova Brigada vrši pokret pravcem Srebrenik — Babunovići — Sladna i smješta se u 16 časova: I Bataljon Monj — Vranjevac gdje se smješta kontrolišući pravac od Srnica i držeći zasjedu na Kapetanovoj Bini, III Bataljon u zaseoku Bandra držeći kod Kupresa zasjedu na cesti za Srnice, IV Bataljon, Štab Brigade i prišt. dijelovi smještaju se u zaseoku Pirage.

24-IX-1944. Brigada ostaje na istim položajima i sa istim zadatkom kao i prošli dan. Jedna četa IV Bataljona na cesti Srnice — Gračanica porušila je 4 mosta i napravila zapreke.

25-IX-1944. U 15 sati Brigada vrši pokret za D. i G. Ljenobud gdje stiže u 19 sati¹³ i smješta se: I Bataljon u D. Ljenobudu sa zadatkom kontrole pravca od Srnica, III Bataljon u G. Ljenobudu, zaseoku Podruzi, sa zadatkom osiguranja i izviđanja od pravca Srnica i Majevice, IV Bataljon G.

¹¹ O tome vidi u izvještajima Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra i 13. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/3 i 15/3, k. 408) i u izvještaju Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2, 5, k. 1630).

¹² Vidi dok. br. 93.

¹³ Pokret je uslijedio prema naređenju Štaba 38. NOU divizije zbog greške šifranta pri tome štabu (vidi dok. br. 115).

Ljenobud sa pravcem osiguranja od Majevice i od pravca od komunikacija prema Doboju. Štab Brigade kao i prišt. dije-
lovi smještaju se sa I Bataljonom.

26-IX-1944. Brigada ostaje na istim položajima i sa istim zadatkom. Brigada je pozvala 15 ljudi u cilju mobili-
zacije ali se ovog dana nije odazvao niko.

27-IX-1944. Brigada je ostala na istim položajima i sa istim zadatkom. Mobilisano je 7 ljudi (dezerteri iz SS-di-
vizije).

28-IX-1944. U 6 sati sa zbornog mjesta u G. Ljeno-
budu Brigada vrši pokret¹⁴ pravcem Falešić — Čekanići i smje-
šta se u 15 sati i to: I i III Bataljon u selu Alibegovići sa za-
datkom osiguravanja i kontrole pravca te izviđanje od Soko-
la i ceste Soko — Srnice, IV Bataljon sa Štabom Brigade i
prišt. dijelovima smještaju se u selu Hrvati. U 12 sati I i III
Bataljon kreću put Sokola¹⁵ sa zadatkom likvidiranja tog
uporišta, poslije čega bi jedan bataljon potpomogao XVIII
Brigadu u napadu na Gračanicu.¹⁶

29-IX-1944. I i III Bataljon napadaju u 2 sata na ne-
prijeteljsko uporište Sokol. Neprijatelj se povlači u Kulu
(tvrđava)¹⁷ ostavivši 5 mrtvih, dok je broj ranjenih nepoznat.
Mi smo imali jednog mrtvog i jednog ranjenog. U 11 sati I i III
Bataljon vraćaju se u selo Alibegoviće sa istim zadatkom kao
28-IX-1944. IV Bataljon sa ostalim brigadnim dijelovima
ostaje i dalje u s. Hrvatima.

ZAKLJUČAK

1) Zarobljeno je svega 5 neprijateljskih vojnika, od ko-
jih 4 četnika i jedan ustaša.

2) Naši gubici su jedan mrtav i tri ranjena. Neprijatelj-
ski gubici pet mrtvih i nepoznato ranjenih.

3) Dezerterstvo: 4 slučaja.

¹⁴, ¹⁵ i ¹⁶ Bliže o naređenju za izvršenje toga pokreta i o orga-
nizaciji sadejstva između 17. majevičke i 18. hrvatske NOU brigade
pri napadu na Sokol u Gračanicu, kao i o izvršenju ovih zadataka, vidi
dok. br. 115 i 131; Arhiv VII: zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 28.
septembra (reg. br. 53/3, k. 1258) i njegov izvještaj od 1. oktobra 1944
(reg. br. 18/3, k. 1258), kao i izvještaj Štaba 17. NOU brigade od 29.
septembra 1944 (reg. br. 8/2-1, k. 1259).

¹⁷ Riječ je o tvrđavi u Sokolu (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k.
1258; izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944). O tome
vidi i knjigu depeša 21. brigade (Arhiv VII, reg. br. 1/4, str. 80—81,
k. 1258).

5) Mobilisano je 34 druga a zaplijenjeno je 38 pušaka i 2 puškomitraljeza (šarac), 2 pištolja te 700 Mauzer metaka.

6) Održano je više konferencija sa štabovima bataljona.

7) Rad jedinica u slobodnom vremenu u glavnom je odmor (sređivanje).¹⁸ Održane su dvije bataljonske priredbe.

8) Vojnički život u Brigadi u glavnom je zadovoljavajući premda usljed čestih pokreta nije mogao biti izveden kako treba.

9) Kulturno-prosvetni rad, borbenost, moral i disciplina u Brigadi su dobri.

10) Ishrana Brigade je bila u glavnom dobra ali često neredovna.

11) Odjeća zadovoljava, obuća vrlo slaba (50% bosih i sa slabom obucom).¹⁹

12) Odnos vojske prema narodu je pravilan, dok odnos naroda prema vojsci nije svuda jednak ali u glavnom zadovoljava.

13) Odnos drugova i drugarica je pravilan.

14) Na terenu u glavnom smo prolazili kroz muslimanska sela, u kojima ima manji broj zel. kadra i dezertera iz SS koji se drže pasivno u odnosu prema našoj vojsci.

Politkomesar major

Mil.²⁰ Pejanović

Komandant major

Petar²¹

Načelnik

Milovan Kesler

¹⁸ i ¹⁹ Riječ u zagradi dopisana je mastilom, ćirilicom.

²⁰ Milutin

²¹ Petar Borojević

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 29. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU¹

Š T A B
XVIII N.O.U. BRIGADE
Položaj, 29. septembra 1944. g.

MJESEČNI OPERATIVNI IZVJEŠTAJ
XVIII N.O.U. BRIGADE ZA MJESEC SEPTEMBAR 1944.

1. *septembra 1944.* Brigada vrši pokret sa prostorije Birča² preko komunikacije Kladanj — Tuzla na prostoriju Grivice — Tulovići.³ Ostale jedinice naše Divizije nalaze se Treštenica. Vojska se odmara i priprema za novi pokret.
2. *septembra 1944.* Do 10 časova brigada se nalazi na istome mjestu. U 10 časova pokret do Turije.⁴
3. *septembra 1944.* Pokret brigade preko komunikacije Doboj — Tuzla na prostoriju Moranjci.⁵ Sa nama se kreće Štab divizije i Divizijska bolnica. Prilikom prelaza pruge ista je porušena na više mjesta.⁶ Desno od nas prelazi XI divizija,⁷ a lijevo XVII⁸ brigada.
4. *septembra 1944.* Brigada je smještena: Gor. Moranjci — Falešić. Štab brigade i Štab divizije Gornji Moranjci. Dajemo obezbjeđenja od Gračanice, pruge i Srnica. Jedinice se odmaraju i pripremaju za ofanzivne akcije.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/5 I, k. 1259.

² Brigada se nalazila na prostoriji Borogovo — Velika Njiva — Kominjača, gde je prethodnog dana imala teške borbe sa dijelovima 13. SS divizije (»Handžar«). Bliže o tome vidi dok. br. 7 i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258).

^{3, 4 i 5} Ti pokreti su izvršeni po naređenjima Štaba 38. NOU divizije od 1. i 3. septembra 1944 (vidi dok. br. 6 i 13).

⁶ Vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258; izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944. godine.

⁷ Bliže o pokretu te divizije vidi dok. br. 16.

⁸ Riječ je o 17. majevičkoj NOU brigadi (vidi dok. br. 78).

Desno od nas oko Rapatnice XI divizija vodi borbu.⁹ III bataljon kreće u tom pravcu, ali je intervencija nepotrebna.

5. *septembra 1944.* Pokret iz Moranjaka¹⁰ na prostoriju Bandra — Monj — Srnice. Brigada je u napadu na neprijateljsko uporište Srnice. I, III i IV bataljon napadaju neprijatelja u Sronicama. II bataljon nalazi se na Bandri. Ustaške bande vrše napad na II bataljon. Ovaj ih razbija. III, IV i I bataljon u žestokoj borbi ovladali su kosama iznad Srnica, ali se neprijatelj brani iz bunkera. Artiljerijska vatra je vrlo žestoka. Napad nije uspio.¹¹ Naši gubitci: 5 mrtvih i 8 ranjenih. Neprijateljski gubitci: 8—9 mrtvih i oko 20 ranjenih.

6. *septembra 1944.* U toku noći i dana uporno napadamo Srnice sa I, III i IV bataljonom. Vodi se vrlo žestoka borba. Neprijatelj ponovo jako tuče sa artilerijom. II bataljon nalazi se na Bandri sa zadatkom obezbjeđenja od Gračanice. Štab brigade na Kapetanovoj Bini. Toga dana naši gubitci 3 mrtva i 3 ranjena. Neprijateljski gubitci toga dana: 7 mrtvih, 10 ranjenih. Zarobljen jedan njemački oficir, oberlajtnant, zapaljen jedan automobil. Zaplunjeno je nešto lakog oružja.

7. *septembra 1944.* Neprijatelj vrši ispad od Srnica, ali ga mi odlučnim kontranapadom odbijamo i prelazimo u protunapad. U ovoj borbi četnici i S.S-ovci imali su naročito velike gubitke. Desetak je ubijeno, a veći broj ranjeno. Naši gubitci: 3 mrtva i 5 ranjenih. U ovim napadima na Srnice sadejstvovala je i XVII N.O.U. brigada.

⁹ Oko Rapatnice borbe je vodila 12. krajiška brigada 11. NOU divizije, dok je 5. kozarska brigada istovremeno vodila borbe oko Srebrenika. Opširnije o tome vidi dok. br. 46.

¹⁰ O naređenju za taj pokret vidi dok. br. 6.

¹¹ Borbe za Srnice, koje je neprijatelj uporno branio, vođene su 5, 6. i 7. septembra 1944. U njima je sa 18. hrvatskom brigadom sagdejstvovala 17. majevička brigada. Napadi su obustavljeni 7. septembra, pošto je 38. NOU divizija dobila drugi zadatak. Opširnije o organizaciji napada i rezultima tih borbi vidi dok. br. 44, 54 i 78.

8. *septembra* 1944. Pokret brigade na prostoriju Tolisa — Krečane.¹² Štab brigade nalazi se više Tolise, u Orašju, sa II bataljonom. IV bataljon na Pavlovcu, II i III — Krečane. Obezbjedenje od Trebave, Srnica i Gračanice. Taj dan prolazi bez uznemiravanja.
9. *septembra* 1944. Bataljoni na istim položajima. Održavaju se konferencije. Sa jedinicama se radi ekzicir¹³ i t.d.
9. *septembra* 1944. Četničke i S.S-ovačke bande vrše napad od Gradačca i Zelinje na I i III bataljon. Nakon tročasovne borbe u sadejstvu sa jedinicama XVII brigade neprijatelj je odbijen.¹⁴ Zarobljena su dva četnika, ubijeno je 6—7 neprijateljskih vojnika a veći broj ranjeno. Naši gubitci: 4 ranjena. Jednovremeno je napadnut IV bataljon na Pavlovcu od strane trebavskih četnika. Nakon žestoke borbe isti se povlači prema Skugriću. Naši gubitci: 3 nestala i 4 ranjena. Neprijateljski gubitci nepoznati ali znatni.
10. *septembra* 1944. Brigada se prikupila u toku noći odnosno u ranu zoru više Skugrića, u Orahovoj šumi.
11. *septembra* 1944. Brigada se odmara u Skugriću. Obezbeđenje od Dugih Njiva i Gradačca.
12. *septembra* 1944. Pokret Skugrić — Duge Njive.¹⁵ Brigada u dvije kolone izbija nakon manje borbe na Duge Njive gdje razbija četničke bande.¹⁶

¹² Vidi dok. br. 44.

¹³ Treba: egzercir.

¹⁴ Dijelovi 17. majevičke NOU brigade su 9. septembra 1944. napadali Cardak, pa je borba o kojoj je ovdje riječ vođena 11. septembra (vidi dok. br. 78).

¹⁵ Brigada vrši taj pokret da bi razbila trebavske četnike na Dugim njivama. Opširnije o naređenju za izvršenje toga pokreta i rezultatima koje su postigle jedinice 38. NOU divizije pri napadu na ove četnike vidi dok. br. 48, Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408) i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258).

¹⁶ Riječ je o četnicima Trebavskog odreda (vidi dok. br. 6, objašnjenje 5).

13. *septembra 1944.* Pokret Duge Njive — Modriča. II i III bataljon nakon kratke borbe posjedaju grad razbivši ustaške bande.¹⁷ Stab brigade, IV i I bataljon, bolnica i intendanatura nalaze se Zorića brdo — Dobrinja.
14. *septembra 1944.* II i III bataljon kreću na čišćenje Garevca od ustaških bandi.¹⁸ II bataljon nakon žestoke borbe razbija neprijatelja na Pustari¹⁹ i produžuje u sadejstvu sa III bataljonom napad na Garevac — Miloševac. Neprijatelj se brani iz zidanih bunkera. U toku dana bataljoni se postavljaju na Pustari sa zadatkom obezbeđenja aerodroma. Naši gubitci: 1 mrtav, 3 ranjena. Neprijateljski gubitci: 3—4 mrtva i 5 ranjenih.
15. *septembra 1944.* Ustaške bande u jačini od 600 ljudi vrše napad na III i I bataljon, ali odlučnim kontranapadom I, II i III bataljona neprijatelj je razbijen. Likvidirano je 12 čvrstih bunkera i zapaljeno. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke. Oko 23—24 mrtva i toliki broj ranjenih. Naši gubitci: 1 mrtav i 4 ranjena.
16. *septembra 1944.* Pokret brigade sa prostorijske Modriča na prostorijsku Međeđu²⁰ — gdje se brigada smješta. Obezbeđenje od pravca Srnica i Gračanice. Vojska se odnara. Neprijatelj od Srnica povremeno tuče artilerijom.

¹⁷ Vidi dok. br. 66.

¹⁸ U napadu na uporište Garevac sadejstvovala je i 17. majevička brigada. Uništeno je više zidanih bunkera, a zatim je napad obustavljen, jer je 38. divizija dobila zadatak od 3. korpusa da učestvuje u napadu na Tuzlu. Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 78 i 79; Arhiv VII: izvještaj Staba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (reg. br. 18/3, k. 1258) i naređenje komandanta Trebavskog četničkog odreda od 14. septembra 1944 (reg. br. BH-V-12977).

¹⁹ Riječ o predratnom državnom poljoprivrednom dobru »Petar Mrkonjić«.

²⁰, ²¹ i ²³ Te pokrete 18. hrvatska brigada vršila je u sastavu svoje 38. divizije, koja je dobila zadatak od Staba 3. korpusa NOVJ da zajedno sa 27. divizijom učestvuje u napadu na Tuzlu (vidi dok. br. 79). Navedeni pokreti su izvršeni 16. i 17. a ne 17. i 18. septembra 1944, kako u ovome izvještaju stoji (vidi izvještaj Staba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 18/3, k. 1258).

17. septembra 1944. Pokret za Seonu preko Doborovaca.²¹ Kod prelaska komunikacije Srnice — Gračanica III i IV bataljon vode borbu s neprijateljem koji je izbio na Vranjevac, kota 450. III i IV bataljon zadržavaju neprijatelja dok glavnina kolone, koju sačinjava Štab divizije, Divizijska bolnica, II²² i II bataljon, prelaze komunikaciju i izbijaju u Seonu. U ovoj borbi IV i III bataljon imali su 4 mrtva i 3 ranjena. Neprijateljski gubitici nepoznati.
18. septembra 1944. U 3 časa ujutro brigada vrši pokret za Tuzlu²³ u cilju napada na istu u sadejstvu sa jedinicama XXVII divizije. Istoga dana stiže na Moluhe, ali je Tuzla do toga vremena zauzeta od strane jedinica XXVII divizije.²⁴ Štab brigade u Moluhama.
19. septembra 1944. Bataljoni na Moluhama. Obezbjedenje lokalno. Radi se na mobilizaciji. Ljudstvo se kupa, pari i odmara.
20. septembra 1944. Jedinice ostaju na Moluhama i Piskavici. Dobivena je sprema iz Tuzle — 1.000 pari odjela i t.d. Mobilisano je nešto ljudstva iz Kreke i Tuzle.
21. septembra 1944. Pokret iz Moluha na prostoriju Cage — Seona.²⁵ Štab brigade: Cage. Obezbjedenje od Srnica i Gračanice.
22. septembra 1944. Jedinice ostaju na istim položajima Cage — Seona. IV bataljon pronašao od zelenog kadra jedan šarac u Moranjcima.
23. septembra 1944. Primljena zapovijest za pokret²⁶ prema Gračanici u cilju napada na istu. Brigada kreće u jednoj koloni. III bataljon razbija ustaške bande na Bukvi, pretresa So-

²² Trebalo bi da piše: I (1. bataljon).

²⁴ Opširnije o zauzimanju Tuzle vidi dok. br. 79.

²⁵ O naređenju za izvršenje toga pokreta i zadacima 18. hrvatske NOU brigade vidi dok. br. 93; Arhiv VII, reg. br. 1/5 I, k. 1259 (zapovijest Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 20. septembra 1944).

²⁶ Riječ je o zapovijesti 38. NOU divizije od 22. septembra 1944 (vidi dok. br. 101).

kol, a potom cijela brigada produžuje za Gračanicu. Nakon slabog otpora, u sa-
deјstvu sa јedinicama XXI brigade, III i
II batalјon ulaze u Gračanicu.²⁷ Potom se
brigada smješta na prostoriju Gračanica
— Donja Loinja.

24. *septembra 1944.* Štab brigade: Gračanica. IV i II bata-
lјon na položajima oko Gračanice, a III
batalјon u G. Loinji za obezbjeđenje bol-
nice. Patrole pretresaju grad, te je pro-
nađen izvјestan broj oružja.
25. *septembra 1944.* Brigada na istim položajima. Radi se na
mobilizaciji. Ustaše vrše napad na IV
batalјon, koji se pomjera prema gradu.
Pola sata kasnije IV i III batalјon vrše
kontranapad. Ustaše su razbijene pretr-
pivši 5—6 mrtvih i veći broj ranjenih.
Naši gubitci: 1 mrtav, 1 lakše ranjen.
26. *septembra 1944.* Batalјoni na istim položajima. Štab bri-
gade u Gračanici. Ustaše ponovo vrše is-
pad, ali su razbijeni. Zaroblјeno je 6 usta-
ša, ubijeno 7—8 i veći broj ranjeno, za-
roblјeno je 10 pušaka. Mi nismo imali
gubitaka. Istog dana pokret na prostori-
ju Orahovica.²⁸ Po dolasku u Orahovicu
osiguranje od Miričine, Srnica i Grača-
nice.
27. *septembra 1944.* Pokret za Gračanicu i posјedanje iste.²⁹
Tom prilikom predalo se je 40 zelenoka-
drovaca sa 1 puškomitralјezom. Brigada
ostaje na prostoriji Gračanica — Donja
Loinja. Obezbjeđenje od Doboja i Tre-
bave.
28. *septembra 1944.* Batalјoni na istim položajima. U toku
dana ustaše i S.S-ovci³⁰ vrše napad od
Srnica, Sokola i Babića. U toku vrlo že-
stoke borbe brigada se pomjera na pro-

²⁷ Vidi dok. br. 109 i 132.

²⁸ Do toga pokreta svih јedinica 38. NOU divizije došlo je usli-
jed greške šifranta pri štabu te divizije (vidi dok. br. 115).

²⁹ Vidi dok. br. 115.

³⁰ Odnosi se na pripadnike 13. SS divizije »Handžar«. U to vri-
јeme se u Sرنicama, prema dnevnom izvјeštaju Grupe armija »F« od

storiju Orahovica.³¹ Naši gubitci: 11 ranjenih i 2 mrtva. Od novomobilisanih 7 dezertiralo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom — major: (M. P.) Komandant — major:
Moni Finci **Franjo Herljević**

ŠTABU XXXVIII N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam mjesečni operativni izvještaj. Isti je rađen na brzinu, pošto nismo redovno vodili pribilješke o akcijama naše brigade. Svi podatci izneseni u ovom izvještaju prikupljeni su na brzinu za prošlih 48 časova, tako da nije isključeno da su se potkrale manje greške.³² U buduće ovi operativni izvještaji biće redovni i tačni, kao i popraćeni našim zapažanjima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom — major: Komandant — major:
Moni Finci **Franjo Herljević**

19. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 781), nalazio 2. bataljon 28. SS puka te divizije. Ovaj bataljon je, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 29. septembra i 9. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 1130 i reg. br. F-194, snimak br. 320), smjenjen od 1. bataljona 28. SS puka (bataljon se do tada nalazio u Skakavi) i upućen za Doboj, gdje je prema ratnom dnevniku Grupe armija »F« i njenom obavještenju od 4. novembra 1944, djelimično razoružan (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 285—288 i reg. br. F-194, snimak br. 818).

³¹ Opširnije o situaciji poslije ponovnog zauzimanja Gračanice od strane neprijatelja vidi dok. br. 115, 130 i 132.

³² Ta napomena Štaba 18. hrvatske brigade tačna je. Prema njegovom izvještaju, pokret na prostorijsu Međeđa je izvršen 16. septembra 1944, a prema izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258) i zapovijesti ovoga štaba od 14. septembra 1944 (vidi dok. br. 69) jedinice su na tu prostorijsu izbile 15. septembra. Borbe o kojima u prvom izvještaju piše da su se vodile 15. septembra 1944 — u stvari su vođene 14. septembra; isto tako, pokret na prostorijsu Orahovice nije izvršen 26. septembra, nego prethodnog dana. Opširnije o tome vidi dok. br. 130 i 132.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 21. ISTOČNO-BOSANSKE BRIGADE OD 29. SEPTEMBRA 1944. O DEJSTVIMA U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA¹

ŠTAB 21. N.O.U. BRIGADE

29.IX.1944.

P o l o ž a j

IZVADAK IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA 21. N.O.U. BRIGADE

Dana 19.IX.1944. odlukom štaba Korpusa² formirana je 21. N.O.U. Brigada.³ Poslije podne oko 16 časova bio je svečani dio postrojavanja Brigade gdje su govorili drugovi iz štaba Korpusa i štaba Divizije.

Brigada je potom izvršila pokret do Tušnja, gdje se smjestila ovako: jedan bataljon (2. bataljon) postavio se je na Piskavici, kota 387, kontrolišući pravac od Mehmedovića i Dikle — puteve koji vode za Tušanj. Ostala dva bataljona smjestili su se u Tušnju dajući lokalna obezbeđenja. Rad u Brigadi je tekao oko sređivanja jedinica, popravljavanja oružja itd. Uveče u 22 časova Brigada je izvršila pokret po naredenoj zapovijesti⁴ slijedećim pravcem: Tušanj, Matanovići, Zonići, Rasovac, Visoko Brdo (527) u cilju razbijanja zelenokadrovskih bandi i ustaša. Na slijedećoj prostorijski nije bilo neprijatelja. Brigada se postavila na prostorijski Mijatovići, Gornje i Donje Breške, Brusnice sa slijedećim rasporedom: 1. Bataljon kontrolom pravca Dragunja — Osoje sa držanjem trigonometra 546. 2. Bataljon u Mijatovićima sa zadatkom kontrole stare ceste Brčko — Tuzla i sa držanjem zasjede na Kiku (701) i obezbeđenjem od pravca Majevica kontrolišući puteve patrolama. Treći bataljon postavio se kod crkve u Breškama kao obezbeđenje komore (jedan dio). Ostali dio bataljona postavio se je na kosi više sela Nikolića kontrolišući pravac Dvorova i Kamenjaša.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/9, k. 1259.

² Riječ je o 3. korpusu NOVJ.

³ Ta brigada je formirana u rejonu Tuzle (vidi dok. br. 133, objašnjenje 56).

⁴ Riječ je o naredjenju štaba 3. korpusa od 20. septembra 1944. za razbijanje ustaša i zelenog kadra na prostorijski oko Brešaka (vidi dok. br. 90).

Dana 21.IX.1944. u 19 časova Brigada je izvršila pokret⁵ pravcem Breške, Kamenjaši, Avdibašići, Dubrava, Arnauti, Muslimanska Tinja gdje je izvršila slijedeći razmještaj: 1. Bataljon u Radulovićima, sa manjim snagama na Visu (trigonometar 465) a drugi dio za obezbeđenje diviziske bolnice koja je bila u Ilićima. 2. Bataljon u Muslimanskoj Tinji a koji je kasnije otišao u Podorašje obezbeđujući se od Majevice, kontrolišući puteve koji vode Podorašju i kontrolišući pravac (cestu) zasjedom koja vodi iz Srebrenika. 3. Bataljon u Muslimanskoj Tinji, zatvaranje puteva koji vode iz Muslimanske Obodnice i Brešaka. Slobodno vrijeme utrošeno na održavanju sastanaka u bataljonima.

Dana 22.IX.1944. ostalo se na istoj prostoriji sa istim obezbeđenjem.

Dana 23.IX.1944. Brigada je izvršila pokret⁶ pravcem Tinja, Alatin-krčevina, Ratiš (596), Rašljevo, Brdo, Donja Orahovica gdje je bio mali predanak, odakle se krenulo preko Donje Lohinje i Tunjevca za napad na Gračanicu.⁷ Napad je počeo preko Straževca i Drapnića sa zakašnjenjem od jednog sata. Gračanica je likvidirana, zarobljeno je oko 4.000 metaka, nešto pušaka i materijala. Žrtve: jedan poginuli. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Dana 24.IX.1944. izvršen pokret iz Gračanice prema Sokolu gdje se Brigada postavila na liniju Delića Brdo (474), Bukva i trigonometar 551, kontrolišući pravac od Trebave i cestu Srnice — Gračanica. Toga dana kao i noći vodili smo borbu sa ustašama koji su bili u tvrđavi u Sokolu. Napadi nisu uspjeli i imali smo jednog ranjenog.

Dana 25.IX.1944. ostalo se na istoj prostoriji i preduzeli smo rušenje ceste Srnice — Gračanica. Isti dan je izvršen pokret do sela Seone⁸ i smjestili se u zaseoke Šahmeri, Behrami i Kamberovići sa zadatkom sređivanja Brigade, obezbeđenje diviziske bolnice, davajući lokalna obezbeđenja.

Dana 26.IX.1944. ostalo se na istoj prostoriji sa istim zadatkom.

Dana 27.IX.1944. ostalo se također na istoj prostoriji, s tim što je jedan bataljon išao u Rapatnicu radi obezbeđenja pošiljke koja nije došla.

⁵ Taj pokret je izvršen po zapovijesti Štaba 38. NOU divizije (vidi dok. br. 93).

⁶ Vidi dok. br. 101.

⁷ U napadu na Gračanicu učestvovala je i 18. hrvatska NOU brigada. Opširnije o rezultatima zajedničkog napada vidi dok. br. 101, 109, 130 i 131.

⁸ U vezi s tim pokretom vidi dok. br. 115, objašnjenje 2.

Dana 28.IX.1944. u 8 časova izvršen je pokret do sela Sladne i smjestili se na prostoriju Ahmići, Pirage i Omerbašići sa zadatkom kontrolisanja pravca od Kupresa, komunikacije Gračanica — Srnice kao i od Kat. Špionice. Po dolasku na ovu prostoriju sukobili smo se sa neprijateljem (ustaše i SS-ovci) jačine oko 200 ljudi koji su služili kao pobočnica motorizovanoj koloni koja je išla za Gračanicu. Nakon oštne borbe neprijatelj je odbačen preko ceste uz gubitke od četiri mrtva i osam ranjenih, dok su naši gubitci jedan mrtav i dva ranjena.⁹

Po sinočnoj zapovijesti¹⁰ spustili smo jedan bataljon na komunikaciju Gračanica — Srnice kod Kupresa u cilju zatvaranja ceste Srnice — Gračanica, obezbeđenje naših dijelova koji su vršili napad na Gračanicu, dok se 3. Bataljon nalazio Omerbašići — Smreke kontrolišući put od Kupresa prema Sladnoj. Do borbe nije došlo pošto sa neprijateljem nijesmo došli u dodir.

Dana 29.IX.1944. na istoj smo prostoriji sa istim zadatkom, dosad bez promjene.

Za ovo vreme ratni plijen iznosi oko 20 pušaka, 5000 metaka i nešto odijela. Gubitaka u oružju kao i spremi nije-smo imali.

Neprijateljski gubitci što je ustanovljeno su četiri mrtva i osam ranjenih a vjerovatno je bilo i više, što nije moglo biti ustanovljeno. Naši gubitci za navedeno vrijeme su dva mrtva i tri ranjena.

S. F. — S. N!

Pol. komesar — major:	Zamjenik komandanta — kapetan;
Vojo Iković	B. Pejanović

⁹ Opširnije o organizaciji pokreta, o naređenju za ponovni napad na Gračanicu i na Sokol, kao i o rezultatima borbi ostalih jedinica 38. NOU divizije (17. majevičke i 18. hrvatske brigade) koje su učestvovala u napadu vidi dok. br. 115, 130 i 131.

¹⁰ Vidi zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 28. septembra 1944, Arhiv VII, reg. br. 53,1, k. 1258.

**IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA UPUĆENIH
OD 1. DO 29. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV
I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI¹**

- 1.IX 31 U borbama 31 ov. mj. na sektoru Vlasenice sa 55
jedinicama 13 S.S. div. naše jedinice³ istrebile su
30—40 [e]s.[e]sovaca a ranile oko 50. U dolini
r. Spreče nepr. — S.S., četnici i zel. kadar pretr-
peli osjetne gubitke.⁴
- 1.IX 32 Da bi olakšali naše ofan. operacije u predvide- 56
nom pravcu molimo da se od 2 ov. mj. bombar-
duje Tuzla — Doboj — Brčko — Bijeljina i Zvor-
nik i mitraljiraju pravci Tuzla — Čelić — Brčko
i Tuzla — Doboj.
- 2.IX 33 Za PO. Za šefa personalnog otseka kod nas pred- 43
lažemo druga Dragu Vučinića. Za predavača mi
bi uz vaše odobrenje našli sposobnog druga. Mo-
limo hitan odgovor.
- K.⁵V.⁶
- 3.IX 34 U borbama 31 ov. mj. na prostoru Vlasenice na- 58
đeno mrtvih 110 S.S. voj. a više ranjeno. U ovim
borbama jedna bojna razbijena. Na pravcu Kla-
danj — Tuzla zauzet Kladanj i porušeni svi mo-
stovi na tom pravcu.⁷ Nepr. je imao gubitaka.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/8 I, list 39, k. 408A). Redakcija je izostavila depeše u kojima se ne go-
vori o značajnim dejstvima 3. korpusa NOVJ, i to je u dokumentu
označila trima tačkama.

² Izvodi iz ove knjige depeša se objavljuju počev s 20. knjigom
ovoga toma. Depeše od 7. do 23. septembra 1944. nisu označavane red-
nim brojevima.

³ Borbe na tome sektoru protiv dijelova 28. SS puka 13. SS divi-
zije »Handžar«, koji su 29. avgusta ušli u Vlasenicu, vodila je 11. NOU
divizija. Bliže o tome vidi: dok. br. 73 u ovoj knjizi; knj. 28, dok. br.
93 i 109; Arhiv VII; knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I,
list 35 i 78, k. 408A); dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 31. avgusta
1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 1109—1113);
ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F« (mikro-
film NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 16).

⁴ Opširnije o borbama u dolini r. Spreče vidi dok. br. 6, 7, 39 i 73.

⁵ Kosta (Nađ)

⁶ Vladimir (Popović)

⁷ Kladanj su zauzele jedinice 16. muslimanske NOU brigade 1.
septembra 1944. Bliže o zauzimanju Kladnja i rušenju mostova vidi:

3.IX 35 Na sektoru r. Spreče naše jedinice vode borbu 28
sa nepr. od pravca Tuzla — Zvornik. Borbe se
nastavljaju.

3.IX 36 Pri ovom štabu završen je radio-telegrafski kurs. 38
Kurs je završilo 9 slušalaca, a trajao je 60 dana
i pokazao vrlo dobre rezultate.

K.V.

4.IX 37 Naše jedinice porušile želj. prugu Doboj — Tu- 31
zla na prostoru Puračić — Miričina. Zapaljena
želj. stanica Puračić.⁸

4.IX 38 Naše jedinice porušile želj. prugu Doboj — Ma- 28
glaj u dužini od 1 km. Uništena želj. stanica
Trbuk.

K.V.

4.IX 39 Đurin⁹ slušamo od danas uvek u 11 časova.¹⁰ 12

5.IX 40 U borbama sa djelovima 13 S.S. div. na liniji 39
Srnice — Srebrnik nepr. je imao 50 mrtvih, za-
robljeno 6 vojnika i 40 konja. Borbe se nastav-
ljaju.¹¹

5.IX 41 2 ov. mj. došla 4 ruska aviona oružja i odeli. 15

K.V.

dok. br. 136 u ovoj knjizi; knj. 28, dok. br. 118 i 125; Arhiv VII: izvje-
štaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408)
knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 1/8I, list 79 i 80 i reg. br.
2/8I, list 78, k. 408A), dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva
oružanih snaga NDH od 2. septembra 1944 (reg. br. 2/1, k. 42) i izvje-
štaj Komande br. 224 (tj. Komande Vlaseničke brigade Romanijskog
četničkog korpusa) od 2. septembra 1944 (reg. br. BH-V-5775).

⁸ Bliže o tome vidi dok. br. 131; Arhiv VII: knjigu depeša 3.
korpusa NOVJ (reg. br. 1/8 I, list 80, k. 408A).

⁹ Đurađ Predojević Đurin, komandant Srednjobosanske NOU
divizije.

¹⁰ Taj odgovor je uslijedio na primjedbu Vrhovnog štaba NOV
i POJ od 3. septembra 1944. u vezi s radio-korespondencijom između 3.
korpusa i Srednjobosanske divizije 5. korpusa. Bliže o tome vidi Arhiv
VII: knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I, list 113. k.
408A) i knjigu depeša Štaba 5. korpusa NOVJ (reg. br. 7/5, str. 250. i
256, k. 461A).

¹¹, ¹⁶, ²⁴ i ²⁹ Opširnije o borbama na sektoru Srnice — Srebrnik
— Gračanica, koje su u to vrijeme vodile 11. i 38. divizija, vidi dok.
br. 16, 44, 46, 54, 78 i 131.

6.IX 42 Primili smo naređenje za dolazak kod vas.¹² Vo- 30
dimo borbe da dobijemo aerodrom između Mo-
drice i Gradačca.

K.V.

43 Za P.K.¹³ Na Istočnu Bosnu bjesnila je ofan- 25
ziva 6 mjeseci. Pobijeno je i poklano 1500, naj-
više žena i djece. Spaljeno 30 sela. Baze na Ma-
jevici otkrivene. Slobodne teritorije nije bilo.
Ovo je najkrvaviji pohod nepr. na Istočnu Bos-
nu.¹⁴ Naše jedinice prešle su u ofanzivu. U toku
su bitke sa Plavom div.¹⁵ na liniji Srebrnik —
Gradačac.¹⁶ Na zgarištima Birča održali smo us-
pjelu oblasnu konferenciju i izabrali oblasni od-
bor.¹⁷ Dedinu poštu sam predao.¹⁸ Spreman sam
za povratak. Javite gde se nalazite. Za P.K.
SKOJ-a

Murat¹⁹

Situacija se popravlja ali oblasna konferencija 80
se do kongresa ne može održati jer su organi-
zacije raspršene. Dobro bi bilo kongres odgoditi
radi priprema. Javite dan kongresa, broj delega-
ta i dr. U Ob. je kooptiran Sreten.²⁰ Mirko²¹ ide

¹² Riječ je o naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. septem-
bra 1944. u vezi s odlaskom komandanta i komesara 3. korpusa u VŠ.
Opširnije o tome vidi dok. br. 44, objašnjenje 2.

¹³ Ta depeša je upućena Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu
i Hercegovinu.

¹⁴ O pomenutim zločinima neprijatelja vidi: dok. br. 128, ob-
jašnjenje 32; izvještaje komisija za utvrđivanje ratnih zločina (Arhiv
VII, reg. br. 25/4, k. 9).

¹⁵ Riječ je o 13. SS diviziji (»Handžar«), čiji su pripadnici nosili
plave fesove.

¹⁷ Odnosi se na Oblasni narodnooslobodilački odbor za istočnu
Bosnu. On je izabran 3. septembra 1944. (Treba korigovati podatak o
danu izbora Oblasnog NOO-a objavljen u knj. 23, dok. br. 22, objašnje-
nje 10). U njegov Izvršni odbor je ušlo 10 drugova. Za predsjednika
je izabran Miloš Škorić, a za sekretara Stevo Popović. Neposredno
poslije toga, 6. septembra 1944, izabran je NOO u Vlasenici, a postavljen
Romanijski NOO (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/3, k. 1968: izvještaj Oblas-
nog NOO-a za istočnu Bosnu od 23. novembra 1944). O tome vidi
knjige depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 79 — 80,
reg. br. 2/8 I, list 78, k. 408A).

¹⁸ Riječ je, najvjerovatnije, o pošti CK KPJ.

¹⁹ Pašaga Mandžić

²⁰ Sreten Lopandić. On je tada kooptiran u Oblasni komitet
SKOJ-a za istočnu Bosnu.

²¹ Mirko Ostojić. Bio je član Oblasnog komiteta Skoj-a za istoč-
nu Bosnu.

na par.[tijski] rad. Pošaljite kadra za P.K.²²
Potvrdite prijem prve i ove depeše.

Mića²³

Naše jedinice porušile drum Sarajevo — Više- 22
grad između Han Stjenice i Kov.[anj]

K.V.

U borbama na pravcu Srnice — Srebrnik nepr. 44
pretrpio gubitke od 70 mrtvih i više ranjenih.
Uništen jedan kamion, zarobljena 2 mitr., 1 bac.
i druge sprema.²⁴

K.V.

7.IX Aerodrom za naš dolazak biće kod Skugrića, iz- 21
među Modriče i Gradačca.

K.V.

8.IX Avion čekamo na pisti Sv. Filomene, sekcija Tu- 39
zla. Koordinate 49° — 20°.²⁵ Imamo za transport
30 ranjenika. Pošaljite nam vatrene znake.

K.V.

8.IX Za N.K.²⁶ Predlažemo da uđu na listu ratnih zlo- 76
činaca kdt. 13 S.S. div. »Brigadeführer« general
Sauberzweig²⁷ i kdt. 28 rgt. 13 S.S. div. »Brigade-
führer« Reitel zbog ratnih zločina počinjenih nad
narodom u I. Bosni. Po njihovom naređenju
pobijeno je oko 1500 ljudi, žena i staraca i spa-
ljeno oko 30 sela.

K.V.

8.IX Dužina aerodroma 900 metara, širina 250 metara. 22
Znake smo razumeli.

K.V.

²² Riječ je o Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu.

²³ Mića Rakić, sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu i član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu.

²⁵ Oznaka geografskih koordinata: geografske širine (49°) i geografske dužine (20°). Dati podaci nisu tačni, osim ako nisu šifrovani. Tačni podaci za taj aerodrom jesu: 44°56'—18°26', mjereno po Grinviču (Greenwich. opservatorija kod Londona, kroz koju prolazi početni meridijan za taj sistem mjerenja geografskih koordinata).

²⁶ Odnosi se na Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ). Predsjednik NKOJ-a je bio drug Tito.

²⁷ »SS — Brigadeführer« (označava čin u SS jedinicama, odgovara činu general-majora kopnene vojske) Karl Gustav Sauberzweig (vidi Jozefa Foltmana i Hans Meler-Vitena, navedeno djelo, str. 102).

Da li mogu koristiti avion kojim idu Kosta i Vla- 24
do kako bih prije stigao za Krajinu?

Murat

9.IX Da li dolazi mali ili transportni avion? Večeras 28
čekamo.

K.V.

9.IX XI div. nalazi se na prostoru Gračanica — Srebr- 58
nik — Ljubra u pokretu prema Drinjači.²⁸ Usled
dubinskog rasporeda 13 S.S. div. na Majevidi —
Semberiji, raniji pravac nemoguć. Mi smo ostali
kod 38 div. gde čekamo avion.

K.V.

10.IX Nepr. drži Majevidu kao mostobran na Savi. Mi 89
vodimo ofan. oper. u cilju protjer. nepr. i omo-
gućavanja pokreta 11-oj div. u svom pravcu. Sa-
da se vode borbe na pravcu Gradačac — Srnice
— Srebrnik sa djelov. 13 S.S. div., četnicima i
zel. kadrom. Nepr. je u toku 5—6. imao preko
80 izbačenih iz stroja. Borbe se natsavljaју.²⁹

11.IX Nužno je potrebno za XI div. 1500 pari odjela i 24
toliko pari cipela. Javite vaš pozivni znak za rad
sa 11 div.³⁰ 13

J.³¹

Potrebno je da avion dobijemo večeras, kako bi 21
oslobodili naše jedinice.

Danas čekamo avion na Sv. Filomeni. 11

K.V.

12.IX Molim da se za drugove Kostu i Vladu hitno po- 30
šalje avion večeras kod Filomene. Razmere aero-
droma udovoljene.

J.

Upoznali smo 11 div. sa vašom direktivom.³² XI 58
div. potpomagaće izvršenju zadatka 27 div.

J.

²⁸, ³⁴ i ³⁵ Ti pokreti 11. divizije u pravcu r. Drine u vezi su s na-
ređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. 12. 14. i 15. septembra
1944. za njeno prebacivanje u zapadnu Srbiju (vidi Arhiv VII, reg. br.
2/8 I, list 113. i 114, k. 408A). O tome vidi dok. br. 72.

³⁰ i ³³ Opširnije o šiframa za vezu sa 11. NOU divizijom vidi Arhiv
VII, reg. br. 2/8 I, list 113, k. 408A.

³¹ Jovo (Vukotić)

³² Riječ je o direktivi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. septem-
bra 1944, u kojoj se insistira da se 11. NOU divizija, Lički bataljon

XI div. radi na talasu 4440 kc i 3820 kc. Molimo 36
dajte plan veze.³¹ Koju šifru podrazumjevate pod
prostim?

12.IX XI div. nalazi se na levoj obali Spreče, prostor 43
Milino Selo — Turija.³⁴ Naše jedinice porušile
prugu Tuzla — Doboj na 15 mjesta u dužini od
10 km. Ubijeno 5 ustaša.

U borbama 9 ov. mj. na prostoru Srnice — Gra- 36
daćac i Srnice — Gračanica istrebljeno 90 S.S.
voj.[nika]. S.S. jed. predaju četnicima artileriju.
Tuzl. part. odredu prišlo 120 S.S. voj. sa oružjem 50
i 2 l. mitr. Imenovani su raspoređeni po jedini-
cama i dobro se drže. 38 div. ostala na sektoru
Trebave. Kosta i Vlada čekaju avion kod njih.

Jovo

XI div. produžuje pokret u duhu zadatka.³⁵ 15

13.IX U borbama sa majev. četnicima u dolini Spreče 37
istrebljeno 60. Put Sokolac — Vlasenica — Zvor-
nik potpuno onesposobljen za saobraćaj.

Jovo

15 ov. mj. naveče 11 div. biće na prostoru Osma- 70
ka, gde može koristiti aerodrom za prijem matе-
rijala i municije. Imamo veći broj ranjenika iz
svih jedinica kod 27 div. Šest aviona mogli bi
primit ranjenike i div. oslobodit za operativ. ci-
ljeve. Molimo hitan odgovor.

Jovo

Danas 14 ov. mj. će se u Bašigovcima, 5 km. ju- 46
goistoč. od Živinica, održat zbor i ući 200 novih
boraca u naše jedinice. Molimo ako ima slobod-
na 3 spitfajera da kruže iznad Bašigovaca.

Jovo

11 div. danas na odmoru jugoistoč. od Živinica. 26
Čeka hitnu pošiljku u bacačkoj i pušč. municiji.

Jovo

Radi sporog i neekspeditivnog rada vašeg teleg. 34
[rafiste] juče i danas vaše depeše u zastoju. Mo-
limo vas omogućite nam brži rad sa vama.

i Mačvanski NOP odred što prije prebace preko Drine u zapadnu Sr-
biju, u oblast Cera, i uđu u sastav 12. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII,
reg. br. 2/8 I, list 113, k. 408A).

Mesto za prijem pošiljki večeras Lukavica, sekc. 51 Tuzla, koord. 44 36' — 16 36'. Treba granata za bacač 81 m/m, municije engl. 8 m/m i jug. 79 m/m.

Kosta i Vlado nisu pošli. Javljavu da aerodrom 29 kod Filomene usled kiše neupotrebljiv. Javiću novo mjesto.

Našim jedinicama, Tuz. p. odred³⁶ prišlo 600 26 S.S. vojnika. Raspoređujem ih po kdama.

Jovo

14.IX Pomeranjem Nemaca oseća se jaka aktivnost čet- 88 ničkih bandi sa Majevice, Trebave, Ozrena i Romanije. U susretima do sada svuda razbijeni uz veće gubitke. Kod Muslimana ubedenje u pobjedu naše vojske, počeli prilaziti, očekuje se veći priliv. Musl. reakcija u slaboj vezi sa četn. vođama. Kod 13 S.S. div. počinje jače osipanje.³⁷ Veći broj prilazi u naše redove. 10 ov. mj. primio sam privremeno dužnost nad 20 3-im korpusom.³⁸

Jovo

Jedinice 27 div. posle jake borbe zauzele Zvonik.³⁹ Uspostavljena naša vlast. Nepr. pretrpio osjetne gubitke, zaplenjena veća količina ratne preme.

³⁶ Tuzlanski NOP odred je preformiran 19. septembra 1944. pošto je 180 boraca (dva bataljona) poslato, radi popune, u 18. hrvatsku i novoformiranu 21. istočnobosansku NOU brigadu. Poslije toga Odred je imao četiri čete. Njegov 1. bataljon ponovo je formiran 30. septembra. Opširnije o tome vidi izvještaj njegovog štaba od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/5, k. 1627).

³⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 81, objašnjenje 9.

³⁸ Vrhovni štab NOV i POJ je 4. septembra 1944. naredio da, po odlasku komandanta i komesara 3. korpusa u VS, general-major Jovo Vukotić, načelnik štaba toga korpusa, privremeno vrši dužnost komandanta (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 113, k. 408A). Na toj dužnosti on je ostao do 8. oktobra 1944, kada je, po naređenju Vrhovnog štaba od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 36/4, k. 408) za komandanta 3. korpusa postavljen general-lajtnant Vladimir Popović. O tome vidi i dok. br. 44, objašnjenje 2.

³⁹ Vidi dok. br. 136.

38 div. razbila ustaše kod Modriče i jaču koncentraciju četnika i S.S. kod Gradačca. Nepr. imao 50 mrtvih i oko 80 ranjenih.⁴⁰

Jovo

Molim hitnu pošiljku za 38 div. u puš. eng. municiji i granat. za teški eng. bacač. Mjesto prijemna Riječani kod Modriče. Koordinate 18°17' — 44°56'.

S.O.⁴¹ u III Korp. vakcinisane su protiv trbušnog tifusa sve jedinice 27 i 38 div. a u toku je vakcinisanje 11 div. **Dr Levi.**⁴²

Jedinice ovog korpusa zauzele Modriču, Lukavac, Živinice, Kladanj i Drinjaču.⁴³

Jovo

15.IX Kosta i Vlado u pokretu na lijevu obalu Spreče.⁴⁴ 25
Javiću naknadno kad treba avion da dođe.

Jovo

15.IX Da li C.K. odobrava da Radenko Bročić iz Čačka, član Politodjela 27 div., ide za Srbiju sa 11 div.?
Molimo odgovorite odmah.⁴⁵

Đuro⁴⁶

15.IX Most na Drini kod Zvornika porušen. Zarobljeno 32
30 nepr. voj., ubijeno 40. Zaplenjena veća količina ratne spreme.

Jovo

16.IX Na prostoru Zvornik — Capardi jedinice 27 div. 49
razbile jaču koncentraciju četnika i zel. kadra.
Nepr. odbijen uz gubitke od 80 mrtvih i više ranjenih, povukao se u pravcu Bijeljine.

⁴⁰ O borbama 38. NOU divizije na tome sektoru, kao i o zauzimanju Modriče, vidi dok. br. 66, 70 i 131.

⁴¹ Oznaka za Sanitetsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁴² Dr Moni Levi, tada načelnik saniteta 3. korpusa NOVJ.

⁴³ Ta mjesta su zauzele jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 136).

⁴⁴ Pošto se na sektoru Modriča — Tolisa nije mogao pronaći pogodan aerodrom za prebacivanje komandanta i komesara 3. korpusa NOVJ u sedište Vrhovnog štaba, to su se oni, sa 19. birčanskom brigadom 27. NOU divizije, uputili prema aerodromu u s. Osmacima. Bliže o tome vidi dok. br. 84.

⁴⁵ Centralni komitet je 18. septembra 1944. odobrio odlazak Radenka Bročića u Srbiju (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 114, k. 408A).

⁴⁶ Đuro Medenica, tada rukovodilac Politodjela 27. NOU divizije.

- 16.IX 11 div. sa Osmaka izvršila pokret u duhu zadat- 35
ka. Pošiljku nisu primili. Pojačali smo ih sa mu-
nicijom zaplenjenom u Zvorniku.

Jovo

- 17.IX Preduzeli napad na Tuzlu. Naše jedinice na ju- 31
riš zauzele Ilinčicu — Kreku. Borbe se vode u
gradu.⁴⁷ Zauzet Puračić.⁴⁸

- 17.IX Molimo da avijacija kontroliše drum Doboj — 41
Gračanica. U okviru daljih operacija potrebno
bombardovat Brčko — Doboj kuda je saobra-
ćaj vrlo živ.

Jovo

- 17.IX Naši istaknuti dijelovi na pravcu Tuzla — Doboj 23
nalaze se na prostoru Dobošnice.⁴⁹

Jovo

Djelovi 38. div. razbili trebavske četnike i jednu 38
kolonu ustaša na prostoru Gradačac — Čardak.⁵⁰
Nepr. imao 65 mrtvih i više ranjenih.

Jovo

- 17.IX Avione možemo primiti na Osmake sutra 18 ov. 37
mj. Avionima bi otpremili oko 150 ranjenika.
Kosta i Vlado će krenuti sutra ako dođu avioni.

- 17.IX Najavljena jedinica može preći r. Bosnu na pro- 23
storu Trebava — Modriča.⁵¹ Na Trebavi manje
četn. grupe.

Jovo

- 17.IX Naše jedinice zauzele Tuzlu. Izveštaj sledi. 15

Jovo

Razmera aerodroma 1200 sa 300 m, gde su se već 25
transpor. avioni spuštali. Osmaci.

Jovo

⁴⁷ Tuzlu su toga dana zauzele jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 79).

⁴⁸ Puračić je 16. septembra 1944. zauzeo Tuzlanski NOP odred. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408 (izvještaj Staba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944) i reg. br. 58/13, k. 149c (izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944).

⁴⁹ i ⁵⁰ Opširnije o borbama 38. NOU divizije na tome sektoru vidi dok. br. 130 i 131.

⁵¹ Riječ je o 28. NOU diviziji. Ona se 21. septembra 1944. prebacila iz srednje u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 137.

- 18.IX U napadu na Tuzlu učestvovala 27. div. pod kom. 53
ppuk. Pere Kosorića i dijelovi 38 div.⁵² U borba-
ma na Tuzli ubijeno 150 oficira i vojnika, zaro-
bljeno 500 nepr. vojnika. Veći broj prešao u naše
redove.
- 18.IX Zaplenjeno 25 aut. oruđa, 300 pušaka, veće koli- 36
čine razne municije, 6 magacina sprema, 10 va-
gona hrane, preko 50 vagona soli.
- 18.IX Oko 20 motor. vozila, preko 180 želj. vagona, ne-
koliko lokomotiva, ispr. fabr. špiritusa i solajska
postrojenja, veće sume novca i mnogo druge rat-
ne sprema koja se prebrojava.⁵³
- 18.IX U Zvorniku zaplenjeno preko 50 kola hrane, spre- 31
me i drugog ratnog materijala, te 40.000 metaka,
oružja raznog kalibra.
- 18.IX Zauzeta G. Tuzla — Simin Han i zarobljena kom- 23
plet vojna glazba sa instrumentima.
- 18.IX Veliki mobilizacioni zbor drži se danas u 17 ča- 28
sova. Molimo ako je moguće da naši avioni kru-
že.

Jovo

- 18.IX U Tuzli uhvaćen Stjepan Vujica, šef ustaške nad- 66
zorne službe za Ist. Bosnu. Pozna dobro organi-
zaciju Gestapoa, funkcionere i neke agente. Vrlo
dobro upoznat sa političkim događajima u NDH
i organizacijom »Crnorukca« u Zagrebu. Da li
da ga povedemo do vas.⁵⁴

K.V.

⁵² Prema izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258), ova je divizija zakasnila, pa su napad na Tuzlu vršile samo jedinice 27. NOU divizije. Bliže o tome vidi dok. br. 79.

⁵³ Opširnije o plijenu i o stanju u tuzlanskom bazenu, poslije oslobođenja Tuzle, vidi izvještaj 3. korpusa NOVJ od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 36/3, k. 408).

⁵⁴ Stjepan Vujica, šef Ustaške nadzorne službe (UNS), po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. septembra 1944, avionom je prebačen u sjedište Vrhovnog štaba (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 114 k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). Bliže o njegovoj djelatnosti i organizovanju obavještajne službe protiv NOP-a na tome području vidi knjige depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 3/8I, list 3, depeša br. 658 i reg. br. 4, 8I, list 1 i 6, k. 408 A) i pismo Glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost u Tuzli od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 59/6, k. 408A).

18.IX Kosta i Vlado danas čekaju na aerodromu za avi- 14
on.

18.IX U Gračanicu stiglo oko 1000 S.S. vojnika. Ima 37
znakova aktivizacije pravca Doboj — Gračanica
— Srnice — Brčko. Molim ako ima mogućnosti
da se bombarduje Gračanica — Brčko a pome-
nuti pravac kontroliše i mitraljira.

Jovo

18.IX XI div. prebacila se preko bez borbe. Nastupa 22
određenim pravcem.⁵⁵

Jovo

18.IX Kosta, Vlado i ranjenici čekaju od sinoć na Os- 32
mačkom aerodromu. Molimo hitno avion večer-
as. Odgovorite hoće li doći.

Jovo

18.IX Za uspješno rukovođenje jedinicama u borbi 54
predlažemo da se unaprede u čin pukovnika kdt
27 div. ppuk. Kosorić Pero, u čin majora kdt 20
bde kapetan Mitar Minić i XIX bde kap. Vojo
Ivanović.

18.IX 13 S.S. div. većim djelom u raspadanju, svako- 28
dnevno se prijavljuju grupe odbjeglih vojnika
ove div.

18.IX Pored ostalog materijala koji se prebrojava na- 36
đene i dve tajne radiostanice, od kojih jedna ko-
jom je rukovao Vujica, šef UNS-a u Tuzli.

Jovo

20.IX Formirana 3-ća bda⁵⁶ u sastavu 38 div. Kdt ma- 43
jor Stojan Milinović, zamjenik kta kap. Blagoje

⁵⁵ Opširnije o prebacivanju 11. NOU divizije preko r. Drine u
zapadnu Srbiju, 16. 17. septembra 1944, i o daljim dejstvima te divizije
vidi dok. br. 72.

⁵⁶ Riječ je o 21. istočnobosanskoj NOU brigadi (vidi dok. br.
121). U njen sastav su ušla tri bataljona: 2. bataljon 17. majevičke
brigade 27. NOU divizije, 1. bataljon 18. hrvatske brigade 38. NOU
divizije i 3. bataljon Tuzlanskog NOP odreda. Opširnije o tome vidi
Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg.
br. 13/3, k. 408) knjigu depeša Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade
(reg. br. 1/4, str. 37, k. 1258) i njen istorijat (reg. br. 18/10, k. 1258)
i istorijat i pregled operacija 38. NOU divizije (reg. br. 1/6 i reg. br.
3/6, k. 1258).

Pejanović, polkom. Vojo Iković, pomoćnik polkoma Pero Jović.

20.IX Na stranu naše vojske prešlo 100 biv. legionara 19 sa oružjem.

Dve noći čekaju Kosta, Vlado i ranjenici na aerodromu Osmaci. Molimo hitno da dođu avioni.

20.IX Nužno su nam potrebna 4 protivkol. topa 47 m/m 40 sa munic., granata za bacač 80 m/m engl., talij. i njemač. kao i puščane municije za englesku pušku.

Jovo

20.IX 21. ov. mj. u 8 časova proslava i smotra 16. Musl. bde u Tuzli, na dan njene godišnjice osnivanja.⁵⁷ Mislimo ako ima mogućnosti da kruži naša avijacija. Ako će doći avijacija javite nam da bi mogli obavjestiti građanstvo.

Jovo

20.IX Dobili znake. Hoće li avioni doći večeras? Moli 25 mo hitan odgovor. Ranjenika ima oko 160.

Jovo

21.IX Molim da se preko XII Korpusa ili G. Štaba za 45 Vojvodinu da naređenje bataljonu Majev. p. odreda koji se nalazi preko Save, da se ovaj prebaci u Semberiju ako se nije već prebacio.

21.IX Biv. aktiv. major Koprivica otposan od strane 45 Baćovića na razgovore sa našim jedinicama.⁵⁸ Da li da vam ga uputimo, jer u vezi sa zlikovcem Baćovićem mnogo mora znati.

Jovo

21.IX Zbog vezivanja jedinica za obezbeđenje aerodroma, teških uslova pod kojim žive naši ranjenici, većeg broja drugova i engleske misije koji treba da pođu za Bari, molimo da što pre uputite 6 aviona. U izgledu je promjena vremena.

Jovo

⁵⁷ Bliže o formiranju 16. muslimanske brigade 27. NOU divizije vidi dok. br. 90, objašnjenje 6.

⁵⁸ Vrhovni štab je 24. septembra 1944. odgovorio da nikakvih pregovora ne može biti sa ratnim zločincima Petrom Baćovićem i Zaharijem Ostojićem (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 116, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

- 21.IX Fra župnik Perić⁵⁹ pobjegao pre ulaska naših je- 28
dinica. Preduzećemo sve mjere za stvaranje ka-
nala na Savi.

Jovo

- 21.IX Djelovi 27 div. vode borbu sa četnicima i usta- 50
šama na prostoru Požarnica — Busija.⁶⁰ Nepr.
je pretrpio gubitke od 40 mrtvih i više ranjenih.
Zekić orijentisan sev. zap. od Tuzle.⁶¹

Jovo

- 21.IX U toku današnje borbe sa četnicima i Z. kadrom 53
nađene na bojištu 64 lješine, nekoliko zaroblje-
nika stavljeno pod vojni sud. Nepr. je bio u ja-
čini preko 1000 vojnika. Nastavlja se proganja-
nje razbijene bande.

Jovo

- 22.IX Zapaljeno 64 vagona soli. So je od strane ekon. 73
odseka Korp. oblasti stavljena na raspoloženje
N.O. odboru. U Kreki počinju danas da rade 3
kazana — dnevna proizvodnja 3 vagona. U Simin
Hanu ima 4 ispravna kazana. Rad ovde ne može
početi (odmah), jer su četnici opljačkali deo
alata.

- 22.IX U jučerašnjim borbama sa četnicima zaplenjeno 18
40 pušaka.

Jovo

- 23.IX 44 Djelovi 19 bde 27 div. u borbama na prostoru 68
Zvornika zarobili 1 oficira i 50 S.S. voj. Zaple-
njeno 2 mitr., 1 bacač, 40 pušaka i više muni-

⁵⁹ On je bio ustaša.

⁶⁰ i ⁶² Te borbe protiv četnika iz Tuzlanske (požarničke) briga-
de i Grupe četničkih (sprečanskih) brigada Majevičkog četničkog kor-
pusa vodile su od 21. do 28. septembra 1944. jedinice 27. NOU divizije,
a jedinice 28. NOU divizije vodile su 27. septembra borbe protiv
glavnine četnika Majevičkog korpusa. Opširnije o tome vidi dok. br.
137; Arhiv VII: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 1/8 I, list
81, k. 408A), izvod iz opeacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od
9. oktobra 1944 (reg. br. 26/7, k. 1111), naređenja Štaba Majevičkog
četničkog korpusa od 23. i 27. septembra (reg. br. BH-V: 11247 i 11254/2)
i njegova obavještenja od 21. 24. i 25. septembra 1944 (reg. br. BH-V:
11239, 11252 i 11253.1), naređenja Štaba 1. grupe brigada (Štaba br.
124/1) od 24. i 27. septembra (reg. br. BH-V: 11252.1, 11260 i 11260.1)
i njegove izvještaje od 22, 23, 25. i 28. septembra 1944 (reg. br. BH-V:
11237/1, 11250, 11264 i 11266).

⁶¹ Miloš Zekić je bio komandant 38. NOU divizije. Bliže o dej-
stvima ove divizije na tome sektoru vidi dok. br. 93.

cije. Djelovi iste div. vodili su 22 ov. mj. borbe sa četnič. bandama na sektoru G. Tuzla — Požarnica.⁶²

Jovo

- 23.IX 45 Molimo za rusku pošiljku u mauzerovom oružju 21 i municiji, odeći i obući.

Jovo

- 23.IX 46 Jesu li stigli Kosta i Vlado.⁶³ 10

Jovo

- 23.IX 47 28 div. prebacila se preko Ozrena u dolinu Spre- 22
če.⁶⁴ Uspostavili vezu.

Jovo

- 24.IX 48 Potrebna nam je pošiljka u puškama, eng. pušč. 63
municiji i granatama za eng. i njemački bacač,
odelu, obući, zbog priliva novih boraca. Mjesto
za prijem Parselo. Sekc. Tuzla, koordinata 16 21'
— 44 30'.

- 24.IX 49 38 div. potrebna hitna pošiljka u engleskoj mu- 49
nicipiji i granatama za engl. bacač. Mesto prijema
Sladna, sek. Tuzla, koordinate 16°6' — 44 44'.

- 24.IX 50 Na pravcu Doboj — Tuzla jedinice 38 div. zauze- 50
le Gračanicu i Srebrnik.⁶⁵ Nastavlja se napredova-
vanje ka Posavini.

- 24.IX 51 Potrebno bombardovanje Srnica — Čelića — Ko- 43
raja i Brčkog, na kojoj se liniji nalaze djelovi
13 S.S. div. O napredovanju naših jedinica bla-
govremeno ćemo javiti.

- 24.IX 52 PK SKOJ-a. Ovo je četvrta depeša. Odgovora nije- 94
smo dobili. Poslali smo izveštaj po Vladi i Mura-
tu. U Ob. SKOJ-a su kooptirani Sreten, Piljuga
i Rešad.⁶⁶ Borika⁶⁷ je stigao, za njega treba da
riješi PK KP. Mirko je otišao na partiski rad.
Risto⁶⁸ je probio sa Majevice. Situacija se po-

⁶³ Oni su pošli u sjedište Vrhovnog štaba 21. septembra 1944. sa aerodroma u s. Osmacima.

⁶⁴ Vidi dok. br. 137.

⁶⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 109 i 131.

⁶⁶ Pored Sretena Lopandića, u Oblasni komitet SKOJ-a su kooptirani Miloš Piljuga i Rešad Salatović.

⁶⁷ Borika Stanić

⁶⁸ Risto Tošović, tada član Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu.

pravlja. Pripremamo Oblasnu konferenciju.⁶⁹ Pošaljite direktive za kongres.⁷⁰ Odgovorite hitno.

Miće

25.IX 53 Koprivicu su poveljeli sobom drugovi Kosta i Vla- 50
do. Oni su vam sigurno o tome rekli. Koprivica
nije dolazio do ovog štaba, niti smo mi poku-
šali ikakve razgovore sa ovim i njima sličnim
zločincima.

Jovo

75425⁷¹ Djelovi 38 div. razbili jače četničke i ustaške gru- 41
pe koje su pokušale kontranapadom povratiti
Gračanicu.⁷² Nepr. je imao preko 40 izbačenih iz
stroja. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

Jovo⁷³

39

85826 Na prostoru Zvornika jedinice 19 bde⁷⁴ zarobile
50 SS vojnika, 1 oficira i zaplenile 40 pušaka, 2
mitr. i 1 bacač sa više municije.⁷⁵

Jovo

⁶⁹ Riječ je o I oblasnoj konferenciji SKOJ-a. Ona je održana u Tuzli od 20. do 25. oktobra 1944. Prisustvovalo joj je 430 delegata, a prethodile su joj okružne konferencije za Tuzlu i Vlasenicu održane 13. oktobra 1944 (vidi u Arhivu VII knjigu depeša 3. korpusa NOVJ, reg. br. 4/8 I, listove 8, 12 i 92, k. 408A).

⁷⁰ Odnosi se na I kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Bosne i Hercegovine (USAÖBiH). Omladina istočne Bosne trebalo je da uputi na kongres 120 delegata; međutim, uslijed neprijateljskih dejstava, kongres je odgođen (održan je 9. maja 1945. u Sarajevu). Bliže o odlaganju kongresa vidi Arhiv VII, reg. br. 5/7, str. 15, 47 i 50, k. 1258 (knjigu depeša 38. NOU divizije, depeše od 28. i 29. oktobra 1944) i reg. br. 3/8I, list 104, k. 408A i reg. br. 4, 8I, list 114 i 115, k. 408A (knjige depeša 3. korpusa NOVJ).

⁷¹ U ovoj grupi, od pet cifara, posljednje dvije cifre označavaju datum u odnosnom mjesecu. U ovome slučaju, posljednje dvije cifre (25) odnose se na 25. septembar 1944. godine. Od ovoga dana depeše su uzete iz druge knjige depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 4, 8 I, list 1, k. 408A).

⁷² O borbama oko Gračanice u to vrijeme vidi dok. br. 130, 131 i 132.

⁷³ Jovo Vukotić

⁷⁴ Skraćenica za brigadu.

⁷⁵ Riječ je o ponovnom upadu 2. bataljona i izviđačke čete 19. birčanske brigade 27. NOU divizije u Zvornik, 21. septembra 1944. Opširnije o tome vidi izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/7, k. 1111).

- 85926 Razumeli direktivu u pogledu upotrebe 28 div.⁷⁶ 38 U tom smislu div. je dobila zadatak i već je u pokretu nakon kraćeg odmora i sređivanja.⁷⁷

Jovo

100

- 96527 Djelovi 38 div. u daljem napredovanju zauzeli ustaško uporište Sokol na pravcu Gračanica — Brčko.⁷⁸ Na pravcu Tuzla — Brčko djelovi 28 div. zauzeli Lopare. Nepr. posle kraće borbe razbijen. Nastavlja se čišćenje četnič. bandi na prostoru Požarnica — Jelica.⁷⁹ Jedinice 27 div. čiste ustaška uporišta u dolini Spreče. Ima više zarobljenih koji dobrovoljno pristupaju u naše redove.⁸⁰

Jovo

34

- 96828 Na pravcu Gračanica — Gradačac jedinice 38 div. zarobile 80 nepr. vojnika.⁸¹ Zaplenjeno 40 pušaka i 3 p. mitraljeza.

⁷⁶ Odnosi se na direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. i 20. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 114 i 115, k. 408A) upućene Stabu 3. korpusa u vezi sa upotrebom 28. NOU divizije na području Majevice, Posavine i Semberije poslije prelaza u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 96 i 99; knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 3/8 I, list 1. i 2, k. 408A).

⁷⁷ Jedinice 28. NOU divizije izvršile su pokret prema Puračiću. Na tu prostoriju su pristizale od 22. do 24. septembra 1944. radi sređivanja i odmora. One su 26. septembra 1944. pošle opštim pravcem Tuzla — Požarnica — Trnava — Janja da bi razbile četničke bande na prostoriji Majevice i postavile se na lijevoj obali r. Drine, na sektoru Zvornik — Bijeljina, kao pobočnica snaga NOVJ koje su djelstvovale u zapadnoj Srbiji. Bliže o tome vidi dok. br. 137; Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408 (izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944) i reg. br. 6/4, list 75—84, k. 1125 (knjigu depeša 28. NOU divizije).

⁷⁸ Prema izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258) neprijateljsko uporište Sokol, u kome su se u to vrijeme nalazili dijelovi 9. bojne 10. posadnog zdruga i, vjerovatno dijelovi 25. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, zauzele su 23. septembra 1944. 17. majevička i 18. hrvatska brigada. Tom prilikom se 60 ustaša održalo u kuli (tvrđavi) u Sokolu. Bliže o tome vidi dok. br. 54, 130, 131 i 132.

⁷⁹ O zauzimanju Lopara i o borbi protiv četnika na sektoru Požarnica — Jelica vidi dok. br. 137; Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408) i knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, list 75—84, k. 1125).

⁸⁰ O pristupanju pripadnika neprijateljskih jedinica u redove 27. i 38. divizije 3. korpusa NOVJ u to vrijeme vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba 27. divizije od 9. oktobra (reg. br. 26/7, k. 1111), izvještaj Štaba 38. divizije od 1. oktobra (reg. br. 18/3, k. 1258) i izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (reg. br. 13/3, k. 408).

⁸¹ O tome vidi Arhiv VII, reg. br. 18/3, k. 1258: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. oktobra 1944. godine.

- 06928 Tuzl. part. odred u borbi sa zel. kadrom zaro- 31
bio 30 vojnika, zaplenjeno 10 pušaka, 1 p. mitr.
i druga sprema.⁸²
- 07028 Naše jedinice zarobile biv. komandanta Tuzl. 54
oblasti oberstlajtnanta Hampela Hajnriha i nje-
govog šefa personal. odeljenja Herbalda Eriha.
U zarobljavanju se istakao kurir kde mjesta Lu-
kavac Suljagić Fadil.
- 79
- 28 div. u svom napredovanju zauzela uporišta
Priboj i Rastošnicu i vrši dalje prodiranje prema
Drini.⁸³
- 56
- 10429 Naređeno 28 div. da na liniji Rastošnica — Dri-
na onemogućí Draži probijanje na jug, 27 div. da
sa jednom brigadom na prostoru Capardi — Zvor-
nik obrazuje drugu liniju zasjeda sa zadatkom
uništenja Draže i njegove pratnje.⁸⁴
- 10529 38 div. naređeno da spreči eventualno prebaciva- 32
nje na Trebavu i Ozren zbog prisustva 28 i 27 div.
južno.

Jovo

85

⁸² Opširnije o tome vidi izvještaj Staba Tuzlanskog NOP odreda od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/5, k. 1627).

⁸³ i ⁸⁴ Vidi dok. br. 137, objašnjenje 25. i 26.

⁸⁵ U dokumentu dalje slijedi depeša iz oktobra 1944. godine.

IZVJEŠTAJ ŠTABA KUPREŠKOG NOP ODREDA OD 29. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU NA PROSTORU BUGOJNO — DONJI VAKUF — KUPRES'

Š T A B
KUPREŠKOG N.O.P. ODREDA
Br. službeno
dne 29.X 1944. god.

Dostavlja mjesečni
operacijski izveštaj

ŠTABU X DIVIZIJE NOVJ

P o l o ž a j

Poslije odlaska 50 boraca iz našega odreda u brigadu, sa preostalim ljudstvom po zadatku rušili smo komunikaciju Kupres — Bugojno i držali položaj na Kupreškim Vratima² od 1—7.IX. Dodira sa neprijateljem nismo imali.

8.IX Oko 120 četnika, koji su odstupali iz D. Vakufa, napalo je jednu našu desetinu iz I čete i tom prilikom poginuo je komesar čete drug Stevan Malić, a komandir je ranjen, dok je ostalih 9 boraca zarobljeno. Slučaj se desio na Malim Kupreškim Vratima, [o] čemu smo vas posebnim izveštajem obavestili.

9—16.IX U ovome međuvremenu nalazimo se sa jednom četom u D. Vukovskom, gdje suzbijamo dolazak četnika i pljačkanje stanovništva po selima Rilić, Zanolina i Omar. Druga četa se nalazi u Blagaju, te kontroliše Hrblinu. Za ovo vrijeme nismo imali sukoba sa neprijateljem.

16.IX Sa celim ljudstvom doseljavamo u Begovo Selo kod Kupresa, gdje na 18.IX od preostalog ljudstva formiramo jednu čet.

19.IX Sa celom četom pravimo zasjedu između Zanoline i Malovana, ali bez uspeha.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 46/3, k. 854.

² Odnosi se na Mala i Velika vrata (k. 1384), sjeveroistočno od Kupresa.

22.IX U zajednici sa Liv.-Duv. i Glamočkim odredom vršimo napad na četnike, koji dobro ne uspijeva radi lošeg vremena.

Tom prilikom imali smo jednog ranjenog druga, dok su neprijateljski gubici, kako sada doznajemo, 1 mrtav i 6 ranjenih.

4. i 25.IX Iz Blagaja za Bugojno po jedan vod sprovodio je top.

28.IX Jedan vod nalazi se na zasjedi oko Rilića i Zanoligne, prema Malovanu, te mislimo da neće imati uspjeha radi vcoma lošeg vremena.

Sa ljudstvom koje nam je ostalo, a isto je uglavnom staro i nesposobno, nije nam moguće imati skoro nikakav uspjeh. Za napadati ih nemamo snage, a za potjeru za grupicama koje dolaze i pljačkaju treba mlado i izdržljivo ljudstvo. Isto je još mnogo i golo, a vrijeme je ovdje već zahladnilo.³

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. polkoma
Sešum Rajko

(M. P.)

Komandant — kapetan
M. Lelović

³ Ored je rasformiran 2. oktobra 1944. O tome, u depeši Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/92-5, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ), piše:

»Borce Kupreškog odreda stavite na raspolaganje Komandi mjesta Kupres s tim da formiraju straže. Čitav Štab odreda uputiti u Štab korpusa«.

**IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 5. KORPUSA DOSTAV-
LJENIH VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U
SEPTEMBRU 1944. GODINE¹**

[Za Vrhovni štab NOV i POJ]

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
50 ^a	2 IX.	1	62	I. Pre nekoliko dana Nijemci su tra- žili od ministra Vokića ³ ljudstvo za 11 art. divizionu za njemačku granicu. Vokić je odbio to, a nje- mačka policija je zaposjela mini- starstvo. Radi ovoga sva povj. na- ređenja prenose se kuririma jer Nijemci kontrolišu radiovezu.	ob.
				II.	
		2	49	Prije prekida saobraćaja na komu- nikaciji Bihać—Kostajnica tom ko- munikacijom prošlo sa juga na sjever oko 400 motornih vozila Ni- jemaca. Prema podacima idu za Zagreb. ⁴ Ne znamo broj jedinice.	ob.
				III.	
		3	26	Neprijatelj dovlači pojačanja na ovu liniju u cilju boljeg osiguranja iste. Sav. avioni nisu bombardovali.	ob.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br 7/5, list 237, k. 461 A. Redakcija je izostavila depeše koje se ne odnose na borbena dejstva 5. korpusa NOVJ, i to je u dokumentu označila trima tačkama.

² Šifra za Vrhovni štab NOV i POJ.

³ Ante Vokić, ministar oružanih snaga u vladi NDH, krajem avgusta je, zbog pripreme puča, bio uhapšen. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 143.

⁴, ⁷ i ¹¹ Krajem avgusta i početkom septembra sa područja Knina i Bihaća upućeni su na sektor Beograda 92. motorizovana grenadirsko brigada, 1. puk divizije »Brandenburg« i 202. tenkovski bataljon (vidi dok. br. 1; Arhiv VII: reg. br. 12/1, k. 2 — grafički pregled komandanta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«, mikrofilm NAV-N-T-311- reg. br. F-193, snimke br. 18, 279, 320, 361 i 362 — dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 1, 7, 8. i 9. septembra 1944). Nešto kasnije, u prvoj polovini septembra, prema Beogradu je upućen i jedan puk iz sastava 264. pešadijske divizije 15. brdskog armijskog korpusa (vidi Erih Smit-Rihberg, navedeno djelo, str. 38).

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
50	5 IX	4	70	Završno 6. septembra napadamo Prijedor. ⁵ Da bi operacija uspjela sa što manje žrtava potrebno je bombardovati most i ž. stanicu i mitraljirati položaje oko grada. Molim naredite da bar 2 naša aviona bombarduju i mitraljiraju šestog septembra od 6—9 sati.	
				<i>Rodić</i>	
50	6 IX.	5	192	Nacionalnom Komitetu Osloboj. Jug. Šaljemo Vam sledeće podatke: 1) Broj stanovnika na našem području aproksimativno iznosi milion i devetsto hiljada. 2) Potrebna je pomoć u hrani do nove žetve za šest stotina šezdeset pet hiljada lica. 3) Potrebna je pomoć u odjeći i obući za milion sedamsto i deset hiljada ljudi. 4) Žetveni prinos u ovoj godini prema predratnom prinosu smanjio se za žitarice 35 procenata, za krompir 25 procenata, za pasulj 20 procenata. 5) Broj stoke smanjio se prema predratnom stanju, konji za 84 procenta, goveda za 63 procenta, ovce za 75 procenata, koze za 74 procenta, svinje za 73 procenta. Ovo su aproksimativni podatci za oslobođenu i neoslobođenu teritoriju.	
				<i>Pretsjedništvo Zavnobiha⁶</i>	
		6	53	1. i 2. ov. mj. jače njemačke snage preko Lapca stigle su u Bihać, Krupu i Otoku. Jedan dio ovih snaga produžio je preko Novog ka Sunji, a ostali su čekali opravak pruge. I ovi postepeno odlaze preko Novog. Tačan naziv jedinice još ne znamo. ⁷	
50	7 IX.	7	17	5. ov. mj. 1 avion bacao u S. Mostu ubojnu spremu i nešto odjeće.	

⁵ Vidi dok. br. 31.

⁶ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

	8	37	4. ov. mj. neprijatelj pojačao obezbeđenja na komunikaciji Pazarić — Tarčin i probio se u Raštelicu. Na ovu liniju došlo iz Sarajeva 1 bat. »P. E.« div. i 1 bat. ustaša. ⁸
	9	36	Nakon ovog zaposjedanja kolona od 100 kamiona koja je nadirala od Konjica, probila se za Sarajevo. Prema podacima ova kolona pripada 15. SS diviziji, koja dolazi iz Crne Gore. ⁹
	10	19	Njemačke jedinice napustile su Busovaču, Kiseljak i Vitez. Kreću se prema Brodu.

I.

50	8
<u>IX</u> | 11 | 18 | Nijemci svoje magacine iz Sarajeva i Visokog povlače prema Brodu. |
|----|----------------|----|----|---|

II.

	12	24	Kod domobrana velika pometnja. Na nekim mestima se masovnije predaju. Iskoristićemo ove momente. ¹⁰

III.

	13	28	Prema podacima snage koje su oko 1. ov. mj. prolazile preko Bihaća ka Novom i Sunji pripadaju »Brandenburg« diviziji. ¹¹

	14	40	Kod nas se nalazi izvestan broj avijatičara koji su skoro prebjegli iz hrvatske vojske.

Da li će se oni zadržati u našim jedinicama gdje smo ih rasporedili?

50	8
<u>IX</u> | 15 | 18 | 6. ov. mj. 1 avion bacao materijal X. Diviziji a posle toga spustio se u S. Most. |
|----|----------------|----|----|---|

	16	13	7. ov. mj. 1 ruski avion spustio se u S. Mostu sa nešto ubojne spreme.

	17	12	7. IX. stigla su 3. ruska lekara sa materijalom.

	18	14	Nacionalnom komitetu. Juru Begiću ne možemo poslati.

Đuro¹²

⁸ Vidi dok. br. 36 i 55.

⁹ Vidi dok. br. 23, objašnjenje 20.

¹⁰ Vidi dok. br. 77, objašnjenje 7.

¹² Pucar

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

I.

50	9 IX.	19	33	7. ov. mj. avion »Kaproni« sa 2 oficira i 4 podoficira iz Rajlovca došao i spustio se u Glamoč. Prebacujemo ga u S. Most.	
----	----------	----	----	---	--

II.

		20	36	Pilot zastavnik Delić Milan iz 15. Balk. Vazd. Korpusa, pošto mu se pokvario motor, spustio se kod Drvara. ¹³ Da li ga odmah uputimo tamo?	
--	--	----	----	---	--

I.

		21	14	U Sarajevu svi njemački Štabovi i bolnice su popakovani i čekaju pokret.	
--	--	----	----	--	--

II.

		22	27	Njemačke snage koje se povlače iz Sarajeva, Travnika i okolnih garnizona sa glavninom idu preko Romanije za Srbiju.	
--	--	----	----	---	--

Kn.¹⁴

50	10 IX.	23	19	7. sept. od Mostara ka Sarajevu probijalo se 150 kamiona sa vojskom i materijalom. Naziv jedinice provjeravamo.	ob.
----	-----------	----	----	---	-----

50		24	25	8. ov. mj. engleski pukovnik Selbi spustio se sa »Harikenom« u S. Most. 9-IX. ponovo odletio za Bari.	
----	--	----	----	---	--

	13 IX.	25	39	1. IX. u svim bolnicama ima 331 ranjenik i 428 bolesnika. Od toga za evakuaciju u C. Bosni oko 60, u ostalim bolnicama 30.	
--	-----------	----	----	--	--

Dr. Špoljar¹⁵

		26	91	Do sada avijacija nije sadejstvovala sa snagama ovog Korpusa a preko savezničke misije nemoguće dobiti avione, pa Vas molimo da nam javite da li možemo dobiti dva avi-	
--	--	----	----	---	--

¹³ Odnosi se na Balkanske vazduhoplovne snage (Balkan Air Force). Bliže o njima vidi knj. 28, dok. br. 114.

¹⁴ Vjerovatno: Velimir Knežević, koji je u to vrijeme bio načelnik Štaba 5. korpusa NOVJ.

¹⁵ Dr Milan Špoljar, tada major, načelnik Sanitetskog odjeljenja 5. korpusa NOVJ.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

ona za B. Luku da bi ih mogli tra-
žiti na vrijeme.

Po likvidaciji B. Luke, što je već
zrelo, prešli bi sa jakim našim sna-
gama i naoružanjem na čišćenje
prostorije oko Sarajeva i samog
Sarajeva.

R.¹⁶

I.

50	15 IX.	29	27	Jedna doknadna i jedna željezn. do- mobranska bojna sa sektora Viso- kog predale se i prešle našim je- dinicama. ¹⁷	ob.
----	-----------	----	----	---	-----

II.

		30	32	Sa Rajlovca izišlo i prešlo na našu stranu 88 vazd. oficira, podoficira i vojnika, od kojih 29 pilota.	ob.
--	--	----	----	--	-----

I.

		31	25	11. septembra 4. reg. »Branden- burg« sa 100 kamiona otišli iz Trav- nika pravcem Zenica — Brod. ¹⁸	ob.
--	--	----	----	--	-----

II.

50	15 IX.	32	22	Dio snaga 369 L. D. sa 80 kamiona probilo se od Mostara za Sara- jevo. ¹⁹	ob.
----	-----------	----	----	--	-----

III.

			33	16	Neprijatelj iz pravca Doboja i Bro- da prodro u Derventu. ²⁰	ob.
50	16 IX.		34	46	Regulišite nam radio-vezu između III. korpusa i divizije u C. Bosni.	

¹⁶ Rodić

¹⁷ Vidi dok. br. 144, objašnjenje 5.

¹⁸ Odnosi se, vjerovatno, na pokret 1. bataljona 4. puka divizije
»Brandenburg«. Glavnina toga puka (2. i 3. bataljon) u to vrijeme već
se nalazila prebačena prema Rumuniji. Bliže o tome vidi: dok. br.
151; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br.
916 — 920 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 27. avgusta 1944) i
snimak br. 1017 (depešu Komande 2. oklopne armije od 28. avgu-
sta 1944).

¹⁹ Riječ je, vjerovatno, o pokretu 105. izviđačkog bataljona. Bliže
o tome vidi dok. br. 166, objašnjenje 5.

²⁰ Vidi dok. br. 181.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjeda
----------	-------	------	-------	----------------	---------------

Neka III. korpus odredi pozivne znake, radno vrijeme i talase. Naši kristali su 4000—4000 i 4750—4750 kc.

I.

35	28	Banju Luku, Gradišku sa svim uporištima na toj liniji napadamo osamnaestog septembra u dvadeset dva časa. ²¹	ddd
----	----	---	-----

II.

50	16 IX.	36	89	Potrebno bombardovati: Kao najvažnije: Most na Savi u Gradiškoj i samu Gradišku jer se tamo nalaze ustaše. Drugo po važnosti bombardovati Kastel (tvrđavu pored Vrbasa u centru grada), Manastir Petričevac (3 km s. zapadno od B. Luke; tamo se nalazi njemački đeneral ²² i njemačka posada), Trapiste, Donju i Gornju Topolu na cesti B. Luka—Gradiška.
----	-----------	----	----	---

III.

50	16 IX.	37	26	Sa bombardovanjem početi osamnaestog septembra od devetnaest časova do početka napada.
----	-----------	----	----	--

R.

I.

50	17 IX	38	28	Prema podacima »Princ Eugen« diviz. trebala bi se prebaciti preko Broda, pošto nije uspjela preko Srbije. ²³	ob.
----	----------	----	----	---	-----

²¹ Opširnije o tome napadu vidi dok. br. 80.

²² U borbama za Banju Luku zarobljen je njemački general Karl-Krebs fon Devic (vidi dok. br. 111).

²³ Podatak nije tačan. Pomenuta divizija (bez 7. SS dopunskog bataljona i 7. SS samohodnog protivtenkovskog diviziona) prebacila se cijela preko Drine u zapadnu Srbiju do kraja septembra 1944. Opširnije o tome vidi: dok. br. 126, objašnjenje 10; Arhiv VII: grafički pregled komandanta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku« (reg. br. 12/1, k. 2), ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Grupe armija »F« (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimke br. 11 — 17, 127 — 130 i 141 — 144), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 20. i 21. septembra (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 808 i 849), 18, 20, 21, 22. i 25. oktobra 1944 (mikrofilm

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

II.

39	22	Neprijatelj angažuje jače snage za uspostavu saobraćaja Sarajevo — Brod.	ob.
----	----	--	-----

III.

40	20	15. sept. iz Sarajeva preko Kiseljaka ka Zenici prošlo je 130 kamiona »P. E.« ²⁴	ob.
----	----	---	-----

41	159	Vrhovnom komandantu NOV i PO Jugoslavije Maršalu Titu.—	
----	-----	---	--

Čestitamo Vam, u ime boraca, podoficira, oficira i političkih komesara, naš Vrhovni komandante, na najvišem odlikovanju Sovjetskog Saveza ordenom »Suvorova« I. stepena. Takvo priznanje Vama na Vašem mudrom i hrabrom rukovođenju u trogodišnjoj borbi je visoko priznanje naroda Sovjetskog Saveza i narodima naše domovine.

Ponosni smo i gordi na takovom priznanju bratskih nam naroda našem Maršalu. Obećavamo Vam, da ćemo još snažnije udarati po mrskim fašističkim osvajačima i još smjelije i odlučnije izvršavati Vašu naredbu uništavajući poslednje ostatke okupatora i njegovih slugu.

Živio naš voljeni Vrhovni komandant maršal Jugoslavije drug Tito.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar
pukovnik,
Došen Ilija

Komandant
general-major,
Rodić Slavko

NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimke br. 546, 587, 606, 620 i 670) i ratni dnevnik 7. SS brdskog pionirskog bataljona njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimke br. 3786816 — 3786841).

²⁴ Misli se, vjerovatno, na njemačku 7. SS brdsku dobrovoljačku diviziju »Princ Eugen«. Međutim, na sektoru Zenice se nalazio njen Samohodni (jurišni) protivtenkovski divizion (vidi dok. br. 126, objašnjenje 10). Ovdje je, vjerovatno, riječ o pokretu dijelova 105. izviđačkog bataljona (vidi dok. br. 166, objašnjenje 5).

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

I.

50	19 IX.	43	18	Vodimo žestoke ulične borbe u B. Luci. Drže se još dve zgrade i Kastel. Potrebno danas bombardovati Kastel, most na Gradiškoj i mitraljirati cestu Okučani — Gradiška — Topola.
----	-----------	----	----	---

R.

II.

			44	14	Nije bilo bombardovanja — nezgodno.
50	20 IX.	45	84		Molimo ponovite depešu br. 63, gr. 84 od 17. septembra. U depeši kojom smo tražili da nas povežete sa III. korpusom dali smo talas 4750 kc. a u depeši kojom nas povezujete stoji 4740. Koji ste talas javili III. korpusu? Da li pozivamo sa KTR-KTR ili sa KMR — KMR?
50	21 IX.	46	40		Javite III. korpusu neka sluša Sred.-Bos. diviziju na talasu 4750 kc. a ne 4740, kako ste mu prije javili.

I.

		47	31	Sada je najhitnije potrebno bombardovati Gradišku, most na Savi, Okučane i cestu Gradiška — Okučani mitraljirati.
--	--	----	----	---

II.

		48	23	Radi akcije na Travnik potrebno je hitno bombardovati Travnik i Kiseljak.
--	--	----	----	---

R.

I.

	22 IX.	49	65	Prema podacima sektoru Romani-ja — Goražde četnici vode borbu sa Nijemcima i ustašama. Na sektoru Visoko — Maglaj vrše razaranja pruge. U Sarajevu uhapšeno 130 Srba četnički raspoloženih kao taoci. U toku su pregovori za prekidanje neprijateljstva. ²⁵	ob.
--	-----------	----	----	--	-----

²⁵ Vidi dok. br. 94, objašnjenje 3.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
----------	-------	------	-------	----------------	----------------

II.

50	24 IX.	50	29	Zadnjih dana preko Doboja ka Der-venti prošle su jače motorizovane kolone. Ukupno oko 4000 vozila. ²⁶	ob.
		51	38	U toku borbi za B. Luku i uporišta do Gradiške imali smo ranjenih 400 i mrtvih oko 100. Ranjen je drug general Slavko lakše u ruku.	

Ilija²⁷

I.

52	47	Zaplenjene avione kod B. Luke ²⁸ upotrebljavamo za dejstvo na sektoru B. Luka — Gradiška. Naši avioni nose oznake na krilima i repu petokraku zvezdu. Obavestite savezn. da ih ne napadaju.
----	----	--

II.

53	18	19. sept. spasili smo 4 savezn. avijatičara kod B. Luke.
----	----	--

III.

50		54	26	23. sept. jedan engleski Spitfajer usled kvara motora spustio se u Aleksandrovcu kod B. Luke.
50	25 IX.	55	84	Da li možemo računati na bombardovanje Kastela sa bombama od 500 do 2000 kg. da bi izbjegli žrtve sa napadom našim snagama, jer je tvrđava dosta teška za likvidirati. Avione ćemo očekivati 26. i 27. septembra, sa crvenim raketlama daćemo signale u pravcu Kastela. Molimo odgovorite nam po ovom.
50	26 IX.	56	48	Za američke stanice SCR-284 — 9 nemamo suvih baterija. Tražili smo od saveznika, ali ne dobivamo. Neke radio-stanice već ne rade, uskoro će i druge stati. Molimo da se hitno pošalje.

²⁶ Odnosi se na pokret Bobbene grupe »Rudno« i dijelova 750. puka 118. lovačke divizije (vidi dok. br. 151 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 849: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 21. septembra 1944).

²⁷ Došen

²⁸ Vidi dok. br. 111.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
50	27 IX.	57	37	30. sep. napadamo Travnik. ²⁹ Mo- limo tražite za isti dan od 17 (se- damnaest) časova pa nadalje bom- bardovanje kasarne, pošte i bun- kera.	
II.					
		58	41	Danas u 11 časova 7 savezn. aviona bombardovalo Kastel. Zgrade u Ka- stelu zapaljene. Neprijatelj se je održao u zidinama i podzemnim hodnicima.	
III.					
		59	84	Nepr. mot. kolona koja nadire od Dervente sa prednjim dijelovima doprla do Klačnica. ³⁰ Porušili smo most na Klačnicama i odbacili ne- prijatelja od mosta. Sa pravca Gra- diške neprijatelj takođe vrši pri- tisak ³¹ ali bezuspješno i trpi velike gubitke. Sa ovoga sektora izvukli smo 2 brigade za nepr. grupu koja nadire od Prnjavora.	
IV.					
		60	... ³²	Još aktuelno bombardovanje Gra- diške i Gradiškog mosta i mitra- ljiranje ceste Klačnice — Prnjavor i Trapisti — Slatina — Prnjavor.	
V.					
50	27 IX.	61	67	Velika skladišta benzina i avion- skih bombi koje smo zaplenili na prostoru B. Luka — Gradiška nepr. prije 5 mj. nagomilao za potrebe taktičkog bombardovanja Jadran- skog sektora, jer su Nijemci u to vrijeme smatrali da će doći do is- krčavanja na Jadranu.	
R.					
		62	29	Engleski pukovnik Selbi spustio se na aerodrom Zalužani. Avion mu se pokvario te će se vratiti preko S. Mosta.	

²⁹ Opširnije o napadu na Travnik vidi dok. br. 126.

³⁰ Riječ je o Borbenoj grupi »Rudno« (vidi dok. br. 151).

³¹ Odnosi se na Borbenu grupu »Panvic« (vidi dok. br. 151).

³² Broj je nečitak.

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Predane depeše	Pri- mjedba
		63	59	Prema podacima G.S.H., ³³ Pavelić donio odluku da se B. Luka povra- ti po svaku cijenu. Nijemci će na- vodno dati izvjesnu pomoć. Komandu nad ovim jedinicama pre- uzeo ust. pukovnik Rupčić, koji je po prijemu komande unapređen za đenerala.	
				R.	
50	28 IX.	64	21	Naše ispravne avione prebacili smo na aerodrom u S. Most. Tamo je za njih sigurno.	
		66	92	Jake nepr. snage koje su se spo- jile na Klačnicama produžile su nadiranje prema B. Luci. ³⁴ Posle duže i jake borbe na položajima iznad Klačnica neprijatelj je uspio probiti se i 28. o. mj. u 17 časova sa tenkovima i motorizacijom ušao u B. Luku. Naše snage nalaze se sada na položajima neposredno iz- nad B. Luke i vrše pritisak na grad i komunikaciju B. Luka — Gradi- ška.	
				I.	
50	30 IX.	64	26	Pravcima Mostar — Sarajevo i Ne- vesinje — Kalinovik — Sarajevo prebacuju se snage 15. SS divizi- je. ³⁵	ob.
				II.	
		68	32	Motorizovana kolona od 300 kami- ona »P. E.« diviz. povratila se za Sarajevo, pošto se nije mogla pro- biti preko Višegrada za Srbiju.	ob.
				III.	
		69	29	Pravcem Mostar — Sarajevo — Ki- seljak — Lašva prebacuje se zad- njih dana benzin i drugi ratni ma- terijal.	ob.

³³ Glavni štab NOV i POJ Hrvatske

³⁴ Riječ je o spajanju borbenih grupa »Rudno« i »Panvic« (vidi dok. br. 80, objašnjenje 14).

³⁵ Ta divizija se u to vrijeme nije nalazila u Jugoslaviji (vidi dok. br. 23, objašnjenje 20). Ovdje je, vjerovatno, riječ o pokretu dije-
lova 750. puka 118. lovačke divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-
-NT-311, reg. br. F-193, snimak br. 1042 — 1046: dnevni izvještaj
Grupe armija »F« od 26. septembra 1944).

**IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNICA ŠTABA 27. DIVIZIJE
OD 30. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPU-
SA NOVJ O DEJSTVIMA U PRVOJ POLOVINI SEPTEMBRA¹**

Š T A B
XXVII. UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj: 95.44
Dne 30-IX-1944.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Tuzla

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1. do 15. septembra 1944. godine.

U sastavu ove divizije bile su slijedeće jedinice: XVI, XIX. i XX. NOU brigada i Kladanjsko-ozrenski partizanski odred.²

XVI. NOU brigada

1.IX.1944. Po likvidaciji Kladnja raspored jedinica bio je sledeći: I. bataljon Konjsko Brdo — Preštaka — Kladanj. Daje obezbeđenje od Olova i vrši garnizonsku službu u Kladnju. II. bataljon Stanovi, obezbeđuje od Živinica, IV. bataljon Plahovići — Buševo. Neprijatelj je pokušao protinapad na II. bataljon, on je uz dejstvo IV. bataljona odbijen. Štab brigade, brigadna intendatura i bolnica smještaju se u Gojsaliće. Uхваćena je veza sa Kladanjskim part. odredom, kome je predat Kladanj.³ Tehnički vod minirao je cestu Kladanj — Živnice, porušena su 4 mosta, zaplijenjeno je 14 pušaka, koje su uništene kao nepotrebne, 2500 metaka, 12 šinjela, 10 brdskih kazana, 40 čebadi, 40 šator. krila, ubijen jedan ustaša.

2.IX.1944. Brigada se nalazi na istoj prostoriji, prema dobivenom naređenju brigada u 14 časova kreće na prostoriiju Žepinci⁴ — Mitrovići, na putu dobiva naređenje da se vrati na prostoriiju Kladanj, gdje je brigada stigla u 20 časova i raspoređena je ovako: I. bataljon Plahovići — Buševo, II. bataljon zaštićuje pravac od Živinica, IV. bataljon obe-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/7, k. 1111.

² Riječ je o Kladanjskom NOP odredu.

³ To je po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944. Bliže o tome i o zauzimanju Kladnja vidi dok. br. 133.

⁴ Na karti 1 : 100.000 piše: Žepinići.

zbeđuje od Vlasenice,⁵ a ostali su prikupljali goveda za klanje u okolnim selima.

3.IX.1944. Raspored brigade isti. Ponovno uspostavljen na veza Gojselići — Kladanj. IV. bataljon upućuje patrolu radi izviđanja pravca Vlasenice. I. bataljon izvršio je akciju za nabavku stoke na sektoru Tuholj — Podpauč.

4.IX.1944. Prema dobivenom zadatku brigada se je postavila na prostoriju Gojsalić — Gornji Dopasci. Raspored jedinica je slijedeći: II. bataljon Gojakovići, sa obezbeđenjem prema Živinicama. IV. bataljon Gornji Dopasci sa obezbeđenjem prema Matijevićima. Brig. intendantura Donji Dopasci (Pepići), bolnica i štab brigade Gojselići. Tehnički vod izvršio je prekid ceste Kladanj — Živinice na 6 mjesta.

5.IX.1944. Raspored brigada se ne mijenja. Dobivena je saveznička sovjetska pošiljka: jedan bacač, dva šarca, odjeće i obuće. Od zarobljenog materijala u Kladnju upućeno je štabu divizije 4 brdska kazana i 6 šatorskih krila. Jedan bacač II. bataljona predat je Kladanjskom par. odredu.

6.IX.1944. Raspored jedinica ove brigade je isti.

7.IX.1944. Raspored brigade isti. Nastavljeno je miniranje ceste Kladanj — Živinice, na prostoriji Stanovi — Vitanj,⁶ cesta je porušena na četiri mjesta. Istog dana primljena je saveznička pošiljka (oružje: puške, pikavci i razna municija). Divizijska bolnica predana je bataljonu XX. brigade. Po dobivenom naređenju brigada je izvršila pokret preko Gornjih Dopasaca do Žepinića, gdje se je smjestila i to: II. bataljon izvršio je akciju radi prikupljanja stoke na sektoru Jošje — Bijelo Polje.

8.IX.1944. Na sektoru Jošje — Bijelo Polje II. bataljon vodio je borbu sa četnicima i ratsjerao ih. Gubitaka nije bilo. U 12 časova brigada je krenula pravcem Marića Kruške — Javornik — Raševo,⁸ odakle se razmješta ovako: I. bataljon Rakino Brdo, IV. bataljon Panduri, II. bataljon, štab brigade, bolnica, intendantura i Tehnički vod Raševo. Nastavilo se je sa prikupljanjem podataka o neprijatelju u pravcu doline Spreče.

9. IX.1944. Položaj brigade je isti. I. bataljon upućuje četvu na Vis⁹ radi izviđanja neprijatelja na cesti Tuzla — Zvornik. II. bataljon upućuje jednu četvu prema Majdanu, radi dobavljanja zabaziranih akumulatora.

⁵ Vlasenicu su 29. avgusta zauzeli dijelovi 13. SS legionarske divizije (»Handžar«). Blježe o tome vidi dok. br. 133.

⁶ Na karti 1 : 100.000 piše: Vitalj.

⁷ Blježe o tome naređenju vidi dok. br. 39.

⁸ O organizaciji toga pokreta vidi dok. br. 49.

⁹ Odnosi se na brdo Vis (trig. 452) zapadno od Zvornika.

10.IX.1944. Brigada kreće u dva ešalona na prostoriju Gračanica¹⁰ — Lukavica radi protjerivanja neprijatelja i vršenja mobilizacije. Štab brigade smjestio se je u Gračanicu. Prilikom akcije zarobljena su 4 zelenokadrovca.

11.IX.1944. U cilju boljeg izvršenja zadatka — mobilizacije, brigada se raspoređuje ovako: IV. bataljon Zlo Selo i Gračanica, II. bataljon Svojat i Jasičak, brigadna bolnica Zlo Selo, štab brigade smješten je u Svojat. Održan sastanak sa predstavnicima zelenog kadra na kojem im je saopštena naredba Vrhovnog komandanta.¹¹

12.IX.1944. Po dobivenom zadatku upućen je IV. bataljon na prostoriju Kakanj — Vis sa zadatkom zatvaranja pravca od Tuzle, na putu dobiva nov zadatak te odlazi na sastanak sa predstavnicima zelenog kadra iz Međaša, na prostor Spreče, gde im je saopštena naredba Vrhovnog komandanta.¹² Jedna četa koja je išla na Kakanj vodila je borbu sa četničkom grupom¹³ jačine oko 200 naoružanih sa 5 mitraljeza. Neprijatelj je protjeran a imao je 4 mrtva i nešto ranjenih. Naši gubitci: 1 poginuo i lakše ranjen komandir čete. Nakon borbe četa je zauzela položaj na Rakinom Brdu.

13.IX.1944. Raspored jedinica ostaje isti. Prema naređenju štaba divizije naša brigada pomera se na prostoriju Rakino Brdo — Tupkovići i raspoređuje se: I. bataljon Rakino Brdo, II. bataljon sa bolnicom, intendanturom Tupkovići, IV. bataljon ostaje na položaju Osmaci — Kakanj, Tehnički vod ostaje uz bataljon.

14.IX.1944. Po dobivenom naređenju¹⁴ brigada se vraća na prostoriju Živinice u 2 ešalona. Prvi ešalon — II. bataljon, brigadna bolnica, intendantura i I. bataljon kreću preko Tupkovića — Gračanice do Lukovca gdje se razmještaju ovako: II. bat. u Parselu i Morančanima, daje obezbeđenje u pravcu Tuzle. I. bataljon, Štab brigade, bolnica i intendantura smještena je u Živinice. Drugi ešalon istim putem stigao je u Živinice gdje se je smjestio.

¹⁰ Riječ je o s. Gračanici južno od Tuzle.

¹¹ i ¹² Vidi dok. br. 56, objašnjenje 16.

¹³ Na toj su se prostoriji u to vrijeme nalazili četnici Sprečanske brigade Majevičkog četničkog korpusa. Blíže o tim borbama vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 79, k. 408A; knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

¹⁴ i ¹⁵ Riječ je o naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 13. septembra 1944, koje se odnosi na prijem novih boraca u Bašigovcima od strane 16. muslimanske brigade. Oni su pripadali 13. SS diviziji »Handžar« i dobrovoljno su prešli u redove NOVJ. Blíže o tome vidi: dok. br. 81, objašnjenje 9; Arhiv VII: reg. br. 1/8 I, list 80, i reg. br. 2/8 I, list 79, k. 408A (knjige depeša 3. korpusa NOVJ) i reg. br. 1 16, k. 1111 (knjiga depeša 27. NOU divizije).

15.IX.1944. Brigada je raspoređena: II. bataljon Parselo, obezbeđuje u pravcu Tuzle, I. bataljon Morančani, obezbeđuje u pravcu Tuzle, IV. bataljon, Stab brigade, bolnica, intendantura i Tehnički vod Živinice. I. bataljon napao je ustašku kolonu kod Morančana i tom prilikom ranio jednog ustašu. II. bataljon vodio je borbu sa jednom ustaškom patrolom jačine 30 do 40 ljudi, koja se je kretala sa Ilinčice prema Parselu, tom prilikom ubijen je jedan ustaša a jedan je ranjen. U brigadu je pristupilo 112 bivših esesovaca, koji su raspoređeni po bataljonima.¹⁵

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 6 mrtvih, veći broj ranjenih.

Naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

Zarobljeno: 14 pušaka, 2500 metaka, 10 kazana, 12 šinjela, 40 čebadi i 40 šatorskih krila, zarobljena 4 neprijateljska vojnika. Pridošlo 112 bivših esesovaca. Porušena 4 mosta. Primljena sovjetska pošiljka: 1 bacač, 2 šarca i 6 pikavaca.

XIX NOU Brigada

1.IX.1944. Brigada se nalazila na prostori: Stolica — Bačkovac — Borogovo — Rakino Brdo — Spreča sa zadatkom zatvaranja pravca od Paprače i Spreče. Vršeno je izviđanje ali do sukoba sa neprijateljem nije došlo.

2.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom.

3.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim rasporedom.

4. IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom, i vrši redovnu vojničku obuku.

5.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima, raspored ostaje isti. Jedna grupa SS jedinica i četnici pokušali su iz Osmaka prema položajima našeg I. bataljona na Rakinu Brdu napade, ali su naši uspjeli odbaciti neprijatelja, kojom prilikom je izbačeno 10 neprijateljskih vojnika iz stroja.

6.IX.1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

7.IX.1944. Brigada je izvršila pokret na prostori Kruške.¹⁶ Izvršena je akcija na četnike na Paprači i Matkovcu, napad je izvršen u 3 sata ujutro, neprijatelj je protjeran.¹⁷ U samoj borbi SS jedinice¹⁸ koje su se nalazile u Bulatovcima

¹⁶ Na karti 1 : 100.000 piše: Gornji Krušici.

¹⁷ O naređenju za tu akciju vidi dok. br. 39.

¹⁸ Odnosi se na dijelove 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi Arhiv VII. mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 176, 243 i 276: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 4, 6. i 7. septembra 1944).

intervenisale su i napale naše snage u Osmacima, a drugom kolonom prodrli su u Golo Brdo, te su se naše snage morale povući na ranije položaje. U ovoj borbi imao je neprijatelj 5 teže ranjenih, naši gubitci 2 ranjena.

8.IX.1944. Raspored brigade je sledeći: Štab sa djelovima Krušići, dok su bataljoni držali položaje Sajtovići — Pantelići — Rakino Brdo — Vidakovići — Borogovo. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

9.IX.1944. Brigada na istim položajima.

10.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom.

11.IX.1944. Raspored jedinica brigade je slijedeći: II. i III. bataljon krenuo je prema Capardama sa zadatkom razbijanja četnika, dok je I. bataljon imao zadatak demonstrativni napad na Papraču, četnici su bili u jačini od 700 boraca.¹⁹ Na Capardama izvršen je napad, tom prilikom izbačeno je oko 60 neprijateljskih vojnika iz stroja i 20 poginulih na strani neprijatelja. Gubitci na našoj strani bili su 2 druga ranjena. U ovim borbama istakla se je naročito naša novoformirana četa.

12.IX.1944. Brigada se nalazi na istoj prostoriji.

13.IX.1944. Raspored jedinica je slijedeći: I. bataljon Borogovo — Vidakovići, II. bataljon Pantelići — Šeher,²⁰ III. Podborogovo — Pantelići, štab brigade i bolnica Mramorak. I. bataljon je u toku dana produžio put prema Zvorniku, te je sa jedinicama XX. brigade sudjelovao u napadu na Zvornik.²¹ Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih, a 10 vojnika je izbačeno iz stroja. Naši gubitci 2 ranjena. I. bataljon je po dolasku smješten u Šeher, II bataljon izvršio je pokret i zauzeo Snagovo.

14.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom.

15.IX.1944. Brigada na istim položajima. Štab brigade sa jednom izviđačkom četom II. bataljona otišao u Zvornik.

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 20 mrtvih, 7 ranjenih, 80 izbačenih iz stroja.

Naši gubitci 6 ranjenih.

¹⁹ Na toj prostoriji nalazili su se četnici iz Sprečanske i Papračke brigade Majevičkog četničkog korpusa.

²⁰ Na karti 1 : 100.000 piše: Šeherdžik.

²¹ i ²³ U napadu na Zvornik učestvovao je i 2. bataljon 20. romanjske NOU brigade (vidi dok. br. 79, objašnjenje 3).

XX. NOU brigada

1.IX.1944. Brigada na prostoriji: Ponjerka — Klještani — Rečica, sa zadatkom zatvaranja pravca od Vlasenice i Han Pijeska. Brigada je u isto vrijeme obezbjeđivala divizijsku bolnicu, pošto nije bilo dodira sa neprijateljem radilo se je na unutarnjem sređivanju jedinica.

2.IX.1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. U 9 sati brigada je izvršila pokret na prostoriju Žioci — Živkovići — Čanići sa zadatkom zatvaranja puta i kontrolisanja pravca od Vlasenice. I. bataljon izvršio je akciju za nabavku stoke na sektoru Tuholj — i Podpauč.

3.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima, raspored ostaje isti.

4.IX.1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

5.IX.1944. Štab brigade sa 2 bataljona izvršio je pokret za Vlasenicu, sa zadatkom zatvaranja pravca od Han Pijeska i primanja garnizone službe. III. bataljon je otpratio divizijsku bolnicu u Dopasce.²²

6.IX.1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

7.IX.1944. Brigada je izvršila pokret na Krušike, izvršena je akcija na četnike na Paprači i Matkovcu. Napad je izvršen u 3 sata ujutro, neprijatelj je protjeran. U samoj borbi SS jedinice koje su se nalazile u Bulatovcima intervenirale su i napale naše snage u Osmacima, a drugom kolonom prodrli su na Golo brdo, te su se naše snage morale povući na ranije položaje. U ovoj borbi neprijatelj je imao 5 teže ranjenih, dok su naši gubitci bili 2 ranjena.

8.IX.1944. Brigada na istim položajima.

9.IX.1944. Brigada na istim položajima, vrši redovnu vojničku obuku.

10.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom.

11.IX.1944. Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom.

12.IX.1944. Prema dobivenom zadatku, štab brigade sa I. i II. bataljonom premješta se u N. Kasabu, III. bataljon

²² Prema zapovijesti Štaba 27. NOU divizije od 6. septembra (vidi dok. br. 39) trebalo je da taj bataljon primi divizijsku bolnicu od 16. muslimanske brigade, a ne da je »otprati«. Bolnicu je 7. septembra 1944. primio od 4. bataljona te brigade, koji se u to vrijeme nalazio u Gornjim Dopascima. Da je on primio divizijsku bolnicu može se zaključiti i iz dijela ovog izvještaja za 12. septembar, a koji se odnosi na 20. romanijsku brigadu. O tome vidi i operacijski dnevnik 20. romanijske brigade, str. 2. i 5 (Arhiv VII, reg. br. 10/4, k. 1112-A).

obezbjeduje divizijsku bolnicu. U 11 sati izvršen je pokret prema Zvorniku, u 24 časa izvršen je napad na Zvornik²³ koji je na juriš zauzet od strane II. bataljona. Posada Zvornika bila je 150 bjelorusa i 250 legionara.²⁴ Neprijateljski gubitci su 25 mrtvih i oko 30 ranjenih i 18 zarobljenih. Poslije prvog udarca pobjegli su bjelorusi u Srbiju a legionari u pravcu Kozluka. Most na Drini porušen i prekinuta svaka veza sa Srbijom.²⁵

13.IX.1944. I. i II. bataljon sa štabom brigade na položajima oko Zvornika, neprijatelj je za sve vrijeme sa srpske strane tukao naše položaje jakom bacačkom i artiljerijskom vatrom.

14.IX.1944. Brigada na istim položajima.

15.IX.1944. Brigada se nalazi na istim položajima. Četnici u jačini njih oko 500 napali su naše položaje i u prvi mah su uspjeli da prodru u prve kuće grada Zvornika. Naše snage koje su se nalazile na položajima oko grada izvršile su odmah protunapad i uspjele da četnike izbace iz grada i protjeraju ga preko Sapne u pravcu Kitovnica — Međeđa. Za vrijeme ovih borbi neprijatelj je pretrpio slijedeće gubitke: 50 mrtvih i veliki broj ranjenih. Naši gubitci iznosili su 6 mrtvih i 14 ranjenih. Mobilisano je 65 novih boraca.

Zaključak:

18 zarobljenih. Neprijateljski gubitci: 55 mrtvih i veliki broj ranjenih.

Naši gubitci: 6 mrtvih i 16 ranjenih. Mobilisano je 65 boraca. Razrušen jedan most na Drini.

Kladanjsko-ozrenski odred

Nije podneo ovom štabu izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1. do 15. IX. 1944. godine.²⁶

OPSTI ZAKLJUČAK:

Za sve ovo vrijeme divizija se je nalazila na prostoru Birča i Spreče. Zauzeti su gradovi Zvornik i Kladanj. Ubijeno je 81 neprijateljski vojnik, ranjeno 120 vojnika, zarobljeno 22 vojnika, predalo se 112 SS vojnika, zaplijenjeno je: 14 pušaka, 2500 metaka, 40 čebadi, 12 šinjela, 10 kazana, 40 šatora. Porušeno 6 mostova i ceste.

²³ Vidi dok. br. 79, objašnjenje 3.

²⁵ Most na r. Drini je porušen po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 11. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 80, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

²⁶ O dejstvima toga odreda vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408).

Naši gubitci za sve ovo vrijeme 7 poginulih, 21 ranjen. Od Sovjeta je primljena pošiljka u oružju i spremi.

U ovome periodu, pošto nije bilo stalnih pokreta kao ni mnogo operacija, to je rađeno po jedinicama na uzdizanju vojničkom i političkom.

Sa svim dijelovima oko štaba divizije izvršeno je gađanje bojno sa puškom i automatskim oružjima.

Pošto su saveznici bacali veće količine oružja i municije, to je pomoglo da se operacije sa uspjehom izvedu.²⁷

Odjeća i obuća kod starih boraca dobra, a kod onih koji su nanovo pristupili ili mobilisani slaba.

Moral i borbenost kod boraca na visini.

Ishrana dosta dobra.

Zdravstveno stanje dobro.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: p.pukovnik,
Z. Škerović

Komandant: p.pukovnik,
Kosorić Pero

(M. P.)

²⁷ O prijemu oružja i municije od savzenika u periodu avgust — septembar 1944. vidi knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 1/8 I, list 36 — 40, k. 408A).

BR. 137

**IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 28. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U DRUGOJ
POLOVINI SEPTEMBRA 1944. U SREDNJOJ I ISTOČNOJ BOSNI¹**

Datum	Koja jedinica	Na kom sektoru je djelovala	Zaplijenjeno ili uništeno	G u b i t e i							Izgubljeno
				neprijatelj. naši							
				ubijeno	ranjeno	zarobljeno	mrtvih	ranjenih	nestalih	zarobljenih	
13 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Iz Buka, Kalinića i ostalih okolnih mjesta, gdje su bile raspoređene naše jedinice, krenulo se dalje prema Lovčiću, gdje je izvršena priprema radi prelaza glavne pruge i ceste, kao i rijeke Save za prebacivanje cijele divizije u Bosnu. ² Po prelazu glavne pruge i ceste, a dolaskom na Savu prišlo se likvidaciji nepr. uporišta Sl. Kobaš u kojem se nalazilo 180 Čerkeza i domaćih ustaša naoružanih sa 1 t., 1 l. bac., ostalo p. m. i puške. Napad je izveo 4. bataljon XVII ud. brigade, ³ dok su se ostale jedinice prebacivale uz potrebno osiguranje ⁴	Zarobljen je 1 puškomitraljez, 2 puške, 1 pištolj i 36 mina za teški i 60 mina za laki bacač, te 1000 kom. metaka.	nije	usta-	nov-					1 kurdi var-di ⁵ sa 25 kom. mi-na izgubila XVII ud. brigada. 1 puškomitr. 11 pušaka nestalo Brodskoj brigadi. (Odneli de-zerteri). 2 grla iz XVII ud. briga-de prilikom prelaza su se potopila
				16		2	5	30	43		

14 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Nastavilo se sa prebacivanjem koje je trajalo do 15 časova, nakon čega je izvršen pokret do Kunova i Smrtića, gdje su se jedinice odmarale. ⁶
15 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Ostalo se na sektoru Kunovi i Smrtići gdje je izvršeno sređivanje jedinica, održani štabski sastanci na kojima je analiziran put za Bosnu.
16 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Izvršen je pokret sa sektora Kunova i Smrtića do Prnjavora, ⁷ gdje su jedinice smještene, odmarale se i sređivale se. Ovdje je ušla u sastav divizije i cijela XXI ud. brigada.
17 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Sa Prnjavorskog sektora sa svim jedinicama izvršen je pokret do Kulaša i okolice, gdje je pored ostalog vršen raspored domobranaca koji su 8 — IX — iz nepr. uporišta Doboja prešli na našu stranu. ⁸ Vrijeme je bilo lijepo, a put udoban.
18 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Sa ovog mjesta krenula je cijela divizija do Tešnja, u čijoj su okolici smještene jedinice radi odmaranja i sređivanja. ⁹ Put je bio udoban, a vrijeme lijepo.

19 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Ostalo se sa jedinicama u istim mjestima radi sređivanja i prikupljanja podataka o prelazu preko rijeke Bosne.	
20 IX 1944	XXVIII udarna divizija	U cilju prebacivanja jedinica u istočnu Bosnu krenulo se iz Tešnja do Crnog Vrhla i Novog Sehera, odakle se pristupilo ponovnom ispitivanju najboljeg prelaza preko rijeke Bosne. Brodska brigada ¹⁰ zadržala se oko Mrkotića radi toga što nije na vrijeme od Kunova krenula sa ostalim jedinicama, te joj je radi toga bio potreban na tom mjestu odmor.	
21 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Odmah po prikupljenim podatcima, i u cilju prelaska u istočnu Bosnu, krenuli smo dalje i nasilno prešli rijeku Bosnu. ¹¹ Pored četničkih grupica koje su stalno pripucavale iz preka, i na taj način ometale prelaz, neprijatelj nas je u zoru napao sa 3 tenka i jednim pancenom, koji su došli iz Maglaja. Pored svega ovoga prelaz je ipak uspio, jedino se jedna zasjeda u jaci ni 1 voda XVII ud. brigade nije bila u mogućnosti prebaciti. Po prelasku rijeke Bosne jedinice su se smjestile na južnom dijelu Ozrena na liniji Bakotić — Haluge — Mrkalica — Omerova voda.	Izgubljen 1 prat. tenkovski top kal. 37 mm. te nekoliko mina za t. bacač iz Brod. brigade. 1 p. mitr. izgubljen iz XVII ud. brigade.

22 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Na liniji Bakotić — Haluge — Vukanova Ravan jedinice XVII ud. brigade zadržale su se radi prihvatanja voda koji je ostao preko, dok su Brodska i XXI udarna krenule do Purolića ¹² u čijoj su se okolici smjestile, odmorile i sredi- le. Vrijeme je bilo oblačno, kišo- vito i za put nepovoljno.
23 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Prebacio se pomenuti vod bez bor- be, kada je XVII udarna odmah krenula za Turiju i Tumare gdje se radi potrebnog odmora smjesti- la. Za to vrijeme ostale dve briga- de ostale su na svojim mjestima.
24 IX 1944	XXVIII udarna divizija	XVII udarna krenula je do Pura- čića i smjestila se u njemu, a za koje vrijeme se Brodska i XXI udarna rokirala na liniju Lukavac — Hudeć. ¹³
25 IX 1944	XXVIII udarna divizija	U smislu vojničkog djelovanja na Majevici i Jelici jedinice su se ro- kirale na sjeverni i istočni dio Tuzle.
26 IX 1944	XXVIII udarna divizija	U cilju izvršenja dobivenog zadat- ka ¹⁴ jedinice su krenule iz Tuzle u tri pravca i to: XXI br. Tuzla — Dokanj, Lukavica — Celić —

Koraj sa zadatkom čišćenja četni- ka i zelenokadrovaca sa ovog sek- tora i likvidiranjem uporišta Celi- ća i Koraja.¹⁵ Brodska brigada: Tu- zla — G. Tuzla — Lopare — Be- gutovo Selo — Ugljevik sa zadat- kom čišćenja četnika¹⁶ i zelenoka- drovaca sa ovog sektora. XVII u. br.: Tuzla — Požarnica sa zadat- kom likvidacije četnika¹⁷ koji su se u Požarnici nastanili.

27 IX 1944	XXVIII udarna divizija	Jedinice se odmarale i sređivale na- kon putovanja, te je ujedno vršena priprema za napad na uporište Ce- lić, u kom smislu je i izvršen po- kret u tom pravcu. Napad je izvr- šen naveče, ali su nakon prvog na- leta jedinice morale odstupiti, i sa- čekati jutro, kada je ponovno na- pad izvršen.
27 IX 1944	Brodska brigada	Jedinice su bile na položaju Kame- nita kosa i Udrigovo, gdje je bilo manjih sukoba sa njemačkim tru- pama iz Koraja. ¹⁸ Borba se završi- la bez sopstvenih gubitaka. Nave- čer se preko Priboja probile 4 bri- gade vojvode Kerovića ¹⁹ za Busije i Ploče.
	XVII udarna brigada	Neki dijelovi vodili borbu kod Po- žarnice sa slabijim četničkim sna- gama koje su odmah bile razbije- ne bez sopstvenih gubitaka. ²⁰

28 IX 1944	XXI ud. brigada	Vodena borba na položajima kod Čelića, koje je neprijatelj nakon našeg napada na uporište posjeo. Usled lošeg vremena, iscrpljenosti vojnika i pojačanja koje je posle podne iz Brčkog stiglo u Čelić od 300 vojn. sa 6 tenkova i 4 topa, jedinice su se povukle u prvobitne baze radi odmora i sređivanja.	Zarobljeno 21 karabin, 3 pištolja i 1670 kom. metaka.	Broj nepoznat, ali je vrlo velik	26	18	6	13	1
	XVII ud. brigada	Jedinica se rokirala prema Begutovom Selu, gdje su vodili borbu sa zelenokadrovcima i četnicima, koji su ih na tom sektoru napadali. Dva bataljona su krenula do Krstaca i Teočaka da zatvore taj pravac od eventualnog nepr. napada s te strane.							
	Brodsko brigada	Ceo dan jedinice bile na položajima Udrigovo — Kamenita kosa, a navečer otpočeli napad na nepr. položaje kod Koraja. Borba se uglavnom vodila u s. Rikićima. Napad nije u potpunosti uspio iako su nepr. nanešeni osjetni gubitci. Usled neuspjelog pokušaja jedinice su se povukle na stare položaje.	Zaplijenjeno nešto sanitetskog i telefonskog materijala, te drugih stvari manje vrednosti.		2	6	—	—	—
	XXI ud. brigada	Ceo dan jedinice bile na položajima, a pred noć izvršen pokret preko Lopara i Priboja za Sniježnicu. ²¹ Vrijeme oblačno, kišovito, a vrlo nepovoljno za marš. Putem se nije nailazilo na nepr. snage.							

29 IX 1944	XVII ud. brigada	Sa svim snagama izvršen pokret do Krstaca, ²² gdje su jedinice smještene, odmarale se i spremale za čišćenje ist. dijela Majevice, na kom prostoru i u to vrijeme nalazio se, prema dobivenim podatcima, Draža Mihailović sa manjim četničkim snagama. ²³							
	Brodsko brigada	Budući da su se XVII i XXI rokirale prema Sniježnici, Krstacu i Teočku radi čišćenja ist. dijela Majevice gdje su se iz Srbije prebacile manje nepr. snage sa Dražom Mihailović, koji je tamo na Ceru razbijen, to je bilo potrebno izvesti dio snage ostaviti na prostoru Koraj — Čelić radi zatvaranja tog pravca, koji je zadatak dobila Brodska brigada. Njene jedinice ostale su na položaju Osjenjak — Trnačko — Udrigovo ²⁴ gdje su tog dana vodile borbu sa njem. i četničkim trupama na Udrigovu.			2	1			
	XXI udarna brigada	Radi čišćenja četnika sa Majevice krenule jedinice iz Sniježnice sa glavnom napadnom kolonom preko Crnog Vrh i Gradca za Musl. Ročević, a jednim bataljonom kao desnom pobočnicom preko Rastošnice, Oštrog Vrh do Musl. Skočića. ²⁵ Putem se nailazilo na manje	Zaplijenjeno nešto vojn. sprema, i zarobljene 2 voj. puške sa manjim brojem metaka.						

nepr. grupe koje su odmah i bez vlastitih gubitaka bile razbijene i protjerane.

2 3 1 — —

30 IX 1944	XVII udarna brigada	Sa istim zadatkom krenula preko Teočka — G. Krčina i spustila se u Gornju i Donju Pilicu. ²⁶ Putem je takođe nailazila na slabije četničke snage, koje su odmah i bez ikakvih sopstv. gubitaka bile razbijene.	
30 IX 1944	Brodsko brigada	Jedinice bile na položajima Trnjaci — Osjenjak — Udrigovo, gdje je kod nekih dijelova dolazilo do borbe, usled nepr. napada iz Koraja. Istog dana upućena jedna desetina kao patrola sa poštom u diviziju, i kod Vukosavaca i Priboja bude napadnuta od jačih četničkih snaga, gdje su se ipak, ali pored osjtenih gubitaka, probili. ²⁷	Izgubljen 1 puškomitra- ljev, 4 pu- ške
			5

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2 I, k. 1125.

² Taj pokret je izvršen po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2-3/1, k. 119/4), koji je usmjeravao dejstva 28. divizije do njenog ulaska u sastav 12. korpusa, početkom oktobra. O tome vidi tom X, knj. 33, dok. br. 45 i u Arhivu VII: naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. septembra 1944 (reg. br. 4/2-7, k. 28), knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 2/8 I, list 114, i 115, reg. br. 3/8 I, str. 1. i 2, k. 408A), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 7/5, str. 73, k. 461A) i knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, k. 1125).

³ Riječ je o 17. slavonskoj NOU brigadi.

⁴ Prihvat i osiguranje prebacivanja preko r. Save izvršila je 21. slavonska brigada. Ona se, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske od 17. jula 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, str. 45, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije), 24. jula prebacila preko r. Save u srednju Bosnu, na područje Motajice, gdje je smijenila 11. NOU diviziju pred njen odlazak u istočnu Bosnu (vidi dok. br. 73). Brigada je 16. septembra 1944, u Prnjavoru, ponovo ušla u sastav 28. NOU divizije. O tome vidi: knj. 28, dok. br. 56; tom V, knj. 33, dok. br. 45; Arhiv VII, reg. br. 7/5, str. 41, 55. i 202, k. 461A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ), reg. br. 6/4, list 48, k. 1125 (knjigu depeša 28. NOU divizije), reg. br. 1/2 i reg. br. 3/2, k. 1125 (relaciju Štaba 28. NOU divizije).

⁵ Odnosi se na inženjerski komplet pribora za miniranje.

⁶ Opširnije o organizaciji forsiranja r. Save na odsjeku Slavonski Kobaš — Dubočac vidi: tom V, knj. 33, dok. br. 45; Arhiv VII, izvještaj Štaba Brodske NOU brigade (25. brigada) od 6. oktobra 1944 (reg. br. 29/2, k. 1124), knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, list 66 — 69, k. 1125) i »Prijelaz preko r. Save«, rađen poslije rata (reg. br. 22/2, k. 1124).

⁷ U tome je mjestu 16. septembra 1944. svečano sahranjen Franjo Šrempf Puba, politički komesar 21. slavonske NOU brigade, koji je prethodnog dana, teško ranjen (11. septembra), podlegao ranama (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 67—70, k. 1125: knjiga depeša 28. NOU divizije).

⁸ Odnosi se na 1100 domobrana koji su se predali 21. brigadi prilikom napada na Doboju. O tome vidi dok. br. 181 i Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 67 — 68, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije.

⁹ Taj pokret je izvršen po naređenju Vrhovnog štaba od 18. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 72 — 74, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije).

¹⁰ Nazivana je još i 25. brigadom.

¹¹ Prelaz preko rijeke Bosne izvršen je 20/21. septembra na odsjeku s. Bradići — s. Ulišnjak (sektor Zavidovići — Maglaj). O tome vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 75, k. 1125: knjigu depeša Štaba 28. NOU divizije.

¹² Riječ je, vjerovatno, o Puračiću (zapadno od Tuzle).

¹³ Toga dana je uspostavljena veza sa Štabom 3. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 76, k. 1125).

¹⁴ Vrhovni štab NOV i POJ, svojim naređenjima od 20. i 21. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/8 I, list 115, k. 468A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ i reg. br. 6/4, list 74, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije), upućenim štabovima 3. korpusa i 28. divizije, regu-

lisao je odnose subordinacije i dao direktivu za upotrebu 28. divizije u čišćenju Posavine, Semberije i Majevice. U vezi s tim, Stab 3. korpusa, svojim naređenjem od 22. septembra, dao je toj diviziji zadatke o kojima je u dokumentu riječ (vidi dok. br. 99).

¹⁵, ¹⁶, ¹⁷ i ²⁰ Izvršavajući zadatke, 28. divizija je, pored borbi protiv dijelova 13. SS divizije (»Handžar«) na sektoru Čelić — Koraj, uspjela da razbije četnike iz Majevičkog četničkog korpusa. Blíže o tome vidi dok. br. 93 i 133.

¹⁸ Odnosi se na dijelove 13. SS divizije »Handžar«. Opširnije o njenom rasporedu u sjeveroistočnoj Bosni vidi dok. br. 93 (objašnjenje 2) i 131.

¹⁹ Riječ je o Radivoju Keroviću, »vojvodi majevičkom« (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/6, k. 408A). On je u to vrijeme bio komandant majevičkog okruga (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-4347) a od 28. novembra 1944. komandant 2. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11372: Naredba komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 28. novembra 1944).

²¹ i ²² Ti pokreti 17. i 21. brigade, na odsjeku Kozluk — Šepak — Branjevo, uslijedili su po naređenju Staba 3. korpusa NOVJ od 29. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/8 I, list 3. i 107, k. 408A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), a u vezi s prelazom četnika iz Srbije, preko r. Drine, u istočnu Bosnu. Blíže o tome vidi u Arhivu VII: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 4/8 I, list 88, k. 408A) i knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, list 80, k. 1125).

²³ O prelasku Draže Mihailovića krajem septembra 1944. iz Srbije u istočnu Bosnu naše jedinice (komande) u istočnoj Bosni u to vrijeme nijesu raspolagale sigurnim podacima (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/6, k. 408 A: izvještaj Staba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944). Međutim, podatak o prelasku je bio tačan. Tako, u vezi s tim, čitav niz indicija govori u prilog tome, na primjer: Draža Mihailović 29. septembra 1944. izdaje pismenu naredbu o pohvali Majevičkog četničkog korpusa neposredno poslije obilaska ovoga korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-395/5); 17. oktobra naređuje da se Majevički, Trebavski i Ozrenski korpus reorganizuju u Sjevernu grupu bosanskih korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-396/3); komanda pozadine četničke Vrhovne komande smješta se na teritoriji Ozrenskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-400); u ličnoj bilježnici četnika — jeromonaha Mirona Prodanovića, šefa propagandne sekcije 6. posavske brigade Trebavskog četničkog odreda, na str. 7, piše:

»2.X.1944. U Avramovini, a u 20 časova čuo da je »Čiča« (pseudonim Draže Mihailovića — prim. red.) sa svojom patrolom u Posavini.

3.X.44. u 3 h. Ja i Radisav krenuli za Posavinu u Obudovac, našli sve, pa i »Čiču« ...«

U dodatku dnevnog izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 10. oktobra 1944. godine (vidi Arhiv VII, reg. br. 10, 1-2, k. 43) o tome piše:

»1.X. krenula je jedna skupina četnika, u jakosti od 2000 ljudi s povozom od 170 kola, te navodno sa Dražom Mihajlovićem i njegovim stožerom, sa Majevice preko Potočara, Omerbegovići i Broda prema Žabarima (6 j. j. z., 4 j. z. i 15 km. z. s. z. Brčko) s namjerom spojiti se s Trebavskim četničkim »odredom« (Neispitano č.j.).«

O tome vidi i Arhiv VII: knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 3/8 I, list 1 i 84, i reg. br. 4/8 I, list 5, 88 i 94, k. 408 A), knjigu depeša 38. NOU divizije (reg. br. 5/7-7, k. 1258), izvještaj Obavještajnog

odsjeka 38. NOU divizije od 20. oktobra 1944 (reg. br. 26/3, k. 1258), knjigu obavještajnih depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 2/5, k. 460), obavještajni izvještaj Štaba 10. NO divizije od 2. novembra 1944 (reg. br. 8/1-9, k. 854A), knjige depeša Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande (reg. br. BH-19, str. 31 i reg. br. BH-20, str. 55, k. 14), izvještaje Tesličke brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa od 17. oktobra 1944 (reg. br. BH-V-12385 i 12388) i izvještaj 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944 (reg. br. 58 13-1, k. 149c).

²⁴ Treba: Trnjaci — Osjenjak — Udrigovo.

²⁵ i ²⁶ Bliže o naređenju za izvršenje tih zadataka vidi dok. br. 133, objašnjenje 83 i 84. Kada su oni bili izvršeni, 28. divizija je, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/8I, list 3, k. 408A), prešla r. Drinu 6/7. oktobra i ušla u sastav 12. korpusa NOVJ, a 16. oktobra je stavljena pod komandu 1. proleterskog korpusa NOVJ. Opširnije o tome vidi dok. br. 146; tom I, knj. 14, dok. br. 105; Arhiv VII: knjige depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 3/8 I, list 1—3 i reg. br. 4/8 I, list 1—8, k. 408A), naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 16. oktobra 1944 (reg. br. 1/4, k. 589), naređenja Štaba 3. korpusa NOVJ od 6. oktobra 1944 (reg. br. 16/1, k. 408 i reg. br. 59/1, k. 1258), operacijski dnevnik 28. NOU divizije za oktobar (reg. br. 15/2 I, k. 1125) i knjigu depeša 28. NOU divizije (reg. br. 6/4, list 88 — 89, k. 1125).

²⁷ Bliže o tome vidi izvještaj štaba te brigade od 6. oktobra 1944. za septembar (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1124).

²⁸ Nastavak izvoda iz operacijskog dnevnika ove divizije za početak oktobra 1944. objaviće se u knj. 30.

NAREĐENJE ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 30. SEPTEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O ZADACIMA POSLIJE NEUSPJELOG NAPADA NA GRAČANICU¹

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: sl.
30. IX. 1944.

arhiva

ŠTABU

Položaj

Raspored i zadatak naših jedinica:

1) 17 NOU brigada: na prostoriji Srebrenik. Zadatak: ofanzivni pritisak na Srnice. Prikupljanje što temeljitijih podataka o neprijatelju kod Srnica kao i na komunikaciji Srnice — Brčko. Ispitati mogućnosti likvidacije neprijateljskih uporišta na prostoru Srnice — Dubrave i po tome dostaviti nam konkretan predlog.²

2) 18 NOU brigada: na prostoru Rašljevo — Omerbašići, sa glavinom orijentisana na cestu Gračanica — Tuzla. Zadatak: sprečavanje pod svaku cijenu eventualnog nepr. prodora od Gračanice ka Tuzli. — Postoji vjerojatnoća da je Gračanica ponovo bez prisustva SS-ovskih snaga. Prema podacima kojima raspolaže ovaj štab tamo su sada samo ustaše i četnici. Ovo provjeriti pa samoinicijativno poduzeti protjerivanje pomenutih bandi u cilju ponovnog zaposjedanja Gračanice.³

3) 21 NOU brigada: na prostoru Gornji Moranjci — Falešić (jedan bataljon kod Div. bolnice u Seoni). Zadatak ove brigade: ofanzivno djelovanje na komunikaciju Srnice — Gračanica. U tom cilju upućivati jača odjeljenja preko Sladna prema cesti i iznenadnim prepadima uništavati nepr. snage koje komuniciraju pomenutom cestom.⁴

4) Posavski NOP odred: na prostoru Srebrenika, pod operativnom komandom štaba 17 brigade. Sa jedinicama iste brigade vršiće ofanzivne akcije na Srnice, a naročito će razvi-

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 54/1, k. 1258.

² ³ i ⁴ Opširnije o izvršenju postavljenih zadataka vidi izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 4. i 25. oktobra (Arhiv VII, reg. br. 20/3 i 27/3, k. 1258).

ti izviđačku djelatnost prema komunikaciji Srnice — Brčko sa zadatkom kao i 17 brigada.⁵

5) Ovaj štab u Seoni (kod džamije).

6) Div. bolnica u Seoni (zaseok Kamberovići).

Napomene:

1) Jedinice će na prostorijama koje zaposjedaju, obuhvatajući bližu okolinu, vršiti razoružavanje zelenog kadra, odnosno privođenje istog u naše redove, u duhu naših ranijih direktiva.

2) Izvještaj o neprijatelju dostaviti nam što hitnije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant
potpukovnik
Mil. Zekić

BR. 139

IZVJEŠTAJ ŠTABA 8. KRAJIŠKE BRIGADE OD 30. SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O TOKU NAPADA NA BANJU LUKU¹

Š T A B
VIII KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ

Pov. br. 356.

30. IX. 1944.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Dostavljamo operativni
izvještaj od 18. do 25.
ov. mj.

18. IX 44. g. Naša brigada dobila je zadatak da sa tri bataljona sa sjevero-zapada uključno komunikacija B. Luka — Prijedor, desno Petričevac, sa

⁵ Bliže o dejstvima toga odreda u oktobru vidi izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 13. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/3, k. 408).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/3, k. 775 A.

2 bataljona da se probija sa klinom desno od Rakovačkih Bara² kroz vanjsku odbrambenu liniju i unutrašnju odbrambenu liniju³ prema jugoistoku i da sa čelom klina jedan bataljon izbija na vojničke bolnice, po likvidaciji bolnica da se okreće desno i čisti neprijateljska uporišta Preparandiju,⁴ zatim tvornicu duvana fatajući se sa svojim lijevim krilom vrbaške aleje i likvidira toga neprijatelja i potom da izbija sa sjevero-istočne strane na Citadelu.⁵ Jednim bataljonom da čisti Biskupa Markovića ulicu gdje se je nalazila jedna bojna domobrana, koja je manevrisala prema potrebi. Likvidacijom te bojne da nadire uz cestu čisteći sva uporišta pred sobom i da izbija sa sjeverne strane na Citadelu, tu bi se spajale snage naše i VI brigade. Sa jednim bataljonom da likvidiramo spoljno neprijateljsko uporište Rakovačke bare i blokirano tvrdo neprijateljsko uporište samostan Petričevac, taj bataljon da pritiskuje neprijatelja sa mitraljeskom i iz teških oruđa vatrom i po mogućstvu da likvidira, a potom da čisti uporišta Poljoprivrednu školu, želj. stanicu Predgrađe i dalje prema situaciji.

Brigada toga dana nalazila se je na prostoriji Valentići — Ružići — Radinjača — Cerići, sem jednog bataljona koji je imao zadatak da zaposjedne Klačnice, minira ćupriju i zatvara pravac B. Luka — Gradiška i Gradiška — B. Luka. Taj bataljon sa jednom četom dobio je zadatak da demonstrira sa sjevero-istočne strane na aerodrom. Izviđačka četa ove brigade dobila je zadatak da kontroliše pravac Petričevac — Samostan — Klačnice — Aerodrom. Sa brigadom smo izvršili pokret u 13 časova 18. ov. mj. sa koncentracijske tačke Mišin Han — Šargovac određeni pravac B. Luka, izbijanjem na kotu 288 imali smo jasan pregled i napadne pravce bataljona. Štabovi bataljona i komande četa dobili su svoj pravac i vidjeli

² Selo sjeverozapadno od Banje Luke.

³ Opširnije o neprijatelju i organizaciji odbrane Banje Luke vidi dok. br. 80 i 156.

⁴ Odnosi se na zgradu učiteljske škole.

⁵ Vidi dok. br. 156.

na terenu. Naš II bataljon dobio je zadatak da se sa klinom probija lijevo od Nove Varoši pravac vojna bolnica, okrećući se desno i čisteći sva uporišta uz pomoć IV bataljona i da izbiје sa sjevero-istočne strane na Citadelu. Bataljon je krenuo i u svom podvlačenju zalutao i izbio na Rakovačke Bare, gdje je napao na neprijatelja tačno u 21 čas i 55 minuta i likvidirao neprijatelja u roku 30 minuta. To je uporište branilo oko 200 ustaša. Po likvidaciji toga uporišta taj bataljon krenuo je na svoj određeni zadatak i kad je došao do vanjske odbrambene linije neprijatelj je već to napustio i zauzeo periferiju grada, tvrđe zgrade i bunkere koji su bili na otvorenom prostoru. Tu je primio borbu i po svaku cijenu pokušavao je da se probije i nije mogao. Tu se je borba vodila sve do 4 sata 19. ov. mj. Tada je dobio zadatak da se provuče na pravcu VI brigade i da okrene lijevo u svom pravcu čisteći i likvidirajući određena uporišta. To je već bilo kasno, bataljon je taj dobio zadatak da krene i zatvara pravac desno Rakovačke Bare, lijevo Zalužani aerodrom i da spriječi svaku neprijateljsku intervenciju. IV bataljon također je zalutao za II bataljonom i kad je ovaj primio borbu na Rakovačke Bare hitno je krenuo na svoj parvac i udario na jakog neprijatelja, bojnu domobranu i oko 200 ustaša, i tu je nastojao da se sa klinom probije u svom određenom pravcu i tek uspio se probiti u 6 časova 19. ov. mj. gdje je likvidirao i pročistio neprijateljska uporišta do vojne bolnice, likvidirao vojnu bolnicu, gdje je i dalje čistio uporišta oko glavnog drumu sve dok naša brigada nije dobila novi zadatak. III bataljon je na vrijeme stigao i blokirao sa jugoistočne i jugozapadne strane neprijateljsko uporište samostan Petričevac, jedna četa toga bataljona učestvovala je u borbi sa II bataljonom na likvidaciji Rakovačkih Bara. Taj bataljon nastojao je po svaku cijenu da likvidira to uporište i uspio je tek u 9 časova 19. ov. mj. Dalje taj bataljon čistio je bunkere oko samostana Petričevac i dalje nadirao pre-

ma Poljoprivrednoj školi, gdje se je borba vodila čitav dan 19. ov. mj. uz pomoć naše jake artiljerije i taj bataljon nije uspio da likvidira toga neprijatelja. Borbom je produžio sve do 24 časa 19. ov. mj. i u to vrijeme dobio je novi zadatak.

U ovim borbama ubijeno je 173 neprijateljska vojnika, 107 ranjeno i 199 zarobljeno, među kojima 1 pukovnik i nekoliko niža oficira. Naši gubitci: 2 mrtva i 31 ranjen.

Zaplijenjeno je jedan magacin vojničkog odijela, 1 magacin municije puščane i bacačke, 250 konja sa potpunom spremom (kolima i samarima), 80 sedala. U jednom magacinu veći broj pušaka. Prilikom zauzimanja ovih magacina postavljata je straža i kada je brigada krenula na novi zadatak sve je predato VI brigadi.

I bataljon 18. ov. mj. vodio je borbu sa neprijateljem koji je htjeo da uzme ponovo Klačnice i oko 15 sati neprijatelj je uspio odbaciti taj bataljon i zauzeti Klačnice. Noću 18. na 19. ov. mj. taj bataljon dobio je zadatak da napadne neprijateljsko uporište Klačnice i nije uspio iz razloga što je neprijatelj bio mnogo jači i pošla mu intervencija od Laktaša. Isti je bataljon tukao neprijatelja koji je pošao intervenisati. Tu se je vodila borba čitav dan 19. ov. mj. i uveče sa dvije čete postavita je zasjeda na komunikaciji između Klačnica i aerodroma i sačekao neprijatelja koji je bježao od B. Luke prema Klačnicama, te neprijateljske snage bile su jake oko 1.000 vojnika. Borba je trajala od 18 do 24 časa. Tom prilikom ubijeno je 200 neprijateljskih vojnika, 150 ranjenih i zarobljeno 20. Zarobljeno je 17 pušaka, 17 p.mitraljeza, 2,531.350 kuna i ostale spreme.

Naši gubitci 3 ranjena, od kojih 1 teže.

20. IX 44. g. Toga dana sa dva bataljona dobili smo zadatak da najhitnije krenemo iz borbe za B. Luku i zatvorimo pravac zajedno sa našim I bataljonom i XIV brigadom pravac Gradiška — B. Luka i B. Luka — Gradiška, na liniji Klačnica. Na određeno mjesto stigli smo u 13

časova i poslije kratkog odmora ubacili obadva bataljona u borbu, dok je I već vodio borbu sa neprijateljem i zauzeo čuke iznad Klačnica. Po primitku borbe neprijatelja smot bacili s čuka i ostali sa tri bataljona na čukama iznad Klačnica zatvarajući određeni nam pravac. Desno od nas nalazila se je XIV brigada. Tu je neprijatelj imao 48 mrtvih i 28 ranjenih.

Naši gubitci 6 mrtvih i 8 ranjenih.

II bataljon dobio je zadatak da čisti Budžak — Predgrađe i Poljoprivrednu školu. Bataljon je krenuo u 12 sati istog dana i nakon 2-časovne borbe očistio je Budžak i Predgrađe želj. stanicu i stjero neprijatelja u Poljoprivrednu školu i istu blokirao, poslije čega je napo i samu školu, koju u prvom naletu nije likvidirao. Uveče je ponovo pravljén juriš na istu i poslije 6-časovne borbe ista je konačno pala. Neprijateljski gubitci 80 mrtvih, 30 ranjenih, 30 zarobljenih.

Naši gubitci 4 ranjena i 2 mrtva.

Plijen: 2 topa, 6 protuavionskih mitraljeza, 2 p.mitraljeza, 5 strojica, 50 pušaka, 2 magacina sa municijom, 3 magacina sa hranom, 180 konja, 5 ispravnih kamiona, 4 automobila (mala), 25 kola, 30 bicikla i mnogo druge ratne spreme.

Uništeno: 10 kamiona, od kojih 1 sa vojskom, 5 kola i mnogo druge ratne spreme.

21. IX 44. g. I bataljon dobio je zadatak da sa dvije čete presjeku neprijateljsku otstupnicu na cesti sela Kobatovaca (škola, crkva) dok 1 četa je osiguravala desno krilo prema Mahovljanima. Neprijatelj je sačekán na cesti kod crkve i u paničnom bjegstvu otstupao prema Bos. Aleksandrovcu, dok je drugi neprijatelj intervenisao iz gaja Purk⁶ na naše snage koje su se nalazile na cesti, poslije čega je došao neprijateljski tenk iz Aleksandrovcá i uspjeli nas odbaciti na kotu 208—210. U toj borbi ubijeno je 110 neprijateljskih vojnika i oficira i 50 ranjenih, koji su pripadali 3. kubanskom puku I

⁶ Riječ je o zaseoku sjeveroistočno od Banje Luke.

kozačke divizije. 7 neprijateljskih vojnika je zarobljeno. Ubijeno je 60 neprijateljskih konja. Naši gubitci 1 teže ranjen.

Plijen: 10 karabina, 2 pištolja, 1 poljska kuhinja, 3 para konja, 20 čebeta, 4 telefona, 100 kg. hljeba, 1 kola.

III bataljon dobio je zadatak da potiskuje neprijatelja prema Bos. Gradiškoj i stupio u kontakt s neprijateljem kod Bos. Aleksandrovcu, gdje je napao neprijatelja. Neprijateljski gubici 8 mrtvih i 10 ranjenih.

Vlastiti gubitci 1 poginuo.

Zaplijenjeno: 11 šinjela, 19 koporana, zarobljeno njemačko područno slagalište Purkov gaj, u kom se nalazi veća količina municije puščane, minobacačke i topovske, kao i veća količina benzina.

IV bataljon dobio je zadatak da progoni neprijatelja koji je bio zaposjeo visove između Aleksandrovcu i Laktaša, borba je otpočela u 14 časova i vodila se do 20 časova, poslije čega smo uspjeli protjerati neprijatelja sa svih visova na cestu i tukli istog koji je bježao prema Aleksandrovcu napuštajući sva uporišta. Neprijateljski gubitci: 87 mrtvih, 73 ranjena vojnika i oficira, među njima i njemački general-major.

Naši gubitci: 1 poginuo i 1 lakše ranjen.

Plijen: 1 karabin, 1.200 puščanih metaka, 2 čebeta, 1 šinjel.

Uništeno: 1 kamion, 5 kola i 14 konja.

22. IX 44. g. I bataljon dobio je zadatak da demonstrativno napadne neprijatelja između Kobatovaca i Jansenja. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Naša 3 lakše ranjena.

III bataljon dobio je zadatak da zatvori pravac Aleksandrovac — Pukov gaj, neprijatelj je u više mahova pokušavao da prodre do svog slagališta ali mu nije uspjelo. Neprijateljski gubitci: 15 mrtvih i 9 ranjenih.

Naši gubitci: 1 ranjen.

Zarobljena su 3 konja.

IV bataljon dobio je zadatak da protjeruje neprijatelja Krnete — Romanovci. Po dolasku u Romanovce isti je doznao za neprijatelja koji se je probijao iz B. Luke za Topolu. Neprijatelj se je bio skoncentrisao između Miljevići — Vilusi. Jačina neprijatelja bila je oko 120 neprijateljskih vojnika. Poslije 4-časovne borbe neprijatelj je potpuno razbijen. Neprijateljski gubitci: 53 mrtva, od kojih 1 njemački bojnič i 3 niža oficira, 20 ih je ranjeno. Zarobljeno 6, među kojima 1 ženska ustašica.

Vlastiti gubitci: 3 mrtva, 8 ranjenih.

Zarobljeno: 2 p.mitraljeza, 4 strojnice, 9 karabina, 4 pištolja, 7.000 kn., 3 para čizama, 7 bluza, 4 šinjela.

23. IX 44. g.

I bataljon dobio je zadatak da napadne neprijatelja na cesti Aleksandrovac — Trapisti sa ciljem protjerivanja istog i poslije 10-časovne borbe neprijatelj je protjeran iz jugoistočnog dijela Aleksandrovca.

Neprijateljski gubitci: 40 mrtvih, 25 ranjenih vojnika i oficira (I kozačke divizije).

Naši gubitci: 2 mrtva i 2 ranjena.

Plijen: 5 karabina, 1 strojica, 6.000 metaka, 6 pari odjela.

II bataljon smjenio je III bataljon na položaju prema Aleksandrovcu. Borba je trajala od 9 sati do 21 čas. naveče, poslije čega je neprijatelj protjeran u Topolu. Neprijateljski gubitci 40 mrtvih i 50 ranjenih.

Naši gubitci: 8 mrtvih, 15 ranjenih.

III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem u Aleksandrovcu do 10 časova.

Neprijateljski gubitci: 8 mrtvih, 12 ranjenih. U 10 časova smjenio ga je na njegovim položajima II bataljon. U 19 časova krenuli smo iz Aleksandrovca prateći neprijatelja koji je kretao za Topolu, gdje je neprijatelj iz Topole dao otpor.

Neprijateljski gubitci u mrtvim i ranjenim nisu nam poznati. Zarobljena su tri njemačka oficira i 1 podoficir.

Naši gubitci: 2 ranjena.

24. IX 44. g. I bataljon: prilikom držanja položaja prema G. Topoli, usled labavosti rukovodioca, naišao je neprijateljski avion i primjetio je snage ovog bataljona, otvorio vatru na iste mitraljezom i tom prilikom su 2 poginula i 5 ranjenih. Noću 24/25. sa dvije čete i pratećim vodom napao je neprijateljsko uporište G. Topola, gdje su bile neprijateljske zaštitnice. Poslije kraće borbe neprijatelj je protjeran uz pomoć XIII brigade prema Srednjoj i D. Topoli, gdje je neprijatelj bio skoncentrisan. IV bataljon sa položaja Trnjak Polje — Osorna vršio je pritisak na neprijatelja koji se je nalazio u G. Topoli i Šibića Hanu.

25. IX 44. g. I bataljon imao je zadatak da vrši pritisak na neprijatelja u S. Topoli. Borba je trajala cijeli dan.

Neprijateljski gubitci 10 mrtvih i 15 ranjenih. Naši bez gubitaka.

Plijen: 1 strojica, 2 karabina.

Noću 25/26. I bataljon dobio je zadatak sa ostalim jedinicama naše brigade i XIII brigade da napadne D. Topolu, koji nije uspio, usled čega smo se morali povući.

Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 10 ranjenih.

Naši gubitci 2 ranjena.

Plijena nije bilo.

III bataljon drži položaj prema komunikaciji D. Topola. Neprijatelj je istog napao. Borba je trajala 3 sata.

Neprijateljski gubitci 6 mrtvih i 9 ranjenih.

IV bataljon nalazi se na položajima Elezagići prema neprijateljskom uporištu S. Topola napadajući neprijatelja sa grupama naoružanim automatskim oružjem. Neprijatelj je tukao naše položaje jakom artiljerijskom vatrom

kao i pješadijskom. Uslijed jakog neprijateljskog pritiska povratili smo se na položaj Elezagići.

Naši gubitci 1 mrtav, 2 ranjena.

Neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

U TOKU OVIH BORBI OD 18. IX DO 25. IX 1944. G.

Gubitci:	a) <i>Neprijateljski:</i>	883 ubijenih 598 ranjenih 265 zarobljenih
		1746 svega izbačeno iz stroja.
	b) <i>Vlastiti:</i>	28 mrtvih 88 ranjenih
		116 izbačeno iz stroja
Plijen:	c) <i>Oružja:</i>	6 pištolja, 92 puške, 21 p.mitraljeza, 2 topa, 6 protivavionskih mitraljeza, 11 strojica.
	d) <i>Municije:</i>	4 magacina puščane i bacačke municije i benzina, 7.200 metaka puščanih.
	e) <i>Ostalog:</i>	30 bicikla, 26 kola, 3 magacina sa hranom, 1 magacin vojnog odjela, 439 konja sa opremom, kolima i samarima, 80 sedala, 2.538.350 kuna, 5 kamiona, 4 automobila, 6 pari odjela, 3 para čizama, 26 koporana, 16 šinjela, 1 poljsku kuhinju na kolima, 22 ćebeta, 4 telefona, 100 kg hljeba i ostalog raznog materijala.
Uništeno:		11 kamiona, 10 kola i 14 konja ubijeno.
Potrošeno:		130.000 puščane municije, 1397 bacačke (ova bacačka municija je najviše potrošena u borbi na Poljoprivrednoj školi), 600 protukolskih granata.

Napomena: 18. i 19. dana nismo mogli razgraničiti jer je zadatak po bataljonima bio kompliciran i prema tome stavili smo zajedno.⁷

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, major,
Rade⁸

(M. P.)

Komandant, major,
S.⁹ Grbić

BR. 140

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE NA DAN 30. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹**

P R E G L E D

brojnog stanja i naoružanja X Herc. U. brigade N.O.V. Jugos.
na dan 31.² IX 1944. g.

I

LJUDSTVO:

	Oficira		Podoficira		Boraca		Politkoma		Ukup.
	Po spisku	U rash.	Po spisku	U rash.	Po spisku	U rash.	Po spisku	U rash.	
Drugova	30	1	74	4	587	37	74	9	765
Drugarica			1		45	6			46
Svega:	30	1	75	4	632	43	74	9	811

Primjedba:

⁷ Opširnije o dejstvima 8. krajiške brigade od 25. do 30. septembra 1944. vidi izvještaje njenog štaba od 1. i 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/3 i 24/3, k. 775 A).

⁸ Rade Bašić

⁹ Sajo

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/17-1, k. 1148 II.

² Greška; treba: 30 (jer septembar ima trideset dana).

II

ORUŽJE³ I MUNICIJA

1.— Brdskih topova — municije za njih — granata — šrapnela —			
2.— Prot. kol. topova — municije za njih — udarnih — pancirnih —			
3.— Teških mitraljeza »Breda«	2	municije za njih	11.925
4.— Teških mitraljeza »Fiat«	2	municije za njih	1.800
5.— Sa aviona teških mitraljeza	—	municije za njih	—
6.— Teških mitraljeza drugog tipa	—	municije za njih	—
7.— Teških mitraljeza »Švarc Loze«	3		
8.— Puškomitraljeza »Brno«	23		
9.— Puškomitraljeza »Šarac«	8		
10.— Jugoslovenskih i njemačkih pušaka	427	municije 7/9 mm	21.024
11.— Italijanskih puškomitraljeza	5		
12.— Italijanskih pušaka	73	municije za njih	8.355
13.— Puškomitraljeza »šoša«	—	municije za njih	—
14.— Sovjetskih puškomitraljeza	—	municije za njih	—
15.— Engleskih puškomitraljeza	35	municije za njih	24.565
16.— Puškomitraljeza drugog tipa	1	municije za njih	100
17.— Sovjetskih pušaka	—	municije za njih	—
18.— Engleskih pušaka	36	municije za njih	2.820
19.— Tromblona za njemačku pušku	1		
20.— Teških bacača 80 mm	5	municije za njih	179
21.— Teških bacača 100 mm	—	municije za njih	—
22.— Teških bacača drugih	—	municije za njih	—
23.— Lakih bacača italijanskih	3	municije za njih	113
24.— Lakih bacača njemačkih	3	municije za njih	47
25.— Lakih bacača drugih »Piat«	4	municije za njih	18
26.— Protivkolskih pušaka sovjet.	2	municije za njih	110
27.— Protivkolskih pušaka engles.	4	municije za njih	600
28.— Mašinki sovjetskih	2	municije za njih	1.280
29.— Mašinki engleskih	6	municije za njih	385
30.— Mašinki njemačkih	7	municije za njih	530
31.— Mašinki ustaških	—	municije za njih	—
32.— Revolvera jugoslovenskih	20	municije za njih	135
33.— Revolvera njemačkih	12	municije za njih	280
34.— Revolvera italijanskih	14	municije za njih	85
35.— Revolvera engleskih	—	municije za njih	—
36.— Revolvera sovjetskih	—	municije za njih	—
37.— Revolvera drugih modela	6	municije za njih	59
38.— Signalnih revolvera	7	municije za njih	11
39.— Ručne bombe italijanske	96		
40.— Ručne bombe jugoslovenske	101		
41.— Ručne bombe njemačke	30		
42.— Ručne bombe engleske	212		
43.— Ručne bombe sovjetske	—		
44.— Ručne bombe ostale	—		

³ Bljiče o taktičko-tehničkim podacima za niže navedeno oružje vidi dok. br. 4 i 10.

III STOKA

Konja: 124; jahaćih 22; tovarnih 102; teglećih —

(M. P.)

Pomoćnik politkoma V. d. načelnik štaba
kapetan
Sava Mitrović

Komandant
p.pukovnik
N. Ljubibratić

BR. 141

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA 11. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE SA STANJEM NA DAN 30. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

P R E G L E D

brojnog stanja ljudstva i stoke XI Hercegovačke N.O. udarne brigade na dan 30. septembra 1944. godine

	L j u d s t v a									S t o k e		
	Oficira		Podoficira		Boraca		Pol. kom.		UKUPNO:	tovarnih	teglećih	jahaćih
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.				
Drugova:	30	3	61	10	491	19	39	3	621			
Druga-rica:	1	—	4	—	27	—	—	—	31			
Svega:	31	3	65	10	518	19	39	3	652	78	7/8	22

PRIMEDBA:

Razlika između prošlog brojnog stanja,² tj. povećanje uslijedilo je usljed mobilizacije novog ljudstva i uključenja boraca iz XII U. Korpusa.³

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1-3, k. 1150 I.

² i ⁴ Riječ je o pregledu brojnog stanja od 31. avgusta 1944. koji se kao prilog objavljuje uz ovaj dokumenat. Pregled se nalazi u Arhivu VII, reg. br. 1/2-3, k. 1150 I.

³ i ⁵ Pri pokretu prema Pivskoj planini, uslijed iscrpljenosti, zaostalo je 36 boraca iz 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i 14 boraca iz 12. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A, str. 103 — 105: operacijski dnevnik 29. NOU divizije).

Pokazani rashod je u divizijskoj bolnici i upućeno za Italiju kao i na političkom i artilerijskom kursu. U rashod nisu uneti ranjenici i bolesnici koji se nalaze u bolnici ove brigade a kojih ima 18 boraca, podoficira i oficira kao i pol-komesara.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. politički komesar
Cedo Mijović

Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba, poručnik
Smajo Balalić

P R E G L E D⁴

brojnog stanja ljudstva i stoke XI Hercegovačke N.O.U. brigade na dan 31. avgusta 1944. g.

	L j u d s t v a									S t o k e		
	Oficira		Podoficira		Boraca		Pol. kom.		UKUPNO	lovanih	teglećih	jahaćih
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.				
Drugova	33	2	66	9	305	16	43	6	457			
Druga-rica:	1	1	4	1	13	1	/	/	18			
S v e g a:	34	3	70	10	318	17	43	6	475	67	/	20

PRIMEDBA:

Rashod oficira je 3, od kojih su 2 na kursu, a jedan na liječenju. Rashod podoficira je 10, od kojih su svi u bolnici i na kursu. Razlika boraca po spisku je 9 više, koji su mobilisani. Razlika političkih komesara je 1, koji je otkomandovan za OZN-u.

U ovom brojnom stanju nisu pokazani drugovi, koji su zaostali, kao iznemogli, iz XII Udarnog korpusa i VI Ličke divizije, a nalaze se u našoj brigadi. Istih ima 50.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Špiro Srzentić

Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba, poručnik
Smajo Balalić

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
12. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE NA DAN 30. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹**

P R E G L E D

brojnog stanja i naoružanja XII. Hercegovačke N.O.U. brigade
na dan 30. septembra 1944. godine

I

L J U D S T V O :

	Oficira		Podoficira		Boraca		Politkoma		Ukupno na licu
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	
Drugova:	41	4	76	13	349	14	54	4	520
Druga- rica:	1	—	4	—	26	5	—	—	31
S v e g a :	42	4	80	13	376	19	54	4	551

Primjedba: _____

II

ORUŽJE I MUNICIJA:

1.— Brdskih topova ./. , municije za njih ./. , granata ./. , šrapnela ./. ,	
2.— Protivk. topova ./. , municije za njih ./. , udarnih ./. , pancernih ./. ,	
3.— Teških mitraljeza »Breda«	4, municije za njih 2.960
4.— Teških mitraljeza »Fiat«	./., municije za njih ./. ,
5.— Sa aviona teških mitraljeza	1, municije za njih 340
6.— Teških mitraljeza drugog tipa	./., municije za njih ./. ,
7.— Teških mitraljeza »Švarcloze«	./.,
8.— Puškomitraljeza »Brno« (Š. L.)	17,
9.— Puškomitraljeza »Šarac«	8,
10.— Jugoslovenskih i njemačkih pušaka	229, municije 7,9 mm 11.171
11.— Italijanskih puškomitraljeza	4,
12.— Italijanskih pušaka	89, municije za njih ./. ,
13.— Puškomitraljeza »Šoša«	./., municije za njih ./. ,

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom, a brojevi uneti mastilom)
u Arhivu VII, reg. br. 2/2, k. 1151 II.

14.— Sovjetskih puškomitraljeza	./.,	municije za njih	./
15.— Engleskih puškomitraljeza	213,	municije za njih	./.
16.— Puškomitraljeza drugog tipa	./.,	municije za njih	./.
17.— Engleskih pušaka	37,	municije za njih	24,750
18.— Sovjetskih pušaka	./.,	municije za njih	./.
19.— Tromblona za njemačku pušku	2,	municije za njih	10
20.— Teških bacača 81 mm.	5,	municije za njih	130
21.— Teških bacača 100 mm.	./.,	municije za njih	./.
22.— Teških bacača drugih	./.,	municije za njih	./.
23.— Lakih bacača italijanskih	3,	municije za njih	23
24.— Lakih bacača njemačkih	2,	municije za njih	10
25.— Lakih bacača drugih	./.,	municije za njih	./.
26.— Protivkolskih pušaka sovjetskih	1,	municije za njih	10
27.— Protivkolskih pušaka engleskih	4,	municije za njih	265
28.— Mašinki sovjetskih	1,	municije za njih	720
29.— Mašinki engleskih	4,	municije za njih	280
30.— Mašinki njemačkih	4,	municije za njih	440
31.— Mašinki ustaških	1,	municije za njih	25
32.— Revolvera jugoslovenskih	17,	municije za njih	94
33.— Revolvera njemačkih	7,	municije za njih	53
34.— Revolvera italijanskih	15,	municije za njih	101
35.— Revolvera engleskih	./.,	municije za njih	./.
36.— Revolvera sovjetskih	./.,	municije za njih	./.
37.— Revolvera drugih modela	2,	municije za njih	34
38.— Signalnih revolvera	5,	municije za njih	60
39.— Ručne bombe jugoslovenske	38		
40.— Ručne bombe italijanske	54		
41.— Ručne bombe njemačke	./.		
42.— Ručne bombe engleske	271		
43.— Ručne bombe sovjetske	./.,		
44.— Ručne bombe ostale	./.,		
45.— Nagazne mine	17.		

III

STOKA:

Svega konja: 139, od toga jahaćih 18, tovarnih 121, teglećih —

Za Štab

Pomoć. pol. kom.
kapetan:
Novak Franc

Za komandanta — načelnik kapetan:
Franjo Tomačić

(M. P.)

BR. 143

**BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA 16. KRAJIŠKE
BRIGADE 39. NOU DIVIZIJE NA DAN 30. SEPTEMBRA
1944. GODINE¹**

BROJNO

Ljudstva, oružja, municije, materijala za vezu, konja i minerske

Redni broj	JEDINICA	Ljudi		O R U Ž J A										
		po spisku	na licu	Topova		Bacača		Pušaka	Puskomitaljeza	T. mitraljeza	Strojnica	Pistolja	Protokol. pušaka	Ručnih bombi
				brdskih	protokolskih	teških	lakih							
1.	Štab brigade	11	11	—	—	—	—	—	—	—	5	11	—	2
2.	Četa za vezu	66	59	—	—	—	—	49	1	—	—	—	—	20
3.	Izviđačka četa	10	18	—	—	—	—	7	2	—	7	—	—	29
4.	Minerski vod	13	13	—	—	—	—	10	—	—	1	1	—	10
5.	Intendantura	51	51	—	—	—	—	42	1	—	2	3	—	12
6.	Sanitet	38	37	—	—	—	—	14	—	—	—	3	—	8
7.	I bataljon	205	145	—	—	1	1	88	14	1	2	9	1	27
8.	II bataljon	289	239	—	—	1	1	119	13	3	6	15	2	89
9.	III bataljon	197	137	—	—	1	—	89	9	1	4	14	1	68
10.	IV. bataljon	179	158	—	—	1	2	84	7	—	10	9	—	56
11.	Ukupno	1038	868	—	—	4	4	502	47	5	37	65	4	321

¹ Dokumentat (pisan zelenim mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/2, k. 1289.

STANJE

spreme 16 K. N. O. U. brigade od 1. IX — 30. IX 1944. god.

M U N I C I J E									Materijal za vezu		Konja		Minerske opreme	
Topova baceća									Kablo	Telefona	Jahačin	Tovarnih	Eksploziva	Nagač, mina
brdske	protukolske	teških	lakih	Puščane	T. mitraljeza	Za strojniču	Za pištolj	Protukolske						
—	—	—	—	—	—	—	90	—	—	—	5	4	—	—
—	—	—	—	2450	—	—	—	—	6 km	10	—	7	—	—
—	—	—	—	1030	—	975	100	—	—	—	—	1	—	—
—	—	—	—	330	—	60	10	—	120 m	—	—	6	180	18
—	—	—	—	1300	—	—	48	—	—	—	1	25	—	—
—	—	—	—	450	—	—	48	—	—	—	1	9	—	—
—	—	60	18	7560	—	136	130	10	—	—	2	22	3 kg	3
—	—	29	15	8000	3900	800	198	125	—	—	4	27	—	—
—	—	2	—	89	36	270	173	5	—	—	2	17	—	—
—	—	—	25	5110	—	800	—	—	—	—	2	17	2	—
—	—	91	58	27279 ²	3936 ³	3041	803 ⁴	230 ⁵	6120 m ⁶	10	18	138	185 ⁷	21

^{2, 3 i 4} Zbir dopisao redaktor.

⁵ Pogrešan zbir; treba: 140.

⁶ Riječ je o telefonskom kablo u metrima.

⁷ Riječ je o eksplozivu u kilogramima.

IZVJEŠTAJ VIŠOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA OD 30.
SEPTEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA
U SEPTEMBRU NA SEKTORU VIŠOKO — KAKANJ —
ZENICA¹

ŠTAB
VIS.-FOJNIČKOG ODREDA
Br. 157/44.
30. IX. 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE — OP.

Izvještaj o akcijama ovog odreda u septembru mjesecu.

1. IX 1944. Druga četa ovog odreda dočekala je jedan voz i porušila na komunikaciji Visoko — Lašva kod mjesta Modrinja.² Ubijeno je 3, ranjeno 8, zarobljeno 40 Talijana i jedan Nijemac. Naši gubitci jedan poginuo. Plijena nije bilo, uništeno i spaljeno jedna lokomotiva, 5 vagona slame, 1 vagon šibica, 1 vagon gume, 3 vagona brašna i raznog drugog materijala.
2. IX 1944. 1. četa ovog odreda dočekala je jednu četničku kolonu od 120 vojnika u selu Kralupi i natjerala ih u panično bijegstvo u pravcu željezničke stanice Ilijaš.³ Ubijen je jedan

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 47/3, k. 854.

² Prema brzojavki br. 4f željezničke postaje Visoko od 1. septembra 1944, taj napad je izvršen na vlak br. 151. Opširnije o toj akciji Višočko-fojničkog NOP odreda vidi: dok. br. 146; Arhiv VII: izvještaj štaba toga odreda od 2. septembra 1944 (reg. br. 15/2, k. 854), izvješće Zupskog oružničkog zapovjedništva 5. oružničke pukovnije u Sarajevu od 7. septembra 1944 (reg. br. 7/3, k. 149e) i navedenu depešu (brzojavku) upućenu Ravnateljstvu hrvatskih državnih željeznica NDH (reg. br. 3/6-24, k. 207).

³ i ¹³ Riječ je o četnicima Zeničkog četničkog korpusa. Taj korpus je u svome sastavu imao četiri četničke brigade: Zeničku, Kladanjsku, Žepačku i Višočku. Komandant korpusa bio je Bora Mitranović. Bliže o tome vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 6. jula 1944 (reg. br. 6/6, k. 408A), obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. novembra 1944 (reg. br. 22/3, k. 460) i četničke dokumente reg. br. BH-V: 5671, 7396/2.

i jedan ranjen neprijateljski vojnik. Mi smo imali jednog mrtvog. Plijena nije bilo.

3. IX 1944. Snage ovoga odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
4. IX 1944. Snage ovoga odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
5. IX 1944. Snage ovoga odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
6. IX 1944. Snage ovoga odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

7. IX 1944. II četa ovog odreda izvršila je akciju na rušenju željezničkog mosta preko rijeke Bosne kod željezničke stanice Kakanj. Most je djelomično porušen.⁴ U toj akciji izašlo je i predalo se 60 domobrana i oficira, koji su se nalazili u bunkerima.⁵ U tih domobrana nalazilo se je 50 pušaka, 2 puškomitraljeza (belgijanca), 2 pikavca i 20.000 metaka i rezervne vojničke spremne: 15 pari vojničkog novog odijela, 35 opasača i 15 pari novih vojničkih cipela.

8. IX 1944. I četa ovog odreda izvršila je akciju na pruži između stanica Podlugovi — Ilijaš i tom prilikom porušila jedan most. Za vreme ove akcije predala se je jedna domobranska satnija iz željezničke stanice Semizovca, Ilijaša i Podlugova u jačini od 82 domobrana, 2 oficira i 8 podoficira. Od oružja iznijeli su sa sobom 67 pušaka, 5 puškomitraljeza, 7 teških mitraljeza, 4 pikavca, 1 telefon i 30.000 mitraljeske i puščane municije. Tom prilikom zapaljen je jedan bunker sa municijom i talijanskim bombama koja se nije mogla izvući.⁶

⁴ Bliže o tome vidi brzojavku br. 406f željezničke postaje Visoko od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/6 k. 207, str. 18) i knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 209, k. 461A).

^{5, 6, 7 i 10} Dio pruge od Zenice do Visokog i mjesta uz tu komunikaciju obezbjeđivali su: 17. žestra bojna (željezničko-strazarski bataljon) »D« odsjeka, 2, 4. i 6. bojne 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, 3. posadna bojna 3. doknadnog zdruga i dijelovi 7. bojne 8. posadnog zdruga. U akcijama koje je u to vrijeme vodio (pored navedenih rušenja na komunikacijama), Visočko-fojničkom odredu su se

9. IX 1944.

II četa ovog odreda izvršila je akciju na rušenju željezničkog mosta između Kaknja i Lašve. Most je porušen u dužini od 80 m.⁷ Na sektoru I čete u Kralupima iz Rajlovca izašlo je i predalo se 80 domobrana, 8 oficira i 8 podoficira.⁸ Od oružja sa sobom su iznijeli 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 6 pikavaca, 62 puške, 4.800 metaka, 2 raketna pištolja i 1 telefon.

10. IX 1944.

III četa ovog odreda izvršila akciju na rudnik Kakanj i posle jednočasovne borbe zauzela. Ubijeno je 7 ustaša i 5 ranjeno. Mi nismo imali gubitaka. Plijen 800 kg eksploziva, 20 pušaka, 5.000 pušcanih metaka kao i drugih sitnih stvari.⁹

11. IX 1944.

Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

12. IX 1944.

II četa ovog odreda izvršila je akciju na željezničku stanicu Lašva i tom prilikom bez borbe predalo se je 40 domobranskih vojnika, oficira i podoficira. Od oružja iznijeto je 30 pušaka, 2 puškomitraljeza i 30.000 pušcanih metaka i 2 pikavca.¹⁰

Ovaj odred formirao je 2 bataljona i to 1. i 2. bataljon. Razlog formiranja je taj što je odred izrastao na oko 800 boraca, i na taj način bilo je onemogućeno u komandovanju sa celim odredom, bez podjele na bataljone.

predale i tri satnije iz 17. žestra bojne. Opširnije o tome vidi dok. br. 126 (objašnjenje 10) i 157 (objašnjenje 18); Arhiv VII: izvješća Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 7, 11. i 26. septembra i 11. oktobra 1944 (reg. br. 6/3, reg. br. 16/3, reg. br. 17/3 i reg. br. 20/3 — sve u k. 149e), brzojavke (depeše) želj. postaje za septembar 1944 (reg. br. 3/6, k. 207), knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (reg. br. 5/5, str. 203 — 211 i 253 — 255, k. 461A). O rasporedu tih bojni vidi dok. br. 157 u ovoj knjizi.

⁷ Riječ je o domobranima iz 2. zračne luke iz Rajlovca, među kojima se nalazilo i 29 pilota. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 211, k. 461A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ i reg. br. 16/34, k. 149e (izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. septembra 1944).

⁸ Prema iskazu postrojbi Zapovjedništva 3. zbornog područja od 4. septembra 1944 (vidi dok. br. 157 u ovoj knjizi) i iskazu postrojbi Stožera Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 114 B) u Kaknju se u to vrijeme nalazila i 14. satnija 6. bojne 11. ustaškog stajaceg djelatnog zdruza.

13. IX 1944. II bataljon ovog odreda sa svojom jednom četom izvršio je akciju na rušenju željezničke pruge između Breze i Vareša. Tom prilikom uništeno je jedan i pol kilometar željezničke pruge.
14. IX 1944. Snage II bataljona ovog odreda izvršile su akciju na komunikaciju Visoko — Kakanj i tom prilikom porušeno je 1.200 m pruge, 1 most od 5 do 6 metara dužine kod Kaknja i 1 most od 7 do 8 m dužine kod željezničke stanice Modrinje.¹¹
15. IX 1944. Snage II bataljona ovog odreda izvršile su akciju na rušenju neprijateljskog saobraćaja na komunikaciji Visoko — Porječani, tom prilikom porušena su 2 mosta u dužini od 6 do 7 m i 1.100 m željezničke pruge.¹² Istog dana jedna četa ovog bataljona vodila je borbu sa četnicima kod Kaknja.¹³ Ubijena su 3 četnika i 4 ranjena. Naši gubitci 8 mrtvih.
16. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
17. IX 1944. Snage I bataljona vodile su borbu sa 80 ustaša u selu Čekrdžićima. Ubijeno je 1, a ranjeno 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Neprijatelj je uspio da popali selo Kopače i Čekrčice.¹⁴
18. IX 1944. Snage I bataljona ovog odreda izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj na komunikaciji Lašva — Visoko. Porušeno je 1.400 m pruge. Uništena je željeznička stanica Porječani kao i svi uređaji oko nje.¹⁵
19. IX 1944. Jedna četa I bataljona izvršila je akciju na neprijateljski saobraćaj između Visokog i Sarajeva. Uništen je jedan most između Podlugova i Ilijaša dužine 4 do 5 m. Iste noći izvršila je akciju 3. četa istog bataljona na

^{11, 12, 15 i 16} Bliže o tome vidi izvješća Ravnateljstva hrvatskih državnih željeznica za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/6, k. 207, str. 11 i 15) i dok. br. 133 u ovoj knjizi.

¹⁴ Na toj prostoriji djelovali su dijelovi 6. ustaške bojne. Bliže o rasporedu te bojne vidi: dok. br. 157; Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 114B (iskaz postrojbi Stožera Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944).

neprijateljski saobraćaj Lašva — Visoko i porušila 1 km željezničke pruge, 20 telefonskih bandera.¹⁶

20. IX 1944.

Snage 1. bataljona ovog odreda izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj između Semizovca i Reljeva. Uništen je jedan kilometar željezničke pruge, 2 km telefonske linije sa 50 bandera, porušen je jedan drveni propust dužine od jedan i pol metar, oštećen je ulazni signal, zapaljena željeznička stanica i dvije manje željezničke zgrade u Semizovcu, zaplenjen je jedan stanični telefon, jedna nosila i izvesna količina telefonske žice. Istog dana III četa toga bataljona vodila je borbu sa neprijateljem u selu Kološići. Ubijena su 3 neprijateljska vojnika i 4 ranjena. Naši gubici 2 mrtva i jedan ranjen.¹⁷

21. IX 1944.

Snage I bataljona vodile su borbu sa neprijateljem u selu Dolipolje. Ubijeno je 4 i 6 ranjeno neprijateljskih vojnika. Naši gubici jedan poginuo i 2 ranjena.

22. IX 1944.

Snage ovog odreda izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj i to I bataljon na komunikaciju Visoko — Sarajevo, a II bataljon na komunikaciju Lašva — Visoko. Uništena su i porušena 4 mosta drvena i 1 kameni, 120 telefonskih bandera. Plijena nije bilo.¹⁸

23. IX 1944.

Snage II bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem u selu Kolašiću i Sebinju. Ubijen je 1 neprijateljski vojnik i 2 ranjena. Naši bez gubitaka. Istog dana jedna četa II bataljona izvršila je akciju na rušenju neprijateljskog saobraćaja između Visokog i Kaknja. Uništen je 1 km željezničke pruge i jedan most.¹⁹

24. IX 1944.

Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

¹⁷ Opširnije o tim akcijama oko Semizovca i Reljeva vidi dok. br. 173 i u Arhivu VII: izvještaj Staba 10. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (reg. br. 52/3, k. 854), izvješća Zupskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 23. septembra 1944 (reg. br. 15/3, k. 149e) i Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. septembra 1944 (reg. br. 16/3, k. 149e).

¹⁸, ¹⁹ i ²⁰ Vidi dok. br. 152.

25. IX 1944. Snage I bataljona ovog odreda izvršile su akciju noću između 24. i 25. ovog mjeseca na komunikaciji Visoko — Sarajevo. Uništena su 2 km pruge na 33 mesta.²⁰
26. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
27. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
28. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
29. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.
30. IX 1944. Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

JEDINICE OVOG ODREDA U TOKU MJESECA SEPTEMBRA IMALE SU:

- 1) **Gubici:**
a) neprijateljski:	23 ubijeno
32 ranjeno
329 zarobljeno
	384 svega izbačeno iz stroja.
b) vlastiti	12 poginulo
3 ranjeno
7 nestalo.
- 2) **Plijen:**
a) oružje:	229 pušaka, 9 teških mitraljeza, 11 puškomitraljeza, 14 pikavaca.
b) municija:	41.800 puščanih metaka.
c) oprema:	15 pari odijela, 1 telefon, 1 nosila.
d) ostalog:	
- 3) **Uništeno:**
- 1 lokomotiva, 10 vagona, 8.200 km pruge željezničke, 390 m. telefonske linije, 5 željezničkih mostova, 5 drvenih mostova, željeznička stanica Porječani i željeznička stanica Semizovac kao i dvije manje kuće.
Pruga je bila prekinuta na 33 mesta, 190 bandera posječeno.

4) Raspored jedinica:

30. IX 1944. u 20 časova

Štab odreda nalazi se u selu Tješilo sa svim glomaznim dijelovima. I bataljon na prostoriji Kralupi sa 4 čete, a jedna četa istog bataljona na prostoriji selo Ščitovo. Zadatak I bataljona ofanzivno djelovanje na komunikaciji Visoko — Sarajevo. Dve čete istog bataljona u pokretu su prema Kiseljaku, koje će dobiti nove zadatke čim dođu na ovu prostoriju. II bataljon nalazi se na prostoriji selo Velika Sotnica i selo Banja. Dve kombinovane čete ovog bataljona krenule su na sektor Zenica, koje su dobile zadatak da ofanzivno djeluju na neprijateljsko uporište Zenica, tj. za cijelo vrijeme dok X divizija koja vrši napad na Travnik ne likvidira pomenuto neprijateljsko uporište.²¹ Ostale čete istog bataljona ofanzivno će djelovati na komunikaciju Busovača — Kiseljak kao i na sama uporišta na Kiseljaku i Busovači.

5) Zaključci:

Radi opšte situacije, kako u svijetu tako i kod nas, došlo je do priliva ljudstva u naš odred i raspadanja neprijateljskih (domobranskih i četničkih) jedinica. U borbama se je pokazalo kako komandni kadar tako i borci mladi i neiskusni. Borbenost i moral su na prilično velikoj visini. S druge strane, kod neprijatelja se osjeća demoralizacija i raspadanje. Namjera neprijatelja je bila da jedinice našeg odreda koje su bile legle na komunikaciju i paralizirale saobraćaj na pruži Sarajevo i Zenica i cesti Sarajevo — Zenica odbaci sa komunikacije. U tom cilju neprijatelj je napravio nekoliko ispada sa jačim snagama, i mi smo bili prinuđeni da se povučemo sa tih komunikacija.

²¹ Opširnije o napadu jedinica 10. NOU divizije na Travnik vidi dok. br. 126.

Naši predlozi bi bili ti da nam na sektoru Visoko — Sarajevo pošaljete u pomoć jedinice vaših brigada koje bi u stanju bile da ponovo sa snagama ovog odreda ukoče neprijateljski saobraćaj. S druge strane omogućilo bi se mobilizaciji i prilivu novih snaga na tamošnjem sektoru u ovaj odred.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoć. polkomesara:
Smajo²²

Komandant
kapetan
Vuković²³

²² Mandžuka

²³ Slavko

II

NJEMAČKA DOKUMENTA

IZVJEŠTAJ KOMANDE NJEMAČKOG 2. NASTAVNOG BATALJONA OD 4. SEPTEMBRA 1944. O OSUJEĆENOJ NAMJERI ZAPOVJEDNIŠTVA 9. GORSKE PUKOVNIJE DA SA SVOJIM JEDINICAMA PRIĐE NA STRANU NOVJ¹

2. njemač. nastavni bataljon
pri 9. hrvat. brd. puku

K-dno mjesto, 4. septembra 1944.

Predmet: Izvještaj o događajima u 9. hrvat. brd. puku.²

1.9.44. uveče dobio je k-dant 9. hrv. brd. puka pukovnik Broz³ od k-danta 2. hrv. brd. brig. naređenje da povрати Ivan-Sedlo koje su bili zauzeli partizani.⁴ On se odlučio da preduzme napad 2.9.44. ujutru i pozvao je k sebi, da mu pomogne u izradi pukovske zapovijesti za napad, k-dira 2. njemačke nastavne čete poruč. Sosnovskog. Utanačeno je da bi napad trebalo izvršiti sa jednom ojačanom četom koja bi lako odbacila neprijatelja sa Ivan-Sedla.

2.9.1944. u 03,30 časa pukov. Broz je pozvao poruč. Sosnovskog i izjavio da uprkos postojećem brigadnom naređenju on napad neće da izvrši. Onda ga je poruč. Sosnovski skolio da za povraćanje Raštelice⁵ i njeno posjedanje odredi jedno udarno odjeljenje iz jedne čete. K-dant puka se, prisiljen, morao, da složi sa ovim i da za to izda potrebna naređenja. Udarno odjeljenje, kome je bio pridat jedan artiljerijski osmatrač artiljerij. k-danta u Tarčinu, otvorilo je na mjesto dobro usmjerenu artiljer. vatru. Udarno odjeljenje, koje je prišlo do ivice mjesta i posjelo visove lijevo od željezničkog nasipa, moralo je da bude vraćeno jer je k-dant puka ponovo uskratilo da pošalje četvu koja je bila predviđena za posjedanje mjesta.

U toku ovog prepodneva, kao što je naknadno poznato, oficiri puka su kovali planove kako će da isključe svoje njemačke instruktore i da ostvare izdaju svojih domobrana i hrvatske države. Artiljer. osmatrač vodnik Anton Mista je kazao naredniku Molcu (Molz) da Nijemci treba da paze jer

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London-8, snimak reg. br. 302.649.

² Riječ je o 9. gorskoj pukovnici 2. gorskog zdruga 3. zbornog područja.

³ Ljubomir

⁴ Bliže o borbama za Ivan-Sedlo vidi dok. br. 36.

⁵ Opširnije o borbama za Raštelicu vidi dok. br. 55.

hrvat. oficiri spremaju izdaju. Kao što se kasnije pokazalo, trebalo je da cijela četa njemačkih instruktora bude za vrijeme ručka uhapšena od strane jednog oficira i više domobrana koji bi naoružani upali u trpezariju. Ali ovo nije uspjelo pošto je četa toga dana ručala na položaju. Takođe je vodnik Anton Mista bio onaj koji je, kad je raspadanje puka već bilo u punom toku, otrčao u Pazarić i zamolio svog k-danta da iz Sarajeva uputi pojačanje,⁶ pošto puk hoće da bez borbe preda partizanima Tarčin. Mistovim izjavama ipak nije poklonjena osobita pažnja, pošto je poruč. Sosnovski baš bio pozvan na ručak od strane k-danta puka i prema njemu nije bilo pokazano nikakvo neraspoloženje, a on je iz razgovora za vrijeme ručka dobio samo najbolje utiske. Ali da je stvarno izdaja već bila planirana potvrđuju izjave domobrana 4. čete koji tvrde da je popodne u njihovu četu dolazio jedan p.poruč. i od njih zahtijevao da se sprema da razoružaju njemačku nastavnu četu. Partizani su, međutim, na selo Tarčin otvorili vatru iz mitraljeza i jednog pješadijskog topa sa zapada. Domobrani su odgovorili vatrom i jedan partizanski mitraljez punim pogotkom PT-topa izbacili iz borbe. Sa visa koji su posjeli partizani su dovikivali domobranima da su se Englezi iskricali u Dalmaciji, da se za njih bore i da se domobrani treba da predaju pošto pobiju Nijemce. Domobrani su odgovorili da se oni bore za slobodnu Hrvatsku i ponovo otvorili vatru. Pukovnik Broz je naredio da se prekine paljba i na vis poslao dva vojnika sa istaknutom bijelom zastavom kako bi sa partizanima stupio u pregovore.

U 17,00 časova u kancelariju k-danta puka, gdje su bili prisutni svi oficiri puka, stupio je jedan partizanski komandant.⁷ Poruč. Sosnovski, koji je objašnjavao da se na ljude sa bijelom zastavom koji su išli partizanima treba bezuslovno da otvori vatra, napustio je odaju da dovede tumača kako bi mogao pratiti pregovore. Jedan mali dio hrvat. oficira bio je vrlo začuđen postupcima k-danta puka i nije bio sa njima sporazuman.

Dok je pukovnik Broz pregovarao, sa pratnjom i jednim PA-topom 2 cm na kamionu došao je generalštabni major Elhe (Elche) i major gospodin fon Vurcbah (Wurzbach). Sada je partizanski komandir bio uhapšen, a k-dant puka je izjavio da je on bio potresen kad je partizanski komandir došao k njemu. On nije htio ni o čemu ništa da zna i izražavao je svoje nezadovoljstvo. Pod ovim okolnostima se tada odu-

⁶ Bliže o tome pojačanju iz Sarajeva vidi dok. br. 55, objašnjenje 7.

⁷ Riječ je o komandiru 1. čete 4. bataljona 9. krajiške NOU brigade zastavniku Đoki Mrđenu (vidi dok. br. 55, objašnjenje 17).

stalo od hapšenja oficira. Oni su jednoglasno izjavili da im ni na kraj pameti nije bilo da izvrše izdaju. Tad je gospodin major fon Vurcbah otišao za Konjic, a gen-štab. major Elhe sa svojom pratnjom i partizanskim komandirima za Sarajevo. PA-top 2 cm ostao je u Tarčinu.

Sve se više pojačavala zategnutost između nastavne čete i hrv. oficira. Poruč. Jurak je telefonom molio svoga k-danta za naređenje da promijeni položaj i ode u Pazarić. K-dant mu je ovo uskratio. Oficiri puka su takođe sasvim neupadljivo povlačili dijelove posade bunkera. Pukovnik Broz je pozvao sebi poruč. Sosnovskog i pokazao mu, kako se docnije ustanovilo, jedno lažno naređenje kojim se naređivalo da nastavna četa i štab puka napuste Tarčin i odu u Pazarić. Ali kako je poruč. Sosnovski imao iz Konjica naređenje da sa jednom hrv. četom i nastavnom četom zauzme Raštelicu, ovome nije vjerovao. Tada su oficiri puka proširili vijest da će u Tarčin doći kao pojačanje njemačke SS-trupe sa zadatkom da razoružaju domobrane. Na ovo je iz Tarčina pobjeglo mnogo domobrana,⁸ i samo sa velikom mukom uspjeli su oficiri i instruktori 2. čete da dijelove ovih bjegunaca vrata na položaj. Shodno naređenju 2. nastavna četa je htjela da odmaršuje za Raštelicu. Ali pošto je k-dant puka odbijao da da hrv. četu, k-dir čete je odlučio da ostanu u Tarčinu, kako ne bi i ovo mjesto palo u ruke partizana.

Pod komandom p.por. Gibnera (Giebner) iz Bradine je u Tarčin došlo još jedno PA-oruđe 2 cm. Uprkos suprotnom naređenju korpusa po kojem je p.por. Gibner imao da se vrati u Bradinu, poruč. Sosnovski je, s obzirom na situaciju, odlučio da u Tarčinu postavi na položaj dva PA-oruđa. Pukovnik Broz je u 22,00 časa izdao naređenje da se napuste položaji i Tarčin bez borbe prepusti partizanima. Mreža službe za izvještavanje je skinuta. Hrvatski oficiri, kao što su to bili p.por. Krešević, p.por. Hajduković i drugi, ostali su na svojim položajima sa malo ljudstva da se, na strani Nijemaca, za slobodu Hrvatske bore do posljednje kapi krvi. U 22,30 časa kaos je bio tako veliki da je poruč. Sosnovski naredio da se pohapse svi hrv. oficiri koji su napustili položaj i na njihovom čelu k-dant puka.⁹ Ove oficire koji su zaboravili na čast munjevitim zahvatom učinila je neškodljivim jedna šaka njemačkih instruktora. Oficiri koji su pokušali da se suprotstave hapšenju silom su odvedeni na k-dno mjesto čete.

⁸ Tom prilikom je na stranu 9. krajiške NOU brigade prešlo 7 oficira i 125 domobrana (vidi dok. br. 55).

⁹ Tada su uhapšeni komandant 9. gorske pukovnije i šest oficira (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 174: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 4. septembra 1944).

Poruč. Sosnovski je odmah primio komandu nad pukom da bi se sa domobranima i dalje borio za slobodu Hrvatske. Svaki pojedinac, i oficir i instruktor 2. nastav. čete, založio se da na položaj vrati, milom ili silom, domobrane kojih su prije nekoliko minuta na naređenje pukovnika Broza otpočeli da skidaju minobacače i PT-oruđa i da napuštaju svoje položaje. Za najkraće vrijeme domobrani su pridobijeni i bili spremni da se sa oduševljenjem pod njemačkim rukovodstvom bore za svoju Hrvatsku. Jedan napad partizana koji je u to vrijeme izvršen odbijen je. K-diru 2. nastavne čete, koji je u ovo teško vrijeme preuzeo komandu nad pukom, pošlo je za rukom da, gvozdеном енергијом i uz pomoć svojih oficira i instruktora, puk koji se nalazio u punom raspadanju ponovo uredi i ne samo da ponovo uspostavi staru borbenu snagu nego i da svojim primjerom jedinicama ulije novi borbени duh. Njegovi oficiri i instruktori su ga energično potpomagali u njegovoj težnji da hrvatskom puku u teškome času pomogne da ponovo zadobije čast svoga oružja i opere sramotu koju su mu nanijeli njegovi oficiri koji su prekršili svoju zakletvu. Zahvalnost svakog pripadnika puka njemačkim oficirima bila je bezgranična.

Poruč. Sosnovski je preko radija molio za pomoć koja je u Tarčin stigla 3.9.44. Uhapšeni hrv. oficiri su predati k-dantu ove SS-jedinice¹⁰ koji ih je otpremio u Sarajevo. Komanda puka je i dalje ostala u rukama k-dira njemačke nastavne čete.

Hrv. puk je već nekoliko dana imao malo hrane budući da se iz Konjica hljeb nije mogao dobiti, a osim toga pukovnik Broz je hranu i municiju lagerovao u Pazariću. Nastavna četa je odmah prenijela hranu i municiju. Ovim je ponovo osigurano snabdijevanje jedinica.

Domobrani su sada vidjeli, i to nisu tajili, da bi ih njihovi oficiri izdali i još uz to prodali partizanima da njemačka nastavna četa nije u posljednjem minutu tako energično postupila i ugušila ustanak. Za jedan sat je ponovo nastao red i mir. Najteža situacija je bila kad su partizani napali u trenutku kad je puk počeo da se raspada, a istovremeno se morao savladati ustanak oficira i pojedinih dijelova puka, ponovo urediti puk i odbiti napad partizana.

Sve ovo su savladali 5 oficira i 25 podoficira svojom nečuvеном енергијом, voljom i velikom hrabrošću.

pot. **Klajn** (Klein)
potporučnik

¹⁰ Riječ je o dijelovima njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«. Bliže o tome vidi izvješće Zapovjedništva 9. gorske pukovnije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2-1, k. 123).

BR. 146

DNEVNI RAPORT AJNZACGRUPE POLICIJE BEZBJEDNOSTI I SLUŽBE BEZBJEDNOSTI U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ OD 12. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN KAO INFORMACIJA NJEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU¹

Ajnzacgrupa
policije sigurnosti i SD
Hrvatska
Dnevn. br.: IV — 756/43. pov.

Komandno mjesto, 12.9.1944.

Povjerljivo!

DNEVNI RAPORT BR.: 92

Njemačkom poslanstvu
na ruke gospodina poslanika

A. OPSTE

U rejonu Varaždina proturan je sljedeći letak 10. banditske divizije:

»Domobrani, podoficiri i oficiri!

Drugi front je otvoren. U Italiji Rim je oslobođen a savezničke trupe sve brže hitaju prema sjeveru. Očekuju se nova iskrcavanja. Crvena armija brzim tempom juri ka granicama Njemačke i svakog se minuta očekuje naređenje: »Naprijed preko Karpata, bliže k nama«. 300.000 naoružanih boraca, organizovanih u narodnooslobodilačkoj vojsci, spremno je da zada posljednji udarac neprijatelju. Čas pobjede je sve bliži, a divovskim koracima bliži se i kraj okupatora i svih onih koji su svoju sudbinu s njima povezali, dolazi slobodna i srećna budućnost za sve narode u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji. Hiljade domobrana, podoficira i oficira hrvatske vojske se već bori u našim redovima.

Poziv na dezertiranje!

Štab 10. zagrebačkog korpusa.«

Po obavještenju jednog agenta, štab 6. banditskog² korpusa je izdao naređenje, prema kojem svi muškarci stari od 16 do 45 godina ima da do 15.9.1944. priđu narodnooslobodilačkoj vojsci. Ovo naređenje treba da važi i za one koji služe

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London — 11, snimak reg. br. 304525—304531.

² Njemački okupator je taj izraz upotrebljavao za pripadnike NOVJ. Međutim, pod narastajućim udarcima NOVJ i POJ, njegove odgovorne starješine su bile primorane na korekciju takvih stavova. U

u domobranstvu. Sva lica muškog roda koja se ovom naređenju ne odazovu neće potpasti pod amnestiju koju je Tito dao i biće osuđeni na smrt.³

Kod hrvatske vojske primjećuju se dalji znaci raspadanja.⁴ Tako su, prema dosadašnjim još nepotvrđenim vijestima, u noći 7/8.9. 5 četa i 2 štaba bataljona, povevši sa sobom njemačke oficire i podoficire 2. brdske (hrvatske) brigade napustili 3 uporišta u rejonu Bihaća i prebjegli gerilcima.⁵

U Doboju domobrani nisu izvršili jedno njemačko naređenje za akciju. I ovdje je utvrđena veza s bandom. Dalje pojave raspadanja kod SS-divizije »Handžar«⁶ i kod 369. pješadijske (hrvat.) divizije.⁷

E. BANDE.

I ajnzackomanda Osijek (1. policijska oblast)

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bandi.*

- a) Prema izvještajima agenata jedinice 12. banditske divizije treba da se nalaze u rejonu Kaptol, 12 km sjeverno od [Slavonske] Požege.

vezi s tim, u »Ratnom dnevniku Operativnog odjeljenja njemačke Vrhovne komande oružanih snaga 1940—1945«, knj. IV¹, na str. 685—686, iznijeta je procjena situacije koju je vrhovni komandant Jugoistoka od 21. septembra 1944. dao načelniku operativnog odjeljenja Vrhovne komande oružanih snaga:

»Klasificiranje neprijatelja kao »bandita« i borbe koja se protiv njega vodi, kao rata protiv bandita treba definitivno, kao nepravilno, odbaciti. Radi se, izuzimajući novoformirane, o jedinicama vrlo dinamičnim, koje su u stalnom porastu, a operativno i taktički dobro vođenim, opremljenim teškim naoružanjem, na kome se može pozavidjeti, i koje nisu za potcjenjivanje. Ja se ograđujem od grešaka da precijenim neprijatelja, jer baš sadašnje borbe i njihovi obostrani uspjesi i gubici su osnova za objektivno ocjenjivanje. Smatram da ne griješim u precjenjivanju«.

³ Bliže o pozivu vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita za prelaz pripadnika neprijateljskih jedinica u redove NOV i POJ vidi dok. br. 56 (objašnjenje 16) i 99 (objašnjenje 3).

⁴ Opširnije o stanju u ustaško-domobranskim jedinicama vidi dok. br. 77, objašnjenje 7.

⁵ Riječ je o predaji domobrana iz 1. i 2. bojne 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruga. Bliže o tome vidi dok. br. 61.

⁶ Odnosi se na 13. SS diviziju (»Handžar«). Bliže o stanju u ovoj diviziji vidi dok. br. 81 objašnjenje 9.

⁷ Riječ je o njemačkoj 369. legionarskoj diviziji (»Vražjoj«), 5. SS brdskog armijskog korpusa. Formirana septembra 1942, ona je 11. maja 1945. razoružana kod Gorice. Tada je imala samo 160 oficira i 2.876 podoficira i vojnika, pošto je prethodno, 24/25. marta, kod Bihaća, desetkovana u borbama s jedinicama JA. Opširnije o tome, vidi večernji izvještaj Grupe armija »F« od 9. septembra 1944. (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 363—364), Erih Šmit-Rihberga navedeno djelo, str. 71, 97. i 146.

- b) Prema jednom daljem izvještaju agenta 40. divizija treba da se sada nalazi u rejonu Daruvara.
- 2.) *Pojedine banditske akcije.*
- a) Brestovac — Nurkovac — Vrhova, 6,5 km zapadno i 5 km jugozapadno od Požege, posjeli su dijelovi 25. i 17. brigade.
- b) 1.9. su iz više mjesta sjeverno od Nove Gradiške opljačkane sve konjske zaprege i odvezene za Cikota, 19 km sjeverno od Gradiške.
- c) 3.9. pojavilo se u Čokadincima, 18 km jugozapadno od Osijeka, oko 50 bandita i izjavilo da će njemački okupatori za nekoliko dana napustiti Hrvatsku i povesti sa sobom svu stoku; bolje je stoga da se stoka preda partizanima uz prijem obveznica, koje će se kasnije moći unovčiti. Pošto su se seljaci odupirali da predaju stoku, od svakog domaćinstva je opljačkano jedan do dva komada stoke ili konja s kolima i životnim namirnicama.
- d) U noći 9/10.9. na 5 mjesta je razoren željeznički nasip između Andrijevac i Garčina (Vinkovci — [Slavonski] Brod).

II ajnzackomanda Sarajevo (Policijska oblast II)

2) *Pojedinačne akcije bandi.*

- a) Noću 1/2.9. između Visokog i Porječana jedan voz naišao je na minu (pruga Sarajevo — Brod). Zatim su partizani napali na voz i zapalili ga. Izgorjelo 6 vagona.⁸ U isto vrijeme između Dažnice i Lupljanice jedan oklopni voz naišao je na minu.
- b) U kasno veče 2.9. porušen je željeznički nasip između Renovice i Prače (Sarajevo — Višegrad).⁹
- c) Noću 2 3.9. između Kaknja i Modrinja jedan voz je naišao na minu. (Pruga Sarajevo — Brod). Zatim su partizani izvršili napad na voz i zapalili ga.¹⁰
- d) Ujutru 3.9. između Lupljanice i Dažnice (Sarajevo — Brod) željeznički nasip porušen na 6 mjesta. Demontirano oko 800 m željezničkih šina.

⁸ Tu akciju je izvršio Visočko-fojnički NOP odred, uništivši 1 lokomotivu i 10 vagona. Opširnije o tome vidi dok. br. 144.

⁹ To su izvršile jedinice 12. korpusa NOVJ, koje su se toga dana na odsjeku Renovica — Prača prebacile preko pruge, prema sjeveru. Bliže o tome vidi dok. br. 15.

¹⁰ Tada je na tome području dejstvovao Visočko-fojnički NOP odred (vidi dok. br. 144).

e) 4.9. banditi otvorili vatru na jedan voz između Miričine i Puračića (Doboj — Tuzla).¹¹

4) *Akcije protivu bandi.*

a) Noću 8.9.9. Ajnzackomanda Policije bezbjednosti i SD — Sarajevo likvidirali su kod Sarajeva jednu banditsku kurirsku i relejnu stanicu. Uhapšeno 12 osoba. Zaplijenjeno: 2 puške, 2 pištolja i izvjesna količina pješadijske municije.

III ajnzackomanda Banja Luka (Polijska oblast III)

1.) *Uopšte, organizacija i pokreti bandi.*

a) Prema jednom izvještaju vojske, VI (kraj.) brigada, jačine oko 600 ljudi, treba da se nalazi u Jelašincima, 14 km jugozapadno od Sanskog Mosta.¹² Od naoružanja ima, navodno, 18 puškomitraljeza, 7 mitraljeza i 4 minobacača.

b) Prema jednom izvještaju mjesne policije, banditske jedinice koje su otišle u istočnu Bosnu navodno su dobile naređenja da se prebace u Srbiju i da odatle s leđa napadnu nemačke trupe.¹³

c) Prema izvještaju jednoga povjerenika, XVIII (bosan.) brig., jačine oko 300 ljudi, nalazi se, navodno, u prostoru Curkići, 12 km južno od Kotor-Varoši.¹⁴

d) Prema jednom izvještaju mjesne policije u prostoru Maslovaru navodno se nalazi jedna banditska jedinica koja je prije kratkog vremena došla iz Dalmacije i koja se sastoji od oko 150 bivših italijanskih zarobljenika.¹⁵

¹¹ U to vrijeme na toj prostoriji nalazili su se dijelovi 11. NOU divizije i Tuzlanskog NOP odreda.

¹² Taj podatak nije tačan, jer se 6. krajiška NOU brigada, prema njenom izvještaju od 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 29/1, k. 769A), prije napada na Prijedor nalazila oko Bos. Novog, a po zauzimanju Prijedora prebacila se na sektor Banje Luke.

¹³ U septembru 1944. u istočnoj Bosni su se nalazile 11. i 28. NOU divizija. Bliže o njihovom prebacivanju u zapadnu Srbiju vidi dok. br. 72 i 137.

¹⁴ Prema izvještaju Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421), ova brigada se u prvoj polovini septembra nalazila oko Prnjavora i Dervente, dok se prema izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265) 2. bataljon 16. krajiške brigade ove divizije početkom septembra nalazio u rejonu Badanj—Varjače, jugozapadno od Kotor-Varoši, gdje je vodio borbe sa četnicima, pa je o tom bataljonu vjerovatno i riječ.

¹⁵ Prema izvještaju Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944. (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458) u rejonu Maslovara se nalazila korpusna (centralna) bolnica.

e) Prema drugom izvještaju mjesne policije XXI (slav.) brig.¹⁶ jačine oko 1200 ljudi, nalazi se, navodno, u prostoru Prnjavora. Ona, navodno, ima jedan PT-top, više minobacača i automatskih oruđa.

f) Prema jednom izvještaju vojske štab 7. div. sa radio-stanicom nalazi se, navodno, u Borojevićima, 13 km sjeverozapadno od Kostajnice.¹⁷

2.) *Pojedinačne akcije bandi.*

a) Shodno izvještaju vojske banditi, navodno, u Krajinu vrše prisilno regrutovanje svih muškaraca od 16 do 45 god. starosti. Nesposobno ljudstvo treba da bude formirano u radničke bataljone.

b) U Vrbanji — 6 km ist. od Banje Luke — banditi su pljačkali 4 trgovine i odveli 16 konja.

c) Noću 8.9. između Sunje i Majura (Sunja — Bos. Novi) željeznički nasip porušen na 7 mjesta.

d) U večernjim časovima 9.9. između Šaša i Staze (Zagreb — Sisak — Novska) željeznički nasip porušen na 14 mjesta.

e) U kasnim večernjim časovima 10.9. između Turopolja i Lekenika (Zagreb — Sisak — Novska) željeznički nasip porušen na 5 mjesta.

3.) *Akcije protivu bandi.*

Osiguranje žetve mjesne policije u prostoru Čelinovac, 13 km jugozap. od Bos. Gradiške, 29.8. zbog jakog pritiska bandi moralo je da se povuče u Berek, 11 km juž. od Bos. Gradiške. Po dolasku pojačanja puškaranja sa banditima kod Čelinovca. Izbrojano 12 poginulih neprijateljskih boraca. Uništeno jedno banditsko skladište životnih namirnica i engleskih uniformi.

IV *ajnzackomanda Zagreb (5. policijska oblast)*

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bandi.*

a) Prema obavještenju jednog agenta, 1. brigada (posavska), jačine od oko 600 ljudi, treba da se na-

¹⁶ Riječ je o 21. slavonskoj brigadi 28. NOU divizije, koja je u prvoj polovini septembra 1944, do dolaska njene matične divizije, 16. septembra, u Prnjavor, dejstvovala na relaciji Doboj — Derventa (vidi dok. br. 137).

¹⁷ Taj podatak nije tačan, jer se štab 7. NOU divizije sa 3. i 4. brigadom u to vrijeme nalazio na području Moslavine. Međutim 1. i 2. brigada ove divizije nalazile su se u Baniji, pod komandom Operativnog štaba za Baniju, pa je, vjerovatno, o njima riječ. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 33, dok. br. 13, 31 i 86.

lazi u rejonu G. Jesenje — Macelj — Brezova Gora, 10,11 km sjeverno i 13 km sjeverno-sjeveroistočno od Krapine, a 2. bataljon 17. brigade (slav.), jačine od oko 250 ljudi, u rejonu Zajezda — Madžarevo, 20 km jugozapadno i 16 km južno-jugoistočno od Varaždina.

- b) Prema jednom daljem obavještenju agenta, djelovi 16. brigade (zagorske), jačine od oko 200 ljudi, treba da se nalaze u rejonu Trakošćana i Ravne Gore, 12 km i 16 km sjeveroistočno od Krapine, a minersko odjeljenje 4. brigade (zagrebačke), jačine od oko 60 ljudi, u rejonu Kraljeva Vrha, 16 km sjeverno-sjeveroistočno od Zagreba.
- c) Prema izvještaju agenta, Krapinski bataljon, jačine od oko 100 ljudi, treba da se nalazi u rejonu Pušće Bistre i Krapinskih Toplica, 16 km sjeverozapadno i 33 km sjeverno — sjeverozapadno od Zagreba.

2.) *Pojedine banditske akcije.*

- a) U noći 7/8.9. napadnuta je od bandi jedna hrvatska patrola, 11 km južno-jugoistočno od Sv. Ivana Zelina. Jedan mrtav.
- b) U noći 7/8.9. banditi su napali Karlovac s jugoistoka i jugozapada. Napad je odbijen.
- c) U kasnim večernjim časovima 9.9. na više mjesta je razoren željeznički nasip između Prikraja i Vrbovca (Dugoselo — Križevci). Porušena su 3 mosta i jedna stanična zgrada.
- d) U kasnim večernjim časovima 9.9. razoren je na 3 mjesta željeznički nasip između Ludine i Popovače (Zagreb — Dugo Selo — Novska).
- e) Dok su u večernjim časovima 3.9. jake banditske ekipe za rušenje razarale željeznički nasip između Vrapča i Podsuseda na više mjesta (vidi dnevni raport br. 89/44. pod E V tač. 2 k), istovremeno su se druga banditska odjeljenja kretala sa sjevera, istoka i zapada ka logoru Ajnzackomande policije obezbjeđenja i SD Zagreba u Vrapču i otvorila vatru s malog odstojanja. Gerilci su poslije kratke vatrene borbe protjerani, a isto tako i razne gerilske ekipe za rušenje. 12 eksplozivnih punjenja je iskopano, a oko 30 kg eksploziva spremljeno (pohranjeno).

3.) *Akcije protiv bandi.*

- a) U vremenu od 2. do 3.9. izvršen je, bez sopstvenih gubitaka, poduhvat ustaša uz učešće dijelova odjeljenja policije obezbjeđenja i SD za Varaždin u rejonu M. Rijeka — Ivanec — Poganac — Apotovac, 7, 10 i 12 km južno-jugoistočno od Ludbrega. Gubici kod gerile nisu ustanovljeni. Tri čuvara stoke sa 20 grla goveda koje su gerilci odvucli oslobođeni su. Banditi su zapalili jednu poljsku pekaru, jednu garnituru za vršidbu i zalihe sijena i slame.
- b) 8.9. izviđanje mjesne policije u rejonu Oroslavja i Gredica bez dodira s neprijateljem.
- c) 6.9. njemačka vojska i mjesna policija zauzeli Šišljavić poslije neprijateljskog otpora, bez sopstvenih gubitaka. 4 mrtva neprijatelja izbrojana.

Za tačnost:

20

SS-šturmsarfirer

(SS-Sturmscharführer) (M. P.)

U konc.[eptu] potp.[isao]

Herman¹⁸

SS-oberšturmbanfirer¹⁹

(SS-Obersturmbannführer)

¹⁸ Herman Ginter (Herrmann Günther), komandant policije i službe bezbjednosti u NDH (Sipo i SD). Ova njemačka policijska institucija djelovala je pod imenom: Ajnzacgrupa E, Sipo i SD (Einsatzgruppe E, Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst). Ona je svoju egzekutivno-policijsku bezbjednosnu i obavještajnu djelatnost vršila preko oblasnih ajnzackomandi (Einsatzkommando), sa sjedištima u Banjoj Luci (EK-1), Sarajevu (EK-2), Osijeku (EK-3), Zagrebu (EK-4) i Splitu (EK-5), i njihovih ispostava i uporišta. Svaka ajnzackomanda brojala je 150 — 250 ljudi. Pored stručnog osoblja, sastavljenog od službenika Gestapoa, Službe bezbjednosti (SD) i Krivične policije (KRIPD), pri ajnzackomandama nalazila se i jedna četa za obezbjeđenje. Ajnzacgrupe su formirane na okupiranim teritorijama. One su bile pod vrhovnom kontrolom Glavne uprave Službe bezbjednosti Rajha (RSHA), ali u oblastima fronta pridavane operativnim jedinicama. Ove grupe su, pored navedenih zadataka, učestvovala u masovnim ubistvima i zlostavljanju civilnog stanovništva okupiranih oblasti, deportiranjima i slično. O tome vidi: izvještaje Ajnzacgrupe za drugu polovinu 1944, Arhiv VII, mikrofilm London-11, snimke reg. br. 304.491—304.529; obavještenje Opunomoćenika Rajhsfirera — SS za NDH od 20. aprila 1943 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-77, reg. br. F-788, snimke br. 5517478 — 5517486); Vojnu enciklopediju, knj. 3, Beograd, 1960, str. 360 i Nürnbergsku presudu, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948, str. 134, 137 i 142.

¹⁹ Zvanje u SS jedinicama, koje odgovara činu potpukovnika.

²⁰ Potpis nečitak. SS — Sturmscharführer je čin u SS formacijama. Odgovarao bi činu starijeg vodnika I klase na službi u štabu.

BR. 147

DNEVNI RAPORT AJNZACGRUPE POLICIJE BEZBJEDNOSTI I SD I SLUŽBE BEZBJEDNOSTI U NDH OD 18. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN KAO INFORMACIJA NJEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU¹

Ajnzacgrupa
policije bezbjednosti i SD
Hrvatska

K-dno mjesto, 18.9.1944.

Dnev. br.: IV — 756/43. pov.

Povjerljivo!

DNEVNI RAPORT BR.: 93

Njemačkom poslanstvu
na ruke gospodina poslanika

A. OPSTE:

U rejonu Ogulina saveznički avioni bacali su letke kojim se obraćaju »Austrijancima« i pozivaju ih da paralizuju rad u pogonima, da formiraju tajne diverzantske grupe i da blokiraju saobraćaj njemačkog Vermahta.

Pojava raspadanja koje su u nedjelji prije 15. o.m. bile u snažnom porastu kod domobrana, poslije tog termina (završni datum »Titove amnestije«) za sada su znatno popustile.

D. CETNICKI POKRET DRAŽE MIHAILOVIĆA:

Među sarajevskom školskom omladinom proturen je letak četnika, upućen srednjoškolcima koji su položili maturu, koji poziva učenike da se odazovu kraljevom pozivu za ulazak u jugoslovensku vojsku.

E. BANDE:

I ajnzackomanda Osijek (1. policijska oblast).

1.) Opšte, organizacija i pokreti bandi.

- a) Prema obavještenju jednog agenta, u rejonu [Slavonske] Požege treba da se nalaze 12, 16, 18, 26, 27, 28. brigada, virovitička, brodska omladinska, kao i požeška grupa i mađarski bataljon.

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London-11, snimak reg. br. 304.518—304.524.

- b) Prema obavještenju agenata, u rejonu Trnave (15 km sjeverozapadno od Đakova),² treba da se nalazi 27. osječka brigada, u rejonu Mandičevca, 15 km sjeverozapadno od Đakova, 18. brigada, a u rejonu D.³ Slatinik, 17 km sjeverozapadno od Đakova, osječka grupa.
- c) Prema vijesti jednog agenta, 6. brigada (vojvođanska) sastavljena je od 4. bataljona od po 4 čete. Svaka četa navodno ima oko 60 ljudi i opremljena je lakim i teškim bacačima.

2.) *Pojedine akcije bandi.*

- a) Vođa seljaka za okrug Đakovo za kojeg je u dnevnom raportu br. 88 pod E I. tač. 2 bilo javljeno da je odvučen, u međuvremenu se vratio. Banditi su ga odveli u Pauče i stavili pred »vojni sud«. Poslije 10 dana je pušten zbog bolesti.
- b) 10.9. je komandant 3. lovačke (hrvatske) brigade s pratećom napadnut od bandita u St. Mikanovcima, 18 km zapadno od Vinkovaca. 5 domobrana je ubijeno, 6 ranjeno a 7 nestalo.
- c) 11.9. je oko 400 bandita napalo uporište Brežnicu. Napad je odbijen.
- d) U noći 10/11.9. željeznički nasip između Rume i Šapca je na više mjesta razoren.
- e) U noći 10/11.9. i u kasnim večernjim časovima 12.9. razoren je željeznički nasip između Rume i Vognja (Zemun — Vinkovci).
- f) U noći 10/11.9. na 4 mjesta je razoren željeznički nasip između Martinaca i Mitrovice (Vinkovci — Zemun).
- g) U popodnevnim časovima 13.9. banditi su napali željezničku stanicu Striživojna — Vrpolje (Vinkovci — Brod).⁴ Napad je odbijen uz podršku jednog vođa za uzbunu.
- h) U kasnim večernjim časovima 13.9. na 4 mjesta je razoren željeznički nasip između Oriovca i Sibinja (Novska — Brod).
- i) U noći 13/14.9. na 16 mjesta je razoren željeznički nasip između Pakraca i Poljane.

² Trnava je jugozapadno od Đakova.

³ Drenjski

⁴ Slavonski

- j) U jutarnjim časovima 15.9. naišao je na minu voz između Gradišta i Županje (Vinkovci — Županja). Lokomotiva i 2 vagona su isklznuli. Nadovezujući na to, uslijedio je prepad gerilaca. Ubijena su 4 vojnika, 2 hrvatska željezničara i jedan civil. Ostatak putnika je odvučen. 2 vagona su zapaljena, ostali vagoni oštećeni.

II ajnzackomanda Sarajevo (Policijska oblast II).

2). *Pojedine akcije bandi.*

- a) Noću 7/8.9. borbe oko Doboja.⁵ I hrvat. lovač. brigada potpuno nepouzdana, jedan dio prebjegao partizanima. Komandant nestao. Banditi su, međutim, odbijeni.
- b) Banditi su 7.9. u poznim večernjim časovima izvršili napad na željezničku stanicu Jasenica-Lug (Sarajevo — Mostar).⁶ Napad je odbijen. Banditi su jednovremeno zauzeli željezničku stanicu Poljice i spalili je.⁷ Nestalo 45 hrv. željezničara.
- c) 9.9. u jutarnjim časovima jedan voz je naišao na minu između Konjica i Lisičića (Sarajevo — Mostar). Na istoj pruži je jednovremeno na minu naišao i jedan oklopni voz.⁸ Poginula 2 domobrana, ranjena 2. Sljedeće noći pruga minirana na devet mjesta.
- d) U večernjim časovima 9.9. jedan voz je između Banje Stijene i Sudića (Sarajevo — Višegrad) naišao na prugu oštećenu od strane bandita. Iskliznula lokomotiva i 2 vagona.

⁵ To mjesto je zauzeto 9. septembra 1944 (vidi dok. br. 181).

⁶ Napad je izvršio bataljon »Rade Pravica« Južnohercegovačkog NOP odreda. Tom prilikom su ranjena 3 domobrana. Mjesto su branile 1. i 6. satnija 1. bojne 9. posadnog zdruga. Opširnije o tome vidi dok. br. 56 i u Arhivu VII: operacijski dnevnik 29. NOU divizije (reg. br. 7/8, k. 1143A, str. 117), dnevno izvješće 9. posadnog zdruga od 8. septembra 1944 (reg. br. 31/3-1, k. 111) i njegov operacijski dnevnik (reg. br. 1/11, k. 111).

⁷ Taj napad je izvršio bataljon »Mihailo Cuzulan«. Tom prilikom je zarobljeno 35 domobrana, 2 podoficira i 1 oficir iz 5. satnije 1. bojne 9. posadnog zdruga. Od cijele satnije, samo pet domobrana nije zarobljeno. O tome vidi dok. br. 56 i dnevno izvješće 9. posadnog zdruga od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 31/3-1, k. 111).

⁸ Tu akciju je izvršila diverzantska grupa 17. krajiške NOU brigade. Tom su prilikom, prema izvještaju štaba ove brigade od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854), uništeni jedna lokomotiva i pet vagona (od kojih dva oklopna), a oštećeni jedna lokomotiva i tri vagona.

- e) 12.9. na više mjesta je miniran željeznički nasip između Podlugova i Modrinja (Sarajevo — Brod). Uz to, razorena 2 propusta, iščupano 200 m željezničkih šina, razorena 2 bunkera i 1 bunker oštećen.
- f) Noću 12/13.9. između Čapljine i Šurmanci (Mostar — Dubrovnik) jedan voz je naišao na minu. Iskočila lokomotiva i 6 vagona.
- g) Noću 14. 15.9. porušen željeznički nasip između Konjica i Lisičića (Sarajevo — Brod). Banditi su istovremeno izvršili napad na željezničku stanicu Lisičići. Napad je odbijen.⁹

III ajnzackomanda Banja Luka (Polijska oblast III).

2.) *Pojedinačne akcije bandi.*

- a) 12.9. u jutarnjim časovima jedan voz je između Bos. Novog i Dobrljin (Bos. Novi — Sunja) naišao na minu. Iskliznula 4 vagona. Poslije podne na istoj pruzi jedan oklopni voz naišao na minu, pri čemu su iskliznula 3 vagona.
- b) Noću 12/13.9. na 27 mjesta razoren željeznički nasip kod željezničke stanice Dobrljin (Bos. Novi — Sunja).
- c) 14.9. po podne između Bos. Novog i Bihaća jedan putnički voz naišao je na minu.
- d) U večernjim časovima 14.9. porušen na 25 mjesta željeznički nasip između Turopolja i Lekenika (Zagreb — Sisak — Novska). Na postaji Peščenica porušen jedan veliki bunker.

IV. Ajnzackomanda Zagreb (5. policijska oblast).

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bandi.*

- a) Prema obavještenju jednog agenta, Štab 32. divizije s gerilskim brigadama »Braća Radić« i »Matija Gubec« treba da se nalazi u rejonu Zaistovca, 13 km zapadno od Križevaca.
- b) Prema jednoj daljoj obavijesti agenta, jedna do sada nepoznata banditska grupa jačine oko 300 ljudi treba da se nalazi u rejonu Cerje — Kraljevec, 17 km istočno-sjeveroistočno od Zagreba, a Žumberačka brigada u rejonu Kostanjevca, 23 km sjeverno-sjeveroistočno od Karlovca.

⁹ U to vrijeme na tome području je djelovala 17. krajiška NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 48.3, k. 854: izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944).

- c) Prema obavještenju jednog agenta, 1. brigada (karlovačka) i 1. brigada (8. div.) treba da se nalaze u rejonu Mekušje — Kamensko, 4 km istočno i 5 km istočno-jugoistočno od Karlovca.

2). *Pojedine akcije bandi.*

- a) U večernjim časovima 10.9. bez sopstvenih gubitaka je odbijen napad na ljudstvo obezbjeđenja mlina Ljubić u Remetincu, 6 km južno-jugoistočno od Zagreba.
- b) Po jednom neprovjerenom hrvatskom izvještaju banditi su 10.9 napali istureno stražarsko odjeljenje za vod visokog napona Ozalj — Karlovac kod Ozlja, 14 km sjeverozapadno od Karlovca; 2 domobrana su odvučena, 2 laka bacača izgubljena.
- c) U večernjim časovima 11.9, za vrijeme prikazivanja filma u vojničkom bioskopu »Tuškanac« u Zagrebu, eksplodiralo je jedno eksplozivno punjenje. Dva vojnika su teško ranjena, dok je više njih lako ranjeno.
- d) Po jednoj neprovjerenoj hrvatskoj vijesti, u kasnim večernjim časovima 11.9. banditi su napali ustašku stražu u Remetincu, domobransku stražu u Otočcu, 5 km južno-jugozapadno od Zagreba i 5 km južno od njega, kao i uporište Brezovicu kod Golog Brega, 12 km jugozapadno od Zagreba. Sopstveni gubici: 5 mrtvih, 45 nestalih.
- e) U jutarnjim časovima 12.9. naišao je na minu putnički voz između Dugog Sela i Ostrne (Zagreb — Dugo Selo — Novska). Lokomotiva i 2 zaštitna vagona su iskliznuli.
- f) U noći 12/13.9. željeznički nasip između S.[avskog] Marofa i Zaprešića (Zagreb — Brückel) razoren je.
- g) U jutarnjim časovima 13.9. naišao je na minu putnički voz između Sv. Klare i Vel. Gorice (Zagreb — Sisak — Novska). Dva zaštitna vagona su iskliznula.
- h) U popodnevnim časovima 13.9, uslijed pojačane banditske aktivnosti, privremeno je obustavljen željeznički saobraćaj između Sesveta i Sesvetskog Kraljevca (Zagreb — Dugo Selo — Novska).
- i) U večernjim časovima 13.9. na 4 mjesta je razoren željeznički nasip između Novoselec — Križa i

Moslavine-Popovače (Zagreb — Dugo Selo — Novska).

- j) U jutarnjim časovima 14.9. naletio je na minu putnički voz između Dugog Sela i Prikraja (Dugo Selo — Križevci).
 - k) U večernjim časovima 15.9. razrušen je na 27 mjesta željeznički nasip između Velike Gorice i Turopolja (Zagreb — Sisak — Novska). 2 mine su iskopane.
 - l) U jutarnjim časovima 16.9. naišao je na minu voz između Sv. Klare i Velike Gorice (Zagreb — Sisak — Novska).
- 3.) *Akcije protiv bande.*
- a) 11.9. izviđanje mjesne policije prema Vel. Trgovištu i Lučelnici, bez dodira s neprijateljem.
 - b) 11.9. izviđanje mjesne policije i ustaša u rejonu Đurmanca. Neprijatelj se povukao. 2 gerilca zarobljena.
 - c) 12.9. izviđanje mjesne policije i Vermahta u rejonu Draganića, uz dodir s neprijateljem.
 - d) 13.9. izviđanje mjesne policije u pravcu Kapelšćaka, bez dodira s neprijateljem.
 - e) 13. i 14.9. zasjeda mjesne policije u rejonu Vel. Trgovišta, bez dodira s neprijateljem.

Potpisao u konceptu:
Herman
SS-oberšturmbanfirer

(M. P.)

Za tačnost:

...¹⁰

SS-šturmšarfirer

¹⁰ Potpis nečitak

BR. 148

IZVJEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »F« OD 21. SEPTEMBRA 1944. OPERATIVNOM ODJELJENJU NJEMAČKE KOPNENE VOJSKE ZA JUGOISTOK O DEZERTERSTVIMA IZ REDOVA USTAŠKIH, DOMOBRANSKIH I LEGIONARSKIH JEDINICA¹

Vrh. k-di Vermahta — Op. št. — Op. od KOV) za Jugoistok

Predmet: nepouzdanost domobran.² i ustaš. jedinica

Veza: Vrh. k-da Vermahta, Op. št. — Op. od. (KOV) ja Jugoistok, br. 0011481/44 str. pov.

Broj hrv. dezertera od 1—18.IX.44:

Iz lov. i brd. brigada: 130 of., 1768 podof. i vojnika

Iz brig. za obezb. i

ostalnih nadležstava: 11 „ 683 „

Iz leg. divizija: 1 „ 151 „

Iz SS div. »Handžar«:³ preko 2000 podof. i vojn.

Ukupno 142 of., oko 4.600 podof. i vojn.

Pored toga dezertiralo je 90% iz 1. i 3. brigade za obezbeđenje; Hrv. inž. škole u Kamenici (sa 250 oficira).

Odneli oružja:

3107 pušaka,

134 puškomitraljeza,

14 mitraljeza,

11 sred. minobacača,

13 l. minobacača,

162 automata,

732 pištolja, 4 pt oruđa 37 mm, 2 peš. oruđa, 2 topa.

K-dant Jugoistoka⁴
(k-da gr. armija »F«)
br. 4931 str. pov.
21.9.1944.

¹ Original (pisan na mašini, na njemačkom) u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 863.

² Bliže o stanju u domobranskim jedinicama vidi dok. br. 77, objašnjenje 7.

³ Vidi dok. br. 81, objašnjenje 9.

⁴ Komandant Jugoistoka u to vrijeme je bio general-feldmaršal Maksimilijan fon Vajks (Maximilian von Weichs). Vidi Persi Ernst Sram, navedeno djelo, knj. IV², str. 1938.

DNEVNI RAPORT AJNZACGRUPE POLICIJE BEZBJEDNOSTI I SLUŽBE BEZBJEDNOSTI U NDH OD 22. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN KAO INFORMACIJA NJEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU¹

Komandno mjesto, 22. septembra 1944.

Ajnzacgrupa
policije bezbjednosti i SD
Hrvatska

Dnevni br.: IV — 756/43. pov.

Povjerljivo

DNEVNI RAPORT BR.: 94

Njemačkom poslanstvu
na ruke gospodina poslanika

A. OPŠTE

U rejonu Ogulina su u noći 11/12.9. saveznički avioni bacili letke, koji prikazuju navodno beznadežnu situaciju njemačkih trupa na Balkanu i prodor saveznika u atlantski zid, na način koji izobličava stvari.

Nadalje je uhvaćen letak 10. zagrebačkog banditskog korpusa, koji ponovo poziva da se priđe Narodnooslobodilačkoj vojsci.

D. ČETNIČKI POKRET DRAŽE MIHAILOVIĆA.

U rejonu Sarajeva uhvaćeno je pismo vođe četnika sa Trebevića jednom hrvatskom poručniku, koje sadrži poziv svim pripadnicima hrvatske vojske da se odmah priključe jugoslovenskoj vojsci ili da isporučuju oružje i druge predmete opreme, s tim da se kasnije stave na raspoloženje vojsci.

O nekom opštem četničkom ustanku ni do sada a ni nadalje ne može biti govora. U Bosni i Hercegovini bio je doduše cio niz prepada koji su imali za posljedicu odgovarajuće protivmjere njemačkih i ustaških jedinica. Veća borbeno dejstva zapadno od Drine na liniji: Mesići — Ustiprača. Četničko vodstvo Bosne i Hercegovine, međutim, i sada kao i prije prema vani naglašuje lojalnost. Četnički rejon Banje Luke u suštini miran. Protiv malih četničkih

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London-11, snimak reg. br. 304.511 — 304.517.

grupa kod Sunje počele su ustaške mjere u cilju razaranja. Četnička grupa koja je iz Srbije prodrla u Srem uglavnom je bez borbenih mjera ponovo istisnuta. Štetne posljedice postupka prema četnicima u Bosni i Hercegovini nisu do sada ustanovljene kod drugih četničkih grupa. Četnici, izgleda, ne smatraju da je došao čas za opšti ustanak. Ipak je van sumnje da i dalje treba preduzimati sve mjere — kakve već budu odgovarale mjesnoj situaciji — da se četnici na hrvatskom području, koliko god je to moguće, isključe. Dosadašnji slučajevi zajedničkog njemačko-hrvatskog nastupanja u političkom pogledu su se već pokazali vanredno povoljnima.

E. BANDE.

I ajnzackomanda Osijek (1. policijska oblast).

2.) *Pojedine banditske akcije.*

- a) 9.9. banditi su blizu Paragova, 9 km sjeverno od Iriga, napali jednu veću kolonu vozila SS-uporišta Venac; tri pripadnika SS (Nijemci iz Rajha) poginula su.
- b) 11.9. su banditi gađali jedan njemački transportni avion (W 34) kod Orolika, 17 km jugoistočno od Vinkovaca. Avion je morao da prinudno sleti. Posada i avion su evakuisani.
- c) U jutarnjim časovima 13.9. gerilci su gađali Đakovo bacačima i topovima od 75 mm.
- d) U kasnim večernjim časovima 16.9. na više mjesta je razoren željeznički nasip između Sida i Kukujevac (Vinkovci — Zemun). 12 telegrafskih stubova je prestrugano.
- e) U noći 16/17.9. banditi su izvadili oko 800 m šina na željezničkom nasipu između Rume i Šapca.
- f) U noći 18/19.9. na željezničkom nasipu između Rume i Kraljevaca (Vinkovci — Zemun) razoreno je oko 60 m šina. Više eksplozivnih punjenja moglo je biti iskopano.
- g) U noći 18/19.9 željeznički nasip između D. Vrbe i Andrijevac (Brod — Vinkovci) razoren je na 170 (sto sedamdeset) mjesta.

3.) *Akcije protiv bande.*

- a) 7.9. izvršen je poduhvat mjesne policije prema Drenjskom Slatiniku, Drenju i Mandičevcima, 15 km sjeverozapadno od Đakova, bez sopstvenih gu-

bitaka. Poslije borbe je Drenjski Slatinik očišćen od bandi.

- b) 14.9. je Ajnzackomanda policije bezbjednosti i SD Osijek, u saglasnosti sa hrvatskim vlastima, uhapsila komunistički mjesni komitet Osijeka.

II ajnzackomanda Sarajevo (Policijska oblast II).

2) *Pojedinačne akcije bandi.*

- a) 17.9. prije podne na pruži između Podlugova i Visokog i između Modrinja i Kaknja (Sarajevo — Brod) dignut je u vazduh po jedan željeznički most.²
- b) Noću 17/18.9. između Podlugova i Čatića (Sarajevo — Brod) demontirano oko 800 metara željezničkih šina i porušena 3 mosta.³
- c) U večernjim časovima 18.9. naišao je voz između Gabele i Čapljine na minu. Lokomotiva i 3 vagona iskočili iz šina.
- d) Noću 18/19.9. između Semizovca i Podlugova (Sarajevo — Brod) porušen jedan željeznički most.⁴

III ajnzackomanda Banja Luka (Policijska oblast III).

2) *Pojedinanče akcije bandi.*

- a) U Banjoj Luci i oko nje žestoke borbe sa banditskim snagama koje su prodrle.⁵
- b) U poznim večernjim časovima 16.9. između Živaje i Staze (Zagreb — Sisak — Novska) porušen željeznički nasip na 17 mesta.
- c) Noću 14/15.9. porušen željeznički nasip između Turopolja i Grede na 12 mjesta. Hrvatska posada uporišta željezničke stanice Greda napustila željezničku stanicu. 7 hrvat. željezničara odvedeno.
- d) 18.9. poslije više napada izvršenih u toku jutarnjih časova, banditi zauzeli uporište Klačnice, 15 km sjeveroistočno od Banje Luke. U podnevnim časovima mjesna policija je povratila mjesto.⁶

^{2, 3 i 4} Akciju je izvršio Visočko-fojnički NOP odred. Bliže o tome vidi dok. br. 144.

⁵ Napad na Banju Luku otpočele su jedinice 5. korpusa NOVJ 18. septembra 1944. u 22.00. Do 22. septembra, je bio zauzet cio grad, osim Kaštela. Opširnije o borbama oko Banje Luke vidi: dok. br. 80 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 19. septembra 1944 (snimak br. 778).

⁶ Klačnice su, u borbama za Banju Luku, prvi put zauzete 17. septembra 1944, i tom prilikom se predala 1. bojna 11. gorske pukov-

IV ajnzackomanda Zagreb (5. policijska oblast).

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bande.*

- a) Prema obavještenju jednog agenta, u rejonu južno od Petrinje treba da se zadržava Štab 7. banditske divizije i 1. i 2. banditska brigada.
- b) Prema vijesti jednog agenta, navodno je Zagrebačka grupa prešla iz rejona Sv. Ivana Zeline u pravcu Kalnika a 2. bat. 1. brigade (banj.) iz rejona Meminska u rejon Mečenčana, 12 km sjeverozapadno od Kostajnice.
- c) Prema jednoj daljoj obavijesti agenta, Štab 10. korpusa treba da se nalazi u Ledini, 13 km zapadno-jugozapadno od Križevaca, a 1. i 2. brigada (moslavačka) u rejonu Hagnja, 13 km južno-jugoistočno od Križevaca.
- d) Prema obavještenju jednog agenta, Štab 8. divizije treba da se nalazi u G. Skradu, 1. brigada u Vojniću, 2. brigada u Drežniku,⁷ 3. brigada u Perjasici a 4. brigada u Vukmaniću, 20 km južno, 22 km jugoistočno, 16 km južno-jugoistočno, 23 km južno-jugozapadno i 12 km jugoistočno od Karlovca.
- e) Prema obavještenju jednog agenta, brigada »Franjo Ogulinac«, jačine oko 350 ljudi, i Turopoljsko-posavska grupa treba da se nalaze u rejonu Lasinja — Pisarovina, 24 km i 26 km istočno-sjeveroistočno od Karlovca, a 1. brigada (žumberačka), jačine oko 450 ljudi, u rejonu Kostanjevca, 24 km sjeverozapadno od Karlovca.

2.) *Pojedine akcije bandi.*

- a) U noći 9/10.9. na cesti 4 km zapadno-jugozapadno od Vrbovca srušena su 2 mosta.
- b) 10.9. je jedna banditska grupa vršila pljačku kod većeg broja seljaka u Vidovcu, 7 km jugozapadno od Varaždina.

nije. S obzirom na njihov položaj u taktičkom i topografskom smislu, oko Klačnica su vođene oštre borbe. Neprijatelj je ponovo ovladao tim mjestom 27. septembra. Opširnije o tome vidi: dok. br. 80, izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A); dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 19. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 778).

⁷ Drežnik-Grad

- c) U popodnevnim časovima 10.9. banditi u Novoj Vesi, 8 km zapadno od Varaždina, opljačkali uniforme trojice domobrana kao i dvojice pripadnika mjesne policije koji su se nalazili na odsustvu u Vratnu, 15 km sjeverozapadno od Varaždina.
- d) U noći 12/13.9. banditi su napali Zabok. Hrvatska žandarmerija se, uslijed jake premoći, povukla. Stanična straža jačine 40 domobrana predala se bez odupiranja. Zgradu pošte i 3 željeznička vagona su gerilci uništili. Jedan hrvatski žandar je ranjen, a dva žandara su nestala.
- e) Napad bandi na uporište D. Stubica, 19 km sjeverno od Zagreba, 13.9. odbranjen je bez sopstvenih gubitaka.
- f) U večernjim časovima 13.9. napadnuta je od bandi jedna hrvatska željeznička patrola, jačine 20 ljudi, kod Borongaja, 3 km istočno od Zagreba, i svi do jednoga su odvučeni.
- g) Po jednom neprovjerenom hrvatskom izvještaju, napad bandi izvršen u noći 13/14.9. na Križevce odbijen je. Gerilci su pri tom izgubili oko 180 mrtvih. Sopstveni gubici: 7 mrtvih, 33 ranjena, 29 nestalih.
- h) U večernjim časovima 14.9. gerilci su napali domobransku stražu 2 km istočno od Sesveta i odvukli je.
- i) U kasnim večernjim časovima 14.9. na željezničkom nasipu između Duge Rese i Zvečaja (Karlovac — Ogulin) eksplodiralo je 16 mina.
- j) 16.9. odbijen je napad bandi na Bjelovar. 5 oficira i 5 vojnika hrvatske žandarmerijske škole prebjeglo je gerilcima.
- k) U popodnevnim časovima 17.9. napadnuta je od bandi Pušća Bistra, 6 km sjeverno od Zaprešića.
- l) U večernjim časovima 17.9. na više mjesta je razoren željeznički nasip između Sv. Klare i Vel. Gorice (Zagreb — Sisak — Novska).
- m) U večernjim časovima 17.9. naletio je na minu kod Zaprešića (Zagreb — Brückel) jedan ekspresni voz (D-Zug). Lokomotiva i kola za prtljag prevrnuti. Mašinovođa je lakše ranjen.
- n) U jutarnjim časovima 19.9. naletio je na minu voz između Dugosela i Prikraja (Dugoselo — Križevci). Lokomotiva i 2 vagona iskliznuli.

- c) U jutarnjim časovima 19.9. naletio je na minu voz između Ivanić-Grada i Novoselec-Križa (Zagreb — Dugoselo — Novska). Lokomotiva i 6 vagona su iskliznuli.
- p) U večernjim časovima 19.9 razoren je željeznički nasip između Ivanić-Grada i Novoselec-Križa (Zagreb — Dugoselo — Novska). Pri tom je oštećen jedan prolaz.
- q) U jutarnjim časovima 20.9. naišao je na minu voz između Dugosela i Sesveta (Zagreb — Dugoselo — Novska). 1 zaštitni vagon je iskliznuo.
- r) U jutarnjim časovima 20.9. naletio je na minu putnički voz između Zagreba (istočni kolodvor) i Sesveta (Zagreb — Dugoselo — Novska). Dva zaštitna vagona bačena prema nagibu, a tri iskliznula.
- s) 15.9. banditi su napali kolski transport mjesne policije 3 km sjeverno od [Velikog] Trgvišta. Poslije ubacivanja pojačanja banditi su se povukli. Jedan pripadnik mjesne policije je poginuo. Istog dana banditi su izvršili prepad vatrom na zgradu gdje je smještena mjesna policija u Gredicama. Sopstvenih gubitaka nema.

3. Akcije protiv bandi.

- a) U periodu od 8. do 10.9. izvršen je poduhvat Vermahta uz učešće dijelova odjeljenja policije bezbjednosti i SD Petrinja u rejonu sjeverno od Petrinje. Privedeno je 12 zarobljenih. Daljnjih 13 pomagača gerile je uhapšeno.
- b) U noći 13/14.9. zasjeda mjesne policije u rejonu Vel. Trgovišta, bez dodira s neprijateljem.
- c) 15.9. akcija mjesne policije uz učešće ispostave policije bezbjednosti i SD Samobor, bez dodira s neprijateljem.

Potpisano u konceptu:

Herman

SS-oberšturmbranfirer.

Za tačnost:

⁸
SS-šturmscharfirer

(M. P.)

⁸ Potpis nečitak

574-3
4/22

Stabschefkommandant
Serge Ivan.

Donja Dubrava, den 22.8.1944 19,75h

An

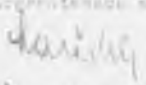
an Stab des
t. Jugoslaw. Corp.

Ihre Mitteilung zur Übergabe eines LK 10.11.44 erhalten.
Die feindliche Front ist bei der zunehmenden Parteilichkeit und
von der Partei von gleicher, von sich in der Teilung eines Führer-
anführer die Parteimitglieder befinden, so kurz beschreiben, auf
Vordringen auf diesen Führer nicht wirklich beschreiben und auch
die auf/en nicht an einem Platz einnehmen kann. Ferner ist es
nicht möglich, die im beabsichtigten Antriebsplatz befindlichen
Verteidigungsanlagen zu zu bewältigen, und ich meine Kenntnis
ausdrückt vor der Teilung antreten lassen kann.

Aus diesem Grunde bitte ich, das Ultimatum bis zum 22.9.1944
erweitert zu werden, damit die Möglichkeit
gegeben ist, die den Führern der anderen niedrigen Nachschube
zu nehmen und die in der Ultimatum gestellten Bedingungen
durchzuführen.

Die feindlichen Seiten werden von hier aus ab 20.15 eingestellt.
Aufgrund von ihrer Rolle Annäherungsversuche zu den Befehlshabern
gürtel und Feindschaft unterhalten.

Ich schreibe werden früh 10.00 Uhr einen Vorposten mit welcher
Stärke und ohne Waffen an der Grenzschutzstation an der Grenze
ausgeben.

Stabschefkommandant
Serge Ivan.

**ODGOVOR KOMANDANTA OPKOLJENOG GARNIZONA U
KAŠTELU OD 22. SEPTEMBRA 1944. NA ULTIMATUM 5.
KORPUSA NOVJ¹**

Komandant Kaštela
Banjaluka

Banjaluka, 22.9.1944. — 19,25 h.

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ

Ultimatum za predaju primio sam u 18,15 časova. S obzirom na mrak i okolnost da se u Kaštelu nalaze još i komandiri drugih, a ne samo policijskih jedinica, dvočasovni rok je tako kratko odmjereno da se ja ne mogu da dogovorim sa ostalim komandirima niti da prikupim oružje na jedno mjesto. Dalje, nemoguće mi je da sa naređenog zborišta uklonim odbrambena postrojenja koja se tamo nalaze da bih neometano postrojio svoju posadu pred Kaštelom.

Iz ovoga razloga molim da se ultimatum produži do 23.9.1944. u 10,00 časova da bih imao mogućnost da se dogovorim sa komandirima drugih jedinica i da izvršim u ultimatumu postavljene uslove.

Mi ćemo od 20,15 časova obustaviti neprijateljstva ukoliko sa vaše strane ne bude vršeno približavanje utvrđenom pojasu i ne budu produžena neprijateljstva.

Ja ću sutra ujutru u 10,00 čas. poslati jednog parlamentara sa bijelom zastavom, bez oružja, do vatrogasnog spremišta kod glavne džamije.²

...³
žandarmerijski kapetan
i komandant Kaštela

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, reg. br. 5/4-3, k. 458A.

² Molba za produženje roka ultimatumu je vjerovatno učinjena iz taktičkih razloga: izgleda da je opkoljena posada znala za protivnapad borbenih grupa »Rudno« i »Panvic« (vidi dok. br. 80), dok Štab 5. korpusa NOVJ u to vrijeme je, vjerovatno, malo znao o namjerama neprijatelja da ponovno zauzme Banju Luku i deblokira opkoljenu posadu u Kaštelu, mada je Vrhovni štab NOV i POJ upozoravao na tu mogućnost, kao što se to vidi iz radiograma koje je on uputio Štabu 5. korpusa 23. septembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 1-2/1, k. 461: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ) i 27. i 28. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/5, str. 81, k. 461A).

³ Potpis je nečitak.

ZAPOVIJEST ŠTABA GRENADIRSKOG JURIŠNOG PUKA BORBENE GRUPE »RUDNO« OD 25. SEPTEMBRA 1944. ZA NAPAD NA PRNJAVOR¹

Grenad. jurišni puk

Odjeljenje _____ Ia

Sjedište, 25. sept. 1944.

PUKOVSKA ZAPOVIJEST ZA NAPAD NA BANJU LUKU

1) Jake nepr. snage,² ojačane hrvat. jedinicama sa prostora Banje Luke koje su prešle na stranu neprijatelja,³ okružile su slabu njemačku posadu⁴ i odbacile na sjever 1. puk kozačke divizije.⁵ Neprijatelj raspolaže sa tri hrvat. baterije.⁶ 1. kozačka divizija ovog časa brani položaje oko 14 km juž. od Bos. Gradiške.⁷

2) *Naše snage:*

Borbena grupa »fon Panvic«⁸ (von Pannwitz) napada Banju Luku sa sjevera, a Bobena grupa »Rudno« sa istoka.⁹

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, reg. br. 2/11, k. 21.

² Odnosi se na dijelove 5. korpusa NOVJ koji su napadali Banju Luku (vidi dok. br. 57 i 80).

³ O predaji domobrana jedinicama 5. korpusa NOVJ vidi dok. br. 80.

⁴ Riječ je o opkoljenoj njemačkoj posadi u Kaštelu. Opširnije o borbama oko Kaštela vidi dok. br. 80, 100, 149 i 150.

⁵ Odnosi se na 3. kozački puk njemačke 1. kozačke divizije (vidi dok. br. 153; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 734 i 778: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 18. i 19. septembra 1944).

⁶ U borbama za Banju Luku jedinice 5. korpusa NOVJ zaplijenile su 25 topova iz sastava 2. i 22. topničkog sklopa (divizionu) 3. gorskog zdruga. Bliže o tome vidi dok. br. 111.

⁷ Raspored jedinica njemačke 1. kozačke divizije na području Bosanska Gradiška — Banja Luka u to vrijeme je bio sljedeći: 2, 4. i 6. puk su se nalazili u rejonu Bosanske Gradiške, dok je 3. puk upućen prema Klačnicama (vidi dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 18, 19, 21. i 22. avgusta 1944, Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 889, 963, 967 i 1014), ušli su 3, 4. i 6. puk 1. kozačke divizije, Brzi bataljon 4. policijskog puka iz Samobora, njemačko-domobranski Nastavni bataljon iz Zagreba i jedan ustaški bataljon iz Jasenovca (vidi dok. br. 153).

⁸ U sastav Bobene grupe »Pannwitz« (»Panvic«), nazvane po imenu Helmuta fon Panvica, komandanta njemačke 1. kozačke divizije (vidi dok. br. 57), prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 22, 24. i 25. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 889, 963, 967 i 1014), ušli su 3, 4. i 6. puk 1. kozačke divizije, Brzi bataljon 4. policijskog puka iz Samobora, njemačko-domobranski Nastavni bataljon iz Zagreba i jedan ustaški bataljon iz Jasenovca (vidi dok. br. 153).

⁹ Poduhvat borbenih grupa »Panvic« i »Rudno« izvodio se pod šifrom »Sturm« (»Sturm« — »Juriš«). Operacijom je rukovodio koman-

O. J., den 25. Sept. 1944

Beobachtungsbild f. den Angriff auf Ponja Luka.

- 1.) Einleitung
Die Feindkräfte, bestehend aus über 1000 kroatische Krieger, die von Ponja Luka her in südliche Richtung ausmarschieren und die 1. Div. der 1. Arm. Div. nach Südwesten drängen. Eine Einheit Kroatische Krieger, 1. Arm. Div. verteidigt sich, etwa 14 km südlich von Gradina.
- 2.) Einleitung
a) Kampfgruppe von Fudao tritt von Norden auf Ponja Luka an, von Gruppe von Gudao von Osten.
b) Kampfgruppe von Gudao: Stab/Sturmabteilung, Sturm-Regt. ohne eine Kp., 1./4. Btl. Brandenburg ohne eine Kp., 1/2 Pa. Spähzug, 1/2 Wollschütze, 1 St. B.-Btr. Div. Handg.
- 3.) Einleitung
Kampfgruppe von Fudao gewinnt entlang der Straße als erstes Vorwärtsgelände.
1./4. Btl. Brandenburg, verstärkt durch Pa.-Zug und 1/2 Pa. Spähzug, Sturm-Regt. und Vorgeschoßtrupp tritt mit einer Stunde Verzögerung entlang der Vorwärtstrasse an. Sturm-Regt. folgt.
- 4.) Die Befehle des Stabes für den Sturm-Regt. folgende Gliederung:
a) Vorgeschoßtrupp, Pa.-Zug und Pa.-Spähzug halten sich nach Eintreffen im Bereitstellungsraum beim 1. Btl. auf, Stand bereit.
b) Vorgeschoßtrupp 1. Kp., 5. Pa. Btl., 1. Btl. Flak, Fl.-Zug, 7./8. Pa. Btl., 1. Btl. Flak, Btl.-Stab, Brigade-Stab, Flak-Lehrzug, 4. Kp., Stabsk., Batterie, 2. P. B.-Btr., 3. Kp. ohne Zug 1. Btl. Flak, 1/2 Wollschütze, 1. Btl. Flak als Schützenkommando.
c) Vorgeschoßtrupp: Bei starker Bewölkung bzw. Regen ist der Abstand von Fahrzeug zu Fahrzeug auf 50 m zu verringern. Erd- und Luftbeobachter sind bei jedem Fahrzeug einzustellen. Bei jedem Halt sind die Beobachter entlang der Straße anzuordnen.
d) 2. P. B.-Batterie wird Btr. Sturm-Regt. unterstellt. Glt. Btl. erhält großes Ansehen der Brigade bzw. der Kp. die Kampfaufträge.
e) Bis 12.00 Uhr sind alle Fahrzeuge aufzustellen, die Truppe zu verpflegen und alle Marschvorbereitungen zu treffen.
f) Voraussichtlicher Abbruch zwischen 12.00 und 13.00 Uhr.
- 5.) Nachrichtensverbindungen
Zug zur 1. Kp., 1. Btl. und Flak-Lehrzug.
Sturm-Regt. 1. Btl. Flak und zur 1. Kp.,
2. P. B.-Btr. zum Kgt.,
4. Kp. Kreidelder zum Kgt. für 2. Btr.

Zusatz

Überlegung über die örtlichen Gelände- und Feindverhältnisse erfolgt anhand der Karte von Abmarschplan an die 1. Arm. Div.

F. d. R.

Altm.

St. Btl.

1. Btl. Flak

Kommando und Kommandeur eines Btr. Sturm-Regt.

Verteiler:
in Antwort.

- a) Borbena grupa »Rudno«: štab jurišne brigade, jurišni puk (bez jedne čete), 1. bataljon 4. puka »Brandenburg« (bez jedne čete), 1/2 voda izviđačkih tenkova, 1/2 kolone mostovog trena,¹⁰ 1 teška polj. haubička baterija divizije »Handžar«.¹¹

3) *Zadatak:*

Borbena grupa »Rudno« nastupa duž drumu i kao prvi dnevni cilj zauzima »Prnjavor«.¹²

1. bataljon 4. puka »Brandenburg«, ojačan vodom tenkova i polovinom voda izviđačkih tenkova jurišnog puka i odjeljenjem za deminiranje zemljišta, polazi u napad 1 čas ranije duž nastupnog drumu. Jurišni puk sljedeće.

4) *Na osnovu prednjeg za jurišni puk naređujem sljedeći raspored:*

- a) Odjeljenje za deminiranje zemljišta, vod tenkova i vod izviđačkih tenkova po dolasku na prostor pripremljenih položaja postaviće se kod pukovskog komandnog mjesta.

b) *Marševska kolona puka ovim redom:*

1. četa, p. t. top od 5 cm, 1 jednocijevni p.a. top, pionirski vod, p. t. top od 7,5 cm, četvorocijevni p. a. top, štab puka, štab brigade, jedinice podoficirskog kursa, 4. četa, štabna četa, baterija, teška polj. baterija, 3. četa (bez voda potporučnika Engelharta), 1/2 kolone mostovog trena, potporučnik Engelhart kao začelje.

c) *Red za vrijeme marša:*

Kod jake oblačnosti, odnosno kiše odstojanje od vozila do vozila smanjiće se na 50 m. Kod svakog vozila rasporediti osmatrače zemljišta i vazdušnog prostora. Kod svakog zastoja koristiti zaklone duž drumu.

dant 69. rezervnog armijskog korpusa, s komandnim mjestom u Bosanskoj Gradiški. Bliže o tome vidi dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 1014).

¹⁰ Riječ je o pontonirskoj jedinici roda inžinjerije.

¹¹ To jest 13. SS divizije.

¹² Prnjavor je zauzet 26. septembra 1944. Motajički NOP odred je prvi prihvatio borbu sa njemačkim jedinicama, dok je glavnina Srednjobosanske NOU divizije (14. i 18. srednjobosanska brigada) bila angažovana u borbama oko Banje Luke a sa četnicima Tešanjaska-teslićke brigada. Opširnije o tome vidi dok. br. 116, 119, 120 i 127 i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 26. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193 snimak br. 1043).

- d) Teška poljska haubica biće potčinjena bateriji jurišnog puka. Na zahtjev brigade ili puka borbene zadatke daje Valder.
- e) Do 12,00 čas. sva vozila snabdjeti benzinom, a trupe hranom i izvršiti sve ostale pripreme za marš.
- f) Vjerovatan čas polaska između 12 i 13 časova.

5) *Veze:*

Radio-veza sa 1. i 3. četom i sa jedinicom podoficirskog kursa.

Jurišna baterija daje svoje istaknute osmatrače kod puka i kod 3. čete, a teška polj. baterija svog osmatrača kod puka. 4. četa daje motociklistu za vezu kod štaba puka (za teške minobacače).

Dodatak zapovijesti:

Prije polaska na marš daću komandirima četa potrebnu orijentaciju po karti o mjesnim i zemljišnim prilikama kao i o stanju kod neprijatelja.

Sartorius

kapetan i komandant
Grenad. juriš. puka

Z[a] t[ačnost:]

..¹³

pot[poručnik] i ad[utant]

Dostavljeno: Vidi primerak u konceptu

¹³ Potpis je nečitak.

BR. 152

DNEVNI RAPORT AJNZACGRUPE POLICIJE BEZBJEDNOSTI I SLUŽBE BEZBJEDNOSTI U NDH OD 28. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJEN KAO INFORMACIJA NJEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU¹

Ajnzacgrupa K-dno mjesto, 28. septembra 1944.
Policije bezbjednosti i SD
Hrvatska *Povjerljivo*
Dnevni. br.: IV — 756/43. pov.

DNEVNI RAPORT BR. 96

Njemačkom poslanstvu
na ruke gospodina poslanika

A. OPSTE.

U rejonu Bjelovara proturan je letak 10. gerilskog korpusa na njemačkom jeziku, koji poziva vojnike i oficire da prebjegnu banditima. Na poledini letka je »propusnica«.

Izvještaji koje još nismo ispitali:

9.9. je 20 pripadnika ustaških formacija iz rejona Šibenika prebjeglo banditima i priključilo se »Šibeničkoj udarnoj brigadi«.

Pri jednom napadu bandita na Perković (rejon Šibenika) 13.9. ustaški poručnik Šprajc je mjesto bez borbe predao bandama. Od posade koja je brojila oko 130 ljudi, polovina je prešla bandama a ostatak je pobjegao.

D. ČETNIČKI POKRET DRAŽE MIHAILOVIĆA.

Od 22.9. četničke jedinice u rejonu Trebinje — Hum — Uskoplje nalaze se u borbi s njemačkom i hrvatskom vojskom.

U Dubrovniku je hrvatska policija uhapsila 72 pristalice četnika kao taoce.

E. BANDE.

I ajnzackomanda Osijek (I policijska oblast).

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bandi.*

Po izvještaju jednog agenta, domobrani koji su se na osnovu Titovog poziva prijavili kod bandi do 15.9 — na-

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London-11, snimak reg. br. 304.496 — 304.502.

vodno su dovedeni na glavni aerodrom u planini Papuk. Odande navodno treba da budu otpremljeni u južnu Italiju i uvršteni u jedinice za front.

2.) *Pojedinačne akcije bandi.*

- a) U noći 13/14.9. napadnut je Kobaš, 21 km jugozapadno od Broda, od jedinica 25. brigade (brodske) i 17. brigade. Dijelovi tih brigada navodno su poslije toga prešli Savu u pravcu Bosne.
- b) 17.9. je oko 500 gerilaca prodrlo u Lacić, 15 km jugoistočno od Donjeg Miholjca, i održalo zbor u tamošnjoj školi. Idućeg dana su odveli 50 za oružje sposobnih ljudi, od kojih je 45 uspjelo da pobjegne za vrijeme borbe koja je uslijedila kod Lacića.
- c) U noći 19.20.9. oko 200 bandita napalo je Podjajce, 9 km jugoistočno od Miholjca, i vršilo pljačku. Jedan folksdójcer i jedan Hrvat su odvućeni.
- d) 20.9. napadnuta su kod Remeta, 13 km sjeverozapadno od Rume, 2 putnička automobila organizacije Tot od strane gerile. Jedan automobil je ote, 3 osobe su odvućene.
- e) 20.9. su u Andrijaševcima, 9 km jugozapadno od Vinkovaca, gerilci, u policijskim uniformama, strijeljali komandira pozadinske straže.
- f) U rejonima Šid, Vukovar, Grabovo, Negoslavci i Tompojevci, sjeverozapadno od Sida, kruže manje banditske jedinice i pljačkaju životne namirnice za one koji su urpavo prišli gerilcima. Štab tih jedinica treba da se nalazi u Moroviću.
- g) U noći 21/22.9. razrušen je na 4 mjesta željeznički nasip između Kukujevaca i Kuzmina (Vinkovci — Zemun). Pri tom je razoren jedan prolaz.
- h) U kasnim večernjim časovima 24.9. izvršeno je više rušenja na željezničkom nasipu između Mitrovića i Vognja (Vinkovci — Ruma), kojom prilikom je 58 tračnica razoreno.
- i) U noći 24/25.9. na više mjesta je porušen željeznički nasip između Karlovaca i Vinograda² (Zemun — Novi Sad). Iskopano je 10 eksplozivnih punjenja.
- j) U noći 24/25.9. razrušen je na više mjesta željeznički nasip između Putinaca i Golubinaca (Ruma — Zemun). Iskopana su 4 eksplozivna punjenja.

² Lokalni naziv za vinogradarsko područje kod Sremskih Karlovaca.

- k) U večernjim časovima 26.9. naletio je na minu voz između Borova i N. Dalja (Vinkovci — Osijek). Lokomotiva i kola za prtljag su pretureni.
- l) U večernjim časovima 26.9. naletio je na minu voz između Sarvaša i Osijeka (Vinkovci — Osijek).
- m) U jutarnjim časovima 27.9. naletio je na minu voz između Osijeka i Sarvaša (Osijek — Vinkovci). Lokomotiva i 4 vagona koje je lokomotiva gurala ispred sebe iskliznuli su.

II ajnzackomanda Sarajevo (II policijska oblast).

1.) Opšte, organizacija i pokreti bandi.

- a) Poslije napuštanja ostrva Brač i Šolta od strane njemačkih trupa i gađanja Drvenika od strane neprijateljskih brodova, stanovništvo se nada iskrcavanju Anglo-Amerikanaca, jer od toga očekuje sprečavanje gerilskih ispada.
- b) Gađanje Drvenika od strane neprijateljskih krstarica i topovnjača nastavljeno je i u noći 24/25.9.

2) Pojedinačne akcije bandi

- a) U ranim jutarnjim časovima 21.9. između Bradića i Maglaja (Sarajevo — Brod) željeznički nasip porušen na više mjesta. Demontirano 70 m željezničkih šina.
- b) 22.9. u kasno veče bande izvršile napad na željezničku stanicu Zenica (Sarajevo — Brod) i zapalile je. Osim ovoga, između Nemile i Begovog Hana demontirano 70 m željezničkih šina i posječeno više telefonskih stubova.
- c) Noću 22/23.9. između Ostrošca i Konjica (Sarajevo — Konjic) željeznička pruga porušena na više mjesta.³
- d) Noću 22/23.9. kod željezničke stanice Reljevo (Sarajevo — Brod) željeznički most porušen na više mjesta.
- e) U ranim jutarnjim časovima 23.9. četnici su porušili prugu kod Velje-Međe (Mostar — Dubrovnik). Privremeno je obustavljen saobraćaj na pruzi između Hutova — Ravnog zbog pojačane aktivnosti bandi.

³ Tu akciju je izvršila diverzantska grupa 1. bataljona 17. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854: izvještaj Staba 17. brigade od 1. oktobra 1944).

- f) Noću 24/25.9. na više mjesta porušena željeznička pruga između Semizovca i Ilijaša (Sarajevo — Brod).⁴
- g) Noću 24/25.9. između Dobrinja i Čatića (Sarajevo — Brod) željeznički nasip porušen na više mjesta. Takođe je oštećen i most.

III ajnzackomanda Zagreb (5. policijska oblast).

1.) *Opšte, organizacija i pokreti bandi.*

- a) Prema izvještaju jednog agenta, dijelovi 12. i 40. banditske divizije navodno su se premjestili iz rejonu Daruvar — Pakrac u rejon Bjelovara.
- b) Po jednom neprovjerenom hrvatskom izvještaju, jače, dobro naoružane banditske snage treba da se nalaze u rejonu Čučerje — Medvedski Breg — Trstenik — Vidovec, 8 do 10 km sjeverozapadno od Sesveta.
- c) Prema izvještaju jednog agenta, dijelovi 15. brigade (slovenačke) treba da se nalaze u rejonu Brihovo — Juravski Brod — Žakanje [Sela], 22, 24 i 21 km sjeverozapadno od Karlovca, a dijelovi belokrajinske grupe u rejonu Vivodine, 23 km sjeverno-sjeverozapadno od Karlovca.
- d) Prema jednoj daljoj vijesti od agenta, treba da se 1. brigada nalazi u rejonu Cazina, 18 km sjeverno-sjeveroistočno od Bihaća, 2. brigada u rejonu Drežnik-Grad — Rakovica, 22 i 27 km sjeverozapadno od Bihaća, a 3. brigada (sve 8. divizija) u rejonu Perjasice, 19 km istočno-sjeveroistočno od Ogulina.

2.) *Pojedine banditske akcije.*

- a) Po jednom neprovjerenom hrvatskom izvještaju, u noći 21/22.9. uslijedio je vatreni prepad bandita na Novi Marof. Gubitaka nema.
- b) 22.9. je jedan voz kod Martijanca, 6 km zapadno od Ludbrega, naletio na minu.
- c) U popodnevrim časovima 23.9. gerilci su napali jedan putnički automobil kod Rakovog Potoka, 10 km jugoistočno od Samobora. Jedan njemački vojnik i jedan civil su ranjeni.
- d) U prijepodnevrim časovima 23.9. njemački sanitetski avion »fizeler-roda« (Fieseler-Storch) morao je

⁴ To je izvršio Visočko-fojnički NOP odred (vidi dok. br. 144).

prinudno da se spusti kod G. Vrapca. Dva ranjenika su seljačkim kolima prevezena za Zagreb. Gerilci, koji su u međuvremenu pridošli, strijeljali su pilota a avion su razorili.

- e) U noći 23.24.9. željeznički nasip između Sunje i Kostajnice (Sunja — Bos. Novi) razrušen je na 21 mjestu.
- f) 24.9. na cesti kod Petrijanca, 9 km zapadno-sjevero-zapadno od Varaždina, banditi su napali jedno biciklističko odjeljenje ustaša. Jedan mrtav.
- g) U kasnim večernjim časovima 24.9. željeznički nasip između Šaša i Staze (Zagreb — Sisak — Novska) razoren je na više mjesta.
- h) U kasnim večernjim časovima 24.9. naletio je na minu voz između Savskog Marofa i Brückela (Zagreb — državna granica Rajha). 6 vagona ispred lokomotive je iskliznulo.
- i) U noći 24.25.9. željeznički nasip između Vel. Gorice i Mraclina (Zagreb — Sisak — Novska) razoren je na više mjesta. Jedna kuća željezničkog čuvara je razrušena.
- j) U noći 24.25.9. odbranjen je napad na mlin »Ljubić« kod Remetinca, 5 km južno-jugoistočno od Zagreba, bez sopstvenih gubitaka.
- k) U večernjim časovima 25.9. oklopni voz je naletio na minu između Kraljevca i Seseveta. Tri zaštitna vagona su iskliznula.
- l) U kasnim večernjim časovima 25.9. željeznički nasip između Sunje i Živaje (Zagreb — Sisak — Novska) razoren je na 15 mjesta.
- m) U jutarnjim časovima 26.9. banditi su gađali željezničku stanicu Sunja (Zagreb — Sisak — Novska). Oštećene su stanica za vodu, kolska radionica i željeznička komandantura.
- n) U prepodnevrim časovima 26.9. kod ulaznog signala Pušće Bistre (Zaprešić — Zabok) naletio je na minu putnički voz. 3 zaštitna vagona su iskliznula.
- o) Oko podne 26.9. banditi su zaposjeli mjesto i željezničku stanicu Staza.
- p) U večernjim časovima 26.9. željeznički nasip između Sv. Klare i Vel. Gorice (Zagreb — Vel. Gorica — Novska) razoren je na više mjesta.

3.) *Akcije protiv bandi.*

- a) 21.9. je njemačka vojska, uz učešće zaštitne policije i službe bezbjednosti iz Petrinje (dijelovi odjeljenja), izvršila poduhvat u rejonu zapadno od Leke-nika — Kravarsko, bez sopstvenih gubitaka. Neprijateljski gubici nisu utvrđeni. Cestu Petrinja — Zagreb minirali gerilci. Do sada iskopano 10 mina.
- b) 22.9. izviđački poduhvat mjesne policije u rejonu Okič-grada, 6 km južno-jugozapadno od Samobora, bez dodira s neprijateljem.
- c) U razdoblju od 22. do 24.9. izvršila je mjesna policija, uz učešće ispostava policije za obezbjeđenje i SD (službe obezbjeđenja) iz Samobora, poduhvat u rejonu Konščica — Klake — Sv. Martin — Galgovo, bez sopstvenih gubitaka, 8 osoba je uhapšeno.
- d) 23.9. poduhvat gonjenja od strane mjesne policije u rejonu Kladja, 3 km jugoistočno od Samobora, uz dodir s neprijateljem.
- e) 24.9. poduhvat mjesne policije, uz učešće ispostava policije obezbjeđenja i SD Klanjec, u rejonu sjeverno od Klanjca, izvršen bez sopstvenih gubitaka. Gubici kod gerile nisu utvrđeni.

Potpisao u konceptu
Herman
SS-oberšturmbranfirer.

(M. P.)

Za tačnost:

5

SS-šturmscharfirer

⁵ Potpis nečitak

IZVJEŠTAJ ŠTANDARTENFIRERA REKVARDA OD 29. SEPTEMBRA 1944. NJEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU O NEPOVOLJNOM RAZVOJU SITUACIJE KOD BANJE LUKE¹

Štandartenfirer Rekvard

K²

IZVJEŠTAJ O PUTOVANJU

I. Tok putovanja

...³

II. Razvoj borbi

Na dan 17.9. partizani su jakim snagama napali Banju Luku sa spoljne i jednovremeno sa unutrašnje strane.⁴ Ustaše su mi pričale da su istovremeno počeli artiljeriska vatra iz van varoši i puškanja u samom gradu. Iz ovoga proizilazi da su partizani morali već ranije da infiltriraju svoje snage u grad.⁵ Dijelovi III gorskog zdruga koji su se nalazili u Banjoj Luci, tako reći, bez borbe su prešli partizanima⁶ — koji su na ovaj način došli do većih količina teškoga naoružanja kojim su jako uticali na borbene događaje. Na dan 20.9. u varoši su se držali samo aerodrom Zalužani⁷ i Citadela.⁸ Za pomoć Banjoj Luci upotrijebljen je 3. kozački puk,⁹ ojačan jed-

¹ Original (na njemačkom, pisan na mašini) u Arhivu VII, mikrofilm London-7, snimak reg. br. 301.915—301.920.

² Paraf Zigfrida Kašea (Siegfried Kasche), generala SA i njemačkog poslanika u NDH.

³ Redakcija je izostavila prvi dio teksta koji govori o nekim manje važnim pojedinostima u toku putovanja štandartenfirera Rekvarda, i to je u dokumentu označila trima tačkama.

⁴ Napad na Banju Luku je otpočeo 18. septembra u 22 časa (vidi dok. br. 80).

⁵ U gradu su djelovale grupe koje je organizovala ilegalna organizacija KPJ (vidi dok. br. 80).

⁶ Vidi dok. br. 156.

⁷ Zalužane je toga dana zauzela 13. (krajiška) brigada 39. NOU divizije (vidi dok. br. 80, objašnjenje 15).

⁸ Citadela (utvrđeni blok zgrada u centru Banje Luke) zauzeta je do 21. septembra 1944 (vidi dok. br. 156).

⁹ i ¹² Taj i 4. kozački puk su pripadali njemačkoj 1. kozačkoj diviziji njemačkog 69. rezervnog korpusa. Oni su sačinjavali osnovu Borbene grupe »Panvic«, privremeno formirane radi deblokiranja opkoljene posade u Kaštelu i ponovnog zauzimanja Banje Luke. Bliže o toj diviziji i o pomenutoj borbenoj grupi vidi dok. br. 57 (objašnjenje 16) i dok. br. 151.

nom borbenom grupom policijskih bataljona iz Vindhorsta¹⁰ i Adolfstala.¹¹ Za osiguranje mostobrana kod Bos. Gradiške određen je 4. kozački puk¹² sa 4 oklopnih izviđačkih kola. Kao pojačanje dodijeljeno je jedan Brzi bataljon njemačko-hrv. policije iz Zagreba i jedan oklopni odred njemačko-hrv. policije iz Osijeka. 3. kozački puk i borbena grupa policije iz Vindhorsta imali su zadatak da od Klačnica prodru sjev. od Vrbasa do aerodroma Zalužani. Brzi bataljon i oklopni odred, kao i ostaci ustaša koji su se probili iz Banje Luke¹³ upotrebljeni su na objema stranama Laktaša.

Angažovane snage, kojima je trebalo da se priključi još i jedan ustaški bataljon iz Jasenovca, pokazale su se kao potpuno slabe, ovo naročito u odnosu na nadmoćnost partizana u teškom naoružanju, a osobito zato što je jasenovački ustaški bataljon¹⁴ kasno prispio.

21.9. general fon Panvic¹⁵ je odlučio da 3. kozački puk i policijsku borbenu grupu povuče na liniju Laktaši i da sačeka privođenje daljih snaga. On se nadao da će ovu liniju ponajbolje moći da drži.

Za osiguranje puta Gradiška — Banja Luka određena su 2 policijska bataljona — koji su oslabljeni, jer je od njih formirana borbena grupa upućena u Klačnice — a koji su pojačani sa nekoliko stotina pripadnika mjesne milicije, koja se sastojala od Nijemaca iz Rajha i folksdojčera, Turaka, Cigana itd. U toku borbe pojačao se pritisak sa zapada na Vindhorst i Adolfstal, a na Bos. Gradišku sa jugozapada, tako da su sela preko cijeloga dana skoro neprekidno bila pod vatrom artiljerije i teških bacača. Na nekim mjestima partizani su se sa teškim mitraljezima privukli drumu na 1000 m, kod Tur. Dubrava čak i na 500 m, i pokušavali su da mitraljeskom va-

¹⁰ Tako se u njemačkim i kvislinškim dokumentima naziva Topola — Donja, Srednja i Gornja (sada: Nova Topola), koju su u to vrijeme naseljavali većim dijelom pripadnici njemačke narodnosne grupe (folksdojčeri).

¹¹ Tako se u njemačkim i kvislinškim dokumentima naziva Aleksandrovac. To mjesto su, u to vrijeme, u znatnom dijelu naseljavali folksdojčeri.

¹² Riječ je o ustašama iz 3. i 4. bojne 8. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruza (vidi dok. br. 156).

¹³ Oni su 18.19. septembra u Hrvatskoj Dubici zaklali u mjesnoj krečani 4 lica, a 20. septembra 1944. pred džamijom u Bosanskoj Dubici objesili 17 uglednih građana od 17 do 80 godina starosti. Opširnije o tome vidi izvještaj abver-oficira kod njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 6. oktobra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm London-8, snimak reg. br. 302.602).

¹⁴ General-lajtnant Helmut fon Panvic, bio je tada komandant njemačke 1. kozačke divizije 69. njemačkog rezervnog korpusa. Poslije rata strijeljan u SSSR-u kao ratni zločinac (vidi dok. br. 57, objašnjenje 16).

trom zapriječe drum. Protivu ovih uvijek su bacane borbene grupe 4. kozačkog puka uz sadejstvo oklopnih izviđačkih kola, koje su odbacivale partizane i nanosile im gubitke. Ali ipak za vrijeme noći partizani bi se uvijek privukli i posjeli svoje ranije položaje.

21.9. oko podne pojačao se pritisak partizana na liniju Laktaši. Ovim je položaj 3. kozačkog puka i policijske borbene grupe bio izvanredno ugrožen, tako da su dobili zapovijest da se ubrzano povuku na liniju Laktaši i ovu pojačaju. Po podne su prispjeli prvi dijelovi jasenovačkog ustaškog bataljona, koji su odmah upućeni naprijed, da i oni pomognu odbranu linije Laktaši.

Teška vatra partizana demoralisala je jedinice na liniji Laktaši, pa je izbila panika i nastalo je divlje bjekstvo ka Gradiški, u koje je povučena i njemačka posada aerodroma Zalužani koja se u to vrijeme probijala ka sjeveru, a tako isto i dijelovi komore 3. kozačkog puka, tako da je pomoć jasenovačkog ustaškog bataljona, praktično, stigla prekasno. Samo brutalnim sredstvima, kao što su zaprečavanje druma španskim konjima¹⁶ i postavljanje mitraljeza, moglo se tek kod Srednjeg Vindhorsta ovo panično bjekstvo zadržati, vojnike koliko-toliko urediti i ponovo uputiti naprijed, dok smo posadu aerodroma — koja je sa cijelom svojom opremom i kolima bila u bjekstvu ka Gradišci — zadržali i ponovo uputili na njen stari položaj. Tada smo se odvezli do Adolfstala, pa smo i tamo zaustavili vojnike koji su bježali. Da bi povratio vlast nad bjeguncima, ovdje je potpukov. Luburić prvi put morao da upotrijebi oružje i da ubije jednog domobranskog podoficira koji se bunio. Sa dijelovima ustaškog bataljona koji su tada prispjeli i sa teškim oružjem kozaka koji su se povlačili, ovdje je obrazovana nova linija fronta. General fon Panvic, koji se nalazio naprijed, izdao je naređenje da se ova linija, koja se nalazi u *formiranju*, ima izgraditi kao nov položaj, jer bi se inače sela Gornji, Srednji i Donji Vindhorst morala još iste noći prepustiti partizanima,¹⁷ čime bi jedinice koje se još nalaze na najistaknutijim linijama bile odsječene. Ovdje se mora naročito da istakne zalaganje potpukov. Luburića. General fon Panvic je objasnio da se ni na novoj liniji, s obzirom na snage koje ima, ne bi mogao trajno

¹⁶ Riječ je o sistemu zaprečavanja.

¹⁷ Jedinice 5. korpusa NOVJ zauzele su Gornju Topolu 24. a Srednju Topolu 25. septembra 1944, dok Donju Topolu nisu uspjele zauzeti zbog prodora njemačke Bobbene grupe »Rudno« od Dervente i Bobbene grupe »Panvic« od Bos. Gradiške prema Klačnicama. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458), kao i dok. br. 151, 174, 175, 178 i 179.

da održi, već da bi se najvjerojatnije morao povući ka Boš. Gradišci, kako bi bar taj mostobran održao. Stoga je potrebno, da bi se izbjeglo da i ovdje sve propadne, evakuisati Vindhorst. On me je molio da se postaram da mu najkasnije do večeri uputim jedno odgovorno lice, a u međuvremenu će on hauptsturmfirera Ničea, koga sam mu ja prethodnog dana do-dijelio i opunomoćio, uputiti u Gradišku. Saopštio sam generalu fon Panvicu da sam noćas preko policijske radio-stanice u Vindhorstu poslao vođstvu njemačke narodne grupe — i drugu poruku i čvrsto računam s tim da će već ujutru neko iz Osijeka biti na licu mjesta. Kad sam se odvezao na pomoćni aerodrom, baš se spuštala jedna »Roda«,¹⁸ kojom je, na osnovu mojih radiograma, došao general Jilski¹⁹ sa jednim kapetanom i saopštio mi da će i vođa grupe doći još u toku prijepodneva. Obavijestio sam generala Jilskog o situaciji i zamolio ga da se javi generalu fon Panvicu.

Primjedbe:

1.) Uspjeh partizana ne treba da se tako mnogo pripisuje njihovoj brojnoj nadmoćnosti — partizani su upotrijebili, po procjeni, otprilike 6000 do 7000 ljudi — nego njihovoj neospornoj nadmoćnosti u teškom naoružanju.

2.) Ova nadmoćnost u teškom naoružanju nastala je zbog zatajivanja III gorskog zdruga u Banjoj Luci, čime su partizani došli do najmanje 18 topova kal. 10,5 cm, 55 teških bacača, izvjesnog broja protivkolskih topova kal. 7,5 cm, 4 tenka, većih količina lakog pješadijskog automatskog oružja kao i velikih količina pogonskog goriva, municije i vozila.²⁰ Ovo su partizani izvanredno vešto masirano upotrijebili, tako da njemačko-hrvatske trupe koje su se protivu njih borile, i pored sve hrabrosti, nisu mnogo mogle da postignu.

3.) Dijelovi hrvatskih trupa su odstupili zato što navodno, već nekoliko dana nisu bili snabdijevani.

4.) Naročito pada u oči nedostatak sposobnih hrv. oficira, čijem zatajivanju se mogao da pripiše dobar dio neuspjeha.

5) Četnici koji su se nalazili na prostoru Banje Luke ili su se borili zajedno sa partizanima ili su u najboljem slu-

¹⁸ Njemački tip aviona za vezu, male brzine. Ovi su avioni pokatkad upotrebljavani i u borbama protiv partizana.

¹⁹ Bio je komandant njemačke policije poretka u NDH (Befehlshaber der Ordnungspolizei).

²⁰ Opširnije o ratnom plijenu u Banjoj Luci vidi dok. br. 111.

čaju, stajali sa puškom k nozi. Nije utvrđeno da su nas negdje potpomogli.²¹

6.) Na primjeru Banje Luke pokazalo se ponovo da su naše širom cijele zemlje rasute snage slabe u odnosu na koncentrisane napade partizana, i da zbog stanja saobraćaja i vezanosti ostalih angažovanih snaga one se ne mogu blagovremeno zamijeniti. Stoga bih htio da predložim da se sve njemačke i hrv. trupe koje se nalaze u obalskom području povuku na liniju Rijeka — Ogulin — Bos. Novi — Banja Luka — Sarajevo, pošto su uvijek u opasnosti da im budu presječene linije snabdijevanja i pošto ipak neće moći da spriječe iskrcavanje, i drugo — što bi se ovim oslobodile snage koje bi mogle sjeverno od ove linije da osiguravaju želj. liniju Zagreb — Beograd, a tako isto i da čiste i osiguravaju oblast sjev. i južno od ove pruge.

...²²

potp.[isao] **Rekvard**²³ (Requard)

²¹ Taj podatak nije tačan, jer je u to vrijeme izvršena jedna od najvećih koncentracija četničkih jedinica u četvorouglu Teslić — Doboj — Prnjavor — Kotor-Varoš, radi napada na pozadinu snaga NOVJ koje su se borile oko Banje Luke. Opširnije o tome vidi dok. br. 108.

²² Redakcija je izostavila treći dio teksta koji govori o stanju folksdojčera u naseljima između Bos. Gradiške i Banje Luke, i to je u dokumentu označila trima tačkama.

²³ Štandartenfirer (položaj u SS formacijama, odgovara činu pukovnika) Rekvard nalazio se na službi u Ministarstvu spoljnih poslova Trećeg Rajha, u odjeljenju: Unutrašnjost II (Auswärtiges Amt, Abteilung Gruppe Inland II).

III

USTAŠKO-DOMOBRAŃSKA DOKUMENTA

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 1. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO DERVENTE, TESLIĆA, FOČE I GACKA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 245/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
1. IX 1944. god.

I OBCI PREGLED:

Neprijatelj i nadalje tuče Daruvar topničkom vatrom. Veći uspjeh u podhvatu u Požeškoj kotlini. Žestoke borbe u podr. Ogulina, Gračaca, Dervente i Teslića.

Uspješno se nastavlja podhvat u Hercegovini. Napadaji nepr. zrakoplova na Kamenicu, Rieku Dubrovačku, šire podr. Broda, Nevesinje, Lapad, Knin i Vrliku. Oborena 3 neprijateljska zrakoplova.

II PODRUČJA:

...²

Derventa:

29. VIII napala je jedna partizanska »brigada« naše uporište Počivaljka (10 km j. Dervente). Nakon žestoke borbe povukla se posada pred nadmoćnim neprijateljem u s. Foča (18 km j. i. Dervente) te odatle uz pomoć posade iz Foče u protivnapadaju protjerala partizane i ponovno zaposjela Počivaljku. Nađena su 2 poginula partizana, dok je vjerovatno mnogo više partizana poginulo i ranjeno.³

Teslić:

Noću na 29. VIII odbijen je napadaj na naše posade u Jelahu i Putešićima (10 i 5 km s. i. Teslića). Oštećena je želj. pruga.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1-1, k. 42.

² Redakcija je u ovom i u ostalim dokumentima ove knjige koji potiču od Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH izostavila dio teksta koji se nalazi u odgovarajućim dnevnim izvještajima objavljenim u 33. knjizi V toma, i ta mjesta je označila trima tačkama.

³ Na sektoru Dervente su u to vrijeme djelovale 18. srednjo-bosanska NOU brigada i 21. slavonska NOU brigada. Bliže o tome vidi

Jedna naša postrojba naišla je kod Visa 417 (8 km s. Teslića) na premoćne nepr. snage, te se morala povući u Teslić. Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni. Vlastiti gubitci: 3 Niemca poginula, 2 Niemca ranjena i 3 domobrana nestala.⁴

Foča — Gacko

U progonu jedne nepr. »divizije«⁵ južno Foče borbene skupine dostigle su Mješaice (14 km j.j.z. Foče).

Druge dvie borbene skupine zatvaraju zapornu crtu 16 km i. Čemerna do 10 km s.i. Gackog.⁶

Jadranska obala:

...

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich⁷

Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421 (izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944) i reg. br. 6/4, k. 1125 (knjigu depeša 28. NOU divizije).

⁴ Na području Teslić — Jelah su dejstvovali 14. srednjobosanska NOU brigada i Tešanjско-teslički NOP odred (vidi dok. br. 181, objašnjenje 13).

⁵ Vjerovatno se odnosi na 6. proletersku (ličku) diviziju »Nikola Tesla« (vidi knj. 28, dok. br. 72).

⁶ Krajem avgusta na toj prostoriji nalazile su se jedinice 12. korpusa NOVJ (vidi knj. 28, dok. br. 96, 98, 110 i 127).

⁷ Dragutin

BR. 155

RELACIJA 13. LOVAČKE PUKOVNIJE OD 1. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA O DEJSTVIMA NA PROSTORIJI DOBRILJIN — RUDICE — BLAGAJ¹

13. LOVAČKA PUKOVNIJA

Op. Broj: 394 taj

U Bos. Novom, dne 1/IX 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec kolovoz 1944. god.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA — SASTAVAK.

U spoju spisa zapovjedništva III. Zbornog područja Glavnostožerni odjel Op. Br. 266/tajno od 9. VI. 1943. godine i spisa tog zapovjedništva Op. Br. 1593 tajno od 18. IX. 1944.² godine, dostavlja se bojna relacija za mjesec kolovoz 1944. godine.

Pukovnja se nalazi na prostoru Bos. Novog, i sa svojim jedinicama na osiguranju željezničke pruge u Rudicama, Blagaju, Ravnicama i Dobrljinu sa zadatkom osiguranja i odbrane naznačenih mjesta kao i osiguranja prometa i željezničke pruge od Bos. Novog u pravcu sjevera zaključno sa Dobrljinom sa 24-tim kilometrom, u pravcu istoka zaključno sa Blagajem i u pravcu juga zaključno sa Rudicama.

Raspored pukovnije bio je sljedeći:

U Bos. Novom nalazi se stožer pukovnije sa stožerom II. bojne i 14,15, 2. i 5. sati te 8. sati. U Ravnicama nalazi se stožer I. bojne sa raspoređenom 3. i 4. sati.

U Dobrljinu nalazi se raspoređena ojačana 1. sat.

U Rudicama nalazi se raspoređena ojačana 6. sat.

U Blagaju nalazi se raspoređena ojačana 7. sat.

U Sarajevu nalazi se stožer III. okvirne bojne.

U Sisku nalazi se izobrazbeni odjel sa popunskom bojnom.

OPERACIJE:

U toku mjeseca kolovoza svakodnevno su upućivane obhodnje sa zadatkom pregleda i osiguranja željezničke pruge

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1-111, k. 58.

² Vjerovatno treba: 1943.

kao i zadatkom razviđanja i prikupljanja podataka o odmetnicima³ iz svih uporišta koja drži pukovnija sa svojim jedinicama. Pored razviđanja i osiguranja jedinice sa svojih uporišta upućivale su redovito po danu i po noći jače i slabije zasjede kako su gdje prilike zahtjevale. Ove zasjede osobito su se upućivale noću.

Prilikom pregleda pruge svaki pojedinac u obhodnji osobitu pažnju posvećivao je oko pronalaženja podmetnutih mina koje su se vadile skoro svakog dana. Odmetnici su vršili podmetanje mina skoro svaku noć, jer im je noćna tmina omogućavala nesmetan i dugotrajan rad. U toku mjeseca upotrebljavali su nazagzne mine Engleskog porijekla.

Kroz cijeli mjesec nije došlo do jačih sukoba sa odmetnicima, samo je bilo nekoliko susreta sa slabijim snagama i nekoliko zasjede, koje su bile sastavljene od slabijih delova, ali uvijek su ove skupine protjerivane i razbijane.

1. kolovoza 1944. godine.

Na pruzi između uporišta Rudica i Bos. Novoga izvršen je od strane odmetnika prepad na obhodnju koja je razviđala prugu.⁴ Istovremeno su bila napadnuta kola koja su išla po pripadanje hrane u Bos. Novi. Iz pratnje kola nestala su tri domobrana.

Vlastiti gubitci su nestala tri domobrana. Odmetnički gubitci dva ranjena.

Od 2. kolovoza do 16. kolovoza 1944. g.

U ovom razdoblju nije bilo osobitih događaja. Odmetnici su koristili noćne tmine i razarali su minama svaku noć prugu. Znatnije štete brzo su odklanjane. Promet nije bio u zastoju.

17. kolovoza 1944. godine.

U toku noći jače odmetničke snage napale su u jugoistočnom prostoru Bos. Novog na položaju Vješala raspoređen samozastitni odred Suhača »Nogo«.⁵ Noćna tmina dozvolila je odmetnicima da se približe pripadnicima Noge do neposredne blizine. Borba je postajala sve žešća kroz koju je odmetnicima uspjelo potisnuti Noginovce i zauzeti njihove položaje.⁶

³ Tu riječ su pomagači okupatora (kvislinzi) upotrebljavali za pripadnike NOVJ (vidi dok. br. 152, objašnjenje 3).

⁴ Taj napad je izvršio 2. bataljon Podgrmečkog NOP odreda (vidi dok. br. 24).

⁵ O tome odreda vidi dok. br. 58, objašnjenje 4.

⁶ Taj napad je 16. avgusta 1944. izvršio Podgrmečki NOP odred (vidi dok. br. 24).

U samo jutro prikupljeni Noginovci pojačani sa polusatnijom iz Bos. Novog izvršili su protunapadaje na odmetnike s kojim su povratili svoje položaje nazad.

U toku dana na pruži između Ravnica i Novog obhodnja za pregled i osiguranje pruge otkrila je jaču odmetničku zasjedu.⁷ Obhodnja je bila potisnuta jer su odmetnici tukli strojničkom i bacačkom vatrom. Podpomaganjem topništva od Dvora kao i doturenim pojačanjem odmetnici su odbačeni nakon borbe od 6 sati. Pruga je oslobođena i promet je uspostavljen.

Odmetnici su bili raspoređeni na kotama istočno od pruge prikriveni i ukopani. Dotureno pojačanje probijalo se visovima prema odmetničkim položajima, koje su napustili pod žestokom vatrom izbjegavši obkoljavanje.

Vlastiti gubitci su lakše ranjen zapovjednik 4. sati nadporučnik Pezelj Filip i dva domobrana. Odmetnički gubitci nisu poznati.

18. kolovoza 1944. godine.

Na pruži između Ravnica i Dobrljina obhodnja je naišla na odmetničku zasjedu s kojom je stupila u borbu, koja je trajala dva sata. Podpomognuti topništvom i doturenim pojačanjem odmetnike je uspjelo odbaciti i osloboditi grupu.⁸

Vlastitih gubitaka nije bilo.

Od 19. do 22. kolovoza 1944. godine.

Na položajima pukovnije nije bilo osobitih događaja.

23. kolovoza 1944. godine.

U toku dana izvršeno je nasilno razviđanje u zapadnom pravcu na liniji Bos. Novi — Matijevići — Zakopa i Cvjetići. Razviđanje je vršeno kroz gusto prekriven prostor i pomenuta sela. Susreta sa jačim odmetničkim dielovima nije bilo. Iznad sela Cvjetića kod porušene škole prednji dielovi naišli su na odmetničku stražu od dva momka od koje su jednog ubili dok je drugome uspjelo pobjeći.⁹

Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubitci jedan mrtav.

Od 24. kolovoza do 29. kolovoza 1944. godine.

Na položajima pukovnije nije se ništa osobito dogodilo.

⁷ Tu zasjedu je postavio 4. bataljon 11. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 51).

⁸ Vidi dok. br. 51.

⁹ Vidi dok. br. 24.

30. kolovoza 1944. godine.

U toku ranog jutra izvršen je napad iz zasjede na obhodnju, koja je osiguravala sječu drva u šumi Žabari.¹⁰ Jačina obhodnje za osiguranje brojila je 50 momaka kombinovana od legionara, Njemaca i domobrana. Gustina šume dozvolila je odmetnicima da upuste obhodnju u prostor kojeg su zaposjeli. Prisebnošću domobranske obhodnje uspjelo je spasiti obkoljavanje celog osiguranja i izvući glavninu iz vatre sigurnog uništavanja. Iz njemačke grupe ubijena su tri momka a 5 ih je zarobljeno. Brzim prikupljanjem, izvršen je protuudar sa doturenim pojačanjem s kojim je uspjelo odmetnike odbaciti.

Istoga dana poslije podne kod uporišta Rudice napadnut je bunker. Napad su vršili bacačima i protuoklopnim topom. Jedan domobran je teško ranjen.

Vlastiti gubitci jedan ranjeni domobran. Odmetnički gubici nisu poznati.

U toku poslednjih dana opaženo je prema sigurnim i provjerenim podacima prikupljanje jačih odmetničkih skupina na svim sektorima oko Bos. Novog. Saznalo se za dolazak 6 komunističkih brigada u jugoistočnom prostoru Bos. Novog do Ljubije. Svrha ovog prikupljanja nije se mogla otkriti.¹¹

Radi odmazde za rušenje pruge izvršeno je u tri maha paljenje domova kod mjesta rušenja kao i odvođenje nepovjerljivog pučanstva u logor.

ISKUSTVA:

U toku mjeseca nisu vršeni nikakvi poduhvati te se ne može govoriti o stečenim borbenim iskustvima.

Primećeno je stečeno praktično iskustvo oko pronalaženja podmetnutih mina a osobito upoznavanje sa raznim trikovima kojima su se služili.

NEDOSTATCI:

Nedostatci u toku mjeseca kolovoza su isti kao i u mjesecu srpnju.

Držanje pruge u ispravnosti svakog dana nailazi na veće i veće poteškoće a osobito na prostoru između Ravnica i Dobrljina. Česta rušenja nepokazuje smjelost odmetnika nego

¹⁰ Na tom prostoru nalazili su se dijelovi Podgrmečkog NOP odreda i 4. NOU divizije (vidi dok. br. 24 i 51).

¹¹ Riječ je o pokretima jedinica 5. korpusa NOVJ radi napada na Prijedor (vidi dok. br. 31 i 58).

nemogućnost osiguranja rasporedom jedinica koji je već duži broj mjeseci stalan. Uporište Dobrljin i Ravnice nisu u stanju održati ovaj sektor pruge sa svojim malim zasjedama. Nebi osigurale ni jače noćne zasjede. Teren dozvoljava privlačenje odmetnika do same pruge neprimjetno, tako isto omogućuje neprimjetno i porušiti prugu. Ovaj prostor omogućuje privući jače odmetničke snage koje su u osobito povoljnom položaju za uništenje vlastitih zasjeda koje se nalaze u dolini ili neposredno uz prugu.

Zapovjednik ppukovnik
(Kolaković)
A.¹² Kolaković ppk.

BR. 156

**ZAPOVIJEST ZAPOVJEDNIŠTVA 3. GORSKOG ZDRUGA OD
3. SEPTEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA OD-
BRANU BANJE LUKE¹**

ZAPOVJEDNIČTVO
3. GORSKOG ZDRUGA
I a-Op. br. 530/taj.
U Banja Luci, 3 rujna 1944

Zapovjednička tajna
Na ruke zapovjednika

Predmet: Obrana Banja Luke.

Zapovjedništvu 69. njemačke divizije,²
Zapovjedništvu 3. gor. pukovnije,³
Zapovjedništvu 11. gor. pukovnije,⁴
Zapovjedništvu 3. oruž. pukovnije,

¹² Aleksandar Kolaković Kolpakov (vidi Arhiv VII: »Abecedno kazalo« Ministarstva oružanih snaga NDH, 1943, str. 42).

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/18-1, k. 112.

² i ⁸ Odnosi se, vjerovatno, na njemački 69. rezervni korpus u čijoj se nadležnosti osiguranja u to vrijeme nalazilo i područje Banja Luke. Njemačka 69. divizija se tada nalazila na istočnom frontu (vidi Volfa Kajliga, navedeno djelo, svesku I, registar br. 29 i svesku II, str. 63. i Organizaciju njemačke kopnene vojske, Ministarstvo rata SAD, str. 161).

³ i ⁴ Te pukovnije su pripadale 3. gorskom zdruhu. Zdrug se u borbama za Banju Luku potpuno raspao. Pripadnici toga zdrug-a su dijelom zarobljeni, a dijelom prešli u redove NOVJ. Opširnije o tome vidi dok. br. 31 i 80.

Zapovjedničtvu mjesta B. Luka,
 Popunitbenom zapovjedničtvu B. Luka,
 Njemačkom mjestu, zapovjedničtvu (Platzkomtur),
 Upravitelju župske redarstvene oblasti,
 Zapovjedničtvu II. i XXII. top. sklopa,
 Zapovjedničtvu II. bojne 11. gor. pukovnije,
 Zapovjedničtvu III. ust. bojne,⁵
 Zapovjedničtvu IV. ust. bojne,⁶
 Zapovjedničtvu XIV. bojne njem. — SS-policije,
 Zapovjedničtvu 4. samovozne sati,
 Zapovjedničtvu 3. gorske dojavne sati,
 Zapovjedničtvu 3. gor. zdravstvene sati,
 D.A.B.⁷ — kod ovog stožera,
 Zapovjedničtvu 3. gor. oklopnog voda-izvodno,
 Zapovjedničtvu samovoz. povoza-izvodno,
 Ib-odjelu ov. stožera-izvodno-ustmeno,
 Zapovjedničtvu stana-izvodno-ustmeno
 Sastav. —

Zapovjednik njemačke 69. divizije povjerio mi je obranu Banja Luke i podredio mi je u tu svrhu sve naoružane vojne i građanske postrojbe u Banja Luci, kako hrvatske tako i njemačke.⁸

U cilju izvršenja povjerenog zadatka:

Z a p o v j e d a m:

1.) Imaju se organizirati, zaposjesti i odsudno braniti i to:

- spoljni obrambeni pojas sa istaknutim točkama, i
- citadela.

2.) Spoljni obrambeni pojas ograničen je crtom: željeznički most na Vrbasu (uzvodno od ušća Vrbanje) — južna ivica parna pilana — Postranac potok — mitnica na ulazu u grad — Nova ulica — vila grofice della Maistri, odakle kreće na jug i jugozapad i prvim brežuljcima paralelno sa želj. prugom izbija na rudnik Lauš, odakle zaokreće na jug i jugo-istok te preko Pobrđa i Hisete izbija sjeverno od Karabaševe ulice na Vrbas čijim tokom ide do želj. mosta uzvodno od ušća Vrbanje.

⁵ i ⁶ Te bojne su pripadale 8. ustaškom stajaćem djelatnom zdruhu. Blíže o tome vidi ískaz postrojbi Ustaške vojnice od 21. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 114 B) i bojnu relaciju 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha za novembar (Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 59).

⁷ Skraćenica za: Deutsche Ausbildungs-Bataillon (njemački nastavni bataljon): Ovi bataljoni su se nalazili pri domobranskim brigadama (zdrugovima).

НАПОМЕНЕ НА ТАБЕЛУ
НАД НАПОМЕНАМА

[illegible]

262073-2

- [illegible]

2. *Unpublished manuscript* (1992).

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 156

Spoljni obrambeni pojas dieli se na:

— Odsjek »Vrbas« duž rieke Vrbasa,

— Odsjek »Lauš« od vile grofice della Maistri u lievo preko Lauša do r. Vrbasa sa istaknutim točkama Petričevac (303) i G. Šeher.

— Odsjek »Budžak« od vile grofice della Maistri u desno do r. Vrbasa sa iztaknutim točkama: Trapisti, želj. postaja Predgrađe — Banja Luka — Samostan Petričevac i Rakovačke bare.

3.) Unutrašnji obrambeni pojas ograničen je crtom: Vrbas u visini logora Kulina Bana — logor 4. samovozne sate — Vojna bolnica sa njemačkim armijskim opskrbnim skladištem — željeznička pruga do Aleje kralja Krešimira — Aleja kralja Krešimira do potoka Crkvina — lijeva obala potoka Crkvina do ulice dra. Pavelića — Kaštel sa uključivo mostom na Vrbasu.

4.) Citadelu obrazuju zgrade: Vel. Župa, banska zgrada sa kazalištem, Hipotekarna banka i Platzkommandantura.

5.) *Razpored četa:*

A. Na spoljnjem obrambenom pojasu:

a) *Odsjek »Lauš«*

Zapovjednik podpukovnik Miletić Dragutin, zapovjednik 11. gor.

Zamjenik zapovjednika odsjeka satnik Ferić, pobočnik 11. gor. puk.

Čete: stožer 11. gor. pukovnije,

— 14. sat. 11. gor. pukovnije,

— 15. sat. 11. gor. pukovnije,

— 3. sat. 3. gor. pukovnije,

— III. ust. bojna,

— 1. bitnica II. top. sklopa (bez jednog topa).

Razpored navedenih postrojbi na dodijeljenom odsjeku i iztaknutim točkama izvršiće sam zapovjednik odsjeka odmah po prijemu ove zapovjedi, a u roku od 48 sati po prijemu zapovjedi dostaviti će mi skicu rasporeda četa na odsjeku i istaknutim točkama sa ucrtanim planom vatre za sva oružja.

Zapovjedno mjesto zapovjednika odsjeka na rudniku Laušu.

b) *Odsjek »Budžak«* zapovjednik podpukovnik Prpić Krsto, zapovjednik 3. gor. pukovnije.

Zamjenik zapovjednika odsjeka satnik Ostoić, pobočnik 3 g. p.

Čete: stožer 3. gor. pukovnije,

— 15. sat. 3. gor. pukovnije,

— 6 sat. VIII. stajaćeg ust. zdruga,

— 15 sat. IV. ust. Bojne,

— 16. sat. IV. ust. bojne,

— 2. bitnica XXII. top. sklopa bez jednog voda.

Razpored navedenih postrojbi na dodieljenom odsjeku i iztaknutim točkama izvršiti će sam zapovjednik odsjeka po prijemu ove zapovjedi, a u roku od 48 sati po prijemu zapovjedi dostaviti će mi skicu rasporeda četa na odsjeku i iztaknutim točkama sa ucrtanim planom vatre za sva oružja.

Odsječna pričuva ima se također odrediti.

Zapovjedno mjesto zapovjednika odsjeka kod radničkog naselja.

c) Odsjek »Vrbas« zapovjednik ust. satnik Škaro, zapovjednik IV. ust. bojne,

Zamjenik zapovjednika odsjeka pobočnik IV. ust. bojne,

Čete: Stožer IV. ust. bojne i 13. sat. IV. ust. bojne.

Odsjek »Vrbas« neće se zaposjedati, pošto r. Vrbas nije gazna, te ne postoji vjerojatnoća da bi neprijatelj sa te strane mogao izvršiti napad na Banja Luku. No, da bi se ipak odkrilo eventualno dovlačenje neprijatelja na toj obali, ima zapovjednik IV. ust. bojne organizirati neprekidno obhodarenje, naročito noću, lijevo obalom r. Vrbasa duž cijelog odsjeka.

Ima se po svaku cijenu spriječiti svako prebacivanje neprijatelja preko Vrbasa duž cijelog odsjeka.

Zapovjedno mjesto: Grupa kuća južno od logora Kulina Bana 500 m.

d) Zapovjednici odsjeka odrediti će postrojbama iztaknutih točaka pravac i mjesto povlačenja u slučaju jačeg neprijateljskog napada, a po prethodnoj zapovjedi zapovjednika odsjeka.

B. Unutrašnji obrambeni pojas.

a) Logor Kulina Bana brani sadašnja se tamo nalazeća straža IV. ust. bojne.

b) Logor 4. samovozne sati zaposjeda i brani 4. samovoz. sat i samovozni povoz 3. gor. zdruga.

Zapovjednik obrane Logora biti će zapovjednik 4. samovozne sati.

U cilju zatvaranja međuprostora između logora Kulina Bana i logora 4. samovozne sati, postaviti će zapovjednik 4. samovozne sati u međuprostoru na pogodno mjesto jednu zasjedu.

c) Vojnu bolnicu brani zdravstvena i dojavna sat 3. gor. zdruga.

Zapovjednik obrane vojne bolnice biti će poručnik Kržanić.

U cilju zatvaranja međuprostora između bolnice i 4. samovozne sati postaviti će zapovjednik dojavne sati na pogodno mjesto jednu zasjedu.

d) Odsjek od vojne bolnice (izključivo) do Keglevića ulice zaposjeda i brani II. top. sklop.

Zapovjednika odsjeka odrediti će zapovjednik II. top. sklopa.

e) Odsjek od Keglevića ulice do Zdravstvenog stočarskog zavoda.

Posjeda i brani svo raspoloživo ljudstvo mesnog zapovjedništva Banja Luka.

***⁹

⁹ Tri tačke se odnose na dio (kraj) dokumenta koji nije pronađen u Arhivu VII.

**PREGLED RASPOREDA JEDINICA 3. ZBORNOG PODRUČJA
NA DAN 4. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹**

ZAPOVJEDNIŠTVO III ZBORNOG PODRUČJA

Glavno-stožerni odjel

**U ruke zapovjednika
strogo tajno!**

Glast. br. 418/taj.

U Sarajevu, dne 4. rujna 1944. god.

I S K A Z

Postrojbi na području III zbornog područja na dan 4/IX. 1944. god.

Stanje rasporeda operativnih jedinica oružanih snaga na području ovog zapovjedništva na dan 4. rujna 1944. g. je slijedeće:

A) *Područje osiguranja 7. SS gorske divizije »Princ Eugen« (zapovjeda zapovjednik 7. SS divizije, preko III. zbor. područja)*

a) Pod zapovjedništvom 8. posadnog zdruga:
Zapovjedno mjesto Sarajevo

Stožer 8. posadnog zdruga, Sarajevo

Stožer I bojne Sarajevo

1. satnija, Pašino brdo (Sarajevo)
2. satnija, Trebević (Sarajevo)
3. satnija, Vraca (Sarajevo)
4. satnija, Hum (Sarajevo)
5. satnija, Travnik
6. satnija, Trebević — Pašino brdo — Vraca — Hum (Sarajevo)²

Stožer II bojne sa 1. satnijom, Zvornik

2. satnija Nova Kasaba
3. satnija Pale — Medjedja
4. satnija Rogatica
5. satnija Srebrenica (u postrojavanju)

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/3, k. 60.

² Prema općoj bojnoj relaciji 8. posadnog zdruga od 6. septembra 1944 (vidi knj. 28. dok. br. 160), 6. satnija 1. bojne je jurišna, naoružana automatima, a raspoređena je po ostalim satnijama.

Stožer III bojne, Ilidža

1. satnija Trnovo
2. satnija Umoljani
3. satnija, Kotorac
4. satnija, Bjelemić
5. satnija, Glavatičevo
6. satnija, Bijela (Konjic)
7. satnija, Kalinovik (u postrojavanju)³

Stožer IV. bojne, Vareš

1. satnija (bez jednog voda (Vareš,) 1. vod 1. satnije u Brezi)
2. satnija, Kakanj (u postrojavanju)
3. satnija, Budoželje
4. satnija, Vijaka
5. satnija, Zavidovići (Mednik)
6. satnija Vareš (u postrojavanju)

V bojna u Goražde (osigurava okolna sela)

Stožer VI bojne sa 1. i 2. satnijom u Ustikolini

3. satnija Jabuka
4. satnija, Mrežice — Jeleč
5. satnija VII bojne Ostrožac
2. Bitnice, Polygon, Pašino brdo (Sarajevo)
- samostalni dojavni vod, Sarajevo
- samostalni oklopni vod, Sarajevo

b) *Pod zapovjedništvom I. ustaškog zdruga:*

Zapovjedno mjesto Sarajevo

Stožer I zdruga sa posadnom bojnom, stožernom i samovoznom satnijom u Sarajevu.

Stožer I bojne, sa 2. satnijom, Gromile

1. satnija, Romanija — Sumbulovac, Gromile — Bistrica⁴

Stožer II bojne (bivša XXIV) sa 6. satnijom, Rogatica⁵

- 1, 2. i 4. satnija i stožerni vod u podhvalu, Raštelica — Ivan-Sedlo.
3. satnija Mesići
5. satnija, Žepa

³ Šesta satnija (jurišna) nalazila se u avgustu u Trnovu a 7. satnija u Konjicu (vidi knj. 28, dok. br. 160).

⁴ Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58), za septembar, 1. satnija se nalazila u Romaniji a 2. satnija u Podromaniji.

⁵ U Rogatici su se, pored stožera te bojne, nalazile 3. i 4. satnija, dok se 1. satnija nalazila u Darivi (kod Sarajeva), 2. satnija u Rajlovcu,

III Bojna (bivša XXII)⁶ Srebrenica

Stožer IV bojne⁷ sa stožernom i 1. satnijom, Hadžići

2. satnija Lepenica
3. satnija Kreševo
4. satnija, Brnjaci

V bojna (bivša XXIX)⁸ Bugojno

Stožer doknadne bojne,⁹ sa 1. satnijom, Goražde

2. novačka satnija, Pale
3. novačka satnija, Pale
4. novačka satnija, Pale
- opkoparski vod, Goražde
- topnička bitnica, Goražde
- oklopni vod u Sarajevu (u postrojavanju)

c.) *Pod zapovjedništvom XI. ustaškog združa*):

Zapovjedno mjesto u Sarajevu

Stožer XI. ustaškog združa sa stožernom satnijom i or. vodom u Sarajevu.

5. satnija u Žepi, a 6. satnija u Podlugovima. Dio bojne, kako stoji u ovome iskazu, vodio je od 2. do 8. septembra borbe oko Tarčina, dok su ostali dijelovi vodili borbe sa četnicima oko Mesića, Sumbulovca, Podlugova i Rogatice. O tome vidi dok. br. 36 i 55; Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa od 4. novembra 1944.

⁶ Ta bojna je imala sedam satnija ovako raspoređenih: 1, 2, 3. i 4. satnija (sa stožerom bojne) u Rogatici, 5. satnija u Fakovićima, 6. satnija u Klotijevcima, 7. satnija u Osmačama. U septembru 1944. ona je, sa dijelovima 2. bojne, vodila borbe protiv četnika kod Mesića, Borča i Rogatice (vidi dok. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa od 4. novembra 1944).

⁷ Stožer te bojne sa 1. i 2. satnijom nalazio se u Kiseljaku, dok je Posadna bojna bila raspoređena ovako: 1. i stožerna satnija u Sarajevu, 2. satnija u Hadžićima, 3. satnija u Lepenici, 4. satnija u Brnjacima, 5. satnija u Kreševu, a o čemu je, vjerovatno, riječ. Te bojne su u septembru vodile borbe s jedinicama 10. NOU divizije na sektoru Kiseljak — Kreševo. Opširnije o tome vidi dok. br. 55 (objašnjenje 23 i 24) i Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa od 4. novembra 1944. godine.

⁸ Samo je dio te bojne bio u Bugojnu, a glavnina se sa stožerom nalazila u Travniku. U svome sastavu, pored stožerne, imala je još tri satnije. Brojno stanje je iznosilo 436 ustaša. Bojna je u septembru 1944. vodila borbe sa dijelovima 10. NOU divizije oko Travnika i za Travnik. O tome vidi dok. br. 126, 165; Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa od 4. novembra 1944.

⁹ Stožer te bojne sa stožerom i 1. satnijom se nalazio u Sumbulovcu, dok su se 2, 3. i 4. satnija nalazile u Palama. Bojna je u septembru vodila borbe sa četnicima na tome sektoru (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združa od 4. novembra 1944).

Stožer I bojne sa 1. satnijom Stambulčić

- 2. satnija, Prača
- 3. satnija, Renovica
- 4. satnija, Prača

Stožer IV bojne sa 15. i 17. satnijom u Zenici

- 14. satnija, Kakanj
- 16. satnija, Žepče
- Oklopni vlak br. 3. »Lisac« — Stambulčić

Pod zapovjedništvom 2. Gorskog zdruha:

- Zapovjedno mjesto, Konjic
- Stožer 2. gorskog zdruha, sa obkoparskom, zdravstvenom i dojavnom satnijom, vojno-or.vodom i samovoznim po-vozom, **Konjic**.¹⁰

Stožer 2. gorske pukovnije sa 13, 14. i 15. satnijom, Jablanica

I bojna, bez 1. satnije, Rama

- 1. satnija, Jablanica¹¹

II bojna,¹² bez 6. satnije, Konjic

- 6. satnija Podorašac

Stožer III bojne sa 11. i 12. satnijom, Drežnica

- 9. satnija, Aleksin Han
- 10. satnija, Grabovica

Stožer 9. gorske pukovnije sa 13. i 14. i 15. satnijom, Ivan Sedlo¹³

I bojna Ivan Sedlo

¹⁰ Prema bojnoj relaciji 2. gorskog zdruha od 29. novembra 1944, pod stožerom ovoga zdruha, pored navedenih dijelova, nalazio se oklopni vlak »Ris« (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57).

¹¹ Stožer 1. bojne sa 2, 3. i 4. satnijom se nalazio u Rami, a 1. satnija se nalazila u Jablanici (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/2—6, k. 57: boju relaciju 2. gorskog zdruha od 29. novembra 1944).

¹² Ta bojna je, prema bojnoj relaciji 2. gorskog zdruha od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-6, k. 57), imala četiri satnije: 5, 7. i 8. satniju u Konjicu i 6. satniju u Podorašcu.

¹³ Stožer 9. gorske pukovnije sa stožernim satnijama nalazio se u Tarčinu do napada jedinica 10. NOU divizije na Raštelicu, Ivan-Sedlo i Tarčin. U borbama koje su početkom septembra vođene oko ovih mjesta došlo je skoro do potpunog raspadanja te pukovnije, pa je, u vezi s tim, Zapovjedništvo 2. gorskog zdruha, svojom zapovješću od 5. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/2—1, k. 123), naredilo da se izvrši prestrojavanje pukovnije, a njen stožer sa 15. satnijom i 1. bitnicom (bez jednog voda) premesti na Ivan-Sedlo. Opširnije o tome vidi dok. br. 36, 55, 71, 145, 159, 176 i 183.

Stožer II bojne sa 5. i 8. satnijom, Bradina

6. satnija, Lukač-Most

7. satnija, Ivan Sedlo

Stožer IX topničkog sklopa sa stožernom bitnicom i top. povozom u Pazariću.

1. bitnica (bez 1. voda), Tarčin

1. vod 1. bitnice, Rama

2. bitnica, Konjic

XX. topnički sklop, Sarajevo.

Oklopni vlak »Neretva — Ostrožac«

e) Pod zapovjedništvom brzog zdruga:

Zapovjedno mjesto Travnik

Stožer brzog zdruga, Travnik

Stožer III bojne sa 12. satnijom, Travnik

9. satnija, Rankovići

10. satnija, Bila

11. satnija, Busovača

17. satnija, II bojne, Travnik

3. opkoparski vod 8. satnije, Travnik

1. satnija Kupreške bojne, Komar

1. bitnica 8. posadnog zdruga Travnik

1. samostalni topnički vod, 8. posadnog zdruga Travnik

f) *Pod neposrednim zapovjedništvom III Zbornog područja:*

Zapovjedno mjesto Sarajevo

Stožer III doknadnog zdruga, Sarajevo

IV. doknadna lovačka bojna, Mostar

II. doknadna gorska bojna, bez 2. satnije, Travnik

2. satnija,¹⁴ Požega (osigurava žetve van područja III zbornog područja).

III doknadna posadna bojna,¹⁵ bez 1. satnije, Visoko

¹⁴ Zapovjedništvo 2. gorskog zdruga je tražilo da se ta satnija vrati radi popune 9. gorske pukovnije. Vidi Arhiv VII, reg. br. 6/2-1, k. 123 (zapovijest Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 5. septembra 1944) i dok. br. 159 u ovoj knjizi.

¹⁵ Ta se bojna, prema izvješću Župskog oružničkog zapovjedništva iz Sarajeva od 28. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 14/12-1, k. 149c), predala jedinicama NOV i POJ. O tome u pomenutom izvješću, između ostalog, piše:

»...9. i 10. IX 1944. zapovjednik 3. doknadne posadne bojne dopukovnik Bilušić Vlado sa 6 časnika i oko 350—400 domobrana napustili su svoju postrojbu u mjestu Visokom i otišli u smjeru Gračanice (4 km. s.i. Visokog) gdje su se priključili komunistima. Sa

1. satnija, Breza
- IV doknadna žestra bojna, Zavidovići
- III doknadni topnički sklop Sarajevo
- III doknadna opkoparska bojna bez 2. satnije, Sarajevo
2. satnija, Belišće (van područja III. Zbornog područja)
- III doknadna dojavna bojna, Sarajevo
3. doknadna povozna bojna satnija, Mostar
3. doknadna zdravstvena satnija, Sarajevo
3. doknadna veterinarska satnija, Sarajevo
3. doknadna obskrba satnija, Sarajevo
3. kažnjenička radna satnija, Sarajevo
- Oklopni vlak br. 2 »Vuk« — Ustiprača, osigurava Sudići, most na Limu.

G.) Područje osiguranja 369. pješačke divizije:

Zapovjednim zapovjeda 369. divizija, preko III Zbor. područja .

a) Pod zapovjedništvom IX. posadnog zdruga:

Zapovjedno mjesto, Dubrovnik

Stožer posadnog zdruga, Dubrovnik

I bojna sa 2. satnijom, Hum

1. satnija, Jasenice-Lug
3. satnija, Diklići
4. satnija, Dubrovnik
5. satnija, Poljice
6. satnija, Jasenice-Lug

Stožer II bojne, sa 1. satnijom, Mostar

2. satnijom, Nevesinje
3. satnija, Domanovići
4. satnija, Rotimlja

III bojna, Gacko (Kula Fazlagić)¹⁶

Stožer IV bojne sa 3 satnijom, Slano

1. satnija, Mlinište
2. satnija, Topolo

sobom su odnijeli veliki broj oružja, streliva i opreme. Od ove posade ostalo je svega 11 dočasnika i domobrana koji su ostali u oruž. postaji Visoko ...»

¹⁶ Prema bojnoj relaciji 9. posadnog zdruga od 9. septembra 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 161) riječ je o bivšoj DOMDO bojni koja je bila raspoređena za zaštitu sela oko Gacka i Kule Fazlagić. U svome sastavu je imala 1 časnika, 52 dočasnika i 478 domobrana.

Stožer V bojne sa 3. satnijom, Čilipi

1. satnija, Komolac
2. satnija, Mlini
4. satnija Mrcine
5. satnija, Gruda

b) Pod zapovjedništvom IX. ustaškog zdrug:¹⁷

Zapovjedno mjesto, Mostar

Stožer IX ustaškog zdrug sa stožernom satnijom, Mostar

Stožer I bojne, Gabela

1. satnija, Rogotin
2. satnija, Metković
3. satnija, Hutovo
4. satnija, Ravno

Stožer III bojne, Grabovo Vrelo

9. satnija, Veljaci
- 10., 11. i 12. satnija, Veljaci

Stožer IV bojne, Tasovčići

13. satnija, Grude
14. satnija Studenci
15. satnija Domanovići
16. satnija Bivolje Brdo

Stožer V bojne sa 17. i 20. satnijom, Ostrožac

18. satnija, Lisičići—Konjic
 19. satnija Ostrožac—Žuglići
- Pomoćni željeznički oklopni vlak »Gabela«, Gabela

C) Područje osiguranja 118. lovačke divizije

Zapovjednim zapovjeda 118. lovačka div. preko III Zbor.
Podr.

a) Pod zapovjedništvom VI. ustaškog zdrug:

Zapovjedno mjesto Imotski

Stožer VI ustaškog zdrug sa samovoznom satnijom, Imotski

Stožerna satnija, Šestanovac

Stožer I bojne, bez 2. i 4. satnije, Livno

2. satnija, Borova Glava
4. satnija, Šujica

¹⁷ Dio te bojne se, po oslobođenju tih mjesta, povukao prema Nevesinju (vidi dok. br. 30). Bliže o tome zdrugu vidi bojnu relaciju njegovog zapovjedništva od 8. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2-28, k. 57).

Stožer II bojne sa stožernom satnijom, Omiš

1. satnija, Jesenice — Mali rat
3. satnija Gata — Gradac
4. satnija Omiš — Ravnice
5. satnija Lovreč — Provo

Stožer III bojne sa stožernom i 2. satnijom, Kaštel Novi

1. satnija, Kaštel Sućurac
3. satnija (bez 1. voda), Trogir
1. vod. 3. sat. Divulja

Stožer XXVI ustaške bojne sa stožernom satnijom, Žrnovnica

1. satnija Strožanac
2. satnija, Sridiviča
3. satnija Amižić

Stožer doknadne bojne sa stožernom i 2. novačkom satnijom, Imotski

1. novačka satnija, Kamenmost
3. novačka satnija, Tihaljina
4. novačka satnija, Greda
5. novačka satnija, Trebistovo—Rakitno

Ustaška posadna satnija, Vrgorac (u postrojavanju) Veliki Prolog

- b) *Pod zapovjedništvom IX. ustaškog zdruza:*
Zapovjedno mjesto Mostar

Stožer II bojne, Promajna

5. satnija Donja Brela
6. satnija Baškavoda
7. satnija Makarska
8. satnija Tučepi—Šimići

- c) *Pod zapovjedništvom podhvatnog zapovjedništva »Cetina«:*
Zapovjedno mjesto Sinj

Stožer podhvatnog zdruza zapovjedništva »Cetina« Sinj

Stožer VI. bojne IX posadnog zdruza, Brnaze Sinj

1. satnija Trilj
2. satnija Han
- 3, 4. i 6. satnija Sinj
5. satnija, Split
8. novačka satnija 9. posad. zdruza, Sinj
1. bitnica 9. posad. zdruza, Sinj

Stožer XXVII ustaške bojne sa stožernom satnijom, Sinj

1. satnija Obrovac

2. satnija Klis—Grlo
3. i 4. satnija Hrvace
5. satnija Dicmo

III bojna VII. ustaškog zdruga, Vrlika
Lečevićka ustaška bojna (u postrojavanju) u Lečevici

D) *Jedinice za osiguranje željezničke pruge Stožera »D« od-
sjeka:*

Stožer XVI. žestra bojne sa 2 satnijom, Zavidovići

3. satnija, Žepče
4. satnija, Begov Han

Stožer XVII. žestra bojne¹⁸ sa 3. i 5. satnijom Zenica

1. satnija, Visoko
2. satnija, Semizovac
3. satnija, Lašva

Pomoćni željeznički oklopni vlak »Zenica« u Zenici
Pomoćni željeznički oklopni vlak »Lašva« u Lašvi

OPASKA:

1. Zapovjednici, kojima se dostavlja ovaj iskaz dužni su ga provjeriti i izvjestiti odmah o eventualnim netačnostima osobito u pogledu taktičke, odnosno stegovne podređenosti.

2. Ovim iskazom imaju se upoznati izvidno svi podređeni zapovjednici radi znanja.

3. Ovaj iskaz čuvati kao najstrožu vojničku tajnu, isti se daje samo po razdjelbeniku.

4. Stari iskaz Glast. br. 3592/taj. od 4/8 1944. g. uništiti spaljivanjem.

Za Poglavnika i dom spremni!

Zapovjednik — general
(Markulj)
Markulj¹⁹

¹⁸ Poslije borbe u septembru 1944. od te bojne su ostale samo dvije satnije. Bliže o tome vidi dok. br. 144, objašnjenje 5.

¹⁹ Ivan

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 5. SEPTEMBRA 1944. O SITUACIJI
NA PODRUČJU TUZLE I KONJICA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 249/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
5. IX 1944. GOD.

I OBCI PREGLED:

Borbe u području Siska.²
Tuzla i Jastrebarsko ugroženi.³
Nastavlja se jaka neprijateljska djelatnost razaranja želj. pruga.⁴
Napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Bugojno i G. Vakuf te želj. uređaje.

II PODRUČJA:

...

Tuzla:

Opaza se okupljanje jačih part. snaga u širem području Tuzle. Pruga prema Doboju je prekinuta, SS postrojbe napustile su Tuzlu i krenule u podhvat.

Tuzla je ugrožena. Zatraženo je pojačanje za Tuzlu.

Konjic:

Podhvatne skupine iz Sarajeva i Konjica nastavljaju čišćenje područja uz želj. prugu Tarčin — Ivan Sedlo.⁵

3. IX partizani su porušili most između Ostrožca i Zuglića (11 km z.s.z. Konjica).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1, k. 42.

² Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 120, objašnjenje 2, 3. i 7.

³ U to vrijeme zapadno od Tuzle su se nalazile 11. i 38. divizija, a južno — 27. divizija 3. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 16, 46, 78, 131 i 136), dok su komunikaciju Zagreb — Karlovac ugrožavale jedinice 34. divizije (vidi tom V, knj. 33, dok. br. 120, objašnjenje 4).

⁴ Opširnije o razaranjima željezničkih postrojenja na području Bosne i Hercegovine u to vrijeme vidi dok. br. 1.

⁵ Vidi dok. br. 36 i 55.

Djelat. vlast. zrakopl.:

Djelat. nepr. zrakopl.:

3. IX neprijateljski zrakoplovi napali su želj. postaju Prača. Oštećen je 1 stroj i 1 osoba ranjena.

Istog dana bacili su nepr. zrakoplovi 6 bombi na želj. postaju Prenj (8 km j. Rame) bez učinka.

Toga dana bombardiran je Tarčin. Oštećena je pruga.

3. IX neprijateljski zrakoplovi bombardirali su Bugojno i G. Vakuf. Pojedinosti nisu javljene.

Obćenito:

Događaji na želj. prugama:

Posljednjih nekoliko dana partizani stalno razaraju želj. pruge minama, tako da je promet morao biti obustavljen čak i na glavnoj pruzi Zagreb — Vinkovci — Zemun i pruzi Sarajevo — Dubrovnik i Sarajevo — Bos. Brod.

2. IX napali su partizani želj. prugu i osiguranja između Doboja i Dervente. Spalili su želj. postaju Vrhovi te razorili b.b. uređaje, a prugu oštetili na više mjesta.⁶ U toku dana pruga je popravljena i promet uzpostavljen.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

⁶ To su izvršile jedinice 21. slavonske i 18. srednjobosanske NOU brigade. Blíže o tome vidi dok. br. 33, objašnjenje 5. i 7.

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 9. GORSKE PUKOVNIJE OD
5. SEPTEMBRA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG PO-
DRUČJA O SITUACIJI NA PROSTORU IVAN-SEDLO — RA-
ŠTELICA — TARČIN¹**

Osobno na ruke Zapovjedniku!

ZAPOVJEDNIŠTVO 9. GORSKE PUKOVN.

STOŽER

Br. 2026/taj.

Tarčin, 5. rujna 1944. godine.

Predmet: Stanje u 9. gorskoj pu-
kovniji — izvješće podnosi.

ZAPOVJEDNIŠTVU III. ZBORNOG PODRUČJA.

Prema brzoglasnom nalogu Zapovjedništva III. Zbor-
nog područja od danas, podnosim izvješće u sljedećem:

**I. MJERE ZA REORGANIZACIJU I OSPOSABLJENJE 9. GORSKE
PUKOVN.:**

Prema zatečenom brojčanom stanju preostalog ljudstva
na dan 3. o. mj. pristupio sam reorganizaciji i osposobljava-
nju pukovnije tako, da sam za eventualnu najnuždniju upo-
trebu, a obzirom na vladajuće prilike na ovom sektoru, uspio
osposobiti bar neke jedinice i to:

Stožer 9. gorske pukovnije	častnika	3,	dočast.	3,	momaka	8
15. sat.	"	"	3,	"	19,	100
14. sat.	"	"	1,	"	8,	26
Ukupno:		častnika	7,	dočast.	30,	momaka 134

Stožer I./9.g.p.	častnika	3,	dočast.	1,	momaka	2
1. sat	"	1,	"	26,	"	124
2. "	"	1,	"	15,	"	114
4. "	"	1,	"	14,	"	64
Ukupno:		častnika	6,	dočast.	56,	momaka 304

Nikako nije započeto s postrojavanjem 13. sati lakih
pješ. topova a niti s postrojavanjem 2. sati I. bojne, jer od
istih nije ostalo gotovo ništa, a naročito što se tiče 13. sati,
koja je ostala bez i jednog topa.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
6/2-2, k. 123.

Prema tome I. bojna, zajedno s stožernim dielovima pukovnije, ovako na brzu ruku postrojena, de facto ne predstavlja nikakovu naročitu snagu, bez obzira na postojeće moralno stanje kod vojnika. Stoga mišljenja sam, da bi trebalo poduzeti za sada sljedeće:

Od preostalih dielova I. bojne te stožernih dielova pukovnije, trebalo bi popuniti do podpunog ustrojbenog stanja i onako veoma manjkavu II. bojnu ove pukovnije i na taj način stvoriti, uz 15. i 14. sat, barem jednu borbenu jedinicu, koja bi što se tiče stvarne snage, mogla predstavljati izvjestan faktor.

Brojčano stanje pomenute II. bojne ove pukovnije prema pregledu ustrojbenog stanja od 25. VIII. o. g. jest:

Pripada:	častnika	20,	dočastnika	100,	momaka	727,
Ima:	"	15,	"	74,	"	489,
Nedostaje:	"	5,	"	26,	"	238,

Sa svim ljudstvom, kojim pukovnija raspolaže, a ako bi se predloženo usvojilo, još uvijek se osim navedenih sati, ne bi moglo postrojiti 13. sat., koliko bi istu trebalo postrojavati, obzirom na to, što je već pomenuto, da je ista ostala bez topova (lakih pješačkih).

Na taj način, uz 15. i 14. sat, bila bi podpuno formirana jedna bojna, dok bi se druga morala iz osnova popuniti ljudstvom i starješinskim osobljem.

Tako bi pukovnija mogla s dvije bojne na najžurniji način biti osposobljena za borbene zadatke. — Za postrojavanje te druge bojne, moglo bi se upotrebiti i ljudstvo 9. i 10. sati ove pukovnije, koje se sati počele postrojavati za III. bojnu 9. g. p., a od kojih se 9. sat. nalazi kao žetvena sat negdje u okolini Požege u Slavoniji, a 10. sat. nalazi se s veoma manjkavim brojčanim stanjem ljudstva (1 častnik, 7 dočastnika i 72 domobrana) u Konjicu na izobrazbi.

Što se tiče stvarnog stanja, ovo preustrojavanje moralo bi se na svaki način izvesti na drugom nekom sektoru, manje ugroženom u samom Sarajevu, ili u okolini Sarajeva, jer u protivnom sumnjam, da bi se mogao postići neki stvarni uspjeh i to za najmanje vrijeme od barem 4 — 6 tjedana.

U pogledu preostalog starješinskog osoblja, častnika i dočastnika, mnijenja sam, da bi ovo trebalo temeljitim razmještajem po ostalim pukovnijama zamieniti s novim svježim snagama.

Svaki pokušaj s nekim drugim mjerama, po mojem shvatanju, bio bi zasada bez efikasnosti i ne bi urodio nikakvim plodom, već naprotiv, ova pukovnija bi sigurno doživila konačni i podpun slom, prvom zgomom.

II. NEDOSTATCI U LJUDSTVU, TVORIVU, ORUŽJU I ORUŽNOM PRIBORU:

Poslije već poznatih događaja od 31. VIII. do 3. o. mj. manjka i to ako se uzme u obzir i nedostatke do toga vremena sljedeće:

a) Osoblje:

Stožer pukovnije:	časnika	1,	dočasnika	0,	momaka	4
15. sat 9.g.p.	:	"	2,	"	5,	61
14. " "	:	"	2,	"	4,	32
13. " "	:	"	3,	"	23,	90 (u cijelosti)
Stožer I./9.g.p.	:	"	1,	"	0,	11
1. sat "	:	"	3,	"	0,	48
2. " "	:	"	4,	"	23,	172 (u cijelosti)
3. " "	:	"	3,	"	8,	58
4. " "	:	"	3,	"	13,	134
Stožer II./9.g.p.	:	"	1,	"	0,	1
5. sat "	:	"	2,	"	4,	63
6. " "	:	"	1,	"	6,	60
7. " "	:	"	1,	"	5,	49
8. " "	:	"	3,	"	10,	65 (2 čast. u bol.)

Ukupno za popunu tih jedinica — nedostaje: časnika 30, dočasnika 101, momaka 848

Iz ovoga dobiva se u pogledu ljudstva jasna slika, a kojom se može opravdati gornji prijedlog.

Inače je poslije samih događaja od 31. VIII. — 3. IX. t. g. ukupno nestalo iz dijelova stožera 9. g. p. te sati I. bojne i to: 11 časnika, 40 dočasnika i 372 domobrana, dočim se stanje II. bojne ove pukovnije nije mienjalo niti u čemu i ono je isto kao i prije 31. VIII. t. g.

b) Tvorivo, oružje i oružni pribor — koji nedostaje.

Usljed toga, što su propale pismohrane pojedinih sati i to 2., 3. i 13. sati, a i djelom osoblje koje je vodilo evidentiranje toga, ne bi se još moglo pregledati što je usljed samih i poslije tih događaja nastalo, jedino se može približno iztaknuti manjak t.j. nedostatak kod jedinica — stožernih dijelova i sati I. bojne, na koje se odnose događaji navedenih dana.

Ovo se može razabrati iz priloženog pregleda.

III. MORAL I DUH, TE BORBENA SPOSOBNOST PUKOVNIJE.

Do sada vratilo se je od cjelokupnog ljudstva svega 30 domobrana i to odmah prvog dana t.j. 4. o. mj. u jutro — koji su se povratili iz obližnjih šuma, dok od tada do danas nije se vratio ni jedan više.

Prilikom napada odmetnika u noći od 4. na 5. o. mj. na Tarčin i Raštelicu, zarobljen je jedan bivši domobran ove

pukovnije, od strane ustaških postrojbi, u potpunosti ratnoj opremi sa crvenom zvijezdom na kapi, koji je izjavio da se svi preostali odbjegli domobranci nalaze u njihovim redovima i da se niti jedan više ne misli vratiti u svoje bivše jedinice, jer su listom pristupili odmetnicima, među kojima da se nalaze i nestali bivši časnici ove pukovnije.

Već samim tokom dosadanje istrage može se za sigurno tvrditi, da je za događaje između 31. VIII. i 3. IX. bila jedna organizirana izdaja, koja vjerojatno nije uspjela da zahvati još jači korijen i veće posljedice za čitavu pukovnicu, uslijed kratkoće vremena, ali ne može se pozitivno pretpostaviti da zatrovanost i kod većeg dijela preostalog ljudstva nije pod puno izključena.²

Ako se uzme u obzir, da je ova pukovnica, pored već nekoliko izrazitih slučajeva neuspjeha (Jajce, Donji Vakuf, Višegrad, Rogatica i gotovo razsulo u Varešu), ovim posljednjim događajem još u većoj mjeri potrešena, to neovisno od obćih prilika, a naročito na ovom sektoru, nema nikakova izgleda, da bi se mogla potpuno sposobiti u dogledno vrijeme za borbene zadatke, ako se ne bi pristupilo temeljitoj reorganizaciji i na već napried izloženi način popuni, obuci i ustegovljavanju iste.

Za sada duh i moral, koji vlada u ovoj pukovnici, uobće kod ljudstva, gotovo nije nikakav. — Domobranci s krajnjim nepovjerenjem promatraju rad preostalih časnika, a s obzirom na sve iznieto, donekle i opravdano. — Isto tako i među samim domobranima, po svoj prilici zbog zatrovanosti uslijed raznih uticaja sa strane, osjeća se u izvjestnoj mjeri da ista potajno još uvijek tinja.

Podastirući prednje molim, da se pokloni najveća pažnja iznietim opazkama i ovakovom mnijenju, kako ne bi u protivnom došlo do kobnih i neželjenih posljedica, baš u najvažnijem trenutku.³

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK P. PUKOVNIK

(M. P.)

(Vucela)

Vucela⁴

² Opširnije o tome vidi dok. br. 36, 55 i 145.

³ Taj predlog o preformiranju 9. gorske pukovnije nije usvojen, pa je Zapovjedništvo 2. gorskog zdruga naredilo 7. septembra 1944. Zapovjedništvu 9. gorske pukovnije da se formiraju stožer pukovnije, 14. i 15. stožerna satnija i 1, 3. i 4. satnija i da se 2. satnija i 13. stožerna satnija za izvjesno vrijeme ne formiraju (vidi dok. br. 183 i Arhiv VII, reg. br. 6/2-1, k. 123). Bliže o gubicima ove pukovnije u vrijeme od 1. septembra do 10. oktobra vidi depešu njenog zapovjedništva od 21. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/3-31, k. 124).

⁴ Zvonimir

**RELACIJA 2. SATNIJE OKLOPLJENIH VLAKOVA OD 5. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA OKLOPNIH VLAKOVA
»RIS«, »VUK« I »LISAC«¹**

3. SAT
OKLOPLJENIH VLAKOVA
Broj 505/taj.
5—IX—1945
S a r a j e v o

Predmet: Bojna relacija
za kolovoz 1944. g.

**ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBOR. PODRUČJA
(Glavnostožerni odjel).**

Savezno zapovjedi Nadpisa Op. br. 867/Taj. od 28. XII. 41 g. dostavlja se

BOJNA RELACIJA:

za vrijeme od 1. do 31 kolovoza 1944. g.

Oklopni vlak Ris krstari na dionici Konjic — Bradina — Raštelica. Po danu oklop. vlak obično prebiva u postavi Konjic. Tokom celog kolovoza ovaj oklop. vlak koji se sastoji od jednog strojničkog i jednog topovskog vagona, nije imao dodira sa neprijateljem.

Oklopljeni vlak Vuk u razdoblju od 1. do 8. kolovoza u glavnom vrši osiguranje želj. postaje Ustiprača.

Dne 8. VIII. 44. g. po zapovjedi III. Zb. Podr. vlak krstari na dielu pruge Banja Stijena—Hrenovica.² Oko 11 sati kod sela Kaljana vlak nailazi na odmetnike koji se prebacuju preko pruge. Vlak je morao stati jer je pruga pred njim bila minirana i otvorio vatru na odmetnike. U toku borbe oko 14 sati odmetnici su jednim protuoklopnim nabojem oštetili stroj vlaka, koji je naglo počeo gubiti vodu i paru.³ Vlak je na to

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 8/2-33, k. 57.

² Odnosi se na željezničku stanicu Renovica na pruzi Sarajevo — Goražde.

³ i ⁵ Taj napad su izvršile jedinice 12. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, str. 59, k. 589B: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ). O njemu se u izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26.

krenuo za Banja Stijenu, gdje je strojovođa sam privremeno popravio stroj, dok je momčad vlaka sama u kantama punila stroj vodom. Tada je vlak oko 17 sati ponovo krenuo za Hrenovicu. Usput je na četiri mjesta prešao preko minama istr-gane pruge (u dužini 15—40 cm). U Hrenovici se priskače u pomoć oklop. vlaku **Lisac**. Istu večer se vlak vraća u Ustipraču, a radi obskrbe ugljem i vodom.

Od 8. do 30. kolovoza 1944. g. vlak ponovo osigurava samo postaju Ustiprača. U tom razdoblju borbe i dodira sa odmetnicima nije bilo.

Oklopljeni vlak Lisac vršio je osiguranje postaje Stambulčić kao i dano-noćno krstarenje i osiguranje svoje dionice Stambulčić — Sudići. Do 8. kolovoza nije bilo jačeg dodira sa odmetnicima.

8. kolovoza oklop. vlak nailazi u postaji Hrenovica na vrlo jaku odmetničku skupinu (oko 10.000)¹ koja se prebacuje preko same postaje Hrenovica i oko nje. Odmetnici puštaju na oklop. vlak jedan stroj pod punom parom sa 4—5 vagona natovarenih ugljenom. Uslijed toga nastaje jak sudar prigo-dom kojeg su slabije i jače oštećeni svi oklop. vagoni, tako da vlak ostaje nepokretan. Borba se nastavlja uz jaku premoć odmetnika koji iz nekoliko protuoklopnih pušaka probijaju sve oklop. vagone, a naročito onaj u kojem se nalazio zapovjednik vlaka nadp. Ribičić. Oko 11.30 sati smrtno je ranjen zapovjednik vlaka nadp. Ribičić. Pošto su oklop. vagoni bili prepuni ustaša i Njemaca koji su se sa svih strana skupili u oklop. vlak to dočastnici oklop. vlaka na zamolbu nadpor.

avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/3-10, k. 149e), između ostalog, kaže:

»8.VIII.1944 u 0845 sati jača skupina partizana prebacila se preko željezničke pruge između Prače i Renovice (19 i 15 km. j.z. Rogatica) i na 4 mjesta razorila željezničku prugu te opljačkala njemački teretni vlak. Zatim su komunisti napali u Renovici oklopni vlak i zarobili celu posadu, osim zapovjednika oklopnog vlaka. Istog dana i ista skupina partizana napala je topovima i bacačima na mjesto Praču. Naše i savezničke oružane snage napadaj odbile i komuniste raspršile. U mjestu Renovica poginulo je 6 ustaša i 2 željeznička službenika. Gubici partizana nepoznati. Promet uspostavljen.« O tome vidi i naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 8. avgusta 1944 (knj. 28, dok. br. 36). U protivnapadu su učestvovali 7. SS izviđački bataljon i 1. bataljon 13. SS puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vidi dnevni izvještaj Komande Grupe armija »F« od 9. avgusta 1944, kao prilog br. 64/VIII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja te grupe u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 413 — 418).

¹ Riječ je o 12. korpusu NOVJ. Brojno stanje 16. divizije 12. korpusa iznosilo je 2.298 ljudi na dan 26. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 94) a 36. divizije — 1317 ljudi na dan 25. avgusta (vidi knj. 28, dok. br. 90).

Ribičića zaključuju da ga iznesu u najbližu seljačku kućicu i da mu tamo pruže prvu pomoć. Kad je borba već popustila, te kad su se odmetnici u glavnom već prebacili preko postaje, dočastnici i nekoliko momaka iz oklop. vlaka iznose teško ranjenog nadporučnika i nose ga prema obližnjoj kućici. U tom momentu pred njih izkoči 25—30 naoružanih odmetnika te ih zarobi i odvede sobom, a teško ranjenog nadp. Ribičića ostave u tu kućicu. Svi osim jednog koji su bili zarobljeni u toku od nekoliko dana, povratili su se u ovu sat. Barba sa odmetnicima bila je neobično teška i oštra naročito uslijed toga, što su odmetnici raspolagali sa dovoljnim brojem protuoklopnih pušaka, te su sa istima na nekoliko mjesta izprobijali oklop. vagone. Ovom zgodom teško su oštećena dva oklop. vagona, koja se još uvijek nalaze na opraveci u Glav. želj. radioni u Sarajevu. Do kraja mjeseca kolovoza oklop. vlak **Lisac** nije imao jačeg dodira sa neprijateljem u toku redovitog krstarenja i obhodarenja određenom dionicom.⁵

Tokom gore navedenih djelatnosti nisu nikakova nova iskustva stečena.

Većih nedostataka i griješki u tom razdoblju nije bilo.

U gornjem razdoblju poginuo je zapovjednik oklop. vlaka **Lisac** prič. pješački nadporučnik Ribičić Antun, dok je vrlo lakše ranjeno nekoliko momaka.

Ustanovljeni neprijateljski gubici su sljedeći: 132 mrtva i oko 200 što teže što lakše ranjenih odmetnika.

U opisanim borbama naročito su se istakli iz oklop. vlaka **Lisac**: desetnici Mršić Božo, Hostička Vencel i Jelavić Grga te domobrani Hazbić Muhamed, Greb Ivan, Miloš Ilija. Od vlakopravnog osoblja istakli su se svojom staloženošću i požrtvovanjem vršenjem službe za vrijeme same borbe strojovođa Čingl Mato, vlakovođa Ilija Vidović, ložać Arnautović Ibri i kočničar Hodžić Osman.

Molim da se svi gore spomenuti odlikuju odn. promaknu prema priležecim prijedlozima za odlikovanje — promaknuće.

Tokom gore navedenih djelatnosti od strane oklop. vlakova ove sati utrošeno je sljedeće streljivo.

Od strane oklop. vlaka **Ris**: Znak naboja 46 komada.

Od strane oklop. vlaka **Vuk**: 10 granata 4,7 cm udarnih, 3.800 komada naboja 7,9 mm strojopušanih, 960 komada strojopušanih naboja 7,5 mm, 756 komada naboja 9 mm za strojosamokres »SCH«, 340 komada pušanih naboja 8 mm., 68 komada znakovnih naboja, 800 komada svjetlećih strojopušanih naboja 7,9 mm.

Od strane oklop. vlaka **Lisac**: 12 komada top. granata 4,7 cm udarnih, 6.730 komada strojničkih naboja 7,9 mm,

900 komada strojničkih naboja 7,5 mm, 2.300 komada strojo-samokresnih naboja 9 mm »SCH«, 1.100 komada puščanih naboja 8 mm., 89 komada znakovnih naboja, 37 komada ručnih obrambenih bombi, svjetlećih strojničkih naboja 7,9 mm 1.200 kom.

Tokom gore opisanih borbi upropašćeno je nešto od opreme i oružnog pribora, o čemu će se dostaviti posebno izvješće kao dopuna ovoj bojnoj relaciji.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik, nadpor.
(Volarić)
Volarić⁶

ZAPOVJEDNICTVO III. ZBORNOG PODRUČJA
GLAVNOSTOŽERNI ODJEL

Op. Broj 44/taj.
U Sarajevu, dne 18.I.1945 g.

Priključiti spisu pod
gornjim brojem od danas.

P.O.Z.
Pročelnik
Glst. nadsatnik (Bać)
Bać⁷

⁶ Vjerovatno: Ivo.

⁷ Vilko

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 8. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO PRIJEDORA, TUZLE I ROGATICE¹

Dobiveno od prebjeglog kurira u Svinjički
(Sisak) 14.IX 1944.²

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 252/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
8.IX 1944 god.

I OPĆI PREGLED:

Veliki uspjeh pri razbijanju neprijatelja kod Gračaca³ i u borbama kod Rogatice.⁴
Uspješno se nastavlja podhvata u Lici.⁵
Prijedor pao.⁶
Napadaj nepr. zrakoplovstva na mostove preko r. Save kod Zemuna i na želj. uređaje i vlakove.

II PODRUČJE:

Kutina: . . .

Brod: . . .

Prijedor:

7.IX Prijedor pao. Pojediniosti nisu poznate. 8.IX počinje pothvat za oslobođenje Prijedora.

Lika: . . .

Bihać — Knin: . . .

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1, k. 42.

² Dopisano zelenim mastilom.

³ Riječ je o zajedničkoj akciji Nijemaca i četnika protiv dijelova 13. dalmatinske brigade (vidi tom V, knj. 33, dok. br. 122, objašnjenje 8).

⁴ Odnosi se, vjerovatno, na borbe protiv jedinica 12. korpusa NOVJ koje su, 3/4. septembra 1944. izvršile pokret preko komunikacije Sokolac — Rogatica u pravcu Starog Broda, radi prebacivanja u zapadnu Srbiju. Prelaz preko te komunikacije izvršen je bez borbe (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589B, str. 80: knjigu depeša 12. korpusa).

⁵ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 123, objašnjenje 6.

⁶ Prijedor su 7. septembra 1944. zauzele jedinice 4. NOU divizije. Pri tome one su razbile jednu cijelu pukovnicu, nanijevši neprijatelju gubitke i zadobivši veliki ratni plijen. Poduhvat koji je neprijatelj sutradan preduzeo nije uspio. Opsirnije o tome vidi dok. br. 58.

Tuzla:

U jednom sukobu podhvatnih skupina s neprijateljem u području Tuzle nađeno je 25 poginulih partizana, dok se cieni da ih je još 40 poginulo.⁷ Zaplijenjen je 1 bacač.

Rogatica:

U borbama s dielovima jednog part. »korpusa«⁸ kod Godomilja (16 km s. i. Rogatice) pala su 64 partizana, daljnjih 35 poginulih se cieni, a zaplijenjena je 1 strojnica.

Djel. vlast. zrakopl.:

7.IX izvršilo je oružano izviđanje nepr. uzletišta kod Slunja, između Kupresa i Glamoča, kod Tičeva, kod Bos. Dubice te kod Sanskog Mosta. Kod Glinčice kraj Slunja nema pogodnog zemljišta za slijetanje dok kod Gojkovca (12 km s.i. Slunja) ima pogodno zemljište, ali nije ništa sumnjivo opaženo. Isto tako nije ništa opaženo na zemljištu između Kupresa i Glamoča, kod Tičeva te kod Sanskog Mosta.

Osim toga izvršilo je prijevoz službene pošte i vojničkih osoba.

Djelat. nepr. zrakopl.: . . .

Toga dana 3 nepr. zrakoplova bacili su 8 bombi na želj. most kod Zenice i oštetili ga.

Noću 6.7.IX bombardirani su želj. mostovi na r. Savi kod Zemuna. 1 most je teško, a drugi lakše oštećen.

Obćenito: . . .

Događaji na želj. prugama: . . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

⁷ U širem rejonu Tuzle su u to vrijeme jedinice 38. NOU divizije napadale uporište Srnice a jedinice 11. NOU divizije Srebrnik. U borbama od 5. do 8. septembra neprijatelj je imao preko 94 mrtva i 107 ranjenih, dok su na strani NOVJ bila 23 mrtva i 54 ranjena. Bliže o tome vidi dok. br. 78 i 131; Arhiv VII, reg. br. 1/3, k. 870: izvještaj Štaba 5. kozarske NOU brigade od 2. oktobra 1944.

⁸ Odnosi se na 12. korpus NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589 B, str. 80: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 9. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU TUZLE¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 253/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
9.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Uspješne borbe u području Tuzle, Rogatice i Koprivnice.

Uspješno se nastavlja podhvat u Lici. Naše čete zauzele su Bunić.²

Jaki napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Bos. i Sl. Brod te područje Sarajeva.

II PODRUČJA:

Tuzla:

Jake odmetničke skupine obkolile su posadu uporišta Srebrenik (20 km s.z. Tuzle). Svi napadaji odbijeni su uz osjetljive gubitke po neprijatelja.³

Poduzete su protumjere i upućena pojačanja.

Neprijateljski gubitci: 59 poginulih izbrojeno i 140 poginulih ocjenjeno. Plien: 1 bacač i 2 strojopuške.

Rogatica:

Neprijateljski gubitci u borbama kod Godomilja (16 km s. Rogatice) popeli su se na 87 poginulih izbrojeno i daljnjih 15 poginulih ocjenjeno.⁴ Zaplijenjene su još 3 strojopuške i veći broj ručnog vatrenog oružja, strjeljiva i eksploziva.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/1, k. 42.

² Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 124, objašnjenje 5.

³ Napad na vrlo branjeno uporište Srebrenik obustavljen je 6. septembra 1944, pošto je 11. NOU divizija imala zadatak da izvrši pokret prema r. Drini radi prebacivanja u zapadnu Srbiju. Opširnije o tome pokretu, kao i obostranim gubicima i ratnom plijenu za vrijeme napada na Srebrenik vidi dok. br. 46, 54 i 72.

⁴ Vjerovatno je riječ o borbama vođenim s jedinicama 12. korpusa NOVJ u toku 5/6. septembra 1944, prilikom prelaska ovoga korpusa preko r. Drine. Opširnije o tome vidi dok. br. 26 i 87.

Jadranska obala:

* * *

Djelat. vlast. zrakopl.:

* * *

Djelat. nepr. zrakopl.:

8.IX oko 60 nepr. zrakoplova bombardiralo je područje Sarajeva u 2 vala teškim bombama. Bombe su pale na želj. postaju Alipašin Most i predio Kovačići. Ima štete na želj. postrojenjima te je obustavljen želj. promet ka Brodu i Višegradu. Prema do sada dobijenim podacima ima oko 300 mrtvih i velik broj ranjenih.

Istog dana od 09.50 do 11.15 sati oko 120 nepr. zrakoplova bombardiralo je oba Broda u 3 vala. Pogođen je i jače oštećen želj. most, obe postaje, zatim vojarina i središte grada u Brodu n/S. Šteta je znatna dok su žrtve male.

Prigodom nepr. napadaja iz zraka na D. Lapac pogodeno je liečničko pomoćište, koje je bilo jasno označeno. Tom prilikom poginula su 2 bolesnika i 12 ih je ranjeno.

Obćenito:

* * *

Događaji na želj. prugama:

* * *

7.IX u 25.50 sati miniran je most na r. Bosni kod ž.p. Kakanj (na pruzi Sarajevo — Brod).

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

**RELACIJA STOŽERA 1. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG
ZDRUGA OD 9. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA OPERA-
TIVNOM ODJELU GLAVNOG STOŽERA ORUŽANIH SNAGA¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA

STOŽER

I. STAJAĆEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP

Broj 1963/taj. sa _____ priloga
U Sarajevu dne 9 rujna 1944

Predmet: Bojna relacija za mjesec
lipanj 1944.—

DIO PRVI

- GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA
(OPER. ODJEL)
- ZAPOVJEDNICTVU III. ZBORNOG PODRUČJA
(GLST.)

OBCA BOJNA RELACIJA

o podhvatima postrojbi I. stajaćeg djelatnog sdruga u mje-
secu lipnju 1944. g.

**A. — Razpored postrojbi, jačina i naoružanje u toku
mjeseca lipnja 1944. godine.**

I. Stožer I ust. djelatnog sdruga u Sarajevu sa ukupno
ljudstva 107, naoružanje: 13 pušaka, 30 samokresa. Stožerna
sat sdruga u Sarajevu jačine 120, naoružanje: 18 pušaka.

I. samovozna sat u Sarajevu, jačine 76, naoružanje 36
pušaka, 2 strojopuške, 3 strojosamokresa, 22 samokresa i 3
tenka.

Doknadna sat² Goražde, jačine 133, naoružanje: 13 pu-
šaka, 1 strojopuška, 1 strojosamokres, 10 samokresa i 1 ba-
cač 46 mm.

Obkoparski³ vod Goražde, jačina 64, naoružanje: 60 pu-
šaka, 2 strojosamokresa, 1 samokres.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br
6/2—23, k. 57.

² dopunska četa

³ inžinjerski

Topnička bitnica⁴ Goražde, jačina 57, naoružanje: 45 pušaka.

II. Stožer II. stajaće bojne u s. Gromile, jačina 39, naoružanje: 32 puške, 1 strojosamokres i 4 samokresa. 1. sat II. bojne na Romaniji, jačina 128, naoružanje: 102 puške, 5 strojopušaka, 4 strojosamokresa, 2 samokresa. 2. sat II bojne u Gromilama, jačina 141, naoružanje: 105 pušaka, 7 strojop., 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 5 samokresa. 3. sat u Kaknju, jačina 40, naoružanje: 32 puške, 1 strojosamokres. 4. sat II. bojne u Žepču, jačine 148, naoružanje 84 puške, 3 strojosamokresa i 4 samokresa.

XXII. stajaća bojna-stožer bojne u Sokolcu, jačine 67, naoružanje: 33 puške, 1 strojopuška, 1 strojnica, 3 strojosamokresa, 4 samokresa. 1. sat XXII. bojne u Sokolcu, jačina 161, naoružanje: 133 puške, 6 strojopuš., 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 10 samokresa i 1 bacač 46 mm. 2. sat XXII. bojne jačina 142, naoružanje: 112 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 8 strojosamokresa, 10 samokresa i jedan bacač 46 mm. 3. sat XXII. bojne u Sokolcu, jačina 153, naoružanje 118 pušaka, 7 strojopušaka, 1 strojnica, 5 strojosamokresa, 9 samokresa, 1 bacač 46 mm. 4. sat XXII. bojne u Sokolcu, jačina 108, naoružanje: 54 puške, 5 strojopušaka, 3 strojnice, 7 strojosamokresa, 8 samokresa i 1 laki bacač.

Stožer XXIV. stajaće bojne u Rogatici, jačine 25, naoružanje 10 puš., 3 strojosamokresa, 8 samokresa. Stožerna sat u Rogatici, jačina 192, naoružanje: pušaka 159, 7 strojopušaka, 11 strojosamokresa, 5 samokresa, 1 bacač 46 mm. i 1 bacač 81 mm. 1. sat Rogatica, jačina 152, naoružanje: 99 pušaka, 8 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 12 samokresa i 1 bacač 46 mm. 2. sat XXIV. bojne u Rogatici, jačine 165, naoružanje: 101 puška, 7 strojopušaka, 6 strojosamokresa, 14 samokresa i 1 bacač 46 mm. 4. sat XXIV. u Žepi, jačina 146, naoružanje: 96 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 14 strojosamokresa, 10 samokresa.

Stožer XXIX. stajaće bojne u Bugojnu, jačine 8, naoružanje: 1 strojosamokres. Stožerna sat XXIX. bojne u Bugojnu, jačine 124, naoružanje: 74 puške, 3 strojopuške. 1. sat XXIX. bojne u Bugojnu, jačina 179, naoružanje: 90 pušaka, 4 strojopuške, 1 samokres, 2 strojosamokresa. 2. sat XXIX. bojne u Bugojnu, jačine 127, naoružanje: 94 puške, 1 samokres, 3 strojosamokresa.

Stožer Kupreške bojne u Travniku, jačine 5, naoružanje: 1 strojosamokres, 2 samokresa. 1. sat u Travniku, jačine 142, naoružanje 131 puška, 3 strojosamokresa, 3 samokresa. 2. sat

⁴ topovska baterija

Kupreške bojne u Travniku, jačine 128, naoružanje: 99 pušaka, 2 strojopuške, 4 samokresa. 3. sat u Travniku, jačine 94, naoružanje: 70 pušaka, 1 strojopuška, 3 samokresa. 4. sat u Travniku, jačine 108, naoružanje: 96 pušaka, 1 strojopuška i 3 samokresa.

Stožer IV. bojne u Hadžićima, jačina 37, naoružanje: 27 pušaka, 1 strojosaмокres i 1 samokres. 1. sat IV. bojne u Hadžićima, jačina 126, naoružanje 125 pušaka, 1 strojopuška, 1 samokres. 2. sat IV. bojne u Lepenici, jačina 112, naoružanje: 109 pušaka, 2 strojopuške, 1 strojosaмокres. 3. sat IV. bojne u Kreševu, jačina 131, naoružanje: 130 pušaka, 2 strojopuške, 1 strojosaмокres i 1 samokres. 4. sat IV. bojne u Brnjacima, jačine 124, naoružanje: 123 puške, 1 strojosaмокres.

Stožer Posadne bojne u Sarajevu, jačina 24, naoružanje: 171 puška, 5 strojopušaka, 2 strojosaмокresa i 2 samokresa. Stožerna sat, jačina 44, naoružanje: 12 pušaka, 1 strojosaмокres, 2 samokresa. 1. sat, jačina 146, naoružanje: 143 puške, 4 strojopuške, 1 strojosaмокres, 4 samokresa, 2 sat u Sarajevu, jačina 25, naoružanje: 24 puške, 4 strojopuške, 1 strojosaмокres i 2 samokresa.

B. — Podhvati:

Tokom mjeseca lipnja 1944. god. diełovi ovoga sdruga vršili su svakodnevno prisilna izviđanja i vršili su podhvate sve do Drine.

U mjesecu lipnju izvršen je podhvati po diełovima o. s. na neprijateljske skupine u Srebrenici i Bratuncu.

Prilikom dnevnih izviđanja dolazilo se je u dodir sa neprijateljem, koji je svakom prilikom poražen uz osjetne gubitke.

Važniji događaji bili su slieđeći:

2. lipanj:

XXII. bojna, koja je krenula 31. svibnja 1944. iz Sokolca preko Devetaka, Džimrije, Plana, Podžepļa, Đevice, Stedra, Sućeske, Viogora pod vodstvom zapovjednika satnika Ante Caratana i dopukovnika Franje Sudara stigla je u Srebrenicu, bez dodira sa neprijateljem.⁵ Slabija skupina partizana istog dana na večer izvršila napad i pretrpila gubitke od 2 mrtva, među kojima je bio i komandant mjesta Srebrenice. Pri samome prodoru i protjerivanju partizana iz Srebrenice, zaplijenjeno je: 1 strojosaмокres, 2 puške i 1 gorski kotao.

⁵ Na sektoru Srebrenice nalazili su se diełovi 20. romanijske brigade 27. NOU divizije i Srebrenički NOP odred (vidi knj. 26, dok. br. 27, objašnjenje 8 i dok. br. 95).

3. lipanj:

XXII. bojna iz Srebrenice izvršila podhvat protiv partizanskih snaga u Bratuncu, odakle su partizani protjerani i razpršeni. U ovom podhvat u osobito se istakla 3. sat XXII. bojne.

4. lipanj:

U području Bratunac XXII. bojna izvršila je izviđanje i pretres zemljišta do Sućeske bez dodira sa neprijateljem. Jedan vod XXII. bojne, 2. sati iz Bugojna izvršio je izviđanje do Rogačića, gdje je stupio u borbu sa jakom partizanskom postrojbom, pred kojom se je nakon žilave jednosatne borbe povukao. Gubitak neprijatelja 2 mrtva i više ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 vojničar ranjen.

5. lipanj:

Djelovi XXII. bojne izvršili su izviđanje do sela Ratkovići bez dodira sa neprijateljem. Na povratku partizani, koji su opsjedali Srebrenicu, napali su bojnu i u žestokoj borbi ostavili su na mjestu borbe 12 mrtvih partizana, od kojih je jedan komandant XX. partizanske brigade.⁶

6. lipanj:

Djelovi XXII. bojne krenuli su u izviđanje pravcem Stožersko — Močevići — Magudovići — Sase — Bjelovac — Srebrenica. Ubijena tri partizana srebreničkog partizanskog odreda. Plijen: 1 engleska strojopuška, 1 strojosamokres i pet pušaka.

7. lipanj:

Dio XXII. bojne u izviđanju u okolini Sućeske uništio je 3 partizana.⁷

8. lipanj:

Djelovi XXII. bojne iz Srebrenice, u izviđanju u okolini Sućeske, bez dodira sa neprijateljem.

11. lipanj:

1, 2, 3. i 4. sat XXII. bojne iz Srebrenice u podhvat u pravcu Žedansko — Sućeska — Bukovica, zadala je gubitke XX. partizanskoj Brigadi od 12 mrtvih (prebrojano). Vlastiti gubitci: 2 mrtva, 2 ranjena.

14. lipanj:

1. i 3. sat XXII. bojne iz Srebrenice, i prispjela 2. sat XXIV. bojne izvršila je izviđanje u pravcu jugoistoka do Sto-

⁶ U izvodu iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 26. juna 1944. piše da je borba vođena 4. juna i da je tom prilikom poginuo i zamjenik komandanta 20. NOU brigade Mihailo Bjelaković, narodni heroj (vidi knj. 26, dok. br. 95). O Bjelakoviću opširnije vidi u Zborniku narodnih heroja Jugoslavije, str. 60.

⁷ Vidi knj. 26, dok. br. 95, objašnjenje 7.

žerska, Šubina, Poznanovića do Drine. Ubijena 4 partizana. Plijen: 1 puška.

16. lipanj:

1. i 2. sat XXII. bojne iz Srebrenice, krenula u podhvat čišćenja pravcem Gradno — Bukovik — Rosulje, 3. sat XXII. bojne na Vel. Seoce, Čumavići, Babuljice, neprijatelj je bio jako iznenađen i bježao je te je ubijeno 58 partizana a 42 ranjena. (Izkaz stanovnika). Plijen: 1 tal. bacač 80 mm, 1 protuoklopna puška, 6 strojopušaka, 25 pušaka, 300 mina za mali bacač, 300 nabojaja engleskih, 2200 talijanskih nabojaja, 1000 nabojaja 7,9 mm, 1200 nabojaja 9 mm, 30 konja, 1 engl. stroj-samokres te veliki broj stoke i velika količina žita. Vlastiti gubitci: 3 ranjena.

U podhvalu vođenom protiv XX. partizanske brigade, učestvovala je jedna sat XXIV. bojne u jačini 112 momaka. Ista se je kretala pravcem: Srebrenica — Bajramovići — Han (kota 786) — Bukovik, te kod Rosulja naišla na neprijatelja, koji se odmarao. Iznenadnim napadom uspjelo je mnogo jačeg neprijatelja (oko 350 ljudi) svrstanih u tri bataljona pokrenuti i potjerati. Neprijatelj je ostavio na bojištu 47 mrtvih (prebrojano) a oko 60 ranjeno (procijenjeno).⁸ Cjelokupna momčad sati pokazala je izvanrednu stegu, požrtvovnost i borbenost, te je u žestokom naletu skršila ogorčeni otpor mnogo jačeg neprijatelja. U podhvalu je zarobljeno: 1 bacač 81 mm, 1 talijanski sa 45 mina, 1 strojopuška sa 1112 nabojaja, 1 znakovni samokres »Valter« sa pet znakovnih nabojaja, 8 pušaka 7,9 mm, 5 pušaka engl., 1 pričuvna cijev za engl. strojopušku, i 17 skladišta, u svakome po 32 nabojaja za istu, 1 prič. cijev za strojopušku talijansku, 8 okvira, u svakom po 7 nabojaja, za protuoklopnu pušku te 1600 nabojaja 9 mm za stroj-samokres. Vlastiti gubitci: 3 lakše ranjena.

17. lipanj:

U izviđanju i pretresu zemljišta do i oko Fojhara po drugoj sati XXII. bojne raspršena je manja partizanska skupina. Vlastiti gubitci 1 mrtav.

Obhodnja jedne sati XXIV bojne u jačini 20 boraca vršila je razviđanje u selima Kovanju i Guždeljima, napadnuta je od strane neprijatelja nepoznate jačine ali je neprijatelj razbijen i rastjeran. Vlastitih gubitaka nije bilo.

18. lipanj:

Obhodnja jedne sati XXIV bojne u jačini 22 boraca vršila je razviđanje na području Ustiprača, Prosječno, Borovac

⁸ Bliže o tome vidi knj. 26, dok. br. 95, objašnjenje 8 i knj. 27, dok. br. 17.

i Miševine. Neprijatelj je protjeran. Neprijateljski gubitci 8 mrtvih i 3 ranjena. Vlastiti gubitci: 1 vojnikar lakše ranjen.

19. lipanj:

Prilikom napada XX. i XVII. majevičke brigade sa jednim djelom proleterske brigade na Srebrenicu, jedna sat držala je postav na koti »Bojna« (vis 470), te uslied sve težeg napada neprijatelja sa pritiskom na sat prema izdanoj zapovjedi pošla je neprijatelju za leđa, time da ga izbací sa postava, na kojem se utvrdio i spremao se na juriš da zauzme Srebrenicu. Sat se neopaženo privukla neprijatelju iza leđa te u snažnom jurišu potjerala neprijatelja, koji je iznenađen uzmakao ostavivši na bojištu 62 mrtva (prebrojeno) i oko 70 ranjenih (procijenjeno).⁹ Među mrtvim pronađen je i komandant jednoga bataljona, kao i 3 politička komesara. Koliko se je saznalo neprijatelj je bio jak 350 boraca. Plijen: 1 laki bacač sa 20 mina, 1 strojopuška (zbrojovka), 1 pričuvna ciev za strojopušku sa 7 punih nizača, 1 pričuvna ciev za englesku strojopušku sa 8 punih skladišta, 1 pričuvna ciev za talijansku strojopušku sa 380 naboja za istu, 8 ručnih praski, 20 skladišta sa po 7 naboja za protuoklopnu pušku, te 1463 naboja za pušku 7.9 mm. Vlastitih gubitaka nije bilo.

20. lipanj:

XX.¹⁰ i XV.¹¹ partizanska Majevička brigada napala je na Srebrenicu. Odlučnim protunapadajima dielova XXII bojne i zaobilaženjem i udarom 2. sati XXIV. bojne u leđa neprijatelja partizani su na mjestu borbe ostavili 45 mrtvih i oko 40 ranjenih.¹² Poslije ovih gubitaka neprijatelj je razpršen. Plien: 1 mali bacač, 1 strojopuška i 14 pušaka. Vlastiti gubitci: 3 ranjena.

21. lipanj:

1. sat XXII. bojne izvršila je izviđanje do Joševe bez dodira sa neprijateljem. 2. sat iste bojne bila je u izviđanju do Viogora i Slatine bez dodira sa neprijateljem.

23. lipanj:

Dielovi sdruga iz Srebrenice krenuli su u podhvát protiv XX. partizanske brigade i Romanijskog odreda. Jedan dio 2. sati krenuo je pravcem: Srebrenica — Bratunac — Halilovići — Petković — Dedići, a drugi dio pravcem: Srebrenica — Bu-

⁹ Vidi knj. 26, dok. br. 99 i knj. 27, dok. br. 17.

¹⁰ U tekstu originala, preko brojki »21.I« napisano je: »XX« (vjerovatno se odnosi na 20. romanijsku NOU brigadu).

¹¹ Treba: XVII (17. majevička brigada). Petnaesta majevička brigada se u to vrijeme nalazila na sektoru Čajniča (vidi knj. 26, dok. br. 62).

¹² Napad na Srebrenicu izvela je 17. majevička brigada 38. NOU divizije u sadejstvu sa 20. romanijskom brigadom 27. NOU divizije (vidi knj. 26, dok. br. 99). Sedamnaesta majevička brigada je imala

dak — Čizmići — Radukići — Magašići — Šiljković. Nakon obkoljavanja neprijatelj je pružio žilav otpor i pretrpio gubitke od 54 mrtva (prebrojeno), 6 ranjenih (prebrojeno) i 4 zarobljena. Vlastiti gubitci: 1 dočastnik poginuo i 2 vojnici ranjena.

24. lipanj:

Jedna sat u jačini 108 boraca imala je podhvat u pravcu: Srebrenica — Bratunac — Magašići — Brezak — Kravica, te kod Bačića naišla na neprijatelja koji je bio ukopan u rovovima, a osim toga ražestio se obranom iz crkve i iz samih kuća sa dominantnog položaja. Odmah se prešlo u napad te u 10 satnoj borbi prsa o prsa uspjelo je neprijatelja pokrenuti sa utvrđenog položaja i razpršiti ga sa postava. Neprijatelj je ostavio na položaju 11 mrtvih, 7 ranjenih, a osim toga zarobljeno je i 8 partizana. Ratni plien: 1 strojopuška, sa 4 skladišta za istu, 18 pušaka, 1 pričuvna ciev za englesku strojopušku, 1 poljska bolnica, te 50000 naboj 7.9 mm. Vlastiti gubitci: 1 dovodnik poginuo, 2 dovodnika teže ranjena i 1 dovodnik lakše ranjen.

Zasjeda u jačini od 12 ustaša XXIV. bojne postavljena je u samom predgrađu Rogatice, mjesto zvani Kovanj. Ista je napadnuta toga dana od strane četnika. Jačina neprijatelja brojila je oko 80 ljudi. Pružena im je pomoć i odmah je neprijatelj raztjeran. Neprijatelj je izgubio 3 borca. Vlastiti gubitci: 1 dovodnik poginuo.

26. lipanj:

Dielovi 2. sati XXIX. bojne iz Bugojna izvršili su izviđanja do sela Rogožac¹³ (6 km. s. od Bugojna), gdje je u 23 sata napadnut od jake skupine partizana. Nakon žilave jednosatne borbe odjel se povukao pred nadmoćnim neprijateljem. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva (prebrojeno). Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Utrošeno streljiva 300 kom. 7.9. mm.

Angloamerički lovački zrakoplovi napali su Bugojno i postave XXIX. bojne bez učinka.

29. lipanj:

Izviđački odjel u jačini 1 voda 2. sati XXII bojne iz Srebrenice u izviđanju do Pirina¹⁴ zarobio je 1 partizana.

Zapovjednik, dopukovnik
(Bogdanić)
Bogdanić¹⁵

3 mrtva, 8 ranjenih i 9 nestalih. Opširnije o tome i o gubicima 20. romanijske brigade vidi knj. 27, dok. br. 17 i 19.

¹³ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na s. Ragušu.

¹⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjerovatno, na s. Karinu.

¹⁵ Delko

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 11. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO KONJICA I KISELJAKA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 255/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
11.IX 1944 g.

I OBCI PREGLED:

Jak napadaj na Konjic,² poslie trodnevnih napa-
daja nepr. zrakoplovstva na isto mjesto.

II PODRUČJA:

Zenica — Fojnica:

7.IX miniran je i oštećen most kod Kaknja.

Na odsjeku Kakanj — Čatići vode se borbe s od-
metnicima.

Jake neprijateljske snage napadaju Kiseljak³ i Bu-
sovaču⁴ (16 km i. i 16 km s. Fojnice). Borbe su u toku.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslo-
bođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4,
sn. br. 447 — 449.

² i ⁵ Napad na Konjic, 9. septembra 1944, izvršili su tri bataljona
17. krajiške i 2. bataljon 9. krajiške brigade 10. NOU divizije. Napad
nije uspio, jer su to uporište, fortifikacijski utvrđeno, branile jače ne-
prijateljske snage (dijelovi 2. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga i
9. posadnog zdruga). Bliže o tome vidi: dok. br. 165 i u Arhivu VII:
reg. br. 52/3, k. 854 (izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 7. oktobra
1944), reg. br. 49/3, k. 834 (izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade
»Simo Šolaja« od 3. oktobra 1944), reg. br. 48/3, k. 854 (izvještaj Štaba
17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944), reg. br. 1/11, k. 111 (ope-
racijski dnevnik 9. posadnog zdruga) i mikrofilm NAV-N-T-311, reg.
br. F-193, snimak br. 358 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 9.
septembra 1944).

³ Prema izvještaju Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra
1944 (Arhiv VII, reg. br. 51/3, k. 854) 1. bataljon ove brigade zauzeo
je 9. septembra uporište Gromiljak i produžio gonjenje neprijatelja
prema Kiseljaku. U borbama oko Kiseljaka učestvovao je i 3. bataljon
9. krajiške NOU brigade, pošto je 6. septembra zauzeo Kreševo. Nepri-
jatelj je u tim borbama imao 35 mrtvih i 40 ranjenih. Opširnije o
tome vidi: dok. br. 55 (objašnjenje 23. i 24); u Arhivu VII: reg. br.

Konjic:

9.IX u 2300 sati jake part. snage započele su napadaj na Konjic. Borbe još traju. Pojediniosti nisu poznate, jer su sve veze prekinute.⁵

Istog dana naletio je na minu oklopni vlak kod Kojnica koji je bio upućen u pomoć napadnutoj posadi.

U ovim borbama poginula su 24 domobrana, a velik broj ih je ranjen.

Djelat. nepr. zrakopl.:

5., 6. i 7.IX skupine od 4 — 9 nepr. zrakoplova bombardovali su tri puta Konjic, jednom Bradinu i želj. prugu kraj Konjica. Porušeno je nekoliko kuća, oštećen kameni most u Konjicu te želj. pruga. Poginulo je 8 građ. osoba i 3 domobrana, a ranjeno 30 osoba i 14 domobrana.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

51/3, k. 854 (izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra) reg. br. 49/3, k. 854 (izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Solaja« od 3. oktobra 1944).

⁴ Napad na Busovaču, 8. septembra 1944, izvršio je 2. bataljon 7. brigade. Pri tome je zapalio željezničku stanicu i uništio sva postrojenja. Neprijatelj se zadržao u većem betonskom bunkeru, koji naše jedinice, ne raspolažući oružjem većeg probojnog dejstva, nisu mogle savladati. U toj akciji 2. bataljon je imao 2 mrtva, dok su gubici neprijatelja nepoznati (vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3, k. 854: izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 12. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO PRIJEDORA, KISELJAKA I BUGOJNA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 256/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
12.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Žestoke borbe u području Bos. Novog.

Ljubija po zapoviedi napuštena.

Posada Bugojna povukla se pred nadmoćnijim neprijateljem u Travnik.

Odbijeni napadaji na Konjic i Kiseljak.

Nastavlja se razaračka djelatnost partizana na želj. pruge.

Brojni manji napadaji nepr. zrakoplovstva na: Sinj, Rijeku Dubrovačku, Markovac (podr. Našica), Bihać i Biograd, te želj. i plovne objekte.

II PODRUČJA:

Bos. Novi:

Usljed pada Prijedora² i neprestanog jakog pritiska neprijatelja na uporište rudnik Ljubija (8 km j.z. Prijedora) posada³ rudnika Ljubija probila se po nalogu uz teške borbe u Bos. Novi.

Nastavlja se jak nepr. pritisak na Bos. Novi.⁴ Poduzete su mjere osiguranja tog mjesta i želj. pruge do Bos. Novog. Ponovno zaposjednuto s. Rudice (6 km j. Bos. Novog). Upućena su pojačanja i izvršena obskrba strjeljivom pomoću zrakoplova.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 450 — 452.

² Prijedor je oslobođen 6. septembra 1944 (vidi dok. br. 58).

³ Riječ je o Borbenoj grupi »Arent« (vidi dok. br. 58, objašnjenje 20).

⁴ Vidi dok. br. 182.

Bugojno:

Nakon odlaska Niemaca iz Bugojna ustaška posada morala se povući pred premoćnim neprijateljem u Travnik.⁵

Fojnica — Konjic:

Odbijeni su opetovani napadaji partizana na Konjic i Kiseljak (16 km i. Fojnice). Naše postrojbe postigle su ovdje podpun obranbeni uspjeh.⁶

Djelat. vlast. zrakopl.:

11.IX naše zrakoplovstvo izviđalo područje Srebrenice, zatim izvršilo obskrbu strjeljivom posade u Virovitici te prienos novca, pošte, izvješća i vojničkih osoba.

Djelat. nepr. zrakopl.:

10.IX nepr. zrakoplovi napali su bombama Bihać. Šteta je neznatna, jedna osoba poginula.

Obćenito:

Osobitosti:

Dogodaji na želj. prugama:

10.IX u 1920 sati između ž.p. Konjic i Lisičići naišao je na minu oklopni vlak. Pojedinosti nisu javljene.

Istog dana minirana je pruga na 8 mjesta između Konjica i Podorašca.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)

(M. P.)

Helbich

⁵ Bugojno je 9. septembra 1944. zauzeo 4. bataljon 7. krajiške brigade 10. NOU divizije. U borbi za to mjesto je ubijeno 5 i ranjeno 7 ustaša iz sastava 5. bojne 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga. Bliže o tome vidi dok. br. 1, objašnjenje 8. i dok. br. 157 i u Arhivu VII: izvještaj Štaba 7. brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 51/3, k. 854), izvještaje Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. septembra, 10. i 11. oktobra 1944 (reg. br. 16/3-6 i 17/3, k. 149e, reg. br. 27/12, k. 149c) i izvještaj Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58).

⁶ Vidi dok. br. 164.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 16. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO TRAVNIKA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 260/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
16.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Cazin povraćen.
Žestoke borbe u području Travnika.
Manji napadaj neprijateljskih zrakoplova na Bra-
dinu.

II PODRUČJA:

Cazin:

Neprijatelj ugrožava obokrbnu cestu sjeverno Bi-
haća.

14.IX u 1500 sati ponovno je osvojen Cazin, kojeg
su naše postrojbe 13.IX bile morale napustiti pod prit-
skom jakih neprijateljskih snaga.²

Travnik:

Slaba posada Busovače (22 km j.i. Travnika) mo-
rala se 13.IX povući u Vitez (12 km j.i. Travnika) pred
premoćnim i dobro naoružanim neprijateljskim sna-
gama.³

Poduzeti protivnapadaj naišao je na jak odpor pre-
moćnog neprijatelja.

Jake neprijateljske snage napale su uporište Vitez,
te je posada povučena u Travnik.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslo-
bođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4,
sn. br. 463 — 465.

² Bliže o borbama oko Cazina vidi tom V, knj. 33, dok. br. 131,
objašnjenje 6.

³ Busovaču su zauzeli 1. i 4. bataljon 9. krajiške NOU brigade
»Simo Šolaja«. Bliže o tome vidi izvještaj štaba ove brigade od 3.
oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 49/3, k. 854).

⁴ U širem rejonu Travnika u to vrijeme dejstvovali su dijelovi
7. i 9. krajiške NOU brigade. Oni su 13, 14. i 15. septembra 1941. vodili

Poduzete su protumjere iz Zenice i Travnika.⁵

Napadaji na Travnik odbijeni su.

Djelat. nepr. zrakopl.:

14.IX šest neprijateljskih zrakoplova bacilo je oko 30 bombi na Bradinu. Gubitaka i štete nije bilo.

...

Obćenito:

U području Tarčina i Sinja u toku manjih djelatnosti ubijeno je 11 partizana, 12 je ranjeno i 2 su zarobljena. Zaplijenjeno je 19 pušaka, 2 strojopuške, 2 strojnice.

...

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

borbe oko Turbeta, Han-Kuopanije i željezničke stanice Bila. Dijelovi 7. krajiške NOU brigade (1. i 3. bataljon) 13. septembra su bili napadnuti kod Viteza. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII izvještaje: Staba 10. NOU divizije od 7. oktobra (reg. br. 52/3, k. 854), Staba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra (reg. br. 51/3, k. 854) i Staba 9. krajiške NOU brigade »Simo Solaja« od 3. oktobra 1944 (reg. br. 49/3, k. 854). U bojnoj relaciji Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1—94, k. 58) o tome se kaže: da je 12. septembra »uslijedio jači pritisak odmetnika na Vitez«; da je upućena 1. sat 5. bojne u pomoć posadi u Vitezu i da su 13. septembra »na juriš zauzete uzvisine koje dominiraju nad samim mjestom«.

⁵ Na prostoru Kiseljak — Busovača — Vitez je u to vrijeme, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 17. i 19. septembra 1944, upućen 105. izviđački bataljon 5. SS brdskog armijskog korpusa (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 678 — 684). Bataljon se do tada nalazio u Mostaru (vidi dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 12. septembra 1944. u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 487 i dok. br. 126, objašnjenje 10. u ovoj knjizi).

IZVJEŠTAJ 3. ZBORNOG PODRUČJA OD 16. SEPTEMBRA 1944. O STANJU NA PODRUČJIMA TRAVNIKA, ZENICE, KISELJAKA I GACKA¹

III. ZBORNO PODRUČJE

Op. br. 647/taj.

DNEVNO IZVIEŠĆE OD 16.IX 1944

(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1. Gacko zauzeli komunisti. Oko Travnika prikupljanje neprijatelja. Većina Brzog zdruga u Travniku prešla na stranu neprijatelja. U Grudi 32 ustaše prebjegli komunistima. U Zenici Njemci razoružali pripadnike hrvatskih oruž. snaga. Bradina bombardirana bez učinka.

2. Pojediniosti:

a) Područje Travnik:

Komunisti vrše obkoljavanje Travnika.² Iz stožera Brzog zdruga, 3. bojne, ciela 7. sat II. bojne i iz 3. voda 8. sati i iz I. bitnice 8. posad. zdruga, 19 časnika sa većinom dočasnika i domobrana prebjeglo na stranu partizana tako, da je od Brzog zdruga ostalo još svega 6 časnika, 2 sudca, 1 obskrbnik, 2 liečnika i 160 domobrana.³ Poduzete mjere za povraćaj morala i stege kod ostatka zdruga.

b) Područje Zenica:

Prema izvješću dojavnog središta 15.IX. Njemci u Zenici razoružali su sve domobrane u Zenici iz do sada nepoznatog razloga.⁴ Zapovijeđena provjera.

c) Područje Kiseljak:

Prema izvješću I ust. zdruga⁵ 9.IX u borbama oko Kiseljaka palo je navodno oko 130 komunista, što nije podpuno ustanovljeno.⁶

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/3, k. 60.

² Vidi dok. br. 166.

³ Opširnije o tome, vidi dok. br. 126.

⁴ Vidi objašnjenje 10. u dok. br. 126.

⁵ Riječ je o 1. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu.

⁶ Iz izvještaja Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944. vidi se da je te borbe vodio njen 1. bataljon. On je 9. septembra, po zauzimanju Gromiljaka, izvršio napad na Kiseljak, ali ga nije mogao zauzeti. Tom prilikom bataljon je imao 1 mrtvog i 2 ranjena. (Vidi Arhiv VII, reg. br. 51/3, k. 854.)

d) *Područje Sokolac — Rogatica:*

13. IX u borbi kod Sumbulovca (6 km s. od Pala) ustaše su ubile 42 četnika. U borbama u području Goražde dio V bojne 8 pos. zdruga 11. IX nanieli su četnicima gubitke u mrtvima i ranjenima, koji nisu točno ustanovljeni, a od vlastitih 4 mrtva i 7 ranjenih.

Zbog ubistva 15 Njemaca 13. IX u području Mesića (6 km j. od Rogatice) od strane četnika, po nalogu Njemaca izvršene odmazde nad četničkim selima Ferizovići — Vragolovi (2—5 km. z. od Rogatice), te u području oko Goražde i Mesića. Potankosti odmazde nisu javljene.

14. IX kod Mesića u sukobu sa četnicima 2 ustaše ranjena i 8 četnika mrtvih.

e) *Područje Gacko:*

Prema naknadnim viestima 1. IX. nakon napuštanja Gacka od strane Njemaca, četnici zauzeli Gacko, ali su ih komunisti napali i zauzeli Gacko.⁷

31-VIII. kod Gacka ubijen je iz puške prič. satnik Tanović Đemo,⁸ zapovjednik III bojne 9. ust. staj. zdruga i odušeno mu je 3 miliona kuna. Ovo ubojstvo izvršili su pripadnici njegove bojne.

f) *Područje Konavle:*

Prema naknadnim viestima dio jedne ust. sati 9. ust. zdruga u Konavljima iznenadnim prepadom zarobili su jednog engleskog častnika, 2 engleska vojnika i 2 komunistu, ranili 15 engleskih vojnika i ubili 8 engleskih vojnika i 1 komunistu. Iz iste ove ust. sati 3. IX 32 ustaše prebjegle na stranu komunistu.

g) *Područje Bileće:*

U području Bileće 2. IX. u borbi sa komunistima četnici su imali 6 mrtvih i 11 ranjenih.⁹

⁷ Gacko je 2. septembra 1944. oslobodila 11. hercegovačka NOU brigada (Vidi dok. br. 18).

⁸ U Abecednom kazalu Ministarstva oružanih snaga NDH za 1943 (Arhiv VII), str. 986, piše: Tanović Đemo.

⁹ Napad na Bileću, koju je branilo oko 1000 četnika Trebinjskog četničkog korpusa, izvršili su 2/3. septembra 10. hercegovačka NOU brigada i 2. bataljon 12. hercegovačke NOU brigade, ali je tom prilikom nisu uspjeli zauzeti. Bliže o tome vidi u Arhivu VII: zapovijest Staba 10. hercegovačke NOU brigade od 1. septembra (reg. br. 9-15/1, k. 1148 II) i 2. septembra (reg. br. 9-16/1, k. 1148 II) i relaciju ovoga štaba od 9. oktobra 1944 (reg. br. 9/1, k. 1148 II), kao i naređenje štaba 2. korpusa NOVJ od 3. septembra 1944 (reg. br. 26/4, k. 1144 I). Bileća je, u ponovljenom napadu, poslije višednevnih borbi, konačno oslobođena 2. oktobra 1944 (vidi dok. br. 127).

3) *Namjera*: Poduzimanje mjera za osiguranje želj. pruge i popravak iste.

II. *Vlastito zrakoplovstvo* nije djelovalo.

14.IX. 6 neprijateljskih bombardera bacili su oko 30 bombi na Bradinu bez učinka.

Osobitosti:

15.IX. Njemci su u Sarajevu uhitili nekoliko desetina istaknutijih i viđenijih pravoslavaca.

III. Bez promjene.

IV. *Vlastiti gubici*: Jedan ust. častnik i 4 domobrana mrtvi, 7 domobrana i 2 ustaše ranjeni, 19 častnika i većina dočastnika i domobrana brzog zdruga i 32 ustaše 9. ust. zdruga pobjegli komunistima.

Neprijateljski: 50 četnika mrtvih, 130 komunista mrtvih (proc.),¹⁰ komunista i 8 engleskih vojnika mrtvi, 15 engleskih vojnika ranjeno, 1 engleski častnik, 2 vojnika i 2 komunista zarobljena.

Vrieme: Oblačno i kišovito.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik general
Markulj¹¹

(M. P.)

¹⁰ Procijenjeno

¹¹ Ivan

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 17. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO TRAVNIKA, TUZLE I KONJICA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 261/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
17.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Uspjeh u borbama kod Đakova.²
Žestoke borbe u području Travnika. Posada Tur-
beta povučena u Travnik.
Tuzla jako ugrožena.³
Uporište Perkovići napušteno.⁴
Manji napadaji nepr. zrakoplova na želj. postroje-
nja u području Dubrovnika — Trebinja.
Jedan neprijateljski zrakoplov oboren.

II PODRUČJA:

* * *

Travnik:

Pod pritiskom jakih nepr. snaga posada Turbeta
(7 km z. Travnika) povukla se u Travnik.⁵

Jake part. snage okupljaju se oko Travnika s na-
mjerom napadaja na grad.⁶

¹ Original (pisan na mašini latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO-4, sn. br. 466—468.

² Opširnije o tome vidi tom V, knj. 33, dok. br. 132, objašnjenje 1.

³ Tuzla je oslobođena 17. septembra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 79.

⁴ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 132, objašnjenje 4.

⁵ Posadu Turbeta je činila 3. satnija 5. bojne 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga. U borbama za Turbe (od 11. do 14. septembra 1944) 4. bataljon 7. krajiške NOU brigade uspio je da potisne ustaše i da zauzme to mjesto 13. septembra. Tom prilikom je ubijeno 5 i ranjeno 12 ustaša, dok je 1 zarobljen. Opširnije o tome vidi u Arhivu VII izvještaje: Staba 7. NOU brigade od 4. oktobra 1944 (reg. br. 51/3, k. 854), Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58) i Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 10. i 11. oktobra 1944 (reg. br. 27/12, k. 149c, reg. br. 17/3, k. 149e).

⁶ Vidi dok. br. 126.

U borbama u području Viteza i Busovače (12 i 22 km j.i. Travnika) palo je 27 partizana, dok je 21 domobran ranjen.

Kakanj — Vareš:

U Kakanju se nalaze partizani. Ustaše se još drže na želj. postaji Kakanj.⁷

Vareš je opkoljen od partizana i četnika.

Izt. Bosna:

U podhvalu jedne naše bojne 15.IX u području Mešića (4 km j. Rogatice) palo je 8 četnika dok su 2 ustaše ranjeni.

U području Rogatice i Goražde četnici okupljaju jake snage s vjerojatnom namjerom napadaja na ta mjesta.⁸

Konjic:

Napadaj partizana na uporište Lisičići kod Konjica odbijen je 15.IX usredotočenom vatrom branioaca.⁹

Gacko:

Partizani su ušli u Gacko.¹⁰ Pojediniosti nisu poznate.

Obćenito:

9.IX prilikom odbijanja neprijateljskih napadaja na Kiseljak i borbi oko Kiseljaka palo je oko 130 partizana.¹¹

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)

(M. P.)

Helbich

⁷ Prema dok. br. 144 u ovoj knjizi, Kakanj je 10. septembra 1944 zauzela 3. četa Visočko-fojničkog NOP odreda.

⁸ Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 9,1-94, k. 58, bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944. godine.

⁹ Prema izvještaju Štaba 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854), oko toga mjesta je 14. septembra vodio borbu 2. bataljon te brigade. Tom prilikom su ubijena 3 i ranjena 4 neprijateljska vojnika. Bataljon nije imao gubitaka.

¹⁰ Gacko je oslobođeno 2. septembra 1944 (vidi dok. br. 18).

¹¹ Ti podaci nisu tačni. Bliže o tim gubicima vidi dok. br. 167, objašnjenje 6.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 19. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU BANJE LUKE, BIHAĆA, DOBOJA I NEVE-SINJA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 263/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
19.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Odbijeni su napadaji na Banju Luku, te u području Dervente i kod D. Vaganca (poručje Bihaća).

Žestoke borbe kod Pazarića (područje Sarajeva).²

Napadaji nepr. zrakoplova na Osijek, Vinkovce i Petrovaradin.

II PODRUČJA:

Bihać:

Odbijeno je nekoliko neprijateljskih napadaja na Vaganac (14 km s.z. Bihaća) uz 17 poginulih partizana.³ Uništena su 1 talijanska oklopna kola i zaplijenjen: 1 p.o. top, 1 bacač, 1 strojica i 1 samokres.

Banja Luka:

Noću 16.17.IX odbijen je jači napadaj partizana na Banju Luku.⁴ Neprijateljski gubitci nisu poznati. Vlastiti gubitci: 1 poginuo i 4 ranjena.

Doboj:

Odbijeni su napadaji neprijatelja na želj. prugu kod Dervente.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 472—474.

² i ³ Vidi dok. br. 55, objašnjenje 5.

³ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 134, objašnjenje 2.

⁴ Direktan napad na Banju Luku otpočeo je 18. septembra 1944. Opširnije o borbama za to mjesto vidi dok. br. 80.

Sarajevo:

Noću 17/18.IX jake nepr. snage napale su uporište Pazarić (22 km j.z. Sarajeva). Odmetnicima je uspjelo prodrijeti u mjesto i opljačkati skladište hrane, dok se obrana još uvek drži u bunkerima i daje jak odpor, podpomognuta topničkom vatrom iz Tarčina (26 km j.z. Sarajeva).⁵

Prigodom izviđanja kod s. Vlahovića (12 km j.i. Sarajeva) došlo je do borbe s četnicima, pri čemu je palo 5 i ranjeno 6 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Iztočna Bosna:

Jake četničke snage nadiru s juga za njemačkim postrojbama, koje napuštaju područje Čajniča, Foče i Goražde.⁶

Odbijen je napadaj neprijatelja na Praču (20 km i. Rogatice).⁷

Nevesinje:

U području zapadno Nevesinja vode se manje borbe s neprijateljem.⁸

Ustanovljena je jača skupina četnika u području j.i. Trebinja.⁹

Događaji na želj. prugama:

Popravljen je želj. pruga od Bos. Broda do Visokog.

Istog dana u 1247 sati između ž.p. Volinja i Dobrljina na pruži Sunja — Bos. Novi neprijateljski zrakoplovi bombardirali su most na r. Uni i djelomično porušili.

⁵ Riječ je o izvlačenju dijelova njemačke 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, dok su u tome djelu jugoistočne Bosne dejstvovali četnici Romanijskog i Drinskog četničkog korpusa, pa je o njima vjerovatno i riječ. Vidi ratni dnevnik 7. SS lovačkog pionirskog bataljona 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-354, reg. br. F-146, snimak br. 3786819 — 3786832).

⁷ Bliže o borbama između ustaša i četnika na sektoru Rogatica — Mesiće u to vrijeme vidi u Arhivu VII: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga od 4. novembra 1944 (reg. br. 9/1-94, k. 58 i izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. septembra 1944 (reg. br. 16/3, k. 149e).

⁸ Vidi dok. br. 76 i 98.

⁹ Opširnije o tome vidi dok. br. 94.

17.IX na pruzi Brod — Sarajevo minirana su 2 mosta između ž.p. Modrinje i Kakanj i Podlugovi — Visoko.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(M. P.) (Helbich)
Helbich

BR. 170

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 20. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA ZA BANJU LUKU¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 264/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
20.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Teške obranbene borbe u Banjoj Luci i kod Bos. Gradiške.

II PODRUČJA:

Banja Luka:

18.IX u 2000 sati odpočeo je velenapadaj partizana na Banja Luku i istovremeno na Bos. Gradišku i uporište Laktaši.

Teške obranbene borbe vođene su cijelu noć 18/19. i 19.IX.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 475—477.

I na uzletištu² se vode teške borbe. Slaba posada uzletišta odupire se hrabro napadaču, čija se jakost cieni na 800—1.000 boraca.

Upućene snage za odterećenje Banje Luke vodile su do podne 19.IX borbe 3 km j. Bos. Gradiške.

Postrojbe hrvatsko-njemačkog oružništva iz uporišta na cesti Bos. Gradiška — Banja Luka probijaju se 19.IX od podne u smjeru uzletišta.

Posada Banje Luke nastavlja teške obranbene borbe u bunkerima u središtu grada.³

* * *
Događaji na želj. prugama:

* * *
Noću 17/18.IX porušena je pruga kod Dervente i minirana su 3 mosta.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
(M. P.) Helbich

BR. 171

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 21. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO TRAVNIKA I BANJE LUKE¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 265/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
21.IX 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Posada Banje Luke hrabro odbija nepr. napadaje.
Travnik ugrožen.

² Riječ je o aerodromu Zalužani.

³ Opširnije o borbama za Banju Luku vidi dok. br. 80.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu; a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 478—480.

Uspjeh u obrani uporišta u području Sarajeva.
Manji napadaji nepr. zrakoplova na Zemun i šire područje Dubrovnika.

II PODRUČJA:

Travnik:

Neprijateljski pritisak u području Travnika i na samo mjesto postaje sve jači.²

Sarajevo:

Jake neprijateljske snage obkolile su Vareš (34 km s.z. Sarajeva). Hrabra posada odbila je zahtjev neprijatelja za predaju, te nastavila neravnu borbu odbivši do sada sve neprijateljske napadaje.

Iztočna Bosna:

Jače četničke snage došavši iz Crne Gore nadiru od Osječana (12 km j.z. Rogatice) u smjeru Romanije pl.

Banja Luka:

Nastavljaju se žestoke borbe u području Banje Luke. Posada se hrabro drži u uporištima u središtu grada i kod državne krugovalne postaje. Upućena pojačanja vode teške borbe 3 km j. Klačnica (16 km s.s.i. Banje Luke).³

Obćenito:

19.IX napali su partizani iz zasjede naš teretni samovoz kraj Mostara i ubili 2 pripadnika Orsa⁴ i 1 putnika, a 2 pripadnika Orsa i 2 putnika ranili.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

² Opširnije o borbama oko Travnika vidi dok. br. 126.

³ Vidi dok. br. 80.

⁴ Riječ je o pripadnicima oružničkih žandarmerijskih snaga.

BOJNA RELACIJA STOŽERA I. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA OD 21. SEPTEMBRA 1944. DOSTAVLJENA OPERATIVNOM ODJELU GLAVNOG STOŽERA ORUŽANIH SNAGA NDH O DEJSTVIMA U JULU NA PODRUČJU SOKOLCA, HADŽIČA I BUGOJNA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER

I. STAJAĆEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP

Broj 2113/taj. sa ____ priloga
U Sarajevu dne 21-IX 1944

Predmet: Bojna relacija za mjesec
srpanj 1944. god.—

DIO PRVI

— GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA (OPER. ODJEL.)
— ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBORNOG PODRUČJA (GLST.)

OBČA BOJNA RELACIJA

o podhvatima postorjbi I. stajaćeg sdruga u mjesecu srpnju 1944. godine.

A. — Raspored postrojbi, jačina i naoružanje u toku mjeseca srpnja 1944. godine.

I. Stožer I. ustaškog djelatnog sdruga u Sarajevu sa ukupno ljudstva 115, naoružanje: 13 pušaka i 13 samokresa. Stožerna sat sdruga u Sarajevu, jačine 127, naoružanje: 18 pušaka. Samovozna sat u Sarajevu; jačine 76, naoružanje: 36 pušaka, 2 strojopuške, 3 strojosamokresa i 22 samokresa. Doknadna sat u Goraždi, jačine 133, naoružanje: 113 pušaka, 1 strojopuška, 1 strojosamokres, 10 samokresa. Obkoparski vod u Goraždi, jačine 64, naoružanje: 60 pušaka, 2 strojosamokresa i 1 samokres. Topnička bitnica u Goraždi, jačine 57, naoružanje: 45 pušaka.

II. Stožer II. bojne u Gromilama, jačine 39, naoružanje: 32 puške, 1 strojosamokres i 22 samokresa. *1. sat* na Romaniji, jačine 129, naoružanje: 102 puške, 5 strojopušaka, 4 strojo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/2-15, k. 57).

samokresa i 2 samokresa. 2. sat u Gromilama, jačine 141, naoružanje: 105 pušaka, 7 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa i 5 samokresa. 3. sat u Kaknju, jačine 60, naoružanje: 32 puške, 1 samokres, 4. sat u Žepču, jačine 108, naoružanje: 54 puške, 3 strojosamokresa i 4 samokresa.

Stožer XXII. bojne u Sokolcu, jačine 67, naoružanje: 33 puške, 1 strojopuška, 1 strojnica, 3 strojosamokresa, 4 samokresa. 1. sat u Sokolcu, jačine 161, naoružanje: 133 puške, 6 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 10 samokresa, 1 bacač 46 mm. 2. sat u Sokolcu, jačine 142, naoružanje: 112 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 8 strojosamokresa, 10 samokresa, i 1 bacač 46 mm. 3. sat u Sokolcu, jačine 153, naoružanje: 118 pušaka, 7 strojopušaka, 1 strojnica, 5 strojosamokresa, 9 samokresa, 1 bacač 46 mm. 4. sat u Sokolcu, jačine 108, naoružanje: 54 puške, 5 strojopušaka, 3 strojnice, 7 strojosamokresa, 8 samokresa, 1 bacač 46 mm.

Stožer XXIV. bojne u Rogatici, jačine 25, naoružanje: 10 pušaka, 3 strojosamokresa, 8 samokresa. Stožerna sat u Rogatici, jačine 192, naoružanje: 159 pušaka, 7 strojopušaka, 11 strojosamokresa, 5 samokresa, 1 bacač 81 mm, 1 bacač 46 mm. 1. sat u Rogatici, jačine 152, naoružanje: 99 pušaka, 8 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 12 samokresa, 1 bacač 46 mm. 2. sat u Rogatici, jačine 165, naoružanje: 101 puška, 7 strojopušaka, 6 strojosamokresa i 14 samokresa, 1 bacač 46 mm.

4. sat u Žepi, jačine 146, naoružanje: 96 pušaka, 7 strojopuška, 2 strojnice, 14 strojosamokresa, 10 samokresa.

Stožer XXIX. bojne u Bugojnu, jačine 8, naoružanje: 1 puška, 1 strojosamokres i 1 samokres. Stožerna sat u Bugojnu, jačine 124, naoružanje: 74 puške, 1 strojopuška. 1. sat u Bugojnu, jačine 179, naoružanje: 145 pušaka, 4 strojopuške i 3 strojosamokresa. 2. sat u Bugojnu, jačine 127, naoružanje: 117 pušaka, 3 strojosamokresa, 1 samokres.

Kupreška bojna, stožer u Travniku, jačine 5, naoružanje: 1 strojosamokres i 2 samokresa. 1. sat u Travniku, jačine 142, naoružanje: 131 puška, 3 strojopuške, 3 samokresa. 2. sat u Travniku, jačine 128, naoružanje: 99 pušaka, 2 strojopuške, 4 samokresa. 3. sat u Travniku, jačine 94, naoružanje: 70 pušaka, 1 strojopuška, 3 samokresa. 4. sat u Travniku, jačine 103, naoružanje: 96 pušaka, 1 strojopuška i 3 samokresa.

Stožer IV. ust. bojne u Hadjiću, jačine 37, naoružanje: 27 pušaka, 1 strojosamokres i 1 samokres. 1. sat u Hadjiću, jačine 126, naoružanje: 125 pušaka, 1 strojosamokres i 1 samokres. 2. sat u Lepenici, jačine 112, naoružanje: 109 pušaka, 2 strojopuške, 1 strojosamokres. 3. sat u Kreševu, jačine 131,

naoružanje: 130 pušaka, 2 strojopuške, 1 strojosamokres, 1 samokres. 4. sat u Brnjacima, jačine 124, naoružanje: 123 puške, 1 strojosamokres.

Stožer Posadne bojne u Sarajevu, jačine 25, naoružanje: 171 puška, 5 strojopušaka, 2 strojosamokresa i 2 samokresa. Stožerna sat u Sarajevu, jačine 44, naoružanje: 12 pušaka, 1 strojosamokres, 2 samokresa. 1. sat u Sarajevu, jačine 146, naoružanje: 143 puške, 4 strojopuške, 1 strojosamokres, 4 samokresa. 2. sat u Sarajevu, jačine 25, naoružanje: 24 puške, 4 strojopuške, 1 strojosamokres i 2 samokresa.

B.— PODHVATI:

1. srpanj:

Podhvati XXII bojne na Kravicu i Drinjaču radi uspostave prometa sa Zvornikom. Pokret je izvršen u dvije skupine: I. skupina 3 satnije krenule su iz Bratunca — Glogova — Kravica, a druga skupina 3. sat XXII bojne iz Srebrenice — Kuštaba — Glogova — Kravica. Neprijatelj je imao sledeće gubitke: 6 mrtvih (prebrojano).² Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Utrošeno je 3542 naboja 7,9 mm i 175 9 mm.

2. srpanj:

Izviđački odjeli Doknadne bojne iz Goražde protjerali su iz sela Bravinjac³ jednu partizansku skupinu.

3. srpanj:

XXIV. sat izvršila je podhvati iz Bratunca u pravcu Glogovo — Vladušići — Kapidžići — Opravdići — Mandići — Popovići i Bačići u jačini 385 momaka protiv delova XXVIII.⁴ i XXXVIII. partizanske divizije. Neprijatelj je proganjan sve kroz sela Mandići — Popović i dalje do Begića. Neprijatelj je davao jak otpor i bio brojčano jači, ali moral naših boraca nije popustio, i ako su na pojedine kote jurišali 3—4 puta, neprijatelj je morao popustiti i dati se u bježstvo. Neprijateljski gubitci: 3 poginula i 10 ranjeno. Neprijatelj je ostavio 30 mrtvih (prebrojano) i 68 ranjenih (procijenjeno).⁵

² Na toj prostoriji su dejstvovali dijelovi 38. NOU divizije. Prema izvještaju štaba ove divizije od 6. jula 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 19) oni 1. i 2. jula nisu imali dodira s neprijateljem, nego su 30. juna, pri ekonomskoj akciji, imali sukob sa ustašama na tome sektoru (pa je o tome, vjerovatno i riječ u ovom dokumentu).

³ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se, vjerovatno, na s. Mravinjac, južno od Goražda.

⁴ Pogrešno; treba: XXVII, jer je 28. NOU divizija u to vrijeme dejstvovala u Slavoniji (vidi tom V, knj. 31, dok. br. 34).

⁵ Taj napad je izvršen na položaje Mačvanskog NOP odreda i 1. i 3. bataljona 17. majevičke brigade 38. NOU divizije. U toj akciji

17. srpanj:

Prilikom izviđanja i osiguranja ceste Sokolac — Romanija pod 1) II. bojne izviđački odjel napadnut od odmetnika. Vlastiti gubitci: 1 vojničar poginuo.

18. srpanj:

Prilikom napada XXXVIII partizanske divizije i Mačvanskog odreda, neprijatelj jak oko 1500 ljudi dobio je zadatak, da pod svaku cenu žrtve zauzme Bratunac, što se je moglo i nazrijeti iz ogorčenih napada u toku dva dana.⁶ Obrana Bratunca sačinjavala je oko 215 branioca protiv 1500 naboja. Napad je počeo u 20 sati, trajao je bez prekida do 10 sati 19. srpnja. Postavi oko Bratunca držali su se sjajno unatoč bezprekidnog juriša partizanske mase sve do 4 sata 19. srpnja tj. sve dotle dok je trajalo streljivo, no usljed pomanjkanja istoga, zapovjednik bojne izdao je nalog za povlačenje u 4 nastambe Duhanskog skladišta, u prav. crkvu i džamiju jer je prijetila opasnost rasula čitavoga ljudstva, pošto je neprijatelj jurišao sa svih strana, a sa streljivom se oskudjevalo. Povlačenje je uslijedilo s razloga što mnoge strojopuške nisu imale više od 20—50 naboja, a strijelci 5—10 ili ništa. Nakon napuštanja postava neprijatelj je jurnuo u grad i brzom bacačkom vatrom ispalio oko 150 granata, bacio zapaljive praske i pokušao jurišem osvojiti i izbaciti naše borce iz utvrđenih nastamb i kako bi se mogli kretati po ostalim djelovima Bratunca.

Kad im nije uspjelo vojničkim sredstvima osvojiti grad pokušali su lukavštinom, te su uputili pismen poziv za predaju, na što je zapovjednik odgovorio da samo onda mogu osvojiti grad kad ga vlastitom krvi natope.

Ilijen: 38 mrtvih, 35 ranjenih, 5 pušaka 7,9 mm, 20 ručnih praski, 1 samokres, 600 naboja za Engl. strojopušku i 19 skladišta za istu. Vlastiti gubitci 1 vojničar lakše ranjen. Usljed odstupanja izgubljeno 30 šat. krila, 30 pokrivača, 48 vreća i 4 košulje.

19. srpanj:

Napad partizana na Bratunac uslijedio u 11 sati u noći 18-VII. sa dvije brigade (17 majevička i 38 vojvođanska brigada).⁷

poginula je jedna partizanka, ali su ustaše na sektoru Bratunca i Kravice zvjerski ubijale i klale pravoslavno stanovništvo (220 lica), većim dijelom žene i djecu i spalili sela kroz koja su prolazile. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 19.

⁶ Napad na Bratunac izvršili su 18/19. jula dva bataljona 17. majevičke brigade 38. NOU divizije i Mačvanski NOP odred. Opširnije o tome vidi: knj. 27, dok. br. 130, knj. 28, dok. br. 17.

⁷ Ta brigada nije postojala. Odnosi se na 38. NOU diviziju koja je u to vrijeme u svome sastavu imala 17. majevičku brigadu. Njena

17 majevička brigada napada iz pravca sela Lokva. 38 brigada iz pravca sela Pećišta. Napad je nakon teške borbe odbijen. — Neprijateljski gubitci: 1 častnik i 18 odmetnika. Vlastitih gubitaka nema. Utrošeno 9320 naboja 7,9 mm, 850 naboja 9 mm. i 30 mina za bacač. U isto vrijeme napad na Srebrenicu po Birčanskoj brigadi,⁸ 36 srijemskoj brigadi,⁹ 15 majevičkoj¹⁰ i 16 muslimanskoj brigadi. Muslimanska brigada i 36 brigada nisu napadale nego spriječavale zaobilazak naših postrojba. Napad odbijen.¹¹ Neprijateljski gubitci: 12 mrtvih. Vlastiti gubitci: 1 poginuo i 1 ranjen. Utrošeno: 4512 naboja 7,9 mm. 300 naboja 9 mm. i 3 mine za bacač 81 mm.

20. srpanj:

IV bojna izvještava da su četnici 20. VII. 44. u 1 i 25 sati podmetnuli minu na željezničku prugu kod Ilidže, kojom je pri likom naletio vlak na minu. Poginuo 1 domobran, ranjeno 5 civila i željezničara. Lokomotiva oštećena a 3 vagona prevrnuti.

Razvidjanje 3/XXII bojne iz Srebrenice, Vitlovac — Obadi — Pećišta.

Razviđanje 1/XXII bojne iz Srebrenice — Joševa — Potočari.

Razviđanje 2/XXIV bojne iz Bratunca — Glogova bez dodira sa neprijateljem.

23. srpanj:

Jedan vod 1/XXIX bojne u jačini od 50 momaka pod zapovjedništvom poručnika Jurića vršio je razviđanja pravcem: Bugojno — Kandija — Goruša — ispod Huma na Humsko Polje,¹² te selo Brdo, Jagodiće — Stolac te produžili preko Rudina na Kalin gdje su dobili otpor od strane partizana. Pri likom dobivenog otpora neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u pravcu sela Zijamet a tjerani su sve do sela Skakavaca sve sa neprekidnom borbom. Neprijateljski gubitci: 9 mrtvih (viđeno), više ranjeno (procjenjeno). Vlastitih gubi-

druga, tj. 18. hrvatska brigada tada se nalazila u srednjoj Bosni pod komandom 11. NOU divizije (Vidi dok. br. 9, knj. 28, dok. br. 147).

⁸ Riječ je o 19. birčanskoj brigadi 27. NOU divizije.

⁹ Ta brigada nije postojala.

¹⁰ Ta brigada 17. NOU divizije nalazila se u to vrijeme u pokretu iz Sandžaka prema Čakoru (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 23, 33, 35 i 39).

¹¹ Napad na Srebrenicu 18/19. jula 1944. izvršila su dva bataljona 19. birčanske brigade 27. NOU divizije, dok je napad ostalih dijelova (dio 19. birčanske brigade, dva bataljona 17. majevičke brigade i 16. muslimanske brigade 27. NOU divizije) obustavljen od strane Štaba operativne grupe 27. i 38. NOU divizije (vidi knj. 27, dok. br. 130; knj. 28, dok. br. 17).

¹² To polje nije označeno na karti 1:100.000. Nalazi se kraj s. Huma, istočno od Bugojna.

taka nema. Utrošeno je 3600 naboj a 7,9 mm. i 25 kom. praski dok ostalo oružje nije upotrebljavano. Nakon protjere neprijatelja u pravcu sela Zjameta vod se povratio preko Drvetina — Rosulje — Donjići te kraj Vrba¹³ za Bugojno.

Po nalogu 7. SS. divizije pokret.

a) 1, 3 i 4/XXII sati na Rogač — Plandište (kota 797, 604), Dukići (kota 670), Božići (kota 368).

b) 2/XXIV sat na Golom Brdu¹⁴ (kota 562), sve istočno od Kasabe i Milića.

25. srpnja:

Razviđanje 2/XXIV do Kasabe bez dodira sa neprijateljem.

Razviđanje 1/XXIV do Milića bez promjene.

26. srpnja:

1 vod stožerne sate XXIX bojne uhvatio je 7 neposlušnika te ih predao Zap. bojne a potom domobranskom popunidbenom zapovjedništvu radi upute na oružanu vježbu. Razviđanje do Tikvarića, ubijena dva zaostala partizana Mačvanskog odreda. Nesretnim slučajem sam se je ubio dorojnik 1/XXII Vidović Jozo iz puške pri čišćenju oružja u Koprivnom, pokopan 27. 7. u Srebrenici.

27. srpnja:

Razviđanje 1/XXII bojne do Milića — Mušića — Zilića.¹⁵ U Gerovu i Zagrađu nalazi se oko 50-ak četnika.

Razviđanje do Nedelišta. Ubijen partizanski povjerenik u selu Buljevići.

28. srpnja:

Dana 28. srpnja o.g. partizani u jačim skupinama izvršili napad na G. Vakuf te kako je neprijatelj bio u ljudstvu mnogo jači a isto tako i u oružju, snage njemačke kao i domobranske skupa sa ustašama bile su primorane da se povuku prema Bugojnu. Borba sa neprijateljem trajala je preko čitave noći do sutradan u 11 sati. Za vrijeme borbe utrošeno je 3000 oštarih naboj a 7,9 mm. i 15 kom. ručnih bombi. Vlastiti gubitci: 24 šatorska krila, 24 kom. pokrivača, 24 kom. ranaca, 2 para cipela, i 7 kapa. Nestatak opreme se motiviralo time što je bilo naglo povlačenje tako da jedinice njemačkih oružanih snaga i domobrana su bile raspršene te skladišta i sva ostala oprema bila je uništena spaljivanjem a što se nije moglo zapaliti je neprijatelju u ruke. Vlastitih gubitaka u ljudstvu nije bilo.¹⁶

¹³ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

¹⁴ To brdo nije imenovano na karti 1 : 100.000. Odnosi se na k. 562.

¹⁵ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

¹⁶ Napad na Gornji Vakuf izvršili su 27/28. jula 1, 2. i 4. bataljon 7. krajiške brigade 10. NOU divizije. Tom prilikom je poginulo

29. srpnja:

Razviđanje do Zaklopače bez dodira s neprijateljem. 1, 3 i 4/XXII bojne vrši razviđanje do Buljevića. Ubijen jedan partizan.

30. srpnja:

Pokret prema zapovjedi naslova i to:

a) 1, 3 i 4 sat XXII bojne sa Rogača — Koprivna — Milici — Vlasenica. Prema nalogu SS divizije¹⁷ u Han Pijesak isti dan.

b) 2. sat XXII bojne iz Pobuda — Kasaba — V. Glava — Brda — Gradina — Vlasenica — Han Pijesak.

31. srpnja:

Daljni pokret i dolazak u Sokolac, obiju skupina, bez dodira s neprijateljem.

ZAPOVJEDNIK DOPUKOVNIK

(D. Bogdanić)

D.¹⁸ Bogdanić

24, ranjeno 60 i zarobljeno 6 neprijateljskih vojnika i starešina (zarobljena su 2 domobranska oficira, 1 domobran i 3 Nijemca), uz sopstvene gubitke od 3 mrtva i 12 ranjenih. Zaplijenjena su: 2 protivtenkovska topa, 4 minobacača 80 mm, 6 mitraljeza i mnogo druge opreme (vidi knj. 27, dok. br. 110 i 135). Prema dnevnom izvještaju (prilog br. 207/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«), od 30. jula 1944) (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 273—277) u Gornjem Vakufu su se nalazila dva eskadrona domobranskog Brzog zdruga i komora 2. bataljona 13. SS puka 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«. O zauzimanju Gornjeg Vakufa vidi i izvještaj Komande Grupe armija »F« od 30. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, snimak br. 278—279; prilog br. 208/VII uz ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«).

¹⁷ Odnosi se na 7. SS brdsku dobrovoljačku diviziju »Princ Eugen«.

¹⁸ Delko

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 22. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI I BORBAMA ZA BANJU LUKU¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 266/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
22.IX 1944 g.

I OBCI PREGLED:

Žestoke borbe u i oko Banje Luke, te u izt. Bosni i kod Zemunika.

Odbijeni napadaji na uporišta u području Sinja i Kutine.²

U Tuzlu su ušli partizani, nakon što je po zapoviedi višeg podhvatnog zapovjedništva izpražnjena.

II PODRUČJA:

Banja Luka:

Nastavljaju se žestoke borbe u Banjoj Luci.³

Uporišta u gradu hrabro odolevaju premoćnom napadaču.⁴

Upućena pojačanja vode teške borbe s neprijateljem, koji ih je napao s leđa, kod Laktaša, Klačnice i Windhorsta⁵ (18 km s.i. 14 i 32 km s.s.i. Banje Luke). U toku su upućenja novih pojačanja.⁶

Vode se borbe i jugozapadno od Bos. Gradiške.

Odbijen je napadaj na Bos. Gradišku uz 56 poginulih partizana.⁷

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 481—484.

² Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 137, objašnjenje 2. i 5.

³ Vidi dok. br. 80.

⁴ Bliže o tim uporištima vidi dok. br. 156.

⁵ Nova Topola

⁶ Vidi dok. br. 80.

⁷ Na pravcu Banja Luka — Bos. Gradiška djelovala je Operativna grupa Štaba 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 112).

Derventa:

Borbene skupine probile su se do Dervente bez dodira s neprijateljem.⁸

Iztočna Bosna:

19.IX naše snage zauzele su Mesiće i Jabuku (5 km i. i 8 km j. Rogatice) izbacivši neprijatelja. Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni. Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 3 ranjena.

Pod pritiskom premoćnih neprijateljskih snaga naše čete napustile su Jabuku, dok su Mesići u našim rukama.

Neprijatelj je protjeran sa Sjemeć-sedla (13 km i. Rogatice).⁹

Tuzla:

Neprijatelj je zaposjeo Tuzlu nakon što je po zapoviedi višeg podhvatnog zapovjedništva ispražnjena.¹⁰

Djelat. vlast. zrakopl.:

21.IX naše je zrakoplovstvo izvršilo obskrbu strjeljivom posade u D. Miholjcu, u Topoli (Windhorst), u Sarajevu i Travniku, te obskrbu hranom i strjeljivom posade u Varešu i Osmači kraj Srebrenice. Osim toga izvršilo je prienos žurne pošte i vojničkih osoba, te bacanje promičbenih letaka u području Rogatice.

Događaji na želj. prugama:

19.IX kod Semizovca na pruzi Zenica — Sarajevo naišao je vlak na miniran most. Pojediniosti nisu poznate.

Noću 20/21.IX odmetnici su porušili želj. prugu i tri mosta te spalili želj. postaju Reljevo na pruzi Lašva — Sarajevo, a prugu između ž.p. Reljevo i Semizovac prevrnuli u r. Bosnu.¹¹

⁸ Riječ je, vjerovatno, o borbenoj grupi »Rudno« (vidi dok. br. 116).

⁹ Riječ je o borbama sa četnicima. Bliže o tome vidi dok. br. 94 i bojnu relaciju Zapovjedništva 1. stajaćeg djelatnog ustaškog združenja od 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1—94, k. 58).

¹⁰ Tuzla je oslobođena 17. septembra 1944 (vidi dok. br. 79).

¹¹ Te akcije je izveo 1. bataljon Visočko-fojničkog NOP odreda (vidi dok. br. 144).

21.IX partizani su porušili želj. prugu Sarajevo —
Višegrad između ž.p. Sjetlina i Prača u dužini od 200
metara.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(M. P.) (Helbich)
Helbich

BR. 174

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 23. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO BANJE LUKE, BIHAĆA I TUZLE¹**

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 267/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
23. IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Nastavljaju se teške borbe u i oko Banje Luke.
Odbijeni su napadaji na Doboj i Remetinec (kod
Zagreba).
Uspjeh u podhvatu Gračac — Sinj.
Prodor i napadaji četnika u izt. Bosni i Hercego-
vini. Četnici napadaju Dubrovnik.²

II PODRUČJA:

Banja Luka:

U području Banje Luke nastavljaju se žestoke bor-
be u gradu, gdje hrabra posada brani utvrđene postave.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslo-
bođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4,
sn. br. 485—488.

² Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 138, objašnjenje 2. i 3.

Jedna borbena skupina upućena u pomoć vodi teške borbe s neprijateljem u području Klačnica. Druge dvije borbene skupine³ vode borbu s neprijateljem jugozapadno i južno Bos. Gradiške.

Doboj:

Odbijen je jak nepr. napadaj na Doboj.⁴

Bihać — Knin:

Uspješno se nastavlja podhvata čišćenja obokrbne ceste Bihać — Knin. Na dionici Srb — Suvaja neprijatelj je nakon žilave borbe protjeran s visova istočno od ceste.⁵

...
Istočna Bosna:

Jake četničke snage napadaju uporište Prača (20 km z.j.z. Rogatice) uz podporu bacača. Poduzete su protumjere i upućena jedna naša borbena skupina iz Goražde u leđa neprijatelju.⁶

Trebinje:

U jednom sukobu s partizanima, koji nadiru prema obali u području Šćenice (12 km s. Trebinja), njemačke postrojbe pobile su 19 partizana, zaplenile 1 strojnicu i 6 pušaka.⁷

...
Djelat. vlast. zrakopl.:

22.IX naše je zrakoplovstvo izvršilo obokrbu streljivom posade u Križevcima i Travniku, te obokrbu hranom posade u Varešu. Osim toga izvršilo je prienos žurne pošte i vojničkih osoba.

Obćenito:

22.IX jedan naš motorni pontonski čamac naišao je kod Sjekovca na Savi na minu. Čamac je uništen, a 3 domobrana, 1 njemački častnik, 5 vojnika i 1 osoba poginuli.

³ Riječ je o borbenim grupama »Rudno« i »Panvic« (vidi dok. br. 151).

⁴ Odnosi se na dejstva Tesličko-tesanjske NOU brigade (vidi dok. br. 127).

⁵ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 138, objašnjenje 1.

⁶ Vidi bojnu relaciju 1. ustaškog stajaceg djelatnog zdruza od 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1-94, k. 58).

⁷ Na prostoriji Vlaška — Šćenice dejstvovali su dijelovi 12. i 13. hercegovačke NOU brigade, ali se o toj borbi u njihovim izvještajima ništa ne govori (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/6, k. 1151 I: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. oktobra 1944. i reg. br. 3/7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 5. oktobra 1944).

Naknadno je javljeno da je 17.IX Tuzla pala u neprijateljske ruke nakon dvosatne borbe.⁸ Dielovi jednog ustaškog stajaćeg zdruga povukli su se s oružnicima u Brčko.

Doznaje se da su partizani u Pazariću noću 17/18.IX zarobili zapovjednika topničkog sklopa F.⁹ Lužara sa još 3 časnika i nekoliko domobrana, te još 1 njemačkog časnika, a ubili 1 njemačkog časnika i 1 vojnika.¹⁰

Naknadno se javlja da je 12.IX kod Ostrožca (zap. Konjica) u jednom sukobu s odmetnicima palo 45 partizana.¹¹ Vlastitih gubitaka nije bilo.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

⁸ Vidi dok. br. 79.

⁹ Franjo

¹⁰ U toj akciji je učestvovao i Konjički NOP odred (vidi dok. br. 55, objašnjenje 5, dok. br. 122, objašnjenje 15. i dok. br. 183).

¹¹ Na toj prostoriji djelovala je 17. krajiška NOU brigada. Prema izvještaju njenog štaba od 1. oktobra 1944. toga dana nije bilo dodira s neprijateljem (vidi Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 24. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU BANJE LUKE I TRAVNIKA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 268/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
24.IX 1944 g.

I OBCI PREGLED:

Travnik i dalje ugrožen.
Nastavlja se žestoke borbe u Banjoj Luci i sjeverno.

II PODRUČJA:

Banja Luka:

U području Banje Luke još traju žestoke borbe. Posada grada hrabro se drži u utvrđenjima i središtu grada.² Uzletišta je napušteno nakon što je onespособljeno,³ a posada se spojila s upućenim pojačanjima.

Borbenne skupine upućene u pomoć⁴ vode žestoke borbe s neprijateljem 9 km s.s.i. Klačnice i jugozapadno od Bos. Gradiške.

Obskrba branilaca u gradu vrši se zrakoplovima, a spoj putem golubova.

Travnik:

Partizani se i dalje okupljaju u području Travnika i sve bliže pristižu mjestu, kojeg tuku bacačkom i strojničkom vatrom.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 489—491.

² Riječ je o opkoljenoj posadi u Kaštelu. Bliže o tome vidi dok. br. 100.

³ Odnosi se na aerodrom Zalužani. On je zauzet 20/21. septembra 1944. Pri tome se došlo do velikog ratnog plijena. Bliže o tome vidi dok. br. 80, objašnjenje 15.

⁴ Riječ je o borbenim grupama »Rudno« i »Panvic« (vidi dok. br. 80).

⁵ Vidi dok. br. 126.

Djelat. nepr. zrakopl.:

21.IX srušio se kod Sarajeva 1 nepr. lovac. Pilot je izskočio i odveden od partizana.

Događaji na želj. prugama:

Iste noći minirana je pruga i porušen most razpona 6 metara između ž.p. Konjic i Lisičići, te minirana pruga između ž.p. Lisičići i Ostrožac.⁶

23.IX minirane su skretnice na želj. postaji Reljevo na pruzi Sarajevo — Visoko.⁷

22.IX kod ž.p. Podlugovi na istoj pruzi napadnut je vlak strojničkom vatrom. 2 osobe su ranjene.⁸

21.IX između ž.p. Maglaj i Bradići oštećeno je 70 tračnica.

18.IX između ž.p. Trbuk i Rječice na pruzi Doboj — Maglaj srušena su 2 mosta od 9 i 13 metara razpona.⁹

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

⁶ Tu je akciju 23. septembra, izvršio 1. bataljon 17. krajiške NOU brigade, prekinuvši prugu u dužini od 150 metara i porušivši 2 željeznička propusta (vidi Arhiv VII, reg. br. 48/3, k. 854: izvještaj Štaba 17. brigade od 1. oktobra 1944).

⁷ i ⁸ Te akcije je izveo Visočko-fojnički NOP odred (vidi dok. br. 144).

⁹ Na komunikaciji Doboj — Maglaj dejstvovali su dijelovi Srednjobosanske NOU divizije.

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 9. GORSKE PUKOVNIJE OD
26. SEPTEMBRA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 2. GORSKOG
ZDRUGA O GUBICIMA U NAORUŽANJU¹

ZAPOVJEDNICTVO
9. GORSKE PUKOVNIJE
Op. br. 1697/taj.
Tarčin, 26.IX. 1944.

Predmet: Izvješće o izgubljenom
oružju.

ZAPOVJEDNIŠTVU 2. GORSKOG ZDRUGA

Konjic

Spojno nalogu Zapovjedništva dostavlja se izvješće o izgubljenom oružju² u vremenu od 22.VIII. do 22.IX. 1944. godine i to:

- Stožer 9. g.p.* 3 samokresa VIS, br. nepoznat, dana 1.IX. 44. odnijeli Častnici sobom u bjegstvo
- 14. sat 9. g.p.* 19 pušaka 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 19 pušaka 7,9. mm. 0,95, odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 1 samokres VIS, 9. mm. br. 6505 odnosi sobom u bjegstvo
- 15. sat 9. g.p.* 50 pušaka 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 50 bodova 0,24, odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 5 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 2 samokresa ASTRA, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo
 3 strojosamokresa ŠTAJER, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo
- 1.sat 1./9. g.p.* 5 pušaka 7,9. mm. 0,95, odnijelo ljudstvo u bjegstvo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 57/2, k. 123.

² Riječ je o oružju koje je ljudstvo te pukovnije donijelo prilikom predaje ili prelaza u redove 10. NOU divizije.

- 1 strojopuška 7,9. mm. 0,37, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 4 strojosamokresa 9. mm. ŠTAJER, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 8 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
2. sat I./9. g.p.
- 32 puške 7,9. mm. 0,95, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 69 pušaka 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 9 strojopušaka 7,9. mm. 0,37, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 8 strojosamokresa ŠTAJER, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 19 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 1 bacač 46. mm. zarobili partizani u Raštelici
3. sat I./9. g.p.
- 6 pušaka 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 46 puške 7,9. mm. 0,95, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 5 strojopušaka 7,9. mm. 0,37, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 2 strojosamokresa ŠTAJER, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 14 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
4. sat I./9. g.p.
- 22 puške 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 46 pušaka 7,9. mm. 0, 95, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 3 strojnice ŠVARTZLOZE, 7,9. mm. zarobili partizani
 - 8 strojosamokresa ŠTAJER, 9. mm. odnijeli u bještvo
 - 14 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bještvo
- Stožer I./9. g.p.
- 1 puška 7,9. mm. 0,24, odnijelo ljudstvo u bještvo
 - 2 puške 7,9. mm. 0,95, odnijelo ljudstvo u bještvo

- 2 strojosamokresa ŠTAJER, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo
- 2 samokresa VIS, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo
- 2 samokresa ASTRA, 9. mm. odnijelo ljudstvo u bjegstvo

Opaska: Gore navedeno oružje³ je nestalo prilikom borbe sa partizanima u vremenu od 22.VIII. do 22.IX.1944. godine.

ZAPOVJEDNIK PODPUKOVNIK
(Šober)
Šober

BR. 177

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 27. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO BANJE LUKE¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 271/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
27.IX 1944 godine.

I OBCI PREGLED:

* * *

Nastavljaju se žestoke borbe u području Banje Luke.

Prnjavor je zauzet.

Živahna nepr. djelatnost na otocima ispred Splita.

II PODRUČJA:

Banja Luka:

Neprijatelj dovlači pojačanja i napada naše postave kod Windhorsta (na zemljovidu G. Topola) na cesti Bos. Gradiška — Banja Luka uz podporu topničke vatre. Svi

³ Ukupno je navedeno: 70 pištolja, 27 automata, 18 mitraljeza (puškomitraljeza), 1 bacač i 317 pušaka.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 498—500.

napadaji su odbijeni usredotočenom vatrom svih oružja, uz podporu našeg i njemačkog zrakoplovstva.²

Hrabra posada Banje Luke nastavlja obranu u središtu grada.³ Posada je opskrbljena zračnim putem.

Prnjavor je zauzet nakon što je slomljen žestok odpor neprijatelja 26.IX u 1400 sati.⁴

Djelat. vlast. zrakopl.:

26.IX naše zrakoplovstvo napalo je strojničkom vatrom partizane uz rijeku Vrbas izt. Bos. Gradiške, te izvršilo oružano izviđanje područja Sunja — Banja Luka — Bos. Gradiška i podpomagalo rad naših kopnenih snaga.

Nadalje je izvršilo opskrbu streljivom posade u Sunji, Bos. Gradiški i Križevcima. Zatim opskrbu zdravstvenim tvorivom posade u Bos. Gradiški, te prienos žurne pošte i vojničkih osoba.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

² Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 112, 119 i 123.

³ Neprijatelj je u to vrijeme držao u svojim rukama samo Kaštel, tvrđavu u centru Banje Luke, na lijevoj obali rijeke Vrbasa (vidi dok. br. 111).

⁴ To mjesto je zauzela Borbena grupa »Rudno« (vidi dok. br. 151).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 28. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO BANJE LUKE, KONJICA, ROGATICE I TREBINJA¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 272/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
28.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

...
Odpočeo je usredotočeni napadaj na neprijatelja u području sjeverno od Banje Luke.

II PODRUČJA:

...
Banja Luka:

Junačka posada Banje Luke odbija sve nepr. napadaje na postav u središtu grada. Obskrba se vrši zrakovima.

Brza oklopna skupina² upućena u pomoć preko Prnjavora dostigla je 27.IX u jutro Klačnice (17 km s.i. Banja Luka) te nadire u smjeru sjeverozapada i sjevera u leđa neprijatelju kod Windhorsta.

Druga skupina³ kod Windhorsta prešla je u napadaj na cijeloj fronti u smjeru juga.

U borbama kod Windhorsta⁴ pronađeno je još 16 poginulih partizana.

Sarajevo:

Završen je podhvata čišćenja područja oko ceste Visoko — Sarajevo.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 501—503.

² Riječ je o prodoru Borbene grupe »Rudno« (vidi dok. br. 151 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimke br. 1072 i 1102: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 27. i 28. septembra 1944).

³ Riječ je o Borbenoj Grupi »Panvic« (vidi dok. br. 151).

⁴ Odnosi se na Novu Topolu.

Konjic:

Odbijen je nepr. napadaj na uporište 8 km s.z. Konjica.⁵

Rogatica:

Nakon što su se oružnici pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja povukli četnici su zauzeli Goražde. Slaba posada pretrpila je u borbama gubitke od 10 poginulih i 18 ranjenih pripadnika Orsa.

Odbijen je napadaj na Mesiće (6 km j.z. Rogatice) uz 2 ranjena ustaše.

U manjem podhvalu u smjeru Guždelji — Zakomo (7 i 9 km s.z. Rogatice) odbačene su četničke skupine prema sjeveru.⁶ Neprijateljski gubitci: 9 mrtvih.

Trebinje:

Odbijeni su manji nepr. napadaji na Trebinje. Borbeni skupina upućena u pomoć dostigla je 25.IX Trebinje svladavši jači neprijateljski odpor.⁷

Cesta Dubrovnik — Trebinje zaposjednuta je od jačih neprijateljskih snaga.

Djelat. vlast. zrakopl.:

27.IX naše je zrakoplovstvo izvršilo oružana izviđanja puta Prnjavor — Klašnice — Banja Luka, Davor — Banja Luka i Banja Luka — Bos. Gradiška, zatim područja Bos. Gradiška — Laktaši. Tom prigodom napalo je bombama skupinu odmetnika kod Klašnica, a strojničkom vatrom neprijateljske postave kod s. Dragelji juž. Bos. Gradiške. Osim toga napalo je i šumarke zapadno od ž.p. Sunja, te pomagalo naše postrojbe na zemlji.

Zatim je izvršilo obskrbu strjeljivom posade u Bos. Gradiški, te prienos žurne pošte i vojničkih osoba.

⁵ Vjerovatno je riječ o napadu 1. bataljona 17. krajiške NOU brigade na Lisičiću 24. septembra 1944, pošto jedinice ove brigade 25, 26. i 28. septembra nisu imale dodira s neprijateljem, a 27. septembra neprijatelj je vršio ispad iz Podorašca na položaj 3. bataljona te brigade (vidi VII, reg. br. 48/3, k. 854: izvještaj Staba 17. brigade od 1. oktobra 1944).

⁶ Vidi Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 58, str. 94: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga.

⁷ Riječ je o intervenciji 118. lovačke divizije u cilju deblokiranja opkoljenih dijelova 369. puka 369. legionarske divizije (vidi dok. br. 117).

Obćenito:

.....
Oružnici iz Fojnice i Kreševa povukli su se u Kiseljak (izvješće ust. nadz. službe).⁸

.....
Događaji na želj. prugama:

.....
26.IX popravljen je most između ž.p. Kakanj i Dobrinje na pruzi Brod — Sarajevo.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
(M. P.) **Helbich**

BR. 179

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 29. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA OKO BANJE LUKE¹

Vojnička tajna

**DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 273/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
29.IX 1944 g.**

I OBCI PREGLED:

Odbijen nepr. napadaj na Zabok.

Slomljen nepr. odpor u području Klačnica sjeverno od Banje Luke i zauzeto je uzletište Zalužani i uzpostavljen spoj sa obkoljenom posadom u gradu Banja Luka.² Dalje uništenje neprijatelja u toku je.

⁸ Fojnicu je oružnička postaja napustila 2. septembra (vidi dok. br. 42, objašnjenje 6), a Kreševo je 6. septembra, pod borbom, zauzeo 3. bataljon 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« (vidi dok. br. 55).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 504—506.

² i ⁷ Vidi dok. br. 80.

Kostajnica ugrožena.³
Uspjeh u borbama u području Drniš — Benkovac⁴
i kod Bos. Novog.
Živahna nepr. djelatnost na otocima.
Teroristički napadaj nepr. zrakoplova na Mostar.

II PODRUČJA:

Kostajnica:

Usljed napuštanja uporišta Hrastovac (9 km s. Kostajnice), te okupljanja jačih part. snaga oko Kostajnice ovo je uporište ugroženo.⁵

Bos. Novi:

U podhvalu u području Poljanica — Ravnice (3 — 7 km s.s.i. Bos. Novog) neprijatelj je odbačen uz teške gubitke. Nađeno je 45 poginulih partizana, dok se čini da je neprijatelj još 150 poginulih i ranjenih odvuкао. Zaplijenjen je veći broj ručnog vatrenog oružja, tvoriva i živženh namirnica.

Banja Luka:

U području Banje Luke nastavljeno je u toku jučerašnjeg dana uništenje neprijatelja u području između Klačnice i Adolfstala. Obruč stvoren oko t.zv. neprijateljskog »VIII Korpusa«⁶ sve je više sužen i neprijatelj sustavno tučen. Svaki pokušaj biega neprijatelja u smjeru Kozare spriečen je. Oko podne zauzeo je uzletište, a u 1415 sati motorizirane postrojbe prodrle su u grad Banja Luku i odteretilo junačku posadu u središtu grada, koja je od 19.IX nadčovječanskim naporima izdržala tešku opsadu daleko premoćnog neprijatelja.

Borbe za konačno uništenje neprijatelja traju i dalje. Iako su vremenske prilike bile veoma nepovoljne, zrakoplovstvo je izvanredno surađivalo s kopnenim snagama, te je najvećim dielom uspјelo uništiti neprijateljsko teško oružje.

U borbama kod Prnjavora 26.IX pala su 23 partizana i zaplijenjeno je: 4 topa, 1 p.o. top, 23 strojnice, 4 gumena čamca, nekoliko teretnih samovoza te raznog oružja i strjeljiva.⁷

³ i ⁵ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 144, objašnjenje 3.

⁴ Vidi tom V, knj. 33, dok. br. 144, objašnjenje 5.

⁶ Taj podatak nije tačan. U borbama za Banju Luku učestvovalе su jedinice 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 80). Operativno područje 8. korpusa NOVJ je bilo: dio Dalmacije i Like.

Trebinje:

Dolazkom pojačanja olakšano je stanje u području Trebinja. Četnici su napustili Jasen (5 km s.i. Trebinja).⁹

Kalinovik:

Odbijen je napadaj četnika na Ljusiće (22 km z.j.z. Kalinovika). Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni, dok su 2 ustaše ranjeni.

Djelat. vlast. zrakopl.:

29.IX izvršilo je izviđanje područja Bos. Gradiška — Banja Luka i podpomagalo podhvatne postrojbe u borbi s neprijateljem. Zatim je izvršilo obskrbu strjeljivom postrojbi u Bos. Gradiški te posade u Križevcima i Virovitici. Osim toga izvršilo je prienos novca, žurne pošte i vojničkih osoba.

Djelat. nepr. zrakopl.:

27.IX u 1730 sati šest nepr. zrakoplova bombardiralo je Mostar. Pogođena je vojarna, drž. bolnica i želj. postaja. Četiri osobe su poginule, 1 je ranjena. Šteta je neznatna. Istovremeno bacani su promičbeni letaci, na njemačkom jeziku.

Obćenito:

Četnici s juga, a partizani sa sjevera ugrožavaju želj. prugu Konjic — Rama.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

⁹ Vidi dok. br. 117.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 30. SEPTEMBRA 1944. O BORBAMA
OKO BANJE LUKE¹

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 274/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
30.IX 1944 god.

I OBCI PREGLED:

Uspješno se nastavlja podhvat od Bos. Novog u smjeru Kostajnice i podhvat za uništenje neprijatelja u području Banje Luke.

II PODRUČJA:

...

Bos. Novi:

Nastavlja se podhvat čišćenja područja u dolini r. Une, prema Kostajnici u svrhu odterećenja posade.

Banja Luka:

U području Banje Luke nastavljaju se borbe na izt. padinama Kozare (Banja Lučka Kozara).

Posada Kotor Varoši² uzpostavila je spoj s posadom Banje Luke.

U borbama između Prnjavora i Vrbasa 26. i 27. IX nanieti su neprijatelju teški gubitci:³ nađeno je 78 poginulih, daljnjih 60 poginulih je ocijenjeno i 12 zarobljeno. Plien: 2 bacača, 1 američanski bacač (Ofenrohr), 3 strojnice, 6 strojopušaka, 78 pušaka, 50.000 pušanih naboja, nekoliko teretnih i osobnih samovoza, te motor kotača,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u Arhivu VII, reg. br. MNO Zagreb-4, sn. br. 507—509.

² Bliže o neprijatelju u Kotor-Varošu vidi dok. br. 57, objašnjenje 17.

³ O obostranim gubicima u borbama za Banju Luku vidi izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/2, k. 458).

4.000 litara pogonskog tvoriva, te veći broj konja, alata i pismohrana.

Iz zarobljeništva oslobođen je njemački častnik.

...
Događaji na želj. prugama:

...
Otvoren je promet na pruzi Sarajevo — Brod.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

(M. P.)

BR. 181

**BOJNA RELACIJA 1. LOVAČKOG ZDRUGA 2. ZBORNOG PODRUČJA ZA SEPTEMBAR 1944. O DEJSTVIMA NA PODRUČJU
TESLIĆ — DOBOJ — DERVENTA¹**

BOJNA RELACIJA

1. LOVAČKOG ZDRUGA U VREMENU OD 1. — 30. IX. 44.

PRVI DIO:

1.IX.44.:

Razpored 1. lovačkog zdruga: Stožer 1. lovačkog zdruga sa svim stožernim jedinicama osim veterinarske sati u Doboj.² Veterinarska sat u Brodu.³ —

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/1-8, k. 60.

² Prema iskazu postrojbi 3. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Doboju su se u to vrijeme, od tih stožernih dijelova, nalazili: opkoparska, dojavna, pekarsko-mesarska i zdravstvena satnija, 1. srednji povoz, samovozni povoz, obskrbni ured i vojno-oružnički vod, pa su ti dijelovi, najvjerojatnije, bili tu i u septembru (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60).

³ Odnosi se na Slavonski Brod.

Stožer 4. I.[ovačke] p. sa 13., 14. i 15. sati, I. i III. bojnom u Teslicu i na postavima oko Teslica. II/4. l.p. na postavima Denkovača — Krčevine — Orašje (zapadno od Doboja).⁴

Stožer 6. I. p. sa 13., 14. i 15. sati i II. bojnom u Derventi, I/6. l.p. na postavima za obranu oko Dervente.⁵

Stožer V. topničkog sklopa sa stožernom bitnicom i lakim povozom u Doboju; 1. bitnica V. topničkog sklopa i 2. bitnica XVI. topničkog sklopa na postavima u Doboju sa zadaćom potpomaganja obrane Doboja topničkom vatrom. 2. bitnica V. topničkog sklopa na postavima u Derventi sa istim zadatkom u odnosu na Derventu.—

Skladišta streljiva, hrane i opreme 1. lovačkog zdruge u Doboju.—

Razviđanjem 31.VIII. 44. na području Teslića nije se došlo u dodir sa komunistima. Dielovi Tesličko-tešanjskog partizanskog odreda nalaze se u Rastuši i Krnjiinom Brdu, predstraže njihove kod škole na Redku. Slabe partizanske snage u Čečavi.—

Razviđanjem na području Dervente 31.VIII. 44. nije se došlo u dodir sa komunistima.—

Razviđanjem na području Doboja 31.VIII. 44. nije se došlo u dodir sa komunistima.—

1.IX.44. ojačani razviđački odjel 4. l.p. na području Teslića nije imao dodir sa neprijateljem. Dielovi XIV. Srednjo-bosanske,⁶ XXI. brigade⁷ i Tešanjско-tesličkog odreda⁸ nalaze se u Čečavi. Dielovi XVIII. brigade nalaze se u Kulašima.—⁹

Ojačani razviđački odjel 6. I. p. izvršio je čišćenje prostora zapadno i sjeverozapadno od Dervente pravcem: Osojci — k. 188 — Zobište preko Detlaka do škole Kalenderovci te se preko Brđana i Vrdoljaka vratio u Derventu. Nakon otpora

⁴ Navedene bojne su imale po četiri satnije (1—4. satnija u 1. bojni, 5—8. satnija u 2. bojni i 9—12. satnija u 3. bojni). Bliže o tome vidi iskaz postrojbi 3. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60).

⁵ Bojne u toj pukovniji imale su takođe po četiri satnije: 1—4. satnija u 1. i 5—8. satnija u 2. bojni (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 3. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

⁶ Riječ je o brigadi Srednjobosanske NOU divizije.

⁷ Riječ je o 21. slavonskoj brigadi 28. NOU divizije. Ona se u to vrijeme nalazila na komunikaciji Derventa — Dobj. Bliže o tome vidi knjigu depeša 28. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 6 4, list 62—64, k. 1125).

⁸ Taj odred je 7. septembra 1944. preformiran u Tesličko-tešanj-sku brigadu Srednjobosanske NOU divizije (vidi dok. br. 45.)

⁹ Podatak o 18. srednjobosanskoj brigadi nije tačan. Ona se toga dana nalazila na prostoriji Jadovica, Smrtići, Miškovci. Bliže o tome vidi izvještaj njenog štaba od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421).

na Zobištu partizani su se povukli prema Ukrini. Gubitaka nema.—

Razviđanjem II/4. l.p. zapadno od Doboja nije se došlo u dodir sa neprijateljem.—

Zračna uzbuna od 09, 10 do 10,50, 11,23 — 13,48 sa lietom neprijateljskih zrakoplova.—

3 domobrana, koja su nestala 29.VIII.44. kod Teslića, povratila su se sa oružjem i opremom.—

2.IX. 44.:

Noću 1./2.IX. 44. razrušena je željeznička pruga između ž.p. Vrhovi i Bišnja, Vrhovi i Lupljanica, te Lupljanica i Dažnica. Ž.p. Vrhovi izgorila, vodovodna postrojenja uništena.—¹⁰ Radovi na opravi u toku.—

Razviđanjem 4.l.p. na području Teslića nije se došlo u dodir sa komunistima. Razpored komunista kao i 1.IX. 44. Četnici se nalaze kod škole na Redku i Hodžinoj bašti.—

Razviđanje 6.l.p. na području Dervente bez dodira sa neprijateljem. Dana 2.IX.44. I 6.l.p. na postavima oko Dervente smjenjena od II/4.l.p., te povučena u Derventu kao pričuva.—

Razviđanje dielova II/4.l.p. zapadno od Doboja bez dodira sa neprijateljem. Napustili su svoje jedinice zast. zap. doj. sati npr. Podoreški Antun i por. Hohnjec Vladimir, te zap. 8. sati 4.l.p. npr. Bosanac Stjepan i otišli partizanima.

3.IX.44.:

Noću 2. 3.IX.44. razrušena želj. pruga Doboj — Derventa u dužini od 1,5 km. između Vrhova i Bišnja. Oправка u toku. Promet nije uzpostavljen.—

Razviđanjem dielova 4.l.p. na području Teslića u smjeru: Teslić — Rastuša i Teslić — Križ, nije se došlo u dodir sa neprijateljem. U Rastuši i u Čečavi nalazi se oko 400 komunista.—

U toku noći 2. 3.IX. 44. razrušena je želj. pruga Doboj — Teslić kod Jelaha u dužini od 2. km. Šteta je popravljena.—

Na području Dervente napala je XVIII. Srednjobosanska brigada u 02,00 sati posadu ustaša i milicionera na Bijelom Brdu.¹¹ Posada se povukla u Derventu, a partizani zapalili školu i 2 zgrade. Po dolasku pojačanja iz Dervente, partizani su se povukli u Markovac.—

¹⁰ Ta rušenja je izvršila 21. slavonska NOU brigada. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 62—64, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije.

¹¹ Prema izvještaju štaba pomenute brigade od 3. oktobra 1944. (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421) u borbama za neprijateljska uporišta Bijelo Brdo, Kuljenovce i Pjevalovac ubijeno je oko 25 ustaša i milicionera. Brigada je imala 3 ranjena.

Razviđanjem dielova II/4.l.p. u smjeru: Doboj — k. 283 nije se došlo u dodir sa neprijateljem. Saznato da se dielovi XXI. Slavonske brigade nalaze u Omanjskoj i Leskovim Vodama.—

Zračna uzbuna od 09,20 — 10,55 i od 11,35 — 15,00 bez neprijateljskog nadletanja.—

Iz 4.l.p. udaljili su se npr. Džampo Mehmedalija, poručnici Kurtović Derviš i Mandrak Ivan, te sa nekolicinom domobrana prešli partizanima.—

4.IX.44.:

Zapovjed V.-SS-Kora¹² da se toga dana Teslić evakuira i svi vojnički uređaji unište, te da se povuku za Doboj, s tim da ostane jedna bojna na Križu. Iz Teslića krenuli su stožer 4.l.p., 13., 14. i 15. sat i I. bojna 4.l.p. i stigli nesmetano u Jelah. Vlak sa tvorivom, koji je krenuo u 13,45 napadnut je između Teslića i Vrela. U 14,00 sati napustila je Teslić i III/4. l.p. i krenula kao zalaznica za Jelah. Zapovjednik te bojne primio je pismo od komunista sa pozivom da se ciela bojna preda, jer su komunisti obkolili Teslić. On je to odbio, ali je bojna u pokretu napadnuta između Teslića i Vrela, ali se nakon primljene borbe uspjela probiti do Jelaha u sastav pukovnije.¹³ Tom prilikom nestao je iz 11. sati poručnik Brčić Miroslav, 1 dočastnik i 7 domobrana. Stožer 4.l.p. i njeni dielovi zanoćili su u Jelahu.— Gubitaka nije bilo.—

Posljedak razviđanja dielova 6.l.p. iz Dervente nije javljen.—

Razviđanjem dielova II/4.l.p. na području Doboja u smjeru: Doboj — Rajkovac nije se naišlo na komuniste. Saznato da su iz Gojakovca krenuli dielovi XXI. Slavonske brigade u pravcu Tešnja.—

5.IX.44.:

Pokret stožera 4.l.p. i svih njenih dielova iz Jelaha za Doboj, gdje su prema zapovjedi zapovjednika SZ. Bosne Oberführera Hedricha zauzeli postave za obranu kod Makljenovca. Pokret do Tešanjke izvršen nesmetano. Odmah po izlasku iz Tešanjke napadnuta je zalaznica sa Alibegovaca. Uz borbu dielovi 4.l.p. stigli su bez gubitaka u Karuše. Po

¹² Odnosi se na Zapovjedništvo 5. SS brdskog armijskog korpusa.

¹³ Na prostoriji oko Teslića nalazili su se 14. srednjobosanska NOU brigada i Tešanjki NOP odred. Ove jedinice su 4. septembra oslobodile Teslić. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 3/5, str. 60, k. 461 A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depeša od 5. septembra 1944), reg. br. 1/8, k. 1417 (istorijat 53. NOU divizije) i reg. br. 7/1, k. 42 (dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. septembra 1944).

dolazku u Karuše I/4.l.p. zaposjela iste isturivši jednu sat na k. 258, III 4.l.p. zaposjela Makljenovac, a stožer 4.l.p. i stožerne jedinice u vilu Vrhovski i okolne postave kod Makljenovačkog mosta.—

Razviđanjem diełova 6.l.p. na području Dervente u pravcu Derventa — Kukavica — ž.p. Bišnja — ž.p. Vrhovi, nije se došlo u dodir sa neprijateljem. Ž.p. Bišnja — Vrhovi popravljena.—

Razviđanjem diełova II 4.l.p. u smjeru: Doboj — Leškove Vode, saznato je, da se diełovi XIV. i XVIII. brigade nalaze u Gojakovcu i Križu.—

Zračna uzbuna od 09,07 — 10,20, od 10,55 — 13,35, od 14,25 — 16,00 bez nadletanja.—

6.IX.44.:

Jača obhodnja 4.l.p., upućena u razviđanje sa k. 258 u smjeru: Kraševo — Lepenica — Medakovo, napadnuta je od komunista iz Kraševa i Matužića.— Gubitaka nije bilo. Saznato, da se diełovi XXI. Slavonske brigade nalaze na crti k. 336 — k. 306 — Mravići, a predstraže u Kraševu.—¹¹

Razviđački odjel II/4.l.p. upućen u pravcu: Doboj — Omanjska nije došao u dodir sa neprijateljem. Komunisti se nalaze u Sivši i Alibegovci.

Veći dio 6.l.p. iz Dervente u razviđanju i prilikom osiguranja radova ž.p. u dolini Bišnje imaju dodir sa neprijateljem. Gubitaka nije bilo, a kod neprijatelja nepoznati.—

Zračna uzbuna od 09,15 — 12,12 sa nadletanjem više skupina neprijateljskih zrakoplova.—

Poručnik Brčić Miroslav iz 11. sati 4.l.p. vratio se u svoju jedinicu.—

7.IX.44.:

Noću 6./7.IX.44. prevrnutu je želj. pruga između Rudanke i Johovca u dužini od 1.400 m. Otvorena je topnička vatra na partizane na Vojvode Putnika brdo, Visoka Glava i Kladares.—

Komunističke snage u prikupljanju oko Doboja i to na prostoru: Omanjska (333), Ularice, Debelo Brdo, Sivša, s. Omanjska i to diełovi XIV. Srednjo-bosanske brigade, XVIII. Slavonske i Teslićko-tešanjskog odreda sa predstražama na Visokoj Glavi.— U Jelahu XXI. Slavonska brigada sa predstražama na crti: Matužići — Kraševo — Gradina.—

¹¹ Opširnije o rasporedu 21. slavonske NOU brigade u to vrijeme (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 65, k. 1125; knjigu depeša 28. NOU divizije).

Prema zapovjedi Oberführer-a Hedrich-a¹⁵ I/4.l.p. (bez 1. sati) upućena je u Rudanku za osiguranje popravke želj. pruge, gdje je ostala i nadalje.—

Razviđanje diełova II/4.l.p. smjerom: Doboj — k. 283 bez dodira sa neprijateljem, jer se isti privremeno povukao.—

U Maloj Bukovici borba između četnika i komunista.—

Dielovi 6.l.p. na osiguranje radova oko opravke želj. pruge u dolini Bišnje. Jaki vatreni dodir sa neprijateljem. Nema gubitaka, kod neprijatelja nepoznati.—

Častnički namjestnik Mataković¹⁶ sa 6 domobrana 4.l.p. prebjegao partizanima.—

Zračna uzbuna od 09,20 — 11,10 i od 14,15 — 16,00 bez nadletanja neprijateljskih zrakoplova.—

Zapovjednik zdruga pukovnik Šarić Luka u Brod II. Zbornom području radi prijema smjernica. Istoga se dana vratio natrag u Doboj.—

8.IX.44.:

Raspored jedinica 1. lovačkog zdruga:

1) *U i oko Doboja:*

a) Stožer zdruga i stožerne jedinice:

— stožer zdruga: U središtu grada, zgrada na razkrižju cesta.

— Zap. stana: U domu časnih sestara kod rkt. crkve (zadaća: Obrana nastambe i munjare. Postavljanje zasjeda na putu za s. Milkovac).—

— Bojno-oruž. vod: U muslimanskoj školi (zadaća: Osiguranje i obrana stožera zdruga).—

— Dojav. sat: U baraci preko puta kotara (zadaća: Obrana nastambi, posjedanje i obrana barikade na cesti kod Doma Poglavnika).—

¹⁵ U Doboju se, do 10. septembra, nalazio 7. SS samostalni (jurišni) protivtenkovski divizion (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 400: dnevni izvještaj grupe armija »F« od 10. septembra 1944), a prema dnevnom izvješću te grupe od 27. septembra 1944 (Vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 193, snimak br. 1075) u Doboju se nalazila Komanda sjeverozapadne Bosne i Stab njemačkog Nastavnog bataljona. Oberfirer (čin u SS formacijama, odgovara činu pukovnika kopnene vojske) Hedrih je, vjerovatno, u to vrijeme bio komandant pomenute komande.

¹⁶ Petar (vidi Arhiv VII, »Abecedno kazalo« Ministarstva oružanih snaga NDH, 1943, str. 1169).

- Obkopar. sat sa 1. Sred. povozom: U uporištu kod skladišta streljiva u barama (zadaća: Obrana uporišta i skladišta streljiva).—
- Zdrav. sat: U osnovnoj školi (zadaća: Obrana liečničkog pomoćišta i nastambe).—
- Pekar. polusat: U zgradi kod baraka »Feldgendarmarie« (zadaća: Obrana nastambe).—
- Samovoz. povoz: U neposrednoj blizini stožera zdru-ga (zadaća: Obrana nastambe i ga-raže).—

b) 4. *lovačka pukovnija:*

- Stožer pukovnije, U vili Vrhovski kod Makljenovač-13, 14. i 15. sat: kog mosta (zadaća: Obrana stožera 4. lovačke pukovnije i ceste, koja vo-di za Doboj).—
- I/4.l.p. (bez 1. sati i dielova 4. sati): Na postavu kod željezničke postaje Rudanka (zadaća: Obrana željeznič-ke postaje Rudanka i zatvaranje ce-ste koja vodi za Doboj).—
- I. sat I/4.l.p.: Na postavu k. 258 (JZ Karuše) (za-daća: Obrana Karuša i Makljenovač-kog mosta).—
- II/4.l.p.: Na postavu Denkovača — Krčevine — Orašje (zadaća: Obrana Doboja sa zapada).—
- III/4.l.p. (bez 9.sati): Na postavu s. Makljenovac (zadaća: Obrana postava od r. Usore do Mil-kovca od neprijateljskog napadaja sa zapada).—
- 9. sat III/4. l.p.: Na postavu kod s. Milkovac (zada-ća: Obrana postava i održavanje spo-ja između II/4.l.p. i III/4.l.p.).—

c) V. *topnički sklop.*

- Stožer i stožer- U Poglavnikovom Domu.—na bitnica:
- 1. vod 1. bitnice: Na postavu, bezimena kota sjeverno prav. crkve (zadaća: Potpomaganje obrane topničkom vatrom).—
- 2. vod 1. bitnice: Na postavu u blizini Poglavnikovog Doma (zadaća: kao i 1. vod).—

- laki povoz: U barakama kod munjare (zadaća: Obrana topničkog logora).—
- 2. bitnica XVI. t. sklopa: Na postavu u neposrednoj blizini nastambi lakog povoza (zadaća: kao i 1. bitnica V. topničkog sklopa).—

d) *Unutarnja obrambena crta u samom gradu:*

Pružala se je od r. Bosne (bunker na želj. pruzi) — pravoslavna crkva — bolnica — muslimansko groblje — gradina — Dom Poglavnikov — nastambe »Feldgendarmerie« — ob-
skrbno skladište južno želj. posta-
je. Ista je bila zaposjednuta od die-
lova II. prič. ustaške bojne 11. sta-
jaćeg ustaškog zdru¹⁷, Niemaca iz
jedinica Odsjeka za osiguranje »D«
i iz izobrazbene bojne 1. lov. zdru-
ga. Svi ti die¹⁷lovi bili su pod taktič-
kim zapovjedništvom zapovjednika
Odsjeka za osiguranje »D« pukovni-
ka Steinheisera.—

2) *U i oko Dervente:*

a) *6. lovačka pukovnija:*

- Stožer pukovnije, 13, 14. i 15. sat: U gimnaziji (zadaća: Obrana gimna-
zije).—
- I/6. 1. p. (bez 1. i 2. sati): U gimnaziji kao pričuva.—
- 1. sat I/6. 1. p.: U hrvatskom Domu (zadaća: Obra-
na uporišta).—
- 2. sat I/6. 1. p.: U obćinskoj zgradi (zadaća: Obrana
uporišta i pričuva).—
- II/6. 1. p.: Na postavu oko Dervente (zadaća: Obrana
Dervente).—
- 2. bitnica V. t. sklopa: Na postavu južno od gimnazije (za-
daća: potpomaganje obrane topnič-
kom vatrom).—

¹⁷ O tome zd¹⁷rgu vidi dok. br. 157.

3) Veterinarska sat 1. l. zdruga u Brodu.—

Prije podne zapovjednik zdruga pukovnik Šarić¹⁸ i pukovnik Telarović bili su na dogovoru sa zapovjednikom Trebavskog četničkog odreda¹⁹.—

Oko 17,00 sati napustio je zapovjednik 1. lov. zdr. pukovnik Šarić Doboj i otišao Trebavskom četničkom odredu. Poslije toga tražili su radi preuzimanja zapovjedništva zdruga zap. V. topničkog sklopa pukovnik Telarović Slavko i zap. 6. Posad. zdr. pukovnik Tanović Asim, ali se nisu mogli pronaći te je ustanovljeno da su prešli partizanima. Radi ovog stanja zapovjeđena je predvečer stroga pripravnost, kao i da svi častnici budu na svojim mjestima. Od strane zapovjednika Odsjeka za osiguranje »D« njem. pukovnika Steinheisera poduzete su sve mjere za posjedanje unutarnje obrambene crte grada Doboja.—

U 23,30 sati odpočeo je napadaj partizana na k. 258 (jugozapadno Karuše), te ista nakon borbe od 30 minuta napuštena od strane posade, koja se povukla na postave stožerne sati u Makljenovcu. Tom prilikom zahtjevana je topnička vatra od strane V. topn. sklopa, te su se odanle javili već partizani.—

Oko 22,00 sata počeo je napadaj na Doboj i pucnjava po gradu, koja je trajala cijele noći. Skoro istovremeno napadnuta je i III/4. 1. p. u Makljenovcu, ali su svi napadaji bili odbijeni.—

Oko 22,30 sati ostali su u stožeru zdruga ppukovnik Maričić Ivan koji je primio zapovjedništvo zdruga, ppukovnik Ilić Ladislav i glavar stožera glast. satnik Korais Dragan sa još nekoliko častnika, te su se u to vreme morali povući u zgradu njem. stožera zbog ugroženosti stožera zdruga.—

Oko 23,30 sati prekinut je brzoglasni spoj sa zapovjedništvom 4. lovačke pukovnije u vili Vrhovski, kod Makljenovca.—

Oko 24,00 sata nazvan je stožer zdruga od strane pukovnika Tanovića Asima sa Denkovače, kojom prilikom je isti zahtjevao odmah prekid otpora i predaju Doboja, navodeći da su partizanima prišli skoro svi častnici postrojbi 1. lov. zdruga u Doboju, ciela II/4. 1. p. i sve stožerne jedinice 1. lovačkog zdruga sa svojim zapovjednicima, osim zdravstvene sati. Isti zahtjev stavio je preko brzoglasa i zapovjednik 11.

¹⁸ Luka

¹⁹ Taj odred je pripadao Ozrenskom četničkom korpusu (vidi dok. br. 5). Komandant odreda je bio pop Savo Božić.

part. divizije podpukovnik Đurin²⁰ i zapovjednik II/4. 1. p. satnik Škrinjarić Vladimir, navodeći ako se istom zahtjevu ne udovolji, da će svi častnici, koji se bore u Doboju biti streljani od strane partizana. Zahtjev predaje odbijen je i borba se nastavila do ujutro. Od tog vremena, koja se god jedinica 1. lovačkog zdruga u Doboju nazvala brzoglasom, svugdje su se javili komunisti, osim iz stožera 4. l. p. i stožera III 4. l. p. u Makljenovcu, sa kojim je bio prekinut brzoglasni spoj. Te noći prešli su partizanima pored većeg broja častnika stožera 1. lovačkog zdruga i sve njegove stožerne jedinice (osim zdravstvene sati) sa svojim častnicima, II/4. l. p. sa svojim častnicima, V. topnički sklop i 2. bitnica XVI. topničkog sklopa i ljudstvo 6. Posadnog zdruga.—

O događajima, koji su se odigrali u toku noći 8/9. IX. 44. kod 6. l. p. u Derventi, u stožeru zdruga nije bilo ništa poznato iz razloga, što je brzoglasni spoj i promet između Doboja i Dervente već više dana bio prekinut, a krugovalom nije se dobivalo nikakvih obavijesti.—

Prema naknadno dobivenim podacima zapovjednik 6. l. p. ppukovnik Muslović Ferdo izdao je 8. IX. 44. navečer nalog, da se razoružaju njemački izobrazitelji, što je oko 23,00 sata izvedeno na slijedeći način: 1. i 3. sat I/6. do groblja razoružali su Niemce oko 23,00 sata. II/6. l. p. isto je učinila na postavima oko Dervente u isto vrijeme. Zapovjednik 15. sati 6. l. p. imao je nalog da razoruža sve Niemce u samom gradu Derventi, ali ih je blagovremeno opomenuo, te se skupa sa izvjestnom grupom Niemaca u oklopnom vlaku povukao ka Brodu.—

Partizani su ušli u Derventu bez otpora oko 24 sata²¹.—

Na stranu partizana te noći prešla je ciela 6. l. p. sa zapovjednikom i svim častnicima, osim jednog malog broja častnika i ljudstva iz I.6. l. p., koji su se preko Bijelog Brda povukli prema Brodu, gdje su stigli 13. IX. 44.—

Za diove I/4. l. p. kod Rudanke nema podataka. —

Glavni organizatori izdaje bili su: u Doboju pukovnik Tanović Asim, a u Derventi satnik Cabelj Georgije.—

9. IX. 44.:

Oko 05,30 sati otvarana je jaka topnička vatra iz topova V. topničkog sklopa sa Denkovače, a koji je bio prešao par-

²⁰ Taj podatak nije tačan. Potpukovnik Đurađ Predojević Đurin bio je u to vrijeme komandant Srednjobosanske NOU divizije, dok se 11. NOU divizija tada nalazila u istočnoj Bosni (vidi dok. br. 45 i 73).

²¹ Napad na Derventu je izvršila 18. srednjobosanska NOU brigada. Opširnije o tome vidi dokumente navedene u 2. objašnjenju uz dok. br. 50 u ovoj knjizi.

tizanima, na postave III 4. l. p. u Makljenovcu, koja je naglo tom prilikom počela napuštati svoje postave. Zalaganjem nekoliko častnika bojna je bila vraćena na postave, ali je oko 08,00 sati uslijed jake topničke vatre i žestokog napadaja partizana odstupala preko r. Bosne na područje Ozrenskog četničkog odreda, odakle je onda dalje krenula za Gračanicu. Isto tako krenuli su dijelovi stožera 4. l. p. u Usore, gdje su prešli r. Bosnu i došli do Suhog Polja, odakle su poslije podne toga dana sa ustaškom bojnomo iz Lukavca krenuli ponovno u Doboj.—

Borba u samom gradu Doboju bila je sve žešća, jer su partizani u toku noći 8./9. IX. 44. uspjeli da prodru u grad na više mjesta.—

Oko 08,00 sati ppukovnik Maričić i glst. satnik Korais Dragan sa grupom njem. častnika i izobrazitelja prebacio se preko r. Bosne u namjeri da stigne do Gračanice, te odande da se dovede XXV. Ustaška bojna a čiji je zapovjednik preko brzoglasa ponudio svoju pomoć. U tom podhvalu nisu uspjeli, jer ih nisu propustili četnici, već odveli u s. Kostajnicu, odakle se glst. satnik Korais sa manjom grupom njemač. častnika 10. IX. 44. u jutro vratio u Doboj.—

U 11,00 sati došla je u Doboj pomoć — 3 njem. oklopna kola — iz Žepča, a u 15,00 sati dio ustaške bojne iz Lukavca i Žepča.²² Komunisti su rastjerani i oko 16,00 sati nastalo je zatišje u borbi, poslije čega su Niemci i ustaše preuzeli vlast u Doboju. Partizanima u toku napadaja nije uspjelo ma šta odneti iz skladišta hrane, opreme i streljiva u Doboju²³.—

U samom gradu Derventi bili su partizani, te ostali tu do 12. IX. 44., kada je došla školska bojna iz Vinske i oslobodila grad²⁴.—

²² U Lukavcu su se u to vrijeme nalazili dijelovi 9. bojne 10. posadnog zdruga, a u Žepču dijelovi 4. bojne 11. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga (vidi dok. br. 157 i Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 3. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

²³ Prema naređenju Srednjobosanske NOU divizije, izvodno citiranom u njenom istorijatu, u napadu na Doboj su učestvovala 14. srednjobosanska i 21. slavonska brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/8, str. 9, k. 1417). Tom prilikom se predalo 1100 domobrana (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/4, list 67, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije). O borbama za Doboj vidi: dok. br. 50 i 147; Arhiv VII, reg. br. 5/5, str. 162, k. 461A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ); mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 76—80 (dio ratnog dnevnika br. 3 Operativnog Odjeljenja Grupe armija »F« za 9. septembar 1944).

²⁴ U Derventi se u to vrijeme nalazio samo 1. bataljon 18. srednjobosanske NOU brigade, dok su ostali bataljoni vodili borbu oko Lupljane, Osinja i Cerana. Neprijatelj se 12. septembra, poslije prodora zadržao u Derventi samo kratko vrijeme, da bi 13. septembra ponova

1. sat I/6. l. p. dobila je zadaću od zapovjednika 6. l. p., da krene ka Bijelom Brdu i na tom postavu da brani Derventu od navodnog napadaja četnika. Tu je ostala do 12. IX. 44. koga dana se povukla preko Lipica do Kovača, gdje se sastala sa 2. i 3. sati I/6. l. p. i zanoćili s namjerom da sliedećeg dana krenu ka Brodu.—

Svi ostali dielovi 6. l. p. povukli su se 9. i 10. IX. 44. preko Kalenderovaca za Prnjavor, — prešavši prethodno partizanima.

10. IX. 44.:

U jutro njem. vlasti u Doboju preuzele su sva skladišta opreme, hrane i streljiva 1. lovačkog zdruga u Doboju i postavili svoje straže, smatrajući sve što je ostalo od 1. lovačkog zdruga za ratni plien. Sa njihove strane stavljen je zahtjev da ostanci 1. lovačkog zdruga, koji nisu prešli partizanima, imaju u najkraćem vremenu ukloniti iz Doboja, — s tim da mogu ponieti samo puške, a svo automatsko oružje da predadu.—

U 12,00 sati krenuo je jedan dio toga ljudstva pod zapovjedništvom ppukovnika Ilića²⁵ i glavara stožera glst. satnika Korais Dragana vlakom, drugi dio pješice za Gračanicu, gdje se već nalazila III/4. l. p. To poslije podne po prikupljenim podacima, ustanovilo se je, da se je od dielova 1. lovačkog zdruga prikupilo u Gračanici 29 častnika, 73 dočastnika i oko 700 domobrana, naoružanih sa 1 bacačem, 1 strojnicom, 18 strojopušaka, 41 MPI, 447 pušaka i 10 kola povoza.—

Što je bilo sa dielovima I/4. l. p. kod Rudanke nema podataka.—

11. IX. 44.:

U 09,00 sati pokret ostataka 1. lov. zdruga pod zapovjedništvom ppukovnika Ilića Ladislava iz Gračanice preko Sokola, Prav. Srnica do D. Hrgova, gdje se je prenoćilo.—

Pokret je izvršen bez uznemirivanja od strane neprijatelja osim, što je isti otvarao bacačku vatru na kolonu pred Sronicama.—

12. IX. 44.:

Pokret ostataka 1. lovačkog zdruga od D. Hrgova do Brčkog, gdje se stiglo oko 17,00 sati.—

izvršio prodor u grad i tom prilikom se i zadržao, dok je 18. brigada, pošto je u potpunosti ispunila svoj zadatak, zajedno sa ostalim jedinicama Srednjobosanske NOU divizije vršila pripreme radi učestvovanja u napadu na Banju Luku 18. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/5, k. 1421: izvještaj Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 3. oktobra 1944. i mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 548: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 13. septembra 1944).

²⁵ Ladislav

1. sat I/6. l. p. na Bijelom Brdu (SZ Dervente) kušajući da uhvati vezu sa 2. i 3. sati I/6. p., povukla se preko Lipica do Kovača, gdje se je sastala sa 2. i 3. sati I/6. l. p. i tu zanoćila.—

13. IX. 44.:

Odmor ostataka 1. lovačkog zdruga u nastambama II. doknadne obkopske bojne u Brčkom. Po zahtjevu izvjestnih častnika trebala je III/4. l. p. krenuti u Tuzlu radi razterećenja posade. To nije izvršeno, pošto je dobivena krugovalna brzopisica br. 443/6-tajno II. Z. P., kojom je zapovjedjeno, da se dijelovi 4. l. p. iz Brčkog ne upućuju u Tuzlu.—

1. i 2. i 3. sat I 6. l. p. pod zapovjedništvom poručnika Galića Milana krenule su preko Ljekovca za Brod, gdje su dobili zapovjed od zapovjednika II. Z. P., da se vrate natrag u Kovače, gdje su ostali kao posada do 16. IX. 44.

14. IX. 44.:

Dobiven je nalog od 13. SS-Handžar divizije da ostaci 4. l. p. iz Brčkog imaju krenuti za Bos. Šamac sa zadaćom, da tamo stvaraju mostobran i osiguraju prielaz preko r. Save.—

1., 2. i 3. sat I/6. l. p. kao posada u s. Kovači.—

15. IX. 44.:

Priprema dijelova 4. l. p. za pokret iz Brčkog za Bos. Šamac. Vršena je popuna hranom i streljivom istih od strane 13. SS-Handžar divizije.—

1., 2. i 3. sat I/6. l. p. kao posada u s. Kovači.—

16. IX. 44.:

U 07,00 sati pokret stožera 1. lovačkog zdruga vlakom iz Brčkog za Vinkovce, gdje se je javio zapovjedništvu 2. Doknadnog zdruga.—

Oko podne pokret dijelova 4. l. p. nastupnim hodom za Orašje, gdje su prenoćili.—

Pokret 1., 2. i 3. sati I 6. l. p. prema zapovjedi II. Z. P. iz Kovača²⁶ u Vinsku, gdje je ostala 2. i 3. sat i potpala pod zapovjedništvo Školske bojne u Vinskoj, a 1. sat krenula za Brusnicu kao posada.—

17. IX. 44.:

Pokret dijelova 4. l. p. iz Orašja za Bos. Šamac, gdje su stigli istoga dana po podne.—

²⁶ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Korače.

Od 17. do 30. IX. 44.:

Stožer 1. lovačkog zdruga u Vinkovcima, dieľovi 4. l. p. u Bos. Šamcu, gdje se vrši izobrazba, 1. sat I/6. l. p. u Brunsnici, 2. i 3. sat I/6. l. p. u Vinskoj. —

Od 1. X. 44, nadalje:

Prema zapovjedi Ministra oružanih snaga Op. br. 8427/tajno, koja glasi: »Preostale dieľove 1. lovačkog zdruga sada u Brčkom po nalogu Ministra i zapovjednika oružanih snaga odmah prikupiti u Vinkovcima, preustrojiti, vježbati i javiti što je postrojeno, brojčani stališ«, te zapovjedi II. Zbornog područja Op. br. 450/tajno i Glst. broj 4829/tajno od 25. rujna 1944., prikupljanje i postrojavanje dieľova 1. lovačkog zdruga u Vinkovcima, preuzelo je zapovjedništvo 2. Doknadnog zdruga. Stoga je zapovjedništvo 2. Doknadnog zdruga sa zap. br. 3971/tajno od 2. X. 44. zapovjedilo ostacima 4. l.p. pokret na područje Rokovci — Andrijaševci, što je i izvršeno do 2. X. 44. Zbog neimanja smještajnih prilika u dotičnim selima dieľovi 4. l. p. premješteni su u Neudorf kod Vinkovaca, gdje se počelo sa radom na novopostrojavanju tih dieľova, a prema zapovjedi 2. Doknadnog zdruga zap. br. 3906/taj. od 3. X. 44. — s tim da stožer 1. lovačkog zdruga završi poslove na likvidaciji istoga,²⁷ — o čemu je dostavljeno izvješće zapovjedništvu II. Z. P. i zapovjed. 2. Doknadnog zdruga pod br. 165/taj. 1. lovač. zdruga do 20. X. 1944. g.

Zamjenik zapovjednika:
podpukovnik (Ilić)

Ilić

(M. P.)

Za točnost:
Glavar stožera,
glst. satnik (Korais)
Korais Dragan

²⁷ Prema zapovijesti Zapovjedništva 2. zbornog područja od 25. oktobra 1944, 1. lovački zdruk je brisan iz sastava oružanih snaga NDH. Domobrani — vojnici su upotrebljeni za popunu 3. lovačkog zdruga, a preostali oficiri i podoficiri su stavljeni na raspolaganje 2. doknadnom zdrgu (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/2-2, k. 60).

RELACIJA 4. LOVAČKOG ZDRUGA ZA SEPTEMBAR 1944. O RASPOREDU I DEJSTVIMA NA SEKTORU BOSANSKI NOVI — PRIJEDOR¹

I. DIO OPERACIJE

A. RASPORED I ZADATAK ZDRUGA.

Od početka mjeseca rujna pa do napada na Prijedor (6/7. IX.) zdrug je u glavnom imao pozadinski zadatak t.j. osiguranje željezničkog i cestovnog prometa Dobrljin — Bosanski Novi — Rudice i Bosanski Novi — Prijedor. Povrh toga dieľovi zdruga sačinjavali su posadu Dvor na Uni, Bosanski Novi i Prijedor. Grupa Ahrendt (1. bojna 383 puk. 373 lg. diviz. IV. bojna VIII. ustaškog zdruga i 1. vod XI. topničkog sklopa)² bila je taktički podređena zdrugu i sačinjavala posadu rudnika Ljubije. S obzirom na dodijeljeni zadatak zdrug je bio raspoređen na oko 70 km, dakle pretjerano razvučen usľed čega pojedina uporišta nisu predstavljala snagu za ma kakav jači i ozbiljniji otpor. Sa pričuvom — pa i najmanjom nije se raspolagalo.

Od 1—7. IX. rad jedinica svodio se je na čuvanje željezničkih i cestovnih objekata, osiguranje pojedinih uporišta oko posadnih mjesta i na povremena manja razviđanja. Veći podhvati — zbog razvučenosti zdruga nisu vršeni.

Po padu Prijedora (7. IX.) i probijanja jednog dieľa posade Prijedor i Ljubija kao i uporišta uzduž pruge Prijedor — Brežićani — Martin Brdo — Petkovac, zdrug dobija novi zadatak i to: osiguranje željezničke pruge i ceste Bosanski Novi isključno — Dobrljin zaključno. Po prestrojavanju dieľova 7. lovačke pukovnije i ostalih dieľova koji su imali teške gubitke izvršen je novi raspored zdruga na prostoru Dvor — Dobrljin. Grupa Ahrendt podpala je pod zapovjedništvo 373 njemačke divizije kao posada Bos. Novi.

20. IX. zdrug ponovno prima osiguranje željezničke pruge Bos. Novi — Rudice kao i osiguranje grada Bosanski Novi,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/12-3, k. 112a.

² Opširnije o Borbenoj grupi »Arent« vidi dok. br. 58, objašnjenje 20.

za tu svrhu drugu se podređuje IV. bojna VIII. ustaškog zdruga i dielovi Sana bojne³ koja je bila u Priedoru.

Rad jedinica svodio se je na osiguranje prometa i čuvanje pojedinih uporišta u Bosanskom Novom i Dvoru na Uni. Zbog slabosti, slabog naoružanja i nedostatka streljiva i opreme nisu poduzimani veći podhvati ali su vršena stalna razviđanja kao i manji podhvati u cilju obskrbe drvom i stočnom hranom.

B. VAŽNI DOGAĐAJI PO DANIMA.

1.) 13. Iovačka pukovnija.

(na prostoru Rudice — Novi — Dvor — Divuša — Dobrljin).

Dne 2. IX. 1944. Suhački milicionerski odred napadnut je jačim snagama noću 1/2. IX. i pod pritiskom neprijatelja povukao se je u Bos. Novi. Pojačanjem milicionera, odmetnici su idućeg dana ponovno izbačeni iz zauzetih postava. Gubitaka nije bilo.

Dne 3. rujna 1944. Noću 3/4. IX. odmetnici napali na uporište Rudice strojničkom i bacačkom vatrom.⁴ Napad odbijen usredotočenom vatrom haubičke bitnice iz Bosanskog Novog. Jedan domobran teško ranjen koji je sutradan umro.

Istoga dana izvršen je zračni napad na most na reci Sani kod Bosanskog Novog. Most je znatno oštećen. Jedan domobran ranjen. Kod građanskih osoba nije bilo gubitaka.

Dne 4. rujna 1944. Prema podacima od seljaka prikupljene su jače partizanske snage oko Priedora (4—5 brigada sa topničtvom) i očekuje se napad na sam grad u najskorijem vremenu.⁵

Izvršen je napad na Dašćice uz teške gubitke neprijatelja. Računa se na 8—10 mrtvih i oko 20 ranjenih.

Dne 7. rujna 1944. Uslied pada Priedora u Bosanskom Novom kod pučanstva vladala je panika i stoga su preduzete stroge mjere opreze. Cieloga dana stizali su dielovi posade Priedor i Ljubija u Bos. Novi. Bilo je dosta ranjenika, a veći dio vojnika iscrpljen.

Uslied događaja u Priedoru i snažne neprijateljske promičbe prebjeglo je k odmetnicima 7 častnika sa 3 dočastnika i nekoliko domobrana. Toga dana stanje je bilo veoma ozbilj-

³ Bliže o toj bojni vidi dok. br. 31, objašnjenje 11.

⁴ Na toj prostoriji dejstvovali su dijelovi 4. NOU divizije (vidi dok. br. 58).

⁵ Opširnije o koncentraciji jedinica 5. korpusa NOVJ za napad na Prnjavor vidi dok. br. 31 i 58.

no zbog toga što su se prenosile vesti da će toga dana biti napadnut i Bosanski Novi što nije uslijedilo.

Dne 8. rujna 1944. Zapovjednik I. bojne 13. lovačke pukovnije satnik Brnetić poveo je ljudstvo 3 i 4 sati i zajedno sa častnicima, dočastnicima (osim narednika Ribarića) i domobranima (osim njih 35) prebjegli su odmetnicima.⁶ Jedan dio oko 15 domobrana kasnije vratili su se natrag u svoje postrojbe.

Istoga dana izvršen je poduhvat (njemačka motorizirana sat (Brandenburg«, 5, 6. i 7. sat. 13. lovačke pukovnije) u pravcu Blagaja radi olakšanja probijanja dielova posade Priedor i Ljubija (Grupa Ahrendt). Žestoke borbe imale su podhvatne snage kod Blagaja i Martin Brda.⁷ Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubici računa se da su bili dosta veliki, ali se nisu mogli ustanoviti.

Usljed ovako teške situacije toga dana odbjeglo je sa postava oko Bosanskog Novog nekoliko dočastnika i domobrana koji nisu mogli izdržati tadašnje stanje.

Dne 9. rujna 1944. Pod uticajem događaja tokom 7. i 8. IX. odbjegao je izvjestan broj uglednih građana među kojima i hrvatski narodni zastupnik, te gradski načelnik, liečnik i drugi.

Istoga dana otkrivena je zavjera koju je predvodio zapovjednik II. bojne⁸ 13. lovačke pukovnije satnik Kniha.⁹ Častnici su uhvaćeni (7 častnika i 1 dočastnik) koji su poslije sprovedeni u Zagreb radi suđenja.

Dne 11. rujna 1944. Noću 10/11 izvršen je napad na postave oko Dvora [na Uni]¹⁰. Pošto je posada pojačana, napad

⁶ Ta bojna se u to vrijeme nalazila u Ravnicama. Ona se 8. septembra predala Kozarskom NOP odredu (vidi Arhiv VII, reg. br. 33/4, k. 1625). Blíže o tome vidi dok. br. 80 i 155; Arhiv VII: izvještaje Staba Kozarskog NOP odreda od 10. septembra (reg. br. 5/2, k. 1265) i Staba Kozarske grupe NOP odreda od 1. oktobra 1944 (reg. br. 6/3, k. 460).

⁷ Te borbe je vodio 4. bataljon 8. krajiške NOU brigade. Prema podacima u knjizi Franca Šramla »Hrvatsko ratište« (str. 199—263), Borbeni grupa »Arent« je imala vrlo teške gubitke, a snage upućene kao pomoć takođe su natjerane u bjekstvo. Opširnije o tome vidi: dok. br. 58; Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A (izvještaj Staba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944), reg. br. 2/13-2, k. 117 (bojnu relaciju 13. lovačke pukovnije od 26. oktobra 1944) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 9. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 358).

⁸ Ta bojna je bila u Bos. Novom (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/13-2, k. 117: bojnu relaciju 13. lovačke pukovnije od 26. oktobra 1944).

⁹ Vjerovatno: Josip (vidi Arhiv VII, »Abecedno kazalo« »Ministarstva oružanih snaga NDH«, 1943, str. 808).

¹⁰ U to vrijeme na lijevoj obali rijeke Une, na komunikaciji Bihać — Bos. Novi, dejstvovala je Unska grupa 4. korpusa NOVJ (vidi

koji je trajao od 21 — 4 sata, jeste odbijen. Ljudskih žrtava nije bilo, ali su ubijena 2 konja. Neprijateljski gubitci nepoznati, ali se po krvavim tragovima računa da ih je bilo.

Dne 14. rujna 1944. Ranom zorom izvršen je napad na uporište Ravnice koji odbijen uz pripomoć topništva. Vlastiti gubitci 4 ranjena, odmetnički gubitci nisu se mogli ustanoviti.

Dne 16. rujna 1944. Izvršen napad na Dobrljin i Ravnice. Napad odbijen: 3 domobrana ranjena u Ravnicama.

Dne 27. rujna 1944. Izvršen poduhvat na desnoj obali Une pravcem Bosanski Novi — Ravnice u cilju čišćenja spomenute prostorije od odmetnika koji su češće rušili željezničku prugu Novi — Kostajnica. Podhvat je izvršen sa 1 bojom koja je bila snažno podpomagana sa topništvom iz Bosanskog Novog i Dvora na Uni. Bojna je pod jakom vatrom teškog naoružanja postigla određenu crt. Odmetnici su se postepeno povlačili u pravcu sjevera dajući snažan otpor. Računa se da je bilo oko 400 odmetnika — (XX. brigada)¹¹ dobro naoružanih. Vlastiti gubitci: mrtvih 2 domobrana i 1 vojničar; ranjenih: 1 dočastnik, 7 domobrana i 5 vojničara; nestalih: 2 domobrana. Neprijateljski: 58 mrtvih (ustanovljeno) i oko 120 ranjenih. Plien: 3 puške, 2 sanduka streljiva, nešto mina i eksploziva i ostalog tvoriva po seoskim kućama. U kućama gdje su nađene mine i eksploziv spaljene su radi odmazde.

2.) 7. Lovačka pukovnija.

(Priedor — Brežićani — Martin Brdo — Petkovac).

Jedan dio pukovnije bio je određen kao posada Priedor (I. 7), a jedan dio osiguravao je željezničku prugu: Priedor — Bos. Novi (II. 7). Do 6. IX. nije bilo važnijih događaja.

tom V, knj. 34, dok. br. 46: izvještaj Štaba Unske grupe od 14. oktobra 1944) a na desnoj obali, prema Prijedoru i Bos. Novom, 4. NOU divizija (vidi dok. br. 58; Arhiv VII, reg. br. 33/4, k. 1625: izvještaj Štaba Kozarskog NOP odreda za septembar 1944).

¹¹ Na tome području djelovala je Kozarska grupa NOP odreda. Ona je po naređenju Štaba 5. korpusa od 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/1, k. 459) preformirana u 20. krajišku brigadu 39. NOU divizije. O tome i o dejstvima te grupe u septembru vidi u Arhivu VII: izvještaj Štaba Kozaračkog NOP odreda (reg. br. 33/4, k. 1625), izvještaj političkog komesara Štaba grupe od 30. septembra 1944 (reg. br. 10/2, k. 1625) i bojnu relaciju Zapovjedništva 13. lovačke pukovnije od 26. oktobra 1944 (reg. br. 2/13-2, k. 117).

Dne 3. rujna 1944. Noću 2/3 izvršen je napad na Petkovac.¹² Napad je odbijen bez gubitaka. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav 1 ranjen. Plien 3 puške.

Oko 13 sati neprijateljski zrakoplovi bombardirali su most preko Sane kod Bosanskog Novog. Most lakše oštećen. Gubitci 1 domobran ranjen.

Dne 5. rujna 1944. Jedna kombinirana sat iz Priedora prilikom razviđanja u pravcu zapada napadnuta. Jačina neprijatelja oko 250 ljudi dobro naoružani naročito s automatskim oružjem. Vlastiti gubitci 1 mrtav i 3 ranjena.

Istog dana izvršen je napad na Ljubiju. Napad odbijen bez gubitaka. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva i više ranjenih.

Ustanovljeno je da se u prostoru Kozarca nalaze 6 i 8 partizanska brigada, a u pokretu od Sanskog mosta u pravcu Priedora jače neprijateljske snage sa topništvom.¹³

Dne 6. rujna 1944. Usliedio je napad na Priedor i uporišta uzduž pruge Bos. Novi—Priedor. Jačina neprijatelja koji napadao na sam Priedor računa se oko 2 brigade, a na uporišta uzduž pruge oko 2 brigade a možda i više. Neprijatelj bio je dobro oboružan imao je čak i teške bacače 12 cm. engleskog porijekla.¹⁴ Napad je odpočeo oko 22 sata. Zauzimanje postava oko grada kao i sam upad u grad tekao je vrlo brzo. Zbog izdaje pojedinih vojnih i građanskih osoba, kod pojedinih posada nastala je panika i bez nekog jačeg otpora jedinice — većinom rastrojene — napustile su postave i odpočele povlačenje preko s. Hambarine i dalje ka Ljubiji gdje je bila — kao posada — grupa Ahrendt. Iste noći odpočeo je napad i na Ljubiju (po izjavi njemačkog satnika Ahrendta oko 3 brigade)¹⁵ kao i na uporište Brežićani, Dragotinja, Martin Brdo i Petkovac. Uslied pada Priedora i teške situacije kod ostalih posada dne 7. IX. izdat je nalog za povlačenje u pravcu Bosanskog Novog. Povlačenje je vršeno uzduž ceste

¹² Prema izvještaju Štaba 4. NOU divizije od 10. septembra 1944 (vidi dok. br. 58) taj napad je izvršio 3. bataljon 6. krajiške brigade. Bataljon je tom prilikom imao 2 mrtva, 10 ranjenih i 1 nestalog, dok je neprijatelj imao 10 mrtvih.

¹³ Riječ je o akcijama i pokretima 4. NOU divizije u cilju zauzimanja polaznih položaja za napad na Prijedor i Ljubiju (vidi dok. br. 58).

¹⁴ Za napad na Prijedor, pored sopstvene artiljerije, 4. divizija je bila ojačana i 2. artiljerijskim divizionom 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 31).

¹⁵ U prvobitnom rasporedu za napad na Ljubiju Rudnik i Ljubiju Islam nalazili su se 4. bataljon 6. krajiške brigade, 3. bataljon 8. krajiške brigade i Podgrmečki NOP odred, dok je po zauzimanju Prijedora, 7. septembra, došlo do pregrupacije snaga 4. NOU divizije (vidi dok. br. 31 i 58).

Priedor—Bosanski Novi uz vrlo teške okolnosti. Odmetnici dobro naoružani zaposjeli su visove s obe strane Sane i upucanom vatrom na pojedine dielove puta spriečavali su pokret jedinica u pravcu Bos. Novog. Zahvaljujući inicijativi ranjenog podpukovnika Kolakovića zapovjednika 13. lovačke pukovnije koji je sa ustašama i jednim dielom četnika iz Priedora na juriš zauzeo Martin Brdo, tako je omogućen daljnji pokret u pravcu Blagaja. Isto tako podhvat od Bos. Novog u pravcu Blagaja također je bio od velike koristi jer time su smanjene već inače velike žrtve u ljudstvu i tvorivu. Jedan dio snaga koji je bio bliže Bos. Novom probio se i stigao u Bos. Novi u mrak 7. IX, a ostatak tokom 8. IX. Sa dielovima 7. lovačke pukovnije povlačenje je izvršila i grupa Ahrendt (1 bojna 383 puk. 373. lg. divizije i IV. bojna VIII. ustaškog zdruga, dielovi XI. topničkog sklopa i zdravstvena sat 4. lovačkog zdruga, jedan dio četnika iz Priedora i oko 700 građana iz Priedora.

Dne 10 — 31. rujna. Od ciele 7. lovačke pukovnije postrojena je I. bojna bez 4 sati (1, 2 i 3 sat), ona je upućena radi osiguranja ceste — na prostoru Zmlača — Unčani — Struga. Bojna je sa gornjim zadatkom ostala do konca mjeseca na označenoj prostoriji bez naročitih događaja operativne vrijednosti.

3.) XI. Topnički sklop.

Dne 1—8 rujna 1944. Topnički sklop bez 1 i 2 bitnice bio je na postavima u Priedoru. 1 bitnica u Dvoru na Uni, 1 vod 2 bitnice u Ljubiji, a 1 vod na Martin Brdu. Padom Priedora, Ljubije i Martin Brda od cjelokupnog topničkog sklopa ostala je samo 1 bitnica i 1 top 2 bitnice iz Ljubije.

Dne 9 rujna rasformiran je XI. topnički sklop, a 1 top sa ljudstvom koji se je probio iz Ljubije ušao je u sastav 1 bitnice.

Dne 10—31 rujna 1944. 1. bitnica bila je na postavu u Dvoru i povremeno je djelovala na razne ciljeve za vrijeme razviđanja i podhvata. Za to vrijeme poginuo jedan domobran. Ostalih važnih događaja nije bilo.

4.) Stožerni dielovi.

Zdravstvena sat za vrijeme napada na Priedor potpuno je uništena. Od zdravstvenog tvoriva sve je propalo, od vojnika vratio se je jedan liečnik i 6 domobrana. Ona je rasformirana i više ne postoji.

Vod obkoparske sati koji je bio u Ljubiji radi postavljanja mina povukao se je zajedno sa cijelom posadom u Bosanski Novi gdje je ušao u sastav svoje sati.

Ostali stožerni diovi bili su raspoređeni u raznim posadama i kod njih tokom mjeseca nije bilo važnijih događaja.

C. IZKUSTVA.

1.) Zdrug ma koliko dobro opremljen, naoružan i popunjen ne može uspješno izvršavati zadatke, ako se rasporedi na dužini skoro 70 km. Blagovremeno su učinjene po ovome — nekoliko puta predstavke nadležnom njemačkom taktičkom zapovjedništvu, ali nije ništa poduzeto niti na-ređeno.

Jedinice zdruga u pojedinim uporištima bile su slabe i mogle su biti pojedinačno tučene, jer je neprijatelj bio u mogućnosti da se brzo prikupi i nadmoćnim snagama napadne pojedina uporišta. S druge strane zdrug nije raspolagao s nikakvim pričuvom te da bi mogao na vrijeme doći u pomoć napadnutoj posadi.

2.) Neprijateljska vješta promičba jedan je od važnih činbenika da je došlo do pada Prijedora i ostalih uporišta kao i prielaz pojedinih častnika, dočastnika i domobrana k odmetnicima. U to vrijeme naša je promičba podpuno kazala.

3.) Odmetnike ne treba više smatrati kao neorganizirane bande, nego kao dobro uređene i naoružane postrojbe. Također i vodstvo ne treba više podcjenjivati, jer njihovi taktički postupci gotovo uvijek su pravilni.

4.) Jedan dio građana Prijedora — naročito pravoslavci i muslimani pokazali su se kao pristaše partizana i za vrijeme napada pucali su iz pojedinih kuća u gradu na dielove posade. Da su upravne vlasti vršile savjestno svoju dužnost, da su na vodećim položajima državne vlasti bili ispravni i sposobni činovnici, vjerujem da partizanski simpatizeri nebi slobodno šetali po Prijedoru i nesmetano radili za račun partizana, nego bi davno bili uklonjeni iz mjesta kao štetni i nepoćudni za probitke N.D.H.

5.) Na temelju operativnih i taktičkih naloga koje zdrug dobija od nadležnog njemačkog zapovjedništva, dobio sam utisak, da oni daleko više gledaju svoje probitke nego naše. Izgleda Njemcima je sada najvažnije da funkcionira promet, dok je sve drugo sporedno. Uslied toga narod mnogo strada i gubi povjerenje u hrvatske oružane snage, vjerujući čak da

nismo dovoljno jaki za čuvanje naših sela i gradova, nego smo se isključivo vezali za pruge i ceste gdje smo skroz pasivni.

6.) Podpuna nadmoć neprijateljskog zrakoplovstva — bar u ovim krajevima i čestog bombardiranja naših gradova, mostova, željezničkih pruga i t.d. negativno utiče na borbeni duh i moral vojnika.

D.) NEDOSTATCI.

1.) Dodeljen zadatak zdruga ne odgovara njegovoj snazi i jačini. Razvući jedan zdrug od 4.500 ljudi na oko 70 km. nije preporučljivo pa i pogrešno. Partizani uvijek su u mogućnosti, da se prikupe i pojedinačno tuku ili zarobe pojedine posade. Posljedica toga jeste pad Priedora i drugih uporišta uzduž pruge Priedor — Bosanski Novi.

2.) Izvještajna, a naročito promičbena služba podpuno je zakazala, jer zdrug za to sve nema osoblja, a još manje odgovarajućih sredstava. Zadnjih dva mjeseca iz Zagreba nije ništa dobijeno osim nešto malo novaca. Vojnik pa i častnik mjesecina ne zna šta se dešava u svijetu i domovini, ne prima nikakovu poštu pa onda nije ni čudo da podlegnu snažnoj i vještoj neprijateljskoj promičbi koja je baš u ovom kraju bila veoma jaka.

Odgojni i izvještajni odjel valja na tu činjenicu obratiti veću pozornost i naći mogućnosti da naše promičbeno tvorivo u dovoljnim količinama redovito primamo.

3.) Neredovita i nepotpuna popuna zdruga časticima, dočasticima i momčadi dovodi do toga da su jedinice oslabljene pa čak neke su spale na 1/2 brojčanog stanja. Ljudstvo koje dolazi za popunu većim dielom nije izvježbano, slabo odjeveno, a što je najvažnije to ljudstvo većinom su vojni neposlušnici prikupljeni za vrijeme racije. Bolje da se oni u obće ne upućuju u zdruge, jer pokvare one koji su do tada bili dobri i valjani vojnici. Primjer: Iz I. doknadnog zdruga upućeno je iz Zagreba 250 ljudi, a u Dvor je stiglo 147, dok je sve ostalo ljudstvo putem pobjeglo. Osim toga od broja koji je došao 7 je vraćeno kao nesposobni, a oko 15 je uđieljeno za pomoćnu službu zbog raznih tjelesnih mana. Treba uviditi i narediti, da se u gorske i lovačke zdruge upućuju najbolji vojnici iz razloga što se te jedinice smatraju kao najbolje borbene postrojbe domobranstva.¹⁶

¹⁶ O stanju u pojedinim dijelovima 4. lovačkog zdruga poslije pada Prijedora vidi Arhiv VII, bojnu relaciju 2. bojne 7. lovačke pukovnije od 3. oktobra 1944 (reg. br. 28/8, k. 120) i bojne relacije 14. i

4.) Usled čestog prekida prometa opskrba zdruga sa svima potrebama je neredovita i usled toga nastaju mnogobrojne poteškoće koje negativno utiču na rad i život zdruga.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

(M. P.) Zapovjednik general
 (Stimaković)
 Stimaković¹⁷

BR. 183

BOJNA RELACIJA 1. BOJNE 9. GORSKE PUKOVNIJE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI IVAN-SEDLO — TARČIN — PAZARIĆ U SEPTEMBRU 1944. GODINE¹

OPĆA BOJNA RELACIJA

DIO I.

za mjesec rujan 1944. god.

A: Operacije i akcije:

1. — Cilj: Stožer bojne sa starim rasporedom jedinica nalazi se do 1. IX. 1944. ovako: Stožer bojne u Tarčinu a dijelovi bojne raspoređeni su ovako: 1. sat nalazi se u Pazariću sa dva voda, a jedan vod se nalazi u Tarčinu. 2. sat nalazi se u Raštelici, 3. sat na Ivan Sedlu, a 4. sat pojačava pješačke sati i to tako da 1. sati u Pazariću da jedno strojničko odjeljenje, 3. sati na Ivan Sedlo dva strojnička odjeljenja i jedan bacački ščet, a ostatak ljudstva sa stožerom sati nalazi se u Tarčinu, t.j. 4 strojnice i jedan bacač 80 mm.

15. sati od 19. septembra 1944, reg. br. 35/8 i 36/8, k. 120). U vezi s tim, u bojnoj relaciji 2. bojne piše:

»Dne 10.9. izvršeno je rasformiranje bojne i formiranje I. bojne 7. lovačke pukovnije iz dijelova tadanje I. i II. bojne 7. lovačke pukovnije, te stožerni dijelovi 7. lovačke pukovnije.«

¹⁷ Zvonimir

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 10/7-2, k. 123.

2. — Prostorije: Jedinice ove bojne do 1. IX. 1944. osiguravale su postave i to: 1. sat smještena je bila u Pazariću i u Tarčinu, 2. sat u Raštelici, 3. sat na Ivan Sedlu, a 4. sat Pazarić, Tarčin i Ivan Sedlo.
3. — Svrha: Osiguranje željezničke pruge od Zovika izključno do Velikog tunela na Ivanu zaključno i kolskog prometa preko Ivan Sedla. To je bilo do 1. IX. 1944. kada se položaj mijenja.
4. — Tok: 29. VIII. 1944. počinje da se osjeća veći pokret neprijateljskih snaga u raznim pravcima te u tu svrhu šalju se ophodnje u raznim pravcima i razne jačine radi ispitivanja namjere neprijatelja. Radi osiguranja pruge postavljen je jedan vod od 2. sati pred ulazom u veliki tunel na Ivanu. Naređeno 2. sati da ophodari što češće a naročito da se međuprostori pojedinih zasjeda kontrolišu ophodarenjem.
31. VIII. 1944: Počeo koncentrični napad na Ivan Sedlo, Raštelicu i Tarčin.
- Ivan Sedlo:* Partizani su došli iz pravca: Tuhobići—Repovci — Vihor. Jakost im se nije ustanovila, ali je utvrđeno da su bili vrlo jaki i vrlo dobro naoružani i to sa bacačima 80 mm., 46 mm. strojnicama, strojopuškama i puškama. Borba je bila vrlo jaka i trajala je od 0,30 sati do 06,00 sati. Neprijatelj je odbijen uz teške i krvave gubitke, tako da je na bojnom polju ostavio 14 mrtvih, a imao je 30 ranjenih. Od vlastitih gubitaka jedan je vodnik nestao sa opremom i oružjem, sa sobom je odnio samokres i strojosamokres.²
- Raštelica:* Napad na Raštelicu počeo je u 04,00 sati. Neprijatelj je počeo da napada sa sjeverne strane u početku a poslije napao je sa svih strana. Jakost neprijatelja cieni se na 1500 ljudi. Naoružan je bio sa bacačima, strojnicama, strojopuškama, protuoklopnim puškama i strojosamokresima. Posada je pod pritiskom jačeg neprijatelja popustila i Raštelica je pala u neprijateljske ruke. Neprijatelj je upao u Raštelicu oko 0,6 sati i ubrzo se sam povukao

² O napadu na Ivan-Sedlo vidi još i dok. br. 36.

u pravcu Repovaca. Zasjeda kod ulaza u veliki tunel na Ivanu nije bila napadana od neprijatelja i tako je ostala netaknuta. Tom prilikom neprijatelj sa sobom odvuкао sve što je mogao. Pismohranu 2. sati, opremu, odjeću i obuću, hranu i ostalo što mu je moglo za ono vrijeme dok je bio u Raštelici pasti do ruku. Neprijateljski gubitci bili su 6 mrtvih i mnogo ranjenih, a od naših je tom prilikom zarobljen nadporučnik Voloder Derviš zapovjednik 2. sati, poručnik Pekušić Alija vodni častnik 2. sati, nadporučnik Smiljanić Momir zapovjednik 13. sati, a sa njima i mnoštvo domobrana i ostale vojne opreme kako je gore navedeno.³

Tarčin: 23 sata čula se pucnjava iz pravca sela Donja Bioča, i odmah je u tom pravcu upućen potjerni vod. Vod se sukobio sa neprijateljem. Kasnije se saznalo da se vodila borba između četnika i partizana, jer je jedan seljak zaklao jednu četničku ženu, navodno nekog njihovog došaptavala i tada pobjegao partizanima. Iza toga neprijatelj je počeo da pripucava na postave oko Tarčina koji je sa prekidima trajao do 06,00 sati.⁴ Tom prilikom neprijatelj je potrgao željezničku prugu kod Osenika na nekoliko mjesta, a u Raštelici je isto tako istrgao na nekoliko mjesta, a naročito skretnice na samoj postaji Raštelica. Između Tarčina i Pazarića postavio je zapreke od oborenih stabala na cestu.

Pazarić: Neprijatelj je napao našu posadu oko 01,00 sati. Napad je izvršen sa južne strane iz pravca sela Beganovića. Neprijatelj tu raspolaгao manjim brojem ljudi i kada je vido da mu napad neće da uspije počeo je da navaljuje i sa sjeverne strane iz pravca Ormanj brda. Sveukupna snaga neprijatelja cijeni se na 200 ljudi naoružanih sa strojnicama, strojopuškama i puškama. Neprijatelj ne izvršivši svoj zadatak povukao se u pravcu Ormanj — Zabrđe.

³ O borbama za Raštelicu vidi i dok. br. 55.

⁴ Opširnije o borbama za Tarčin vidi dok. br. 55.

1. IX. 1944: Do 16,00 sati dan je tekao u miru, ali se napad neprijatelja stalno očekivao. Očekivan napad, odnosno bolje reći pripucavanje, na postave oko Tarčina. Posada na Ivan sedlu se još držala, ali je ostala bez streljiva i ljudstvo se počelo da razilazi jer je prijetila opasnost da ne bude zarobljeno. Ostatak ljudstva njih oko 80 sa nadporučnikom Arapovićem zapovjednikom 3. sati i poručnikom Habibovićem počeo se probijati prema Tarčinu. U tom međuvremenu neprijatelj se ponovo počeo spuštati prema Raštelici i u isto vrijeme počeo je napadati dijelove 3. sati koji su se probijali za Raštelicu. Kako je neprijatelj bio mnogo brojno i po naoružanju jači 3. sat je podlegla pritisku i tom je prilikom zarobljen nadporučnik Arapović Ivan zapovjednik 3. sati i sa njim priličan broj domobrana, dok se poručnik Habibović sklonio sa jednim dijelom domobrana i poslije jednog dana došao u Tarčin u sastav naših dijelova. Tom prilikom u neprijateljske ruke pao je dosta veliki broj oružja, a među ostalim dvije strojnice 4. sati, jedan bacač 80 mm. i dosta pušaka, koje je oružje pokazato u izkazu koji se dostavlja u priklopu ove relacije. Koliko je streljiva utrošeno u tim borbama nije poznato, jer se tada nije moglo udovoljiti, ali cjelokupan utrošak streljiva pokazat je u utrošku streljiva.

2. IX. 1944: Prema izvještajima koje su pojedine ophodnje donosile i prema izvještajima mještana oko Tarčina saznalo se da Tarčin opkoljen sa svih strana i to sa jakim snagama neprijatelja. Posada se držala hladno i spremala se za otpor. Oko 15.00 sati počelo je pripucavanje na postave oko Tarčina. Ljudstvo koje se vraćalo iz partizanskog zarobljeništva, a i ono koje je izmaklo ispod njih a da nije bilo zarobljeno počelo je da se prikuplja u Tarčinu i da pronosi razne glasine. U rane jutarnje sate neprijateljski zrakoplovi lovci bacili su nekoliko komada bombi pored željezničke pruge, a dvije su pogodile samu prugu pred željezničkom postajom.⁵ Ljudstvo se već po-

⁵ i ⁷ Vidi dok. br. 33.

čelo da plaši, ali se ipak držalo. Oko 17.00 sati partizani su se spustili niz Vrance brdo do samih ciganskih kućica i odatle su počeli da pripucavaju. Na vatru naši su im odgovorili vatrom. Kada su vidjeli da im to ne pomaže počeli su da dozivlju domobrane sa raznim bliještavim riječima i tada je nastalo malo zatišje. Najedanput je neki od partizana pozvao na pregovore. Tada je neki topnički poručnik, inače zanešenjak po prirodi, bez ičijeg znanja otišao da pregovara sa partizanima i poveo sa sobom nekog partizanskog zastavnika,⁶ nazovi pregovarača, u stožer I. bojne gdje je bila krugovalna postaja oko koje su se bili iskupili mnogi časnici iz stožera pukovnije i pojedini zapovjednici sati da prime zapovjed. U tom međuvremenu stigli su Nijemci i misleći da se radi o izdaji odmah uhapsili partizana i povelili ga sa sobom. U međuvremenu su pred samim stožerom I. bojne razoružali poručnika Slejku Antona sadašnjeg zapovjednika 4. sati. To su vidili neki domobrani i tada se počele pronositi vijesti da nas Niemci kane razoružati. Nastao je panični strah od te pomisli. Pojedini časnici nisu smijeli to da čeka ju i počeli su da nestaju u nepoznatim pravcima. Kada su Niemci odveli partizana sa sobom u Sarajevo u tom su međuvremenu naišli neprijateljski zrakoplovi i bombardirali Tarčin.⁷ Moral kod ljudstva je strašno pao. U noći oko 22,00 sata Niemci su pritvorili zapovjednika pukovnije i druge častnike.⁸ Neki koji su se bojali njemačke osvete ili straha od razoružanja nestali su u nepoznatom pravcu. Sa pojedinim častnicima otišao je i dosta veliki broj ljudi koji su sa sobom odnijeli sve što su imali a poneki čak i više. Tom prilikom nestao je dosta veliki broj oružja koji je pokazan u iskazu koji se nalazi u priklopu ove relacije.⁹ Vojska je ostala demoralizirana. Os-

⁶ Riječ je o zastavniku Đoki Mrđenu, komandiru čete (vidi dok. br. 55).

⁸ Bliže o hapšenju zapovjednika pukovnije i šest domobranskih oficira vidi dok. br. 145.

⁹ O tome vidi dok. br. 55, 145, 159 i 176.

tatak ljudstva sa nekoliko časnika ostao je po pojedinim postavima do sutra ujutro. U jutarnje sate došli su SS odredi¹⁰ i tada se položaj I. bojne promijenio. Postavi u Pazariću su se još držali. Ali kada je zapovjednik 1. sati nadporučnik Šaćiragić¹¹ primio zapovijed da se sa sati povuče u Tarčin on se je pod uticajem raznih glasina sa izvjestnim brojem ljudi udaljio u nepoznatom pravcu. I tom je prilikom sa sobom odnio dosta streljiva i oružja. Tako se I. bojna tako reći raspala.—

3. IX. 1944: Niemci su preuzeli svu vlast u svoje ruke i oni su naređivali što je bilo potrebno. Tada je I. bojna formirana od 1., 3. i 4. sati dok 2. sat više ne postoji.¹² Bojna je zauzela slijedeći raspored:

1. sat ojačana sa jednom teškom strojnicom i jednim bacačem 88 mm. osigurava postave oko Raštelice. Ona je formirana od dijelova 1, 2. i 13. sati. 3. sat osigurava postave oko Tarčina sa dva voda, dok joj se jedan vod nalazi u Pazariću, a jedan roj na Oseniku, stožer 3. sati nalazi se u Tarčinu a i 3. sat je formirana od ostataka bivše 3. sati i jednog dijela 13. sati. 4. sat sa stožerom sati nalazi se u Tarčinu, a ojačava 1. sat kako je gore navedeno i 3. sat sa jednom strojnicom u Pazariću, a ostatak od 4 strojnice sa jednim srednjim bacačem 80 mm. nalazi se na postavima oko Tarčina. Bojna sada ima zadatak osiguranje željezničke pruge od ulaza u veliki tunel na Ivanu zaključno do Pazarića isključno. Osiguranje vrši držanjem postava i noćnim obhodarenjem.

- 4—17. IX. 1944. Nije bilo nekih naročitih događaja, jedino željeznički saobraćaj nije radio redovito, jer su odmetnici na raznim mjestima kidali željezničku prugu. Osim toga daju se ophodnje jačine od jednoga roja za noćno ophodarenje željez-

¹⁰ Odnosi se na dijelove 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 55, objašnjenje 7).

¹¹ Vjerovatno: Husein (vidi Arhiv VII, »Abecedno kazalo« Ministarstva oružanih snaga NDH, 1943, str. 198).

¹² Vidi dok. br. 159.

ničkom prugom od Tarčina do Raštelice i od Tarčina do Pazarića.

17. IX. 1944: noću 17/18 9. 1944. god. u 24,00 sati izvršen je napad na postave oko Pazarića.¹³ Napad je izvršen sa raznih strana. Neprijateljska jačina cieni se na 300 ljudi naoružanih sa puškama, strojopuškama, strojnicama. Partizani su probili postave koje je držao IX. topnički sklop i upali u samo mjesto. Postavi koje su držali domobrani I. bojne ostali su nedirnuti jer su partizani na njima iskusili jaku vatru i bili odbijeni. Tom prilikom je zarobljen bojnik Lužar, i nekoliko časnika iz IX. topničkog sklopa. Utrošak streljiva pokazat ukupno sa ostalim utroškom u toku mjeseca.
18. IX. 1944: Sastala se komisija da preda obskrbno skladište I. bojne poručniku Kroli. Količina nestale hrane prilikom napada na postave između 31. i 3. IX. 1944. god. pokazati će se naknadno, jer se nije moglo momentalno ustanoviti, a također i nestanak novca.

19—27. IX. 1944: Ništa naročito.

B) Iskustva:

Primjećeno je da partizani jakom promidžbom nastoje pridobiti za sebe domobrane, što im je na nekim mjestima i uspjelo. Osim toga primjećeno je i to da su partizanski udarni dijelovi vrlo dobro naoružani, a porijeklo oružja je nepoznato. Nastoje svim silama obustaviti promet na liniji Mostar — Sarajevo kidanjem željezničke pruge na raznim mjestima. Primjećeno je i to da njihove akcije pomaže zrakoplovstvo što je dokazano 2. IX. 1944. u Tarčinu.

C) Nedostatci i pogreške:

Moral kod ljudstva koji je bio pao morao se dizati raznim prigodnim govorima ljudstvu na postavima što je tek kasnije urađeno. Nije se smjelo dozvoliti da se onako i onoliko pronose neprijateljske vijesti. Ljudstvo koje se povra-

¹³ U tome napadu učestvovao je i Konjički NOP odred (vidi dok. br. 122, objašnjenje 15). Bliže o neprijatelju u Pazariću vidi dok. br. 55, objašnjenje 5.

tilo sa Ivana i Raštelice nije se smjelo miješati sa ljudstvom koje je držalo postave oko Tarčina, jer je ono mnogo uticalo na pad morala kod ljudstva. Potrebno je da ljudstvo koje je sada ostalo bude naoružano što prije sa automatskim oružjem da bi se suprotstavilo neprijatelju koji je također naoružan dobro sa automatskim oružjem. Potrebno je ljudstvu dati malo više odjevne opreme jer to utječe u prvom redu na dizanje morala. Ima mnogo domobrana koji nemaju kabanice i tome slično.

UTROŠAK STRELJIVA:

Kako se nije moglo ustanoviti koliko je streljiva odnijeto, a koliko je utrošeno prilikom ovih borbi to se u utrošku streljiva pokazuje i ono što je zaista utrošeno, a i ono što su odnijeli pojedini domobrani sa sobom u bjegstvo.

1. naboja za pušku 7,9 mm	65.405 komada
2. naboja za strojopušku	9.320 komada
3. naboja za strojnicu 7,9 mm.	10.200 komada
4. naboja za strojosamokres 9 mm.	1.705 komada
5. naboja za samokres »Vis« 9 mm.	225 komada
6. granata za mali bacač 46 mm.	175 komada
7. granata za bacač 80 mm. malih	216 komada
8. navalnih bombi	106 komada
9. obrambenih bombi	238 komada

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik satnik
(Rošer)
Rošer¹⁴

¹⁴ Vjerovatno: Franjo (vidi Arhiv VII, »Abecedno kazalo« Ministarstva oružanih snaga NDH, 1943. str. 180).

REGISTAR

A

Adolfstal (Bosanski Aleksandrovac, kod Banje Luke) — 363
 Agino Selo (kod Banje Luke) — 195, 447, 448
 Ahmići (kod Gračanice) — 536
 Ajzenhauer Dvajt (Einsenhower Dwight) — 146, 216
 Alatina krčevina (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 432, 535
 Albanija — 241, 366, 404
 Albijanić Veljo — 141
 Aleksandrovac — vidi Bosanski Aleksandrovac
 Aleksin Han (kod Prozora) — 677
 Alibegovci (kod Doboja) — 747
 Alibegovići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 525
 Alilkalfić Huso — 99
 Alipašin Most (kod Sarajeva) — 696
 Amžić (kod Splita) — 681
 Andrić Rista Jovan — 49, 73, 145, 167, 168, 599
 Andrić Vlado — 240
 Andrijaševci (kod Vinkovaca) — 648, 757
 Andrijević (kod Slavonskog Broda) — 621, 634
 Andrijević — 409
 Anđelić Novak — 98
 Antonesku Jon — 61
 Apatovac (kod Ludbrega) — 625
 Apostolski Mihailo Dončo — 335
 Arilje (kod Užica) — 215

Armije

američka:

— 3-ća — 216

kanadska:

— 1-va — 216

bugarska:

— 5-ta — 81, 335, 403

njemačka:

— 2. oklopna (tenkovska) — 9, 80, 117, 241, 560

Arnaučani (kod Banje Luke) — 8, 195

Arnauti (kod Tuzle) — 535

Arnautović Ibro — 691

Arsići (kod Rogačice) — 385

Arslanagića Most (kod Trebinja) — 491

Ašćerići (kod Zvornika) — 33

Atelji — vidi Hatelji

Avdiševići (kod Tuzle) — 535

Avdići (kod Živinica) — 65

Aviobaze

ustaško-domobranske:

— 2. zrakoplovna luka — 606

— 5. zrakoplovna luka — 260, 352

Avramović Marinko — 58

Avtovac — 46, 47, 70, 71, 143, 145, 159, 161—166, 332

B

Baba planina — 159

Babice (Muslimanske i Pravoslavne, kod Živinica) — 29, 51, 65, 66

Babić Milorad — 168

Babić Spiro — 141

Babići (kod Gračanice) — 532

Babija Glava (trig. 1028, kod Nevesinja) — 336

Babin Do (kod Nevesinja) — 94

Babino brdo (k. 487, kod Teslica) — 381, 509

Babuljice (kod Srebrenice) — 19, 701

Babunovići (kod Tuzle) — 209, 432, 524

Bačići (Donji i Gornji, kod Srebrenice) — 703, 722
 Bačkonja Milan — 153
 Bačkovac (trig. 972, kod Šekovića) — 24, 400, 402, 514, 515, 517, 570
 Bačvice (kod Travnika) — 504
 Bač Vilko — 692
 Bačović Petar — 548
 Badanj (trig. 784, kod Kotor-Varoša) — 622
 Badić (Mali i Veliki, kod Bosanske Krupe) — 110
 Bajalica Dmitar — 175, 235, 294, 374
 Bajina Bašta — 384, 418
 Bajovo Polje (kod Žabljaka) — 39
 Bajramović (kod Srebrenice) — 701
 Bakici (kod Vlasenice) — 23
 Bakotić (kod Maglaja) — 577, 578
 Bakrač Jozo — 142
 Balalić Smajil Smajo — 145, 167, 168, 599
 Balkan — 61, 146, 147, 259, 351, 633
 Balkanske vazduhoplovne snage (Balkan Air Force) — 559
 Baltičko more — 146
 Baltina Bara (kod Prijedora) — 224, 225, 227
 Baljci (kod Duvna) — 302
 Baljci (Gornji i Donji, kod Bileće) — 473, 485, 497, 498
 Baljvine (Pravoslavne i Muslimanske, kod Mrkonjić-Grada) — 193
 Bančići (kod Ljubinja) — 199
 Bandra (trig. 404, kod Gradačca) — 432, 524, 528
 Banija — 623
 Banovići (kod Živinica) — 320, 321
 Banja (kod Fojnice) — 610
 Banja Luka — 8, 9, 35, 36, 115, 149—152, 181, 182, 187—189, 191, 192, 195, 201, 218, 228, 258, 260—262, 274, 335, 351—358, 360, 361, 364, 370, 372, 373, 381, 389—391, 428, 448, 449, 451, 452, 457—459, 461, 462, 467, 468, 476—480, 490, 499, 560, 561, 563—566, 587, 588, 590, 593, 622, 623, 625, 633, 641, 642, 645, 653, 654, 656, 657, 667, 668, 671—673, 715, 717—719, 727, 729, 732, 736—743, 755
 Banja Stijena (ž. st., kod Rogatiće) — 628, 689, 690
 Banjalučka kozara (pl.) — 743
 Banjani (predio, kod Bileće) — 134
 Banjer (kod Visokog) — 301

Baračić (kod Mrkonjić-Grada) — 182, 188
 Barevo (kod Jajca) — 188
 Bari (Italija) — 548, 559
 Barice (kod Vlasenice) — 20
 Barjamovići (kod Nevesinja) — 94
 Barni Do (kod Bileće) — 422
 Barni do (kod Šćepan-Polja) — 37, 39
 Barni do (brdo, kod Gackog) — 40
 Bastasi (kod Prijedora) — 227
 Baš bunar (vrelo, kod Travnika) — 506
 Bašić Rade — 596
 Bašići (kod Gackog) — 145
 Bašigovci (kod Živinica) — 314, 542, 569
 Baška Voda (kod Makarske) — 681

Bataljoni

NOV i POJ:

— Inžinjerski 5. korpusa — 10
 — Omladinski hercegovačke brigade — 89, 91, 93, 97, 99, 100
 — Sitnički — 235
 — »Sandor Petefi« — 626

četnički:

— Birčanski Majevičkog četničkog korpusa — 515
 — Drinjački Majevičkog četničkog korpusa — 29
 — Paprački Majevičkog četničkog korpusa — 515
 — Sprečanski Majevičkog četničkog korpusa — 515

njemački:

— 5. policijski — 352, 364
 — 7. SS dopunski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 561
 — 7. SS izviđački 7. SS divizije »Princ Eugen« — 690
 — 7. policijski — 359, 363
 — 7. SS brdski pionirski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 74, 75, 120, 124, 401, 562, 716
 — 2. nastavni — 103, 170, 615
 — 12. tenkovski — 81
 — 105. izviđački — 562, 709
 — 202. tenkovski — 8, 117, 556
 — 297. izviđački — 81
 — 696. feldžandarmerijski — 81
 — Padobranski lovački »Brandenburg« — 81
 — Izviđački — 369. legionarske divizije — 90

- ustaško-domobranski (bojne):*
 — 17. željezničko-stražarska (žestra) — 605, 606
 Batrić — vidi Bulatović Batrić
 Batarski put (predio, kod Vlasenice) — 20, 21
 Bebići (kod Rogačice) — 385
 Bečanovići (kod Kladnja) — 179, 515
 Beganovići (kod Pazarića) — 768
 Begić Jure — 558
 Begić Muhidin — 216, 435
 Begići (kod Srebrenice) — 722
 Begov Han (kod Žepča) — 317, 649, 682
 Begovići (kod Rogačice) — 385
 Begovo Selo (kod Kupresa) — 554
 Begutovo Selo (kod Koraja) — 405, 425, 426, 436, 579, 580
 Behrami — vidi Behremi
 Behremi (kod Tuzle) — 466, 535
 Bela Crkva — 315
 Belgija — 146
 Belišće (kod Valpova) — 679
 Belović Spaso — 85
 Benkovac — 741
 Beograd — 8, 9, 75, 127, 215, 388, 556, 625, 657
 Berek (kod Bosanske Gradiške) — 362, 623
 Berići (kod Živinica) — 29, 30, 341
 Berkovina (kod Vlasenice) — 25
 Berušica (kod Gackog) — 164
 Bešiće (kod Žabljaka) — 38
 Beširovići (kod Živinica) — 12
 Bešlić Akif — 412
 Betanj (kod Sekovića) — 12, 21, 322, 402, 514, 515
 Bezdeđe (kod Stoca) — 94
 Biberovo Polje (kod Gradačca) — 29, 205, 341, 342
 Bihać — 9, 117, 149, 150, 201, 219, 222, 223, 226, 228, 234, 259, 262, 556—558, 620, 629, 650, 693, 706—708, 715, 729, 730, 760
 Bijela (kod Brčkog) — 424, 435
 Bijela Rudina (kod Bileće) — 135, 138, 139
 Bijelo Brdo (kod Bihaća) — 223
 Bijelo Brdo (kod Dervente) — 746, 753, 755, 756
 Bijelo Polje (kod Kladnja) — 179, 180, 517, 568
 Bijeljina — 27, 178, 319, 405, 425, 426, 436, 537, 544, 552
 Bila (ž. st., kod Travnika) — 500, 678, 709
 Bileća — 40, 80, 82, 83, 96, 131—135, 137, 139, 162, 163, 166, 198, 330, 407, 408, 419—423, 440, 441, 444, 463, 470, 472—474, 481—485, 487—489, 491, 492, 494—498, 521, 522, 711
 Bilek (k. 1137, kod Nevesinja) — 441, 444
 Biletić (kod Teslića) — 510
 Bilić Milan — 99
 Bilušić Vlado — 678
 Bioča (Gornja i Donja, kod Konjica) — 247, 768
 Bioča (Gornja i Donja, kod Visokog) — 306
 Biograd n/m — 607
 Biograd (predio, kod Nevesinja) — 84, 421, 482
 Birač (Gornji i Donji, predio, kod Vlasenice) — 26, 29, 32, 322, 323, 394, 519, 527, 539, 573
 Bistrica (kod Gornjeg Vakufa) — 305
 Bistrica (kod Kozarca) — 274
 Bistrica (Gornja i Donja, kod Banje Luke) — 181, 184
 Bišćani (kod Prijedora) — 173, 270, 272, 274, 284
 Bišina (predio, kod Nevesinja) — 329, 337, 420
 Bišnja (r.) — 748, 749
 Bišnja (ž. st., kod Dervente) — 746, 748
 Bitolj — 409
 Bitovnja (pl., kod Konjica) — 250
 Bitunja (Gornja i Donja, kod Stoca) — 95, 96, 410
 Bivolje Brdo (kod Metkovića) — 93, 680
 Bjela (Gornja i Donja, kod Konjica) — 675
 Bjela Zemlja (kod Sekovića) — 33
 Bjelaković Mihailo — 700
 Bjelašnica (pl., kod Konjica) — 247, 248
 Bjelašnica pl. (kod Gackog) — 159, 240, 278
 Bjelica Nikola — 142, 495
 Bjelica Tripo — 142, 483
 Bjelike (kod Gradačca) — 205
 Bjelobučje (kod Travnika) — 317, 504
 Bjelogrić Milan — 99
 Bjelogrić Obren — 142
 Bjelovac (kod Srebrenice) — 700
 Bjelovar — 637, 647, 650
 Blace (kod Nevesinja) — 94

Blace (kod Višegrada) — 124, 384
 Blagaj (kod Bosanskog Novog) —
 111, 149, 151, 265, 266, 270, 271,
 273, 663, 760, 763
 Blagaj (kod Kupresa) — 554, 555
 Blagaj (kod Mostara) — 46, 89, 93,
 337
 Blatna (ž. st., kod Bosanske Krupe) —
 231, 265, 266
 Blatnica (kod Teslića) — 511
 Blažuj (kod Visokog) — 303
 Blažujevići (kod Rogatice) — 74,
 75, 126, 383, 384
 Bloms Josip — 362
 Blješeva (kod Srebrenice) — 19
 Bobani (kod Trebinja) — 330, 421,
 442, 482
 Bobari (kod Šekovića) — 24
 Bočac (kod Banje Luke) — 193, 447
 Boderište (kod Brčkog) — 405
 Bodežište (Gornje i Donje, kod Gac-
 kog) — 144, 163, 164, 166, 290
 Bodiroga Vasilije — 85
 Bodiroge (kod Stoca) — 330
 Bogavac Jevrem — 8
 Bogdanić Delko — 703, 726
 Bogdašić (kod Livna) — 455
 Bogojevići (kod Mrkonjić-Grada) —
 187
 Bojna (predio, kod Srebrenice) —
 24, 702
 Bojno (kod Srebrenice) — 22
 Boka kotorska — 85
 Boljanović Kosto — 168
 Borač (kod Gackog) — 71, 72, 278,
 279, 291, 331, 333, 416, 422
 Borac (kod Rogatice) — 676
 Borija (kod Kalinovika) — 47, 415
 Borino brdo (k. 419, kod Bosanskog
 Petrovog Sela) — 406, 523, 524
 Borkovići (kod Banje Luke) — 181,
 184
 Borkovići (kod Bileće) — 469
 Borogovo (Malo i Veliko, k. 813,
 kod Šekovića) — 33, 179, 515, 517,
 527, 570, 571
 Borogovo (trig. 854, kod Šekovića) —
 399, 400
 Borojević Petar — 523, 526
 Borojevići (kod Kostajnice) — 623
 Borongaj (Gornji i Donji, kod Za-
 greba) — 637
 Borova glava (trig. 1290, kod Livna) —
 301, 680
 Borova glava (k. 1179, kod Drvara) —
 189
 Borovac (kod Živinica) — 341

Borovac (predio, kod Višegrada) —
 701
 Borovo (kod Vukovara) — 649
 Borovo polje (predio, kod Duvna) —
 302
 Bosanac Stjepan — 746
 Bosanska Dubica — 148, 259, 260,
 268, 654, 694
 Bosanska Gradiška — 9, 260, 261,
 351—357, 364, 370—372, 389, 391,
 458—462, 476—480, 490, 561, 563—
 566, 588, 590, 592, 623, 642, 645,
 654—657, 717, 718, 727, 730, 732,
 736, 737, 739, 742
 Bosanska krajina — 181, 220, 541,
 623
 Bosanska Krupa — 110, 149, 190,
 200, 220, 227, 231, 233, 259, 265,
 275, 293, 557
 Bosanski Aleksandrovac (kod Bo-
 sanske Gradiške) — 459, 578, 564,
 591—593, 654, 741
 Bosanski Brod — 9, 156, 200, 201,
 217, 218, 259, 304, 348, 353, 500,
 553, 560—562, 621, 629, 649, 650,
 684, 695, 696, 716, 717, 740, 744,
 749, 752, 753, 755, 756
 Bosanski Novi — 8, 35, 109, 112,
 116, 117, 149—153, 155, 157, 172—
 174, 200, 201, 203, 218, 224, 227,
 230, 233, 259—262, 265—267, 269—
 275, 280, 281, 283, 293, 557, 622, 623,
 629, 651, 657, 663—666, 706, 716,
 741, 743, 758—765
 Bosanski Petrovac — 9, 149, 181,
 182, 190—192, 195—197, 200, 219—
 222, 226, 228, 234, 259, 262, 285,
 286, 288
 Bosanski Šamac — 756, 757
 Bosansko Petrovo Selo — 314
 Bosić Pero — 296, 309
 Bosna — 7, 22, 33, 37, 80, 85, 127,
 156, 157, 200, 201, 217, 218, 308,
 310, 317, 318, 322, 324, 335, 336,
 348, 352, 367, 393—395, 397, 401,
 405, 408, 415, 468, 499, 500, 514,
 537, 539, 540, 545, 546, 551, 552,
 559, 560, 575—577, 583, 584, 622,
 633, 634, 648, 683, 714, 716, 719,
 724, 727—730, 747, 753
 Bosna (r.) — 295, 317—319, 322, 324,
 366, 401, 405, 508, 509, 515, 545,
 577, 583, 605, 696, 728, 751, 754
 Bosnić Milan — 506
 Bošković Blagota — 85
 Bošnjaci (kod Banje Luke) — 186
 Božanovići (kod Foče) — 16

Božić Savo — 752
 Božići (kod Banje Luke) — 391
 Božići (kod Vlasenice) — 725
 Brač (o.) — 649
 Bračići (kod Nevesinja) — 94
 Bradići (kod Maglaja) — 405, 583, 649, 733
 Bradina (Gornja i Donja, kod Konjica) — 105—108, 169—171, 252, 254, 302, 305, 306, 313, 617, 678, 689, 705, 708, 709, 712
 Brajčevići (kod Gackog) — 40, 41, 71, 72, 144, 159, 164
 Brani Do (kod Bileće) — 473, 475, 492
 Branjevo (kod Koviljače) — 584
 Bratač (Gornji, Srednji i Donji, kod Gackog) — 81, 84, 279, 290, 291, 404, 408, 419, 421, 444
 Bratogoš (Mali i Veliki, trig. 1366, kod Bileće) — 134
 Bratunac (kod Srebrenice) — 19, 20, 24, 25, 397, 517, 518, 699, 700, 702, 703, 722—724
 Bravski Vaganac (kod Bosanskog Petrovca) — 183, 190, 191
 Brčić Miroslav — 747, 748
 Brčko — 27, 243, 365, 394, 405, 425, 426, 534, 537, 545, 547, 550, 552, 580, 584, 586, 587, 730, 755, 757
 Brda (kod Vlasenice) — 726
 Brda (Gornja i Donja, kod Bugojna) — 724
 Brdo (kod Bosanskog Petrovog Seila) — 432, 535
 Brdo (trig. 515, kod Živinica) — 30
 Brđani (kod Dervente) — 745
 Brđani (kod Tuzle) — 437
 Bregava (r.) — 92
 Brekinja (k. 723, kod Kotor-Varoša) — 195, 213
 Brela (Donja i Gornja, kod Makarske) — 681
 Brestovac (kod Slavonske Požege) — 621
 Breške (Gornje i Donje, kod Tuzle) — 396, 407, 534, 535
 Breza (kod Visokog) — 607, 675, 679
 Brezak (kod Srebrenice) — 703
 Brežićani (kod Bosanskog Novog) — 111, 113, 149, 153, 269, 272, 758, 761, 762
 Brezik (kod Prnjavora) — 460
 Brezje (kod Rogatice) — 62, 64, 67, 68, 74, 75, 383

Brezna (Gornja i Donja, kod Šavnik) — 39
 Brezova glava (k. 675, kod Živinica) — 320
 Brezova Gora (kod Ptuja) — 624
 Brezova kosa (k. 442, kod Gradačca) — 213
 Brezovica (kod Zagreba) — 630
 Brezovice (kod Višegrada) — 124
 Brežanci (kod Vlasenice) — 20
 Brežnica (kod Varaždina) — 627

Brigade

NOVJ:

- 1-va 7. divizije — 623, 636
- 1-va 8. divizije — 630, 636, 650
- 1. bokeljska Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 336
- 1. moslavačka 33. divizije — 636
- 1. proleterska 1. proleterske divizije — 124, 387
- 1. vojvođanska 16. divizije — 16—18, 63, 123, 125, 126, 400
- 2-ga 7. divizije — 623, 636
- 2-ga 8. divizije — 636, 650
- 2. proleterska (dalmatinska) Primorske operativne grupe — 134, 135, 329, 330, 409, 442, 444, 445, 482, 485, 488, 491, 497
- 2. moslavačka 33. divizije — 636
- 2. divizije »Garibaldi« — (u sastavu NOVJ) — 72, 143, 144, 158, 279, 329—331, 419, 420, 422, 470, 471, 487
- 2. vojvođanska 16. divizije — 16—18, 75, 123, 125, 126, 400
- 3-ća 7. divizije — 623
- 3-ća 8. divizije — 636, 650
- 3. lička proleterska 6. divizije — 315, 322, 401
- 3. vojvođanska 36. divizije — 38, 40, 67—69, 74, 123, 124, 328, 329, 383
- 4-ta 8. divizije — 636
- 4. vojvođanska 16. divizije — 16—18, 123, 125, 126
- 5. kozarska (krajiska) 11. divizije — 12, 15, 65, 66, 208, 210, 243, 244, 314—324, 326, 528, 694
- 5. sandžačka 37. divizije — 335
- 5. vojvođanska 36. divizije — 37—42, 67—69, 74, 124, 328, 329, 382—388, 400

- 6. krajiška 4. divizije — 149, 151, 153, 172—175, 202, 220, 221, 224, 225, 227, 228, 233, 258, 264—266, 269, 270, 272—276, 280, 281, 283, 284, 294, 370—373, 451, 477—480, 501, 588—590, 762
- 6. vojvođanska 36. divizije — 627
- 7. krajiška 10. divizije — 201, 251, 300, 302, 303, 305, 307, 311, 313, 499, 504, 505, 704, 705, 707—710, 713, 725
- 8. krajiška 4. divizije — 114, 151, 172—175, 202, 203, 221—223, 225, 227, 228, 231—233, 258, 264—266, 269—274, 294, 371—373, 451, 460, 478, 479, 587, 588, 590, 594, 596, 760, 762
- 9. krajiška »Simo Šolaja« 10. divizije — 59, 157, 169, 170, 214, 218, 245, 248, 251, 252, 254, 299—301, 306, 307, 311—314, 502, 504, 616, 617, 704, 705, 708, 709, 740
- 10. crnogorska Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 336, 420, 444
- 10. hercegovačka 29. divizije — 44, 72, 82, 131—144, 158, 236, 239, 240, 242, 279, 290, 292, 330, 333, 408, 419, 421, 422, 439—442, 444, 469—475, 481—485, 487—489, 492, 494—499, 521, 596, 711
- 11. krajiška 4. divizije — 153, 172, 222—228, 230—233, 266—268, 272—275, 354, 357, 358, 370—373, 460, 478, 479, 665
- 11. hercegovačka 29. divizije — 46, 47, 70, 72, 73, 82, 135, 143—145, 158—168, 236, 239—242, 277—279, 290, 291, 329, 330, 332—335, 403, 408, 409, 419, 421, 439, 440, 442, 444, 482, 484, 487, 488, 496, 598, 599
- 12. hercegovačka 29. divizije — 79, 82, 83, 85, 86, 92, 94, 133, 134, 145, 158, 159, 163, 164, 166, 239, 240, 242, 279, 291, 292, 329, 330, 334, 336, 337, 407—409, 420, 422, 423, 439—442, 444, 469, 470, 472, 475, 482—489, 491, 492, 494—499, 521, 600, 711, 730
- 12. krajiška 11. divizije — 12, 15, 58, 65, 66, 72, 208, 314—321, 323, 324, 326, 518, 528
- 12. slavonska 12. divizije — 626
- 13. hercegovačka 29. divizije — 82, 83, 89, 91—93, 95—98, 100, 101, 128—130, 163, 199, 220, 221, 235, 236, 256, 291, 292, 297, 298, 329, 330, 334—338, 377, 409, 410, 420, 442, 443, 469, 473, 485, 491, 492, 497, 520, 521, 730
- 13. južnodalmatinska 9. divizije — 693
- 13. krajiška 39. divizije — 35, 36, 151, 181—194, 258, 259, 389—392, 449, 452, 458, 460, 478, 479, 594, 653
- 14. hercegovačka (omladinska) 29. divizije — 91, 128—131, 235, 236, 246, 257, 292, 297, 298, 329, 334—338, 409, 410, 420, 442, 443, 469, 470, 473, 491—493, 497, 520
- Omladinska — vidi 14. hercegovačka (omladinska) 29. divizije
- 14. srednjobosanska Srednjobosanske divizije — 207, 217, 218, 258, 317, 355, 407, 450, 461, 462, 467, 590, 591, 645, 662, 745, 747, 748, 754
- 15. krajiška 39. divizije — 8, 35, 36, 151, 181—193, 195, 196, 200, 354, 390, 447, 448, 478
- 16. krajiška 39. divizije — 181—193, 195—197, 200, 390—392, 447, 449, 450, 477, 478, 602, 603, 622
- 16. muslimanska 27. divizije — 18—22, 24, 178—180, 214, 350, 365, 375, 376, 396—398, 411, 434, 437, 438, 515, 537, 548, 567—570, 572, 724
- 16. omladinska »Joža Vlahović« 40. divizije — 624, 626
- 17. krajiška 10. divizije — 103—108, 169, 245, 247, 300—303, 305—307, 311—313, 628, 629, 649, 704, 714, 731, 733, 739
- 17. majevička 38. divizije — 29—34, 77, 78, 205, 206, 212, 296, 308, 339—345, 397, 400, 402, 406, 432, 433, 465, 518, 522—530, 547, 552, 586, 587, 702, 722—724
- 17. slavonska 28. divizije — 575, 577—584, 621, 624, 648
- 18-ta (2-ga) 40. divizije — 626, 627
- 18. hrvatska (istočnobosanska) 38. divizije — 29, 30, 33, 34, 66, 77, 205, 212, 213, 295, 296, 309, 310, 317, 342, 344, 345,

- 366, 397, 406, 432, 465, 515, 518, 523, 525, 527, 528, 530, 531, 533, 535, 543, 547, 552, 586, 724
- 18. srednjobosanska Srednjobosanske divizije — 156, 207, 208, 217, 355, 451, 460, 467, 479, 480, 622, 645, 661, 662, 684, 745, 746, 753—755
 - 19. birčanska 27. divizije — 18, 20, 22—24, 178, 179, 308, 348, 350, 365, 374—376, 397, 398, 400, 401, 437, 515, 516, 544, 547, 549, 551, 567, 570, 571, 724
 - 20. krajiška 39. divizije — 151, 336, 761
 - 20. romanijska 27. divizije — 18, 20, 22—25, 179, 308, 348, 349, 365, 375, 376, 397, 414, 437, 516, 547, 567, 568, 571, 572, 699, 700—703
 - 21. slavonska 28. divizije — 156, 217, 576, 578, 580, 581, 583, 584, 623, 661, 684, 745—748, 754
 - 21. istočnobosanska 38. divizije — 336, 396, 406, 407, 432, 433, 453, 465, 466, 495, 523—525, 532, 534, 535, 543, 547, 586
 - »Braća Radić« (1-va) 32. divizije — 629
 - Brodska (25-ta) 28. divizije — 575, 577—583, 585, 621, 626, 648
 - »Franjo Ogulinac Seljo« (1-va) 34. divizije — 636
 - Karlovačka (2-ga) 34. divizije — 630
 - Mačvanska (kasnije 32. srpska) 11. divizije — 323
 - »Matija Gubec« (2-ga) 32. divizije — 629
 - Osječka (2-ga) 12. divizije — 627
 - Šibenska (8. dalmatinska) 20. divizije — 647
 - Tešanjско-teslička, kasnije 19. krajiška (srednjobosanska) Srednjobosanske divizije — 207, 336, 380, 381, 468, 507, 509, 512, 645, 745
 - Virovitička 40. divizije — 626
 - žumberačka (3-ća) 34. divizije — 629, 636
- četničke:*
- 1. »Manjača« Bosanskokrajiškog četničkog korpusa — 8, 184, 185, 191, 193, 261, 448, 468, 510, 511
 - 1. Ozrenskog četničkog odreda — 28
 - 1. pljevaljska jurišna 1. mileševskog četničkog korpusa — 277, 290, 329, 408
 - 2. »Zmijanje« Bosanskokrajiškog četničkog korpusa — 182—185, 188—193, 261, 448, 468, 510, 511
 - 2. Ozrenskog četničkog odreda — 28
 - 2. rogatička Drinskog četničkog korpusa — 74
 - 3. »Kočić« Bosanskokrajiškog četničkog korpusa — 185, 190, 193, 261, 303, 304, 447, 448, 455, 468, 510
 - 3. vučedolska Nikšićkog četničkog korpusa — 96, 408
 - 6. posavska Trebavskog četničkog odreda — 28, 584
 - Ariljska — 387
 - Banjalučka Srednjobosanskog četničkog korpusa — 468
 - Bilećka Trebinjskog četničkog korpusa — 80, 96, 132, 136, 138, 140, 408, 470, 472
 - Birčanska Majevičkog četničkog korpusa — 28, 29
 - Brčanska Majevičkog četničkog korpusa — 28, 315
 - Čajnička Drinskog četničkog korpusa — 120, 384
 - Dobojska Srednjobosanskog četničkog korpusa — 468
 - Dubrovačka — 96, 408
 - Fočanska Romanijskog četničkog korpusa — 290
 - Gatačka Nevesinjskog četničkog korpusa — 41, 47, 70, 71, 143, 161, 164—166, 290, 408, 472
 - Jaderska — 386
 - Kalinovička Romanijskog četničkog korpusa — 290
 - Kladanjska Zeničkog četničkog korpusa — 22, 604
 - Konjička Nevesinjskog četničkog korpusa — 161, 329
 - Leteća Trebinjskog četničkog korpusa — 96, 255, 256
 - Leteća (jurišna) »5. oktobar« Drinskog četničkog korpusa — 120, 125, 383, 384
 - Ljubička Srednjobosanskog četničkog korpusa — 217, 468
 - Ljubinjska Trebinjskog četničkog korpusa — 92, 96, 255, 408

- Majevička letuća Majevičkog četničkog korpusa — 28
- Majevička Majevičkog četničkog korpusa — 28
- Mostarska Nevesinjskog četničkog korpusa — 161, 329
- Motajička Srednjobosanskog četničkog korpusa — 217, 356, 468
- Nevesinjska jurišna Nevesinjskog četničkog korpusa — 161
- Nevesinjska Nevesinjskog četničkog korpusa — 79, 85, 161, 166, 290, 408, 472
- Papračka Majevičkog četničkog korpusa — 28, 29, 33, 178, 315, 571
- Podrinska Majevičkog četničkog korpusa — 28
- Pribojska 2. mileševskog četničkog korpusa — 8, 193
- Semberijska Majevičkog četničkog korpusa — 28
- Semberijska letuća Majevičkog četničkog korpusa — 28
- Sprečanska Majevičkog četničkog korpusa — 28, 29, 178, 315, 569, 571
- Stolačka Trebinjskog četničkog korpusa — 92, 96, 198, 255, 408
- Teslička Srednjobosanskog četničkog korpusa — 381, 448, 468, 507, 585
- Trebinjska Trebinjskog četničkog korpusa — 96, 408
- Tuzlanska (požarnička) Majevičkog četničkog korpusa — 28, 349, 549
- Visočka Zeničkog četničkog korpusa — 604
- Višegradaska Drinskog četničkog korpusa — 120, 383
- Vlasenička Romanijskog četničkog korpusa — 26, 538
- Vrbaska Srednjobosanskog četničkog korpusa — 197, 261, 447, 448, 468, 510
- Zenička Zeničkog četničkog korpusa — 604
- Žepačka Zeničkog četničkog korpusa — 604

njemačke:

- 1. donska 1. kozačke divizije — 259, 260

- 2. kavasko-kozačka (kubanska) 1. kozačke divizije — 260, 401
 - 92. motorizovana grenadirska (ranije 92. motorizovani grenadirski puk) — 8, 9, 117, 133, 556
 - 201. jurišna artiljerijska — 81
- ustaško-domobranske (zdrugovi):*
- 1. doknadna — 765
 - 1. lovačka — 243, 628, 632, 744, 745, 749, 751—753, 755—757
 - 1. ustaška stajaća djelatna — 19, 20, 23, 25, 73, 81, 120, 169, 246—249, 251, 312, 399, 400, 408, 500, 505, 516—518, 675, 676, 697, 707, 709, 710, 713, 714, 716, 720, 726, 730, 739
 - 2. doknadna — 756, 757
 - 2. gorska — 103—105, 156, 169, 246—248, 251, 361, 615, 620, 677, 678, 688, 704, 734
 - 2. lovačka — 183, 201, 219, 259, 286, 288, 620
 - 3. doknadna — 500, 605, 678
 - 3. gorska — 149, 260, 352—354, 356, 359, 361, 449, 458, 642, 653, 656, 667, 672, 673
 - 3. lovačka — 627, 632, 757
 - 4. gorska — 150
 - 4. lovačka — 109, 148, 149, 224, 259, 264, 267, 271, 288, 352, 663, 758, 763, 765
 - 5. posadna — 360
 - 6. ustaška stajaća djelatna — 299, 680, 752, 753
 - 7. ustaška stajaća djelatna — 682
 - 8. posadna — 19, 104, 348, 399, 500, 605, 678, 710, 711
 - 8. ustaška stajaća djelatna — 148, 224, 259, 654, 668, 672, 674, 758, 759, 763
 - 9. gorska — 170
 - 9. posadna — 46, 80, 145, 256, 408, 628, 679, 681, 704
 - 9. ustaška stajaća djelatna — 104—107, 255, 680, 681, 711
 - 10. posadna »Bosanskih planinaca« — 15, 178, 204, 208, 243, 244, 310, 552, 754
 - 10. ustaška stajaća djelatna — 260
 - 11. ustaška stajaća djelatna — 501, 605, 606, 676, 751, 754

-- 12. ustaška stajaća djelatna — 22, 178, 204, 243, 310, 402, 431, 552
 -- Brza -- 500, 501, 678, 710, 726
 Brihovo (kod Metlike) — 650
 Brijesnica (Gornja i Donja, kod Brčkog) — 28, 394
 Briševac (kod Prijedora) — 114—116, 225, 230
 Brka (Gornja i Donja, kod Brčkog) — 405
 Brložnik (kod Vlasenice) — 25
 Brnjaci (kod Visokog) — 251, 676, 699, 722
 Brnjičani (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 209
 Bročić Radenko — 544
 Brod (kod Brčkog) — 584
 Brod (Jurovski, kod Metlike) — 650
 Bronzani Majdan (kod Banje Luke) — 261, 357, 373, 478, 479
 Broz Ljubomir — 248, 252, 615—618
 Brusnica (Velika i Mala, kod Slavenskog Broda) — 756, 757
 Brusnice (predio, kod Tuzle) — 534
 Budaci (kod Rogatice) — 63, 64, 68, 69, 75
 Budak (kod Srebrenice) — 702, 703
 Budimlić Japra (kod Prijedora) — 175
 Budimpešta (Mađarska) — 147
 Budisavlje (kod Nevesinja) — 81, 336
 Budoželje (kod Vareša) — 675
 Budžak (kod Banje Luke) — 360, 591
 Bugarska — 146, 258, 351
 Bugojno — 9, 197, 201, 306, 311, 313, 554, 555, 676, 683, 684, 698, 700, 703, 706, 707, 721, 724, 725
 Buk (kod Gradačca) — 205
 Buk (kod Slavenskog Broda) — 575
 Bukinje (kod Tuzle) — 350, 365, 426, 434, 437
 Bukova Glava (kod Srebrenice) — 19
 Bukovica (kod Srebrenice) — 700
 Bukovica (predio, kod Nevesinja) — 441, 444
 Bukovik (kod Rogatice) — 25
 Bukovik (trig. 917, kod Srebrenice) — 701
 Bukva (kod Gračanice) — 454, 531, 535
 Bukvaluk (kod Banje Luke) — 190, 390

Bukvik (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 27, 394, 425
 Bulatovci (kod Zvornika) — 375, 570, 572
 Bulatović Batric — 95
 Buletić (kod Teslića) — 448, 468
 Bulina glava (trig. 307, kod Bosanskog Novog) — 172, 173, 233, 270
 Bulini dolovi (kod Kotor-Varoša) — 195
 Bulut Maksim — 142
 Bukovica (Mala i Velika, kod Doboja) — 749
 Buljevići (kod Vlasenice) — 725, 726
 Buljin (trig. 819, kod Srebrenice) — 19, 23, 24
 Buna (kod Mostara) — 46, 93
 Bunarić (izvor, kod Šekovića) — 340, 399, 401
 Bunić (kod Titove Korenice) — 695
 Burgići (kod Puračića) — 77
 Busak (predio, kod Nevesinja) — 329, 337
 Bušija (trig. 847, kod Tuzle) — 549, 579
 Busovača (kod Zenice) — 200, 300, 302, 306, 502, 558, 610, 678, 704, 705, 708, 709, 714
 Buševo (kod Kladnja) — 567
 Bušević (Gornji i Srednji, kod Bosanske Krupe) — 232

C

Cage (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 30, 66, 406, 433, 523, 524, 531
 Capardi (Muslimanske i Pravoslavne, kod Zvornika) — 33, 179, 314, 315, 394, 517, 544, 553, 571
 Caratan Ante — 699
 Cazin — 650, 708
 Centralni komitet Bugarske radničke partije (komunista) — 147
 Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije — 544
 Cer (pl.) — 75, 542, 581
 Cerani (kod Dervente) — 754
 Cerići (kod Banje Luke) — 588
 Cerik (kod Tuzle) — 350
 Cerje (kod Bajine Bašte) — 385
 Cerje (kod Zagreba) — 629
 Cernica (kod Gackog) — 333
 Cerova (kod Modriče) — 296
 Čibrijan (kod Bileće) — 469, 473
 Cikote (kod Bosanskog Novog) — 172, 173, 270, 272, 280, 283

Cikote (kod Nove Gradiške) — 621
 Cikote (kod Šekovića) — 24, 515
 Citadela (deo grada Banje Luke) —
 354, 355, 359, 370, 372, 390, 450,
 451, 588, 589, 653
 Crkljeni vrh (trig. 1389, kod Šujice)
 — 456
 Crkveno (predio, kod Ključa) —
 183
 Crkvice (kod Bileće) — 132, 133,
 135, 160, 257, 334, 403, 419, 423,
 439, 441, 444, 463, 485—487, 498
 Crkvina (r., kod Banje Luke) —
 353, 354, 370, 389, 390, 449, 477, 671
 Crkvine (kod Visokog) — 303
 Crljivica (kod Drvara) — 181—183,
 189
 Crna Gora — 80, 83, 90, 132—134,
 241, 335, 397, 398, 409, 420, 442, 444,
 471, 491, 558, 719
 Crna Rijeka (kod Mrkonjić-Grada)
 — 193
 Crna Rijeka (kod Vlasenice) — 20,
 23, 518
 Crnče (kod Nevesinja) — 143
 Crni Guber (kod Srebrenice) — 22
 Crni kuk (predio, kod Bileće — 132,
 135
 Crni vrh (k. 539, kod Koviljače) —
 581
 Crni vrh (k. 1406, kod Šujice) —
 455, 456
 Crni Vrh (kod Tešnja) — 381, 508,
 509, 577
 Crni vrh (predio, kod Banje Luke)
 — 467
 Crni vrh (trig. 1408, kod Ustikoli-
 ne) — 62, 68
 Crnogorac Ilija — 457
 Crvena armija — 61, 90, 91, 127, 132
 146, 147, 215, 258, 351, 367, 384, 619
 Crveno brdo (k. 393, kod Tuzle) —
 349
 Curkići (kod Kotor-Varoša) — 622
 Cvetović (kod Bosanskog Novog) —
 665
 Cvjetići — vidi Cvetović

Č

Čačak — 544
 Čačavica (kod Bosanskog Novog)
 — 109—114, 275, 357, 358
 Čajniče — 702, 716
 Čaklovići (Muslimanski i Pravoslav-
 ni, kod Tuzle) — 350, 414
 Čakor (pl.) — 724

Čanići (kod Šekovića) — 514, 572
 Čanići (Gornji i Donji, kod Tuzle)
 — 350
 Čapljinja (kod Metkovića) — 92, 94,
 128, 255, 337, 629, 635
 Čarađe (kod Gackog) — 40
 Čarakovo (kod Prijedora) — 270,
 271, 274, 276, 282, 283
 Čardak (brdo, kod Livna) — 300
 Čardak (kod Gradačca) — 212, 343,
 344, 529, 545
 Čauševina (kod Vlasenice) — 323
 Čavčići (kod Rogatice) — 25
 Čečava (kod Prnjavora) — 467, 745,
 746
 Čečur Gašo — 85
 Čehoslovačka — 146, 147
 Čekanići (kod Tuzle) — 525
 Čekrdžići (kod Visokog) — 607
 Čelić (kod Brčkog) — 27, 178, 424—
 426, 435, 537, 550, 578—581, 584
 Čelija (trig. 527, kod Modriče) —
 296, 344, 345
 Čelina (kod Prozora) — 103
 Čelinac (Pravoslavni i Musliman-
 ski, kod Banje Luke) — 352, 360
 Čelopek (kod Prijedora) — 175
 Čeljadinići (kod Ustikoline) — 62,
 68
 Čemernica planina — 195
 Čemerno (Gornje i Donje, kod Gac-
 kog) — 41, 72, 158, 164, 166, 239,
 242, 279, 291, 331, 332, 422, 662
 Čepelica (kod Bileće) — 472, 473,
 475, 492, 496
 Čerinovac (kod Bosanske Gradiške)
 — 623
 Čerjenci (kod Bosanskog Novog) —
 153

Cete

NOV i POJ:

— »Savo Belović« — 129

njemačke:

— 2. nastavna — 615, 617, 618

Čevo (kod Cetinja) — 420
 Čingl Mato — 691
 Čirkin Polje (kod Prijedora) — 274
 Čizmići (kod Srebrenice) — 19, 703
 Čokadince (kod Osijeka) — 621
 Čolović Sava — 130
 Čorlija Vasilj — 95
 Čučerje (kod Zagreba) — 650
 Čučevo brdo (trig. 1091, kod Kulen-
 Vakufa) — 226
 Čučković Lazar — 117, 119

Čukovac (kod Kotor-Varoša) — 193, 195, 448
 Čukovići (kod Bileće) — 474
 Čulinovo brdo (k. 844, kod Stoca) — 95
 Čumovići (kod Srebrenice) — 701
 Čurjen (kod Bileće) — 133, 136
 Čvoro Lazar — 99

Č

Čatići (kod Kaknja) — 635, 650, 704
 Čela (kod Prijedora) — 224, 228
 Čemalović Enver — 98, 99, 101, 102
 Čerić Salem — 216, 435
 Čilipi (kod Cavtata) — 680
 Čore (kod Bosanske Krupe) — 56
 Čukova Greda (kod Nevesinja) — 94, 337

D

Dabar — vidi Dabarsko polje
 Dabarsko polje (kod Nevesinja) — 79, 83, 84, 89, 92, 95, 131, 133, 134, 409, 421, 422, 488
 Dabović Krsto — 85
 Dabrice (kod Nevesinja) — 83, 94
 Đakić Kosto — 85
 Dalmacija — 80, 96, 241, 329, 408, 440, 616, 622, 741
 Dalj (kod Vukovara) — 649
 Damjanović Stevan Leko — 29
 Danići (kod Gackog) — 166
 Danset Adrijan (Adrien Dansette) — 146
 Dapčević Vlado — 176
 Dariva (deo grada Sarajeva) — 675
 Daruvar — 621, 650, 661
 Daščica (k. 349, kod Bosanskog Novog) — 759
 Davidovići (kod Nevesinja) — 79, 83, 84
 Davor (kod Nove Gradiške) — 739
 Dažnica (kod Dervente) — 621, 746
 Debela kosa (k. 534, kod Živinica) — 15
 Debela međa (prevoj, kod Vlasenice) — 25
 Debela meja (k. 525, kod Doboja) — 381, 509
 Debeio brdo (kod Doboja) — 748
 Debelo brdo (k. 419, kod Modriče) — 344
 Debelo brdo (k. 613, kod Vlasenice) — 21, 322, 323
 Debelo brdo (k. 1006, kod Valjeva) — 386, 387

Dehć Milan — 559
 Dehća Brdo (kod Gračanice) — 454, 535
 Dedići (kod Gradačca) — 205
 Dedići (kod Srebrenice) — 702
 Dehći (kod Živinica) — 30, 341
 Denkovača (trig. 335, kod Doboja) — 745, 750, 752, 753
 Derikučka Vaso — 167
 Derventa — 156, 157, 200, 217, 218, 258, 318, 324, 356, 371, 380, 381, 467, 476, 477, 481, 512, 560, 564, 565, 622, 623, 655, 661, 684, 715, 718, 728, 744—748, 751, 753—755
 Derviš Voloder — 768
 Detlak (Gornji i Donji, kod Dervente) — 745
 Devetak (pl.) — 699
 Devetak (kod Puračića) — 66
 Dević Krebs-Karl fon — (Dewitz Krebs-Karl von) — 358, 452, 458, 462, 561
 Dicmo (kod Sinja) — 682
 Dikla (kod Tuzle) — 534
 Diklići (kod Dubrovnika) — 256, 469, 679
 Dištica (Gornja i Donja, kod Kladnja) — 321
 Divin (kod Stoca) — 420, 440, 443, 446

Divizije

NOVJ:

- 1. proleterska — 124, 216, 387
- 2. proleterska — 215, 216
- 3-ća — 409
- 4-ta — 10, 35, 56, 59, 109, 148—153, 172, 174, 175, 200—202, 218, 220, 224, 232—234, 258, 261—266, 269, 274, 280, 285, 288, 293, 294, 353—355, 357, 358, 368, 370, 373, 389—392, 451, 452, 460, 477—479, 487, 636, 666, 693, 759—762
- 6. proleterska (lička) »Nikola Tesla« — 39, 42, 150, 166, 240, 318, 322, 387, 398, 401, 517, 598, 599, 662
- 7-ma — 623, 636
- 8-ma — 630, 636, 650
- 10-ta — 8, 10, 58, 59, 103, 156, 157, 169, 170, 176, 200, 201, 218, 245, 247, 251, 259, 299, 302—307, 311, 368, 455, 501, 504, 505, 509, 554, 558, 585, 604, 608, 610, 619, 676, 677, 704, 707, 709, 725, 734

- 11-ta — 12, 15, 22, 29—31, 33, 51, 58, 65, 66, 75, 178, 205, 209, 308, 314—324, 326, 327, 341, 401, 418, 515—518, 527, 528, 537, 538, 541, 542, 544, 545, 547, 583, 622, 683, 694, 695, 724, 752, 753
- 12-ta — 620, 650
- 16-ta — 16, 17, 38, 62—64, 68, 69, 73—75, 120, 123—127, 166, 397—401, 418, 437, 690
- 25-ta — 215
- 27-ma — 18—22, 24, 26, 27, 29, 178—180, 214, 308, 313, 348, 349, 350, 365—367, 374—376, 394, 396—398, 400—402, 406, 411—415, 424, 425, 434—437, 514—518, 530, 531, 542—548, 551—553, 567—569, 572—574, 683, 699, 700, 702, 722, 724
- 28-ma — 75, 156, 243, 366, 405, 413, 424—426, 436, 465, 545, 549, 550, 552, 553, 575—579, 582—585, 622, 623, 662, 722, 745, 746, 748, 754
- 29-ta — 44, 70, 72, 79, 80, 82, 86, 89, 91—93, 128, 129, 131, 132, 135, 137, 143—145, 158, 160—164, 168, 198, 199, 235, 236, 240—242, 255, 277, 279, 280, 290, 291, 312, 329, 330, 333—335, 377, 378, 403, 408, 410, 419, 420, 423, 424, 439—441, 463, 464, 470—473, 481—485, 487, 488, 492, 494, 495, 497, 598, 628
- 32-ga — 629
- 34-ta — 683
- 36-ta — 37—40, 62—64, 67—69, 73, 74, 120, 123, 124, 126, 166, 323, 328, 329, 382—384, 386, 397—402, 690
- 37-ma 335, 436
- 38-ma — 12, 27—34, 51, 66, 76, 178, 204, 212, 213, 243, 244, 295, 296, 308—310, 323, 336, 339, 341—345, 349, 350, 365, 366, 375, 376, 394—397, 400, 401, 405, 413, 431—433, 453, 454, 465, 514—518, 522—525, 527—534, 536, 538, 541, 542, 544—547, 549—553, 584—587, 683, 694, 702, 722—724
- 39-ta — 8, 10, 35, 36, 56, 151, 181, 190, 192, 194, 196, 197, 200, 218, 220, 221, 239, 258, 261—263, 288, 289, 336, 353—355, 357, 358, 368, 370, 371, 389, 391, 392, 447, 449, 451, 452, 457, 458, 460, 476, 478, 479, 602, 622, 653

- 40-ta — 621, 650
- 53-ća — vidi Srednjobosanska
- »Garibaldi« (u sastavu NOVJ) — 72, 158, 240, 279, 329—331, 419, 470, 471, 487
- Srednjobosanska — 10, 156, 200, 207, 217, 218, 258, 261, 262, 317, 336, 353—355, 357, 368, 370, 371, 380, 381, 389—391, 448, 451, 460, 462, 467, 468, 479, 480, 501, 507, 538, 563, 645, 733, 745, 747, 753—755

američke:

- 4-ta — 146

kanadske:

- 3-ća — 216

francuske:

- 2. oklopna — 146

bugarske (okupacione):

- 14-ta 5. armije — 403
- 15-ta 5. armije — 403
- 29-ta 5. armije — 403

njemačke:

- 1. brdska — 80
- 1. kozačka 69. njemačkog rezervnog korpusa — 259, 260, 353, 458, 459, 592, 642, 653, 654
- 7. SS »Princ Eugen« — 42, 74, 75, 80, 83, 120, 125, 132, 169, 172, 246, 249, 299, 300, 312, 318, 383, 399—402, 417, 501, 514, 517, 519, 558, 561, 562, 566, 618, 674, 690, 716, 726, 771
- 8. SS konjička »Florijan Gajer« (Florian Geyer«) — 147
- 8. SS tenkovska — vidi 8. SS konjička
- 13. SS »Handžar« — 20, 21, 23, 25—28, 32, 33, 66, 178, 204, 208, 212, 244, 308, 319—321, 323, 324, 339, 367, 383, 398—400, 402, 405, 406, 424, 425, 431, 435, 436, 514—519, 527, 532, 537—541, 543, 547, 550, 568—570, 584, 620, 645, 756
- 21. SS »Skenderbeg« — 80
- 22. SS konjička »Marija Terezija« (»Maria Theresia«) — 147
- 22. SS tenkovska — vidi 22. SS konjička
- 118. lovačka — 80, 469, 564, 566, 680, 739

- 181. pješadijska 21. brdskog armijskog korpusa — 80, 241
- 264. pješadijska 15. brdskog armijskog korpusa — 556
- 297. pješadijska 21. brdskog korpusa 2. oklopne armije — 241
- 369. legionarska »Vražja« 5. SS brdskog armijskog korpusa — 46, 70, 79—81, 85, 90, 93, 103, 132, 133, 138, 141, 161, 165, 198, 255, 299, 419, 420, 469, 560, 620, 679, 739
- 373. legionarska »Tigar« 15. brdskog armijskog korpusa — 9, 109, 149, 183, 185, 187, 189, 192, 201, 220, 223, 229, 259, 271, 276, 758, 763
- »Brandenburg« — 115, 301, 556, 558, 560

Divizioni

NOV i POJ:

- 1-vi 5. korpusa — 10, 172, 174, 202, 203, 263, 353, 368, 370, 371, 373
- 2-gi 5. korpusa — 10, 151, 152, 263, 355, 357, 368, 370, 390, 762
- Artiljerijski 10. divizije — 176, 504
- Artiljerijski 29. divizije — 464
- Artiljerijski 39. divizije — 289
- Protivtenkovski (protivkolski) 39. divizije — 354

njemački:

- 1-vi 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« — 405
- 3-ći 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« — 405
- 4-ti 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« — 405
- 7. SS jurišni protivtenkovski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 401, 501, 561, 562, 749
- 369. protivtenkovski 369. legionske divizije »Vražje« — 198
- Donsko-kozački 1. kozačke divizije — 260
- Kubansko-kozački 1. kozačke divizije — 260

ustaško-domobranski (sklopovi):

- 2. artiljerijski — 364, 642, 668, 671, 673

- 5. artiljerijski — 745, 750—752, 753
- 8. artiljerijski — 361
- 9. artiljerijski — 678, 772
- 11. artiljerijski — 556, 758, 763
- 13. artiljerijski — 362
- 16. artiljerijski — 745, 751, 753
- 20. artiljerijski — 678
- 22. artiljerijski — 360, 361, 642, 668, 672

Divjak (kod Travnika) — 500

Divulje (kod Trogira) — 681

Divuša (kod Bosanskog Novog) — 759

Dizdarević R. Mustafa — 46, 141, 142, 236, 297, 338, 411, 493, 522

Djedina (kod Živinica) — 15, 30, 31

Doboj — 28, 31, 76—78, 156, 157, 201, 217, 218, 243, 308, 318, 319, 324, 341, 348, 350, 355, 365, 381, 406, 412—414, 425, 431, 433, 437, 448, 468, 507—510, 512, 515, 523, 525, 527, 532, 533, 537, 538, 542, 545, 547, 550, 560, 564, 576, 583, 620, 622, 623, 628, 657, 683, 684, 715, 729, 730, 733, 744—750, 752—755

Doborovci (kod Gradačca) — 433, 531

Dobošnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 29, 30, 52, 66, 76, 350, 515, 523, 545

Dobra Voda (kod Zvornika) — 315

Dobravić Spaso — 99

Dobrelji (kod Gackog) — 164, 165

Dobri vrh (k. 1463, kod Gackog) — 41, 164

Dobrinja (kod Modriče) — 530

Dobrinje (kod Visokog) — 650, 740

Dobrljin (kod Bosanskog Novog) — 152, 155, 224, 228, 262, 629, 663, 665 — 667, 716, 758, 759, 761

Dobrnja (kod Banje Luke) — 182, 187, 189, 190, 195, 296

Dobrnja (kod Tuzle) — 406

Dobro Polje (kod Kalinovika) — 382, 384

Dobro Polje (kod Tešnja) — 507

Dobro polje (predio, kod Bajine Bašte) — 417

Dobrovci (kod Gradačca) — 523

Dodig Drago — 211

Dokanj (kod Tuzle) — 426, 578

Dolac (kod Travnika) — 500, 502

Dolina (kod Prnjavora) — 460

Doline (kod Vrtoča) — 226

Dolipolje (kod Zenice) — 608

- Dolovljani (kod Bosanskog Novog) — 264
 Domanovići (kod Metkovića) — 89, 92, 93, 95, 255, 337, 338, 409, 420, 679, 680
 Domazet Blagoje — 85
 Domrke (kod Gackog) — 143, 278
 Don (r., u Rusiji) — 260
 Donja Kola (kod Banje Luke) — 36, 357
 Donjani (kod Jasenovca) — 231
 Donje Selo (kod Konjica) — 104, 171, 278, 301
 Donji Miholjac — 648, 728
 Donji Vakut — 9, 197, 261, 311, 554, 688
 Donjići (kod Bugojna) — 725
 Dopasci (kod Kladnja) — 376
 Dopasci (Gornji i Donji, kod Kladnja) — 26, 179, 568, 572
 Došen Ilija — 10, 11, 61, 154, 207, 358, 369, 428, 480, 481, 562, 564
 Draganići (kod Karlovca) — 631
 Draganja (kod Živinica) — 30
 Dragelji (kod Bosanske Gradiške) — 739
 Dragnić (kod Mrkonjić-Grada) — 188
 Dragnić Podovi (kod Mrkonjić-Grada) — 187, 188
 Dragočaj (kod Banje Luke) — 36, 184, 186, 361, 478, 479
 Dragodo (kod Valjeva) — 386
 Dragodolska reka — 387
 Dragomilići (kod Foče) — 16
 Dragotinja (Gornja i Donja, kod Bosanskog Novog) — 111, 113, 149, 152, 270, 271, 762
 Draguljevići (kod Rogatice) — 62, 64, 68
 Dragunja (kod Tuzle) — 534
 Drajići (kod Bajine Bašte) — 384
 Drakuljica (k. 487, kod Bileće) — 475
 Dramešina (kod Gackog) — 163, 164
 Drapnići (kod Doboja) — 453
 Drapnići (kod Olova) — 402, 514—516, 518
 Drapnići (kod Tuzle) — 432, 535
 Drašković Aleksa — 74
 Drava (r.) — 366
 Dražev Dol (kod Gornjeg Vakufa) — 306
 Drenajić (kod Valjeva) — 386
 Drenova glava (trig. 901, kod Bileće) — 136—138
 Drenova Glavica (kod Bosanske Krupe) — 264
 Drenovača (predio, kod Bihaća) — 226
 Drenje (kod Đakova) — 634
 Drenjski Slatinik (kod Đakova) — 627, 634, 635
 Drežnica (kod Prozora) — 677
 Drežnik-Grad — 636, 650
 Drina (r.) — 29, 37, 73—75, 120, 123—126, 308, 314, 315, 325, 348, 349, 366, 383, 384, 394, 397, 416—418, 424, 425, 516, 517, 541, 542, 544, 547, 552, 553, 561, 573, 584, 585, 633, 695, 699, 701
 Drinić (kod Bosanskog Petrovca) — 190, 191, 286
 Drinjača (kod Zvornika) — 24, 180, 394, 517, 541, 544, 722
 Drinjača (r.) — 394, 399, 400, 402
 Drljević Hamid — 443
 Drniš — 741
 Drvar — 9, 22, 181—184, 187, 189, 196, 197, 258, 559
 Drvenica (kod Stoca) — 93, 95—97
 Drvenik (na o. Drveniku) — 649
 Drvetine (kod Bugojna) — 725
 Dub (kod Bajine Bašte) — 385, 418
 Dubica — 231, 654
 Dubica (predio, kod Banje Luke) — 186
 Dubljevići (kod Gackog) — 47, 239, 278
 Dubnica (kod Zvornika) — 179
 Dubočac (kod Slavenskog Broda) — 583
 Dubočaj (predio, kod Prijedora) — 173, 225, 271, 272
 Dubočani (kod Bileće) — 473, 494, 521
 Dubočke (Gornje i Donje, kod Bileće) — 133, 135
 Dubovac (trig. 763, kod Bileće) — 133, 135, 420, 442, 444, 473, 482, 484, 487
 Dubovica (kod Nevesinja) — 337
 Dubovsko (kod Bihaća) — 229, 230, 286
 Dubrava (kod Tuzle) — 535
 Dubrave (Katoličke, Gornje i Donje, kod Živinica) — 349, 350, 413, 414, 437
 Dubrave (predio, kod Gradačca) — 586
 Dubrave (predio, kod Stoca) — 81, 89, 91, 93, 97, 336, 337, 409, 410

Dubrovnik — 80, 92, 93, 198, 255, 257,
440, 469, 629, 647, 649, 679, 684,
713, 719, 729, 739

Duci-Polje (kod Banje Luke) — 448
Duga kosa (brdo, kod Modriče) —
344

Duga njiva (predio, kod Modriče)
— 213, 295, 296, 319, 529

Duga Resa (kod Karlovca) — 637

Duge (kod Prozora) — 171

Dugo Selo (kod Zagreba) — 624,
630, 631, 637, 638

Dukići (kod Vlasenice) — 725

Dulici (Novi i Stari, kod Avtovca)
— 71, 72, 161—165, 167

Dunav (r.) — 215

Duvno — 302

Duži (ž. st., kod Trebinja) — 469

Dvor (kod Tuzle) — 354

Dvor na Uni (kod Bosanskog No-
vog) — 149, 157, 665, 758—761, 763,
765

Dž

Džakule (kod Gradačca) — 205, 209,
244, 314, 522, 523

Džampo Mehmedalija — 747

Džebbar (kod Živinica) — 30

Džebarska gradina (k. 792, kod Ži-
vinica) — 29, 30, 339—341, 517

Džepi (kod Konjica) — 247—250,
313

Džile (kod Srebrenice) — 21

Džimrije (kod Vlasenice) — 25, 699

Džuburi (kod Gackog) — 145, 160,
161

D

Đaci (kod Živinica) — 65

Đakovo — 627, 634, 713

Đedići (kod Dubrovnika) — 423

Đetinja (r.) — 215

Đevanje (kod Zvornika) — 314, 315

Đevica (trig. 1336, kod Vlasenice)
— 20, 699

Đukanović Drago — 160, 240, 242,
280, 291, 333, 404, 423, 440, 443, 446,
464, 485, 489, 499

Đukić Mileta — 386

Đurđevići (kod Vlasenice) — 19

Đurđevik (kod Živinica) — 31, 394,
411

Đurica Đorđe — 167

Đurica Kosto — 99

Đuričić Blažo — 15, 67, 316, 325

Đurić Slavko — 141

Đurići (kod Vlasenice) — 517

Đurišić Pavle — 166

Đurmanec (kod Krapine) — 631

E

Egić Dušan — 210, 244, 315, 322

Elezagići (kod Bosanske Gradiške)
— 594, 595

Elezići — vidi Elezagići

Engleska — vidi Velika Britanija

Erceg Radomir — 36

Erfurt Valdemar (Erfurth Walde-
mar) — 147

Ergele Borike (kod Rogatice) — 73
75, 126, 416, 417

Eskadrile

NOVJ:

— 1. lovačka — 157

Espozito J. Vincent — 216

Evropa — 146, 351

F

Āakovići (kod Srebrenice) — 676

Āalešić (kod Tuzle) — 433, 525, 527,
586

Farčići (kod Živinica) — 30

Ferizovići (kod Rogatice) — 711

Āinci Moni — 533

Āinska — 146, 147

Foča — 41, 42, 279, 382, 415, 419,
421, 488, 517, 661, 662, 716

Āojhar (kod Srebrenice) — 24, 701

Fojnica — 59, 200, 218, 258, 259, 299,
300, 306, 307, 704, 707, 740

Fojnica (kod Gackog) — 47, 71, 72,
83, 143, 144, 162, 166, 278

Foltman Jozef (Folltmann Josef) —
260, 458, 540

Forčaci (kod Živinica) — 341

Franc Novak — 601

Francuska — 90, 91, 146, 216, 458

Franići (kod Prijedora) — 173

Frontovi (sovjetski):

— 1. ukrajinski — 147

— 2. ukrajinski — 215

— 4. ukrajinski — 147

G

Gabela (kod Metkovića) — 635, 680

Gacko — 8, 40, 41, 46—48, 70—72,
80, 82, 83, 131, 133—135, 143—145,
158, 159, 161, 162, 164—167, 239—
242, 277—280, 290, 291, 329—333,

- 408, 420—422, 463, 482, 487, 496,
661, 662, 679, 710, 711, 714
Gačinović Risto — 160, 464
Gaj (kod Vlasenice) — 25
Gaj (kod Živinica) — 30
Galešine (kod Gackog) — 164—167
Galgovo (kod Samobora) — 652
Galić Milan — 756
Garčin (kod Slavenskog Broda) — 621
Gareva (Mala i Velika, kod Gackog) — 165
Garevac (kod Modriče) — 296, 310, 345, 530
Gat (k. 1120, kod Gackog) — 70—72, 165, 333
Gata (kod Omiša) — 681
Gatačko polje (kod Gackog) — 241
Gerovi (kod Vlasenice) — 725
Gerzovo (kod Mrkonjić-Grada) — 185, 188, 194, 195
Gladojevići (kod Živinica) — 30, 341
Glamoč — 559
Glamočani (kod Banje Luke) — 452, 458
Glavatičevo (kod Konjica) — 329
Glavni štab NOV i PO Hrvatske — 149, 178, 259—261, 566, 583
Glavni štab NOV i PO Makedonije — 335
Glavni štab NOV i PO Vojvodine — 76, 204, 548
Glavni stožer oružanih snaga NDH — 697, 720
Glinčica (kod Slunja) — 694
Glog (trig. 1230, kod Nevesinja) — 79, 83, 84, 94
Glogova (kod Srebrenice) — 722, 724
Glogovac Milan — 167
Glogovička polja (predio, kod Vlasenice) — 21, 25, 514, 518
Gluhić Omer — 205
Gluhina šuma (predio, kod Livna) — 455
Glumine (kod Zvornika) — 179
Glijva (k. 1038, kod Bileće) — 492, 521
Gnojnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 77, 341
Godomilja (Donja i Gornja, kod Rogatice) — 694, 695
Gojakovac (kod Tešnja) — 747, 748
Gojakovići (kod Kladnja) — 568
Gojkovac (kod Slunja) — 694
Gojsalić (kod Kladnja) — 567, 568
Gol Šarl de (Gaulle Charles de) — 146
Goli Breg (kod Zagreba) — 630
Goli v. (brdo, kod Gackog) — 165
Golica (k. 1698, kod Foče) — 16
Golo brdo (kod Šekovića) — 571, 572
Golo brdo (k. 1049, kod Bileće) — 136, 137, 139
Golubić (kod Bihaća) — 201
Golubinci (kod Rume) — 648
Golubovac (predio, kod Tuzle) — 414
Gomjenica (kod Prijedora) — 227, 228, 274, 281, 282
Gomjenica (r.) — 148, 152, 153
Goražde — 488, 517, 675, 676, 697, 698, 711, 714, 716, 720, 722, 730, 739
Gorica — 620
Gorica (kod Konjica) — 105
Gorijevac (kod Bihaća) — 221—223, 225
Gornja Čatrnja (brdo, kod Travnika) — 502
Gornja Tuzla (kod Tuzle) — 350, 365, 375, 396, 413, 426, 437, 546, 579
Gornje Jesenje (kod Ptuja) — 624
Gornji Krušici (brdo, kod Šekovića) — 179, 570—572
Gornji Vakuf — 58, 201, 311, 683, 684, 725, 726
Goruša (kod Bugojna) — 724
Gostilja (Mala i Velika, kod Višegrada) — 123, 124
Govedarica Petar — 167, 422
Grab (kod Gackog) 331, 332
Grab (kod Konjica) — 249—252, 254
Grab (kod Trebinja) — 241, 482
Grabovica (Gornja i Donja, kod Prozora) — 677
Grabovica (kod Vlasenice) — 34, 323, 514, 517
Grabovnice (predio, kod Mrkonjić-Grada) — 191
Grabovo (kod Vukovara) — 648
Grabovo Vrelo (kod Ljubuškog) — 680
Gračac (kod Knina) — 149, 661, 693, 729
Gračac (kod Prozora) — 171
Gračanica (kod Doboja) — 28, 52, 66, 77, 209, 243, 244, 308, 319, 406, 413, 425, 426, 431—433, 436, 453, 454, 465, 522—525, 527, 529—533,

535, 536, 538, 541, 542, 545, 547,
550—552, 586, 754, 755
Gračanica (kod Prozora) — 171
Gračanica (Velika i Mala, kod Gackog) — 331
Gračanica (r.) — 171
Gračanica (kod Živinica) — 339,
340, 342, 569
Gračanica (predio, kod Visokog) —
678
Grada brdo (k. 1294, kod Kalinovika) — 42, 382
Gradac (kod Janje) — 581
Gradac (kod Omiša) — 681
Gradac (k. 1088, kod Gackog) — 165
Gradac (Gornji i Donji, kod Ljubinja) — 410
Gradačac — 27, 178, 204, 205, 212,
213, 295, 296, 309, 319, 342—344,
405, 413, 424, 426, 435, 529, 539—
541, 542, 544, 545, 552
Gradić Žika — 387
Gradina (brdo, kod Vlasenice) —
726
Gradina (k. 306, kod Doboja) — 507,
748
Gradina (k. 913, kod Stoca) — 95
Gradina (k. 1077, kod Stoca) — 94
Gradina (kod Gackog) — 143, 144,
278, 279, 330, 422
Gradište (kod Vinkovaca) — 628
Gradno (trig. 906, kod Srebrenice) —
701
Gradovrh (trig. 478, kod Tuzle) —
437
Grahovac Boriša — 240
Grahovo (kod Trebinja) — 90, 132,
134, 442, 444
Granica (kod Bileće) — 96, 422, 442,
444, 472, 482, 484
Grbić Sojo — 596
Grčka — 366, 404
Greb Ivan — 691
Grebak (kod Nevesinja) — 336
Grobļica (trig. 299, kod Teslića) —
381, 509
Greda (kod Imotskog) — 681
Greda (kod Siska) — 635
Greda kosa (k. 958, kod Škovića) —
340
Gredice (kod Krapinskih Toplica) —
625, 638
Grivice (kod Živinica) — 30
Grlo (Klis, kod Sinja) — 682
Grmeč planina — 181
Grmuša (Gornja i Donja, kod Bihaća) — 201

Gromile (kod Sarajeva) — 675, 698,
720, 721
Gromiljak (kod Fojnice) — 704, 710
Gruga (kod Dubrovnika) — 680, 710
Grude (Gornje i Donje, kod Ljubuškog) — 680
Grujić Periša — 17, 127

Grupe

NOV i POJ:

odredske:

- Južnodalmatinskih otočkih
NOP odreda — 199, 256
- Kozarskih NOP odreda — 10,
35, 151, 218, 261—263, 293, 368,
760, 761

brigadne:

- 2. udarna 2. proleterske (dalmatinske) brigade — 330

divizijske:

- Udarne 11. divizije — 12, 15,
65, 314—316, 322—324
- Južnohercegovačka operativna
29. divizije — 129, 199, 235, 236,
290, 292, 297, 334, 336, 338, 407
—410, 422, 439—441, 443, 445,
473, 482, 484, 485, 487, 491, 493,
497, 520

korpusne:

- Operativna 5. korpusa — 452,
460, 461, 467, 477, 478, 490, 727
- Primorska operativna 2. korpusa NOVJ — 144, 198, 336, 409,
420, 421, 423, 442, 444, 482—485,
488
- Unska operativna 4. korpusa —
760

armijske:

- Južnooperativna 1. armije —
426

operativne:

- Operativna grupa divizija (2. proleterska, 5, 17. i 21. udarna divizija) — 75, 81, 325, 385

njemačke:

- Ajnzac grupa u NDH — 626,
633, 647
- »Arent« (»Ahrendt«) 373. legionarske divizije »Tigar« — 271,
276, 706, 758, 760, 762, 763

- »Devic« (»Dewitz«) 69. rezervnog korpusa — 458
- »Istok« 2. oklopne (tenkovske) armije — 81
- »Istok« 13. SS divizije »Handžar« — 399
- »Jugozapad« 2. oklopne (tenkovske) armije — 80
- »Jug« 5. SS brdskog armijskog korpusa — 399—401
- »Kotor« 181. pješadijske divizije 21. brdskog armijskog korpusa — 241
- »Krempler« 21. brdskog armijskog korpusa — 81
- »Panvic« (»Pannwitz«) 69. rezervnog korpusa — 356, 476, 565, 566, 642, 653, 655, 730, 732, 738
- »Podgorica« 181. pješadijske divizije 21. brdskog armijskog korpusa — 241
- »Rudno« 2. oklopne (tenkovske) armije — 356, 467, 477, 479, 481, 564—566, 642, 645, 655, 728, 730, 732, 737, 738
- »Sjever« 2. oklopne (tenkovske) armije — 81
- »Sjever« 13. SS divizije »Handžar« — 399, 401
- »Sjeverozapad« 2. oklopne (tenkovske) armije — 80
- »Srbija« (Vojno zapovjedništvo Jugoistoka) — 366

četničke:

- 1 (sprečanskih) brigada Majevičkog četničkog korpusa — 29, 549
- 2. brigada Majevičkog četničkog korpusa — 584
- 4. Jurišnih korpusa — 418
- Sjevernobosanskih korpusa — 28, 329, 584

Grupa armija:

njemačke:

- »E« — 241, 366
- »F« — 8, 9, 20, 21, 23, 25—27, 32, 33, 42, 58, 66, 70, 80, 81, 90, 117, 120, 132, 133, 149, 178, 208, 215, 224, 241, 244, 259, 269, 271, 286, 287, 319—323, 335, 339, 349, 354, 366, 367, 398—402, 404, 405, 469, 497, 500, 501, 514, 516—518, 532, 533, 537, 556, 560, 561, 564,

566, 570, 617, 620, 632, 635, 636, 642, 645, 690, 704, 709, 726, 738, 749, 754, 755, 760

- Gubavica (kod Metkovića) — 93
- Gučja Gora (kod Travnika) — 501
- Guljani (kod Tuzle) — 433
- Gunja (ž. st., kod Brčkog) — 405
- Gunjani (kod Konjica) — 254
- Gurbeti (kod Foče) — 16
- Gusti Teslić — vidi Teslić Gusti
- Gutić Blažo — 452
- Gutić Omer — 206
- Gutić Vaso — 85
- Gutman Frida — 512
- Guzina Tomo — 85
- Guždelji (kod Rogatice) — 74, 75, 701, 739

H

- Hadžibegovo brdo (kod Bileće) — 133, 136, 140, 469, 470, 472—475, 481, 483, 487, 492, 494, 495
- Hodžić Osman — 691
- Hadžići (kod Visokog) — 245, 303, 676, 699, 721
- Haganj (kod Križevaca) — 636
- Hađdaragić Lutvo — 208, 513
- Hakirević Avdo — 285
- Halilovići (kod Srebrenice) — 702
- Haluge (predio, kod Maglaja) — 577, 578
- Hambarine (kod Prijedora) — 149, 151, 153, 230, 270—272, 274, 276, 282—284, 762
- Hampel Hajnrih — 553
- Han (kod Srebrenice) — 701
- Han (kod Sinja) — 681
- Han-Kola (kod Banje Luke) — 182, 183, 185, 187—193, 447, 479
- Han-Kumpanija (kod Travnika) — 500, 502, 709
- Han-Nevrenča (kod Živinica) — 31
- Han-Pijesak (kod Vlasenice) — 21, 22, 26, 339—402, 514—519, 572, 726
- Han-Stijenica (kod Rogatice) — 540
- Hasanović (kod Konjica) — 108, 252, 306
- Hatelji (kod Stoca) — 333, 338
- Hazbić Muhamed — 691
- Helbih Dragutin (Helbich) — 662, 684, 694, 696, 705, 707, 709, 714, 717—719, 729, 731, 733, 737, 740, 742, 744
- Herbald Erih — 553
- Hercegovina — 80, 82, 85, 90, 96, 128, 132, 162, 198, 239—242, 290, 291, 329, 330, 334, 336, 407—409,

420, 439, 440, 444, 470, 471, 491,
633, 634, 661, 683, 729
Herljević Franjo — 77, 309, 432, 533
Herman Ginter (Herrmann Gün-
ther) — 625, 631, 638, 652
Hoćune (kod Mrkonjić-Grada) —
185
Hodžići (kod Tuzle) — 433
Hodžina bašta (predio, kod Derven-
te) — 746
Hohnjec Vladimir — 746
Hostička Venci — 691
Hotić Mesud — 177, 314
Hrasno (Gornje i Donje, kod Lju-
binja) — 198, 255, 338, 410
Hrastovac (Gornji i Donji, kod Ko-
stajnice) — 741
Hrastovica (predio, kod Kladnja)
— 15
Hrbljina (pl., kod Kupresa) — 554
Hrduši (kod Ljubinja) — 95, 338,
420
Hrgar (kod Bihaća) — 223
Hrgovi (Gornji i Donji, kod Gra-
dačca) — 755
Hrgud (greben, kod Stoca) — 82—
84, 92—95, 97, 329, 337, 338, 409,
410, 422
Hrvati (kod Tuzle) — 433, 525
Hrvati (kod Živinica) — 12, 15, 65,
320, 324
Hrvatović (kod Gradačca) — 309
Hrvatska — vidi Nezavisna Država
Hrvatska
Hudeč (kod Tuzle) — 578
Hukić Mehmedalija — 523
Hum (kod Bugojna) — 724
Hum (kod Dubrovnika) — 423, 442,
647, 679
Hum — vidi Mali Hum
Humac (kod Gornjeg Vakufa) —
306
Humac (k. 723, kod Stoca) — 95
Humci (kod Tuzle) — 437
Hutovo (kod Metkovića) — 649,
680

I

Ibanović Džemo — 72, 167
Ignjetić Mirko — 99, 129
Igri (Gornji i Donji, kod Gackog)
— 333
Ijačić Branko — 85
Ivković Vojo — 454, 536, 548
Ilić Ladislav — 752, 755, 757
Ilić Neđo — 46, 141, 142

Iliđza (kod Sarajeva) — 675, 724
Ilijaš (kod Visokog) — 604, 605, 607,
650
Ilina glava (k. 916, kod Bileće) —
475, 476
Ilinčica (trig. 453, kod Tuzle) — 349,
375, 434, 437, 545, 570
Iljina voda (izvor, kod Bosanskog
Petrovca) — 181
Imljani (kod Travnika) — 448, 510
Imotski — 680, 681
Irig (kod Rume) — 634
Istaknuti dio četničke Vrhovne ko-
mande — 291, 585
Italija — 39, 204, 239, 240, 315, 330,
343, 398, 445, 599, 619, 648
Iva (predio, kod Valjeva) — 386
Ivan planina — 768, 771, 773
Ivan-Sedlo (kod Konjica) — 103,
106, 108, 169—171, 245—248, 305,
306, 311—313, 615, 675, 677, 678,
683, 685, 766, 767, 769
Ivanec (kod Ludbrega) — 625
Ivanić-Grad — 638
Ivanović Božidar — 168
Ivanović Drago — 167, 445
Ivanović Vojo — 547
Ivanjska (kod Banje Luke) — 35,
149, 151, 200, 228, 260, 261, 274,
477, 479
Ivica (trig. 1488, kod Gackog) —
278
Ivić Antonije — 187
Ivković Janko — 85
Ivković Vojin — 85
Izgori (kod Gackog) — 279, 331, 332

J

Jablanica (kod Konjica) — 245, 677
Jablanica (kod Maglaja) — 508
Jablanica (kod Tuzle) — 437
Jablanik (predio, kod Rogачice) —
385
Jabuka (kod Foče) — 421, 675
Jabuka (kod Goražda) — 728
Jabuka (kod Tjentišta) — 41, 332
Jabukovac (predio, kod Bileće) —
136, 137, 495
Jadovica (kod Prnjavora) — 745
Jadransko more — 241, 254, 408, 565,
696
Jagodici (kod Bugojna) — 724
Jahorina (pl.) — 16, 415, 416
Jajce — 9, 186, 194, 197, 258, 261,
501, 688
Janići (kod Foče) — 382

Janković Stjepan — 387
 Janja (kod Bijeljine) — 426, 552
 Janjila (kod Bosanskog Petrovca) — 190, 191
 Janjušević Danilo — 240
 Jarmerice (brdo, kod Višegrada) — 124
 Jaruške (kod Živinica) — 341
 Jasen (kod Trebinja) — 423, 442, 473, 484, 492, 521, 742
 Jasen (kod Šekovića) — 12
 Jasenica-Lug (ž. st., kod Dubrovnika) — 256, 469, 628, 679
 Jasenice (kod Gackog) — 239, 242
 Jasenice (Velike, Muslimanske i Pravoslavne, kod Bosanske Krupce) — 233, 275
 Jasenik (kod Gackog) — 164, 240
 Jasenovac — 642, 654
 Jasenovci Potoci (kod Mrkonjić-Grada) — 181
 Jasenje (predio, kod Banje Luke) — 592
 Jasičak (trig. 692, kod Živinica) — 569
 Jastrebarsko (kod Zagreba) — 683
 Jašikova Voda (kod Banje Luke) — 261, 262
 Javor (kod Šekovića) — 30, 517
 Javorak (predio, kod Nevesinja) — 290
 Javorani (kod Banje Luke) — 200, 447, 448
 Javorci (kod Banje Luke) — 357
 Javorni vrh (Mali, k. 1433 i Veliki, trig. 1468, kod Sujice) — 301, 302
 Javornik (predio, kod Vlasenice) — 21, 515
 Ječmišta (kod Srebrenice) — 20
 Jeginov Lug (kod Tuzle) — 179, 339, 340
 Jelah (kod Teslića) — 201, 218, 510, 661, 662, 746—748
 Jelašinovci (kod Sanskog Mosta) — 622
 Jeloške (kod Kladnja) — 321
 Jelavić Grga — 691
 Jelčić Pero — 141
 Jeleč (kod Kalinovika) — 277, 415, 675
 Jelečić (kod Živinica) — 31
 Jelica (šumovit predio, kod Zvornika) — 29, 394, 425, 436, 552, 578
 Jelovo Brdo (kod Zvornika) — 179
 Jevik (brdo, kod Šekovića) — 33
 Jezera (kod Travnika) — 381
 Ježestica (kod Srebrenice) — 20

Johovac (ž. st., kod Doboja) — 748
 Joševa (kod Srebrenice) — 19, 702, 724
 Jošilo Živko — 141
 Jošje (kod Kladnja) — 568
 Jovanović Cedimir — 506
 Jovanovo brdo (trig. 1083, kod Gackog) — 47, 48, 71, 332
 Jović Radoslav — 69
 Jovičić Pero — 548
 Jugoslavija — 91, 103, 133, 146, 215, 258, 398, 566, 619
 Jugovci (kod Prijedora) — 272
 Jugovići (kod Gackog) — 239
 Jusina Ravan (kod Vlasenice) — 21, 22
 Junuzovci (kod Bosanske Gradiške) — 362

K

Kadina Voda (kod Banje Luke) — 190, 478, 479
 Kajlig Volf (Keilig Wolf) — 107, 667
 Kakanj (kod Živinica) — 339, 340, 604—608, 621, 635, 675, 677, 696, 698, 704, 714, 717, 721, 740
 Kalabače (kod Zvornika) — 315
 Kale (Calais, Francuska) — 216
 Kalenderovci (kod Doboja) — 381, 468, 745, 755
 Kalenić (kod Slavonskog Broda) — 575
 Kalin (trig. 1531, kod Bugojna) — 724
 Kalinovik — 41, 42, 47, 71, 330, 335, 382, 408, 415, 419—422, 446, 482, 487, 488, 496, 517, 566, 675, 742
 Kalnik (pl.) — 636
 Kaljani (kod Rogatice) — 689
 Kamberovići (kod Tuzle) — 466, 535, 587
 Kameni Obor (kod Stoca) — 94
 Kamenica (kod Bileće) — 136, 140, 481, 494
 Kamenica (kod Novog Sada) — 632
 Kamenica (kod Zvornika) — 33, 314, 315
 Kamenita kosa (brdo, kod Koraja) — 579, 580
 Kameniti Dolovi (kod Vlasenice) — 21
 Kamenito polje (kod Kulen-Vakufa) — 231
 Kamenmost (kod Imotskog) — 681
 Kamensko (kod Karlovca) — 630
 Kamensko (kod Kladnja) — 394

- Kamenjače (kod Gackog) — 165, 167
 Kamenjaši (kod Tuzle) — 534, 535
 Kandići (kod Vlasenice) — 23
 Kandiža (kod Bugojna) — 724
 Kapavica (Gornja i Donja, kod Ljubinja) — 95
 Kapelšćak (kod Donje Stubice) — 631
 Kapetanova Bina (kod Gradačca) — 432, 524, 528
 Kapetanovići (kod Višegrada) — 124
 Kapić planina (kod Gackog) — 164, 165
 Kapidžić (kod Srebrenice) — 722
 Kapor Vlado — 85
 Kaptol (kod Slavonske Požege) — 620
 Karać Branko — 36
 Karadaglije (kod Tešnja) — 508
 Karanovac (kod Doboja) — 433
 Karanovac (kod Banje Luke) — 184, 185, 187
 Karanović Nikola — 11, 207, 461, 480
 Karanović Stanko — 286
 Karaula (trig. 956, kod Srebrenice) — 22
 Karlovac — 624, 629, 630, 636, 637, 650, 683
 Karlovac (k. 1291, kod Ustikoline) — 62, 68
 Karpati (pl., SSSR i Rumunija) — 146, 619
 Karuše (kod Doboja) — 508, 747, 748, 750, 752
 Kasaba — vidi Nova Kasaba
 Kasapović Pero — 453
 Kaše Zigfrid (Kasche Siegfried) — 15, 356, 653
 Kaštel (dio grada Banje Luke) — 354, 355, 359, 370, 372, 390, 428, 450, 451, 457, 461, 467, 477, 478, 561, 563—565, 641, 642, 671, 732, 737
 Kaštel Novi (kod Splita) — 681
 Kaštel Sućurac (kod Splita) — 681
 Katanići (kod Puračića) — 28
 Kazanci (kod Gackog) — 40, 161, 163, 165, 331, 333
 Kerep (kod Gradačca) — 29, 309, 342
 Kerović Radivoje — 579, 584
 Kesler Milovan — 348, 526
 Kešelj Dušan — 141
 Kičma (brdo, kod Živinica) — 15
 Kišino Selo (kod Nevesinja) — 278, 291, 408, 419, 422
 Kik (k. 701, kod Tuzle) — 534
 Kiprovce (predio, kod Foče) — 16
 Kiselj (kod Visokog) — 251, 300, 558, 562, 563, 566, 610, 676, 704, 706, 707, 709, 710, 714, 740
 Kisić Aleksa — 141, 470, 482, 494
 Kisić Đ. Branislav — 98, 99, 101, 102
 Kisina (kod Banje Luke) — 115
 Kita M. i V., k. 1221, kod Gackog) — 166
 Kitovnica (kod Zvornika) — 573
 Klačina (brdo, kod Gackog) — 164
 Kladanj — 12, 15, 22, 26, 179, 180, 322, 324, 394, 398, 399—402, 412—414, 514—517, 519, 527, 537, 544, 567—569, 573
 Kladari (kod Doboja) — 748
 Klade (kod Samobora) — 652
 Kladovo — 215
 Klake (kod Samobora) — 652
 Klanac (k. 488, kod Bihaća) — 221—223, 234, 266, 288, 289
 Klančiste (kod Gackog) — 332
 Klanjec — 652
 Klačnice (kod Banje Luke) — 352, 354—356, 362, 370, 371, 373, 381, 451—453, 458, 459, 461, 477—481, 565, 566, 588, 590, 591, 635, 636, 642, 654, 655, 719, 727, 730, 732, 738—741
 Klen (predio, kod Bileće) — 492, 493
 Kleuta (kod Gackog) — 279
 Klis (kod Sinja) — 682
 Klobuk (kod Trebinja) — 198
 Klotijevci (kod Srebrenice) — 676
 Klupa (predio kod Prijedora) — 173
 Klupe (brdo, kod Teslića) — 511
 Klupe (kod Teslića) — 317, 468, 510, 512
 Klupe (trig. 433, kod Banje Luke) — 186
 Klještani (kod Kladnja) — 21, 24, 514, 515, 517, 518, 572
 Ključ — 190, 191, 194, 358
 Kmećani (kod Banje Luke) — 195
 Knez strane (pl., kod Gackog) — 332
 Knežević Jovan — 387
 Knežević Milan — 99
 Knežević M. Velimir — 8, 155, 157, 201, 211, 219, 481, 559
 Knežina (kod Olova) — 402
 Knička kosa (k. 1375, kod Foče) — 16, 62, 68
 Knih Josip — 760
 Knin — 149, 556, 661, 693, 730

Kobaš — 575, 583, 648
 Kobatovci (kod Banje Luke) — 591, 592
 Kobilja glava (k. 1319, kod Gackog) — 41
 Kobilja glava (trig. 1115, kod Avtovca) — 71, 161—166, 331, 333
 Kojšino (kod Tuzle) — 349, 350
 Kokorina (kod Nevesinja) — 329, 337
 Kokorina (Gornja i Donja, kod Gackog) — 47, 144, 239, 278
 Kokošar Bajro — 255
 Kokot (k. 1249, kod Bileće) — 134, 137
 Kola — *vidi* Han-Kola
 Kolaković Aleksandar Kolpakov — 667, 763
 Kolašin — 409
 Kolečko (kod Nevesinja) — 419
 Kološići (kod Visokog) — 608
 Kolovrat (kod Tuzle) — 350
 Kolundžić Anton — 328, 329

Komande

NOVJ:

— Operativni štab za Baniju — 623

njemačke:

— Ajnzackomanda, Banja Luka (3. policijska oblast) — 622, 629, 635
 — Ajnzackomanda Osijek (1. policijska oblast) — 620, 626, 634, 635, 647
 — Ajnzackomanda Sarajevo (2. policijska oblast) — 621, 622, 628, 635, 649
 — Ajnzackomanda Zagreb (5. policijska oblast) — 623, 624, 629, 636, 650
 — Crne Gore — 81
 — Jugoistoka — 241
 — sjeverozapadne Bosne — 749

četničke:

— 2. kolone Komande operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji — 278, 290
 — operacija u Hercegovini i južnoj Dalmaciji — 408
 — pozadine četničke Vrhovne komande smještaja — 584
 — Starog Rasa i operativnih snaga Crne Gore — 8, 278
 — zapadne Bosne — 28, 190, 191

Komande mjesta

NOVJ:

— Gacko — 330
 — Kupres — 555
 — Tuzla — 367

Komande područja

NOVJ:

— 1. Vojne oblasti 29. divizije — 240, 279, 280
 — 2. Vojne oblasti 29. divizije — 199
 — Drvarsko — 7, 9, 155
 — Kozarsko — 154, 358, 462
 — Podgrmečko — 287

ustaško-domobranska

— 1. zbornu — 150, 359
 — 2. zbornu — 22, 178, 204, 205, 208, 243, 244, 319, 744, 749, 756, 757
 — 3. zbornu — 62, 81, 166, 169, 278, 317, 349, 383, 408, 495, 501, 515, 606, 615, 663, 674, 678—680, 685, 689, 692, 697, 710, 744, 745, 754

Komanje Brdo (kod Stoca) — 92
 Komar (kod Donjeg Vakufa) — 303, 306, 678

Komar (kod Foče) — 62, 68

Komarnica (r.) — 39

Kominjača (brdo, kod Šekovića) — 33, 527

Komnenović Danilo — 98, 99, 101, 102, 236, 298, 338, 411, 493, 522

Komnenović Mica — 199

Komolac (kod Dubrovnika) — 680

Komrani (kod Ustikoline) — 62, 68

Komušina (kod Teslića) — 381, 509, 512

Konatari (kod Banje Luke) — 190

Konavli (predio) — 409, 488, 711

Kondić Rade — 322

Konšćica (kod Samobora) — 652

Konjevići (kod Kladnja) — 179

Konjic — 9, 103, 104, 106, 107, 108, 169, 171, 172, 219, 245, 246—250, 252, 301, 306, 312, 313, 336, 443, 558, 617, 618, 628, 629, 649, 675, 677, 678, 680, 683, 686, 689, 704, 705, 707, 713, 714, 731, 733, 734, 738, 739, 742

Konjsko brdo (k. 506, kod Doboja) — 381, 509, 567

Konjuh (pl.) — 394, 515

Kopači (kod Visokog) — 607

Kopaonik (pl.) — 75

Koprivna (kod Modriče) — 319
 Koprivna (kod Prijedora) — 114
 Koprivna (kod Sanskog Mosta) — 234
 Koprivnica — 695
 Koprivno (kod Srebrenice) — 725, 726
 Koprivnjak (predio, kod Banje Luke) — 355
 Koprivska Trebava (kod Modriče) — 296
 Koprno (kod Banje Luke) — 186
 Korače (kod Dervente) — 755, 756
 Korais Dragan — 752, 754, 755, 757
 Koraj (kod Brčkog) — 405, 424, 426, 435, 550, 579—582, 584
 Korita (predio, kod Kulen-Vakufa) — 231
 Korito (kod Bileće) — 422, 442, 482
 Korja šuma (predio, kod Zvornika) — 179

Korpusi

NOVJ:

1. proleterski — 42, 75, 81, 120, 123—125, 127, 215, 325, 384, 385, 387, 409, 416, 418, 585
- 2-gi — 39, 89, 91, 128, 144, 240—242, 278, 291, 330, 335, 403, 440, 463, 470, 488, 489, 711
- 3-ći — 12, 15, 18, 27—29, 31—33, 51, 65, 178, 179, 204, 206, 208, 243, 244, 256, 308, 314—319, 322, 323, 343, 348—351, 365—367, 375, 394—398, 400, 402, 403, 407, 411—414, 424, 426, 465, 514—519, 524, 529, 530, 534, 537—539, 543—547, 549, 551, 552, 560, 561, 563, 567, 569, 773, 574, 583—585, 587, 604, 683
- 4-ti — 760
- 5-ti — 7, 10, 15, 36, 55, 58, 103, 109, 146, 148—151, 153—157, 172, 176, 181, 197, 200—202, 207, 210, 211, 217, 219—224, 232, 245, 248, 251, 258, 261, 264, 269, 280, 286—289, 293, 299, 307, 311, 317, 336, 351, 353—357, 366, 368, 370, 372, 373, 389, 391, 428, 447, 449, 457—461, 467, 468, 476, 478—480, 490, 499—501, 508, 509, 511, 512, 538, 555, 556, 559, 583, 585, 587, 604—606, 622, 635, 641, 642, 655, 666, 727, 741, 743, 747, 754, 759, 761, 762
- 6-ti — 356, 619
- 8-mi — 741

- 10-ti — 619, 633, 636, 647
- 12-ti — 37, 39, 42, 47, 62—64, 68, 71, 73—75, 81—83, 120, 123, 124, 127, 166, 239, 240, 315, 317, 322, 323, 325, 383, 384, 386, 387, 397, 398, 400, 401, 415—418, 517, 542, 548, 583, 585, 598, 599, 621, 662, 689, 690, 693—695
- 14-ti — 258, 366

američki:

- 20-ti 3. američke armije — 216

čehoslovački:

- 1. armijski — 147

sovjetski:

- 75. streljački 2. ukrajinskog fronta — 215

četnički:

- 1. mileševski — 277, 408
- 2. mileševski — 8
- Bosansko-krajiški — 8, 182—184, 186, 261, 303, 352, 455, 510, 511
- Crnogorski dobrovoljački — 81
- Drinski — 74, 81, 120, 383, 716
- Majevički — 28, 29, 33, 178, 315, 319, 349, 375, 414, 425, 515, 516, 549, 569, 571, 584
- Nevesinjski — 41, 47, 79, 80, 83, 85, 143, 161, 164—166, 277, 278, 290, 291, 329, 330, 408, 469
- Nikšićki — 96, 408
- Ozrenski — 28, 584
- Romanijski — 26, 277, 278, 290, 329, 383, 408, 514, 538, 716
- Srednjobosanski — 217, 261, 448, 468, 585
- Trebavski — 28, 132, 278, 584
- Trebinjski — 80, 92, 96, 136, 198, 255, 408, 470, 472, 711
- Zenički — 22, 604

njemački:

- 5. SS brdski armijski — 42, 80, 312, 501, 620, 709, 747
- 15. brdski armijski — 271, 556
- 21. brdski armijski — 241, 366
- 22. brdski armijski — 366
- 68. armijski — 366
- 69. rezervni armijski — 259, 356, 645, 653, 654, 667, 668
- 91. armijski — 366
- Ruski zaštitni — 348
- Kosijerovo (kod Banje Luke) — 362
- Kosjerić (kod Užica) — 385
- Kosmaj (pl.) — 75

- Kosmaja (k. 1125, kod Gackog) — 48, 71
 Kosobašić Miloš — 235
 Kosorić Pero — 27, 180, 376, 438, 546, 547, 574
 Kosorić Radivoje — 74
 Kosovača (predio, kod Zvornika) — 33
 Kostajnica — 8, 201, 259, 260, 262, 293, 556, 636, 651, 741, 743, 761
 Kostajnica (kod Doboja) — 754
 Kostajnički Majur (kod Kostajnice) — 623
 Kostanjevac (kod Jastrebarskog) — 629, 636
 Kostić Ante — 105
 Kostići (kod Kotor-Varoša) — 195
 Kostići (kod Vlasenice) — 20
 Kostijerevo (kod Zvornika) — 314, 315
 Košena gradina (k. 1095, kod Nevesinja) — 83, 84
 Koto vrelo (izvor, kod Banje Luke) — 193
 Kotor — 241
 Kotor-Varoš — 193, 195, 260, 318, 352, 353, 355, 357, 360—362, 391, 448, 468, 622, 657, 743
 Kotorac (Gornji i Donji, kod Sarajeva) — 675
 Kovač Gojko — 85
 Kovač Sava — 198
 Kovačević Avdo — 435
 Kovačević Mirko — 95, 96, 255, 256
 Kovačević Stevo — 173, 174, 202, 203
 Kovačević Sveto — 99
 Kovačević Vaso — 142
 Kovačević Vojo — 130, 236, 292, 380, 440, 443, 446, 489
 Kovačići (kod Sarajeva) — 696
 Kovanj (kod Rogatice) — 701, 703
 Koviljača (k. 854, kod Kulen-Vakufa) — 226, 229, 286, 287
 Kovlo (brdo, kod Bileće) — 492
 Kozadre (kod Rogatice) — 74, 75
 Kozara (pl.) — 265, 363, 373, 462, 479, 741
 Kozarac (kod Prijedora) — 762
 Kozarevići (kod Foče) — 16
 Kozila (kod Mrkonjić-Grada) — 188
 Kozila (predio, kod Drvara) — 286
 Kozja glava (k. 1482, kod Livna) — 455, 456
 Kozjak Rade — 139
 Kozjerac (trig. 513, kod Banje Luke) — 195
 Kozluk (kod Koviljače) — 573, 584
 Kozuhe (kod Modriče) — 319
 Krajdrnda (kod Tjentišta) — 41
 Krakala (brdo, kod Zabljaka) — 38
 Kralupi (kod Visokog) — 604, 606, 610
 Kraljev Vrh (kod Zagreba) — 624
 Kraljevci (kod Rume) — 634
 Kraljevec (kod Zagreba) — 629, 630, 651
 Kraljevica (kod Travnika) — 503
 Kraljići (kod Gradačca) — 205, 342
 Kramer Selo (kod Rogatice) — 74, 75
 Krapina — 624
 Krapinske Toplice — 624
 Kraševno (kod Doboja) — 748
 Kravarevo (kod Gackog) — 158, 164, 331
 Kravarsko (kod Velike Gorice) — 652
 Kravica (brdo, kod Ljubinja) — 469, 520—522
 Kravica (kod Srebrenice) — 19, 703, 722, 723
 Krčevina (predio, kod Vlasenice) — 20
 Krčevine (kod Doboja) — 745, 750
 Krčevine (predio, kod Visokog) — 301
 Krčina (Gornja i Donja, kod Janje) — 582
 Krčma (brdo, kod Živinica) — 65
 Krečane (Gornje i Donje, kod Gradačca) — 205, 213, 309, 343, 529
 Krečnice (kod Gradačca) — 205
 Kreka (kod Tuzle) — 375, 376, 406, 531, 545, 549
 Kremena (kod Titovog Užica) — 125
 Kreševo — 218, 249, 251, 252, 254, 300, 313, 676, 699, 704, 721, 740
 Krezo Anto — 142
 Krivače (kod Vlasenice) — 23
 Krivaja (r.) — 321, 394, 401
 Krivi Do (Trtine, kod Nevesinja) — 335
 Krivi Do (kod Stoca) — 94, 336
 Križ (trig. 307, kod Teslića) — 467, 746—748
 Križ (trig. 352, kod Teslića) — 511
 Križaonci (kod Tuzle) — 434
 Križevci — 624, 629, 631, 636, 637, 730, 739, 742
 Krmine (kod Banje Luke) — 195
 Krnete (kod Banje Luke) — 362, 593

Krnjaja Branko — 42
 Krnjino brdo (trig. 432, kod Tesli-
 ča) — 745
 Krstac (brdo, kod Gackog) — 331,
 333
 Krstac (kod Koraja) — 580, 581
 Krstac (kod Žabljaka) — 37, 161
 Krstača (kod Ljubinja) — 96
 Krševac (kod Živinica) — 341
 Krtova (kod Bosanskog Petrovog
 Sela) — 29, 77, 341
 Krupanj — 315, 418
 Krunić Husein — 78, 206
 Kruščica (kod Travnika) — 304
 Kruševci (kod Olova) — 402, 514
 Kruševica (kod Bosanskog Petro-
 vog Sela) — 30, 66, 319
 Kruševica (kod Ljubinja) — 410
 Kruševica (k. 1002, kod Nevesinja)
 — 94
 Krušik (predio, kod Valjeva) — 387
 Krvavo Polje (kod Konjica) — 171
 Kuban (r., u Rusiji) — 260
 Kubaš (kod Stoca) — 93, 94
 Kubaš (pl., kod Stoca) — 82, 93,
 95—97
 Kubatovina (kod Stoca) — 89, 97
 Kuge (kod Tuzle) — 465
 Kujača (predio, kod Kupresa) —
 304
 Kujačić Milorad — 98
 Kujundžić Maksim — 99
 Kuka (kod Višegrada) — 124
 Kukavica (predio, kod Dervente) —
 748
 Kukić Ilija — 130
 Kukić Radovan — 141
 Kukujevci (kod Šida) — 634, 648
 Kukulje (kod Bosanske Gradiške)
 — 362
 Kula (kod Bosanske Krupe) — 264
 Kula Fazlagić (kod Gackog) — 71
 72, 143—145, 158—160, 162, 167, 239,
 240, 278, 279, 331, 419, 422, 679
 Kuloši (Gornji i Donji, kod Prnja-
 vora) — 318, 576, 745
 Kulina (kod Zvornika) — 315
 Kulina (trig. 288, kod Modriče) —
 296, 309
 Kulovići (kod Gradačca) — 205
 Kuljenovci (kod Dervente) — 15
 746

Kunova (kod Bosanskog Kobaša)
 — 576, 577
 Kupres — 201, 305, 306, 311, 554, 694
 Kupresi (kod Gradačca) — 432,
 454, 523, 524, 536
 Kupusina (kod Vlasenice) — 21
 Kureš Miloš — 141
 Kurilić Bojo — 85
 Kurlandija (predio, u Letoniji) —
 107
 Kurtović Derviš — 747
 Kusaće (kod Vlasenice) — 23, 25
 Kusonje (kod Zvornika) — 179, 315
 Kutina — 693, 727
 Kutuzero (kod Srebrenice) — 23
 Kuvelj (trig. 519, kod Banje Luke)
 — 192
 Kuzmanović Dušan — 387
 Kuzmin (kod Šida) — 648
 Kužići (kod Tuzle) — 349

L

Lasić (kod Donjeg Miholjca) — 648
 Lađevići (kod Bileće) — 133, 135
 Lajkovac — 75, 409
 Laktaši Ilidža (kod Banje Luke) —
 354, 362, 590, 592, 654, 655, 717,
 727, 739
 Lalović Momir — 207, 513
 La Manš (La Manche, kanal) — 216
 Lapac (Gornji i Donji) — 149, 696
 Lapad (deo grada Dubrovnika) —
 661
 Lasinja (kod Velike Gorice) — 636
 Lastva (kod Bosanskog Petrovca)
 — 288
 Lastva (Gornja i Donja, kod Trebi-
 nja) — 198, 422, 442, 444, 488, 491
 Lastva (predio, kod Bileće) — 96,
 422
 Lašva (kod Zenice) — 501, 566, 604,
 606—608, 682, 728
 Lašva (r.) — 502
 Lauš (kod Banje Luke) — 359, 360,
 389, 390, 449, 478, 668, 671
 Lazarević Mile — 85
 Lazarići (kod Gackog) — 47, 48,
 71, 158, 331—333
 Lazović Branimir Brana — 388
 Lebršnik (pl., kod Gackog) — 332
 Lečevica (kod Splita) — 682
 Ledina (kod Križevaca) — 636

Legije:

italijanske:

— »San Marko« — 80

- Lekenik (kod Velike Gorice) — 623, 629, 652
 Lekić Danilo — 64, 76, 125, 416—418
 Leklerk Žak-Filip (Jacques-Philippe Leclerc) — 146
 Lelović M. — 555
 Leotar (k. 1229, kod Bileće) — 470, 473
 Lepenica (kod Doboja) — 507, 511, 748
 Lepenica (kod Kreševa) — 676, 699, 721
 Ler Aleksander (Löhr Alexander) — 366
 Leskova Voda (kod Doboja) — 747, 748
 Levi Moni — 544
 Liješanj (kod Zvornika) — 314, 315
 Lijeveće polje (predio, kod Banje Luke) — 188, 462, 479
 Lika — 693, 695, 741
 Lim (r.) — 679
 Lipa (kod Bihaća) — 226, 229, 287
 Lipenović (kod Srebrenice) — 20
 Lipica (kod Dervente) — 754, 755
 Lipik (predio, kod Kladnja) — 321
 Lipik (predio, kod Gradačca) — 213
 Lipnica (Srpska i Muslimanska, kod Tuzle) — 350
 Lipnik (Gornji i Donji, kod Gackog) — 70, 71, 164, 165, 240
 Lipovac (Gornji i Donji, kod Banja Luke) — 448
 Lisičići (kod Konjica, sada potopljeno) — 106—108, 171, 306, 628, 629, 680, 707, 714, 733, 739
 Lisina (pl., kod Mrkonjić-Grada) — 184, 186
 Lisina (trig. 453, kod Prijedora) — 173, 203, 269
 Lisnik (predio, kod Živinica) — 320
 Lisovina (kod Konjica) — 105
 Litva (kod Živinica) — 29, 30, 65, 341
 Livanjsko polje — 299
 Livno — 299, 301—303, 455, 680
 Livnjak Omer — 95
 Logor (kod Banje Luke) — 450, 451
 Logor (kod Bileće) — 474, 475
 Logor Kulina Bana — vidi Logor (kod Banje Luke)
 Lohinja (Gornja i Donja, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 432, 532, 535
 Loinja — vidi Lohinja
 Lokva (kod Srebrenice) — 724
 Lokva (kod Čapljine) — 420
 Lopandić Sreten — 539, 550
 Lopare (kod Tuzle) — 365, 426, 552, 579, 580
 Lovčić (kod Kobaša) — 575
 Lovreč (kod Aržana) — 681
 Loznica — 418
 Luburić Vjekoslav Maks — 458, 459, 655
 Lučelnica (kod Krapinskih Toplica) — 631
 Ludbreg — 625, 650
 Ludina (kod Ivanić-Grada) — 624
 Lug (kod Bileće) — 493
 Luka (kod Visokog) — 306
 Lukavac (kod Tuzle) — 51, 66, 308, 350, 398, 414, 544, 578, 754
 Lukavac (Gornji i Donji, kod Nevesinja) — 292, 421
 Lukavica (kod Gackog) — 143, 144, 242, 278, 279, 331, 422
 Lukavica (kod Tuzle) — 426, 543
 Lukavica (Gornja i Donja, kod Živinica) — 314, 341, 569
 Luke (kod Sarajeva) — 249
 Lukići (kod Vlasenice) — 20
 Lulići (kod Sekovića) — 515
 Lunje (kod Ustikoline) — 62, 68
 Lupljanica (Gornja i Donja, kod Dervente) — 621, 746, 754
 Lupova glava (trig. 675, kod Srebrenice) — 20
 Lušci Palanka (kod Sanskog Mosta) — 287
 Lužar Franjo — 731

Lj

- Ljenobud (Gornji i Donji, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 65, 66, 209, 210, 244, 465, 524, 525
 Ljeskare (ž. st., kod Prijedora) — 174, 202, 224, 225
 Ljeskare (predio, kod Prijedora) — 271
 Ljeskov Dub (kod Gackog) — 40, 143, 290, 471
 Ljeskova Dubrava (kod Bileće) — 471
 Lješće (predio, kod Banje Luke) — 390
 Lješćevo (kod Visokog) — 304
 Ljubačevo (kod Banje Luke) — 447, 448
 Ljubibratić Nikola — 46, 141, 142, 598
 Ljubija (Pravoslavna i Muslimanska, kod Prijedora) — 115, 149—151, 153, 172—174, 201, 202, 218,

224, 225, 227, 230, 231, 233, 258,
261, 264, 266, 269—272, 280, 282,
283, 666, 706, 758—760, 762—764
Ljubija-Rudnik (kod Prijedora) —
149, 151, 172—174, 201, 202, 223,
225, 271, 282, 706, 758, 762
Ljubinje — 89, 90, 92, 95, 96, 198,
255, 256, 329, 330, 337, 338, 409,
410, 420, 422, 423, 445
Ljubišići (kod Bileće) — 474, 475
Ljubomir (predio, kod Bileće) —
255, 330, 407, 408, 410, 422, 423,
445, 470, 482, 484, 491, 492
Ljubomišlje (kod Stoca) — 93, 96,
97
Ljubuški — 198
Ljusići (kod Nevesinja) — 742

M

Macelj (Gornji i Donji, kod Ptuja) — 624
Mačak (k. 1514, kod Foče) — 16,
62, 68
Mačija glavica (k. 284, kod Bosan-
skog Novog) — 112
Mačva — 75
Madžarevo (kod Varaždina) — 624
Mađarska — 146, 147, 424, 435
Magaljdol (kod Mrkonjić-Grada) —
194
Magašići (kod Srebrenice) — 20,
703
Maglaj — 380, 381, 507—509, 512,
538, 577, 583, 649, 733
Maglajani (kod Banje Luke) —
362, 363
Magudović (kod Srebrenice) — 700
Magunica (k. 1170, kod Nevesinja) —
84
Mahala (kod Rogatice) — 63, 64, 68,
69
Mahovljani (kod Banje Luke) —
591
Majdan (kod Šekovića) — 517, 568
Majeveca (pl.) — 27—29, 178, 349,
365, 375, 394, 398, 399, 406, 413, 418,
424, 425, 436, 465, 466, 518, 524,
525, 534, 535, 539, 541, 543, 550,
552, 578, 581, 584
Majur — vidi Kostajnički Majur
Makarska — 681
Makedonija — 335, 404, 409
Makljenovac (kod Doboja) — 380,
509, 747, 748, 752—754
Mala Rijeka (kod Ludbrega) — 625
Mali Hum (kod Sarajeva) — 674

Mali Prnjavor (kod Banje Luke) —
357
Mali Rat (kod Omiša) — 681
Mali rujnik (k. 1181, kod Rogatice) —
126
Mali Zelembaj (trig. 1060, kod Živi-
nica) — 320, 321
Mali Zvornik (kod Zvornika) — 316
Malić Stevan — 554
Malinović Ljubica — 387
Malo Međugorje (kod Bosanskog
Petrovca) — 286
Malo Polje (kod Vlasenice) — 23,
24, 26
Malovan Gornji i Donji, kod Livna) —
455, 457, 554, 555
Malovanske poljane (predio, kod
Livna) — 455
Mandičevac (trig. 231, kod Đakova) —
627, 634
Manerhajm Karl (Mannerheim Karl
Gustaf von) — 147
Mandić Petar — 85
Mandić Rade — 117
Mandići (kod Srebrenice) — 722
Mandrak Ivan — 747
Mandre (kod Rogatice) — 126
Mandžić Pašaga Murat — 539, 550
Mandžuka Smajo — 611
Mangrop (k. 1668, kod Gackog) —
158
Mangurići (kod Olova) — 402, 514
Mantokit (k. 707, kod Bileće) —
420, 473, 475
Manjača planina — 185, 186, 195,
197, 448
Marčeta Lazo — 230
Maričić Ivan — 752, 754
Marića kruška (predio, kod Klad-
nja) — 568
Marinković Josip — 199
Marjanovića Do (kod Bosanskog
Petrovca) — 234
Marjanovići (kod Valjeva) — 386
Markotić Mato — 167
Markovac (kod Dervente) — 746
Markovac (kod Našica) — 706
Marković (kod Modriče) — 295
Markulj Ivan — 682, 712
Martijanec (kod Ludbrega) — 650
Martin brdo (k. 208, kod Bosanskog
Novog) — 149, 151, 152, 230, 265,
270—273, 758, 760—763
Martinci (kod Sremske Mitrovice) —
627
Masline (kod Stoca) — 95, 337

- Maslovare (kod Kotor-Varoša) — 508, 512, 622
 Mašići (kod Bosanske Gradiške) — 362
 Matanovići (kod Tuzle) — 534
 Matarić Pero — 457
 Matić (kod Bajine Bašte) — 385
 Matić Marko — 250
 Matijević Živka — 387
 Matijevići (kod Bosanskog Novog) — 665
 Matijevići (kod Šekovića) — 12, 568
 Matijevina (kod Bileće) — 469, 473, 521
 Matkovac (kod Zvornika) — 308, 314, 339, 570, 572
 Mataković Petar — 749
 Matužići (kod Doboja) — 510, 748
 Mazlina (kod Foče) — 16
 Mažar Josip Soša — 460—462, 490
 Mecići (kod Živinica) — 30
 Meč Fridrich August fon (Friedrich-August von Metzsch) — 367
 Mečencani (kod Kostajnice) — 636
 Medakovo (kod Doboja) — 381, 509, 748
 Međanići (kod Gackog) — 143, 144
 Međena glava (k. 624, kod Kulen-Vakufa) — 232
 Medenica Đuro — 544
 Međić Vaso — 176
 Mednik (kod Zavidovića) — 675
 Mednik (trig. 1230, kod Rogatice) — 126, 383
 Medojevići (kod Olova) — 321
 Medvednik (pl.) — 75
 Medvedski breg (brdo, kod Zagreba) — 650
 Međaš (kod Tuzle) — 376, 394, 413, 437, 569
 Međeđa (kod Višegrada) — 674
 Međeđa (kod Zvornika) — 573
 Međeđa (Gornja i Donja, kod Gradačca) — 205, 309, 342, 522, 530, 533
 Međulici (kod Gackog) — 166
 Mehici (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 77, 465, 466
 Mehmedovići (kod Tuzle) — 534
 Mekići (kod Živinica) — 30
 Mekušje (Gornje i Donje, kod Karlovca) — 630
 Meler-Viten Hans (Hans Möller-Witten) — 260, 458, 540
 Melina (kod Banje Luke) — 195
 Meminska (kod Kostajnice) — 636
 Mesići (kod Rogatice) — 633, 675, 676, 711, 714, 716, 728, 739
 Metković — 80, 92, 198, 680
 Metla (kod Bosanske Krupe) — 222, 223
 Mičević Stevo — 99
 Mićunović Špiro — 142
 Mićunović Vukašin Vule — 158, 159, 489
 Mihailović Dragoljub Draža — 257, 335, 385, 387, 553, 581, 584, 626, 633, 647
 Mihajlović (kod Zvornika) — 399
 Mihaljača (kod Gackog) — 47, 70—72, 143, 332, 419
 Mrjatović Milorad — 176, 314
 Mijatović Vaso — 109, 227, 271, 276
 Mijatovići (kod Tuzle) — 534
 Mijović Cedo — 85
 Milan-Planina (kod Vlasenice) — 21, 24, 323, 401, 517
 Milancić Miljević — 285
 Milatovica (k. 1104, kod Gackog) — 163
 Milatović Milan Milja — 99, 130
 Miletić Dragutin — 458, 671
 Milić Branko — 250
 Miličević Branko — 420, 422
 Miličević Mato — 141, 482, 494
 Miličević Milan — 85
 Milici (kod Vlasenice) — 20, 21, 23, 515, 518, 725, 726
 Milino Selo (Muslimansko i Pravoslavno, kod Puračića) — 28—30, 66, 77, 341, 542
 Milinović Stojan Stojanda — 77, 308, 348, 432, 454, 523, 547
 Milkovac (kod Doboja) — 749, 750
 Milojica (kod Prijedora) — 173, 202, 269
 Miloš Ilija — 691
 Miloševac (kod Modriče) — 530
 Miloševac (predio, kod Bajine Bašte) — 417
 Miloševac (predio, kod Rogatice) — 64
 Milovac Milan — 285
 Milovanovići (kod Šekovića) — 24
 Miljadovina (predio, kod Srebrenice) — 19
 Miljakovci (kod Prijedora) — 233
 Miljanović Ljubo — 85
 Miljevići (kod Bosanske Gradiške) — 593
 Miljevina (kod Kalinovika) — 42, 277, 279
 Miljkovac (kod Zabljaka) — 39

- Minić Mitar — 547
 Miričina (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 29, 52, 76—78, 394, 523, 532, 538, 622
 Mirilovići (kod Bileće) — 485, 497, 521
 Mirković Obren — 445
 Mirković Radomir — 141
 Miska Glava (kod Prijedora) — 175, 203, 233, 234
 Miskin Vaso Crni — 445
 Mistra Anton — 615, 616
 Mišari (kod Vlasenice) — 21, 322
 Mišeljić Petar — 141
 Misevine (kod Rogatice) — 701
 Misić Jovo — 8, 184
 Mišići (kod Vlasenice) — 23
 Mišin-Han (kod Banje Luke) — 228, 588
 Miškovci (kod Dervente) — 745
 Mitranović Bora — 604
 Mitrovića — vidi Sremska Mitrovića
 Mitrović Savo — 141, 472, 598
 Mitrović Stefan — 76, 125, 416—418
 Mitrovići (kod Kladnja) — 339—341, 567
 Mjedena glava (brdo, kod Nevesinja) — 93, 94
 Mijović Čedo — 599
 Mješajići (kod Foče) — 662
 Mladež (kod Sekovića) — 12, 15
 Mladikovina (kod Maglaja) — 381
 Mlini (kod Dubrovnika) — 680
 Mliništa (kod Mrkonjić-Grada) — 301
 Mlinište (kod Metkovića) — 679
 Mlječnik (k. 1638, kod Foče) — 16, 62, 67
 Močevići (kod Srebrenice) — 700
 Modriča — 27, 204, 205, 212, 295, 296, 310, 319, 343, 345, 405, 413, 530, 539, 540, 544, 545
 Modrinje (ž. st. kod Zenice) — 604, 607, 621, 629, 635, 717
 Modropac (k. 741, kod Bileće) — 133, 136, 139, 140, 469—475, 581, 483, 485, 487, 492, 494—497
 Mokri Do (kod Bileće) — 133, 134, 330, 482, 483, 495, 497
 Moluhe (kod Tuzle) — 350, 406, 531
 Momčilović Milorad — 291
 Montgomeri Bernard — 216
 Monj (k. 533, kod Gradačca) — 205, 432, 522, 524, 528
 Morača Pero — 254
 Morančani (kod Živinica) — 569, 570
 Moranjci (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 76, 77, 209, 243, 433, 466, 523, 527, 528, 531, 586
 Morina (predio, kod Nevesinja) — 278, 290
 Morović (kod Sida) — 648
 Mosko (kod Trebinja) — 330, 423, 442, 445, 482, 484, 489, 491, 494, 521
 Moskva (SSSR) — 61, 147
 Moslavina-Popovača (ž. st.) — 631
 Moslavina — 623
 Mostar — 8, 81, 83, 89, 92, 93, 156, 157, 218, 219, 241, 245, 254, 259, 306, 311—313, 329, 335—337, 420, 559, 560, 566, 628, 629, 649, 678—681, 709, 719, 741, 742, 772
 Motajica (pl.) — 583
 Motike (Gornje i Donje, kod Banje Luke) — 262, 478, 479
 Mraclin (kod Velike Gorice) — 651
 Mramor (predio, kod Živinica) — 29, 65
 Mramorak (kod Zvornika) — 571
 Mratović Antun — 236, 472, 598
 Mratović Franjo — 99
 Mravići (kod Doboja) — 748
 Mrcine (kod Dubrovnika) — 680
 Mrčev Do (kod Nevesinja) — 94
 Mrđen Đoko — 248, 252, 616, 770
 Mrgan Omer — 98, 199
 Mrđenovići (kod Gackog) — 331
 Mrežica (kod Foče) — 675
 Mrkajići (kod Sekovića) — 400
 Mrkalica (predio, kod Maglaja) — 577
 Mrkaljić (kod Konjica) — 103
 Mrkonjić-Grad — 185, 188, 191—194, 303, 455
 Mrkotić (kod Tešnja) — 577
 Mrkov (Gornji i Donji, kod Vlasenice) — 25
 Mršić Božo — 691
 Mujkić (kod Gradačca) — 309
 Mulje (kod Gackog) — 47, 48, 71, 164, 165
 Muminagić Demo — 240
 Murati (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 244, 319, 433, 523
 Muravski Erih (Murawski Erich) — 366
 Musići (kod Živinica) — 320
 Muslimanska Obodnica (kod Tuzle) — 350
 Muslović Ferdo — 753
 Mušići (kod Banje Luke) — 195
 Mušići (kod Vlasenice) — 725
 Mušnica (r.) — 47, 164
 Mutić Pavle — 182

N

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 256, 540, 557
 Nadinići (kod Gackog) — 71, 144, 159, 239, 279, 331, 419
 Nađ Kosta — 52, 204, 375, 537—548, 550, 551
 Nagrade (kod Drvara) — 186
 Nanerić Salko — 445
 Nant (Francuska) — 216
 Naseoci (kod Živinica) — 29, 30, 341
 Našice — 706
 Necviće (kod Trebinja) — 442, 482, 491, 521
 Nedić Milan — 335, 385
 Nedelište (kod Vlasenice) — 515, 725
 Negoslavci (kod Vukovara) — 648
 Negotin — 335
 Nekudina (trig. 1107, kod Nevesinja) — 84
 Nemila (kod Zenice) — 401, 649
 Neretva (r.) — 171, 219, 245, 247, 311, 312, 334
 Nerići (kod Vlasenice) — 401
 Neudorf — vidi Vinkovačko Novo Selo
 Nevesinje — 41, 70—72, 79—81, 83—85, 89, 92, 145, 159, 163, 240, 255, 277, 291, 292, 330, 336, 337, 408, 409, 419—422, 441, 442, 444, 481, 482, 484, 487, 494, 496, 566, 661, 679, 715, 716
 Nevesinjsko polje — 81, 277, 329, 422
 Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 7, 9, 149, 156, 157, 210, 247, 251, 335, 408, 538, 546, 556, 584, 604, 615—618, 621, 626, 633, 647, 653, 654, 656, 661, 683, 693, 695, 704, 706, 708, 711, 713, 715, 717, 718, 720, 727, 729, 730, 732, 736, 738, 740, 743, 747, 749, 757, 760, 764, 771, 773
 Nikić Milisav — 203
 Nikolići (kod Tuzle) — 534
 Nikolja glava (trig. 566, kod Bileće) — 475, 497
 Nikšić — 90, 132, 133, 241, 409, 420
 Nimić Milan — 435
 Noćajevići (kod Sekovića) — 517
 Nova Gradiška 621
 Nova Kasaba (kod Vlasenice) — 23, 294, 400, 515, 517, 518, 572, 674, 725

Nova Topola (Donja, Gornja i Srednja, kod Bosanske Gradiške) — 260, 355, 363, 364, 371, 372, 391, 458, 459, 460, 476, 478, 480, 490, 561, 563, 593, 594, 654—656, 727, 728, 736, 738
 Nova Varoš (kod Banje Luke) — 371, 589
 Nova Ves (kod Varaždina) — 637
 Novak Franc — 85, 88, 476
 Novakovići (kod Mrkonjić-Grada) — 184, 195
 Novi Marof — 650
 Novi Sad — 648
 Novi Šehar (kod Tešnja) — 381, 507—509, 577
 Novosel Đoko — 85, 86
 Novoselec-Križ (ž. st.) — 630, 638
 Novoselija (kod Banje Luke) — 360
 Novska — 623, 624, 627, 629—631, 635, 637, 638, 651
 Novska planina (kod Bosanskog Novog) — 109, 110, 112
 Numić Fadil — 98
 Nurici (kod Vlasenice) — 20, 21, 518
 Nurkovic (kod Slavonske Požege) — 621

Nj

Njeganovići (kod Bileće) — 134
 Njemačka — 61, 91, 146, 147, 258, 351, 619, 634

O

Obadi (kod Rogatice) — 126
 Obadi (kod Srebrenice) — 724
 Obale (kod Bileće) — 474
 Obalj (kod Kalinovika) — 291, 330, 415, 421
 Oblasni komitet KPJ za Bosansku Krajinu — 7
 Oblasni komitet SKOJ-a za istočnu Bosnu — 539, 540, 550
 Oblast vojna 29. divizije — 330
 Obli kamen (brdo, kod Doboja) — 380, 509
 Oblo brdo (trig. 1116, kod Ljubinja) — 96
 Obodnica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 535
 Obojkovina (kod Živinica) — 29, 65
 Oborci (kod Donjeg Vakufa) — 303
 Obre (kod Konjica) — 105, 107, 302
 Obrovac (kod Šinja) — 681
 Obudovac (kod Gradačca) — 584

Očauš (kod Kotor-Varoša) — 317, 448
 Očevlje (kod Olova) — 321
 Ođorovići (kod Živinica) — 15, 29, 30
 Odpočivaljka (predio, kod Banje Luke) — 373

Odredi

NOP:

— 1. lički — 322
 — Banjalučki — 447
 — Birčanski — 394
 — Drvarsko-petrovački — 10, 11, 154, 210, 211, 219, 220, 222, 223, 226, 262, 285, 286
 — Dubrovački — 199, 257
 — Glamočki — 10, 11, 455, 456, 555
 — Gradiško-lijevcanski — 8, 152, 155
 — Jajački — 207, 501, 502, 504
 — Jajačko-travnički (formiran od Jajačkog i Travničkog NOP odreda) — 501
 — Južnohercegovački — 49, 89, 92, 96, 97, 128—130, 198, 235, 255, 628
 — Kalinovički — 419, 488
 — Kladanjski — 26, 180, 394, 518, 567, 568, 573
 — Konjički — 246, 250, 487, 489, 731, 772
 — ~~Kozarski~~ (Kozarački) — 8, 155, 172, 173, 269, 271, 760, 761
 — Kupreški — 201, 299, 300, 302, 303, 306, 311, 455, 456, 554
 — Lijevcanski — vidi Gradiško-lijevcanski
 — Livanjsko-duvanjski — 299—302, 304, 306, 311, 455, 456, 555
 — Mačvanski — 322, 323, 326, 327, 397, 516, 518, 542, 722, 723, 725
 — Majevički — 394, 548
 — Motajički — 207, 380, 467, 645
 — Mrkonjičko-pljeviski — 182—192, 195
 — Neretvanski — 256
 — Podgrmečki — 57, 109, 115—117, 118, 151, 172—174, 202, 203, 220, 228, 231, 233, 234, 258, 262, 269, 270, 272, 275, 293, 664, 666, 762
 — Posavski — 205, 206, 213, 296, 309, 394, 406, 433, 518, 524, 586
 — Romanjski — 702

— Srebrenički — 394, 397, 516, 518, 699
 — Tešanjско-teslički — 207, 218, 258, 662, 745, 747, 748
 — Timarski — 114
 — Travnički — 303, 306, 311, 511—504
 — Turopoljsko-posavski — 636
 — Tuzlanski — 205, 308, 349, 350, 394, 411, 414, 415, 523, 524, 542, 543, 545, 547, 553, 622
 — Visočko-fojnički — 219, 301, 303, 304, 306, 311, 605, 609, 610, 621, 635, 650, 714, 728, 733
 — Vlašički — 207, 501, 502, 504, 508
 — Zmijanjski — 35, 182—195, 447

četnički:

— Ozrenski Ozrenskog četničkog korpusa — 28, 752, 754
 — Posavski — vidi Trebavski Ozrenskog četničkog korpusa
 — Timarski — 109, 148, 271, 276
 — Trebavski Ozrenskog četničkog korpusa — 28, 30, 77, 295, 345, 529, 466, 584, 752

ustaško-domobranski:

— Suhački milicionerski — 759

Odžak (kod Modriča) — 295
 Odžak (kod Nevesinja) — 81
 Ogulin — 626, 633, 637, 650, 657, 661
 Ogumaća (kod Bosanskog Petrovca) — 286
 Okič Grad (kod Samobora) — 652
 Okiljević Milinko — 85, 86, 88, 476
 Okolišće (kod Gornjeg Vakufa) — 306
 Okolište (kod Bileće) — 138, 471, 481, 485
 Okrajac (izvor, kod Gračanice) — 454
 Okruglica (kod Bosanskog Petrovca) — 286
 Okučani (kod Nove Gradiške) — 356, 563
 Olovo — 321, 394, 402, 515, 518, 567
 Omanjska (kod Doboja) — 747, 748
 Omanjska (trig. 333, kod Doboja) — 748
 Omar (k. 1235, kod Kupresa) — 554
 Omarska (kod Banje Luke) — 263
 Omazići (kod Živinica) — 30, 314
 Omerbašići (kod Gračanice) — 536, 586

Omerbegovača (kod Brčkog) — 584
Omerova voda (predio, kod Magla-
ja) — 577
Omiš — 681

Operacije (poduhvati)

njemačke:

- »Fligenfenger« (»Fliegenfän-
ger« — »Muholovka«) — 398
- »Fojerver« (»Feuerwehr« —
»Gašenje požara«) — 401
- »Hakflajš« (»Hackfleisch«) —
517
- »Rezlajn« (»Röslein« — »Ru-
žica«) — 399
- »Ribecal« — (»Rübezahl«) —
42, 80, 132
- Ribenšnicel« — (»Rübenschnit-
zel«) — 42
- »Šturm« (»Sturm« — »Juriš«)
— 642
- »Sunčanica« (»Sonnenstich«)
— 80

Opravdić (kod Srebrenice) — 722
Orah (kod Bileće) — 472, 473, 475,
485, 492, 496

Orahova šuma (predio, kod Modri-
će) — 296, 344, 345, 522, 529

Orahovica (kod Konjica) — 250

Orahovica (Gornja i Donja, kod Bo-
sanskog Petrovog Sela) — 29, 314,
341, 432, 532, 533, 535

Orahovica (kod Ustikoline) — 62,
68, 76, 77

Orahovo brdo — vidi Orahova šu-
ma (predio, kod Modriće)

Orašje (kod Bosanskog Šamca) —
756

Orašje (kod Doboja) — 745, 750

Orašje (kod Tuzle) — 349, 351

Orašje (predio, kod Modriće) —
529

Organizacija ujedinjenih nacija
(OUN) — 91

Oriovac (kod Kobaša) — 627

Orlosed (k. 1246, kod Gackog) —
333

Orlosjedina (k. 1351, kod Gackog)
164

Orlovci (kod Banje Luke) — 262

Orlovo gnijezdo (predio, kod Roga-
tice) — 126

Ormanj (pl. kod Kreševa) — 768

Orolik (kod Vinkovaca) — 634

Oroslavje (kod Zagreba) — 625

Osenik (kod Konjica) — 247, 768,
771

Osiječani (kod Rogatice) — 719

Osijek — 424, 435, 621, 625, 649, 654,
656, 715

Osinja (kod Dervente) — 754

Osjenjak (k. 418, kod Koraja) —
581, 582, 585

Osmaci (kod Zvornika) — 32, 179,
204, 308, 314, 315, 339, 340, 365,
374—376, 397, 398, 438, 542, 544,
545, 547, 548, 550, 569—572

Osmača (kod Banje Luke) — 195

Osmače (kod Srebrenice) — 22, 676,
728

Osoj (predio, kod Bileće) — 420,
442, 444, 474, 476, 482, 484

Osojci (kod Dervente) — 745

Osoje (kod Tuzle) — 534

Osoje (predio, kod Gradačca) —
206

Osorna (kod Bosanske Gradiške)
— 594

Osovo (Gornje i Donje, kod Roga-
tice) — 74, 75

Ostojić Zaharije — 548

Ostrna (Mala i Velika, kod Dugog
Sela) — 630

Ostrožac (kod Konjica, sada potop-
ljen) — 104—108, 169, 245, 247,
300, 301, 303, 306, 312, 313, 649,
675, 680, 683, 731, 733

Ošanica (kod Stoca) — 92

Oškolice — vidi Oškotice (kod Zvor-
nika)

Oškotice (kod Zvornika) — 315

Oštra gomila (k. 1484, kod Gackog)
— 40

Oštra Luka (kod Prijedora) — 114,
233

Oštrelj (trig. 1389, kod Drvara) —
181

Oštrelj (ž. st., kod Drvara) — 181—
183, 187, 189, 191, 192, 197, 286

Oštri vrh (brdo, kod Koviljače) —
581

Otaševac (predio, kod Bosanskog
Petrovca) — 183, 189, 191

Otočec (kod Zagreba) — 630

Otoka (kod Bosanske Krupe) — 56,
110, 231, 232, 264, 265, 275, 557

Ovčarevo (kod Travnika) — 504

Ovčari (kod Konjica) — 171, 252

Ozalj — 630

Ozerkovići (kod Rogatice) — 62,
416

Ozren (pl., kod Doboja) — 341, 543,
550, 553, 577

Ožegovići (kod Banje Luke) — 181

P

- Pađeni (kod Bileće) — 134
 Pajčin Kosta — 207
 Pajić (kod Bajine Bašte) — 385
 Pakrac — 627, 650
 Palačkovci (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 467
 Palančište (Malo i Veliko, kod Prijedora) — 154, 226
 Palanka (kod Brčkog) — 424, 435
 Pale (kod Sarajeva) — 674, 676, 711
 Pale (kod Srebrenice) — 19
 Palike (kod Fojnice) — 299, 300
 Palivuk (kod Travnika) — 448, 511
 Panduri (kod Zvornika) — 568
 Panići (kod Prijedora) — 269
 Panik (kod Bileće) — 496, 521
 Panos (trig. 654, kod Višegrada) — 123
 Pantelići (kod Zvornika) — 571
 Panvic Helmut fon (Pannwitz Helmut von) — 260, 642, 654—656
 Papić Milan — 141
 Papić Radovan — 446
 Paprača (kod Šekovića) — 32—34, 66, 178, 179, 398, 399, 515—517, 570—572
 Papuk (pl.) — 648
 Paragovo (kod Iriga) — 634
 Pariz (u Francuskoj) — 146
 Parselo (kod Živinica) — 349, 351, 437, 438, 550, 569, 570
 Pasak vis (trig. 1253, kod Višegrada) — 124
 Pastorak (k. 1080, kod Rogatice) — 126
 Pašino brdo (kod Sarajeva) — 674, 675
 Paton Džordž (Patton George) — 216
 Pauče (kod Slavonskog Broda) — 627
 Pavić Jovo — 197, 457
 Pavkovići (kod Vlasenice) — 19
 Pavlovac (kod Banje Luke) — 355, 390
 Pavlovac (k. 262, kod Modriče) — 529
 Pazarić (kod Sarajeva) — 169, 245—249, 251, 252, 254, 489, 558, 616—618, 678, 715, 716, 731, 766—768, 771, 772
 Pecka (kod Krupnja) — 386
 Pecka (Gornja i Donja, kod Mrkonjić-Grada) — 181
 Pečina (reljef, kod Valjeva) — 386
 Pečišta (kod Srebrenice) — 724
 Pedalo Petar — 167
 Pejanović Blagoje — 547, 548
 Pejanović Milutin — 348, 526, 536
 Pejići (kod Prijedora) — 232
 Pekić Mirko — 392
 Pekušić Alija — 768
 Pelemiš (kod Tuzle) — 414
 Pelemiši (kod Zvornika) — 314
 Pelević Srećko — 167
 Pelješac (poluostrvo) — 198
 Pepići (kod Živinica) — 568
 Perčin (kod Rogatice) — 126
 Perčin Marko Kamenjar — 17, 127
 Perići (kod Živinica) — 65
 Perišić Miloš — 230
 Ferjasica (Donja, Gornja i Srednja, kod Karlovca) — 636, 650
 Perković (kod Šibenika) — 647, 713
 Persi Ernst Sram (Percy Ernst Schramm) — 9, 61, 81, 91, 146, 147, 215, 241, 259, 366, 384, 632
 Pervan (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 8, 195
 Pervan Asim — 99
 Peščenica (kod Velike Gorice) — 629
 Petkovac (kod Bosanskog Novog) — 149, 200, 265, 270, 271, 758, 761, 762
 Petković (kod Srebrenice) — 702
 Petković Deso — 85
 Petkovići (kod Drvara) — 183
 Petkovići (kod Rogatiče) — 385
 Petovar Rudolf Rudi — 27, 180, 376, 438
 Petrović (kod Rogatice) — 63, 68
 Petričević (kod Banje Luke) — 353, 355, 358, 359, 361, 371, 372, 391, 477, 478, 561, 587—589, 671
 Petrijanec (kod Varaždina) — 651
 Petrinja — 636, 638, 652
 Petrov Gaj (kod Banje Luke) — 262
 Petrovaradin — 715
 Pezelj Filip — 665
 Pidriš (kod Gornjeg Vakufa) — 305
 Pijesci (kod Metkovića) — 93
 Pilatovci (kod Bileće) — 133, 138, 139, 473
 Pilica (Gornja i Donja, kod Janje) — 425, 426, 436, 582
 Piljuga Miloš — 550
 Pirage (kod Gračanice) — 536
 Pirot — 335
 Pisarovina — 636
 Piskavica (Gornja i Donja, kod Gračanice) — 454

- Piskavica (kod Tuzle) — 349, 350, 531, 534
 Piskavica (Gornja i Donja, kod Banje Luke) — 260, 262
 Piskavica pl. (kod Banje Luke) — 35, 151
 Pištelici (kod Banje Luke) — 370, 371, 477
 Pištenica (kod Ključa) — 154
 Piva (r.) — 39, 331
 Pivska (pl.) — 598
 Pivski Manastir (kod Žabljaka) — 161, 163
 Pjanić Ibrahim — 431
 Pješevac (kod Stoca) — 199
 Pjevalovac (kod Dervente) — 746
 Plahović (kod Kladnja) — 567
 Plana (kod Bileće) — 131, 134—138
 Plana (kod Vlasenice) — 25, 699
 Plandište (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 51, 65, 76
 Plandište (predio, kod Vlasenice) — 23, 725
 Platica (Gornja i Donja, kod Gackog) — 163, 164
 Ploča (predio, kod Kladnja) — 321
 Ploča (k. 700, kod Tuzle) — 579
 Plužine (kod Nevesinja) — 241, 290
 Plužine (kod Žabljaka) — 37, 38
 Pljeva (Pliva r.) — 188
 Pljevlja — 409
 Pljevski Podovi (kod Mrkonjić-Grada) — 188
 Pobratine (kod Konjica) — 103
 Pobude (kod Vlasenice) — 726
 Počivaljka (kod Dervente) — 661
 Pod Lazima (kod Gackog) — 239
 Podborogovo (kod Sekovića) — 315, 571
 Podbukovik (kod Vlasenice) — 22
 Podgajci — vidi Podravski Podgajci
 Podgajevi (kod Živinica) — 15
 Podgorac (kod Bileće) — 133, 139
 Podgorica (Titograd) — 241, 409
 Podgorija (kod Mrkonjić-Grada) — 184
 Podgorje (kod Bileće) — 134, 136, 138, 139
 Podgorje (kod Živinica) — 30, 320, 321, 394
 Podgradci (Gornji i Donji, kod Bosanske Gradiške) — 357, 358, 373
 Podgrađe (kod Nevesinja) — 143
 Podkozlovača (kod Vlasenice) — 401, 402, 518
 Podlugovi (ž. st., kod Visokog) — 219, 605, 607, 629, 635, 676, 717, 733
 Podorašac (kod Konjica) — 106—108, 171, 306, 312, 677, 707, 739
 Podorašje (kod Tuzle) — 535
 Podoreški Antun — 746
 Podosoj (kod Bileće) — 474, 496
 Podosoje (kod Banje Luke) — 448
 Podpauč (kod Kladnja) — 568, 572
 Podravski Podgajci (kod Donjeg Miholjca) — 648
 Podromanija (kod Sarajeva) — 675
 Podruzi (kod Tuzle) — 465, 524
 Podsused (kod Zagreba) — 624
 Podubovac (kod Bileće) — 473, 474, 494, 496, 497
 Podvelež (predio, kod Nevesinja) — 81, 337, 443
 Podvidača (kod Sanskog Mosta) — 114, 174, 175
 Podvori (kod Bileće) — 491, 493, 520
 Podžeplje (kod Vlasenice) — 20, 21, 23, 25, 26, 699
 Pojezna (kod Prnjavora) — 318
 Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu — 539, 550
 Pokrajinski komitet SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu — 540, 550
 Poljana (kod Banove Jaruge) — 627
 Poljanice (kod Bosanskog Novog) — 741
 Poljice (kod Dubrovnika) — 80, 256, 423, 498, 628, 679
 Poljice (kod Kalinovika) — 42, 382
 Poljice (kod Stoca) — 336, 439
 Poljice (kod Živinica) — 30, 341, 515
 Poljska — 91, 146
 Pomol (kod Srebrenice) — 21, 25, 518
 Ponikve (predio, kod Gackog) — 164
 Ponir (kod Banje Luke) — 448
 Ponjerka (kod Vlasenice) — 25, 517, 572
 Popadić Branko — 85
 Popara O. Savo — 446
 Poplat (Gornji i Donji, kod Stoca) — 92, 128, 198, 199, 255, 329, 330, 336, 337, 410, 422
 Popovača (kod Ivanić-Grada) — 624
 Popović Ivan — 387
 Popović Milorad — 85, 161, 290
 Popović Sava — 173
 Popović Stevo — 539

- Popović Vladimir — 52, 204, 375, 537—548, 550, 551
 Popovići (kod Srebrenice) — 722
 Popovići (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 261
 Popovo polje — 256, 330, 408, 410, 442, 482, 485
 Poratak (kod Stoca) — 407, 410
 Prikraj (kod Cazme) — 624
 Porječani (kod Visokog) — 607, 609, 621
 Porječina (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 29, 77
 Posavina — 27—29, 32, 75, 212, 349, 394, 398, 405, 413, 414, 424, 425, 431, 436, 518, 550, 552, 584
 Postoljani (kod Nevesinja) — 422
 Postranac (potok, kod Banje Luke) — 668
 Pošta brdo (trig. 446, kod Bosanskog Novog) — 113
 Potkraj (kod Mrkonjić-Grada) — 184, 187
 Potočari (kod Brčkog) — 584
 Potočari (kod Srebrenice) — 724
 Povezak (trig. 1414, kod Gackog) — 278
 Povlen (pl.) — 75
 Poznanovići (kod Srebrenice) — 701
 Požar (kod Živinica) — 12
 Požarna (predio, kod Živinica) — 31
 Požarnica (kod Tuzle) — 28, 349, 350, 365, 375, 413, 414, 426, 437, 549, 550, 552, 579
 Požega — vidi Slavonska Požega
 Požega — vidi Užička Požega
 Požeška dolina — 661
 Prača (kod Sarajeva) — 62, 63, 517, 621, 677, 684, 690, 716, 729, 730
 Prača (r.) — 62, 63, 68
 Pravica Rade — 256
 Pravoslavna Kamenica (kod Zvornika) — 315
 Pravoslavno Snagovo (kod Zvornika) — 315
 Predgrađe (ž. st., kod Banje Luke) — 591, 671
 Predojević Đurađ Đurin — 208, 381, 468, 538, 753
 Prelino brdo (k. 1118, kod Vlasenice) — 25
 Prenj (kod Rame) — 684
 Preraca (kod Bileće) — 137
 Presedlo (k. 931, kod Valjeva) — 386, 387
 Prestaka (k. 735, kod Kladnja) — 567
 Prešpica (kod Ustikoline) — 62, 68
 Previla (k. 1021, kod Konjica) — 249—252, 254, 306
 Previla (kod Foče) — 16
 Pribilovci (kod Čapljine) — 256
 Pribinić (kod Teslića) — 317, 318, 381, 468, 511
 Priboj (kod Koraja) — 553, 579, 580, 582
 Prijedor — 35, 109, 115, 146, 148—153, 155, 172—174, 200—202, 218, 224—228, 230, 233, 258, 261, 262, 264, 266, 268—272, 274, 280, 284, 288, 293, 353, 370, 557, 587, 622, 666, 693, 706, 758—765
 Prijeka glava (k. 669, kod Kulen-Vakufa) — 231
 Prijedor (kod Bileće) — 136
 Prijedor (kod Kladnja) — 26
 Prikraj (kod Križevaca) — 631, 637
 Prilep — 335
 Pritoka (kod Bihaća) — 223
 Prlo (kod Bileće) — 474
 Prnjavor — 355, 356, 381, 448, 461, 462, 467, 468, 477—481, 510, 565, 576, 583, 622, 623, 642, 645, 657, 737, 738, 739, 741, 743, 755, 759
 Prnjavor — vidi Mali Prnjavor
 Prnjavor (kod Zvornika) — 179, 399
 Prodanović Miron — 29, 584
 Prodina Krčevina (kod Vlasenice) — 20
 Prohić Kemal — 434
 Prolog (Veliki i Mali, kod Makarske) — 681
 Promajna (kod Makarske) — 681
 Prosječno (kod Višegrada) — 701
 Provo (kod Aržana) — 681
 Prozor — 107, 171, 201, 305, 311
 Prpić Krsto — 671
 Pržine (kod Avtovca) — 47, 70, 71, 161—163, 166, 331, 333
 Puharska (Gornja i Donja, kod Prijedora) — 148, 152
 Pukiš (kod Brčkog) — 425

Pukovi

njemacki:

- 1. donski 1. donske brigade — 260
- 1. »Brandenburg« divizije — 117, 556
- 2. »Brandenburg« divizije — 81

- 2. sibirski 1. donske brigade — 260, 642
- 3. kubanski 1. donske brigade — 259, 260, 459, 591, 592, 642, 653—655
- 4. »Brandenburg« — 80, 560, 645
- 4. kubanski 2. kavkasko-kozačke brigade — 260, 642, 653—655
- 4. policijski — 642
- 5. kozački 2. kavkasko-kozačke brigade — 260
- 6. terski 2. kavkasko-kozačke brigade — 260, 642
- 13. SS artiljerijski 13. SS divizije »Handžar« — 405
- 13. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 42, 80, 132, 401, 690, 726
- 14. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 81, 120, 401
- 27. SS 13. SS divizije »Handžar« — 20, 23, 25, 26, 32, 321, 339, 399, 402, 405, 517, 518, 570
- 28. SS 13. SS divizije »Handžar« — 33, 208, 244, 323, 399, 405, 424, 435, 517, 518, 533, 537, 540
- 92. motorizovani grenadirski — vidi 92. motorizovanu grenadirsku brigadu
- 363-ći 181. pješadijske divizije — 81
- 369. artiljerijski 369. legionarske divizije »Vražje« — 46, 133
- 369. grenadirski 369. legionarske divizije »Vražje« — 80, 132, 198, 299, 469, 739
- 370. grenadirski 369. legionarske divizije »Vražje« — 80
- 383-ći 373. legionarske divizije »Tigar« — 149, 223, 271, 758, 763
- 384-ti 373. legionarske divizije »Tigar« — 9, 149, 276
- 750-ti 118. lovačke divizije — 564, 566
- Grenadirski jurišni Borbene grupe »Rudno« — 642, 645, 646

Pukovnije

ustaško-domobranske:

- 1. lovačka 2. lovačkog zdruza — 219, 220, 259, 285, 286, 288, 620, 745

- 2. gorska 2. gorskog zdruza — 103, 677, 704
- 3. gorska 3. gorskog zdruza — 149, 260, 352, 361, 667, 671, 672
- 3. oružnička (žandarmerijska) — 148, 361, 667
- 4. lovačka 1. lovačkog zdruza — 745, 746, 749, 750, 752—757
- 4. oružnička (žandarmerijska) — 7, 308, 349, 350, 408, 545, 585
- 5. oružnička (žandarmerijska) — 7, 200, 201, 219, 246—248, 251, 259, 302, 304, 408, 500, 604, 606, 608, 689, 707, 713, 716
- 6. lovačka 1. lovačkog zdruza — 745—748, 751, 753, 755, 756
- 6. oružnička (žandarmerijska) — 7, 9, 104, 171, 408
- 7. gorska — 362
- 7. lovačka 4. lovačkog zdruza — 148, 149, 224, 226, 230, 267—269, 271, 276, 288, 758, 761, 763, 765, 766
- 9. gorska 2. gorskog zdruza — 156, 169, 245—246, 248, 254, 312, 615, 617, 618, 677, 678, 685—688, 734, 766
- 10. lovačka 2. lovačkog zdruza — 259
- 11. gorska 3. gorskog zdruza — 149, 260, 352, 354, 359, 360, 362, 364, 449, 450, 635, 663, 667, 668, 671
- 13. lovačka 4. lovačkog zdruza — 109, 149, 224, 227, 228, 259, 352, 663, 664, 759—761, 763
- Puračić (kod Tuzle) — 12, 15, 30, 319, 320, 350, 414, 426, 436, 538, 545, 552, 578, 583, 622
- Purk (kod Banje Luke) — 591, 592
- Pusto polje (predio, kod Gackog) — 166
- Pušća Bistra (kod Zagreba) — 624, 637, 651
- Putešić (kod Teslica) — 661
- Putinci (kod Rume) — 648

R

- Racune (kod Banje Luke) — 448
- Račić Dragoslav — 418
- Radaković (kod Sanskog Mosta) — 175
- Radaković Lazo — 315, 322
- Radelja (kod Gackog) — 40
- Radetić Rajko — 453
- Radić (Mali i Veliki, kod Bihaća) — 201, 232

- Radimlja (kod Ljubinja) — 96
 Radinjača (kod Banje Luke) — 588
 Radmanići (kod Banje Luke) — 182
 Radmilović Dubrava (kod Bileće) — 137, 139, 471, 485, 494, 498
 Radojčić Branko — 180
 Radmilovac (kod Prijedora) — 174, 233, 274
 Radošević Lazo — 288
 Radošević Nikola — 141
 Radoši (kod Stoca) — 336
 Radovanovića Torine (kod Nevesinja) — 84
 Rađukići (kod Srebrenice) — 703
 Radulović (kod Tuzle) — 433, 535
 Raduša (kod Tešnja) — 507
 Rađići (kod Kotor-Varoša) — 448
 Rahić (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 405
 Rajevo Selo (kod Brčkog) — 405
 Rajići (kod Vlasenice) — 23, 24, 398
 Rajkova greda (brdo, kod Gackog) — 48
 Rajkovac (kod Doboja) — 747
 Rajkovača (trig. 1099, kod Livna) — 455
 Rajlovac (aerodrom kod Sarajeva) — 559, 560, 606, 675
 Rajne (kod Srebrenice) — 22
 Rajska (Gornja i Donja, kod Gradačca) — 205
 Rakani (Gornji i Donji, kod Bosanske Krupe) — 111—113, 228, 265,
 Rakić Mića — 540
 Rakino Brdo (kod Šekovića) — 32, 315, 339, 340, 374—376, 397, 398, 568—571
 Rakitno (kod Imotskog) — 681
 Rakov Potok (kod Samobora) — 650
 Rakovačke Bare (kod Banje Luke) — 371, 477, 588, 589, 671
 Rakovčani (kod Prijedora) — 173, 270, 274, 284
 Rakovica (kod Slunja) — 650
 Raković (kod Banje Luke) — 191
 Rajlaš (kod Prijedora) — 173, 203, 225, 234, 269
 Rama (r.) — 171, 311
 Rama (kod Prozora) — 103, 105, 107, 108, 171, 172, 245, 247, 301, 305, 306, 311, 677, 678, 684, 742
 Ramići (kod Banje Luke) — 186, 361
 Ramići (kod Gradačca) — 205, 309
 Rankovci (kod Ljubinja) — 95, 420
 Rankovići (kod Teslića) — 318, 468, 511, 678
 Rapatnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 65, 66, 178, 210, 418, 528, 535
 Rasavci (kod Prijedora) — 230
 Raskršće (predio, kod Gradačca) — 205, 522
 Raskršće (šumovit predio, kod Foče) — 16, 62, 67, 68
 Rasovac (kod Tuzle) — 534
 Rastošnica (kod Tuzle) — 553, 581
 Rastovo (kod Bugojna) — 306, 313
 Rastuša (kod Prnjavora) — 467, 745, 746
 Rašće (kod Bosanske Krupe) — 110, 114, 231
 Raševo (kod Šekovića) — 214, 339, 340, 398, 399, 401, 568
 Rašljevo (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 77, 341, 432, 465, 466, 535, 586
 Raštelica (kod Konjica) — 8, 169—171, 245—247, 249, 251, 306, 311—313, 558, 615, 617, 675, 677, 685, 687, 689, 735, 766—769, 771—773
 Ratiš (trig. 596, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 51, 65, 66, 76, 209, 243, 406, 432, 466, 535
 Ratković Luka — 85
 Ratkovići (Gornji i Donji, kod Srebrenice) — 700
 Ravan (kod Brčkog) — 394
 Ravansko (kod Vlasenice) — 25, 518
 Ravna gora (brdo, kod Ptujaja) — 624
 Ravna gora (k. 789, kod Vlasenice) — 20, 21, 25, 518
 Ravni (kod Gackog) — 143, 278
 Ravni bor (predio, kod Živinica) — 15, 321
 Ravnice (kod Bosanskog Novog) — 227, 228, 262, 663, 665—667, 741, 760, 761
 Ravnice (predio, kod Konjica) — 252
 Ravnice (kod Omiša) — 681
 Ravno (kod Ljubinja) — 649, 680
 Ravno (kod Šujice) — 301
 Ravno (predio, kod Gackog) — 331, 332
 Ravno brdo (trig. 1021, kod Šekovića) — 340
 Ravska (kod Prijedora) — 174
 Razboj (kod Bosanske Gradiške) — 461

- Rebrovac (kod Banje Luke) — 450, 477
 Rečica — vidi Riječica
 Redak (trig. 391, kod Teslića) — 745, 746
 Redići (kod Zvornika) — 315
 Reić Srećko — 167
 Reljevo (kod Visokog) — 304, 608, 649, 728, 733
 Reljin vrh (brdo, kod Višegrada) — 124
 Remeta (Mala i Velika, kod Iriga) — 648
 Remetinec (kod Zagreba) — 630, 651, 729
 Renovica (kod Rogatice) — 62, 63, 416, 621, 677, 689, 690
 Repnik (kod Živinica) — 15, 30, 31, 320
 Repovci (kod Konjica) — 108, 170, 252, 254, 306, 767, 768
 Ribičić Antun — 690, 691
 Ribnica (kod Živinica) — 30, 341, 399
 Ričica (Gornja i Donja, kod Gornjeg Vakufa) — 306
 Riječani (kod Modriče) — 295, 544
 Riječica (kod Kladnja) — 21, 25, 402, 514, 518, 572
 Riječica (ž. st., kod Maglaja) — 733
 Rijeka — 657
 Rijeka (kod Dubrovnika) — 661, 706
 Rijeka (kod Modriče) — 344, 345
 Rijeka (r.) — 16
 Rikalo (k. 915, kod Trebinja) — 482
 Rilić (kod Kupresa) — 554, 555
 Rikići (kod Koraja) — 580
 Rim (Italija) — 619
 Rioca (kod Gackog) — 83
 Ripač (kod Bihaća) — 221, 223, 288
 Ripački klanac — vidi Klanac (k. 488, kod Bihaća)
 Risovac (kod Bosanske Krupe) — 233, 275
 Ristić Mile — 168
 Ristići (kod Šekovića) — 515
 Rizvanovići (kod Prijedora) — 173, 270, 272, 274, 284
 Rodelj (kod Foče) — 16
 Rodić Slavko — 61, 154, 223, 263, 289, 293, 358, 364, 369, 428, 459, 557, 560, 562—566
 Rogač (kod Vlasenice) — 19, 20, 23, 25, 725, 726
 Rogače (kod Nevesinja) — 79, 84
 Rogačica — 385
 Rogačići (kod Bugojna) — 700
 Rogata gomila (k. 864, kod Stoca) — 95
 Rogatica — 19, 28, 64, 68, 73—75, 120, 125, 126, 383, 674—676, 688, 690, 693—695, 698, 703, 711, 714, 716, 719, 721, 728, 730, 738, 739
 Rogolje (kod Mrkonjić-Grada) — 193
 Rogošina (predio, kod Bileće) — 475, 492
 Rogotin (kod Metkovića) — 680
 Rogovi (kod Bileće) — 134, 135
 Rojčević (Muslimanski i Pravoslavni, kod Janje) — 581
 Rokovci (kod Vinkovaca) — 757
 Rolović Vladimir — 31, 34, 78, 206, 297, 407 433
 Romac Paško — 127
 Romanija (kod Sarajeva) — 723
 Romanija (pl.) — 397, 399, 414, 543, 559, 675, 698, 719, 720
 Romano Jaša — 155
 Romanovci (kod Bosanske Gradiške) — 593
 Rosulje (kod Srebrenice) — 701
 Rosulje (kod Bugojna) — 725
 Rošer Franjo — 773
 Rotimlja (kod Stoca) — 679
 Ruda Glavica (kod Gackog) — 144, 159 278, 279, 290
 Rudanka (kod Doboja) — 511, 748—750, 753, 755
 Rudice (kod Bosanskog Novog) — 109, 110, 266, 663, 664, 666, 706, 758, 759
 Rudine (predio, kod Rogatice) — 64, 67, 68, 74
 Rudnik (brdo, kod Zvornika) — 33, 179
 Rudnik (pl.) — 75
 Rudnik (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 77
 Rudo Polje (kod Gackog) — 72, 144
 Rujnik (trig. 1223, kod Rogatice) — 126, 383
 Rujno Brdo (kod Rogatice) — 75, 126
 Ruma — 627, 634, 648
 Rumunija — 61, 90, 91, 132, 146, 215, 258, 351, 560
 Runjavica (kod Travnika) — 447, 448
 Runjavica (trig. 527, kod Prijedora) — 114—116, 173, 203, 269
 Ružići (kod Banje Luke) — 588
 Ržanik (trig. 1143, kod Stoca) — 94

S

- Sajtovići (kod Zvornika) — 340, 571
 Salaši Ferenc — 147
 Salatić Danilo — 85, 141
 Salatović Rešad — 550
 Salcberger Ervin Stanko — 216, 435
 Samardžija Vukan — 85
 Samobor — 638, 642, 650, 652
 Samobor (kod Gackog) — 46, 47, 70, 71, 163—165
 Sana (r.) — 114, 148—150, 152, 172, 227, 230, 233, 262, 270, 273, 281—283, 293, 762, 763
 Sandžak — 8, 80, 241, 409, 491, 724
 Sanica (Gornja i Donja, kod Ključa) — 154
 Sanićani (kod Prijedora) — 274
 Sanski Most — 115, 116, 230, 234, 262, 357, 358, 373, 459, 479, 557—559, 565, 566, 622, 694, 762
 Sapna (kod Zvornika) — 573
 Saračica (kod Banje Luke) — 357, 373, 478
 Sarajevo — 8, 9, 28, 62—64, 67, 68, 125, 156, 169, 199, 217—219, 245, 246, 248—251, 254, 259, 261, 304, 306, 311—313, 348, 383, 397, 402, 415, 416, 445, 500, 540, 551, 558—560, 562, 563, 566, 604, 607—611, 616—618, 621, 625, 628, 629, 633, 635, 649, 650, 657, 663, 674—676, 678, 679, 683, 684, 686, 691, 692, 695—697, 699, 712, 715—717, 719, 720, 722, 728, 729, 733, 738, 740, 744, 770, 772
 Sarvaš (kod Osijeka) — 649
 Sase (kod Srebrenice) — 700
 Sava (r.) — 29, 127, 261, 349, 354, 355, 370—372, 391, 394, 424, 426, 428, 435, 436, 459, 476, 548, 549, 561, 563, 575, 583, 648, 693, 694, 730, 756
 Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika — 61, 147, 215, 216, 260, 366, 562, 656
 Savski Marof (kod Samobora) — 630, 651
 Sebinje (kod Busovače) — 608
 Selišta (kod Bileće) — 134, 137
 Selište (kod Bosanskog Petrovca) — 288
 Selomići (kod Živinica) — 341
 Seljani (kod Zabljaka) — 39
 Semberija (predio) — 27—29, 349, 394, 398, 405, 413, 414, 424—426, 436, 465, 518, 541, 548, 552, 584
 Semizovac (kod Visokog) — 304, 605, 608, 609, 635, 650, 682, 728
 Senovo brdo (k. 903, kod Valjeva) — 386
 Seoce (kod Srebrenice) — 19, 701
 Seona (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 66, 406, 432, 433, 466, 531, 535, 586, 587
 Seonica (kod Konjica) — 104, 105, 108, 300, 301, 306
 Seperović (kod Gradačca) — 309
 Sesvete (kod Zagreba) — 630, 637, 638, 650, 651
 Sešum Rajko — 555
 Sibinj (kod Slavonskog Broda) — 627
 Sibir — 260
 Sijekovac (kod Bosanskog Broda) — 730
 Sijerča (kod Kalinovika) — 47
 Sijerčić Enver — 176
 Sikimić Mladen — 85
 Siljevac (k. 1503, kod Gackog) — 158
 Simić Mirko — 453
 Simić Nikola — 310
 Simići (kod Modriče) — 295, 296
 Sinin Han (kod Tuzle) — 350, 394, 414, 426, 437, 546, 549
 Simović Radovan — 142
 Sinj — 681, 706, 709, 727, 729
 Sirak (predio, kod Foče) — 16
 Sisak — 623, 629—631, 635, 637, 651, 663, 683, 693
 Sitnica (kod Ključa) — 181, 187, 191, 195
 Sitnica (pl.) — 420, 422
 Sivša (kod Doboja) — 748
 Sižje (kod Puračića) — 77
 Sjedinjene Američke Države — 61
 Sjemeč sedlo (prevoj, kod Rogatice) — 728
 Sjetlina (ž. st., kod Renovice) — 729
 Sjeversko (kod Rogatice) — 73, 74, 416
 Skakava (Gornja i Donja, kod Brčkog) — 405, 533
 Skakavac (kod Bosanskog Petrovca) — 234
 Skakavci (kod Bugojna) — 724
 Skender Mirko — 441
 Skender Slavko Slavo — 167, 421, 488
 Skender-Vakuf — 195, 447, 448
 Skočaj (Mali i Veliki, kod Bihaća) — 259

- Skočić (kod Koviljače) — 581
 Skok (trig. 310, kod Modriče) — 295
 Skrad (Gornji i Donji, kod Karlovca) — 636
 Skrobotno (kod Bileće) — 472, 494, 521
 Skugrić (Gornji i Donji, kod Modriče) — 178, 204, 205, 212, 295, 296, 309, 343, 345, 529, 540
 Sladna (kod Gradačca) — 178, 208—210, 244, 314, 418, 432, 465, 515, 523, 524, 536, 550, 586
 Slano (kod Dubrovnika) — 679
 Slap (kod Rogatice) — 21, 74, 383, 416
 Slatina (kod Srebrenice) — 19, 23, 24, 25, 702
 Slatina Ilidže (kod Banje Luke) — 565
 Slatina (kod Nevesinja) — 79, 83, 84, 292, 330
 Slavonija — 458, 686, 722
 Slavenska Požega — 620, 621, 626, 678, 686
 Slavonski Brod — 458, 621, 627, 634, 635, 648, 693, 695, 744
 Slavonski Kobaš — vidi Kobaš
 Slemen (brdo, kod Gackog) — 158
 Slejk Anton — 770
 Slimena (kod Travnika) — 505
 Slivice (kod Gackog) — 333
 Slivlje (kod Gackog) — 290
 Slivne (kod Kladnja) — 22, 402, 517
 Slivno (Gornje i Donje, kod Banje Luke) — 8, 182, 187, 195
 Slovačka (u Čehoslovačkoj) — 147
 Slunj — 694
 Sinljanić Momir — 768
 Smoljana (kod Bosanskog Petrovca) — 181, 234, 286, 288
 Smreke (predio, kod Gračanice) — 536
 Smrtići (kod Doboja) — 381, 745
 Smrtići (kod Prnjavora) — 576
 Snagovo (kod Zvornika) — 315, 571, 581
 Sniježnica (kod Tuzle) — 426, 580, 581
 Sniježnica (pl. kod Nevesinja) — 93, 329
 Sočani (kod Nevesinja) — 330
 Sočevići (kod Foče) — 62, 67
 Sokol (kod Doboja) — 243, 319, 406, 431—433, 454, 465, 466, 525, 531, 532, 535, 536, 552, 755
 Sokolac (kod Sarajeva) — 20, 23, 64, 68, 73, 74, 125, 383, 397, 399, 400, 519, 542, 693, 698, 699, 711, 721, 723, 726
 Sokoline (kod Kotor-Varoša) — 200
 Sokolište (kod Bosanskog Novog) — 113, 274
 Sokolovci (kod Rogatice) — 126, 416
 Somina Suma (predio, kod Gackog) — 163
 Soćnice (Male i Velike, kod Fojnice) — 610
 Split — 198, 625, 681, 736
 Spreča (predio, kod Zvornika) — 24, 32—34, 67, 178—180, 214, 569, 570, 573
 Spreča (r.) — 28—30, 32, 51, 65—67, 76—78, 118, 214, 314, 319, 394, 399, 400, 402, 515, 516, 537, 538, 542, 544, 550, 552, 568
 Srb (Gornji i Donji) — 730
 Srbija — 37, 42, 74, 80, 81, 91, 120, 123, 125—127, 134, 258, 308, 315, 317, 325, 348, 385, 387, 403, 404, 409, 418, 424, 516, 541, 542, 544, 547, 552, 559, 561, 566, 573, 581, 584, 622, 634, 693, 695
 Srđevići (kod Gackog) — 331
 Srebrenica — 19, 20, 22—26, 28, 322, 394, 397, 399, 516—519, 674, 676, 699—703, 707, 722, 724, 725, 728
 Srebrnik (Gornji i Donji, kod Gradačca) — 30, 65, 66, 77, 178, 205, 208—210, 243, 244, 341, 394, 406, 418, 425, 432, 433, 466, 523, 524, 535, 538—541, 550, 586, 694, 695
 Sredić (kod Prijedora) — 233
 Sredozemlje — 7
 Srem — 366, 394, 426, 634
 Sremska Mitrovica — 627, 648
 Sremski Karlovci — 648
 Sridivića (k. 434, kod Splita) — 681
 Srna (kod Modriče) — 343, 344
 Srnice (Muslimanske i Pravoslavne, kod Gradačca) — 29, 77, 205, 206, 209, 243, 244, 309, 319, 342, 394, 405, 406, 413, 424—426, 431, 433, 435, 454, 465, 522—525, 527, 528, 530, 532, 535, 536, 538, 540—542, 547, 550, 586, 587, 694, 755
 Srzentić Spiro — 49, 73, 167, 168, 236, 297, 338, 411, 493, 522, 599
 Stambulčić (ž. st., kod Sarajeva) — 677, 690
 Stamatović Miloš — 50, 257
 Stamenići (kod Puračića) — 77
 Stanić Borika — 550
 Stanovi (kod Kladnja) — 567, 568

- Stara Gora (kod Rogatice) — 74
 Stara Gradiška — 352, 364
 Stara Rijeka (kod Prijedora) — 203, 223, 231, 233
 Stari Brod (kod Višegrada) — 74, 120, 123, 126, 383, 416, 693
 Stari Majdan (kod Prijedora) — 114, 116
 Stari Mikanovci (kod Đakova) — 627
 Staro Slano (kod Bileće) — 470, 473
 Staroglavice (kod Srebrenice) — 22, 24
 Staza (kod Sunje) — 623, 635, 651
 Stepen (kod Avtovca) — 161—162, 165, 166, 331
 Stepen veliki (trig. 1228, kod Gackog) — 163, 165
 Stimaković Zvonimir — 766
 Stipetić Dragutin — 149
 Stjepangrad (k. 1152, kod Kalinovika) — 42, 382
 Stojaković Veljko — 254
 Stojčić Ivan — 387
 Stojkovići (kod Foče) — 16
 Stojkovići (kod Travnika) — 502, 504
 Stolac — 80, 83, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 198, 255, 256, 292, 329, 336—338, 409 410, 419, 421, 422
 Stolac (kod Bugojna) — 724
 Stolac (kod Gackog) — 145
 Stolica (prevoj, kod Sekovića) — 24, 400, 515, 517, 570
 Stolice (kod Bileće) — 474, 476
 Stožersko (kod Srebrenice) — 700, 701
 Stražba (brdo, kod Gradačca) — 209, 244, 319, 432, 454
 Stražbenica (k. 1119, kod Drvara) — 189
 Stražbenica (trig. 313, kod Bosanskog Novog) — 173
 Straževac (k. 336, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 432, 453, 535
 Stražica (k. 1251, kod Gackog) — 164
 Stražica (k. 1532, kod Gackog) — 41
 Stražica (k. 452, kod Modriče) — 344, 345
 Strigova (r. kod Bosanskog Novog) — 228
 Str živojna (kod Vinkovaca) — 627
 Strmica (kod Kladnja) — 514, 518
 Stumica (trig. 785, kod Gornjeg Vakufa) — 58
 Strogajnica (kod Konjica) — 106, 303
 Strožanac (kod Splita) — 681
 Struga (kod Bosanskog Novog) — 763
 Struge (k. 1141, kod Drvara) — 139
 Stubica (Gornja i Donja, kod Zagreba) — 637
 Stublić (predio, kod Srebrenice) — 24
 Studenac (trig. 1149, kod Nevesinja) — 79, 83, 84
 Studenci (Gornji i Donji kod Metkovića) — 680
 Stup (kod Vlasenice) — 20
 Stupar Vojo — 36, 197, 392
 Stupari (kod Kladnja) — 12, 30, 31, 321, 394, 517
 Subotić Obrad — 168
 Sućeska (kod Srebrenice) — 699, 700
 Sudar Franjo — 249, 699
 Sudići (kod Rogatice) — 628, 679, 690
 Suha (kod Gackog) — 332
 Suha gora (pl., kod Kupresa) — 304
 Suhaća (kod Bosanskog Novog) — 264, 664
 Suhaća (kod Sanskog Mosta) — 111, 113, 114, 116
 Suhi vrh (k. 1519, kod Gackog) — 332
 Suho Polje (ž. st., kod Doboja) — 9, 754
 Sukorova Mahala (kod Bileće) — 474, 492, 496
 Suljagić Fadil — 553
 Suljin do (k. 1121, kod Višegrada) — 124
 Sumbulovac (kod Sarajeva) — 675, 676, 711
 Sunja (kod Kostajnice) — 150, 259, 260, 356, 557, 623, 629, 634, 651, 716, 737, 739
 Surtolija (r., kod Banje Luke) — 359
 Sutjeska (r.) — 422
 Suvaja (Gornja i Donja, kod Bosanske Krupe) — 109, 110
 Suvaja (Donja i Gornja, kod Srba) — 730
 Suvaja (kod Bosanskog Petrovca) — 190, 233

Suvobor (pl.) — 75
 Suvodanj (kod Valjeva) — 386
 Suvodo (brdo, kod Žabljaka) — 37
 Suvorov Vasiljević Aleksandar — 60
 Surina (kod Stoca) — 338
 Svatovac (predio kod Stoca) — 338
 Svatovac (predio kod Živinica) — 65
 Sveta Filomena (pustara, kod Gradačca) — 204, 212, 343, 540, 541, 543
 Sveta Klara (kod Zagreba) — 630, 631, 637, 651
 Sveti Ivan Zelina (kod Zagreba) — 624, 636
 Sveti Martin (kod Samobora) — 652
 Svinjičko (Malo i Veliko, kod Siška) — 693
 Svodna (kod Bosanskog Novog) — 111, 151, 152, 266, 270, 271, 274
 Svojat (kod Živinica) — 569

Š

Šabac — 627, 634
 Šaćiragić Husein — 771
 Sahmeri (kod Tuzle) — 466, 535
 Sakota Slobodan — 443, 445, 446
 Sakotić Radovan — 85, 129, 131
 Šargovac (kod Banje Luke) — 588
 Šarenac Danilo — 168
 Šarenac Đorđo — 168
 Šarića grede (greben, kod Gackog) — 166
 Šarić Luka — 749, 752
 Šaš (kod Sunje) — 623, 651
 Šćenica (kod Bileće) — 469, 730
 Ščit (kod Prozora) — 313
 Ščitovo (predio, kod Fojnice) — 610
 Šegrt Kosto — 99
 Šegrt Vlado — 73, 130, 160, 236, 242, 257, 292, 334, 423, 440, 443, 446, 489
 Šeher (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 190—193, 360, 390—392, 447, 450, 478, 671
 Šehrdžik (kod Zvornika) — 314, 397, 571
 Šekovići — 33, 398—402, 515, 516
 Šepak (Muslimanski i Pravoslavni, kod Janje) — 584
 Šerici (kod Živinica) — 30
 Šestanovac (kod Makarske) — 680
 Šešum Rajko — 555
 Šetići (kod Rogatice) — 74, 75, 126
 Šibenik — 647
 Šibica han (predio, kod Bosanske Gradiške) — 594

Šibovi (predio, kod Banje Luke) — 186, 359, 390, 478
 Šid — 634
 Šije (kod Doboja) — 510
 Šiljegović Miloš — 15, 67, 325, 327
 Šiljković (kod Srebrenice) — 703
 Šimići (kod Makarske) — 681
 Šipačno (kod Gackog) — 40, 83, 84, 166
 Šipovac Šurka — 85
 Šipovljani (kod Bosanskog Petrovca) — 183
 Šiprage (kod Kotor-Varoša) — 195, 508, 512
 Široka kosa (k. 1201, kod Šujice) — 455
 Široki Brijeg (kod Mostara) — 80
 Šišljavić (kod Karlovca) — 625
 Škerović Zarija — 27, 180, 376, 438, 574
 Škorić Miloš — 539
 Škrinjarić Vladimir — 753
 Šljeme (k. 1238, kod Drvara) — 186, 189
 Šmit — Rihberg Erih — 556, 620
 Šobadine (kod Bileće) — 96, 422, 442, 444, 476, 482
 Šober Silvijs — 736
 Šogolji (kod Srebrenice) — 22
 Šolta (o.) — 649
 Špionica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 536
 Špoljar Milan — 559
 Šraml Franc (Schraml Franz) — 46, 80, 85, 90, 132, 133, 148—150, 185, 198, 269, 271, 276, 367, 408, 469, 760
 Šrempf Franjo Puba — 583
 Štavanj (kod Rogatice) — 126
 Štedra (kod Srebrenice) — 21, 699
 Štip — 334
 Štulić Mirko — 322
 Šubašić Ivan — 90
 Šubin (kod Srebrenice) — 701
 Šuica Salom — 454
 Šujica (kod Livna) — 301, 302, 455, 680
 Šuma (predio, kod Trebinja) — 330, 408, 421, 442, 485, 493
 Šumadija — 75
 Šurkovac (kod Prijedora) — 171, 269, 271
 Šurmanci (kod Mostara) — 629
 Šušnjari (kod Banje Luke) — 451
 Šušnjari (kod Srebrenice) — 19, 24, 25

T

- Tabaković Milan — 99
 Tabaković Semsudin Šemso — 108, 172
 Tadić Simo — 208, 468
 Tahuljići (kod Foče) — 16, 62, 67, 68, 382
 Talić Šefik — 108, 172
 Tanović Asim — 752
 Tanović Džemo — 711
 Tara planina — 124, 125, 416
 Tarahin Do (kod Gackog) — 163, 331
 Tarčin (kod Konjica) — 156, 157, 169, 245—250, 252, 254, 311—313, 558, 615—618, 676—678, 683—685, 687, 709, 716, 766—773
 Tarevci (kod Modriče) — 295, 296, 309
 Tarkovac (predio, kod Bihaća) — 226, 228, 229, 286
 Tasovčiči (kod Ljubuškog) — 680
 Tavani (kod Bosanskog Petrovca) — 286
 Tegarina greda (k. 1050, kod Bileće) — 134, 137
 Teočak (kod Koraja) — 580—582
 Terek (r., uliva se u Kaspisko more, SSSR) — 260
 Terzić Milovan — 168
 Teslić — 58, 157, 201, 218, 258, 318, 381, 448, 468, 507—511, 657, 661, 662, 744—747
 Teslić Gusti (kod Teslića) — 318
 Tešanović Laza — 448
 Tešanj — 58, 355, 509, 576, 577, 747
 Tešanjka (kod Doboja) — 747
 Tičevo (Veliko i Malo, kod Bosanskog Grahova) — 694
 Tihaljina (kod Imotskog) — 681
 Tikvarići (kod Vlasenice) — 725
 Timar (kod Banje Luke) — 262
 Tinja (Pravoslavna i Muslimanska, kod Tuzle) — 396, 406, 407, 432, 433, 535
 Tisovac (kod Tuzle) — 350
 Tisovac (pl., kod Banje Luke) — 195
 Tisovi do (brdo, kod Žabljaka) — 38
 Tito Josip Broz — 75, 216, 256, 257, 335, 367, 404, 488, 540, 562, 569, 620, 647
 Tjentište (kod Foče) — 331, 332
 Tješilo (kod Fojnice) — 610
 Tmor (pl., kod Kreševa) — 250, 251, 254
 Todorović Mijalko — 416
 Todorvić Z. Vojo — 36, 392, 448
 Tojšići (kod Tuzle) — 375
 Tomačić Franjo — 85, 86
 Tolić (kod Prijedora) — 203
 Tolisa (kod Modriče) — 178, 204, 205, 212, 213, 529, 544
 Tomačić Franjo — 476, 601
 Tomas Nikola — 139
 Tomašica (kod Prijedora) — 114
 Tompojevci (kod Šida) — 648
 Topčić Polje (kod Žepča) — 317, 401
 Topić (kod Prijedora) — 224
 Topola — vidi Nova Topola
 Topolo (kod Metkovića) — 679
 Torić (kod Bileće) — 469, 470, 472, 473, 475, 497
 Torovac (kod Živinica) — 437
 Tošović Risto — 550
 Trakošćan (kod Ptuja) — 624
 Trapisti (kod Banje Luke) — 355, 359, 361—363, 372, 391, 451, 477, 561, 565, 593, 671
 Travnik — 201, 261, 302, 306, 311, 461, 499—506, 559, 560, 563, 565, 610, 676, 678, 698, 706—710, 713, 714, 718, 719, 721, 728, 730, 732
 Trbus (ž. st., kod Maglaja) — 538, 733
 Trebava (kod Modriče) — 295
 Trebava (predio, kod Modriče) — 27, 28, 205, 212, 296, 319, 343, 344, 346, 365, 394, 399, 405, 413, 414, 424, 425, 433, 436, 454, 515, 523, 529, 532, 535, 542, 543, 545, 553
 Trebević (trig. 1629, kod Sarajeva) — 633, 674
 Trebijovi (kod Dubrovnika) — 423, 482, 492
 Trebinje — 80, 90, 94, 132—135, 139, 141, 198, 241, 255, 330, 336, 407—409, 420, 423, 440—442, 445, 464, 469, 473, 481—485, 488, 489, 494, 497, 498, 520, 521, 647, 713, 716, 730, 738, 739, 742
 Trebinjska šuma — vidi Šuma, predio kod Trebinja
 Trebistovo (kod Imotskog) — 681
 Trešnik (predio, kod Banje Luke) — 192
 Trešnjevac (kod Vlasenice) — 22
 Trešnjevica (kod Konjica) — 108
 Treštenica (trig. 908, kod Stoca) — 95

Treštenica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Živinica) — 29, 30, 51, 65, 341, 515, 527
 Trgovište (kod Bosanskog Novog) — 172, 173, 233, 270
 Trikići (kod Drvara) — 189
 Trilj (kod Sinja) — 681
 Trivunčić Mitar — 185
 Trkulja Mile — 208
 Trn (kod Banje Luke) — 452
 Trnačko (kod Koraja) — 581
 Trnava (kod Đakova) — 627
 Trninić Breg (kod Drvara) — 185
 Trnova (Srednja i Donja, kod Janje) — 552
 Trnovica (kod Bileće) — 133, 136, 137, 473
 Trnovo (kod Kladnja) — 26, 322, 514, 515, 518
 Trnovo (kod Mrkonjić-Grada) — 185
 Trnovo (kod Sarajeva) — 419, 421, 482, 488, 496, 675
 Trnjaci (kod Koraja) — 582, 585
 Trnjak polje (predio, kod Bosanske Gradiške) — 594
 Trogir — 681
 Troglav (trig. 1415, kod Gackog) — 163, 166
 Trojinovac (kod Bosanske Krupe) — 110
 Tromeda (predio, kod Prijedora) — 202, 225, 269, 467
 Trošeli (kod Bosanske Gradiške) — 461
 Trstenik (kod Zagreba) — 650
 Trupić brdo (k. 1128, kod Vlasenice) — 21
 Trusina (kod Konjica) — 105
 Trusina planina — 79, 83, 84, 93
 Tučepi (kod Makarske) — 681
 Tuhobić (kod Konjica) — 767
 Tuholj (kod Kladnja) — 568, 572
 Tuhor (razvaline, 747, kod Bileće) — 420, 442, 444, 469, 473—475, 482, 484, 492
 Tukovi (kod Prijedora) — 153, 184
 Tulovići (kod Živinica) — 29, 30, 51, 65, 341, 527
 Tumare (kod Puračića) — 28, 578
 Tunjevac (brdo, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 535
 Tupković (kod Kladnja) — 179, 339, 341, 569
 Turbe (kod Travnika) — 503, 504, 709, 713

Turija (kod Puračića) — 51, 66, 76, 77, 341, 527, 542, 578
 Turjak (kod Banje Luke) — 261
 Turn Severin (Turnu Severin, Rumunija) — 215
 Turopolje (kod Velike Gorice) — 623, 629, 631
 Turska — 90, 91
 Turske Dubrave (kod Bosanske Gradiške) — 654
 Tušanj (kod Tuzle) — 534
 Tuzla — 12, 15, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 51, 66, 76—78, 178, 179, 214, 308, 319, 324, 339—341, 348, 349, 350, 365, 367, 374—376, 396—398, 400, 405, 406, 409, 412, 414, 425—427, 433, 434, 436—438, 515, 516, 519, 523, 524, 527, 530, 531, 534, 537, 538, 540, 542, 543, 545—552, 568—570, 578, 583, 586, 622, 683, 693—695, 713, 727—729, 731, 756

U

Ubosko (kod Stoca) — 336, 338, 420
 Udrežnje (kod Nevesinja) — 84, 329, 482
 Udrigovo (trig. 583, kod Koraja) — 579—582, 585
 Ugarski brijeg (kod Živinica) — 65
 Ugljevik (kod Koraja) — 426, 579
 Ujedinjeni savez Antifašističke omladine Bosne i Hercegovine (USAOBiH) — 551
 Ukrina (r.) — 467, 746
 Ukrnjica (kod Prnjavora) — 467
 Ukršići (kod Foče) — 16
 Ularice (kod Doboja) — 748
 Ulinje (kod Gackog) — 163
 Ulišnjak (kod Maglaja) — 405, 583
 Ulog (kod Nevesinja) — 291, 329, 335, 421
 Umoljani (Donje i Gornje, kod Konjica) — 675
 Una (r.) — 109, 111—113, 150, 716, 743, 760, 761
 Unač (Gornji i Donji, kod Žabljaka) — 37
 Unčani (kod Bosanskog Novog) — 763
 Unukovići (kod Foče) — 16
 Urije (predio, kod Prijedora) — 150, 268
 Uskoplje (kod Dubrovnika) — 647
 Usora (kod Doboja) — 754
 Usora (r.) — 510, 750
 Usora (ž. st., kod Doboja) — 9, 381

Usorci (kod Prijedora) — 114
 Ustikolina (kod Foče) — 675
 Ustiprača (kod Goražda) — 633,
 679, 689, 690, 701
 Užice (Titovo Užice) — 216, 384, 385
 Užička Požega — 215, 385

V

V. glavica (brdo, kod Vlasenice) — 726
 Vaganac (Donji i Gornji, kod Ličkog Petrovog Sela) — 715
 Vagani (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 448
 Vajks Maksimilijan fon (Maximilian von Weichs) — 632
 Valentići (kod Banje Luke) — 588
 Valić gomila (brdo, kod Gackog) — 331
 Valjevo — 75, 385, 387
 Varaždin — 619, 624, 625, 636, 637, 651
 Varda (k. 882, kod Nevesinja) — 94
 Vardar (trig. 1129, kod Bileće) — 134, 137
 Vardište (kod Višegrada) — 123—125
 Vareš — 394, 399, 607, 675, 688, 714, 719, 728, 730
 Varjače (kod Kotor-Varoša) — 193, 195, 622
 Varoš (kod Kalinovika) — 382
 Vasiljevići (kod Šekovića) — 30, 515
 Veles — 335
 Velika (kod Konjica) — 103, 105
 Velika Britanija — 61
 Velika Gorica (kod Zagreba) — 630, 631, 637, 651
 Velika Njiva (kod Šekovića) — 33, 527
 Velike njive (predio, kod Šekovića) — 341
 Veliki Poganac (kod Ludbrega) — 625
 Veliki Tabor (trig. 687, kod Banje Luke) — 181
 Veliki vis (k. 1112, kod Višegrada) — 124
 Veliko Trgovište (kod Krapinskih Toplica) — 631, 638
 Velja glava (brdo, kod Zvornika) — 33
 Velja Međa (ž. st., kod Ljubinja) — 649
 Veljaci (kod Ljubuškog) — 680
 Veljkića brdo (kod Bosanskog Novog) — 265
 Venac (trig. 444, kod Iriga) — 634
 Vepar (k. 373, kod Doboja) — 432
 Verden (Francuska) — 216
 Vežanja (kod Višegrada) — 124
 Vidačić Milorad — 96
 Vidakovići (kod Zvornika) — 399, 401, 571
 Vidosavići (kod Kreševa) — 250, 252, 254
 Vidovec (kod Varaždina) — 636
 Vidovec (kod Zagreba) — 650
 Vidović Ilija — 691
 Vidović Jozo — 725
 Vidovo brdo (trig. 779, kod Srebrenice) — 24
 Viduša planina (kod Bileće) — 96
 Vihor (k. 1287, kod Konjica) — 767
 Vijaka (Gornja i Donja, kod Olova) — 321, 675
 Vildova glava (k. 384, kod Živinica) — 65
 Vilenjak (k. 1213, kod Nevesinja) — 336, 441, 444
 Vilijams H. Meri (Williams H. Mary) — 216
 Vilson Henri (Wilson sir Henry Ma-intland) — 7
 Viluse (kod Trebinja) — 133—135, 198
 Vilusi (kod Bosanske Gradiške) — 593
 Vinča (Gornja i Donja, kod Ustikoline) — 62—64, 68, 416
 Vinkovačko Novo Selo (kod Vinkovaca) — 757
 Vinkovci — 424, 435, 621, 627, 628, 634, 648, 649, 684, 715, 756, 757
 Vinograd (trig. 494, kod Vlasenice) — 19, 23
 Vinska (kod Bosanskog Broda) — 754, 756, 757
 Viogor (kod Srebrenice) — 24, 699, 702
 Virovitica — 707, 742
 Vis (k. 347, kod Modriče) — 296, 345
 Vis (trig. 417, kod Teslića) — 662
 Vis (trig. 452, kod Zvornika) — 179, 339, 340, 568, 569
 Vis (trig. 465, kod Tuzle) — 535

- Visibaba (k. 294, kod Modriče) — 296, 309, 345, 522
 Visibaba (k. 393, kod Modrice) — 295, 344, 345
 Visoka glavica (trig. 333, kod Doboj) — 748
 Visoko — 304, 501, 558, 560, 604, 605, 607—611, 621, 635, 678, 679, 682, 716, 717, 733, 738
 Visoko brdo (k. 527, kod Tuzle) — 534
 Visokovići (kod Travnika) — 502
 Višća (Gornja i Donja, kod Živinića) — 12
 Višegrad — 62—64, 67, 68, 75, 120, 123—125, 241, 383, 402, 416, 417, 540, 566, 621, 628, 688, 696, 729
 Višnjevo (kod Gackog) — 72, 164, 331, 333
 Višnjica (kod Vlasenice) — 20
 Vitalj (kod Kladnja) — 568
 Vitasovci (kod Bosanskog Novog) — 172, 173, 230, 233, 270, 273, 274
 Vitez (kod Travnika) — 302, 558, 708, 709, 714
 Vitlovac (kod Srebrenice) — 724
 Vivodina (kod Karlovca) — 659
 Vješala (trig. 338, kod Bosanskog Novog) — 264, 664
 Vladušići (kod Srebrenice) — 722
 Vlahinja — vidi Vlajinja
 Vlahov Ante — 142
 Vlahovići (kod Stoca) — 82, 96, 336, 338, 410
 Vlahovići (kod Sarajeva) — 716
 Vlahovići (kod Višegrada) — 124
 Vlajići (kod Teslića) — 510
 Vlajinja (predio, kod Bileće) — 133, 136, 140, 469—475, 481, 483, 485, 492, 494, 495, 497, 498
 Vlasenica — 21, 23, 24, 26, 28, 29, 180, 322, 323, 394, 397—400, 402, 514—519, 537, 539, 542, 551, 568, 572, 726
 Vlasina (trig. 855, kod Valjeva) — 386
 Vlaška (kod Bileće) — 422, 473, 475, 485, 492, 730
 Vlatkovići (kod Travnika) — 510
 Vodena gradina (predio, kod Bileće) — 469, 470, 472—475, 484, 487, 492, 497
 Vodičevo (Gornje i Donje, kod Bosanskog Novog) — 228
 Vodički vrh (trig. 868, kod Banje Luke) — 8, 187
 Vodonek Milan — 176
 Vođenica (kod Bosanskog Petrovca) — 287, 288
 Voganj (kod Sremske Mitrovice) — 627, 648
 Vojinović Petar — 175, 277, 374
 Vojinovići (kod Žabljaka) — 39
 Vojnić (kod Karlovca) — 636
 Vojnoprivredni štab komande Jugoistoka — 103, 256
 Vojnović Lazar — 141
 Vojnović Petar — 175, 203, 235, 294
 Vojvode Putnika Brdo (kod Doboj) — 748
 Vojvodina — 123, 127
 Vokić Ante — 556
 Volar (Katolički i Pravoslavni, kod Prijedora) — 174
 Volarić Ivo — 692
 Volice (kod Prozora) — 305
 Volinja (r., kod Kostajnice) — 157
 Volinja (ž. st., kod Kostajnice) — 716
 Volujača (k. 1013, kod Stoca) — 83, 94
 Voznik (Mali i Veliki, predio, kod Tarčina) — 169
 Vrabačka (kod Vlasenice) — 25
 Vraca (kod Sarajeva) — 674
 Vragolovi (kod Rogatice) — 711
 Vranc brdo (trig. 904, kod Tarčina) — 770
 Vrančev vrh (k. 1294, kod Drvara) — 188, 189
 Vranovica (kod Banje Luke) — 355
 Vranovići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 29, 341, 432, 433
 Vranovina (kod Bosanskog Petrovca) — 286, 288
 Vranjak (kod Modriče) — 213
 Vranje — 335
 Vranjevac (trig. 459, kod Gradačca) — 205, 206, 342, 432, 522—524, 531
 Vranjski do (k. 1314, kod Gackog) — 166, 333
 Vrapče (kod Zagreba) — 624, 651
 Vrata (Velika i Mala, brdo kod Kupresa) — 554
 Vrtar (brdo, kod Gackog) — 279, 331, 332
 Vratkovići (kod Avtovca) — 71, 72, 162, 163

- Vratlo (kod Gackog) — 72, 333
 Vratno (Gornje i Donje, kod Varaždina) — 637
 Vratolom (trig. 332, kod Bosanskog Novog) — 109
 Vrba (kod Gackog), 163, 164, 239, 242, 331, 332
 Vrba (Gornja i Donja, kod Slavanskog Broda) — 634
 Vrbanja (kod Banje Luke) — 623
 Vrbanja (r.) — 197, 262, 668
 Vrbas (r.) — 184, 187, 192, 197, 261, 311, 335, 354, 355, 359, 360, 370, 371, 389, 390, 401, 447, 450, 451, 477—479, 499, 500, 561, 654, 668, 671, 672, 737, 743
 Vrbica (bunar, kod Gackog) — 71
 Vrbica (Gornja i Donja, kod Bileće) — 131, 469
 Vrbnica (kod Gackog) — 422
 Vrbovac (kod Gackog) — 239
 Vrbovec (kod Cazme) — 624, 636
 Vrdoljaci (kod Dervente) — 745
 Vrdolje (kod Konjica) — 247, 248, 249, 313
 Vrela (ž. st., kod Teslića) — 747
 Vrgorac — 681
 Vrhlažie (kod Rogatice) — 62, 64, 68, 69
 Vrhova — vidi Vrhovci pod Gradom i Vrhovci kod crkve (kod Slavonske Požege)
 Vrhovci kod crkve (kod Slavonske Požege) — 621
 Vrhovci pod Gradom (kod Slavonske Požege) 621
 Vrhovi (ž. st., kod Dervente) — 684, 746, 748
 Vrhovna četnička komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — 28, 74
 Vrhovna komanda njemačkih oružanih snaga — 9, 81, 335, 366, 367, 620
 Vrhovna komanda sovjetskih oružanih snaga — 147
 Vrhovni štab NOV i POJ — 7, 29, 37, 39, 75, 123, 124, 127, 128, 151, 197, 204, 239, 289, 291, 314, 343, 356, 366, 367, 375, 395, 397, 398, 403, 404, 413, 415, 416, 418, 424—427, 436, 440, 464, 488, 489, 499, 514, 518, 519, 537—539, 541, 543, 544, 546, 550, 552, 556, 583, 585, 641
 Vrljka (kod Sinja) — 661, 682
 Vrnojevići (kod Živinica) — 12, 29, 30, 341
 Vrpolje (kod Bileće) — 492, 493
 Vrpolje (kod Vinkovaca) — 627
 Vrsinje (Gornje i Donje, kod Vlasenice) — 23, 25
 Vršani (kod Tuzle) — 350
 Vrtoče (kod Kulen-Vakufa) — 222, 223, 226, 231, 264, 285, 288
 Vručica (Katolička i Pravoslavna, kod Doboja) — 507, 510
 Vucela Zvonimir — 688
 Vučak (kod Bajine Bašte) — 385
 Vučenović Mile — 315
 Vučevo (kod Gackog) — 166
 Vučevo polje (predio, kod Gackog) — 333
 Vuči Do (kod Bileće) — 133, 134
 Vučinić Drago — 537
 Vučinovići (kod Šekovića) — 515
 Vučja glava (k. 882, kod Trebinja) — 482
 Vučjak (k. 210, kod Gradačca) — 205
 Vujica Stjepan — 546, 547
 Vujičić Mile — 85
 Vujičić Tripko — 380
 Vujići (kod Rogačice) — 385
 Vujinovača (kod Rogatice) — 385
 Vujović Vojin — 85
 Vukalović Mile — 50, 130, 199
 Vukanova ravan (predio, kod Maglaja) — 578
 Vukmanić (kod Karlovca) — 636
 Vukosavci (kod Koraja) — 425, 426, 436, 582
 Vukotić Jovo — 52, 204, 351, 368, 395, 396, 403, 412, 415, 428, 520, 540—553
 Vukovar — 648
 Vuković Slavko — 611
 Vukovići (kod Vlasenice) — 24
 Vukovije (Gornje i Donje, kod Živinica) — 349, 413, 437
 Vukovsko (Gornje i Donje, kod Gornjeg Vakufa) — 306, 554
 Vuletić Bruno — 330

Z

- Zabok (kod Varaždina) — 637, 651, 740
 Zabrdje (Gornje i Donje, kod Bijeljine) — 405
 Zabrdje (kod Kreševa) — 768
 Zaglavica (kod Drvara) — 182, 183

- Zagoni (kod Srebrenice) — 19
 Zagora (kod Dubrovnika) — 199,
 423, 441, 445, 482, 484
 Zagorac (kod Banje Luke) — 188,
 191, 192
 Zagrađe (kod Gackog) — 40
 Zagrađe (kod Vlasenice) — 21, 725
 Zagreb — 15, 353, 356, 367, 408, 546,
 556, 619, 623—626, 629—631, 633,
 635, 637, 638, 642, 647, 651—654,
 657, 683, 684, 729, 738, 740, 743, 765
 Zaistovec (kod Križevaca) — 629
 Zaječar — 335
 Zajezda (kod Varaždina) — 624
 Zaklopača (kod Vlasenice) — 726
 Zakomo (kod Rogatice) — 74, 739
 Zakopa (kod Bosanskog Novog) —
 665
 Zakršće (kod Foče) — 62, 68
 Zalom (kod Nevesinja) — 279, 291
 Zalužani (kod Banje Luke) — 260,
 352, 357, 361, 371, 391, 451, 452, 479,
 565, 589, 653—655, 718, 732, 740
 Zalužje (kod Nevesinja) — 329
 Zamlača (kod Bosanskog Novog)
 — 763
 Zamršten (kod Gackog) — 332
 Zanočlina (kod Kupresa) — 554, 555
 Zaovine (kod Višegrada) — 124
 Zapadna Morava (r.) — 215
 Zaprešić (kod Samobora) — 630,
 637, 651
 Zaubercvajg Gustav Karl (Saubers-
 weig Gustav Karl) — 540
 Zavidovići — 583, 675, 679, 682
 Završje (k. 878, kod Stoca) — 95, 96
 Zborna Gomila (kod Gacka) — 166
 Zecovi (kod Prijedora) — 225, 272
 Zečak (k. 1057, kod Stoca) — 83, 94
 Zečević Vlado — 85
 Zekić Miloš — 31, 34, 78, 206, 213,
 297, 309, 407, 433, 466, 549, 587
 Zelemboj — vidi Mali Zelemboj
 Zelena ubla (predio, kod Gackog)
 — 40
 Zelenci (kod Banje Luke) — 185
 Zelengora (predio, kod Tjentišta)
 — 41, 47, 71, 291, 331—333, 382
 Zelenčević Selim — 434
 Zelinja (Gornja i Donja, kod Gra-
 dačca) — 205, 309, 342, 343, 522,
 529
 Zemaljsko antifašističko vijeće na-
 rodnog oslobođenja Bosne i Her-
 cegovine — (ZAVNOBiH) — 557
 Zemun — 627, 634, 648, 684, 693, 694,
 719
 Zemunik (Gornji i Donji, kod Za-
 dra) — 727
 Zenica — 219, 311, 401, 501, 502, 506,
 560, 562, 604, 605, 610, 649, 677,
 682, 694, 704, 709, 710, 728
 Zidonje (kod Zvornika) — 315
 Zimlje (Gornje i Donje, kod Neve-
 sinja) — 329
 Zivlak Pero — 176
 Zjarnet (kod Bugojna) — 724, 725
 Zlatibor (pl.) — 75
 Zlokići (kod Travnika) — 504, 505
 Zlošelo (kod Živinica) — 340, 569
 Znadarica (k. 1546, kod Gackog) —
 278
 Zobište (predio, kod Dervente) —
 745, 746
 Zonići (kod Tuzle) — 534
 Zorić Milan — 479, 480
 Zorića brdo (trig. 265, kod Modri-
 če) — 295, 296, 309, 530
 Zovi Do (kod Nevesinja) — 79
 Zovik (kod Pazarića) — 767
 Zubci (kod Trebinja) — 409, 421,
 442, 445, 482, 488, 491
 Zubovići (kod Kotor-Varoša) — 195
 Zukići (kod Živinica) — 30, 31, 341
 Žvečaj (kod Karlovca) — 637
 Zvornik — 23, 28, 32, 34
 Zvijerina (kod Ljubinja) — 96, 410,
 420, 422, 484
 Zvornik — 179, 214, 308, 315, 322,
 339, 348, 394, 397—400, 413, 414,
 425, 516, 517, 519, 537, 538, 542—
 546, 549, 551—553, 568, 571, 573,
 674, 722

Ž

- Žabar (Gornji i Donji, kod Brč-
 kog) — 584
 Žakanje Sela (kod Metljike) — 650
 Žarkovac (k. 258, kod Bosanske
 Krupe) — 110
 Žedanjско (Gornje i Donje, kod
 Srebrenice) — 700
 Žegar (kod Sanskog Mosta) — 225
 Žegulja (kod Stoca) — 95, 330, 420
 Želivodić (kod Šujice) — 299
 Željeva (kod Trebinja) — 482, 488
 Željova (kod Živinica) — 320
 Žep (trig. 1537, kod Vlasenice) —
 23, 24, 25, 394

Žepa (kod Rogatice) — 675, 676, 698, 721
Žepče — 401, 677, 682, 698, 721, 754
Žepinići (kod Šekovića) — 567, 568
Žeravice (kod Kladnja) — 21, 22, 322, 401, 514
Žioci (kod Kladnja) — 572
Živaja (kod Dubice) — 635, 651
Živanj (trig. 1695 kod Gackog) — 164, 279
Živčići (kod Živinica) — 12
Živinice (kod Kotor-Varoša) — 195

Živinice (Katoličke i Muslimanske, kod Tuzle) — 12, 15, 20, 30, 31, 66, 321, 324, 349, 350, 394, 398, 399, 401, 411, 412, 415, 437, 514—517, 542, 544, 567—570
Žrnovnica (kod Splita) — 681
Žrvanj (Gornji i Donji, kod Ljubinja) — 95
Žuglići (kod Rame) — 104, 680, 683
Žune (kod Prijedora) — 202
Županja (kod Vinkovaca) — 628
Žuralovići (kod Rogatice) — 63
Žurovići (kod Gackog) — 333

S A D R Ź A J

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

— Septembar —

I

Dokumenti jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

	Strana
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 1. septembra 1944. o borbenim dejstvima na neprijateljskim komunikacijama —	7
Brojno stanje ljudstva i naoružanja 5. korpusa NOVJ na dan 1. septembra 1944. godine — — — — —	10
Dopunsko naređenje Štaba 11. NOU divizije od 1. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za produženje nastupnog marša u pravcu sela Hrvata — — — — —	12
Naređenje Štaba 16. NOU divizije od 1. septembra 1944. štabovima potčinjenih brigada da jedinice pređu na prostoriju Gurbeti — Rodelj — Stojkovići — — — — —	16
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 1. septembra 1944. dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ o aktivnosti divizije u drugoj polovini avgusta — — — — —	18
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 1. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za nastupni marš u pravcu Trebave i Posavine — — — — —	27
Izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. septembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbama u dolini rijeke Spreče i rejonu Paprače — — — — —	32
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 1. septembra 1944. Štabu 15. krajiške brigade za sadejstvo s jedinicama 4. NOU divizije i grupom kozarskih NOP odreda u napadu na Prijedor —	35
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 5. vojvođanske brigade od 1. septembra 1944. dostavljen Štabu 36. NOU divizije o aktivnosti brigade u drugoj polovini avgusta — — — — —	37
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 10. hercegovačke brigade 29. NOU divizije na dan 1. septembra 1944. godine —	44
Zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 1. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za noćni napad na Avtovac i Gacko — — — — —	46
Pregled brojnog stanja i naoružanja Južnohercegovačkog NOP odreda na dan 1. septembra 1944. godine — — — — —	49

Dopunska zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 2. septembra 1944. štabovima 11. i 38. divizije za prebacivanje preko rijeke Spreče — — — — — — — — — —	51
Primjedbe Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica na dostavljene operativne izvještaje i na aktivnost jedinica Korpusa u protekla dva mjeseca — — — — — — — — — —	55
Naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 2. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija za prebacivanje preko željezničke pruge Sarajevo — Višegrad — — — — — — — — — —	62
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 2. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prelaz preko rijeke Spreče i izbijanje na prostoriju Ljenobud — Rapatnica — Srebrnik — — — — — — — — — —	65
Zapovijest Štaba 36. NOU divizije od 2. septembra 1944. štabovima potčinjenih brigada za prebacivanje preko željezničke pruge Sarajevo — Višegrad i izbijanje na prostoriju Brezje — Rudine — — — — — — — — — —	67
Izvještaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 2. septembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o oslobođenju Avtovca i Gacka — — — — — — — — — —	70
Naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 3. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija za izvršenje pokreta preko komunikacije Rogatica — Sokolac i izbijanja u rejon Ergele Borike — Sjeversko radi forsiranja rijeke Drine — — — — — — — — — —	73
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 3. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje preko rijeke Spreče i izbijanja u rejon sela Orahovice — — — — — — — — — —	76
Relacija Štaba 12. hercegovačke brigade od 3. septembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima u avgustu na sektoru Nevesinja — — — — — — — — — —	79
Relacija Štaba 13. hercegovačke brigade od 3. septembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima u avgustu na sektorima Nevesinja, Stoca i Ljubinja — — — — — — — — — —	89
Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 3. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima u avgustu na sektoru Konjic — Ivan-Sedlo — — — — — — — — — —	103
Izvještaj Štaba Podgrmečkog NOP odreda od 3. septembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o akcijama u avgustu u rejonima Bosanskog Novog i Prijedora — — — — — — — — — —	109
Brojno stanje ljudstva i naoružanja Podgrmečkog NOP odreda na dan 3. septembra 1944. godine — — — — — — — — — —	118
Naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 4. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija za forsiranje rijeke Drine u rejonu Starog Broda — — — — — — — — — —	120
Naređenje Štaba 16. divizije od 4. septembra 1944. štabovima potčinjenih brigada za forsiranje rijeke Drine — — — — — — — — — —	125
Naredba Štaba 29. NOU divizije od 4. septembra 1944. o formiranju 14. hercegovačke (omladinske) brigade — — — — — — — — — —	128
Relacija Štaba 10. hercegovačke brigade od 4. septembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima Brigade u avgustu na području Bileće — — — — — — — — — —	131

Zapovijest Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Kulu Fazlagić — — — — — — — — — — — — — — — —	143
Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 5. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Prijedor — — — — — — — — — — — — — — — —	146
Obavještenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 5. septembra 1944. Štabu Drvarsko-petrovačkog NOP odreda o formiranju korpusne veterinarske bolnice — — — — — — — — — — — — — — — —	154
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 5. septembra 1944. o borbenim dejstvima potčinjenih jedinica — — — — — — — — — — — — — — — —	155
Izveštaj pomoćnika načelnika Štaba 29. NOU divizije od 5. septembra 1944. o oslobođenju Kule Fazlagić i o situaciji na tome sektoru — — — — — — — — — — — — — — — —	158
Relacija Štaba 11. hercegovačke brigade od 5. septembra 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima Brigade u avgustu na području Gacka — — — — — — — — — — — — — — — —	161
Izveštaj Štaba 17. krajiške brigade od 5. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o rušenju na komunikaciji Raštelica — Konjic i o napadu na Ivan-Sedlo i Bradinu — — — — — — — — — — — — — — — —	169
Zapovijest Štaba 4. NOU divizije od septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Prijedor i Ljubiju — — — — — — — — — — — — — — — —	172
Naredba Štaba 10. NOU divizije od 6. septembra 1944. o formiranju Artiljerijskog diviziona u diviziji — — — — — — — — — — — — — — — —	176
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 6. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dalja dejstva u dolini rijeke Spreče — — — — — — — — — — — — — — — —	178
Izveštaj Štaba 39. divizije od 6. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o aktivnosti Divizije u avgustu na prostorijski Bosanske krajine — — — — — — — — — — — — — — — —	181
Izveštaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 6. septembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o akcijama na Poplatu — — — — — — — — — — — — — — — —	198
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 7. septembra 1944. o borbenim dejstvima potčinjenih jedinica — — — — — — — — — — — — — — — —	200
Zapovijest Štaba 4. NOU divizije od 7. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za nastavljanje napada na Ljubiju — — — — — — — — — — — — — — — —	202
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 7. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se ubrzanim maršem prebace na prostorijski istočno od Modriče — — — — — — — — — — — — — — — —	204
Naređenje Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 7. septembra 1944. o formiranju Tesličko-tešanjanske brigade — — — — — — — — — — — — — — — —	207
Naređenje Štaba 5. kozarske (Krajiške) NOU brigade od 7. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da izvrše pokret na prostorijski Sladne — — — — — — — — — — — — — — — —	208
Upozorenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica na spremnost okupatora da zatruje duvan i životne namirnice — — — — — — — — — — — — — — — —	210
Naređenje Štaba 38. NOU divizije od 8. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da nakon uspostave pomoćnog aerodroma obezbijede evakuaciju ranjenika — — — — — — — — — — — — — — — —	212

Zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 8. septembra 1944. potčinjenim jedinicama da ovladaju dolinom rijeke Spreče i zatvore pravac Zvornik — Tuzla — — — —	214
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 9. septembra 1944. o borbenim dejstvima potčinjenih jedinica — — — —	217
Izveštaj Štaba 4. divizije od 9. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama u avgustu na prostoru Bosanske krajine	220
Naredba Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944. o formiranju Južnohercegovačke operativne NOU grupe — —	235
Izveštaj pomoćnika načelnika Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944. Štabu divizije o situaciji na prostoriji Gacko — Kula Fazlagić — — — — — — — —	239
Uputstvo Štaba 5. kozarske NOU brigade od 9. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o načinu dejstva ako uslijedi očekivani napad neprijatelja — — — — — —	243
Izveštaj Štaba 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« od 9. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o aktivnosti na presecanju komunikacije Sarajevo — Mostar — — — — —	245
Izveštaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 9. septembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o akcijama na sektoru Stolac — Čapljina — — — — — — — —	255
Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za ovladavanje neprijateljevim uporištima u okolini Banje Luke — — — — — — —	258
Izveštaj Štaba 4. divizije od 10. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o zauzimanju Prijedora i Ljubije — — — —	264
Zapovijest načelnika Štaba 29. NOU divizije od 10. septembra 1944. Štabu 11. hercegovačke brigade za dejstvo na četnike koncentrisane u širem rejonu Gacka i Nevesinja — — — —	277
Izveštaj Štaba 6. krajiške brigade od 10. septembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o napadu na Prijedor i Cikote — — — —	280
Izveštaj Štaba Drvarskog NOP odreda od 11. septembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o izvedenim akcijama i o prelasku dijelova domobranske 1. lovačke pukovnije na stranu NOVJ	285
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 12. septembra 1944. Štabu 39. divizije da u sastav svojih jedinica uključi ljudstvo i naoružanje 1. bojne 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruga	288
Obavještenje Štaba 29. NOU divizije od 12. septembra 1944. Štabu Južnohercegovačke operativne NOU grupe o situaciji u Hercegovini — — — — — — — —	290
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. septembra 1944. štabovima Kozarske grupe NOP odreda i Podgrmečkog NOP odreda da zatvore pravac koji od Bosanskog Novog izvodi ka Prijedoru — — — — — — — —	293
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 13. septembra 1944. za formiranje pratećih četa pri štabovima brigada — — — —	294
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 13. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Modriču — — — —	295
Naredba Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 13. septembra 1944. štabovima 13. i 14. hercegovačke brigade da upute ljudstvo za formiranje zaštitne čete pri Štabu grupe	297

	Strana
Izveštaj Štaba 10. divizije od 14. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama u avgustu — — — — —	299
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 14. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret u pravcu Tuzle — —	308
Izveštaj Štaba 18. hrvatske brigade od 14. septembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o zauzimanju Modriče — — — — —	310
Izveštaj Štaba 10. divizije od 15. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru između gornjih tokova Neretve, Vrbasa i Rame — — — — —	311
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za nastavljanje pokreta u pravcu rijeke Drine — — — — —	314
Izveštaj Štaba 11. divizije od 15. septembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima u istočnoj Bosni u avgustu — —	317
Pregled brojnog stanja ljudstva, naoružanja i opreme 11. NOU divizije na dan 15. septembra 1944. godine — — — — —	326
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 36. NOU divizije na dan 15. septembra 1944. godine — — — — —	328
	—329
Zapovijest načelnika Štaba 29. NOU divizije od 15. septembra 1944. štabovima italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« i 11. hercegovačke brigade za obezbjeđenje Gacka — — — — —	329
Zapovijest Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 15. septembra 1944. štabovima 13. i 14. hercegovačke brigade za dejstva protiv četnika na prostoru srednje Hercegovine — — — — —	334
Izveštaj Štaba 17. majevičke brigade od 15. septembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o aktivnosti u prvoj polovini septembra	339
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija za napad na Tuzlu — — —	348
Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija za napad na Banju Luku i Bosansku Gradišku — — — — —	351
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 17. septembra 1944. štabovima potčinjenih divizija da rušenjem komunikacija i dejstvom na području Majevice i Trebave onemoguće neprijatelju ponovno zauzimanje Tuzle — — — — —	365
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 17. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za regulisanje garnizone službe u oslobođenim gradovima — — — — —	368
Zapovijest Štaba 4. NOU divizije od 17. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Banju Luku — —	370
Naređenje Štaba 27. NOU divizije od 17. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za obezbjeđenje Tuzle i aerodroma u Osmacima i za prenos ranjenika u Osmake — — —	374
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 17. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za formiranje brigadnih bolnica i brigadnih i bataljonskih previjališta — — — — —	377
Naređenje Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 17. septembra 1944. štabovima Teslićko-tešanjske brigade i Motajičkog NOP odreda za dejstva na prostoru Derвента — Maglaj —	380

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 5. vojvođanske brigade od 17. septembra 1944. dostavljen Štabu 36. NOU divizije o aktivnosti u toku prve polovine septembra — — — — —	382
Zapovijest Štaba 39. NOU divizije od 18. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Banju Luku — —	389
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 19. septembra 1944. o osamostaljenju partizanskih odreda na području istočne Bosne	393
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 20. septembra 1944. Štabu 38. divizije za razbijanje prikupljenih neprijateljskih snaga na prostoru Breške — — — — —	396
Izveštaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 20. septembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni u julu	397
Obavještenje Štaba 29. divizije od 20. septembra 1944. Štabu 11. hercegovačke brigade o depeši Vrhovnog štaba NOV i POJ o opštoj situaciji u zemlji i o daljim zadacima — — —	403
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 20. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za nastupanje u pravcu Posavine, Trebave i Semberije — — — — —	405
Zapovijest Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 20. septembra 1944. štabovima 13. i 14. hercegovačke brigade za napad na koncentraciju bosansko-hercegovačkih četnika u južnoj Hercegovini — — — — —	407
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. septembra 1944. Štabu Tuzlanskog partizanskog odreda da jednu četu uputi u selo Živinice — — — — —	411
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. septembra 1944. Štabu 27. divizije da savlada preostala neprijateljeva uoprišta u rejonu Tuzle i zatvori pravce koji od Zvornika i Kladnja izvode ka Tuzli — — — — —	413
Izvod iz knjige depeša Štaba 12. korpusa NOVJ upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni u prvoj polovini septembra 1944. godine — — — — —	415
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 21. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na području Nevesinja, Bileće i Stoca — — — — —	419
Direktiva Štaba 3. korpusa NOVJ od 22. septembra 1944. Štabu 28. divizije da sadejstvuje s ostalim jedinicama ovoga korpusa u savlađivanju neprijateljskih snaga na Majevici, Trebavi, u Posavini i Semberiji i da dolinom rijeke Drine obezbeđuje lijevi bok glavnine snaga NOVJ u Srbiji — — —	424
Ultimatum 5. korpusa NOVJ od 22. septembra 1944. neprijateljskoj posadi u opkoljenom Kaštelu u Banjoj Luci — — —	428
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 22. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za zauzimanje Gračanice kod Doboja — — — — —	431
Zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 22. septembra 1944. za upućivanje četa u sastav novoformiranog 3. bataljona i za razmještaj jedinica u rejonu Tuzle — — — —	434
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 24. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za savlađivanje neprijateljskih snaga u tuzlanskom bazenu — — — — —	435

	Strana
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 24. septembra 1944. za formiranje bataljona narodne zaštite za Hercegovinu i bolničke čete pri Štabu divizije — — — — —	439
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 24. septembra 1944. Štabu Južnohercegovačke operativne grupe da ofanzivno djeluje preko Zagore ka Trebinju — — — — —	441
Obavještenje Štaba 29. NOU divizije od 24. septembra 1944. Štabu 11. hercegovačke brigade o situaciji u Hercegovini i naređenje za izvršenje ranije postavljenih zadataka — — —	444
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 24. septembra 1944. štabovima 15. krajiške brigade i Banjalučkog NOP odreda za razbijanje četnika na prostoru Ljubačevo — Agino Selo — —	447
Izveštaj Štaba 13. krajiške brigade od 24. septembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o rezultatima napada na Banju Luku — — — — —	449
Izveštaj Štaba 21. istočnobosanske brigade od 24. septembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o zauzimanju Gračanice — — — — —	453
Izveštaj Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 24. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o borbi protiv četnika kod Malovana — — — — —	455
Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. septembra 1944. Štabu 39. divizije o rezultatima borbe za Banju Luku — — —	457
Izveštaj komandanta Operativne grupe od 25. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama na području Topole — — — — —	460
Izveštaj komandanta Operativne grupe od 25. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama u zahvatu komunikacije Banja Luka — Bosanska Gradiška — — — — —	461
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 25. septembra 1944. komandantu aerodroma Gacko da organizuje prihvatnu službu za prijem savezničkih avionskih pošiljki — — — — —	463
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 25. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za čišćenje Majevice i Semberije — — — — —	465
Izveštaj Štaba Srednjobosanske divizije od 25. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o prodoru neprijatelja iz Dervente prema Prnjavoru — — — — —	467
Zapovijest Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 25. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Hadžibegovo Brdo, Vlajinju i Modropac — — — — —	469
Zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 25. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za savlađivanje četničkih uporišta na prilazima Bileći — — — — —	472
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 26. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva protiv neprijateljske borbene grupe koja nastupa od Dervente prema Banjoj Luci — — — — —	476
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 26. septembra 1944. Štabu Srednjobosanske divizije da sprečava brz prodor neprijatelju koji nadire preko Prnjavora u pravcu Banje Luke — — — — —	480
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 26. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prepad na Bileću i za dejstva prema Trebinju i Nevesinju — — — — —	481

Obavještenje Štaba 29. NOU divizije od 28. septembra 1944. Štabu Južnohercegovačke operativne grupe o stanju na operativnom području ove divizije i o formiranju Konjičkog NOP odreda — — — — —	487
Izveštaj komandanta Operativne grupe od 26. septembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama na pravcu Banja Luka Bosanska Gradiška — — — — —	490
Zapovijest Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 26. septembra 1944. štabovima 13. i 14. hercegovačke brigade da sadejstvuju pri napadu na Bileću — — — — —	491
Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 27. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Bileću i za dejstva prema Trebinju i Nevesinju — — — — —	494
Zapovijest Štaba 7. krajiške NOU brigade od 28. septembra 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Travnik — — — — —	499
Izveštaj Štaba Tešanjско-tesličke brigade od 28. septembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima na prostoriji Doboj — Maglaj — Teslić u drugoj polovini septembra — — — — —	507
Izveštaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 29. septembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u avgustu u istočnoj Bosni — — — — —	514
Naređenje Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 29. septembra 1944. štabovima 13. i 14. hercegovačke brigade za dalja dejstva na sektoru Trebinja — — — — —	520
Izveštaj Štaba 17. majevičke brigade od 29. septembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima u drugoj polovini septembra — — — — —	522
Izveštaj Štaba 18. hrvatske brigade od 29. septembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima u septembru — — — — —	527
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 21. istočnobosanske brigade od 29. septembra 1944. o dejstvima u drugoj polovini septembra — — — — —	534
Izvod iz knjige depeša Štaba 3. korpusa upućenim od 1. do 29. septembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni — — — — —	537
Izveštaj Štaba Kupreškog NOP odreda od 29. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima u septembru na prostoru Bugojno — Donji Vakuf — Kupres — — — — —	554
Izvod iz knjige depeša Štaba 5. korpusa dostavljenih Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u septembru 1944. godine — — — — —	556
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 30. septembra 1944. dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima u prvoj polovini septembra — — — — —	567
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 28. NOU divizije o dejstvima u drugoj polovini septembra 1944. u srednjoj i istočnoj Bosni — — — — —	575
Naređenje Štaba 38. NOU divizije od 30. septembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica o zadacima poslije neuspjelog napada na Gračanicu — — — — —	586
Izveštaj Štaba 8. krajiške brigade od 30. septembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o toku napada na Banju Luku — — — — —	587

	Strana
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 10. hercegovačke NOU brigade na dan 30. septembra 1944. godine — — —	596
Pregled brojnog stanja ljudstva 11. hercegovačke NOU brigade sa stanjem na dan 30. septembra 1944. godine — — — —	598
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 12. hercegovačke NOU brigade na dan 30. septembra 1944. godine — — —	600
Brojno stanje ljudstva i naoružanja 16. krajiške brigade 39. NOU divizije na dan 30. septembra 1944. godine — — — —	602
Izveštaj Visočko-fojničkog NOP odreda od 30. septembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima u septembru na sektoru Visoko — Kakanj — Zenica — — — — — — — —	604

II

Njemačka dokumentacija

Izveštaj komande njemačkog 2. nastavnog bataljona od 4. septembra 1944. o osuđenoj namjeri zapovjedništva 9. gorske pukovnije da sa svojim jedinicama priđe na stranu NOVJ	615
Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i službe bezbjednosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od 12. septembra 1944. dostavljen kao informacija njemačkom poslanstvu u Zagrebu — — — — — — — — — —	619
Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i SD i službe bezbjednosti u NDH od 18. septembra 1944. dostavljen kao informacija njemačkom poslanstvu u Zagrebu — — —	626
Izveštaj Komande Grupe armija »F« od 21. septembra 1944. Operativnom odjeljenju njemačke kopnene vojske za Jugoistok o dezerterstvima iz redova ustaških, domobranskih i legionarskih jedinica — — — — — — — — — —	632
Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i službe bezbjednosti u NDH od 22. septembra 1944. dostavljen kao informacija njemačkom poslanstvu u Zagrebu — — — — —	633
Odgovor komandanta opkoljenog garnizona u Kaštelu od 22. septembra 1944. na ultimatum 5. korpusa NOVJ — — — — —	641
Zapovijest Štaba Grenadirskog jurišnog puka Borbene grupe »Rudno« od 25. septembra 1944. za napad na Prnjavor — — — — —	642
Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i službe bezbjednosti u NDH od 28. septembra 1944. dostavljen kao informacija njemačkom poslanstvu u Zagrebu — — — — —	647
Izveštaj štabartenfirera Rekvarda od 29. septembra 1944. njemačkom poslanstvu u Zagrebu o nepovoljnom razvoju situacije kod Banje Luke — — — — — — — — — —	653

III

Ustaško-domobranska dokumenta

Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. septembra 1944. o borbama oko Dervente, Teslića, Foče i Gacka — — — — — — — — — —	661
---	-----

Relacija 13. lovačke pukovnije od 1. septembra 1944. dostavljena zapovjedništvu 4. lovačkog zdruga o dejstvima na prostoru Dobrljin — Rudice — Blagaj — — — — —	663
Zapovijest Zapovjedništva 3. gorskog zdruga od 3. septembra 1944. potčinjenim jedinicama za odbranu Banje Luke — — — — —	667
Pregled rasporeda jedinica 3. zbornog područja na dan 4. septembra 1944. godine — — — — —	674
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. septembra 1944. o situaciji na području Tuzle i Konjica — — — — —	683
Izveštaj Zapovjedništva 9. gorske pukovnije od 5. septembra 1944. Zapovjedništvu 3. zbornog područja o situaciji na prostoru Ivan-Sedlo — Raštelica — Tarčin — — — — —	685
Relacija 2. satnije oklopljenih vlakova od 5. septembra 1944. dostavljena Zapovjedništvu 3. zbornog područja o dejstvima oklopnih vlakova »Ris«, »Vuk« i »Lisac« — — — — —	689
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 8. septembra 1944. o borbama oko Prijedora, Tuzle i Rogatice — — — — —	693
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 9. septembra 1944. o borbama na području Tuzle — — — — —	695
Relacija stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 9. septembra 1944. dostavljena Operativnom odjelu Glavnog stožera oružanih snaga — — — — —	697
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 11. septembra 1944. o borbama oko Konjica i Kiseljaka — — — — —	704
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 12. septembra 1944. o borbama oko Prijedora, Kiseljaka i Bugojna — — — — —	706
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 16. septembra 1944. o borbama oko Travnika — — — — —	708
Izveštaj 3. zbornog područja od 16. septembra 1944. o stanju na područjima Travnika, Zenice, Kiseljaka i Gacka — — — — —	710
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 17. septembra 1944. o borbama oko Travnika, Tuzle i Konjica — — — — —	713
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. septembra 1944. o borbama na području Banje Luke, Bihaća, Doboja i Nevesinja — — — — —	715
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 20. septembra 1944. o borbama za Banju Luku — — — — —	717
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 21. septembra 1944. o borbama oko Travnika i Banje Luke — — — — —	718
Bojna relacija stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 21. septembra 1944. dostavljena Operativnom odjelu Glavnog stožera oružanih snaga NDH o dejstvima u julu na području Sokolca, Hadžića i Bugojna — — — — —	720
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 22. septembra 1944. o borbama u istočnoj Bosni i borbama za Banju Luku — — — — —	727

Tehnički urednik
Velisav Marković, major

Korektori
Biljana Andrić i Jelena Hodalić

Rukopis predat u štampu februara 1968. godine
Stampanje završeno juna 1968. godine
Tiraž 2.000 primeraka

Stampa: »Savremena administracija«, Grafički pogon »Branko
Đonović« — Beograd